

JULII CÆSARIS CAPACII
URBIS NEAPOLIS A SECRETIS ET CIVIS
HISTORIÆ
NEAPOLITANÆ
LIBRIDUO

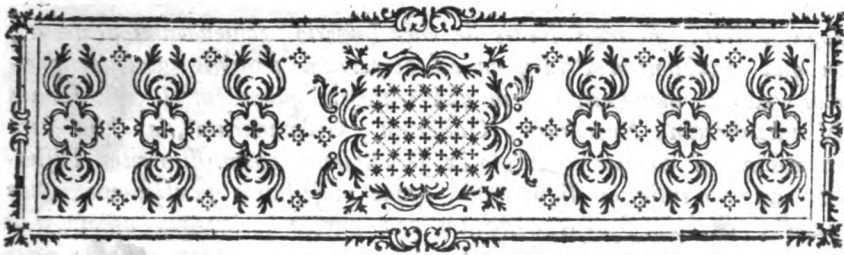
IN QUIBUS ANTIQUITAS
Ædificii, Civium, Reipublicæ, Ducum, Religionis, Bellorum,
Lapidum, Locorumque adjacentium, qui totam fere
Campaniam complectuntur, continetur.

NEAPOLI
Sumptibus JOANNIS GRAVIER
TYPOGRAPHI, ET BIBLIOPOLÆ GALLI
MDCCLXXI.
SUPERIORUM PERMISSU.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

MOY VAN
ALAN
VIAJERU

ILLUSTRISSIMIS
DOMINIS ELECTIS
FIDELISSIMÆ CIVITATIS NEAPOLITANÆ.

D. Antonio Carmignano, Marino Caracciolo, Fabricio Villano,
Cæsari Pignatello, Joanni Francisco Stramboni,
Gaspari Ligorio, Anello de Martino.

JULIUS CÆSAR CAPACIUS S.

NON divitem civitatem Corinthum, aut florentes Syracusas (Illustrissimi Viri Neapolitanæ Reip. meritissime præfeti) hisce lucubrationibus vobis proponendas curavi, cum Illustrissimam Civitatem inter nobilissimas Orbis Terrarum nulli secundam, situ ad prospectum præclaro, aeris salubritate, naturæ commodis, rerum omnium copia, cæteris Urbibus facile antecellentem proponere mihi persuaferim. Illam Neapolim propono quam non Sirenarum domicilio, sed deliciarum omnium oblectamentis celebrandam jam tum ab ædificationis primordio innuit antiquitas. Quam etsi non Tagus perluat aurifero fluminis alveo quo suam nostri Reges Hispaniam maxime colunt; Sebethus tamen aureo agri solo, auream Saturni ætatem retinens præterlabitur. Quam non circumfluit Oceanus, sed Crater ille continet celeberrimus quo Neapolitani, non Crotoniatæ in Italia in primis beati numerantur. Neapolim, inquam, quæ victorem Herculem ex Hispania redeuntem retinuit, magnos Heroes Sybillinis vaticinationibus, atque delictis evocavit, exterarum gentes ex inijsima Europa

ropa accivit , summos Reges de ejus Imperio contententes armavit ;
 in qua maximorum Principum ad perpetuam nominis gloriam præ-
 clara extant monumenta ; in qua majorem quam fasces , & secures
 Norimannorum , Svevorum , Gallorum , Germanorum , ab hinc vero
 multos annos ad pacis , & gloriæ securitatem , potentissimorum Hispa-
 niæ Regum insignia dignitatem , atque majestatem præferunt . Quæ
 pacis , & belli fructus nunquam non parato , lætoque animo suis
 Regibus protulit , perpetuo iisdem libentissime prolatura , nostis enim
 vos ipsi , qui clavum Reip. tenetis , quam prompte , qua animi pro-
 pensione hæc civitas fortunas , & sanguinem pro nostrorum Regum
 salute profuderit . Quæ quicquid ex Indis provenit sola suppeditat .
 Cujus copia omnibus genibus summa cum voluntate effunditur . Cu-
 jus fides quavis proposita calamitate nullo unquam tempore occidet .
 Cujus mœnia , privatique parietes tanta sunt dulcedine illiti , ut suos
 summa cum felicitate nutriat , externos maxima cum voluptate alli-
 ciat , atque retineat . Lineamenta hæc profecto describendo cognoscen-
 tur . Pingere haud valeo , neque *μυροβόλια* Isocrates suppeditat , &
 Aristotelica pigmenta penicillis , quibus utor aspergerentur temere , at-
 que ita ut omnino deesset color . Ea tamen re maxime delector ,
 quod tenentur aliquando oculi pictura horrida , incultaque , veluti etiam ,
 & læta , & niuida delectantur . Et si non gratiæ causa ab Apelle
 voluit Alexander pingi , sed quod illius artem , & sibi , & illi glo-
 riæ fore putabat , opaco colore depicta nunc Neapolis gratiam , ar-
 temque contemnit indocti pictoris , & illustrissimorum virorum lumine
 collustrata , quorum virtute atque animi candore non tam publicis ,
 quam privatis in rebus conjuncta maximam felicitatis accessionem sibi
 factam existimat , hoc tantum sibi tribuit , quod oculis omnium vè-
 stra vigilantia , in patriam maxima benevolentia , Juris rectique ob-
 servantia cunctorum oculis celeberrima , maximaque objicitur , quo-
 niam a prudentissimis Viris gubernatur . Neapoli . Calendis Octob.
 CIO IDC. V.

AD

ΜΟΥΣΕΙΟΝ
 ΒΑΣΙΛΕΥΣ
 ΚΑΡΟΛΟΥ

AD LECTOREM.

NULLI ex præclaris urbibus magnarum rerum Neapolis cedit præconio. At patriam nimis prompte laudas Capaci. Nihil minus. Rem ipsam laudibus efferre permittas. Ecquænam ejus rei monumenta proferes, in ea præcipue civitate, quæ præter delicias nihil reconditum servavit? Næ illud ego libenter efficiam, ut plane cognoscas, si quid temporis lectioni, si quid grati animi laboribus, si quid propensionis in eam urbem ab omnibus desideratam præstiteris. Sepulta quodammodo jacebat antiquitatis gloria, atque omnia ea ornamenta, quæ plurimum splendoris afferre solent, ad historiarum veritatem, lapides scilicet, statuæ, & numismata, ex quibus antiquarum rerum memoria elicitur, aut coeno, aut sordibus obruta, vel scriptorum oblivioni tradita, prorsus amiserat ignorata. Ecce tibi quid hujus civitatis luminibus obstruxerat. Civicæ aliquando coronæ gloria, & pietas aliquorum animos excitavit, qua licet ad vitam revocare eam haud possent, saltem parentare viderentur, & al quo pacto præclaræ urbis dignitati aliquid muneris persolvere. Aliquorum stilius, ut ea ferebat ætas, consuluit vetustati. Aliquorum industria ea servanda posteris duxit, quæ plane fuissent interitura. Multi immaturæ segetis semina jacentes, messem aliis præbuere; multi a proditiōis injuria contra externos scriptores vindicarunt, dum alii elaboratarum lucubrationum studiis eam illustrare sibi persuaserunt.

At ego raptim doctissimorum hominum vestigia sequutus, inter ea, quæ ipsi prætulerunt lumina atra, & aiba discernens, ea notando excerpti, & ex abditis quibusdam libavi, quæ studiorum meorum fructum non rejiciendum literatis viris apponent, & quæ Neapolitanam urbem rerum magnitudine, & curiositate cum omnibus Orbis terrarum urbibus contendentem ostentabunt. Quamobrem postrema isthæc tentare non sum veritus. Neque magnus tot scriptorum numerus me perterruit, cum tanta sit hujus civitatis moles, ut semper locus sit reliquus, quamvis tota aut scriptis, aut vocis laudibus occupetur.

An-

Antiquæ Neapolis simulacrum primo loco proposui, ut nihil cæteris illustribus civitatibus invidere posse cognoscamus, non modo ornamentis, atque ædificiis, in quibus marimora, picturæ, operosæ moles in Theatris, Gymnasiis, Balneis tanta maiestate elucebant, quanta omnis Græcia emicuit; non modo, inquam, aut Gymnicis ludis, qui dum maximos Pancratiastes, & Athletas habuere, maximos quoque Imperatores ad eas voluptates evocarunt, aut Musices, Poetices, arteque dicendi agonibus; vel Religione, in qua ex antiquitatis tenebris multa sane obscura antiquorum lapidum, & nummorum cognitione maximo cum huius urbis honore in lucem sunt revocata; sed etiam florentissimæ illius Reip. methodo, quam ab Atheniensibus ortam, & constitutam, cum iisdem Atheniensibus, & Lacedæmoniis statu politico certasse non dubitamus. Antiquos illos Magistratus nosse, non erit inutile. Ducum seriem, quæ sub Græcis viguit Imperatoribus, ut rem novam, & in Longobardorum scriptis summa cum diligentia repertam, ita etiam cognitu nobilem venerabimur. Quæ vero ad eius pertinent situm, quo maxime excellit, tanti erit apud curiosos, & vetustatis indagatores, ut cum Neapoli, totius Felicis Campaniæ amplitudinem, summa cum jucunditate perlustrent.

Neque in veritate dilucidanda perpetuus historiæ cursus servari potuit, quando intercurrent sæpenumero descriptiones, narrationes, elogia, a quibus in tanta rerum varietate abstinere non licuit, dum locorum anfractibus detinebor, & describendo potius, quam narrando ero occupatus. Res sacras in aliud volumen compellere studui; at si quando hoc primo tomo sese obiecerint, nefas non existimavi, pro locorum opportunitate, suis locis constituere. Antiqui lapides, & Græci, Latini que historiæ dilucidabunt. Politiora studia, quæ interdum inferere libuit, lucem afferent auctoribus, & doctorum virorum gratiam conciliabunt. Si quid boni est mihi, attribuite æmulatori studiosorum, qui tamen antea statuerim nihil de historia cogitare, cum a rebus publicis scribendis prorsus animus abhorreret, magnum enim opus inter publica negocia versatus censeo, hoc tamen tempore ne cæteri mihi in patriam voluntate præstarent, huiusmodi sum amplexus historiæ, ut ab ea divelli non queam.

IN NEAPOLITANAM

CAPICII HISTORIAM.

Paulus Portarellus .

QUas grates , quæ dona tibi dabit inclita Siren
Parthenope scriptis nobilitata tuis ?
Tu prima illius revocas ab origine gentem ,
Et genus , & mores , Chalcidicumque decus .
Qui patrii Indigetes fuerint , quis conditor urbis ,
Templa , theatra , vias , moenia , tecta refers .
Qui Reges , quæ iura viris , quæ bella , triumphî ,
Quæ telluris opes , deliciæque maris .
Commoda , quæ tandem , coeli indulgentia , quanta
Religio , & pietas , pectoribusque fides .
Hæc multis ignota olim , clarissima reddis
Euboici illustrans regna beata soli .
Iure tibi assurgit Sebethus , & ora Vesevi ,
Creterisque sinus , Pausilypique Deæ .

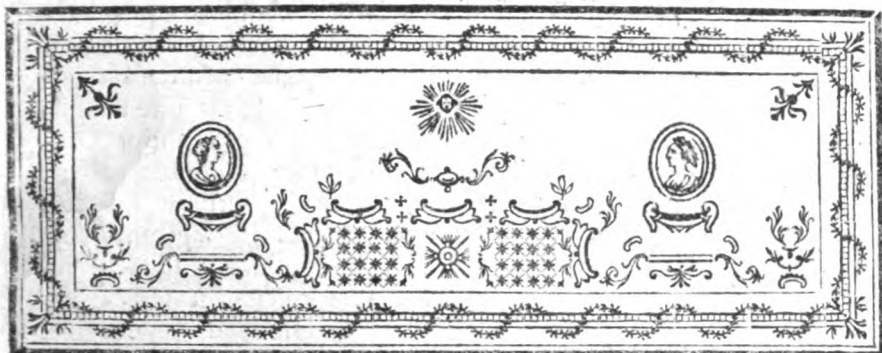
Camilli Pellegrini Capuani .

Livio ut Urbs debet victi orbis bella canenti
Gloria Romulidum quo magis enituit ;
Barbariem ævi vincenti sic debet Iulo
In lucem e tenebris eruta Parthenope .

Peregrini Scardini .

NOmen an est omen quod habes divine Capacci ?
An potius numen dicimus esse tibi ?
Cum capias scriptis homines , fera saxa lepore ,
Fama orbem , patriam moribus , ore feras ,
Credimus ætherea quod tu demissus ab arce
Nomine sub celebri numen & omen habes .

NEA-

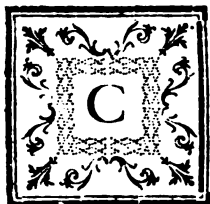
HISTORIÆ NEAPOLITANÆ

LIBER PRIMUS.

In quo antiqua Neapolis continetur.

CAMPANIA, EJUSQUE AGRI FELICITAS.

C A P. I.

Ampaniæ a patentibus campis, & telluris æquore, in quibus illustrium regionum, quæ in Orbe terrarum florent, æmula sedet, nomen est inditum. At, Felicis encomium (quin & felicissimi apud Strabonem, qui eum agrum *ἰουδαίου* appellat) quo cæteris regionibus antecellere videtur, cœli clementia, soli ubertas, aquarum perennitates, thermarum scaturigines, auri, argenti, ferri, aluminis, sulphuris, chalcanti, nitri, salis, chalcitis cæterorum mineralium venæ, pecuaria res ampla, rustica bene culta, & fructuosa, armentorum greges, nemora ad voluptatem, ad venationem saltus, ad omnem materiam silvæ, Minerva oleis, vitibus Bacchus, frugibus Ceres præstiterunt. Frumentariam id-

*Felix Campania.
Lib. 5.*

Lib. 1. Hist.

A

cir-

circo dicit Halycarnasseus , & fluviis , & cœlestibus aquis irriguam , in qua arua vel trisera sementem æstivam post hibernam , & autumnalem post æstivam enutriunt . Atque fertilitatis argumentum affert Strabo , quod frumentum ibi nascitur præstantissimum , triticum , scilicet , ex quo Alica fit omni præstantior Oryza , omniq. fere alio nutrimento ; traditumq. memoriæ asserit quædam eius regionis arva conseri bis zea , tertium Panico , quædam etiam quarto satu aliquid producere . Et segetem , subdit Plinius lib. 18. cap. 11. quæ vere interquieverit fundere rosam adoratiorem sativa : adeo terra parere cessat , & vulgo dictum , Plus apud Campanos unguenti , quam apud cæteros olei fieri . Idque quoniam non exile solum , aut macrum ibi reperies , quod aratro perstringi non possit , neque tam asperum saxetum , in quo agricolarum cultus elaboret . Neque terra appulsu Solis exardet , neque obriget nive , pruinaque . Frigoribus adiectis non durefcit humor ; qui si aliquando duruerit , illico mollitur tepesfactus , & tabescit calore . Et calorem , vel craterem (κρατήρας Græci locos ignitos appellant) cultiorem in agro Campano fertilitatis causam afferunt . Propterea quod non tantum Cumis per Baias , & Puteolos ad Vesuvium multæ extant incendiorum , atque ignium eructationes , veluti in Iudæa per totum fere tractum , qui est ad Iordanem fluvium , & in Asia minori per Phrygiam , Lydiam , Cariam , Mœoniam , sed etiam in ipso mari ad Aenariam , ut profundissime ignem ad insulam permeare cognoscamus , quamobrem a Plinio dictum , *Inter Italiam , & Aenariam in mari ipso aquam imo fervore exilire , ut in Bajano sinu , & in Lyri fluvio aliquid existere valetudini salutare ;* quemadmodum in medic Danubio aquas calidas legimus erumpere . Quapropter in Campania jugium aquarum Balnea calidissima , ubicque tepentia , tum specus venenatam exhalationem expirantes reperies , quæ omnia igne fiunt . Quod si calidum , humectumque solum optimum esse testatur Theophrastus , quique rem rusticam scribunt , quis neget Campanos agros imbrum , & pluviarum copia , ignium caliditate , quos medullitus nutrit , tenuem , solutam , levemque reddi terram , ut non modo copiose suggerat , sed etiam perfecte concoquat , atque efficiat alimentum ? Quæ enim terra concipit semina , temperatione caloris oriatur , atque augetur . Et ex calore subterraneo coquente fit nigra terra , & pulla , quam Leophanes commendat , tum perfectius adulescunt quæ in ejus utero gignuntur , cum perennes ebibit terra rivos , quæ uberes producit

Agri Campani fertilitas, unde .

Quartus Sæius in Campania .

Crateres, qui .

Loca ignita variis in locis .

Aqua calida .

Lib. 2. c. 103 .

In Danubio aqua calida .

Calidum solum, optimum .

Subterraneus calor fertilitatis causa .

ducit fructus , & foecundissimum arborum genus reddit , cum alte ad radices imbres descendant , & (ut loquitur Plinius) crebros imbres percolat , atque transmittit , nec dilui , aut madere voluit propter facilitatem culturæ ; eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit , sed temperat , & concoquens intra se vice succi continet . Id quod ignis efficit , ut veluti per fistulas aquarum copiam absorbeat , humoremque consumat , & glebas hujusmodi coenofas nutriat , venasque humore foecundet .

Hac de causa nusquam frequentius proceribus populis lætissimæ maritantur Vites , nusquam gleba pleniores fruges , aut suaviora suppeditat olera ; tantumque agro benignitatis inest , ut ab uno solum asello arari patiatur , quamvis ibidem accuratius boves juga ferre sint edocti . Et tamen eo felicior tota Campania facta est , quod muliebri sudore concresecunt sata , quæ hilarius inter rusticarum labores , & operas enascuntur ; quodque maritimarum rerum commoda , & com meatu nobilitata , ad juvandos homines hinc promontoriis , inde amoeno litore profiliisse videtur , quæ ubique fragranti alga , sinu , & portubus , Conchilio , & pisce ferax , præclara Conca , & amoenissimus Crater efficitur . Lyæus quotannis inter pendentem vindemiam bacchatur , frequentesque viridi pampino botros contegens , mox summa hilaritate diffundens generosa vina temetis immiscet , dum ea , quæ consilunt , ea , quæ fugiunt , nova prægustat , edentula prudenter doliat , atque bima , trimaque bibenda pronunciat . Pomona interrim perpetuo servat anno fructuum genera , quos nunquam decidere , aut arboribus deesse existimabis , cum recentes non veteribus , sed recentibus succedere videris .

Ipsa Fluviorum Numina lætissima præterlabuntur Liris , qui & Cæruleus Munstero (ethymologiam tamen ignoro) , Straboni , & Plinio Glanius , & Glanicus , sed in Græco Strabone Ἐπίρς , & Κλειανίς , Glanis Stephano , quem etiam Glanium appellat , & apud Cumæos collocat ; Ambrosio Nolano Lagnus , vulgo Gariglianus . Ad Acerras sunt qui collocent , & in Lirim influere dicant . Differt a Clane Vindelliciorum , & Clani Etruriæ fluvio . Fibernus ad Soram , in quo Cicero Insulam describit , ad quam sedere solebat , de quo Silius ,

... atqui Fiberno miscentem flumina Lirim

Sulphureum . . .

idemque Cicero in Lirim se præcipitare scribit . Savo , de quo Papinius .

A 2

& Lir.

& Linterna palus , pigerque Savo .

Vulturnus. Plinius ad Vulturnum collocat ; inter Vulturnum , & Lirim , alii. Vulturnus , qui ad Cumas in mare profuit apud Servium ; apud Varronem vero , apud Vulturnum Oppidum , affirmatque oriri in Samnio , qui cum tribus millibus passuum Capua prius abesset , ad ejus moenia hac ætate labitur , nova Capua in ejus ripis ad Casilinum ædificata , quamobrem & *Κασουλίνος* ab Agathia fluvius vocatur , quod & Vibio Sequestri placet , *Ουατουράνος* quamvis corrupte legatur in Plutarcho . Sarnus , de quo Staius ,

Nec Pompejani placeant magis ocia Sarni .

Princepsque Sebethus , qui illustriorem Campaniam , quam suus Helicon Græciam , aut Hesperiam reddit Iberus .

MontesCampani.

Gauri.

Massicus.

Falernus

Vesuvius.

Cacubus.

Tiburnus.

Surrentini

colles.

Pausilypus.

Tifata.

Varia animalium genera.

nera.

In apricis Collibus , montibusque Gauris ad Puteolos , ad Sinuessam , ad Nuceriam , tres enim montes eodem nomine appellantur , Massico , Falerno , Cæcubo , Tiburno , Vesuvio Surrentinis , omniumque celeberrimo Pausilypo , vinorum fructuum , & frugum celebratur , & deliciarum copia , dum colles Tifata illi nobiles , Campaniæ gloriæ vertices , voces adhuc resonant barbarorum , & inter elephantos sacra numina venerantur . Plurali numero sic Livio dicuntur lib. 18. *Samnites cum imminentes Capuæ colles firmo præsidio tenuissent , descendunt inde quadrato agmine in planiciem , quæ Capuam , Tiphataque interjacet.* Plinius oppidum Tiphata in prima regione in Latio numerat .

Pax & securitas Campana . Equi .

Campani equorum domitores .

Et quamvis pacem observaveris loci securam (nihil enim securius Campana felicitate Romanorum voluptuosi Imperatores existimarunt) Martiales nihilominus admiraberis equos tota Europa celeberrimos , pulcherrimosque , quibus nihil esset insignius ad triumphantes aurato curru in patriam reportandos . Illud vero nobilius , quod Campanos in iisdem doctissime sedentes videris , nec insigniores habent usquam equi domitores . Atque id quoque admiraberis , quod quæ injucunda alibi censentur , & fordescunt

fcunt cœno , maxime ibi nitent , & summa cum voluptate desiderantur . Irrigantur enim passim paludibus prata , quorum *Paludes.* viriditas non tam delectat oculos , quam locupletat dominos magnitudine passionis . Nutriuntur his jugeribus armenta , quæ *Armenta.* squa- *Casei copia.* lenti hieme inde arceri non coguntur , ipsoque cibo lactescente , lactis , & casei copia plurimum laudatur . Quid plura ? Nullus ager agro Campano amœnior & fructuosior . Thessala illa amœnissima Thempe cum Campania non conferas , ceditque campis Macedonia , & deliciis ad Antiochiam Daphne . Nec Penei te delectent fluenta , cum Nymphæ Campanas aquas ad omnem vitæ usum , & hilaritatem excogitaverint . Nec pigeat *Cosmus Anisus.* Cosmum Anisum Neapolitanum audire Campaniam his verbis describentem ,

*Naturæ opus gaudens est CAMPANIA ,
Campania orbis Sol , ocellus , & nitor .
At cujus in tutela ea Dea sit tamen
Huc usque nemo novit aut hominum , aut Deum .
At nec repertus qui ferat sententiam
Ex æquo iniquus quin repente evaserit ,
Tam pulchra cunctos gemma transversos agit .
Adjudicat Saturnus hanc pater sibi ,
Quod hic Religio , Lexque , Honos præsidet .
Splendoris ergo , Imperiique Juppiter ,
Junoque propter impotentias opum
Ob arma Mars , & bellicosa pectora ;
Ob Phæbus artes . Mercurius ob ingenii
Præstantiam , cui Orbis incurvat caput .
Veni , Cupido , vindicant lascivias .
Sapientiam orta Pallas e capite Jovis .
Fabrilia Mulciber ; Minerva lanicium ,
Frugem Ceres ; succos Lyæus nobiles ,
Sexcenties quos mille non capiunt lacus .
Neptunus omni laude præstantes equos ,
Sive quæris artes fluctuantis æquoris .
Nihil denique terris datum a Diis , affatim
Quod non vetus Campania , aut ferat nova .
Quin est satietas , quam voluptas amplior .*

Quid vero Anisum ? audi Plinium nobilissime laudantem ; *Lib. 2. c. 5.*
Jam vero tota ea vitalis , ac perennis salubritatis cœli temperies est , *Cumpania*
tam fertiles campi , tam aprici colles , tam innoxii saltus , tam opa- *laus.*

ca nemora , tam munifica silvarum genera , tot montium afflatus , tanta frugum , & vitium , olerumque fertilitas , tam nobilia pecori vel- lera , tam opima tauris colla , tot lacus , tot amnium , fontiumque ubertas totam eam perfundens , tot maria , portus , gremiumque terra- rum commercio patens undique , & tanquam ad juvandos mortales avida in maria procurrans . Neque ingenia , ritusque , ac viros , & lingua , manuque superatas commemora gentes , & quæ sequuntur .
Lib. de seu orbis . Omnes Dionysius Campaniæ laudes in Campum spicarum mani- pulis onustum congeffit .

. . . . σαχύν βιβροθός ἀμάλλαις ..

Et , πιδόν λιπαρίν ; addiditque Scholiastes hujusmodi loquu- tum ; δια τῶν ἐνκαρπίων . Solinus , amoenissimum tractum prædi- cat . Et L. Florus omnium non modo Italia , sed toto orbe terrarum pulcherrimam CAMPANIÆ plagam scribit ; felicemque , & beatam amoenitatem omnes fere scriptores variis laudibus ex- tulerunt .

CAMPANIÆ DIVISIO , FINES , OPPIDA .

C A P. II.

Campania in Opicis .
Campanorum populi .
CAMPANIAM in Opicis Dionysius collocat , qui secunda ejus regionis pars erant . Sic enim distribuerant veteres , ut unam partem Ausones , Aurunci , Sidicini , & Capuani incolerent ; aliam Cumani , & Opici ; tertiam Nucerini . In prima regione clarissima numerantur Oppida , Sinuessâ , & Vulturum , quæ maritimam oram illustrabant ; habuitque in mediterraneis præter montes Gaurum , Massicum , Falernum , agrumque Campi Stel- latis , Sueffam Auruncam , Cales , Casinum , Theanum Sidicinum , Venasrum , Calatiam , Calliculam , Trebulam ; Casilinum , Sil- vam Gallinariam , caputque regionis Capuam . Præter Combu- lieriam , & Acticulam , quæ prope Capuam ad Pœnum defece- runt . Secunda , Linternum oppidum cum flumine ad mare ha- buit , Cumas , Misenum , Bajas , Sinum Lucrinum , Avernum , Puteslos , Neapolim , Heracleam , & ea omnia , quæ nobilissimo illo sinu , qui Cræter dicitur , continentur ; intus vero , Atellam , Sueffulam , Acerras , Vesuvium montem , Nolam , Pompejos .
Maritima ora Campa- nia . In tertia , littorales urbes vigeant , Stabiæ , Surrentum , Miner- væ promontorium , & mediterraneæ , Salernum & Nuceria . A-
 pud

pud Strabonem maritima Campaniæ ora, quæ ad meridiem ver-
 git, in duos Sinus divisa est; ἐστὶ δὲ ἀπὸ τῆς Σινιέσσας ἐπὶ μὲν τὴν
 ἑξῆς παραλίαν Κόλπος ἑμμεγέθης μέχρι Μισίνω καὶ κἄθεν ἄλλος κόλπος
 πολὺ μείζων τῷ προτέρου; καλοῦσι δ' αὐτὸν Κρατῆρα, ἀπὸ τῆ Μισήνου,
 μέχρι τῆ Ἀθλευαίου δυὸν ἀροτριῶν; *A Sinuessæ versus reliquam maris*
oram, sinus est usque ad Misenum justæ magnitudinis. Inde alius
priore multo major. Cræterem nominant, a Miseno usque ad Mi-
nervæ promontoriis duobus, in sinus morem inclusus. Totam dein-
 de planitiem, quam πῆδον ὑδαίμωνίζατον τῶν ἀπάντων, dicit, *Samnites,*
 Samnitum, Ostorumque montibus scribit interclusam. *Osii.* Tyrre-
 nos ibi præterea plurimum viguisse, qui duodecim Civitates in-
 coluerint Capuam, Cumas, Puteolos, Herculanium, Pompejos,
 Atellam, Calatiam, Casertam, Casilinum, Vulturum, Sidici-
 num. Tribus constare sinibus scribit Volaterranus, ad Sinues-
 sam, ad Misenum, ad Neapolim. Polybius, sic describit, τὴν
 μὲν παραλίαν αὐτῶν Σιουεσσάνοι καὶ Κυμαῖοι καὶ Δικαιαρχίται νέμονται,
 πρὸς δὲ ταύτους Νεαπολίται, τελευταῖον δὲ τὸ τῶν Νουκερινῶν ἔθνος;
Siquidem oram maritimam incolunt Suesfani, Cumani, Dicacarchi-
æ, Neapolitani, & ad extremum Nucerni. Addidit in mediter-
 raneis a Septentrione Calatinos, & Calenos; ab Oriente & Me-
 ridie Daunos, & Nolanos; in mediis autem campis omnium olim
 felicissimam civitatem Capuam; & dum rerum copiam, regio-
 nis fertilitatem, & amœnitatem laudat, non tantum poetas asse-
 rit, sed etiam Deos de iis locis esse loquutos. L. Florus dum
 nihil mollius illo cœlo dicit, nihil uberius solo, nihilque hospi-
 talius mari, subdidit, Cajetæ portum, Misenum, & tepentes
 fontibus Bajas, tum Lucrinum, & Avernum, maris otia. Gau-
 rum præterea, Falernum, Massicum, pulcherrimum omnium
 Vesuvium Ætnæi ignis imitatore; urbemque ad mare, Formias,
 Cumas, Puteolos, Neapolim, Herculaneum, Pompejos, caput-
 que Capuam, inter tres quondam maximas addita Roma, & Car-
 thagine numeratam. Setinos, Cæcubosque agros, Falernos,
 Calenos, Massicos, Gauranos, Surrentinosque montes intercludit
 Plinius, Leborinos Campos, idque voluptatis certamen tenuisse
 scribit Oscos, Græcos, Umbros, Tuscos, Campanos: Savum
 fluvium, Vulturum oppidum cum amne, Linternum, Cumas,
 Misenum, portus Bajarum, Baulos, Puteolos, Phlegræos campos,
 Neapolim, agrum Nucernum, Surrentum cum promontorio Mi-
 nervæ, Colonias Capuam, Aquinum, Suesfam, Venafrum, So-
 ram, Theanum Sidicinum, Nolam; Oppida, Abellinum, Ari-
 ciam,

Samnites.
Osii.
Tyrreni.
Duodecimci-
vitates Cam-
paniæ.

Lib. 3.

Lib. 3. c. 5.

ciam , Albamlongam , Acerranos , Allifanos , Atinates , Alatri-
nates , Anagninos , Atellanos , Afulanos , Arpinates , Auximates ,
Avellanos , Alfaternos , tum Stabias a Sylla deletas , Tauraniam ,
quæ in agro quoque Campano intercidit , & morientis Casilini
reliquias .

*Opici , Au-
sones .*

Felicissimi habiti sunt habitatores , Opici , Aufones , Osci ,
Samnites , Tyrrheni , Græci . Opici , Aufones quoque appella-
ti a Strabone . Polybius vero duas gentes eos habet , & Cra-
terem incoluisse affirmat , licet eam habitationem Osci alii tri-
buant . Sed lib. 4. idem Strabo ait in mediterraneis Pometium
fuisse Campum ; & huic finitimam regionem prius Aufones ha-
bitasse , qui iidem Campaniam quoque tenuerunt ; post hos ve-
ro Oscos , qui Campaniæ quoque partem incoluerunt , & ejus
ætate Latinorum omnia esse usque ad Sinuessam . Et lib. 5.

*Pometius
Campus .*

*Sidicini .
Opici , unde
ditti .*

Oscos , & Sidicinos eisdem facere videtur . Sed Opicos sic di-
ctos scribit Stephanus *ὄτι ὄπιμοι* , a serpentibus , & eorum sermo-
nem fuisse confusum . At Opicus pro rustico , & rudi apud A-
gellium ponitur lib. 11. Osci , verborum oscœnitatem tribuunt .

*Aufones, un-
de .*

Aufones supra Circejos , Osci finitimos collocarunt , ab Aufone
Ulyssis , & Calypsus filio , qui Auruncam ibi urbem condidit apud
Festum . Ea loca tenuisse scribunt in quibus postea Cales , & Be-
neventum urbes conditæ ; tantumque ejus nomen valuit , ut u-
niversam Italiam Aufoniam appellaverint , licet a Lacinio pro-
montorio ad Salentinos fuerint propagati . Tyrrhenos gentem
Pelagiam fuisse scribit Halicarnasseus ex iis , qui Lemnum , &
Athenas olim incoluerunt , quamobrem unico nomine Tyrrhenos
Pelagos Sophocles appellat in sua fabula Inacho ; & Tyrrheniæ
nomen Italiæ parti , quæ Occidentem spectat fuisse inditum , cœ-
teris omnibus aliarum nationum nominibus ob Græcorum habi-
tationem . Quamvis Tyrrhenum Coloniam Ducem alii dixerint ,
genere Lydum ; alii , Herculis filium , qui Pelagos ex regione
trans Tyberim ejecit . Addidit , Latinos , Umbros , Aufones
fuisse a Græcis appellatos Tyrrhenos , & ipsam Romam , Tyr-
rhenicam urbem , eisdemque Etruscos , & Tuscos a Romanis
dictos ; eaque attuli ut Campanorum nobilitatem ex tot antiquis-
simorum indigenum memoria cognoscamus . Tantumque Cam-
paniæ nomen inclaruit , ut aliæ quoque vicinæ regiones illud no-
men usurpaverint , cum in Actis Synod. Romani Concilii sub
Agathone Placentius Episcopus Veliternus Provinciæ Campaniæ
subscribat , quæ civitas in Volscis est .

*Cales ,
Beneventum .*

*Lacinium
promonto-
rium .*

*Pelagii Cam-
paniæ , &
Neapolis
habitatores .*

*Roma , urbs
Tyrrhenica .*

fuisse a Græcis appellatos Tyrrhenos , & ipsam Romam , Tyr-
rhenicam urbem , eisdemque Etruscos , & Tuscos a Romanis
dictos ; eaque attuli ut Campanorum nobilitatem ex tot antiquis-
simorum indigenum memoria cognoscamus . Tantumque Cam-
paniæ nomen inclaruit , ut aliæ quoque vicinæ regiones illud no-
men usurpaverint , cum in Actis Synod. Romani Concilii sub
Agathone Placentius Episcopus Veliternus Provinciæ Campaniæ
subscribat , quæ civitas in Volscis est .

In.

Inter duo felix est regio flumina Lirim , & Sarnum posita *Campania fines .*
est . Ad Silarim patebat apud antiquos , quapropter & Picentini in ea provincia numerabantur , estque in Picentinis urbs Campania , quæ fortasse a Campanis , vel ex eorum reliquiis condita est . Campanorum semper ibi cives domi , forisque retinere virtutem , & ambiciosius inter ejus provinciæ cives enituerunt . Ex ea hæc oriundum maximæ mihi gloriæ tribuo . *Campania in Picentinis .*

Liris , ab Oriente Sole ex Apennino per Vestinos præter *Liris , unde erumpat .*
Fregellas urbem Strabonis ætate nobilem in Lucum sacrum prorumpens infra Minturnas tacito cursu , viatoribus sæpenumero insidiosus , magnorum Ducum virtutis spectator , & arbiter , dilabatur , Campanos , Latinosque disternans . Hunc fluvium simul cum Vulturno , Cumanis ab Aristodemo tyrannide occupatis , naturali cursu prætermisso , retorxisse aquas , & ab ostiis ad suos fontes recurrisse , scribit Halicarnasseus . Id quod cum augurii loco Cumanis accepissent , cum Umbris , Dauniisque , qui eorum agrum vastabant , alacrius congredi deliberarunt . Neque tamen Liris , Liternus est , aut Linternus , quod credidit Appianus *Liris , Liternus non est .*
Alexandrinus qui lib. 1. de bello Civili ait ; ὅστις ἄλλῃ ἀπὸ Λίριος ποταμοῦ , ὁ νῦν μοῖ δοκοῦσι Λίτερνον ὑγείσθαι ; Quicquid populorum a Liri , qui nunc , ut puto , Liternus est ; & alii credere Appiani verbis decepti . Liternum enim a Sinuessam fluit , & Colonias inter Vulturnum , ejusque ostia Livius collocat .

Ad Lirim in marmoreo lapide , Epigramma hoc repertum ,

HUJUS . MONUMENTI . IUS . QUA . MACERIA
CLUSUM . EST . CUM . TABERNA . ET CENACULO
HERED . NON . SEQUE NEQUE . INTRA
MACERIAM . HUMARI . QUEMQUAM . LICET .

In ipso Liris capite a Theodomare xij. a D. Benedicto Cassinensi Abbate ; tradit Leo Ostiensis D. Mariæ templum magnificentissime fuisse dicatum , columnis , plumbo , pictura conspicuum , *Theodomares Abbas Cassinas . Templum ad Lirim .*
in cuius turri hæc legebantur ,

*Sublatis tenebris , quia per te mundus habere
Lumen promeruit , Virgo , & sanctissima mater ,
Celsa tibi idcirco consurgunt templa per orbem ,
Et merito totis coleris celeberrima terris .*

Ad fluminis exitum prope Minturnas , turris extat , in qua hæc leguntur ,

B

Hanc

*Hanc quondam terram vastavit gens Agarena
Scandens hanc fluvium fieri ne postea possit.
Princeps hanc turrim Pandolfus condidit Heros,
Ut sit structori decus, & memorabile nomen.*

*Joannens Ca-
jetanus Pa-
tricius.
Docibilis.
Dattus.
Arenulfus.*

*Turris ad
Lirim.
Sarraceni.*

*Sarnus.
Saro Adria
fluvius.*

*Campania
urbes.*

A Joanne Cajetano Patricio Docibilis filio, ob Sarracenorum incursiones, Turris ad Lirim ædificata est, Joanne viij. Pontifice. In eam Dattus Meli Barenfis affinis, qui ad Atenolfum Abbatem cum uxore, & liberis confugerat, a Benedicto Pontifice detrusus est, quippe Henrici Imperatoris partes sequebatur. Adhuc virtutis gloria ea turris fluvio, & Campaniæ tribuit. Quadraginta annos Sarraceni eas potarunt aquas, a Docibili Duce eo loco barbaris ad habitandum tradito. Anno tandem 915. ejecti sunt. Sarnus, quem ex Sarone Adriæ fluvio emanare scribit Vibius Sequester, ab ortu merces olim excipiebat, & mittebat. Nuceriæ, & Acerrarum commune Emporium (ut ait Strabo) Oscorum præterea, Etruscorum, & Pelasgorum, qui Pompejos præsertim tenuere. Frigidiores ejus fluminis aquæ, quæ tamen & crudiores, ex confragolis petrarum sinibus erumpentes, abhinc quatuor annos prudenter a Sarni Comite, Neapolitanæ urbis ope ad civium victum a naturali cursu derivatæ, frumentariis molibus extruendis maximis laboribus, ac diuturnis ad Pompejos sunt deductæ. Atqui dum vergit ad Septentrionem Campania, sit obvia montibus, quibus Hirpini, Samnitesque excluduntur. Sed a Liri ad Vulturum erant Ausones, Aurunci, Sidicini, & Campani. A Vulturno ad Sarnum, Cumani, & Opici. A Sarno ad Silarum, Nucerini. Dum vero ad meridiem, alluitur piscoso mari, cujus afflatu cælum ipsum redditur peramœnum, turribus passim exploratricibus tutum, & complectitur maritimas urbes, Cajetam, Formias, & quæ perierunt Minturnas, Sinvesam, Vulturum, Linternum, Cumas, Misenum, Bajas; tum Puteolos, Neapolim, & quæ item interiore, Herculanium, Pompejos, Stabias, & Æquam, Surrentum, atque Minervæ promontorium. Interjecti passim sinus, piscosique latices, & inter tepentes aquas, & ignes antiquorum ædificiorum ruinæ, antiquæ amplitudinis monumenta. Adjecimus nos Insulas Capreas, Aenariam, Prochytam, Pandatariam, Nesidem, Euploeam, Megarim. Jacent in mediterraneis Fundi, Sessa, Theanum, Sora, Arpinum, Venafrum, Cales, Capua, Trebula, Calatia (addiderat Strabo Clusium, & Beneventum, præter Vestinam, Ausoniam, & Lirim) Suefula, Atella, Acerra, Abella, Nola, quarum

rum pars quoque perit. Atque ita in longitudinem xxx. millia passuum; in latitudinem variis in locis patet ad xxx. Ad c. millia ambiunt, & lx. Inter eas urbes nova videris oppida, & pagos ad c. xlvi. Quamobrem oppida, vici, civitates, c. xci. numerantur. Ideoque habitatoribus frequentissima, coelo saluberrima, fertilissima solo, nobilissima comitatu, nihil est præterea, quod ad gloriam, nomenque Campania desideret.

CAMPANIÆ CAPUT NEAPOLIS.

Quis eam Urbem ædificavit.

C A P. III.

CAMPANIÆ olim caput Capua. Quæ urbs pulcherrima & florentissima humanarum rerum vicissitudinem præferens, suæ ipsius nobilitatis cessit Neapolitanæ urbi amplitudinem. Cæterum parva suis initiis Neapolis, in dies opibus aucta, & ædificio, inter maximas Europæ urbes eminet, ut de ea Julianus in Misopogone diceret, πόλις δ' εὐδαίμων, καὶ μακαρία, καὶ πολυάνθρωπος; *Felix civitas, opulenta, & florens, & hominum frequentia abundans.* Quid si, *τυφεράν*, dicere, & *πλουσίαν*, *delicatissimam, copiosissimam?* Atheniensium Republica, Romanorum municipio, ^{Neapolis amplitudo.} Orientalium Græcorum Imperio, Nortmannorum, Svevorum, Germanorum, Gallorum, Hispanorum Regum corona illustris, non tantum Campaniæ metropolis facta est, sed Regina Campanis, Picentinis, Hirpinis, Lucanis, Brutiis, Calabris, Salentinis, Peucetiis, Samnitibus, Vestinis, Ferentanis, Dauniis inter 12. lacus, 148. flumina, 1981. oppidis decorata, maxima cum felicitate dominatur.

A Cumanis primum Neapolim conditam, & Parthenopem ^{Cumani.} a Sirenarum una ibidem sepulta, appellatam scribit Strabo ^{Parthenope.} *Lib. 5.* Quem sequutus Stephanus, ait, ἐν ἡ Παρθενόπη ἦρται, μία τῶν ^{Lib. de Urb. Σειρήνων;} *In qua sepulcro condita una Sirenarum.* Addiditque Strabo scriptor luculentissimus, eo Chalcidenses, Pithecusæos, & ^{Chalcidenses.} Athenienses immigrasse, & novarum gentium adventu novum ^{Pithecusæi,} se nomen civitatem consequutam; ^{Athenienses.} *ὡς εἰ καὶ Νεάπολις κλήθη διὰ τὸτο;* ^{Neapolis unde dicta.} *Inde urbi nomen factum.* Et post aliquot annos civiles ob discordias, quæ inter varii generis homines facile solent oriri (solet-

Campani . que novorum civium delectu ordo Reipublicæ sæpe turbari)
Campanos cæteroque inimicissimos , civium loco receptos ; quos
deinceps magistratus in eadem urbe gessisse ostendunt lapides ad
Divæ Mariæ Rotundæ ,

POSTUMIUS . LAMPADIUS

V. C. CAMP. CURAVIT.

Ad Neapolitanam rem illud pertinere declarat alter lapis e re-
gione positus , in quo characteres abrazi cernuntur , qui prius hu-
jusmodi legebantur ,

POSTUMIUS . LAMPADIUS

V. C. CAMP.

TEMPLA . CLIVOS . ET . PLATEAS

NEAPOLEOS . RESTITUI . CURAVIT .

Quem virum quoniam Romanum aliqui non Campanum affir-
mant , alium lapidem in medium profero in sacra æde D. Se-
verini a Thoma Crispo monacho rerum antiquarum studioso in
lucem revocatum ,

POSTUMIO . LAMPADIO . V. C.

ET . INLUSTRI . CONS. CAMP.

RESTITUTORI . PATRIÆ . ET . REDINTEGRATORI

OPERUM . PUBLICORUM

ORDINIS . PROVISORI . POPULI . SUBVENTORI

OB . INSIGNIA . EJUS . UNIVERSA . PATRONO

LONGE . A . MAJORIBUS . ORIGINALI

ORDO . CAPUENSIS

VOTI . ET . OBSEQUII . SUI . PIGNUS . LOCAVIT .

In quibus notæ illæ V. C. Virum clarissimum significant , quem
titulum minoribus Senatoribus datum scribit Notitia utriusque Im-
perii . Addito , *Inlustri* , Correctores , & Proconsules in provin-
ciis appellabantur . Eam civium permixtionem inde cognitam
scribit idem Strabo , quod Magistratus , quibus Græca nomina
principio erant , Campanorum nomina sunt adepti ; τὰ δ' ὕστερα
τοῖς ἑλληνικοῖς ἀναμίξῃ τὰ καμπανικά ; Posterioribus temporibus Græ-
cis permixta Campania ; quodque plurima Grecorum instituta su-
pererant , ut Curia , Phratræ ; & Græca nomina Romanis im-
poli-

*Correctores,
& Proconsu-
les .
Lib. 5.*

*In Campania
Græcorum in-
stituta .*

posita ut Gymnasia, & Epheborum cœtus. Cumanorum civium partem eam urbem ædificasse scribit Vellejus Paterculus magno intervallo post conditas Cumas. Sed quæ Parthenope sua colonia inchoaverat, eos absolvisse alii sibi persuaserunt. Lingua tamen, & moribus Græcos Neapolitanos fuisse sic in imaginibus declarat Philostratus; ἡ δὲ πόλις ἐν Ἰταλίᾳ (de Neapoli loquitur) ὠκισται γένος Ἑλλήνων, καὶ ἀστυκοὶ. ὄθεν καὶ τὰς σπουδαίας τῶν λόγων Ἑλλήνων εἰσι; Civitas autem in Italia condita, Græci genere, atque urbani; unde & orationis studio Græcanici sunt.

Lib. 1.

Sunt qui asserant (si Diis placet) ab Aenea & Diomede ædificatam. Quasi vero Græcis Trojani gloriam eripere conentur. Nec in memoriam revocarunt quod Ovidius de Aenea in Italiam veniente dixerat,

Diomedes,

Aeneas .

*Has ubi præterit, & Parthenopeia dextra
Mœnia deseruit.*

Porro jam antea conditam liquet, licet in eo itinere Palinuro, Myseno, Prochytae nomen dedisse scribat Halicarnasseus.

Lib. 1.

Aliqui a Phalero (Phalarim dicunt) Siciliae Tyranno, inter quos Lycophron, ejusque Interpres Isaacius Tzetzes in Alexandria, ubi apertissime de nostra Neapoli loquitur, non de Sicula, quod plerique existimarunt, cum eam Glani Campaniae fluvio conjungat,

Phalaris .

*Τὴν μὲν φαλήρη τύρσις ἐκ βεβρασμένην
Γλάνις τε ρεῖθροις δέξεται τέγγων χθόνας.
Unam quidem Phaleri Arx expulsam
Glanisque terram humectans excipiet.*

Vaticinatur de Sirenibus, quarum unam in Campaniam venturam dicit. Hanc idem Arcem, & Neapolitanum populum nominat in Ludo Lampadodronico, & Miseno proximam facit, eaque facile Lycophron didicerat, qui Chalcide Euboeae ortus, Chalcidensium res gestas sciebat. De Sicula tamen Neapoli, aliqua Cicero scribit Verrina vj. Et Neapolis Panhormi aliqua pars dicebatur apud Polybium, quæ a veteri urbe ad meridiem vergebat; & Nortmannorum ætate ibi regiones fuerunt Hemonia, Albegaria, Deitin, & Thalcia, Sarracenorum voces. Ad Tyrrhenorum mores fortasse Lycophron respexit, qui turribus civitates more Græco munibant; hinc quod τύρσις, turris est, Tyrrhenos dictos asserit Dionysius.

Neapolis Sicula .

Lib. 2.

Nec desunt qui ab Hercule ædificatam affirmant, & Hercules campum arbitrentur appellari ab Oppiano in Cynegeticis.

Hercules .

Qui

Qui tamen non de Neapoli, sed de Assyriis loquitur lib. 2. ubi spicas, & boum labores celebrat, sic enim loquitur;

... νέον πῆδον Ἡρακλῆος
 Πάν τι δ' εἰσέτι νῦν σαχῦι κομέεσιν ἀσφαι,
 Πάτη δ' ἔργα βοῶν θαλεράς βέβριθεν ἀλωσάς
 Μεμνόνιον περὶ νηὸν ἔθ' Ἀσσύριοι γαετήρες
 Μέμνονα δ' ἀπύροσι.

... novum campum Herculis,
 Ubique vero etiam nunc spicis ornata sunt arva,
 Et passim labores bouum florentes onerant areas
 Memnoniam circa Fanum, qua Assyrii incolæ
 Memnonem deflent.

Quod etiam Angerianum Neapolitanum poetam fefellit, qui ait de Parthenope,

Diceris extructa a dulce Sirene; Phaleri
 Diceris, & felix imperitantis honor.
 Diceris & Veneris gratissimus hortus, & acris
 Alcidis Campus diceris esse novus.
 Diceris & flavæ Cereris mīssima tellus,
 Diceris inonsti Vineæ pulcra Dei.
 Non mirum; ipsa urbes superas dulcedine cunctas,
 Imperio, forma, robore, fruge, mero.

Alii a Cumanis Parthenopem conditam dicunt, & Neapolim prope eam a Nauplio Eubœæ Rege xx. annos ante quam obiisset. Naupliam tamen in Peloponneso, Neapolim, mutato nomine, dictam reperio.

Strabo aliquorum affert opinionem, quibus placuit Rhodios in Hispaniam navigasse servandorum hominum causa, & Rhodum condidisse postea a Massiliensibus occupatam, & in Opicis Parthenopem, in Dauniis, Cum auxilio, Heliæ; eosdemque Gymnasia instituisse, Oscos ibidem habitasse, deinde Cumanos, & Chalcidenses eo se contulisse. Id quod xxv. Davidici anni Regno accidisse plerique affirmant.

Livius originem Cumanis tribuit, Palæpolis haud procul inde ubi nunc Neapolis sita est. Duabus urbibus populus idem habitabat. Cumis erant oriundi. Idcirco a Strabone dicitur in Parthenopem immigrasse Chalcidenses, Pithecusæos, & Athenienses, quoniam Chalcidenses Euripi accolæ (quibus cum etiam Andrios conjungo (adjuvat me in ea re Plutarchus in Quæstionib. Græcis) & Eubœi Colonias deducere didicerant, quippe Eubœam Coloniam de-

Nauplius.

Lib. 14.
Rhodii.

Cumani.

Andrii.

Colonia
Græcorum.

deduxerat Cecrops minor Erechthæi filius, Pandionis nepos, cujus in Atticis meminit Pausanias. Atqui Chalcidenses, ductoribus *Chalcidensium Duces.* Areto, & Ghimeno Messenio, ab Eubœis profligatis, ut Græcorum iram subterfugerent, alias sedes quærere coactis, in Italiam profecti sunt, Rhegiumque appulerunt. Et Polydoro Alcmenæ Regis filio regnante, Lacædæmonii in Italia Colonias duas deduxerunt Crotonem, & Locros ad Zephyrium promontorium, ut *Croto, Locri.* idem auctor scribit in Laconicis. Priscos profecto demigrantium mores Græci receperunt, quos aut hostilis injuria, aut agrorum inopia, coelique intemperies, aut Imperii propagandi libido ex propriis sedibus ad novas comparandas arcebant. Quod si civitas aliqua civium multitudine adeo crevisset, ut domestica alimenta omnibus satis esse non potuissent (ut scribit Halicarnassæus) Deo cuiusdam annuam hominum progeniem consecrantes, & e suis sinibus armis instructam expellentes, Coloniam, quo melius fortuna tulisset sibi deducendam compellebant. Sed Campaniæ regionis felicitas ex Peloponneso Græcos (quam tamen *Sacrificia in* Insulam, magnam, & beatam, Cypro non inferiorem appellat *Coloniis.* Herodotus) in Insulas Aenariam, Prochyta, & in Siciliam *Ex Peloponneso Græci in* (ut ait Tucydides) evocavit, cum postea ad ditionem propagandam in continentem se contulerint. Addiditque Pausanias in *Campaniam.* Laconicis, Chilonem Atheniensem Heroem unum ex iis fuisse, qui cum Dorieo Anaxandridæ filio in Siciliensem Coloniam, accepto e Dodona responso, classem trajecerunt. Et deducendæ *Colonia in* Coloniam eam causam scribit, quod Erycinum agrum ad Herculis posteros, non ad eos, a quibus tenebatur barbaros pertinere *Sicilia.* putabant. Et in Eliacis ait Lybies, & Poenos una & eadem classe deduxisse Carthaginenses, atque hos e barbaris gentibus Siciliæ inquilinos. Nam & Athenienses in Coloniam deducti, ejusque duces Damafus, & Naoclus Codri filii, Id factum a Pelasgis scribit Halicarnassæus, qui ab Originibus recepti contra Stuculos bellum gessere. Hi ex Peloponneso oriundi facile cum *Pelasgi.* Eubœis convenire potuerunt, tum præcipue cum paulo post asserat eosdem quandam camporum, qui Campani vocantur, aspectuum amœnissimorum, & pascuis aptissimorum partem non minimam, Auruncis gente barbara inde pulsus tenuisse, condita ibi Larissa urbe a sua metropoli Peloponnesiaca nomine recepto. Et addit ex Thucidide fuisse ibi nonnullos Chalcidenses, maximam tamen partem fuisse gentem Pelasgicam ex iis Tyrrhenis, qui *Tyrrheni.* Lemoum, & Athenas incoluerunt; Et veluti ex ritibus Siculorum quos

Pompeii Pelasgorum. quos a Græcis acceperunt arguit in ea Insula habitasse Pelasgos; sic nobis tum ex ea gentium mixtione Pelasgos Neapoli habitasse arguere licet, qui etiam Pompeios tenuere; tum ex sacrorum mysteriis. Si enim Pelasgos in Sicilia sacræ mulieres patefaciunt, quæ templi curam gerebant, & puella, quæ Canistrifera vocabatur, casta, & nuptiarum expers, & quæ sacra auspicari solebat; Neapoli quoque eos patefaciunt, ubi præter sacrarum mulierum ritus, quos suo loco describemus, puellæ Canistriferæ simulacrum extat in basi marmorea in turri sacra D, Gregorii.

Puella Canistrifera.

Vestales: Eas Virgines ex sacrorum institutis in suam Rempublicam introduxisse Romulum, scribit idem Halicarnasseus. Quæcunque enim illæ, quæ *Κανισφόρος*, hoc est Canistriferæ appellantur, in Græcis sacris faciunt, hæc ipsa apud Romanos peragebant Virgines Vestales. Describitque eas capitibus corollis ornatis, veluti Dianæ Ephesiæ simulacra ornabantur. Quod vero ad Chalcidenses attinget, Plinius ait; *Littore autem Neapolis Chalcidensium ex ipsa Parthenope a Syrenis tumultu appellata.* Et Vellejus Paterculus, Chalcidenses ait, Atticis ortos, Hippocle, & Megasthene Ducibus, Cumas in Italiam condidisse. Licet Hippoclem Cumanum dicat Pontanus, & Chalcidensem Megasthenem. Nonnulli Phericidem dixerunt eorum Ducem, idque innuisse Silium Italicum in Annibalis itinero,

. τε-

..... regressus ad altos

Inde Pherecyadum muros

Quibus verbis Neapolim describit. Ait Præterea Paterculus il-
lorum classis cursum, vel Columbæ antecedentis volatu, quod *Columbæ vo-*
Statinus explicavit, *latus.*

..... cui mite solum trans æquora vectæ

Ipsæ Dionæ monstravit Apollo Columbæ.

Et lib. 5. ad Julium Menecratem,

Tu ductor populi longe emigrantis Apollo

Cujus adhuc volucrum læva ceruice sedentem

Respiciens :

Vel nocturno aeris sono, qualis Cerealius cieri solet, fuisse in- *Cereris sacra.*
stitutum (sacra enim Cereris noctu, & cum clangore fiebant.

Ad Cumanos tamen ejus originem communis opinio detulit.

Ideoque Cumæa Neapolis dicitur a Politiano, *Cumani.*

Hunc Plebe claros, Cumæa Neapolis illum

Protulit

Et Cumanorum, & Neapolitanorum fidem, atque nobilitatem *Neapolita-*
conjungit Paterculus, qui ait; *Urisque urbis eximia semper in*
Romanos fides, facit eas nobilitate, atque amantiate sua dignissi-
mas. Vires veteres earum urbium hodieque magnitudo ostentat mæ-
nium. Sed qui a Cumanis ædificatam volunt, ab iisdem ever- *manorum fi-*
des.

sam asserunt, ne nimium efflorescere, aut augeri propter agri *Cumanorum*
ubertatem videretur, atque hujusmodi Cumana civitas obsolesce- *pestis.*

ret. Quamobrem Cumanos immani peste vexatos, & Oraculo *Lib. 2.*
monitos, ut urbem restituerent, & Sirenæ sepulcro annua sacrifi-
cia facerent. Sic restitutam civitatem, Neapolim fuisse dictam.

At Solinus Neapolim dictam ab Augusto scribit; *Parthenope a*

Parthenopis Sirenis sepulcro, quam Augustus Neapolim esse maluit.

Neque illud auctor ille dixerat, quod ignoraret Neapolis nomen *Augustus*
(quod Volaterranus falso dictum objicit) multas ante ætates ce- *Neapolim*
lebre fuisse, quam ea, qua Augustus vixerat; sed quod Augustus, *appellari vo-*
qui lateritiam eam Urbem inveniens, marmoream reddidit, suo *luit Parthe-*
labore factum existimaret, ut nova civitas ædificiorum concinnai- *nopem.*
tate appareret, ideoque non Parthenopem, quod nomen abolen-
dum decreverat, sed semper Neapolim esse appellandam.

Quisque tamen eam ædificaverit, antiquissimam esse con-
stat, & ante Romana tempora 260. annos, post everfam Tro-
jam 170. celebrem inter præcipuas Græcas Italiæ urbes floris-
se. Aliis alios sequutis auctores placet conditam anno 2804.

C

post

post diluuium ; & post eversam Trojam 20. ante CHRISTUM natum 1160. Aliis autem anno salutis 1176. ab Urbe condita 2818. Alii eandem annum Neapoli , & Brundisio tribuunt 4035. Quæ tempora ob vetustatem, absque suspitione nequeunt conciliari .

DE NEAPOLITANÆ URBIS DELICIIIS.

C A P. IV.

Græcos locorum amœnitatē ductos Colonias deduxisse , loca, in quibus urbes tota maritima Italia ora ædificauit optime declarant . Eisdem itidem urbes deliciis fuisse affuentes ; quod a Græcis incoherentur, quibus nihil antiquius unquam fuit, quam voluptatibus operam dare, inquit Strabo, qui ea de causa deliciis Neapolim abundasse scribit, & Romanos, aut multis laboribus fundos, aut imbecillitatis, & senectutis molestis laborantes, tranquillioris vitæ desiderio flagrantēs, Neapolim diuertere consueuisse, *his nouisus xæiv, Tranquillitatis gratia, ut ipse loquitur.* Quamobrem fortasse inuenem eam civitatem appellat Papinius,

Romam Neapolim adire ob voluptatem.

*Tu ne igitur largitor opum, qui mentē profusa
Tecta Dicarchæ pariter, inuenemq. replesti
Parthenopem*

Et ridentem, & benignam,

. ridetq. benigna

Parthenope gentile sacrum

Idemq. uxorem reuocans omnes Neapoletanas delicias explicavit,

*Has ego te sedes (nam nec mihi barbara Thrace
Nec Lybiæ natale solum) transferre laboro.*

Quas & mollis hiems, & frigida temperat æstus,

Quas imbelles fretum torpentibus alluit undis .

Pax secunda locis, & desidis oia vitæ,

Et nunquam turbata quies, somniq. peracti.

Nalla foro rabies, aut stricta iurgia legis,

Moram iura viris

Quæ a Virgilio paucioribus litteris expressa,

Illo Virgilium me tempore dulcis aëbat

Parthenope studiis florentem, ignobilis ossi .

Et,

. in vitæ natam

Parthenopem

dicit

dicit Ovidius. Ad summum enim ocium Græcos omnes natos, ait Cicero in Verrem. Hinc infidiosa dicitur ab Ovidio, *Parthenope blandis infidiosa dolis.* *Varr. l. 1.*

Atque illud ocium, easque infidias, Neroni Tacitus exprimat, *Non tantum Romæ incipere scenas ausum, Neapolim quasi Græcam urbem delegisse.* Et Dio Cassius hic deliciis allectum Neapoli privatam vitam degisse scribit, cum & ipse, & eius familia Græca victus ratione uterentur, ipseque versaretur in ludis, quasi vero Romanam gravitatem vitaret. A Scipione Consule, *Fabulosa Neapolis.* Theatrum Romæ demolitum asserit Appianus, quoniam existimaret non esse e Republica populum Græcanicis voluptatibus assuescere. Tantaque voluptatum cohors effecit, ut Fabulosa diceretur Neapolis, quod a rebus gravibus vacaret, & fabulis indulgeret, atque ad veneficia rueret. Quod notat Horatius de Canidia loquens, & de Folia Ariminensi, *Ann. lib. 16.*

*Nec defuisse maskulæ libidinis
Ariminensem Foliari;
Et ociosa credidit Neapolis,
Et omne vicinum oppidum.*

Et, Vicinum oppidum, Puteolos interpretantur. Locos omnes adjacentes ipse interpretor, eadem superstitione imbutos. Ad quam superstitionem explicandam, Secretam eam Urbem appellavit Stautus ad Menecratem, *Secreta Neapolis.*

*... & pecudum fibris spirantibus imple
Parthenope
Nec solum festus secreta Neapolis aras
Ambiat vel, imbuat.*

omni sacrificiorum genere delectatam.

Cicero pro C. Rabirio, civium Romanorum oblectamentum Neapolim facit; *Deliciarum causa, & voluptatis, non modo cives Romanorum, sed & nobiles adolescentes, & quosdam etiam Senatores summo loco natos, non in hortiis, aut suburbis suis, sed Neapoli, in celeberrimo oppido cum mitrella (mitella, alia habent exemplaria) sæpe vidimus Chlamydatum illum L. Syllam Imperatorem.* *Chlamys, Mitrella, Crepsida.* En tibi pacis ocia. Quamvis enim chlamys militiæ quæque sit vestimentum, ideoque idem Cicero in Capitolio Scipionis statuatam positam commemorat cum chlamyde, & crepidis, ut militiæ, pacisque tempus ostenderet (Crepidæ enim pacem significabant (in pace tamen ea vestis fuit vulgaribus usurpata, & Ulpianus inter puerilia vestimenta recenset. Mitrellam ad idem ocium

ocium refero, quam gestasse viris molle censebatur. Ideoque
Lib. 9. Art. Juno Bacchi molliciem Jovi exprobens, ait apud Lucianum,
 Μίτρα ἀναδεδεμένος τῶν κόμῶν. Et Virgilius,
 habent redimicula Mitra.

Censent aliqui, Mitram capitis esse tegumentum illi simile,
 quo intra nostras aedes utimur. Et Oratione pro Sylla, cum eum
Neapolis ad defenderet, & conaretur efficere, ut intelligerent Judices, nullo
consolandos pacto scelus ab ipso fuisse perpetratum, illud præcipue in me-
animos acco- dium prouult, Syllam esse Neapoli, loco non tam ad inflam-
modata. mandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accomoda-
 to. Ibidemque cum agrum Picenum, & Gallum furoris dice-
 ret administratorem, subdidit; *Fuit enim Neapoli, ut antea dixi,*
fuit in ea parte Italiae, quæ maxime ea suspicione caruit. Tot præ-

Ad Att. lib. terea Romanos illustres viros ibi commemoratos narrat; *Ego autem*
1. Ep. 15. *perspexi cum a me xvij. Kal. de Puteolano Neapolim Pausæ conve-*
niendi causa proficisceretur Hirrius. Et, *Qui Brutum Neapoli reli-*
quisset. Et, *Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis.* Et lib. 14.
Quod idem L. Cæsari videbatur, quem pridie Neapoli affectum gra-
uiter videram; ut Romanorum fere domicilium eam urbem fuis-

Lib. 6. c. 23. se sciamus. Nec immerito Cassiodorus de Neapolitana Comiti-
Neapolitana va loquens ait; Urbem eam esse ornatam multitudine civium,
felicitas. abundantem marinis, terrenisque deliciis, ut dulcissimam vitam
Neapolis en- Comes ibidem se inuenisse diducaret, si nullis amaritudinibus
comia. misceretur. Et merito, *εὐδαιμόνα πόλις* Dionysius Afer dixit;
 & D. Paulinus, *pulcram,*

. *quos manibus amplis*

Dives habet Capua, & quos pulcra Neapolis, & quos
Gaurus alit

quo etiam nomine Papius appellavit in Epitalamio Stellæ,

. *& pulcra tumeat Sebethos alumna.*

Quod autem dicit Strabo; *Ἐπιτεῖ νοσι δὲ τῶν ἐν Νεαπόλει δια-*
γαγῶ τῶν Ἑλλῶνων ἐκ τῆς Ρώμης ἀναχωρῶντες; Vita autem Gra-
 canicam rationem Neapoli augent ii, qui eo Roma secedunt, ædi-
 ficiorum, thermarum passim per littora numerus demonstrat; li-
 cet auctiorem hac ætate diceret, qua ex toto fere orbe varia ho-
 minum genera eo se conferunt, atque ea important, quæ ad
Lib. 12. effeminandos animos maxime pertinent. Adstipulatur Silius Ita-
 licus,

Nam molles ubi ritus, atque hospita Musis
Ocia, & exemptum curis gravioribus ævum,

Sire-

*Sirenū dedit una suū, & memorabile nomen
Parthenope, muris Achelojas æquore cuius
Regnare diu cantus, cum dulce per undas
Exitium miseris caneret non prospera nautis .*

Qui & mitem eam dixit, *mitis*

Parthenope non dives opum, non spreta vigoris .

Hoc tempore ditissimam, & potentem diceret, veluti rebus forensibus adeo implicatam (omnis enim foro frequentia, contra ea, quæ Papinius dixerat) ut nullus ocio locus relictus videatur, atque ita antiquæ Neapolis sæculo inuideamus, in quo civium quies, & antiquæ in omnibus fidei in negociis, in sermonibus, testimonia. In quo nullæ iræ, aut turbæ, quippe virtutibus tantum dediti habitatores, a contentionibus, ab alienarum rerum desiderio longissime aberant.

Neapolis antiqua securitas .

Accessit ad Neapolitanas delicias, Unguentorum usus. Et cum laudatissimum fuisse Irinum Corinthi, & Cizici, postea Rhodinum Phaselii, omnem gloriam abstulisse Neapolim, Capuam, Præneste scribit Plinius; Athenæus, etiam ob unguenta Neapolim celebrat, & Rosaceum nobilissimum appellat, *Ρόδιον δὲ κρέτασον ἐν Φασελίδι, καὶ τὸ ἐν Νέας τῆς πόλεως, καὶ Καπῶν;* Rosaceum vero nobilissimum ex Phaselide, Capua, & Neapoli. Et peculiaris fuisse Neapolitanis unguenta, Pythagorica disciplina ostendit, quem splendida veste amicti, balneisque, & assueta tonsura corpus curare consuevisse, idem Athenæus scribit. Nollem hoc loco effeminatos Neapolitanis mores exprobrare, quos a Cumanis receperant ab Aristodemo Tyranno corruptis, qui comam cincinnis, reticulisque religatam, unguenta olentem ferre juvenes Cumanos coegerat. Si vero hoc tempore corruptos dicerem? Nonne virilitatis splendore neglecto, comam in fronte plerique gerunt, ut hirti capilli, & incompositi (qui honestum hominem non decent) cornua videantur, a qua Græci ipsi non abhorrebant, sic enim Diomedes Alexandrum alloquitur apud Homerum,

Lib. 13. c. 1.

Unguenta Neapolitana .

Lib. 4.

Comam alere, inhonestium .

Τωξότα λαβητήρ, κέρα ἀγλαῖ . . .

Sagittari damnose, cornua splendide

cui tamen apponebantur a tergo comati

. . . *θοοὶ ὄπισθεν κομώαντες . . .*

. . . *veloces a tergo comati . . .*

ut moris est Gallorum. Aliquorum fuit opinio Neapolitanos in ea re imitatos fuisse Longobardos, qui caput a cervice ad occipitium

cium radentes, capillos a fronte ad os demittebant. Antiquiora tamen tempora respicio cum Varrone, qui crines ad verticem convolutos Tutulos vocat, quod res alta tanquam tuta, Tutulus vocaretur. Res quidem Christiano viro pernicioſa, cum B. Petrus in epistola priore canonica, *κακὴν τριχὴν*, Capilli plicationem, communi vocabulo prohibeat; & B. Paulus, crines intortos, ut notavit Franciscus Turrianus. Id quod Etnici præcipue improbarunt, severitatem laudantes. Juvenalis,

In Clam. Ro. lib. 1. de Lais. Satyr. 1. lib. 1.

*Rarus sermo illis, & magna libido latendi
Atque supercilio brevior coma*

Seplasia, unguentarius vicus Capuæ percelebris erat. Nihil Campano luxui cedere iam tum Neapolis visa est, quæ Græca civitas, Græcorum mores reſumit. Et Græcos (omitto balnea) unguentis delibutos cænitaſſe nihil est quod auctoritatibus antiquorum confirmem; præterquam quod veluti plebei, oleo, sic nobiliores unguentis inungebantur, quibus præfertim comam alebant; ne cadaveribus condiendis solertiam commemorem.

Neapolis publicudo.

Ejus urbis pulcritudinem & magnificentiam, marmora undique magnis sumptibus adveſta, variorum lapidum ornamenta, picturæ, Theatra, Circi, Gymnasia ob oculos ſpectantibus proponebant. Quæ omnia huiusmodi Statius in Surrentino Poli explicavit,

*Una tamen cunctis procul eminet una dietis
Quæ tibi Parthenopem directo limite ponti
Ingerit. Hic Graiſ penitus deſecta metallis
Saxa; quod Eoæ reſpergit vena Syenes,
Synade quod mæſta Phrygiæ fodere ſecures
Per Cybeles lugentis agros, ubi marmore picto
Candida purpureo diſtinguitur area gyro.
Hic & Amiclei caſum de monte Lycurgi
Quod vires, & molles imitatur rupibus herbas.
Hic Nomadem lucera ſtavit ſaxa, Thoſoſque
Et Chios, & gaudens fluctus ſpectare Chariftoſ.*

Ex ingentibus columnis una in Cathedrali Eccleſia nuper eruta eſt, quam in Solis templo Neapoli collocatam curioſi contendunt. Ex locis a Papinio commemoratis lapides adducti loca publica, omnemque civitatem ſummo cum decore ornabant. Theatra, & Gymnasia potiſſimum, quæ ſic deſcribit Sidonius Appollinaris ad Domitium; *Jam ſi marmorea inquireſ, non illic quidem Paroſ, Chariftoſ, Proconiftoſ, Phriges, Numidæ, Spartiata, rupium, varia-*

variatarum posuere crustas. Et Prudentius lib. 2. contra Symmachum,

*Et quæ saxa Paros fecit; & quæ Punica rupes,
Quæ viridis Macedon habet maculosaque Synna.*

At dum Papinius marmora celebrat, quæ herbas imitari videbantur, sic respondit Sidonius carmine 22.

Cedat puniceo preciosus livor in antro.

Synnados, & Numadum qui portat eburnea saxa

Collis, & herbosus quæ vernant marmore venis.

Eratque Laconicum marmor, quod instar herbarum viret. *Laconicum marmor.*
Quæ tamen pingi consueverunt. Plinius; Non commitemus, ut abjiciendo uilliora, luxuriam utilitate circumscribamus, dicturi, & alias herbis tingi lapides, parietesque pingi. Lapidem tamen verissime herbas referentem Neapoli adhuc cernunt, in quibus Sanctorum imagines depictas vidi, qui in antris, & virentibus locis habitabant, dum in medio lapide, aut celum, aut nubes, aut aer nitet, atque hujusmodi ipsæ lapidum venæ cum addita pictura, pulcherrima similitudine proponunt; Alabastrum hodie vocant. Quo etiam referrem picturas Neapoli a Philostrato commemoratas. Atque ita nihil Neapolitanæ urbi defuisse dicemus earum rerum, quæ ceteras urbes illustres, nobiles, speciosas reddiderunt, & adeo magnifico rerum apparatu, & copia voluptuosam, ut summos ad se vitos semper allicere voluerit. Eam servavit etiam amplitudinem Philosophiæ, & Musarum studii, quæ tandem ad Equitum gloriam deducta est, sic enim Scaligerus, ut æmulam Romanæ urbis faciat, *Neapolitanæ urbis tria tempora.*

Partenope varii statuit discrimina mundi,

Quæ tria diverso tempore sæcla dedit,

Aurea Pythagoras communis commoda vitæ

Docuit Sophiæ Græcia magna procos.

Altera succedens studiorum mollior ætas

Admisit Masas debiliore sono.

Tertia vulnifici quasivit præmia ferri,

Atque Equitum potuit sola tenere decus.

Sic ex privata, & serua, Regina supersum,

Roma quod es fueram, quæ mollo sum quod eras.

At Neapolitanas delicias cum omni Campano littore communes habes, & omnem oram Amœna, *ἡ ἀμῆνη* dicebant. Glossariam Amœna, *ἡ ἀμῆνη*; ubi, Amœna, legendum. Et Veteres glossæ; *ἡ ἀμῆνη*, Litora amœna; quamobrem de Baiis,

... præ-

Lib. 3. Hist.

. *præluceat amœnis.*

& Cornelius Tacitus; *Noctu, dieque & amœna litorum personantes.* Quid autem ea de re antiquorum testimonia? Doceant hujus urbis amœnitatem illi, qui ex intima Europa huc accedentes eam admirantur hujusmodi, ut miraculum Naturæ, divinam habitationem eam regionem appellent. Id quod ex ejus situ copiosius libro 2. explicabitur.

DE SIRENIBUS, ET EARUM HABITATIONE.

C A P. V.

Hisce deliciarum illeceberis, quas commemoravimus, loci amœnitate, omnium rerum commodis factum est Græcorum fabulis, ut Parthenopes Sirenis nomine fuerit appellata. Tantumque valuit opinio, & ad posteros hujusmodi progressa est, ut nec ejus simulacrum poterit ullo unquam tempore obliterari; & Sirenis insigniri, veluti sua Lupa Romani, Neapolitani se illustrari sibi persuadeant. Quamobrem hæc addere, non inutile existimavi.

*Sirenes
Nympha.*

SIRENES aliqui inter Nimphas connumerandas censuerunt, vocaruntque Atheloides, Acheloi fluvii, qui Aetoliam ab Acarnanis dividit, & Calliopes Nymphæ filias. Idcirco natantes describit Orpheus in Argonauticis.

*Δινα δ' ἀνεσνάχθησαν ἐπὶ ποταμὸς ἢς λυγρὰς
Μοιροδὶς θανάτου, σφίαις δ' ἀπὸ γρογᾶδος ἀπρᾶς
Ἐξ' ἄντων δίσκουαν ἀλιφροσύνην θαλάσσης
Πέτρας δ' ἠλλάξαντο δέμας μορφῆνδ' ὑπέρροπων,
Sunt graviter quæstæ; & senserunt fata Deorum.
Adventasse sibi, summaque crepidine saxi
Præcipites faliere maris spumantis in vnda,
Protinus in duras vertuntur crepidine cautes.*

Et Virgilius in Opusculis,

*Transiluit scopulos, & inhospita litora classis;
Illa præcipites defiluere freto.*

Ab Hygino in Fabulis, & Nicandro, Melpomenes Musæ, & Acheloi filix; ab aliquibus Therpsichores, seu Melpomenes; ab aliis Steropis, vel Calliopes dicuntur. Tres aliquando commemorantur, Parthenopes, Leucosia, & Ligea, quarum una lyra, altera tibiis, tertia voce canebat, ut hac varietate, varia quoque

ho-

hominum ingenia, & libidines oblectarent; suos enim cantus navigantium moribus accomodabant, atque ita ambitiosis, laudisque cupidis, vel sua, vel majorum gesta recinebant; libidinosorum rebus amatoriis demulcebant aures; & veluti piscatores esca, qua delectari præternavigantes cernebant, instar piscium irretire conabantur. Alii Aglaophemem, vel Aglaopem, Thelxiepiam, Pifinoem, & Ligiam nominant. Alii absque nominibus duas narrant quod notat Eustathius. Sunt qui etiam quinque eas fuisse dicant.

Habitudo Corporis.

Greci tradiderunt Sirenes a pectore habuisse ad superiora *Στρουθῶν*, Passerum speciem, inferiora vero, mulierum. Apud Servium, *Tres in partes Virgines fuerunt, in parte Volucres.* Bocacius ex Albrico, virgineum corpus umbilico tenus eis tribuit, & gallinaceos pedes. Is Albricus, si is est, qui philosophus appellatur, scripsitque de Imaginibus, nullam Sirenum mentionem facit. Cumanus, & Siculus nummus sic pictas Sirenes ostendunt.

Sirenum nominata.

Syrenum pifura.

Nummus Sirenatum.

In quorum altero duæ, quæ cernuntur sagittæ, fluvium Acim significant, qui ab Aetna monte in duas partes derivatur. Alterum ad Cumas invenimus cum Petronii nomine Triumviri. Idem in Petronia familia refert Fulvius Ursinus, aitque Denarium ad Cumas Coloniam deductam ab Augusto instauratam referri. Pennatas eas pingi, ex Pausania cognovimus, qui in Boeoticis scribit infra Mercurii Epimelii, & Ventorum aras sacellum Junoni dicatum, quæ Sirenes manu præferret. Quæ nimirum Junone suadente in cantus Musas provocare ausæ fuerunt. Victis Sirenibus, Musas ex alis pennas avulsiſſe, & coronas sibi fecisse scribit, *Ἀποτίλασι τῶν Σειρήνων τὰ πτερὰ, ποιήσασθαι στεφάνους ἀπ' αὐτῶν λέγοντι.* Idemque narrat in Atticis mortuo Sophocle Lacedæmonios;

Fluvius Acis.

Petronia familia.

Sirene pennata.

D

in

in Atticam irrupisse, eorumque ducem sibi visum Liberum patrem videre, mandantem ut novam Sirenem omnibus honoribus prosequerentur, quos mortui habere consueverant. Laudabat Sophoclis carmina. Hinc observatum ait poemata, & orationes, in quibus sit suaviloquentia, cum Sirenis cantu conferri, Pennarum vero rationem dum perquirat Ovidius, hæc ait;

Sirenes, carmina, poetarum.

Lib. 5. Met.

..... vobis Acheloides unde
 Pluma, pedesque avium, tum virginis ora gratis?
 An quia cum legere flores Proserpina vernos
 Io comitum numero mixtae Sirenas eratis?
 Quam postquam toto frustra quæsistis in orbe
 Procinus ut vestram sentirent aquora curam
 Posse super fluctus alarum insistere remis
 Optastis, facilesque Deos habuistis, & artus
 Vidistis vestros subitis flavescere pennis?

οὐνοῖς appellari Sirenes scribit Tzetzes in Lycophonem, & θεῶς Pennatas, & Deas. Pennatas, quippe volucres, & volucris Dea Parthenopes a Lycophrone dicta est: Deas vero, διὰ τὴν τοῦ ἀντὶ τοῦ ἔχειν δύναμιν θελητικῆν, quod demulcendi vim habent. Eorum prorsus opinionem refello, qui ex Parthenopei insigni (unus is ex septem Ducibus, qui ad Thebas pugnarunt) Sirenem Parthenopem traducunt. Quamvis enim in aureo clypeo hæc depicta gestaverit, ea tamen Sphinx est, quæ unguibus

hominem Cadmeum detinet, in quem plurima jacula contorquebantur.

Locus.

Locus in quo Sirenes habitant, sic ab Homero describitur.

Sirenium habitatio.

Ἡμεῖς ἐν χερμαῖνι, πάλυς δ' ἀμφ' ἄσπερον ἦν
 Ἄνδρῶν περιβαμένων, περὶ δὲ πύλοι μινυθῶσιν
 Residentes in prato; ingenti circum ex ossibus acervus

Vira-

Virorum putrefactorum undique cures putrescunt.

Indicat sane mortuos homines, quos scilicet Sirenum cantus demulcebant, ut inquit Pausanias, atque eos, qui illuc deducti, moti, & inhumati jacere cogebantur.

..... *ἢν πύθηται ὄστια λυμνά*

Inquit Lesches in parva Iliade; quod Virgilius,
Iamque adeo scopulos Sirenum adusta subibat
Difficiles quondam, multorumque offibus alba.

Quæ ad meretricum lenocinia proculdubio referuntur, Ulysses alicere, & Herculem in faminam transferre studentium. Et Argonautæ, dum ad earum periculum incidissent ab Orpheo liberantur citharæ sonitu, quo earum cantus non audiebatur. Id efficiebat cera & vincula ad navis malum, Circis inventum; ne Ulysses a Sirenibus detineretur. *Argonautæ.*

Strabo meminit Sirenum locum ab aliis collocari ad Peloriadem, & Eustathius addit, ad Planctas prope Pelortin. Ab aliis ad Sirenuſſas (Sirenes eas insulas appellat Aristoteles lib. *Alia Sirenum loca.* *περὶ θαλάσσης ἀκουσμ.*) quæ tres parvæ insulæ sunt Pæstacum sinum a Cumano separantes, a Pomponio Mela Petra, sive *πέτρα*, *πέτρα*, *πέτρα*, Sinus Pæstacum appellatur, & a Diorysii Scholiaste *πέτρα Σιρήνης*. Ibi aliqui Leucosiam tantum sepultam ferunt. Ovidius de Aeneâ loquens,

Leucosiam petit, tepidæque rosaria Pæſti.

Lycophron unam e tribus Sirenibus a Phaleri arce (Neapoli scilicet) fuisse receptam scribit, ut supra diximus, cum Leucosiam in ripam Enipei ejectam dicat; & Ligeam in Terinam. Dio Chrysostomus Oratione ad Alexandrinos, in deserto pelago ait eas habitasse in scopulo quodam, ad quem nemo appulit. Plinius earum sedem Surrentum, & Minervæ promontorium fuisse scribit; & Strabo, in locis, quæ contra Capreas, & Surrentum in littore jacent ad Minervæ templum Sirenum Farum collocat. Archippus scribit (citatur in Mythologis a Natali Comite) loca quædam marina angustias quasdam præruptis montibus contracta fuisse, in quas illi fluctus sono cum suavitate, & harmonia emittentes, navigantes allicerent ad visendum, quo cum appulissent, undarum impetu delati absorbentur. Hinc locus datus fabulæ. Dorion libro de piscibus, meretriculas scribit fuisse has Sirenes in littore habitantes, quæ nautas invitarent. Horatius, desidiâ, Sirenem appellat. *Surrentum.* *Lib. 5.* *Meretrices.* *Lib. 2. Serm.*

..... *placanda est improba Siren*
Desidia

D 2

D. Hic

D. Hieronymus epistola ad Furiam, fidicinas, psaltrias, & hujusmodi, chorum Diaboli, quasi mortifera Sirenarum carmina perturbanda hortatur. Idcirco ad scenas Neapolitanas referunt, in quibus psaltriæ adhibebantur. Sed ob cætera urbis oblectamenta, ubi commodius, quam Neapoli Sirenes habitasse dicemus? Inde factum arbitror, ut semper Parthenopes symbolo Neapolitanis uti placuerit, tum quod volucris pennis, religione, nobilitate, ingeniis Neapolitana civitas caput inter cæteras urbes extulerit, & ad astra evolaverit; tum quod Lyræ concentu, urbis suavitatem, comitatem civium, placidamque tranquillitatis quietem ostenderint. Quid si ad concordiam deducemus? Et licet aliquando chordæ in suavius obstrepuerint, inter civiles tempestates excitatas, semper tamen erga suos Reges, & Magistratus concordie observantiæ melodia modulatur. Oblectantur itaque Sirenis imagine, ut seriis etiam rebus adhibeant, & in publico fonte posuerint, cujus ex mammis dum aqua depromitur, ardentes Vesuvii flammæ, restringuntur. Musarum amicus Antonius Epicurus, hoc Epigramma inscripsit, DUM VESUVII SIREN INCENDIA MULCET, & tumultibus Neapolitanis alluisse arbitror, quibus sedatis, symbolum illud effictum est. De Sirenium loco sic cecinit amicus noster,

*Non longe a Capreis scopuli tres ordine circum
Maxima Campani, Pæstani & gloria ponti,
In quos Nereides Nymphæ, turba humida aquarum
Sæpius insiliunt, madidos expandere crines
Ad Solis radios, & candida membra movere
Ad choreas, pelagique laceffere carmine Divos.
Hæc nautis tranquilla quies, si quando procella
Horisonæ insurgunt, hic ocia capere fuerunt,
Et nassis, linoque vagos comprehendere pisces
Allesti a scopulis Sirenium nomine distis.*

Symbolicæ .

Aliud Sirenium symbolum Plato explicavit, qui eas cœlestibus orbibus adscripsit, ideoque non esse eum ferendum affirmat Plutarchus, qui gyris æternis, & divinis, Musarum loco Sirenes præficit, non admodum humanos, neque placidos Genios, dum Musas vel præterit prorsus, vel Parcarum nominibus appellat, nominatque Necessitatis filias. Quod vero ad earum cantum pertinet,

*Quæst. con-
vivalibus.*

*Musa, & Si-
renes.*

Parthenopes Arcadia. Apolline Lycomedes genitus. Alia ex Arcadica familia Stymphali Regis, qui cum Pelope bellum gessit; quam patrem habuisse Herculem asserunt. Tertia hæc nostra, quam Matronam, & dominam dixit Pontanus, Eumeli Regis Pheræ Thessaliæ urbis filia, ut rerum patriarum investigator Stadius innuit.

Parthenopes Eumeli. Lib.4. Silv.

*Dii Patrii, quos auguriis super aquora magnis
Littus ad Ausonium devexit Abantia classis.
Tu ductor populi longe emigrantis Apollo,
Cujus adhuc volucrum læva cervise sedentem
Respicians blande felix Eumelis adorat.*

Iliad.2.

Ubi, Abantia classis, Euboca est, Homerus enim

Οἱ δ' Εὐβοίαν ἔχον μάρτα πειρώδης Ἀβαντες
Χαλκιδᾶ τ'

Qui autem Eubœam habitabans robora spirantes Abantes
Chalcidæq.

Et ubi, Eumelis, Parthenope est Eumeli filia, quem Græco more Deum patrium esse effectum, & constituisse Neapoli tribum, vetustissimus Græcus lapis, qui sordidus in ædibus Tiberii Coppulæ jacet cum Neapolitanæ antiquitatis magna jactura, quo ad eques conscendendum uiuntur habitatores, declarat. In eo hæc leguntur;

ΕΥΜΗΛΟΝ. ΘΕΟΝ. ΠΑΤΡΩΝ
ΥΡΙΤΟΡΕΙΝ. ΕΥΜΗΛΕΙΔΟΝ,
Τ. ΦΛΑΥΙΟΣ. ΠΙΟΣ
ΦΡΟΝΥΙΣΤΗΣ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ
ΣΥΝ. Τ. ΦΛΑΥΙΩΙ ΤΕΚΝΩΙ.

Eumelum Deum Patrium Tribulibus Eumelidarum

T. Flavius Pius Curator dicavit cum T. Flavio filio.

Eumelus inter Deos Penates. Apollo Patrons.

Tantumque hoc nomine valuit Eumelus, ut inter Penates invocaretur, veluti Athenis Apollinem Patroum commemorat Pausanias in Atticis, & Dianam Patroam, idem in Chorinthiacis post Arati monumentum cum Isthmio Neptuno, & Milichio Jove conjunctam, & veluti in precationibus, *δὲς πατρῶν* invocatos scribit Xenophon, quos & Histæus apud Herodotum, *δὲς τῆς βασιλείας* jurat. Morem vero Diis Tribulibus erigendi statuas, ab Atheniensibus conditoribus acceperunt, quæ illud fecisse solitos docet idem Pausanias, qui ait se Cecropis, & Pandionis inter eos, a quibus Tribuum sunt cognomina vidisse, & Curias suos quasque Deos privatim coluisse, Minervæ rem divinam facientes. Pilas quoque ramulis impostas (veluti hæc erat

Statue Deorum tribulsum.

erat (commemorat cum elogiis , nomen cujusque , & Curiam
testantibus . Hunc igitur illum existimant Eumelum , de quo
Homerus ,

Ὁ δὲ φεράς ἐθέμοντε παρὰ Βαβείδα λιμένα
βοΐβην ἢ Γλαφυράς . ἢ ἱκτιμένειν Ἰαωλέων
τῶν ἤρχ' Ἀδμήτῳ φίλος παῖς ἕδονα νῶν
Εὐμῆλος , τὴν ὑπ' Ἀδμήτῳ τέ κε δία γυναικῶν
Ἀλκίης

Qui cum Pheras habitaret apud Bæbeidem paludem,
Bæbem, & Glaphyras, & bene edificatam Iolcum.
His imperabat Admeti dilectus filius undecim navibus
Eumelus; hunc sub Admeto peperit nobilissima mulierom
Alcestes

Quibus verbis nobilissimam conditricem extollimus , & no-
bilitatem Neapolitanam inter Græcos illos adhuc vigere cogno-
scimus, quando inter Aeolidæ, & Iolei Dynastas habet Aesonem
illum Thessaliæ Regem, Jasonem Argonautarum ducem, Amy-
thaonem, Idomeneum, Pherem, Promachum, Polyxenum Elien-
sum Regem, & quamplures alios illustrissimos viros progenito-
res, nec Alcestis quoque familiam multis modis celebrandam pro-
ponamus, quam idem celebrat Homerus.

*Parthenopis
nobilitas .*

Multi hunc Eumelum, cujus mentio in lapide est, alium ab
Eumelo Rege faciunt, quippe sapientissimus quidam vir fuit ar-
canarum rerum studiosus, ex cujus doctrina etiam picturarum
imagines prodierunt, quem celebrat Philostratus. Cum enim is
hospicio Neapoli per triennium accepisset Aristodemum ex Car-
ria, cognovit eum doctissime pingentem ad Eumeli sapientiam;
& in eo picturæ genere secretiora quædam, & abscondita philo-
sophiæ lumina, & mysteriorum arcana enituisse, videtur asserere.
Aitque Εγγραφε δὲ κατὰ πλὴν Εὐμῆλου σοφίαν, πολλὴ τὸ ἐπίχαρι
εἰς αὐτῷ φέρων; Pingebat enim ad Eumeli sapientiam, maximam
adhibens venustatem. Idque ζωγραφίας genus Neapoli floruisse,
idem auctor confirmat, cum multas tabulas pictas a variis picto-
ribus elaboratas quodam collegisset in suburbio, quod ad mare
vergebat, in porticu, quæ ad Favonium fuerat ædificata, qua-
tuor contabulationibus mare Tyrrenum respiciente. Ibi Philo-
stratus adolescentibus abditarum rerum curiosis, & ejus philoso-
phiæ audiendæ cupidis, multa de Homericæ Scamandro, Dæ-
mone, Como, Nilo, Amoribus, Neptuno, Amphione, Phæ-
onte, Bosphoro, Semele, Pelope, Pentheo, Tyrrenis, Olym-

*Alia Eume-
lus .*

*Eumeli pi-
ctura .*

po, cæterisque, quæ ad Neapolitanorum religionem refero, dissectavit. Philosophiam tamen in picturis ostendi, ipsemet declarat in Fabulis, cum de Aesopo loquitur; φιλοσοφῆ δὲ ἡ γραφὴ καὶ τὰ τῶν μύθων σωματὰ; *Philosophatur autem pictura, & circa fabularum corpora.* Quamobrem multa in ipsis Imaginibus doctissime, & sapienter interpretatur. Ad hæc, quæ diximus, φροντισῶ quoque nomen in nostro lapide videtur respicere, nam quod Etrusci antea, & Pelasgi fecerant in Magnorum Deorum sacris, idem Rômulus in Republica faciendum iussit. Id tamen præterea, ut ex unaquaque tribu Vates unus sacris interesset, quem

Sacerdotes a Curiis eliguntur.

ἱεροσκοπόν vocabant. Et omnes Sacerdotes, & Deorum ministros a Curiis eligi, & confirmari ab illis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretantur (quod ab Eumelo factitatum Neapoli in sua tribu affirmo) singulis Deos, & Genios assignans, quos perpetuo colerent, certamque pecuniam ad sumptus in sacra faciendos constituens; & Curix cum Sacerdotibus sacrificia sibi attributa faciebant, & una in Curiali domo (quod infra explicatur) diebus festis epulabantur. Sive is igitur Parthenopis pater Eumelus fuerit (quod ut affirmem illud præcipue efficit, quod Deus Patrius effectus est, summi viri, & Ducis encomium) sive Eumelidarum Curix sacerdos, aut nobilitatem, aut sapientiam Neapolitanorum ostendit, qui etsi in omnibus ingenio præsent, picturarum tamen desiderio se curiolissimos præbent, atque undique iis coemendis incumbunt.

*Parthenopes
Coloniam duxit.
Parthenopes
Methiocum
amat.*

Parthenopes itaque non Siculi Regis filia est, cui cum ad Bajas animi causa divertisset, ibique obiisset, templum fuisse conditum distitant; sed Eumeli filia, quæ honoris, & castitatis amantissima, in Campaniam se contulit, Eubæorum Coloniam duxit, & Neapolitanum solum delegit, quod ipsi admodum gratum, & in deliciis habitum (ut Pontanus loquitur) Columbæ volatum sequutæ, Reconditus locus est apud Dionysii Scho-

hastem, qui ad Parthenopis historiam dilucidandam facit. Scribit Parthenopem Virginitatis amantem, nunquam procorum petulantiae voluisse assentiri. Cum deinde Methiochi Phrygii amore capta esset, comam sibi refecasse dedecoris poenitentem, & inde profectam petiisse Campaniam; Παρτενόπη πολλοῖς ἀνδράσιν ἐπιβουλεύεῖσα, ἃ τὴν παρθενίαν φυλάξασα, εἶτα Μηθίοχου φρυγῶς ἐργασθεῖσα τὰς τρίχας ἔτεμεν, ἀνοσμίαν ἑαυτῆς καταψηφισμένη, ἃ εἰς Καμπανούς ἐλθοῦσα ἤκησε. Ad ejus adventum significandum Apollinis statuam cum columba in humero a Neapolitanis cultam scribit Alexander ab Alexandro, veluti, & Parthenopolim Theogenes in Macedonicis commemorat a Virginibus Ceraffi filiabus memorabili castitate puellis. Quod si Neapolim Cumani ædificarunt, Parthenopi tamen urbis initia tribuuntur, quæ parva deducta Colonia, & sepulcro, ad augustiorem civitatem ædificandam, addito Oraculi monitu, incitavit. Qui meretricii nominis notam Parthenopi inurunt, erubescant encomio, quo eam laudat Dionysius,

*Apollinis
statua Nea-
poli.
Lib.6*

*Parthenopes
encomium.*

... Καμπανῶν λιπαρὸν πῆδον ἦχι μέλαβρον
 Ἀγνῆς Παρτενόπης σαχνίων βεβριθὲς ἀμύλλαις,
 Παρτενόπης ἦν πόντος εἰδὼς ὑπεδέξατο κόλποις;
 ... Campanorum pingue solum, ubi domicilium
 Castæ Parthenopis, spicarum onustum manipulis;

E

Par-

*Parthenopes
non Circis
socio.*

Parthenopes, quam pontus suis suscepit finibus.
Et qui Parthenopem Circis sociam constituere, meminerint nihil Sarmatiam, unde Circes discesserat, cum Euboea commune habere. Suidas Parthenopis statuam Neapoli celebrat; *ἢ Παρθενοπίης ἰδρυτὰς Σειρήνος ἀγάλμα*; In qua Sirenis statua posita est. Eam profecto nostra ætate ad D. Stephani positam Perfanus Kibera Regni Vicarius, cum plurimis antiquitatis monumentis translulit. Ejus simulacrum tanta animorum propensione Neapolitani amplectuntur, ut caput marmoreum prægrande ad D. Eligii constitutum (& si cujus sit ignoretur,) caput Parthenopis appellet vulgus, & custodiat. In denariis æreis, argenteisque variis modis ejus caput cum Hebone depictum cernimus, quos in Religione retulimus.

Sepulchrum :

*Tumulus
Parthenopis,
& Oraculum.*

*Lib.6. de bello
Neap.*

Mons, Neapoli.

Lycophron ad Parthenopis tumulum Neapolitanos faces ferre solitos scribit, & Diotimum Atheniensium Præfectum Neapolim ad Parthenopis oraculum venisse, & in ejus rei memoria Græcorum ludum Lampadodronicum celebrasse, ut suo loco dicemus. Pontanus hæc de tumulo; *Tametsi quæ de Sirenibus dicuntur pleraque habeantur fabulosa, proditum tamen est memoria, atque ita hominum opinio tenuit, unius ex eis conditum sepulchrum editiore in colle ad ultimum maris finem, dedisse colli nomen, vocatumque illum ex eo Parthenopem, quod nomen post fuit etiam urbis ejus, quæ nunc est Neapolis.* Idemque alibi; *Itaque sepulchrum ipsum indicio est, Parthenopem colli imperitasse, qui subjecta imaniebat stationi, atque ad sinus ipsius caput, eque regione Surrentium spectabat, quæ Sirenium ipsarum sedes tunc esset. Quæ ad locum quod naves quasi in quendam portum applicarent, collis ipse frequens erat habitatoribus, atque ab accolis, & navis celebratus, isque oblitterato priori nomine, post matronæ memoriam, atque ab ejus sepulchro, Parthenope agnominatus.* De eo collis Pontanus loquitur, qui editior adhuc est in urbe, cui Montis nomen reliquum est, & locus ipse in quo sedile cernitur Montis utitur insigni. Ibi tutelares Dii erant collocati, Parthenope scilicet, Castorque, & Pollux, cæterique, in quo Theatrum, Circus, Forum. Idcirco Papinius,

*Exere semirutos subito de pulvere vultus
Parthenope, crinemque afflato Monse, sepulti*

Pone

Pone super tumulos , & magni funus alumni ,
 sic deplorabat patris mortem ; & innuit cum Theatri Neapolitani ruina , quod terræ motu fuerat concussum , Parthenopis etiam sepulcrum in eodem monte corruisse ; hortatur enim , ut semirutos vultus excitet de pulvere subito , quando terræmotus ædificia , quæ circum erant , subito deturbavit . Atque ita de opinione decedant , qui arbitrati sunt , collem editiorem eum esse , in quo D. Joannis templum ædificatum est , cum eo tempore is locus marini tantotum litoris rupes esset , cui collis imminet , veluti etiam hodie mons imminet , semper enim inde acclivem ascensum experimur . Nec quoniam in ejus templi æde in tabula marmorea legimus , PARTHENOPE TEGE , FAUSTE , lapidem ex Parthenopis sepulcro , & sepulcrum ibidem constitutum fuisse dicemus , pueros enim nos esse omnes arbitrarentur , cum ea verba neoterica sint , & simplici dicendi genere Parthenopem , pro ipsa Neapoli ea inscriptione explicatam cognoscamus , Di-voque Joanni commendatam .

PARTHENOPE . PALAEPOLIS . NEAPOLIS .
C A P . VII .

TRIA hæc urbs nomina sortita est , quas temporum vicissitudo mutavit , Parthenopem , Palæpolim , Neapolim . Parthenope a prima conditricè dicta est , quod nomen deinde semper poetis fuit peculiare , & quod ab Augusto in Neapolim est commutatum , ut ex Solino supra notavimus , quod quidem obsoleverat , nam cum primum demum a Cumanis exædificari coepta est , qui antea Parthenopem amplificaverant , Neapolis est appellata . Sed Palæpolis nomen sæpius me in dubium revocavit , nulla enim apud Geographos ejus urbis mentio facta est . Apud Stephanum , qui accurate urbes describere conatus est , non reperitur , & fere similes describit Παλιάν πόλιν Σικελίας , & Παλιάντων Θράκης . A Suida non commemoratur . A nullo præterea observatur indice , licet in suo Thesauro collocaverit Abramus Ortelius , cum a nostris scriptoribus deprompserit . Est tamen Παλαιά πόλις Straboni notissima , Emporienſium civitas , quam olim Massilienses habitabant , Οἱ Ἐμπορῆται πρότερον ποιοῦντι ἀροαίμενον ὃ νῦν καλεῖται , Παλιάν πόλις . Ἰδοίχο , quamvis apud Græ-

Palæpolis .

cos *πάλας* olim significet (dicitur aliquando de eo , quod paulo ante factum est , pro *ἀρτι* , ut notat Budæus ex Xonophontis auctoritate) & *παλαιός* nihilominus veterem significat , non Palæpolim , sed Palæopolim aliqui dicendam contendunt . Quid vero illud Græcæ loquutioni obstat ? non ne ex Papho , Palæraphum dicimus , quemadmodum *Νεάπολιν* , & *Νίαν πόλιν* ? Unum habemus , nostræ Palæpolis auctorem Livium , qui scribit illud oppidum , haud procul inde , ubi Neapolis nunc est , fuisse , & eundem populum duabus urbibus habitasse , & contra Palæpolitianos a Romanis bellum esse gestum anno ab V. C. 427. L. Cornelio Lentulo , & Q. Publio Philone Coss. , qui inita cum Romanis pace , omnes uno nomine Neapolitani dicti sunt . Duas ergo has urbes fateamur necesse est , si Livio fides sit adhibenda .

Dec. 1. lib. 8.
Livius tan-
tum Palæpo-
lim nominat.

Quæstio inter nostros de situ Palæpolitano est . Pontanus , sub Hermite monte in eo littore , ubi nunc Arx nova cernitur , Palæpolim collocare videtur , ait enim ; *Quod autem ab eo loco quadringentis ferme passibus Oppidulum aberat secundum litus , ac sub monte ad meridiem positum , cui Græca nomen esset appellatione Palæpolis , ubique brevitate sua habitatores non caperet , crescente jam multitudine , quo habitandi laxior ferebat commoditas , multi eo continuo immigrabant ob diversandi amplitudinem . Quocirca augete in dies novo oppido , novo paulatim nomine , & ab ipsis incolis , & a navigantibus vocari pro Parthenope , Neapolis cæpta est .* Quibus verbis nescio , quo pacto Parthenopem , Palæpolim , Neapolim confundit , ut eodem in loco semper eas urbes fuisse videatur innuere . Nec alium montem , quam Hermitem intellexisse , qui Palepoli ad Arcem novam immineret , alibi declarat ; *Post ipsam vero Palæpolim , in qua nunc Arx cum adjunctis hortis , postquam montem , qui Palæpoli imminet , promontorium protenditur ad meridiem , quod a deliciis sortitum nomen est , Pausilypum .* Quæ summi viri auctoritas , qui longe aliam civitatis formam ab ea , quam nostra ætate cernimus , sua ætate vidit , efficeret , ut crederem in ea Arcis regione positam fuisse Palæpolim , cum præcipue multæ antiquorum ædificiorum reliquiæ terræ aggeribus obrutæ sub novis ædificiis , & via , quæ ad Palatium ducit esse sciamus . Sed Livii historiam legens , ab ea prorsus opinione deducor , & cogor , ut mihi persuadeam , Palæpolim nullo pacto ibi esse potuisse . Nam si Romanus exercitus inter Neapolim , & Palæpolim loco opportune capto , diremerat hostibus (ut is auctor scribit (societatem auxilii mutui , quo , ut quisque locus preme-

Lib. 6. de bel-
lo Neap-

Palæpolis u-
bi posita .
Mons Her-
mitis .

Romanus
exercitus
Neapoli .

retur

retur , inter se usi fuerant ; quo pacto Palæpolim Nolani , & Samnites introduci potuissent , si medius Romanus exercitus aditum non permisisset , cum ex orientali Nolana plaga , in occidentalem , vel meridionalem , ut cum Pontano loquamur , Palæpolitanum iter facere Nolani , & Samnites debuissent? Præterea ad littus ea urbs posita fuisset , si quis in ea Arcis regione collocet . Et tamen a littore abuisse Palæpolim eo præcipuo utor argumento , quod cum Nymphius Prætozem Samnitium decepisset , ut sineret se classe circumvehi ad Romanum agrum , quod omnis Romanus exercitus esset circa Palæpolim , omnem Samnitium juventutem ad littus misit Prætor ; tunc Charilaus ex altera urbis parte introducto Romano milite , clamorem tolli iussit , quo sublato , Nolani per averfam portam , via Nolam ferente , effugerunt . Quod si prope litus Palæpolis fuisset , clamorem facile Samnites exaudientes , in urbem illico se recipere potuissent . Tantum abest , ut quoniam in ora maritima , quæ Plaga dicitur , ædificando subterraneæ parietinæ inveniantur , veluti concamerationes lateritias ipse vidi , ex quibus Vas vitreum fractum servo , & lapidem cum hac inscriptione ,

*Nolani & Samnites.**Nymphius.**Charilaus.*

C. IVLIVS. HYPOPIVS
 C. IVLIVS. NARCISSVS
 NIGRI. LIB. DE. SVA. P
 FECERVNT. SIBI. ET. SVIS

in eadem ora Palæpolim fuisse existimandum sit ; quam opinionem aliqui cum Pauslypanis prope ædificiis confirmabant.

Aliqui in iis locis asserunt fuisse , in quibus hoc tempore *Pelliones.* serici operis mercimoniæ venduntur , & in quibus pelliones habitant , ubi dum putei aliquot sunt effossi , ex marmore murorum ordines , ruinæ quamplurimæ , repertæ sunt . Quæ tamen Gothorum , & Saracenorum ædificia multi arbitrati sunt , & Judæorum , quorum vestigia substructionum insanis molibus , & maris gurgitibus oppressa cernuntur , quemadmodum contra aliis locis mare etiam longius discessisse videmus . Idque confirmare conantur , cum Gothicis inscriptionibus ibidem repertis . Quos toto cælo errare dixerim , propterea quod , nec barbarorum tanta in ædificiis diligentia fuit , ut nobilissimos lapides perquirerent , quales Græci luxus amatores perquirebant , & quales inde erutos vidimus , quibus non multos abhinc annos Regiæ sacræ ædis por-

porta in Palatio ornata est; nec a Gothis, & Sarracenis ad hæc nostra tempora adeo profunde obstructa esse ædificia possent; & jam reliquam Aureum Castrum est in Judæorum compitis, & Turtis, quam Derumatam nominat inventarium monachorum S. Benedicti, qui monasterium S. Severini incolunt, barbarorum opus. Et ad littus quoque civitas fuisset, ad ea enim usque loca mare effluebat. Neapolis igitur pars.

Palæopolis in via Nolana.

Ambrosius Nolanus, Palæopolim tribus millibus passuum a mari proximam describit, & monti Vesuvio, in ipsa via, quæ Neapoli Nolam ducit. Multa in his locis quidem subruta ædificiorum fragmenta, multa quoque Græca sepulcrorum epigrammata. Intet cætera.

D. SERVILI: D: E: APOLLONI
MEDICI. SERVILIA. D. E.
AMBROSIA: FECIT. PATRONO
SVO. ET. SIBI. ET. SVIS.

ΩΔ. ΕΠΑΦΟΥ. ΓΕΝΝΗΜΑ. ΣΟΦΟΥΣ. ΕΠΙΚΕΛΑΟΣ, ΑΝΗΡ.
ΚΕΙΜΑΙ. ΡΟΜΑΙΟΝ. ΣΠΕΡΜΑ. ΠΟΛΥΚΤΕΑΝΩΝ
ΚΑΗΤΟΜΕΝΟΣ. ΔΕΚΜΟΣ. ΣΕΡΟΥΤΑΙΟΣ. ΕΠ. ΕΘ. ΕΛΟΩΝ
ΕΝΝΕΑ. ΠΟΥ. ΔΕΚΑΔΩΝ. ΚΑΙ. ΤΡΙΑ. ΟΣ. ΕΛΕΤΟΝ.

item,

Στάς ζήτ' ἔτι τῶνδ' ἀγνοῶν δοξασίμα Κλεωναίτρα
Ἄν' ὄρνθος εἰς ἕδραν ἔ' χροῦς ἠγάγετο
Μορφᾶς ἢ κρωτίον ἔχεν δωρῆντο κούφης
Ἐργα δ' Ἀγανάδα τερπνὰ προσφροσύνης.
Μῦθ' αὖ δ' ἔ' σοφίαν, ἔ' καλλιῶν τῶν φιλέμεσσι
Συμφωνίαν ἑρατοῦς μεξυμῆνα ἠέλιον
καὶ γούς ὡς γένετοιο ἕδ' ἠ' ἠλυκαρῶτερον αἰγας
Σθι καλὸν τήντας ἔριον ἠφροσύνην.

Εἰ ἔ' ὄς κούθι κάλλος νέον δ' Κλεωναίτρα
Τύμβος, ἔ' φρέσθ' ἠδ' ἠλυκαρῶτερον αἰγας
Ἄλλ' ἀρετὰ βιοτᾶς αἰδὲ ζωῶνι μέτροσι
Ψυχᾶς μαγνύουσ' ἠλυκαρῶτερον αἰγας.

Stans hospes hanc aspice, foio, Cleopatra

Quam

Quam invidia ad inferos, non tempus durat.
 Pulcritudinis primas habere dedit Venus,
 Opera autem Minerva jucunda prudentiæ.
 Musa autem & sapientiam, & tibiam valde optatam
 Symphoniam optatis miscens cantibus.
 Et cognoscens, quod morte nihil dulcius splendore,
 Vive bonum tendens ventum secundum prudentiam
 Quamvis & iram abscondat recte pulcritudinem o Cleopatra
 Sepulcrum, & corruptibile corpus sortita est pulvis,
 Virtus tamen vita semper cum vivis participans,
 Animi indicat gloriosam prudentiam.

Quid in ea antiquitate nobilius? quid Græca suavitate dulcius? Non erant profecto duo hæc præclara monumenta prætermittenda. Canis in ea re venaticus efficior, ut antiquitatis studiosos aliqua ex parte juvare possim. Sunt itaque in iis locis multa, quæ Palæpolim possent ostendere. Leander Albertus, ad Aquas Regias collocat; sed quæ ibi unquam antiquitatis vestigia reperta sunt? Multi ad eam regionem Neapoli, quæ Crypta D. Martini dicitur, ubi quamplurimæ ruinæ supersunt, sed cum dixerit Livius, *Haud procul abesse*, non, *Proximam*. Neapolim quoque eam partem judico. Quod si ibi fuisset Palæpolis, & Romanus exercitus inter Palæpolim, & Neapolim locum occupasset, ut munus auxilium dirimeret, tanta erat vicinitas, ut in eadem urbe fuisse videretur. Nolano idcirco assentirer.

Aliorum opinio de Palæpoli.

Illud assererem, non oppidulum Palæpolim fuisse, ut vocat Pontanus, sed urbem, ut Livius nominat. Quam valuisse viribus inde scimus, quod multa hostilia adversus Romanos, agrum Campanum, Falernumque incolentes gesserit, quo circa, & auctoritate Patrum bellum Palæpolitans fuit inditum. Neque in oppidulo præter cives, duo millia Nolanorum, & quatuor Samnitium recipi potuissent. Neque tanta auctoritate Charikæus de oppidulo loquutus fuisset; Quod bonum, faustum, felix Palæpolitans, populoque Romano, tradere se ait moenia statuisse. Et belli summa cum Palæpolitans gerebatur, magisque metuenda videbatur Romanis Palæpolis, quam Neapolis, cum circa Palæpolim esset exercitus. Videbatur præterea Neapolitanorum Palæpolitans fuisse præsidium, quippe Tarentini cum rem Neapolitanam vana spe auxilii aliquandiu sustinuissem, postquam Romanos urbe potitos accepere, vehenti desituti increparunt Palæpolitans, qui post eam calamitatem Neapolim se contulere, &

Palæpolis urbs, non oppidulum.

Lib. 8. Dec.

Romani cum Palæpolitans pugnant.

Palæpolitans quando dicitur Neapolitanis.

omnes

omnes dicti Neapolitani (eo enim summa rei Græcorum venit, ut ait Livius) & Neapolitanum foedus effecit , ut ii in Romanorum amicitiam redierint . Apud Polybium Neapolis , atque Palæpolis Panhormo adscribuntur . Et apud Plutarchum in Marcello , Syracusis pars Achradine est , ejusque una pars Neapolis , altera Tyche dicitur . Quæ omnia ostendunt , Palæpolim non esse Parthenopem , neque ideo Neapolim appellatam novam civitatem , quod eandem veterem Palæpolim instauraverint ; sed Palæpolim alibi , quam Neapolim , sive Parthenope , & Neapolim post Palæpolim fuisse ædificatam , quod vetus nomen declarat , & Livii verba ostendunt , qui scribit , Palæpolitianos Cumis fuisse oriundos , quos tamen a Romanis victos , & Neapolitanis conjunctos , uno acquisito nomine , veterem urbem deseruisse mihi persuadeo , & Neapoli habitasse .

*Lib. 5.
Palepolis
pars Panhormi.*

Neapolis situs.

Lib. 6. de bello Neap.

Aquarum scaturigines.

Muri ad D. Patriciam.

*Muri Neapolitani.
Lib. 1.*

Sed Neapolis situm , sic describit Pontanus ; *Sed redeamus jam Neapolitana ad mœnia omnium illa tempestate magnificentissima , qua quidem tempestate mare , quod illic curvari sensim incipiebat in sinum , radices allidebat collis . Et paulo post ; Ipsius quoque ad collis ima fontes tum manabant scatebrofis sub rupibus , qui nunc est paucioribus locis , in ipsa tamen maris ora subter ædificia defluentes scaturiunt .* Quapropter mirum illud videri non debet , si nostra ætate aquarum scaturigines passim ad littora summo cum civitatis commodo perennes erumpant . Et collis ipse ad mare impositus , rupibus in mediterraneis insurgebat obnoxius , vallibus undique , præterquam ad mare cingentibus . Circumducta erant mœnia , quæ haud prompta visa sunt Annibali oppugnanti . Ne tamen aliquem fallant Pontani verba , quibus crederent murorum reliquias ad D. Patriciæ quæ extant ; eas esse , quæ Annibalis oppugnationi prompta visa non sunt ; illud præcipue propono , duplicem illam molem tam crassa materia exstructam , non mœnia (scimus enim quo pacto , quoque ordine Græcarum civitatum mœnia exædificarentur) sed templi , aut stadii , aut alicujus ejus generis ædificii partem esse reliquam , cum omnia civitatis Sacra ibi continerentur . Procopius muros Neapolitanos partim ad mare fuisse , partim in continenti , & locis difficilioribus , ad quos nemo adire poterat propter acclivitatem scribit ; eaque acclivitas rupium mœnia haud prompta oppugnanti efficiebat . Valles nunc maximo ædificiorum numero complanatæ , & habitationum frequentia referatæ , atque illustratæ . Portus nominis ad rupium maritimarum radices memoriam servat cymba , quam

figu-

singulis annis nobiles in ea regione comburunt, cum mare longius recesserit. Ormum regionem dicunt, non Ulmum ab ulmo, quod vulgo placet, sed ἀπό τῆς ὄρμης, Ormum enim Græci portum appellant, quam vocem inter alias Græcas custodit, quibus frequentissimis utitur. Parvum sane tunc oppidum, exiguo continebatur ambitu, si cum eo, quo nunc cingitur, aliquis voluerit metiri. Ad Boream nulla erant suburbia, sed viarum potius cuniculi, & anfractus, quibus Neapolim insidiosè Annibal petiit. Ad orientem Cathedralis non excedebat Ecclesiæ terminos; sed si Palæpolim ad viam constituerimus Nolanam, parientinæ, quæ præter hæc loca ad D. Magdalenæ cernuntur, Neapolim quoque constituiebant. Ad occidentem, ea pars, quæ ad Hermitem montem protenditur, nulla inerat. Ad meridiem, a Portus statione ad molem maximo ædium numero civitas aucta est; ut oppidum, quod ad duorum millium passuum spatio ambiebatur, ad duodecim cum suburbiis, & eo amplius hac tempestate contineatur. Exprobrarunt siquidem Belisario obsidionem paranti Neapolitani, non decere magnum Ducem, cum numeroso exercitu parvam urbem invadere; Romam prius ipsi fore recuperandam.

*Portus &
Ormi regio.
Neapolitanæ
urbis ambi-
tus.*

DE VARIO NEAPOLITANORUM REIPUBLICÆ STATU.

C A P. VIII.

PROPOSITO Neapolitanæ urbis ædificio, & Græcorum in eam regionem adventu, Reipublicæ nunc status proponendus est, qui ex Cumana Republica elicitur, quoniam huiusmodi eam constituuisse Cumanos conditores liquet, ut ad Atheniensem optime constitutam (quoad fieri poterat) accederent, cuius amplitudo elucebat omnibus in locis, ad quæ Græci Colonias ductori appellerent. In ea tamen ora, Cumæ, Dicæarchia, Neapolis, Herculanium, Surrentum, quarum civitatum Reipublicæ multis antiquis in lapidibus continentur.

Ut vero Neapolitanæ Reipublicæ formam dignoscamus (qui enim Romanorum Reipublicam eodem tempore norunt, quid ab ea Græcorum vicinæ Reipublicæ differrent, noscere cupiunt) ad Platonem accedendum est, cuius non illius Reipublicæ methodum in medium afferamus, in quo nihil mali est, nihilque

*Reipublicæ
Neapolitanæ
forma.*

F

præ-

præterea administrationis ratione, temporum æqualitate, civium moribus desiderari potest; sed rectas in suo genere illas administrationes, Monarchiam, Aristocratiam, Politiam, quo ultimo nomine popularem administrationem notabat; in quibus tamen omnibus plurima peccata recensentur, quas μεταβολὰς τῆς ἰερῆς πολιτείας, dicimus. Sed Politiarum τρόπους enumerans, bifariam dividit; ita vero ut tres formæ inde oriantur. Vel enim unum, vel plures imperare dicit. Si unus, Monarchia, vel Regnum erit; si plures, vel Optimates erunt, & Aristocratiam constituent, vel Populus, & appellatur Politia. Atque hujusmodi præceptoris doctrinam elucidavit Aristoteles, qui etiam ut vitia ostendat, Regno Tyrannidem, Aristocratiae Oligarchiam; Populari dominationi, vel Politiae, Democratiam opponit, quo nomine Ochlocratia ab utroque intelligitur; licet Plato quatuor ἡμαρτημένον πολιτειῶν formas statuatur, τιμοκρατίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν, τυραννίδα. Ad primam formam, veluti honorariam, Cretensem, & Laonicam deducit gubernationem. Secundam plurimis malis plenam affirmat, tertiam, Popularem excessum intelligit, veluti, & Aristoteles intelligit Politiam; quartam, ultimum Reipublicæ malum appellat.

Respublica, in qua minores sunt Potentatus.

Lib. 3. de Rep.

Lib. 6. Rerum publicarum varietates.

At cum aliam Remp. commemoret, in qua minores Potentatus, & venalia quædam Regna, quæ supremo cuidam imperio sint vestigalia, quarum non pauciores inter barbaras, & Græcas reperiri scilicet, & ὀνηταίς appellat βασιλείας, ut in Regnis, Ducatus, Comitatus, & hujusmodi; quænam de Neapolitana Republica dicemus? Ea profecto, quæ ipsemet Plato explicat, ita scilicet comparatas res humanas esse, ut nusquam pura, & genuina constet rectæ gubernationis forma, sed ubique fiat in deterius commutatio, ut in omni administrationis genere vanitas dignoscatur. Eam profecto primo loco optime constitutam fuisse arbitror, & optimum appello, quod Græcis Rebuspublicis conveniebat; quas Polybius Lacedæmoniorum, Cretensium, Mantineorum, Carchedoniorum, numerat, quibuscum Atheniensium, & Thebæorum immiscet. Quas vero nec competenti augmento, nec stabili vigore potitas, rerum moderationes non esse fortitas scribit, sed quasi nova quadam fortuna illustres esse factas, & cum prospere vigere viderentur, contrariam esse mutationem expertas. Habemus Neapolitanæ Reip. varietates, quas mox explicabo. Nescimus an alicujus virtute illustris facta fuerit. Si enim Thebanorum status prospere stetit, Epaminondas, & Pe-
Iopi-

lopidis virtuti tribuamus necesse est. Si Atheniensium laudatissimus, omnem laudem Themistocles attulit; quorum hominum tamen naturæ inæqualitas, contrariæ mutationis experientiam protulit? Hanc Neapolitanæ Reipublicæ varietatem temporum attulit mutatio, non hominum natura, quando nullum eorum, qui ibi floruerint habemus monumentum. Omnium vero statuum formam habuisse id declarat, quod Regnum in ea fuerit Archonticum, & βασιλεύς quoque princeps Senatus erat. Cum Archontibus, Optimates intelliguntur; & cum his administratio Popularis, Demarchorum, quos in Politia Platonis ejusmodi statuo, ut nisi excessum fecerint popularem, unius nihilominus Reipublicæ corpus divisisse appareat. Omissis vero his omnibus, ejus Reipublicæ quatuor tempora consideremus.

*Neapolitana
Respublica
omnes formas
habuit.*

Primum illud est, quo Cumani ab Chalcide Euboica originem ducentes classe advehi (ut ait Livius) multum in ora maris, quod accolebant, potuere, primo in insulas Aenariam & Prochyta egressi (Aenaria Pithecusæ a Pithecusæis populis a Strabone commemoratis, non a Simiis, aut figulis dicta) deinde in continentem sedes transferentes, in quibus suis moribus, suisque usi ritibus Græcicam illam vivendi rationem instituere, quam ex suis sedibus traduxerant. Id quidem tempus, vel ob civitatis calamitates, vel ob scriptorum inopiam, prorsus ignoramus. Quis ergo quæ in ea gesta fuerint ex tanta antiquitate poterit eruere? Magistratus sese nobis offerunt. Archonticam enim, & Democraticam administrationem habemus, quibuscum alios quoque Magistratus, qui in Atheniensi Rep. florere, fuisse conjunctos non vereor, nam in iisdem monumentis, quæ pauca supersunt, Διοετῆς, Ἀγρονόμους, Φροντιστῆς, Στρατηγούς legimus, qui antiquæ illius Reipublicæ munera redolent. Atque hunc statum liberum censeo, & nulli servituti pervium, sed qui suis continebatur finibus, extra sui nominis limites non proccurrens.

Primus Neapolitana Reipublica status.

Magistratus Neapolitani.

Fœderata Respublica.

Secundum tempusurbationibus vexatum, servituti additum anno ab V. C. 237. reperio. Cum enim jam Græci a Samnitibus & Tarentinis (Rheginos addo) quibuscum inita erat societas, contra Romanos sollicitarentur, veluti Privernates quoque, Fundani, & Formiani, Romanorum in se odium concita-

Secundus status.

tarunt, atque ita ut misso Consule cum exercitu, duas urbes Palæpolim, atque Neapolim Romani subjugaverint. Hoc vero amisissæ libertatis vulnus, foedus aliqua ex parte sanasse visum est. Ideoque Livius; *Tum foedus Neapolitanum (eo enim deinde summa rei Græcorum venit) similis vero facit ipsos in amicitiam reddisse.* Erant Neapolitani foederati foedere Italico, ut & Reipublicam, & Magistratus, & leges suas, & amicitiam Romanorum retinerent. Cæterum in foederata oppida Romanos exilii causa solum vertere solitos, ut in liberarum civitates se contulisse scribit Polybius, inter quas Tyburem, Prænestem, Neapolim numerat. Sed Neapolitanis, & Palæstinensibus posterioribus temporibus jus civitatis a Severo fuisse sublatum, quod contra eum in armis fuissent, scribit Spartianus. Etsi non in oppida foederata tantum secessisse, scribat Sigonius, sed sæpe in Colonias etiam Latinas, jure donatas, quippe quæ longius a civium Romanorum jure abessent, quam Romanæ. Foedere dixi Italico, nam alia oppida foederata erant jure Latii, ut Tybur, & Præneste; jure Italico, ut Neapolis, Velia, Heraclea; jure Gallico, ut Ravenna. Addunt Jurisconsulti juri Italico Hesiopolitanam Coloniam a D. Severo institutam, ab eodem Tyriam in Syria foederis Romani tenacissimam, Laodicenam, Napocensem; Apulensem, Pataviensem; Emisenam, ab Antonino; Zernensium, a Trajano, adde Pacensem, Emeritensem, in Lusitania; Barcinonensem; Lugdunensem, Narbonensem in Gallia; Carthaginem, Leptim, Uticam in Africa, & alias, quæ inter barbaras gentes jus Italicum sunt adeptæ. Et fuisse in eo foedere Neapolitanam Rempublicam Romanis obstructam, Polybius ostendit, qui scribit, Romanos maritimarum rerum tunc prorsus ignaros, & qui nullam navigandi peritiam ante eum diem habuerint, quo cum Carthaginensibus pugnarunt, quapropter audaciæ vitio illos notat, usos esse xl. navibus Tarentinorum, Locrensiarum, & Neapolitanorum, præter triremes, dum ipsi ne lembum quidem ullum haberent; & ad quinqueremis postea exemplar, quæ Carthaginensium erat, & casu fracta ad eorum manus pervenerat, classem ædificassent, & in arena artem navigandi essent edocti, dum in transtris sedentes, brachia protendere, ac reducere, tum remos per arenam movere hortatoris voce, qui in medio esset, didicissent. Quod aliquid gloriæ Neapolitanis attulit, maritimæ classis parandæ antequam Romani parere scissent, expertibus. Livius ea de causa Neapolitanos ab iisdem Romanis fuisse vexatos asse-

Lib. 8. Dec. 1.

Neapolitani foederati foedere Italico.

In Severo.

Foedus Latium, & Gallicum. Colonia jure Italico.

Lib. 1. Neapolitani navibus iuvant Romanos.

Dec. 4. lib. 4.

asserit, qui Minionem loquentem inducit in Sulpicii, & Villii adventu contra Antiochum Syriæ Regem, a quo complures Græcorum urbes occupatæ fuerant, & dicentem; *Specioso titulo Romanos uti Græcarum civitatum liberandarum, facta tamen orationi non convenire; & aliud Antiocho juris statuere, alio ipsos uti; Qui enim magis Smyrnæi, Lampfacenique Græci sunt, quam Neapolitani, & Rhegini, & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex fœdere exigiis? Quod fœdus armorum jure fuisse acquisitum, idque ad eam spectare ætatem, qua a Charylao, & Nymphio Neapolitanæ urbis deditio Romanis facta est, verba quæ sequuntur, declarant; Cur Syracusas, atque in alias Sicilia Græcas urbes Prætorem quotannis cum imperio, & virgis, & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Sed imperium ab eo tempore, quo in eorum potestatem Neapolitani deducti fuerant, hujusmodi explicat Sulpicius Minioni respondens; *Ab Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in nostram venerint potestatem, uno, & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent exigimus.* Addidit quoque hos populos non per se, non per alium quemquam fœdus mutasse, veluti Asiæ civitates, ut semel venerunt in majorum Antiochi potestatem, non in perpetua ejus possessione permanisse, quando aliæ in Philippi, aliæ in Ptolemæi fuerint manibus, aliæ, per multos annos libertatem usurpaverint. Et Junius Syllanus Romanus Præfectus Neapolim tenebat, cum Annibal eam obsidere tentasset. Quo etiam victore ad Cannas anno ab V. C. 537. M. Attilio, & Gemino Servilio Mutiano Coss. calamitose Romanæ Reip. tempore, xl. aureas pateras Neapolitani ad Romanos miserunt, si quid forte subsidii ex iis essent accepturi, tantum abest, ut, aut metu perterriti, aut pacis conditione allesti ad Annibalem deficere, & jus fœderis violare voluerint. Romanorum quoque animi magnitudo in eo munere elucet, qui præter fœdus quod exigèrent, socios non afficiendos molestia statuerunt, una solum patera accepta; & socios in ea legatione appellarunt; *Ut dicerent, scire se Romani populi aerarium bello exhauriri; & cum juxta pro viribus agrisque sociorum, atque pro capite, & arce Italiæ urbe Romana, atque Imperio geratur, &c.* Cujus societatis causa id quod auri ad subsidium fortunæ a majoribus relictum foret, juvare posse populum Romanum sibi persuaserant. Apud Polybium eo bello Cannensi, Neapolitana Arx ab Annibale fuit occupata, antequam

*Jus fœderis
ex armis.*

Junius Syllanus Neapoli Præfectus.

Aurea patera Neapolitanorum ad Annibalem.

Lib. 3.

quam signa conferrent, frumento, & omni commeatus genere munitissima, in quam Romani ex Canusio, aliisque circum locis frumenti copiam reposuerant, qua deinde ad quotidianos castrorum usus uterentur. Adepta victoria, Magnam Græciam, Neapolimque in deditionem accepit. Quæ Livio contradicunt, qui nunquam Neapolim ab ipso captam affirmat.

Municipium.

*Municipes
qui dicantur.*

Licet Municipem nativitate, manumissione, & adoptione describat Ulpianus, & muneris participem sic appellari dicat receptum in civitate, ut munera nobiscum faceret, & abusive dici Municipem subjungat suæ cujusque civem patriæ, ut Campanum, Puteolanum, atque ita si quis Campanis parentibus ortus fuerit, Campanus est; si ex patre Campano, ex matre Puteolana, æque Municeps Campanus dicitur, nisi forte aliquo privilegio maternæ originis erit Municeps, veluti Iliensibus, Delphicis, Ponticis est concessum; & manumissos, & adoptatos, adoptatoris, & patroni originem sequi; & incolas esse Municipes voluntarios, qui in civitatem aliquam, vel ejus fines domicilium contulerunt; dicam tamen foederatione factum esse, ut hujusmodi oppida Municipia dicerentur, quæ propriis legibus vivere permittebantur, quo nomine a Cicerone Neapolis fuit appellata, ideoque Municipii nomen nihil Reipublicæ oberat, sic enim in Romano lapide.

*Municipia
ex foederatione.*

AVGVSTALIBVS. MVNICIPI. CAERITVM
LOCO. ACCEPTO. A. REP. SVA. IMPENSA
OMNI. EXORNATVM. DONO. DEDISSE

*Fundi populi
qui dicerentur.
Neapolitanorum,
& Heracliensium
contentio.*

Quin etiam cum lege Julia fociis, & Latinis civitas data esset (antea enim, ut Cicero loquitur oratione pro Balbo, Qui fundi facti non essent, civitatem non habebant; & fundus erat factus populus, qui legibus Romanis uteretur) magna Neapolitanorum, & Heracliensium contentio fuit, cum magna pars in iis civitatibus juris sui libertatem civitati Romanæ anteferret; nam qui suffragio in civitate Romana valebant, suis legibus spoliabantur; ut ait Livius. Quamobrem ante legem Juliam Romani civitate Neapolitana donari cupiebant, quod innuit Cicero;

In Epist.

L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis, &c. erat enim adscriptus in

in id Municipium Neapolitanorum ante civitatem Sociis, & Latinis datam. Hic fuit in ea urbe Decurio. Ea lege id factum est, ut qui foederatis civitatibus adscripti essent, si tum cum lex ferebatur in Italia domicilium habuissent, ac sexaginta diebus apud Prætores professi essent, cives essent Romani. Id maxime ad jus Romanum pertinebat, pro iis Romanis, qui extra urbem habitabant.

Tertius status is est ejus Reipublicæ, qui mixtus, quodammodo Græcos, Latinosque Magistratus habuit. Cum enim Municipium esset, & quæ Municipiorum jura essent subiret, Romanis quoque legibus obnoxia, Senatus formam tantummodo mutavit, ut Græcos Magistratus non amitteret, sed simul cum iis Decuriones quoque, & Duumviri gubernarent, qui Municipiorum Senatores erant. Senatus vero intercedebat auctoritas, & in nostris lapidibus, qui usque ad hæc tempora latuerunt, legitur, τῆς βουλῆς ψήφισμα, itemque, προσανήνεγκαν ἐν Προσκλίτῳ. ubi nam clarior Senatus? Sed Græcos, Latinosque hujusmodi cernimus in duobus lapidibus altero in ædibus olim Joviani Pontani.

*Tertius Rei-
pub. Neap.
status.*

*Senatus Nea-
polititanus.*

Οκτάυιος Καπράριος

Οκταύϊϋ Καπραρίϋ υἱῷ ἐπιβεβῆατοϋ

κατὰ τὸ τῆς βουλῆς ψήφισμα.

Ἰ. πρὸ Καλανδῶν Ιανουαριῶν, Γραφομένῳ παρῆσαν Πειρόοιοϋ Σκάπυλαϋ Μάννιοϋ Πρέϊσκοϋ Πόπωατοϋ Σένυροϋ. Περὶ ἕ προσανήνεγκαν τῇ Βουλῇ Πάγκκιοϋ Κάληδοϋ ἃ Ουειβίοϋϋον οἱ Ἀρχοντεϋ. Περὶ τοῦτε τοῦ πράγματοϋ ἔτωϋ ἔδωξεν. Παντὶ μὲν πολίτῃ συνάχθεϋθαι δεῖν ἐπὶ τέκνυ τελευτῇ, μάλιϋα δὲ Οκταύϊϋ Καπραρίϋ ἀνδρὶ ἀξιολόγῳ, βιῶντι ἐπιεικῶϋ, καταγορανομίϋσαντι σεμοῶϋ, ἀποβαλόντι υἱον Καπραρίον νεώτερον μεμαρτυρημένον υἱῷ ἡμῶν διάτε τὴν τῶν τρόπων κοϋμοτότητα ἃ διὰ τῶν ὁμοίαν τῷ πατρὶ ἐπιλενθεῖϋαν αὐτῷ ἀγορανομίαν. παραμυθεῖϋθαι ἔν αὐτόν δημοϋσιακόν δίδραϋθαι τόπον τῆϋ κηδῆαϋ ὃν ἀν ὁ πατῆϋ αὐτῷ. ἔλταται. L. D. P. P. D.

Octavius Caprarius Octavio Caprario filio pienuissimo ex decreto Senatus. X. ante Calendas Januarias. Scribendo adfuerunt Piranius,

nus, Scaplas, Mannius, Priscus, Poppatus, Severus. De ea re ad Senatum retulerunt, Paccius, Caledus, & Vibiospon Archontes. Ea consequuta est sententia. Singulis civibus in morte filii condolere nos oportet; maxime vero Octavio Caprario laudabili viro, cum moderate vivat, Annonæ Præfecturam magnifice gesserit, Caprarium juniorem filium amiserit nostro testimonio comprobatum, cum propter modestos mores, tum quod annonam æque tractari ac pater. Easque ob res, ut ipsum consolemur, publico sepulturæ loco, quem pater ejus elegerit donare Locus datus publico privilegio Decurionum. Nobilissimum Neapolitanæ Reipublicæ monumentum, quæ tamen sub Romanis florebat. Utinam hujusmodi antiquioris Reipublicæ testimonium haberemus. Sunt in eo Archontes, Græci Senatus capita; sunt & Decuriones, Latini Municipii Senatores. Eorumque auctoritate in Senatu decerni videmus, nam privilegio Decurionum locus datus Sepulturæ. Ex novem nominibus, quæ hic leguntur, sex prima ad Thesmothetas deduco, qui Senatorum officioungebantur. Tria, quæ sequuntur, ad Regem, Polemarchum, & Archontem, qui omnes Archontes dicebantur, licet plures alii fuissent Archontes. Nostis Atheniensium Rempublicam. Et quamvis Græci, ut ait Appianus, aliquot cognomina nominibus habebant adjuncta, hic tamen sex nomina absque cognominibus lego, veluti etiam tria Archontium nomina simplicia recensentur. In altero autem lapide apud Gulielmum Spataphorum, non item, sic enim legimus cum cognominibus,

Senatores, &
Decuriones.

Græci aliquot cognomina habebant.

Ἰ. πρὸ . Καλ. Απριλίων

Γραφ. παρὸς . Φύλιος Πρόβος, Λύκιος, Πύδης, Νεαπολ.
Πύλχηρ περὶ ἑ προσανήνεγκαν τοῖς ἐν προσπίτῃ Κορνή-
λιος Κερσεάλις ὁ Αρχ. περὶ τῆς τῆς πράγματος ἕτως εὐ-
ρεσησαν. Λικινίῳ Πωλλίῳ ἀνδρὶ τῆς ἡμετέρας τάγματος
πατρός τε βουλευτῆ ἑπιεικῶς καὶ ἀξίως τῆς πόλεως
τόπων εἰς κηδείαν δίδοσθαι ὅν ἀν' οἱ προσήκοντες αὐτῆ ἔλων
ται ἐκ τῶ ἱερῶν τόπων καὶ εἰς παραμυθίαν τῶν γονίων.

C. LICINIUS. PROCIVS. ET. MECIONIA

C. F. SECVNDILLA. PARENTES.

Decimo ante Cal. Aprilis. Scribendo interfuerunt Fulvius Probus, Lucius Pudes, Neapolitanus Pulcher. De ea re detulit ad Se-
na-

natum Cornelius Cerealis Archon. Ea consequuta est sententia; Licinio Pollioni nostri exercitus ductori placenter & digne locum in sepulturam dari, quem parentes ejus elegerint extra sacra loca in consolationem genitorum. Tres hic Senatores, unum Archontem legimus. Quemadmodum enim Archontis nomini cognomen, ita & Senatorum nominibus cognomina adjuncta esse non est verendum. Neque Cerealis cognomen hoc loco anno-
 næ Præfectum significat, veluti in multis lapidibus legimus, ut Sæpini, AEDILIS. PLEBIS. CEREALIS; & veluti Aedilem Cerealem in prima Republica Romana floruisse notat Livius, quod de Cerere, & frumento providendi munus haberet; sed cognomen simpliciter prolatum, veluti P. Petilius Cerealis apud Dionem, unus ex primis Senatoribus, & veluti in Fastis Romanis plures Cereales. Ubi Latinum subscriptum Epigramma leges, mixtam Rempublicam intueri. Quæ permixtio a Petro Diacono Casinensi sub Adriano II. & Ludovico II. & Basilio Imperatoribus animadvertitur anno 872.; ait enim, Neapolim binas Præsulum gestare sedes, qui eam gubernabant, & regebant, ut capite teguntur artus diversi, & laicos, & clericos, Græce, & Latine communi prece psallere Deo. Hoc in ultimis Ducibus notavimus; Joannes enim Græco caractere subscribit, sed Idioma Latinum est. Plures Archontes habuisse Neapolitanam Rempublicam idem lapis ostendit, ne ad unum modo Magistratum illum deducamus. Quid si decem Archontes aliquando fuisse dixerim? Sic legimus in lapide, qui ab acerrimi ingenii equite Joanne Paulo Sanfelicio servatur, in quo Græcorum quoque Magistratus Latino idiomate leguntur,

*Cerealis.**Dec. 1. l. 7.**Græci, Latiniq. in Rep. Neap.**Archontes plures Neapoli.*

D. M.

MARCIAE. MELISSAE. CONIVGI. INCOMPARABILI.

FELIX. ARX. X.

REIPUBLICAE. NEAPOLITANORVM

L. D. EX. PERM. MAGISTER

ET. MARCIVS. FELIX. MATRI. B. M.

Senatus autem etsi Græcus, Latinorum formulas decernendo observabat. Legito Romanos lapides. Sed hic quoque Neapoli citatur,

G

S.C.

S. C. AVCTORITAS . L. V. PRIDIE. CAL. OCTOBRIS
 IN. AEDE. APOLLINIS. SCRIBENDO ADFEVERUNT
 L. DOMICIVS. CN. F. AENOBARBVVS. Q. METELLVS. C. F. PIV
 SCIPIO. L. VILLIVS. L. F. PONTINA. ANNALIS. C. SEPTIMIVS.
 T. F. QVIRINA. C. LVCEIVS. C. F. PVPINA. HIRTIVS. C. SCRIBONIVS. C. F. PVP. CVRIO. &C.

*Senatus consulto.
 Lib. 1. Epist.*

Ex quibus intelligimus τῆς βουλῆς ἰσχυρισμα idem esse cum Senatus consulto, ejusque auctoritate; de qua ad Lentulum Cicero; *De his rebus pridie, quam hæc scripsi, Senatus auctoritas gravissima intercesserat.* Et Senatores scribendo adfuisse, idem declarat Catoni gratias agens, quod scribendo S. C. de ejus supplicatione adfuisse. In hoc Reipublicæ tempore, libertatem quoque, desidiã, voluptates enumero Neapolitanas; ludos, scenas illustriores censeo; Imperatorum, nobiliumque frequentiores accessus effecisse, ut hilarius viveretur, mihi persuadeo.

*Quartus
 Reip. status.*

Quartum statum inferioribus temporibus tribuam necesse est; a Constantino videlicet ad Rogerium Nortmannum, in quibus Ducum, Consulum, Comestabulorum, Comitum administratio, ad fecem Remp. deduxit, si primum statum considerare libuerit, a cujus felicitatis culmine, ad miserias, & onera decedit; licet se immunes, & liberos Belisarii temporibus Neapolitani appellaverint, nec se Imperatoribus subicere velle contenderint. Tempora vero hujusmodi aliqui partiuntur, ut eam Reip. imaginem, quam cætera Municipia habere consueverant, Augusti temporibus habuisse dicant. Et quidem tempora differunt, cum L. Manlium Decurionem fuisse Neapoli Cicero dicat. Alii a Græcorum Republica ad Romanorum administrationem, cum eam Gothi occuparunt sub Genserico anno 456. usque ad annum 537., quo a Belisario capta est. Cum vero Totilas anno 545. Italiam occupasset, Neapolim coepit, & expulsis a Narsete Gothis, Græcorum Imperio eam civitatem iterum subiisse, qui Principem, vel Præfectum, vel Ducem, vel Prætozem (sic appellat Zosimi interpres) civitati gubernandæ præfecerunt. Atque mortuo Phoca Imperatore, Præfectus Joannes Cansinius, qui se Regem fecerat anno 612. ob insolentem animi superbiam ab Eleutherio Heraclii Duce occisus est; quocirca Neapolitani Imperatoris partes sequuti sunt, & Græcorum, & Longobardorum diuturnis cladibus oppressi vixerunt. Expulsis tandem a Carolo Magno Longobardis anno 775., divisoque Imperio, Orientale Græci,

*Neapolitane
 Reip. varia
 tempora.*

*Imperii divi-
 sio.*

ci, Occidentale Romani sortiti sunt, atque ita suis quoque Græcis Neapolitani obtemperarunt usque ad Rogerium anno 1125. Ejus divisionis alius annus apud historicos reperitur. Nam Nicephorus Imperator Orientis xliij. Thoxia cognominatus Legatos ad Carolum Magnum misit de ferendo fœdere. Easque conditiones inter se receperunt, ut ambo Augusti, fratresque dicerentur, Orientis alter, alter Occidentis. In Italia, hinc a Neapoli, illinc a Siponto quicquid ulterioris Italiæ in mare procurrat, cum suis e regione insulis Græco Imperatori, reliquum Franco obediret. Venetiæ inter duo Imperia medius cardo, Imperii majestatem pie conservarent, neutri se addicerent, propriis uterentur legibus, utriusque essent amici, anno 803.

Colonia.

Omnem Neapolitanæ liberæ Reipublicæ jacturam Colonia patefacit. Eam veteres Inscriptiones apertissime ostendunt, ut tandem aliquando ii concedant, qui Coloniae nomen veluti prophanum ab hac Republica arcere conantur. Ac si Romanorum majestas, quæ omnes perdomuit populos, & subjugavit, atque omnibus urbibus imperitare didicit, sua quoque jura, & juga fœdere deteriora, Neapolitanam urbem perferre noluerit. Sed asseramus testimonia. Ex Panvinio.

GENIO. COLONIAE. NEAPOLITANAE.

Neapoli,

M. AVRELIO. PELAGIO
PATRONO. COLONIAE. NEAPOL.
PIENTISSIMO.

item,

S. P. Q. NEAPOLITANVS
DD. L. BAECIO. L. F. GAL
COMINIO. PATRONO. COLONIAE.

Et apud M. Antonium de Cavaleriis antiquarum rerum studio-

diosum , qui multa etiam in Neapolitana historia describenda concessit , patriæ observantissimum ,

NEAPOLITANI

. . . O. COMINIO. PRIS
Co. . . V. P. MAGISTRO
Lud. . . ORVM. PATRONO
Colon. . IAE. SACERDOTI
Aug. . . VRVM. AGONOTHE.

&

LICINI

ALFIO. LICINIO. V. P.
PATRONO. COLONIAE. EX
COMITIBVS. REGIO. THERMEN
SIVM. VERE. PATRONO

Ad Neapolitanam Coloniam extremum hunc lapidem esse referendum , duo præcipue docent ; Licinii memoria , cum conflet sub Liciniorum tutela Neapolitanos fuisse , veluti in Brutorum Puteolani , quod confirmat Alexander ab Alex. , qui etiam addidit plebem per clientelas etiam sub patriciorum , equitumque tutela fuisse divisam ; & Cæsarem Græcorum patrocínio plerumque adfuisse ; & Regio Thermentis , quæ ad nostra fere tempora sub Gulielmo Rege in Inventario Casinensium viget . *Thermentes majores Pisidiæ* invenimus in antiquis lapidibus , qui Thermentes quoque ibidem nominantur . Erat autem Pisidia Ciliciæ regio , ut Cilices etiam Neapoli cum Isauris cognoscamus habitatores . Præterea , si suos Consules , & Proconsules Romani judicandis litibus ad Colonias mittebant , ad Neapolitanam missum scimus Q. Fabium Labeonem , qui Neapolitanis , & Nolanis de finibus contententibus datus est arbiter ; veluti Cæsar missus est ad Lucrini lacus negotium cum mercatoribus perficiendum , ut Romanæ dittonis dignitatem retineret . Si cui tamen Colonix nomen fuerit odiosum , ad Agellium confugiat , qui sic loquitur ; *Sic adeo , & Municipia quid , & quo jure sint , quantumque a Colonia differant , ignoramus ; existimamusque meliore conditione esse Colonias , quam Municipia .* Et tamen D. Adrianus oratione , quam pro Italicensibus habuit , miratur , quædam antiqua Municipia , cum suis legibus

Lib. 5. c. 24.

Regio Thermentis Neapol.

Cilices.

Neapolitanæ & Nolani. Cæsar ad Lucrum Lucrinum.

Lib. 6. c. 13.

Colonia & Municipia.

legibus uti possent , in jus Coloniarum mutari cupivisse . Contra Prænestini Tiberium obsecrarunt , ut ex Colonis in Municipes redigerentur . Et quamvis Romanorum Coloniae tripliciter distinguantur , una enim est , in qua Romani deducti soli habitabant ; alia , in qua Romani , & alii ; tertia , in qua etsi barbari incolerent , Romanorum tamen legibus obstringebantur ; & licet in hoc tertio ordine Coloniam Neapolitanam possem adnumerare ; tanta nihilominus in ea est varietas , & tam pauca de Neapolitana colonia habemus , ut ignorem , quid decernam . Illud affirmare tuto possumus , a Romanis jure Colonico omnem Italiam esse subactam ; & quemadmodum antea Romani , solum vertentes Neapolim se conferebant , postea frequentem habitatione eam urbem reddidisse .

Quod si alio modo Coloniam coloni habitatores faciunt , quæ nam major Colonia , quam Neapolis poterit reperiri ? Cumanos a Campanis expulsos libentissime a Neapolitanis fuisse receptos , scribit Halicarnassæus in Legationibus , & ejus civitatis bonis donatos asserit . Bajanos , & Cimmericos , ibi habitasse notat Pontanus , & sub variis Imperatoribus in regione Furcillensi invenimus , qui sua ætate Bajanam , & Cimmericam regionem commemorat , nostra ætate utraque reliqua est . Bello navali , quod inter Menecratem Pompejanum , & Calvisium Sabinum Cæsarianum gestum est , quamvis Cæsar cladem accepisset , & Menecrates a Mena ejus Duce fuisset interfectus (id quod ejus calamitati solacium attulit) hostes tamen Sabinum insequi Siciliam usque jussit , quorum ipse parata classe ab Apollophane Duce Pompejano circumventus est . Et tandem Cæsar ad terram est pulsus , multaque navigia naufragium fecerunt , atque hujusmodi potiundæ Siciliæ spem abjecit . Tunc Pompejus Neptuni filius creditus est , vestemque cœruleam induit . Cæteris hac de causa ad Pompejum deficientibus , Lipareses Cæsar antevertit , & ex insula in Campaniam translatos Neapoli habitare coegit quoad bellum est absolutum . Alexandrinos Nero Alexandria Neapolim evocavit , eorum modulatis laudationibus (ut loquitur Svetonius) delectatus . Genus illud modulationis veluti novum Neapolim , obscœni Imperatoris aures nimium demulcebat . Augusto in Puteolano sinu iidem de navi , quæ tunc appulerat candidati , & coronati , thura libantes , eximias laudes congefserunt . Quadragenos aureos comitibus Imperator divisit , tum etiam togas , & pallia . Sybaritarum habitationem

*Habitatores
Neapoli Cu-
mani .*

*Baiani .
Cimmerii .*

Dio. lib. 48.

Lipareses .

Alexandrini

Sybarita .

ex

ex fragmento Græci lapidis in Fabii Cicinelli ædibus, elicimus,

.... ΙΜΕΛΗΘΕΝΤΩΝ
 ΗΑΝΙ. ΤΩ. ΕΚ
 ΕΥΒΑΡΙΔΟΣ
 ΑΝΤΟΝΙΑΣ. ΣΕΒΑΣΤ.

Ducentis a Crotone stadiis Sybaris est ab Achæis condita, ut inquit Strabo; & luxus, & libidinis auctores Sybaritæ habitū sunt. Antoniam Justiniani Imperatoris, eam judico, inter alias Augustas a Neapolitanis celebratas. Duas e lupanari sorores, Justinianus antequam Imperium adeptus esset, & Belisarius abduxerunt. Antonia Imperatori, Antonina Belisario contigit. Historici de Antonia hæc narrant; Cum sub dio meridianis horis Justinianus quiesceret, caputque in sinum Antoniæ reclinasset, advolans Aquila expansis alis a Solis ardore eum defendere conabatur. Auspiciū animadvertit mulier, portendi scilicet Justiniano Imperium. Quamobrem re communicata, a juvene petit, ut ad imperium evectus ipsam sibi uxorem copularet. Quod jusjurando promisit, & inter ipsos annulorum ea de causa permutatio facta est. Belisarius interim Antoninam accepit uxorem. Augustus Senatus acclamatione Justinianus appellatus est. Accessit Antonia. Princeps cognito annulo, Regiis vestibus indutam, Augustam vocandam imperavit. Scribunt, Belisarium Neapoli Antoninam retinuisse. Antoniæ Justiniani, monumentum est dicatum. Romanorum alia inferior Colonia Neapoli facta est, cum Belisarius urbem defendens, Gotthis, quos oppugnaverat a muro repulsis, pervigilium utrinque factum est. In sequenti die Romanis edixit, ut uxores, ac liberos, & imbellem multitudinem ab Urbe Neapolim transferrent, & cum his simul servitia, quæ ad murorum custodiam minus necessaria ducerent, ne aliis essent ad annonam, & ad vitam servandam impedimento. Qui Neapolim, atque in totam Campaniam profecti sunt. Gotthorum adhuc monumenta, munitiones, turres retinet; Ostrogothos eodem tempore cum Theodato cognovit. Quis Longobardorum, non audivit in ea civitate imperia? Quis Hungaros, Hunnosque, & Alanos cum Cacano, Gepidas cum Uldula Narsetis Duce ibidem habitasse? Et Hungari allecti iterum, & Cimbri, Teutonnesque cum Ludovico Rege Andreæ fratre, quem laqueo Joanna strangulaverat, & ad vastandum Regnum Neapolitanum vene-

Antonia uxor Justiniani.

Annonius lib. 2. c. 5. Antonina uxor Belisarii.

Romani.

*Gotthi.
 Ostrogotthi.
 Longobardi.
 Hungari.
 Hunni.
 Alani.
 Gepida.
 Cimbri.
 Teutonnes.
 Saxones.
 Franci.*

nerant . Saxones cum Othone Branfuichio quarto Joannæ viro .
 Quid Franci ? Hos a Gallia transalpina in auxilium evocatos in
 Italiam duxit Gregorius Miniaces a Michaelē Imperatore missus
 in Siciliam , ut Apolophari auxilium ferret ; quos postea Neapolim ,
 Capuam , Beneventum extrusit . Quis Saracenos (quos ^{Sarraceni.}
 primo loco commemorare debueram) ab ea habitatione excipiet , ^{Slavi.}
 qui toties eam urbem invaserunt , quibus & ipsi Neapolitani ali- ^{Normanni.}
 quando sancito fœdere locum dedere ? Slavos Campaniæ vasta- ^{Svevi.}
 tores quis inter eos habitantes non adsciverit ? Quis Nortmannos , ^{Galli.}
 Svevos , Gallos , Germanos , Hispanos non novit ? adhuc Gallo- ^{Hispani.}
 rum , & Catalonorum regiones Neapoli nominantur ; adhuc Colo- ^{Pisani.}
 loni iis nominibus vivere creduntur . Nec prætereundi Pisani
 sunt , qui jam inde sub Lothario anno 1137 . , cum inter Inno-
 centium , & Anacletum , Rogerium Regem , & Robertum II. Ca-
 puanorum Principem similitates intercederent , in suam potesta-
 tem ora Amalfitana deducta , Neapolitanæ urbis custodiam petie-
 re , quam facile per septennium obtinuerunt . Maritimæ classis
 gloria eos viguisse lapis ad D. Jacobi Italarum ædem patefacit .
 Aedes , quæ prius D. Petri Fufarelli fuerat , ab eorum Consule
 fuit denuo exædificata , Epigramma hoc est ,

*Annis millenis terdenis octo ducentis
 Post CHRISTUM natum hoc opus ædificatum ,
 Quarto Septembris dena inditione Kalendas .
 Condidit hanc Consul ODDO GUALDULIUS aulam ,
 ROGERIUS PISCIS cum suis compatriotis .
 De Fufarello Sanctus Petrus hic erat ante .
 En Pisatorum nunc est , sic plebe vocante
 Cum Pisis urbanæ laudem , famamque , decusque
 Cui parent terræ , cui parent æquoris undæ .
 Jacob in petra voluit , tunc sculperet metra .*

Græci suæ fere Coloniam non ignari iterum in eam concessere , cum Bajazetes Turcarum Imperator anno 1507. cum Venetis bellum gerens in Peloponnesum irruit , & Methone , vel Modone (quæ Pedasus dicebatur) Corone , & Zanchio urbibus ibid. Aug. potitus , occisis Venetorum præsidio , & civibus , domibusque incensis , qui reliqui ex tanta clade fuerant , Cæsaris beneficio in hanc civitatem sese receperunt , & templum D. Petro erectum a Rale Assagno Palæologo , nobilissimo viro in sua Colonia

Græci.

Scalenses. Ionia colunt, quæ nunquam in hac civitate nomen amittet. Suam habuere non multos annos ante Coloniam Mauri, quos suas superstitiones exercentes puer vidi. Suam item Scalenses, qui regionem ejus nominis incolunt. Quis narret alios? Quis Neapolitanos colonos describet? Plures semper colonos, quam incolas habitasse fateamur necesse est. Maximum profecto id affert decus Neapolitanæ urbi, quæ tot aluerit gentes, hodie alat, tanquam ad matrem exteri ad eam conveniant, ejus lacte, & opibus nutriantur, vivant, commoda, quæ alibi non sunt, maxima cum voluptate in ea reperiant.

Nihil itaque, vel antiquæ, vel novæ Colonix nomen moveat. Hoc ad antiquitatem spectat, ut ordinem, & Populum Neapolitanum tunc animadvertamus, veluti etiam Senatum Populumque.

M. AVRELIO. ANTON. AVG.
PATRONO. INDULGENTISSIMO
ORDO. POPVLVSQ. NEAP. DD.

Ordo, & Populus, idem quod in aliis lapidibus, *Decuriones, & plebs Aesculanorum, Decuriones, & plebs Colonia Anconitanæ.* Et in aliis; *Decuriones, & Coloni Colonia Aeliæ Augustæ.* Et Capuæ in pila quadam in porticu, *Decuriones, & Coloni;* ubi enim Ordo, ibi Decuriones, qui ordinem constituebant; & ubi Decuriones, ibi Colonia. De Decurionibus siquidem loquens Andreas Alciatus, ait; *Emanavit autem nominis origo a Colonia Populi Romani, in quibus qui eas deducebant Triumviri decimum, quemque consilii causa adscribebant. Ex his Magistratus Municipales eligebantur.* Ergo Senatores ii erant, & Senatorium Ordinem, & plebem Puteolanam ad Senatum misisse legationes scribit Tacitus. Et quid notæ illæ in nostris lapidibus, L. D.D.D., *Locus datus decreto Decurionum,* significant, nisi Coloniam? Constantinorum ætate ejusmodi institutam Neapolim legimus, in uno lapide cum Helenæ statuam crexissent, in Montis Sedili,

PIISSIMAE. AC. VENERABILI. DOMINAE. NOSTRAE. HELENAE. AVGVSTAE. MATRI. DOMINI. NOSTRI. VICTORIS. SEMPERQ. AVG. CONSTANTINI. ET. AVIAE. DOMINORVM. NOSTRORVM. BEATISSIMORVM. CAESARVM. ORDO. ET. POPVLVS. NEAPOLITANVS.

Eidem

Eidem fortasse alia statua antea erecta fuerat , cum Græca Inscriptione ΘΕΙΟΤΑΤΗ. ΚΑΙ. ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΗ. ΣΕΒΑΣΤΗ. Quam enim aliam divinissimam , & piissimam appellassent ?

Et in Jesuitarum Collegii hortis .

PIISSIMAE. AC. CLEMENTISSIMAE. DOMINAE. NOSTRAE. AVG. HELENÆ. MATRI. DOMINI. NOSTRI. VICTORIS. SEMP. AVG. ET. AVIAE. DOMINOR. NOSTROR. BEATISSIMORVM. CAESARVM. VXORI. DIVI. CONSTANTINI. ORDO. NEAPOLIT. POP.

Quibus etiam verbis inscribit litteras Gregorius Pontifex ad Neapolitanos de Episcopo deligendo , & vicinæ usæ sunt Republicæ Surrentinorum , ac Puteolanorum , quibus *Splendidissimi* quoque epithetum tribuerunt. Sed de Ordine in Decurionibus agemus. Noscite Neapolitani vere piissimam illam , & augustissimam Helenam Coëlis , vel Coylli filiam , Constantini Pii *Helena comia.* Chlori uxorem , Magni Constantini matrem , Constantinorum juniorum , qui urbi imperitarum aviam . Atque hos lapides tanto honore servandos curate , quantus debetur Constantino Pio sic dicto , quod sævientibus aliis in Christianos , ipse solus eos amavit , & complexus est ; quantus debetur Helenæ quæ filio nondum baptizato , christiana jam facta , sanctissima Cruce Christianorum vexillo , & gloria inventa , tres clavos quibus Christus Salvator crucifixus fuerat , dedit , & quantus debetur Constantino , qui eorum uno pro Galeæ amuleto usus est ; alium equiloris iussit affigi ; tertium ad maximam tempestatem sedandam , in mare projecit ; quantus inquam tanto Imperatori debetur , qui cum Maxentio conflicurus , elevato ad sidera vultu , in æthere Crucis trophœum vidit , clamante voce , *In hoc signo vince.* En *Helena plures Imperatrices.* quæ vobis marmora repræsentant. Alias tamen cognoscat hæc urbs Helenas suas Imperatrices . Helena fuit Juliani , uxor Constantii soror , Magni Constantini filia , cui Eusebia Constantii uxor honoris specie insidiabatur , quod ipsa sterilis vixerat , illexitque per fraudem ut venenum biberet , ut quoties concepisset , abortum faceret . Helena Alipii filia , uxor Constantini X. Porphyrogeniti Orientis Imperatoris LXI. Helena Constantini VIII. Imperatoris LV. uxor , Christophori mater . Helena Romani Lecapeni , ejusdem Constantini conjux . Helena Roberti Guiscardii filia , uxor Constantini XIII. Ducæ Imperatoris LXXIII. qui cum Nicephoro Botoniata , & Alexio Commeno ad VII. annos

H

im-

imperavit, & Dirrachii contra Robertum dimicans occubuit anno 1084.

DE GRÆCIS NEAPOLITANÆ REIPUB. MAGISTRATIBUS.

C A P. VIII.

Quos Consules Romana Respublica dīnumeravit. Archontes videntur Græci appellasse; quos Rebuspublicis præesse noverant ii, qui in Græciam missi sunt, ut condendis Romanis legibus e Græcia exempla sumerent. At quoniam Archontum Magistratus Neapolitanæ Reipublicæ præcipuus erat, aliqua ad eorum cognitionem præmittenda duxi. Thessali Regias, & Tyrannicas potestates Αρχοίς vocabant, quos Lacædemonii Ἀριστάς, atque ita honestioribus vocabulis grave illud nomen, atque odiosum convelabant. At nec eo modo Reipublicæ Magistratus intelligebant Αρχάς, ut Isocrates in Panthenaico, Αρχάς ἔ κληρωτοίς, ἀλλ' αἰρεταίς fuisse scribit. Et Aristoteles in Politicis, ἢ καὶ βελομένον, καὶ μὴ βελομένον ἄρχων, τὸν ἀξίον τῆς ἀρχῆς; Nam & volentem, & nolentem modo dignus sit Magistratu, ad eum admove-re oportet. Quamobrem illud, ἄρχων, ad Magistratus pertinet. Principatum quoque denotat, ut de Jairo, καὶ αὐτός ἄρχων τῆς συνερωγῆς ὑπέρχε. Et de Nicodemo Joannes; ἄρχων τῶν Ἰουδαίων de quo Tertullianus de Corona militis; Quis Levites, aut Sacerdos, aut ἄρχων, quis vel postea Apostolus, aut Evangelizator, aut Episcopus invenitur coronatus? Et adversus Hermogenem; Nam & in Græco Principis vocabulum quod est ἀρχή, non tantum ordinativum, sed & potestativum capit principatum, unde & Ἀρχοντες dicunt Principes & Magistratus. Quamvis μέγιστος Αρχάς, Maximos Magistratus aliquot agnoscat Xenophon de Re-pub. Lacædæmoniorum, quo in numero constituuntur Rex, Senatus, Ephori, & Harmosti. Semper autem apud eundem auctorem dum Ephori Lacædæmoniis, Archontes Atheniensibus imperitant, quod pluribus locis ostendit lib. 2. de Hist. Græcorum.

Archē.
Armostā.

Luc. 2.
Joan. 3.

Archontes.
Principas.

Decaduchi.
Astynomi.

Exactis quidem Tyrannis, Decemviri Athenis Remp. administrarunt, qui Decaduchi dicebantur. Post hos præfere Astynomi numero decem, quinque in Pyræo, totidem in urbe, quibus tibi-cines curæ erant. Suidas scribit hos in Arce Palladis

pe-

pecuniam servasse. Alios Decemviros recollit Plutarchus, qui rebus bellicis præerant. Novemvirorum deinde Magistratum coheruerunt & sortito annis singulis, quos Archontes nuncupabant, inter quos primus Archon, primarius Archontum, & Reipublicæ princeps erat (fortasse is βασιλεύς, cum Regis nomen fuisset inuisum) a quo sicuti Romani a Consulibus, & Lacedæmonii a Tribunis, annos & tempora dinumerabant.

*Decemviri
rei militaris.
Novemviri.*

Alii sic dividunt, ut novem fuerint Principes qui Archontes dicerentur, Rex, Archon, Polemarchus, & Thesmothetæ sex, quibus jus omne quod primum Regum, postea Archontum fuerat, hujusmodi tributum legimus, ut in eorum potestate esset Respublica. Sed Decemviri postea in Romanam Kemp. introducti sunt anno ab V. C. 301. cum enim T. Romilius sententiam dixisset, ut Legumlatores crearentur, qui jura Patribus plebique scriberent, & quæ ab iis essent decreta, ea plebs atque Patres observarent, missi legati in Græciam (addit Dionysius, in Græcicas etiam Italiæ civitates, nam Atheniensium quoque Respublicam observabant, ut de Neapoli diximus (Sp. Posthumius Albus, A. Manlius, Ser. Sulpicius Camerinus, qui Græcorum instituta, mores, & jura cognoscerent, & cognita Romam deferrent. Quibus redeuntibus, legesque ferentibus, Senatus consultum factum est, ut Decemviri crearentur, cum imperio Consulari, ac Regio sine provocatione, qui ex patriis moribus, & peregrinis legibus optimas seligentes, & Reip. utiles, Populi Romani jura constituerent. Quamobrem ad Decemviros spectare arbitror Archontes, & Archontes jura Reip. condidisse, quippe Consulari utebantur potestate. Desisse Decemvirorum imperium anno ab V. C. 301. scribit Messala Corvinus, cum Appio Claudio pevilanter sævieme in Virginiam, Decemviri abdicare se magistratu coacti sunt. Eisdem tabulis leges notasse scribit L. Florus. At Cleomenes Leonidæ filius Eurydamida Rege per Ephoros veneno sublato, & translato imperio ad Epiclidam, Senatusque auctoritate versa Patronomos creavit, qui patriarum legum essent auctores, ut narrat Pausanias in Corinthiacis.

*Archontes
Polimarchus.
Thesmotheta.*

*Decemviri
quando intro-
ducti.*

*Romani a
Græci habue-
runt leges.*

Alii scribunt, post obitum Codri illius, qui sciens volensque mutato habitu ex hostibus militem quendam provocans occisus est, saluti suorum consulens, quod sciret ab Oraculo responsum Doriensibus ne regem inimicum occiderent si victoriam consequi vellem, Athenienses Archontum imperio se subjecisse, qui usque ad Caropum singulis annis creabantur. Mox ad de-

Codrus.

*Archontum
mutatio.*

Lib. 1. eennium prorogatos, idque tempus septem Archontum imperio perdurasse; & de ea re Dionysius ait, Albanos Colonia Romuli Remique ductu missa, Romam condidisse initio primi anni septimæ Olympiadis, qua Daides Mesenium in stadio vicit Archonte Athenis Caropo, decennalis imperii anno primo. Postea in singulos annos esse rejectos, primumque Archontem fuisse Medonem Codri filium, Auctor Theatri vitæ humanæ hujusmodi disponit. Cadro Rege a Doribus interfecto placuit Regum imperium imminuere, atque referendis rationibus obnoxium reddere, neque Reges in posterum, sed Archontes creare. Medon obiit anno 2916. Arastus 2952. Archippus 2971. Therisippus 3012. Phorbas 3043. Mecades 3073. Diognetus 3101. & sic usque ad Erycem, vel Eryxiam anno 3282. Quæ ideo adscripti, ut hujusmodi etiam Neapolitanos suos Archontes numerasse sciamus, quamvis pauciores illi nobis cogniti sint, Paccius, Caledus, Vibiospon, Cornelius Cerealis, & Felix. Tempora ignoramus.

Archontes novem. Olympiadis 24. anno 3. ab Athenis conditis 867. Archontem decennali imperio abrogato, summa rerum novem Archontibus quotannis est demandata, Regi, Archonti, Polemarcho, & Thesmothetis sex; permillumque est, ut ab Archonte anni singuli numerarentur. Hinc legimus in Halicarnasseo, discordiam inter plebem & Senatum de creandis Consulibus esse ortam anno 273. Olym. 75. Archonte Athenis Calliade; atque eos cum Romanis Consulibus confere, scribente Herodoto, ἵππατον ἀρχῶν τελέσαι δεύτερον. *Bis consulari functum*: Et in lapidibus habemus, ἵππατον, ἀντίπατον. Reliqua semper Neapoli Archontum memoria fuit; atque in ea regione habitasse existimantur, quæ ARCO non ab arcibus, sed ab Archonte dida est. Crediderant etiam Neapolitani habitationem eam turrim fuisse, quæ in quatrivio posita, mea ætate deturbata est, quod crederetur a καποδαίμονι coli. Fuerat aliquando a Landulto Vulcano Cardinali Surrentino instaurata.

Demarchus.

Democratia vitia. Favebant Archontes Senatus auctoritati; Populi vero, Demarchi ejus Principes. Idcirco in lapidibus passim legitur, Βουλὴ, καὶ Δῆμος. Eo tamen pacto, ut Demarchiam Neapolitanam non deducamus ad tertium illum statum Democraticum, quo etiam

etiam ruentem Rempublicam cernimus ; quamvis enim destructis Regno & Tyrannide Aristocratia proveniat ; & hæc in deterius labens Oligarchiæ formam accipiat ; & cum iniustitiam eorum , qui præsumunt plebs ulciscitur , Democratia oriatur , in qua omnis multitudo quæcunque libuerit faciendi habet potestatem ; ex ea tamen corrupta (quod facile in ignara plebe efficitur) non modo Ochlocratia sequitur , turbæ scilicet popularis administratio , id enim *ὀχλοκρατία* significat ; sed bestialis illa Chirocratia qua cuncta prompta manu , ferro , sedicionibus , alieni avida plebs , potentiorum invida , nullius virtutis æmula , imprudentissime discernere exoptet , quod Virgilius ita expressit ,

Ochlocratia.
Chirocratia.

Lib. 1.

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est

Sedicio , sævique animis ignobile vulgus ,

Jamque faces & saxa volant , furor arma ministrat .

Idque cuiuslibet Reipublicæ , unius dumtaxat potentia vi constituta evenit , quæ confestim instabilis efficitur , propterea quod in peculiarem sibi malitiam degenerat , & varia mutationum tempora ob oculos ponit . Malitiam eam intelligit Polybius , qua quisque in contraria tendit , si enim quis Monarchiam regit , Regnum expetit ; in Aristocratia Optimatum inter se variis affectibus dissiderint , mox Oligarchia exposcitur , ut ad paucorum manus administratio deveniat ; si Democratia forma destruetur , vulgi petulantia , quod quid sibi velit semper ignorat , libertatemque atque æqualitatem optat , contemnit reliqua , in violentiam atque furorem , ut diximus convertitur . Ideoque Lycurgus , qui optime illa præviderat , non unius solum formæ Rempublicam constituit , sed omnes simul Politiarum virtutes conjunxit , quæ alternatim singularum viribus stabilitæ nusquam nutarent , æqua semper ratione solidarentur ; atque ita Monarchiæ insolentia metu plebis coerceretur ; plebs Regem non contemneret Seniorum metu , qui ab Optimatibus electi æquitatis studio semetipsum essent accommodaturi ; & qui inferioris essent ordinis huiusmodi obtemperarent , ut Optimatum pars semper gravior esset , quod a Senibus adjuvaretur . Hinc Rerumpublicarum libertas diutius servabatur . Servata est præcipue Romana , in qua Consulum potestas , Monarchicæ , vel Regiæ ; Senatus Aristocraticæ ; Populi Democraticæ comparatur . Et quamvis eandem Neapolitanæ Reipublicæ rationem , quod supra inauimus aliquo pacto considerare possumus , si *βασιδης* quoque inter Archontes conluuetur , ut ad Regem spectet ; Archontes ad Opti-

Respublica
unius potentia .

Malitia in
Respub.

Oligarchia

Optimu
Respub. status

Optimatus .

Romana
Respub.

ma-

mates ; Demarchus ad popularem administrationem ; longe tamen
 alia est primi Archontis , vel etiam posterioribus temporibus
Duumviri *Consules.* Duumvirorum auctoritas ; ejusque populi a populo Neapolitano
 status. Consules enim si Regia potestate in bellicos apparatus ,
 ac reliqua omnia quæ sub coelo aguntur poterant ; Archontes
 tantum roboris non habuere , qui limitibus in Neapolitana civi-
Populi Ro- *mani aucto-* *ritas.* tate septi vivebant. Populus præterea Romanus , honorum &
 suppliciorum potestatem sortitus est , quod maximum esse gra-
 vissimi auctores testati sunt , quoniam iis solis mortalium vita
 continetur. Principatus dabat iis qui digni habebantur , quod
 in Republica pulcherrimum profecto est honestatis premium. Hu-
 jusmodi leges probabat , ut in ejus voluntate pax & bellum con-
 sisteret , & de sociorum auxilio , & foederibus judicaret ; & eo
Plebiscita. pacto Democratica Respublica potest appellari. Hinc Plebiscita
 appellabantur , quæ plebs suo suffragio sine Patribus jussit , ple-
 bejo magistratu rogante , ut ait Sextus Pompejus , quod & Justini-
 anus confirmat ; *Plebiscitum est , quod plebs plebejo magistratu in-*
Populus *Neapolita-* *nus.* *terrogante , veluti Tribuno constituerebat.* At populus Neapolitanus
 licet in ea Demarchia potisset efficere quod Plutarchus narrat ,
 Lycophronem scilicet Lycurgi Butadem promulgatione proscri-
 pta postulasse sibi jus epulandi in Prytaneo , quod donatum a po-
 pulo fuit Anaxicrate Archonte , ut qui Demarchus esset aliam
 ab Archonte haberet potestatem ; tantum vero ab eo populo a-
Ordo, & po- *pulus.* *berat , quantum Ordinem populumque Municipiorum , a Senatu*
populoque Romano abuisse non ignoramus. Sed in eo Ordine
 Demarchus hujusmodi præfuit , ut in parva Republica maximam
 fervaret potestatem ; hujusmodi inquam ut eum Magistratum Ha-
 drianus Imperator Neapoli gerere voluerit , sic enim de eo Spar-
 tianus ; *Apud Neapolim Demarchus , & in patria sua Quinquenna-*
Adrianus *Imperator.* *Demarchus* *Neapoli.* *lis , quasi in alia patria ; & Athenis Archon fuit.* Quapropter
 Demarchum cum Archonte eundem aliquando faciunt , & di-
 ctum Consulem & Demarchum ; ut in lapide , *ΥΠΑΤΟΣ. ΑΗ-*
Demarchus *confertur cum* *aliis Magi-* *stratibus.* *ΜΑΡΧΗΣΑΣ.* Eundem aliquando cum Ædilibus. Cum Dicta-
 tore sæpius in Latio , quem Magistrum populi appellarunt , ve-
 luti Magister Equitum dictus est qui summam potestatem habe-
 ret in equites , ait Varro. Et primus Dictator M. Valerius ple-
 bis furorem repressit , quare Maximus appellatus est. Majorem
 populi Neapolitani Gregorius Pontifex appellat. Alii eundem
 arbitrantur cum Vergobeto Heduarum , Diorigio Acheorum ,
 Dionysiarcho Chartaginensium , Archino Thebanorum , Dia-
 ceta

ceta *Aegyptiorum*, *Medice Osorum*, *Democrate Tarentino-*
rum, *Chiliarcho Perfarum*, *Mediafuntico Campanorum*. Alii
 cum *Tribuno Romanorum*; legem enim sacratam plebs tulit in *Tribunus ple-*
 sacro monte, cujus *Cicero*, *Livius*, & *Dionysius* meminere, *bis.*
 ut liceret plebi Magistratum ex suo corpore creare qui ple-
 bem ab injuria prohiberet; ut nemini patricio hunc Magistra-
 tum capere liceret; ut hic Magistratus sacrosanctus esset, idest,
 ne quis *Tribunum plebis*, aut verbo, aut manu violaret; qui se-
 cus fecisset, ipsum impune posse occidi. Sed hunc Magistratum
 apud Romanos tumultuarium respicio, & ad seditiones potius
 placandas spectare; cum enim de legibus ferendis inter Romanos
 ageretur, sæpe inter plebem & Senatum discordiæ ortæ sunt.
 Et quamvis manibus temperatum sit, ut ait *Appianus*, & civi- *Tribuni ple-*
 liter disceptatum cum sese occasio obtulisset; suam tamen ut sibi *bis creatio.*
 plebs potestatem tueretur, separatione primum, cum in Montem
 Sacrum secessisset, deinde novi Magistratus creatione, æquas in
 administranda Rep. partes, & Senatui, & populo divisas osten-
 dere voluit. Novum Magistratum, *Tribunum plebis* creavit, qui
 Consulium reprimeret potentiam, ne tota Respublica in eorum
 manibus vincta jaceret. Dissensiones haud multo post inter utro-
 que intercesserunt, & paulatim sævierunt animi, atque inter o-
 dia & dissidia armis certare coeperunt. Non solum alterius par-
 tis fautores in exilium missi sunt, quod *Marcio Coriolano* ac-
 cidit, quamobrem patriæ bellum intulit, sed etiam ipsi *Tribuni*
 novas leges ferentes, aliaque ultra potestatis limina molientes,
 occisi sunt; novimus enim *Tiberium Gracchum* qui omnium pri-
 mus concitata sedicione, occubuit. Hinc etiam in Comitibus, in
 Foro, jussu *Tribunorum*, *Prætorum*, *Consulium* varii cecidere
 augefcente in dies juris legumque contemptu, & bacchante po-
 pulo & sicariis. Hinc domi militiæque succedente temporum vi-
 cissitudine immensum in Remp. prorupit malum; conjuratorum
 consilia, damnatorum pravitas, exulum incurfus, proclives animi
 ad evertendam patriam, in qua nihil nisi hostiliter gerebatur.
 Hujusmodi rixæ effecerunt, ut anno post *Gracchi* cædem quin-
 quagesimo, nec Senatu, nec populo administrante Remp. *L. Syl-*
la magistratum occupavit qui suo arbitrio rem Romanam regeret
Dictatoris titulo, qui difficillimis temporibus adhibebatur, & jam
 desierat. Et quamvis perpetuam *Dictaturam* assequi conaretur,
 potentiæ nihilominus satur, privatam vitam elegit, quibusvis ra-
 tionem redditurus, quod factum memorabile celebratur. Quam
 per-

*Tribunorum
potestas.*

perpetuam Dictaturam Cæsar occupavit, cui Triumviratus postea conjuratorum occurrit. Tanta vero fuit Tribunorum potestas, ut convocandi, & dissolvendi Senatam potestatem habuerint. Quapropter Imperatores veluti Pontificatum Maximum, & Censuram, ita Tribuniciam in se receperunt potestatem. Quid ergo Tribunus cum Demarcho magistratu omnium pace in Græcis Rebuspublicis creato? Quid præterea unus Demarchus cum pluribus Tribunis, qui Collegium quoque habuere, & aut quinque, aut aliquando decem inveniuntur? Quod vero ad eum attinet, illud addam, *δημαγωγείν*, de eo dici, qui populi favorem aucupatur; & *δημαγωγίαν*, gratiam & auctoritatem significare qua quis apud populum valet. Et in agro Neapolitano lapillus inventus est in quo insculptum, ΕΥΔΗΜΙΑ, *Bona popularitas*, ad popularem gratiam conciliandam. Sed alia cum Demarchia ostendit munera lapis Græcus, qui erat apud Sanctinos; jam inde ablatum,

ΗΒΩΝΙ. ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩΙ. ΘΕΩΙ.
Τ. ΙΟΥΝΙΟΣ. ΑΚΥΛΑΣ. ΝΕΩΤΕΡΟΣ
ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ. ΕΡΙΤΡΟΠΕΤΣΑΣ
ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ. ΛΑΥΚΕΛΑΡΚΗΣΑΣ.

*Heboni clarissimo Deo C. Junis Aquila junior
Miles, Procurator, Tribunus plebis.*

Vocem, *λαυκελαρχίας*, nemo quod sciam interpretatus est. Ipse castissime verba descripsi. Vox, *στρατευσάμενος*, efficit ut Tribuniciam potestatem tribuam. Caledianum Demarchum infra in alio lapide habebimus, qui ex Senatûs consulto Avixæ sepulcrum ponit, ut cum Senatoribus & Tribunicia potestate Respublica conveniret.

Phretarchus. Phratriæ.

*Neapolitani
antiqui Ma-
gistratus.*

Quatuor antiquos Magistratus præter alios in lapide quem in Epuli Sacrificio recitabimus, notavi, *φρηταρχον*, *χαλκολόγον*, *φροντησῆν*, *διοκητας*, Phretarchum, Chalcologum, Phrontistam, Dioecetas. *ἀγοράνομον*, Annonæ Præfectum, in aliis inveni. Hos minores magistratus absque dubio appellandos cenſeo, nec ad eos referendos quos *ἀρχυς* diximus fuisse appellatos; sed post Archontes, & Demarchos esse constituendos, & quibus Respublica care-

carere non poterat, in quavis enim Republica numerabantur. Ad *Curatio.*
 Curationem pertinebant, de qua Cicero priore Oratione in Ruf-
 lum; *Licina est lex atque altera Ebatia, quæ non modo eum qui*
tulerit de aliqua Curatione ac potestate, sed etiam collegas ejus, co-
gnatos, affines excipit ne eis ea potestas Curatiove mandetur. Hanc *Diaconia.*
 Græci (etsi Magistratus sit, vocant enim Magistros quoque So-
 cietatum, Vicorum, Collegiorum) *Επιμίλιαν* dicunt, & *Λιακονίαν*
 quæ vox in antiqua Neapolitanorum Christiana Religione viget,
 in qua S. Andreas, & aliæ sacræ ædes ad Diaconiam dicuntur,
 quibus vocibus ad eam rem demonstrandam usus est Æschynes
 oratione in Ctesiphontem. Aristoteles Curationes civiles appel- *Lib. 4. de Re-*
 lat, in quibus & belli Ducem, & matronarum Censorem, & *pub.*
 puerorum Magistros recenset. Honores, potestates, & procura- *Verr.*
 tiones Cicero conjungit. Sed cum Phretarcho, Curia, quas
 Decuriones posterioribus temporibus curarunt. Hinc in Neapo- *Phratia.*
 litanis lapidibus, *Φρήτορες Ευμελίδων, Φρήτορες Αρτεμισίου, Φρήτορες* *Eumelida.*
Αρτεμισίων, Tribules Ευμελιδάρων, Αρτεμισίων, Αριστάρων & Αριστάρων *Artemisii.*
 hujusmodi. Tribules Eumelidas initio commemoravi. Arte- *Aristai.*
 misiorum in ædibus Hippolytæ Ruffæ erat memoria, quæ ad
 Sacerdotes Theatinos D. Mariæ Majoris templum incolentes de-
 venit. Obsecravi eos, ut relictam ex marmore tabellam publi-
 ce collocarent, ne tot monumenta ædificiis concinnandis simul
 perirent. Ea est hujusmodi;

Α. ΚΡΕΠΕΡΑΙΟΝ, ΠΡΟΚΛΟΝ
 ΥΠΙΑΤΟΝ, ΑΝΤΙΥΠΙΑΤΟΝ, ΤΩΝ, ΙΑΙΩΝ
 ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ
 ΑΡΤΕΜΙΣΙΟΙ, ΦΡΗΤΟΡΕΣ .
 ΑΜΟΙΒΗΣ, ΧΑΡΗΝ.

L. Creperlio Proclo Consuli Proconsuli Iliensium ob beneficio Ar-
temisii Tribules retributionis gratiam.

Ea enim elocutionis formula Græci vovebant, ut Romæ,
 Α. ΦΑΒΙΟΝ, ΚΕΛΟΝΑ, ΤΟΝ, ΔΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ, ΕΠΑΡΧΟΝ, ΡΩΜΗΣ,
 pro *L. Fabio Celoni splendidissimo Romæ Imperatori*. Itaque Arte-
 misii L. Creperlio voveat ii qui in Phratia Iliensium erant, ve-
 luti Nolæ Regio Romana, & Regio Jovia, Julio Clementiano
 statuam collocant. Claudii temporibus hunc lapidem tribuunt,
 cum in ejus vita dicat Suetonius; *Iliensibus quasi Romanæ gentis* *Ilienses.*
 I *aucto-*

auctoribus tributa in perpetuum remisit, recitata vetere epistola Græca Senatus Populique Romani amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni munere immunes præstitisset. Horum quoque legatio adiit Tiberium Capreis commorantem. Atque tunc facete respondisse scribit Franciscus Petrarca, cum Legati de filii obitu eum consolarentur; *Ego quoque fortunæ vestræ compatior qui magnificum civem Hectorem perdidistis.*

De viris illust. Ilienses, & Neapolitanos celeberrimos populorum in Sardinia insula collocat Plinius.

Lib. 3. c. 7. Sed ut ad rem redeam, Curiarum, & Tribulium caput erat Phretarchus. Et φρατρίων, sic describit Svidas; φρατρία ἴσ' τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς; φρατριάρχος, ὃ τέταρτον μέρος ἡγέμενος; Phratría est tertia pars Tribus, & Phretarchus, hujus partis moderator. Budæus scribit Phratrias esse conventus hominum, veluti pagos. Iam Confraternitates omnes fere habent urbes. Quid autem sint φρήτορες, & γέννηται, sic idem Svidas explicat; φυλαὶ Tribus fuerunt olim ad quatuor anni temporum numerum. Harum singulae tribuebantur in tres φρατρίας, id est, Curias, quæ xii. fuerunt, duodecim mensium imitatione. Unde, φράτορες. φρατρία habuit ἑνὴν, id est gentes triginta pro numero dierum mensis; unde γέννηται dicti Gentiles, non quidem ratione cognationis, sed propter familias hoc pacto distributas. Halicarnasseus ait Romanos Græco ritu semper usos, jam tum cum Aborigines in Palatinum collem Arcades exceperunt; & ex Græca familia Potitios & Pinarios sacra esse edoctos; asseritque Curias fuisse triginta Populi Romani partes, & Romulum singulis præclarum aliquem virum præposuisse, deinde partitum eas in decem, totidemque viros præfecisse; has Curias; illas Tribus vocasse. Addidit præterea eos, qui Tribubus erant præfecti, Phylearchos (φυλῆς ἄρχοντας dicit Hesichius) qui autem Curiis, Phratrearchos esse dictos, & λογαγίς, quos Curiones Romani appellant. Habes Decuriones. Alibi dicit, a Numâ Pompilio primum sacrorum ministeriorum ordinem Curionibus assignatum, qui publice pro suis Curialibus rem divinam facerent. Hi quidem nostri Phrontistæ, & Curatores. Secundum Flaminius, quos Græci Stephanophores dixerunt. Curias, Phratres vocat Demosthenes contra Ebulidem, Ex Græcis igitur φρατρίων Romani acceperunt, & servant; quid mirum si Græci Neapolitani servant? Servant, inquam, regiones distributas, sed non eosdem Decuriones; neque enim præclari viri præficiuntur, neque sacrorum ministeriorum administratores.

Stephanophori.

Chal-

Chalcologus.

Hunc Magistratum Phratriarum Quæsturæ tribuo , cui earum census curæ erat , ἀπὸ τῆ χαλκολογεῖν , quod nummos colligere significat . In Republica Atheniensium Quæstorem sacrarum publicarumque pecuniarum appellari Colocretas ait Pol-
lux ; & Quæstorem Tribuum , Philarchon . In quem vero u-
sum Chalcologus pecuniam erogaret , in Sacrificio epuli in Neapolitanorum Religione edifces.

Phrontista.

Suidas Phrontistas , Curatores , & Sollicitos vocatos esse So-
craticos scribit , quod alii alios curarent , & quod nunquam non
solliciti essent , his verbis ; φροντισαὶ δὲ ἰκαλῶντο οἱ περὶ τὸν Σω-
κράτην , διὰ τὸ φροντίζειν περὶ ἀλλήλων , καὶ διὰ μηδέποτε παύεσθαι
φροντίδας . Addit etiam sapientes vocatos esse , Merimnophronti-
stas . Sacrorum diximus hos curasse mysteria , & Curiis sacras
aperuisse disciplinas . Ideoque φροντισήρια dixit Aristophanes Ju-
dicum confessus , a philosophorum sollicita contemplatione ; &
in Forum transtulit , quoniam qui litigant in profundissimas iuris
indagines rapiuntur . Et quoniam ad Curias transfertur ; Curiones
sunt qui macerantur curis . Plautus Aulularia ,

Volo ex te ego scire , quid sit agnus Curio .

Hinc Parochi Curiones dicuntur , & φροντισαὶ , a curis qui-
bus erant obnoxii . De his forte Livius ; *Inter majorum rerum cu-
ras Comitium maximi Curionis vetus excitarunt certamen .* Romanæ
urbis regionibus Curatores tribuit P. Victor , qui cum Vicomagis-
tris & Decurionibus conjunguntur .

Diocetes.

Διοικηταὶ , Sacerdotes erant Tribulium negociorum admini-
stratores , & procuratores . Cicero oratione pro C. Rabirio Po-
stumo ; *Diocetes , Regius homo est . Id autem (inquit) facere non
poterat nisi Diocetes , hoc enim nomine utuntur qui a Rege essent
constituti .* Alius a nostro magistratu videtur . Apollonius Tyranæus
scribit *Διοικηταῖς Ἀσίας ; Quorsum prodest ex agrestibus arboribus quæ
in noxam hominum nascuntur ramos amputare , & radios incolumes
relinquere ?*

Agoronomus .

Αγορονομον , & καταγορονομήσαντα, Neapolitani habent lapides, cum Annonæ Præfectum significant. Aedilem, interpretatur Gloriarium. At vero Aediles, & Quæstores, aliosque ejusdem generis, Romæ Annonæ præfectos fuisse asserit Perionius; sed Aediles primos in Coloniis Magistratus fuisse, tota affirmat antiquitas. Arcadius Jurisconsultus, *Episcopus* nominat. Rem frumentariam, pondera, & mensuras curabant. Ageronomus quoque dicitur. Plautus Captivis,

*Episcopi .
Rei frumentariae curatores .
Ageronomus .*

*Euge edictiones Aedilitias hic quidem habet, mirumq.
Nisi hunc fecerunt sibi Aetoli Ageronomum .*

*Annonæ
Neapolitanae
Præfetti .*

Præcipua semper Annonæ Præfectura Neapoli fuit, nihilque in ejus administratione desiderabilius est ac difficilius, quam res frumentaria. Magni eam fecit antiqua Neapolis; sed parva Neapolis quanti facere hoc tempore debet, cum decies centena millia modiorum victui singulis annis vix sufficiant? Laudarunt in ea re Neapolitani Octavium Caprarium; laudent Lopez Marodonem qui primus ei negotio præfectus est, Ferdinandum Lofredum Trivici, Alphonsum Sancium Grottilanorum, Joannem Franciscum de Ponte Morconensium, & qui hoc tempore præfectus est, Fulvium Constantium Corleti Marchionem; atque his duobus Regentibus præter Vincentium de Franchis S. C. Præsidentem, addant alios Salazarium, Lanarium, Gorostiolam, & Petrum de Castellet, omnes quidem insignes viros, qui eam præfecturam tam prudenter gesserunt, ut inter illustria eorum opera, hoc præclarissimum sit judicandum. Ad ducentum, & septuaginta millia hominum alere, tantam frumenti copiam non modo a vicinis, sed etiam ab exteris longissime comparare, muniam amplissimam civitatem Neapolim retinere, nostra ætate tam difficile est quam quod difficillimum, tantæq. industriæ ac diligentæ laboriosum opus, ut majus nullum ipse possim excogitare. Qui inter ea versatur negotia, aliquam eorum potest reddere rationem. Non enim hujusmodi interpretatur, ut Theodosii rescriptum ad Proculum, de civica annona, de panibus militum, aut ædificiorum palatinorum, quos pauperibus Constantinus est elargitus apud Metaphrastem. Nec de Theodosii, Valentiniani, Marciani bucellis agitur; nec de gradili pane de quo scribit Valentinianus Jurisconsultus, quam etiam liberalitatem Trajanus exercuerat, ut ejus nummi ostendunt; sed de ea re agitur, qua

qua Neapolitana dignitas tueur , & quam Augustus maximus Princeps Præfecto Urbi demandandam iussit.

Σ Τ Ρ Α Τ Ι Γ Ο Σ .

Habuit alios fortasse Neapolis Græcæ Reipub. Magistratus *Xenoparchi . Telephori . Siticomæ . Decaproti : Prostata . Logographi .* Xenoparchos , præbendis hospiciis ; Telephoros , vectigalium exactores ; Siticomas , Decaprotos , Prostatas , Logographos , de quibus Alciatus . Sed Στρατιγός non est prætereundus , qui & Ηγεμῶν dictus est . Legitur his magistratus inter majores , tribuitur enim Demarcho , *Ἀκυλας στρατευσαμνος .* Sed cum majori magistratu non conjunctum , Polemarcho paruisse non vereor . Apud Græcos qui in Italia degebant ejus nominis gloria semper claruit , & Theophilactum Baruli *στρατιγόν* Theanum venisse scimus , cum Saraceni ad Lirim amnem confederant . Et Symbaticium *Stratigi Campaniæ .* Stratigon Macedoniæ , Beneventum occupasse . Et Marianum Antipatum Imperialem Patricium , & *στρατιγόν* Calabriae legimus . Græcorum altrix Sicilia eum retinet magistratum . Straticoton , & Stratigetam appellat . Præsidem , vel Stratorem dicit Afflictus a sternendo , quod maleficos sternat . Ignoravit Græcum Idioma . Qui a Rogerio institutum dicunt , non negligant Arcadii Imperatoris tempora cujus ætate anno 407. Methrodorum *στρατιγόν* reperimus . Capitaneus armorum in Ferdinandi Regis diplomate nominatur ; qui tamen pacis tempore *Capitanus armorum .* criminis læsæ Majestatis , assassinatus contra famosos latrones , homicidii appensato modo perpetrati , resistentiæ contra Magistratum , contentionis inter cives , domus expugnationis , populationis agrorum , falsæ monetæ causas cognoscit . In iis vero ad alium Judicem provocant Messanenenses .

DE LATINIS EJUSDEM REIP. MAGISTRATIBUS .

C A P . IX.

Decuriones .

Post veterem Reip. statum Municipia , qualis etiam Neapolis erat , si ordines quærimus , Decuriones , Equites , & plebem habebant . Si Magistratus & Sacerdotes , Duumviros juri dicundo , Censores , Ædiles , & Flamines , qui ex Decurionum ordine eligebantur . Si Consilium publicum , Senatum & Populum .

Ar-

Archontibus itaque Neapolitanis successisse Decuriones, Decurionibus Consules, Consulibus Duces, Ducibus etiam aliquo pacto Comites, aliquot monumentorum fragmenta demonstrarunt, quæ nihilominus Decurionum præcipuam ostenderunt potestatem, & Municipii Neapolitani sub Romanis servitutem, scriptasque has notas reperimus, L. D. P. P. D. *Locus datus publico privilegio Decurionum*. Et, L. D. D. D. *Locus datus decreto Decurionum*, qui in Municipiis iidem cum iis erant, qui Romæ Senatores. Et veluti Romæ ex patriciis Senatus conflatus fuerat; ita extra Urbem ubi pauci erant patricii; ex equitum ordine, & præcipue qui Decurionatus officio præditi fuerant, Rempublicam administrabant.

*Decuriones
quo alio nomine
appellantur.*

Dicti sunt Decuriones, Patres, & Curiales a curia in qua consulebant. Ulpianus appellat Possessores, quia Reip. prædia possidebant. Cassiodorus, *Honoratos Possessores Curiales Tridentinæ civitatis*. Et Honorati etiam tantummodo dicebantur; de quibus D. Ambrosius; *Honorati multa minabantur gravissima, nisi Basilicam traderent*. A Græcis dicti sunt Βουλευται, quod consilio rebus publicis præstarent, & quod Curiales creabantur nobiliores civitatis (quapropter Decuriones ordinem efficiebant) cum alii dicerentur plebei. Ulpianus; *Veteres qui Rempublicam ordinarunt ad exemplum Regiæ urbis in qualibet civitate nobiles congregandos, Senatumque constituendum esse censuerunt, qui publica negotia tractarent, & recte cuncta disponerent. Quæ res ita excrevit, ad eumque splendorem pervenit, ut magna virorum multitudine refertæ Decurionum familiæ invenirentur*. Diversis quoque temporibus diversa contigisse scimus, quippe ex plebeis quoque electos fuisse Decuriones legimus apud Ulpianum in Digestis, ubi ait non nocere plebejo patre esse natum, si postea honor Decurionis patri accesserit. Et spurios etiam in ordinem posse allegi, non enim impedienda dignitas ejus qui nihil admisit, sed si habeat competitorem legitime quæsitum, præferri non oportere, Divi fratres Lolliano Avito Bithyniæ Præsidi rescripserunt. Hoc tamen certum est, Decuriones in Municipiis nobilitatem effecisse, & a nobilitate ordinem fuisse constitutum; ideoque ORDINEM ET POPVLVM sæpissime legimus; & ORDINEM DECVRIONUM TVDERTI, ut ab Ordine Populum fuisse segregatum sciamus, licet obeundis Reipublicæ muneribus conjungerentur. Ordinem designari a Decurionibus elicitur ex Paulo Jurisconsulto, qui de privilegiis Veteranorum ait, *Veterani muneribus fungi cogantur, dum*

Ordo & populus.

dum *passi fuerint in Ordinem legi* ; ubi Accursius , *eligi Decuriones* interpretatur .

Quod ad eorum electionem & numerum attinet , in tabella *Decurionum electio . Numerus .*
 Decuriones notabantur quæ Album appellabatur , quemadmodum etiam Senatorum scribebantur nomina . Sed veluti Senatus princeps eligebatur , sic etiam creabatur primus Curiae , qui universa civitatis munera explebat . Et quoniam plures paucioresve erant pro civitatis magnitudine , quisque rogatus sententiam dicebat qui honore præcederet . Quandoque decem erant , quos Græci *Δεκαπρωτες* nominabant . Aliquando viginti , *εικοσαπρωτες* . Nunquam pauciores quinque . Non minores xxv. annis allegi , nisi ex causa poterant ; neque hi qui annos lx. excesserint . Nonnunquam longa consuetudo in ea re observata recipienda erat . Ulpianus Municipiis perpetuos Decuriones præfuisse scribit , e quorum numero singulis annis eligebantur Duumviri , tanquam omnium præcipui , qui aliunde non poterant cooptari , maximumque honorem Duumviratum appellat . Cicero tamen commendat Valgium , Quatuorviris ex Decurionibus Fregellanis . Usus multa tulit . Alii scribunt Decuriones Calendis Martii nominari solitos solemniter a Duumviris Curia convocata , & a Provinciæ Præside confirmatos , eosque qui creati erant honorarium aliis Curialibus exolvisse . Qua de re Plinius nepos ; *Epist. 78.*
Decuriones qui supra legitimum numerum Cæsaris indulgentia adjecti fuerant , singula milia denariorum , & quandoque vna millia Curiae pro introitu intulisse . Eorum census erat centum millium nummum . Medicos , Grammaticos , Rhetores , & Philosophos in civitate alebant . Quælibet autem civitas professoribus liberarium artium pecuniam destinaverat , cujus diminutio facta est a Justiniano Imperatore , cum pecunia ad templorum ædificia non sufficeret . Vespasianus Medicis , Grammaticis , & Rhetoribus centena sextertia constituit , ut ait Tacitus . Et Neapoli hujusmodi studiosos viros floruisse quis nescit ? Et Archiam civitate donatum ? & cohonestatum a nostris Decurionibus sepultura Lucilium ? *Decurionum census . Officium .*

Quid vero ad sepulturas a Decurionibus concessas adjiciam ? *Decurionum potestas in sepulturis .*
 Apud Hermogenianum tributorum exactionem hujusmodi Decuriones curabant , ut si quæ detrimenta Fiscus mortuorum causa pateretur , ipsi suis sumptibus refarcirent . Nam cum corpus in civitatem inferri non liceret , ut scribit Paulus , ne funestarentur sacra civitatis , Hadrianus Imperator statuit , ut poenam xl. aureorum *Lib. 1. Sent.*

rum solverent qui in civitate sepelirent , eamque pecuniam Fisco addixit , eandemque solverent Decuriones qui id licere passi essent , locumque publicari & corpus transferri . Quod rescriptum in iis quoque civitatibus obtineri Ulpianus ait , in quibus lex Municipalis permittebat in civitate sepeliri . Cicero ; *Ex agro culto , vel qui coli possit , ullam partem sepulcro sumi vetat Plato . Sed quæ natura agri tantummodo efficere possit , eam ne quis minuat , neve vivus , neve mortuus .* Postulimus tamen , qui cognomento Tuberto , in urbe sepultus est , ut ait Zonaras , & Plutarchus , & Cicero Tuberti virtuti illud tribuit . Et ob virtutem a Neapolitanis Decurionibus locus datus est sepulturæ Octavii Caprarii . Pertinebant quoque ad Decuriones cursus publici , aquæductuum sollicitudo , spectacula , publicæ viæ , munitiones , calefactiones thermarum , annona , & legationes . Studebant tandem tranquillitati , & commodo civitatis .

Quibus omnibus factum est , ut civitatis Neapolitanæ Electos , Decuriones appellandos esse censeant . Nihil minus . Magistratus hic Neapolitanus , qui profecto maximus est , a Decurionatu longe abest , si quæ supra retulimus attentius considerentur . Primo temporis habita ratione ; Decuriones enim perpetui eligebantur ; Electi , non item ; qui vel semestri , vel annua dignitate funguntur , quod paucos ab hinc annos est introductum . Secundo , quod plebejo patre non intererat esse natum , si postea honor Decurionis patri accessisset ; quam illud obolet Electis , eorum lecta nobilitas doceat , licet unus ex popularibus intercedat . Tertio , quod Duumviros tanquam omnium præcipuos Decuriones habebant ; & inter Neapolitanos Electos æqua omnium potestas est , & nemo eorum majorem exercere auctoritatem profitetur . Quarto , quod Decuriones a provinciæ Præsidibus confirmabantur ; quam confirmationem Electi aliunde non expetunt , quam quisque a sua Curia (plateas & sedilia vocant) accipit . Quinto , quod Decuriones qui supra legitimum numerum adjiciebantur , honorarium aliis Curialibus exsolvebant ; at Electi nec supra numerum eliguntur , nec honorarium aliud ullum alicui erogant . Sexto , Decuriones in coloniis , & Municipiis Romanis legibus obnoxii administrabant ; Electi in Regia civitate a Regibus excogitati . Septimo , Electi non eo obstringuntur jure , ut si Electus crearetur filius familias voluntate patris , universis muneribus quæ filio injunguntur (ut ajunt Jurisconsulti) quasi fidejussor obstrictus sit pater . Octavo , quid Senatorum , cum Ele-

Lib. 2. de leg. In civitate non sepeliebant .

Sepulcra a Decurionibus concedebantur .

Decurionum alia munera . Electi civitatis Neapolitanæ quid differant a Decurionibus .

Duumviri cum Decurionibus .

Electorum officio? Quæ jura, quæ leges immutatæ? Quid a Reipublicæ statu Regius differt Dominatus? At quando Decuriones tanta cum majestate, & dignitatis gloria in Municipiis imperitarunt, quanta Neapolitani Electi amplissimæ orbis urbi præfunt? Si tamen cum aliis Magistratibus essent comparandi, cum Decurionibus profecto comparabuntur, quod annonæ illi præcipue consulebant, nec debebant cogi (ut notat *Marcianus*) vilis præstare frumentum civibus suis, quam annona exigebat. Condebant præterea eas leges, quæ administrandæ Reip. necessariæ videbantur, veluti Electi suas quoque promulgant leges, quibus civium status vidu constituitur. Quamobrem Electi nomen *Electi, Sexviri, & Sindici.* purissimum sibi dignitatis comparavit, (licet Sexviri, & Sindici a Regibus fuerint quoque appellati) nec alio nomine majorem dignitatem additam quisquam putet. Et qui Decuriones a supremo illo Municipali ordine traducunt ad minorem nostræ civitatis Magistratum, quem Capitaneum dicunt, ea tantum re *Capitaneus.* non bene dicere cognoscant, quod nunquam Senatus auctoritas Capitaneis fuit tributa, nunquam munitiones, publicas vias, annonam, & hujusmodi curarunt. Vico magistrum potius Romano more appellarem, apud quos non dicuntur Caporiones a Curiis, sed a variis regionibus, quibus præficiuntur; Comestabulos corruptior ætas cum Consulibus appellavit. Et novum hoc Capitanei nomen, & si barbarum, plus tamen habet dignitatis, quam quodlibet aliud erogaveris, nova hac gubernandi ratione proposita.

Consules. Comestabuli.

Consules quos *Συμβούλους & Ὑπάτους* dixerunt, in Neapolitana Republica triplici serie cognoscimus. Primi fuerunt ii, qui aliquandiu Decurionum loco administrarunt, vel ante Decuriones post Archonticam dignitatem, nihil enim certi comperimus, quamvis etiam cum Archontibus Decuriones reperiamus. Philippus hujusmodi Consul obiicitur in æde Pontani. *Consulum Neapolitanorum varia tempora.*

ΤΟΝ. ΠΑΣΗΣ. ΑΡΕΤΗΣ. ΕΙΛΗΜΟΝΑ. ΦΩΤΑ. ΦΙΛΙΠΠΙΟΝ
 ΠΡΕΣΒΗΝ. ΑΝΝΙΗΣ. ΕΝΠΕΡΑ. ΜΟΝΣΟΦΙΗΣ
 ΑΥΣΟΝΙΩΝ. ΥΠΑΤΟΝ. ΠΑΤΕΡΑ. ΚΑΥΤΟΝ. ΑΝΤΙΓΟΝΟΙΟ
 ΘΡΕΨΕ. ΜΑΧΗ. ΔΟΝΙΗ. ΔΕΖΑΤΟ. ΔΕΠΛΑΙΗ

Sic in superiori lapide, *L. Creperlius Proculus Consul.* Et in
 Κ in

Duumviri. In alijs nostris lapidibus Consules cum Duumviris, *Cn. Domitio Dextro*, *L. Valerio Messala Coss.* cum quibus *Cn. Papirius Sagitta*, & *P. Ælius Eudæmon* Duumviri ad Senatum retulerunt de Statua ponenda a Dendrophoris, qui thermas lignis calefaciendas curabant, atque idcirco ad Puteolanam, vel Cumanam potius Rempub. spectant; ad nostram tamen dignoscendam plurimum valent, quippe quæ eadem Senatus auctoritate intercedente gubernabatur. Atque ejusmodi mutationes in Colonia dignoscimus, & Cæsar Duumviris Municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant. Et in Rep. Puteolana, ejusmodi Consulibus (qui profecto Consules Romani non erant, qui Regiam habebant potestatem) antecellunt, AB. COLONIA. DEDUCTA. ANNO. XC. N. FVFIDIO. N. F. M. PVLVIO. DVOVIRO. P. RVTILIO. CN. MANLIQ. COSS. qui sic etiam cum Decurionibus recensentur, DVOVIRI. ET. DECVRIONES. FORO. SEMPRONIENSES.

Duces, & Consules.

Secundam Consulum ætatem Constantini Imperatoris ævo habemus, quando constitutis Ducibus, Consulum quoque nomen, & auctoritatem retinuisse visus est; & recenti Ducum Magistratu plurimum addidit honoris Consulium nomen, quo eorum auctoritas, & potestas quodammodo confirmabatur. Idcirco Neapolitanus Dux, *ἡγετοκράτορας*, apud Græcos; *Consul*, & *Dux* a Latinis dicebatur. Solius sæpe Consulium nomine appellabantur; ut cum etiam *Magistri militum* dicerentur, ad Consulatum potestatem aliquo pacto viderentur accedere. Poterant fortasse tunc Duces, & Consules, Consuli, & Dictatori comparari, qualem M. Fabium Ambustum fuisse scribit Livius anno ab V. C. 428. Alios Nortmannorum ætate habemus Consules, qui ut in minoribus civitatibus imperitabant, minori quoque dignitate, quam Duces fungerentur. Hujusmodi Consulem Lottefridum, & Leonem Fundani habuerunt, & Andream Municipem Montis Corvi anno 1123. apud Leonem Ostiensem.

Consules Fundani, & Mantis Corvi.

Consules subscribunt diplomatibus.

Terciam jam consensisse in Neapolitana Republica videmus, & inclinatiorem esse factum, quando aliquot diplomatibus ob varias res variis temporibus subscribunt, *Consules magnificæ Civitatis Neapolis*. Si tamen vera subscriptio illa habenda est. Et anno 1190. cum Alierno Cutono magnus subscribit Consulatum numerus, quæ si etiam vera habeantur, tot Consules præcipue cum Cutono a culmine ad valles dignitatis descendisse cognoscuntur. Aliud quoque Consulium genus Neapoli permiserunt quæ variæ gentes negotiis præsumunt. Veluti & a Rege Ferdinando

Consules Neapolitani apud varias Nationes.

Ca-

Catholico ipsi Neapolitani obtinere, ut Neapolitanos Consules ubique præficiendi potestatem habeant; atque ita ut superioribus annis Hispanorum Rex ad Neapolitanos scripserit, ut in Balearibus insulis eum Consulem eligerent, quem ipse per litteras peteret. Ei nuper cum Syraculis, & Drepani, Consul quidam a Neapolitanis Electis creatus, Proconsules in tota Sicilia substituitisset, orta inter aliquos lite, & Consules, & Proconsules abdicare se Magistrum coegerunt, novisq. Consulibus creatis, Proconsules abrogarunt.

Cum Consulibus, Comestabuli numerantur. Hæc quoque dignitas, quæ tunc nullius ponderis erat, in Regia administratione maximum pondus, maximamq. auctoritatem adepta est. Comestabuli, Comestabiles, Conestabiles, & Comestabiles (his enim vocibus eadem dignitas significatur) rei tantum bellicæ præpositi, iidemq. cum *στρατηγός*, sic didi Gallica voce, ut in Titulo de Magistratibus Romanorum; vel quasi Marescalli, ut alio vocabulo appellantur; vel quia Conitivæ Stabiles debent esse, atque idem Conestabili, quasi Cuneus stabilis, ait *Frezza*. Atque illud addam, legi in Notitia utriusque Imperii, Cuneos Equitum Dalmatarum, Scutariorum, Constantinianorum, quæ divilio contigerat militiæ Ripensis Ducis, & Ducis Moesiæ Cuneum Equitum Solensium, Armigerorum, & hujusmodi. Et quoniam plures per provincias esse poterant distributi Comestabuli, ut bellorum occasio ferebat, factum est, ut is qui in Regno crearetur, dictus sit Magnus Comestabulus, quasi Magister Equitum, qui a Romano, Dictatore instituebatur; quapropter Ammianus Marcellinus scribit a Valentiniano Imperatore Valentem fratrem Comestabulum creatum fuisse. Huic extensa manu a Rege gladius aureus traditur his verbis; *Accipe Sanctum gladium, in quo deiciet adversarios populi mei*. Vixit Præfectum Prætorio a Tyranno ornari, ait Plinius in Panegirico; *Accipe hunc ensen, ut si quidem recte Reip. imperavero pro me; sin autem secus, in me utaris*. Primus apud Regem sedet Comestabulus, ut in Conventu a Rege Alfonso I. convocato legitur, anno 1442. Et quamvis Marescallus, & Comestabulus, Stabuli Magistrum significent, barbaras tamen voces affirmant Latinæ Linguæ studiosi; Tribunalis Stabuli appellat Marcellinus. Nostri vero Comestabuli, vel aliquo pacto rem bellicam tractabant, & ut Dictatori Magister equitum, sic ipsi Consulibus parebant; vel etiam ipsi Consules eo nomine appellabantur. Scimus tamen ad antiquam eorum dignitatem

Electi creant Consules.

Comestabuli.

Lib. 1. de Subfeud. Cunei equitum.

Magnus Comestabulis. Lib. 26.

tatem accedere non potuisse. Placet aliis a Nortmannis hujusmodi fuisse institutos vigintiquatuor numero, ideoque ad nostros Capitaneos referunt.

Proconsules Palatini Correctores.

Quamvis Gregorio Magno Pontifice, & Mauricio Imperatore, cujus ætate Pontifex vivebat, Exarchatus dignitas in Italia vigeret, & missos ab eodem Imperatore sciamus Romanum, Callinicum, & Smaragdum Exarchos; legimus tamen in ejus Pontificis Epistolis Proconsules, sive Exconsules, & Palatinos Italiæ fuisse Præfectos, & in Campania, atque Neapoli jurisdictionem exercuisse. Scribit ad Gregorium Proconsulem Italiæ his

Lib. 8. ep. 20. Diaconiæ. verbis; *Fertur itaque quod annonas, atque consuetudines Diaconiæ, quæ Neapoli exhibetur, Eminentia vestra subtraxerit.* In Diaconiis igitur annonæ pauperibus erogabatur. Et eos Magistratus in civitatibus habuisse aliquos, qui ipsorum vicem gererent, idem superius declarat scribens Joannem Neapoli præfecisse Dulcitium, & alterum Joannem ejus decessorem in eadem epistola nominat,

Lib. 8. ep. 51. a quo eas consuetudines ait fuisse administratas. Et ad Amanitium Domesticum; *Scriptissimus ut cautiones agentium vices Joannis Præfecti simul, & Palatini, huc transmittere debeat.* Hunc clarissimum dicit ad Fortunatum scribens. Atque eundem non fuisse Ducem, Pontificis verba sic innuere videntur; *Esti, quod non credimus, admonitionem nostram prædictum Joannem virum clarissimum videtis forte differre, cum Eminentissimo filio nostro Præfecto*

Clarissimi titulus. *strictè loquimini.* Clarissimi titulum Ducibus non datum contendunt. Sed si Eminentissimi titulum Præfectis, Palatinisque tribuunt, Ducibus quoque fuisse tributum affirmo, cum eo titulo Neapolitani Duces in Diplomatis subscribant. Præfectum alii non Palatinum, sed Ducem intelligunt. Atque hujusmodi hæc inter se nomina commiscebantur.

Cubicularii Exquæstores. Ceterum hujusmodi Proconsules, quos & Exconsules appellat, & Palatinos, & Cubicularios Consulatu functos intelligit, veluti Exquæstores; Quæstorio munere functos intelligit Iustinianus. Quamobrem Landuinum, & Racterium Campaniæ Consules legimus in Cassinensibus Chronicis circa annum 1000. Et in lapidibus de illustribus aliquot Campanis habemus has notas V. C. *Virum clarissimum*, quæ dignitas Consularibus Viris, Proconsulibus, & Præsidibus, vel Correctoribus conveniebat. Habebat

bebat siquidem suos Consulares, & Correctores Campania sub Ita- *Correctores*
lico Prætorio, veluti Tuscia, Lucania, & Apulia habebant. *Campaniæ.*
Spartianus in Herodiano quatuor Consulares per omnem Italiam
constituit. At de Campania Symmachus; *Lupus Consulari jure Lib. 1. ep. 39.*
Campaniæ præfident. Tretrici Lucaniæ Correctoris meminit Vo-
piscus in Aureliano; a quo Samni, Lucaniæ, Brutiorum, A-
pulianæ, Calabriæ, Etruriæ, Umbriæ, Piceni, & Flaminianæ Cor-
rectores habes. Consulares Correctores sub Gothis quoque sta-
tuit. In lapidibus antiquis,

BETTIO PERPETVO. ARZYCO. V. C. CONSVLARI. TVSCIAE.
Et in alio,

RVFFIO. VOLVSIANO. V. C. CORRECTORI. CAMPANIAB.

Palatini autem dicti tanquam custodiendi Palatii Principis ho- *Palatini.*
norem consequuti; & ideo aliis digniores habiti. Quapropter in- *Comites in-*
ventis a Constantino Magno Comitibus, eorum tres, ordines fe- *venti a Con-*
cit, ut scribit Eusebius, Palatinos, Comitatenfes, & Pseudoco- *stantino.*
mitantes. Eo tamen loco, Præfectum Prætorio intelligere Gre- *Comitum tres*
gorium docti viri existimant. Et sub hoc Magistratu Diocæses *ordines.*
provinciarum continebantur. Erant & Palatini Magistri militum
(sed hoc non ad Duces Neapolitanos pertinet) sub quibus erant
Legiones Palatinæ, Martiarum, Daci, Scythæ, Primani, Unde-
cimani, ac reliqui, quos in Notitia reperies. Leontium quoque *Lib. 8. ep. 51*
Exconsulem nominat Gregorius, cum de causa libertini scribit, & *Lib. 8. ep. 53*
de Insulis Neapolitanis non surripiendis Romanum Defensorem
admonet. Numerantur etiam Præfecti Campaniæ. Cassiodorus vo- *Præfecti Cam-*
cat Præfectos, & Consules. *pania.*

Tribunus, vel Præfectus custodiæ.

Constantium Tribunum custodiæ civitatis commendat Gre- *Lib. 12. ep. 24*
gorius universis Episcopis Neapolitanis, his verbis; *Summa mi-*
litiæ laus inter alia bona merita hæc est, obedientiam sanctæ Rei-
publicæ exhibere, quodque sibi viriliter imperatum fuerit, obtempera-
re; sicut & nunc devotionem vestram fecisse didicimus, quæ epistolis
nostris, quibus magnificum virum Constantium Tribunum custodiæ ci-
vitatæ deputavimus præesse, paruit, & congruam militaris devotionis
obedientiam demonstravit. Unde scriptis nos præsentibus curavimus ad-
monendos, uti prædicto magnifico viro Tribuno, sicut & fecistis,
omnem

omnem debeat pro Serenissimorum utilitate, vel conservanda civitate obedientiam exhibere, quatenus quicquid a nobis bene gestum hactenus agnoscitur, per presentis temporis vigilantiam, ac sollicitudinem augmentetur. Magistro militum, & Duce tunc Neapolim caruisse, ea verba ostendere videntur, quando ejus custodiæ cura Tribuno committitur. An vero non etiam intelligimus, omne studium in Neapolitanam Civitatem summum Pontificem commulisse, & pro Imperatorum dignitate omnia fecisse, quæ optimum Pastorem decebant? Ejus in ea civitate auctoritas iis verbis ostenditur, quibus Tribunum ab ipso præfectum scribit. Eusebius in Græcis urbibus hos Tribunos, Præfectos nominat. Accedit autem custodiæ Præfectus ad antiquum Præfectum Urbis, & Vigillum, qui incendiorum causa opportunis Urbis locis ab Augusto fuit cum cohortibus institutus, & Clarissimum virum appellat Festus, Triumviris, & Tribunis id negotium quoque demandatum afferens, Imperabat Præfectus Vigillum sexaginta tribus Collegiatis, qui ex diversis artificum corporibus erant electi. *Nycteparochus* dictus est *Novella 13.* & *Nyctostrategus l. ultima, §. 1. de muneribus, & honoribus.* *Nocturnus advocatus, Petronio in Satyra, Νυκτοφύλαξ, Noctianus, Nocte custos, Vigilis, in Glossis.*

Gregorii Pontificis in Neapolitanos studium.

Præfectus vigillum.

Collegiati.

Comitiva Neapolitana,

Comitum dignitatem Constantinus invenit, ut ex Eusebio diximus. Sed Comitivam, quam describemus Longobardis, Gothisque tribuo, quibus in Italiam ingruentibus aliquot Magistratus desistere, aliquot ad summum honoris fastigium sunt evedti. Duces sub Gothis, nihil fuere. Viguit Comitiva; licet Neapolitani exactis Gothis, sub Ducibus redierint. De Comitiva Neapolitana, sub Visigothorum Rege Theodorico, sic loquitur *Castiodorus; Et ideo ad Comitivam te Neapolitanam per illam inductionem libenter adducimus, ut civilia negotia æquus arutinator examines, tantamque famam tuam habita maturitate custodias, quantum te illi populo, vel in levi culpa displicere cognoscas. Urbs ornata multitudinis Civium, abundans marinis, terrenisque deliciis, ut dulcissimam vitam te ibidem invenisse dijudices, si nullis amaritudinibus miscearis. Prætoria tua officia replent, militum turba custodit. Confidis (alibi, consensendis) gemmatum Tribunal. Sed tot testes pateris, quot te agmina circumdare cognoscis. Præterea littora ad præfixitum locum data jussione custodis. Tuæ voluntati parens*
pere-

Lib. variat.

peregrina commercia . Præstas ementibus de precio suo , & gratiæ tuæ proficis , quod avidus mercator acquirit . Sed inter hæc præclaræ fastigia , optimum te esse Judicem decet , quando se non potest occulere qui inter frequentes populos cognoscitur habitare . Hoc Magistratus genus , nihil cum supremo Magistratu commune habuisse mihi persuadeo , cum Judicem dicat , & Comitem aliis verbis , juri tantum dicundo electum declarat . Sic enim scribit Honoratis , Possessoribus , & Curialibus , quos Decuriones supra diximus ; Tributa quidem nobis annua devotione persolvitis , sed nos majore vicissitudine decoras vobis reddimus dignitates , ut vos ab incuriam prævaritate defendant , qui nostris jussionibus obsecundant . Erit vestrum gaudium , vestra quies , suave lucrum , si nesciatis incommodum . Et paulo post ; Atque ideo illi vos Comitiam Neapolitanæ Civitatis per illam inditionem dedisse declaramus , ut nostra gubernatione laudatus , alteram mercatur de nostro judicio dignitatem . Cui vos convenit prudenter obedire , quia utrunque laudabile est , ut bonus populus Judicem benignum faciat , & mansuetus Judex gratissimum populum æquabili ratione componat . Sed gemmatum illud tribunal , Prætorium , militum turba , & alia quæ subnectit efficiunt , ut credam Comitem quasi Ducem præfuisse in Gothica illa calamitate , & Judicem supremum tunc Magistratum esse appellatum ; & Judicibus Neapolitanis scripsisse Pontifices dicemus . Adjuvat hanc opinionem idem Cassiodorus , qui eosdem Judices Cognitores quoque appellat , nec solum civitatibus , sed universæ provinciæ præpositos . Idque totum ad Gothos spectasse in litibus idem confirmat ; si enim inter duos Gothos lis coorta esset , ipse unus Judex dirimeret deberet ; si vero inter Gothum , & Romanum , adhiberet sibi peritum Romanum , quo cum rei confuteret ; sic enim scribit ; Cum Deo juvante sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos , neque inter consortes , ut assolet indisciplina nasceretur , necessarium duximus illum sublimi virum bonis nobis moribus hætenus comprobatum , ad vos Comitem destinare , qui secundum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare ; si quod etiam inter Gothum , & Romanum natum fuerit fortasse negotium , adhibito sibi prudente Romano , certamen possit æquabili ratione distringere . Inter duos autem Romanos Romani audiant , quos per provincias dirigimus Cognitores . Magistratus profecto illi in tanta ditiorum , & variarum gentium mutatione , varia nomina , varias quoque sortiti sunt dignitates . Sic post Græcorum Duces , Præfectosque Conites subsequuti , a Transimundo enim Capuano

Comes, &
Judex.

Cognitores .

Gothi, & Ro-
mani Nea-
poli permixti.

Co-

Comite Constans Imperator cum soluta Beneventi obsidione Neapolim se recepisset, nonnullis detrimentis affectus est anno 603. & Grimoaldus Alzeconis petitioni obsequutus Bulgaros in Beneventanum Ducatum transmisit, atque oppida aliquot deserta Bovianum, & Aeferniam præcipue, a filio iussit concedi, eorumque Gastaldium, sive Comitem appellari anno 667. Transiit ad Nortmannos, & honoris fuit insigne, ut ait *Gulielmus Apulien- sis*, legimusque vel provinciæ, ut Apuliæ Comites, vel civitatum, ut Aquini, Fundorum, Aversæ. Et in Rogerii diplomate anno 1144. quædam confirmantur, quæ Adonulfus quondam Puteoli Comes concesserat, & Landulfus Castrî Puteolani Comes, Adenulfi Comites filius, & Gayltragunæ Comitissæ, aliqua cuidam Igumeno Monacho restituit. Ante ea tempora anno 590. Comitatum, & Vestanum Misenates Comites commemorat Gregorius. Comitivam etiam Principis militum proponit *Cassiodorus*, & annum Magistratum dicit; *Omnes apparitiones decet habere Judices suos. Nam cui Præsul admittitur, & militia denegatur. Sed nos, quibus cordi est locis suis universos ordines continere, indicamus illi Comitivam Neapolitanam, Deo juvante, largitos. Ut Judicibus annua successione reparatis, nobis sollemnitas non pereat actionis. Quapropter designato viro præstare competenter obsequium, ut sicut vos non patimur emolumentorum commoda perdere, ita & vos parendi debeatis prisecam regulam custodire.* Notavi Neapolitanæ Urbis decus, & commoda, quæ si hoc tempore Theoderico cognita essent, & admiraretur, & illustriores huic urbi laudes tribueret *Cassiodorus*, tum hoc præcipue administrationis genere quod ad Regiam accedit potestatem a Regibus administratoribus datam, tum habitantium numero, quibus gubernandis oportet huiusmodi Judices, atque Rectores ut habeamus. Sed accipe varios Comitum ordines, qui aliquid lucis Comitivæ afferre poterunt.

Sub Theodosio juniore inter ceteros Orientis Magistratus Comites florere. Ideoque reperies Comites largitionum, & rerum privatarum; Comites domesticorum equitum, & peditum; hique sunt postremi spectabilium, qui cum Ducibus rei militari præpositi, in limitibus degebant. Et quamvis Ducem, & Comitem eundem esse non legimus, Ducis tamen nomen Comitibus nomini non præponebatur. At scimus in divisione Orientalis, & Occidentalis Imperii, vel ab Arcadio, & Honorio, vel a Probo, & Floriano, vel a Maximino, & Constante, vel a Constantino, & Ga-

Aefernia, & Bovianum deserta oppida. Gastaldius.

Comites Puteolani, & Misenates.

Lib. 11. ep. 36. Comitiva Principis militum.

Comites & Duces.

Imperii divisio.

Galerio, qui primi Romani Imperii provincias sunt partiti, Comites officio Præsidis esse functos. In Occidente vero, duo Comites domesticorum erant, qui Principem semper comitabantur; & in limitibus, duo Comites rei militaris; aliquando sex reperiuntur. Sed in Palatiis utriusque Imperii, Comites Officiorum, Largitionum, & rerum privatarum. Constantius tres Comitum ordines Largitionum invenit, primique, secundi, & tertii Comites dicebantur, quos Perfectissimos nominabant, atque iis in cursu publico, vel evectione, præter duas angarias (ita cursum vehicularem appellabant Persæ, & Græci ἀριστοὶς ἰπποσάδμυς) hoc est duos equos, concedebant. Idque tunc fiebat cum res gestas in provincias Principi nunciarent, quod per dispositos equos hodie efficitur, idque inventum Herodotus Persis, Xenophon Cyro Tranquillus Augusto tribuit. Præter hos Comites, Clibanarii quoque Comites sunt, ex genere armorum sic dicti a Persis, a Latinis Cataphracti, qui seipso, & equos undique ferro tegebant, quorum Lampridius meminit, & Marcellinus. Comites Sagittarii juniores, post Seniores inventi. Comites Taifali, sic a Septentrionalibus populis dicti, qui sub Fernebio Duce Thracias populati, cum Fidigerno Gothorum Principe conferta manu magna ex parte trucidati sunt anno 379. qui a Valente Imperatore circa Mutinam, Rhegium, & Parmam sunt exterminati. Ex his postea equites factos Gratianus stipendio aluit, & Comites Taifalos vocavit. Comites Arcades, qui ex Arcadia Peloponnesi regione delecti equites, Comites honoris causa sunt appellati. Ex Comitatus Legionibus reperies sub Magistro militum in Oriente, tum in Occidente sub Diocletiano, & Maximiano; Constantino, Constante, Valentiniano, Theodosio, quibus illa nomina, Diocletiana, Thebæorum, Maximiana, Herculea, Flavia Gemina, Flavia virtutis, salutis, Gallicana, & hujusmodi. At vero Præfecti limitum, quia Comites primi ordinis erant, jus animadvertendi in milites habebant, & Comites militum, vel Comites rei militaris dicebantur. Tribunos aliqui hos vocant. Minime. Qui enim tantum auctoritatis consequuti non fuerant, Tribuni erant, qui alia militiæ necessaria curabant, continebant scilicet milites in castris (ut refert Aemilius Macer) ad exercitationem perducebant, claves portarum suscipiebant, frumentationes commilitonum intererant, frumentum probabant, mensuræ fraudem coercebant, valetudinarios inspiciebant, in reos animadvertiebant. Habes pro Neapolitana Comitativa, provinciarum Præ-

Comites officio Præsidis fungebantur.

Perfectissimi-Angariae.

Clibanarii. Cataphracti.

Comites varii.

Legiones varie.

Tribuni.

Comites Regni Neapol.

fides, jus animadvertendi in alios, & multa, quæ ad Comitum dignitatem inferiorum temporum pertinebunt; Comites enim Apuliæ, Calabriæque, & hujusmodi sese offerent. Eo nomine appellabantur summi Proceres, qui cum Regibus aliquando contendere ausi sunt. Nunc ab iis negligitur qui titulos exposcunt.

CORPORA, ET COLLEGIA NEAPOLITANAE REIP.

C A P. X.

Corpora, & Collegia Rerumpublicarum fuisse partes, Notitia utriusque Imperii docet, in qua sunt Architecti, Arcarii, Clavicarii, Vitriarii, Figuli, Quadratarii opus vermiculatum facientes, Statuarii, Leticarii, Deauratores, Albini, Argentarii, Barbaricarii, qui ex auro (ut inquit *Donatus*) coloratis filis hominum, & animalium imagines exprimebant, Aerarii, Fusores, Diatrerarii margaritas perforantes, vel calices torno polientes, Pelliones. Alios numerat *Symmachus*; *Noverat horum Corporum ministerio tantæ urbis onera sustineri. Hic lanæ pecoris investor est, ille ad victum populi cogit armentum; hos suillæ carnis tenet functio; pars lavacris ligna urenda comportat. Sunt qui fabriles manus augustis operibus accommodant; per alios fortuita arcentur incendia. Jam Caupones, & obsequia pistoria, frugis, & olei bajulos, multosque id genus patriæ servientes. Supra appellavit, Corporatos negociatores membra æternæ Urbis. Collectarios quoque commemorat, quibus arca vinaria statutum precium ministrabat. Constantinus in rescripto ad Maximum, alios recenset. Tarruntenus Paternus in Digestis enumerat Valetudinarios, Medicos, Capfarios, qui fossa faciunt, Veterenarios Naupegos, Ballistarios, Specularios, Fabros, Sagittarios, Bucularum structores, Carpentarios, Scandularios, Gladiatores, Tubarios, Cornuarios, Arctarios, Plumbarios, Lapidarios, eos qui calcem coquunt, eos qui silvam infundunt, eos qui carbones cædunt, & torrent, Venatores, Victimarios, Librarios, Horreorum Librarios, Depositorum Librarios, Auditores Corniculariorum, Stratores, Custodes armorum, Præcones, Buccinatores. In antiquis lapidibus invenimus Collegia, & Corpora Suaviorum, Confecturariorum, Tignariorum, Fabrorum, Centonariorum, Dendrophororum, Sartorum, Coriariorum, Dolabrorum, Solæariorum, Sclariorum, Fœnariorum, Aenea-*

Varia artificum Collegia.

Lib. 5. ep. 13.

Corporati Collectarii.

Alii artifices

Aeneatorum, Piscatorum, Pistorum, Vrinatorum totius alvei Tyberis, Nautarum; qui Corporis nomine coibant, & Corporati dicebantur; *Societates* appellat Livius; *Ordines*, Cicero & histo- *Societates.*
 rici; *Σωματεία*, Græci, quæ vox non tantum corpus, sed etiam servile significat opus. Ideo Cicero in Pisonem, ex omni urbe & servitio Collegia instituta commemorat. Ideoque Marcianus; *Curatores horum Corporum sciant ne invito, aut ignorante domino in Collegium tenuiorum reciperent, & in futurum pœna teneantur in singulos homines aureorum centum. Et, Servos quoque licet in Col- Collegiorum Curatores.*
 legio tenuiorum recipi volentibus dominis. Curatores ea Collegia habuisse, ostendit lapis Puteolanus, in quo Dendrophori sunt sub cura xv. Vir. De his Corporibus, Theodosius, & Valentianus ad Senatum; *Introducto negotio statuimus, vel quibuslibet Corporibus, aut legatis, aut provinciæ, vel civitati, vel Curie donavimus.* Sed Marcianus ex Senatusconsulti, vel Cæsaris auctoritate eadem coeunda dicit, & Collegia Sodalicia nominat. *Adi- Collegia Sodalicia.*
 quando illicita fuisse demonstrat, mandaturque Præsidibus provinciarum, ne ea patiantur, quemadmodum D. Severus nec in Urbe, nec in Italia, nec in provinciis locum habere rescripsit. Et quamvis Religionis causa non prohiberentur, licebat nihilominus coire, dum contra Senatus consultum non fierent, quo illicita Collegia aroebantur, quæ qui usurpassent, pœna tenebantur (inquit *Ulpianus*) qua qui hominibus armatis loca publica, vel templa occupasse iudicati essent. Monopolia sic vitanda censuerunt. Svetonius ait Augustum Collegia præter antiqua, & legitima dissolvisse, propterea quod plurimæ factiones tituli Collegii novi ad nullius non facinoris societatem coisse. *Cajus lib. 4. ad legem xii. tabul.* Sodalitium huiusmodi a Græcis dicit nominari *ἰταίριον*; addidit his potestatem fecisse legem factionem, qua velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Institutum ex Solonis lege deducit, qui ait; *Si plebs, si vicini, si sacrificuli, vel Nautæ, vel Convictores, vel communia sepulcra habentes, vel ad prædam simul profecti, vel in negotiationem, vel id genus simile alterum altero convenerit, firmum esse, dum publicis Sanctionibus non contradicat.* Hinc in nostris Phratriis, Epulum, *Majora, & minora Collegia.*
 convivium, *χίλια δινάρια*, leges. Qui in majora, & minora Collegia dividunt, ignobiliores artes a nobilioribus separant, quam enim Argentariorum, & Sericariorum corpora, a coriariorum, & huiusmodi corporibus differunt? Sic Romæ Collegia Tibicinum, *Tibicinum Augurum. Augustalium corpora.*
 & Fidicinum Romanorum, inferiora Augurum, vel Augustalium

corporibus dicemus. Et quamvis Neapoli omnia ea corpora, quæ supra commemoravimus fuisse, magnificæ urbis institutio declaret, hæc tamén pauca in marmoreis monumentis, & auctorum scriptis reperimus; Figulorum, Dendrophorum, Saponariorum, Judæorum, Equitum.

Corpora Neapolitana.

Extat cippus marmoreus cum inscriptione, in qua præter hanc vocem, FIGULI, quæ veluti titulus præponitur, nihil legi potest. Depicta in eo fax est; quam vel ad Cereris Religionem, vel ad facium ludum refero. *Plurimi faciebant Figulos, quod fistilibus prolibabatur simpuviis; & faciabant figlinarum opera imbricibus, tubulis, regulisque ad balineas hamatis, vel ad lecta coctilibus laterculis, frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fistilibus dolii;* *Eib. 35. cap. ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa Rex septimum Collegium Figulorum instituit, ait Plinius. DENDROPHORVM* Neapoli memoria extat in lapide, qui sacram turrim D. Gregorii sustinet, in quo hæc leguntur,

Eib. 35. cap. 17. Dendrophori.

C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALA. THARSIA. PRISCO. COSS. VI. ID. IAN. IN. CVRIA. BASILICAE. AVG. ANNIAN. SCRIBENDO. ADFVER. A. AQVILIVS. PROCVLVS. M. CAECILIVS. PVBLICIVS. FABIANVS. P. HORDEONICVS. SECVND. VALENTIN. T. CAESIVS. BASSIANVS. QVOD. POSTVLANTE. CN. . . . DEFORMA. INSCRIPT. DANDA. STATVAE. QVAM. DENDROPHORI. OCTAVIO. AGATHAE. P. C. N. STATVERVNT. CN. PAPIRIVS. SAGITTA. ET. P. AELIVS. EVDAEMON. II. VIR. RETVLERVNT. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. PLACVIT. VNIVERSIS. HONESTISSIMI. CORPORIS. DENDROPHOR. INSCRIPTIONEM. QVAE. AD. HONOREM.

Therma Neapolitana.

Quem licet Puteolis, aut potius Cumis huc adveſtum arbitrater, cum in iis locis repertum lapidem, in quo Dendrophorum creatio scripta est, ostenderit Episcopus Puteolanus, quem suo loco adscribam, & quem Nuntius Apostolicus Neapoli retinet; non est tamen cur verear, de Neapolitanis quoque Dendrophoris esse locutum, qui ad Neapolitanas thermas ligna, carbonesque importabant, cum Balinei ad theatrum suo loco mentio fiat. Neapolitani vero, vel Puteolani sint, juvat eos nosse. Non sæpe Dendrophoros legimus, sed variis epithetis describuntur;

Qui

Qui silvam infundunt; Qui carbonem cædunt, & torrent; ubi carbonem, arborem intelligit Accursius; Qui lavacris ligna urenda comportant. Neque fabricarum servi sunt, de quibus Valentianus; Si qui publicorum servorum fabricis, seu aliis operibus publicis deputati domibus se alienis, & privatarum ancillarum consortiis adjunxerint, conditioni pristinae, laborique restituantur; constituta enim erant ab Imperatoribus fabricandis arma, loca Damascus in oriente, ubi Scutariorum fabrica; Antiochia, ubi Clibanaria arma, quæ cataphractus protegerent; Aedessa in Mesopotamia, ubi Scutaria, & Armamentaria; Irenopolis Ciliciæ, ubi Hastaria; ut Pontum, Asiam, Thraciam, Illicum præteream, in singulis quarum fabricis servos ad opus illud publicum damnatos, & aliquando mercede conductos habebant; sed Corpus hoc silvis præcipue erat dedicatum, & cum Fabris, Centonariis, Tignariisque in multis antiquis monumentis conjunguntur. In lapide Puteolano cernitur Dedicatio Dendrophorum, & magisterium Quinquennialitatis. In alio Romano, Ti. Claudius Chresimus ob. Quinquennialitatis honorem Collegio Dendrophorum, quibus ex S. C. coire licebat, argenti pondo X. & HS. decem millia reddidit, quæ divisa sunt populo per gradus Nummio Albino, & Fulvio Aemiliano Coss. Sacerdotium quoque obiicitur, *Magister enim est, & Flamen*. Sassinæ in Flaminia inscriptio est, qua collegis Dendrophorum, Fabrum, & Centonariorum ex testamento HS. sena millia dantur, oleumque singulis annis dividitur die natali testatoris. Ad Lirim amnem ex Manutio Q. Junio Severiano veterano Quæstori Reip. Asculanorum, patrono Collegii Centonariorum, & Dendrophorum, statua a liberta dedicatur, & datur cœna Decurionibus, quibus, & populo pecunia quoque dividitur. Errarunt qui arbitrati sunt *Ἐιλία* & *Δενδράφορον* eundem esse. *Ἐιλία* enim Sacerdotem appellabant, qui certo pretio ligna ad sacrorum usum, vel publice civitatibus, vel privatim cuivis homini suppeditabat, ex eo Collegio quod ex Jovis famulatu ab Hercule fuit institutum, qui apud Eleos Pelopi ad scrobem quandam sacra fecit, ad quam annui magistratus nigros arietes mactabant, ut scribit *Pausanias* in Eliacis. Jurisconsulti, ut familiam tres, ita Collegium, & Corpus tres quoque efficere scribunt. I. Neratius. de verbor. signif.

*Loca fabricia
destinata.*

*Corpora Fa-
brorum, Cen-
tonariorum.*

SAPONARIORVM Corpus (hac ætate Neapoli infimum) hujusmodi Fortunato Epif. ope Gregorius Pontifex commendat; *Au- gustinus præsentium portitor, qui reliquorum Saponariorum civitatis vestra* *Lib. 8. ep. 27.*

vestra vice sese dixit esse transmissam, quaestus nobis est, quod Joannes vir clarissimus Palatinus, multis eos frustra affligat incommodis, atque nova plurima eorum Corpori praedicialiter nitatur impendere. Denique ut, sic ut ait, eos promittere sibi compellat, ut si quis artium sociari voluerit, quicquid commode de introitu ejus accesserit, ipsi proficiat. Adiciens quoque pactum inter se de quibusdam rationabilibus artis suae capitulis juxta priscam consuetudinem omnium consensu interposita esse poena confectam, atque id sacramento interveniente firmatum; & ab eo nunc velle quosdam ex suis, ejus scilicet patrocinio fretos abscedere, atque ita contravenire tuitionem cupientibus impendere, & quod dici grave est, plus in defensione ejus praesumptionem habeant, quam de poena penuriam, vel de sacramento praestito possint habere formidinem. Quod si ita se res habet, quia etiam ipsi quod ait adversum est, quippe qui alieno se peccato sua defensione constituunt esse participem, fraternitas vestra paterna eum adhortatione conveniat, ut ab hujusmodi se actu cohibeat, & praedicialiter illis nihil imponat, nec eos dispendii contra rationem affligat. Pariiter etiam providendum est, ut & pactum ubi sacramenta sunt praestita conservetur, & cum dispendio animae suae temporalia lucra contraveniendo non appetat, ne & periculi crimen incurrat, & commoda prave desiderata non capiat. Et si, quod non credimus, admonitionem vestram praedictum Joannem virum clarissimum videtis forte differre, cum eminentissimo filio nostro Praefecto stricte loquimini, ut ipse hoc sicut in praesenti dici fecimus quomodo praeviderit, rationabiliter faciat emendari; quatenus & eos qui tuitionis vestrae suffragia quaesiverunt, quorundam voluntas injuste non opprimat, ut ille ab opere se indecenti prohibitum pro suae magis animae utilitate cognoscat. O beatum Pontificem, cujus studium etiam ad Saponarios pro animarum utilitate descenderit; & o beatam Neapolim, quae tantum virum habuit protectorem.

JUDAEIS quoque locum tribuamus, quorum Corpus in ea Urbis regione habitavit, quam Synocham vulgus appellat, quod *συνοχη* convenite significat; nili malueris *Συναγωγὴν*. Hos quidem multos fuisse, eorumque fortunis calamitose tempore uti solitos Neapolitanos, ostendit Procopius. Cum enim Belisarius metuentiam parabat Neapolitanis obsidionem, Judaei publice a Pastore, & Asclepiodoto, qui principem locum in ea urbe obtinebant, sunt convocati, & proposito periculo, in quo versabantur, polliciti sunt pecunia, & viribus effecturos, ut intelligerent quantum tuendae civitati incumberent, si Gotthi quoque moenia fortiter

Judaei Neapolitanos juvabant.

titer tueri voluissent. Idem Pontifex Gregorius hæc de Judæis Neapoli commorantibus scribit ad Fortunatum Episcopum; *Fraternitati vestræ ante hoc tempus scripsimus, ut hos, qui de Judaica superstitione ad Christianam fidem Deo aspirante venire desiderant, dominis eorum nulla essent licentia venundandi, sed ex eo, quod voluntatis suæ desiderium prodissent defendi in libertatem per omnia debuissent. Sed quia quantum cognovimus, nec voluntatem nostram, nec legum statuta subtili scientes descretionem pensari, in Paganis servis hac se non arbitrantur conditione constringi, Fraternitatem vestram oportet de his esse sollicitam, & si de Judæorum servitio non solum Judæus, sed etiam quisquam Paganorum fieri voluerit Christianus, postquam voluntas ejus fuerit patefacta, ne hunc sub quolibet ingenio, vel argumento cuiquam Judæorum venundandi facultas sit, sed is, qui ad Christianam converti fidem desiderat, defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur.* Quos suos ibi ritus exercuisse declarat idem Pontifex ad Paschasium Neapolitanum scribens, monetque non asperis, sed blandis verbis ad fidem aliquos esse provocandos. Hic enim titulus cap. 3. est in Decreti parte 2. Distin. 45. *Judæi siquidem (inquit Pontifex) Neapolim consistentes quæsti nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum sollempnitatibus irrationabiliter nitantur arcere, ne illis sit licitum festivitatum suarum sollempnia colere, sicut eis nunc usque, & parentibus eorum longis retro temporibus licuit observare.* *Judæi Neapoli ejiciuntur.* Multaque subdidit, sed præcipue ut de suis illos sollempnitatibus Inquietari denuo non permittat, & liberam habeant licentiam observandi festivitates, quas per longa retro tempora observarunt. Neapoli a Petro, e Toletio 1540. ejecti sunt, iterum cum accedere tentassent, non fuit permissum. Reliquæ tamen aliquot familiæ sunt, quæ a Judæis originem ducunt, & quæ in negotiis perageodis Judaismum sapiunt; nec in rebus publicis onera subire, & petere verentur.

Sed ne servilia solum Corpora Republicam constituisse arbitremur, nobiliora Corpora in medium proferamus. Prætermitto Augustalium Corpora; devenio ad corpora EQVITVM. Multos de iis lapides habemus, sed præcipuus ille est, qui ad S. Crucis Monialium positus est; *Equitum corpora.*

M. METTIO

M. FIL. PAL. PIO. EQVO. PVBLICO
PRAEF. COHOR. V. THRACVM.

Sic

Sic etiam Capuæ in monte Tifatîs.

C. VELLEIO. C. F. PAL. VRBANO
MAG. FAN. DIAN. TIFAT. HONORATO
EQVO. PVBLICO. AB. IMP. ANTONINO
AVG. CVM. AGERET. AETATIS. AN. V
C. VELLEIVS. VRBANVS. ET. TVLLIA
NICE. PARENTES. R. D. D.

In quibusque Rebuspublicis rei militaris præcipuum hoc erat ornamentum. Et duo Equitum Corpora leguntur, alterum Equo publico, & ii vere Equites dicebantur; alterum, sine Equo publico. Censores delectum faciebant, ut cognoscimus ex Polybio, *μετὰ ταῦτα τῆς ἰππικῆς τὸ μὲν παλαιὸν ὕστερος εἰώθεσαν δοκιμάζειν ἐπὶ τοῖς τετρακισχίλοις; olim quidem Equites solent legere (de Censoribus loquebatur) post pedites.* Cumque Equus publicus diceretur, Judex selectus erat dignissimus Decurionum, cui equus publicus alebatur. Quamodrem in hoc, similibusque lapidibus idem Equus publicus est, ac Judex selectus, vel Decurio. Brixiaë

P. PLACIDIO. C. F. PAL. CLODIANO. EQVO. PVBLICO
DECVR. BRIXIAE. C. PLACIDIVS. HEMADION

& Auximi,

M. OPIO. CAPITONI. Q. CAMVIO. Q. F. TN. T
PRIN. VEL. ANNIO. SEVERO. EQVO. PVBLICO
IVDICI. SELECT. ET. DECVRIO. TRIB. LEG. VIII.

Lib. 33. c. 1.

Equi autem publici, militares alio nomine appellabantur; ideo Plinius; *Equitum nomen subsistebat in turmis Equorum publicorum.* Et Festus; *Equitare antiqui dicebant, Equo publico merere.* Hinc Cicero in Antonium, *Altera Statua est Equitum Romanorum Equo publico.* Hinc ad Neapolitanos Equitum nomen ex militia defluxit, Militesque antiquitus appellati sunt. Dicebatur Publicus, quoniam ut ait Livius, *Equis certum numerum æris assignatum, tumque primum equis merere Equites cæperunt.* Et quod e publico accipiebatur pecunia ad emendum, & alendum

Lib. 1.

Equi publici innumeri.

equum, Equus publicus erat. Augusti ævo apud Dionem ad quinque milia eorum numerantur, quibus Equus publicus esset, & in

& in eum ordinem referri maximæ dignitatis erat. Notat Lipsius probatissimæ vitæ eum esse oportere, qui Equum publicum esset accepturus. Et cum quidam Adriano diceret sibi esse substantiam Equestris dignitatis, sed cum Equum publicum peteret, esse prætermissum; respondit Imperator, *Qui Equum publicum petit, emendatus esse debet*; producitque nummum cum Equo, & Cenfore, Livius enim; *Ne invitus militaret, neve Cenfor ei Equum publicum assignaret. Examen recognovit*, inquit Svetonius in *Ca-*
ligula. Transvectionem appellavit Dionysius. Et Livius quoque scribit institutum, ut Equites Idibus Quintilibus transveherentur. Transfuitum appellavit Plinius in Viris Illustribus. Recognitionem
dixit Xiphilinus. Meminit Martialis,

Trabeasque, & idus, fibulasque, censusque.

Nam trabeati, Equites transvehebantur apud Valerium Maximum, & Dionysium, qui sacrificium, & pompam describit, quasi e pugna redirent equites coronati fronde Ælagina; togis purpureis, & puniceï coloris materiam prætextam habentibus induti, quas vocant trabeas. Idem Auctor hoc Religionis monumentum reliquum fuisse scribit ob victoriam, quam Romani contra Latinos consequuti sunt, in qua Castor, & Pollux Postumio Dictatori apparuerunt. Ea de causa a Martis templo extra urbem, cum alias Urbis partes transeuntes, tum ædem Castoris, & Pollucis, quæ in Foro erat pompam celebrabant, & eundem morem in Municipiis institutum. Hac de causa Neapoli quoque, ubi Castoris ædes in Foro. Et Papinius ad eum morem alludit,

*Hic tum Romuleos Equites, trabeataque Cæsar
 Agmina mille simul jussit discumbere mensis,*

Non igitur nova Neapoli sunt Equitum corpora. A prima antiquitate eorum nobilitas originem habet, & splendorem addit stemmate in dies nobiliori.

DE DUCIBUS NEAPOLITANIS, QUI GRÆCORUM IMPERATORUM ÆTATE FLORUERUNT.

C A P. XI.

Non esset hic Ducum Neapolitanorum locus, qui inferiora tempora spectant. At vero cum ad Reipublicæ statum eorum administratio pertineat, non absurdum duximus, hujusmodi Politica immiscere.

*De Regno
Ital.
Ducum ini-
tia.*

In provinciis Italiæ a Constantino Magno (vel paulo ante ea tempora) quæ decem & septem erant, ut scribit Sigonius, administrabant Consulares, Correctores, Præsides, & Præsfecti. Sed expulsis Gotthis Narses a Justiniano Ducis titulo Italiæ præpositus est. Qui cum ab eodem Imperatore, & Sophia conjugæ Constantinopolim esset accersitus, ut ejus opera in distribuenda lana ancillis uteretur (atque hoc tot laborum præmium pollicebantur) vir haud impiger, solers in bellis, insolitus contumeliæ, eorum ingratitude detestatus, & magis Constantini in ea re inertiam, qui tantum uxori injuste tribuere videbatur, quam mulieris inconstantiam improbens, Neapolim se contulit, ibique privatam vitam degebat. Odio interim capitali dum arderet, crescentem flammam vindicandæ injuriæ assiduis cogitationibus nutrebat. Quamobrem nihil opportunius efficere arbitratus

Narses Neapolim venit.

tratus est, quam Alboinum cum suis Longobardis ad Italiam occupandam evocare. Joannes tunc III. Pontifex Italiae quieti studens, quæ tot bellorum calamitates passa fuerat, Neapolim contendit, ut ab iis artibus, quas irato animo Narfes moliebatur precibus, & monitis revocaret. Duos summos viros tunc Neapolis in sua potestate florentes intuita est, & audivit de summis rebus, quæ ea ætate contigerant, & de Italiae tumultibus, & tranquillitate loquentes. Cum inter se multa disseruissent, Pontificis tandem auctoritas Ducis ardorem magna ex parte restinxit, effecitque ut simul Romam proficiscerentur, ibique Narfes obiit. Successor Longinus ei datus est, qui non Ducem, sed Exarchum se nominant. Exarchos tunc primum novit Italia, licet ejusdem nominis Magistratus ad bellorum munera essent in Africa. Sublatisque provinciarum Correctoribus, atque Præsidibus, singulis civitatibus, singulos Duces imposuit, qui pro Imperatoribus regerent, quibuscum & Judices, qui omnia reddendis juribus administrarent. Eorum Ducum posterioribus temporibus ordinibus, populisque civitatum electio data est, veluti Neapolitanis concessam videmus, tum ex Magni Greg. literis, tum ex iis, quæ pro tempore acciderunt, ut infra planissime cognoscemus.

*Narfes evocat Longobardos.
Joannes III.
Neapolim venit.*

*Longinus.
Exarchi.*

Ducatus nomen Præfecturam significasse, Marcellinus docet, qui Orientis Præturam, Præposituram, & Ducatum nominat; & Orientis Ducatum cum ornamentis militaribus Tacitus Probo promissit. Et Paulus Diaconus scribit a Justiniano Belisarium Prætozem in Lybia in omnibus esse constitutum. Apud Marcellinum quoque Magisterium Orientis reperies (hinc fortasse, Magistri militum) cui qui præfectus erat, Cardinalis etiam, & Catholicus dictus est. Et apud Vopiscum, Tacitus Imperator totius Orientis Ducatum decrevit Aureliano; ut Ducis tunc dignitatem maximam existimemus. Ipsi quoque Duces, Judices deinde fuerunt; quippe Ἀρχοντες Principes erant Reipublicæ; & ἄρχων Ducem esse, & jubere significat, quales Judices legimus apud Hebræos, qui in Chana Judices sibi constituerunt, ut populo jus dicerent; Regemque noluerunt, solum enim Deum Regem existimabant. Quorum tamen cum satietas cæpisset, Regem petiere, primusque Saul Rex imperavit. Ut Judicis auctoritatem, & eundem cum Duce fuisse cognoscamus, audiendus est Joannes VIII. ad Neapolitanos, cum enim Sergium Ducem abjecissent, & Athanasium Episcopum in ejus locum sufficissent, hæc scribit; *Et quia illo abjecto pastorem, & Episcopum animarum*

Lib. 18.

*In ejus vita,
Ducum dignitas.
Judices.*

vestrarum, dilectum confratrem, & unanimum filium nostrum habere Judicem elegistis innumeras vestrae prudentiae, atque unanimitati gratias agimus. Nescio tamen cur titulum praeposuit, *Universis eximius Judicibus, & universo populo Neapolitanae civitatis*, quo Senatum Judices appellare videtur, nisi forte ipsum Ducem primum Judicem voluerit intelligere, veluti inter plures Ἀρχοὺς qui Senatui praerant βασιλεὺς ὁ Ἀρχὸν primus exillimabatur. Ad Decuriones quoque transferri nomen posse dicemus, ex quibus tamen Duumviri juri dicundo eligebantur, eosque Judices eam adhuc imaginem retinuisse. In Synodo Constantinopolitana legimus, *Judices, & Senatum*. Sed Dux Praefectus quoque fuit appellatus. Sic Mauritius Neapolitanus Dux a Gregorio dictus est. *Rectorem* nominat Joannes VIII. *Senatorem Parthenopenfis loci*, Bonitus Ecclesiae Neapolitanae Subdiaconus.

*Praefectus.
Rector.
Servator.*

Bellorum molestiis solutus Constantinus, & voluptatibus deditus aedificiorum molem cogitans, distributa civibus Byzantinis annona, Magistratum munera subvertit. Praefectum enim Praetorio in quatuor imperia distribuit, ut in ejus vita scribit Zosimus. Et cum praesent ubique locorum militibus non modo Centuriones, & Tribuni, verum etiam Duces (sic appellabantur, qui quolibet in loco Praetorum vicem obtinebant) Magistris militum institutis, altero Equitum, peditum altero, & in hos translata potestate militum ordinandorum, & coercendi nocentes, hac etiam in parte Praefectorum, vel Ducum auctoritati detraxit. Quocirca aliquot annos Magistrum militum alium a Praefecto Magistratum fuisse, certum est. Ideoque Pelagius Mauritio scribit in tantas angustias Remp. esse adductam, ut nisi Princeps Magistrum militum, & Ducem Romam mitteret, omnibus essent auxiliis destituti. Qui revocato Longino, Smaragdum Patritium continuit Ravennae Exarchum, Romae vero Gregorium Ducem, & Castrorum Magistrum militum destinavit. Quae subsequuta sunt tempora, eundem Ducem, & Magistrum militum fecerunt. Declarat id Joannes VII. Neapolitanis scribens, cum detestatur Sergium Magistrum militum, qui tamen inter Duces numeratur. Gregorius, Theodorum Sardiniae Ducem nominat, eundemque gloriosum Magistrum militum tantum, veluti Maurentium, cui *Gloriam vestram* dicit, (quem etiam titulum Theodoro Ravennae Curatori tribuit) quemadmodum gloriosum Sardiniae Ducem appellavit, & veluti Joannem, qui Sanguinariis dictus est, appellat Paulus Diaconus, qui Vethe-

*Duces, &
Praetores ii-
dem.
Magistri mi-
litum.*

Smaragdus.

Lib. 1. ep. 47.

gim

gin vivum ad Belisarium adduxit. Idem auctor, Magistrum militum Myſiæ Justinum, & Scythiæ Blandarium nominat, & Adamantium, qui in Palæſtinam profectus est Stephani Episcopi necem vindicaturus. Et tamen hi quoque Duces erant. Magno imperante Iſaacio, Sergius sic ſubſcribit; *Nos Sergius in Dei nomine eminentiſſimus Conſul, & Dux, & Magiſter militum*; additque Conſulis nomen, quod idem cum Duce, & Magiſtro militum eſt; ait enim, *Filius quondam bonæ memoriæ Joannis glorioſi Conſulis, & Ducis, & Magiſtri militum, &c.* Alter quoque Sergius ſub Alexio; *Nos Sergius in Dei nomine eminentiſſimus Conſul, & Dux; atque Dei gratia Magiſter militum.* In extremo autem Diplomate; *Sergius Conſul, & Dux, & Protoſebaſtos.* Idemque *Conſul, & Dux per Domini gratiam Magiſter militum, & Imperialis Protoſebaſtos*, primus ſcilicet Auguſtalis, qui & Magiſtratus amplitudinem, & militarem poteſtatem præſerebat. Licet apud Curopolatem, ὁ πρωτοſεβαſτὸς ἰδιωτὴν ὑπεροχὴν ἔχει; *Protoſebaſtos nullum miniſterium habet.* Et tamen alibi ſcribit in nominibus Magiſtratuum Conſtantinopolitani Palatii, Δεσπότης Σεβαſτοκράτωρ (adde Σεβαſτοβέρον apud Cedrenum) Καίſαρ, πρωτοſεβαſτὸς; quem Auguſtalis primus, ut dixi, cujus veſtimenta eadem cum iis, quibus induebatur *μεγάλος κορτοſαῦλος*, Magnus Conteſtabilis. Et Cæſarem appellat Juſtinus Tiberium Comitem exactorum. Et Protoſebaſtum, cum *πανυπεροſεβαſτῶν* eundem faciunt. Et inventa nomina ſcribunt ab Alexio Commeno, ut fratribus, & affinibus gratificaretur, ut ait Zonaras. Neque functio erat Palatio militans, ſed dignitas honoraria, quam non miniſterii neceſſitas faciebat, ſed Imperatoris εὐδοκία. Sed quid de nova re Curopolatis dicam? terreſtri exercitui imperabat Panſebaſtus, quemadmodum Dux maritimæ claſſi. Vide quid ferant tempora, quibus propria judicare nequimus. Conſules vero, & Duces Antipati quoque, & Duces dicebantur (de Amalſitanis Ducibus legimus, & Imperiales Patritii, & Antipati, & Baſti in eorundem Chronicis. Antipati, quæ vox Proconſules ſignificat, Conſules ipſos eo corrupto ſæculo aliquando deſignavit. Et Baſti nomen (quod Vaſti corrupte legunt) ad Protoſebaſtum referunt. Nam iidem dicebantur, *Glorioſi Duces, Glorioſæ poteſtates, Panſebaſti, & Sebaſti.* Patritiatus ſublimis dignitas erat, Clariffimis tantum conferri ſolita. Sic enim Zeno Imperator; *Nemini ad ſublimem Patritiatus honorem, qui ceteris omnibus anteponitur aſcendere liceat, niſi prius, aut Conſulatus honore potiatur, aut Præſectura*

Subſcriptio Ducum.

Protoſebaſti.

Auguſtalis.

Panſebaſtus.

Antipati. Patritii. Baſti.

Lib. 3. de Conſul. Cad. lib. 12.

ra Prætorii Orientis , vel Illyrici , vel Urbis administratione , aut Magistri militum , &c. Duces limitibus erant præpositi , qui cum militibus provincias custodiebant ; ut quæ Romanis olim Consulibus tributa est auctoritas , Ducibus quoque tribueretur . Inde ad inferiores hos Duces auctoritas dimanavit , & aliquando Consules , & Duces dicti , ut in nostris lapidibus ἡγετῶν καὶ Δυξῶν ; aliquando Consulibus tantum nomine decorabantur , & si non eo pacto Magistri militum dicebantur , quo qui limites custodiebant , similem tamen in civitatibus , quibus præerant habuere . Et quamvis cum Neapolitanis hoc tempore Proregibus conferantur , tanto tamen splendidius hi excellent , quanto latius Regni Neapolitani imperium propagatum cernimus , cum certis finibus res Neapolitana Reipublicæ solum commodo coerceretur . Nominis tamen antiqui superest auctoritas , cum Primi appellentur a Regibus , & Magistri militum merito Generales possint appellari , licet aliquid gloriosius in nova militia extollatur . Militiæ causa aliquando etiam Comestabuli nomen Ducibus est tributum , quamvis postea suos Comestabulos Duces habuerint Prætores , & civitatum Vigiles , vel Custodes .

Duces, veluti Romani Consules.

Duces, & Proreges Neap.

Comestabuli.

Ducum Italiae series.

Hæc vero prætermittenda non sunt , ut Ducum certior cognitio habeatur , utque sciamus Longobardorum etiam aliquando Ducibus Neapolim fuisse subjectam , quando triginta sex annorum calamitatem illarum barbarorum Italia passa est . Alboinus anno 568. cum Saxonibus in Italiam venit , & Venetam Regionem , Forum Julium in Ducatus formulam redegit , & Gisulfus ejus nepos Dux institutus . Hinc Ducatus Foro-Julien-sis nomen inclauit ; atque hinc perpetua Italiæ ditio est comparata . Perpetuum quoque Ducatus insigne adhuc retinet Illustrissima Venetorum Respublica . Eodem anno Umbria quoque Ducatu instituta est , Duce Foroaldo ; Etruria item citerior , ulteriore Romanis relicta . Reliquæ Urbes singulis Ducibus commendatæ . Anno 574. Spoletanus Ducatus celebrari coepit . Et hæc Regni Italiæ primordia . Mortuo Alboino , Clepho Rex successit anno 565. qui a puero familiari percussus interiit . Quocirca habitis a Longobardis Comitibus creando Regi , a Regibus abstinendum decreverunt , atque triginta Ducibus Respublica est commissa ; qui ita ferociter , in urbes , nobiles , populares , Basilicas , Episcopos sævierunt , sacra prophanis miscentes , ut Saxones , qui cum iis venerant , ab eorum immanitate abhorrentes , Italia excesserint . Mauriui Imperatoris audito apparatu anno 585. rebus suis timentes

Lon-

Longobardi, in conventu sententias tulerunt, ac Regium dominatum restituendum censuere transacto decennio. Itaque Autharis Rex Clephonis filius creatus instituit, ut Reges Flavii dicerentur, & ut a singulis Ducibus vestigalium suorum dimidium ad Regiam tuendam amplitudinem conferretur. Anno 589. Autharis Longobardorum Rex in Samnium penetravit, & cum eas regiones ab eorum sedibus remotas, exiguis præsiidiis firmatas invenisset, & oppida, & provinciæ caput Beneventum ad deditio- nem adduxit, progressusque Rhegium usque, & Beneventum re- versus, Zotonem Ducem ibi constituit, & Samnium Ducatu in- signivit. Atque ita Forojulensi, & Spoletano tertius Ducatus Beneventanus est additus. Quamvis pòstea Arichis, vel Archis, Princeps, non Dux voluerit appellari, ut ex Heremperto asserit Leo Ostiensis Anno 590. Childebertus, ut a Longobardis acce- ptam cladem ulcisceretur, quarta expeditione in Italiam parata, summam Imperii xx. Ducibus commisit, qui Longobardorum vires perfringerent. Tunc Gundoaldus Ducatum Hastensem ade- ptus est; atque hujusmodi varia Ducum fortuna, varios attulit eventus. Hinc Neapolitanorum Ducum series; sed a Græcis Im- peratoribus instituti, nullam a Longobardis acceperunt originem, quin etiam cum Longobardis Beneventani sæpe pugnarunt, & Orientalium semper partes sequuti sunt; & Grægorius Summus Pontifex, ut Imperatoribus morem gereret, Neapolitanæ civita- tis maximam habuisse curam visus est. Ideoque Neapolitanorum Ducum maximam auctoritatem existimo, quod Imperatoribus, non barbaris Regibus obtemperabant; ideoque etiam Cæsareos eos Vicarios dicit Naucerus in Chronicis. Is Ducatus, quamvis an- gustioribus finibus, quam Beneventanus, aut Venetus, aut Spo- letanus contineretur, aliquando tamen Salernitanis, Surrentinis, Amalfitanis præfuisse, ex hujus historiæ lectione patebit. Duces, quos potui summis laboribus e tenebris eruere conatus sum, li- cet rerum involucra rectam annorum supputationem mihi abstu- lerint. Eorum imagines summa diligentia perquisivi. Frustra tamen laboravi. Hunc tantum nummum Grimoaldi Beneventa- norum Ducis habui, in quo nostrorum etiam Ducum memoria elucescat. Sed veluti antiquiora nosse delectabile est; ita quæ mediis temporibus intercesserunt dignoscere jucundum existimo, cum præcipue ad Reipublicæ statum, de quo agimus hæc spe- ctare, quisque dijudicabit. Sed ne Copronimos, Porphyroge- nitos, Palæologos, Curopolates, Balbos, Zimiscos; Paphlago- nes,

nes , Argyropolos , Monomachos , Botionates , Calaphates , Commenos , Leapenos , Macedones , ceterosque Imperatores , sub quibus Duces florere commemorem , longius enim vagari existimarer , Ducum tantummodo gesta usque ad Rogerium , quæ licet enumeremus .

DE DUCUM NEAPOLITANORUM GESTIS.

C A P. XII.

MARCELLUS. ANANYMUS.

Joannes Villanus Neap.

Nollem sane aut quicquam de aliorum laboribus detrahere , aut aliqua ex parte ineptus haberi omnium scriptis eam fidem adhibendo , qua ipse quoque ultro errarem . Joannes Villanus Neapolitanus Chronicam hujus urbis conscripsit (nisi magis placuerit alium mutato nomine ejus operis fuisse auctorem , quod a plerisque curiosis sæpe audivi) & gratiæ illi referendæ sunt , qui uerbis memoriæ pro viribus consulere conatus est ; sed in iis rebus , quas longe ab ejus ætate remotas recenset , cum fabularum inventis plurima immisceat , parum credere debemus . Multa , quæ ejus ætate fortasse acciderunt , ita sine ordine digerit , tam longe a temporum serie disjungit , ut caute quoque ad veritatem elucidandam , sit legendus . Is Marcellum ab Augusto Neapoli relictum fuisse Ducem scribit . Quænam Romanorum Imperio Ducum memoria , in Coloniais , & Municipiis ? An vero Duumviri , & Decuriones iis non præerant , quibus nulla unquam cum Ducibus communio intercessit ? Quis ignorat , Duces a Græcorum , & Longobardorum temporibus initia duxisse ? Anonymum idem auctor anno 334. a Constantino (quem Magnum fuisse tempora indicant) Ducem creatum scribit ; idque factum cum Nicæam ad

ad Concilium, cum Pontifice Imperator proficisceretur. At Pontifex (qui Silvester erat, si cum illo Constantino convenimus) Concilio anno 322. celebrato non interfuit. Afferit præterea eundem Imperatorem instituisse, ut a populo deinceps Dux eligeretur. Eledio sane populi fuit; sed nescio quo illud Oraculo divinarit. Quod si ita fuisset; rectius hunc primum Ducem, non Marcellum appellasset. Alios ipse non ex serie, numero, sed ex temporibus quibus reperi.

Dux a populo eligebatur.

T H E O D O R V S. D V X. I.

Constantini ætas efficit, ut hunc nisi primum, in primorum tamen Ducum ordinem recenseam. Lapidem, quem Falcus citat in D. Petri, & Pauli æde, quæ Jesuitarum Templi ædificandi causâ diruta est, dum puer essem, & ad Jesuitas studiorum causâ ventitarem, legere memini. Sed quod verba ipsa memoria non retineo, & Falcus non optime linguam Græcam callebat, exemplar male transcriptum habemus. Et quoniam ejus jactura, ut multarum etiam rerum facta est, verum mihi exemplar non licet. Hujusmodi scriptum in Falco reperi,

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. ΥΠΑΤΟΣ. ΚΑΙ. ΔΟΥΞ. ΑΠΟ. ΘΕΜΕΛΙΩΝ.
ΝΑΟΝ. ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΑΣ. ΚΑΙ. ΤΗΝ. ΔΙΑΧΟΝΙΑΝ. ΕΚ.
ΝΕΑΣ. ΑΚΥΝΑΣΕΝ. ΕΝ. ΙΝΑ. ΤΕΤΑΡΤΗ. ΤΗΣ. Β. ΣΙΛΕΙΑΣ.
ΑΣΟΝΤΟΣ. ΚΑΙ. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. ΤΩΝ. ΘΕΟΦΙΛΩΝ. ΚΑΙ.
ΤΩΝ. ΒΑΣΙΛΕΩΝ. ΣΕΜΝΩΣ. ΒΙΩΣΑΣ. ΕΝ. ΤΕ. ΠΙΣΤΗ. ΚΑΙ.
ΤΡΟΠΩ. ΕΚΤΟ. ΜΕΝΣΕ. ΟΚΤΟΒΡΙΟΥ. ΒΝΘΑΔΕ. ΒΙΩΣ. Σ.
ΧΡΙΣΤΩ. ΕΤΙ. Ι. ΚΑΙ. Σ.

Theodorus Consul, & Dux a fundamentis templum ædificavit, & Diaconiam ex novo perfecit Indit. quarta Regni Afontis, & Constantini Dei amatorum, & Regum, qui reverenter vixit in fide, & conversione. sex. Mens. Octob. Hic vivens Christo annos xl. Oportuerat dicere, Vixerunt.

Novum etiam illud Regnum Afontis, & Constantini, omnia turbat. Quis enim Afontem regnantem cum Constantino inveniet? Ad primos, hunc Ducem, Constantinos, ut referam efficiunt verba, quæ Dei amatores eos Imperatores dicunt. Primi

N

enim

enim illi pietate, & religione vigerunt. In aliis pravitatem, aliquando hæresim reperies. His additur, *Fides, & Conversio*, quæ primi Constantinî temporibus celebrantur. Qui arbitrantur, hunc Theodorum illum esse Calliopam, qui Exarchus fuit in Italia, meminerint a Constante II. missum; & cum bellum intulisset Longobardis, qui amplius xx. annis quieverant, fuisse revocatum anno 650. Qui vero censent hunc fuisse Theodorum, qui Prothospatharius dictus est, sciant illum Constantino, & Hirene regnantibus vixisse, & annum longe alium esse, cum regnare cœperint anno 786. Quapropter sufficiat Ducem habere, & Græcum Ducem, ut a primis temporibus, quibus Duces instituti sunt, non recedamus. Mendosum exemplar iudiciosis examinandum relinquimus.

A N O N Y M U S. D U X. II.

Abſque nomine Ducem invenimus in S. PATRITIÆ vita, quæ ex Imperiali orta progenie sub Constantino, vel Constante, e Constantinopoli cum Aglaja nutrice, & aliquot Eunuchis, atque Virginibus anno 361. navi profecta Religionis causa, ut mihi persuadeo, Neapolim appulit. Cum Civitatem perlustraret, in Monasterium Sandorum Nicandri, & Marciani ingressa est, quod a monachis incolebatur. Ibi cum Abbate loquuta, prædixit se in loco ejus Monasterii, ubi suis manibus crucis signum reliquisset, ejus corpus esse sepeliendum, & monachos, alio profecturos. Romam deinde cum sociis petiit, & in D. Petri sancto Religionis velamine induatæ, Constantinopolim rediere. Ibi vendito patrimonio, ut omnia condendis templis, juvandisque pauperibus erogaret, navim iterum conscendit, & divinitus Neapolim advecta, in Insulam Salvatoris, vel Castrum Lucullanum appellens, obdormivit in Domino. In somnis Aglajæ nutrici Angelus apparuit monens, ut quod gestum fuerat civitatis Duci illico referret, & ab eo duos tauros peteret, & carrucam (sic in ejus vita a Leone Monacho conscripta, quæ apud Bartholomæum Chioccarellum rerum sacrarum Campaniæ scriptorem servatur) in qua posito sanctæ Virginis venerando corpore, dimitteret tauros quo procurrerint, atque ubi steterint, corpus sepultura honestarent. Cum primum somnus abiit, ad Ducem se contulit Aglaja, & quæ in somnis viderat, fideliter detulit. Summo gaudio affectus Dux laudavit Aglajam, tauros repertiendos jussit, corpus car-

carruæ est impositum; & dum tauri per mediam civitatem currebant, populus frequens cum facibus, & thure, & hymnis prosequutus est, ut quæ dicta fuerunt vera experiretur. Ad Monasterium Sanctorum Nicandri, & Marciani cursum tauri retardarunt. A Duce, & Neapolitanis ibi Patritiæ corpus est sepultum. At cum ob reverentiam locus Virginibus frequens esset effectus, sic enim omnes Virginis sanctitas invitabat, monachi alium locum, quem incoherent petiere, quem Dux extra civitatis muros concessit, ubi Monasterium S. Sebastiani situm est. Utque Ducis illius nomen est incognitum, ita divino illo miraculo, quod ejus ætate contigit, præclarum est existimandum.

A N O N Y M V S. D V X. III.

Eandem gloriam innominatus Dux assequutus est miraculo, quo Severus Neapolitanus claruit Antistes. Quamobrem in annum 381. quo id accidisse narrant, errorem irrepsisse indicat *D. Severus Episcopus Neap.* Valentiniani junioris Imperium, qui cum Theodosio septem regnavit annis usque ad annum 394., cujus Imperatoris ætate Severus vixit. E Balneo cuidam egredienti, Balneator compater jussit, ut pretium solveret (ovum ejus Acta pretium fuisse narrant, velut etiam antiqui vile pretium Quadrantem poscebant) *Miraculum.* quod cum prompte solvere nequiret, domo afferre pollicitus est. Debiti tamen oblitus, non post multum temporis mortuus est. Balneator Ducem adiit, & centum solidorum debitorem mortuum appellavit, quamobrem uxor in judicium raptæ est. Flentem mulierem, & negantem Dux debiti judicio damnavit; quod nisi illico solveret, ipsa cum liberis creditori servitia præstarent. Sed cum se injuste damnari animadverteret, ad Severum Episcopum confugiens rem omnem narravit, & adjuvorem in tanta calamitate poposcit. Miseratus optimus, sanctusque Antistes viduæ infelicitatem, divino consilio auxilio, ad cryptam extra urbem, quam sibi paraverat cives convocavit. Qui cum audita rei novitate frequentissimi convenissent, orantes, flentes ab Episcopi voluntate pendebant. Is suis ad Deum precibus, Dominicæ Crucis simbolo fretus, aperto sepulcro, cadaver evocavit, a quo cum percunctatus esset, an centum solidos compatri deberet, ac respondisset, nihil, nisi ovum pro balneo debere, quamobrem lapidibus petere iniquum hominem populus voluisset, omnem sævitiam, atque furorem placido sermone compescuit,

mortuum, quem ad tempus de sepulcro excitavit, ut legitur in Martyrologio, in pace requiescere iussit, & mulierem lætissimam domum dimisit, & mendacem creditorem falsitatis accusavit.

M A V R E N T I V S D V X. IV.

493.
Prior populi Neapolitani. Fortunatus Episc. Neap. Lib.7. ep. 70. Ad Maurentium Ducem Neapolitanum scribit Gregorius Magnus Pontifex, Theodorum commendans; quem alibi, *Priorem Neapolitani populi appellat*. Atque ut ex ejusdem verbis liquet, Fortunati Neapolitani Episcopi ætate vixit, cujus acta usque ad annum 600. extant. Ejus verba hæc sunt; *Gregorius Magistro militum, Theodorum commendat oppressum. Valde mirati sumus, quod vobis in Neapolitana civitate positus, venire ad nos pro quibusdam causis Theodorus vir memorandus presentium portior cogereur, maxime dum in illa se re contra antiquum morem a Fratere Coepiscopo nostro Fortunato quærat præjudicium perulisse; quam ad curam, dispositionemque patroni civitatis ejusdem, Gloria vestra teste, asserit sine dubio pertinere. Quod si ita se res habet, omnino contristamur, cur in ejus vos defensione veritas non permovit, ut & libere quod esset ratio discereis, & reservari, quod longa sibi consuetudo jure vindicat, faceretis. Quia ergo grave nimis est Sacerdotes contra veterem usum sibi quicquam arripere, unde in laicorum videntur actus incidere, prædicto Fratri, Coepiscopoque nostro scribete, quæ nobis sunt visa curavimus, ipsorumque ad vos scriptorum exemplar transmisisimus, ut ex eis quid debeat scrutari, Gloria vestra cognoscat. Præterea indicavit nobis supradictus portior, Vellanus Comes Miseni. Prochyta.* Vellanus qui Comes fuit in Messinati Castello, propterea quod eum nobilem fuisse noverat, & paupertate nimia laborabat, viginti urnas vini per duos annos de Insula Prochyta, quæ ei vicina erat, misericordiæ intuitu se fuisse largitum, & nunc eas de eadem Insula successorem ipsius tanquam debitas violenter exigere. Et quoniam hæc de cetero tentari debeat, postulat prohiberi, Gloria vestra curat addiscere. Et si hoc quod quæritur veritate subsistit, & hæc ante consuetudo non fuit, hujusmodi gravamen, justitia suadente, compefcet, & studeat, ut pietatis administratio in præfata Insula onus præjudicii non imponat. Quia vero privilegia civitatis suæ, vel causas insulæ illius a nobis Gloria vestra petit commendandas, hortamur, ut vestram ejus tuitionem impendere, servata æquitate, quocumque necesse fuerit, debeatis; ut si qua in re utilitas populi, cui præest contra rationis (ut ait) ordinem prægravatur, imposita onera usque ad

ad modum justitiæ vobis suffragantibus releventur , nec privilegia eorum quolibet modo calcentur , sed omnia , quæ usus antiquitatis statuit , in omnibus inemerata serventur . Ita ergo in his Gloria vestra se decenter exhibeat , ut & ipsa partes justitiæ fovere comprobetur , & qui commendati sunt , bona nobis vestra , quæ de vobis cupimus semper audire renuncient .

Curiosa quidem nimis hæc est epistola , multis rebus refer- *Demarchus .*
ta , quæ ad Neapolitanam historiam pertinent . Primum ejus Pontificis temporibus Neapolitanum Demarchum viguisse , quem *Lib.7.ep.108.*
sub Ducibus quoque cognoscimus habuisse Præseduram . Priorem *Lib.8.ep.14.*
populi ipse nominat ; eundemque dicit alia epistola , *Magnificum*
virum majorem populi ; quem etiam dum memorandum virum
appellat , ejus Magistratus auctoritatem videtur extollere . Secun-
do , in rebus arduis , ac difficilibus , Neapolitanum populum ad
Summos Pontifices confugere solitum , qui etiam in Duces au-
ditoritatem exercebant , eosque confirmabant electos , ut infra in
Epistola Joannis VIII. quasi vero in ea re Imperatores maxime *Neapolita-
ni ad Sum-
mos Pontifi-
ces confugie-
bant.*
assentirent , qui Pontificibus civitates suas commendabant . Nec
vereor Ducum auctoritatem Pontificum jussu fuisse coercitam ,
cum opus esset , ne plurimum sibi sumerent , & ne populi vi-
derentur quodammodo destituti , cum difficile esset semper ad
Imperatores , urgente necessitate , confugere . Ideoque Pontifices
civitatis privilegiorum fuerunt defensores ; & Episcopos suam tan-
tum jurisdictionem exercere jusserunt , & ne ea sibi vindicarent ,
quæ aliquo pacto antiquæ urbis consuetudini derogare viderentur ,
id quod si a laicis aliquando factum est , a Sacerdotibus semper
debet esse alienum . Tertio Comites per ea tempora vicinis op- *Comites .*
pidis destinari solitos , quos haud vereor judiciis fuisse præposi-
tos , eosque annuos Magistratus gessisse , cum Vectano Misenatis
Castelli Comiti per duos annos in insula Prochyta Theodorus *Prochyta in
Neapolita-
norum pot-
estate .*
aliquid fuerit elargitus , & successor eidem fuerit datus . Quibus
etiam liquet eam insulam in Neapolitanorum potestate fuisse , &
ad populum pertinuisse , quando Major populi Theodorus Vecta-
no vini urnas concesserat . Ad eundem Maurentium idem Pon-
tifex scribens commendat Theodosium abbatem Monasterii , quod
a Liberio quondam Patrino in Campania fuerat ædificatum . *Lib.7.ep.74.*

G V N D V I N U S . D V X . V .

Eos , qui Gunduinum Ducem Inter Neapolitanos recensuerunt ,
ad

622.

ad eam opinionem antiquum Gregorii exemplar adduxit, in cujus lib. 12. epist. 5. legebatur; *Gregorius Gunduinus Duci Neapolitano*. Cum vero in novis exemplaribus, ad Demetrium Episcopum Gallie ea scribatur epistola, *De milite, qui ancillam Dei de Monasterio rapuit*, nec alibi, aut apud eundem, aut apud alios ejus mentionem factam legerim, vetera exemplaria sic emendata censeo, quippe in manuscriptis ea verba non reperiuntur; aut eum Ducem Neapolitanos amisisse.

JOANNES. CANSINIUS. DVX. VI.

*Memorabilia
in Italia.*

*Cacanus
Dux Hunnorum
Forojulium occupat.
Romilda Gifulfi
uxor.*

*Joannes Exarchus.
occidit.*

*Joannes Cansinus
Neapolim occupat.*

Tria eodem tempore sub Heraclio in Italia memorabilia acciderunt, Forojulienfis Ducatus clades, Joannis Exarchi Ravennæ cædes, & Joannis Cansinii Neapolitanorum Ducis occisio. Quæ omnia veluti catena quadam connectuntur. Cum enim Longobardorum vires essent perfractæ, & e Pannonia Hunni prædandi cupiditate, cum Cacano eorum Duce adolescente in Italiam irruptione facta, Forojulensem Ducatum occupassent, Gifulfus Dux coacto exercitu, barbarorum tempestati occurrens, cum omnibus suis occisus est. Et cum Romildæ uxoris perfidia, quæ e muris adolescentem conspicata, & ejus amore illecta, Forojulium hostibus traditum esset, pollicitus enim fuerat Cacanus, conjugem sibi illam accepturum, non servata fide una nocte uxoris loco habitam Hunnis ad libidinem & prostravit, & supplicii causa erecto palo suffixit, inquit Sigonius. Reversus in Pannoniam captivos Longobardos, quos prædam abduxerat, in ejus regionis finibus crudelissime trucidavit. Ex hisce tumultibus, Ravennates alios excitarunt. Propterea quod Joannem Exarchum ob insolentiam in omnium maximam invidiam adductum, arreptis armis, in Regiam concursu populi facto (quem impetum facientem vis ulla coercere potest) adductis ad jus dicendum Judicibus trucidarunt. Ex eo rerum motu Joannes Cansinus, vel Campsinus, Neapolitanorum Dux, fide Imperatori violata, Neapolim tyrannide occupavit, cum cæso Joanne Exarcho, id quod erat Imperii reliquum in Occidente nutare cæpisset Heraclii anno vj. Quibus rebus in Græciam nunciatis, ab Heraclio ad motus sedandos missus est in Italiam Eleutherius. Qui quod sciret Imperatorem cum Persis bellum gerere in Oriente, neque ob eam rem satis de Italia cogitare, aliquam Imperii partem usurpare ausus est; atque se Joanni Exarchi cædem ulcisci velle mi-

minitans , Romam , deinde ad Neapolim profectus est Urbem , & Tyrannum oppugnaturus . Turbæ Neapoli ea tempestate maximæ coortæ sunt . Illudque maxime credendum , plures ex Neapolitanis Canfinio amicos , & obæratos , ejusdem partes sequutos , contra Eleutherium arma sumpſisse , & eundem multorum , qui & tyrannidem oderant , & Imperatorem metuebant auxilio fuisse destitutum . Tandem ad arma ventum est , atque acriter utrinque pugnatum . Canfinium fortiter manus conferentem Eleutherius jugulavit , victorque Neapolim est ingressus . Omnibus ibi rebus pacatis , vel aliorum exemplo ductus , vel quod regionis deliciæ mentem ab Imperatoris obsequio averterant , majorem tyrannidem molitus , facta pace cum Theudelinda Longobardorum Regina , Regem se Italiæ appellavit ; & antequam Ravennam proficisceretur , alium Ducem Neapoli constituisse affirmat Sigonius ; nomen ignoramus . Hunc Patricium , & Cubicularium dicit Anastasius Bibliothecarius , asseritque ab eo omnes fuisse occisos , qui Exarchi necis participes fuerant . Sed ob tyrannidem ab ipso excogitatum , a militibus interfectus est , caputque amputatum Constantinopolim ad Heraclium missum anno 619 . Qui in Eleutherii locum Isaacium Patricium Exarchum ad gubernandam Italiam destinavit .

*Eleutherius
jugulat Can-
finium.*

*Eleutherius
se Regem ap-
pellat.*

IOANNES CUMANVS. DVX. VII.

Joannem hunc Cumanum cognomine appellare libet , quem Gregorius II. Summus Pontifex occupato per dolum Cumano Oppido a Romualdo II. Duce Beneventanorum , monitus est , atque impulit , ut illud recuperaret . Primum precibus , deinde pretio cum Romualdo Pontifex egit , ut Oppidum restitueret . Quod cum impetrare non potuisset , grave in eum anathema contorsit . Ubi vero etiam anathema contemni animadvertit , ad Joannem Neapolitanorum Ducem confugit , promisitque soluturum lxx. auri pondo , si Cumanum Castrum recuperasset . Joannes , nescio , precibus ne magis , an Pontificis hortatu allectus , firma militum parata manu , additis Romanis militibus , quos Pontifex miserat , noctu Neapoli profectus Cumas obsedit . Aliquot ibi præliis confectis , & Oppido recenperato , Longobardos , qui præsidio erant , fugavit . Trecentos cum suo Castaldeo (ductorem dicimus) trucidavit . Vivos ad quingentos Neapolim duxit . Misit Pontifex quod pollicitus Duci fuerat . In ea pugna cum Joanne fuisse Theo-

^{730.}
*Cumæ occu-
pata a Ro-
mualdo.*

*Cumma Joa-
ne Duce re-
cuperantur .*

*Pontifex pe-
cuniam sol-
vit Joann.*

di-

dimum Subdiaconum Correctorem Campaniæ, qui Diaconiam S. Andreæ Neapoli regebat, scribit Anastasius. A Ducibus aliquando Episcopos Neapoli fuisse electos, sub hoc Duce cognoscimus. Cum enim is ad Cumanum Oppidum proficisceretur, & ab aliquo Sacerdote benedictionem exoptaret, Sergius ei occurrit, atque orationem obtulit. Quapropter cum reverteretur, ab eo Episcopum esse deligendum juravit (objerat enim Laurentius Episcopus) atque promissa observavit. Stephanum vero xl. & Tiberium xliii. Episcopos a populo fuisse electos, ex eorum Actis patet.

Duces eligebant Episcopos Neapoli.

Laurentius Episc. Neap.

EXHILARATUS DUX VIII.

726. Leo Imperator damnabat imagines.

Conjuratio-nes in Pontificem.

Secunda conjuratio. Paulus Patricius.

Tertia conjuratio.

Exhilaratus Dux conspirat in Pontificem.

Sub eodem Pontifice, & Leone Isaurio, anno 726. Exhilaratum Ducem recenset Anastasius, citatque locum Illustrissimus Baronius tomo ix. Fluctuabat tunc maxime Romana Ecclesia, quando a sacrarum Imaginum cultu abhorrens, non modo Pontificis *επι των αγλων εικονων* edictum sprevit, sed etiam Legatos, quos ad ejus animum demulcendum miserat, exilio in carceribus damnatos mori coegit; atque plures in Pontificem conjurationes molitus est. In prima, convenere Basilius Dux, Joannes Chartularius, Joannes Subdiaconus, quorum consilium Mauritius Spatharius, qui Romanorum Ducatum obtinebat, quod Imperator jusserat, ut Pontificem occiderent, probavit. Fuit autem conjuratio per Ministros Regios provocata. In secunda, missus est in Italiam Paulus Patricius, & Exarchus, qui cum iisdem scelus perficere conatus est. Qua tamen detecta, Romani ob peculiarem in Romanum Pontificem observantiam, captis armis, Jordanem, & Joannem Subdiaconum interfecerunt. Basilius cum salvus evasisset in Monasterium se abdidit, ibique vitæ finem dedit, cum ultimus fuerit eorum Ducum, qui ab Imperatoribus Romam mitti solebant, ut Urbem, & ad eam spectantes Civitates curaret. Atque ita scimus Duces & a populis electos, & ab Imperatoribus missos. In tertia Paulus Exarchus multas tentavit artes, ut ex Pontificis nece alium substitueret. Mox alter Spatharius ab Imperatore missus est. Denuo Paulus ex Ravenna milites cum suo Comite Romam proficisci jussit. Sed Romanis, & Longobardis (qui tamen antea Romanam Urbem cladibus afficere non desierant) Pontificem defendentibus, tantum scelus est impeditum. Tandem Exhilaratus, quoque Neapolitanorum Dux, dia-

diabolica instigatione impulsus, ut fortasse Imperatorem sibi conciliaret, cum Andriano filio, in Campaniam profectus (vereor ne tunc Constantinopoli esset) populum hortatus est, ut occiso Pontifice, Imperatori obediret. Id quod cum ægre tulissent Romani, maxima ira commoti, insequuti sunt Ducem, & comprehensum una cum filio occiderunt. Mira eo tempore divina providentia cognita est, quæ Beatissimi Petri Limina nunquam deserit, semperque Orbis Arcem, Ecclesiæ Caput tuetur. Cum enim nefarius Orientalis Ecclesiæ moderator, Catholicæ Ecclesiæ aduersarium se publicis profitebatur edictis, ex Britannia Rex in Urbem missus est, qui Catholicam fidem defendebat. Hunc, Ceudullam nominat Beda; cui successit Huu, qui cum xxxvii. annis imperium tenuisset, relicto Regno, Romam petiit. Quo etiam Theudo Bojariorum Dux profectus, Apostolicæ Sedis au-

*Exhilaratus
a Romanis
occiditur.*

Theudo.

P E T R V S. D V X. IX.

Occiso Exhilarato, Petrum Ducem Neapoli constitutum coniicimus ex Anastasii verbis, qui ait; *Ipsis interea diebus Exhilaratus Neapolis Dux deceptus diabolica instigatione, cum suo filio Andriano Campaniæ partes tenuit, seducens populum, ut obediret Imperatori, & occideret Pontificem. Tunc Romani omnes eum insequuti comprehenderunt, & cum suo filio occiderunt. Post hæc, & Petrum, Ducem, dicentes turbati, quod contra Pontificem quoque scripsisset. Petrum Exhilarato successisse, eundemque Romanorum a se animos abalienasse, hæc indicant. In ea dissensione, Paulum Patricium Ravennates occiderunt, quod Imperatoris pravitatem defenderet.*

726.

*Paulus Pa-
tricius occidi-
tur.*

E V T Y C H I V S, vel E V T I C I V S. D V X. X.

Euthychium Patricium Eunuchum, qui dudum Exarchus fuerat, post aliquod tempus Leo Imperator in Italiam milit, ut quod Paulus, & Spatharii contra Pontificem efficere non poterunt, ipse proficeret. Misit Romam Ministrum cum litteris (inquit Anastasius) quibus præcipiebat, ut Pontifex, Proceresque Romani interficerentur. At vero neque crudelis hæc insania, Deo iubente, huiusmodi latuit, ut non omni conatu illi potuisset occurri. Detectus dolus est; detectum scelus, quo omnia sub-

*Adhuc contra
Pontificem
conspirant.*

O

ver-

vertere iniquus homo sibi propofuerat. Romani ipfum quoque occidere ftatuertint, ut eandem poenam cum Exhilarato, & Petro nefandis machinatoribus lueret. Quod a pientiffimo Pontifice non fuit permiffum. Hunc inter Neapolitanos Duces ea tantum de caufa recenseo, quod in ea urbe fuerit, ut quod Exhilarato, & Petro Imperator commiferat, ipfe infectam rem exequeretur. Ideoque tutius credendum, quod alium Ducem ea tempeftate Neapolis non habebat. Is eft, qui Ravennam petiit, & Ravenates Imperii ftudiofos facile in fide retinuit. Romam poftea, cum Luitprando Rege Longobardorum obfedit anno 729. Sed petitus bello a Luitprando, Pontificis auxilium imploravit, cujus opera lis compofita eft, & obfidio foluta anno 743. & a Pontifice Zacharia contra Rachim Longobardorum Regem defenfus eft anno 752. Ravennam defervit, quam Ariftulfus cum reliquis Exarchatus oppidis occupavit; atque ita hic Magiftratus in Italia defuit. Hos numerato Exarchos, quando Euty chius hanc nobis præbet occafionem, ut a Ducibus eos fecludere fciamus. Longinus miffus a Justino juniore anno 569. Zmaragdus, qui a Mauritio Conftantinopolim revocatus eft anno 587. Romanus, a Mauritio fuffeffor Zmaragdo datus. Obiit anno 598. Callinicus, obiit anno 602. Zmaragdus, iterum a Mauritio miffus præfuit fub Phoca ufque ad annum 612. Joannes Lamigi us, a Phoca miffus, præfuit fub Heraclio; trucidatus anno 615. Eleutherius Patricius, ab Heraclio anno 616. caput ei amputatum, anno 619. Ifacius ab Heraclio anno 619. fubita morte correptus anno 642. Theodorus Calliopa Patricius miffus a Conftante II. revocatus, anno 650. Olympius, ab eodem Imperatore. Hic anno 650. die Natalis Domini Spathario fuo juffu, ut Martinum Pontificem occideret; qui diftricto gladio cæcus evafit. Obiit anno 653. Theodorus Calliopa iterum ab eodem Conftante. Captum Pontificem Martinum, ad Imperatorem Neapolim miffit. Obiit anno 687. Joannes Platina, vel Platon, a Iuftiniano. Obiit anno 702. Theophilactus, vel Theophilacius Patricius, a Tiberio Abftinatio anno 702. obiit occifus, anno 712. Eo mortuo abfque Exarcho fuit Italia annos duos, & menses decem. Interea Philippicus Bardanes Petrum quemdam in Italiam miffit, qui Ducis nomine Urbem Romanam regeret. Ubi tandem luminibus captus eft, anno 726. Sed decimum quintum Exarchum ab Anaftafio Italia habuit Anaftafium II. Arthemium anno 715. revocatus eft a Leone III. anno 723. Paulum miffit Leo II. ut Gre-

Pontifex pietatem exercet.

Exarchi Italia.

Gregorium occideret. Ravennæ occisus anno 726. Euthychium, idem Imperator anno 727. Neapolim profectus ea gessit, quæ supra commemoravimus. A Longino ad Eutyechium, anni 183. intercesserunt.

S T E P H A N V S. D V X. XI.

Sub Constantio VI. Copronimo Porphyrogeniti avo, qui a Constantio Magno XL. Romanorum Imperator numeratur, & qui Copronimus dictus est, quod infans Baptismi lavacro admotus mediâ cerimonia sacram aquam ventris solutione scedavit, vel quod stercus tractans dum ab amita lavaretur, quasi Sterquiniomius appellatus est, & a Germano Constantinopolitano Patriarcha coronatus est anno 720. qui ea tempestate sanctissimus puerum hunc omnia contaminaturum prælagivit. Tumultus Neapolitani, & totius regionis, quæ Græco Imperatori subiecta erat, excitati sunt. Quippe post patris Leonis III. Isauri obitum regnans, totum se libidinibus, dæmonum invocationibus, ludis, sceleribus tradens, sacrilegus effectus, ut nec Græcus, nec Christianus, nec Hebræus esset, Concilium anno 754. contra sacras Imagines celebravit, licet Synodus fuerit Constantinopolitana, quam Oecumenicam ipse appellavit, cui sub Stephano Pontifice Lateranensi conventu est abrogatum. Antistitem habebat tunc Neapolis PAVLVM, cui Secundi cognomen erat, qui cum Imperatori adversaretur, & hæreticæ opinioni contradiceret, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritatem defendens, ut bonum Episcopum decebat, in summam Imperialium invidiam adductus, Neapoli tutus commorari non poterat. At quoniam maximam omnium civium sibi benevolentiam comparaverat, in D. Januarii æde extra civitatem absconditum retinuerunt. Post biennium, quo ibi latuerat, Pastore diutius carere nolentes Neapolitani, *Paulus Episcopus Neap.* professione in Apostolicam Sedem permoti, Paulum nulla Imperatoris habita ratione in Civitatem, & Basilicam sollemni pompa introduxerunt, idque a nobilitate factum historici scribunt. Qui schismaticam eo tempore Neapolim damnant, dicant necesse est potuisse fieri, ut aliquibus solum ea nota potuisset inuri, qui Imperatoribus adhærescere velle videri cupiebant. Idque docet *Sergius Epif. Neap.* Sergius Neapolitanus Episcopus, qui anno 730. monitus a Gregorio III. Pontifice, ut se a Patriarcha Constantinopolitano alienaret, & Ecclesiæ Catholicæ adhæreret, in omnibus deinceps Pontifi-

tificiis præceptis obedivit. Et tamen Sergii hujus dignitas Episcopalis a Beato Laurentio Episcopo prædecessore prædicta fuerat. Ob eam contra sacras imagines impietatem, ab orthodoxis

Artabaldus in Imperatoris ludibrium Artabaldus obscuri generis homo, Augustus appellatus est anno 742. ab Anastasio Patriarcha coronatus. Qui coniecto in fugam Imperatore, Imaginum cultum restituit, licet a Constantino Imperatoris affine, ex Chalcedone traiciens, oculis, & filiis, restituto Copronimo, fuerit privatus, anno 744. Indigna tamen postea Paulum infelicem Neapoli passum fuisse, verba Joannis Diaconi in Episcoporum Neapolitanorum Chronicis aliqua ex parte innuunt, quibus didicimus post ejus Episcopi obitum, irati Dei vindictam in Neapolitanos irruisse, tanta omnium internecione, ut reliquus quisquam non esset, qui mortuorum sepulturas honestaret. Ait enim; *Stephanus Episcopus XL. sedit annos xxxiii. Mens v. dies xx. In eo siquidem anno, quo Paulus Episcopus defunctus est, irato Deo tanta desavit clades Neapoli, quæ a medicis Inguinaria vocatur, ut patris interitum mors subsequeretur filiorum, & ad sepeliendum rarus superstes inveniretur, unde & omnes prope Clerici ejusdem Episcopii vitam finirent.* Quo circa Neapolitani deligendo novo Pallori studentes, cum esset Dux Stephanus, & duodecim annos Civitatis præfuisset, virumque prudentia, & integritate amabilem cognovissent, mortua conjuge, illud ei persuadere conati sunt, ut electus jam Episcopus, quamvis laicus, electioni annueret, & Romam proficiscens peteret a Pontifice confirmari. Subdit enim idem auctor; *Ac per hoc omnes Neapolites ad prædictum accedentes Præsulem, magnis postularunt precibus, ut Ecclesiæ providus Pastor acceleret. Quorum petitiones non renuens, Romanam sedem laicus, & adhuc Consul adiit; nam Parthenopensem Ducatum laudabili quiete duodecim rexit annis. Cum autem Dominus Stephanus suus Apostolicus tantam populi devotionem in eum cerneret, consensum ibidem absque regulari promotione Episcopum consecravit. Qui mox ab eo benedictione dimissus suam repeditavit ad urbem, in qua honorifice susceptus est. Sic de divinis cepit studere rebus, ac si parvulus in eis fuisset educatus. Uxor quoque ejus illo Consule ex multis objerat annis, &c. Hunc ex laico in Episcopum fuisse electum, Anastasius, & Platina confirmant. Et Stephanus III. Pontifex natione Sículus anno 768. Concilium indixit, in quo Constantini Nepesini Episcopi Romani in schismata ix. acta proponeret, misitque ad Pipinum Regem, de cujus obitu nondum renunciatum fuerat, Legatos, ut Concilio aliquos*

Artabaldus

*Neapolitani
a Deo castigantur.*

*Stephanus
ex laico in
Episcopum
eligitur.*

*Constantinus
Nepesinus
Episcopus*

quos e Clero probaret. Atque paternæ ille pietatis æmulus (ut loquitur Nauclerus) duodecim misit Galliæ Episcopos. Et cum accusatus esset Constantinus, quod nullis sacris initiatus ad Episcopatum euectus esset, ostendit majorum exemplo id factum, nam Sergius Ravennatum, & Stephanus Neapolitanorum Episcopi ex laicis fuerunt electi. Quam impudentiam Patres, qui Concilio aderant minime ferentes, indignati eum expulerunt. In Distinctione tamen lxi. cap. *Statuimus*, legitur; *Cum ergo quilibet laicus merito suæ perfectionis clericalem vitam transcendit, exemplo B. Nicolai, & Severi, & Ambrosii, ejus electio potest rata haberi.* Eupraxiam filiam habuit Stephanus Theophilo Duci in matrimonium collocatam, de qua in Theophilo; & Cæsarium filium Duce[m], quem sibi collegam cooptavit, & vivens tumulavit. Episcopatus munus tot laudibus prosequutus est, ut ad omnium Episcoporum bonitatem accesserit. Tempora in urbe condidit, Monasteria ædificavit S. Felli præcipue, quod patrum nostrorum diebus dirutam scimus, & S. Marcellini monialium cœnobio unitum; S. Pantaleonis præterea, cujus nullum nunc extat vestigium, cœnobium præterea S. Gaudiofi intra urbis moenia, in quod e Patriæ oppido prope Cumas a Vandalis, & Sarracenis everso sanctorum martyrum Fortunatæ, atque ejus fratrum Carponii, Evaristi, Priscani reliquias transtulit, qui Cæsareæ in Palestina martyrii palmam sub Diocletiano consequuti fuerant. Ab eodem Sanctarum reliquiarum amatore Neapolim Puteolis summa cum solemnitate Eutycetis, & Acutii quoque corpora translata scribit Raynerius quidam ejus temporis scriptor; atque addidit ad Stephaniam fuisse delata ea corpora Sanctorum, & condita in asylo integri marmoris, bisidoque Sarcophago in imo telluris solo defosso, *Cujus claustrum prominens pulcritudinem decenti fastigium columnis ambitum purpureis sculpturarum vario schemate figurarum insignitum argenteum bajulat, quod vulgo ciborium dicitur nitens pyratarium, sub cujus umbraculo altare similiter argenteis undique redimitum tabulis, quod Mundi Salvatoris gratia, & vocabulo simul dedicatum, multorum corporali solamine Sanctorum se gaudet esse referum;* sacris vasibus ornavit, sanctorum monumentis decoravit, multaque alia præclara gessit. Stephani, & Adriani Pontificum ætate floruit. Septuagenarius obiit, & in monasterio S. Januarii sepultus est, intus absidam (antiquis verbis utor) S. Stephani Prothomartyris.

*Eupraxia
Stephani fili-
lia.*

*Monasteria
Neapoli ad-
ficata.*

S. Festi.

*S. Marcelli-
ni.*

*S. Pantaleo-
nis.*

S. Gaudiofi.

CÆSA-

Dum Præful, atque Dux effret Stephanus, Cæsarium filium sibi collegam adscivit. Obiit tamen vivente patre. Ejusque elogia marmoreus servat lapis, quem in D. Januarii superioribus annis positum, nescio quæ temporis, vel hominum injuria perdidit. Carminum achrosticha in exametris, nomen, & dignitatem referunt, legitur enim; CÆSARIUS CONSVL.

*Cæsarius Consul teneris sublatus in annis
 Hinc recubat moriens, væ tibi Parthenope.
 Æternum medio gestat in pectore vulnus,
 Militibus periit murus, & arma iuis.
 Et mea qui hunc genui nos vulnera flete parentes,
 Qui sobolum cupitis tam bene sorte frui.
 Sors mea deterior dulcis in funere nati,
 Cujus flamma meum pectus ubique cremat:
 Apus erat cunctis in verbis, promptus in aptu,
 Consilio solers, fortis ad arma simul.
 Rex Romæ præcelsa novo, quo sceptrâ reguntur
 Prætulit hac nostra civibus urbe suis.
 Istius auxilio longæva paterna Senectus
 Tuta regebatur, jamque quietus eram;
 Virtus, ingenium, pietas, sapientia multa,
 Væ cui cum genito tot periere bona.
 Sic blandus Bardis erat ut fœdera gratis
 Servaret Sapiens inviolata tamen.
 Consul, post Præful, genitor monumenta paravi
 Cui fuerat curæ condere membra patris.
 O mihi non proles tantum, sed Collega fidus
 Cui tantos linqvis quos tuus arsit amor.
 Nutritus obses Arichis moderamine sancto
 Salvasti patriam permemorande tuam.
 Sex, quater, & binos hic jam transcenderat annos
 Cum flamen CHRISTO credidit esse suum.
 Vita senis tenuis, post nati funus acerbum
 Post illum paucis credo diebus eam.
 Lux te præcedat CHRISTI charissime fili,
 Sancte Januari quod peto posse Deum.*

Depo-

Depositus est xii. Kal. Oct. Imperante novo Constantino, & Irene Aug. Anno XIII. Ind. XII.

Ergo sub hoc Duce tumultus Neapolitani cum Longobardis qui Beneventi erant, commemorantur. Idem quoque foedus inter eos noscimus, dato obside Cæsario filio, Arichi Beneventanorum Duci, qui primus se Principem appellari iussit (sic loquitur Leo Ostiensis) cum eatenus, qui Benevento præfuerant, Duces vocati fuerint. Quod vero laudis pater filio præcipue tribuit, ex eo foedere natum explicat, quo Arichis sancto moderamine nutritus, sancti viri vestigia, dum viveret, sequi videbatur. Arichis bonitatem, & religionem multa profecto gesta extollunt, at ea maxime, quod ab Episcopis ungi voluit, in Sacratissimo Palatio subscriptiones dandas iussit, Sanctæ Sophiæ Templum honoratissime ædificavit, virginesque ibi statuit, quas germanæ suæ instituendas dedit, duodecim sanctorum Martyrum corpora primum, deinde cum Martyre Mercurio aliorum Martyrum, & Confessorum ad xxx. transtulit, ibidemque ipse Abbas obiit anno 787. Quamobrem ejus sanctitatem antiquitas venerata est, & inter Longobardos neminem Arichi laudabiliorem existimavit. In ejus sepulcro verba leguntur, quibus tum philosophia fuisse peritissimum cognoscimus (& quis bonus Princeps appellandus est, qui doctrinis non fuerit imbutus ?) tum rebus divinis adeo fuisse addictum, ut noctes integras orando cum lacrimis transigaret. Optimum igitur Cæsarius habuit institutorem, qui non magis laudandus est, quod Neapolim datus obses servavit, & Longobardorum furorem avertit, quam quod ex Arichis officina multa bona ad Reipublicæ commoda deprompserat. Cum vero in extremo lapide legatur, *Imperante novo Constantino, & Irene*, tempus non ad Constantinum Copronimum, sed ad Constantinum Porphyrogenitum refero, qui, mortuo Patre Leone IV. cum Irene matre Attica imperavit anno 780. ætatis suæ anno decimo; ex qua ætate fortasse *novum* pro puero, & juniore dixerunt. Nullos singularis Fæmina labores subterfugit, ut filio Imperium reservaret, at ipse ex pubertate egressus, Matrem Imperio dejecit, omnia crudeliter subvertit; Imagines, Patris exemplo, & Sanctorum Reliquias sprexit, & concalcavit. Sed eo mortuo, Irenem expulsam, qua cum decem annos regnaverat, Cives in pristinam dignitatem restituerunt; cujus opera veteri religioni, & pietati suus nitor redditus est; modusque additus quo

*Neapolitan,
& Longobardi.*

*Lib. 1. c. 10.
Archi Beneventanorum
Dux.*

*S. Sophia
Templum.*

*Irenes Attica
Imperatrix
Neapolitana.*

sacrae

facræ Imagines coli debuissent, duobus carminibus quæ ex Græco hujusmodi in Latinum sunt conversa,

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.

Hanc videas; sed mente colas quod cernis in ipsa.

Hæc etiam Constantini fœceri corpus, Theodori monitu, effossum publice cremari jussit, & cineres in mare jactari, ut ipse Sanctorum ossa jactaverat, nullam ejus habendam esse memoriam existimans, qui letna malorum, & fera bestia erat judicandus. Habetis in hac Imperatrice, Neapolitani, maximam religionem, quæ fortasse vos ipsos levavit, qui ea molestia ob hæreticorum Imperatorum insolentiam laborabatis; & nescio an Stephanus Præsul, & Dux eadem de causa qua Paulus, aliqua pertulerit. Vestram hanc Imperatricem religione tantum æmulamini. Præter eam, tragica in suos exempla edidit, & crudelitatem in suos exercuit, Duces enim muneribus oneravit, petiitque ut filium jugularent, qui paratis insidiis eum capiunt, oculos effodiunt, eodem die, quo ipse patruos excæcaverat, & in carcere coniciunt, & cum eo Leonem filium etiam excæcatum, quem ex Theodora susceperat; ipse præ mœrore expiravit. Quibus omnibus, & muliebri Imperio commotus Nicephorus in Lesbum insulam exulem eam eiecit, in qua decessit anno 803. Aliam quoque Irenem Copronimus uxorem habuit Chazaram Cagani Bulgarorum Regis filiam, piissimam item sæminam ex qua Leo III. ortus est.

THEOPHILVS, vel THEOPHILACTVS. DVX. XIII.

Theophilum hunc Ducem nominat Joannes Villanus in Neapolitanis Chronicis, quem Sarracenorum incurfus anno 788. memorabilem fecit. Hi siquidem sub Adriano I. Summo Pontifice, & ejus anno xv. regnantibus in Italia Desiderio, ejusque filio Aldegisio, ex Africæ, Hispaniæque litoribus multis navibus solventes, quo sub Solimano Ægypti Sultano anno 721. Theodosio Anastasii successore, & Gregorio II. Pontifice imperantibus appulerant, in Campaniæ oram impetum facientes, Neapolim, ejusque vicinos agros sunt depopulati. Pridie tandem Calendas Julii, cum D. Pauli Apostoli dies festus celebraretur, in urbem per portam, quæ Donursa dicebatur ingressi, cladem, & necem civibus inferentes, ea regione potiti sunt, quæ a porta ad Forum (Imperatoris Regiam ibi fuisse scribit Villanus) per-

*Sarraceni
Neapolim in-
cendunt.
Porta Do-
nursa.
Forum Nea-
politanum.*

pertinebat. Forum ibi antiquitus, quod ad Castoris ædem erat
 constitutum, velut apud eadem Numina aliæ civitates Forum
 habere consueverunt. Et Forum vetus nostra ætate dicitur; est-
 que area ad D. Laurentij valvas, in qua omnia singulis diebus
 venalia habeantur. Theophilus (quem a Desiderio præfectum
 Ducem idem auctor asserit) urbis, & civium saluti consulens,
 comparata armatorum civium lecta manu, audacter hostibus ob-
 viam prodiit, & fortiter dimicans hastæ idu occubuit. Neapo-
 litani tamen pugnam non deserentes, ipsorummet corpora con-
 fertissimi, veluti propugnaculum telis obijciantes, omnem in vir-
 tute spem victoriæ posuerunt. Faciebat etiam ipsis animos Al-
 degisii diligentia, qui cum hostium adventum prævidisset, ad
 Carolum Magnum opem petiturus discesserat. Neque spes eos
 fefellit; Neapoli enim opem ferens, castra ad Thorum posuit;
 qui locus etiam Caroli Campus dicebatur. Inde Aimone, &
 Bernardo Ducibus missis cum duobus millibus equitum, & de-
 cem millibus peditum (hic numerus nimis est amplificatus) &
 a civibus introductis, mirum in modum Neapolitanorum moeror
 est sublevatus. Tunc repente hostes, qui eam urbis partem oc-
 cupaverant, adorti manus viriliter conseruere. Atrox quidem
 pugna fuit, atque diutius incerta. Sed ad Neapolitanos victoria
 inclinavit; & Sarraceni cedere, & terga vertere coacti sunt.
 Qui nihilominus castris ad Malaczanum positis (locus extra ur-
 bem est) sex mensium, & eo amplius spacio, Neapolim obse-
 derant. Machinis ligneis moenia subruere conati sunt, quamo-
 brem, multis utrinque præliis factis, multi cecidere. Interim cum
 Appuli, Calabrique subsidio Neapolitanis venissent, inito consi-
 lio, in hostem agros vastantem impetum facere decreverunt.
 Quamobrem Januario mense, eo die, quo Conversionis D. Pauli
 Apostoli celebritas honoratur, eductis copiis, albente coclo, con-
 fertissima acie, in barbaros eruptione e civitate facta, tanta ala-
 critate pugnarunt, atque hostem sunt insequuti, ut usque ad eo-
 rum navigia ad mare profligarint, multos cum ipsis navigiis com-
 bufferint. Numerat idem auctor in prima pugna ex Neapoli-
 tanis quingentos, & viginti septem interiisse, & ad sexcentos
 esse vulneratos; ad tria millia ex auxiliariis occubuisse, ex Gal-
 lis equitibus, quingentos; ex peditibus, sexcentos & quadragin-
 ta; ex hostibus, ad quadraginta duo millia, inter quos Fonta-
 nam Africæ, Exdronem Boetiæ, Marchinatum Siricæ Reges.
 In secunda, quadraginta sex Gallos equites, Aimonem, & qua-

*Theophilus
occiditur.*

*Aldegisus
ad Carolum
Magnum.*

*Aimo, & Ber-
nardus Nea-
poli opem fe-
runt.*

*Appuli, &
Calabri Nea-
polim.*

tuor ejus filios, Aldegisiumque Desiderii filium cecidisse. In D. Januarii fuisse sepultos, sed Aldegisium in Galliam Cisalpinam esse transmissum. Neapolitanorum equitum ad ducentos, peditem ad duomillia fuisse occisos. Ideoque veluti etiam Betisariæ ætate acciderat, ex vicinis oppidis incolas Neapolim accersivisse, & auxisse civium numerum matrimoniis. Narrat etiam tantæ victoriæ memores, Templum Castori, & Polluci dicatum, ob duas hæcæ victorias, quas Pauli Apostoli festivitibus adepti fuerant, eidem Apostolo summæ cum sollempnitate dicasse. Miror antiquos scriptores illustres hujus pugnæ nunquam mentionem fecisse. Non fuerat factum id maxime memorabile prætermittendum. Sarracenos sæpius eam vastasse oram, & regionem, & variis temporibus, non est verendum. Sed tot viros ex Græcia, ex Scotia, ex Gallia huc advenisse, nemo meminit. Tantus utrinque militum numerus historiæ fidem derogat. Et tamen facti memoriam servat Neapolis. In Divi Angeli ad Signum, loci, & facti monumentum est reliquum. Usque enim ad eum locum cum Sarraceni progressi essent, & in fugam postea conversi, clavum æreum Neapolitani in marmore fixerunt. A Divo Archangelo Anellum Abbatem scribunt fuisse monitum, Neapolitanos in ea pugna victores evasuros, ideoque Archangelo ædem condidisse, & Anello in patrocinium suscepto, insignia Neapolitana esse tribua. Aeris usus ad monumentorum perpetuitatem, jampridem translatus est apud Plinium, ideoque in æreis tabulis leges incisæ, qui mos ad Romanos a Græcis traductus est, inter quos Minos singulis annis leges æneis tabulis incisas per populos circumferendas curabat, ut sanctius observarentur. Theodosius, & Valentinianus idem observarunt. Livius ad pestem sedandam antiquos figere clavum ad alicujus templi fores solito scribit; idque factum in æde Jovis, ad quam rem sollempnem peragendam Dictatores creatos esse affirmat. Ad pellendos tonitrus clavum humi figebant rustici; & venatores clavum æneum prædæ quoque figebant, ne computresceret. Superstitiones quis antiquitus Neapoli fuisse neget? Theophiladum alii hunc Ducem dixerunt, & Stephani superioris Ducis gener in Episcoporum Chronicis reperitur, qui vel avaritia ductus, vel Eupraxiæ conjugis hortationibus, quæ ægre tulerat Neapolitanum Clerum Stephani Episcopi patris obitu fuisse lætatum, quoniam non ex Clero, sed ex Laicis Episcopi eligerentur, id quod ejus auctoritati plurimum derogabat, ipso invito, Paulum laicum

D. Angelus ad Signum.

Lib. 34. c. 9. Clavus qui figebatur. Lib. 7.

Theophiladus Stephani gener.

UXO-

uxore orbatum, Episcopum civitatis obtulit. Hæc ibi leguntur; Defuncto igitur Domino Stephano, Thophilactus gener ejus Consulatum gerebat Parthenopensem (mortuo Cæsario) qui obstinatus avaritia nolebat, quempiam ex Clericali officio promovere ad sacrum ordinem dicens; Nequeo exinde amaritari Eupraxiam meam uxorem. Illa quoque quasi comperta occasione referebat; Lætati estis de morte genitoris mei; mihi credite, nullus ex vobis ad Episcopatum ascendet. Divina ista vententes cæperunt omnes acclamare; Date nobis quem vultis; quia sine Pastore esse non possumus. Tunc illa fæmineis flammis accensa, hunc Paulum popularem, & laicum, licet uxore orbatum comprehendens tradidit illis. Sed cum reniti nemo auderet, illico tonsus electus sibi fecerunt. Non post multos dies ad Sedem Romuleam a Domino Apostolico Episcopus est effectus. Subdidit, eandem Eupraxiam religiosam fæminam Monasterium in regione Albinensi condidisse, quod S. Dei genitricis ædi conjunxit, in quo a prædicto Episcopo Abbatissa est ordinata. B. Maria quoque ex Albino, nostra ætate dicitur.

*Monasterium.
S. Mariae
Albina.*

A N T H I M U S . D U C . X I V .

Virum, uxoremque in hoc Ducatu pietissimos habemus. Anthimus enim, quem Leonis III. Pontificis sæculum cognovit, tanta bonitate, & religione claruit, ut templis, monasteriisque ædificandis totum se dederit, peregrinos hospicio acceperit, Sanctorum reliquias undique exquisiverit, semperque sacris operibus obeundis vacaverit. Viri pium animum, Theodonandæ uxoris pietas mirum in modum auxit; atque inter se de Religionis honore, & cultu contendere videbantur. Videntes, S. Pauli templum, Monasteria S. Andreae, & S. Cyrici, & Julitæ ædificaverunt. Post viri obitum, Theodonanda S. Marcellini monasterium extruxit; Ipsis igitur diebus Anthimus Neapolitanus Consul ad honorem S. Pauli amplam construxit Ecclesiam, quam pulchriori decoravit pictura, ubi res multas, multosque obtulit servos. Et propter Episcopatum Leonis Romulsi Papæ, cujus tunc juris erat Monasterium S. Andreae, quod Cella nova dicitur, connectit. Fabricavit, & idem Consul cum Coniuge sua, Monasterium S. Cyrici, & Julitæ, in quo duodecim statuit cellulas, quas hospitibus, peregrinisque censuit habitari, qui ex ipsius Ecclesiæ alerentur rebus. In istis, atque duabus Basilicis prædictus Episcopus sacras collocavit Reliquias. Cyrici, & Julitæ monasteriorum loca ignoramus. Andreae in

S. Paulus.

*S. Cyricus.
S. Julitta.*

*S. Andrea
templum.
Tomo 9.*

*Diaconia
que.*

*Theodimus
Corrector
Campaniæ.*

Cellanova, quoniam cum Pontificis jure connedit, illud esse templum affirmamus, quod ad Nili sedile positum cernimus ad Diaconiam dictum; & observatione dignum est, ut notat Illustrissimus Baronius in illis locis, ubi Romana Ecclesia patrimonium possidebat, constitutas esse Diaconias sicut in Urbe, in quibus eleemosynæ a Subdiacono Rectore patrimonii, & dispensatore erogari solerent. Eorum namque ministeriorum fuisse munus curam gerere pauperum, ex pluribus Sancti Gregorii litteris edocemur, datis ad Anthemium Subdiaconum, eo tempore Neapoli, eodem munere fungentem. Theodimi S. R. E. Subdiaconi, & Correctoris Campaniæ extat ibi Epitaphium in tabula marmorea ante Altare his verbis exaratum,

Confugientis ad tuum suffragium lætus amplectere ossa putrida, tabefacta, Apostole Sancte, qui ob tui meriti desiderium aulae tuæ mœnia mira fecit pulcritudine coruscare. Ut tuis adjutus auxiliis, disruptis vinculis inferni hinc resurgere caro misera possit, & in die examinationis, calcatis facinorosis peccatis, gaudia divina percipiat te interprecante Martyre Andrea. Hic in pace membra sunt posita Theodimi Sub. Reg. & Rect. Sedis Apost. & Disp. hujus Diac. Beati Andrea. Si quis præsumpserit hunc tumulum violare, erit anathematis vinculis innodatus.

*S. Candida
sepulcrum.*

Sed Candidæ quoque sepulcrum ibi extat, cujus memoria viget in Martyrologio, una cum S. Candida Seniore B. Petri Apostoli discipula,

*Mors, quæ perpetuo cunctos absorbet hiatus
Parcere dum nescit sæpius ipsa favet.
Felix, qui affectus potuit demittere tutos.
Mortalem moriens non timet ille viam.
CANDIDA præsentem tegitur patrona sepulcro,
Moribus, ingenio, & gravitate nitens.
Cui dulcis remanens conjux, natusque superstes
Ex fructu mater noscitur in sobole.
Hoc precibus semper lacrimosa, hoc voce petebat,
Cujus nunc meritum vota secuta probant.
Quamvis cuncta domus, nunquam te flere quiescat,
Felicem fateor sic meruisse mori.*

Hic

Hic requiescit in pace Candida C. F. quæ vixit P. M. An. L. Die IV. Id. Septem. Imp. D. N. Mauricio PP. Augusto. anno 1110. P. C. Eiusdem ann. II. Ind. Quarta.

Tradunt hanc claruisse miraculis, dignamque habitam, quæ referretur in Sanctorum numerum. Et in altari majori,

*Heu quantos luctus renovas gratissime fili
Bonite moriens, o decus, atque dolor
Qui bene cum ingenio florebas barbuda grata,
Moribus ornatus, pulcher & acer eras.
O mihi, quam subito requiescis nate suavis,
Heu spes clara mihi, te sine vita gravis.
Hoc genitor cecinit Taurus lacrimabile carmen,
Cujus flamma urit pectus amore pio*

Hic requiescit Bonitus, qui vixit Ann. xxiii. Depositus Id. Aug. Ind. vii.

Paulo Tasso Neapolitano Canonico persuadente, Franciscus Carrafa Rector Altare restauravit anno 1570.

Quod ad fervorum oblationem attinet, neminem latere arbitror, a præcipuis Principibus, & summis viris fundorum Ecclesiarum servitio servos fuisse adscriptos. Et paulo post; *In ipsis denique diebus Theodonanda uxor Anthimi quondam Ducis, in suo Prætorio fecit Monasterium S. Marcellini, in quo Abbatissam suam neptem cum ancillis Dei posuit. Hæc habentur in Episcoporum Chronicis. Si hic Anthimus alius est ab Anthemio, alius Neapolitanus Dux Anthemius dictus, objicitur, quin etiam plures Anthemii, cum in antiquo lapide in D. Restitutæ, tertium Anthemium legamus,*

Hic requiescit in pa. Sanctus Abbas Habet deus positus vii. Id. Majus. Anthemio III. Cof.

THEOCTISTVS, vel THERECTISTVS. DVX. XV.

Anthimi oditus de Ducatu adipiscendo, multas turbas Neapoli contravit, multorum enim ambitio animos elatos fecerat, ut eum Magistratum mereri posse sibi persuaderet. Sed non concitiores orirentur sediciones, & ne quisquam queri posset, si ex Neapolitanis Dux eligeretur, aliunde eum evocare decre-
ve-

Dux ex Sicilia eligitur.

verunt . Ex Sicilia itaque accedivere . Sic Chronica ; Cum autem hæc gererentur , defunctus est Arthimus Consul , & Neapolitas Consulatus orta est sedicio , cupientibus quidam multis honorem Ducatus arripere . Tunc Neapolitani cupientes magis extraneis , quam suis subesse , miserunt Siciliam , & inde adductum quendam Theodistum , sibi Magistrum militum statuerunt . Cui aliquantisper decursis temporibus , ut Græcorum moris est , successit Theodorus Prothosphatharius . Hæc verba aliquo pacto immutata , aliquando populum Neapolitanum elegisse Ducem , aliquando Imperatorem . Mos enim Græcorum videtur , ut Duci Neapolitano aliquis ex Constantinopolitano Palatio succederet , veluti hic Theodorus Duci a Neapolitanis electo successit . Hic olim , ὁ Πρωμοστράτης τῆς ἐπὶ τῆς ἁγίας Ἀρχῆς dicebatur . Hujusmodi Officiales , & Patricios , in Ducibus Amalfitanis habebimus .

T H E O D O R V S . D U X . XVI.

Prothosphatharius .

Theodisto successit Theodorus , quem diximus , Prothosphatharius , quem pravus moribus imbutum Neapolitani e Ducatu dejecerunt .

S T E P H A N V S . D U X . XVII.

816.
Sico Neapolim obsidere decernit .

Ejecto Theodoro , Stephanum Ducis , & Episcopi Stephani nepotem , in ejus locum hujusmodi suffecerunt . Sico Beneventanorum Dux , antequam ejus Ducatus insignia accepisset , Theodoro familiarissime utebatur ; quapropter illatam a Neapolitanis in eum virum injuriam ægre tulit , animoque concepit amici contumeliam aliquando vindicare . Cum primum igitur ad Ducatum evectus est , nihil sibi fuit antiquius , quam Neapolitanis bellum inferre , & diuturna obsidione affligere , ut ait Leo Othiensis , & igni omnia tradere , ut ait Heremperus . In ea obsidione , quod charius Neapolitani habebant amittere , Corpus scilicet B. Januarii martyris & Episcopi , quod in æde a Severo Episcopo condita , ab eodem eo Puteolis translatum sepultum fuerat . Etenim , vel quod inde decedere voluerit Januarius ob perjuriam , quæ in eo templo fieri audiebat , in illud enim templum conveniebant Neapolitani testimonium facturi , an quæ jurjurando dixissent , vera fuissent , ut etiam alibi fieri consueverat , ut explicabimus , cum de eo templo agemus ; vel quod a

Βολο

Bono Stephani successore fuerit Siconi permissum, ut Beati Corpus abriperet; vel quod nemine permittente abstulerit; Corpus Beneventum translatum est, & cum Sanctis Festo, & Desiderio in majori Ecclesia, maximo cum honore conditum. Et cum Longobardorum vires diutius sustinere non valerent, nec ab obsidione Sico recederet, nihil utilius rati sunt, quam condicionibus propositis agere de pace. Sico, per eos, quibus pacis negotium commissum erat, promissis præmiis egit, ut Stephanum occiderent, hoc enim pacto Theodori dedecus ulcisceretur, idque absque mora efficere conarentur. Morem gessere clientes, atque Stephanum ante fores Stephanicæ trucidarunt, & novus Dux, cui nomen Bonus, tumultuarie, ac turbatis ordinibus creatus est, Erat Stephanica Episcopi Sedes, atque Basilica, sic dicta a coronarum oblationibus, quæ in antiqua illa pictura Salvatoris fiunt. In Aspremi vita legitur, id templum ob prolem susceptam intercessionibus dicti Episcopi a quodam fuisse ædificatum, & parvas ibi ædes eum habuisse, in quibus cum Sancta Candida habitabat. In vita Athanasii, Major Ecclesia Stephanica vocatur, & legitur; *Basilicam ad nomen Salvatoris copulatam cum Episcopo, quæ usitato nomine Stephanica vocatur.* A coronarum igitur muneribus, quæ pro votis susceptis offerebantur, non a Stephano nomen duxit. Leo Imperator Basilii filius, inter quatuor uxores Theophaniam primam habuit Martinacii Patricii filiam, quæ Stephanicum dicta est. Huic in honorem B. Stephani templum Constantinopoli preciosum ædificavit prope ædem Sanctorum Apostolorum, in quo & corpus ejus deposuit. Sic de eo tumultu Chronica; *Eodemque in tempore Neapolitani Theodorum successorem Theophilacti* (is horum Ducum tempora interturbat, quare Theoctilli, potius aliqui legendum arbitrati sunt) *Ducis perpellentes, Stephanum nepotem præscripti Stephani Præfulis Consulem levaverunt. Cujus invidia commotus Sico Beneventanorum Princeps multa mala nunc obsidendo, nunc deprædando Parthenopensem irrogavit Civitati, cupiens eam aliquo modo suo pessimo dominatui subjugare. Sed cum exinde non valeret ad effectum sui venire, impios cives ejusdem urbis, datis multis muneribus, misit in lætale consilium ipsius Ducis, Quid multa? æstivo tempore quando segetes reponuntur, eidem Duci pacem petenti suos transmisi Legatos, dante eis in præceptum, ut dolose loquerentur Neapolitanis. Illi quoque venientes, ut conceptum irato Deo perficerent malum, simulaverunt se in ipsius Episcopi aedibus applicare. Postera igitur die Stephanus*

Stephano paratur cades.

Stephanica.

Stephanicum.

Stephanus Dux occiditur.

nus

Bonus in occisores animadvertit.

nus Consul cupiens, desideratam pacem sancire, junxit se cum eis ante fores Ecclesiæ Stephaniæ. Tunc fautores Siconis impetum facientes peremerunt suum Consulem coram Legatis ejus. Id quidem non Neapolitanis tribuendum, quibus nullo unquam tempore prodicionis nota inusta est; sed iis facinoris civibus (semper enim in cadis sæx reliqua est) qui Siconi obærat, tantum scelus in Ducem immerito perpetrarunt. Deus tamen prodicionis præcipuus vindex, inultum facinus non reliquit, nam Bonus, qui ab ipsis electus fuerat, proditorum alios in exilium egit, alios lumine privavit, quæ pœna apud Græcos usui erat. Ideoque eadem subdunt; Et Dominus justus redditor, qui nihil finit abire inultum, permisit unum ex his interfectoribus Bonum nomine, Ducatum arripere Parthenopensem, qui mox ut Consul factus est, ex suis complicibus alios lumine privavit, alios perpetuo relegavit exilio. Hanc memorabilem cædem, antiquum epigramma, quod in D. Januarii templo fuerat repertum ostendit, in cujus acherollichis primis, & extremis legitur, STEPHANVS CONSVL;

S	Sebæ cum facinoribus invasit me horror mortis	S
T	Tellus in pulvèrem redacta caro mea quievit	T
E	Expectans venturum meum de cælis factorem cum fide	E
P	Promissionis, Resurrectionisque sustinens diem, ut Josèp	P
H	Hæc CHRISTI Martyr Januari deposco	H
	Ut per te meis delictis ignoscat Sabaoth	
A	Attendite, quid mundi mihi profuit misero gloria	A
N	Nunc dormiens sileo Baptismi habens fiduciam tamen	N
V	Vehementer conjux deflet, & mærens luget me diu	V
S	Sodales etenim mei cuncti me sunt oblii viventes	S
C	Cum ex illis sit nullus, qui sententiam evadat hanc	C
O	Omnis ergo maledictus, cujus cor recedit a Deo,	O
N	Nec ullus salvabitur vivens, nisi Dei crebro invocaverit	N
	nomen	
S	Sed Dei genitrix virgo meritis me tuere tuis	S
V	Vt æterni examinis die a perpetuo eripiar interitu;	V
L	Lætarique cum Sanctis merear, dum ad judicandum venerit	L
	Emanuel	

Requiescit hic Stephanus Dux, & Consul. Vix. Ann. xxxiv. Obiit xvi. Mens. Maii. Ind. viii. Sed & ejus conjux non vit. Theodori Ne. p. Ducis F. ponitur hic. Imperante D. Constantino An. vi. & Leone an. xviii.

BONVS.

B O N V S. D V X. XVIII.

Longobardorum calamitates , sub hoc Duce quoque vige-
runt , quorum incurfiones non tantum Neapolim penetrarunt , fed
omnes vicinos agros vaffaffe cognofcimus . Sed ab eo hostium
quoque oppida Acerras , Atellas , Sarnum , ut etiam ad Caudi-
nas Furcas percurrerit , fubfcriptum epigramma innuit . Hic Ste-
phani necis particeps , certam pecuniam jurejurando Siconi folu-
turum pollicitus eft , omnia enim tunc venalia habebantur , &
pecunia in omnibus principatum agere videbatur . At fortaffe
Bonus promiffis cum Longobardis non respondebat . Hinc Bel-
la . Maximam vero virtutem efferet oftenturus , nifi brevi Ducatu
functus efferet , qui annum cum dimidio imperavit , hoc enim
metium , & antum infra fignificat . Ceterum cum Neapolitanos
infolenter tractaret , & Boni nomen e contrario oftenderet fe ha-
bere , a Tiberio Epifcopo , qui bonos mores in Principe defide-
rabat , verbis , quæ bonum Præfulem decebant argui cœpit . Qui-
bus commotus Dux , eo temeritatis perductus eft , ut in carce-
rem Epifcopum conjecerit , alio fuffecto in ejus locum Epifcopo ,
quem Joannem Aquarolum vocabant ; qui quod fanctiffime vi-
vebat , quodque nihil commune cum hominibus habere cupie-
bat , eam dignitatem recufavit . Tiberius quoniam Joannis ope-
ram fibi maximo adjumento futuram in fua calamitate fperabat ,
vehementer ab eo contendit , ut Epifcopatum non renueret ; li-
benter eam dignitatem acciperet , fic enim fperabat irati Ducis
fævitiâ fedare . Quæ cum cognoviffet Joannes , amici mife-
riam aliquo pacto fublevarurus , ad opem Tiberio ferendam , fu-
bit Epifcopatus onus . Chronica hæc hujufmodi narrat ; Præ-
fatus igitur Bonus Stephani Ducis necator , in eo anno quo Neapo-
litanorum Confulatam regere ortus eft , contra Sanctam Ecclefiam ad
cumulum fuæ perditionis multa cœpit mala peragere . Cui , cum hic
idem Antiftes (Tiberius) in quantum virium erat , obfiftere non du-
bitavit , eligens terreni potius , quam cœleftis iram incurrere Judicis , &
jugiter examen comminabatur divinum . Sed ille antiquæ afpidis cau-
da aurem cordis obtufus , adhuc quia fpernebat monita falutis , in-
super & funes peccatorum ad fuum prolongaret interitum , liftorum
verbofitates magis attendebat . Quid multis moror ? ad ultimum in-
jecit ad eum manus , & comprehendit eum , atque carceralibus tene-
bris religatum arde in pane , & aqua macerabat . Et paulo poft ;
Cum prædictus Bonus Tiberium tenebrofo carcere , & execrabili fame

*Bonus pro-
miffa non ob-
fervat .*

*Bonus Tibe-
rium Epifco-
pum in carce-
rem detrudit .*

*Joannes A-
quarolus E-
pifcopus .*

Q

af-

affligeret, iussit cunctos terque, quaterque aggregari Clericos, ut illis Electum præberet. Hic autem solus, nonnullis conatibus assumere, imo invadere eandem sedem absens, & contrarius ibat. Ad ultimum vero multis affectus convitiis adductus est ante Bonum Consulem, cui feroci pectore, ore garrulo comminari cepit. Post paululum furiiis actus, iuravit non alium, nisi ipsum facere Electum. At ille clamabat; Præsule meo vivo, non ero Sedis invasor. Unde Dux valde iratus dixit, eundem jugulare Tiberium, & totius Episcopii Seruos, possessionesque infiscari. Tum ille undique angustiatus mentem per varia ducebat, hinc formidans de Præsulis nece, Pontificatusque clade cæleste examen, illinc Apostolicam sententiam, & populi infamationem. Sed ubi respectu misericordiæ maluit humanum, quam divinum subire detrimentum, ait ad Consulem; Si iurejurando sancire volueris, ut licentiam habeam ingrediendi ad Tiberium Episcopum, & nullatenus eum produces ex ipso Episcopo, nec quamlibet maculam facies in corpore ejus, licet ad periculum capitis mei, præbebo consensum. Hac illico provisione percepta Electus est sublimatus &c. Eadem confirmantur in ejusdem Aquaroli vita. Lapis habet achrofica, BONVS CONSVL, ET DVX. Barbariem tempora Longobardorum ferebant;

- B** Bardorum bella invida hinc inde vetusta
Ad lacrimas Parthenope cogit sæpe tuos.
- O** Orus, & occasus nobis, quo Sico regnavit
Suadendo populos munera multa dabat.
- N** Nam mox hic recubans, ut Principatu refulsit,
Eosque perdomuit bellis, triumphis subdidit.
- V** *Ut rem affatim, nullusque referre disertus*
Enumerando viri facta decora potest.
- S** Sic ubi Bardos agnobilis ædificasse castellos
Acerræ; Atellæ diruit, custodesque fugavit.
- C** Concussa loca Sarnensis, incendit Furchlas,
Cuncta lætus depredans cum suis ingreditur urbem.
- O** Omnibus exclusis isto tantum retinebitur antro
Metium, & annum brebe ducatu gerens.
- N** Nam moriente eo sellus magno concussa dolore
Inde vel inde pauper luxit, & ipse senex.
- S** Sibi o quam duris uxor cædit pectora palmis
Subtili clamitans voce mori parata suis.
- V** *Vlulau potius communia damna gememes,*

Pax

- Pax quia nostra cadit, sed cor ipse simul.*
L Loquax, vigil tantus is habebatur ab omni
Vt moriens populi corda cremaret idem.
E Eheu teneri, quam lacrimas patiuntur infantum
Clamitat, hic nobis paxque, paborque fuit.
T Turmatim properant diversi sexus & ætas
Funera de tanto voces ubique gemunt.
D Dapsilis, & fortis, sapiens, facundus, & audax.
Pulcher erat specie, defensor ubique totus.
V Virgo præcipua Mater Domini posce benigna,
Vt sociare dignetur beatorum amænis locis.
X XLVIII. hic vixit annos, obiit die nona
Mensis Januarii per inditionem duodecimam.

L E O. D U X. XVIII.

Bono Duci. Leo filius successit; Bonus interea Consul ex-
 pleto unius anni, & sex mensium circulo defunctus est. Cui suc-
 cessit Leo filius ejus. Hunc Leonem post sex menses Socer ejus An-
 dreas expulit; & factus est ipse Consul, &c.

235.

A N D R E A S. D U X. XIX.

Andreas Leonem Socerum post sex menses expulit, & Du-
 catum accepit Precibus Joannis Episcopi Neapolitani, Tiberium
 in carceres a Bono detrusum liberavit, & sub custodia posuit in
 cubiculo ante Ecclesiam S. Januarii Martyris. Sicardum Siconis
 filium, & Beneventanorum Principem habuit Andreas hostem a-
 cerrimum, quod cum Neapolitani vestigal Patri promissum pen-
 dere recusarent, crebras irruptiones in agrum Neapolitanum
 moliebatur. At viribus tantummodo suis niti tutum non existi-
 mans, ad Sarracenos confugit, missoque Apocryfario, ut para-
 ta classe Neapolim contenderent hortatus est. Quod illico fa-
 ctum. Sicardus eorum adventu peterritus, inito foedere, capti-
 visque redditus, aliquot firmandæ pacis proposuit condiciones,
 de quibus Herempertus; In nomine Domini Dei, & Salvatoris
 nostri Jesu CHRISTI, & Beatæ gloriosæ Dei genitricis B. Virginis
 Mariæ. Dum ea, quæ Dei præcepta sunt partes obaudiunt, tunc
 ipse adimplere probantur mandata, & ad pacis concordiam pro sa-
 lute Christianorum animarum pervenisse monstrantur; pro quo pro-

835.
 Tiberius E-
 piscopus li-
 beratur.

Fœdus inter
 Neapolitanis
 & Longobar-
 dos.
 mit-

mittimus nos Dominus vir gloriosissimus Sicardus Longobardorum gentis Princeps, vobis Joanni Electo Sanctæ Ecclesiæ Neapolitanæ, & Andrea Magistro militum, vel populo vobis subiecto Ducatus Neapolitani, Surrentini, & Amalfitani, & ceteris Castellis, vel Locis in quibus dominium tenetis, terra, marique pacem veram, & gratiam nostram, vobis duros, ab hac quarta die mensis Julii Ind. xiv. usque ad annos quinque expletos; & quæ sequuntur. Hanc pacis condicionem idem auctor Rofrito a Sicardo ad Neapolitanos misso tribuit, qui Neapolim ingressus, cum terræ aggerem in media Civitate vidisset, ex quo undique frumenti spicæ eruperunt, a quodam cive percunctatus est, qui fieri poterat, ut ibi frumentum enasceretur? At Civis nactus occasionem, callide respondit: Tantam in Civitate frumenti esse copiam, ut plenis ubique horreis, locum in quo illud conderent, non haberent; ideoque ejus quod supererat, ibi aliquam partem reliquisse, & imbris tabefactum pullulasse. Quod cum Sicardo Rofritus renunciasset, & intelligerent adeo munitam esse Neapolim, ut quamlibet posset obsidionem sustinere, a conatu destitit, & ad pacem accedere deliberarunt. Fidem tamen a Sicardo non servatam illud maxime declarat, quod in eadem calamitate constitutus Andreas in Galliam ad Lotharium Legatos misit, qui, vel auxilium ab Imperatore peterent, vel efficerent, ut aliquo pacto Sicardi vesania ejusdem auctoritate reprimeretur. Lotharius Contardum quemdam (bellica eum virtute fuisse insignem arbitror) Neapolim misit, qui cum Sicardo ageret, ut a Neapolitanorum injuria ablineret. Quod si id eum non esse facturum animadvertisset, & Neapolim vexare perseveraret, ejus ipse furori, & audaciæ resisteret. Contardus licet celeriter venisset, Sicardum nihilominus mortuum reperit. Is enim ob insolentem imperandi libidinem omnibus erat invisus. Accedit eo quod Nanningonis Beneventani uxorem stuprare tentaverat, quapropter injuria viri animum, ejusdemque apud plebem querelæ, Civium animos contra Sicardum sublevarunt. Fuerant præterea Beneventanæ mulieres maxima injuria ab ejus uxore Adelchisa affectæ. Etenim quod eam quidam in tentorio casu nudam viderat, convocatis omnibus mulieribus quasi ludum editura, vestes ad crura condidit, ut nudas eas quilibet conspiceret. Tanta exarsit universus populus ira, ut Sicardum occiderint, suos omnes, si licuisset, occiduri. Ea cum comperisset Contardus, ad Imperatorem sibi redeundum statuit. Andreas vero Longobardos obstinate Neapolitanos

Neapolitanorum astutia.

Sicardus fidem non servat.

Contardus a Lothario Neapolim mittitur.

Sicardus occiditur a Beneventanis.

tanos insequentes pertimescens, ne Civitatem ferro, atque igni traditam lugeret, Contardum, cujus præsentia hostibus terrori fuerat, multis precibus apud se retinere studuit, utque libentiori animo Neapoli conquireret, Eupraxiam filiam, quæ Leoni antea nupserat, spondit. At quoniam quos nobis amicos adsciscimus, hostes sæpenumero retinemus. Contardus regnandi cupiditate accensus, nulla Andræe benevolentiae habita ratione, facta cum Soceri æmulis conjuratione, ad S. Laurentii Basilicam eum trucidavit, & Eupraxiam uxorem accepit. Atque hujusmodi pœnas ipse luere visus est, qui Socero Leoni Consulatum vi eripuerat. Id cum aliis Neapolitanis, qui Andream amabant vehementer displicuisset, triduo post ejus necem impetu facto in Contardi domum, ipsum, conjugem, & familiares occiderunt, & Sergium Marini, & Eupraxiæ filium elegere. Ex genere Amalfitanorum Ducum hanc existimo, atque hoc tempore Ducatum Neapolitanum cum Amalfitano conjunctum arbitror tum ex pacis verbis, quæ supra Sicardus dixerat, tum quod in illorum Chronicis, Leonem, Marinum, Sergiumque habemus. Erat tunc Sergius Cumis, nam mortuo Andrea, ad Sichenolphum Salernitanorum Principem legatus missus est, & e Suesulano Agro Cumas advenerat, ut vera de Andræe morte resciret. Quæ ita in Neapolitanorum veteribus fragmentis explicantur; *Mox autem Andreas Consul Franciam direxit deprecans Dominum Lotharium, ut saltem ejus præceptione a tantis malis sopiretur Sicardus, quapropter misit ille Contardum fidelem suum, ut, si nollet cessare persequi Parthenopensem Populum, vesanum ejus furorem ipse medicaretur. Hic autem Contardus cum Neapolim pervenisset, audiens Sicardum peremptum a suis Concivibus, ad suum seniore reverti voluit, quem Andreas Magister militum propter ingruentem Longobardorum inimicitiam tenere curavit, promittens ei Eupraxiam filiam suam dare in matrimonium, quæ uxor fuerat prædicti Leonis filii Boni Ducis. Qua sponsione accepta, consistens repedare contempsit. Sed ubi cognovit idem Contardus hujusmodi copulam illudendo prolatari, conjuravit cum inimicis Andræe Consulibus, & eum in loco Basilicæ S. Laurentii qui ad Fontes dicitur, gladio percussit, & Consulatu suscepto, eandem duxit Eupraxiam. Neapolitani siquidem commoti de morte turpissima sui Ducis, post tres dies unanimes irruunt Episcopium, quo ipse manebat, & confecto feroci bello, Contardum, suamque Conjugem, & homines ejus trucidaverunt, ac deinde, inuito consilio, Sergium filium Marini, & Eupraxiæ libenti animo Ducem statuentes,*

Anno 839.
Contardus
Andream occidit.

Eupraxia filia
Andræe.

Sergius Dux
eligitur.

S. Laurentius
ad Fontes.

Sichenolfus Salernitanorum Princeps. beredarios Cumas præmiserunt, qui eum festinarent Consulem fieri profugum. Nam dimculo ipsius diei, quo peremptus est Andreas Dux, direxerat eum legatum ad Sichenolphum Salernitanum Principem obsidentem tunc Beneventum (namvero in ipsis diebus divisus est Principatus Longobardorum) qui cum reverteretur, in Sueffulano territorio audivi occisum Contardum. Ut autem exinde veritatem resciret, perrexit ad Cumunum Castellum. Hinc ergo revocato illo, Magistrum militum præfecerunt. Interim Tiberius Episcopus moriens, sermonem habuit, quo Joannem Episcopum Neapolitanis commendavit.

Tiberius Episcopus molitur.

C O N T A R D V S. D V X. XX.

836.

Meritas pœnas rependere visus est scelestus homo, qui Andream de se optime meritum occidere voluit, ut Ducatus insignibus decoraretur, & violata fide amico evasit hostis. Neque Gallus Dux inter Græcos debuerat adnumerari.

S E R G I V S. D V X. XXI.

Sergius bello clarus. Longobardorum ingruens furor in Italicas Urbes, in Neapolitanos præcipue sæviebat, quamobrem multis proeliis lacessiti, belli, & fortunæ vicissitudines pro viribus perferebant. Emicuit belli fulmen inter eos Sergius nobilissimo loco natus, qui tantum sibi gloriæ pugnando comparavit, ut hostibus maximo terrori esset; & adeo metuebatur, ut in eum solum inter pugnandum tela contorquerent, eo enim mortuo facilem sibi victoriam fore sperabant. Quo circa Summo Pontifici Gregorio IV. & Imperatoribus Ludovico, & Lothario charus, & Neapolitanis maxime acceptus, quod litterarum studia vehementer sectaretur, quod viribus animi, & corporis maxime polleret, quodque Patriæ miseris neminem opportunius providere posse existimabant, mortuis Andrea, & Contardo, ex Legato ad Siconolphum, Ducem sibi elegerunt. Ejus elogia, sic sunt explicata. Anno igitur Incarnationis Jesu CHRISTI Domini nostri octingentesimo trigésimo quinto Ind. xiii. Sergius quidam vir per omnia strenuus Neapolitum de prosapia Procerum ortus, ab ipsis cunabulis gemino de germine nobilis, sed longe nobilitate mente, gratus Parentibus, sed Deo non ingratus. Quo videlicet tempore sustinebat sæpe dicta Urbs a Bardodorum agminibus persecutionem, ita ut singularis hic quæreretur ab his interimendus, veluti Moyses famulus Dei ab Ægyptiis, metuentes pro-

proculdubio , ne sicut ille illis ad ruinam , ita iste istis ad perniciem daretur aliquo modo , ideoque innumerabilia probra , dispendiaque non parva pertulit pro sua, suorumque optata Civium commoditate. Cum autem ad virilem pervenisset ætatem , literis tam Græcis , quam Latinis favorabiliter eruditus est , ita ut , si casu librum Græcis exaratum elementis in manibus sumeret , Latine hunc inoffense , cursimque legeret ; & Latinos libros Græco expedito sermone rimaret . Tantæ namque prudentiæ , & modestiæ , tantæque patientiæ bonitate decoratus est , ut penes Gregorium Romanæ Sedis Pontificem , ergaque Serenissimos viros Ludovicum piissimum cognomento Almu , ejusque Sobolem Lotharium invictissimos Cæsares familiarissimus esset , maximumque obtineret honoris locum , quoniam frequentius eorum Jura Regalia adibat ob infestationem jam dictarum Gentium suam Gentem , Urbemque impugnantium . Hinc ergo non ab re Salvator propriæ gentis nuncupari potest , per quem populus , & civitas ab obsessioe immunis efficitur . Hujus rei gratia etiam suæ gentis Primatum obtinere promeruit . Nam Restore obeunte jam dictæ civitatis , dum hic absens esset , cives , affinesque illius omnes Ducem sibi illum statuerunt pari consensu , & petitione . Mox , Dei opiulante misericordia , quievit persecutio sinistra immisionis . Accepit conjugem dignam generis sui Drosu nomine principali propagine satam , quibus conjunctis , *Drosæ uxor Sergii .* turba sobolum prosequuta est , Domino largiente , ex quibus unus ex illis adhuc Gregorius nomine , Militum magister constituitur , vir per omnia strenuus , ut Genitor , & in Græca , Latinaque lingua peritissimus . Ejus filios commemorat Herempertus , Gregorium , Athanasium Episcopum , Stephanum Episcopum Surrentinum , atque Cæsarium . Ejus Ducis ætate maxima Neapolitanorum fides , atque observantia cognita est erga Summos Pontifices , maximaque *Neapolitanorum summa fides in Pontificem .* in Religionem pietas , qua semper florere ; & jam cognita fuerat Adriano Pontifici , cum inter alios Campanos Neapolitani ad Urbis præsidium accersiti , Desiderio Longobardorum Regi Urbis aditum intercluserunt . Et sub Leone IV. Pontifice , & Lothario , & Michaelæ III. Imperatoribus , Sarraceni diabolico hor- *Sarraceni .* tatu Ecclesiarum Caput Romam sanguine obruere deliberarunt ; & ad eam rem perficiendam ex Africa in Sardiniam , inde Osliam navigantes , tantum timoris Romanorum animis intulerunt , ut in maximam omnium rerum miseriam se adductos viderent , tum interim incredibili celeritate intra Urbem , acies ordinesque constituerint , & sese Pontificis verbis , atque orationibus confirmarint . Ea re permoti Neapolitani , & ægre ferentes Romam , *Neapolitani , Amalfitani , & Cajetani .* & Pon-

& Pontificem in summis esse positos angustiis , junctis suis cum Amalitanorum , & Cajetanorum navibus , iisque optimo milite instructis , cum Cæsario Sergii filio classis Præfecto , Romam navigarunt , dum interim Sarraceni per maria illa vagarentur. Verebatur Pontifex appulsa navium audito , ne Sarracenorum partes sequutæ Urbem fuissent invasuræ , non quod Neapolitanos amicos , & socios , hostes haberet ; sed quod barbarorum metu saltem illis favere velle viderentur . Aliquot igitur ex iis Romam accersivit , ut ancipitis opinionis timorem abiiceret . Profectus est ad Pontificem Cæsarius . Ex quo cum amicorum benevolentiam , & studium , navium numerum , militum multitudinem , atque alacritatem ad hostium insolentiam opprimendam cognovisset , & addidisset Cæsarius Neapolitanos , sociosque paratissimo animo , Majoram instituto ad Sedis Apostolicæ Decus , & Majestatem tuendam , pro Pontificis , & Romanæ Urbis commodo sanguinem libentissime profusuros venisse , a lacrimis bonus Pontifex , Romani , militesque non ablinuere . Summis laudibus Cæsarium , Sergiumque Patrem , & Commilitones omnes summus Pontifex prosequutus est , mox hilariter summa cum benignitate in Æde Lateranensi eos accepit . Osliam deinde cum omnibus copiis properantes , alios , qui naves custodiebant ad sollemnia evocarunt . Tanta utrinque lætitia coorta est , tantisque piorum animorum plausus , ut omnis oppressorum timor sublatus videretur . Pontifex Romani Præfulis clementia usus est . Cæsarius , militesque humi prostrati , pedes tanti Pastoris deosculantes , certam sibi victoriam pollicebantur . Et multis precibus contendentes , ut Sacra eos Communione cibaret , cum Hymnis , & Canticis ad Ecclesiam Beatæ Aureæ profecti (ut Anastasi Bibliothecarii verbis utar) Pontifex Missam decantavit , atque universi ex illius manibus Communionem sumpserunt . Tunc Summus Pontifex hanc Orationem obtulit ; Deus cujus dextera B. Petrum ambulantiem in fluctibus , ne mergeretur erexit , atque B. Paulum tertio naufragantiem de profundo pelago liberavit , exaudi nos propitius , & concede , ut amborum meritis horum fidelium vestrorum brachia contra inimicos sanctæ tuæ Ecclesiæ dimicantia , Omnipotenti Dextera tua corroborentur , & convalescant , ut de percepto triumpho , Nomen sanctum tuum in cunctis Gentibus appareat gloriosum . Per Dominum nostrum , &c. Quid gloriosius unquam Neapolitani adipisci potuere , quam pro tantæ victoriæ trophæo , hujus Orationis memoria in Ecclesia Dei celebrari ? Postera die Pontifex Romam reversus est , milites naves conscenderunt .

*Cæsarius
Sergii filius.*

*Ad Ostiam
Pontifex de-
scendit .*

*Celebrantur
sollemnia .*

*Pontificis
oratio pro
Neapolitanis
& sociis .*

*Neapolitani
vincunt Sar-
racenos .*

runt. Utque in conspectum hostium venere, tanto impetu in-
 vecti sunt, ut Victoriā, non arma pugnasse visum fuerit; Deum
 ipsum, inquam, pugnasse crediderim. Inita enim pugna, tanta
 ventorum exorta est tempestas, ut subito hostium naves dissiparit,
 quæ miserabili naufragio pereuntes, Divinæ Potentiæ virtutem
 sunt expertæ. Plerique, qui in vicina littora sunt dejecti, aut
 fame, aut gladio perierunt. Captivi etiam Romam ducti, quos
 ad Ostiam mala cruce suspendi iusserant. Vix memorari potest
 res vel eventu, vel exemplo in tota antiquitate nobilior, inquit
 Sigonius. Gregorius quoque Pontifex de salute Civitatis sollici-
 tus in Agilulsi persecutione, dimissa expositione Templi Ezechie-
 lis, sacro Missarum Canoni addidit: *Ut dies nostros in tua pace di-*
sponas.

G R E G O R I U S. D V X. XXII.

Sergio Patri de Neapoli, & Romanæ Ecclesiæ tam beneme-
 rito, Gregorius Filius successit. Generis in eo summa nobilitas,
 qui longam Ducum secum duceret seriem, & animi notatur
 splendor, cum bonas amaverit litteras, & sacrarum rerum fue-
 rit studiosus. Sic enim Bonitus Subdiaconus Ecclesiæ Neapo-
 litanæ in Actis (ipse *Passionem* appellat) Theodori Martyris sub
 Licinio, & Galerio quam puriori stylo Gregorii hujus monitu,
 ab ipso conscriptam testatur his verbis; *Quidam inertes Sanctorum*
Martyrum passiones describentes tanta eas absurditate, tantaque ob-
scuritate sensuum replevere, ut nec tempora passionis, agonumque
constantiam, vel contra impios eorum victoriæ intelligi queant. Ve-
runtamen cum a solertissimis Chachigetis (sic in antiquo exemplari)
italium fragmenta fuerint deprehensa, cultro suæ sententiæ detruncantes
solummodo ex ipsis, ceu reliquias de naufragio sententias colligentes,
ad liquidum ea convertere student ingenium. Ex quibus igitur so-
lertissimis, ac studiosissimis viris Gregorius Parthenopensis loci serva-
tor, non solum industriam, verum etiam originem trahens, videlicet
nepos, ac proles, frater, ac patruus extans Parthenopensium Ducum,
cum quorundam passiones Sanctorum Martyrum rustico Archivorum
stylo digestas legi in Ecclesia comperisset, & ex his populus audiens
ridiculum potius, quam imitationem acquireret, CHRISTI æmulatio-
ne permotus, non est passus Dei opus ludibrium fieri populorum.
 Quapropter me Bonitum indignum Subdiaconum Ecclesiæ Neapoleos
 compulsi, quatenus S. Theodori gesta potiori serie pertractarem, &c.
 Duos hic habuit filios, Sergium, & Athanasium. Sergium ipse

844.
Illustriss. Ba-
ronio.
 872.
Bonitus Sub-
diaconus
Neapol.

R

vi-

vivens ad Ducatum evexit; sic enim Chronica; *Interea Gregorius Dux habito cum suis Germanis consilio, praesertim cum Domino Athanasio Episcopo, statuit Considem Sergium filium suum, nec multo post diuurnitate aegritudinis Spiritum exhalavit.* Sed quoniam puer cum fratre relictus fuerat, Athanasii fratris tutelae commisit; sperabat enim sanctis illius viri moribus institutos, fore ut majorum exempla sectarentur; idcirco, Gregorius Dux (in vita Athanasii legimus) aegritudine capto, Sergium filium suum dudum jam Ducem constitutum, huic sancto viro tradere curavit. Sed quam diversa successerunt?

Athanasius Episcopus.

Sergius traditur Athanasio Episcopo.

S E R G I V S. D U X. XXIII.

Quidquid sibi majores pietatis, & gloriae tum in administranda Republica, tum etiam in observantia erga summos Pontifices comparaverunt, duo Gregorii filii Sergius, & Athanasius turpiter amiserunt. Sergius, quem natura malorum morum lue infecerat, mortuo Patre, paternis legibus solutus, Sancto Viro non feroci, quo opus erat commissus, solutam quoque stultitiam, & intemperantiam exercentis, Neapolitanorum pacem, & tranquillitatem, in dissensiones, atque tumultus, consilio, & exemplo converit. Et tales sub ejus Consulatu redditi sunt, ut, qui nunquam a Romana Ecclesia desciverunt, & malos Duces superioribus temporibus ejecerunt, Sergio perfido viro adherentes, cum Sarracenis foedus ferierint, Pontificum comminationes aliquando parvipenderint, & proteram omnium oculis Neapolim deformarint. Hinc plane intelligimus quantum intererit bonum Reipublicae Rectorem habere, cum saepe Principum ad exemplar Cives instaurantur. Idcirco a Joanne VIII. in Epistolis Decretalibus Neapolitani eo tempore caeci appellati sunt, & Sergius Dux caecorum. Cum igitur Sergius haberet S. Athanasium commonitorem, & manifestorum scelerum testes continuo deprehenderentur, admonitiones, atque preces detestari non verebatur. Perfida Coniunx (sotera, in vita Athanasii) hortabatur eum ad odia, atque dissidia, nam ambitiosus illud in primis optabat, ut solus Vir principem locum in civitate obtineret, alios non haberet in administranda Rep. consortes. Quamobrem crebris sollicitabat Sergium illecebris, tum muliebribus minis, ut Episcopum aliquo ablegaret. Qui tandem Coniugis verbis adductus, non ex Urbe eicere, sed in carceres cum Fratibus detrudere deliberavit. Jacta-

Sergius malis moribus imbutus.

Sergius & Neapolitani Sarracenis adherent.

Athanasius a Sergio ejicitur.

stabant tota Urbe querimonias Neapolitani, qui a Duce non erant, Sergii, & Conjugis indignitatem accusantes, maximisque contendebant precibus, ut Pastorem suis redderet ovibus; non decere justum, primumque Præsulem hisce malis affligi; non decere Ducem Neapolitanæ civitatis Rectorem, Ecclesiasticum virum, sanctum Antislitem injuriis sine causa afficere; id quod clamitans Antonius Abbas (ex S. Benedicti Monasterio) Clero ad Prætorium comitatus diris execrationibus comminabatur. At Sergius eos, qui ejus partibus non savebant metuens, simulatam ostentans pietatem, Episcopum tantum post octo dies cum S. Salvatoris Abbate, retentis fratribus, liberavit. Ita vero Ducis crevit invidia, quod profusam omnium hilaritatem ob eam rem cognoverat, ut omnibus ad Sanctum Virum prohibuerit aditum. Et quamvis novum Saulem mitissimus hic David humilitate placare staderet, de ejus tamen commiseratione desperans, signato annuli sui symbolo Ecclesiæ thesauro, atque his scriptis appositis; *Anathema sit quid si fecerit, vel jusserit absque mea præsentia, vel jussione hanc januam aperire, vel aliquid hic contingere, in Insulam Salvatoris, vel Castellum Lucullarum, in Monasterium se abdidit, quod ipse condiderat. Sed a persecutione non decedens* Sergius, cum Neapolitanis, qui sibi savebant, & Sarracenorum copiis, ibi etiam eum obsidione tentavit, illud præsertim petens, ut Episcopatu se abdicaret, & monachalem habitum indueret, ipse interim Ecclesiam ordinaret. Ludovicus Imperator, qui Beneventi hæc impia resciverat, Marinum Præfectum Amalfitanum cum viginti Sagenis (sic scribit Petrus Diaconus; erat vero navigii genus) misit, qui Episcopum ex insula educeret. Neapolitani, & Sarraceni navibus Marinum insequeuti, divina tandem providentia, profligati sunt, & occisi. Episcopus Beneventum ad Ludovicum incolumis ductus est. Adrianus Pontifex de recipiendo Episcopo ad Clerum, & Populum Neapolitanum scripsit. Quibus renuentibus. Anastasius Bibliothecarius, & Bertharius Abbas Pontificis, & Imperatoris nomine Neapolim missi sunt, qui Anathemate Civitatem obtrinxerunt. Romam deinde proficiscenti Episcopo, venenum ferox Dalila, Sergii inquam uxor, per nefarios homines molita est. Quod cum animadvertisset Athanasius, Surrentum divertit, & cum Fratre Stephano Surrentinæ civitatis Episcopo commoratus, suarum miseriarum oblitus, Anathematis indignationem contra Patriam deplorabat. Dum hæc gererentur, mortuo Adriano, Joannes VIII. successit, qui ægre

*Antonius
Abbas.*

*Athanasius
in Insulam
Salvatoris se
abdii.*

*Ludovicus
Imperator.
Marinus
Dux Amal-
fitanus.*

*Athanasius
Beneventum
incolumis du-
citur.*

*Neapolitani
excommuni-
cantur.*

*Stephanus
Ep. Surrenti-
norum.*

ferens Neapolitanos, Cajetanos, Salernitanos cum Sarracenis familiariter vivere, a quibus occupato Tarento, & Barulo, Ager quoque Romanus vastabatur, cum Duce Lamberto, & Guidone fratre, quos Carolus II. cognomento Calvus miserat, Neapolim; deinde Salernum se contulit. A Graiferio Salernitano facile impetravit, ut foedus dissolveret, & sumeret arma contra Sarracenos. Sergium Neapolitanum Ducem nunquam a sententia potuit dimovere, quocirca excommunicatione eum percussit, Romamque reversus est. Athanasius Romam petiit, tantumque precibus apud Pontificem valuit, ut indignationem a Civitate Neapolitana averterit, curante id Dominico Episcopo a Joanne misso. Neapolim repetens, post Missæ sacrificium in itinere febre correptus est, & in Oratorio S. Quirici, quod non longe a Casinati Monasterio abest, ad beatiores sedes evolavit idib. Julii. Ind. v. sub Basilio Constantinopolitano. Sedit annos xxii. In monte Casino summa cum veneratione sepultus est, ibiq. multis miraculis claruit. Foedus noluisse Sergium dissolvere, his verbis exprobrat Joannes Pontifex Decret. 3. tomo; *Semel te, tuosq. admonere non abnuo, ut ab infidelium consortio declinetis, & a tam prophano tandem aliquando foedere recedatis. Quod si nos audieritis, non solum bona, quæ capitis affluentius ex nobis habebitis, sed & magna præmia cælitus assequemini. Sin autem; non solum nos spirituali vos iterato gladio percellemus, sed & hi, qui non sine causa materiales gladios portant, cum sint sanctæ Ecclesiæ validi defensores, & fervidi zelatores, cunctis adversis, & prosperis conculcatis adversus vos protinus arma corripient, & vindices contra vos impugnatore ejus celerius properabunt. Atque ut ostenderet quantum detrimenti in eo foedere intulerint, quasi ingemiscens ait; Ceterum miramur quando vos in litteris vestris, quas in Paschali Festivitate suscepimus inculpabiles tentetis astruere, cum piaculum vestrum totus, qui desertus est mundus, & sanguis, qui de terra effusus est clamet.*

ATHANASIVS. DVX. XXIV.

885.

Neapolitani cum ad se rediissent, Pontificis comminationibus perterriti, qui & facinorosi Ducis insaniam diutius perferre noluerunt, ejectione Sergio Athanasii Episcopi fratris opera, ipsum Episcopum Ducem subrogarunt. Hic quietam initio vitam ducere cupiens, regnante Ludovico III. quem Carolus habuit successorem, & Salerni commorabatur, sibi ipsi potius, quam fra-

ui

tri consulens, cujus vindex a Deo electus videbatur, ut ait Leo Ostiensis, Sergium captum excæcavit, & Roman ad Pontificem misit. Laudatus idcirco est a Joanne VIII. hac epistola; Reverentissimo, ac Sanctissimo Athanasio Episcopo sanctæ Ecclesiæ Neapolitanæ Confratri nostro Joannes, &c. Innumeras gratiarum actiones vestræ Deo dilectæ agimus Almitati, dignisque Apostolico vos ore laudibus præ ceteris merito collaudamus, quoniam secundum Domini vocem dicentis - Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice a te - fratrem tuum erga Ecclesiam Dei impie agentem, & circa Dominum non recto itinere gradientem velut secundum Holofernem Sanctæ CHRISTI Dei nostri ausu temerario impugnantem, & hæreditatem patriam more sacrilego persequentem, tanti honoris regimine indignum judicans ultionis divinæ percutere jaculo studuisti, nec peperisti carni tuæ propter Dominum dicentem - Qui diligit patrem, aut matrem, aut fratrem plusquam me, non est me dignus - In quo nimirum vos Deo per omnia dignos fore cognoscimus, quia membrum corporis sui multo contagio færens libenter abscindere, proculque abicere Sanctitas tua fideli devotione curavit. Et quia nunc usque viris secundum se, non secundum Deum in Urbe Neapolitana principibus multa scandala, & perturbationes multas, homicidia, & oculorum erusiones, intra eam, & foris peragentibus, dignum, Deo de his juste judicante, peractum est, ut iniqua jam cesset dominatio, finem haberet peccatum, & cognosceret vir de domo Domini, qui timorem Dei præ oculis habens regat populum CHRISTI in omni justitia, & sanctitate, in omni veritate, & mansuetudine, & Pastor idoneus, non velut mercenarius deserat, & disperdat. Et ideo ad ea, quæ vestræ dignitati, vel honori congrua, & necessaria sunt, perpetua nihilominus stabilitate confirmamus, tanto ampliori nunc studio, curaque multiplici pro defensione sanctæ Ecclesiæ Dei tibi commissa stare, ac desudare, quatenus salva, securaque consistat, ut procures his nostris Apostolicis prudentiam vestram exhortamur apicibus. Nos namque aliis omnibus Mancosis datis (pecuniæ genus) mille quadringentos vobis dare debemus, quos vestræ dilectioni, aut initio Quadragesimæ, aut in die sanctæ Resurrectionis vobis procul dubio dirigemus. Porro hunc Petrum venerabilem Diaconum vestrum, quia eum vestræ Ecclesiæ, & Civitati Neapolitanæ in omnibus fidelem cognoscimus, vobis in omnibus commendamus, ut pro nostro eum amore benigne semper retineri dignemini. Data ut supra mense Novemb. Ind. xi.

Sergium fratrem excæcat.

Mancosi pecuniæ genus.

Athanasius ob fratris excacationem non est incusandus.

Non esse accusandum Pontificem, scribit Illustrissimus Baronius, quod indecens Episcopo factum laudaverit, quippe & sandus.

Moy.

Moyſes Levitas laudavit, qui a cæde fratrum, & filiorum revertebantur. Et Petrus ſpiritu oris ſui Ananiam, & Sapphiram interemit. Zelus præcipuus eſt contra Eccleſiam Dei vexantes. Scripſit etiam idem Pontifex ad Neapolitanos, quod Athanaſio tanquam juſtiſſime operanti cooperati etiam ipſi fuerint, monens, ut quem Paſtorem elegerunt, veneratione amplecterentur. Appellatque Sergium, Hominem peccati, Dei inimicum, populi ſui Tyrannum, atque Romanæ Eccleſiæ perduellem. Landulfus Capuanus Epifcopus Pontificis monita Athanaſium in ea re maxime juvit.

Athanaſius tyrannus efficitur.

Sarraceni Neapoli.

Pontifex monet Athanaſium.

Rerum deinde viciffitudo cuncta permutavit. Quid? mala mens, malus animus ſemper mala cogitat. Athanaſius Epifcopus & Dux, Tyrannus eſt effectus. Quis credat, omnes Pontificis laudes in anathemata eſſe converſas? Si quidem avaritia ductus, firmata cum Sarracenis pace, prope Neapolim iis ſedes conceſſit, nec tantum ab hoſtili præda contra Beneventanos, Capuanos, Salernitanos, ſed etiam contra Romanos ipſos voluit abſtinere. Hortatur eum Pontifex, ut pactum cum Sarraceniſ frangat; *Quod ſive ruperint Amalfitani pactum cum Sarraceniſ, ſive non, vos omnino frangatis; volumus, ut indefinenter vos id agere ſtudeatis;* & ſubdit Dominicum Epifcopum miſiſſe, ut eos ſententiam cogeret mutare. Denuo ut animarum ſaluti conſuleret ad eundem Ducem ſcribit, lactantium ſanctæ Matris Eccleſiæ uberum eſſe oblitum, cum tot damna Chriſtianiſ inferre conetur; meminerit quæſo quid ſit; quid ſi non reſipuerit, ſit futurus. Monet ut iudiciorum Domini ſit memor, nec pro iis rationem Deo reddere cogatur, qui per ejus deſidiam interempti fuere, & captivi ducti varias anguſtias, atque mortes ſuſtinuere, & ut majori ſtudio commoveat, inquit; *De quorum crudelitate quid dicere poſſumus? cum tanta hic ſtenda ſint, & lugenda, ut ſi ſcribere velimus, & lacrimarum rivuli creſcent, & primum charta, quam verba deficient.*

Athanaſius pollicetur ſædus Sarracenorū ſoluturum.

Pontifex Neapolim venit.

Miſerat tamen Athanaſius Legatos ad Pontificem, per quos pollicebatur, triginta dierum ſpacio, & cum Agarenis ſædus ſoluturum, & captivos Romam tranſmiſſurum. Quæ promiſſa cum nec certa, nec rata haberentur, optimus Pontifex avari animi cupidus explere voracitatem, qua omnia infeſta reddebantur, Neapolim ſe contulit cum argenti pondere, quo odioſam illam cupiditatem ſatiaret, rogans, ut tandem aliquando reſipiſceret, ut animæ lucrum mundanis divitiis anteponeret; non decere Epifco-

scopum, & Ducem, cui Romana semper favit Ecclesia, eidem esse inimicum; non decere bonum virum humano sanguine delectari; sumeret exemplum ab illis Neapolitanorum Ducibus, quos semper Sedes Apostolica habuit auxiliares; sumeret exemplum ab Athanasio Patruo, qui tanta sanctitate gloriam, decusque Familiae adjunxit. Tantum Pontificis verba apud Athanasium valuerunt, ut se poenitentem subjecerit, & quae vellet facturum pollicitus fuerit; sin autem sacerdocio privari, & anathemati subiacere voluisset. Videbatur Pontifici rem difficilem perfecisse, ejusque sibi animum conciliasse, hac de causa Romam sibi redeundum. At cum primum Neapoli discessit, Athanasius rerum, quae promiserat oblitus, ad pristina facinora mentem convertit. Quod ubi intellexit Pontifex, convocata Synodo anathemati eum obligavit. Hoc vero fuit excommunicationis exemplar, quod omnibus circum Episcopis scriptum est; *Athanasium Neapolitanum Episcopum sapissime admonitionibus, & multis argenti ponderibus datis, ut pactum cum Sarracenis habitum dirumperet, admonuimus. Ille autem idem pactum se omnimodo soluturum, & ab eorum societate separaturum esse promittens, sub ea conditione, ut si denuo cum illis quolibet modo foedus habuisset, omni esset Sacerdotali honore privatus, & anathematizatus. Sed haec omnia parvipendentem, & ad perditionem Christianorum cum eis pactum habentem, & nos sapissime deludentem, & de praeda eorum partem recipientem, judicio, & auctoritate Dei Omnipotentis, & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli, simul & nostra, cum omnibus sequacibus suis, & omni Ecclesiastica Communionem privamus, & quousque ab ipsis Sarracenis penitus separaverit, vel totius Christianitatis inimicum anathematizamus. Datum mense Aprili. Ind. xiv. Divini postea Spiritus fulgore tenebris discussis, ne diuturnius devius fieret, & Sacerdotale decus, ex quo deciderat, nequiter amisisse judicaretur, excommunicationis iram timens, Petro Diacono deprecatore ad Pontificem confugit, petiitque, ut Apostolicam ipsi restitueret Benedictionem, quam optimus Pastor non denegavit, hac tamen conditione, ut pactum cum barbaris perfringeret, & Marino Sarracenorum, quos nominaret ad eum misisset, aliis jugulatis. Quae sequuta fuerint ignoramus. Pietatem amplexum esse ea re arbitror, quod Athanasii Patruus Corpus ex Monte Casino in Neapolitanam Cathedrali Ecclesiam transferendum curavit, & sepulcro prope Laurentii Neapolitani quoque Episcopi tumu-*

Athanasius ad vomitum redit.

Excommunicationis in Athanasium exemplar.

Athanasius ad se redit.

Marinus Arcarius.

S. Athanasii corpus Neapolim transfertur. Eusebia.

lum

lum honestavit. Ad hos Gregorios, atque Athanasios, & Stephanos refero Eufemiam, quæ in D. Joannis Majoris condita est, in cujus sepulcro hæc leguntur;

Quisquis ad hæc sancti festinas templa Joannis
 Obscuro subsistens carmina cerne mea.
 Hic quoque cognosces pereant quod regna potentum,
 Prædia, divitiæ, umbra velut tenuis.
 Hic EUPHEMIÆ requiescunt membra benigna
 Nurus Gregorii, quæ Ducis alta fuit.
 Namque viro juncta Stephano, dum vixit in orbe
 Semper amando Deum ad bona prompta fuit.
 Orphanus, & pauper hujus solamine vixit,
 Tristis, & afflictus commoda sentit ovans.
 Semper erat vigilans meditando gaudia CHRISTI,
 Qualiter in cælo possit habere locum.
 Tandem post multum famulando rite Tonanti
 Debita persolvens pergit ad astra Poli.
 Inclite Præcursor Domini, & Baptista Joannes
 Digito devote sæpe precando Deum.
 CHRISTE salus mundi, hominum plasmatore optimus
 Dona Euphemie gaudia sancta tuæ.

Hæc nos Gregorius Præfectus, Athanasiusque Levita tristes mater amanda.

G R E G O R I U S . D V X . XXV.

915. Gregorio, quem Hieronymum miror ab Ammirato appellari, plurimum debet Neapolis, tota Campania, ipsa, inquam, Italia, cum ejus ætate Sarracenorum pestis, quæ plurimorum animos infecerat, fuerit averfa. Is cum Atenolfo Capuano Gastaldeo, deinde Comite, mox Principe, & cum Amalfitanis invito foedere, non esse diutius Sarracenos ferendos deliberarunt. Copiis, navigiisque conjunctis ad Lirim amnem profecti, ad cujus ripas hostes confederant, constructo ex navibus ponte prope Minturnas, castrisque positus acies instruebant. Barbari in nostros cum eorum adventum animadvertissent, noctu repente impetu facto, tam ferociter adorti sunt, ut hæsitare aliquo pacto coacti fuerint, & se interclusos esse fuerint arbitrati. Tandem nostri sum-

*Atenolfus
 Capuanus
 Princeps.*

*Neapolitani
 contra Sar-
 racenos.*

sumptis animis , & indecorum existimantes a tam illustri conatu desistere , pugnantes ita exceperunt , ut illico submoverint , & anceps reddiderint prælium . Augebatur in Neapolitanis , atque sociis vincendi cupido , cum præcipue in sua domo dimicantes omnium auxilio juvari posse considerent . Quamobrem confertis signis impetu facto hujusmodi barbaros perterritos egerunt , ut in fugam conjecerint . Ea omnia gerebantur consilio Symbaticii Patricii a Leone Imperatore missi (Leo VI. is erat Philosophus a studiis cognominatus , qui Basilio Macedoni successit , filiumque habuit Constantinum Porphyrogenitum) qui & Beneventano Ducatu potitus fuerat , quamobrem Græci florere videbantur . Viribus vero majoribus opus esse intelligens Atenolfus ad Sarracenos expellendos , Landolfum unum ex filiis ad Constantinum misit , qui peteret , ut Campaniam tot malis , & incommodis vexatam pro sua clementia conservaret . Nollet optimus Imperator ferre , ut ejus felicitis provinciæ incolæ durissima servitute , & cruciatibus affligerentur ; opem aliquam ferret , qua luctu , & miseria levare potuissent . Dum filius ab Imperatore copias impetrat , pater Capuæ decedit anno 914 . Tunc Nicolaus Patricius , cui cognomen Pacilio erat , cum maximo Græcorum numero in Campaniam venit , atque Imperatoris jussu Duces Gregorium Neapolitanum , & Joannem Cajetanum Patriciatu insignivit . Auxere exercitum Atenolfi , & Landolfi , qui Principatum Beneventanum obtinebant , & Guajamiri Salconitanorum Principis copiæ , & Græci Appuli , Calabrique , & alii , qui ultro se cuique fortunæ obtulerant . Castra simul ad Lirim posuere . Idem ex altera fluminis ripa a Joanne X. Summo Pontifice factum , qui suos cum Alberici Marchionis militibus conjunxerat ; atque ita tribus mensibus hostes interclusos tenuere . Qui omnibus auxiliis destituti , de salute prorsus desperantes , in proximas silvas sese abderunt , ubi a nostris omnium internecio facta est ; & Campania anno 915 . Augusto mense , restincta crudelitatis flamma , pristinam tranquillitatem , & quietem recuperavit . Antequam id contingeret , Sarraceni classe Neapolim occupare velle minabantur . At Neapolitani , ne hostes arcem paratam haberent , castrum scilicet Lucullanum , illud destituere , ac dejicere cum Gregorio Duce , & Stephano Episcopo statuerunt . Id cum rescisset Joannes Abbas Monasterii S. Severini Neapolitani Episcopi , petiit ut corpus alterius Severini , quod Barbara illustris fœmina ex Pannonia , annuente Pontifice , transfulerat , ex eo Castro Neapolim traducere

*Symbaticus
Patricius.*

*Atenolfus ab
Imperatore
auxilium pe-
tit.*

*Nicolaus Pa-
cilius .*

*Joannes X.
Neapolitani
sunt opem .*

*Neapolitani
vincunt , &
eijciunt Sar-
racenos .*

liceret, ne in barbarorum manus deveniret; quod facile imperavit. Quo translato etiam S. Soffii corpore ex Miseni promontorio, inscriptum est hoc epigramma,

*Sancti Soffii
& Severi-
nus.*

*Hic duo sancta simul divinaque corpora jacent,
Soffius unanimes, & Severinus habent.*

J O A N N E S. D U X. XXVI.

944-
*Ædes S. Pal-
mæ Neapoli.*

*S. Severi ædes
Surrenti.*

Lib. 1. c. 59.

*Ædes S. Ca-
silia.*

*Joannes Dux
molendinum
concedit mo-
nasterio S. Se-
verini.*

*Diploma
Joannis Du-
cis.*

Hunc Ducem Leo Ossiensis commemorat, qui Adelperto Abbati Cassinensi Ecclesiam S. Cæciliæ Neapoli confirmavit. Pertinuerat olim is locus (qui & Palmarum dicitur, hodie S. Palma ad Cassinense Monasterium. Præcepit etiam ne ejus familie Monachi vectigal aliquod Neapoli solverent. Et quoniam ab eodem Duce Sancti Severi ædes Surrenti iisdem permilla est, Surrentini eo Duci paruisse visi sunt. Leonis verba habemus; *Hic Abbati Joannes Neapolos Consul, & Dux præcepto suo confirmavit Ecclesiam S. Cæciliæ intra Neapolim sitam in platea, quæ dicitur Palmarum, olim ad monasterium nostrum pertinentem, cum omnibus omnino juribus ejus. Cellam quoque S. Severi in Surrento, cum omni pariter substantia, & pertinentia ipsius, Et paulo post; Et ut in tota Civitate Neapoli, nullum omnino vectigal monachi aliquando persolverent, jussit. Et quoniam hujus Religionis amatorem hunc Joannem reperio, hic fortasse est, qui Petro Abbati S. Severini molendinum quoddam concedit, ut ex diplomate cognoscimus, quod libenter adscribam, ut sciant Neapolitani, aliqua ex parte, qua utebantur Duces auctoritate. Barbariam illorum temporum, atque incertam relinquamus. Sic igitur scriptum est; In nomine Domini Dei Salvatoris nostri JESU CHRISTI, Imperante Constantino Magno Imperatore anno xli. sedente Romano Magno Imperatore ejus filio (vide quam Magni epithetum omnibus tribuebant) anno iv. Die octava decima mensis Julii Ind. septima Neapoli. Visus namque fui ego Joannes Domini gratia Consul, & Dux, facere charulam concessionis vobis Petro Prasbytero, & Abbati Monasterii Sanctorum Severini, & Soffii, ubi eorum venerabilia quiescunt corpora, situm in Vico missi; ut aqua, quæ pertinet ex jure publici nostri decurrisset per terram vestram positam in Tertium, & faceretis ibidem molina ad possessionem suprascripti Monasterii vestri, ad habendum in sempiternum quantum volueritis, sicut ipsa firmissima concessio vestra continet, quam vos exinde habeatis. Deinde subsequitur; Iterum precastis nos, ut darem, & redderem vo-*

bis

his ipsum molinum cum sua pertinentia, & vos daretis nobis campum vestrum positum ad Arcora, pro eo, in vicem, & in cambium, & a presentii die, & tempore, promptissima voluntate commutavimus, & tradidimus nos supradictus Joannes Domini gratia Consul, & Dux, vobis denique supradicto Petro humili Præsbytero, & Abbati supradicti monasterii, & in cuncta congregatione monachorum, & paulo post, De quibus nihil nobis exinde aliquod remansit, aut reservavimus in integram, sicut superius legitur, a nobis vobis sit commutatum, & traditum in vestra, posterisque vestris, sanctique vestri Monasterii sit potestate, quæcumque exinde facere volueritis, liberam semper habeatis potestatem, absque cujuslibet anteparatione, aut invasione, etiam si vos, & ipsum Monasterium ibidem plus molina facere voluerit, licentiam, & potestatem habere, & neque a nobis supradicto Joanne Domini gratia Consule, & Duce, neque a nostris hæredibus, nec a nobis personis submissis nullo tempore unquam, & quæ sequuntur; quæ omnia commutationis inter ipsos mentionem faciunt. Quod extremum est notatum profecto dignum existimavi, subscribit enim Græco caractere prægrandi, latino idiomate loquutus; sic, IOANNEC KONCOYA ET ΔΟΥΞ COΥΒ; Joannes Consul, & Dux subscripsi. Alii quoque, ΕΓΩ ΓΡΕΓΟΡΙΟΥC ΔΟΥΞΙC ΟΛΙΓΙΟΥC ΔΗΛΙΟΥ ΔΟΥΞΙC ΡΟΓΑΤΟΥC Α ΕΓΓΟ ΔΑΝΩ ΔΟΥΞΙC ΤΕΚΤΙC COΥΒ; Ego Gregorius Loisis filius Domini Joannis Ducis rogatus a supradicto Domino testis subscripsi.

Duces subscribunt Græco Charactere.

O L I G A M U S . S T E L L A . D U X . X X V I I .

Nullam hujus Ducis memoriam haberemus, nisi Ælius Marchesus in familia Capiciorum servasset; ait enim hæjusmodi se Diploma a Pomponio Læto habuisse; Nos Oligamus stella Dux, Ginellus Capicius, Baldaxar Juvanus, & Burrus Brancacius Consules Magnificæ Civitatis Neapolis; Quæ in præsentia est in magna penuria tritici, olei, casei, & hordei, promittimus quibuscumque salmariis Vallis Beneventanæ, Avellini, & aliorum locorum, qui venerabili in CHRISTO Patri Mundo Præsuli Beneventano subjecti sunt, Mundus E-pro qualibet salma farinae, vel tritici, tarenos duos; pro qualibet piscopus B-salma hordei, tarenum unum; pro qualibet salma olei, & casei tarenos tres; qui ipsis introitu portarum solventur ultra pretium, quod pro illis rebus accipient. Et ideo vobis venerabili Anustii præsentis scripsimus, ut Civitati nostræ gratum faciatis; ad vocem præconis bandire faciatis per omnes terras nobis obediens, quod vobis pro-

mittimus, & ratum habebimus. Data Neap. die xi. Maji tert. Ind. sedente Sanctiss. Papa nostro Sergio Quarto. Quod scriptum, si Diploma est, miror aliorum Diplomatum stylium prætermisisse, in quibus Dux initio, cum ejus ætatis Imperatoris anno ponitur, æque iis in extremis Consules subscribunt. Et si anno 1009. commemoratur, quid de Ducum meorum serie dicam, quam fere perpetuam habeo, & quæ inter patres, & filios fere semper intercedit, cum præcipue anno 1014. Joannes ille recensetur, quo Puteolos occupante, Severus Episcopus miraculo claruit, quando ex Capuani militis oculo, sagittam illico extruxit? Sed quod Marchesium vera produxisse mihi persuadeo; ne docto viro adversari velle videar, hoc tempore hujusmodi hunc Ducem colloco, ut & Marchesius me docuit.

S E R G I V S. DVX. XXVIII.

1025.
Pandolfus
Guaimarius.
Henrico Imperatore mortuo Conradus filius ad Imperii fa-
lligium evectus est. Pandolfus Capuanus Princeps, qui apud
Germanos carceribus detinebatur, Guaimarii Salernitani Princi-
pis opera liberatus in Italiam veniens, Nortmannorum, Marso-
rum Comitum (Rainolfi, scilicet, & Arnolini) & Imperatoris
Ducis Bojani (vel Bajano, qui etiam Catapanus dicebatur, quo-
niam super omnia constitutus fuerat, id enim *κατά πᾶσι*) ope, &
auxilio excitatus, Capuam obsedit. Et dum eam oppugnare
contendit, Pandolphus Theani Princeps, in quem Capuæ Princi-
patum Henricus transfulerat, Bojano curante, Neapolim se in-
columnen recepit. Sequenti anno ab eodem Capuano Principe
Neapolis capta est, Sergio Duce inde expulso. Tunc Pandolfus
Romam aufugit. Trium annorum spacio a Capuano Principe
Neapolis possessa est. Sergius tandem ea recuperata, Rainolfum
sibi affinitate conjunxit, Aversæ Comitem creavit, & tunc pri-
mum cum sociis Nortmannis Aversa habitari cœpta est.
Cum Theobaldus Abbas in Capuano Monasterio, quasi cap-
tivus haberetur, nec liceret extra Urbem, absque custodia pro-
gredi, idque quadriennio passus esset, cum Sergio Duce per in-
ternuncios clam egit, ut ad diem, locumque constitutum, cum
militibus accederet, & ab ea servitute miserum liberaret. Pro-
fectus est Sergius ad S. Agathæ montis radices; is locus destina-
tus fuerat; ibi S. Marci Ecclesia est, ad quam cum divertisset
Abbas animi causa, intelligens Neapolitanos venisse, ad eos con-
fu-

Neapolis ca-
pita a Ca-
puæ Princi-
pe.
Neapolis re-
cuperatur.
Aversa habi-
tatur.
Theobaldus
Abbas.
Sergius Theo-
baldum libe-
rat.
Lib. 2. c. 59.

fugit, & Neapolim ductus est, plurimum Sergio se debere ratus. Animadvertuntur hæc a Leone Cardinali, qui sub hoc Ducem rem profecto dignam narrat. Cum ad venationem Paschali Sabato silvam esset ingressus, capta præda domum rediens, uni ex pueris, cui nomen Protagoras retia colligenda iussit. Is tardior dominum est insequutus. In itinere obviam habuit spectra quædam, a quibus percunctatus, qui nam genium essent? Ne metueret, responderunt, sed hilari animos eos sequeretur. Per silvæ calles ductus, in cœnoso, & foetido quodam lacu, atque visu horrendo Pandulfum Capuanum Principem ostenderunt, qui paulo ante obierat, ferreis nexibus vincum, & in lacu miferime demersum, ligato gutture a spiritibus extractum. Rogavit puer, ut diceret, cur in tanta calamitate jaceret? Hæc respondentem audivit; Licet ob multa scelera maximi sibi cruciatus imminerent, nullam sibi tamen majorem pœnam luendam, quam ob sacrilegium quod commiserat, quando aureum Calicem ex Monasterio S. Benedicti abstulit. Quamobrem obtestatus puerum est, ut ad uxorem Capuam pergeret, ejusque propolita miseria obsecraret, ut Calicem restitueret. Tantum timoris ex ea re accepit, ut cum primum domum pervenerit, morbo correptus decesserit. Ante vero ejus obitum Pandolfus Gualæ filius, qui Calicem pignoris loco a Pandolfo Principe acceperat, Neapolim venit, atque ex Protagoræ ore omnia accepisse retulit Leoni Cardinali, ut ipse in Chronicis scribit. Quibus uxori communicatis, neque Calicem, neque pretium restituit viri cruciatus nullo pacto consulens. Regnabat tunc Basilius II. Porphyrogenitus, cum Constantino X. fratre, exactus a Nicephoro, restitutus a Joanne Zymisce, coronatus ab Antonio Studite Patriarcha. Idcirco ejus anno quinquagesimo, qui extremus erat Imperii, Sergius Cœnobium S. Gregorii Mariæ Abbatiæ concedit, his verbis; *In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu CHRISTI. Imperante Domino nostro Basilio Magno Imperatore anno Quinquagesimo, sed & Constantino fratre ejus Magno Imperatore anno Quadragesimo septimo, die secunda mensis Septem. Ind. octava Neapoli.* Nos Sergius in Dei nomine eminentissimus Consul, & Dux, concessimus, & tradidimus tibi, Maria Vener. Abbatissa, filia quondam Stephani parentis nostri, idest, integrum Monasterium, & Cœnobium, vocabulo beatissimi Gregorii, & Sebastiani, atque Domini, & Salvatoris nostri Jesu Christi, & beati Pantaleonis Christi Martyris, quæ in unum aggregavimus, & copulavimus constitutum intus Parthenope, & ad

*Narratur
res memora-
bilis.*

*Pandulfus
Capuanus
Princeps.*

*Diploma Ser-
gii Ducis.*

*Monasterium
S. Gregorii,
& Sebastiani,
& Pantaleo-
nis.
Platea Nu-
striana.*

& ad

& ad protecta nostra Civitatis Neapolis, in platea quæ Nufriana, cum omnibus Casalibus, Ecclesiis, & domibus, & habitacionibus, seu hortis, & cum omnibus casalibus, & terris cultis, & incultis, intus, & foris montibus, & collibus, rivis, aquis, pratis, pascuis, seu oliveis, & cerquetis, seu castanieis, & padulis, & excatoriis, & infusariis quamque, & omnibus hospitibus, & commendatis fundatis, & exfundatis vivorum, & mortuorum, omnia cum celsibus, & consuetudinibus, & regulis, vel omnibus adjacentibus, & pertinentibus eis, simul & cum omnibus servis, ancillis, & desfis de intus, & foris, & omnibus mobilibus rebus, mobilium, & immobilium, seseque moventibus omnibus ad supradictum Monasterium, quod in unum aggregavimus, & copulavimus, ut superius diximus, generaliter, & integro pertinentibus omnia, & in omnibus quantum, & quomodo ibidem pertinuit, & pertinet, vel pertinens fuerit christianissimis viris, & mulieribus offerunt, aut datum, vel subjugatum est, aut fueris per qualemcumque modum, ut diximus intus, & foris in integro a nobis tibi jam dicta Maria Ven. Abbatissa sit concessum, & traditum, hac videlicet ratione quatenus a nunc, & omnibus diebus vitæ tuæ in tua sit potestate tenendi, & dominandi, seu frugiandi, & de ipsis refrugiis faciendi omnia, quæ volueris, & sanctam ejus congregationem Monachorum cum Dei adjutorio, & timore regulariter regere, & gubernare debeatis sub castitate, & Monachili disciplina, ut regula Beati Benedicti docet; & incessanter vos, & prædicta vestra Congregatio Monachorum die, nocteque ibidem Vesperas, & Matutinas, seu Missarum sollemnia, & oris laudibus, & luminariorum concinnatione sine mora regulariter offerre; siquidem ex hoc ordine prædicto Monasterio, quæ in unum aggregavimus, & copulavimus ab omni servituti conditione pro Dei amore, & Beati Benedicti, cujus regulam tenere videmini, ita solvere curavimus, ut a modo, & deinceps, & semper, tu præfata Maria Abb. in vita tua, quam & vestra Congregatio post tuum obitum licentiam, & potestatem habeatis, absque omni contradictione Abbatissam ibidem eligere, & ordinare secundum Dominum, & secundum Regulam S. Benedicti, & neque a nobis supradictus Sergius Domini gratia Consul, & Dux, neque a nostris successoribus liceat ex rebus præfati Monasterii &c., ubi quomodolibet subtrahere, aut populari, nec alterius ordinis Monachas, aut Sacerdotes ibidem eligere, aut ordinare, vel pro tali ordine pretium, aut munus suscipere &c. Ideo hoc fieri decrevimus, ut a modo, & deinceps, & semper prædicta Congregatio in Dei laudibus alacrior, & devotior existat, quatenus pro vita nostra, & salute patriæ liberiori

Regula Beati Benedicti.

riori animo omnipotenti Domino sedulam offerant precem. Et post alia, quæ hujusmodi etiam comediuntur, subscribit, Ego Sergius Consul, & Dux subscripsi. In quibus quam religio nostri Duces fuerint facile cognoscimus, quibus hæc Monialium præcipue Monasteria plurimum se debere existiment, eorumque memoriam piis orationibus esse celebrandam.

J O A N N E S. D V X. XXIX.

Magistrum militum recenset Petrus Damianus, ad Dominicum Loricatum scribens, & commemorat visionem, quam a Desiderio Abbate Cassinensi acceperat, qui Pontifex postea effectus Urbanus II. dictus est; Dei scilicet Servum cum vidisset veluti nigros Æthyopes junementorum pabula portantes, & facinarios comminantes, interrogasse quidnam rei illud esset, quodve genus hominum, & quo pergerent? eosque respondisse, Malignos esse spiritus, qui ad Principem Capuæ Pandulfum, & Joannem Neapolitanæ Civitatis Magistrum militum properarent; samenta ignium ferre hominibus comburendis. Hæc enim inter alia scribit; Præstolamur in proximo Principem Capuæ Pandulfum, qui jam decumbit, & Joannem Magistrum militum Neapolitanæ Civitatis, qui adhuc vivit incolumis. Quæ cum audisset Joannes, ait; Modo necesse est nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de hujus terræ statu provida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & sæculum deseram, & monachicum habitum sumam. Ut autem probaret utrum verum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad Capuana mania direxit. Qui veniens Pandulfum jam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Joannes, antequam Imperator istas partes attingeret, vix quindecim dies supervixit. Eoque mortuo, Vesuvius mons in flammam erupit (inquit Leo Ostiensis) tantaque resinæ sulphuræ congeries ex eo protinus fluxit, ut torrentem faceret, atque decurrente impetu in mare descenderet.

1010.
Epist. 5. c. 13.
Visio Desiderii Abbatis.

Pandulfus
Capuanus
Princeps.

Pandulfus,
& Joannes
moriuntur.

Vesuvius.
Lib. 2. c. 84.

S E R G I V S. D V X. XXX.

Desiderius Abbas summa celebritate Cassinensem Ecclesiam dedicavit. Convenere cum Alexandro Pontifice Hildebrandus Romanus Archidiaconus, aliique Cardinales, multi præterea ex Romanis Proceribus, tum Campaniæ, Apuliæ, & Calabriæ E-

1071.
Cassinensis
Ecclesie de-
dicatio.

pi-

piscope, qui cum ceteris, qui aliunde convenerant ad xliii. numerati fuerunt. Adhiere Riccardus Capuanus, Gisulfus Salernitanus, Landulfus Beneventanus Princeps, & Sergius Dux Neapolitanus cum Sergio Duce Surrentino.

S E R G I V S. D V X. XXXI.

1090.
Alia concessio Monasterii S. Gregorii.

Sub Alexio Imperatore administravit Rempubicam hic Sergius. Placet plerisque eundem esse cum superiore, atque ita oportuit eum diutius vixisse. Hic denuo concedit Stephanæ, vel Stephanæ sibi affinitate conjunctæ Abbatissæ Cœnobiorum S. Georgii, S. Sebastiani, & S. Pantaleonis, ædes, bona, privilegia, quibus superioris Sergii gratia utebatur; qui Joannem filium Ducem constituit, sic enim ait; *In nomine Dei Salvatoris nostri JESU CHRISTI, Imperante Domino nostro Alexio magno Imperante anno ix. die 15. Mensis Maii, ind. 23. Neapoli. Nos Sergius in Dei nomine eminentissimus Consul, & Dux, atque Domini gratia Magister militum. Nos autem pro vice nostra, & pro vice Joannis Ducis filii nostri, qui infra ætatem esse videtur, & reliqua, quæ cum superiori diplomate sere ad verbum conveniunt. Et subscribit, Ego Sergius Consul, & Dux Protosebastos subscripsi. Is fortasse est, qui in aliis Diplomatum subscribit, Sergius olim Consul, nunc autem Monachus. Qui Satimalis filium dicunt, & Satimalem etiam Ducem faciunt, velim scripta ostendant, quæ negari non possint.*

J O A N N E S. D V X. XXXII.

Hic patri succedens, Abbati S. Salvatoris in Castro Luculano, agrum ad mare concedit, in quo Mariæ Magdalenæ Templum ædificatum fuit extra civitatem. Ejus jura ad D. Petri ad Castellum translata fuerunt, quod Cœnobium ante Arcem novam erat positum, cum D. Sebastiani Cœnobio deinde conjunctum. Hujus uxorem Ebam reperio Losfridi Cajetanum Ducis filiam, ut in Diplomate sub Joanne, & Alexio porphyrogenitis.

Ædes D. Mariæ Magdalena. S. Petri ad Castellum. Eba Ducissa.

S E R G I V S. D V X. XXXIII.

1130.

Clamitofa Neapolitanæ Reip. tempore, quæ jam senescens amissis Imperatorum viribus barbaris Regibus obtemperare cogebatur.

batur, multas fortunæ vicissitudines postremus hic Sergius pertulit. De Apuliæ dominatu certabatur inter Innocentium II. Pontificem, qui Ranulfo Comiti favebat, & Rogerium Rogerii Siciliae Comitis filium. Pontifex Pisis, ubi Concilium convocaverat egressus, Lotharium Saxonem Imperatorem convenit, cui ob dominandi cupiditatem Rogerius erat invisus, qui Henricum generum cum tribus millibus equitum apud Pontificem destinavit, ut Romanos fines tueretur, & Roberto Capuano Principatum restitueret. Cæsariani in Apuliam ingressi, eam provinciam in suam potestatem redegerunt, dum Pontifex, subacta S. Germani Civitate, Capuam profectus, Robertum in pristinum locum restituit. Interim cum Beneventanis a Pontifice, & Henrico Duce pugnatum est. Beneventanis victis multa Pontifex condonavit. Arcem Barensem a Rogerio ædificatam expugnarunt, & Melfim cæperunt. Pisanorum Classis ab Imperatore accersita Neapolim venit, & ejusdem jussu Amalfim missa, ut eam igne, ferroque absumerent; cives tamen accepta pecunia in Imperatoris, & Pisanorum fide perstiterunt, cum aliis in eo maris tractu Scalensibus, & Ravelvensibus magnam cladem intulissent. Devicta quoque Apulia est. Pisanos ad Salernum obsidendum Imperator misit, Roberto Principi Capuano, & Sergio Magistro Militum Neapolitanorum præcipiens, ut Pisanos ad eam rem perficiendam junctis copiis adjuvarent. Captum est Salernum 15. Calend. Aug., cum cives patris deditioem fecissent, multis Siculis Rogerii militibus occisis. Erat Orientis Imperator Joannes Porphyrogenitus, qui Colojoannes dicebatur, qui ad Lotharium gratulatum misit, quod Rogerium ex Apulia expulisset. Abellinum quoque captum est, itemque Beneventum, quod iterum defecerat. Romam deinde profecti sunt. Haud multo post redintegratis viribus, Rogerius Salernum, & Nuceriam occupavit, æquavit solo Capuam, Abellino potitus est, Beneventum obtinuit. In quo cum & vires, & animos crevisse animadverteret Sergius, Imperatoriæ fidei oblitus, ultro Rogerium adiit, atque se ipsum, & Neapolim dedit; cujus vel amore, vel timore (quod potius credo) indignum facinus perpetrare non contempsit, ut a legitimo Pontifice deficeret ad Petrum Leonem, qui Anacletus dictus est, & qui schismate Ecclesiam Dei turbaverat. Prævæ fidei hominem hunc fuisse illud etiam ostendit, quod cum primum Ranulfus Apuliæ Comes aliquid roboris sumpsit, & ad Vallem Caudinam contra Rogerium equites, peditesque conscripsit, & a Neapolitanis, ipsoque

Rogerus Siciliae Rex.

Pisani evocantur.

Pisani Salernum obsident.

Colojoannes.

Abellinum capitur.

Salernum, & Nuceria occupantur.

Petrus Leo Pontifex, Anacletus.

Vallis Caudina.

T

auxi-

*Neapolis ad
Normannos
pervenit.*

Albira.

*Robertus Pi-
sas aufugit.*

*Pisani occu-
pant Aver-
sam.*

*Pisani va-
stunt Amal-
sam.*

auxilium petit, nullam de libera deditioe, quam fecerat rationem habuit. Quapropter in Neapolitanos Regis indignationem concitavit, qui devicta Apulia, Beneventum, Capuam, Comitum Apuliae Ranulfum, & Neapolim subigere cupiebat. Devictis aliis, Sergium minis perterritum, affirmans, nisi continuo deditioem faceret, Neapolim invasurum, & in ipsum graviter animadversurum. At perfidus mox iterum flexis genibus, deditioe facta, Neapolim ejus imperio subjecit, atque hujusmodi est Civitas, quae a Graecis condita, post liberum Republicae statum, post Romanorum juga, Graecorum Imperatorum leges, atque interim barbararum nationum Imperia, tandem ad Nortmannos pervenit. Ingravescente eodem anno morbo Alberiae, vel Albirae Rogerii Uxoris, tanto dolore affectus est, ut cum sese per multos dies in cubiculum abdidisset, fama percrebruit uxorem, atque virum esse mortuos. Quapropter Robertus Capuae Princeps, qui Pisas aufugerat a clientibus, obaeratisque sollicitatus, cum Pisano navigiis a Neapolitanis exceptus est favente Sergio, qui jam antea contra Regem conspiraverat, & accersito Ranulfo Comite, inter ipsum, & Robertum, Sergiumque socius idum est, ut cuique sua restituerentur post victoriam. Cum Pisano exercitu, in quo ad octo millia militum erant, foederati Averfam oppugnavant, & in Capuam moventes, famis necessitate revocati Neapolim rediere, Averfae castodiam praefecto Ranulfo. Rogerius vero contra omnium opinionem vivens ex improvise adortus hostium copias, perduellibus non esse ignoscendum delibavit. Averfam capit, & diruit. Neapolitanum agrum incendit. Perterriti foederati, nec ex porta quidam egredi ausi sunt, & cum irae ardorem quavis injuria Rogerius non posset extinguere, quicquid agri inter Averfam, & Neapolim esset, comburendum iussit, ut frugibus omnino vacuum esset solum. Relicto ad Capuam exercitu, Neapolim obsidet, erecta super aggerem turri, quam cum paulatim labentem cerneret, propterea quod ex arido cemento terra labilis facta erat; cumque ob calorum molestias morbus in exercitu invalesceret, taboque correpti ex cadaverum fetore milites caderent, obsidionem solvit, ita tamen, ut in statione non longius a civitate dispositi milites explorarent, quo pacto Sergius, & factionis principes in ejus manus devenirent. Quod cum iidem intelligerent, seque annona interclusos aegre ferrent, & a militibus se jam deserti conspicerent, in Pisano auxilio spem reliquam habuere. Pisas ad implorandam opem

opem Robertus missus est. Qui comparata classe, antequam Neapolim accederent, Amalfim, & Scalati oppida expugnarunt. Sed a Rogerio circumventi, magna accepta clade, relidis aliquot Pisanis Neapoli, Pisas Robertus reversus est. Rogerius in Neapolitanum agrum irrupit, dum civitati defendendæ Sergius, & Ranulfus præerant, & succissis arboribus, vitibusque, Averfam contendit. Sergius fame obsessus, timens ne Rogerius obsidionem repeteret, omni spe destitutus, Pisas quoque profectus est. Nulla hujus Ducis alia fit mentio. Scribunt aliqui, cum Rogerio contra Imperatorem pugasse, atque ita occubuisse.

R O G E R I U S. D U X. XXXIV.

Ad Neapolitanorum Ducum gloriam amplificandam, Ducatus excellentia cum Regio dominatu in Rogerio primo Neapolis Rege fuit conjuncta. Accurate enim Petri Diaconi verba in Chronicis Cassinensibus consideravi, qui ait; *Defuncto Honorio, electos esse Gregorium Cardinalem S. Angeli in Papam Innocentium II., & Petrum Presbyterum Cardinalem S. Calisti in Anacletum.* Dein subdidit; *Petrus autem Cardinalis Rogerio Duci Apulia coronam tribuens, & per privilegium Capuanum Principatum, & Ducatum Neapolitanum cum Apulia, & Calabria, & Sicilia illi confirmans;* Sed de Rogerio in suo loco.

1130.

Quamvis in Rogerio Ducatus Neapolitanæ Reipublicæ *fi-* nem conspicimus, posterioribus tamen temporibus anno 1190. *Aliernus Ce-* obicitur se nobis Aliernus ille, qui nobilissimum Amalfitanis, *tonus-* & Scalensibus privilegium concessit, cujusque diploma in Actis *1190.* Neapolitanis habemus, qui cum Consulibus, Comestabilis, Militibus, & Populo Neapolitano recensetur. Quid de eo statuam, prorsus ignoro. Ducem superiorum instituto non judico. Et si Dux erit judicandus, quo pacto post tot annos, quibus Rogerio Regnum est adeptum, & Tancredus regnabat, Duces Neapoli commemorabuntur? Dices fortasse aliquam post Rogerium per aliquot annos Neapoli antiquæ administrationis imaginem reliquam fuisse, cum præcipue Siciliæ Reges Panhormi ad Sarracenorum audaciam compescendam resederint, cum tumultus sub Tancredo excitati, antiquam administrationem aliqua ex parte reinvenerint? An vero aliud administrationis genus eo tempore permittentibus Regibus, Neapolitanos fuisse amplexos, quod a primis illis Reipublicæ generibus, & a Republica sub Ducibus esset

esset alienum , & ut hodie Beneventum , eo Consulum genere gubernaretur? Quid in tanta temporum calamitate decernemus? Hoc unum non negabimus , esse Alierni diploma adeo verum , ac sincerum , ut ejus auctoritati plurimum nitantur Amalfitani . Multa inde elicimus , quæ ad Res Neapolitanas faciunt . Illud est hujusmodi ;

In nomine Dei æterni anno Incarn. Dominicæ M.C.XC. die nono mensis Maji viii. Ind. Quia gloria , & corona illustrium civitatum est diversorum officiorum concursus populi multitudo , & quanto in diversis mercimoniis , & variis utilitatibus vivendi sibi invicem , & aliis hominibus , quorum frequentatur accessus , justius , copiosiusque ministratur , eo celebrioris nominis Civitates ipsæ , & majoris opinionis divulgatione clarescunt . Idcirco nos Aliernus Cutonus , Consules , Comesstabuli , Milites , & universus Populus egregiæ Civitatis Neapolis , provida , & salubri deliberatione Concilii , attendentes quid honoris , quid commodi Noobilissimæ Civitati , vos viri prudentissimi Scalenses , Ravellenses , & ceteri negotiatores , & campsores de Ducatu Amalfiæ conferatis , nobis , vestrisque hæredibus , & successoribus in prædicta Civitate Neapoli habitantibus , salvo in omnibus generali privilegio Neapolis , quod est inter Nobiles , & Populum ejusdem Civitatis , concedimus , auctorizamus , & in perpetuum hoc speciali privilegio confirmamus , ut sicut ista Civitas Neapolis privilegio libertatis præfulget , ita & vos negotiatores , campsores , sive apothecarii de præfato Ducatu Amalfiæ , ut negotiatores exercent , in hac eadem Civitate ad habitandum , seu ad apothecas tenendum venerit , eadem omnino libertate in perpetuum gaudeatis , ut nulla condicio de personis , vel rebus vestris , sive hæredum , vel successorum vestrorum negotiatorum in Neapoli habitantium requiratur , sicut non requiritur de Civibus Neapolitanis , salvo honore ipsius civitatis in libero , & franco usu vestrorum negotiorum .

Habes Amalfitanorum privilegium , qui Civitate donati videbantur , semper enim inter Neapolitanos , & Amalfitanos , ut ex superiorum Ducum gestis conicere licet , jura necessitudinis intercesserant . Libertas etiam Neapolitana proponitur , quæ ab ædificationis primordiis secum vixit . Habes commune Nobilium , & Populi Concilium . Sed Consules præficiendi potestas huc pacto conceditur ;

Insuper hoc eodem privilegio concedimus , & confirmamus vobis vestrisque hæredibus , & successoribus , negotiatoribus , campsores , apothecariis de memorato Ducatu Amalfiæ in Neapoli habitantibus ,
vel

vel habitaturis ad negociationes exercendas , ut liceat vobis , vel eis in perpetuum de gente vestra , inter vos Consules statuere , ac mutare in Civitate Neapoli , de illis , qui Neapoli manserint , sicut vobis , vestrisque hæredibus , & successoribus , in civitate ista negociationes exercentibus paruerit expedire , quorum arbitrio , & iudicio secundum veteres bonos usus , vestras causas , sive lites , quæ inter vos , vel eos emerferint , terminentur , neq̄ liceat civitati , vel alteri , pro ea vobis , seu hæredibus , & successoribus vestris , vos , seu hæredes , vel successores vestros de prædicto Ducatu Amalfiæ in Civitate ista manentes , sua negocia exercentes , de veteri , & bono usu vestro , seu consuetudine trahere , vel mutare ; sed debeamus nos in omnibus bonis usibus vestris , in Consulatu vestro in perpetuum conservare , & vos gubernatione , & iudicio vestrorum Consulum tantum in perpetuum vivere debeatis . Et hoc privilegium nostræ concessionis , omnimodo , & perpetua firmitate signetur sigillo Civitatis , & Consulum , & subscriptione plurium de nobis communi Concilio , & voluntate Civitatis Neapolis est roboratum , ac tum Neapoli per Maurum Clericum Sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ Notarium Domini Sergii venerabilis Neapolitani Archiepiscopi . Anno , die , mense , & Inditione superius prænotatis . Sic deinde subscribunt . Ego Aliernus Cutonus subscripsi . Ego Joannes de Griffis subscripsi . Jacobus Falconarius Consul . B. Domini boni Cos. Joannes Crispanus Cos. M. de Licio Cos. Joannes Baccatorius Cos. Dovodeus Mermil Cos. Stephanus Stelmarius Cos. Joannes Pignatellus Cos. Joannes Comina Cos. Joannes Theophilus Cos. Sergius Matula Cos. Petrus Fracozza Cos. Petrus Arbata Cos. Bernardus Gizzo Cos. Jordanus Imperator Cos. Gregorius Bais Cos. Stephanus Spada Cos. Joannes Joannis Radicelli Cos. Consules igitur in Neapolitana Republica , qui & Duces , Consules , qui & Decuriones , & Consules , qui iisdem fere comparabantur , quos eadem Respublica privilegio eligebat . Ab Innocentio III. Pontifice Epistola ad Anselmum Neapolitanum Archiepiscopum , de pluritate beneficiorum restringenda , hic Aliernus , Comes appellatur , ait enim , Unde Joannes filius quondam Comitum Alierni Ecclesiæ tuæ clericus , plus potentia parvis sui , quam prædecessoris tui , spontanea voluntate ultra viginti Ecclesias in Civitate Neapolitana , & in majori Ecclesia beneficium maximum proponitur obtinere .

Decret. ep. 1.

DE

DE DUCIBVS AMALFITANIS.

CAP. XIII.

Absurdum fortasse aliquibus videbitur in Neapolitanis rebus Amalitanas admiscere. Sed qui historiarum curiositate detinentur, nec omnia prorsus ex re tam curiosa, quam Ducum seriem arbitramur, hujusmodi elicere queunt, ut exactam habeant temporum, locorum, dignitatum cognitionem, ex aliquo saltem vestigio aliqua posse cognoscere sibi persuadent. Quamobrem, nec vanos nostros labores proponimus, nec omnino aspernandos. Multa in his Ducibus enunciamus, quæ ad Neapolitanos pertinere iudicabuntur. Displicet vero, quod in iis quoque laterna opus est, tenebras enim inopia scriptorum obduxit; sed non erat Amalitanorum amplitudo prætermittenda, qui eandem fortunam cum Neapolitanis pertulerunt, cum præcipue inter se Neapolitani, & Amalfitani Duces affines semper fuerint, & cum aliquando Amalitanos Neapolitanus etiam Dux gubernarit.

Antiqua Amalitanorum Chronica narrant, cum a Constantino nova Roma Byzantium fuit appellatum anno 339. Romanos Proceres Urbis novitate, & Imperatoris muneribus allectos, comparatis navibus, uxoribus, liberisque, & suppellectili impositis, eo profectos esse, sed tempestate coorta, ex naufragio duas tantum naves incolames evasisse, & Ragusium appulisse, eorumque calamitate, & squalore permotos accolæ, concessisse iis agrum, quem incolerent, iisdemque uterentur legibus, Romano nomini se plurimum debere dicentes. Paucos post annos, Romanos cum intelligerent se in Ragusianorum invidiam adductos, vel quod angustis finibus interclusi, latius eos patere desiderarent, vel quod Romanus animus servitutis insolitus, dominandi cupiditate accendebatur, naves conscendisse, petiisse Italiam, in loco, qui Melfetus dicebatur confedisse, Melfum ædificasse, & Romano nomine relicto, Melfitanos (vel Amalitanos) esse dictos. Inde aliquorum Principum bella metuentes, Ebulum, postea Scalam, & Vallem, quæ non longius abest, & maritimo littori ad Occidentem subjacet incoluisse, ibique condidisse Amalfiam. Loci habitationem describunt, usque ad Sicardi Principis Beneventi, & Salerni, filii Siconis tempora; nondum enim Beneven-

ta-

anus Principatus a Salernitano divisus fuerat. Mixtum eo temporis spacio fuisse Amalfitanorum genus cum Longobardis, & Neapolitanis, quapropter tantum crevit, ut Sicardo eorum vires timorem incuterent. Egisse ideo Pontificem cum aliquibus ex ea Civitate, ut occupatam Amalfiam diriperent, atque vastarent; multosque largitionibus corruptos per litteras affinibus illud persuadere conatos esse. Eos tamen, ne locorum delicias desererent, & ne impietatis in patriam accusarentur, recusasse. Interea Principem constantes eorum animos animadvertentem, cum Longobardis, & iis Amalfitanis, quos apud se aluerat, in Amalfiam nocte quadam irruisse, & omnes fere cives Salernum duxisse captivos. Sed clara invito consilio, Amalfitanos, ut illatam injuriam ulciscerentur, Salernitanos fuisse adortos, vineas, domos incendisse, & Amalfiam summo cum honore esse reversos anno salutis 829. divisis Salerni, & Beneventi Principatibus, cum Sigino Beneventum, Rodolfo Salernum obtigisset. Ea ætate Bartholomæi Apostoli Corpus ex Lipara Insula Beneventum fuisse translatum anno 925. & Virginis, & Martyris Thriphomeæ Corpus ex Minorum Religione in Amalfiam, inde Beneventum. Aliqua in iis profecto apocrypha videntur, sed quem, nam de re veriora scribentem legimus?

Cum igitur Salerno Amalfiam Amalfitani regressi sunt, instituentem urbis administrationem curarunt, Præfatos præficien-tes, ne sine capite viverent; & Calendis Decemb. iii. Ind. primum Præfatum elegerunt, Petrum. Sequenti anno Scripum *Petrus. Scripus. Maurus. Marinus. Ursus. Sergius. Leo. Taurus. Lupinus. Sergius. Marinus.* Constantii Comitis filium; deinde, Maurum. Post hos singulis annis hinc sibi Præfatos crearunt, quorum seriem ignoramus. Mox ad unum Præfatum ventum est, & habere Marinum, post quem, Ursum. Rediere hinc Præfati, habueruntque Ursum Comitem, & Sergium Comitem, quos subsequuti sunt, Leo Comes, & Taurus Comes. Adlecti anno proximo, Lupinus Comes, & Comes. Iterum Ursus Comes, & Sergius Comes, qui de Marina dicebatur. Duos deinceps reliquisse videntur, & uni tantum Præfato adhæsisse. Sergium enim elegerunt Gregorii Magistri militum filium. Ecce tibi Neapolitanos Duces. Post multos annos iidem Amalfitani cum Atranensibus Marinum Luciani Pulcharii filium (quem Senioremem dixerunt) elegerunt, regnavitque cum Sergio filio annos 14., quæth excæcaturum Amalfitanus Populus de Magistratu dejecit, & Neapolim extruxit. Habes adhuc eorum Ducum affinitates. Habes præ-

- præterea populi potentiam, qui facile cogebat Præfectos, ut se Magistratu abdicarent; nam idem evenit post Sergium Mauro Marii filio, Cunnacii Marci nepoti, & Sergio Petri Comitis filio, Marci Antiocheni Vicarii nepoti, (ad Græcos clarius accessimus) qui in suo Magistratu, ejecto Sergio, quinque annis præfuit. Marinus item quatuor annos Rempublicam administravit, & ejectus est. Subrogatum Ursam filium Marini Comitis de Pantaleone Comite, filio Cunnacii Marci, post sex menses quoque ejecerunt. Successit Ursus Galastantis, Joannis Salvi Romani Vitalis filius. Post sex menses item ejectus. Rediit Marinus, cæcusque cum filio Pulcharo septem annos administravit. Cui mortuo successor datus est Sergius filius Sergii de Leonato, una cum Petro Episcopo Urbi filio; & uno tantum anno præterito, Petro dimisso, Sergius solis annis quinque præfuit. Quam similiter cum Ducibus Neapolitanis, Episcopi quoque præficiuntur? Creatus deinde Mansus ejus nepos, Lupini filius, qui Marci Vicarii Antiochenis nepos erat, & post decem annos, & octo dies depositus est. Præfecerunt sibi Leonem Neapolitanum Martini filium, Leonis nepotem (en tibi Neapolitanorum Ducum seriem) qui navali prælio a Surrentinis captivus ductus est. Nullum huc usque perpetuum ordinem reperio. Subdunt eadem Chronica annos, & Duces a nobilitate, & populo electos.
- Anno 892. Mansam Fusulum commemorant; Urbi filium, qui Ducatum 16. annos obtinuit; & post eam administrationem Monachalem habitum induit Benedictinorum de Monte. Anno 908. successit Mastalus Mansonis Fusuli filius, Excellentissimus Imperialis (nota titulum) & Magistratu functus est xl. annos. Anno 948. Mastalus minor ejus filius, post quatuor administrationis annos cum Androsa matre occisus est. Anno 952. Dux eligitur Sergius, Imperialis Patricius, filius D. Comitis, qui post septem annos, & sex menses obiit. Anno 959. Manso Imperialis Patricius, & Antipatus. Gloriosus, & Perfectissimus Dux appellatus est, & viginti quatuor annos præfuit; qui in carcerem ab Alfeno fratre conjectus, obiit; & Manso, qui ejectus fuerat, dominio recuperato, 16. annos Magistratu potitus est. Anno 1001. successit Joannes Perella Mansonis filius, in quem Imperator Patriciatum contulit, decessitque post annos tres. Anno 1004. Sergius Joannis filius, & cum Joanne filio 13. annos Ducatum obtinuit. Anno 1019. alterum Sergium reperio, sed adeo confuse cum superiori, ut nihil cerè elicere possim. Anno

no 1035. Manso Sergii filius , cum Maria matre , quam Ducissam , & Patricissam in diplomatibus dictam reperio; regnavitque annis 4. & mens. 3. Quo regnante , Joannes frater Neapoli, quo ejectus fuerat, Amalfiam rediit , & Ducatu recuperato Mansonem fratrem ad Sirensas insulas (Gallos vocant) duxit , atque oculis privavit , & Constantinopolim profectus est. Anno 1039. Guaimarius Salernitanorum Princeps mense Aprili Ind. vii. Amalfitanus Dux creatus est ; & quinque annorum , & sex mensium spacio peracto , Manso Ducatum obtinuit , atque hujusmodi cæcus alios decem annos imperavit . Sed anno 1054. cum Joannes Constantinopoli rediisset , Amalfitani , & Atranenses debellantes , Mansonem expulerunt , & mense Octob. vi. Ind. Joannes in pristinam dignitatem evedus est , regnavitque 16. annos . Quo mortuo , ejus filius Sergius anno 1070. electus est , vixitque annos quinque . Successit Joannes filius , qui antequam dominium exerceat , modico interjecto intervallo , Ducatu spoliatus est , & adscriptus anno 1075. Robertus Guiscardus Nortmannus , qui undecim præfuit annos , & menses octo , obiitque anno 1086. Cal. Aug. viii. Ind. Neque pacifice Ducatum obtinere visus est , quando anno 1080. Amalfiam occupavit , & Gandalonem nepotem captum oculis perduellem accusavit .

In Ducatu Patres cum filiis fuisse positos , hæc itema nobis declarant . Aliquando Joannem , & Sergium legimus . In nomine Domini , &c. *Temporibus Domini Joannis gloriosi Ducis , & Imperialis Patricii , Antipati , & Vestis , & Domini Sergii gloriosi Ducis filii ejus anno septimo post eorum recuperationem , &c.* Aliquando Sergium , & Joannem . *Temporibus Domini Sergii gloriosi Ducis , & Imperialis Patricii anno octabodecimo , & sexcento anno Domini Joannis gloriosi Ducis filii ejus .* Sæpe Mansonem , & Joannem ; *Temporibus Domini Mansonis gloriosi Ducis , & Imperialis Patricii anno trigesimo quarto , & sextodecimo anno Domini Joannis gloriosi Ducis filii ejus .* Mansonis affinitates hujusmodi explicatas reperi ; *In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi , anno ab Incarnatione ejus millesimo nonagesimo , temporibus Domini Rogerii gloriosi Ducis anno secundo , Ducatus illius Amalfiæ die 5. mensis Octobris . Ind. 14. Amalfi . Certum est , me Joannes fili , quod bonæ recordationis Domini Sergii filii , bonæ memoriæ Domini Mansonis gloriosi Ducis , & Imperialis Patricii Antipati istius Civitatis , a præseni die promptissima voluntate scribere , & firmare pro redemptionis unione nostræ , & de suprascripto Domino Sergio germano*

Monda. no nostro, quam, & de Domna Monda genitrice mea, & de Domino Mansone vero germano meo, trado, & firmo, atque offero, *Monaster. S. Laurentii.* visus sum in Monasterio puellarum beati Laurentii, qui constructus est, & dedicatus intus præfata Civitate Amalfiæ, &c. Hæc quoque, cum nostris Ducibus conveniunt, qui Virginum Monasteria summa cum voluntate ædificabant. Alibi seriem habemus ampliorum, sed fere inextricabilem; *Gaytelgrima.* *Gaytelgrima* relicta Domini Mansonis, filia bonæ memoriæ Domini Mansonis gloriosi Ducis, & Joannis filii supradicti Domini Mansonis Comite, distributoris testamenti dicti Domini Mansonis, viri dictæ *Gaytelgrimæ*, sponponderunt dominæ Mariæ Abbatißæ Monasterii S. Laurentii de Amalfia modica sex de leguminibus, &c. Ubi etiam hæc leguntur, Nos *Gaytelgrima* relicta Domini Mansonis filii bonæ memoriæ Domini Mansonis gloriosi Ducis, & Imperialis Patricii, Antipati, & Joannis filii supradicti Domini Mansonis filii bonæ memoriæ supradicti Domini Mansonis Ducis, & Antipati, Patricii, qui sumus ambo vere cognati; & nos Manso filius Domini Mastali, filii Domini Mansonis de Leone, de Mansone Comite, qui sumus distributores, &c. Et sub Tancredo anno ejus 2. *Antica Ad-* Ind. 10. Neap. diploma; *Antica*, & *Advisa* genitrix, & filia; *visa.* filia naturalis, seu nepote, quondam Domini Malfreda filii quondam Domini Bernardi, qui fuit filius quondam Domini Joannis, qui fuit filius quondam Domini Sergii, olim Dux Civitatis Amalfiæ, & relicta, & filia quondam Gregorii, qui nominatur *Stofcimilius*, &c. In qua barbara, & abstrusa rerum memoria, quamvis quæ volumus distincta, & plana cognoscere non licet, nihil tamen est, & si inconditum, & insulsum, ex quo aliquid non gulemus. Dictionem, quæ legitur, *Vasti*, corruptam esse non dubitamus a *ορβασε*. Et quemadmodum Duces Amalfitani, Imperiales Patricii, & Vasti, sic Neapolitani, Protosebasti dicebantur; Sed inter eos Duces affinitatem, in hac etiam summa barbarie consideremus; Temporibus Domini Mastali Imperialis Patricii, & Domini Joannis ejus filii anno trigesimo nono, &c. Certum est nos Sergius Comes, filius quondam Joannis Comes Neapolitanus, seu & Drosu Comes jugalium, una cum præse nobiscum stante Marino filio, & filiastro nostro, quam & Leone, seu Sergio, & Marino germanis nepotibus nostris filii Joan. Comes, filio, & filiastro nostro, seu, & cum adstante nobiscum Joanna Comes Norua, &c. Sergius deinde Amalfitanus Pardi filius Neapoli obiturus testamentum condidit, in quo cavit, ut bona, quæ Neapoli, & extra eam Urbem possideret, distribuerentur a Sergio filio quondam Marini

rini Surrentini, & Sergii Hypati, ejus patris, & Leone ejus filio, & si Manfonem, & Manalum alios filios habuerit. Legavit Monasterio S. Mariæ de Donna Romata solidum unum. Monasterio, & Cœnobio S. Gregorii majoris, solidum unum, Monasterio S. Sumonæ, tarenos duos. Monasterio S. Martini, tarenos duos. Ecclesiæ majori S. Joannis Catholicæ majoris, tarenos duos. Ecclesiæ S. Mariæ a Præsepe, tarenos duos. Idque factum Basilio Magno Imperatore, anno sexagesimo quinto, & Constantino Magno fratre anno sexagesimo secundo. Exemplum ejus testamenti datum Joanni filio Leonis, Romano, & Michaelae, seu Andronico, & Constantio Porphyrogenito.

*Monasterium
Donnæ Ro-
mata.*

Ducatus Amalfitanus ab Imperiali Patriciatu ad Regulos ductus est. Si quidem Alfonsi Regis anno 1437. adventus in hoc Regnum, abdicata libertate, oppida Regulis subjugavit. Ducatus Amalfia honorem non amisit. Raimundo Ursino Salernitanorum Principi in feudum concessit. Quem Ferdinandus Alfonsi filius, in Antonium Piccolomineum Pii Pontificis II. nepotem contulit, quod Regi in Sicilia contra Ducem Joannem fuit auxilio, eidemque in matrimonium dedit Mariam ejus naturalem filiam, ex quibus ortæ sunt, Victoria Plumbini Domino nupta; & Isabella Bitonti Marchioni collocata; & altera Maria, cujus mater in partu obiit, ideoque ejus nomine appellata, quæ Gravinensium Duci è familia Ursina nupsit. Qua mortua, uxorem duxit Mariam Marzanam Rossani Principis filiam, & Ferdinandi Regis nepotem. Ex iis Alfonsus natus est, qui, mortuo Patre, Amalfiæ Dux effectus est, Joannes Marchio de Licito, Franciscus Episcopus Bisignani, Ferdinandus, qui puerili ætate decessit, Eleonora Bisignani Princeps, & Joanna Nicastræ Comes. Alfonsus Piccolomineus de Aragonia Dux Amalfiæ duxit uxorem Joannam de Aragonia Henrici Ferdinandi primi naturalis filii filiam, ex quibus orta fuit Catherina, quæ octavo ætatis anno obiit. Decessit deinde Alfonsus Pater anno 1498. relicta uxore, quæ iterum ferebat; ex qua postumus natus est Alfonsus II. Amalfiæ Dux, qui octavo ætatis anno matrimonio conjunctus est cum Constantia Davala de Aquino Marchionis Vasti filia anno 1503. Quanto Neapolitanorum Ducatus nobilior extitit, qui ad Reges devenit?

*Duces Amal-
fitani Junio-
res.*

DE NEAPOLITANORVM ANTIQVA RELIGIONE.

C A P. XIV.

Nihil superstitiosæ Religionis a superstitiosa , & secreta Urbe alienum fuisse mihi persuadeo , quando & ejus rei monumenta plurima testantur , & Græcum ipsum nomen ostendat , quo Neapolitani Græcis oriundi , Græcanicæ vivendi rationi studentes , vigere inter alios mortales sacrificiorum ritibus , Numinum varietate , Idolorum cultus conabantur . Et quamvis conjectura consequi possimus , quos nam Deos peculiare coluerint , cum Græcorum Reipublicæ moribus instituti , recondita potuerint habuisse sacra , & omnium Deorum , quos in Theatro , in Foro , in Gymnasiis , in Templis omnibus curiosa nimis Græcia habuit , religionem esse veneratos ; quis tamen in plane diruta , & igne consumpta , tot bellorum , ac dominorum calamitate afflicta urbe , reperiet Apollines illos Acritas , Agræos , Parnopios ; quis Joves illos Epidotas , Servatores , Ambulios ? quis Herculis stadia , & spectra , Junonis Equestris aras , Minervæ Apaturiæ lucos , Neptuni , aut Regis , aut Equestris delubra , Nympharum antra , & speluncas , quis Bacchum Patroum , Cererem Chaminam , Dioscuros hospites , Martem Gynæcothoenam , Hermateas , Mercurios , Deos Terminales , quibus Græcorum Civitates ornabantur , quibusque Neapolim celeberrimam Civitatem , doctissimorum hominum consuetudine , Imperatorum præsentia florentem , studiorum matrem , spectaculorum assiduam spectatricem ornatam fuisse non dubitamus ? An vero inter maximas jacturas , quas Neapolis fecit , non una hæc maxima est judicanda , quod civitatum ornamenta , Statuas omnes amisit , quibus veluti in antiqua illa ætate decorabatur , hac recenti antiquitatis nobilitate contenderet , quemadmodum aliis in rebus nihil cuique cedit civitati ? Quod si in multis Græciæ civitatibus , ob ludorum agones gymnici certaminis victorum statuae , doctissimorum sculptorum industria elaboratæ commemorantur , quam maximus in Xystis , & Gymnasiis Neapolitanis , in quibus certamen illud nobilissimum erat , Athletarum , qui vicissent numerus esse debebat ? An vero cuique Numini , quæ plurima Neapolitani colebant , cuique Reipublicæ patrono , ut moris erat , cuique singulari viro statuas non fuisse dedicatas dicemus ? Nonne id obloquuntur
passim

passim marmorei cippi , in quibus nomina tantummodo reliqua sunt signis ablati? Quicquid præclaræ Urbes sibi gloriæ compararunt , ex Religione veluti fonte emanavit , magisque Romam , Joves , Herculesque , quam Augustorum extulit potentia ; & magis floruit in Lupercis , ac Potitiis , quam in Furiis , & Camillis , cum ipsi maximi Duces , labores , itinera , exercitus , omnem dignitatem ad Religionem retulerint . Elicere pauca licuit e tenebris , quæ ad antiquæ hujus urbis Religionis ordinem pertinent , eaque ex lapidibus , atque Nummis , quæ Neapolitanæ amplitudinis fragmenta aliquot servarunt . Lapides , qui inter petrarum obstructions ignoti sordescabant , in lucem revocavimus . Nummorum copiam , præter eam , quam ipse congesseram , obtulit Joannes Baptista Macedonius Neapolitanus Eques , qui semper juvandæ patriæ incumbens , bonarum artium studia sectatus est , & omnem antiquitatem perlustravit . Idcirco antiquitas ipsa inter officinas , & rusticorum operas , qui ex terræ glebis hos thesauros a nobis plurimi faciendos promunt , impense elaborantem eum veneratur ; ut quicquid fere inde eruere poterimus , illi viro curiosissimo referamus . Obtulit præterea Joannes Simon Moccia , qui nobilitatis insignibus , virtutis ornamentis , antiquarum rerum , & picturæ studio præclarissimo , nemini hac ætate cedit , dum majorum splendores sua virtute illustravit . Alios ejus generis homines habere , majori Neapolitanis esset gloriæ , & emolumento , quam aliis divitiarum generibus abundare . Eos enim , qui Reipublicæ memoriæ prodesse conantur , demortuæ Reipublicæ vitam afferre velle non dubitamus .

Joannes Baptistæ Macedonius .

Joannes Simon Moccia .

APOL-

Abantes.

Apollinis præcipue Religioni Neapolitanos fuisse addictos, Simulacrum illud ostendit, quod ex Papinii auctoritate Abantiæ Classis adventum in has regiones ex Græcia demonstravit, columbam enim in humero habebat, cujus volatum Eubæorum classis sequuta fuerat,

Tu ductor populi longe emigrantis Apollo.

Et Nummi, in quibus Apollinis caput, & Tripos. Quod confirmat Cumis Apollinis Templum, quod in Arce erat collocatum, de quo Virgilius, *Arces, quibus altus Apollo Præfidet*, quam profecto illam existimo, quæ a vulgo dicitur, *Arcus felix*, a quo ad Cumanorum securitatem duo montes circumjunduntur, tanta altitudine, ut admirationem aspicientibus afferat.

Quem,

Quem ; cum Sol esset , aliis quoque nominibus , quæ soli tribuuntur colere voluerunt , idcirco enim Hebonem Mithram , & Serapidem in nostris lapidibus habemus .

H E B O .

Hic Deus ille Neapolitanorum est , cui Junius Aquila Demarchus Civitatis voverat , cujus hæc memoria extabat in ædibus Sardinorum , in lapide , quem jam ablatum cerno ,

ΗΒΟΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩΙ ΘΕΩΙ.
Γ. ΙΟΥΝΙΟΣ. ΑΚΥΛΑΣ, ΝΕΩΤΕΡΟΣ.
ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ. ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΣ.
ΔΚΜΑΡΧΚΣΑΣ. ΔΑΥΚΕΛΑΡΧΗΣΑΣ.

*Heboni clarissimo Deo L. Junius Aquila
Junior , miles , procurator , Tribunus plebis :*

Vocem , *λαυκελαρχήσας* , nemo quod sciam interpretabitur : Corrupte legi arbitraret , nisi diligentissime ipse descripsissem . Hebonem vero barbatum , demissa , & longiore barba , humana facie , sed taurino corpore depictum videmus in argenteis , æreisque nummis quam plurimis , quos in eo debet Neapolis pretio habere , quo suos habuit Roma Imperatores ; atque is erat hujusmodi . Quem etiam dimidium sic pingebant .

Vbi stellam Castoribus tribuo.

Solis barba.

Barba, ad Solem referenda est, quem hujusmodi Hieropolitani apud Assyrios depingebant, ut proluxa in acutum barba pingeretur, eminente super caput calatho (ut inquit Macrobius) qui tamen dextera hastam teneret, florem sinistra porrigeret,

Gor-

Gorgoneo velamento indutus. Fæmineam habebat ante pedes imaginem, quam flexuoso volumine Draco cingebat. Demissa barba, radios significabat; Calathas, ætheris summum; Hasta, eundem cum Marte esse solem innuebat; Floris species, res omnes, quas Sol progenerat; Fæminea imago, terram ipsam, quæ fecundatur a Sole, Gorgonea vestis, solis virtutem, quam Minervam Porphyrius esse testatur; Draconis vero effigies, flexuosum Solis iter, quo terram, cælumque circumplectitur. Eandem Solis efficaciam, & virtutem Neapolitani in suis Hebone, Mithra, & Serapide, non vulgares, & communes disciplinarum locos, sed reconditos sequuti, & Ægyptios in rebus Arcanis imitati a Pythagora edocti, variis symbolis demonstrare conati sunt. Hebo quidem Neapolitanorum tutelaris, ac unus ex Penatibus, & præcipuus censebatur, sic enim Macrobius, *Præterea barbam specie senili quoque, uti Græci ejus, quem Bacchapeam, item, quem Brissæa appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant, Hebona cognominantes; qui cum quatuor effigiibus figuretur, puer scilicet, adolescens, juvenis, & senex, puerum hiemali Solstitio Ægyptii proferunt, ubi infans ob diei brevitatem cernitur; Adolescentem vernali æquinoctio, augeri quodammodo, & vires acquirere cognoscimus, hinc Hebo, quasi hebes, prima lanugine decoratus; Juvenem ætate plenissima, æstivum Solstitium, quo viribus valet, in medium profert, & tunc sic in Urania ejus meminit Pontanus, ut Dei Napolitani,*

Draco cum Sole.

*Hæc annis florentem, oculisque, & crine decentem
HEBONEM venerata suos ritus patriumque
Instituit morem, & sacris jam rite peractis.
Urbs HEBONA salutat, agrique HEBONA frequentant,
HEBONA & referunt simul antra, & littora, & amnes;*

Et senem veluti senescenti quarta forma, ejus diminutiones constituunt, quem Brissæa, ut Liberum patrem antiqui appellabant, ita Neapolitani venerabantur, quem eundem cum Sole esse declarat, Euripides in Licinio.

Δέσποτα φιλόδαφνε Βακχε Παιαν Δπόλλων ἔυλυρε

Qua ratione etiam Ceres, Luna dicitur, cum pariter fertilitatibus terræ, & maturandis frugibus, vel nocturno temperamento, vel diurno moderentur; ideoque sic conjungit Virgilius.

X

..... ve-

. vestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutavit arista

Atque hæc de Hebonis barba dicta sint. Quod vero ad taurinam, vel baccinam formam spectat, aut majorum stemma, Theseum scilicet Neapolitani illam referent, cujus animal illud erat insigne, atque Neapolitani eo uti poterant, ut Chalcidenses, Eubocique referebant Thesei Bovem ad Minotaurum ab eo occisum, aut ad Taurum Marathonium ab eo superatum, vel, ut inquit Plutarchus, ad agriculturam, quam suis civibus persuadere cupiebat, ideoque Pollux monetæ meminit, quæ Bos dicebatur apud Athenienses, quoniam Bovem sculptum habebat. Alii Bovem populare animal dixerunt, quoniam Theseus Democratiam Atheniensibus dedit, apud quos ita depictus erat, (inquit Pausanias) ut popularem haberet Civitatis statum, & populum; *θησεύς ἐστὶ γεγραμμένος, καὶ δήμοκρατίατε καὶ δήμιος*, æquabilem enim Reip. administrationem iis constituit, aut ad Campanos labores deducamus, ut merito laboris terra dicatur, quam Sol hujusmodi fecundat, ut nihil illo solo uberius esse cognoscamus, quapropter insigni corona decoratur Hebo, & fertilitatis monumenta, aut copię cornu, aut frumentı spicis hujusmodi patefaciunt,

Hebo variarum gentium.

Et ea quoque de causâ ob agrorum fertilitatem eundem Hebonem invenimus Puteolanorum *Πουτεολίτων*, Atellanorum *Ατελλάνων*. Nolanorum *Νολαίων*, inveniuntur etiam, *Καλεντινών*. Nec excludo Suessanos, Theanenses, Capuanos. Quid autem Campaniam commemoro? tanta erat Hebonis Religio, ut etiam in Sicilia vigerit, Hebo enim *Γέλας* est. Nisi malimus dicere Bovem multiplici ratione ad Solem referri. Vel quia Heliopolitani, taurum Soli consecratum, quem Nettrion dicebant, venerabantur. Vel quia Apis apud Memphiticis Solis instar accipiebatur. Vel quia in oppido Herminthi, taurum Bacchim nomine, in Apollinis Templo dicaverant, quem per singulas horas colo-

colores mutare affirmabant. Et ab *Ægyptiis* Græcos mutuatos ea forma Apollinem coluisse.

Sed ut sciamus, quam varie Hebo ad Solem significandum a Neapolitanis fuerit depictus, non tantum ejus imaginem, sed Jeroglyphica etiam, quibus Solares ostendere virtutes conabantur, ut rem valde curiosam, & novam studiosis proponere volui, ut ex doctis rerum involucris, antiquorum Neapolitanorum ingenia cognoscant. Sunt autem hujusmodi.

Cytharam, non tam ad Muficos ludos Neapoli receptos; quam ad coelestium spherarum motum, & harmoniam, quam Princeps Sol moderatur, referendam existimarem. GALLVM solare dicimus animal; Norunt enim sidera (inquit *Plinius*) & ternas distinguunt horas interdii cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas, laboremque revocant.

Gallus. Nunquam Sol oriens Gallum fallit. *Lucretius*;

*Quin etiam Gallum noctem explaudentibus alis
Auroram clara consuetum voce vocare.*

Et Plutarchus de Pythiæ oraculis, ἐωδινὸν (inquit) ὑπερὶ
λασείῳ καὶ καιρὸν ἐπίσης ἀνατολῆς ; *Matutinum tempus , & Solis
ortum instantem significasse eum , qui in manu Apollinis pinxit Gal-
lum .* SERPENTEM maxime Soli convenire illud prædicat , quod
Serpens . totius orbis moles , eo symbolo ab Ægyptiis demonstratur , inter
circulum æreum , & igneum circumducto , ut scribit *Petrus Crini-
tus* . quod etiam θ Græcus Character representat , & in antiquo lapide
Serpens est , cum hac inscriptione , DEO INVICTO ΜΙΘΡΑΕ SE-
CVNDIVS DAT. Mithram Solem esse , infra dicemus . Hinc Sol,
Loxias dictus , qui obliquum circulum ab occasu ad Orientem
pergit , vel qui transversos ad nos mittit radios , ut ait *Cleanthes* .
Caduceus . CADUCEVS ; aut eloquentiam denotat , qua Neapolitani ceteris
antecellere existimabantur ; aut Gymnastarcharum potestatem , qua
in Athletas animadvertent . Sed ne a Sole discedamus , Apol-
*Mercurius
idem cum A-
polline .* linem , & Mercurium eundem esse *Macrobius* hoc argumento
ostendit , quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis
nomen refertur , quodque Apollo Musis præsidet , dum fermo-
nem , hoc est Musarum munus Mercurius impartit . Nec aliud
in Mercurio alarum pennæ significare videntur , quam Solis ve-
locitatem , quæ & Menti tribuitur , Mercuriusque ἀπὸ τῆ ἐγμαν-
τιύειν dicitur , quod est interpretari (idque Mentis munus est)
& Solem mundi esse mentem Platonici dixerunt . Quod si Mer-
curius ad superos , inferosque Deos mittitur , inferi nomen Soli
datur , cum superiori hemisphærio cursum peragit signis hiema-
libus ; superi autem , cum Zodiaci partem ambit æstivam , quo-
circa cœruleo , & claro colore Ægyptios Solem pinxisse , idem
auctor affirmat . Neque Mercurii simulacrum quadrato statu , so-
lo capite insignitum , & virilibus erectis , aliud quam Solem o-
stendebat , mundi caput , rerumque satorem , cui quatuor tribuun-
tur latera , quasi quatuor mundi plagas custodienti , qua ratione
*Solis tetra-
chordum .* & Mercurio , & Soli tetrachordum creditur attributum , qui nu-
merus etiam quatuor temporis vices , quatuorque solstitia poterat
significare , id quod in nostris nummis , cythara , vel tetracor-
dum significare non vereor . Sed cum Mercurium ita describit
Odyf. lib. 5. *Homerus* , ut sapientem , & excitantem oculos dicat ;

Εἴλετο

Εἶλετο δὲ ῥάβδον τῆτ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει

Ὦν ἐδέλει: τὰς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει;

Cepit autem virgam, qua virorum oculos demulcet

Quorumcumque vult; eos autem ipsos sopitos excitat,

Quid nisi solem exprimit, qui mortalium oculos noctu sopit ad somnum, mane vero excitat ad labores? Eccui nam nisi Soli conveniunt καλὰ πίδαλα; ἀμβρόσια, χρύσεια, pulchra talaria, immortalia, aurea? cujus radii aurum, & omnem pulchritudinem præferunt? Consideranda item sunt, quæ idem *Homerus* scripsit in hymno in Mercurium, in quo Apollo neminem sibi in concordia, & amicitia chariorem Mercurio asserit, ideoque *Virga Mercurii*.

ὄλβη καὶ πλῆτη δώσω περιμαλλέα ῥάβδον

Trium foliorum virga erat, *τριπέτηλος*, propterea quod Solaris radius, calorem, lucem, rerumque incrementum. Divitiarum præterea procreatrix, cum Plutus in terræ viscerum mineris vigeat Solis virtute, qua procreantur. In Caduceo præterea Dracones marem, & sæminam constituiebant *Mytæ*, quo simbolo hominum genituram Ægyptii significare voluerunt, quatuor Deos homini nascenti adesse contendentes, *Δαίμονα*, *Τύχην*, *Ἔρωτα*, *Ἀνάγκην*, Dæmonem, Fortunam, Amorem, Necessitatem, quorum duo priores Lunam, & Solem denotabant; Solem, quod caloris auctor, & genitor, & custos, ideoque *Δαίμων*; Lunam, ut corporibus præidentem, quæ fortuitorum varietate jactari arbitrabantur. Dracones mutuo se accipientes osculo, *Ἔρωτα*; Nodus, quo circumplexi erant, Necessitatis vinculum explicarunt, quam melior lex ablegavit. Non prætermittendum, Mercurium *Argi* occiforem fuisse dictum, *Argum*que cælum esse oculorum multiplici varietate, quibus cælum ipsum tunc carere videtur, cum Oriens Solis lumine illustratur. Quod si *Inachi* filia, in Bovis formam conversa est, Soli terram desuper videtur observare, & cum Terram Ægyptii voluissent significare, Bovem pinxisse leges, quæ etiam ad *Hebonem* mirifice faciunt. Si quis tamen Caduceum, ad pacem, & ad Religionem traduxerit, quas duas res Neapolitani maxime profitebantur, non improbarem. Et Apollini pacem, & Religionem fuisse tributas, antiquus lapis docet,

DEO. SANCTO. APOLLINI. PACIFERO. C. ÆLIVS.

COHORT. X. PRÆF. CENTVRIA. BASILIBES.

VOTVM. REDDIDIT.

Sed

- Vas.* Sed Religionem VAS illud supra Hebonem significare, quis dubitabit? Atque fortasse unum ex 360. Vasibus denotabat, quæ quotidie Osiridis Sacerdotes lacte implebant, per quæ totidem dies intelligebant, in quos annus dividitur per Zodiaci gradus, quos permeat Sol, qui Osiris quoque dicitur, de quibus Vasibus libro primo loquitur *Diodorus Siculus*. Eandem significat Religionem TRIPOS, ex quo Oracula Apollo reddebat, ὅς θεοσπίωδ' ἢ τρίποδος ἐκ χρυσελάτης, Qui ex aureo Tripode vaticinatur.
- Tripod.*
- Tridens.* In TRIDENTE Neptunum cognoscimus, in eoque Solem, cum significet apud Platonicos eam virtutem, quæ generationibus præest, ut scribit in Heptalo Picus Mirandulanus; licet illud symbolum ad ludos Neapolitanos reiticio; de quibus infra agemus.
- Locusta.* Quid vero proprius ad Solem accedit, quam LOCUSTA? hæc siquidem, vel in imo jacet, vel saltu coelum petere videtur. Quod si eam ad agriculturam retuleris, in qua noctu illud animal excitat ad labores, & interdiu fessis agricolis quietem cantu pronunciat, a Campaniæ operibus non recedes. Et quid apertius quam DELPHINUS Solem denotat, cum Apollo in Delphinum mutatus adhaerit ad Delphos? Sed maritimæ rei Neapolitanæ feracitatem etiam significare non nego. En tibi secretiora Solis symbola explicata, ut nummos Neapolitanos post hac majori honore custodiendos curemus. Sæpissime cum hisce symbolis eisdem insculptos cernimus.
- Delphinus.*

In quibus Cythara , ad Apollinem , & ad Musica Neapolitana certamina refertur , quæ aliquando coronæ subjacet , denotatque ea in re Neapolitanos plurimum excelluisse , ideoque Bacchum eundem esse cum Apolline dicebant , & Bacchum Canentem eadem de causa Athenienses dicebant , apud Pausaniam in Atticis , qua Musarum ducem Apollinem. Aliud illud , quod adpingitur , rete aliquando existimavi , quo athleticis ludis utebantur , ut infra dicemus , quod ut crederem effecit fuscina , vel tridens , qui etiam in multis pictus est , gymnica enim ea erant instrumenta . Sed cum sæpe in iis pictura a rete videatur recedere , & Pileum significare , sic enim differre a rete cognoscimus ,

Castorum Pileum significare mihi persuadeo ; Pileati enim Dioscuri dicebantur . *Catullus ,*
A pileatis nona fratribus pila.

dum

dum Contubernales alloquitur, qui tabernam habent ad pilam nonam a Castorum templo. Et Pileati appellabantur, quoniam eis veluti Laconibus statuae ponebantur, & pilea arundineis foliis septa fuisse scribunt. Pausaniasque in Laconicis apud Brasios in promontorio quodam duo Sigilla pileata ex aere describit; dubitat vero fuerint ne Castorum, an Corybantum. Sigilla vero nihilo pedalibus majora dicit, & tria in ea figura esse, quartumque accedere Minervæ simulacrum. Castores præcipue stellas supra Pileum ostendere non vereor, licet alio pileorum genere orientur, & cum lorica, & hasta, equos tenentes in urna, quam Joannes Baptista Macedonius servat, in ea Castorum regione inventa, quo etiam infra ornavimus in eorum imaginibus.

Quod si aliquando supra Hebonem Stellam, & Lunam invenerimus, in Augusti honorem positas non dubitarem,

ut Luna Octaviam sororem, vel Serviliam uxorem, & Stella Julium ostenderet; multa enim Neapolitanos in Augusti honorem instituisse, non est quod multis exemplis probem; & servant hæc tempore cippum ad Pelliones, in quo hæ notæ leguntur, AVGVSTO. SACRVM. Vidi alium Neapolitanum nummum, in quo Sphynx est, quam ad Augustum reiicio, & Sphynxes Triumviri Monetales in nummis figurabant. Reperi quoque in ejus armato pectore Medusam, nuper in agro Cumano, ubi ejus Statua, cum aliis Deorum Statuis in Templo ab Agrippa erecto inventa sunt, de quibus in Puteolanis fufius agam.

M I T H R A S.

Mithram Neapolitanum (eo nomine voce Persica Solem appellabant) in media crypta Pausilypana dum instauraretur fuisse inventum didicant. Ipse nunquam tantæ religioni me addixi, ut omnia credam. Illud certe scio, Patrium Mithram a Statio fuisse celebratum,

Lib. 1. Theb.

Adfis

*Adfis o memor hospicii, Junoniaq. arua
Dexter ames; seu te roseum Titana vocari
Genis Achemeniæ ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.*

Quibus verbis eundem Mithram, & Titana, & Osirim dicit. Scio etiam duos a Neapolitanis custodiri lapides, in quibus Mithras conspicitur; sed ubi nam reperti fuerint, non audeo affirmare. In antris tamen eum Deum fuisse cultum, multa declarant. In altero nostro lapide, qui ante D. Antonii fores extra Urbem cernitur, hoc est scriptum Epigramma,

OMNIPOTENTI. DEO. MITHRÆ
APPIVS. CLAVDIVS. TERRONIVS. DEXTER
V. C. DICAUIT.

Et quoniam Statius dixit, *Dexter ames*; & Claudianus de Mithra etiam loquens,

. . . . *Rex ipse micantem*

Inclinat dextra pateram, secretaque pelli

Et vaga testatur volventem sidera Mithram,

arbitrati aliqui sunt, Terronium Dextrum in lapide dictum, quasi dextris auspiciis Mithræ antrum dicantem. Sed ecce tibi alium lapidem,

Y

SIVE.

SIVE. DEO. SIVE. DEÆ
C. TER. DEXTER. EK. VOTO.

Quis Dextri cognomen negabit? Sed cur in Crypta Paucilypana, & non alibi in antro et dicato constitutus debuit Mithras Neapoli honorari? In locis subterraneis fuisse cultum, Julius Firmicus confirmat; confirmat etiam ejus figura, quæ semper sub antro depingitur. Nonnulli secretam Solis vim eo Jeroglyphico significant, quod radiis in terram penetrans in ejus visceribus omnia generat.

Mithras quidem, & *Mithros*, Sol a Persis dicebatur (El quoque dictus) & eorum primus Deus, ut ait Hesichius, quem ex spermate in terram dejecto, natum fabulantur. Equus ei albus, & sacer offerebatur. Ejus currus albis equis, aureo jugo coronatus Regi sacrificaturo præmittebatur. Ejus imago chrystallo incensa supra tabernaculum Regis fulgebat. Sed ejus simulacrum sic depingitur a Lactantio Grammatico; *Colebatur in antro, fingebaturque Leonis vultu, habitu Persico, cum thyra, & ambabus manibus reluctantis bovis cornua retinere. Quo simulacro innuebant, Lunam ab eo lumen accipere, cum incipit ab ejus radiis segregari; ipsa enim indignata sequi fratrem occurrit illi, & lumen subiecit, obscuratque; ideoque in antro esse dicitur, quia Eclipsim patitur, idest Mithras. Ideo Leonis vultu, quia Sol Leonem signum principale habet; vel quod, ut Leo inter animalia, ita Sol sidera excellit. Luna vero quod tauro propius adhæreat, Vacca, idest Bove figurabatur.*

*Mithras in
Perside.*

In montibus Persidis a Zoroastre antrum templi loco constitutum fuerat. Porphyrius omnium rerum auctorem, & parentem Mithram nominat, & per speluncam, Mundum a Deo fabricatum intelligit, & Arietis gladio, qui Martium animal est, armatum, invehentem tauro Venereo asserere voluit, quod scilicet ut taurus, sic Mithra generationis dominus est. Xenophon in Economico inducit Cyrum jurantem per Mythram, quem omnium Deorum maximum habebat. Mithriacum sacrorum in vita Commodi meminit Lampridius. Et Suidas addit multas victimas huic Persas immolasse, & neminem initiari potuisse, qui per quosdam suppliciorum gradus se sanctum non probasset. Tertullianus idem significare videtur, scribens; *Mithra miles cum initiatur in speleo, in castris vere tenebrarum coronam interposito gladio sibi oblatam quasi munus martyrii, & quæ sequuntur.* Gregorius Nazianzenus duodecim dicit esse hæc supplicia, sed verbera, calorem, & fri-

*Mithriaca
sacra.*

frigus tantam nominat. Apud Athenæum Persarum Regibus uno *Ebrietas Per-*
 solum die permittitur, ut ebrii fiant, quo Mithræ Deo sacra sa- *sarum.*
 ciunt; *παρά δὲ Πέρσαις τῷ βασιλεῖ ἐπίεται μιδύσκαθαι μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐν*
ἡ θύκῃ τῷ Μίθρᾳ; contra apud Indos non esse permissam temu-
 lentiam scribit Ctesias. Ex Epicharmo colligimus non modo a
 Persis, sed ab aliis quoque nationibus fuisse cultum, nam Cre-
 tentes etiam mendaces appellat, quoniam Mithræ sacerdotes ha-
 berent. Hinc, apud Græcos omnes. In antiquis lapidibus cum
 variis encomiis Mithræ mentio fit;

ΗΑΙΩ. ΜΙΘΡΑ. ΑΝΚΗΤΩ.

Item,

DEO. SOLI. INVICTO. MITHRÆ
 FL. SEPTIMIUS. ZOSIMVS. V. P.
 SACERDOS. DEI. BRONTONTIS
 ET. HECATE. HOC. SPELEV. CONSTITVIT.

Alibi, Ordo Sacerdotum dedicat Deo soli invicto Mithræ; &
 præter sacerdotium, quod floruisse apud antiquos ex his cogno-
 scimus, sacrificia etiam habemus,

PETRONIVS. APOLLODORVS. V. C. PONTIF. MAIOR.
 XV. VIR. SAC. FAC. PATER. SACRORVM. DEI. INVICTI
 MITHRÆ TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ. PERCEPTO
 VNA. CVM. RVF. VOLVSIANA. C. F. CÓNIVGE. &c.

Et sunt Romæ Græci versus hæc sacrificia significantes, quos sic
 translulere,

*Cunctorum Cybele genitrici hominumque Deumque
 Excelsoque Atti quem nihil orbe latet;
 Qui facit ut pura celebremus mente quotannis
 Crioboli festos Taurobolique dies.
 Qui cognomen habet de munere Apollinis, aram
 Sacrorum Anistes marmoream hanc statuit.*

*Criobolium,
 & Taurobo-
 lium.*

Ideoque Attidem, Mithram arbitror, qui excelsus in iis car-
 minibus dicitur, & quem nihil latet, quoniam Sol ex alto om-
 nia intuetur. In aliis lapidibus Tauropolium, & Tauripolium
 legitur. In ea tamen pulchra antiquitate sacrificia Cybelæ, Atti-

di, Hecati, Libero, & Mithræ dicata, hoc nos docet Epigramma, quod tamen non integrum recitabimus,

PATER. PATRVM. DEI. SOLIS. INVICTI
MITHRÆ. HIEROPHANTA. HECATE. DEI
LIBERI. ARCHIBVCOLVS. TAUROBOLIO. CRIOBOLIOQ.
IN. ÆTERNVM. RENATVS.

Quæ sub Valente, & Valentiniano commemorantur. Habes *Patrem Patrum*, Mithræ sacerdotem, qui *Patrem Sacrorum*, superiori lapide dictus est. Habes *Hierophantam*, quo nomine sacrorum Ægyptiorum peritus dicebatur, & Serapidis Sacerdos. Habes item *Archibucolum*, bubulcorum principem, ut mastandis bobus Sacerdos haberet imperium. *Tauropolia*, Dianæ sacrificia dicebantur, quamobrem *Tauropolos* ipsa dicta est, & *Tauropolos*, apud Suidam, & Eustathium, a taurorum sacrificiis. Sic enim in argenteo nummo,

in cuius altera facie, Dianæ caput est. *Taurovolium*, *Tauropolum*, & *Tauropobulum*, idem fuere. Lapis Romæ extat, in quo *Cybeles* est turrata, *Leonibus* advecta, cum tympano, & spicis (Crotalum, & tympanum Catullus *Cybeli* tribuit, cymbala *Lucretius*; *Fistulæ*, & *Pedi* quoque reperiuntur) qua cum *Attis* pinui adnixus *Cybeli* sacro, quo arbore mons *Ida* abundat, in quo illi *Numini* sacra faciunt; in eoque *Taurovolium*, & *Criobolium* reperitur. In altero *Cybeles*, *Mithras*, *Minotaurus* in iis mysteriis conjunguntur,

M. D. N. IDÆ. ATTIDI. MINOTAVRO.

*Antiqua generese domo cui regia Vestæ
Pontifici felix sacro militat igne,*

Idem

*Idem Augur triplicis cultor venerande Dianæ
Perfidicique Mithræ Antistes Babilonie templi
Taurobolique simul magni Dux mystice sacri.*

Alibi, *Idea Matri*, alibi *Matri Deum Tauropolium*. Nec erit inutile Minotaurum ad Hebonem, & Mithram adiicere, & Tauropolium ad eorum imagines. Sed legendus est Giraldus in Syntagmatibus. De Atys, vel Actis, aut Attidis pastoris castratione, Diodorus, Eusebius, & Augustinus. De ejus lacte hircino (nam Phryges hircos Atagos dixere) disputat Arnobius. A Macrobio Attines dicitur, idcirco in lapidibus M. D. M. I. ET ATTINIS. Tauroboliam quæque Deam, cum Isaca conjunctam in antiquo lapide Eneventi legimus. Quæ omnia ad Mithræ arcana referuntur. Nec omittendum Tauropolium fieri solitum pro salute domus Imperatorum, & pro Civitatum statu, ut pro Gordiano factum scribunt; & pro salute ordinis Lectorætensium, in lapidibus. Narbone Tauropolium fit pro Septimio Severo, & pro Aureliano, & Tauropolium accepisse dicebatur hostiis suis, qui sacra fecisset.

At quam varie Mithræ simulacrum insculperint, quatuor Romanæ tabulæ, duæ Neapolitanæ, patefaciunt. In uno Romano, in rupe excavata Mithras est dextra, qui dum cultrum monstrat, nescio quid sinistra proferat. Taurum substratum calcat dextro pede inter cornua posito, sinistro autem in tergo. Sub tauro serpens, aliudque animal cani simile. Ad dextram Sol, sub quo Leo, Palma, Corvus, Scorpius, & puer mithratus facem erectam tenens. Ad sinistram Luna cornua in humeris gerens, sub qua Gallus, Palma, Aquila fulmen tenens, & virgo cubito innixa, in antro dormiens.

In alio, Mithras tauri utriusque genu innititur quem naribus tenet, cultrum in scapula manu dextra figens. Cancer tauri testiculos apprehendit, cui adest Scorpio. Animal cani non absimile adsilit. Serpens, Leoque subjacent. Tauri cauda in aristas definit. Corvus adsidet. Sol Oriens a dextra juvenili facie, sub quo puer facem erigit. Ad latus Natura rerum stat ejus comes. A sinistra Luna, additis fronti cornibus, sub qua puer facem demissam tenet; & rerum Natura alata, Lunæ præcipitis comes. Duo adsunt arbores, altera diurna cum bovis capite, & face; altera nocturna cum Scorpione.

In tertio, in ea Capitolii parte, quæ Aquilonem spectat, templum subterraneum est, in quo Mithræ simulacrum perelegans.

Stant

Stant utrinque duo viri, supra quos stellæ singulæ Oriens, & Occidens; & in tauri collo hæc leguntur, NAMA SEBESIO, lingua Persica in ventse, DEO SOLI INVICTO MITHRÆ.

In quarto, Mithras fuso chlamyde, succinctus veste breviori, curva thians, corvum respiciens, taurum cultro figit; altera manu nares tenet, cum hoc Epigrammate,

D. DEO. INVICTO. D. MARCI. MATTH
FORTVNATVS. ET. ALEXANDER
ET. PARDVS. ET. EFFICAX
LIB. FLA. ALEXANDRO. PATR.

Neapoli, præter tabulam Terroniæ, quam hoc tempore in D. Antonii habemus, ut diximus, altera quoque est in Regione D. Annunciatae, quæ hoc tantum ab ea differt, quod inscriptione caret. Romanis lapidibus similes. Ea tamen simulacra, quæ in iis extant, nullo pacto sacrificia sunt, sed Solis symbola, & agriculturæ Ieroglyphica. Siquidem sacrificia sic describit Petros Crinitus; *Mithriaca vero sacra, ita fere habita sunt, ut in sacrum antram Sacerdotes convenirent, atque Apollinem magna veneratione prosequentes, Mithram appellarent. Tum bovem ex antro correptis cornibus educerent, eumque Sacerdotes veluti Mithra victimam immolarent, simul, & hymnos, aliaque cantica decantarent. Quid ergo ea symbolorum varietas ad hæc sacrificia? Mystæ sic ea interpretati sunt, ut Taurus terram, Gladius laborem, Scorpius generationem, Cancer creationem, Canis agricolarum fidem, Serpens providentiam, Corvus diligentiam, Arbor nocturna quoque generationem, diurna cum bovis capite assiduitatem, Leo in sullinendo labore fortitudinem, & robur, Faces diem, ac noctem significarent; quamobrem tandem cauda in aristas desinit, quod terra fecunda Sole fructuum producit ubertatem. Corvus mediis æstivis caloribus Solis beneficio pullos excludit, itaque aliquid peculiare cum Sole habere docti voluerunt. Petronius,*

Si contra rerum Naturæ munera notæ

Corvus maturis frugibus ova refert.

Lib. de Iside, & Osiride. Nam Græci recte loquuntur, & sentiunt (inquit Plutarchus) sacram Veneri animantem esse Columbam, Draconem Minervæ, Corvum Apollini, Canem Dianæ; quamobrem, quæ de Canis fide diximus, ad venationes etiam, quæ in terra sunt possent referri.

referri. Palma vero in Romano lapide, Solem, & annum maxime decet, cum sola omnium arborum per ortus Lunæ singulos, ramos singulos progeneret; totidemque menses per Palmæ furculos observarunt. Apud Homerum in Apollinis hymno Diana mensis, & anni arbitros paritura Palmam amplexata describitur,

Palma Soli tribuitur.

Ἀμφὶ δὲ φοίνικι βάλε πῆχες, γένα δ' ἔρεισε,

Circa autem Palmam eiecit manus, genua fixit.

Præterquamquod in Plutarcho, tercentas, & sexaginta utilitates mortalibus elargitur, ex Babyloniorum doctrina, qui numerus anni dierum est, ideoque Palma Mithræ dicata, qui totidem circulos ambit in Zodiaco. In eodem auctore, Apollini ea arbor sacra est, quippe plurimum is Deus ad vincendum, & superandum confert, quamobrem Manubiarum dedicationes in ejus Templo Delphis conspiciuntur. Vitæ quoque symbolum dicemus esse Palmam, & vitam Soli præter generationem tribui. Hinc Orpheus,

Quest. com. lib. 8. c. 4.

Palma utilitates.

Ζῶον δ' ἴσον ἀγκυρόμοισι φοινίκων ἔνεσι.

Ramis animans Palmarum æqualis editis.

Quid quod Apollinis oracula in Palmarum foliis Sibylla pronuntiabat? Nostis Avernales voces, *Tantum foliis ne carmina manda.* Sunt qui in Mithræ symbolis Taurum fecunditatem portendere dicant. Idque ex tumulto Zethi, & Amphionis, cujus in Bœoticis meminit Pausanias; cum enim Sol Taurum permeat si ex tumulo terram surreptam ad Antiopes monumentum adjecissent Tithorenses, eorum ager fecundior redditus esset, quam Thebanorum ager. Quare ad fertilitatis, & sterilitatis vaticinium Taurum retulere ex fatidicis Bacidis carminibus,

Sibylla oracula canebat in foliis palmarum.

Tauri vaticinium.

*Inferias quando a Tithorensi plebe, precesque
Et vota accipiet cum fratre Amphione Zethus,
Phæbus Agenoreum irradiat cum lumine Taurum,
Tum noxam ingentem vitato quæ ingruit urbi;
Namque suos fœtus olim terra ægra negabit,
Et Phoci donec scindatur gleba sepulcro.*

Cum omnibus tamen hisce mysteriis Campanos boves admisce. *Campani boves.* Eos tantum dicam terræ generationi prodesse, & Terræ laboris titulo videntur præclaro encomio insigniri. Felixq. Hebo in Campanis bobus quibuscum suæ virtutis in Mithra ostendit fecunditatem. Cedant laude Campanis bobus Epirotici, antecellit enim Solis virtus, quibus nostri vigent boves, Pyrrhi Regis industriæ.

Ce-

Cedant Carici tubere super armos in Asia armati, foedi enim sunt visu, quorum forma nunquam Hebo, Mitraeque fuisset indutus; nihilque Campano bove pulchrius Ceres nullo in campo prospexit, si quando in Campania, nitidos, robustos, prægrandes corollis, floribusque ornatos acclives celeti cursu vias subeuntes, jugo veluti coronæ submissos.

S E R A P I S.

Quæ in barbato Hebone, in Mithrato bove occultius demonstrarunt, in Serapi simplicius demonstrantes, ab Ægyptiorum arcanis recedere non potuerunt. Neapolitanum Serapim Græcum testatur Epigramma, ΔΗ ΜΕΓΑΛΩ ΣΑΡΑΠΙΔΙ; testatur tabula marmorea, in qua perbelle depictus est in ædibus Ducis Matalunensium, quam tamen aliqui sibi persuaserunt Neapolim Puteolis advectam, ubi ejus Templi dicatio legitur,

Serapis templum Neapolim.

testatur etiam Sannazarii auctoritas in Eclogis,
*Æquoreus Platamon, sacrumque Serapidis antrum
 Cum fronte, & nymphis adsultavere marinis.*

& licet extra pomerium ad Platamonias ejus ædem constituat, nam extra pomerium Ilidem, & Serapim antiqui collocarunt, ubi Embem Prophetam colebant, ut in antiquo lapide,
*Ἰερὰ τάξις τῶν Παιανισῶν τῶν ἐν Ρώμῃ Διὸς Ἡλιε μεγάλης
 Σεραπίδος καὶ θεῶν σεβασῶν ἐτείμησαν Ἐμβην προφήτην.*
Sacer ordo Pæanistarum Romæ Dei magni Solis Serapidis,

Et

Et Deorum Augustorum honorarunt Embem Prophetam.

in eo tamen antro fuisse cultum, quem inquit Sannazarius, & quem in Cappellæ hortis conspicimus, in quo nec Templi, nec cultioris Religionis imago est, sed potius ad eruendos lapides, ad ædificationes rupes accomodata, prorsus reiicio. Quamvis enim antequam templa fuissent excogitata in antris Dii colerentur, nihilominus non in eo antiquissimæ vetustatis ordine Neapolis posita est, ut Templorum loco antra coluerit, quæ Græcorum cultu instituta, omni pulchritudinis amplitudine Tempora decorabat, veluti, & omnis vicinia a Græcis ædificata, ædificiorum undique vestigiis præclarissime ostendat. Quin etiam illud in primis affirmare audeo, Mithram non in antris subterraneis, sed in antris in marmore sculptis coluisse. Quod si Mithræ aliquo pacto antra convenisse dicemus, non potuisse Serapi convenire illud ostendit, quod magnificentissima Tempora fuerint Serapea. Sic describit Ammianus Marcellinus; *Aliis suffulta vestigiis Tempora inter quæ eminet Serapeum, atriis columnarum amplissimis, & spirantibus Signorum figmentis, & reliqua operum multitudine, ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil Orbis terrarum ambitiosius cernat.* Et Dio affirmat anno ab U. C. 707. Aruspices iussisse omnia Tempora (non specus) Isidis, & Serapis demoliri. *Isium, & Serapium (inquit Lampridius) decenter ornavit, additis Signis, & Deliacis, & omnibus mysticis.* Et clarissimum ejus Numinis Templum apud Alexandrinos nominat Pausanias in Atticis, aitque Athenienses a Ptolemæo Serapis religionem accepisse, & Memphiticis antiquissimum Fanum habuisse, quo neque exteris hominibus, neque Sacerdotibus ipsis aditus pateret, priusquam Apim bovem humarent. Romæ in ædibus Colotianis columna est, cujus Græcam inscriptionem his verbis verterunt,

*Serapeum,
magnificum
Templum.*

*Sublimi imperio miranda Serapidis alii
Deque auro miris templa superba modis;
Ædituus statuere Dioscurus, atque Cyrilli
Conjux, quæ memori numina mente colit.
Ambo ætate pares, concordi lege tuentur,
Fana pii summo semper honore Deum.*

Neque minore cultu hoc Numen apud Neapolitanos in honore fuisse, quam apud Puteolanos, antiquissimus lapis ostendit, in quo ædificii lex descripta est, quem Puteolos rejecimus. A Platamoniis id Templum excludo, licet enim extra po-

Z

me-

Serapis Templum in Foro. merium sæpe reperies ; prope Theatrum tamen semper Serapi Tempa condita fuere , & prope Dioscuros , ut in superioribus carminibus ; idcirco Vitruvius Serapi , & Isidi in Foro Tempa ædificanda docet , & in Messeniis hujusmodi condita sese obtulere Pausaniæ .

Lib. 1. c. 25.

Serapis, & Sol.

Fuisse Serapim eundem cum Sole , sic docet Macrobius ; *Eidem Ægypto adjacens Civitas , quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur , Serapim , atque Isim cultu pene ætonitæ venerationis observat.* Omnem illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur impendere . Calatho insigniri quoque dixit , ut Mithras , quo altitudinem siderum , & potentiam capacitatis ostenderent . Bovis quoque Serapi imago est , nam fabulantur Apim ex Niobe filium Phoronei fuisse , quam primo omnium mortaliū inivit Rex Argivorum . Hic relicto in regno Ægialco fratre in Ægyptum concessit , ibique vini usum patefecit , & Io , vel Isidem uxorem duxit , ac Memphim condidit . Mortuus ibidem est , dictusque Serapis , quasi divinus Apis , ut ait *Augustinus* . Post mortem sub forma bovis vivi ejus numen est honoratum , nam hoc animal humano generi ceterorum omnium est utilissimum . *Varro* Serapim dictum ait ab arca , in qua post mortem collocatus est , quam Sarcophagum vocant , & Græci *σάρκοφάγος* , unde Sorapis antea dicebatur . Idolum Ægyptiorum Serapim sub Theodosio destructum esse narrat Historia Ecclesiastica .

Sarcophagus.

B A C C H U S .

Bacchus, & Sol, idem.

En tibi iidem Solem . Vini usus Serapis apud Ægyptios illustravit , hinc Solare numen habitum . Eadem Bacchum decent , cujus religionem Neapoli nummus ostendit , in quo post Bacchi , vel Apollinis caput (iidem enim censentur) uvæ botrus pendet , & Pampinus in alio supra Hebonem , quem etiam Solem dicimus , non modo quod Bacchæam suam Hebonem

Nea.

Neapolitani dixerunt, sed etiam quod Herodotus in Euterpe Apollinem, & Dianam ex Iside, & Osiri, quem Liberum Patrem dicunt, natos esse scribit. Tum quod scribit Aristoteles apud Ligyraeos in Thracia adytum Libero Patri consecratum, ex quo Oracula reddebantur. Apud Lacedaemonios etiam in Sacris, quae Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes, hederæ coronantur Bacchico ritu, quo factum, ut pampinum hederæ frondem arbitrentur, ut utrumque significant. Et in Bocotiis in Parnasso monte Apollini, & Baccho speluncas consecrarunt. Orphæus in Apollinis hymno inter alia epitheta hæc collocat,

Sacra Hyacinthia.

Βάκχε καὶ Διὶ Διμῆ

Et *πυρίπορον*, *seminum vivificatorem*, & *πυρφόρον*; & ut Bacchum, vel Solem cum Hebone conjungeret, *ταυρομήτωπον* dixit, *taurina facie decorum*. Sed Solis cursum, & splendorem de Baccho *μερικρονίω* sic explicat,

Ἡ *ῥίνα πυρφόρος* ἀντὶ ἐνίκησε χθόνα πάσων.

Cum ignifer splendor vicit terram omnem.

Reliqua sunt, *ταυροκερος*, *πυρίπολος*, & *πυρφεγγής*. Prima illa ad Taurum referuntur, ut Hebo, & Bacchus iidem sint. Orgia idcirco Neapoli decernimus qualia Puteolis cum Orgiophantis Sacerdotibus. Erat id festum Bacchi triumphus, qui sic exprimitur in Trajani nummo; Sublimi currui Bacchus insidet hederæ coronatus, seminudus, dextra tyrsū, sinistra velamenti genus supra caput tenet. Victoria advolans eum corona donat; currus duabus tygribus trahitur; pompa varia currum præcedit; Silenus, & Satyrus belluas ad Deum adducunt; cyathi præcipue conspiciuntur. Quod si ob vini usum Neapolis Campaniæ caput coluit Bacchum, Hebonem, Solemque celebremus necesse est, ut semper præstantiora vina profuderit. Novimus celeberrima Cæcuba in

Vina Campana.

sinu Amyclano, & cum Falermis Faustiana a vico prope Cedias, qui a Sinuessâ sex millia passuum aberat, austera, vel dulcia, & tenuja fuerint. Novimus Surrentina ad confirmandam salutem convalescentibus probata, tanta in iis commendabatur tenuitas, & salubritas. Novimus Massica, & Statana, quæ ad principatum venerant, & Calena, & Fundana. Excitaverat præterea, ut ait *Plinius*, Campania novis nominibus auctoritatem, ad IV. a Neapoli lapidem Trebellicis, juxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis, alioqui semper inter plebeja, & Trifolinis gloriata. Quæ vero deinceps ex Campaniæ agro vina promuntur, non tantum principatum obtinere dicam, sed laudatissimis Thasio, Chio, Lesbio, Clazomenio, Tyrio, Sebennitico, aliisque a Græcis vinosis celebratis antecellere audacius affirmabo. Et si Græci hoc tempore generosissimos liquores in Campania degustarent, Bacchum ibi triumphare existimarent. Quid Campania? sola ipsa Neapolis Baccho triumphat. Pausilypana quantum ad animi, corporisque lætitiâ conferunt? Quantum Antiniana desiderantur? Sed ne ad Vesuvina aliquanto longius progrediaris, quid vinis, quæ in proximis collibus promuntur poterit tota Italia amabilius judicari? In ipsis vina pergulis, quæ in suburbiis, quæ ante fores ex pendentibus pampinis eliciuntur, omnem cujuscumque vini suavitatem, salubritatemque superant.

*Lib. 14. c. 6.**Alla vina.**Pausilypana**Antiniana.**Vesuvina.*

A P O L L O S A N A T O R :

Apollinem Sanatorem tota fere Græcia coluit, ut ex Pausanias pluribus locis colligimus. In magna Græcia Hyeletani, & Mamertini coluere. At Neapolitani præcipue in Italia, ut ex *Pentagonum*. Pentagono, quod cum Hebone pinxerunt, & aliquando cum Diana,

Tri-

Triplici eo triangulo mutuo nexu conjuncto Pythagoras cum amicis utebatur, & Sanitatem nuncupabat, ut ait Caelius Calcagninus. Qui, & quaternarium numerum principium quoque sanitatis dictum a Pythagoricis dicit. Idem Symbolum pro Tessera militibus datum est ab Antiocho, ut scribit Dio, cum adversus Galatas pugnaret, eratque in triplici nexu scriptum, *υγίεια*, quam vocem in Antiochi nummo scriptam reperimus. De Apolline Sanatore, & Medico, hæc Strabo; *ιατρικὸς γὰρ ὁ Ἀπόλλων, καὶ ἡ Ἄρτεμις, ἀπὸ τοῦ ἀρτεμίας ποιεῖν; Sanator quidem Apollo est, & Artemis, quod integros partus facit.* Hospitalem idcirco dictum, & Medicum, ait Macrobius, & in sacris virgines Vestales ita indigitare solitas, *Apollo Medice, Apollo Pæan*; dictumque *ἴον ἀπὸ τῆς ἰάσεως, a sanando*; & quod salubribus causis præstaret, *ὄλον*, Sanitatis auctorem. Hinc, qui sanitatem precabantur, dicebant, *Medere Pæan*. Quam vocem regnante Theseo Athenienses docuit Oraculum contra Amazones. Hinc etiam pro salute Apollini immolabant, & reddebant vota, quod fecisse Milesios scribit Menandrus, & multi lapides ostendunt;

Tractatu de salute.

Lib. 34.

Apollo Sanator, & Medicus.

Lib. 14.

SOLI. SACR.

PRO. SALVTE. CL. JULIANI. P. V. PRÆF. ANNONÆ
TI. JULIVS. BARBILIVS. S. SOLI. DED. ANNIO. FABIANO
M. NONNIO. MUCIANO. COS.

item,

SERAPI. PRO. SALVTE. HEFENN....

aliud,

aliud,

SERAPI. SERVATORI. D. JUNIVS. D. F. PAPIR.
VÆGLENVS. ÆNEATOR. LEG. VII. C. L. GEM. P. FIDEL.
NVMINI. TVO. VOTO. SVSCEPTO. D. D.

præterea ;

SOLI. JUVANTI
L. VOLVMNIVS. MVNATIANVS
SODAL. AVG. PRÆF. VRBI.

Habes Servatorem, Juvantemque Solem. Et refertur a Phere-
Theseus vo- cide, Thesea cum in Cretam ad Minotaurum duceretur pro sa-
vit Apollini. lute, & reditu vovisse *Ἀπόλλωνι ἑλίφ, καὶ Ἀετῆριδι ἑλίφ.* Quapro-
pter Plautus,

Apollo quæso subveni mihi, atque adjuva.
Lib. 1. Saty. Et Horatius, . . . sic me servavit Apollo.
9. lib. 1. Od. Ad cujus auxilia idem respexit, cum ait,
21. *Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem*
Pestemque a populo, & principe Cæsare, in
Persas, atque Britannos
Vestra motus age prece.

Illud etiam Horatianum de Apolline Servatore jam inde ab Ilii
temporibus non reiiciam, Apollinis ope Æneam hostibus ereptum
fuisse. Opinio viguit, ejus Dei officium, inquit Turnebus, aver-
tuncandis, & depellendis malis mortales juvare. Hinc malorum
Asclepius, & depulsor dicitur est, & *ἄσκληπιος*. Inde Asclepii, & Hygiæ reli-
Hygia. gio apud Neapolitanos. Neapoli ab Appiano citatur lapis,

ÆLIA. NICE. ET. CALLISTVS. MEDICVS
ASCLEPIO. ET. HYGIÆ. DONVM. POSVER.

Et ubique apud Græcos eidem (quem cum Æsculapio eundem
faciunt) & Hygiæ Tempa condita reperes; Apollinis tamen Sa-
natoris nomen illud aperte ostendit; & Æsculapium ærem exi-
Æsculapius stimabant, ex quo Bona valetudo, *ὑγίεια*, & homini, & cunctis
animantibus esset. Ideo Titano Sicyoniorum oppido Æsculapii si-
gnum, Salubritatis, dicebatur. Et Apollinem idcirco Æsculapii
filium appellabant. Et apud Arcades Æsculapius, & Salus con-
jun-

jungebantur, tum Proserpina Sospita (quam Artemidem esse non vereor) & Sol cognomine Servator. Hygiæ Numen Pausanias in Corinthiacis velatum undique describit partim comis, partim Babylonæ vestis laciniis. Hippocratem ab Asclepio natum Pætus ad Artaxersem scribens confirmat, & ab Atheniensibus Herculem, & Asclepium iisdem honoribus dignum fuisse habitum. Salutem ab Apolline Neapolitani precabantur; sed, & saluberrimam semper regionem incoluerunt.

A R T E M I S.

Artemidem οὐλίαν, Dianam Sanatricem, Servatricem; vel *Diana sanatrix.* Lucinam cum Apolline coluisse Neapolitanos, eorum nummus argenteus demonstrat cum salutis signo, præter alios, qui ad Dianam, Apollinemque pertinent, quos mihi Goltzius in sua Campania proposuit.

In Salutis Nummo legitur, ΑΡΤΕΜΙΣ: Quas notas, Artemisiam; aliqui legunt, quoniam Αρτεμισιον Templum Dianæ dictum est, apud Ephesios, in Hispania quoque summa religione cultum, quo Sertorius ad res maximas usus est. In alio tamen plane legitur, ΑΡΤΕΜΙΣ, atque ita omnis dubitatio tollitur; cum præterea alium habeat nummum in quo Dianæ caput, & pharetra, tum Tripos, & Elephas, qui Lunam veneratur, cum Apolline Medico a Strabone conjungitur. ΣΩΤΕΙΡΑΝ Dianam Siculi venerabantur, & Agathocli Regi nummus cufus est, in quo Dianæ caput cum his notis, ΣΩΤΕΙΡΑ, in altera facie Jovis fulmen. De Dianæ salute sic Orphæus in Hymnis,

Ελθε θεῆ σῶστικα

& ut ad Salutis signum in Pentagono cum Apolline accederet,
Εἰς ἑλῶντιν

Ἐρῆν' ἰερῶν καλλιπλόκαμονθ' ὕψισταν .

*Cur Diana in
partibus in-
vocabatur.*

Lib. 7. c. ult.

Junonem quoque eandem dixere Lucinam, quæ puerperiis proderat, ut inquit Catullus, cui adstipulatur Horatius, apud quem maturos Iliithia, & Lucina aperit partus, id enim, Artemidem supra significare diximus. Plutarchus in *Ἀρτιοῖς*, hæc de Artemide scribit, ἰπὶ πᾶσι δὲ Ἀρτέμιδος ὡς ταῖς λοχίαις καὶ ταῖς ἀδύσῳ αἰ γυναῖκες ἐπικαλοῦνται. Eademque de Lucina subjungit & Macrobius; Dianam, quæ Luna est, Lucina a parturientibus invocatur, quod proprium munus ejus est, distendere rimas corporis, & meatibus viam dare. Ἡρᾶν φωσφόρον, dicit appellari Halicarnassæus; sed apud Macrobius Nigidius, Janam Dianam interpretatur. Solis, & Lunæ simul Numina in antiqua Neapolitana religione, adhuc vicus ostendit, qui ea nomina retinet. Artemisios tamen tribules quoque in nostris lapidibus legimus, quod ad Artemisios Rhodios posse referri non negamus, qui Neapoli cum aliis exteris habitarunt.

C E R E S.

In Cereris cultu, & religione, Neapolitana Civitas redundat. Testis nummus, in quo Parthenopis caput (fortasse etiam alicujus ex Gratiis) & parva Ceres cum falce conspicitur. Testis Papinius, qui de patriis rebus loquens, cum Apolline, & Castoribus Diis patriis conjunxit,

*Tuque Arctæa Ceres cursu cui semper anhe-
lotidum taciti quassamus lampada mystæ.*

*Sacra Eleu-
sinia.*

Fiebant enim sacra Eleusinia (quippe quæ in ea regione ab Eumolpo initium habuere, in quibus facibus, & tædis accensis mysteria peragebantur) Cererem repræsentantes, & cum ea Bacchum, quæ raptam filiam Proserpinam facibus per orbem quæssisset accensis, imposito Calatho cum sacris abditis in curru, Cistophoris, vel Canistriphoris simul virginibus prodeuntibus, quæ in

in Neapolitanis tabulis marmoreis significantur, altera in ædibus Matalunensibus, altera in altiori parte turris sacræ D. Joannis Evangelistæ, quæ inter præcipua antiquitatis Neapolitanæ monumenta sunt recensenda. Utraque vero hæc continet,

Sacerdotes in eo fesso, inter quos se adnumerat Stautus, luto, & fursure obliti (inquit Brodæus) faces gestabant, & lymphatico cursu debacchabantur. Crinagoras Epigrammaticus eam celebritatem, *Δήμιτρος μεγάλας νύκτας*; *Cereri magnas noctes*, appellat. Et nocturna fuisse sacra declarat Euripides, quoniam reverentiam nox habet. Adeas tamen Plutarchum lib. de Iside, & Osiride, & Tertullianum adversus Valentinianos. Tædifera ea de causa, *Δαδύχος*, Ceres appellata est, unde Lampadum dies ipsi dicatus, ea scilicet ratione ut ait Fulgentius in Mythologico, quod cum Solis fervore seges ad metendum cum gaudio requiratur. *Virgilius*,

*Lampadum
dies sacer Ce-
reri.*

Et per tædifera mystica sacra Dea.

Et facem in nuptiis in Cereris honorem prælatam scribit Servius, *Faces in nuptiis.* & aqua aspersam novam nuptam, ut aquam, & ignem cum viro communicaret. Sed *Αἰτῆα ἀπὸ τῆς Ἀχῆς* Ceres dicta est, ab ebrietate, quæ fuit imbuta dum Proserpinam quæreret. Cristiferas eas dicimus, quas Græci Canæphoras dixerunt, de quibus Propertius,

Pars obscura canis celebrabant Orgia cistis.

A a

Hinc

Nummus Cistophorus. Hinc Cistophorum habebant antiqui nummum, in quo depictæ imagines erant cistas arcanorum ferentes. Cistigeros appellat Mar-

Lib. 5. ep. 17. tialis, qui pro contemptissimis habebantur,

Dum te posse negas nisi lato Gellia clavo

Nubere, nupsisti Gellia Cistigero.

Sacra hujusmodi describit Claudianus,

Jam mihi cernuntur trepidis delubra moveri

Sedibus, & claram dispergere lumine lucem

Adventum testata Dei, jam magnus ab imis

Auditur fremitus terris, templumque remugit

Cecropidum, sanctasque faces extollit Eleusis.

Et sacra dicebantur mysteria, quoniam ea publicare fas erat, ut in Pythagoræ symbolis invenimus; ideoque Aristophanes in *Nebulis* Græco epitheto ἀπὸ κρυπταλέα dicit, & Justinus Historicus, *Mysteria Cereris Actica*, nulla re magis quam silentio sacra constare scribit. Pausanias sibi in somnis vulgata asserit. In agone hisce sacris celebrato victores corona hordeacea coronabantur; pinea quoque, & laurea, scribit Papinius,

Lib. 5.

. . . . quid Achea mereri

Præmia nunc ramis Phæbi, nunc germine Lernæ,

Nunc Atamantæa protectum tempora pinu.

Lib. 1. adverb. gent. Et dum Græcorum insaniam irridet Arnobius, in his sacris Baubonis obscenitatem detestatur, quæ Eleusini pagi incola fuerat, quæ quoniam Cereræ, quam hospicio acceperat sitienti aggerit potionem (ut ipse loquitur) Cynum, Cyceonem quam nuncupat Gravia, arcana Eleusiniorum mysteriorum patefecit. Hæc esse ille scribit; *Eleusiniorum vestrorum notas, & origines producant turpis, & antiquarum elogia litterarum; ipsa denique symbola, quæ rogati sacrorum in acceptionibus, respondetis; Jejunavi atque ebibi Cyceonem, excita sumpsi, & in Calathum misi; accepi rursus, in cistulam transtuli, &c.* Idem Cereris, & Proserpinæ fabulam sic delucidat; Sic, & ille qui raptam Dite a patre Proserpinam dicit, non ut Cereris in turpissimos appetitus viraginem dicit raptam, sed quia glebis oculimus semina, isse sub terra Deam, & cum Orco significat fœdera genitalis conciliare fœturæ. Ithyophalios quoque lascivientes cum Cerere ostendisse turpissimum sacri genus, idem auctor commemorat.

Fæminæ Sacertes.

Sacerdotium Cereris in fæminis Neapolitanus lapis obiicit, quem ex fordium calamitate, aliquis pius vir antiquitatis amator in pariete quodam ad D. Pauli servavit,

KOMI-

ΚΟΜΗΝΙΑΙ. ΠΛΟΥΤΟΓΕΝΙΑΙ. ΙΕΡΙΑΙ. ΔΗΜΗΤΡΟΣ. ΘΕΣΜΟΦΟΡΟΥΣΑ
 ΘΥΓΑΤΡΙ. ΦΙΝΑΙΚΗ. ΠΑΚΚΙΟΥΚΑ. ΑΗΔΟΥ. ΑΡΧΟΝΤΙΚΟΥ. ΚΑΙ. ΜΗΤΡΙ
 ΠΑΚΚΙΟΥΚΑ. ΑΗΔΙΑΝΟΥ. ΑΓΟΡΑΝΟΜΙΚΟΥ. ΜΑΜΜΗ. ΚΑΣΤΡΙΚΙΟΥ
 ΠΟΛΛΙΩΝΟΣ. ΑΡΧΟΝΤΙΚΟΥ. ΕΙ. ΚΑΣΤΡΙΚΙΟΣ. ΚΑΛΗΔΙΑΝΟΣ. ΔΗ
 ΜΑΡΧΗΣΑΣ. ΤΗ. ΠΡΟΜΑΜΜΗ. ΕΥΣΕΒΙΑΣ. ΕΝΕΚΑ
 ΛΟΓΜΑΤΙ. ΣΥΤΚΑΙΤΟΥ.

*Cominiæ Plutogeniæ Sacerdoti Cereris Legislatricis filiæ optimæ
 Pacciuca Ædiani viri Archontici, & matri, Pacciuca Ædiani
 Ædilitiæ Avæ Castricii Polæonis Archontici, & Castricius Ca-
 lædianis Tribunus plebis Proavæ, pietatis ærgo. Ex Senatus
 consulto.*

Ut Magistratus Neapolitanos in Sacerdotiis versatos, & Archon-
 tes, Demarchos, & Ædiles affinitate aliquando conjunctos scia-
 mus. Omnes Cereris cerimonias e Græcia assumptas asserit Ci-
 cero in Oratione pro M. Cœlio, & per Græcas semper curatas
 esse Sacerdotes, & Græca nomina imposta (Claudius quoque
 Imperator ex Attica Romam Eleusinia transferre conatus est, ut
 scribit Svetonius) easque Sacerdotes aut Neapolitanas, aut Ve-
 liensas fuisse fœderatarum civitatum (erat autem Velia in sinu
 Pæstano) & de Sacerdote Calliphana Velienſe C. Valerium Flac-
 cum Prætorem Urbanum tulisse ad populum, ut ea civis Roma-
 na esset. Ideoque Neapolitanas, & Velienſes dicit, ne quis de
 Sicilia Neapoli loquutum aliqui arbitrarentur. Habeant hoc lau-
 dis Neapolitani, quod in antiqua religione religiosissimis Roma-
 nis in honore fuerint. In Sicilia Neapoli, Cereris quoque reli-
 gio maxima erat, ait enim; *Quarta autem est Urbs, quæ quia pos-
 trema ædificata est, Neapolis nominatur, quam ad summam Thea-
 trum est maximum; præterea duo Tempa sunt egregia, Cereris unum,
 alterum Liberæ, signumque Apollinis, qui Tinnites vocatur, pulcher-
 rimum, & maximum.* Sacerdotium hujusmodi ibidem explicat;
*Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romæ,
 qua in ceteris locis, qua prope in toto Orbe terrarum. In eo sacra-
 rio intimo fuit Signum Cereris perantiquum, quod viri non modo
 cujusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. Aditus enim in id sa-
 crarium non est viris. Sacra per mulieres, ac virgines confici solent.*
 Dionysius Halicarnasseus scribit ab Arcadibus Templum Cereri
 ædificatum, ipsosque per sæminas Sacerdotes sacra abstemia fe-
 cisse more Græco, in quorum ritu ejus ætate nihil mutasse con-

*Sacerdotes
 Neapolitanæ
 In ejus vita
 cap. 5.*

*Æl. 6. in
 Ver.*

firmat. Et Pausanias scribit apud Sycionios in Iuco, cui nomen Pirææ esset, Templum Cereris, & Proserpinæ fuisse, in quo viri seorsum a fæminis festos dies agitarent, æde Nympharum concessa fæminis, quam Nymphonem appellabant, ibique Liberi patris, Cereris, & Proserpinæ signa fuisse os tantum ostendentia. In ædibus Matalunensibus Neapoli statua prægrandis cernitur Cereris Sacerdotem referens Augusto a plerisque tributa. Cereris signum Puteolis repertum habet Fabricius Sanctafides illustris Neapolitanus Pictor, in cuius sinistra cornucopiæ est, optimi Sculptoris opus.

*Ceres, & Li-
hera.*

Quod vero ad nostram Cominiam spectat, scimus cum Cerere Liberam quoque fuisse cultam, quam eandem cum Proserpina esse Cicero scribit, & nuptias Cereris (ut Servius, & Macrobius tradunt) sine viro celebrantes, Orci nuptias dixisse. Ideoque Πλουτογενειαν, habet lapis. Vel sic dicta, quod nigra uterentur veste Sacerdotes, cum festus Cereris dies diceretur Δήμητρος μελίνης, ob indignationem contra Jovem de rapta Proserpina. Narratque Pausanias in Arcadicis eo festo singulis annis a Phigalienibus cultam ad aram, quæ ante speluncam extructa erat, positis hortensibus fructibus, uvis, & apum favis, lanis quoque adhuc sordibus plenis, oleo perfusis, tribus adhibitis Sacerdotibus e civium numero. Idem in Atticis commemorat apud Halimubos, Cereris Legiferæ, & Proserpinæ sanum. Hinc θεσμοφορέσαν legimus,

*Ceres Legi-
fera.*

mus, proprium Cereris epithetum, nam invento frumento, prima leges invenisse, & dedisse mortalibus legitur. Hinc sacra etiam *θερμοφορία* vocantur, quæ a Plutarcho dicta sunt *Αδόνια*. Et si quid fortasse ad Cominiam confert, quod Pausanias in Eliacis refert, ædes condita est Cereri Chamynæ, subdiditque aliquos putasse priscum id nomen esse, cum in eo aggere, in quo Deæ Templum describit, putaverit terram discessisse, & ad se statim rediisse recepto Plutonis curru. Ibidem tamen eam portam describens, quæ Occulta ab Eleis dicebatur, ait in Stadio ludis Præfectorum sessionem fuisse constructam, & e regione aram e candido lapide fuisse eminentem, & in ea sedentem Olympicos ludos spectasse mulierem Sacerdotem Cereris cognomento Chamynem. Cereris Templum Neapoli non longe a theatro fuisse dicerem. Sic Græcis erat, & sic describit Pausanias; mox Forum. Sæpe existimavi illud fuisse, in quo D. Gregorii Armeniæ Episcopi Templum hoc tempore conditum est, cujus ædiculæ nulla fere antiquitatis formam immutarunt, in quo adhuc antiquum in foveis conspicitur pavementum, murus adhuc integer. Statuas ibi plurimas repertas nescio, quo transfulerint.

Cereris Templum Neapoli.

CASTOR, ET POLLUX.

Licet Castoris, & Pollucis Templum non inter antiquissima Neapolitana monumenta se offerant cum Augusti ætate a Tiberio Julio Tarso Liberto ex inscriptione liqueat, eorum tamen religionem cum ipsius Neapolis primordiis viguisse non vereor, semper enim Græcis Castores Penates habiti sunt, & cum Theatris, & Circis ob decursiones, & pugilatus eorum Tempora conjunxerunt. Præter Nummos, in quibus pileus Castorum cum Stella depictus est, quos supra retulimus, alios hujusmodi habemus, in quibus decursionem, & Stellam cernimus,

Castores Diis Penates.

Statius Deos Penates Neapolitanorum facit,

Et

*Et vos Tyndaridæ, quos non horrenda Lycurgi
Taigeta, umbrosæque magis coluere Therapne,
Hos cum plebe sua patrii servate Penates.*

Atqui, cum perantiquum sit Neapoli Theatrum, perantiqua Castorum religio existimanda est, Templumque a Tiberio potius restitutum cum Dii illi Circo, & ludis proprie voveantur, tum quod in ea civitate Græcorum erat institutum, & Athenis Templum commemorat Pausanias, & Castorum res gestas, quas Polygnotus pinxerat. Hos veteres præstanti forma juvenes apparere solitos boni auspicii causa arbitrabantur; neque bonum auspiciam absque Castore, & Polluce; ideo enim Helena apud Euripidem variis de rebus conquesta, eos abesse dicit, & idcirco calamitates irruisse. Apparere Romano equitatu præcedentes bello Latino A. Postumio Dictatore anno ab U. C. 257. quo admonente ea de re Senatam, in Foro Romano Templum iis est ædificatum. Fortasse ea de causa a Tarso in Foro Neapoli conditum. Et Cicero Oratione pro P. Sextio; *Captum est Forum anno superiore, æde Castoris tanquam arce aliqua a fugitivis occupata.* Et addidit, cum arma ad ædem Castoris essent comportata, Forum etiam ab armatis teneri. In medio Colle fere arx id Templum conditum conspicimus, quod quamquam temporum, ac barbarorum injuria labefactaverit, ea tamen vestigia, quæ supersunt, & loci magnitudinem, & operis splendorem ostendunt, & quantum Corinthæ structuræ ornamentum valeat prospectu, imposito columnis fastigio, declarant. In ejus triangulari tympano plura sunt Deorum simulacra, optimi Sculptoris opus. Apollinis imago stat ad tripodem. Tellus ad dexteram copiæ cornu tenet. Aquæ elementum dolio incumbit, Adfunt in angulis Vertumni buccinis concinentes; cujusmodi in antiqua Temp'i parte (*ἄρναιον* appellant) quod in Isthmo fuerat Neptuno dicatum, in quo maris etiam collocatum fuerat simulacrum, & cellam (quod penetrale appellabant) ad quam aditus erat subterraneus, quæ hujusmodi in Neapolitano Templo cernitur, de quibus omnibus agemus in Circo. Jacent in solo Castoris, & Pollucis bullæ ex ejusdem Templi aggestionibus eruta anno 1591. nuda, & chlamydata, in quibus ejus loci dignitas inest;

Vestigia templi Castorum Neapoli.

Castorum imagines.

In Templi trabeatione Græca hæc inscriptio pulcherrimis characteribus legitur ,

TΙΒΕΡΙΟΣ. ΙΟΥΛΙΟΣ. ΤΑΡΣΟΣ. ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙΣ. ΚΑΙ. ΤΗ. ΠΟΛΕΙ
ΤΟΝ. ΝΑΟΝ. ΚΑΙ. ΤΑ. ΕΝ. ΤΩΙ. ΝΑΩΙ. ΠΕΛΑΓΩΝ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΣ. ΚΑΙ. ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ. ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΣ. ΕΚ. ΤΩΝ
ΙΔΙΩΝ. ΚΑΘΙΕΡΟΣΕΝ.

Tiberius Julius Tarsus Jovis filius , & Civitati Templum , & quæ sunt in Templo Marium Augusti libertus , & procurator ex propriis condidit .

Sunt qui ita legunt , ut , *Marium Augusti procuratorem* , contendant esse legendum . Quis tamen legendi modus apud Græcos , *Marium Augusti libertus , & procurator* ? ἐπίτροπος , hujus modo procedere debuerat , ἀπελευθέρω . Sic enim Præfectos oræ maritimæ legimus , *Procuratores Augusti* , Lapis in Tarracone , L. CORNELIO. PRÆFECTO. ORÆ. MARITIMÆ. PROCURATORI. AVGVSTI. Et quamvis Cæsarum Procuratores passim habeamus , & servorum erat procuratio in domo Augusta , hinc *Procurator Bibliothecæ* , *Procurator prægustatorum* , *servus* , & *Procurator balnei* , *Procurator patrimonii* , *Procurator Aurariarum* , *Procurator monumentum terra*

Cæsarum Procuratores .

terra imaginum, & Procurator Augusti, habemus tamen *Libertum Procuratorem Augusti*. Ideoque legerem, ἐν τῷ ναύῳ Πελάγον, *In Templo Marium*; omnis enim navigatio illis credebatur Numinibus. Horatius,

*Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida fidera,
Venorum regat pater
Obstrictis aliis præter Japyga.*

Navis

idemque alibi albam eorum stellam nautis refulgere dixit, quorum alter nobilis erat equis, alter superando pugnis. Quocirca *Castorem* appellat *Oppianus* in *Cynegeticis*, quippe fidus nautis amicissimum est, & salutare. *Anachæ* quoque, & *Anaces* appellati sunt Fratres, quoniam tempestates depellunt, & stellæ illæ apparentes ἄνω καὶ ἑκάς, *supra*, & *longe*, navigantes servare credebantur. Σωτήρες ideo appellati, ad quod alludit *Horatius*,

. Tyndaridæ fidus ab infimis

Quassus eripiunt æquoribus rates.

& *Orphæus*, Καὶ μεγάλῃς σωτήρας ὁ μὲν Διὸς ἀφθίτα τέκνα.

Et magnus Servatores, Jovis optima proles.

Lib. 4.

Diodorus Sículus scribit *Orphæum*, cum maris æstu agitur, una cum aliis *Argonautis*, *Samothracibus* vota pro salute fecisse; mox tranquillo mari *supra Pollucis*, & *Castoris* capita stellam cecidisse, quo factu, ut eorum se prudentia servatos existimarent. Licet *Orphæus* in *Argonautica* scribat, cum procellis *Argonautæ* jactarentur, arrepta lyra eum canere cœpisse, & cantu placatos esse fluctus, igneumque splendorem in *Castore*, & *Polluce* effuxisse. Quod *Valerius Flaccus* hujusmodi transtulit,

*Dixit, & ingenti flammantem nubila Julio
Direxit per inane facem, quæ puppe propinqua
In bifidum discessit iter, fratresque petivit
Tyndareos, placida, & mediis in frontibus hæsit
Protinus amborum, lumenque innoxia fudit
Purpureum, miseris olim implorabile nautis.*

Idyll. 17.

Theocritus multa de iis cecinit; *Servatores*, *auxiliatores*, *amicos*, *equites*, *cytharistas*, *athletas*, *poetas* nominat; & ἰατρῆς vocat, quoniam iis equos distributos a *Mercurio* docet *Stesichorus* citatus a *Tertulliano*. Sed ad salutem pertinet lapis, qui *Murciæ* est in *Hispania*.

*Librodæ' Spe-
Bac.*

CA-

CASTORI. ET. POLLUCI. DIS. MAGNIS. SVLPICIE. Q. SVLPICI. F.
VOTVM. OB. FILIVM. SALVTI. RESTITVTVM.

Et ob salutem in terris ea numina detineri videtur innuere Ho-
merus ,

Καστορέθ' ἰπποδάμον , καὶ πύξ' ἀγαθὸν Γολυδύκτα
Τοὺς ἀμφὸς ζωὴς κατέχει φυσίζωος αἴα.

Castoremque equorum domitorem , & pugnis valentem Pollucem ,
Hos ambo viventes detinet fertilis terra.

A Græcis Dioscuri dicuntur , Jovis filii , de quibus sic Cicero *Dioscuri.*
de nat. Deorum ; Dioscuri apud Græcos multis modis nominantur .
Primi tres , qui appellantur Ἄνακτες Athenis ex Jove Rege antiquissi-
mo , & Proserpina nati Tritopatres , Eubuleus , Dionysius . Secundi
Jove tertio nati ex Leda Castor , & Pollux . Tertii dicuntur a non-
nullis Alco , Melampus , & Eumelus Atrei filii , qui Pelope natus
fuit . Apollonius eos peperisse ait Ledam in ædibus Tyndari , *Lib. 1. Ar-*
quare Tyndarides dicti . Plerique Pollucem , & Helenam ex *gon.*
Jove , Castorem , & Clytemnestram ex Tyndaro esse dicunt . *Tyndarides.*
Pausanias in Corinthiacis Castorum templum describens , præter
ipforum ibi simulacra posita , liberorum quoque Anaxidis , &
Mnafinoi , tum eorum matrum Hilairæ , & Phebes Dipœni , &
Scyllidis arte facta e ligno ebeni asserit . Sed Hilairam , & Phe-
bem Castoris , Dipœnum , & Scyllidem Pollucis matres facit .
Omnes in ea re conveniunt , Castorem equorum domitorem ,
Pollucem pugilem fuisse . Et Castoris equum Cyllarum dictum
scribit Suidas , *παρὰ τὸ κέλλειν ὅτι ταχύς* , ideoque Seneca Hyp-
polito ,

Sic dorso libeat cornipedis vehi
Frenis Castorea nobilior manu
Spartanus poteris flectere Cyllarum.

Et Claudianus ,

. . . . servietque tuis , contempto Castore , frenis
Cyllarus

Deridet eos Deos Arnobius , vocatque Deastores , equos unum *Lib. 1. contra*
domitare consuetum , alterum pugillatorem bonum , & erudo in- *gentes.*
exuperabilem Cestutifianem , & Bucurem Mauri , & ovorum pro-
geniem . A Varrone dicuntur , θεοὶ Δυνατοί , & Divipotes ; & hi , *Divipotes.*
mas , & fœmina . Qui vero Divus Fidius dicebatur , Castor sci- *Divus Fi-*
dius .

B b

licet ,

licet, Sanctum quoque dici Sabina lingua, & Herculem Græca scribit. Magnos tamen dictos a Cephalenibus, scribit Pausanias. Pileatos supra diximus dictos a Catullo. Idcirco, dum Lacedæmonii per festos Castoris, & Pollucis dies post sollemne epulum in ipsis castris comotationibus, & lusibus se oblectarent, Gonippus, & Panhormus in albis tunicis, & purpureis lacernis, equis pulcherrimis insidentes, pilea capite gestantes, hastas manibus tenentes, de improvise se Lacedæmoniis ostendere; quapropter illi Castores rati, eorum sibi Numen precibus implorabant. Habes Castorum simulacra. *Castorum simulacra.* Ælianus adolescentes prægrandes describit; imberbes, forma similes, chlamydis supra humeros ornatos, & chlamydes alibi pendentes dicit, & enses ferre alligatos. Licuit mihi de ea re scribenti ejus simulacrum videre inter multa Cumanorum vetera signa, & monumenta, quæ in Hispaniam mittere cogitat Alfonso Pigmentellus Regni Vicarius, cui fortunatissimum illud obtigit, ut ad viginti statuas uno loco hoc anno repererit, in quibus tota antiquorum religio elucet. Castor ibi nudus, humero chlamydatus, pileum capite gestans, quod quidem simplex, non pictum, & reticulatum est, quale in nostris nummis proposuimus, per mentum barbula floret, sub naso nulli pili conspiciuntur.

Alia Castorum epitheta.

Pindarus in Olympicis vocat φιλοξένους, hospitem amantes, in Pythiis, χρυσαέματων Castorem dicit, Currum aureum habentem; & in Nemeis, χαλκομίτρην, aereo baltheo cinctum. Theocritus alibi, βονόεις opem ferentes; & αἰολοπόδες, multos pullos equuleos habentes. Idem Gemini dicti sunt, & δίδυμοι. Ambulii a Laconicis. Lapersæ a Sophocle. Amyclei ab Amyclis notissimo Laconicæ oppido. Apherethrii etiam dicuntur, quod quasi in carceribus Templum haberent. Locus subterraneus sub eorum Templi columnis Neapoli reliquus est, in quo eorum duo signa reperta sunt. Per gradus tamen antea ascendebatur ad Templum. Et dum eo pacto mirabar Templum conditum, obtulit sese mihi Ciceronis locus Oratione pro P. Sextio, qui ejusmodi ea Templum ædificata fuisse declarat; ait enim; *Arma in Templum Castoris palam comportabantur, gradus ejusdem Templi tollebantur, armati homines forum, & concionem tenebant.* Castorum Ova reperiuntur in Circis; reperiuntur etiam in Nummis,

Gradus in templo Castorum.

& ex

& ex ovo natos fabulantur, qui Phœnicum Theologiam non assequuntur, quæ a Saturno, & Salecco apud Philonem, & Eusebium natos prædicat. Sed triplex ovum narrat Ausonius, *Ova Castorum.*

. *triplex Helenæ cum fratribus ovum.*

Et, *Istos tergemino quos nasci cernis ab ovo.*

Locum fabulæ dare potuit vocis significatio, *ὄον* enim, Ovum, & superiorem domus partem significat. Et *ὄϊα*, a veteribus nuncupata superiora ædium tabulata scribit Athenæus, quæ ipsos *ὄϊα* appellare affirmat. Atque Clearchum in Amatoriis narrare, quoniam Helena in hujusmodi coenaculis educata fuit, existimasse multos illam ex Ovo natam. Sunt itaque hac de causa Ova Castorum in Circo, ut in antiquis lapidibus cernimus. Nautæ Numen illud tempestatibus salutare Castores vocant; Hermi lucem, vulgus. Nahuuali a Tacito commemorati antiquæ religionis sacrum habent; præsidet Sacerdos muliebri ornatu. Deos Romani, Castorem, Pollicemque nominant. Numinis nomen, Alcis. Habent Neapolitani in hujusce Templi reliquiis illustre antiquitatis, & religionis testimonium. Servandum sibi studeant; quid enim nobilius exteris ostendant? optimeq. factum ut in novi Templi ædificio antiqua facies reliqua sit, & maxime accusandi, qui abolendam eam memoriam impie censebant.

L I B E R
H E R C U L E S .

E Samothracibus Herculis Numen Neapoli fuisse affirmarem, quod pro Sole aliquando est habitum, ut Neapolitanos se totos Soli traditos dicamus; *Herculis ea est potestas (inquit Macrobius) quæ humano generi virtutem, quæ ad similitudinem præstat Deorum.* Atque hunc esse ajunt τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων Ἥλιον, in omnibus, & per omnia Solem. Ut cum Hebone, Mithras, Serapi, Baccho, Hercules quoque veluti Sol coleretur. Sed hujusmodi Nummi Neapolitani Herculem ostendunt. Vidi Herculem Cumanum non tantum clavam, sed etiam coronam ex clava

gestantem, nihilque frequentius in agro Neapolitano, quam Hercules vel ex ære, vel ex marmore reperitur. Sic etiam in tota vi-

ta vicinia . In Herculano frequentissime . Surrenti , a Novio Vindice Staius cœna exceptus inter alia vasa ex ære Herculem reperit a Leucippo effictum , dextera pateram tenentem , sinistra clavam , ipsumque sedentem supino ore in cœlum , substrata Leonis pelle , isque appellabatur Epitrapezius , quippe qui mensis erat ordinatus . *Jam Vindicis nostri Herculem Epitrapezium* (inquit *Hercules Epitrapezius.* in epist. ad Marcellum) *secundum honorem , quem de me , & de lib. 4. filii .* *ipsis studiis meretur , imputare etiam tibi possum .* Diodorus aliquos Herculis filios profectos in Campaniam juxta Cumas confedissee *Hercules filii ad Cumas.* scribit , dum Sardus , Cyrnus , & Thespiades ejusdem filii Sardiniam occupassent . Pontanus scribit transeuntem in Italiam Herculem post Cacum impotentem hominem in Latio domitum , liberatamque ab ejus dominatu regionem , Campani maris oram cum pervagaretur , reliquisse monumenta perpetua ad Avernum lacum sita , & Neapolim venisse paulo supra Palæpolim , qui sua quoque ætate locus Hercules dicebatur , hinc Echiam dictum *Hercules Neapolim venit.* τῷ Ἡρακλῆος , affirmavit Falcus , qui Græcam linguam non callebat ; qui tamen cum dixerit Ircim appellatum , confirmat , quæ invenimus in Diplomatis , in quibus est , Ecclesia S. Mariæ ad Hirculem . Regionis Herculensis Neapoli , meminit D. Gregorius ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum scribens , iisdemque literis vicum describit , in quo a Lampadio Virginibus servandis Cœnobium fuerat institutum . Nec ejus rei memoriam temporum vicissitudo valuit evertere , quando reliquus locus est , qui Diva Maria ad Herculem dicitur , & Herculeum compitum est ad D. Augustini ædem , licet alii , Hercules familiæ ; quæ sub Rogerio floruit , tribuant , a qua ædes condita est . Vidi in Loffredorum ædibus supra Eglam Herculis signum tanta artis , & gratiæ venustate effictum , ut Græcos omnes Artifex in eo opere superaverit ; quod cum se obtulisset Joanni Austriaco dum ea loca inviseret , imposito pileo dixit , Loquere ; quasi vero vox tantum statuæ deesset . In Hispanias translatus est . Vidi in Alfonso Pigmentelli Proregis Musæo sexcentos parvos Hercules ex ære , quos cum aliis quoque rebus ad antiquitatem spectantibus cum maximo splendore coegit .

O R I O N .

Antiqui Neapolitani portus , sive navium stationis locum , ut vocat Pontanus , præter ipsius nominis significationem , quæ vulgo

go retinetur, Ornum enim dicunt, & *ορμω* portum significare diximus, tabula marmorea præcipue notat, quam Portus Seditis equites in pariete collocandam deceiverunt, & qua fere proprio symbolo utuntur. Orionis in ea imago sculpta est, a qua quod pilis horrida videatur, & enssem gerat, silvestris cuiuspiam hominis effigiem repræsentari vulgus credidit, nec quod sciam antea ab aliquo cognita est. Ibi lapis repertus est, ibi navium statio (ad cuius rei memoriam Cymba singulis annis Dominicæ Nativitatis nocte comburitur, ejusque loci Magistratus maritimarum rerum custodiam ad se spectare contendunt) ibi Templum illi Deo conditum facile existimo. Et huic Numini nautæ vota suscipiebant, cum tempestates, atque ætus illud excitare crederent. Quamobrem Polybius *lib. 1.* commemorans maximam illam calamitatem, qua Romanorum classis affecta est, cum ex quatuor & sexaginta supra trecentas naves, vix octuaginta superfuere, scribit id factum temeritate Consulium; nautæ enim sæpe monuerant vitandum esse extremum Siciliæ latus, quod importuosum, & infestum esset, eo præsertim tempore, quo inter Orionis, & Canis signa navigabant. Hæc Stella penitus occidit v. Cal. Novembris, tum enim aeris tumultus est, ut docet Aristoteles, Aphrodisæus, & Theophrastus *περί αἰθέρων*. Hæcōdus Hygini auctoritate, Orionem Neptuni filium dicit, & Euryales Minois filiz. Ister apud eundem hanc fabulam narrat, Oriona a Diana esse dilectum, & pene factum, ut ei nupsisse existimaretur. Quod cum Apollo ægre ferret, & sæpe eam frustra objurgasset, Orionis longius caput conspicuus, cum Diana contendit, eam non posse ad id, quod nigrum in mari videretur, sagittam mittere; quæ ut in sagittando peritissimam se ostenderet, missa sagitta, caput Orionis trajecit. Et ad litus fere moriens ejectus, plurimum cum Diana conquestus est, quæ multis ejus obitum prosequuta lacrimis inter sidera eum statuisse existimatur. Sic igitur depictus cernitur,

Cymba comburitur Neapoli.

Nauta Orionis vovebant.

Classis Romanorum calamitas.

Pilos aliquando radios, pluvias aliquando significasse Hieroglyphicorum Scriptores docent. Ensem hujusmodi tribuunt. Aratus in Phænomenis,

*Suberahi obliquo qua sese circulus orbe
Signifer, in Boream australes egerit umbras ;
Ut medii jam mole polifera pectora Tauri
Suscipit Orion ; neque quisquam nocte serena
Transierit, celso late se cardine pandit,
Aratumque rubens demittit baltheus enses.*

Quem sic etiam describit Manilius,

*Cernere vicinum Geminis licet Oriona
In magnam cæli tendentem brachia partem,
Nec minus extento surgentem ad sidera passu ;
Singula fulgentes humeros, cui lumina signant,
Et tribus obliquis demissus ducitur ensis.*

lib. 1.

Petrarcha idcirco lyricis suis lusibus, *Armatum* appellat :

FOR-

L I B E R
F O R T V N A . P A N T H E V M .

Inter publicas Fortunas, quas in Fastis Veteres collocarunt, Neapolitana Fortuna elucet, cujus religionem duo ostendunt lapides, Latinus alter in promontorio Paustlypano inventus, ubi, & Fortunæ templum fuisse commemorant in Villa nobilis cujusdam viri Græci, quem Græcorum Fortunam lugentem, cœmpa villa, inter Græcorum reliquias libentissime commorantem, & antiqua ædificia instaurantem, sæpe sum admiratus; in quo hæc leguntur,

V E S O R I V S . Z E L O I V S
P O S T . A S S I G N A T I O N E M . Æ D I S
F O R T V N Æ . S I G N V M . P A N T H E V M . S V A
P E C V N I A . D D .

Fortuna tu- alter Græcus, in quo Fortunam Neapolitanam tutelarem habes
telaris Nea- in ædibus Marii Altimaris Jurisconsulti rerum antiquarum studio-
politanorum . si, & de omnibus litterarum generibus optime meriti,

Μ . Μ Α Ρ Ι Ο Σ . Ε Π Ι Κ Τ Η Τ Ο Σ
Τ Η Ι . Τ Υ Χ Η Ι .
Ν Ε Α Σ Π Ο Λ Ε Ο Σ
Χ Α Ρ Ι Σ Τ Η Ρ Ι Ο Ν
Α Ν Ε Θ Η Κ Ε Ν .

M. Ma-

M. Marius Epictetus; Fortunæ Neapolis gratias agens donum dicavit. Exemplum χαριστικής, quod Fortunæ fiebat, habemus in lapidea basi Præneste,

*Tu quoque Tarpejo coleris vicina tonanti
 Votorum vindex semper, Fortuna, meorum,
 Accipe, quæ pietas donat tibi vota merenti
 Effigiem nostri conservatura parentis,
 Cujus ne taceat memorandum littera nomen
 Cæsius hic idemque Titus, Primusque vocatur,
 Qui largæ Cereris messes, fructusque renatos
 Digerit in pretium, cui constat fama fidesque
 Et qui divitiis vincit pudor ire per illos
 Consuetos portus, cura, studioque laboris
 Littora, qui præstant fessis tuissime navis.
 Notus in Urbe sacra, notus quoque finibus illis
 Quos Umber fulcare solet, quos Tuscus arator.
 Omnibus hic annis votorum more suorum
 Centenas addicit numero crescente coronas,
 Fortunæ simulacra colens, & Apollinis aras,
 Ageriumque locum, quorum consentit in illo
 Majestas, longæ promittens tempora vitæ.
 Accipe posterius, quod post tua sæcula narres,
 Taurinus ckari jussus pietate parentis
 Hoc posuit donum, quod nec sententia mortis
 Vincere, nec poterit fatorum summa potestas,
 Sed populi salvo semper rumore manebit.*

Dona siquidem dicebantur quæcumque placandorum Deorum causa inferebantur Aris. Hinc Cicero, Impius ne audeto placare donis iram Deorum, & Plautus,

Jovem se placare posse donis, hostiis.

Et Virgilius, . . . hæc dona Sacerdos

Contulit . . .

quæ etiam munera dicta sunt,

. . . pingues centum cum matribus agnas

Munera, lætitiâque Dei.

Herculis quoque donum, ANNEVS. PLACIDIVS. HERCVLI. DONVM. D. DI. Et Asclepii, atque Salutis, ASCLEPIO. ET. SALVTI COMMILITONVM. ALEXANDER. MEDICVS. DONVM. DEDIT. Erant quoque χαριστικα Festum Atheniensibus duodecima dies Boedromionis, quod agendarum gratiarum causam ob receptam libertatem.

tem significarent, Plutarcho teste *lib. Bello* ne aut pace clariores fuerint Athenienses. Et *Χαριστια*, Festum Romanorum, quod xi. Cal. Martias celebrabatur, quo cognati, & affines conveniebant ad matuum servandam amorem. Ovidius,

lib. 2. Fast.

*Proxima cognati dicere Charistia chari,
Et venit ad socios turba propinqua Deos.*

Χαριστια vocabulo usus est Theophanes Confessor in factis Hymnis,

Χαριστιαν ἀδελφὶ τῶν κληρῶν βασιλῶν ὄλων.

Canamus o fideles cantum pro gratiarum actione universorum Deo.

Fortuna templa.

Omnis ora maritima Fortunæ Templis ab Antio ad magnam Græciam colebatur. At Campaniæ Felicis proprium videbatur Numen. Et Strabo in ejus descriptione Caletam, & Theanum Sidicinum duabus Fortunis distingui scribit, quarum Tempia in utraque Viæ Latinae parte erant posita. Et quemadmodum *τύχην Νεαπόλεως* legitimus, sic *περὶ τύχης Ρωμαίων* scribit Plutarchus, quæ

Fortuna Publica.

Fortuna Publica dicebatur, de qua Ovidius,

*Nec te prætereo populi Fortuna potentis
Publica, cui Templum luce sequente datum est.*

Et Pausanias in Messenicis Piodarum de Fortuna scripsisse versus ait, eamque appellasse *φειπόλων*, *Civitatum tutricem*. Parum absuit, quin hæc Fortuna Neapolitana efficeret, ut crederem a Cumanis primo Neapolim conditam in ea Pausilypii parte, quæ ad Euploeam sita est, ubi diruta civitatis apparent vestigia, & in eo colle, qui D. Basilii dicitur, Circi ruinae extant, numerusque Templorum, cum in iis locis Fortunæ fuerit Templum, Pantheonque dicatum, aliusque lapis Fortunam nominet Neapolitanam. Equidem non ædificia tantum ibi habitantium animi causa cernuntur, sed bene constituta civitatis ambitum, quæ me intuentem in admirationem semper adducit.

*Pantheon
signum omnium Deorum*

PANTHEVM, signum erat ea fortasse imaginis specie, qua Veneris, & Martis Imagines in Pantheon Romano Templo, (quod maxime cum Pacis Templo ab Amniano Marcellino laudatur) erant collocatae, in quibus omnium Deorum simulacra erant efficta, ut scribit Dio Cassius; τότε Πάνθειον ὀνομασμένον ἐξή-

lib. 54.

τίλεισε, προσαγορεύεται δὲ ἄνω, τάχα μὲν ὅτι πολλῶν θεῶν εἰκόνες ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τῶν τε τῆς Ἄρεως καὶ τῶν τῆς Ἀφροδίτης ἔλαβεν; Pantheon quoque perfecit (de Agrippa loquitur) id sic acciuitur fortassis, quod in simulacris Martis, & Veneris multas Deum imagines acciperet.

peret . Suidas Πάνθειον dicit locum in Romanorum Campo Templum commune fuisse omnium Deorum . Dio aliam quoque tradidit nominis rationem , quod scilicet rotundum , & ad cœli imaginem fuerit fastigiatum . Apud alios ejus generis signum erat , ut Deos omnes , vel omnes Deos continere videretur . Ponebat & sic dici ex communi Deorum sacro , de quo Festus , *Pandicularis dies dicebatur , & Communicarius , in quo omnibus Diis communiter sacrificabatur . Cum Hercule , Mercurio , & Silvano Mediolani id signum est conjunctum ,*

HERCVLI. MERCVRIO. ET. SILVANO. SACRVM
ET. DIVO. PANTHEO.

Argenteum Pantheum in Hispania erectum Astigi inter Hispalim , & Cordubam hoc Epigramma ostendit ,

P. NVMERIVS. MARTIALIS. ASTIGITANVS.
SEVIRALIS. SIGNVM. PANTHEI
TESTAM. PIERI. POMIQ. EX. ARGENTI. LIBRIS. C.
SINE. VLLA. DEDVCTIONE. JVSSIT.

Ex quibus apparet Pantheum , unam tantum fuisse Statuam omnibus Diis dicatam : Sed Fortunæ , & Panthei simul ædes constructa solitas fuisse , innuit Pausanias in Corinthiacis ; ἐστὶ δὲ καὶ τύχη καὶ παῖς , ἀγάλμα ἑστὸν Πανθὸς λίθου ; παρὰ δὲ αὐτὰ θεῶν πάντων ἐστὶν ἱερὸν . Est præterea Fortunæ ædes cujus signum recto statu e Pario marmore . Templum adjunctum est Diis omnibus dicatum . Apud Aufonium , Pantheus , Bacchus est .

*Pantheus
Bacchus .*

L I B E R
G E N I U S .

*Genii varia-
rum rerum.*

*Genius Pu-
teolanus.*

Cujusque loci, aut rei Deus GENIUS erat, ideoque in lapidibus antiquis, Genio Coloniae legimus, Genio Numinis fontis, Genio Centuriae, Genio Municipi, Genio horreorum, Genio exercitus, Genio loci, Genio conventus, Genio lavacrorum, Genio Theatri, & Sospolint patrum Eleorum Genium certis celebratum honoribus scribit Pausanias in Eliacis; & Viperas quoque Arabes Balsami Genios existimarunt. Genium Coloniae Puteolani habuere. Neapolitanos quoque habuisse certum est. Et Genio Augustorum dicationem habemus in lapide in Teducia villa reperto, in quo palmares characteres,

GENIO. CAESARVM

DIOGNETVS. VILICVS. FECIT.

Villicorum proprium videbatur esse munus rem hororum rusticam dominis sacrare. Sic etiam Romae,

GENIO. CAEL. HERODIAN. PRAEIVSTATOR

DIVI. AVG. IDEM. POSTEA. VILICVS

IN. HORTIS. SALLVSTIANIS

DECESSIT. NON. AVG.

M. COCCEJO. NERVA. C. VIBIO. RVFINO. COSS.

Hoc

Hoc Numen, vel nascentibus dari credebant veteres, ut ait Servius; vel rerum gerendarum vim obtinere, ut ait Festus; vel ut ait Prædemptus, *Cont. Symm. lib. 2.*

*Quamquam cur Genium Romæ miki fingitis unum?
Cum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Assignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum millia multa
Fingere?*

Hominum parentem vocat Aufustius, & hominum tutelam Plutarchus. Apulejus eosdem & Genios, & Dæmones, & Lares esse scribit. Genium in vitam introeuntibus præcipere, ut bono sint animo, & Fortunæ fidem non esse adhibendam, scribit Cebes Thebanus, vocatque *Δαιμόνιον*. Virorum bonorum Genio primos dicasse Athenienses scribit Pausanias, & Chemarchum Atheniensium primum Anteroti aram dedicasse, eundemque Genium esse effectum, & Timagoræ amoris vindicem. Censorinus Genium nobis assiduam observatorem datum dicit. Philo apud Suidam Genios dicit animæ facultates, easque salutarem, & perniciosam constituit. Servius duos item Genios dicit, unum, qui ad bona, alterum, qui ad mala hortatur. *Genii, Dæmones, Lares.* Medioximos Latini hos *Genii animæ facultates.* Dæmones dixerunt, quippe minus lucidæ naturæ sunt, quam cœlestes. Genialis deinde lectus dictus, quod Genius Naturæ *Medioximi.* Deus fingebatur; & in lectis generandis liberis opera datur. In *Genialis lectus.* Adriani, & Diocletiani nummis, legitur GEN. P. R. & militaris viri imago est cum veste ad crura circumvoluta, dextera patram porrigens quasi sacrificatura, & sinistra Copiæ cornu amplectens. In eum, qui per Genium Principis pejeraret, fustibus animadvertabant. A Genio Ingenium separat Isidorus, quippe Genium vigorem, potentiam, opinionem, honorem, vel ordinationem dicit, quibus homines inter se pares esse possunt; Ingenium vero in studiorum, & actionum similitudine, & dissimilitudine constituit. Hinc Sidonius in carminibus, *Genii imago.*

Qui non ingenio, fors placuit Genii.

& Rutilius itiner.

Sive loci Genio, seu domini ingenio.

Qui Diognetum in superiori lapide eum fuisse putant, qui proscriptus dixit (ut refert *Appianus*) Albanum meum me prosequitur, quod fundum optimum possideret, & a Cæsare desideratum, non longius aberrare videtur ab historia, eundemq. villis delectatum, aliam quoque ad Neapolim ad Cæsarem lætitiā extruxisse.

GRA-

L I B E R
G R A T I Æ.

Urbis Neapolitanæ felicitatem Gratæ referunt, quas a Sire-
nibus divellere nefas est. Eas nobis nummi, & lapides propo-
nunt. In nummis Hebo est, & ex alia facie ex aliqua Gratiarum
Charites, unde dicta. caput cum inscriptione $\chi\alpha\rho\iota\tau\epsilon\varsigma$, quas hujusmodi appellatas

esse ait Phornutus ἀπὸ τῆς χαρᾶς, a lætitia; & Græcorum adagio
dicitur, τὰς χάριων σπινθεῖν, Gratiis sacrificare; quod facere di-
cuntur ii, qui tristes, & solliciti sunt. In marmorea tabula in æ-
dibus Metanensibus, trium Gratiarum simulacrum habemus ve-
luti antiqui effinxerunt, nudas scilicet. Cujus rei

Paufanias rationem reddere nequit, & nusquam comperisse ait,
quis

quis primus Gratiarum, vel sanxerit nudas, vel pingendo nudas ostenderit, cum apud priscos homines vestitu pictas noverit in Smyrnæis in Nemesium fano, ubi Gratiarum aurearum dicatarum fuerant, ^{Gratiarum simulacrum.} quas Bupalus fecerat; in Cantorum statione, Apellis opus; Pergameni Gratiarum, quas pinxit Pythagoras Parus; & Athenis Gratiarum e marmore, quas Socrates Sophronici filius fecit, veste circumductas. Quod autem nuditatem ad beneficiorum promptitudinem, & simplicitatem referant, non ex antiquitate, sed ex aliquorum ingenii habemus. Boetos primos omnium Gratiarum sacrificasse, idem refert. Lacedæmonii duas tantum coluere, Clitam & Phaenam. Athenienses, Auxo, & Hegemonem. Idem postea ab Orchomenio Eteocle accepto ritu, tribus Gratiarum sacrificarunt. Paphlagoniam Gratiarum nominavit Homerus. Euphrosynem, Aglajam, & Thalam Hesioidus, & Onomacritus in carminibus de Gratiis. Hermesianactes, Pitho, Suadelam. ^{Gratiarum nomina.}

DII TRIBULES, SODALICIUM, DÆMON.

Phratriorum Deorum, & Sodalitatis ritus religionem in Græcis lapidibus Neapoli celebrem fuisse cognoscimus. In antiquo lapide hæc scripta sunt,

ΘΕΟΙΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΙΣ. ΚΑΙ.
ΘΕΟΙΣ. ΦΡΑΤΡΙΟΙΣ. ΘΕΩΝΤΕ. ΔΑΙΜ.

Diis Augustis, Diis tribulibus, & Deo Dæmoni. Augustos veluti Deos venerabantur; & Deum perpetuo Ovidius nominat Augustum, & Virgilius,

Namque erit ille mihi semper Deus

Et a Neapolitanis id non fuisse alienum docet Statius epistola ad librum tertium ad Pollium; *Eatenus præterea Germanici Dei nostri libertus scit, quam diu desiderium ejus moratus sim.* Post mortem Deo Dæmoni, vel Genio vovit. Ipse ad Deorum religionem deduco, nam ut scribit Halicarnassæus, sacra cuique Curia ^{lib. 1.} Romulus partitus est, assignatis in singulas Diis, & Dæmonibus, quos semper colerent. Deos profecto TRIBULES & PATRIOS *Dii Tribules* eosdem esse scimus, nam Jovem *φράτριον* reperio, qui *φρήτριος* & *Patrii.* dicitur; veluti & *φρήτριον* pro *φράτρια*; cujus dies celebris a Suida ^{Juppiter Phratrius.} habetur secunda Apaturiorum, quæ ab effluxu cruoris bestiarum ^{Festum Apaturiorum.} *Απάριον* dicebatur. Trium autem dierum erat Festum publicum, quod

quod mense Pynepsione (vel Julio , aut Octobri) triduo fiebat ab Atheniensibus , quo in civitatem fuit adscriptus Sitalcæ Thracum Regis filius. Primus dies Δόρπια erat , quod Curiales una vesperi convivarentur ; secundus ἀνάρρυσις , a sacrificando , nam *Jupiter Sodalis*. Jovi Sodali , & Palladi sacra fiebant ; tertius , κερῶτις , Puellaris ; quoniam pueros , & puellas κέρως & κέρας sodalitati adscribebant. Quartus etiam a multis additur , ἐπίθεον nuncupatus , Historiam idem Suidas narrat , Xanthum Bœotium ad singulare certamen Thymœtem Atheniensium Regem provocasse ; cumque ille recusaret , Melanthium Messenium , qui aderat , pugna condicionem accepisse . Et cum inter se dimicarent , apparuisse Melanthio post Xanthi tergus quemdam virum nigra caprina pelle indutum , eumque injuste facere dixisse , qui comitatus ad contentionem veniret ; atque ita dum Xanthus larvam respiceret , ab eo interceptum . Phavorinus eundem facit φράτριον & πάτριον Διά . Plato , non item . Nam in Eutydemo (non in Eutyphone , ut a Giraldo citatur) ait ; Ζεύς δὲ μὴν πατρός μὲν ἔ καλεῖται , Ἑρκίος δὲ καὶ φράτριος , καὶ Ἀθλιῶ φρατρία ; *Jupiter vero nobis minime vocatur Patrius , sed Hærcæus , & Phratrius , & Minerva Phratria* . Intelligebant Phratrium Jovem , Urbis septorem , tribuunque Præsidem. *Jupiter Socialis*. Apud Athenæum *Jupiter* est Etæaridius , quem Socialem , & Sodalicum dicunt , cui sacrificasse ait Jasonem collectis Argonautis . Et ut Phratriorum Deorum sacrificia Neapoli cognoscamus , Surrentina etiam affero , hæc enim legimur in ejus civitatis quodam lapide ΚΙΔΙΜΙΑ ΘΗΓΑΘΡ. ΦΡΗΤΟΡ.Ι. ΘΕΟΙΟΙ. Sed Sodalitatis sacrificium ob oculos ponam , in lapide pervetusto , qui antea in ædibus Adriani Spataphori locatus fuerat , in quo Aristæorum Phratria , quæ Neapoli florebat epulum hujusmodi constituit ,

..... Αριστωνος Ουαλερίας
 Μῦθος τῆς ἑαυτῆ γυναικός μὴ ἔξυσίαν δὲ ἐχέτωσαν ὁ φρήταρχος ἢ οἱ χαλκολόγοι ἢ ὁ φροντιστής ἢ οἱ Διοικηταί , ἢ ἄλλος τις τῆς φρητριάς τῆς Αρισταίων τὴν θυσίαν ἢ τὸ δέεινεν ὑπερτιθέσθαι παρὰ τὰς τεταγμένας ἡμέρας καὶ τὰ χίλια καὶ διακόσια δηνάρια δανείζεσθαι μηδενὶ ὁ φρήταρχος εἰμὶ , ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων δηνάρια διακόσια πενήτηντα καὶ τῆ πόλει μὴ ἔξυσίαν ἐχέτω ὁ φρήταρχος ἢ οἱ χαλκολόγοι , & quæ sequuntur , quæ corrupta , & mutila legi non possunt . Habes eos Magistratus , quos in Republica proposui ; habes epulandi in congregationibus modum . Simile quodam est in tabula marmorea , quæ Venetiis a Jano Grutero citatur , in qua in communitate cogna-

cognitionis tria millia drachmarum impenduntur; Sacrificium fit Musis, & Heroibus; cœna præterea exhibetur. Quod si quis ad Festum non conveniat, multæ nomine det cœtui drachmas centum. Sic Græci hujusmodi sollempnibus incumbabant. Romani morem ex Græcis accepere. Sacra cuique Curia Romulus par-
Epulum Romanorum ex Græcis.
 titus est, sumptusque ex ærario publico decrevit. Sacris aderant Curia suis vicibus, epulumque diebus festis præbebatur. Curialibus in aula cuique Curia propria. Halicarnassus a Græcis illud Romulum institutum accepisse tradit, a Lacedæmoniis præcipue, quorum disciplina eo tempore florebat in Sodalitibus, quam ipse Lycurgus a Cretensibus edoctus introduxit, quod Reipublicæ plurimum profecisse visum est; nam pacis tempore cives ad frugalitatem, & temperantiam quotidiani victus assuefecit, & in bello unicuique pudorem iniecit, ne socium desereret, cum quo libasset, & sacra fecisset. Lex tamen Licinia adversus Sodalicia lata est ad vitandam popularium suffragiorum corruptelam, Et Terullianus de mulierum periculo; *Discumbit cum marito sæpe in Sodaliciis, sæpe in popinis.* Apud Plutarchum de decem Oratorum vitis Lycophon Lycurgi Butades promulgatione proscripta postulat, sibi jus epulandi in Prytaneo scisci, quod donatum a populo fuit, Lycurgo Butade, Anaxirate Archonte ex tribu Antiochide. Hac de causa singulis Curiis cœnaculum erat extructum (ut apud alics, Prytanea) domus communis omnibus Curiis, ipsaque Cœnacula Curia vocabantur. Interdum Epulum populo a defuncti hæredibus dabatur, & dicebatur, *Visceratio.*
Canaculum.
 Visceratio, cruda carne. Plutoni, & Proserpinæ idem Epulum sacrum; ut omittam Epulum natalium, quale Julum Antonii filium dedicasse in natali Augusti, scribit Dio, & de quo scripsit
lib. 54.
 Cornelius Tacitus de Cotta Messalino; *Et cum die Natali Augustus inter Sacerdotes epularetur, Novendialem eam cœnam dixit.* De qua cum scripserit Justinianus in Novella quadam, in nonum diem fieri *μνήμας* defunctorum, Glossa ait, *ἐννῆα ἡμέρας ἀπόμνημα.* Eam vocat Apulejus Cœnam Feralem. Et Juvenalis,

. . . . Dimidio constrictus Gammarus ovo

Ponitur, exigua feralis cœna patella.

Nonius Marcellus, Festus, & Tertullianus, Silicernium hanc cœnam vocant. Nonius vero senibus exhiberi ait; citatque Varro-
Sil icernium
 nem Meleagris. Tertullianus Apologetico adversus gentes, Silicernium non differre a Jovis epulo (de quo infra) scribit, cum gentes simulate Deos credere arguit, propterea, quod exi-

D d

miam

*lib. 4.
Tarentinorum
convivia.*

miam Dei naturam ; non aliis prosequuntur honoribus ; quam quibus defunctis parentare soleant . Quæ omnia ad Neapolitanorum epulum maxime conferunt , qui ut alii Italiæ Græci convivia exercebant . Constat enim ex Theopompo lib. 10. Philippicorum (citatur ab Athenæo) Tarentinorum Civitatem singulis mensibus boves immolasse , & convivia populo exhibuisse , dum coiret , turmatim vulgus , & assidue compotaret , & dicitare solitos Tarentinos , alios quidem homines industria , & laboriosa sedulitate in posterum sibi vitam comparare ; se vero , quia convenirent , & voluptatem inde perciperent , jam vivere , nec expectare , dum olim vivant . Id quod Epicureum sapit .

L E C T I S T E R N I A .

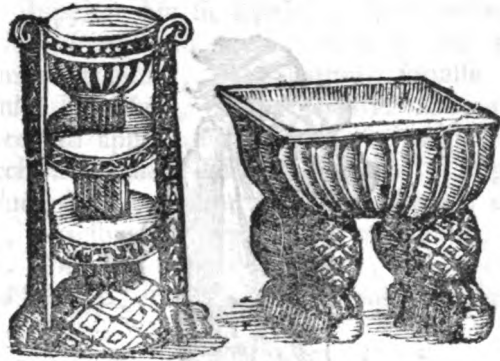
Juppiter Dapalis.

In D. Joannis Majoris æde , Urna marmorea , quæ Archiepiscopi cujusdam Neapolitani sepultura est , Lectisternia sculpta servat . Erat quidem Jovis epulum , quod in publicis ludis edebatur , Natalitiis , & Circensibus quotannis Idib. Novembris , licet & convivia , quæ in aliorum Deorum ædibus habebantur , Lectisternii nomen consequuta fuissent . Hinc Dapalis Juppiter dicitur , & a Græcis *ελαπινασις* , quod Dapali epulo ei sacra fierent . Hujus Epuli meminit Livius , & cum epulo Jovem irridet Arnobius . Erant siquidem Lectisternia , convivia ex victimis immolatis in Deorum Templo , a stratis lectis , quibus ordine discumbebatur . Cum pestis urbem invaderet , Lectisterniis Deos placabant . Octo diebus Romani , & Duumviri sacris faciendis Apollinem , Dianam , Herculem , Mercurium , & Neptunum Lectisternio placaverunt . Ad eam rem primo loco tres Eptolones creati bello Macedonico . Duo postea tribus additi , ultimo loco , Septem viri epulonum appellati . Nihil commune , cum hoc Epulo habebat *φαγήσια* , & Phagesiposia , Festa in quibus ad societatem cibo exhilarabantur . Citat Athenæus locum ex Clearcho , in quo indicat Græcos hoc festum excoluisse .

V E S T A .

D. Mariæ Rotundæ Templum in Nili regione , Vestæ antiquitus fuisse dicatum , duas ob causas docti viri existimarunt . Primum ob monumenta marmorea , quæ hoc quoque tempore ibi

cer-

cernuntur, alterum in quo mactabantur holiæ; & quod quasi bestiarum cruore suffusum, quotidie incruentum sacrificium prospicit Christianorum, quando ex ea Parochia Eucharistiæ Sacramentum ad cives reficiendos prodit; & in quo servet fere sanguis, quo superstitiosa Neapolis delectabatur, & animalium vestigia ob frequentem sacrificiorum usum in cavato marmore conspiciuntur; alterum quod vel tripes est, vel in quo Vestalibus ignis fuerat custoditus. Aquæ lustralis commodo in eo Templo est positum. Deinde ob rotunditatem, quam aliquot præclaræ columnæ suffulciunt. In antiquis profecto nummis Vestæ Templum rotundum est, quod scilicet terram, quæ rotunda est, Vesta significat. Sed Plutarchus de Numa loquens, ait rotundum ab eo conditum Templum, non ut terræ, sed ut Universi figuram explicaret, in cuius medio ignem collocatum Pythagorici arbitrantur, quem Vestam, & Unitatem appellabant. Et Festus scribit rotundum esse ædificatum, ut sui simili Templo Dea coleretur. Vittatum ibi signum repertum fuisse asserbat Adrianus Spataphorus, quod ad Vestalium sacrificium pertinebat, de quo hæc Alexander ab Alexandro; *Vestæ si quando Vestales Virgines sacra libarent, vel rem divinam facerent, eo cultu, ornatuque, ut erant, & Vittatæ peragebant. Album tamen præterea vestimentum, quod suffibulum vocabatur, oblongum; & prætextum, & quadrangulum in capite sumebant, fibulaque subnectebant; tum casta mola, & sale tuso in ollam fictilem misso, mox in aquam injecto, sacra faciebant, calicibusque fictilibus, quos Culillos dicebant Vestæ, & Diis libabant.*

*Cur Vestæ
templum ro-
tundum.*

*Simulacrum
Vestæ Puteo-
lis.*

Pulchrum Vestæ simulacrum Puteolis repertum in hortis Scipionis Loffredi Æquam transtulit Matthæus e Capua Conchanorum Princeps, illudque Virginis formam habet puerulum in sinu fovens; is Juppiter est, de quo Albricus Philosophus in lib. de Imaginibus Deorum; *Supra pinnaculum Templi depicta erat ipsa Vestæ in formam Virginis infantem ipsum Jovem in sinu fovens. Jovis nutricem fuisse antiqui dixerunt. At vero Vittatæ Vestis simulacrum inter Cumana signa nuper reperta vidimus.*

JUPPITER EJAZIUS.

Jovis Ejazii religionem Neapolitanus lapis proponit, in quo hæc leguntur,

T. FLAVIVS. ANTIPATER
VNA. CVM. FLAVIA. ARTEMISIA. VXORE,
ET. ALCIDE. LIB.
ASCLEPIVM. ET. HYGIAM. JOVI. EJAZIO. VOTVM.

& in altera ejusdem basis parte,

T. FLAVIVS. ANTIPATER
VNA. CVM. FLAVIA. ARTEMISIA. VXORE
JOVI. EJAZIO. VOTVM. LIBENS. SOLVIT.

Quis

Quis tamen Juppiter hic sit Ejazius, licet omnem antiquitatem perlustraverim, scire hand potui. Græcæ linguæ periti corruptam vocem arbitrantur, & Sabazium fortasse legendum; in Romanis enim lapidibus, DONVM DEDIT JOVI SABAZIO, quo nomine Bacchum appellarunt veteres a tripudiis, & saltationibus quæ a Bacchantibus fieri solebant in sacris. Id significat σαβαζιον. Vel legendum ἀβαζω, Taciturno. Sacra Abazea commemorantur a Cicerone, a taciturnitate, qua sacra colebantur, a Dionysio Rege instituta. Fortasse, Jovi Permittenti, παρα τὸ εἶω; vel Stabillenti, παρα τὸ ἰδραζιον. In incertis rebus divinamus.

Juppiter Sabazius.

P R I A P U S.

Ejus religionem Ithyophalli ostendunt, qui lascivientes cum Cerere in ejus Festo perferebantur, & tabella plumbea, quam Joannes Vincentius Porta antiquarum rerum observator ad D. Antonii testatur inventam, in qua Græca hæc legebantur, ΑΦΟΝΤΙΖ ΚΑΙ ΦΙΛΟΤΙΜΙΑΣ ΑΝΕΥ Ο ΕΝ ΥΛΑΙΣ ΒΙΟΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΥΛΑΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΕΡΙΠΟΙΗΤΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΥΛΑ ΕΤΟΜΑΖΕΤΑΙ; ex quibus intelligimus rusticam vitam absque curis, & ambitione degi, & in ea libertatem, atque quietem comparari. Ara in media tabella est, addita Falce. Vas sub Ara, quod Baccho tribuitur. A Græcis hoc scœdissimum Romani quoque mutuati sunt, qui, φαλλογωγίαν, vel περιφαλλίαν (apud Hesychium) habebant, matronarum Festum Augusto mense. In pompa Bacchanalium ultimo loco Phallum portabant. Melampum fuisse auctorem scribit Herodotus narrandi Phallum Dionysio missum φαλλόφοροι portatores dicebantur. Ea tamen mihi tabula suspecta est. Cum Cerere quidem Phallum accipio; & de Cerere Neapolitana quis dubitat? Quæ insulsissima ab imperitis habentur, summa sapientia in honorem venerunt. Turpe, ac scœdum Religionis genus, Ithyophalli, sed ob scœdum memorabile. Et quoniam inter culta, scœcundiores horti existimantur, ideo hortorum Deus vocatus. Extat apud me antiquus nummus, in quo Panis numen inter quatuor elementa, scœdum illud ex altera facie cum epigrammate se rerum factorem affirmante. Apud Sanctasidem Priapus marmoreus extat perbelle effictus, cujus crinitum caput fascia cingit, supra fasciam rotunda corolla ex floribus est, quam altera fascia ambit. Longa barba, lascivienti affectu pudenda respiciens. Hæc fere habui, quæ de antiqua Neapolitanorum religione narrarem. Ea adden-

Joannes Vincentius Porta

Phallogagia festum.

addenda arbitror, quæ cum omnibus Græcorum ritibus convenire arbitrabitur. Multa quoque addenda, quæ Neapoli reperta variis in locis ignoramus. Quantum enim religionis inerat in ædibus Cæsaris Frezzæ Regii Consilarii, in qua excavanda plura marmoris genera, quæ ipse quotidie secanda curat, plures quoque invenit statuas, & Cereris, & Mercurii, cui vero Templum dicatum fuerit non novimus? Quantum in aliis quoque locis, quorum memoriam non servarunt possessores?

DE ANTIQUIS NEAPOLITANORUM LUDIS.

C A P. XV.

QUINQUENNALES.

ORatorium, Musicum, Gymnicum certamina illis æmula, quæ in Græcia fuerant, Neapolis summa cum laude celebravit. Versu, prosa, oratione, dicendi arte, Græce, Latinique tum Musica per Cytharædos, ac Cytharistas, lucta, & pancratio certabatur, quæ ludicra Nero Cæsar primus ad morem Græci certaminis e Græcia Romam antea deduxerat, Jovique Capitolino dicat jam intermissa cc. annis a L. Memmii triumpho, qui primus hoc spectaculi genus in Urbe præstitit, inquit Alexander ab Alex. lib. 6. c. 19. Quinquennales ludi dicti sunt ab Olympiade, extrema ætate celebrari soliti, & ineunte Autumno: initium constituebatur simul anni, & Olympiadum. Ideo Quinquennale, & Lustrum idem existimarunt, etsi in Lustris sola Taurilia fierent, & in Quinquennialibus omnia, quæ a Græcis fiebant in Olympiadibus. Diciturque Lustrum a delectu, & lustratione civium Romæ habita, & Quinquennialia a temporis spacio. Stautius sic confundit,

Lustrum.

Huc me post patrii lætum Quinquennia lustrum.
 & , *Cum stata laudato cerneret Quinquennia versu.*
 alio tamen modo Lustrum a Lucano dicitur,
Mox jubet ut totam pavidis a civibus urbem
Ambiri, & festo purgantes mœnia lustrum
Longa per extremos pomeria cingere fines.

cujus auctorem primum fuisse Servium Tullum, scribit Censorinus, ut habito civium censu, quinto quoque anno Lustrum condere-

deretur. Ergo iustrum quoque a temporis spacio :

Quinquennales ludī in Augusti honorem dicati fuerunt. Sic *Ludi in Augusti honorem.* enim Svetonius; *Mox Neapolim trajecit, quamquam, & tum infirmis intestinis morbo variante, tamen, & Quinquennale certamen honori suo institutum perspexit.* Et Strabo, qui illustrissimis Græcorum ludis comparat; *Νῦν δ' ἑπιτετήρικὸς ἱερός ἀγὼν συντελείται* (de Neapolitanis loquitur) *Μουσικός καὶ Γυμνικός ἐπὶ πέντε ἡμέρας, ἐνάμυλλος τοῖς ἐπιφανέστατοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα;* Nunc autem Quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur Musicum, & Gymnicum in plures dies, quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis. Et Paterculus; *Prosequens eum simul interfuturus, Athletarum certaminis ludicro, quod ejus honori sacrum a Neapolitanis est, processit in Campaniam.* Nec tantum Neapoli, sed oppidatim eisdem ludos dicatos tanquam Heroi, scribit Svetonius; & de Julio notat Dio, qui in provinciis etiam, & Pergameni celebratos asserit, quos imitatus Herodes Hierosolymis etiam eundem summo Imperatori honorem tribuit, ut affirmat Josephus. Sed Neapoli ludis peractis Augustus Nolæ mortuus est Sex. Asclejo, & Sex. Pompejo Coss. Qui tamen, ut Actiæ victoriæ memoria celebratior esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit, ludosque illic Quinquennales instituit, & ampliato vetere Apollinis Templo, locum castrorum, quibus fuerat usus exornatum navalibus spoliis Nepiuno, & Marti consecravit. Auditor is, qui de Spectaculis scripsit Quinquennalia Neapoli in Actiis celebrat, cum Nicopolis eum deceperit. Actium, Quinquennale sacrum, in ea victoria dictum est. De Claudio sic scribit Svetonius; *Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam Comœdiam quoque Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia Judicum coronavit.* Ubi docere Comœdiam dixit more Græco, *διδάσκων δρᾶμα;* idcirco Horatius,

Et qui prætextas, & qui docuere togatas.

Idem, quod edere. Et coronavit, novo dicendi genere, pro Coronatus est. Ideoque privatus Neapoli vivens, in musicis ludis pallium, & Soleas, in Gymnicis purpuram, & auream coronam ferebat, ut scribit Dio. Eloquentiam præcipue profitebantur, ut quantum quisque facundia, & ingenio enitisset, facile appareret. Ideo Pausanias in Eliacis scribit Gorgiam Leoninum in Quinquennali Olympiæ celebritate; magnum eloquentiæ specimen dedisse, atque hac de causa dedicatum ab Eumolpo Dejeratis Pronepote. C. Caligula horum ludorum instar Miscellos

Quinquennales variis in provinciis.

lib. 44

lib. 15. c. 12

Nicopolis.

Actium sacrum quinquennale.

Cap. 2.

Docere Comœdiam

- scellos Lugduni fecit , qui sere miscellanei ad nullam ludendi
Miscelli ludi certam normam erant inventi , Græcæ tantum , & Latinæ facundiaë experimento . Idque in hoc certamine lege sancitum
Ludorum erat , ut victi victoribus hoc primum darent , ut ipsorum laudes
Quinquennalium lex. jam victi scriberent , & carmine celebrarent . Eos qui maxime displicuissent , scribunt spongia sua scripta , linguaue delere iustos , nisi ferulis objurgari , aut flumine proximo mergi maluissent .
Saly. 1. Pallebant hac de causa dicturi , quod innuit Juvenalis ,
Palleat , ut nudis pressit qui calcibus anguem ,
Ad Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram .
 Quid mirum , si tunc litterarum studia floruerint ? Deinceps a Domitiano triplex Quinquennale effectum , Musicum , Equestre ,
Agon Neapolitanus. Gymnicum . Proprium tamen ludicri genus Neapolitanis tribuitur , & Agon Neapolitanus dicebatur , de quo Philostratus in proemio ad Iconas ; ἢν μὲν ὁ παρὰ τοῖς Νεαπολίταις ἀγὼν ; veluti ἀγὼνα τῶν
Agonis signum. μεγάλων Καπιτωλίων appellarunt . Fortasse Agonis signum habebant , quale in Eliacis inter Smycithi dona recensetur , Halteres
Halteres . portans ; sunt autem Halteres Athletarum libramenta circuli oblongiore figura , & qua parte manibus prensantur , ansulas habent , intra quas digiti immittuntur . Quinquetria autem , vel Quinquatria , qui cum Quinquennialibus eadem faciunt , non fortasse memoria tenuerunt Svetonium , qui in Domiciano scribit ; *Celebrata in Albano quotannis Quinquetria , Minervæ , cui collegium instituerat .* Et licet subdat ; *Sorte ducti magisterio fungerentur , redderentque eximias venationes , & scenicos ludos , superque Poëtarum , & Oratorum certamina ;* quod in Albano Festum celebrabatur a Domiciano iustum , ad quod alludit Statius ,
lib. 4. silu. *Lux mihi Romanæ qualis sub collibus Albæ*
Cum modo germanas acies , modo Dacæ sonantem
Prælia , Palladio tua me manus induit auro .
 Ceteros in eo certamine Poëtas innuens superasse ; nihilominus ad Quinquennales ludos accedere non poterant , quamvis Oratores quoque , & Poëtæ ibi certarent , & *Munus Minerval* dictum .
Munus Minerval. Quinquennales præterea quinto quoque anno celebrabantur , & Quinquatria , quæ a quinque dierum numero nomen habent , singulis annis xiii. Cal. Aprilis . Nisi cum Suidæ auctoritate dicere maluerimus Panathenæa (sic enim Quinquennales , & Olympiades nuncupatæ sunt) duplicia fuisse , altera singulis annis celebrata , altera lustris peractis , quæ Magna vocabantur ; διττὰ Παναθηναία ἔγχετο Ἀθῶνῃσι , τὰ μὲν καθ' ἕκαστον ἑνιαυτὸν , τὰ δὲ διὰ
 ΠΕΝΤΑ-

πενταετηρίδος, ἢ καὶ μεγάλα ἐπέλθουν. Supra dixerat, ἀγεται δὲ ἡ ἀγωνία δια πέντε ἐτῶν; celebrantur hi ludi quinto quoque anno. Et in argumento Demosthenicæ Orationis contra Midam indicatur solita, τελείσθαι κατὰ πενταετηρίδα, annuis longe celebriora, & propterea, μεγάλα nuncupata. Parva autem, μικρά (alii ludi hi videntur) solita τελείσθαι κατὰ τριετηρίδα; tertio quoque anno.

In hisce ludis, disceptationes esse factas asserit Epicrates Comicus citatus ab Athenæo,

Disceptationes adolescentium. lib. 2.

Παναθηναίοις γὰρ ἰδῶν ἀγέλιον μισραίων

Ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημίας. ἡμισυ

λόγων ἀφάτων, ἀτόπων . . .

Panathenæis adolescentulorum gregem conspexi

In Gymnasii Academiae audivi

Absurdos, & inexplicabiles sermones.

In mentem mihi aliquando venit antiquitatis usum ad nostram fere ætatem servatum, quando pueri disceptaturi ad D. Pauli se conferebant, quo in loco Gymnasia antiqua Neapolitana floruerunt.

Triplicis Neapolitani certaminis imaginem antiquus Nummus servat, qui meo quidem iudicio veneratione dignus est. Habes in eo Caduceum, Cytharam, Rete, nisi pileum dixeris, quem supra reutimus; & quidem ob ludorum genera Rete non esse prætermissum in nummis, liceat conjectura prævidere. In Caduceo, litterarum certamen; in Cythara, Musices; in Rete, gladiatorum munus significatur. De Caduceo, in Gymnasiis

Caducens, Cythara, Rete in ludis.

dicam. Sed ut Retis figuram dilucidius explicemus, illud præcipue notandum, Gladiatorum classem in Sequutores, Retiarios, Threces, Myrmillones, Hoplomachos, Samnites, Essedarios, Andabatas, Laquearios fuisse divisam, præter Bestiarios, Rudiaros, Athletas, Crupellares, Pancratiastas, qui & armorum, & pugnae varietate certabant. Sequutores ab insequendo Retiarios dictos esse scribit Isidorus, quamvis ii quoque, qui loco Appa-

Gladiatorum genera.

Retiarii, Secutores.

E e

rito-

ritorum Tribunos comitabantur, Sequitores dicerentur, ut in nostro lapide apud Spathaphorum, TAURO SECUTORI CÆSARIS, & Romæ, SECUTORI TRIBUNI, eorumque Lampridius in Alexandro meminit. De Sequitoribus vero gladiatoribus Juvenalis,

*Arma Secu-
torum.*

& Lapis, EDONI SECUTORI PUGN. quorum arma, inquit Lampridius, Cuspis, Massa plumbea, quæ adversarii jaculum impediret, & antequam Retiarius feriret Rete, is superaret. Isidorus addidit; Hæc armatura sacra erat Vulcano, ignis enim semper insequitur, ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis, & aqua semper inter se inimica sunt. Secutor cum Retiario commissus. Retiariusque Rete ferebat, ut adversarium cuspide insistentem superaret, quam sic habemus in nummo,

Ejus armaturæ origo a Pitraco sapiente pugnante cum Phrynone, qui, ut ait Strabo, ἀλιευστικὴ ἀναλαβὴν οὐκ ἔχει; cum piscatoria schema in eum pugnavit. Et ejus usus,

... movet ecce Tridentem

Postquam vibrata pendentia Retia dextra
Nequicquam effudit.

Cap. 30.

Operto vultu pugnabant, cum solis Patriciis ex Gladiatoribus nuda facie pugnare licuisset. Claudii sævitiam Tranquillus narrans; Gladiatores etiam forte prolapsos jugulari jubebat, maxime Retiarios, ut expirantium faciem videret. Et in Caligula; Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine ullo, totidem Secutoribus succubuerunt, cum occidi juberentur, unus resumpta fuscina omnes victores interemit. Decorati Retiarii mentionem faciunt antiqui Lapides, qui Cæruleum peremerat Rude extinguit.

P A N C R A T I V M.

Inter Gymnicos ludos, Pancratium, nobilissimus extollitur, in quo tum adolescentuli, tum viri pugnant, ἀνδρῶν Πανκρατίου,

τιον,

τιον, καὶ Ἀγέριον; veluti in Isthmīs quoque inquit Suidas, ἀγέριος παῖς ἰσθμια ἢ ἠεροβύτερος, καὶ ἀγέριος; καὶ ἀνήρ, puer, & senex, imberbis, & vir, sic enim lego, non ἔ, ut in vulgatis. Gentile Neapolitanum sacrum appellat Stätius;

..... ridetque benigna
Parthenope gentile sacrum, nudosque virorum
Certatus, & parva suæ simulacta corona.

& alibi,

Nec pudet occulte nudas spectare Palestras.

Ejus ludicri monumentum ad ædes Gravensium Ducis, diu jacuit. Cum ex me audire, quam bonæ antiquitatis esset, alio transfulerunt. Caveat ne ad fecationem ad gradus conficiendos sit damnatum. In ædibus Gasparis Ricchi Græcus lapis hæc habet,

T. ΦΛΑΥΙΟΥ. ΑΡΤΕΜΙΔΟΡΟΥ. ΥΙΟΥ. Κ. ΥΡΕΙΝΑ. ΑΡΤΕΜΙΔΟΡΟΣ
ΑΔΑΝΕΥΣ. ΚΑΙ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ. ΝΙΚΗΣΑΣ. ΤΟΝ. ΑΙΩΝΑ. ΤΟΝ
ΜΕΤΑΛΛΟΝ. ΚΑΙ ΠΥΘΑΙΩΝ. ΤΟΝ. ΠΡΩΤΟΣ. ΑΧΘΕΝΤΑ
ΑΝΔΡΩΝ. ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΟΛΥΜΠΙΑ. Β. ΠΥΘΙΑ. Β.
ΕΝ. ΝΕΑΠΟΛΙ. ΑΝΔΡΩΝ. ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΙΣΘΜΙΑ. ΑΓΕΝΕΙΩΝ
ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΚΑΙ. ΤΗΣ. ΕΞΗΣ. ΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΑΙ. ΑΝΔΡΩΝ
ΠΑΛΙΝ. ΚΑΙ. ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΚΑΙ. ΠΑΛΙΝ. ΑΝΔΡΩΝ
ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΠΡΩΤΟΣ. ΑΝΘΡΩΠΩΝ. ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΕΝ. ΠΕΡΓΑΜΩ. ΑΝΔΡΩΝ. ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ

T. Flavius Artemidori filius; & Yrina, Artemidorus Adanæus, & Antiochenfis, qui vicie certamen Magnorum Capitolinorum, primo ætum virorum Pancratium, Olympia bis, Pythia bis, Nemea bis. Neapoli virorum Pancratium. Commune Asiæ adolescentum Pancratium. Et sequenti Quinquennio luctam, & Pancratium. Et iterum virorum Pancratium, primus commune Pergami virorum Pancratium. Confirmat quæ de Pergamenis in Augusti honorem dicta sunt. Et Pythia Neapoli celebrata fuisse, testis lapis Græcus est in ædibus Joannis Francisci Ristaldi jurisconsultissimi, in iis locis effossus, in quibus Neapoli maxime vigebat, in quo hæc leguntur,

ΖΩΙΛΟΥΣ. ΖΩΙΛΟΥ
ΠΥΘΙΑ. ΝΙΚΗΣΑΣ. ΘΕΟΙΣ.

Zoilus Zoili filias victor in Pythiis Diis sacrauit. Et Neapolitanos Græcos omnibus in Græcorum ludis sese exercuisse plane affirmare

mare possumus, cum maxime de athleticis loquimur agonibus.

*Pancratium
multos ludos
continebat.*

Ad Athletas refertur Pancratium, qui licet pluribus certaminum generibus contenderint, ut robur, & celeritatem compararent, quinque tamen præcipuis certarunt, lucta, pugilatu, cursu, saltu, & disco, unde luctatores, pugiles, cursores, saltatores, discoboli nuncupabantur. Quod fufius digerit Hieronymus Mercurialis in Gymnicis. Sed Stratonem Alexandrinum scribit Pausanias, de Pancratio, & lucta fuisse coronatum. Aliquando, & lucta, & pugilatu Pancratiasta dicebatur, & qui toto corpore certaret, ut idem Auctor scribit in Eliacis. Qui vero cunctis quinque ludis certabat, vocabatur Pentathlus, & Romano vocabulo, Quinquertio. De quibus sic Aristoteles;

*lib. 1. Rhet.
c. 5.*

Αγωνιστικὴ δὲ σώματος ἀρετὴ συγκρίνεται ἐκ μεγέθους καὶ ἰσχύος καὶ ταχύος, καὶ γὰρ ὁ ταχὺς ἰσχυρὸς ἐστίν, ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη καὶ ῥίπτειν πῶς καὶ κινεῖν ταχὺ καὶ πορρωδρομικός, ὁ δὲ θλίβειν, καὶ κατέχειν, παλαιστικός, ὁ δὲ ὄσσει τῇ πλῆθῃ, ποικτικός, ὁ δὲ ἀμφοτέροις τέτοις,

Quinquertio.

παγκρατιαστικός, ὁ δὲ πᾶσι τέτοις, πενταθλος; *Agonistica autem corporis virtus ex magnitudine, & robore, & celeritate proponitur; nam & celer, fortis est; qui enim quodammodo cetera projicere, & velociter, ac longe movere potest, Cursor; qui comprimere, & continere,*

Cursor.

Luctator.

Pugil.

Pancratiastes

Pancratiastes; qui vero omnibus his, Quinquertio est. Et si Quinquertiones apud Livium Andronicum Athletas significare scribat Festus, a quo etiam Perihodon vicisse dicebatur, qui in præcipuis quinque Græcorum ludis vicisset, accepto nomine a circuitu eorum spectaculorum. Locus ubi pugilum, & luctatorum pugnae exercebantur, Pancratium appellabatur; & censuit Ulpianus ad legem Aquiliam, illum, qui dum exercetur in colluctatione, vel Francatio, vel pugilatu aliquem occidit, vel oppressit, Aquilia teneri.

Perihodos.

Pausanias lib. 5. Eliacorum cum διαούλης meminisset (erat inter Græcos ludos) qui erat duplicati stadii cursus, & ex Oleastro corona victoribus dabatur, mox Quinquertii meminuit, atque quo tempore fuerit institutum; ἐπὶ δὲ τῆς ὀγδόης καὶ δεκάτης Ολυμπιάδος πενταθλὸς καὶ πάλης ἐφίκορτο εἰς μνήμην; *A decima octava Olympiade quæ jam exoleverant certamina Quinquertii, & luctæ restituta sunt.*

Dromeus.

Laudat præterea Dromeum patria Mantinensem, quod primus sine pulvere Pancratii palmam tulerit, & Theogenem, qui hujusmodi etiam vicerit ea, quæ sequuta est Olympiade. Autolycum item, & Hermo yctum laudat Pancratiastas in Atticis; &

Autolycus.

Hermolycus.

Graniannus.

in

in Corinthiacis Granianum Sicyonium, qui in Olympicis palmas tulerit de Quinquertio duas, de Stadio unam, de iterato Stadio (Diaulo scilicet) duplicem. Ut autem Neapolitanæ Statuæ nexum, & complicationem in duobus luctantibus cognoscamus, quantumque laboris Athletæ in Pancratio pertulerint, sculpturam nobilissimam ab ipso Pausania in Arcadicis explicatam, & in foro Phigalensium positam, videndam, & considerandam obiticio. Statua hæc Arrachionis erat Pancratiastæ, cujus pedes modico distabant intervallo, manus lateribus hærebant, & ad coxendices demissæ erant, cui etiam erat adscriptum elogium; at verustas aboleverat. En tibi ad vivum Pancratiæ pugnam; Ο μὲν προέλαβεν ὅστις δὴ ἀνταγωνιζόμενος καὶ τοῖς ποσὶ τὸν Ἀρραχίωνα εἶχεν ἐξωκῶς καὶ τὸν τραχήλον ἐπέβλεπεν ἅμα αὐτῆ ταῖς χερσίν, ὁ δὲ Ἀρραχίων τε πλὴν ψυχὴν ἀφίσσιν ἀγχόμενος, καὶ ὁ ἀγχων τὸν Ἀρραχίωνα ὑπὸ τῆ δακτύλου τῆς ὀδύνης κατὰ τὸν καιρὸν ἀπαγορεύει τὸν αὐτὸν; Ille eodem impetu, & pedibus præventum Arrachionem incinxit, & manibus collum obstrinxit. Ejus digitum Arrachion pedis infregit; & dum strangulatus jam animam ageret, præ digiti dolore, adversarius eodem temporis momento corruit. Nonne nostrum lapidem oculis videtur subitcere? Ex digitorum robore a Pugilibus Pancratiastæ differebant, nam illi pugnis strictis, hi vero digitis inflexis pugnantabant. Idque Galenus explicavit; εἰ δὲ ἕκαστος τῶν δακτύλων καμψῆ, τὸ σῆμα τῆς χειρὸς, γένοιτο μάλιστα τοῖς ἐν Παγκρατίῳ προτιτακῶσιν αὐτὴν ἔρμιον; Sin autem unusquisque digitus flectatur, manus figura iis maxime similis evadet, qui ipsam in Pancratio protenderint. Idcirco difficile certamen habetur, & παμμαχίον vocatum, sic Propertius,

Et patitur duro vulnera Pancratio.

Et Panetius apud Agellium; *Ad ea cavenda (inquit) atque declinanda (de vitandis periculis loquitur) perinde esse oportet animo semper prompto, ut sunt Athletarum, qui Pancratiastæ vocantur. Nam sicuti illi ad certandum vocati, projectis alte brachiis consistunt, caputque, & os suum manibus oppositis, quasi vallo præmuniunt, membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata, sic &c.*

Plerique duplex constituere Pancratium, alterum ex lucta, & pugilatu; alterum, Volutatorium, & luctæ species erat. Neque stantes certabant, sed prosternebantur humi, atque invicem complicabantur, & alter alterum sibi supponere nitebatur; cujusmodi nostrum simulacrum. Ad hos ludos alludit Martialis,

*Arrachion.
Pancratiæ simulacrum.*

*lib. 1. de motu
musc.*

lib. 13. c. 26

*Pancratium
duplex.*

Non

Non amo, qui vincit, sed qui succumbere novit,

Et didicit melius τῶ ἀνακλινοτάλῳ.

Nisi malueris exponere, ἀνακλινοτάλῳ, reflexionem, qua Palestritæ reducto pedore adversarium retraherebat, & illius ictus devitabant. Tortuosos illos Pancratiastarum motus Græci ἀναμύνησι καὶ συμποκλιῶ dixere. D. Ambrosius *ligaturam* est interpretatus. *Nexus*, vocat Lutanus in lucta Herculis cum Antheo. Obscœnas tamen complicationes Virga Gymnastarcha dissolvebat, ut in Theatro referemus. Papinius patriarum rerum gnarus Agyllei, cum Tydeo luctam describit, & Pancratium perbelle proponit,

Gymnastarcha obscœnos motus cohercebat.

*Circuit errantem, & tergo, nec opinas inhæret,
Mox latus, & firmo celer implicat ilia nexu
Poplitibus genua inde premens evadere nodos
Nequicquam, & lateri dextram insertare parantem
Improbis horrendum visu, ac miserabile pondus
Sustulit*

Catenatas palestras, dixit Epicedio in Glauciam Melioris,

Sive catenatis curvatas membra Palestris

Staret Amyclea conceptum matre putares.

Pancratiastam cunctorum ludorum, & ceteros Gymnastii ministros notat antiquus lapis Romæ in Foro Trajanî, in quo legitur Demetrius Hermopolites Pancratiî peritus; omnis luctæ victor; luctator admirabilis, indefessus; Princeps universæ palestræ, ad vitam palestræ præfectus; & pater a Balneis Augusti. Habes ibi ἀρχιερία τῆ σὺμπαντος γυμνασίου, & ἑστάρχην. Quæ plurimum lucis ad Gymnicos Neapolitanorum ludos poterunt afferre, & ad ea, quæ infra de Gymnastis dicentur.

LUDI AUGUSTALES.

Augustæ, & Sebistæ certamina.

Augustales ludos, sive Augustæ, & Sebistæ certamina habuisse Neapolitanos, & Pios in Antonini honorem Puteolarios, qui cum esset ab Adriano adoptatus, Pii nomen consequutus est, lapis Romæ in ædibus Cardinalis Farnesii declarat. Integrum in antiquarum inscriptionum Auctario videre licet; huc tantum retuli, quæ ad nos faciunt,

ΝΕΙΚΗΣΑΣ. ΑΓΩΝΑΣ. ΤΟΥΣ. ΥΠΟΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΥΣ
ΠΑΝΤΑΣ. ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. ΟΛΥΜΠΙΑ. ΤΑ. ΕΝ. ΠΕΙΣΗ. &c.
ΕΥΣΕΒΙΑ. ΕΝ. ΠΟΤΙΟΛΟΓΕ. ΔΙΣ. ΤΟ. ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΤΑ.

ΜΕΤΑ. ΔΕΥΤΕΡΟΝ. ΚΑΛΗΡΟΝ. ΣΤΗΣΙΑΣ. ΤΟΥΣ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΑΣ. ΣΕΒΑΣΤΑ. ΕΝ. ΝΕΑΠΟΛΙ.

& quæ sequuntur. Quinquennales fortasse hos ludos arbitrariis *lib. 1.*
Audi Cornelium Tacitum; *Imper quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti Fastis additi, Augustales vocarentur. Sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur. Curru vehi haud permiffum. Mox celebratio annua ad Prætozem translata. In Calendario veteri legitur, IV. ID. OCTOB. AVGVST. hoc est, Augustalia. Fortunæ Reduci voverat Augustus ex Sicula peregrinatione, voluitque τύχη τε ἐπιναγωγῆς βομῶν ἰδρῶναι, ἃ τῆν ἡμέραν ἰὼ ἀφιζοίτο, ἐν τε ταῖς ἱερομυθίαις ἀριθμῆσθαι ἃ Αὐγουστᾶλια ὀνομαζέσθαι;* Fortunæ Reduci Aram sacrari, & diem, qua redierat in Falis scribi, & Augustalia dici. Tantum abest, ut cum Quinquennialibus conjungantur. A Senatu postea ludi instituti sunt octennio posterius Ælio Tuberone, & Paulo Fabio Coss. Fortasse id a Suida dicitur, idibus Octobris Præfectos Regionum, & Augusti observatores saltare solitos. Non tamen Augustales appellandi sunt ii ludi, quos die natali Augusti celebrabant in Circo. Tacitus eodem libro sic scribit, *Ludos Augustales tunc primum ceptos turbavit discordia, & certamine histrionum (de Tiberio loquitur) Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperaret effuso in amorem Baylli. Neque ipse abhorrebat a talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. Alia Tiberio morum via. Locus superiori contradicit. De Tiberio ait; Tunc primum ceptos ludos; qui tamen multos annos ante in Fallos erant adscripti. Lipsius lectionem emendat, Ludos Augustales, tunc primum cepta discordia. Docte.*

*Fortuna Redux.
Dio lib. 54.*

LUDI EPHEBORUM.

Ephorum cœtus, quos Neapoli fuisse Strabo scribit, ad corporis exercitationem refero, cum dicat Svetonius Augustum in insula Caprearum triduum ad ocium impendisse, & exercentes Ephobos assidue spectasse, quorum adhuc aliqua copia ex veteri instituto Capreis erat. Et apud Vitruvium Ephibeum ea *Ephibeum.*
Palestræ pars dicitur, in qua sese Ephebi exercebant vocabatur. Et in Nerone idem Svetonius; *Idem Pirrichias quasdam e numero Pyrrhichio.*
Ephorum. Atque ea exercitatio tantæ auctoritatis erat in Græcia,

cia , ut a Pelleneis in Achaicis ad Remp. nemo admitteretur , nisi antea puberum exercitationes obiisset . Et Pausanias in Laconicis scribit Lacedæmonios inter alios duos Magistratus habuisse , Ephoros , & Bidiaos . Ephoros gravioribus præfuisse negotiis , & Bidiaos curasse *πλατανιστὰ* , & alia Epheborum ludicra . Ibidemque paulo post regiunculam describit . Platanistus , appellatam . Campus scilicet is , in quo Ephebi certabant , Euripo veluti insula mari circumfluus . Ad eum per pontem aditus patebat , & in altera pontium parte Herculis erat signum , in altera Licurgi effigies , qui non tantum universæ Reipublicæ leges tulerat , sed etiam Epheborum exercitationibus , & pugnis . Addidit item in Ephebeo ante pugnam pueros sacrificare solitos . Tum Epheborum classem caninum catulum Marti Euyalio mactasse , fortissimo nempe Deorum ; & inter Colophonios , & Spartanos illud præcipue convenisse , ut inter Ephebos sacra fierent , in quibus ad pugnam apros duos irritarent , atque usu evenisse , ut utrius classis aper victor discesserit , & de juvenum ludis in Plataneto palmam abstulerit . Postero die solitos esse pueros ante meridiem per pontes in Circum Euripo circumdatum transire , & superiore nocte , qua aditus parte alterum agmen esset ingressurum , sorte fuisse permissum . Pugnasse vero hujusmodi , ut infestis manibus , & calcibus insultarent , morsibus etiam scelerarent corpora , atque oculos plerumque sibi invicem eruerent . Binos congregi solitos , confertim deinde junctis agminibus unam alteram aciem in aquam detrudere consuevisse . Ephebeum , Dromumque locum appellabant , in quo etiam Gymnasia erant ; De Dromo idem auctor ; *καλῶσι δὲ Λακεδαιμόνιοι Δρόμον ἐνθάδε τοῖς νέοις καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔτι Δρόμου μελέτη καθίστην* ; Est apud eosdem Dromus dictus , qui locus mea quoque ætate adolescentibus ad cursus meditationes est attributus . Hinc Chorus , & Gymnopedias . Sic enim ; *χορός δὲ τούτος ὁ τόπος καλεῖται παῖς , ἔτι ἐν ταῖς γυμνοπαιδαῖς (ἑορτὴ δὲ εἴτις αἴχλη καὶ αἱ γυμνοπαιδαῖς διὰ σπεδῆς Λακεδαιμονίους εἰσιν) ἐν ταύταις οὐδ' οἱ ἔφηβοι χορός ἰσῶσι τῷ Ἀπόλλωνι* ; Chorus autem tota ea Fori pars dicitur ob eam causam , quod Gymnicis puerorum ludis (Gymnopedias ipsi vocant) qui maxime sollemnes sunt , puberes Apollini Choros agitant . Nec procul a Therapne Ephebeum esse dicit , & in eo Callorum delubrum , ut hujusmodi etiam Neapoli ædificatum coniciamus . A Sparta Arcadium versus Achillis Fanum positum erat , quod recludi religio erat ; at puberibus omnibus quicumque ad Platanetum pugnaturo descendebant , sollemne erat ante pugnam Achilli

Ephor.
Bidiaoi.

Platanetum.

Dromus.

Chori.

chilli rem divinam facere. Alia pueris de cursu, & lucta proposita fuere præmia septima, & tricesima Olympiade apud Eleos, cum nulla certamina puerorum antea instituerint, ut idem Pausanias scribit asserens Phidiæ ætate nulla puerorum ludicra fuisse instituta; & Cratinum Achæum omnium ea ætate fortissimum, cum luctandi arte omnes vicisset; pueris in palestra dejectis obtinuisse ab Eleis, ut exercitationis Magister statueretur; & Lysandrum Ephesium pugilem de puerorum certamine victoriam consequutum, & Gnathonem Dipæensem, & Lycinum Eleum puerorum pugilatu victores ex Olympia discessisse; quibus addit Evanoridem Eleum, puerilis luctæ Olympiæ, & Nemeæ victoriam esse adeptum. Maxime tamen extollit Rhodium palestritam, qui cum tener admodum Pancratium puerile inisset Olympiæ, amissa ob ætatis imbecillitatem palma, mox in Joniam ad Smyrnæos venit. Tantum vero roboris ei accesserat, ut eodem die, & quos in Olympia adversarios habuerat, & in puerili ludicro, & tertio loco virorum quemque optimum Pancratio superaret; ubi his verbis utitur, *πανκρατίαζοντι ἐν πασὴν*; & paulo post; *ἐν ἰσὶ τοῖς παισιν, ἐς ἀγῶνας καλῶσι*. Equestre item commemorat puerorum cursum, & id esse duo iterata curricula scribit, quem currendi morem Nemiæ, & Isthmiæ ludis intermissum restituit Adrianus Imperator. Quamobrem non ad libidinem, ut male senserunt aliqui, sed ad luctæ, pugilatus, pancrati, aliorumque ludicrorum certamina Ephebos traducamus necesse est, & explodendi ii sunt, qui Chalcidensium amores ex Plutarcho in Disputatione amatoria huc transferunt, apud quos canebatur,

*Puerorum
præmia.*

Victores epheborum.

Veneres pueri patresque sortiti bonos

Formæ ne consuetudinem abnuite probis.

Nam fortitudo, & amor per Chalcidensium

Viget urbes

Quod si virtutis exercitatio illa non fuisset, non essent ab Aristodemus, qui effæminato animo erat, adepta Cumanorum tyrannide, Gymnasia, & Ephebi sublata, ut scribit *lib. 7. Helicarnasseus*.

Non tamen regabo Ephebiam apud Machabæos reprehensam, quam more Gentilium Hebræi introduxerant. Aliqui *ἡβητήρια*, & Ephebia, non lupanaria, sed popinas, & ganeas intelligunt Neroniano Gymnasio adjunctas, in quibus illum cantasse refert Philostratus. Alii cellas Epheborum arbitrantur, in quibus

F f

com-

commorantes legibus Athleticis vivebant, & unguentis vacabant ad comparandum robur. Alii eum locum esse dicunt, quem veteres τὸ παρασίτιον dixere, in quo primitias sacri frumenti Gymnicorum sumptibus recondebant ludorum Curatores, excipiendis epulis iis, qui in Parasitorum Herculis numerum essent adsciti, de quibus *lib. 6.* loquitur Athenæus. Libidinosæ Ephebiæ exemplum a Bongiis apud Indos, quæ tamen Evangelicæ Prædicationis cultu est antiquata. Neapoli Ephebeum Gymnasio quoque fuisse conjunctum, animadverti ex Strabone; *πλείστα δὲ ἔχον Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ὅν ταῦτα σὺζῆται γυμνασίαι τε καὶ ἐφηβιακὰ φρατριά, καὶ ἐνόματα;* *Ritus, & educationis Græcorum hoc in loco plurima servantur, Gymnasia, Epheborum cætus;* Et quæ sequuntur.

LUDUS LAMPADODRONICUS. ἰλλώτια.

lib. 11. c. 27.
Diotimus
Dux Atheniensium.

In Callimacho (Siculum Timacum citat Rhodiginus) Diotimus Atheniensium Classis Præfectus, bellum cum Siculis gerens, Neapolim ad Parthenopes oraculum venit, & peractis sacris, festum indixit, in quo juvenes ardentibus facibus concurrerent antiquo Atheniensium more, quem profecto memoria dignum effecerunt Neapolitani nummi in quibus hujusmodi fax depicta est,

& Ly-

& Lycophron , qui de Neapoli loquens , ait ,

Ὅ σῆμα δαμύσαντες ἔγχωροι κόρης
 λοιβαίει καὶ θύβλοισι Παρθενόπῳ βοῶν
 Ἔτεια κυδανῶσιν ὀϊωνὸν ἴαν .
*Ubi Templum indigenæ extruentes puellæ
 Libaminibus Parthenopen ex sacrificiis boum
 Quotannis honorabant volucrem Deam .*

Ut jam tum ab initio scias Sirenis imagine pennata Parthenopen a Neapolitanis fuisse cultam . Deinde Diotimum celebrat , qui sacrificium eo pacto , quo in Ceramico ab Atheniensibus institutum fuit , ediderat , & aliarum Sirenum Parthenopen sororem facit ,

Πρώτη δὲ καὶ ποτ' ἀνθι συγγόνων θεῶν
 Κραίων αἰσάσης μύθοπος ναυαε χίας
 Πλωτῆροι λαμπαδῆχος ἐντυνέ δρόμον
 Κρημαῖς πιδήσας . ὃν ποτ' αὐξήσει λιώς
 Νεαπολιτῶν . ὃ παρ' ἀκλυσον σέσπας
 Ὀρμων Μισίωε σύφλα νάσσονται κλίτη ,
*Primæ porro quondam sororum Deæ
 Imperator iocius Atticæ classis
 Vektoribus Lampadiferum instituit cursum
 Oraculis obtemperans ; quem augebit populus
 Neapolita , qui prope tranquillum tegmen
 Miseni portuum saxosa habitabit promontoria .*

Græci , Ἀγῶνας λαμπαδῆχος , id vocabant ludicrum ; & Ἑλλάδια , dictum ab Hellotide Virgine . Pindari Scholiastes in illud in Olympicis ,

. . . . τρίαμον
 Ἔργα ποδαρῆς ἀμφὶ πόμασι
 Ἑλλάτια δὲ ἑπτάκις
*Tria certamina celeripes dies
 Posuit pulcherrimas circum comas ,
 Hellotia autem septies vicit ,*

scribit , nomen hoc habuisse Minervam ab ea , quæ est in Marathone , palude , in qua colitur . Et festum diem Minervæ celebratum in Corintho , in quo etiam certamen fiebat , λαμπαδοδρομικός appellatum , in quo currebant juvenes Lampades habentes . Id festum tunc primum celebrari cœptum , cum Bellorophontis equo Dea fræna imposuit , atque eum interfecit . Vel quoniam Dorientes cum Heraclidis invadentes Peloponnesum , Corinthum subjecere , igni eam urbem tradentes . Quamobrem

*Lampadedro-
 nici occasio .*

mulieribus in deprædatione fugientibus, quædam ipsarum una cum Eurithione, & Hellotide in Minervæ ingressæ Templum, periculum effugere sibi persuaserunt. Quod cum accepissent Dorienses, contra eas ignem miserunt. Equidem aliæ effugerunt. Sed Eurithione, & Hellotis sorores existentes in campo, combustæ sunt. Peste vero incidente, non prius morbum defecturum dixit oraculum, quam placarent Virginum animas, & Hellotidis Minervæ Templum conderent, & festum Hellotia publicarent. Cur igitur hac de causa Minervæ quoque habuisse Templum Neapolitanos non existimabimus? Et cur virginis Parthenopis animam hisce ludis placari potuisse ob deserta pestis labe loca, conicere non licebit?

*Lampadum
certaminis ra-
tio.*

Ludi speciem sic proponit Pausanias in Atticis; *Ἐν Ἀκαδημίᾳ δὲ ἐστὶ Προμηθεὺς βωμός. καὶ θέουσιν ἀπ' αὐτῆ πρὸς τὴν πόλιν ἔχοντες καιόμενας λαμπάδας. τὸ δὲ ἀγώνισμα, ὅμῃ τῶν δρόμων φυλάξαι τὸν δῶδ' αἰετὶ καιομένων ἐστίν. ἀποσβεθείσης δὲ ἕδ' ἐν ἑτὶ τῆς νίκης τῶ πρώτῳ, δευτέρῳ δὲ ἀντ' αὐτῆ μετεστίν. εἰ δὲ μηδὲ τῶ τρίτῳ καιοίτο, ὁ τρίτος ἐστίν ὁ κρατῶν. εἰ δὲ καὶ πᾶσιν ἀποσβεθεῖν, ἕδ' ἐστίν ὅτ' καταλείπεται ἡ νίκη; In Academia Promethei ara est, a qua homines in urbem accensas lampades proferentes decurrunt. In eo enim certamen est, ut in cursu accensæ conserventur. Cujus enim fax extincta fuerit, is victoria successori cedit; eademque ratione ille tertio. Quod si nulli ardentem perferre licitum fuerit, palma in medio relinquitur. Quæ his verbis videtur velle elucidare; Certaminis lex erat toto cursu inextinctam servasse facem. Si quidem cum flamma perit primo, & victoriæ spes. Præsto autem secundus est; cui si itidem extinguatur, eo dejecto subit tertius, ac ita deinceps. Nemini prorsum victoria relicta, si omnibus lampadum interextincta flamma evanuerit.*

Higi-

Higinus ex Promethei consuetudine factum scribit, ut cursores in Palestra lampada jactarent, quam primus cursu defatigatus secundo integro tradebat. Meminit auctor ad Herennium, non illum in Palestra, qui tædas ardentis accipit celeriore esse in cursu continuo, quam sit ille, qui tradit. Herodotus de Persarum cursoribus loquutus, subdidit alium alio mandata tradere solitos, quemadmodum apud Græcos sax traditur, quam Vulgano per vices ferre cursores perseverant. Hunc ludum Plato ad hominum vitam transtulit. Sic enim scribit *lib. 6. de Legibus*; *τηγωνόντες καὶ ἐπιτρέποντες παιδας; καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντες ἄλλοις ἢ ἑξ ἄλλων*; Gignentes, & alentes liberos, vitam tanquam lampada aliis ex aliis tradentes. Ideoque Persius Saty. 6.

Lampadum jactatio.

lib. 4.

Lampadum cursus referuntur ad vitam.

Qui prior es, cur me de cursu lampada poscis?

Quo pertinet illud Varronis; *Sed o Merula, Axius noster dum hæc audit, physicam addiscat, quod de fructu nihil dixi, Cursu lampada tibi trado.* Quare, & Lucretius,

Et quasi cursores vitali lampada tradunt.

Neque tantum vitæ cursum, sed etiam civium inertiam hoc adagio notarunt. Aristophanes in Ranis,

λαμπάδα δ' εἰδὲς ὁ ὄσσε φέρει;

Jam nemo queat gestare facem.

Quæ de Prometheo, & Vulcano diximus, confirmat Harpocratio, qui in lexico decem Rhetorum scribit in dictione *λαμπαδῆς*, Lyliam scribere, Athenienses tria ludicra Lampadum celebrasse,

Tria Lampadum ludicra

brasse,

Lampertia. brässe, Παράθυρα, καὶ Ἡρατοῦς, καὶ Προμηθεύς. Apud Pel-
 neos Liberi Patris Templum est, quem λαμπερία dicunt a lu-
 minibus. Diem festum Lampertiam dicunt illatis noctu intra
 ædem accensis facibus, passimque per urbem dispositis vini cadis.
Aliud Facis festum. Aliud Facis festum illud est, quod Argivi ad Hypermnestræ ho-
 norem invenerant. Convenit illa cum Lynceo, ut cum Danaï
 insidias effugiens in tutum se locum recepisset, inde facem osten-
 deret. Quod factum est dum esset in oppido Lyrcea Lyncus de
 quinquaginta fratribus unus necis periculo liberatus. Idemque fe-
 rit Hypermnestra, quæ a Larissa facem protulit, periculum e-
 vasisse significans. Ab Argivis dies festus quotannis hac de causa
 celebratus, qui *Fax*, dicebatur. Ad superiora Neapolis ludicra
 rejeci Facem illam, quæ in cippo marmoreo Figuratorum est in
 Regione Nili. Nec ab iis hac tempestate Neapolitani abhorrent,
 qui Facium choreas, Bacchanalibus præferunt exercere solent.
 Habebant itaque facium Sacra cum Cerere, Lampadodronicum
 cum Parthenope, eademque in palestra.

LUDI GLADIATORII.

Gladiatorii muneris testem habemus illustrissimum lapideam,
 quem legisse memini, & citat Neapoli Lipsius, & Coloniam
 quoque Neapolitanam renovat.

L. EGNATIO. INVENTO. PATRI

L. EGNATII. POLLII. RVFI

HONORATI. EQVO. PVB.

AB. IMPERATORIBVS. ANTONINO. ET. VERO. AVG.

HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO

IMPERATA. EDITIONE. AB. INDVLG. MAX. PRINCIPIS

DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. APPARATVM

PECVNIA. SVA. EDIDIT. COLONI. ET. INCOLE

OB. MVNIFICENTIAM. EJVS

L. D. D. D.

Aliud in D. Mariæ Liberæ,

M. BASSEO. M. F. PAL. AXIO. PATRONO. COLONIAE

CVR. R. F. II. VIR. MVNIFI. PROC. AVG.

VLE. OST. ET. CAMP. TRIB. MIL. LEG. XIII.

GEM.

GEM. PROCOS. CALABRIÆ
 OMNIBVS. HONORIBVS. CAPVÆ. FVN.
 PATRONO. COL. LVPIENSIVM. PATR. MVNICIPI
 HYDRENTINORVM. VNIVERSVS. ORDO. MVNICIPI
 OB. REMP. BENE. AC. FIDELITER. GESTAM
 HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIÆ
 PRETIS. ET. ÆSTIM. PARIA
 GLADIATORIA. EDIDIT
 L. D. D. D.

Reliquus Neapoli usus muneris fuit, qui a Francisco Petrarcha ad Joannem Columnam describitur, qui ad Carbonariam emanavit. Quid autem (inquit) miri est, si quid per umbram nobis, nullo teste petulantius audeant, cum luce media inspectantibus Regibus, ac populo, infamis ille Gladiatorius ludus in urbe Itala celebretur barbarica feritate? Ubi more pecudum sanguis humanus funditur, & sæpe plaudendibus insanorum cuneis, sub oculis miserorum parentum infelices filii jugulantur, juguloque gladium cunctantius excepisse, infamia summa est, quasi pro Republica, aut pro æternæ vitæ præmiis certetur; Illuc ego pridem ignarus omnium ductus sum ad locum urbi contiguam, quem Carbonariam vocant, non indigno vocabulo, ubi, scilicet, ad mortis incudem cruentos fabros denigrat tantorum scelerum officina. Aderat Regina, & Andreas Regulus &c. Quamobrem ingemuit,

Carbonaria
 ludi.

Heu fuge crudeles terras, fuge litus avaram.

Baldus etiam Neapoli Carbonariam refert, in qua civilia odia gladiis decernebantur, & miror Paridem de Puteo scripsisse monomachias illas emolumento Neapoli fuisse, quando inter milites, & nobiles odia gladio extinguebantur, & plerisque formidine poenæ cessasse ab offensis. Judicum copiam astitisse affirmat & Longobardorum fuisse institutum. Ibi hasti ludia postea fuisse instituta scribit, & domum habuisse Robertum Regem ad videntia spectacula. Mediolani locum describit Sigonius, qui *Campi*, & *Carbonaria* dicebatur, in quo Landulfus Mediolanensis Archiepiscopus ab hostibus victus est: & in quo multos Gallos a Romanis devictos fuisse asserit Gregorius Turonensis. Sigebertus ad Lotharingiam Carbonariam silvam esse dicit, in qua prodere Hungaros Conradus Rex desiderabat anno 953. Quod si humanis gladiatoria spectacula prohibentur legibus, ait enim Constantinus in Codice, *Cruenta Spectacula, in ocio civili, & domestica quiete non*

libro 7. de
 Regn. Ital.

pla-

*Monomachia
exploditur.* placent, quapropter omnino Gladiatores esse prohibemus; maxime etiam decuit *μονομαχίας* a Romana Ecclesia explodi. Theodoretus narrat sublatas esse ab Honorio Telemachi cujusdam monachi occasione, qui Gladiatores Romæ pugnantes pio quodam ardore deducere conatus, a populo lapidibus obrutus fuit. Neque hoc tempore precibus illis opus est a Prudentio explicatis.

Quod genus, & sceleris jam nesciat aurea Roma
Te precor Ausonii dux augustissime Regni
Et tam triste sacrum jubeas, ut cetera, tolli.

DE THEATRO NEAPOLITANO.

C A P. XVI.

*Schola, &
Theatrum.* Parva Neapolitani Theatri vestigia servantur apud Julii Cæsaris Jannetasii domum; sed Senecæ, Svetonii, Taciti, & Papinii testimonia ob oculos ponunt. Seneca hujus modi describit; Quotiens scholam intravi præter ipsum Theatrum Neapolitanum (ut scis) transeundum est Metronactis penetibus domum. Illud quidem Sartum est; & hoc ingenti studio, quis sit Pythaulæ bonus judicatur. Habet tibicen quoque Græcus, & prece concursum. At in loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent, & hi plerisque videntur, nihil boni negotii habere quod agant, inepti, & inertes vocantur. Habes itaque Scholam, & Theatrum, fines ad Metronactis ædes, Neapolitanam defidiam, plures enim ad tibicinem concurrebant, quam ad Scholam, in qua disciplinæ ediscabantur. Quid vero Pythaulæ? Turnebus explicat, qui Pithaulas legit, & eorum ornamentum musicum ait dolium, quemadmodum Camptauilarum (quorum meminit Vopiscus) imitabatur utriculum; eosque tibicines esse, qui Pythia canebant, nam Higinius in Fabulis; His quoque ludis Pythaulæ, qui Pythia cantaverunt. In epistola ad Pisones Horatius,

Pithaulæ.

Tibicen.

. . . . qui Pythia canat

Tibicen, dedit prius, extimuitque magistrum.

Varro Triotide; Priusquam in Orchestra Pythaulis instet tibia, domi suæ ramices rumpit. Laudat Eleatherem Pausanias, qui Pythiam palmam tulerit vocis causa. Huc fortasse idem respexit in pictura quadam apud Eleos; ἐν μίση δὲ αὐτῶν ἀνὴρ ἐσπικῶς ἐπαυλάει, καθ' ὅτι ἐφ' ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἀλματι αὐλεῖν τῶν πενθάτλων νομίζουσιν

Iner

Inter eos tibicen eo ritu tibiis canens, quo solent ætate nostra qui modos saltantibus præcinunt *Quinquertionibus*. Pithaulæ vero, tibicines, & precones in theatro decertabant. Et Precones *Precones.* omnibus in ludis silentium imperabant, & indicebant cursum, ut in Sophoclis *Electra*, deinde in Theatrum citharædos, & tibicines inducebant. Omnesque ludos tibicines habuisse scimus, quod Hyperides in Oratione contra Patroclum, Nemeadis tibicinæ meminit, quæ quoniam sic appellabatur ludorum nomine, qui Magni erant, ejus nomen Athenienses præteribant, ut auctor est Athenæus. Consulendus autem Vitruvius est, qui doceat *lib. 13.* quæ de Neapolitano theatro innuit Seneca, quod Sædum erat, ubi ingenti studio judicabatur, quis bonus esset Pythaulæ; quippe maxima in hujusmodi theatris extruendis ratio habebatur, ut per harmonicam ad augendam vocem essent ædificata. Mathematicis rationibus vasa proponit, pro ratione magnitudinis theatri, ut sonitum inter se facere possent Diatesseron, & Diapente. Quæ omnia plane patefaciunt, quam fuerint Neapolitani Musices studiosi. Aliud inde prodit hujus theatri testimonium. Svetonius enim scribit Neronem, ut ostenderet, quid cum Terpno Citharædo profecisset in theatri nostri scena cantasse; Ubi ne concusso quidem motu terræ ante cantare destitit, quam inchoatum abolveret *ὑπόρου*. Ibidem sæpius, & complures cantavit dies. Tertio utimur Taciti testimonio, qui labefactum scribit *lib. 15.* theatrum, cum inde populus abiisset, quod Nero ad suam ipsius felicitatem revocavit; atque per compositos cantus grates Diis celebravit; atque tanta canendi ambitione captus est, ut cum modulatas Alexandrinorum, qui Neapolim confluxerant, laudationes audivisset, plures Alexandria evocavit, se ita canentem, non nisi Græcis placere posse, eosque se, & studiis suis dignos affirmans, cum in Achaja Legati rogassent, ut super cœnam cantaret. Quamobrem ex eo theatro gloriam sibi comparaturum credidisse affirmat. Inde enim initium fere, ut transgressus in Achajam, insignesque, & antiquitus sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret. Inde etiam contractum oppidanorum vulgus, e proximis Coloniis, & Municipiis, quos ejus fama acciverat. Quare ob theatrum frequentissimam redditam esse Neapolim intelligimus, & sibi persuasisse Neronem, magnos honores Neapoli esse adeptum, ex antiquis sacrorum ritibus, in quibus coronas ipse acquisiverat. Militum quoque manipulos theatrum complectere, idem Tacitus affirmat. Et cum Neapolitano,

tano, Beneventanum eo tempore habes Theatrum, ubi idem confedit ad munus gladiatorium visendum, quod celebre a Vatinio edebatur. Hinc fortasse huiusmodi numisma cernimus obcanendi victoriam,

Gallio. Romæ quoque Gallionis voce incitatus Citharædico habita fuit in teatro; forteque cum Citharædis contendere voluit, ut parem cum iis sortiretur condicionem, sic enim Svetonius; *Nero nomen suum in albo Citharædorum profiterium ascripsit, fornicula cum ceteris demissa in urnam intravit ordine suo, puta, ut omnium par esset condicio.* At non tantum laudis, quantum dedecoris theatrum Neapolitanum accepit a Nerone, qui Græcanica ibi voluptate usus est. An vero civis, hac de causa effectus? Quid de Archia observatum scribit Cicero in Oratione, quam pro ipso dixit? *Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte prædiis gratuito civitatem in Græcia homines impertiebantur, Rheginos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenii prædito gloria noluisse?* Quarto testatur Statius,

*Quid nunc magnificas species, cultusque locorum
Templaque, & innumeris spacia interstincta columnis,
Et geminam molem nudæ tectique Theatri,
Et Capitolinis Quinquennia proxima lustris?*

Gemina moles theatri. Habes ex his testibus Theatrum. Sed ambigua dixit verba Statius, quid enim sibi vult, *Moles gemina nudæ tectique theatri?* Explicat Lipsius in suo Amphitheatro, Nudum theatrum, arenam, sive caveam, & aream intelligi, quæ aperta est. Tectum theatrum illud esse, quod porticibus continetur, quo spectatores se recipiebant ingruente pluvia. Tectum alio pacto theatrum non legi, nisi aliquo id artificio factum fuisset. Plinius enim, Quintum Cæcilium in theatris umbram fecisse scribit, cum Capitolium dedicaret, velis purpureis; de quo Valerius Maximus; *Quintus Cæcilius Campanam luxuriam imitatus, primus spectantium*

con-

confessum velorum umbraculis texit . Xyphilinus scribit vela purpurea fuisse , & in iis mediis Neronem acu pictum , currum agitantes instar Solis , & circumpositas aureas stellas . Et Lentulus Spinther Apollinaribus ludis carbasina vela primus in theatra duxisse traditur . Et Svetonius de Caligula , *Ductis interdum in flagranti Sole velis , emitti quemquam vetabat* . Hinc Martialis de Hermogere fure ,

*Quamvis non modico caleant spectacula Sole ,
Vela reducuntur cum venit Hermogenes .*

Et Lucretius lib. 4.

*Et vulgo faciunt id lutea , rufaque vela
Et ferruginea cum magnis intentia theatri
Per malos vulgata , trabesque tremantia pendent &c.*

Spectatores quoque colore ferientibus radiis infectos adjungit . Nudum præterea theatrum id fuit , in quo sedebant spectatores , & sublellia geminam molem constituerunt , quando duo juncta theatra Amphitheatrum efficiebant , absque tamen scena , quæ in theatro erat . Dio ; *ἵεατπόρτε κυνηγετικὸν ἱερῶσας , ὁ καὶ ἀμφιθέατρον , ἐν τῷ περὶ τῶν παρὰ τοὺς ἰδρας ἀεὶ οὐκ ἔχειν προσεπέστη* ; Theatrum quoque ad venationes aptum ædificavit ; quod quia undequaque habet sedes , scenæque caret , Amphitheatrum cognominatum est . Sed si Senecæ verba animadvertemus cui Sartum theatrum est , quid nudam aream huc proferimus ? Quid præterea moles appellanda est nuda pars theatri ? qua mole Caveam aere circumfusam , dicemus ædificatam ? Dicerem sanè , Neapolitanum theatrum hujusmodi Amphitheatrum constituisse , ut una pars cum Orchestra , & Scenæ theatrum efficeret , idque sartum ad Musices numeros ; altera nuda Amphitheatri caveam ostenderet ; atque hujusmodi , nudum , tectumque theatrum . Ut in theatro ludos a pace , & ocio non alienos exercerent , Poëtices , Musices , Rhetorices , Comædiarum oblectamenta ; Et in cavea venationes , ludos gladiatorios , & hujusmodi cetera celebrarent . Sed si aliquem offendat quod Statius Amphitheatri mentionem non fecit , omnem offensionem depellat ejus vocis ratio , confunduntur enim theatrum , & Amphitheatrum . Scimus etiam Geminum theatrum Amphitheatrum dici in Ovi speciem , ait enim Calpurnius ,

Et geminis medium se molibus alligat ovum .

Sunt qui de Amphitheatro Neapolitano ambigant , gladiatorum , & ferarum loco in ea urbe Cupidines , Veneresque pugnasse contententes ; sed in memoriam revocent Cumanas Bajanisque vo-

Iuptates Amphitheatrorum spectaculis non fuisse deperditas; quod gladiatoria munera in nostris lapidibus nos docent. Et huiusmodi Indos Græcorum fuisse proprios, & ab Atheniensibus ortos, testatur Cassiodorus, qui lib. 5. ep. 42. scribit, *Hunc ludum crudelem Athenienses primum ad civitatis suæ perduxere culturam, iustitia permittente divina.* Et Lucianus Bestiarios Athenis datos confirmat: præter Aristidis testimonium Panathenaico.

D E C I R C O N E A P O L I T A N O .

C A P . XVII.

CUm Teatro Circum conjungit Status,

. . . . certe lascivia sordi

Nulla, nec aut rapidi mulcent te prælia Circi,

Aut intrat sensus clamosi turba Theatri

de Neapoli loquitur. Gyrum etiam nominat,

. . . . ubi marmore picto

Candida purpureo distinguitur area gyro.

Et alibi de patre loquens,

. . . . non toties victorem Castora gyro

Nec fratrem cestu virides plausere Terapne.

Quapropter ad Castoris ædem Circus erat. Gyri vocem Circo convenire, verba Svetonii in Julio declarant; *Circensibus spacio Circi ab utraque parte producto, & in gyrum Euripo addito* &c. & Tibullus Panegyrico ad Messalam,

Seu libeat curvo melius contendere gyro.

Colores in Quod ad colores spectat, vel illud innuit, quod a Cassiodoro *Circis.* scriptum est; *Bissena ostia ad xii. signa in Circo posita, & colores invicem temporum quadrifaria divisione fusos, Prasinum virenti Verno; Venetum, nubilæ hyemi; Roseum Æstati flammeæ; Album, pruinoso Autumno dicatum.* Vel potius illud Sidonii Apollinaris ad Domicium; *Neque per scopulos Æthiopicos, & abrupta purpurea gemino furata Conchylis sparsa mihi saxa furfurem mentiuntur.* Plinius, ramentis lapidis candidi Circum sterni solitum scribit. Nero Chrysocolla arenam sparsit. Caligula, minio, & Chrysocolla, auctore Svetonio. Heliogabalus pavementum scobe auri, & argenti ornavit, dolens, quod non posset Electri, ut ait Lampridius.

Cir-

Circo præterea nunquam Græci caruere. Hujusmodi ædificia Constantini. Alii opinantur Severi. Manasses in Politicis (mihi novus auctor) citatur a Bulengero in Circo;

Τούτον ἀπὸ δρίμαθαι λῆτρον τὸ τῆ Ζευξίππου
 τὸ μέγα καὶ περίπυσον τῆς Βιζαντίδος θαύμα
 καὶ τῆτο δὴ τὸ θεῖον τῆς ἡγεμονίας
 τὸ πόλεις ὅλας ἴκανον εἶναι καὶ γενεαρχίαν
 ἐν ᾧ πρὸς τερψιν θεοῖσι ἀμιλλετήρες ἴπποι.

Hunc audio extruxisse Balneas Zeuxippi
 Ex magnis, & celeberrimis Byzantii miraculis,
 Et hoc Theatrum oblectationis

Quod integras urbes, & earum familias conuere potest,
 In quo ad lætitiā currunt equi certatores.

Ex cursu Theatri nomine Circum intelligit. Et theatrum quoque Circum appellatum fuisse quis ignorat? Doceant id in Circo Amphitheatrales ludi. Qui tamen ἵπποδρόμος dictus est. Et is, qui Romæ a Plutarcho dicitur μέγιστος τῶν ἵπποδρόμων. Cedrenus in Severo, ait cum Imperatorem Zeussippum Balneum Byzantii condidisse, Circum inchoasse, sed venationem, & theatrum ædificasse.

Sed quis nam luculentior testis, quam Castor, & Pollux? aut imagines, quæ in eorum Templo cernuntur, quas quoniam in vehiculis thenfarum non conspicimus, in tympano sculptus contentiplamur. Si quidem in Circi pompa, non modo thensæ, Victoriolæ, & alia ornamenta inducebantur, de quibus Ovidius,

Sed jam pompa venit, linguisque, animisque favete,

lib. 3. amor.
 eleg. 2.

Tempus adest plausus, aurea pompa venit.

& thenfarum vehicula, quibus exuviæ Deorum in Circum ferebantur ex ebore erant, & argento, ut ait Festus ex Sinnio Capitone, & Titinnio in Barbato, thensaque dicit Asconius a divinitate dici, δρόνον Glossæ appellant; sed etiam Imagines Deorum Neptuni, Martis, Apollinis, Dianæ, Minervæ, Cereris, Bacchi, Pollucis, Castoris,

Exuvia vehiculantur in Circis.

Deorum imagines.

Plaudite Neptuno nimium, qui creditis undis,

Plaude tuo Marti miles, nos odimus arma,

Auguribus Phebus, Phebe venantibus adsis,

Artifices in te verte Minerva manus.

Agricolæ Cereri, teneroque assurgite Baccho,

Pollucem pugiles, Castora placet eques.

quæ omnes imagines in Castoris æde cernerentur, ni diruta vestusta-

Neptunus in Circo. tustate fuisset. Nihil a Græcorum more alienum. Scribit Pausanias in Phoricis, Lacedæmonios Atheniensibus superatis, Castores, Jovem, Dianam, Apollinem, & cum his Neptunum dicasse. Colebatur Neptunus in Circo, veluti Venus in teatro, Mercurius in palestra, Minerva in Gymnasiis, Mars in arenis, inquit Arnobius. Tertullianus tamen ait Gymnicas artes Castorum, & Herculum, & Mercuriorum disciplina produisse. Sed præcipue Circenses ludi Neptuno dicabantur. Consus hic dicebatur, cui Deo Romulus Consualia, & in Circo aram posuit ob Sabinas raptas. Ara subterranea erat, propterea quod Neptunus terram possidet; sed cum ludicrum in Circo dabatur, in lucem exhibit. Hæc notatur inscriptio a Tertulliano, CONSUS CONSILIO, MARS DUELLO LARES COMITIO POTENTES. Sed Castori, Polluci, Soli, & Pollentiæ (quæ Potentiæ) pluribusque aliis Circus sacer erat, ut ait Isidorus. Idemque ex Varrone, Neptuno Equestri, Castori, & Polluci, Jovi, Marti, & maximo Deorum Vertumno equos Circensibus fuisse consecratos scribit. Quid dilucidius expectas? Vertumnos in angulis conspicies, caudarum voluminibus doctissime effictos. Cicero Vertumnum Circo adiicit, Castoremque. Sunt qui Vertumnum in illa æde, ad aquæ referant elementum. Nam in quatuor elementorum honorem ludicrum Equestre, & in Festum Solis, ut ait Cedrimus in Chronicis a Bulengero citatis, fiebat; *καὶ ἐπετίθει πρῶτος ἰσποδρομίαν ἐν Ῥώμῃ* (de Romulo loquitur) *εἰς ἑορτῆν φασὶ τῆ ἡλικ, καὶ εἰ τῆ μίμῃ τῶν τεσσάρων στοιχείων.* Et quatuor ibi cernes elementa, ignem in Vesta, ærem in Jove, terram in Cere, aquam in Vertumno; tum etiam Apollinem cum tripode. Sed Deorum illam seriem in Circensibus namerat Halicarnasseus, qui & Græcis ejus rei gloriam tribuit, scribitque, finito equestri certamine, eos, qui juxta aurigas eodem curru vehebantur, quos Poëtæ *προβάτας*, vel, *παραβάτας*, Athenienses *ἀποβάτας* dicunt, de curru desilientes, in Stadio inter sese certasse, & peracto equestri cursu, Athletas, Cursores, Pugiles, & Luctatores stadium ingredi solitos. Quamobrem quam bene Circum Neapoli ostendit Pancratium? Optime Decursio in nummis. Omnemque dubitationem tollit Stadium. Staius,

*Cum Stadio jam pigra quies canusque sederet
 Pulvis ad Ambracius conversa gymnade frondes
 Trans gentile fretum*

Magis Circo Castor, & Pollux egebant, quam Teatro; nam si ludi

Iudi Equeſtres in curriculo agitabantur, Pugiles quoque erant in Circo, ut ait Livius; Tunc primum Circo, qui nunc Maximus dicitur locus deſignatus eſt, loca diſiſa Patribus, Equitibusque, ubi ſpectacula ſibi quiſque facerent, Fori appellati, ſpectavere ſurus duodenos ab terra ſpectacula alta ſubſtinentibus pedes. Ludicrum fuit Equi, pugilesque ex Etruria maxime acciti ſollemnes. Deinde annui manſere ludi, Magnique varie appellati. En tibi Circenſis ædificii humilitatem, quæ ad tantam amplitudinem auſta eſt, ut etiam colorum luxum propagarit. Ipla etiam ludorum ratio poſtulat, quippe ludi publici Cavea, & Circo dividuntur, ut inquit Cicero; & Pollux ὀνομας, τῶν ἀγῶνων, οἱ μὲν γυμναſτικοί, οἱ δὲ καλεῖσθαι οἱ Σπεντικοί. χορὰ δὲ τῶν μὲν Σταδίων τῶν δὲ θεάτρον; Agonum, alii Gymnici, alii Scenici. Loca ludis, Stadium, & Theatrum.

lib. 1.

At præcipuum Circi argumentum Tripos, qui in eodem tympano cernitur. Et Conſtantine in Circo non modo Tripodes Delphicos ſtatuit, ſed & Tripodem illum nobilem, qui Mar-donio victo a Græcis Apollini conſecratus eſt. Zoſimus de Διοσκωρων Templo loquutus, ſubdidit, ἴσθις δὲ κατὰ τὸ τῆ ἰσθμοδρόμου μῦθος καὶ τὸν τρίποδα τῆ ἐν Δέλφοις Ἀπόλλωνος ἀγάλμα. Et Eufebius ſerpentem additum Tripodis, qui in ſpiras volveretur, ab eodem Conſtantino ſcribit. Habemus in marmorea baſi pulcherrime effictum in ædibus Matalunenfibus. Dedicatos in paleſtris tripodes ſcribit Pauſanias, & ἀπύρες dictos, quaſi ignis expertes, ab Homero. Nazianzenus locum Circi ἰσθμικὴν βασιλειαν, dicit. Ibi Equorum curſus. Exacte Circi figuram pinxit Pyrrhus Ligorius Neapolitanus, quam Tertulliano typographi addiderunt.

lib. 2. de leg. lib. 3. Cavea, & Circus. Tripos.

GYMNASIA NEAPOLITANA.

C A P. XVIII.

IN omnibus Græcis Oppidis Gymnaſia fuiſſe in quibus agones Gymnici darentur, ſcribit ex Anacharſidis dicto Dio Chriſoſtomus ad Alexandrinos, qui ait: in iis locis cum ad Gymnaſia veniſſent, exutis veſtibus pharmaco ungi ſolitos, mox curſu mutuo ſe deieciſſe. Alios manus extendentes pugnaſſe adverſus hominum neminem, dum alii cædebantur. Abraſo deinde pharmaco, amantes incediſſe factò erubeſcentes. Præcipuæ civi-

civitates, in quibus Gymnica florebant, Nicopolis, Neapolis, Antinoum, Mantinea, Carthago. Neapolitana Gymnica magno Imperatoribus fuerunt oblectamento. Svetonius in Nerone; *Neapoli de motu Gallorum cognovit die ipso, quo matrem occiderat. Statimque in Gymnasium progressus certantes athletas effusissimo studio spectavit.* In Græco lapide ad D. Annuntiatæ posito Gymnasium nostrum elucet.

ΤΙΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ . ΣΕΒΑΣΤΟΣ

. ΙΚΗΣ . ΕΞΟΥΣΙΑΣ . ΤΟ . Ι

. . ΟΣΥΠΑΤΟΣ . ΤΟ . Η . ΤΕΙΜΗΤΗΣ

ΛΓΩΝΟΘΕΤΗΣΑΣ . ΤΟ . Γ . ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΣ

. . . ΥΜΠΕΣΟΝΤΑ . ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΣΕΝ

. . . . NI F. VESPASIANVS . AVG. COS. VIII.

CENSOR PP.

TERRÆMOTIBVS . CONLAPSA . RESTITVIT.

Titus Cæsar Vespasianus Augustus, trib. potestatis Cos. VII.

. certaminum præses III. Gymnasii præfectus; Censor conlapsum restituit. Ex Grecis, Latinisque characteribus, Romanam dijudica Coloniam. Duplicem in eo Gymnasio exercitationem cognoscimus; litterariam unam, Gymnicam alteram. Habes duas illas in lapide voces, *Ἀγωνοθῆσας*, & *Γυμνασιαρχήσας*. Ad litterariam alludit Plinius in epistolis; *Gymnasiis indulgent Græculi.* Et Cicero de sua Academia ad Atticum; *Minerva est singulare ejus Gymnasii.* Idemque *Tu velim si qua γυμνασιώδης reperire poteris; quæ loci sunt ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas.* Et Eleos Curiam in Gymnasio habuisse scribit Pausanias, & eo prodiisse qui subitæ, vel meditatæ orationis cujusvis generis copiam profitebantur. Scholam appellat Seneca Gymnasium Neapolitanum, in quo Rhetores, Poætæ, & docti viri explicandis auctoribus vacabant. Quin ad causas orandas utramque linguam Neapoli perdiscebant. Testatur Agellius cum Antonio Juliano Rhetore per feriarum tempus æstivarum decedere ex urbis æstu volentes; Neapolim concessisse, ubi adolescens erat tunc quispiam ex ditioribus, cum utriusque linguæ magistris meditans (en tibi Græcam, Latinamque Neapoli linguam) & exercens ad causas Romæ orandas eloquentiæ Latinæ facultatem, atque eum rogasse Julianum uti se audiret declamantem. Introisse adolescentem, atque præfatum arrogantius, & elatius quam ætatem dece-

Duplex Neapoli Gymnasium.

lib. 1.

Schola.

*lib. 9. c. 15.
Julianus
Rhetor, cum
Neapolitano
adolescente
certat.*

decebat; deinde iussisse exponi controversias. Controversiam parum consistentem, quod genus Græci ἀπορον, propositam. Hæc ea fuit; De reo septem iudices cognoscant; eaque sententia sit rata; quam plures ex eo numero dixerint. Cum septem Iudices cognovissent, duo censuerunt reum exilio mulctandum; duo alii pecunia, tres reliqui capite puniendum. Petitur ad supplicium ex sententia trium Iudicum, & contradicitur. Hac a Neapolitano adolescente a Juliano audita quæstione, verborum volumina, & vocum turbæ fusæ sunt, exultantibus iis, qui eum audire consueverant. Rubuisse idcirco, & misere sudasse subdidit Julianum sed deblateratis versuum multis millibus finem fecisse, & interrogatum Julianum quidnam existimaret? festivissime respondisse; Adolescens hic sine controversia disertus est, atque huiusmodi eum laudasse, quod disertus esset sine controversia; quod scilicet propositæ controversiæ non bene respondisset. Quamobrem Mar-
lib. 5.
tialis doctam Naapolim dicit,

. . . . & quas docta Neapolis

Creavit

Et Papinius undique Neapolim se recepisse studiosos scribit ut *lib. 5. Silv. in Epicedio.*
Patrem Græcos Poetas interpretantem audirent,

Quid mirum patria si te petiere relicta
Quos Lucanus ager, rigidi quos jugera Dauni,
Quos Veneri plorata domus, neglectaque tellus
Atridæ, vel quos e vertice Surrentino
Mittit Tyrrheni speculatrix villa profundi?
Quos proprioire sinu lituo remoque notatus
Collis, & Ausonii pridem laris hospita Cyme?
Quosque Dicharchæi portus, Bajanaque mittunt
Littora

Numerantur ea de causa docti viri, qui ibi commorati sunt, Virgilius, Livius, Horatius, Claudianus, Lucilius, Laurentius Val-
la, Porcellius Romanus, Agellius, Julianus.

Nobilitarunt Neapolitana Gymnasia doctissimi viri, ÆSCHINES *Æschines Philosophus.*
Philosophus quintus inter eos, qui eo nomine appellati sunt, cum fuerint Æschines primus, Socratis discipulus, secundus, qui artem Oratoriam conscripsit; tertius, Orator; quartus, Mitylenæus, quem flagellum Oratorum vocabant. Quintus vero, Æschines hic noster Neapolitanus, Academicus, Melandi Rhodii discipulus. MARINVS Philosophus, de quo sic loquitur Suidas *Marinus Philosophus.*
Μαρίνος Νεαπολίτης φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ, μαθητὴς πρῶτος τῷ φιλοσόφῳ
καὶ

H h

καὶ

καὶ διάδοχος, ἔγραψε βίον πρότερον τῆ αὐτῆ διδασκαλίᾳ, καὶ καταλογά-
δων, καὶ ἐπικῶν. καὶ ἄλλα τινὰ φιλοσόφων ζητήματα; *Marinus Nea-*
politanus Philosophus, & Rhetor. Procli discipulus, & successor.
Scripsit Procli vitam soluta oratione, & versibus, & alias quasdam
physicas quaestiones. Sub Adriano floruisse scribit Volaterranus. p.

Statius .

PAPINIUS STATIUS, qui Tolosanus ab aliis, ab aliis vero Sellis
Epiri oppido ortus, a multis Neapolitanus dicitur: Qui Tolosa-
num arbitrati sunt (inter quos Dantes Aligherius) facile de-
cepti sunt alterius Statii Rhetoris patria, cujus meminit Euse-
bius. Contentio reliqua est inter Sellas, & Neapolim. Aemula
sane, & praecleara virtutis contentio, quae patefacit quanto honore
antiquitas doctos viros fuerit prosequuta. Id quidem & Homero
contigisse scimus, quem si alia, quam ubi natus est patria adipisci
potuisset, majorem, quam ex Imperatorio natali gloriam consequuta
fuisset. Epirus tamen a Neapolitano Regno Statii Poetae natali-
bus antecelli patiatur. Et quamvis de patre quoad Sellas atti-
net, aliquid asserere videatur in Epicedio,

Silv. lib. 5-

*Nec simplex patriae decus, & natalis origo
Pendet, & ambiguo geminae certamine terræ
Te degente suum Latius adsita colonis
Graia refert Selle*

In multis tamen locis apertius loquitur, & se, patremque Nea-
politano profitetur,

*At te nascentem gremio mea prima recepit
Parthenope, dulcisque sala, tu gloria nostro
Reptasti*

Et in Surrentino Pollii,

Huc me post patrii lætum Quinquennia lustris

Et, *Trans geniale fretum*

Et in epistola ad Pollium; *Summa est Ecloga, qua mecum sece-*
dere Neapolim Claudiam meam exhortor. Et paulo post; *Huc*
præcipue libello favebis, & scias hanc destinationem quietis meæ tibi
maxime intendere, meque non tam in patriam, quam ad te secedere.
Et eo nomine delectatos fuisse Neapolitanos ostendit cippus mar-
moreus apud Sanctinos, ΣΩΣΙΠΑΤΡΑ ΣΤΑΤΙΟΥ ΧΑΙΡΕ. Floruit
sub Domitiano, a quo præacuto stilo confossum scribunt. Pa-
trem quoque in Gymnasio Neapolitano idem laudat illustrem,
dum opusculo, quod Epicedion dixit, ejus funus celebrat. Ab
eo poeticem didicisse affirmat,

Te sine Corycia, quicquid modo Phebus in umbra

Quic-

*Quicquid ab Ifmariis monstrabat collibus Euan
Dedidici*

Deinde Parthenopem alloquitur , & victorias in ludibus Quinquennialibus commemorat ,

*Ille tuis toties perstrinxit tempora fertis
Cum stata laudato caneret Quinquennia versu .*

Eumdem præterea non modo in Senatu valuisse , & a Secretis fuisse , sed publice etiam Neapoli litteras professum innuit ,

*Hinc tibi vota patrum credi , generosaque pubes
Te monitore regi*

Romaos , qui studiorum causa Neapolim se conferebant , quæ ad religionem pertinent , docuisse ,

*Max & Romuleam stirpem , proceresque futuros
Instruis , inque patrum vestigia ducere pergis .*

Auguria enim Chalcidica , Salios , Flamines , Lupercos commemorat ; ibidemque Pontificis dignitate docuisse apparet , cui magisterium erat Vestalium , ostendit etiam Homeri , Ascraci , Theocriti , Pindari , Alemanni , Stefichori , Sapphus , Licophronis lectione fuisse delectatum , quos auctores in Neapolitano Gymnasio interpretabatur ; Quapropter undique Neapolim stultiosi confluebant , ut diximus , doctos illos viros audituri .

Scholæ meminerunt antiqui lapides ,

SCHOLAM. CVM. STATVIS. ET. IMAGINIBVS
ORNAMENTISQ. OMNIB. SVA. IMPENSA. FECIT.

Imagines , quæ in Gymnasiis collocabantur , hujusmodi refert Sidonius Apollinaris ; *In Areopagis ex Gymnasiis curva cervice Zeuxyppus , Aratus panda , Zenon fronte contracta , Epicurus cute distenta , Diogenes barba comante , Socrates coma candente , Aristoteles brachio exerto , Xenophanes crure collecto , Heraclius fletu oculis clausis , Democritus risu labris apertis , Chrysippus digitis propter numerorum indicia constrictis , Euliles propter mensurarum spacia laxatis , Cleanthes propter urumque corrosis ;* Rem omnem litterariam , quæ in Gymnasiis exercebatur , hoc pacto exornabant .

Quod vero ad alteram Gymnasii rationem attinet , stadia , vel amplis spaciis porticus circumdatæ in Palestra Athletarum

*Gymnasia
Athletarum .*

loca erant , in quorum interioribus cubiculis ungebantur , & lavabantur , & in exædriis prope sitis Philosophi disputabant , cum enim nondum copiam librorum haberent , disputando se exerce-

Gymnasiarcha. bant, ut ait Suidas. Pausanias in Gymnasio esse curricula, & athletarum palestras esse scribit. Præficebatur iis Gymnasiarcha, qui ob res in Gymnasio bene gestas, oleagina, & aurea corona coronabatur, addita ad ejus nominis gloriam pictura, ut ex antiquo lapide didicimus in Musæo Cardinalis Carpentis, in quo, ne verba Græca referam, hæc leguntur, *Batonem Philonis filium, quoniam per annos duos præses creatus est. ex animi sui, & Aliptarum sententia juste, ac digne GYMNASIUM administravit, eaque de causa Collegium universum per hosce duos annos ipsum oleagina corona summa cum celebritate coronavit, nec non his de rebus memoria causa pro singulari ejus honorificentia, omnique in ipsos studiorum genere intra Gymnasium inscriptionem concessit, porro nova in xxvi. & xxvii. & xxviii. annum dignitate insignitus, Gymnastii Præfecturam subire non dubitavit, congruum item loci, & Aliptarum decorem conservans, Mercurio, & Herculi Gymnicos ludos, qui pro Imperatoris salute celebrari consueverunt pari cum laude pro virili sua exornans, suaque pecunia convenientia Athletis certamina proponens, ceteris & propensius, & magnificentius imperavit. Quibus de rebus cuncti cum animi ejus alacritatem, & quod etiam is erga locum studium præferebat inspeccarent, non modo ipsum coronis aureis coronarunt, sed picta etiam imagine Bathonem Philonis filium Gymnastii Præfectura functum tertium, quartumque, & quintum deinceps, quando per temporis spacium Templorum curæ ornatè, eleganter, & decore præfuit, honestarunt. Quin etiam ipsum in præsentia ob id laudum, & nova rursus aurea corona decorandum, atque in oculatissimo Gymnastii loco reponendum; sed & ipsum præterea, quod eo munere omnibus rem gratissimam facturus esset, in annum quoque xxix. Gymnastii Præfectum reficiendum Aliptæ censuerunt.*

lib. 4. c. 15. lib. ad Mart. 17. Habes Gymnasiarchæ munus, honores, elogia, Præfecturam. A Julio Firmico, Præfectus Gymnicis agonibus nuncupatur. A Tertulliano, Xystarcha. Ab Ammiano Marcellino, Doctor, & palestrarum, athletarumque Magister, tum præcipue Agonotheta. Agonotheta. Habes etiam Gymnastii ornamenta, Mercurium, & Herculem. Addimus Theseum, tres enim hos Præsides exercitationibus Græcas, & barbaras nationes habuisse in palestris scribit Pausanias in Messenicis.

Gymnasiarchæ ornatus. Ornabatur Gymnasiarcha corona, toga purpurea, & virga; veluti præfeditse Titum certamini in Stadio, cursu virginum, purpurea amictum toga Græcanica, gestantem capite coronam auream,

auream, notat Svetonius. Et Dio de Claudio Neapoli commo-
rante loquens; ἐπὶ ἐγγὺς τῇ Νεαπόλει ἑλληνικῶς &c. δὴτάτο δὲ
καὶ ἐν μὲν τῆς μουσικῆς θεωρίαι ἱμάτιον καὶ κρηπίδας, ἐν δὲ τῇ γυμ-
νικῇ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε; Neapoli Græce
&c. *Ac in musicis ipse ludis togam, & solcas, Gymnicis purpuram,*

*Virga, & Ca-
duceus Gym-
nasiarcharum*

& auream coronam tulit. Virgam, vel Caduceum, quem in Nea-
politianis nummis cernimus, hujusmodi tribuit idem Dio de Com-
modo scribens; ἰσίων δὲ ὀλοπορφυρον χρυσοῦ κατὰσπασον χλαμύδα
τε ὁμίαν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἕκτε λίθων Ἰνδι-
κῶν, καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον, κειρκεῖοντε φέρων ὁποῖον ὁ Ἑρμῆς, &
quæ sequuntur. Vides veste Græcanica indutum, aurea coro-
natum corona, & ex Indicis margaritis composita; virgam item
gestantem, qualis Mercurio tribuitur. Hyginus cum de Mercu-
rii virga loquitur, ait athletas ea usos, ubi Athlothetas legen-
dum existimo. Et Sidonius picturam quamdam Agonis descri-
bens; *Abjunt lubrici, tortuosique pugilatu palestrita, quorum etiam*
viveniium latus si involvantur obscænius, casta confestim Gymna-
siachorum virga dissolvit. Hinc Axiochus, καὶ γυμνασιαρχία,
καὶ ῥάβδοι, καὶ κακῶν ἀμετρίαι. Quapropter ad moderandas juve-
num exercitationes, & veluti imperii signo, motus immodestos
ea reprimebat. Martialis,

lib. 2. ep. 2.

*Gymnasiar-
cha turpes
motus reprimet.*

lib. 7. ep. 66.

Et putri lutulenta de palestra

Uncti verberare vapulat Magistri.

Propterea quod, *Quicquid immundiciarum est, hoc exercetur in Theatris;*
quicquid luxuriarum, in Palestris, ait Salvianus. Et hi Magistri, quos

lib. 6.

Ἐπιστάτας Græci dicunt, jus Virgæ habebant. Epictetus cap. 26.
ἰδ' ὅτι μασιγῶν ἡμῶν πάντα ἐπισκοφεύμενος ἰὼν ἐς τὴν θέλησιν, ἔρχετο ἐπὶ
τὸ ἀθλῆϊν. Idemque ibidem ait, si quis Athleta esse voluerit,

illud observaturum, quod a Magistro fuerit præstitutum; idcirco sese Magistro tamquam medico tradat. Helladonicas apud

Helladonicas.

Eleos scribit Pausanias, infligere Athletis solitas castigationes, &
verbera, veluti ab eisdem coronas fuisse tributas. Grammateia, &

*Grammateia,
& Tabularia.*

vel Tabularia Gymnasiis adjuncta fuisse reperies in Athenæo,
veluti publici commentarii, in quos Gymnasiarchæ, vel Cura-

toris, vel Sacerdotis nomen redigi solebat. Arrianus lib. 1. de
Sermone Epicteti, narrat quemdam Neapolitani Agonis Sacerdo-
cium affectantem, nomen suum in Acta redactum iri a Scribis
publicis desiderasse; cumque Epictetus dixisset, satis futurum, si
vividus omnibus notus esset, respondisse, mansurum suum nomen,
si coronam gestasset jure Agonothetico. Nam, & apud Roma-

*cap. 15.
Sacerdotium
agonis Nea-
politani.*

nos

Pontifices, & Sacerdotes ludos curabant. nos Sacerdotes quoque, ac Pontifices ludos curasse, iisque præfuisse, ex Herodiano apparet. Plutarchus meminit in Antonio, Gymnasiarcham apud Athenienses processisse palliatum, & cum Gymnasiarchum, vel Pædotribam ageret, denudatos juvenes esse verberatum.

Pædotriba.

THERMÆ NEAPOLITANÆ BALNEUM.

C A P. XIX.

Thermas Neapolitanas celebrat Strabo cum ait; ἔχει δὲ καὶ ἡ Νεαπόλις θερμῶν ὑδάτων ἐμβολὰς καὶ κατασκευὰς λεγτρῶν ἢ χείρας τῶν ἐν Βαίαις; *Habet enim Neapolis calidarum aquarum scaturigines, & Balneorum apparatus Bajanis non inferiores.* Scaturigines passim in Pausilypano littore, tubi, fistulæ, ædificia, ceteraque hujusmodi adhuc reliqua ostendunt. Bartholomæus Maratta in Luculliano varii generis fontes emanare scribit, qui cum puteis in illo colle præaltis communicare ex aquarum potu dignoscuntur. Mineram ibi cineream ponit non absque sulphure, & aliqua ferri mixtura. Et tamen ex distillatione sæx illa, quæ evanescente aqua remansit (ut ipse loquitur) non semper eundem saporem prætulit; sed quandoque insipida, sæpius salsa, nonnunquam etiam subamara visa est. Per montis scissuras, duas erupisse aquas scribit, quæ perenni fluxu in mare labebantur; alteram, colore nitidissimo, sapore acerrimo, acidulo, pingui, odore tetro; alteram, eosdem habuisse sapores, non tamen usque adeo intensos, quæ acrimonia vincebatur, pinguedine vincebat, colorem fere lacteum ostendens. Alias quoque in eodem colle mineras, sulphureas præsertim, ex igne enasci declarat, quando Cumis per Bajas, & Puteolos ad Vesuvium multæ extant incendiorum, igniumque eructationes, quas κρατῆρας Græci dicunt, ut etiam ad Ænariam ignem vagari per profundissimos meatus cognoscamus. Perierunt aquæ calidæ toto illo tractu, cum mare ædificia superaverit, & obrutæ hac de causa thermæ jaceant.

Præter privata Balnea, BALNEI ad Theatrum, & Gymnasium apparatus Neapolitani ostendunt. Nusquam apud Græcos Theatrum, atque Gymnasia absque Balneo. A Græcis ad Italos mos defluxit, ut Palestinæ thermas haberent adjunctas, cum antea, ut ait Vitruvius, Campus Martius Romæ, & Agonalis Circi præfer-

Aqua calida Neapolitana

Aqua Luculliana

Neapolitanarum aquarum minera

Balneum publicum Neapoli

ferim ad eas exercitationes fuerint constituti, tota Urbe deinceps Balneis exstructis. Græci vero luxuriæ dediti semper, & calidis lavari, & unguentis delibuti esse voluerunt. Græci lapidis apud Staiuanos fragmentum huiusmodi Balneum patefacit,

. . . . ΥΠΑΤΟΣ . ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ . ΑΓΩΝΑΣ . ΠΙΟΥΣ
 ΝΟΜΟΥ ΡΩΜΑΙΚΩΝ . ΔΙΚΑΙΩΝ ΚΑ
 ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΣΑΣ . ΤΟ . ΒΑΛΑΝΕΙΟΝ . ΑΝΕΘ
 ΕΠΕΣΚΕΥΑΣΕΝ ΟΚΤ

Nomen ædificatoris summa injuria oblitteravit. Aliqui Puteolos hunc lapidem rejiciunt. Papinius ejus loci magnificentiam describit,

*Una quidem cunctis procul eminet una Diætis
 Quæ tibi Parthenopem directo limite ponti
 Ingerit*

Erant Diætæ latiores Basilicæ, inter Thermarum partes præcipuæ, duplici columnarum ordine tripartitæ prope Atria, Porticus, & Ephebeæ. Et dum loci amplitudinem describere voluit, addidit tot marmorum varietates. Eosque marmores, & picturæ luxus ad Thermarum excellentiam fuisse inventos affirmat Mar-
*Diætæ-
 Balnei Neapolitani am-
 plitudo.*

*Idem beatas lautus extruit thermas
 De marmore omni, quod Carystos invenit,
 Quod Phrygia, Sinas, Afra quod Nomas mittit,
 Et quod virenti fonte levat Eurotas .*

Et Lucianus Βαλανίω, λακωνίω λίθον appellat, saxum Lacedæmonium, & Porphyreticum, quo Heliogabalum stravisse plateas in Palatio scribit Lampridius. Balnei Neapolitani illustris memoria in Svetonio, qui ait de Nerone; *Sumpto etiã ad reficiendam vocem brevi tempore, impatientes secreti, a Balneis in Theatrum transiit, mediæque in Orchestra frequente populo epulatus, si paulum subbibisset, aliquid se sufferti tinniturum Græco sermone promisit.* Balneorum, quæ variis in Neapolitanæ Urbis locis erant disposita, aliquorum adhuc nostra ætate memoria extat. *Cap. 20.*

DE ANTIQUIS NEAPOLITANORUM BELLIS.

CAP. XX.

ROMANI.

Antiqua ipse Neapolitanorum bella intelligo, quæ usque ad Reges ab iis cum variis gentibus gesta sunt. Et quamvis non omnia ex antiquitate describere liceat, ea tamen, quæ aliquo pacto a veteribus scriptoribus sunt commemorata, huc breviter congestimus.

Primum bellum cum Romanis gestum Olympiade 113. Gla-reano, vel ab U. C. anno 427. Sigonio 426. aliis 429. Mun-di vero 3644. Palæpolitani vel suis viribus, vel Samnitium so-cietati freti, vel quod pestis Romam Urbem adorta nunciabatur, sumptis armis contra Romanos, multa hostilia adversus eorum a-gros fecere, multaque in suam potestatem redigere conati sunt, ut imperium in eos quodammodo exercere viderentur. De-crevit Senatus Fœciales mittere (quatuor hi erant viri, pe-nes quos faciendi potestas erat) qui res Romanæ Reipublicæ ablatas repeterent. Qui cum Palæpolim venissent in concione ad Græcorum Senatum ea retulerunt, quæ ad Reip. auctori-tatem pertinere arbitrabantur, & quæ auctoritate Patrum sibi agenda proposuerant. Ferox responsum Palæpolitani dederunt (gentem idcirco lingua magis, quam factis strenuam appellavit Livius) quo permoti Romani, bellum iis indixerunt. Tumul-tus hac de causa toto Samnio excitati sunt; sociis ob mutua be-neficia se devinctos esse Samnites affirmantes, omnem opem iis esse ferendam deliberarunt, nihil se quicquam insolentius acturos prædicantes, si adversus Romanos pro Palæpolitans, qui secum omnem fortunam tulerant, arma sumerent. Ad eam rem gerendam vicinos Privernates, Fundanos, Formianos sollicita-re opportunum existimarunt. Quibus omnibus negotium in re bellica sibi faceffi cum Romani animadvertissent, antequam bel-lum inferrent, Legatos ad Samnites miserunt, qui dicerent, ne aliorum causa Romanorum in se converterent indignationem; ni-hil esse, quod pro Græcis pugnarent; quod vicinos sollicitarent; in suo ipsi essent officio; res suas agerent; cum Palæpolitans, non cum Samnitibus sua jura Romanos velle decernere. Fero-cius

Palæpolitani

Fœciales.

Palæpolitans bellum indicitur. lib. 8. Dec. 1.

Privernates.

Fundani.

Formiani.

Romanorum Legati ad Samnites.

cuius quoque a Samnitibus responsum est; Non pro Græcis se pugnuros, nec vicinos populos a se fuisse sollicitatos, a quibus suis tantum viribus bellum sustineri posse non verebantur; sed contumeliam Romanorum esse propulsauros, atque injuriam, quam ab ipsis accepissent, viribus omnibus vindicatueros. Quid enim dirutas ex Volscis Fregellas Populus Romanus restituit, Coloniamque in Samnitium agro deduxit, atque patitur, ut Fregellæ noster ager nancupetur? Hanc nobis injuriam Romanus intulit, hanc Samnis communi Marte vindicabit, bellumque decernet Samnis, ne an Romanus Italiam imperio regat. Samnitium dictis ad Senatumperlatis, arma Romani decernunt. Belli provincia L. Cornelio Lentulo, & Q. Publio (Publitio alia habent exemplaria) Philoni est demandata. Cornelio, ut Samnitibus se opponeret; Publio, ut Græcos debellaret. Publius inter Palæpolim, & Neapolim loco opportuno capto (ut loquitur Livius) auxilii mutui societatem, quæ inter se usi antea fuerunt, hostibus diremit. Præsidio erant Palæpolitianæ Urbi Samnitium, atque Nolanorum ad sex millia. A quibus cum scœdiora paterentur, quam quæ ab hostibus pati posse sibi persuaderent, liberi enim, conjuges, atque fortunæ indigna ferre in dies cogebantur, Tarentinorum auxilii spe destituti, inter tot mala, quibusangebantur, levissimum visum est deditio ad Romanos. Charilaus, & Nymphius, qui principem locum Palæpoli obtinebant, communicato inter se consilio, optimum fecisse rati, si quisque pro viribus patriæ salutem consuleret, ne ipsi quoque Romanorum ferociam experirentur, qui provocati omnia crudelitatis exempla in hostes edere consueverant, illud potissimum sibi faciendum statuerunt, ut alter Romanorum adiret Imperatorem, & de deditioe ageret; alter ab Urbe non discederet, ut inita consilia exequi valeret. Charilaus ad Philonem transfugit, atque Urbis deditioem fecit, quod bonum, faustum, scœlixque esset Palæpolitianis, Populoque Romano; ea tamen re maxime commovebatur, quod opinio fortasse hominum decerneret, ab eo non deditam, sed proditam esse Patriam; quamobrem id ipse in Romanorum fide positum volebat, hujusmodi deditioe non proditos, sed servatos suos Cives existimans; ideoque publice a Romanis id petebat, quod privatim pacisci tutum non erat. Addidit quoque desiderare se, ut Populus Romanus intelligeret quanto studio, & qua animi propensione Palæpolitani in suam amicitiam rediissent; ne eosdem arguerent quanta temeritate de officio discessissent.

*Samnitium
responsum.*

*Consules bello
Neapolitano
præficiuntur.*

*Palæpolitani
deditioem
faciunt.*

*Charilaus, &
Nymphius
Neapolitani.*

*Charilaus ve-
retur, ne pro-
ditor dicatur.*

Nullam proditionis notam Charilao inuendam Philo respondit; sed multis esse laudibus dignum eum virum, eum civem, qui suos in officio esse desiderabat, qui Populi Romani dignitatem, ab armis discedendo, tuebatur. Constitutis rebus, quæ ad perficiendum negocium erant opportunæ, tria millia Romanorum Militum Charilaus accepit, Tribuno militum L. Quintio præposito, qui eam Palæpolis partem occuparet, quam Samnites tenebant.

*Nymphii
stratagemma.*

Eodem tempore Nymphius, qui in urbe esse voluit, a Charilao de omnibus certior factus, Samnitium Prætori persuasit, ut dum Romanus Exercitus totus occupandis Palæpoli, & Samnio incumberet, sineret se classe circumvehi ad Romanum agrum, pollicitus vicina loca, & omnem maris oram depopulaturum; idque ut hostes non præcaverint, nocturnum esse proficiscendum, & extemplo naves esse deducendas. Fidem præstitit ejus verbis Prætor, iussitque, præsidio urbi relicto, ut Samnites ad litus proficiscerentur. Ubi dum Nymphius data opera multitudini imperando, impedimento erat, Charilaus a sociis, dato signo, intra moenia recipitur.

*Nolanæ effi-
giunt.*

Quod cum animadvertissent Nolani, per averfam urbis partem via Nolam ferente effugiunt; Samnitesque turpiter exclusi ab omnibus ludibrio habiti, relicto apud hostes supellectili, spoliati, egentisque domos redierunt.

*Samnites ex-
cluduntur.*

Aliqui scripsere a Samnitibus proditionem esse factam. Hujusmodi Palæpolitianæ Urbis Romani potiti sunt. Publico triumphus decretus est, quamvis enim manus non conseruerint, satis credebatur hostes obsidione domitos in fidem venisse. Duo singularia illi contigisse scribit Livius; Prorogationem Imperii non ante in ullo factam; & acto honore triumphum. Palæpolitani in ea calamitate, Neapolim se receperunt, unoque nomine Neapolitani appellati sunt. Tarentini, qui Palæpolitianos destituerunt, cum rescissent in Romanorum potestatem fuisse redactos, seipos fuisse destitutos querebant, ideoque in summam Romanorum invidiam sunt adducti, qui sociorum miseriam aliquo pacto levare potuissent.

*Palæpolitani
& Neapolitani uno no-
mine appella-
ti sunt.*

Hæc fere, aliis etiam additis, in quadam legatione explicavit Dionysius Halicarnassæus, cujus, Græcis verbis omisissis, Latina referam, in quibus notatu profecto digna sunt, quæ inter Romanos, Campanos, Cumanosque intercesserunt. Desunt aliqua.

*Legati ad
Campanos
mittuntur.*

Verum etiam quia Campanos amicos suos multis, & magnis affecissent detrimentis, Senatus Romanus, cum Campani sæpius indiscrepans, & conquererentur de Neapolitanis, misit qui eos rogarent, ne quid

quid Romani Imperii subditis inferrent injuriæ, sed quod jus postulare darent, reciperentque. Et si qua inter eos existerent dissidia, verbis, non armis litem componerent, ac porro pacem colerent cum omnibus Tyrrheni Maris Accolis, & neque ipsi aliquid Græcis indignum admitterent, neque alios talia perpetrantes adjuvarent. In primis autem si fieri posset, de meritis potentiorum animis efficerent, ut Urbs a Samnitibus descisceret, ac Populi Romani amicitiam amplecterentur. Acciderat autem, ut eodem tempore a Tarentinis quoque Legati ad Neapolitanos missi essent viri illustres, & Neapolitanorum acciti hospites, necnon alii a Nolanis populo finitimo, & Græcæ Gentis studiosissimo, ut contrarium a Neapolitanis peterent, ne quos cum Romanis, aut eorum subditis contractus inirent, ne a Samnitium amicitia discederent. Unde si Romani belli occasionem captarent, ne metuerent, nec vires eorum veluti invictas pertimescerent, sed constantes manerent, atque, ut Græcos deceret, bellum sustinerent, freti tum suis ipsorum copiis, tum Samnitium auxiliis. Ac si forte navali quoque manu opus foret, nec domestica sufficeret, assuturas ipsis a Tarentinis numerosas, fortesque suppetias. Ibi coacto Senatu, multisque coram eo habitis orationibus, partim a Legatis, partim ab eorum Advocatis, variarunt Senatorum sententiæ, & elegantissimi quique in Romanorum partes inclinare visi sunt. Cum igitur eo die nullum Senatusconsultum factum esset, sed Legationum cognitio in alium consessum esset dilata, potentissimi Samnitium Proceres frequentes Neapolim convenere, ac Reipublicæ primoribus in partes suas pellectis, Senatui persuasere, ut Populo potestatem faceret eligendi quod ex usu futurum videretur. Mox in concionem progressi, primum sua in Neapolitanos merita commemorarunt, deinde prolixè Populum Romanum accusarunt ut infidum, & fraudolentum. Denum sub finem orationis admirandas Neapolitanis promissiones fecerunt, si bello implicarentur, missuros se quantiscumque copiis opus foret ad mæniorum custodiam, classarios quoque milites, ac totum remigium præbituros, nec suis tantum sumptibus ea missuros auxilia, sed ipsis quoque insuper supeditaturos omnes belli impensas. Tum profligato Romanorum Exercitu, Cumas recuperaturos, quas Campani duabus ætatibus ante, Cumanis expulsis, occupaverant, sedibusque suis instituturos Cumanorum exilium reliquias, quas Neapolitani e patria exactos receperant, omniumque bonorum suorum participes fecerant, atque agri Cumani, quem Campani una cum oppido ceperant, partem Neapolitanis addituros. His auditis, qui inter Neapolitanos sapientes habebantur, & calamitates Urbi e bello nascituras longe prospicere poterant, pacem

Nolanæ Græcorum studiosissimi.

Samnitium Proceres Neapolim conveniunt. Republica Neapo. Populus Neapolitanus.

Cuma. Campani.

colendam censebant. At qui rebus novis studebant, & quæstum e bellicis turbis faciebant, belli partes fovebant tanta animorum conventione, ut a mutuis increpationibus ad manuum confertiones, & lapidum jactus dissidium procederet. Ad extremum obtinuit pars deterior, vicitque meliorem, ita ut Romanorum Legati re infecta discesserint. Quibus de causis Senatus contra Neapolitanos expeditionem decrevit.

Apud eundem Halicarnasseum alia legitur Legatio Romanorum ad Samnites, qua eos arguunt, quod foedus violaverint, monentque, ut auxilia Neapolitanis missa revocanda jubeant, ne eorum auxilio animos sibi Græci sumere viderentur. Subdit etiam.

Deinde anno præterito Neapolitanos bellum adversus nos suscipere verentes, omni studio, ac promptitudine instigastis, vel potius coegistis, sumptusque eam ad rem suppeditastis, urbemque nostram ipsi tenetis. Et nunc copias undequaque contrahitis alio quidem prætextu &c. Romano autem Legato Samnitium Senatus hujusmodi respondit; Ad Neapolim vero quod attinet, in qua nostrorum quidam sunt, tantum abest, ut aliquam vobis faciamus injuriam, dum periclitantibus ad tutandam Reip. salutem aliquid auxilii mittimus, ut ipsi no-

Samnitium, & Neapolitanorum antiqua societas. bis magnam a vobis injuriam fieri arbitremur. Nam urbem hanc, cum qua nobis amicitia, & societas est non rece ns contrahta, neque ex eo tempore quo vobiscum foedus icimus, sed duabus ætatibus ante (ἀλ- λὰ δύο τῶν γεννῶν πρότερον, habet Græca lectio) ob multa, & ma-

Neapolis in Romanorum potestate. gna erga nos beneficia, vos nulla injuria laceffiti, in servitutem redequistis. Ac ne hoc ipso quidem facto tota Samnitium Respublica vos læsit, sed, ut audimus, quidam privati hospicii, atque amicitiae jure, quo Neapolitanis devincti sunt, suo sponte impulsu opem eis ferunt, quidam etiam forsan ob fortunarum tenuitatem, stipendii gratia.

Antiquam conspicimus Samnitium cum Neapolitanis societatem, & amicitiam; eosque prius cum Samnitibus, quam cum Romanis fuisse foederatos. Constat etiam Neapolitanos per vim in servitutem ea ætate fuisse redactos; semperque Samnites Neapolim incoluisse.

P Æ N I .

Neapolitanum bellum cum Annibale post Cannensem pugnam anno U. C. 538. gestum est. Tunc sane barbarorum sævitiæ Neapolitana civitas superavit. Devictis tot Romanorum mil-

milibus Pœnus ex Apulia in Samnium castra movit, in Hirpinos a Statio quodam accersitus, pollicente se Cossam Oppidum ei traditurum. Cossam Plinius appellat in regione Italiae, Urbem ad Apennini radices sitam, in tumulo rotundo, quem Aufidus amnis a Septentrionibus alluit, & Cossa dicitur, nomen antiquum retinens. Ibi Trebius erat Cossanorum factione nobilis, quæ familia plurimum Romanorum gratia poterat. Is cum Annibalem jam adventare didicisset, Cossani Urbe excesserunt, quæ sine certamine hostibus tradita est, & prædæ, & impedimentorum tutela a Pœnis habita. Mago Afer ad compescendam rebellium audaciam ibi relictus est. Annibal oppugnaturus Neapolim, ut maritimam Urbem haberet, quo cursus navibus tutus esset ex Africa, in Campaniam contendit. Ubi fines Neapolitanorum intravit, Numidas partim in insidiis (reliquæ enim cavæ erant viæ, sinusque occulti) quascumque arte poterat disposuit, alios præ se actam prædam ex agris ostentantes obequitare portis iussit. Sperabat huiusmodi Neapolitanos abjecto animo deditionem facturos. Pœnos equites cum nec multos, & incompositos cives animadvertissent, ut eos nec consternari, nec perterreret hostes intelligerent, cum equitum turma audacter impetum fecerunt; quæ a cedentibus consulto tracta in insidias, tam sæde circumventa est, ut nemo evasisset, nisi mare propinquum, & haud procul litore naves piscatoriæ peritis nandi dedisset effugium. Nobiles aliquot Neapolitani eo proelio cæsi sunt, inter quos Hegeas Præfectus equitum intemperantius fugientes sequutus cecidit. Ab Urbe oppugnanda Annibalem absterruere cœnspecta moenia haud quaquam prompta oppugnanti, in acclivi enim posita non facilem aditum præbebant, licet alii eorum altitudinem objiciant. Re igitur infecta, maritimæ Urbis omnino potiundæ cupidus, Cumas occupare tentavit, eoque copias duxit ex monte Tifatis, in quo confederat Campanorum precibus fatigatus, qui naturali quodam odio Cumanos prosequabantur. Nihil tamen profecit. Capta Capua, iterum Neapolitanorum animos allexit ad deditionem. Iterum operam perdidit. Nola discedens ob Marcelli adventum ad mare proxime Neapolim denuo confedit. Sed cum comperisset eam Urbem a M. Junio Sillano Præfecto Romano teneri a Neapolitanis accersito, Nuceriam petiit. Cum deinde Capuam rediisset, & Cumanum agrum vastasset, pertratato sacro ad Avernum, ad populandum agrum Neapolitanum magis ira, quam spe potiundæ Urbis progressus est; Pœ-

Cossa Oppidum.

Cossanorum familia.

Annibal ad Neapolitanam expugnationem proficiscitur. Liv. lib. 3. Dec. 3.

Hegeas Neapolitanus.

Moenia Neapolitana perterrent Annibalem.

Annibal Cumas occupat.

Capuam recipit.

Nola discedit.

Ad Avernum sacrificat.

no-

Amitcar Italia oram vastat.

lib. 1.

norum itaque crudelitatem Neapolis experta, eam laudem adeptæ est, ut nunquam barbaro cesserit. Eandem fere cladem Neapolitanæ Urbi illatam crederem, cum Amitcar, quem Barcam dixerunt, Carthaginensium Classi Præfectus, occupata Sicilia totam quoque Italiæ oram usque ad Cumas vastavit, ut scribit Polybius.

P Y R R H U S.

Pyrrhus Campaniam diripit.

Anno ab U.C. 464. Pyrrhus, junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brutiisque Campaniam populatus est. Qua de re sic Eutropius; *μετὰ ταῦτα συνάπτουσιν ἑαυτοὺς τῷ Πύρρῳ Σαμνῖται, καὶ Λυκανοὶ, καὶ Βρυττίοι, καὶ γὰρ ὁδὸς ἀπάντων ἐπὶ τῷ Ρομίῳ πάντες τὸ προσυχὸν ἢ πικρὸς ἢ ἔργον ἢ σιδηρὸν, καὶ τῷ μὲν Καμπανίαν ἐξέπώλεσαν, Postea Pyrrhus junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brutiisque Romam perrexit, omniaque ferro, atque igne vastavit. Campaniam depopulatus est.* An vero negandum Neapolitanos ejus calamitatis fuisse expertes, cum præcipue a Tarentinis in Italiam fuerit evocatus, quibuscum in gerendis bellis Neapolitani eandem sequuti sunt fortunam? Orosium anno errasse scribit Cuspinianus, qui quadragesimum septuagesimum secundum dicit. Bellum autem Tarentinum inde ortum habuit, quod cum classis Romana frumentatum in Apuliam exiisset, a Tarentinis capta est, occiso Præfecto. Aliqui arbitrantur aliquam Campaniæ partem esse populatam ad Præneste usque, nam cum Consul Valerius Levinus eum insequeretur, in Campaniam quoque se recepit; in ejus scilicet regionis partem, quæ ab ipso cladem non acceperat, & Neapolitanos tanquam Græcos, veluti amicos recepisse.

GOTTHI. VISIGOTTHI. ALARICUS.

333.
Imperii diviso.

Gothi in Italiam.
406.

Quamvis Constantinus ille Magnus Byzantium transtulerit Imperium anno salutis 333. ejus tamen dignitati per sexaginta annos nihil detractum est. Mortuo autem Theodosio, distributisque Arcadio Orientis, & Honorio Occidentis provinciis, tanta Imperii inclinatio facta est, ut dum Honorii administratores omnium rerum potiri posse sibi persuasissent, barbaros introducere conati sunt. Hinc Gothorum irruptio in Italiam anno 406. facta est. Hæc gens ex Europea Scythia oriunda cum Vaglotthis, Scantigothis, Fumaitis, Ferviris, Hallinis, Pergionibus, Liothidis, Ravari-

ciis,

cis, Vinovilethis, Suctidis, Cogenis, Ostrogotthis, Berigo Rege in litus Oceani quondam egressa, superatis Ulmerugis, finitimos quoque Vandalos, quos pares virtute compererat, sibi conciliavit. Philomero Duce postea, interjectas paludes trajecit ex Scandinavia Insula, confedit juxta Meotidem, & ad mare Ponticum. Inde Zamolxene Duce in Daciam, Thraciam, & Messias transfugavit. Alias sub aliis ducibus regiones subjecit. Tandem Alarico Duce Rhadagafii successore in Italiam numerofo exercitu advenit, in Galliam profectura. Sed cum Alaricus Romanam Urbem triduo depopulatus esset, nec sexui, nec ætati parcens, nisi iis, qui in loca sacra se recepissent, Regnum Neapolitanum aggressus, omnes Campaniæ civitates maxima calamitate affectit, pejora moliturus, nisi in Siciliam cogitans Cosentia obisset.

Alaricus Romanam depopulatus, & Neapolim.

VANDALI. GENSERICVS.

Eadem Neapolitana moenia, quæ Annibalem, Regem quoque Vandalorum Gensericum perterruere. Hæc gens, vel quod e Septentrionali regione in alias effusa terras emerferit; vel quod Boëni, & Potoni a Vanda Poloniæ Regina fuerint appellati, cum Alanis, Svevis, Francis conjuncta circa annum salutis 400. Rhenum trajecit, & direpta Gallia, Pyrenæis montibus superatis, Hispaniam occupavit, Asturgam, Toletanum agrum vastavit, Olyliponem cepit, atque inde accepta pecunia profecta est. Locus, quem ad Beticam occuparunt, Vandalsia, dictus. A Constantio Constantini filio in Hispaniam admissa, ut ejus fretus auxilio licentius potuisset desævire. Atque ea quidem gesta sunt sub Genserico, vel Gunthario Rege, cui successit Gensericus, quorum Vandali anno 431. inde a Gotthis expulsi in Africam trajecerunt, quam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastarunt; Catholicam Fidem Artiana impietate subverterunt, & tenere subactam annis 96. aliis, 74. Ibi dum degeret Gensericus, & dum Maximus Patricius, qui Valentiniانو fuerat subrogatus, violenter Eudoxiam, quæ Valentiniани fuerat uxor, ad matrimonium rapuisset, ab eadem animo percita ad Romam, & Italiam subjiciendam est evocatus. Lætus hoc nuncio barbarus, Afrorum, Maurorum, Vandalorumque ad ccc. millia coegit. Et cum naves conscendissent, in Italiam navigarunt. Romana tunc Civitas improvisi, atque potentissimi exercitus adven-

456.
Sigeberto.

457.
Vandali, unde.

Vandali Hispaniam occupant.

Gensericus, & Maximus.

Eudoxia.

Gensericus in Italiam venit

tu

*Leo Pontifex
Genserico occurrit.*

tu perterrita, relicta Urbe (Senatus præcipue, & equestris ordinis viri) in silvas, montesque proximos sese abdiderunt. Maximus de fuga sibi consulens, ab Urso Romano milite est occisus. Leo tantum Sanctus Pontifex Fidei clypeo armatus, Genserico antequam Urbem ingrederetur, occurrit; quem cum orasset, ut ab Urbis miseræ incendio abstineret, nullo pacto potuit impetrare, nec a flamma furoris Duce[m] Arriana heresi incensum cohærcere. Quatuordecim dierum spacio in sacra, atque prophana vesanus ignis exarsit. Mox Eudoxia, & filia, quam ex Valentiniano susceperat in Africam missis, Genserico obsessa Capua, & ad solum everfa, Campaniæ felicis agro infelicissimam cladem intulit; in qua memorabili D. Paulini Nolani Episcopi factum, qui in unius captivi redemptionem semetipsum dederit in Africam deferendum. Qui tantam apud barbaros gratiam consequutus est, ut omnibus Nolanæ Urbis captivis libertatem acquisiverit. Ad Neapolim ventum. Erat tunc civitas, & moeniorum propugnaculis, & civium robore florens. Et licet nihil prætermiserint barbari ad eam obsidendam, nunquam tamen aut hostium multitudine, aut gentis ferocia exterrita est. Nihil sibi dulcius cives proposuere, quam famem, & sitim perferre, laboribus, sudoribusque ad pericula obdurat; civitatem, quæ Romanos Duces, trucemque Annibalem depulcrat, defendere; corpora ipsa veluti confertos muros telis objicere, quando & præclara moenia corruissent. Quod cum optime animadvertisset Gensericus, de victoria desperans, soluta obsidione in Africam rediit. Memoria immortalis recolat Eudoxiam Neapolis, cujus causa in ferocissimos Vandalos summa virtute sibi gloriam comparavit.

OSTROGOTTHI. THEODORICVS.

*493.
Augustulus.*

Odoacer.

Antequam Augustulus in Occidente imperaret, Romani quorum Principum jam dignitas defecerat, Scyros, Alanos, Gothos, & hujusmodi barbaros in societatem adsciverunt, non intelligentes, quantum detrimenti ab iis essent accepturi, ut Augustulus ipse, occupato per Odoacrem Orestis Augustuli patris armigerum Romano Imperio, adjuvantibus Gotthis, quibus pollicitus fuerat se omnia pro eorum arbitrio exequuturum, si ad Romanum Principatum ipsum extulissent, privatam vitam ducere coactus fuerit, tertia Italici agri parte barbaris tributa. Interim

rim Zenonis Orientis Imperatoris, qui permiserat Gothis, ut Thraciam incolerent, cum animadverteret barbaros adversus Romanos facile arma capturos, dato eis Duce Theodorico Patricio viro, & Consulari, quem sibi filium adoptaverat, ut Italiam peterent hortatus est, captoque Odoacre Tyranno, Hesperiae Principatu potiretur. Theodoricus Imperatoris monitu, cum Gotthorum copiis in Italiam venit, Ostrogothi dicebantur hujusmodi Gothi, qui Orientem versus habitabant; & hujusmodi esse dictos eos quoque Gothos, qui Venetiam captam possederunt, & cum Romanis confederatos, scribit Joannes Cuspinianus. Cum Odoacre malis proeliis contendit; qui tamen victus Ravennae, & in aliis munitissimis locis se continuit. Ravennam triennio obsidet. Sed diuturni temporis mora Ostrogothi pertasi, & Romani rerum necessariorum inopia adducti, per Ravennatem Antistitem pacis condiciones proposuere, pactumque est, ut Theodoricus, & Odoacer aequa sorte, & pari in ea Urbe potirentur imperio. Sed fracta fide, Theodoricus ad coenam vocatum Odoacrem jugulavit, & hostium sibi animis conciliatis, Gothis, & Italis solus imperavit. Sed ne in invidiam adduceretur, Imperatoris insignibus rejectis, Rex maluit appellari, quo nomine suos barbari Duces appellabant. Justitiae se amatorem praebuit, legum observatorem, magnanimitati, & sapientiae studentem, Itali agri contra hostes acerrimum defensores, quamobrem licet Tyranni nomine appellaretur, veri tamen Imperatoris specimen rebus gerendis edebat. Sed tantus vir, cum in omnibus se praeclearissimum ostenderit, una in re defecisse maxime notatur, quippe qui prudenter quaelibet negocia gesserat, imprudenter delatoribus contra Symmachum, & ejus generum Boetium Philosophos excellentes, ad Senatorium ordinem eVectos, ob adeptam nobilitatem multis invidiosos, iis praecipue, qui vitii obruti nequeunt ex sordibus emergere, tantam fidem adhibuit, ut veluti novarum rerum curiosos occiderit. Quid indignius Principe, quam quorumlibet verbis contra aliorum dignitatem faciles aures praebere? Sub eo Duce calamitates, quas tota Italia passa est, Neapolim esse passam non veremur, nec bella inter Ostrogothos, & Neapolitanos intercessisse dubitamus. Scimus eos, & si non voluntate, vi tamen ab Imperatoribus Graecis, quibus parebant defecisse, & novimus quas Comitivas in eam Civitatem Gothus Rex miserit, quas litteras ad Magistratus alias ob causas dederit; quid decreverit de Judicibus inter Romanos, & Gothos Neapoli habitantes. Nec illud

*Zeno.**Theodoricus.**Theodoricus
fidem frangit.**Theodoricus
Rex appellatur.**Neapolitani
ab Ostrogothis vexantur.*

mihî persuadere possum, ut Gottho milite Neapolis absque procliis fuerit repleta, & Neapolitanos bellica virtute nobiles, ejus Imperii jugum sine sanguine subiisse. Theodorici Statuam Neapoli positam legimus, cujus caput in terram decidens, mortis ejus fuit præfagium.

ATALARICUS. AMALASUNTA. THEODAATUS.

*Amalasuense
Imperium ad-
ministrat.*

Mortuo Theodorico, Atalaricus ejus ex filia Amalafunta (vel potius Amalafuenta) nepos, octo tantum natus annos ad Imperium est evectus. Administrabat summa cum prudentia mater, quæ virilem cunctis in rebus animum ostendebat, ad æquitatem adeo proclivis, ut nulla unquam Romanos poena affecerit, Gothos Romanorum inimicos ab eorum semper injuria abstinere jusserit. Senioribus Gotthis puerum instituendum tradidit, in quem, cum aliquando leviter ipsa animadvertisset, & puerum Gothi gementem excepissent, occasionem nacti, ut virus evomerent, mulieris enim justum non perferabant Imperium, & barbarorum more vivere desiderabant, Amalafuntam conviciis, & probris petentes, illud exprobrabant, velle eam litterarum molestiis puerum perdere; non decere Regem litteras scire, quæ animos effeminatos reddunt, molles, & enervatos corporis vires ad bellorum labores efficiunt; convenire puero a præceptoris metu esse liberum, qui aliis formidinem armis esset incussurus; convenire, ut patrem imitaretur, qui a litterarum studiis maxime alienus, tot Gentium, tot Urbium dominor gloriam adeptus fuerit immortalem. Turbatur anxia mulier barbarorum similitudinibus, tum maxime, quod illecebris puerum pellegerant, quamobrem timebat insidias. Idcirco simulans, se facturam quod peterent, voluptati sibi fore pueri libertatem prædicabat. Interim quod Seniores illi, quibus Atalaricus traditus est, cum militibus convenientes (nam puer ad pubertatem venerat) ebrietatem, scæminarum concubitus, ludos, omnia libidinis genera permiserant, eos longissime separatim ablegavit. Interficiendos postea jussit, dum ipsa, cum Justiniano Imperatore familiaritate inita, petit, ut Byzantium adire liceret, simulatæ profectionis nave missa ad Epidaurum, ubi eam expectandam Imperator jussit. Simulaverat profectionem Amalafunta, quod tres, illos Seniores, qui in eam conspiraverant, licet in exilio essent, non posse simul diversis in locis occidi suspicabatur. At de eorum cæde certior facta, Ravenna

*Atalaricum
senioribus in-
stituendum
tradit.*

*Turbatur
Gothorum
similitudinibus.*

*Profectio-
nem
Constantino-
polim simulat.*

di-

discedere noluit. Mirabatur Justinianus navem Epidamnum ap-
 pulisse, & Amalafuntam adhuc in Italia esse. Dum hæc gere-
 rentur, Theodaatus Theodorici ex sorore Amalafreda nepos, lit-
 terarum gnarus, bellicæ rei ignarus, avaritia permotus, quoniam
 grandem pecuniam a Justiniano acceperat, & ambitione ductus
 ab eodem accepta Consulari dignitate, Tusciam Imperatori tra-
 dere deliberavit. Atalaricus vero cum libidinibus se totum de-
 didisset, in morbum incidit. Amalafunta, ne mortuo filio in maxi-
 mum Imperii, & vitæ discrimen veniret, eidem Justiniano Ita-
 lorum, & Gothorum Imperium tradere cogitabat. Dum dubias
 has res animo agitaret, Alexander, & Demetrius Legati ab Im-
 peratore missi Byzantio ad ipsam venire percunctaturi, cur ex
 Italia profecta non fuisset? Videbatur hæc iusta Legationis causa;
 aliud tamen pectore offensus Imperator servabat; ideoque Lega-
 tis edixit, ut apud Reginam quererentur, acerbissimum sibi
 videri, Gothos tot injurias suis inferre, invita Amalafunta de-
 cem ex Imperatorio Exercitu transfugas accepisse, & non tantum
 in Campaniam, quæ sub Imperatoria ditione esset se recepisse,
 sed etiam Neapolitanæ Urbis custodem quemdam Uliarem præpo-
 suisse. Quidnam rei hoc esset? cur Provincias, Civitatesque, quæ
 Gothorum non essent, tam libere perturbarent? Et quamvis Re-
 gina responderit Legatis, transfugas esse Neapolim receptos, quæ
 Imperatoris amica erat, illud tamen hujusmodi intelligo, ut Got-
 thi, occupata Campania, Neapolim non ita prompte ejus belli
 initio occupare potuissent. Valuit profecto plurimum Legatio,
 propterea quod Justinianum Regina per litteras monuit, se il-
 lud unum præcipue exoptare, ut Italia in ejus manus, potesta-
 temque deveniret. Interim habito cum Theodaato colloquio pro-
 posuit, quoniam solus ex Theodorici genere reliquus esset, cum
 jam in dies Atalaricus ad mortem properaret, si a præteritis vi-
 tiis abhorreret, & aliena surripere recusaret, se illum ad Regiam
 dignitatem evecturum, dummodo gravissimo se juramento obstrin-
 geret, ut ipse Regium modo Nomen acciperet, ipsa vero totius
 rei summam obtineret. Subdolo nihilominus animo Theodaatus
 quæ voluit Amalafunta pollicitus est, atque ita Rex constitutus.
 Non servata fide, evocatis Seniorum, qui occisi fuerant, affini-
 bus, occisis aliquot Reginæ propinquis, eam in carcerem detru-
 sit. Theodaatus in Neapolitanos, ut in alios impetum fecisse,
 tunc credendum est, eosque se viriliter a Gothis defendisse, cu-
 jus rei testimonium assero, quod eorum uxores, & liberi obsides

*Theodaatus
Imperatori
Tusciam pro-
mittit.*

*Amalafunta
Italia Re-
gnum eidem
pollicetur.*

*Neapolitani
obsides Ra-
vennam missi.*

Ravennam missi sunt, relicto Neapoli firmo Gotthorum præsidio, qui ad octingentos erant; cur enim obsides exostulasset, nisi eorum robur expertus esset? Legatus tunc mittebatur a Justiniano in Italiam Petrus quidam, qui cum Theodaato ageret de Tusciæ rebus, & cum Amalafunta de Italia tradenda, nec dum certa resciverat de Atalarici morte, de Theodaati imperio, de Regi-næ calamitate. Sed cum a Petro de omnibus certior factus esset, ægre ferens Theodaati perfidiam, ad Amalafuntam scripsit, ut ex ea Insula, quam carceris loco habebat, aufugere curaret, id quod difficile factu erat, cum multi milites præsidio Insulæ essent. Scripsit præterea Petro, ut nihil dissimularet, omnia Imperatori cognita esse diceret, Theodaato, & Gotthis omnibus scelera, quæ committebant, injurias, quas acciperent exprobraret. Quæ dum Petrus exequi decreverat, Amalafunta a Gotthis, permittente Theodaato, occiditur. Occasionem hanc nactus Justinianus bellum in Theodaatum inferre deliberat. Duobus Ducibus rem bellicam

*Mundus, &
Belisarius.*

committit, Mundo Illyriorum Præfecto, ut in Dalmatia Gothis subdita Salonas Urbem occuparet; & Belisario, ut in Siciliam contenderet, in Carthaginem tamen se profecturum dicitaret. Ad Francos scribit non jure, sed vi sibi ab impiis hominibus Italiæ ditionem esse ereptam, arma idcirco contra eos sumere velle; ipsum bello juvarent; qui propositis præmiis, opem, atque auxi-

*Mundus in
Dalmatiam.
Belisarius in
Siciliam.*

lium omni conatu laturos promiserunt. Mundus in Dalmatia Gotthorum victoriam consequutus est. Belisarius in Sicilia, capta Catania, celeriter Syracusas invasit, qua in ejus potestatem redacta, nullo negotio aliis Urbibus potitus est. Reliqua Panhormus erat, quæ munitissima optimo Gotthorum præsidio, difficilem obsidionem habebat. A viribus ad ingenium Belisarius confugit. Classem in portum clam subducit. Ex ea parte Civitatis murus defensoribus vacuum erat; cumque animadvertisset navium malos Urbis propugnacula superare, lembos sagittariis implet, a quibus ad lembi fastigium suspensis hostes vulnerati, improvise malo perterriti, deditionem Belisario fecerunt. Petrus eo tem-

*Belisarius
Panhormum
capit.*

*Conditiones
inter Theo-
daatum, &
Justinianum.*

pore cum Theodaato, qui Imperatoris vires timebat, in colloquium venit. Hæc inter eos acta sunt. Ut Siciliam Theodaatus omnem traderet, & Imperatori auream coronam trecentarum librarum in singulos annos, & tria millia Gotthorum mitteret. Ne Theodaato liceret quemquam nolente Imperatore occidere. Patriciatus dignitatem solus conferret Imperator. Si quando in Theatris, triviisque, aut alibi, ut moris erat, acclamatione, vel plau-

plausu opus fuisset , Imperatoris primo Nomen , deinde Theodaati celebraretur . Si Statua quavis ex materia fuisset erigenda , Imperatori , & Theodaato simul erigeretur . Hanc pacis condicionem nummus ostendit argenteus , in cujus una facie inscriptum , D. N. JUSTINIANVS. P. F. AVG. in altera , D. N. THEODAA TVS REX ; cujus nummi antea sic cudebantur ,

A bellorum autem curis longissime alienus Theodaatus , cum intelligeret maximos sibi tumultus imminere , hinc enim Mundus , hinc Belisarius pro Imperatoria Dignitate multa præclara gerebant , & quod etiam intelligeret Italiæ Tyrannum se esse effectum , scriptis ad Justinianum litteris , ejus tandem cedere Regno velle pronunciavit . Quod cum summæ voluptati Imperatori fuisset , evocato e Sicilia Belisario amico , per quem de Parthis magna ex parte Republica recuperare triumphaverat , & in Sicilia occiso Sunderat Duce , Italiam commendavit .

B E L I S A R I U S .

BELISARIUS ex Sicilia solvens , traductis in continentem copiis per Brutios , & Lucanos , dum classis eum subsequeretur , in Campaniam , ejusque caput Neapolim venit loci natura validam , & Gothico præsidio munitam . Ea profectio ad Neapolitanam expeditionem spectabat , sciebat enim Belisarius quæ Justinianus mente conceperat , quantum doloris optimo Imperatori Gotthorum temeritas intulerat , quam perfide secum Amalasuata , & Theodaatus omnia gessissent . Pati non poterat , ut Neapolis Orientalium Imperatorum oculus , libertatis lumine careret . Nihil antiquius Belisario faciendum jussisse arbitror , quam Neapolim , totamque Campaniam , expulsis hostibus , in antiquam Imperatorii Nominis di-

dignitatem restituere. Cum igitur ad Neapolim, ipse, classisque pervenisset, castris positis, edixit, ut naves ad sagittæ iactum e portu subducerentur. Ipse in suburbium impetu facto absque ullo negotio cepit. Mox urbanis ipsum adeundi copiam fecit; ea, quæ vellent libere dicerent, atque simul quid agendum sit communicarent, hoc tamen sibi persuaderent, se ex Sicilia eo profectum, ut Neapolim in Imperatoris potestatem redigeret, non esse verbis opus, illico Imperatori obedire deliberarent. Neapolitani miserunt Stephanum Catoldum, qui apud ipsos plurimum poterat, & qui diceret: velle se profecto Urbis deditionem facere Imperatori, a quo nunquam animo fuerant abalienato; duabus tamen difficultatibus in ea re peragenda impediri. Primum, quod Theodaatus Ravennæ uxores, liberosque obsides detineret, quomobrem ab eorum nece non temperaturum sibi persuadebant, si aliquo pacto fidem violassent. Deinde quod Gotthorum præsidium extimecerent, a quibus fore ut omnes cives trucidarentur, quis vereri potuisset, si portas Civitatis novo Duci Gotthici nominis hosti acerrimo aperuissent? Mirari etiam Neapolitanos parvam Civitatem incolentes, magno exercitu a magno Duce oppugnari, cui Roma potius primo loco esset recuperanda, ut facilius Neapolim possideret. Belisarius ab eo non consilium, sed deditionem expetere, respondit. Si Neapolitani æquas condiciones proferrent se eos in fidem recepturum, atque conservaturum. Sin pluris facerent barbarorum, quam Romani Imperatoris obedientiam, maxima in eos crudelitatis exempla esse editurum. Quomobrem nolent indignitates, atque contumelias perferre, neque efficerent, ut a Neapolitanis aliæ Italiæ Urbes discant irati Principis evadere indignationem. Se pro ipsorum, & totius Italiæ libertate venisse, Imperatorem nihil aliud desiderare, quam impiorum hominum securem ab omnium cervicibus depellere. Contra quos si quis servitute obductus bellum gesserit, naviterque pugnarit, duplicem se felicitatem consequutum existimet; si enim victor evaserit, summo solatio esset illatas injurias vindicare, si vero victus fuerit, illud maximæ sibi voluptati fore experietur, quod ultro deteriori fortunæ non occurreret. Quod si Neapolitani, qui libertatem absque belli discrimine consequi poterunt, ad arma cupiunt devenire, meminerint hoc pacto firmiorem, duriorumque servitutem paraturos. Hæc Neapolitanis Stephane dicito. Gotthis vero illud referto; Aut sub Imperatore nobiscum militent, & quæ necessaria erunt, quo pacto voluerint, erogabuntur; aut

im-

*Stephanus
Catoldus ad
Belisarium*

*Belisarii re-
sponsum.*

impunes domos abeant. Sin secus, cum veniam poscent, non impetrabunt.

Quæ cum Stephanus suis retulisset, varii animorum motus sunt excitati, qui enim ab Imperatore erant Stephani faciebant opinioni, qui dixerat bellum non sine maximo periculo ea se tempestate facturos, quid enim fractæ vires contra potentem exercitum, uti a magno Imperatore magnus Dux præfectus erat? Accé-<sup>Stephanus re-
sponsum re-
fert.</sup> pisse a Belisario quanta benignitate essent accipiendi, si Imperatoris exercitum introducerent; quanta clade, & miseria afficiendi, si postea victi succumbere coacti fuissent. Cogitarent, si resistere conati fuerint, quid pugnando adepti essent, si cecidissent, quantum detrimenti ex victoria immineret, cum perpetuum calamitosum bellum essent in se, suosque revocaturi, propterea quod Neapoli potiri quavis ratione, quovis studio Imperator sibi in animum induxerat. Eadem confirmavit Antiochus quidam natione Syrus <sup>Antiochus
Syrus.</sup> Neapolis inquilinus, qui maritimo incumbens operi, prudentiæ laudem apud omnes sibi comparaverat. Quorum verbis, & hortationibus plebs permota, Romano imperatori portas Urbis esse aperiendas clamare coepit. At Pastor, & Asclepiodotus Neapolitani Rhetores, qui Gotthis familiarissime utebantur, concitatæ multitudinis intemperantiam animadvertentes, ut a Gotthis cladem illam averterent, rem tandiu differre conabantur, quoad eorum animi ad Urbem defendendam inflammarentur. Differre visi sunt, si persuasissent, ut antequam aliquid decernerent, Stephanus cum scriptis condicionibus ad Belisarium mitteretur, qui, si jurejurando rata omnia habuisset, tunc deditionem facere potuissent. Narrant plerique Stephanum ea scripta cum Rivario Neapolitano Episcopo tulisse, qui Pontificiis vestibus indutus juramento Belisarium adigeret, ut omnia utrinque sanctissime observarentur. Videbantur tamen ea petere Neapolitani, quæ nunquam Dux esset admissurus. Quapropter, quod omnia prudenter agere consueverat, cognita Neapolitanorum calliditate, omnia se jurejurando pollicitus est præstiturum, & Stephanum remisit, qui denuo quæ dixerat, quæ promiserat, confirmaret. A quo cum ejus Ducis animi propensionem in omnes cognovissent, & quod scirent quam feliciter cum Siculis actum esset, iterum omnium coribus exercitum intra mœnia esse accipiendum conclamatur.

Tunc Pastor, adhibito sibi socio Asclepiodoto, convocata <sup>Pastoris con-
cilio ad Nea-
politanos.</sup> Neapolitanorum, & Gotthorum concione sic loquutus est; In rebus adversis (optimi viri, civisque) in quibus de omnium salu-

te,

te, ac libertate agitur, liberam sententiam dicendam semper existimavi. Belisarius Neapolitanam Urbem, vos ipsos, liberosque vestros in servitutem redigere cupiens, ea proponit, quæ Dux victoriæ cupidus proponere debet. Omnia pollicentur Duces, qui suis Imperatoribus ambiciosius rem gratam facere, non aliorum calamitati subvenire sibi persuaserunt. Quæcumque a Belisario expetitis, rata, atque facta in vestris manibus collocabit; sed quid præterea rerum eventus ferat, alio quoque eum ordine exequenturum in dubium ne revocetis. Optat Neapolim; celeberrimum optat Oppidum. Oræ maritimæ hæc Urbs videtur imperitare, ideoque satis firmum præsidium Imperatoris classi reperisse, ea occupata, non ignorat. Expulsis ex hac Urbe Gothis, ex aliis quoque Italiæ Urbibus aut expellentur, aut ipsi suæ sibi salutis consulent; in Theodaatum quovis pacto Imperator animadvertere studet. Multa iniqua Imperator, atque Dux cogitant, atque ut consequantur quod exoptant, non modo pollicentur, sed sancto etiam juramento obstringuntur; quæ si secus fecerint, quas, obsecro, poenas luent? quo nobis provocare licebit? quid in servitute constituti contra Imperatorem efficere posse vobis persuadetis? Animadvertite Viri Neapolitani; si enim Gothi Græcos devicerint, proculdubio hostium loco nos erunt habituri, qui nulla necessitate cæci odio tantum in Gothos permoti, proditorem facere videbimini. Si vero ad Belisarium victoria inclinaverit, quis veretur nos perfidiæ ab eo esse arguendos, atque ab ipso Imperatore perpetuo proditores esse existimandos? & licet victoriæ initio, quo exultat animus aliquam gratiam referret, quis tamen vestrum est, qui non existimet, nunquam eum a suspitione cariturum, nunquam Neapolitanis fidem habiturum? An vero illud non intelligitis, cum Imperator a vobis, cum se occasio offeret, posse prodi omnino sibi persuaserit, novarum rerum incommodo, militum molestiori custodia, legum novitate, duriore tandem servitute vos esse opprimendos? Quod si Gothi fidem servaverimus, Gothi ipsi post susceptos labores, liberatam Civitatem, ejectos hostes, partam victoriam, multis nos beneficiis in eorum amicitia perseverantes afficient; ipsique hostes (tanta est fidei observantiæ sanctitas) veniam, servatæ fidei monumentum, libenti, ac generoso animo condonabunt; pertinax enim in quemquam studium, quamvis alicui nocere visum fuerit, nemo mortalium reprehendendum judicabit. Nunc autem quid obsidionem timetis? in vestra estis Urbe, rebus victui necessariis optime

optime munita, murorum tutela validissima, difensorum voluntate intrepida. Quid bono non estis animo? antiquæ vestræ virtutis vos nolim oblivisci, quæ fortissimos Duces perterrere consuevit; iisdem nos inceniis, eadem loci difficultate continemur; eodem servandæ patriæ studio ad arma rapiamur. Hac una tantum re finem dicendi faciam; Si Belisarius per vim Urbe se positurum speraret, nunquam ad propositas venisset conditiones. Quibus dictis, Judæos in medium producit, qui defendendæ Urbi nunquam se defuturos, salutem, fortunæque profuturos tanta alacritate pollicebantur, ut in eorum auxilio spes omnis reliqua esse posse videretur. Tanti hæc verba ponderis fuerunt, ut Neapolitanorum mentem immutaverint, & qui Belisarium introducere exoptabant, omnino excludere deliberarint.

Judæi.

Belisarius de his certior factus, seque elusum ratus, cetera prætermittere, obsidionem parare decrevit. Tentavit sæpe muros, a quibus tamen, tum in continenti, tum ad mare difficili loco positus, cum magna suorum militum jactura reiiciebatur. Artes excogitavit, nec parum fecisse arbitratus est, si, Aquæductu interciso, Cives aqua privaret. Erat autem Aquæductus ille non Labullæ, quem Alfonso Rex Aragonæus posterioribus temporibus perduxit, sed qui ad murum usque perductus superne integebatur (ut ait Procopius, qui adfuit) medianque Urbem longiore spacio, decocto ex latere celsiores fornices habens, pervadebat. Nunquam per altos latericios fornices Labulla defluxit. At quoniam perennium aquarum scaturigines in puteis Neapolitani habebant, nihili technas Belisarii fecere, cum interim non tantum sibi confiderent, ut ab aliis auxilium petere nolissent. Ad Theodaatum Romam misere Legatos, a quo celeriter auxilio esse juvandos sperabant. At ignavus homo Hebræum quemdam præstigiatores ad se accersi iussit, ut ex eo sciret, qui nam hujus belli eventus esset futurus. Ille vero (ridiculum profecto) ex quibusdam porcis, quibus Gouthorum, Romanorum, & Ducum nomina imposuerat, superstitione sumpta, cum porcos Gothicos mortuos reperisset, belli exitum contra Gouthos prædixit.

Belisarius obsidionem parat.

Aquæductum interruptum.

Labulla. Neapolitani opem a Theodaato petunt.

Theodaati ignavia.

Dum hæc gerebantur, & existimaret Belisarius Theodaatum quam maximus itineribus subsidio Neapolitanis venturum, spe deditiois abjecta, ne frustra tempus terere videretur; obsidionem soluturum, & celerrime abiturum exercitui nunciavit. Sed nova discessum occasio retardavit. Etenim Isaurus miles quidam Aquæ-

Isauri militis inventum.

ductus molem videndi cupidus, utque edisceret, quo pacto inde in Urbem aqua derivaretur, in eum ascendit, cum aqua jam defluere desiisset. Ubi ad moenia venit in maximam petram incidit, in qua superne foramen ad aquam immittendam fuerat excavatum. Animadvertit Isaurus facile potuisse milites intromitti, si laxius foramen efficeretur, ut militi clypeo, & gladio armato aditum præberet. Rem aperit Pacari, qui apud Belisarium plurimum poterat. Pacares Belisario denunciat. Belisarius jubet, ut clam eo accedant, foramen, nullo edito sonitu, acuminato ferro abradendo, potius quam percutiendo aperirent. Eo confecto opere, quod videbatur se nullo negotio Urbe posse potiri, Stephanum ad se iterum evocat. Hortatur, ut nullam deditioi facerent moram; machinas ad expugnanda moenia esse paratas; militum animos ob diuturnos labores furore esse accensos; moneat Neapolitanos, ut veluti in speculo aliarum Urbium calamitates conspiciant; nolint matrum familiarum luctum, puerorum clamorem, senum ejulatum experiri; metuant ignem, quem sacra, & prophana lambentem conspicient; cruoris rivos ab eorum compitis avertant, ne patiantur vetustissimam Civitatem corruere, & Christianos Incolas in miseram hanc extremam fortunam incidere; hæc omnia perfidiam sequi non esse in dubium revocatos; ne cunctetur ipse pro omnium bono, & salute suis persuadere, ut tandem aliquando a pertinacia desistant. Stephanus ad Urbem regressus, convocatis Neapolitanis, Belisarii monita, & minas multis cum lacrimis exponit. Tum plebs ignara, nihil Romano Imperatori se debere clamitavit; liberos esse Neapolitanos, servitutis iuga nunquam subituros; accedat Belisarius; cervicem nostris moeniis quatiat, Neapolitanorum egregiæ virtutis, & fidei periculum faciat.

*Ad Pacarem
defert.*

*† Aquæductus
foramen am-
plificatur.*

*Belisarius
iterum Nea-
politano
monet.*

*Neapolitani
obdurantur.*

*Milites in-
grediuntur
Aquæductum
Magnus, &
Ennes.*

*Fortius Beli-
sarii filius.*

Cum hæc rescisset Belisarius, quadringentis lectis militibus præcepit, ut Aquæductum ingrederentur, præfecto iis Magno, & socio addito Enne Isaurorum Duce. Thoraces, clypeos, enses sumere jubet; ædificii partem ostendit, quam antea ruperat, unde in aquæductum facilis patebat ascensus; ne lumina præferant, edicit; utque tubæ sonitu, quæ jam gesta fuerint, significarent. Ipse interim quamplurimas paravit scalas, quas muris admoveret, cum primum milites in Urbem esse introductos intelligeret. Metuebant primo milites, & Magnum sequi renuebant; quibus probro affectis Belisarius ducentos alios commilitones addidit, & Fortius filius foveam quoque, qua eundem erat, esset in-

ingressus, nisi pater prohibuisset. Sumptis eo pacto animis, per foramen ingressi audacter incedebant, dum Belisarius ad turrin aquæductus accedens, ne hostes, qui ibi erant præsidio aliquo pacto facinus animadverterent, jubet Bessam unum ex Ducibus Gothicis verbis cum barbaris rixari, deinde inter se alloqui, & proposita pecunia persuaderent, ut relicta custodia, sub Belisario optimo Principe stipendia mererent. Milites, qui cæco itinere permeabant, aquæductus enim, ut diximus, tecto fornice mediam Urbem alluebat, in locum tandem pervenerunt, ubi aquæductus testudo retecta erat, cælum, & domum in superiori parte conspicati, confestim manibus, pedibusque enitendo, in cujusdam aniculæ domicilium miles quidam, cui nomen Trajano, venit, & silentium truculento vultu mulieri pavidæ indicens, restem validam ad oleæ truncum alligatam demisit ad milites, per quam omnes incolumes evaserunt. Quarta vigilia ad Urbis muros progressi, Custodes cum Arnesto, & Polyphæo Ducibus obruncarunt, signoque dato, Belisarius illico scalas admovit, atque in muros profiliit. Ubi vero illuxit, qui intraverant, Judæos, qui oram maritimam custodiebant a tergo adorti repente exterritos in fugam conjecerunt, portisque apertis Romanum Exercitum introducere. Qui ad portas Orientales dispositi fuerant, cum scalas non haberent, fores a custodibus destitutas incenderunt, & in Urbem sunt ingressi. Capta est Urbs, luctus, & pavor improvisus omnia complevit, passim cædes, & direptiones factæ sunt. Nulla ætatis, aut conditionis habita ratio est, quod Paulus Diaconus, atque Jornandes confirmant, ignes domibus suppositi, pueri, & matres familias in durissimam servitutem subtrahi, a Messagetis præcipue, qui tandiu abstinere, quoad Belisarius circumeundo suos a cæde continuit, quos, habita concione, placavit; fortunas tantum diripiendas jussit, uxores, liberosque parentibus, atque viris restituendos. Gothos benignius, quam par erat fuisse tractatos scribunt. Pastor repentina morte correptus est. Asclepiodotus foedissime a Populo discerptus. Pastoris caput palo suffixum. Hunc exitum Neapolitana obsidio post diem vicesimum habuit; & Urbem, quæ summorum Ducum vires mœniorum amplitudine propria fregit virtute, vilissimi militis astus superavit. Antoninam uxorem post ea tempora Belisarius Neapoli retinuit, ut ab Italico tumultu remotior esset. Quæ cum Procopio deinde Classis curam habuit, ut ipsemet scribit Procopius *lib. 2. de bello Goth.* A Silverio Pontifice increpatum fuisse Belisarium Romam pro-

Hostes Neapolim ingrediuntur.

Neapolitanorum cædes,

*lib. 1.
lib. 16.*

*Antonina
uxor Belisarii.*

fectum, scribit Paulus Diaconus, quod tanta crudelitate in Neapolitanos defæviret. Qui ad se rediens rursùm Neapolim profectus est, & quod vacuum Urbem Civibus reddidisset, ex proximis Villis Cumanos, Puteolanos, eosque, qui in Plaja, Sola, Piscinola, Locotrocula, Summa, Stabiis, & Cimiterio habitabant, coegit ut Neapolim incolerent, & frequentem redderent. Adidit Campanos, Atellanos, Surrentinos Joannes Villanus. Theodaatus tunc contra Belisarium Vultigem misit, qui ab exercitu Rex est denunciatus, & qui de se optime meritum Theodaatum perfide trucidavit, ut Regnum in Italia confirmaret. Belisarius Romam cogitans, trecentos ex suis cohortibus delectos viros, quibus Erodianum præfecit, Neapoli prælidio reliquit, missis quoque ad Cumas custodibus, quæ duo Oppida in Campania munita habere satis esse existimabat. A Neapolitanis Romani exemplum sumperunt, propterea quod Imperatoris copias libentissime excipere decreverunt, & dum Gothi per Flaminiam portam excedentes, Ravennam se contulere, Belisarius per Asinariam ingrediens, Romam a Gothis captam post sexagesimum annum, Justiniani vero undecimum, recuperavit.

SIPONTINI. BENEVENTANI.

494. Anno, qui præcesserat, in Doctorum Homiliis, atque in antiquissimis Martyrologiis, Neapolitanorum bellum cum Sipontinis celebratur. Est autem in Apuliæ finibus inter sinum Adriaticum, & Garganum montem Sipontus Civitas constituta. Cum a Gargano illo prædivite viro locus in eo monte, dum taurum quæret, qui ab armento aufugerat, repertus esset, in quo Beati Michaelis Archangeli facta est sub Gelasio Pontifice memorabilis illa apparitio Laurentio Episcopo Sipontino, Neapolitani paganis ritibus obnoxii (sic in ea relatione loquitur Laurentius Surius) Sipontinos, & Beneventanos bello laceßere conati sunt. At Sipontini Antifitis monitis edocti triduarum ab iis petiit jejunium, ut S. Michaelis auxilium imploraret, dum suis Samothracibus Neapolitani sacrificia libarent. Victoriæ noctu per visionem pollicetur Sanctus Michael. Quapropter alacriter Sipontini hostibus occurrere non dubitarunt. Primo belli apparatu Garganus mons immenso tremore concussus est, crebris coruscavit fulgoribus, densa caligine obductus. Perterriti rei novitate Neapolitani, terga verterunt, & ad ipsa Neapolitana moenia ab insequentibus sunt cæsi.

Nea-

Neapolitanorum causam agit Illustrissimus Baronius, cujus laboribus ea de causa plurimum se debere existiment. Videbantur infidelitate notari, qui cum primum Fide initiati fuerunt a Beatissimo Apostolorum Principe Petro ex Antiochia in Italiam adveniente, fideles (rejectione paganismo) in omnibus se praestiterunt. Docet id Episcoporum series ab Aspremo ab ipso Petro Episcopo constituto; Martyrum docent Annales. Tum Divus Paulinus Nolanus Episcopus, qui usque ad annum 431. vixit, & qui in tertio natali S. Felicis refert, Neapolitanos singulis annis ejusdem Felicis sepulcrum invisere solitos. Accedit Procopius, qui anno superiore Belisarii obsidionem describens, inter alia, quae Stephano Neapolitanorum Legato commemorat a Belisario dicta, illud unum est: Non debere Christianos ejus Urbis incolas in illam calamitatem incidere. Quod ejus aetatis nummi sub tot Graecis Imperatoribus confirmant, quando & Constantini, & Basilii, & Leonis, Romanique, & aliorum Imperio nihil, nisi Salvatoris, cujus Imago in aedibus a Constantino aedificatis praecipue colebatur, & aliorum Sanctorum religionem redolent, hujusmodi enim nummi saepissime in agro Neapolitano, & in Graecorum antiquis templis extra Urbem reperiuntur, qui non paganis, sed Fidem, religionisque praecipuum cultum apud Neapolitanos ostendunt, qui a Beatissimo Apostolorum Petro initiati, ad id religionis columnen pervenerunt, ut Fidei cultu, Templorum aedificio, Christianarum Operum amplitudine inter alias Urbes extollitur.

Illa-

Illustrissimus, inquam, vir ille, non de Sipontinis, & Neapolitanis illud esse dicendum scribit sed de Odoacre, & Theodorico, cum Italia bello vexaretur, nec aliud ibidem privatum gereretur bellum. Cum enim Sipontini deditionem fecissent Theodorici Ducibus, a Theodorico male accepti fuere. Et occiso Theodorico Odoacer vestigalia negotiatoribus Sipontinis condonanda jussit, ut in epistola ad Faustum apud Cassiodorum. Cardinalis hæc verba sunt; *Sub hoc eodem anno 2. Gelasii Papæ facta ponitur inventio cryptæ Gargani montis in Apulia, quæ ex apparitione S. Michaelis Archangeli reddita celeberrima, pio est cultui mancipata. Rei gesta extat historia, in eo tamen emendanda, dum ibi dicitur bellum tunc viguisse inter Neapolitanos, & Sipontinos, restituendumque est, inter Odoacrem, & Theodoricum; ejusmodi enim bello, & non alio privato tunc vexabatur in Italia. Sed quoniam in hos religionis nummos incidimus,*

lib. 2.

Annal. t. 6.

ani-

animadvertendus nummus ille est, in quo Januarii, & Athanasii, quos sanctissimos habuit Neapolis Episcopus, pietas elucet, atque hos, & superiores in Sanctorum honorem potius cufos, quam ut per manus ad mercimonias traderentur.

T O T I L A S.

Ex multis Italiae locis Gothis ejectis, Belisarius a Justiniano Constantinopolim est accersitus, ad Persarum furorem cohærendum. Interim Totilas (qui, & Balduilla dicebatur) Ildibaldi nepos, cum in rebus gerendis maximam solertiam esset consequutus, magni apud Gothos nominis Vir, Gotthorum Rex creatus, postquam Beneventum mœnibus exiit, ne munitissimam Urbem hostes incolerent, Neapolim obsedit, Civesque humaniter absque ferocia, qua in suos utebatur, ad suam amicitiam recipiendos decrevit. Conon Justiniani Dux, cum paucis militibus Isauris, & Romanis præsidio Urbi erat. Cum vero constantes Neapolitanos cerneret, & a deditione alienos, arctiori eos obsidione opprimere, & classe com meatum prohibere cœpit. Justinianus pro Imperii dignitate tuenda, Maximum Præfectum Prætorio cum classe, & exercitu ex Thracibus, Armenisque in Italiam misit. Sed rei bellicæ imperitus, & ad pacis ocia natus, adeo negotium differre, ut rem Neapolitanam, quin & Italicam esse perituram Justinianus arbitraretur. Quapropter Demetrium, qui sub Belisario in Italia stipendia fecerat, altera classe comparata, in Siciliam misit subsidia Italiae laturum. Is Neapolitanæ Urbis obsidione audita, quoniam ea classe, eoque exercitu, quem duxerat, hostium copiis resistere non posse sibi persuadebat, aliis navibus classem auxit, navalemque apparatus, ita formidabilem reddidit, ut conspectu tantum hostibus timorem incutere valeret, atque hujusmodi, ut si tunc in eos impetum fecisset, procul du-

545.
aliis.
542.

b.o

bio victoriam fuisset consequutus. Deterriti Gotthi, de salute jam desperarunt. Demetrius, quod noverat non navibus, sed militibus esse decertandum, Romam ad delectum habendum trajecit. Noluit Romanus miles naves conscendere, duplici enim proelio a Gotthis devicti, eorum robur, atque ferociam pertimescebant. Spe destitutum Demetrium Neapolim redeuntem, paucis cum militibus, iis scilicet, quos ex Græcia duxerat, manus conferendum, Totilas classe, quam semper in portu paratam habebat, inopinantem adortus, terga vertere coegit, atque velociter insequuntis navibus, militibusque potitus est, præter paucos, qui in lembos profilientes aufugerant, inter quos Demetrius fuit, quem ad pugnam impulerat alter Demetrius genere Cephallen, Neapolis procurator, celeri lembo advectus.

Ex Epiro Maximus cum classe in Siciliam appulit, ibique segnes cunctando, opem ferre nesciebat. Tandem, nec minis Justiniani permotus, navigationi se committere ausus est, sed Demetrio, Herodiano, & Phassæ classis præfecturam detulit. Hieme hi navigare cœperunt, & tempestatis æstu in littora dejecti, ubi Totilas castra posuerat, quasi ultro in manus hostium devenere. Demetrius captus est, & Herodianus occisus. Scribunt alii Herodianum, & Phassam evasisse. Demetrio Cephaleni, ob intemperantem in Totilam verborum procacitatem, lingua, & manus præcisæ fuerunt. Demetrium recte collo implicita ad muros Urbis ducendum iussit, ne vana spe auxilii Neapolitani detinerentur. Quem cum obsessi lacerum, squalidumque conspicerent, diutius famem sustinere non valentes, de auxilio desperantes, quod Totilas eos blandis verbis alloqueretur, quod decedendi civibus condiciones proponeret, quod misericordiam polliceretur, sese flentes deditionem facere velle polliciti sunt. Ut fidem Imperatori servarent, triginta dierum spacium ad deditionem faciendam postularunt. Sed cum ad constitutam diem nullum subsidium mitteretur, Urbem se tradituros dixerunt. Totilas vero tres menses se daturum dixit, dummodo pactis starent; quod si fallerent, protinus se muris oppugnationem admo-

Totilas Neapolim capit. & injuria temperavit, omnia humanitatis, & comitatis argumenta ostendens. Cononi, & militibus, qui decedere voluerunt, navigia præbuit. Nihil cuiquam ademptum; omnes pari miseria laborantes, eadem misericordia sunt accepti. Illudque profecto maxime notatu dignum est, quod omnium salutis curam ha-

Totilas Neapolim capit. Ab injuria abstinet. Cononem dimittit.

habuit, ut inedia studendum iusserit, ne ob famem, quam antea pertulerant, avidius ingurgitando in morbos inciderent. Eamdem servaverat clementiam cum Romanis duabus vicibus, quibus Urbem ceperat; prima enim deditibus Isauris, exercitum ad portam continuit, vel ut civibus fugiendi potestas daretur, vel ut qui vellent se ad Basilicas reciperent. Et licet postridie victor elaus e Lateranensi ad S. Petri Basilicam, quos habuit obvios trucidaverit; rogatu tamen Pelagii statim a sævitia se continuit. Altera, deditibus Urbem Romanis, nec desæviit, nec confugientes ad sacras Ædes impedivit, quin cives per Campaniam palantes, & profugos revocavit. Qua comitate adducti Neapolitani, paucis post obsidionem diebus, portas illi patefacere non dubitarunt. Nec multo post Theodoberti quoque Francorum Regis crudelitatem sustinuisse Neapolim arbitror, cum per Belisarium Italiam infestavit, ab Italia, & Sicilia tributa reparans, ut ait Sigebertus in Chronicis.

Totila clementia.

Theodobertus

LONGOBARDI ALBOINVS.

Cum Belisarius Constantinopolim esset revocatus, rebus Italicis præfectus est Narses Eunuchus, genere Persa, vir summa prudentia, & invicto animo, qui in Italia Gothicum Nomen, quod per septuaginta duos annos viguerat, summa virtute obliteravit, & post quem (ut inquit Nauclerus) nec Consules Roma habuit, nec Senatum legitime coactum, sed Ducæ Græculo homine, quem Exarchus ex Ravenna mittebat, res Romana (dic etiam, Neapolitana) per multa tempora administrata est; dum in Italica administratione quietam vitam degeret; ob æmulatorum invidiam, a Sophia Justinii uxore, qui Justiniani Imperio successerat, Constantinopolim fuit accersitus, muliebribus enim exercitationibus, quibus alii Eunuchi occupabantur, idoneum ab ipsa cognosci distabat. Et ad Gynæcium profecto molles, & effoeminatos milites relegabant. Hinc Julianus desertores amictos veste muliebri per castra duxit distrahendos; apud Eusebium in Constantini vita; & apud Zosimum Hesichius, sub Diocletiano colobio muliebri indutus in Gynæcium datus est. Ideoque Vegetius Eunuchos a militari functione excipit. Et cum in Albanæ campis Romani Persas vicissent, Hormisda Persarum Rex ad Baram Exercitus Ducem muliebrem misit vestem apud Paulum Diaconum, qui hac de causa perduellis Regi factus est, ut

568.

Narses Eunuchus.

Lib. 2.

Gynæcium.

Milites amicti veste muliebri.

lib. 16.

M m

Biri-

Biridoes diadema e capite Hormisdæ abstulerint , & in carcerem conjecerint , oculis privaverint , uxorem , liberosque serra disse-
cuerint , misero Rege inspectante . Qua re commotus vehemen-
ter Narfes , Justinum , & Sophiam ulcisci , eosque Italiæ pos-
sessione privare desiderans , idque per Longobardos opportune fa-
ciendum ratus , nuntios , litterasque ad Alboinum Regem Andoi-
ni filium misit , ut relicta Pannonia , ad Italiæ divitias , atque
delicias accederet . Anno 568. Indictione prima , Calend. Apri-
lis eos e Pannonia egressos , & secunda Indictione coepisse præ-
dari in Italia , & tertia dominari , scribit Paulus Diaconus ; &
mense Decembri Indictione sexta , Urbem Romanam , & Exar-
chatum Ravennæ depopulatos . Suam Narfes , suorumque clien-
tium operam in ea re perficienda pollicitus est . Terram aëris
amoenitate , fructuum ubertate , agrorum fertilitate præstantem ,
proposuit . Fruges aliquot muneris loco misit , quibus imperi-
tam illam gentem , & novarum rerum cupidam alliceret ; cer-
tam denique victoriam in eorum manibus collocavit . Quod cum
intelligeret Joannes III. Summus Pontifex Italiæ , atque Eccle-
siæ maximum detrimentum esse allaturum , Neapolim contendit ;
conatusque Narsetis iratum animum sedare , qui inter injuriæ
fluctus maxime æstuabat , illud maxime objecit , Ne liberatæ Ita-
liæ gloriam barbarorum societate amitteret ; ne libertatis titulum ,
vindictæ macula deturparet . Ergo ne (ajebat) Narfes , per
quem vivit Italia , cui fortunas , uxores , liberos , domesticos pa-
rietes Populi debent , Italiæ necem , populis calamitatem , Deo
ipso contumeliam es allaturus ? Ergo ne præclari Ducis animum ,
quem nullæ unquam hostium copiæ perterruere , foeminæ insi-
pientis verba commovebunt ? Indignationis furor nominis tui im-
mortalitatem obruet , recuperatam perdet Italiam , Ecclesiam fu-
riosa gentis inundatione labefactabit ? Obsecro , obtestorque Nar-
fes , ne miseriarum debellator , miserias denuo revoces ; ne vul-
nus , quod per te sanatum est , recrudescat ; ne barbarorum eje-
ctor , barbaros iterum ad omnium perniciem introducas . Obse-
cro , ut injuriam , quam te accepisse arbitraris , Populis omnibus ,
Ecclesiæ universæ , supplicanti , & afflictæ Italiæ condones . His
Pontificis monitis pacatior Narfes effectus , cum eodem se Ro-
mam contulit , ubi dolore consumptus interiit , corpus tamen in
loculo plumbeo conditum Constantinopolim est translatum . Lon-
ginus ei successor a Justiniano datus est . Interim Alboinus vi-
ctoriæ spe erectus , in hac felicissima Italiæ Regione dominandi
cupi-

cupidus, relictis Hunnis, Pannonia post Paschatis gloriosissimam diem se itineri commisit. Ad ducentum millia capita in eo exercitu Germanicæ historiæ Scriptores numerant, non exceptis uxoribus, liberisque Italiam aggressus, tandem in Campaniam se recepit, ubi multis occupatis oppidis, Neapolim, & Puteolos occupare non potuit; tanta enim virtute cives seipfos, & patria moenia tueri conati sunt, ut pluribus procliis initis, frustra se id agere barbari intellexerint. Longobardos. ait Æneas Sylvius in Epitome, a longitudine barbæ dictos esse, & ab Insula Scandinavia duxisse originem, ex qua profecti, Ajonem, & Tatonem Duces habuere, quibus defunctis Rex creatus est Agelmundus; quo a Bulgaris interfecto, Lamissio est subrogatus, Eorum ingressum in Italiam describit anno 156. post inclinationem Imperii, sedente Benedicto, qui Joanni successerat xiii. anno Justini imperii. Papiam sibi sedem constituerunt; inde tota regio Longobardia nuncupata.

LONGOBARDI BENEVENTANI.

Anno 660. in Italiam Constans Imperator venit, vel propter hæresim, quæ Constantinopoli vigeat, quapropter Romam Imperium traducere cupiebat, vel quod pellendi Longobardos eum cupiditas incefferat. Is quidem post captam, & solo æquatam Luceriam, exercitum ad Beneventum duxit, obseditque Urbem. Cum vero consperisset Grimoaldum magnis copiis auxilia Romoaldo filio iaturum, qui Beneventi erat, soluta obsidione Neapolim contendit. Erat in ea civitate strenuus miles, Saburus nomine, optimus civis, quem viginti millibus militum præfecit, quibuscum Campaniæ fines a Longobardis tueretur, ipse Romam rediit. Saburus egregiam in ea re Imperatori navavit operam, magnaque ex parte hostium vesaniam compefcuit. Sed cum Grimoaldus cum suis copiis, commendata Regia Lupo Foro-Julienfium Duci, ad Formias prope Cajetam venisset, & impetum in Græcos facere vellet, oravit eum Romoaldus, ut sibi pugnandi Provinciam concederet, sperabat enim se facile victoriam consequuturum. Saburus Neapolitanæ virtutis non immerito, ut ostenderet non immerito rem sibi Campanam ab Imperatore esse commissam, instructa acie, adversus hostem prodiit. Collatis signis, incerto Marte pugnabatur. At Amelongus quidam, qui Regis hastam ferre consueverat, tanto impetu

660.
Constans Imperator.

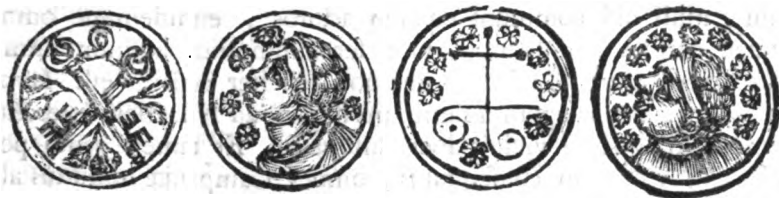
Grimoaldus.
Romoaldus.

Saburus Neapolitanus.

Lupo Foro-Julienfium Dux.

Amelongus

annos , iterum in Italiam moverunt , Anconitanum portum occuparunt , & quicquid in mari jacet Adriatico , ferro , & igne consumpserunt . Qui in Sicilia firmissimas sibi sedes constituuerant , ortis inter Sichinolfum Salerni Principem , & Radelchidem xix. Beneventanorum Ducem simultatibus , quippe propagandæ dititionis occasionem nacti videbantur , parata classe in Calabriam trajecerunt , & non tantum omnem oram maritimam , quæ Rhegio Caietam usque protenditur , occuparunt , sed etiam in continentem progressi omnium rerum , tum Neapolitanæ civitatis per xxx. annos potiti sunt . Ejus in hisce calamitatibus miseriam quis eloqui poterit ? quis barbaræ gentis crudelitatem explicare non sine lacrimis valebit , cum sanguine semper expleri consueverit ? Aliquot Sarracenicis nummos Neapoli reperimus hujusmodi ,

Habet Macedonius alios cum Arabibus ex altera facie characteribus , sed eos adventitios existimo , cum Neapolis præter superiores , hos etiam habuerit , in quibus Urbis Nomen scriptum legimus ,

Dum

867. Dum Salernitani Principes Dauferius, Guaiferiusque contendunt, dumque Guaiferius Neapoli Audelaïam Landonis Capuanorum Comitis filiam uxorem acceperat, cum antea falsa exstimatione alteram necasset. Sarraceni effrænata licentia nusquam a maleficio abstinuerunt. Seodanes (Seodam appellat Leo Ostiensis) eorum Rex vehuti sævissima tempestas Campaniam squalemem reddidit, & Neapolim obsidens, licet defensoribus munitam invenisset, omnem immanitatem ostentavit. Pecora, rura, villæ, ædificia igne, homines ferro absumpti. Tunc sane Longobardi fracti viribus, amissa auctoritate, qua suæ Italiam servituti addixerant, cum Radelchide Beneventano, & Guaiferio Salernitano Ducibus foedus inire optimum duxerunt, & Ludovicum Imperatorem revocare. A Basilio Macedone quoque auxilium petiere, qui, occiso Michaële Porphyrogenito, ad Imperium Constantinopolitanum fuerat euectus hoc eodem anno. Inter se conjurant, nihil nisi communi consilio aduros, eundemque omnium fortunæ exitum esse laturos, ut a ferocissimorum hostium immanitate liberarentur. Ludovico res non feliciter cessit, etli Lotarius quoque frater opem tulerit, profligato ad Nuceriam exercitu, quamobrem superbe vicinis locis insultavit. Et tamen paulo post Ludovicus victoriam consequutus, omnes Campaniæ tumultus aliquot præliis composuit.
876. Anno 876. Neapolitani, Salernitani, Amalfitani, & Cajetani, inito foedere cum Sarracenis, Romana litura populabantur. Quapropter a Carolo Imperatore Ludovici fratre auxilium petere coactus est Joannes VIII. Ad opem Pontifici ferendam missi Lambertus Dux, & Guido frater, quibuscum Pontifex Neapolim, inde Salernum petiit. Guaiferius Salernitanorum Princeps, violato foedere, Sarracenos adortus; multos trucidavit. Quæ a Sergio gesta fuerint, supra leges.
923. Bellum Sarracenicum cum Neapolitanis memorabile illud est, quod supra in Ducibus sub Leone IV. & Lotario contigit. Quod tamen anno 923. contigisse scribit Sigebertus, addiditque Petrum, & Paulum Apostolos in illa pugna vivos fuisse Christianis auxiliantes. Quod bellum aliqui tribuunt anno 900. cum Sarraceni montem Garganum, & Apuliam servituti subjecerunt.
956. Aliud quoque commemorat Joannes Villanus, sedente Joanne XII., qui Othonem primum coronavit, licet alii eam coronationem Leonis VIII. tribuant. Etenim Neapolitani cum a Sarracenis

cenis adeo affigerentur, ut etiam navium proris muris æquatis (id aliqua murorum parte dejecta fieri potuit) per scalas in Urbem descendere conarentur, sese in maxima calamitate constitutos intelligebant. Tunc ad Divi Januarii, & Arpini patrocinium, atque tutelam confugientes; publicis, privatisque supplicationibus preces effundentes, ut veluti a Vesuvii conflagratione, sic ab ea perfida hostium flamma liberaret, eorumdem Sanctorum pietate servati sunt, ipsa moenia duobus illis maximis Ducibus, & Patronis defendentibus.

Otho ille primus, qui ex suppliciis, quæ sumebat, Sanguinarius appellatus est, in Vaticano in convivio, quod paraverat multis trucidatis, Urbe cum exercitu egressus, Neapolim, & Beneventum petiit, ibique firma Neapolitanorum, Salernitanorum, Capuanorum manu sumpta, grave cum Grecis, & Sarracenis, in Apulia bellum gessit. Annum 981. numerat Sigonius. Præcesserat insignis illa victoria anno 915. quæ a Neapolitano, Capuanis, & Amalfitanis, Sarraceni e Campania ejecti sunt, & quæ Gregorium Ducem Neapolitanum, & Atenolfum Capuanum Principem maxime illustrarunt. Quid si Hungaros Slavosque commemorabimus, quorum maxima in Italiam multitudo anno 948. erumpens, & Campaniam aggrediens; agrum Beneventanum, Capuanum. Nolanumque vastaverat? An vero flammam, quæ ad Nolam, Capuamque accensa est, furoris impetu Neapolim quoque pervenisse negabimus?

981.

N O R T M A N N I. F R A N C I.

Nortmannos (quos sic dictos afferunt quippe Nort Septentrionem, Man hominem significat, quasi homines Septentrionales dixeris) Francos appellat Georgius Cedrenus, nec ab re, cum Galliarum Celticæ populi fuerint. Nam ex Noduvergia, vel Nortmannia discedentes, diuturno bello a Danis victi, novas sedes quærere stuentes, anno 700. profligatis Saxonibus, Scotis, Frisiis, Aquitanis in Galliam præcipue Duce Creto ferocissimo viro, crudeliter irruerunt. Diutius eorum irrepsit crudelitas. Cumque omnia vastarent sub Ludovico II. Lotarii filio, in Frisia eorum decem millia interfecta fuerunt. Anno deinde 880. novem millia cæsa sunt ad Ligerim fluvium. Post multa facinora, Godfridus earum gentium Princeps a Carolo Simplici cum sacro Baptismate Frisiam dono accepit. Sed nec a crudelitate abstinentes,

tes, multas Germaniæ Civitates combusserunt. Galli cum eos invictos, nec ex iis posse regionibus pelli existimarent, propositis condicionibus, & inter alias, si CHRISTUM venerari voluissent, eos in suis sedibus accipere pollicebantur. Eorum Dux Rollo baptizatus est, & alio nomine, Robertus appellatus. Neustriam incolendam habuerunt, quam Provinciam Nortmandiam dixerunt. Ex Ducatu post aliquot sæcula, post multa bella inter Anglorum, & Gallorum Reges gesta. Quæ ex Cedreno discedere potuimus hæc sunt;

Georgius Maniaces (Maniæ ab aliquibus, & Molochus dicitur) a Michaelē Paphlagone Imperatore in Siciliam missus, ut ejus insulæ Principi Aphilaphari, vel Apolopharo, Muchumeto, qui cum fratre Apochape, & Sarracenis pugnabat, auxilium ferret, quingentos Francos e Gallia Transalpina evocatos, quibus Arduinus præerat, socios sibi adscivit, quorum ope de Sarracenis victoriam reportavit. Sed a Stephano Imperatoris sororio accusatus, quod Sicilia sibi regnum arripere tentasset, Constantinopolim accersitus, duro carcere detentus est. Successor ei datus Michael Prothospharius Doacenus, ineptus homo, qui cum Francos in fide, negatis stipendiis, retinere nescivisset, Ducemque Arduinum hortantem, ne suos milites mercede laborum fraudaret, flagris cæcidisset, eos desciscentes contra suas copias arma capere coegit. Pugarunt ad Cannas ad Ausidum fluvium, ubi illustris illa canitur cum Pœnis Romanorum pugna, victusque Doacenus, Cannas turpiter aufugit. Sumptis viribus, in Francos, quibus se adjunxerant eorum auxilia, qui Aspium radices incolunt, impetum facere, iterum conatus, iterum victus abiit. Quamobrem alius ab Imperatore successor missus est Bojannes ex Balili Imperatoris genere strenuus miles, a quo tota Italia Romam usque Imperatoris potestati subacta est. Tandem is quoque ad Monopolim pugnans, vivus in hostium potestatem venit; atque tunc Franci Italiam, ut bello partam sibi vindicaverunt. Quatuor solum Urbes in Romanorum fide permanserunt, Brundisium, Hydrus, Tarentum, & Baris. Mortuo Michaelē Imperatore, & Michaelē Calaphato, quem sibi filium adoptaverat, a Zoe uxore Maniaces e carcere educus, rursus in Italiam missus est, ut Francos ex ea parte, quæ ad Capuam, Beneventum, Neapolim pertinet maxima crudelitate vexata expelleret. Quæ tunc a Neapolitanis gesta fuerint, quas gens barbara in eam regionem injurias intulerit, quæ intercesserint bella, quisque existimare facile poterit. Leo

Leo Ostiensis Nortmannorum sic nescit historiam, ut eos ad XL. primum Salernum peregrinorum habitu pervenisse scribat, qui cum a Sarracenis miserrime acceptam eam Civitatem animadverterent, dolore perciti, atque pia indignatione accensi, petitis armis a Guaimario, Afros vicerunt, ac profligarunt. Sed quo pacto parvus eorum numerus eos debellare potuerit, hoc ipse loco decernere nequeo. Deinde oblata munera a Principe accipere renuentes in Nortmandiam sunt reversi. At Guaimarius genus hominum ferox, & ad arma natos præsidio habere desiderans, Narsetis exemplo iis muneribus, quæ Itala Terra profert per Legatos allicere studuit, ut ejus gentis animos aucuparetur, quo facilius inde proficisci deliberarent. Dissidebant inter se Giselbertus, & Guillelmus eorum locorum Principes. At Giselbertus Roberti Comitis minas extimescens, adscitis Rainulfo, Afclitino, Osmundo, & Rodulfo fratribus, atque plerisque familiaribus, cum Legatis Salernitanis aufugit, & Capuam venit. Ibi Pandolfus Princeps, & Melus Barenfis commorabantur. Hic Græcis inimicus (Basilus erat tunc Orientis Imperator, ejusque Duces Basilus Sunio, & Contus Leo Cephalonius) Nortmannorum Dux effectus est, & ad Cannas cum Græcis quarto dimicans, tribus enim aliis proeliis contenderat, ex CCL. Nortmannis, solus ipse Dux superfuit, multis Græcis trucidatis. Cum vero se omnium auxilio destitutum cerneret, reliquos Nortmannos, Guaimario, & Pandulfo Principibus commendans, ipse ad Henricum Imperatorem profectus est, de expellendis Græcis cum ipso adurus. Henricus anno 1022. cum numeroso exercitu in Italiam contendit, Meli nepotes multis beneficiis affecit, tum præcipue Comitatus titulo insignivit, atque ad eos tuendos, præter Giselbertum, Stigandum, Balbum, atque Ugonem, decem & octo alios Nortmannos reliquit. Mortuo Henrico, Conradus filius ad Imperii fastigium est evehctus. Tunc Pandolfus Capuanus Princeps, qui in Germania carceribus detinebatur, Guaimarii opera liberatus, in Italiam veniens, Nortmannorum Marforum Comitum (Rainulfi scilicet, & Arnolini) & Imperatoris Ducis Bojani, vel Bojanò, qui & Catapanus dicebatur, ope excitatus, Capuam obsedit. Et dum eam expugnare contendit, Pandolfus Theani Princeps, in quem Capuæ Principatum Henricus transfulerat, Bojani opera Neapolim se incolumem recepit. Sequenti anno ab eodem Capuano Principe Neapolis capta est, Sergio Duce inde expulso. Qui post tres annos recuperata Neapoli

poli, Rainulfum sibi affinitate conjunxit, Averſæ comitem creavit, & tunc primum cum focis Nortmannis Averſa habitari coepit eſt.

Illud tamen verius, quod inter eos Nortmannos, qui ad gloriam ſibi comparandam in Italiam e Francia advenerant, Guilielmus Fortebracius erat, qui occupata a Sarracenis Sicilia, Pontificis monitu, cum Molocco Græco Duce, in barbaros irruit, & inſulam eorum dominatu liberavit. Cum vero Moloccus pactis non ſtare videretur, de prædæ enim diſiſione inter ſe convenerant, Guilielmus in continentem rediit, Apuliam totam perluſtravit, mox Melphiæ ſe continuit. Moloccus inſequutus, manus cum eo conſeruit, vicitque Guilielmus, & Apuliæ Comitatus titulum accepit. Huic Drogo frater ſucceſſit, a quo magnam cladem ab alio Græco Duce, qui Melus dicebatur, accepit. Non multos poſt annos denuo Nortmanni, qui de Apuliæ ſtatu ſemper cum Græcis contendebant, apud Auſidum conlatis ſignis, Apulia potiti ſunt. Drogoni Hunfredus, huic Gottifredus fratres ſucceſſerunt. Gottifredus ſiſium heredem reliquit. Sed Robertus Guiſcardus Gottifredi frater, nepotem eiecit. Ad maxima ſacinoſa hic natus in colloquium cum Nicolao II. Pontifice in Samnio venit, a quo Calabriæ, & Apuliæ Ducatus titulo meruit decorari. Calabriam, Apuliamque, eiectis Græcis, occupavit, per Rogerium fratrem Siciliam recuperavit, Michaeli Imperatori opem tulit, Græcos claſſe vicit, Dyrrachium cepit. Henricum III. Imperatorem, qui Gregorium VII. in Mole Adriani obſederat, Urbe expulit anno 1084. Pontificemque liberatum, Salernum ſecum duxit. Dyrrachium reverſus, Græcos, Venetofque vicit, aliaque illuſtria, ac præclara geſſit, quæ fuſius in ejus vita oſtendemus. Duos habuit ſiſios, Boemundum, & Rogerium, inter quos de Dominatu diſſidia orta ſunt, nam Rogerium præſentem populi acceperant, cum Boemundus Dyrrachii a patre relictuſus eſſet. Boemundus in Syriam proſectus eſt. Rogerius Apuliæ, & Calabriæ Ducatum viginti quinque annos obtinuit. Moriens Guilielmum reliquit, qui Conſtantinopolim navigans, ut uxorem Imperatoris ſororem duceret, quicquid in Italia poſſidebat, amiſit. Tunc Rogerius Siciliæ Comes, ex eo Rogerio ortus, qui jubente Guiſcardo Siciliam a Sarracenis recuperaverat, nactuſus occaſionem in Calabriam contendit, eaque, & Apulia potitus eſt, Regemque Italiæ ſe appellandum juſſit. Sic ad Nortmannos Neapolis pervenit, & Græcum in ea Imperium deſiit.

AN.

 ANTIQUA LAPIDUM MONUMENTA, QUÆ, NEAPOLI
EXTANT.

C A P. XXI.

EX naufragio tabulas colligere videor, dum Græcos, Latinosque lapides, titulos scabrosos, cippos, æra refero, præter ea, quæ suis locis Neapoli adnotavi. Emolumentum plurimum affert antiquitas; atque is, qui consepultas lapidum memorias, aut ipsas vetustatis cicatrices investigatur; maximam sane lucem affert immortalitati, studetque ut Rerumpublicarum corpora ignis, bellorum, temporis injuria lacerata, quodammodo reviviscant; eumque qui tantillum fragmenti servaverit, Ducalionem appellabo, qui sciat, velit homines hujusmodi in saxa recondere, homines inquam, ex lapidibus formare. Quid nos non docet Antiquitas? Aut quidnam se quisquam scire dicet, qui ab antiquarum rerum cognitione abhorreat? Quæ medullitus insunt in historiis, una tantum dictio, eaque erasa patefaciet; & quæ hiulcam, & salebrosam conficiunt orationem, genuinis litteris, reconditisque vocabulis appositæ, Romanæ linguæ candorem ex ruinarum sepulcris elicient; quæque jam mortua, & destituta nimio squalore jacere videntur, maxima cum doctorum hominum voluptate animabunt. Quidquod sæpissime veluti ex abscondito thesauro ex antiquis monumentis Jurisconsultorum Collegia abdita quædam, vel obolita ad Legum cognitionem depromunt? Omnium rerum, omnium disciplinarum Judicem homines habent Antiquitatem? En tibi monumenta, quæ antiquam Neapolim redolent, quibusque nihil illustrius in civitatibus servandum censeo. Ad urbis gloriam maxime conferent, tum in primis studiosorum sat's voluntati facient. At vero dum quæ antiquarum rerum Collectoribus (quorum labori nullo præmio satisfacere posseim) incognita fuere, huc etiam conferenda dixi, quamvis aliunde multa Neapolim translata fuerint, operæ præmium fecisse arbitrabor, licet nihil fecerim aliud. Ad animum saltem accedam Imperatorium; Theodosius enim Suræ Comiti hæc scribit; *Sine usu jacere non debet quod potest ad decorem crescere civitatis, quia non est sapientiæ profutura contemnere.* Et paulo post; *Et ornent aliquid saxa jacentia post ruinas.* Et tamen de marmoribus loquebatur, quibus muros ornandos jussit; quantum decoris inscripta marmora civitatibus afferent? Quid malum de nostrorum negligentia dicam,

N n 2

qui

qui antiquitatis decus, quo lapidibus, statuisque Neapolis ornaretur,
aut a sacrilegis manibus auferri, aut miserrime interire patiuntur?

L A P I D E S. A V G V S T O R V M.

*In ædibus
Matalunens.*

IMPERATOR. CÆSAR. DIVI. VESPASIAN.
DOMITIANO. AVG. GER. PONT. MA. TRIB.
POT. XVII. IMP. XXII. COS. XVI. CENSORI
PERPET. P. REG. VICI. VESTORIANI
ET. CALPVRNIANI.

Apud Marcum Ant. de Cavaleriis .

GERMANICO. CÆSARI. TI. AVG. F.
DIVI. AVG. N. DIVI. IULII. PRON. PONTIFICI
FLAMINI. AVGVSTALI. AVGV. COS. II. IMP. II.

In ædibus Capanorum .

C. CÆSARE. AVGVSTO. F. L. PAVLO. COS
LARES. AVGVSTOS
Q. NVMISIVS. Q. L. LEGIO
L. SAFINIVS. LL. HILARVS
SODALIS. C. MODI. OCTAVI, M. SER
MAGISTER. DE. SVO. F. C.

D E O R V M.

Apud Spataphorum .

ΕΡΩΤΙ. ΕΥΨΥΧΙ-
ibidem .

ΘΕΟΙΣ. ΔΑΙΜΟΣΙΝ
ΚΑΣΤΟΡΟΣ. ΒΛΑΣΤΟΙ. ΚΩΡΥΚΕΩΤ.

In ædibus Octav. Cæsaris, Confiliarii.

EX. JVSSV. I. O. M.
HELIOPOLITANI. AVRELIO. THEODORO. SACERDOTI
FILIO. CVRATORI. TEMPVLI. CEREMELIENSIVM

ADAM-

ADAMPLIANTES. DONIS
 TORQVEM. ET. VELVM. SAC. . . ;
 LVCOPHORIDI. DE. SVO. POS.
 CVRANTE. ACILIO. SECVNDO. TRO. . . ;

Cumis huc translatum lapidem inde conicio , quod Strabo lib. 14. scriptum reliquit Aristonicum ex navali pugna apud Cumam ab Ephesiis victum , profectum esse in mediterranea , & convocata multitudine pauperum , & servorum evocatorum , eos Heliopolitas appellasse . Id. hominum genus Cumis facile fuit . *Heliopolita Cumis.*
 Quid si Neapolim Cumis advenerint ? Lycophoridis Numen plane ignoro . Sed Lupum pro Deo haberi apud Ægyptios , notat Plutarchus lib. de Iside , & Osir. ideoque Ægyptiorum Lycopolitas oceyefci . *Lupus pro Deo habebatur.*

Apud Spataphorum.

PRO. SALVTE. ET. VICTORIA. AVGVSTORVM
 DEO. MAGNO. GENIO
 COLONIÆ. PVTEOLANORVM. ET PATRIÆ. SVÆ
 Q. AVRELIVS. HERMADION. SEVIR. AVGVSTALIS
 ET. CVRATOR. EORVM. EXTRVXIT
 ET. DONVM. DAT. L. D. D. D.

Augustalis ante Cæsarem nullus . Sic enim dictus , quod ab Augustis erat constitutus . Et quamvis in municipiis dumtaxat , & *Augustales , quando.*
 & Coloniis extra Urbem ex Decurionum numero selectos , veluti IV. viros , Sexviros contendant , urbanos tamen etiam reperio ; L. APITIO. BRVTIDIO. SOTERICHO. VI VIR. VRB. Quale vero eorum ministerium fuerit , difficile est invenire . Illud certum , in Municipiis epulas dedisse , & habuisse Collegia . *Augustalium munus .*
 Dicuntur etiam Augustales , Quirinales , Flamines , Juniores , Seniores . Habuerunt aliquando Decurionatum , aliquando Augustalium *Augustalium plura genera.*
 raturum . Triumviratum quoque , & Quatuorviratum , ut Mediolani , TREBIA. C. F. PHILVMENA. SIBI. ET. L. TIVCIO. MERV-
 LÆ. VI VIR. III VIR. IV VIR. Curatores etiam Ærarii inveni ,
 L. GEMINVS. L. F. MESSIVS. VI VIR. CVRATOR. ÆRARIJ. Sed
 Sexviri Augustales erant , quos Augusti constituebant . *Σεβαστός* ,
 fortasse apud Curopolatem .

In

In ædibus Capanorum.

Q. VOLVSIO. SATVRN. P. CORNELIO. SCIPIONE
 COSS. AVGVSTALES
 QVI. NERONI. CLAVDIO. CÆS. AVC.
 ET. AGRIPPINÆ. AVG. I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE
 LVDOS. FECERVNT. XIII. ET. XII. K. MART.
 C. TANTILIVS. CC. L. HYLÆ. CN. POLLIVS
 CN. L. VICTOR. C. JVLIVS. C. L. GLAPHYR.
 CVRATOR.

 CLASSIS, ET MILITIAE.

Apud Spataphorum.

L. SEMPRONIUS. PROCVLVS. VETERANVS
 EX. CLASSE. MISENIS. . . . MIL.
 AN. XXVI. SIBI. ET. CONJVGL. SVÆ. ET. LIBERTIS
 LIBERTABVSQ. POSTERISQ. EORVM.

*Veterani, qui
dicebantur.**Missiones
Veteranorum**Veterani ex-
authorati.*

Veteranus (inquit Suidas) a Romanis dicitur militia dimissus. In viginti autem annos merebant. Idcirco in Codice Justiniani, Veterani definiuntur, qui post vigesima stipendia honestam, vel caulariam missionem sunt consequuti. Caularia tamen missio post expleta stipendia non datur. Solvebantur post emerita stipendia omni munere militiae, sed non pugnæ in hostem. Nec jam sub signis, aut Aquilis erant, ut alii milites, sed sub uno vexillo habebantur seorsim, & dicebantur Veterani, & exauthorati. Sed quoniam fraudes committere solebant expectando solutiones sub Vexillis, Tiberius Missiones Veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Lipsius. In antiquis lapidibus Veteranos, & Veteres legimus.

ibidem,

M. BASSVS. MARCELLVS. VETERANVS
 AVG. N. L. MILITABIT. ANNOS. XXVIII. FECIT. SIBI
 ET. SVIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQ. SVIS.

ibi.

P R I M U S :

287

ibidem ,

L. SELPVCVS. NATIONE. SVLPVCIENSIS
MIL. CLASS. PR. MISENATIVM
MILIT. AN. XXX. SCENICVS. PRINCIPALLS
VEX. AN. L. ANTONIA. THEODOTE. SOROR. FECIT.

ibidem ,

D. M.
C. IVLIO. QUARTO
VET. EXPR. N. GALLO. CECILIVS. FELIX. S.
ICONIA. HERACLIA. S. ET. S.

Gallus , Navis nomen . Græci quoque observarunt , & PARALVM *Navium no-*
publicam Atheniensium navem invenies apud Xenophontem . *mina .*
TALAMEGVM apud Ægyptios , & apud Thucydidem *Δαλαμοφόρον , lib. 2. de Hist.*
in qua Delphinus ex ære . Sic in sequenti lapide , SPEM. & in *Græc.*
inferiori , FIDEM.

ibidem ;

D. M.
C. VALERIO. PLOTIANO. III. EVPHRATE. PR.
M. ANTONIVS. PAVINVS. N. III. . . . SPE. . .

ibidem ,

L. ATILIO. L. F. CRESCENTI. ET. AVG.
MISSO. HONESTA. MISSIONE. EX. COH. VI. PAET.
L. ATILIVS. TROPHIMVS. ET. L. ATILIUS. EVTYCHVS
LIB. ET. HEREDES. PATRONO. OPTIMO. ET. BENE.
DE. SE. M. FECERVNT. ET. SIBI. ET. SVIS. LIB. LIBQ.
POSTERISQ. EORVM. H. M. EX. TEST. NON.
SEQVETVR. NEC. HERES. MONVMENTVM.

Confectis stipendiis in pedite xx. annorum , in equite x. mitte-
batur miles liber deinceps , & immunis . His confectis , mitteban-
tur . Eaque Honesta missio erat . Sed quatuor missiones , Ho- *Honesta mis-*
nesta , quæ emeritis stipendiis . *sio .*
Causaria , quæ ob vitium , vel *Causaria .*
morbum . Gratiōsa , quam Livius ita nominat , per gratiam ab *Gratiōsa .*
Imperatoribus impetratam . Et Ignominiosa , qua ob crimen , & *Ignominiosa*
delictum aliquis militia fuerit solutus , ait Lipsius . Emerita sti-
pen-

pendia tamen sic complectitur antiquus lapis Venetiis, quem libentius adscribo, quod ad Misenensem Classem pertinet. Habeat id gloriæ Miseni Promontorium, & Civitas post cineres;

IMP. CÆS. DIVI. TRAJANI. PARTHICI. F. DIVI. NERVÆ
NEPOS. TRAJANVS. HADRIANVS. AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. XII. COS. III. P. P. IIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. CLAS-
SE. PRÆT. MISENENSI. QVÆ. EST. SVB. JVLIO. FRONTONE.
SEX. ET. VIGINTI. STIPENDIIS. EMERITIS. DIMISSIS. HONESTA
MISSIONE. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LI-
BERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CO-
NVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVM. HABVSSSENT. CVM
EST. CIVITAS. IIS. DATA. AVT. SI. QVI. CÆLIBES. ESSENT.
CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. &c.

Idem Domitianus peditibus, & equitibus, qui militaverant in Cohorte III. Alpinorum, & aliorum, qui vel quina, & vicena stipendia meruerant civitatem donat, & qui fena, & vicena in Classe Ravennate sub Sex. Lucilio Basso. Sed nota etiam emerita diversa fuisse a præmiis; hæc enim in pecunia, illa in agris. Menander, & Paulus Jurisconsulti diversa faciunt. Quod vero ad Cohortem Præt. attinet, Varro cohortem dici ait a cohærcendo, quod in Cohortibus, vel Cortibus, septis scilicet in villis (id enim χέρτες, apud Græcos,) quod circa eum locum pecus cohærceretur; Et ut in villa ex pluribus testis conjungitur, & quidam fit unum, sic hæc ex manipulis copulatur cohors. Legionariam, & plenam cohortem quadringentis, & viginti hominibus constasse ajunt, in quibus tres manipuli, & in iis, Hastati, Principes, Triarii. Plenior Legio, pleniores habuit Cohortes, Quingenarias, & Sexcenarias leges. Inter Cohortes, Prætoriarum erant, extra ordinem decumatae. Earum originem Scipioni Festus tribuit; Prætoriana Cohors, quod a Prætoze non discederet. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent, & cetero militiae munere vacarent, & sexquiplez stipendium acciperent. Cohortem amicorum appellavit Scipio Numantinus; ἐτάλει φίλων ἵλην, Appianus. Augustus Romæ novem Prætorias cohortes habuit. Hæc Macedonibus, Cohors Regia. Janizeri, Turcis.

*Cohors Præ-
toria.
lib. 4. de ling.
Lat.*

*Legionaria
cohors.*

*Cohors ami-
corum, eadem,
qua, & Præ-
toria.*

ibi-

ibidem.

D. M.
 ÆLIVS. EPICTETVS. VETERANVS
 NAT. GRÆCVS. VIX. AN. L. NICOBVLVS. FILIVS
 PATRI. SVO. BENEM. F.
 AVRELIO. RODONI. PROCVRANTE.

Apud Marcellum Girardum.

AVR. ABITVS. MIL. COH. X. PR. Q. VERANI
 VIX. AN. XL. MIL. AN. XIII.
 NAT. BESSVS. NATVS. REG. SERDICA. VICO. MAGAN.
 AVR. VICTOR. AFFINIS
 ET. AVR. MAXIMVS. ET. AVR. ZOSIMVS
 ET. AVRELIVS. ZANTICA
 ET. AVR. GALANVS. HEREDES
 B. M. F. C. R.

ibidem.

AVRELIVS. FVLIANVS. MIL. COH. PR.
 Q. QVINTILLIA. . . AVR. TEVTAMERVS
 COH. II. PR. ELIA. MARCIA. CON. B. M. F.

Ad D. Archangeli ex Apiano.

D. M.
 ELIO. FORTVNATO. MIL. II. STAT. PRÆTOR
 ANTONIANORVM. SILVANIVS. MARTINVS
 COMMANIPVLVS. ET. HERES. BENEM. F.

ibidem.

D. M.
 Q. CISONIO. Q. F. HOR. APRILI. VETERANO
 COH. II. PR. ARCHITECTO. AVGVSTOR.
 PATRICIA. TROPHIME
 VIRO. BENEMERENTI.

Ad D. Pauli.

C. CISPIVS. C. F. SCAPT. SEVERVS. FLORENTIA
 MIL. COH. III. PR. VIX. AN. XLIII. MILIT. AN. XII.

Ad S. Crucis.

M. METTIO. M. FIL. PAL. PIO. EQVO. PVBLICO
 PRÆF. COH. V. THRACVM.

O o

In

In ædibus Andreæ Nicolæ.

C. SENIO. SEVERO. MANIPVLARIO. EX. III. FIDE
NATIONE. BESSVS. VIX. AN. XXXXVI. MIL. AN. XXV.
L. ÆMILIVS. DOLENS. HERES. B.M.F.

*Manipula-
rius.*

*Contuber-
nium.*

lib. 4.

3. Fast.

Ἀρχηγὸς ὄχλου, dicitur Manipularius in Glossis, sed λόχου, legendum existimat Lipsius. Manipuli Ductorem significat. Manipulum eundem facit Vegetius cum Contubernio; sed Contubernio signum nunquam fuit, Manipulo fuit. Varro; *Manipulos exercitus minimas manus, quæ unum sequuntur signum.* Ovidius.

Pertica suspensio portabat longa maniplos

Unde Manipularis nomina miles habet.

lib. 6. c. 4.

*Commani-
pulus.*

Sertum, vel Coronam ex manipulo herbæ appellat Donatus. Cincius lib. 6. Manipulos triginta notat in Legione in Agellio. Ducentos milites agnovit in Manipulo Isidorus. Vegetius centum. Alii sexaginta. Commanipulus ex eodem manipulo est.

LOCORVM PVBLICORVM ET SEPVLCRORVM.

Apud Spataphorum.

DIS. MANIBVS

P. ALFENI. ANTEROTIS. LOCVS. EX C
SEPVLCRIS. ET. ITINERIS. I. NERONI. P. XI.
IN. AGR. P. XXXIII. ET. PÆNA. EXCEPTA
HS XX. ET. P. ALFENO. RVSTICO. KT. ALFENÆ
P. L. LITE. LIBERTIS. LIBQ. POSTERISQ. EIVS.

*Actuarii li-
mites.*

Actuarios limites hic intellige, qui apud Higinum extra terminos Decumanos, & Kardinis latitudinem habent pedum xij. Per hos iter populo, sicut per viam publicam debetur. Ita enim cautum est lege Sempronia, Cornelia, & Julia. Quidam ex his, latiores sunt xij: pedibus, ut ij, qui sunt per viam militarem acti. In lege habes hæc Agraria, & in Coloniarum divisione. Aggenus sic meminit; *De fine lex Mamilia quinque, aut sex pedem lati-*

tu-

P R I M U S.

291

tudinem praescribit. Quoniam banc latitudinem, vel iter ad culturas accedens occupat, vel circumactus aratri, quod usucapi non potest; iter enim non qua ad culturas pervenitur, capitur usu, sed id, quod in usu biennio fuit. Quidam limites latiores sunt pedibus xij. ut ij, qui sunt per viam militarem acti.

ibidem.

M. AVIANVS. M. E.
CONIVNCTVS. II. VIR. ITER. TEXIT
ET. TECTVM. S. P.

In ædibus Bernardini Rotæ.

OPPIÆ. T. F. BASILLA. MATER. INFELICISSIMA. FECIT
BASSO. FILIO. OPTIMO. ET. PISSIMO
ET. SIBI. ET. AMANDO. AVC. L. CONIVGI
ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQ. BASSI. FILII. MEI
ET. MEIS. ET. AMANDI. ET. NATIS. NATÆVE. EORVM
LOCO. EMPTO. TERRÆ. IVGERIB. TRIBVS
ET. ÆDIFICIIS. OMNIB. CIRCANDATA MACERTA.

ibidem.

IVLIVS. FRONTO. ÆD. DVXIT
VIAM. A. FORO. FECIT.....
FEGIT. CLEIVOM.....

Apud M. Antonium de Cavalariis.

ET. PAEER. ET. FILI... M. SALIENDAMQVE...
TERTVLLA. RESTITVIT.

Apud Joannem Baptistam Portam.

ALBIÆ. C. L. FAVSTÆ. MERENII. T. COROELIVS
T. L. NICEPHOR. C. ALBIVS. C. L. ANOPTES
T. CORNELIVS. T. ET. C. ALBI. C. L. FAVSTVS. FECERVNT
INFR. P. XXV. IN. ACR. P. XXV.

Apud Sanctasidem.

ΔΙΟΣΚΟΡΙΑΑΣ. ΕΠΙΝΕΤΟΥ
ΑΧΑΙΟΣ. ΧΑΙΡΕ.

Qui hæredes erant Sepulcrorum, perticam, & decempedam agro-
rum possidebant.

Apud Spataphorum.

IN. HIS. ÆDIFICIIS. ET. LOCIS. PVRIS. ADIACENTIBVS.
SIVE. IS. LOCVS. AGER. EST. ÆLI. RVFINI. MILITIS
CVIVS. SE. POSSESSOREM. ESSE. EX. CAUSA. EMPTIONIS
P. ÆLI. ABASCANTI. PATRIS. SVI. ALFENIO. SENEÇIONI
SVB. PRÆF. CLASSIS. PR. MIS. PROBAVIT. ET. MERVIT
SENTENTIAM. QVAM. IVSSV. EIVSDEM. SENEÇIONIS
SVB. PRÆF. HVIC. TITVLO. PROSCRIPSIT. SENEÇIQ.
Q. C. C. DIXIT.

Calunniæ
canendæ
causa.

Necessariam fuisse inspectionem ædificiorum, & loci, de quibus apud me actum est re ipsa manifestatur. Cum igitur ædificia solo puro posita deprehenderim, neque ullo sepulcro superposita, vel conjuncta, apparet venditionem eorum jure factam, ideoque ad Ælium Rufinum militem ex causa emptionis pertinere videntur. Loci vero, siue agri, quem adjacentem ædificiis Ælius Abascantus pater Rufini ab hæredibus Patulci Diocletis aque mercatus est, cum habeat plurima, & dispersa locis sepulcra, jus per venditionem transferri ad emptorem non potuisset, cum pater Rufini, & postea Rufinus, quamquam non jure facta emptione semper in possessionem fuerint, nullo jure eum locum vindicare sibi Patulci possunt. Plane, cum in re presenti inspexerim lituratum ag, & erasum Patulcii dicunt remanere in stipul. capita quedam experimentia hæc verba; Actius Doc. Patul. Dioc. F. cum frater meus, qui nunc his adsum, vendunt P. Ælio Abascanto locum purum, in quo nulla sepulcra jacta superposita, neque conjuncta apparerent. Lib. Nep. pronap. Q. & reliqua. Ob contemptum tamen Religionis Rufinus P. Æli. Abas. F. agro privaretur, fietque pub. sepeliendor. militum. class. Pr. Mil. in usum. Hæredes vero Patul. Dioc. multentur sorte. una cum anatocismo bina centesima usura, propter neglectam religionem sepulcror.
clam

*idem diruto. pauporesq. milites class. Pro Mis. donati sunt dum a-
groscaunt, & moriantur, ne ere conlato current, sepelienturque.
Quam sententiam sanctam esse omnes sciunt. Idque totum testatur
marmor.*

Maximæ gratiæ agendæ illi sunt, qui nobilissimum hoc ve-
tustatis monumentum ex Miseno, Neapolim transtulit. Agro *Patula is.*
Neapolitano. qui tribuit, & Patulcidem, vel Patrusculum mon-
tem in Pausilypano dictum fuisse a Patulciorum ædificio existi-
mat, aliam inveniatur causam. necesse est, licet ibidem multa
conspiciantur in rupibus sepulcra. Ager hic proponitur Misenas,
cum Prætoris ejus locis Classis militum sepulcris sit destinatus. *Sepulcrorum
loca.*
Ad loca pura facit quod Cicero 2. lib. de Legibus ait; *Itaque
in eo, qui in navi necatus, deinde in mare projectus esset, decrevit
P. Mucius familiam puram, quod os supra terram non extaret, por-
tam heredi esse.* Idem Platonis affert verba. Vitat ex agro cul-
to, eove, qui coli possit, ullam partem fumi sepulcro;
sed quæ natura agri tantummodo efficere possit, ut mor-
tuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea po-
tissimum ut compleatur? quæ autem terra fruges ferre, &
ut mater cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis mi-
nuat, neve vivus, neve mortuus. Affert deinde leges,
quarum altera privatorum ædificiis, altera ipsis sepulcris cavet. *Sepulcrum
violatum.*
Sepulcri violati infamiam explicat Ulpianus Dig. l. 47. *Qui
etiam ea connectit; Si sepulcrum quis diruit, cessat Aquilia: quod
vi tantum, aut clam agendum erit.* Extat etiam edictum Præto-
ris; *Cujus dolo malo sepulcrum violatum esse dicetur, in eum in-
factum judicium dabo, &c.* *Anatocismus.* Anatocismus, anniversaria usuræ re-
volutio est, quam usuram usuratum vocant. Cicero Attico;
Gentesima, me observaturum haberem cum Anatocismo anniversario.
Græcam vocem deinde interpretatur, *Conseceram, ut solverem cen-
tesimis sexennii pactis cum renovatione singulorum annorum.* Agro *Neapolitano-
rum in sepul-
cris usus.*
sepulcris destinato Neapolitanos sepelivisse mortuos indicat Papi-
nius, de Patre,

nunc lumine sicco

Ordior acclivis tumula, qua malle quiescit

Jugera nostra tenens

& arbores funestas adhibere rogis solitos,

funestamque hedoris irrepere taxum

Extimui, trepidamque (nefas) arefcere laurum.

Va-

Varios sepeliendi modos in Urnis marmoreis habemus. Hunc præcipue lapidem in cuiusdam ædis pariete in Via nova, ad D. Claræ.

MAGISTRATUUM.

Apud Spataphorum.

P. ÆLIO. P. F. PHILOGO. AVG. DEVRIONI. CAPVÆ
ORNATO. SENTENTIA. II. VIRAL.
ÆLIA. APHRODISIA. MATER. ET. SIBI. FECIT.

ibidem,

C. CAVDIO. C. L. TRIVM
CAVDIA. C. L. PHILVMNIA. PATRI. SVO
BENEMERENTI. VERACI. ET. INNOCENTI
HANG. STATVAM. EREXIT. HAVÆ. SALVE.

Apud

Apud Joannem Baptistam Portam.

D. M.

M. MANLIO. EPAPHRODITO. AVGVSTALI
IDEM. QVINQ.

Apud Felicem Januarium Consiliarium.

D. M.

M. ANTONIVS. IANVARIVS. HONORATVS
AVGVSTALIS. MISENIS. VIX. AN. L.
TESTAMENTO. PONI. IVSSIT. M. ANTONIVS
ALEXANDER. PATRONO. INDVLG. CONSVMANDVM
CVM. LIB. LIBERTABVSQ.
Q. E. H. M. SS. HH. EX. N. S.

Qui enim
heredes mo-
numentum
sequuntur
heredes ex
nostris sunt.

Puteolis lapidem reperi, in quo hujus conjux Junoni Pronubæ
ædem ædificandam jubet. SIL. PETRONILLA. M. ANT. IANVA-
RII COIVX. GRAVISS. EX. TT. SS. HH. VI. IVNONI. PRONV-
BÆ SVÆ. VIRG. EREPTÆ. PRIM. ÆDES. MAR. CONSTRVATVR.
IMP.

Juno Pronu-
bæ.

Apud Curtium Tipaldum.

G. SEPTIMIVS. C. F. LIBO. ÆD. SCR.
ÆD. GVR. SIBI. ET
LIBERIE. FAVSTÆ. VX. SEPTIMIÆ
AMARANTIN. L.

In D. Mariz Coronatz.

L. CÆSONIO. L. F. QVIRINA. ORCINIO. RVFINO
MANLIO. BASSO. CLARISSIMO. VIRO. SALIO. PALATINO
PONTIFICI. MAIORI. PRÆTORI. QVÆSTORI
CÆSONIVS. HEDYLVS. PROC. PATRIS.

In ædibus . . . Bonaventuræ.

AVRELIO. SYMPHORO
AVG. LIB. OFFICIALI. VETERI. A. MEMORIA
ET. A. DIPLOMATIBVS. EXORNATO. ORNAMENTIS

DE-

DECVRIONALIB. ORDO. SPLENDIDISSIMVS. CIVI
OB. MEMORIAM. ET. INSTANTIAM
ERGA. PATRIAM. CIVESQ.

*Magister me-
morie.*

lib. 27.

Inter Præfecturas, Magister erat memoriz. Vopiscus in Caro; Junius Calpurnius, qui ad memoriam dictabat. Meminit & Trebellius Pollio in historia Claudii Cæsaris, & Herodianus lib. 4. Libertorum clarissimus Pegasus a memoria, dum ad litam moratur, viro defunctus. Ammianus; Eupraxius Casariensis magister ea tempestate memorie, primus omnium exclamavit. Idemque Magisterio memorie peracto. Hic Magistratus adnotationes dictabat, & emittebat. Regni Secretarium dicerem. Magistrum libellorum, Cognitionum Sacrarum, Epistolarum, memoriz, in lapide Romano conjunctos legitus. Lapis Putolanus est.

Apud Pignones.

M. PACCIVS. M. P. POM. BASSVS. AVGV. R.
ÆDIL. II. VIR. VOLCEIS. SIBI. ET. SVIS
PACCIE. M. F. BASSÆ
MANLIE. CN. F. RVFÆ
PACCIE. L. F. MAXIMÆ
PACCIE. M. L. GRATE.

Ad D. Annæ.

SEX. FIRMIO. SEX. F.
EMILIO. SABINO. ÆD. FORM. LII.
PLOTIA. DORIS
MARITO. OPTIMO. ET. SIBI.

lib. 8. c. 7.
*Forma aqua-
rum.*

Formæ Canales fructiles sunt; & arcuati, sic enim loquitur Vitruvius. Sidonius Apollinaris ad Heronium; *Cujus mihi non solum Formas, verum etiam Naumachias videbat epotaturus.* Ea vox passim in antiquis Inscriptionibus, Libratoriis, & Aquariis amica. Frontinus lib. 1. & 2. Anonymus auctor de Aquæductibus; *Nunc nomina aquarum, quæ usibus eterne Urbis Formarum constructionibus advecta sunt, indicemus.* Symmacho ep. 33. l. 10. & Cassiodoro ep. 21. 31. & ultima, lib. 3. familiarissima. Prag-
ma.

matica Justiniani a Juliano Patricio interpretata cap. 24. *Reparationi Formarum*. Idem Novella 17. *ὀλκῶν*, *Formarum*, vertit. Magistratus, qui Formas curabat, Curator Formarum dicitur a Cassiodoro ep. 6. l. 7. Comes Formarum, a Notitia Imperii. Cujus formula apud Cassiodorum erat sub dispositione viri illustris Præfetti Urbis. Neapoli, *Formale*. Hisce aquis præcipue Civitas nobilitatur, propterea quod in Formis utrumque præcipuum est, ut subterraneus cuniculus tota Vrbe circumfusus sit admirabilis, & aquarum salubritas singularis.

Curator Formarum, Comes Formarum.

Formale Neapolitanum.

Ex Apiano.

P. ELIO. P. F. AGRIPPINO
 CORNICVLARIO. PROVINCIÆ. BELGICÆ
 FRATRI. CARISSIMO. ET. ELIÆ. AMABILI
 MATRI. PISSIMÆ. VICTORINVS. AVG. LIB. F.

Cornicularium Legionariæ militiæ nomen, ut Commentariensis, sententiis damnatorum exequendis præfuisse scribit Maternus lib. 2. & Julius Firmicus l. 10. c. 6. At vero antiquiorem eum Magistratum reperio, eumque apud se habebant Tribuni plebis, quorum acta, plebiscita, iussaque scribebat, & servabat. Idcirco posterior ætas Secretarium eum existimavit. Valentinianus post Principes, Cornicularios collocat. In Cassiodoro, *anno tantum usque ad festum Domini Nativitatis manebat Cornicularius in officio, tum pro strenâ septem solidis acceptis exhibat*. Ut in acie dicitur Cornu (inquit Turnebus) ita in cohortibus Tribuni militum, Corniculum, & fortasse in ordinibus Centurionum, a quo Cornicularius, qui Corniculo Tribuni militum præerat. Valerius Maximus; *Libidinosi Centurionis supplicium. M. Lætorii Mergi Trib. militaris æque similis fœdus exitus sequitur; Cui Cominius Tribunus plebis diem ad populum dixit, quod Cornicularium suum stupri causa appellasset*.

Cornicularius.

Corniculum.

lib. 6. c. 1.

S E R V O R V M.

Apud Spataphorum .

D. M.
Q. OCCI. NARCISSI
Q. OCCIVS. EPIGONVS
LIB. F.

D. M.
VICTORIÆ. QVÆ. VIXIT
AN. V. ET. MENSES. II. D. XX.
SERVEA. MARCELLINA. NVTRIX
BENEM. F.

ibidem ,

CHRYSEROS. CÆSARIS. SER.

ibidem .

TAVRO. SECVTORI. CÆSARIS
B. ANNIS. XXIII. CALLISTE. CONIVX. BEN.

ibidem ,

VERNA. PVER. O. MI. VERNA. QVIS. AH. QVIS
AB. AVRA. TE. IN. TENEBRAS. RAPVIT. PERDITVS. HEV
MORERER, NI. TECVM, ASSIDVE. LOQVERER. NI
SÆPE. IOCANDO. FALLERER. HINC. DVM. TE. CONTINVO
ASPICIO. SEMPER. ERO, TECVM. ET. SI. ME. SOPOR
OCCVPET. VMBRA. TE. VMBRAM. PEEAM. ERGO
VNQVAM. NE. METVE. ABS. TE. ABEAM.

*Verna, quis
dicitur .*

*Gallina, lin-
gua vernacu-
la.*

Marmorea, tabella quæ in medio aliquot habet foramina. Verna is est, qui domi ex ancilla nascitur, licet in servitute sint, omnis enim ancillæ foetus domini est. Differt itaque a seruo, qui aut jure belli, aut ære in nostram venit potestatem. Vernaculum dicimus omne, quod intra parietes domesticos alitur. Gallina hinc vernacula, & lingua vernacula. In aliis lapidibus, VERNA CÆSARIS, & VERNA PEDISEQVVS. Injuriz aliquando

no.

nomen datum . Sic enim Amphitruo Mercurium pseudo Sotiam nominat ,

Cum circuitu tuo isthuc bodie Verna verba funditas .

Vernam Paternum ab epistolis legimus , & Vernarum Dispensatorem Capitoli .

ibidem ;

RESTITVTA . ABASCANTA
ANCILLA .

ibidem ,

Q . BRITTIO . AMERIMNI . CHARITIOSI
Q . BRITTIVS . CLEMENS . ALVMNO . VIX . AN . IX .

Apud Horatium Palombam .

HORATIÆ . FVNICILIÆ . M . HORATIVS . PROBIMVS
ET . HORATIA . TRYPHOSA , PATRONÆ . BENEM . FECIT .

Apud Spataphorum .

IVSTVS . CESARIS . FECIT . SIBI . ET
LVCILIÆ . PRISCE . CONIVGI . KARISS,
QVÆ . VIX . AN . XX . MEN . VII , DIES . XV .
POSTERISQ . SVIS . F , P . VIN . A . IX . ITER
COMMVN . MONVMENTVM

Apud Joannem Hieronymum Januarium .

AGRIA . ANTHIS
FECIT . AGRIÆ . LVCILLÆ
ALVMNÆ . SVÆ .

Apud Conchanorum Principem .

D . M .
A . VESONIO . PARAMYTHIO
VESONIA . PRIMA . CONIVX . ET
EVTYCHES . ET . ZOTICVS
LIB . PATRONO . B . M .

P p 2

Præ-

*Feminarum
prænomina.*

Prænomina habuisse fœminas præter Cajam, affirmat Sigonius; Luciam, enim, Publiam, Numeriam, habent lapides. Et Festus, Cæciliam, & Tarratiam. Præterea, Primam, Secundam, Tertiam, Quartam, & hujusmodi. Quare Tertiam Juniam legimus in Suetonio, quam Tertullam vocat Cicero lib. 13. epistolarum ad Atticum. Paulus Æmilius filiam nomine Tertiam habuit. Hinc Paulus apud Ciceronem, *O mea Tertia*. In lapidibus, T. LIVIVS. LIVIÆ. T. F. QVARTÆ. ET, QVINCTÆ NONIÆ. RVFÆ. ET, NONIÆ. Q. F. QVINCTVLÆ. Consueverunt tamen prænomina & præponi, & postponi, PRIMA VALERIA; SALVIA PRIMA; QVARTA HOSTILIA; LIVIA QVARTA. Qui verò prænomine tantum, & nomine fœminas insignitas fuisse scribunt, animadvertant in antiquis lapidibus, *Furiam Sabionem Tranquillinam Gordiani conjugem*; & *Cn. Sejam Herenniam, Sallustiam Barbiam Orbianam* Valentini Imperatoris uxorem; & *Fabiam Aconiam Paulinam*.

Apud M. Antonium de Cavalariis.

ΣΟΤΚΚΕΣΣΩ ΕΤΗΣΕΝΗΤΙΩ.

Apud Argentarios.

D. M.

FABIÆ. RHOINES

FABIA. DASVMII. LIBERTÆ. OPTIME.

Apud Capacium.

C. IVLIVS. HYPOPTVS

C. IVLIVS. NARCISSVS

NIGRI. LIB. DE. SVA. P.

FECERVNT. SIBI. ET. SVIS.

Ad Plagiam dum foderent puteum in quadam lateritia conca-
meratione lapis quatuor clavis parieti adfixus repertus est, & in
parva theca vitreus lapis, quem ædificatores nolentes fregerunt.
Massa quædam vitrea est, Aquæmarinæ similis alba crustula ve-
luti argentea subducta. Apud eundem Servilii Medici lapis in
Palæpoli relatus est,

OF.

O F F I C I O R V M.

Apud Spataphorum.

D. M.

M. PERPENNVS. SMARAGDVS
MARTIALI. MAGISTRO. SVO
... STIT. RI. B. M.

ibidem,

CN. METIVS. FELIX
LANISTA. AVGVSTI.

Hujusmodi servos plurimos domus Augustæ habebat. In antiquis lapidibus, Sutor Augusti, Designator Cæsaris Aug. Servus ab hortorum cultura, Viridarius, Topiarius ex hortis, Villicus in hortis; Præguſtator Cæsaris, Præpositus a chryſtallinis, Piſtor Ti. Germanici, Tonſor Aug. Aug. L. A cura amicorum, AVG. L. Invitator Tricliniarcha a veste, a cubiculo, a potione, a veste Regia, & Græcula, præpositus argenti, & ab argento, a supelleſtili, a studiis, a manu, a Bibliotheca Latina, a Bibliotheca Græca, ab Epistolis Græcis; a rationibus, Tabularius a muneribus, Tabularius Villæ Tiburtis, Tabularius rationis Fisci, Tabularius marmorum, Cerealis, a marmoribus, exactor prædiorum, Dispensator, exactor operum Dominicorum, Xantaſcriniorum libraria, Nomenclator Aug. Præpositus Velariorum, Nomenclator a censibus, ex corpore Lecticariorum Cæsaris, Ministrator, Servus Lecticarius a commentariis vehiculorum, Servus Castellarius aquæ Claudæ, Præguſtator D. Augusti. Macchia Flora Tonſtrix, Cocus, Servus supra Cocos, Avium Farctor Cæs. de quo Lampridius in Alexandro; *Nam aviaria instituerat pavonum, fastanorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam, hisq. vehementer oblectabatur, maxime palumborum; & ne eorum pastus gravaret, servos habuit veſtigales, qui eos ex ovis, ac pullicenis, & papionibus alerent. Servus ab marmoribus Aug. præter alia officia libertis data.*

VI.

 VIRORVM, ET CONIVGV.

Apud Spataphorum .

LVCRETIE. TERENTIE
 CONIVGI. SANCTISSIME
 ET. M. VALERIO. EVTYCHIANO
 FILIO. DVLCISS.
 QVI. VIX. AN. III. M. VI. D. XVII.
 B. M. F. TYCHIVS.

ibidem ,

C. MARIVS. VOLSON. F. SERG.
 MAXIMVS. TR. DE. LIB. Q. AQVILA. SIBI
 ET. SILIE. EVTYCHIE. VXORI. ET. LIBERTIS
 LIBERTABVSQ. POSTERISQ. CVM. OMNIB.
 T. F. I. EX. HS. CC LXX. ADIECIT. EO. SILIA
 EVTYCHIA. CONIVX. HS. LXX. XXX. CCG.

ibidem ,

D. M.
 M. COCCEIO. ZOSIMO. IVNIA. PHILOMENE
 CONIVGI. BEN. VIX. AN. XXVI. M. III.

ibidem ,

CORNELIE. SECVNDE. VIXIT. ANN. XXXIII.
 ADRASTVS. CONIVGI. SVÆ
 BENEMERENTI. FECIT. ET. SIBI.

Puteolis repertus.

D. M.
 CREONITE. PROCILLE. CONIVGI. SANCTISSIME
 MVNDVS. MARCELLINVS. D. D. FECIT.

Apud Spataphorum .

C. MARCIVS. C. F. PAPIA. SIBI. ET. SVIS. LIBERTIS
 LIBENTERQ. HOC. MONVMENTVM. SIVE. SEPVLCRVM
 EST. HEREDES. NON. SEQVETVR. VIX. AN.

ibidem ;

ibidem ,

M. CECILIVS. PRIMIGENIVS
CVM. COSSINIA. A. F. DAPHNE
VXORE. SVA. QVAM. ABVXIT. DIE. VIII.
RELICTIS. PARENTIB. MISEMRIMIS .

ibidem ,

L. PACIO. IVSTO
PACIA. SPES. PATRONO
ET. CON. B. M. ERE. CONLATO
PIETATIS. CAVSA .

ibidem ,

D. M.
CLAVDIA . ENICEA
L. COSSINIO. PRÆFECTO. CONIVGI . B. M.

ibidem ,

ANICIE. SP. F. AMPLIATÆ. LIBERTIS. LIBERTAB. Q.
MEIS. POSTERISQ. EORVM.

ibidem ,

Q. VQCONIVS. VERVS. VIX. AN. LV.
STAPHILE. VXOR. FT. HYGIA. SOROR. B. M. F.

ibidem ,

MEMORIÆ. NICINIÆ. EPICTESI
C. AVLIVS. THALLVS. CONIVGI. SANCTISSIMÆ.

ibidem ,

D. M. S.
AVRELIO. IVLIANO. HOMINI. BENEMERENTISSIMO
AVRILIA. HIPONS.

Apud

Apud Ioannem Hieronymum Ianuarium.

NINNIE. MAGNE. VIX. AN. XIX. M. II. D. XIII.
M. NINNIVS. EHV. ET. PRISIVS. CONIVGI. BEN.

ibidem ,

VLPIE. IANVARIÆ. LABERIO. TATIANO
CONIVGI. SVÆ. B. M. VIX. AN. XXXVIII. M. V.

ibidem ,

D. M.
Q. CRITONI. IANVARIO. VIX. AN. XLV.
ANIANA. DEVTERA
CVM. QVO. VIXIT. ANN. XXXVII. CONIVGI. B.M.
QVÆ. PIETATE. PLENA. HOC. LIBENS. FECIT.

ibidem ,

MARIE. ROMANÆ. L. MARIVS. EVPHRATES
CONIVGI. SANCTISSIMÆ. B. M. F. C.

Apud Girardum.

D. M.
M. VALERIO. HERMET.
LACIA. HELPIS. CONIVGI. OPTIMO. F.

ibidem ,

D. M.
COLATINVS. TAR.
DVLCISSIMÆ. MEÆ. CONIVGI. ET
INCOMPARABILI. LVCRETIÆ
PVDORIS. ET. MULIERVM. GLORIÆ
QVÆ. VIX. AN. XXII. M. V. D. XVI.

ibidem ,

LICINIÆ. VENVSTÆ
HERENNIVS. SALVIVS. CON.

Apud

P R I M U S.

305

Apud Iulium Palermum Conflarium.

P. EMILIVS. ABASCANTVS
FECIT. SIBI. ET. EMILIE
SVÆ. CONIVGI. BENEMERENTI.

In Coronatæ templo.

L. VALER. XINNE. FECIT. VALERIA. CIMBILIATA
CONIVGI. SVO. BENEMERENTI.

In Toleti Regione.

D. M.
VINICIE. A. F. RVFINE. VXORIS. RARISSIMÆ
P. IVLIVS. P. . . CVLLIVS.

Ad Capuanæ Sedile.

CN. POMPEIVS. EVPHROSIVS
ET. IVNIA. GEMELLA. VXOR
EX. BONIS. SVIS. HOG. SIBI. SVMPSERVNT.

Apud Capacium.

VENVSTÆ. CONIVGI. BENEMERENTI
QVÆ. VIX. A. XVI. M. X. D. XIII.

Apud Sanctinos.

ΣΩΣΙΠΑΤΡΑ. ΣΤΑΤΙΟΥΧΑΙΡΕ.

Post cathedralem Ecclesiam.

D. M.
PONTINE. L. F. CAPITOLINE
M. AMYLIVS. M. F. EXORATVS. VXORI
PIENTISSIMÆ. BENEM.
VIX. AN. XIX. M. XI. D. XIX.

Apud Spataphorum.

L. AVRELIVS. ZOSIMVS
FECIT. CLODIÆ. CHARIDI. CONIVGI. DVLCISS.
QVÆ. SI. AD. VITÆ. METAM. PERVENISSET
NON. HOMINIB. NEQVE. DIIS. INVIDISSET.

Q9

ibi-

L I B E R

ibidem ,

D. M.

C. ELIO

QVI. SI. TANTILLVM. QVERELARVM. IN. CONNVBIO
LIQVISSET. LACRIMARVM. TOT. IN. MORTE. NON. FVDISSET
CRISPA. CON.

ibidem ,

IVLIÆ. IVLIANÆ

QVÆ. VIX. AN. XX. M. XI. D. VII.

POSSIDET. NON. MERITA. LOCVS. HIC. CITO. CORPUS. INIQVVM
QVÆ. TALEM. VITAM. MERVIT. VT. CVRVA. SENECTVS
NOLVERVNT. SVPERI. CITO. REDDIDIT. VITA. NEFANDIS
QVOD. FVIT. AD. SVPEROS. INIMICA. NEMINI. VIXIT.

IVLIVS. VICTORINVS. ET. ÆLIA. THEODATO
ET. C. VICIRIVS. SOTER. CONIVX. B. M. F.

Ad ædem Florentinorum.

D. M.

IVLIÆ. EPIGONÆ. RARISSIMÆ. FÆMINÆ
TI. IVLIVS. EYPOR. CONIVGI. BENEMER.
CVM. QVA. VIX. A. XXX.

Apud Horatium Palombam.

D. M.

ANNIÆ. CHROMIVS.
CONIVGI. CONSERVATRICI. BEN. FECIT.

Apud Ioannem Baptistam Portam.

D. M.

IVLIÆ. PACI.

P. ÆLIVS. HERME. CONIVGI. BENEM.

ibidem .

MATVTINÆ. LACENÆ. FÆMINÆ. SANCTISSIMÆ
TV. QVI. LEGIS. HAVE. ET. VALE.

Apud Spataphorum .

D.O.M.

D. O. M.

INIICE. SI. PIETAS. VSQVAM. EST. SVSPIRIA. ET. IMPL
 MECVM. HOSPE. LACRIMIS. MARMORIS. HOC. VACVVM.
 NAM. FORMÆ. EXEMPLVM. PERIIT. CVM. OBIIT. MEA. LYDA
 QVAM. PERIERE. HOMINES. VEL. PERIERE. DII.

Tabella hæc marmorea in medio parum habet concaui,
 & in eo quinque foramina, vt inde suspiria iniicerentur.
 Lepidissimum epigramma.

ibidem,

GAPHVRA. GLAPHYRI. LVSCI. F. ADFECTA. ADEO
 CINERIBVS. C. LVTII. FAVSTI. MARITI. HEV. RA-
 RISS. VT. AD. ALIVM. TRANSIRE. NVNQVAM. VO-
 LVERIM. ET. SI. FORTVNA. PRÆPOTENS. CON-
 STANTIÆ. SEMPER. INIMICA. SVRDO. DISCRIMINE
 PVDICITIÆ. PLACIDAM. RVINAM. MINABATVR
 ET. VIRIDIS. ÆTAS. FIDEM. CONIVGII. VIOLARE
 IMPELLEBAT. INTER. VTRASQVE. TAMEN. FLV-
 CTVANS. MVLIER. MENS. VII. D. XI. NON. TAM
 CORPVS. CŒLEBS. QVAM. ANIMVM. PVDICVM
 SERVAVI. ET. NE. A. TANTORVM. DOMESTICA
 HOSTIVM. PVGNA. CONTINVO. AVGSCENTE. VIN-
 CERER. PROCORVM. PETVLANTEM. TVRBAM. FV-
 GIENS. VIVAM. ME. CONDIDI. MONVMENTO. AT
 POSTERI. SI. INVIDETIS. IMITAMINI. SI. QVIS
 VERO. PROBAVERIT. PROBETVR. SIN. IMPROBA-
 VERIT. IMPROBVM. SE. ESSE. SCIVERIT. VALE. MORS.
 VIX. AN. XVII. SALVE. VITA. PERPETVA.

Latinæ linguæ elegantiam epigramma effundit. Stylum
 tamen antiquitatem non redolere ob nimiam elegantiam,
 arbitrati sunt. Eiusdem tamen argumenti antiqua habemus
 epigrammata.

P. CORNELIA. ANNIA. NE. IN. DESOLATA. ORBI-
 TATE. SVPERVIVEREM. MISERA. VIVAM. ME. VL-
 TRO. IN. HANC. ARCAM. CVM. VIRO. DEF.
 INCOMPARABILI. AMORE. DIL. PAMNAI. DEDO
 CVM. QVO. VIXI. AN. XX. SINE. VLLA. LIB.
 LIBERTABVSQ. NON. QVOTAN. SVPER. ARCAM
 PLOTONI. Et. OXORI. PROSERPINÆ. M. OMNI-
 BVSQ. SACRVFICENT. ROS!SQ. EXORNENT. DE. RE-
 LIQVO. IBI. EPVLENTVR. DO. D. P. M. DA. EX. HS. X.
 ATQVE. F. FACIVNDVM. DELECA. VALE. VITA.

Q9 2

Pro-

Propè Noriciam, quam Goriciam vocant, idem factum legitur à Tibulla C. Sempronij filia, quæ Inferno Plutoni, Tricorpori vxori, Tricipiti Cerbero vouens, viam se monumento condit, ne obrutis domus lapsu sex filijs, desolata orbitate supereffet misera.

P A R E N T V M.

ibidem ,

CRISPE . FILI . LEPIDISSIME . HEV . HEV . ORCVS
CVM . TE . VORAVIT . DELICIVM . MIHI . OMNE
ABSTVLIT . BACVLVM . EXVCTIS . MEDVLLIS . EDEN-
TVLÆ . SENECTVTIS . SECVIT . SPEM . NEPOTVM
ABSTRAXIT . SECVM . MAXIMAM . IN . TANTA . DEMVM
ORBITATE . DESOLATVS . SVPER SVM . VT . NI . QVI
SECVS . SENTIVNT . MANES . VETVISSENT . VIVVM
ME . TECVM . CONTVMVLASSEM . VIX . AN . XII .

CRISPVS . PATER . INFELICISS . F . SIBI . ET . SVIS
LIBERTIS . LIBERTABVSQ . POSTERISQ . IPSOR .

ibidem ,

D . M .

C . IVCVNDO . C . F . EXQ . QVI . VIX . AN . VII . ET . SEPTIES
SPECTANTIB . PVB . IMPP . GAL . OTH . SIL . VIT . ET . P . R .
SALTAVIT . CANTAVIT . ET . PLACVIT . PRO . IOVIS
QVIB . CVNCTOS . OBLECTABAT . SI . QVOD . OBLE-
CTAMENTI . APVD . VOS . EST . MANES . INSONTEM
REFICITE . ANIMVLAM .

FAVSTVS . NVNQVAM . FAVSTVS . DAT . INFELICISS . F .

ibidem ,

HEV . VOTA . HEV . PRECES
ORCVS . TANDEM . ERIPVIT
EPHEBO . FILIO . DVLCISSIMO
HERMIA . MAT . INFELICISS . F .

ibidem ,

D . M .

ZOSIMO . REBERENTI . PIENTISSIMO
ARCANIVS . F .

ibi-

P R I M U S .

309

ibidem ,

D. M.
C. VALERIO. C. F. EVMORPHIANO
VITÆ. SVÆ. ANNUM. AGENTI. XXI. M. I. D. IV.
VALERIUS. ET. SEMPRONIA
PARENTES. MISERI. FILIO. SANCTISS.
ET. REVERENTISSIMO. FECERVNT.

ibidem ,

M. AMVLIO. EPINICO
L. ACISIVS. SOSVS. PATER
ET. EM LIA. MAXIMILLA. MATER
VIX. AN. XXXI. M. V. D. XX.
FILIO. PIENTISSIMO .

IN ædibus Io. Hieronymi Ianuarij .

D. M.
L. HERENNIO. L. FIL. FLORO
VIX. A. I. M. XI. D. XVII.
HERENNIUS. FLORVS. M. C. L. PRISCA. PARENS.

ibidem ,

NEPOTILLA. ET. NEPOTILIANVS. FIL. EIVS.
IN. HOC. LOCO. CONDITI. SVNT.

In ædibus Girardi .

DVLVINIÆ . VELLEIÆ
FILIOLÆ . DVLCISS.
PARENTES . MÆSTISSIMI .

DECIPIMVR. VOTIS. ET. TEMPORE. FALLIMVR. ET MORS
DERIDET. CVRAS. ANXIA. VITA. NIHIL.

Apud Tipaldum .

D. M.
L. NEAPOLITANO. LIBERALI
QVI. VIX. AN. XL. M. VIII.
TANNONIA. VENERIA. MATER
FILIO. KARISSIMO . B. M. FECIT.

Apud eundem .

Q.

L I B E R I

Q. RUTILIO. FILOXENO
VIX. A. XIII. M. V. D. XVIII.
RUTILIA. ISIAS. MATER. PIENTISSIMA.

Apud Capacium.

L. TRIARI. LL. HERMOGE....
CLODIA. Q. L. MVSA
CHRESTE. MATER
DIONYSIVS. HERM.....

Apud Spataphorum.

D. M. S.
GAVIÆ. DOMATÆ. FILIÆ, DVLCISSIMÆ
QVÆ. VIX. AN. II. M. V. D. XI.
GAVIVS. QVINTILIANVS. ET
ELBIA. DOMATA. PARENTES.

ibidem,

D. M.
M. POSTVMI. IVLIANI
FILL DVLCISS. QVI. VIXIT. AN. XIII. M. XX.
FECERVNT. M; POSTVMIVS. IVLIANVS. ET
HISPELLATIA. PROCVLA. PARENTES. INFELICISS.

ibidem,

ΔΑΙΛΟΚΩ. ΠΑΙΔΙΩ
ΓΑΥΚΤΑΤΩ.

ILLVSTRIVM VIRORVM.

In æde Pontani.

ΕΝΘΑΔΕ. ΤΗΝ. ΙΕΡΑΝ. ΚΕΦΑΛΗΝ. ΚΑΤΑ. ΓΑΙΑ. ΚΑΛΥΠΤΕ
ΑΝΔΡΩΝ. ΗΡΩΩΝ. ΚΟΣΜΗΤΟΡΑ. ΘΕΙΟΝ. ΑΛΚΕΙΒΙΑΔΗΝ.

ΛΟΥΡΗΑ. ΑΤΑΛΑΝΤΗ
ΙΔΙΩ. ΠΑΤΡΩΝΙ
ΚΑΛΟΣ. ΒΕΒΙΩΚΟΤΙ
ΕΠΟΙΗΣΕΝ.

LV

L V D O R V M .

In D. Joannis Majoris.

A. VERATIO. A. F. PAL. SEVERIANO. EQVITI. ROM. CVR. REIP. TEGIANENSIVM. ADLECTO. IN. ORD. DECVRION. CIVI. AMANTISSIMO. QVI. CVM. PRIVILEGIO. SACERDOTIS. CÆNINENSIS. MVNITVS POTVISSET. AB. HONORIB. ET. MVNERIB. FACILE EXCVSARI. PRÆPOSITO. AMORE. PATRIÆ. ET HONOREM. ÆDILITATIS. LAVDABILITER. ADMINISTRAVIT. ET. DIEM. FELICISSIM. III. ID. IAN. NATALIS. DEI. PATRI. N. VENATIONE. PASS. DENIS BESTIIS. ET. IIII. FERIS. DENTAT. ET. IIII. PARIBVS FERRO. DIMICANTIBVS. CETEROQ. HONESTISSIMO APPARATV. LARGITER. EXHIBVIT. AD. HONOREM QVOQVE. DVVMVIRATVS. AD. CVMVLANDA. MVNERA. PATRIÆ. SVÆ. LIBENTER. ACCESSIT. HVIC CVM. ET. POPVLVS. IN. SPECTACVLIS. ASSIDVE BIGAS. STATVI. FOSTVLASSET. ET. SPLENDIDISSIMVS ORDO. DECREVISSET. PRO. INSITA. MODESTIA. SVA VNIVS. BIGÆ. HONORE. CONTENT. ALTERIVS SVMPTVS. REIP. REMISIT. L. D. D. D. C. I.

Locus datus
Dnreto Col-
legii.

Si affirmare possem hunc Lapidem littera pulcherrima, & flo-
renti Neapolitanum esse, nec aliunde advectum, nihil esset il-
lustrius ad Theatri, Circiq. Venationes, & munera gladiatoria
comprobanda. Omnis enim Spectaculorum gloria hic elucet. Ve-
rarium habemus Ædilem; & ab Ædilibus præcipue Venationes
in Circo edebantur, licet a Dictatoribus etiam, Consulibus,
Prætoribus, Quæstoribus, ipsisque Imperatoribus editas legamus.
En tibi Venationes cum Gladiatoribus conjunctæ. Suetonius enim
in Claudio; *Frequenter etiam in Vaticano Circenses commisit, non-*
numquam interjecta per quinos missus venatione; cum enim populus
varietate gauderet, per interludia, aut funambulium, aut Vrsuum,
aut par Gladiatorum postulabat. QVATVOR (hic) FERRO DI-
MICANTIBVS; cum Venatione, Gladiatoribus; quamvis Claudius
Gladiatores sine Venatione dederit; Augustus aliquando Venationem tantum in Circo; aliquando, Naumachiam, Gladiatores, & Venationes. Habes MVNERA; quæ, aut in funere viro-
rum, aut fœminarum nobilium exhibebantur; parturientis filii
causa

Venationes
& Gladia-
tores.

c.21.

Munera gla-
diatoria.

causa meminit Seneca; ob salutem Principis; ob victoriam, & triumphum; ob natales Augusti celebravit Julius Antonii filius.

Natalis.

HIC OB NATALEM DEI. PATRI. N. Hæc mihi religio penitus ignota. BESTIAS, FERASQ. dum legis; scito varias e cavea Feras efferri solitas; Ursos e Calcedonia, & Pannonia evocatos, Leones, & Tigres ex Africa, Crocotes, & Rhinocerotes ex India, Crocodylos ex Ægypto, e Dalmatia; Hispania, Gargano, Apennino, Sicilia item plurimas, ad quas captandas Venatores fuere publici; & emi Leones, moris fuit. Ad DENTATAS intelligendas hæc habeto ex Æliano, animalium alia dentibus fer-

Animalia que in Circis.

Dentata fera.

rata, ut Lupus, Canis, Leo, Panthera; alia utrinque dentata, ut Homo, Equus, Asinus; alia continuis dentibus, ut Bos, Ovis, Capra; alia quæ exertes dentes ostendunt, Aper, Elephantus, licet cornua potius in hoc appellanda ducat. Quid vero in Circi curriculo promptius, quam Bigæ?

TEGIANENSIVM Resp. plane mihi incognita. CÆNINENSIVM sacerdotio fuisse munitum, ideoque a muneribus facile potuisse excusari, respicit ad illud Ulpiani 23. lib. ad Edictum; *A civilibus officiis excusantur, qui Sacerdotium nati sint.* Nec ab re addimus illud Modestini; *Honorem sustinenti, munus imponi non potest.* CÆNINA Urbs, Antemnæ, & Crustumerium, primæ Urbes Romulo bellum intulere. Cæninensium vero Rege propria manu occiso, Romulus victricia arma Jovi Feretrio dicavit, cui Templum haud magnum in Capitolio condiderat. Cæninam autem, & Antemnas, a Græcis ædificatas fuisse scribit Halicarnasseus, iisque præcipue, qui ex Arcadia venerant. Splendidissimum ordinem, & si de Puteolano intelligendum existimarem, ob superiorum lapidum memoriam; de Neapolitano tamen quoque posse intelligi, quis negaret?

Ganina Urbs.

T R O P Æ O R U M.

ΤΗ.ΕΛΛΑΔΙ.ΤΟ.ΤΡΟΠΑΙΟΝ.ΕΣΤΑΘΗ.ΚΑΤΑ.ΝΙΚΗΘΕΝΤΩΝ
ΤΩΝ.ΚΑΡΥΑΤΩΝ.

Marmoreum Tropæum affabre sculptum, in quo Carias Provincia sedet.

Finis primi Libri.

JULII CÆSARIS CAPACII
URBIS NEAPOLIS A SECRETIS ET CIVIS
HISTORIÆ
NEAPOLITANÆ

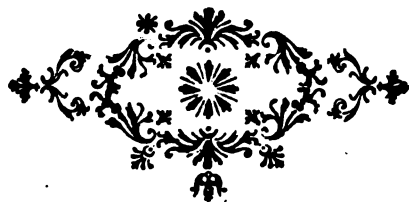
LIBRI DUO

IN QUIBUS ANTIQUITAS

Ædificii, Civium, Reipublicæ, Ducum, Religionis, Bellorum,
Lapidum, Locorumque adjacentium, qui totam fere
Campaniam complectuntur, continetur.

——
TOMUS SECUNDUS.

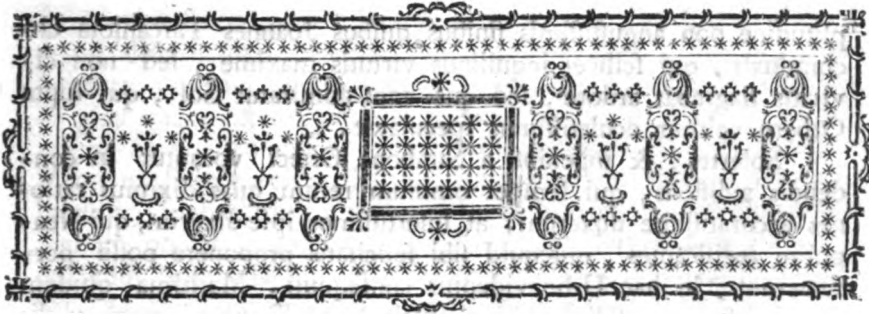
——

NEAPOLI
Sumptibus JOANNIS GRAVIER
TYPOGRAPHI, ET BIBLIOPOLÆ GALLI

——
MDCCLXXI.

SUPERIORUM PERMISSU.

HISTORIÆ NEAPOLITANÆ LIBER SECUNDUS.

In quo ejus Urbis præclarissimum situm tota CAMPANIA
complectitur .

NEAPOLITANÆ, ALIARUMQUE URBIUM SITUS.

C A P. I.

URBIUM nobilitatem situs excellentia illustrat. Idcirco illud potissimum considerandum arbitror, mariumæ ne sint, quo alluantur mari, qua conmeatum celebritate sint frequentes, quod solum habeant, sub quo coelo vivant, ubi nam gentium positæ, quas habeant circum vicinas Urbes, & quæ inde commoda ad beate vivendum possint elicere. Quam enim habet Indicus lapis pulchritudinis speciem, cum non fuerit aureo annulo circumclusus? Nobilissimam Neapolitanam Urbem superiori libro antiquarum rerum monumentis aperui, quantum pro viribus licuit, satisque fortassis essent ad eam illustrandam parva ea lumina, quæ ex nebulis effulxerunt; sed ad gloriam ea denuo accessio fiat, qua situs ampli-

plitudine non angustissimis finibus, quibus Joannes Tarcantiota circumduxit, qui scilicet inquilinus virtutis maxime, sed non civitatis flagrabat ardore, sed qua eam admiratur Sol, qui supra Orbem vehitur oculatissimus Speculator.

Mare.

Solertes, & ingeniosi a Strabone Græci vocantur in condendis ædificiis, qui semper omnium rerum, quas diximus rationes accuratissime duxerunt; at solertissimos ipse dixerim, qui Neapolim ædificantes, quicquid sibi felicitatis proponere posse persuaserunt, in hac Urbe videntur consequuti. Maritima quidem ea est (& mare felices Urbes efficit) sed Tyrrheni maris undis omnium mariarum ditissimi tot divitiis circumfusa, ut multos circum sinus amplexa, nihil maritima sua copia possit excogitari feracius, nihil undarum ductu placidius, nihil opportunius ad oommeatus. Piscosum mare, & velivolum nunquam piscatorum labores, & navigatorum onera, quæ ex tota Europa conveniunt, non sustinet, ad omnem agimi, corporisque delectationem accommodatum. Quapropter naves cum aut vadofas barbaras syrtes vitarint, aut a Frisis illis cænosis vorticibus profugerint, quibus integræ civitates obruuntur, cum irati æstus Oceani, & insularum pericula in pervicaci Egæo reliquerint, & placidissimi nostri maris iter fuerint ingressæ, nec navigandi tædio afficiuntur, nec ventis perflari abhorrent, nec gravantur oneribus. Prospectum habet scopulis potius, quam collibus conterminum, quibus plurimum gaudent aspicientes, cum nec audacius assurgant, nec incommode inter jacentes terras deprimantur, atque hujusmodi nutriuntur oculi plenissime, quibus nec acies locorum propinquitate perstringitur, nec per immensam vastitatem, quæ ad Africana littora pertinet, excurrere, hebes redditur. Purissimus undique aer liberrime pervius, perlucidus, coequabilis, & minime varius. Nunquam idcirco grave aliquid hæret superciliis, nunquam premitur anhelitus, & ubivis fruaris cœlo, mirifice locus confert ad salutem, non enim loca habet Averna, aut Acherusias, nec Mephitibus reclusus spiritus referat fores. Frigentes noctis umbræ minime nocent, & occiduarum radiorum appulsiones, quæ e mari, vel montibus remittuntur, nunquam molestæ. Crudi matutinæ auræ obsurgentes vapores nunquam obesse visi sunt. Uberissimi ex solo proventus. Nec solum dixerim, quod semper floribus viret; agrum, hortosque Hesperidum appellare, fas existimavi. Non ibi aspera siccitas, non regio madida aquarum exuberantia, qua inclemens cœlum efficitur, nec aqua paludibus aliquando

Aer.

Solum.

quando confidens, adeo intermortua cernitur, ut letale aliquid, veluti aliis in locis, afferat, sed quæ per œlera, frutices, atque sementes derivata omnium rerum copiam præferat. Nec nivosa, & plus quam ceteræ provinciæ habet Solis, ac plus umbrarum urente Sole. In aliquot civitatum convalles molestius feriunt Venti quasi in carceres detrusi, ut concretus ibidem aer facile lutescat, in hac vero non humili, & immerfa, verrunt aerem Venti, noxiaque abigunt, impellente præsertim aera Favonio, qui cum Sole vitalem, & salubrem spiritum habitatoribus præbet. At ubi gentium posita? Michaelem audias Papiensem in libello, quem de Sorte inscripsit ad Alfonso Calabriæ Ducem; servat Constantinus Papa Jurisconsultorum doctissimus;

Locus.

*Urbs est Ausoniæ geminas quæ vergit in oras,
Unam pontus habet quam verberat æquoris unda,
Continuoque ferit muros; jacet altera campo
Aggeribus munita suis. Sebethyde Nympha
Roscida grata sedet tellus, pulchrisque theatris
PARTHENOPE nitidum consurgit ad ætera dulcis
Cumano possessa diu, varioque colono
Chalchidico, retinetque novum per sæcula nomen.*

Cum Ausoniam, legis, beatiorem Orbis partem prædica. Sed in Ausonia beatiora loca obtinuisse, non ne ad Neapolitanam attinget felicitatem? Ubi itaque gentium Neapolis? Ubi beator Italia judicanda est? ubi non veluti in Ponto ovis avium, aut glande veluti antiquitus in Hispania (ut refert Plinius) non intralidi fluctus gurgites, ut ubique terrarum, & insularum apud Indos, crudivorum more, ut in novo Orbe, est vivendum, sed in qua quicquid solers, & accurata Natura peperit, quicquid hominum genus ad feliciter vivendum possit excogitare, quicquid deliciarum in omnium rerum abundantia cupere licet, semper ab omnibus commodissime reperitur. Ubi nam gentium inquam? ubi amœnissimarum regionum sinibus mutuo circumplexa, dum clara, inclitaque efficitur, quod ipsa terra, marique attingere posse videtur, clarum, nobile, atque inclitum reddit. At quæ vicinia est? Cu-

Vicinia.

manos habet finitimos novarum Coloniarum propagatores, a quibus leges accepit, qui licet interierint, oraculis tamen adhuc antiquæ Anus vaticinio, ruinis, quæ supersunt admirabilibus, gentes ad se quotidie evocant. Habet Dicæarchitas, iusta Republicæ administratione olim florentes, qui fructuum annuam, calidarum aquarum suppeditant salubritatem. Surrentinos, anti-

qua

qua nobilitate excellentes, quibuscumque affinitatis jure, commodorum communione una vivere ipsa Neapolis judicatur. Ab Herculanensibus, Pompejanisque, quibuscumque Græcis olim ritibus coibat, licet jam incendio obrutis, quotidiani fere victus expetit utilitates. Hinc Nolanos, & Nuceros: habet plurima virtute nobiles; hinc Capuanos bellica virtute, nobilitatis stemmate, rerum magnificentia, agrorum fertilitate insignes. Inde Auruncos, Oscos, Sidicinos, aliosque historiarum monumentis perpetuo victuros, a quibus omnibus quæ tellus alit, quæ servant horrea, quæ mortalium commoditati necessaria censentur, in eam perpetuo cernimus comportari. Quæ nam civitas ex sua vicinia tantum habet nobilitatis, & commodi?

Constantinopolis.

In Thracia Constantinopolitanæ Urbis situm supra ceteros commendarunt; atque affirmavit Joannes Carolus Scaramellus de Venetorum illustrissima Republica (cujus gloriæ semper animum additum habui) optime meritis, summi vir ingenii, humanarum rerum apprime gnarus. Augerius Busbequius Oratione ad Solimanum Imperatorem, hujusmodi eam Urbem describit in Itinerario; *Videtur Urbi dominaturæ facta a Natura sedes. Est in Europa. Habet in conspectu Asiam, Ægyptum, Africamque a dextra, quæ commoditate veluti junguntur. A sinistra vero Pontus est Euxinus, & Palus Mæotis, quæ circumcirca multis gentibus habitantur, & multis undique fluminibus influuntur, nihil, ut longelateque iis in regionibus ad usum humanum nascatur, cujus non sit maxima Constantinopolim navibus vehendi opportunitas. Ab una parte mari alluitur Propontide, ex altera portum efficit flumen, quod a similitudine Cornu aureum vocat Strabo. Tertia reliquo continentis jungitur, ut fere peninsulæ similitudinem quamdam referat; & perpetuo promontorii dorso in mare, sinumque, quem a fluvio, marique, eo recedente fieri dixi, excurret. Et Zosimus ait, Constantinum Bizantii suum admiratum, eam Civitatem, quam maxime statuisset amplificandam, & Principis domum efficiendam; & tunc decrevisse illud narrat, cum Capitolii ascensum detestatus, Senatui, Populoque invisus, Urbem elegit, quæ cum Romana comparari potuisset. Legimus ideo in Tacito, Chalcedonios ab Oraculo Pythio cæcos esse dictos, quod priores in extremam Europam adducti, prævisa locorum utilitate, pejora elegerint, quæstuosos, & opulentos Bizantii portus appellans. En tibi Zosimum; Πρὲ πεινήτε καὶ στρατιῶν προκαταλήθειμ τὸ Βιζαντίον, πόλις τῶν ἐπὶ Θρᾷνης μεγίστη τότε καὶ κίθαιμονα, πλείη τε ἀδράων καὶ χρημάτων*

Anmlib. 12.

χηματων ἀμαλκισον, κειβη'α γαρ ἐπὶ τῷ στενωπῷ τῆς Προποντιδος πορθημα, προσοδοις ταῖς ἀπὸ θαλάττης, πλεῖον τε ἢ ἀλίας, μεγάλως ἀφελαιτο; Idem Bizantium praesidio occupavit Urbem Thraciae maximam, felicissimamque, viribusque, & opibus ea tempestate florentem; quippe in angustiissimo Propontidos constituta freto, vectigalia, piscatumque a mari accipit. Laudatur praeterea situs ad Urbis comoda, quod agros uberrimos possidens ex utroque elemento magnum lucrum facit, quodque in Europam e palatii fenestris Constantinopolitani Imperatores ex Asia paucorum stadiorum spacio ex suis promariis fructus exposcant, dum sexcentarum quotidie cymbarum commeatus maria replet. Quae profecto merito laudantur, & Urbs situ amplissima iis commodis dicenda est, quod ex Propontide, & Aegeo perpetui commeatus patent; & aestuante Aegeo, Euxinus adcurrit; in Euxino tempestatibus coortis, placide navigatur Aegeus. Hinc rerum utilitas, & comoda, atque habitatorum frequentia; quod aura illa Theffala, & Macedonica, quodammodo perflatur, quibus tota Graecia ridet, & hilaris est; quod amoenis perfruitur oris, in quibus deliciarum vernat ubertas. Habet tamen quid infelicius barbarorum sedibus occupata, riget enim Caucasi in iis gentibus asperitas, nigroque mari oculorum oblectamenta denigrantur, & pellis lues (coelum illam, vel gentes ferant) squalentem saepissime, atque horribilem reddit, ut vicina loca detrimenta afferant, non utilitates.

Terra, marique circumspice Neapolitanam Urbem, illustrem *Neapolis undique ditatur.*
 undique cernes. Ex Vesuvii gemino culmine ab Oriente Sole *Apulia.*
 quotidie salutatur; mons ille nostra Delus est. Inde Appuli *Apulia.*
 agri horreo munitur, ex quo praeter frumentariam annonam, amygdalam, oleum, mel, lanam, pecus, caseum affluenter eliciunt. Ad meridiem ex Calabria, Brutiisque serico, manna, oleo, *Calabria.*
 generosis vinis, vario caricarum genere, caseo, saccharo, mineralium venis, materia ad conficiendas naves abundat, ut rectissime *Sicilia.*
 καλὰ ρεία appelletur, quod pulchra, optimaque ex iis locis Neapolim excurrant. Et area, & segete locupletatur a Siculis, si quando agri solum in hac regione torpuerit, ut nunquam fame necari queat, veluti tot civitatibus evenit, quae loci natura occlusae, integram famem ad ovum, ad castaneam, ad olus referre coguntur. Locupletatur praeterea caseo, melle, saccharo, quae a dulcissimo illo mittuntur solo. Sed quid non boni affert meridionalior Africa & pelle, & edulio? Ex Occidente si Mediter- *Africa.*
 ra-

Sardinia. ranentum mare se obtulerit, a Sardinia saginatur caseo; ab Etrur-
Hispania. riae insulis ferro, & chalybe instruitur; ab Hispania pannis, &
Britannia. auro. At quid Britannia boni non affert per Gades effluens?
Samnites. Et a Septentrione Samnitium industria, serico, lana, croco, ca-
 seo, frumento ditatur. Quapropter, quæ Ægypto tribuebantur,
Syracusa. nihili sunt, si Neapolim inspexeris, de qua melius, quam de
 Syracusis Cicero diceret; *Cujus situs, atque hæc natura loci, cœ-
 lique dicitur, ut nullo unquam die tam magna, turbulentaque tem-
 pestas fuerit, quin aliquo tempore Solem ejus diei viderent.* Et dum
 Italiam omnes Orbis Regiones superare scribit Halicarnassens, eo
Qua felix regio. potissimum argumento utitur, quo in Neapolitana Urbe utemur;
 ait enim ipsam terræ opes non in una solum frugum specie po-
 nere, nec eum subire desiderium habitandi in ea regione, in
 qua sunt tantum arva pingua, ceterarum vero rerum, aut nul-
 la prorsus, aut perexigua utilitas percipitur; sed eam regionem
 optimam putare, quæ facile magnam rerum ad vitam necessa-
 riarum copiam hominibus semper suppeditare potest. Quod si
Colles Neapolitani. colles ii, qui theatrum oculis ad Peram objiciunt, Constantino-
 politanum situm nobilitate videntur; conspicio Neapolitanos col-
 les apricos, qui muniendæ Civitatis ergo, tum contra hostium
 incursus objiciuntur, tum etiam contra Ventorum insaniam, quam
 florum fragrantia, arborumque viriditas mulcet. In quibus nul-
 la acuta juga, nulla sterilis cautes, sed perpetuo tractu, ut arsi
 Naturam cessisse fateamur, a Pausilypi promontorio ad Regiarum
 aquarum fines terminatur planities luxuriosis vitibus fecunda.
 Ubi cultissimæ Villæ, & suburbia Civitatem æmulantur habitan-
 tium, & vicorum frequentia. Ubi opaca passim nemora, sal-
 tusque leporum, aviumque consuetudine innoxii. Frondosi sem-
 per cespites floribus redolentes, qui roscidi etiam Decembri men-
 se ad medicamentorum usum leguntur. Picis herbis variata sem-
 per olent rura, & pendentia ubique gramina quibusque anni tem-
 poribus virent. Nihil illo cœlo clarius, nihil jucundius, ubi
 ad vitæ voluptatem spirant flatus, qui nimbofas avertunt tempe-
 states, nivales confundunt glacies, ventosque loquaces murmura
 demittere cogunt, dum tenues auras frondium grato susurro ac-
 cersere conantur.

Roma. Conferamus vero Neapolim, cum primæ classis Italiæ Ur-
 bibus Roma, Venetiis, Mediolano. Habet sua ROMA miracula,
 collucet in ea Religionis splendor, antecedit Purpura, & Majesta-
 te; Orbis terrarum caput, summorum Apostolorum patrocinio cele-

S E C U N D U S.

9

celeberrima, triplicis Pontificiæ coronæ amplitudine Imperatrix, cujus nutu omnia moveantur necesse est. Assurgunt theatra, thermarumque fastigia; Augustorum eminent Lares, superbis suffulciuntur porticus columnis, omnia enim deturbata, sentibusque obruta, eandem præferunt majestatem. Sed jacet squalida inter lacus, quibus inclemens cœlum efficitur; fluviorum sæpissime obruitur æstibus, & quæ maxima in mari appeteret navigia, ut aliarum rerum magnitudini responderent, lembos tantum navigantes prospicit in Tyberis ripis. VENETIÆ, artis mi-*Venetiæ.* raculo mari celeberrimæ; divitiis affluentis, Magistratum claritate, & Senatus auctoritate splendidissimæ, quas noster sic Sanzarius extulit,

*Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare Urbem, & toto ponere jura mari;
Nunc mihi Tarpejas quantumvis Juppiter arces
Objice, & illa tui mœnia Maris, ait.
Si pelago Tyberim præfers, Urbem aspice utramque,
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.*

In quibus altior unda, equiti, atque pediti accessum prohibet; quarum Syrtes viam navibus inviam efficiunt; quarum decus Navale frequenti armorum instructum numero. Sed solum in undis vertere compulsæ, ne pedem quidem extra aquas efferre queunt, nec continentem norunt, marique veluti carcere detinentur. MEDIOLANI, habitantium numerum, armamentaria, *Mediolanum* officinas, rerum copiam admiramur. Et cum Aufonio convenimus,

*Et Mediolani mira omnia, copia rerum,
Innumera, cultaque domus, facunda virorum
Ingenia, antiqui mores, tum duplice muro
Amplificatu loci species, populique voluptas,
Circus, & inclusi moles tuncata theatri,
Templa, Palatinæque arces, opulensque Moneta,
Et regio Herculei celebris sub honore Lavacri. &c.*

Sed riget præclara Civitas ad Alpium radices, hostium eruptionibus objecta, nihil commune cum maritimo comœu habens.

Quod si extra nostros fines commigraveris, quid ANTIO-*Antiochia.* CHIA, licet maxima, & felicissima ab Herodiano appellata; quid *Goa.* GOA Orientalis Indiæ caput, Indicis mercibus veluti, & morbo Gallico hereditario onusta, cum Neapoli? Quid in Ægypto ALE-*Alexandria.* XANDRIA Asiaticis, & Africanis mercatoribus frequens. Quid an-

Marocus.
Carthago. tiquam in æstuoso illo mari ab hominum consuetudine longe alieno, miratur MAROCUM Atlas? An & CARTHAGO ipsa æmula Imperii, Neapoli non cederet maximorum Regum Metropoli? Quas a tergo re habebat solitudines? quibus maris syrtibus sæpe invasa? Si quis in Occidentis finibus laudabit TEMISTITAM in ea provincia sitam, quam omnibus amœnitate antecedere existimarunt; non ne etiam mari, vel potius lacu demersam cernimus? Mexicanas consideret difficultates, disjunctissimas terras ab omni felicitate disternat. Viciniores quoque animadvertamus.

Messenii.
Corinthus. MESSENIORUM Urbem, & CORINTHUM celebrat Strabo, quod editi colles imminent ambabus Urbibus, quorum alter Ithone, alter Acrocorinthus dicebatur. Quid omnes colles cum Hermite, qui mons, arx, murusque tuetur; qui sacrorum ædificiorum numero custodit, qui deliciis animos, oculosque oblectat?

Olyssipo. OLYSSIPONEM, quæ eodem fere anno cum Neapoli condita est, dum in Hispania confers (laudatissimo quidem situ ea Urbs posita est, in quo Aromata, Saccharum, Argentum, Aurum, Vinum, Oleum, Sal, Ebur, omnesque merces, quæ ex India advehuntur) quo pacto maris asperitatem, vastitatemque depelles, qua nullis locorum terminis prospectus circumscribitur, si tamen extra Tagi fluminis ostia exieris? Et HISPALIM in Bethica laudes, & optime constitutam civitatem dicas, sed sexcenta incommoda ne reticeas. At si ad Septentrionale Oceanum accesseris, AMSTERLEDAMUM videas Emporium celeberrimum, tanta mercibus Borealiû, & Orientalium Regionum varietate, & Negociatorum commerciis frequens, ut tota Europa non habeat secundum. Sed quas clades ab Uliæ, & Maerfdiepa fluminibus accipit? ENCHUSAM habet Oceanum illud civitatem illustrem. Sed quænam in ea laudantur? Haleces (quam vilia dicimus) quarum maximus capitur numerus, quæque infumatae Proceribus illius regionis in deliciis habentur.

Horna. HORNAM præterea cernes, caseum, butyrumque Germaniæ, Brabantiae, Hispaniæ distribuentem. Quid præterea boni? Vada, & brevia, quibus tota illa affligitur ora. Plures magnitudine illustres, nobilitate amplissimæ in Germania, in Belgio, in Gallia civitates; quæ tamen vel marinis fluctibus obviæ, vel fluviorum furoribus obnoxia, vel silvarum vicinitate, & paludium cœno fere sunt inaccessibiles, ut magna ex parte ob locorum difficultatem persæpe commeatus desint. At Neapolis difficultatibus, atque hisce caret incommodis. Syrtes penitus ablegantur, & moenia placidissimis undis circumfusa, pro vivariis

Neapolitanus prospectus. lit-

littore utuntur. Silvarum loco odora pomaria undique adsunt. In planitie paulatim ad montem assurgens, veluti e specula æquora lætissima prospicit, quem si prospectum Germani cerne-
rent, amœnissimo prospectui Vallis Eniponticæ Maximiliani Imperatoris abrenunciarent. Facie ad meridiem vergit, tergore ad Septentriones; læva ad Orientem, dextera spectat ad Occidentem. Ab extremo Occidente horam cum bese disjungit Ptolemæus; ab Æquatore, partibus quadraginta semis. Sed quid nobilium, aut illustrius existimari potest in ejus Urbis situ, si non duos animadvertemus sinus, inter quos posita est, quosque Strabo a Cajeta ad Misenum, inde ad Minervæ promontorium producit; sed unum tantum sinum efficientes, perpetuo circulo circumplectemur, quo nobilissimus Campanus ager intercluditur? Atque hujusmodi, a Pausilypi promontorio, Hermitem, Antinianum, Capimontium, Coniclos, Caput clivi colles, Aquas Regias, Sebethi regionem, Leucopetram, Vesuvium, Herculanum, Pompejos, Stabias, Æquam, Surrentum, Massam; Capreas, Inarimem, Prochyta, Pandatariam, Pontiam insulas; Cajetam, Formias, Minturnas, Sueffam, Linternum, Cumas, Misenum, Bajas, Puteolos, Nesidem, Euploeam describentes, ad Pausilypum redibimus; mediterranea item complexuri, ut totius Campaniæ felicitas explicetur; utque ad Neapolitanum situm, nusquam alterum accedere posse cognoscamus.

Vallis Enipontica.

Duo Neapolitani sinus.

DE PAUSILYPO COLLE, EJUSQUE DELICIIIS.

C A P. II.

PAusilypus collis in promontorium ad meridiem hujusmodi protenditur, ut Neapoli navigantibus jacentem pyramidem representet; qui cum accesserint Lunæ formam litus retinere, & in plures curvati sinus, atque recessus, antris, ædificiis, vivariis plenos animadvertunt; & licet supra planus existat, in utranque tamen partem declivis, in Orientali plaga rupibus arboribus convestitis ad mare; in Occidentali, ad vicina rura descendit. Ejus longitudo sexdecim stadiorum spacio ab extremo promontorio ad cryptam; inde enim Vomarus, & Antiniana villa ad Hermitem pertinent; latitudo ad mille passuum patet. Mons Sannazarii domicilio, & Virgilii sepulcro, novus Musarum Parnassus affurgit; novæ oblectamenti Bajæ; undæ curarum mœrores longissime ablegantur. Quamobrem Pausilypus dictus, ἀπὸ τῆς παύσιος τῆς λύπης. Ibiq̄ Bacchus λυσίπικτος est, curarum solutor, quoniam λύει τῆς λύπης; quandoque bibimus, illud Anacreonticum in memoriam venit,

ὅταν πίνω τὸν οἶνον
εὐδαιμονίαι μίξιμαί.

Mihi

SECUNDUS:

12

Mihi bibendo vinum.

Ærumna dormit omnis.

Caii Cæsaris gratiam eo nomine aliquos aucupari voluisse ex antiquo lapide didicimus,

Pausilypus noster, qui nunc dat nomina monti,

Sic dicta a magno Cæsare villa fuit;

Quod foret insanis requies fidissima curis,

Et portum fessæ redderet ille rati.

Pausilypum Jovem addimus. Sic enim Sophocles in Nauplio,

Jupiter Pausilypus.

Ζεὺ πάυσιλυπος

καὶ Διὸς σωτήριε σπονδὴν τρίτην κρατῆρος;

Jupiter Pausilype,

Et Jovis servatoris libatio tertii poculi.

Sed primum poculum Jovi Servatori sacrum legimus, apud Athenæum, omnis boni gratia; ut mortales in memoriam revocarent se vinum bibentes (dilutum tamen) servatum iri. Quid si Pausilypanum vinum bibentes, annos se lætiores ducturos arbitrentur? Si quidem ad Pausilypanam lætitiâ Heben finxerunt Diis esse a poculis, & convivia ἡβητήρια nuncupabantur. Cælius Rhodigimus ait Eubulum sub Dionysii persona monere primum poculum Sanitati, secundum Amori, & Voluptati, tertium

Jupiter Servator.

Jovis poculum. Hebes.

Quatuor pocula.

Ēbrietati tribuendum. Addebant quartum, Insaniæ. Noveris profecto illud in comessationibus Pausilypanis, quas ad Bajanâs cum stomacho a Seneca improbatas accedere non negabimus. Et si Jovi Pausilypo poculum vini aqua diluti dicabant, quod hujusmodi vinum voluptatem, & lætitiâ parit; hodie tamen meracum desideratur, tum quod dilutum omnem amittit saporis venustatem; tum quod lymphari ibi nescit vinum, ubi aqua tantum pluvialis efficit, ut purum putumque ἀμιγρὸς desideretur, ne tantus liquor cum indigena elemento commisceatur. Semper Pausilypi vigeat poculum, & Jupiter nobis Pausilypus propinet. Si enim jugum subieris Lyæum mullo madidum, aut pampinantem, aut liquantem meliora Falernis, Cæcubisque generosa vina, Græca item Vesuvinis suaviora reperies. Vina quidem Aminæa aliqui esse contendunt cum dicat Plinius; *Post vina Gauri mortis, vina quidem in collibus Neapolim vicinis oritur; Aminæum nuncupatum, sed tenue, & aquosum;* & licet ea vina affirmet esse magis generosa, quam quæ in Sicilia, & Bithynia nascuntur, quis tamen ignorat cum Pausilypanis Aminæa non esse conferenda?

Pausilypanum jugum.

Aminæum vinum.

Vinum Pausilypanum.

Omnem gratiam commendat in hoc vino Andreas Baccius, qui

vi-

vinorum scripsit historiam. Commendamus nos, qui quotidie gustamus. Sincерum, odoratum, sapidum; sub maximis caloribus stomacho gratum: facile descendens, urinam promovens, nec hepati, nec renibus infestum, nec caput feriens. Vinum non fugiens aut exolecens, sed *πρᾶμνιον* consistens, quod vel hornum, vel bimum, vel edentulum, odoratu fragrat, gustu suavissime nutrit, quodque Principum mensis appositum, cum omnium vinorum generibus decertans, maxima cum laude triumphat. Helvolum sit illud, vel album, eandem retinet nobilitatem, licet album calores suavius mulceat, & ætatem soleat ferre longiorem,

Fructus Pausilypani.

Cum vinum ejus loci laudavero, ceteros laudasse fructus videat. Semper enim Pomonam sapidissimos fructus in quasillis concinnantem videbis, quos aut præcoces *πρᾶδρόμους*, vel serotinos *δ-ψίμους*, si gustare licuerit, nihil sapidius gustari posse fatendum est. Poma omnia decumana reperies; nulla aut vieta, aut calculosa; quæ aut cruda ex arboribus vellantur, aut cotta decidunt, non tantum gustatu, sed etiam odoratu, & aspectu adeo sunt jucunda, ut avidius devorare desideraveris. Ficus fert Africas, albulas, nigras, Calphurnianas, cucurbitinas, duricoorias, Herculeas, Numidicas, tellanas, atras, biferas, præcoces, quas nostrates, gentiles vocant, quæ inter omnia ficuum genera familiam ducunt. Uvas quoque, & terræ succo, & calore Solis augescerent, quæ facillime dulcescunt, Atruscas, Apicias, bumammias duracinas, Maronias, pilleolatas, Rhodias, variolas, pergulanas, sed Apicias in primis quam moscatellam dicimus. Quod si quando ficus, & uvas insolatas gustaveris, nihil sane dulcius. Quicquid tandem ibi nascitur delectabilius est, quam quicquid Campania producit. Lapillosum profecto solum, sed maxime ferax, quod hujusmodi pluvias in declivi retinet, ut præter labentes sensim penetrent, nutriant, & lætificent, dum non arboribus, sed generandi virtute Sol femina, flores, fructus concoquit, perficitque. Atque ita in eo colle Nymphæ perpetuo corollas nectunt, Ceres spicas conglutinat, Bacchus pendentem pampino vindemiam exornat, Satyri doliis cymbia supponunt, & accedentes

Ficus.

Uva.

Res rustica.

Palladius. In Anthrologia.

alliciunt Vinitores. Rem rusticam, & nobiliorem agriculturam accollæ exercent, quam mulieres etiam optime norunt, sed in colendo lino, cujus optimi loca illa feracia sunt, nimis accuratæ, tantamque sibi agricolæ laudem compararunt, ut Virgilius ibi Georgica scripserit; & Palladium libros de Re rustica in suo Pausilypano scripsisse affirmet Volaterranus.

VIL-

S E C U N D U S .

15

VILLÆ in eo colle sunt Ancanus, Villanova, Capimontius, *Villa Pausilypano.* & Sanctus Stratus, in qua Parochialis ædes est, quæ ad majorem D. Joannis Parochiam Neapoli pertinet. D. Stratonis martyri dicatam dicunt. Ad tria millia hominum in iis Villis habitant. Lacertosa crura, & brachia juvenes habent, sed æstate, qua fructus Neapolim important, cervicis robur profitentur, cum onerosas qualillis cistas summa cum facilitate in capite portent. Assurgunt hinc pinus, inde turres, & villarum culmina prominent, florumque, & herbarum stramina lætissimis arbutis teguntur. Palumbium exercitus magnam cladem aucupio stans temporibus accipiunt, & adventæ coturnices in scopulos, inque rura appellere didicerunt. Sed inter agriculturæ, & aucupii arma, retia quoque pendere dum vides, suberaque tribus hinc exercitationis rationibus, piscatione, aucupio, agricultura habitatores victum sibi quærere dicito. Amoenissimi ubique fundi, inter quos Locteriani sunt cum hoc Epigrammate,

*Sive illa Hesperidum priscis celebrata Poetis,
Sive illa Alcinoi rura videre cupis;
En age, felicitis Locteri Cæsaris hortos
Ingredere, huc nullus te vetat ire Draco.*

T E M P L A .

In Pausilypano promontorio Templum Fortunæ fuisse dictum lapis ille ostendit, quem in Neapolitana Religione notavimus a Vesorio Zelojo cum Pantheo positus. Ædícula hac ætate S. Petri ad Fortunam extat. Fortasse non longius templum illius numinis aberat. Extant & in littore ad meridiem, templorum, atque illustrium ædium ruinæ, quæ frequentissimam in iis locis habitationem patefaciunt. Atqui in Græci illius villa, quam supra commemoravimus, ad D. Mariæ templum, quod Pharum appellant, superioribus annis statua cum alato capite reperta est, quam non Mercurium, sed Ventorum aliquem antiquitatis amatores existimarunt, tanta artis industria, & elegantia, ut omnes Græcorum illustres sculpturas superasse videretur, quæ illico in Hispaniam evolavit ab Indico Velasco Illustrissimo viro, & doctissimo cœmpta. Habebat in talari sculptum .n. ut Polycretis opus fuisse videatur. Quid autem miraris me Ventum dixisse? A Phidia cum Nemesi alata Zephyrum quoque sculptum *Statue Ventorum.* fuisse apud Lacidas scribit Pausanias in Atticis. Et Verum Impera-

*Fortune
Templum.*

*Statue Ven-
torum.*

pera-

peratorem scribit Spartianus Curforibus suis exemplo Cupidinum alas frequenter apposuisse, eosque Ventorum nominibus vocitasse, Notum, Aquilonem, & Circium. Sive tamen Mercurius fuerit, sive Ventus, in templi reliquiis columnæ adhuc, epistilia, fornice, & lateritii operis visu dignissima extant, quæ omne fere litus exornant.

HIERONYMIANI, Monachi ex Congregatione D. Hieronymi a B. Petro Pisano emanantes, ædem D. Mariæ Gratiarum dicantem habent, a Marco e Via Neapolitano datam, cautumque, ut Neapoli in eorum Basilica ad ejus propitiationem sacra faciant. Neapolitana Civitas (Magistratum Sexvirorum sic appello) littoralem ejus loci plagam, extractam domum a Monachis, ad pestem arcendam mercimoniis destinant, quæ navibus advehuntur, penduntque singulis annis eam ob rem ducentum aureos. Loca, ad quæ mercimoniarum inferuntur, duæ antiquissimæ sunt Piscinæ in monte mirabiliter excavatæ, in quas aquæ e Serini flumine immittebantur, quod omnem illam oram alluebat, ut infra ex Pontani verbis cognoscemus. Opus ab aliquo summo viro extractum, idque ex adjacentibus in mari ruinis amplissimis conjicere licet.

CARMELITÆ, Templum Divæ Mariæ Paradisi incolunt. Ad Pergulam antea vocabant. Dominici Darii monachi ex ea familia precibus a Summo Pontifice iis Sacerdotibus additum, & Mignano Comitum, Ducisque cohortium Troili Speffi sumptibus amplificatum. In pavimenti cujusdam ædiculæ emblemate, ubique scriptum, SPES MEA, & gentilitia insignia erecto Hippogrypho anno 1527. Tabella ibi posita est, qua a Beatrice Valentina xl. aureorum Cænobium heres instituitur. Inscriptiones ibi leguntur,

Vener. P. Dominico Carmelitæ viro sanctitate, & religione ornatiss. qui ut arctiorem vitam duceret, hanc sacram domum a fundamentis erexit, De Paradiso ad Paradisum transfrens. M. D. XXII. Frater Antonius Darius Neap. sacr. Theologiæ Doctor. A. M. D. LXIV. B. M. P.

item,

F. Antonio Dario Neap. Theologo Carmelitæ, qui de Resurrectione mortis cogitans, hic in Christo Jesu immortalis vitam beatam expectat. F. Ciprianus Trapanius Neap. fidelem ob amicitiam P. A. D. M. D. LXIX.

præ-

præterea ,

Andreas Provenzalis , qui more majorum semper nobiliff. vixit , hic cum Cœnobio prædium ex multis in amœniffimo Pausilypo per CC. fere annos ab ipso , suisque majoribus possessis fuerit largitus , collectis tandem patris , atque avi offib. , hic una condi voluit M. D. LXVI. Joannes Jacobus filius Neap. Eccles. Primicerius , quod pater testamento legarat , libenti animo exequitur .

DOMINICANI , Templum B. Brigidæ incolunt , quod Alexander ab Alexandro condidit .

HEREMITANI D. Augustini ex Carbonaria Congregatione in Templo D. Mariæ Consolationis commorantur . Erectum fortasse ab aliquo ex Sanseverina familia , cujus conspiciuntur insignia . Hieronymus de Colle ex Hispania eo transtulit B. Virginis Icona , a D. Luca (ut crediatur) depictam . Ejus viri extat hoc monumentum ,

*Hieronymus
de Colle.*

Francisco cognomento de Colle , Equiti Augustali , Hieronymus pater Regens Cancellariam , & circa latus Regium Consiliarius , dolens contra votum posuit . Regnante Invisiff. Carolo V. Rom. Imp. semper Aug. A. Salutis M. D. XXXVII.

Bernardus Summaja multis ornamentis ædem decoravit . Erecto sacello hæc inscribenda curavit ;

*Bernardus
Summaja.*

Tibi Deipara Virgo , sacroque sancto Partui tuo Bernardus Summaja , & Lucretia de Gondi concordiff. animo sacellum cum ara , & tumulo , & omni cultu dedicamus . M. D. LXIII.

L I T T U S .

In littore (latus vocat Sannazarius ,

. . . . dum Pausilypi latus omne pererro)

quænam admiranda se offerunt ? Dirutæ antiquæ artis Architectonicæ reliquæ , quæ jam non ab Heroicis viris , sed ab ostreis , cochleis , echinisque tenacissime incoluntur . Quæ quoniam in scopulos maxima cum vetustatis jactura immigrarunt , muscoso suppellectili , & udis silvarum densitatibus , dulces Murænas non conferendas cum iis , quæ intra Siculi freti angustias capiuntur ab Apulejo celebratis , octopedales congros , pilosos paguros ; captio-

Scopuli Pausilypani .

Tom. II.

C

fos

fos culices alunt. Inter fluctuum murmura, quibus dulcissime consopimur pisces argenteo pectore in cavernis, aut inter algas ambulantes, nutriuntur; & vel *οσρακόδεσμα* sint, vel *εραμυρόδον*; testaceæ enim, & turbinatæ phalanges ad arenæ numerum accedunt, confertissima facta testudine hujusmodi scopulos convestiunt, ut petrarum asperitate abolita, vario emblemate pictos, sed purpureos præsertim dum purpuram vomunt, oculis obiiciant.

Mare, & piscis.

Mare flavum mane conspicitur; cœruleum meridie, Favonio nascente purpureum. A Sole vero, & Luna collucet, albescit, & vibrat, & maxima cum voluptate conglobatur undique æqualiter, neque redundat unquam, neque molestius effunditur. Tepescit Zephyro agitatam, & ut suapte natura tranquillam, nec agitari, nec turbari, nec difficiliore æstu effervescente potest. Piscatorum vestigiis arena continuo premitur, infelicemque ejus contactus ablegat podagram. Retia, grypos videas cephalis saltantibus insidias parantes; nassas, labyrinthos pelago sepultos, dentrices armatos, rubeas locustas allicientes; thynnos, pelamedesque carceribus funeis detrusos; *Βορριδας*, acus, clupeas hamo captas; arundine, setisque pisces passim deprehensos dum longos desides piscatores amplectuntur Soles; chelidona volantem, loliginum, sepiarumque nigro colore undas commisceri; polypos faxis admotos. Cochleas undique eruas, Mytilos odorata ex arena colligas. Echinatorum decies centenis millibus humidulas cistas inter marina folia impleas.

Sedentes interim frugalibus conviviis vacantes sexcentos comperies, ceterosque palantes; vel nudas genu mulieres cum crispulis undis, quæ ad litus vento compelluntur, colladentes. Hinc frequentius lembis mare legi, hinc multorum in canendo certamine delectaberis. Heroes classe vehi dicas. Sinus grata Doride, Musisque refertos sæpius adeas necesse est. In exiguis vallibus ad litus decurrentibus, apricis Solis radiis, quos inter versicolores frondes emittit, tum virgultorum, quæ ad opacanda loca patulis sunt diffusa ramis, umbra mirifice delectamur. Sed in tanta amœnitate locus maximo detrimento est Neapolitanis, & qui sæpius ea præternavigavit littora, aut in mortis scopulos immature illisit, ingluvies enim eum perdit; aut aeris alieni pelago miserrime submersus est, largitor opum effectus.

Nihil Bajanis cessisse videtur Piscinæ Paufilyponæ. Inter ceteras, Piscinæ Cæsaris, Murænarum numero collem nobilitarunt.

runt. De quibus sic Plinius; *Pausilypum villa est Campaniæ haud Lib. 9. c. 53.*
procul Neapoli. In ea Cæsaris piscinis a Pollione Vibio conjectum

piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca,
duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere tum viventibus. Ideo ta-
tamen piscinæ Cæsaris, nam Pollio Pausilypanum Augusto legave-
rat; Τελευτήσας δὲ Πολίων τῶν Αὐγούστου τῶν οἰκίαν, ἔχοντων παυσίλυπον
χαρίων τὸ μεταξύ Νέας τῆς πόλεως ἔχοντων Πρωτόλων κατέλιπεν; Moriens

Pollio (inquit Dio) Augusto domum, & Pausilypanum prope Neapolim,
& Puteolos reliquit. Atque is erat Vibius ille, vel Vedius, quem

Vibius, vel
Vedius.

idem Dio scribit Murænas in piscinis habuisse, quas humana car-
 ne vesci docuerat (novum crudelitatis exemplum) quibusque
 mancipia morti destinata objiciebat. Quis crederet, Murænas ad
 pœnam comparatas? Cœnavit apud eum forte Augustus. Et cum
 puer, qui erat ad cyathos, vas chrysellinum fregisset; in pi-
 scinam Murænis erat destinatus. Obscrauit puer Augustus, ne eo
 mortis genere occidi pateretur. Dimitti puerum Augustus iussit,

Puer dam-
natus ad mu-
ranas.

& quicquid esset chrysellinorum apud Pollionem afferri, & alla-
 ta perfringi, & immitti in piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus
 amicus (inquit Seneca) & bene usus est viribus suis, Pol-
 lionis ædes post ejus obitum hac de causa funditus evertit, & ex
 ejus reliquiis circumducta porticu Romæ, Liviæ nomine exor-
 navit. Arbitratus esse eas piscinas inter Nesidem, & Pausilypum

Copinus
crypta.

fuisse positas, quarum extant ruinæ (*Copinum* appellant) cru-
 stato jam pariete, oblongæ, cymba navigabiles, ad quas per
 gradus descendebant; nisi Lucullum majora ibi fecisse scirem,

Luculli ope-
ra.

qui exausta inferne terra (ut scribit Plutarchus) colles pensiles
 efficiebat, cursusque in mari piscoso transitu ædibus suis circum-
 ducto, habitationibus in mari extructis, quapropter a Tuberone
 Stoico, Togatus Xerxes fuit appellatus. Maris transitus pluribus
 in locis conspiciuntur, & inter præruptas speluncas ruinosi utrin-
 que aditus per cryptas reliqui, Notat Pollionis luxus Tacitus
 lib. 1. & aliorum quoque Varro; *Sic nostra ætas, inquam, luxu-*
ria propagavit leporaria, ac piscinas protulit ad mare, & in eos
pelagios greges piscium revocavit.

Lib. 3. de re
sust.

Ad sunt Neapolitanorum quoque luxus. Sirenium ibi domici-
 lium, Draconetti Bonifacii memoria celebre; a Ravascheriis instau-
 ratum; scopulus Regibus dignus, qui ad Stilianum Principem de-
 venit, Aloyisii Cajetani Trajecti Ducis Vivaria, quo maxima
 rupe a Mergellina disiecta rhedis paratur aditus. Horti Mendo-
 ciani Labyrinthum referentes, in quibus marmorea signa Mercu-

Pausilypanæ
habitationes.

rii, & Hecatis, myrteta, fruticum nemora disposita, fontibusque arte confectis irrigua. Domus a M. Antonio Flocearo inchoata, a Federico Tomacello Clusanorum Marchione aucta, pictis ambulacris, aquarum perennitate, quas etiam in scopulum deducere ad calorum molestias vitandas consuevit. Domus ab Alfonso Caracciolo ædificata, quam magnitudo reddidit spectabiliorem. Alia quam Episcopus Spinellus Carolo Spinello pace, & bello equiti clarissimo legavit. Tum præterea Sanctæ Agathæ Ducis, Hieronymæ Columnæ, Scipionis Caraccioli, Tornorum, Petri Antonii e Summa magnifica, & delectabilia ædificia, quæ maximam addunt maritimæ illi oræ venustatem. In extremo promontorio turris, & horti, ad quam veluti vedigal solventes cymbæ navigant, ut cum eo accesserint, iter solvisse existunt. Aliæ quoque Nympharum domus, Gratiarum, Cupidinumque sedes, in quibus solaria, porticus, ambulacra, speculæ, laquearia, cryptæ, quibus undique collis abundat, licet Lucullos montium perforatores amiserit.

T E M P L A.

Duo in eo litore illustria conspiciuntur Tempia, alterum Divæ Mariæ Partus, a Jacobo Sannazario ædificatum in villa, quam Federici Regis munere possidebat, cui Mergellinæ (Mergellinam dicit Jovius) nomen dedit, vel quod dum lectissimas Eclogas Piscatorias componeret, pisces mergerentur; vel quod contra Megarim, quam Ovi castrum dicunt, scopulus ille est, veluti apud Megarenses scopulus Minervæ Æthyiæ (quæ vox Mergum significat) a Pausania commemoratur. Poeticum sane nomen a tanto Neapolitano Poeta effictum, cujus scripta inter inimicorum flammis non emortua, nunquam ad Neapolitanæ Urbis honorem, ejusque memoriam erunt interitura. Et poetice quoque nomen sumpsit, cum e Jacobo Sannazario, Adius Sincerus, adhortante Pontano (ut ait Jovius in Elogiis) qui Joviniani cognomen sumpsit, voluerit appellari. Turrim ab ipso ibidem ædificatam, ex qua latissime maris prospectus patebat, Philibertus Dux Aurantius deturbandam jussit, dum ipse Vates Federicum Regem in Galliam fuerat sequutus, ubi dolore Aragoniæ domus funditus everisæ, & odio in externos factus amarior aliquanto, condendæ Satyræ, quam pangendis heroicis aptior videbatur. Mœrore hac de causa affectum interisisse affirmant anno 1533. & ante

te mortem dixisse; *Excedam e vita hoc meo non inani voto lætus, postquam barbarus Musarum hostis, ultore Marte, immanis injuriæ pœnas persolvit.* Senuerat tum Pontani gratia, qui victorem Carolum invidiosa oratione publice laudavit, atque ita Aragoneum nomen, cui plurimum debebat, vehementer offendit. Templum condidit anno 1510. Virginis partum, cujus laudes eximias cecinit poemate illo viginti annorum lima perpolito, ex quo plurimum laudis vivens sibi comparaturum existimavit, cum tamen mortuo vota non successerint, quando ex Arcadicis illis ludicris scriptis, quibus vulgus hominum, cui seria displicent, maxime est delectatus, Poetæ nomen doctissimo viro videtur acquisitum, ædificio quoque exornandum sibi statuit. Familiam Servorum in id Templum introduxit anno 1524. qui a Philippo Florentino medico Anachoreta fuerant instituti. Ejus ibi sepulcrum nitidior marmore quam Parium, sculpturæ opus eximium profert. Ad vivum ejus efficta imago, ex cujus ore mella exugere videntur Apes. Apollinis, & Minervæ Signa, quæ sacro nomine mutarunt Juditham, & Davidem appellantes, ne facer ille locus Etnicorum simulacris videretur prophanari. Sculptit F. Joannes Montursolus Servita, qui ad Florentiam in pago quodam ortus, Francisci Taddæ socius, in Carrariæ montibus marmora diligentissime scalpebat, atque inde opus perfectum Neapolim detulit. Duo etiam signa D. Jacobi Apostoli, & D. Nazari; præter tabulas pictas Pistoriensis cum Michaele Archangelo, & Theodori cum Cœna Dominica, cum picturæ maxima laude. Petrus Bembus Cardinalis amplissimus, doctissimusque tumulo hoc inscripsit Epigramma,

*Templum
Virginis.*

*Joannes
Montursolus*

*Da sacro cineri flores. Hic ille Maroni
Sincerus Musa proximus ut tumulo.*

VIX. AN. LXXII A. D. M. D. XXX.

Vivens hoc distichum confecerat Sannazarius ipse,
*Alius hic situs est; cineres gaudete sepulit,
Jam vaga post obitus umbra dolere vacat.*

Id quod poetico more dixit, non quod a Christiano cultu christianus eques abhorreret, ut obrectatores, & invidi objecerant. Hujusmodi etiam in illo Epigrammate loquutum scimus.

*Post obitum non ulla mihi charchesia ponet
Æacus, infernis non viret uva jugis,*

poe-

poetico Ius alios æmulatum. Quo enim pacto temere loqui poterat is, qui de Verbo, Virgineque tam sincere loquutus fuerat? Testatur id ipse verbis, quibus Clementem VII. alloquutus est,

*Magne Parens, custosque hominum, cui jus datur uni
Claudere cælestes, & referare fores;
Occurrunt si qua in nostris male firma libellis,
Deleat errores æqua litura meos.
Imperius, venerande, tuis submittimus illis,
Nam sine te recta non licet ire via.*

Lib. 4. Bibl. Et Sixtus Senensis hoc encomio eum celebrat; *Vir ad illustrandam sacrosanctam Christianorum poesim felicissimo fidere natus. Quid vero Sixtum? Audiamus Leonis X. encomium; Dicit non potest, cum hæc audiremus, quantum voluptatis acceperimus, & cum ipsi legemus, accepturi simus; quod persuasimus divina factum providentia, ut divina sponsa tot impiis oppugnantibus, laceratoribusque lacerata, talem, tantumque nata sit propugnatorem.* Audiamus, & Clementis VII. ad ipsum scribentis, cum librum gratissimo munere accepisset; Non solum, inquit, ejus ingenio honoratos, atque illustratos esse, sed (quod sibi gratius fuit,) iudicio comprobatos; ingenii gloria nemini illum concedere, omnibus potius præstare, qui in hoc scribendi genere cum laude versati sunt, & ipso scriptiois argumento ostendere, qua esset pietate, sapientia, religione præditus; & jucundius accepisse testimonium optimi, & religiosissimi viri, quam studium doctissimi. Duo hæc testimonia alterum a Petro Bembo, alterum a Jacobo Sadoleto summis viris scripta, a duobus Summis Pontificibus maxima cum Sannazarii laude fuerunt comprobata. Quibus Cardinalis ille amplissimus Ægidius accessit, qui ejus scripta in unum congerens, quibus laudibus, qua virtutum, & religionis eum gloria amplectitur? Addam illustrissimorum ex Aquiviva familia virorum monumenta, Antonius enim Donatus Joviæ Comes Andreæ illius præclarissimi Matthæi filius, sic pro Sannazario Clementi VII. vovet,

*Ut non furta Jovis, vanæ aut mendacia Crææ,
Aut ortam ex undis commemoret Venerem;
Sed puerum cæli Dominum, Regemque, Deumque
Quem peperit salva virginitate parens.*

Ut tandem sileant grammaticuli terræ filii, blætherones, qui cum dictionem Ascensianam interpretati fuerint, litteras scire, & disciplinas prædicant. Taceat præterea sæx illa hominum, quæ vix docto-

doctorum scriptorum limina se salutasse intelligit, cum subito inter poetas adnumerari poscit, lauream petit, critice in omnibus mussitat, ad Aristotelis poeticam accedit, eoque prorumpit audaciæ, ut cum Aristotele vel cœlum ipsum judicet, nunquam tanti viri lectionem, vel Græcam, quam ignorat, vel Latinam, quam non callet, judicatura. Hoc genus hominum a Sannazario abstinere; attrebare nefas tanti viri scripta. Neque Petro Bembo hujusmodi succubuisse dicant, ut ab ipso scribendi rationem didicerit, quam ea ætate doctissime Sannazarius noverat, eoque iudicio, quo Latina scripserat, in quibus omnem in suis Eclogis satis fuisset superasse antiquitatem, licet per proprii idiomatis campum aliquando licentius excurrisset. Qui in ceteris, veluti in ovo scirpum quærunt, discant a Platone, quod scire se noverat a figulorum, futurorumque doctrina, qui cum omnia scire sibi persuaderent, cum tamen nihil scirent, illud se scire affirmabat, quod vere nesciret. Neque semper in rebus poeticis Aristoteles quærendus est, qui ea tempestate illa scripserat, quæ temporis, moribus, idiomati convenire arbitratus est; qui aut Epicos, aut Tragicos ejusmodi sibi scribendo tunc proposuit, ut quoad fieri posset, ea præcepta eliceret, quæ suis temporibus poterant accommodari. Sed esto; Pœtices iis præceptis fundamenta jecit; placet operum soliditatem prudenter collocari; sed verba, modum, sales, epifodia, aliaque hujus generis, cœmenta sunt, quæ novam exposcunt ædificii compositionem. Multa ex antiquitate ad res concinnandas proficiscuntur; multa item ab ejus stylo abhorrent. Quid malum, semper Aristoteles, vel si Sannazarius, & alii Pœtæ mingant? Dicerem aliquid pœnæ hujusmodi Sannazarium luere, propterea quod acerrimo ipse ingenio omnium scripta libere reprehendebat.

Hoc Templum eo, quo Sannazarius legavit redditu, familiam retinet. Auctum ædibus a Joanne Camillo Mormili ejus herede; auctum præterea a Joanne Simone Moccia, qui vivens tantum hereditatem sequitur, post multos annos moriens Antonii Mormilis heredibus concessurus.

In Mergellinæ litoribus mare semper adeo tranquillum, ut domus, rupes, arbores, cœlum ipsum in undis splendide jacentibus transpareant. Nec venti fremunt, nec æstu turbantur undæ. Pontanus,

*Qualem prærupti sub vertice montis, adeo
Littore, secessu in molli, sub rupe cavata*

Et

*Et Baccho felix, falix Amathusi de myrto
Fronenti, & Lauro Neptunia Mergelline
Læta colit; non æstus eam, non frigora tentant.*

Aquarum dulcium scaturigines in ipsa arena,
. . . . & e terris occurrit dulcis amaro
Nympha mari

Fontes, quibus aquæ pluvizæ colliguntur in imbres, inter opaca citriorum nemora; variis casibus, hydraulico sonitu prorumpunt in hortis Joannis Bernardini Longi Medici, & Philosophi peritissimi, qui, dum hæc scriberem, in æternas sedes evolavit. Hortos alii pensiles contruxerunt. Antonii Sanseverini recessus lau-

In Lucull. Quæst. dat Bartholomæus Maranta; sed his verbis Flaminius,

*Si mihi post tantos terræ, marisque labores
Contigerit vestræ limina adire Deæ,
Limina, quæ Vates specula fundavit in alta
Ælius Eois clarus, & Hesperiiis;
Hic ego pileolum figam, & calcaria, & enses,
Et quæcumque vagus arina viator habet.*

*Templum
D. Mariæ ad
Cryptam.*

Aterum Templum D. Mariæ ad Cryptam est sacrum, Cryptæ Paulilypanæ conterminum. Canonicorum Regularium domus, quo omnibus fere diebus, Saturni præcipue, B. Virginis Neapolitani obsequentissimi, ex ultimis Civitatis regionibus se conferunt, nudisque pedibus plerique duorum, triumve millium passuum iter obeunt, tantam devotionis pietatem Virginis imago ad cælestis memoriam excitavit. Ædicula ibi primo loco ædificata fuerat, cum peregrino cuidam in somnis divinum Numen apparuisset, & Mariæ Dyrrhachienti nobili mulieri, & Eremitæ, cui nomen B. Petri erat, ut Imaginem, quam nunc veneramus ex crypta tollerent, locusque demonstratus, unde esset effodienda vi. Id. Sept. anno 1353. illico ædiculæ locus erectus. Mortuo deinde Neapolitano Archiepiscopo, D. Mariæ, & D. Petri ad Aram, Alfonso I. Regi a Nicolao V. Pontifice cura est demandata; qui Canonicis Regularibus S. Augustini Congregationis S. Salvatoris Lateranensis, eas sedes gubernandas, & incolendas tradidit. A quibus deinceps, ut ex monumentis cognoscere licet, & ex pictura, quæ in claustro reliqua est, amplificatæ fuerunt. Ejus ædiculæ meminit Petrarca in Itinerario; *Et mox ad radicem montis in littore Virginis Matris Templum, quo assidue pernavigantium fit concursus.* Nullumque huc com meat navigium, quod facta ejus Templi videndi copia, tormentorum idibus maxi-

mæ

mæ non edat lætitiæ argumentum. Longobardi Canonici ea loca ita libere occupaverant , ut nulla Neapolitanorum , quorum majoribus ædificia , & omnia , quæ adfuit accepta referenda sunt, habita ratione , eos prorsus eiicerent. Sed me dicente anno 1598. litteras Civitatis nomine ad Clementem VIII. Pontificem, mortuo Cardinali Columna , qui Longobardorum partibus favebat , Neapolitani fuerunt in pristinum locum restituti , sacros inter se Magistratus exercentes . *Ædes in eo Templo ab Ariano- rum Antistite ex Canonicorum familia est condita , & tribus tabulis pictis Dominicæ Passionis a Vincentio Belgio perspicua red- dita est . Aliquot ibidem sunt Epitaphia , quæ cum in solo fuerint collocata , oblivioni rerum memorias facile tradiderunt , quas ipse scriptis servare pium existimavi . Et discant , qui mo- numenta ponunt , in eminentioribus locis collocare , ne caracte- res pedibus terantur , & paucos post annos familiarum memoria pereat , veluti multis in locis mea ætate perit . Quis nunc ibi videat Joannem Dorbinum , ex ære ? quis ab hinc paucos dies ejus memoriæ tellis erit ? Servemus Hispanorum memorias , ut Italici ipsi quoque rependant ;*

Joannes Dorbinus hic situs est , qui summo corporis , atque animi vigore bella gerendo , Cæsari victorias , Hispaniæ decus , sibi nomen cum immortalis gloria comparavit . A. Sal. M. D. XXXI. Rodericus Ripalta Amico . B. P.

*Ære fuit fusus , quem cernis marmore Princeps ,
Fuit Parthenope Martia bella timens .*

Æneum siquidem sepulcrum , & simulacrum , quod in majori Altari dicaverant bellorum causa , tormentorum usus commenda- runt . Nunc vero nec æneum , nec marmoreum cernitur .

Aliud ,

Qui sic moritur , non exinguitur .

Roderico Ripaltæ genere Navar , peditum ductori strenuo , atque Castrorum Præf. Qui sub Imp. Caroli V. Cæs. auspiciis , dum disiecta Caeril mænia recognoscit ab defensoribus archibusii istu pectus transfoditur , cujus ossa Ferdinandus frater Neapolim transferenda curavit . Francisca Viacampa conjugii concordiss. lacrimis jugiter manantibus . Vix. ann. XXXV. M. VII. D. X. obiit Calend. Novemb. M. D. XXXVI.

item ,

Aloisio Viacampo Celibero Jachenfi Alæ Cæs. signifero Cohortis Hisp. Præf. fortibus militiae gestis in Italia clariss.

Tom. II.

D

Fran-

Francisca uxor Conjugi desideratiff. Obiit Bononiæ, cum Cæsar Carolus V. a Clemente VII. Imperatoria triplici corona ornaretur. A. D. M. D. XXX.

Aliud,

Claudio Gonzagæ Abbati Podii Domino, Pli V. P. M. ad Joannem Austriacum sacri fæderis Præf. Legato, Gregorii XIII. P. M. Economo, M. Aurelius Lomellinus affinis P. obiit an. D. M. D. LXXXVI. Die XXII. Aug.

In Chori pariete lapis est. Hæc scripta leguntur, pro Galeatorum familia,

Cella celsaque Ara.

Ejusdem Jurispatronatus, quo illis e regione olim utebatur Galeatorum familia hic a Canonicis restituta sunt.

Templi enim valvæ antea ad cryptam vergebant. Deinde ut venientibus e Civitate commodior pateret aditus, ocluso pariete, ad Orientem sunt apertæ.

In pilis, quæ Templi fornicem excipiunt, insignia sunt Bracciorum, & hæc verba, *Loco Juris Cæsarei decreto restituta.* Horti ibi cultissimi malis aureis referti. In colle Pausilypano saltus est ad Canonicorum delicias, ibique Virgilii sepulcrum.

CRYPTA PAUSILIPANA.

Nescio, an magis Crypta Pausilypum, quam Pausilypus cryptam exornet. Pausilypus in luce versans admirabilis. Admirabilior crypta, quæ in tenebris antiquorum animorum excellentiam patefacit. Maximum, & celeberrimum opus. Sic describit Seneca; *Cum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum navem experirer. Sed tantum luto tota via fuit, ut possem videri nihilominus navigasse. Totum Athletarum fatum illo die perpetiendum fuit. Aceromate nos happe excepit in crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, pulvis auferret. In aperto quoque res gravis, & molesta. Quid illic ubi se voluatur, & cum sine ullo spiramento sit inclusus, in ipsos, a quibus incitatus est decidet? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus, eadem via, eodem die, luto, & pulvere laboravimus. Aliquid tamen illa obscuritas, quid cogitarem dedit. Hoc in statu Crypta erat ea, qua Seneca vivebat ætate, ut hoc tempore viam*

Epist. 58.

Crypta Pausilypana descriptio.

Pu-

Puteolanam, Crypræ commoditatem, & lumen commendemus. Silice stratum iter, pulverem, lutumque removet. Amplissimæ fauces, lucem veluti in aperto admittunt; & locus, qui carcer antea nuncupabatur, habetur in deliciis. Aliqui aniles sequuti fabulas a Virgilio Magicis artibus perfossam tradiderunt, id, quod, & de Ovo Luculliano somniarunt. Quid tamen Magia cum ferro? Audiendus Petrarca; *Inter Falernum, & mare mons est sa-* *In Itinerario.*
peus, manibus hominum confossus, quod opus insulsum vulgus a Vir-
gilio Magicis cantaminibus factum putat. De quo cum olim me
Robertus regno clarus, & ingenio, ac litteris præclarus, quid sen-
tirem, multis adstantibus, percunctatus esset, humanitate Regia fretus
jocans nusquam me legisse Magicum fuisse Virgilium dixi. Quod
ille serenissimæ frontis nutu approbans, non illic Magici, sed ferri
vestigia confessus est.

Aliqui Basso cuidam opus tribuunt, cujus profecto nemo meminit. Strabo fabulose dictum existimat a majoribus, Cim- *Bassus.*
 merios juxta Bajas, Lucrinum, & Avernum habitasse (asserit *Lib. 5.*
 tamen eos antiquissimos fuisse Campaniæ populos; & furtis de- *Cimmerii.*
 ditos scribit Pontanus) & cavernis quibusdam inter se commean-
 tes metalla effodisse, placatis prius per sacrificia Geniis Manibus,
 & in speluncis profundis divinationes exereuisse. Addidit
 vero Græcos, qui regionem illam postea incoluerunt, Cimme-
 riorum fodinas ad hypocausta, thermas, viasque, & alios usus
 accommodasse, & Romanos Græcorum exemplo, ut eos in ma-
 gnis operibus superarent, subterranea illa loca plurimum auxisse,
 cum ibidem ædificia extruerent, & Puteolanæ arenæ virtutem
 ad structuras consolidandas cognovissent. Quamobrem Coccejum *Coccejus.*

asserit Cimmeriorum forte fabulam sequutum, ab Averno Cu-
 mas usque cuniculum duxisse, alterumque ad Neapolim ex Di-
 cæarchia, viam optime per fossas duci ratum. Cujus tamen ver-
 ba aliqua ex parte corrupta esse non vereor, ait enim, *Nuní δὲ*
τῆς μὲν ὕλης τῆς περὶ τὸ Ἀδρῶνον κορείσης ὑπὸ Ἀγρίππῳ, τῶν δὲ χω-
ρίων κατακεκομμένων, ἀπὸ δὲ τῆ Ἀδρῶνι διαύρυτος ὑπενόμε τμηθεύσης
μέχρι Κύμης ἀπαρτὶ ἐκεῖνα ἐφάνη μύθος. τῆ κοκκίης τῆ ποιήσαντος τῶν
διώρυγα ἐκείνῳ τε, καὶ ἐπὶ Νέαν πόλιν ἐκ Δικαιαρχίας, ἐπὶ ταῖς Βα-
ταῖς, ἐπακολευθήσαντίς πως τῶ περὶ τῶν Κιμμερίων ἀρτίως λεχθέντι λό-
γῳ, τοῦ χὸν ἴσως καὶ πατρίον νομίσαντος τῶ τότῳ τυτῶ δὲ ὀρυμάτων
ἔναι τὰς ὁδούς; Nostra vero tempestate cum silvam, quæ circa A-
vernum fuit, cecidisset Agrippa, & loca ædificiis occupata essent, a-
læusque infra Avernum Cumas usque cuniculus, omnia ista fabulas
esse

esse liquido apparuit, cum quidam Coccejus, qui cuniculum istum dixit, & alium a Puteolis ad Neapolim supra Bajas tendentem, fere sequutus sit fabulam istam de Cimmeriis modo relatam, ac fortasse etiam loco huic antiqua consuetudine putaverit convenire, ut per fossas viæ ducantur. Quid verba illa significant, A Puteolis ad Neapolim supra Bajas? Qui nam cuniculi circuitus a Puteolis ad Neapolim supra Bajas tenderet? Quare corrupte legi cuique patebit. Nec desuere qui Strabonem non de hac crypta loquutum asserant, sed de alia, quæ a Puteolis ad Neapolim initium duce- ret. Quid enim Puteoli cum Paufilypo? Quod si hanc intellexisset, fuisset dicendum non, a Puteolis ad Neapolim, sed inter Puteolos, & Neapolim.

De Magnif.
c. 10.

Coccejus Nervæ avus.

Crypta Sejanii.

Lucullus.

Crypta a Lucullo non est perfossa.

Pontanus nescio quam feliciter Coccejum Nervæ avum introducat; Refertur ad M. Coccejum (nescio an is fuerit M. Coccejus Nervæ Augusti avus, qui Romæ aquarum curam habuit, tulitque maximam Architecturæ laudem) refertur, inquam, ad hunc, sive ad alium Coccejum crypta Neapolitana, & quæ sequuntur. Qui Nervæ etiam proavus ad ea tempora posset referri? Aliam in Paufilypo Sejanii cryptam commemorat in ea parte, qua mons in mare protenditur, quam rupium casus occuparunt. Os cryptæ cernitur, ad quam non patet accessus. Alii Coccejo Puteolani Templi Architecto adscribunt.

Nullo pacto Luculli opus dicendum. Licet enim Varro scribat; Contra Neapolim L. Lucullus posteaquam perfodisset montem, ac mariitima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproce fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu; & tamen verba huic cryptæ non conveniunt, quando nec mariitima in ea flumina immitti, nec reciproci maris fluctus excipi, nec piscationes exerceri potuissent; nec nisi ad itineris commoditatem factam, opus ipsum ostendit. Scimus præterea omnem fere oram Paufilypanam, quæ ad meridiem vergit fuisse perfossam; inter se enim adhuc antramigrant. Et Plutarchus Lucullanum hoc opus non prætermisisset, qui ejus virt magnificas res diligentissime conatus est describere. Et meminisset Strabo, qui paulo post Lucillum supervixit. Blondus Varronis verba ad eam Luculli villam refert, cujus ruinæ Agnano lacui supereminent. Quid si dicerem Cumanos eam excidisse, ut Neapolim commodius, breviusque accederent, cum novæ condendæ urbis rationem iniverant? Quid si Palæpolitanos, ut Puteolana balnea adirent? An cum Blondo dicam, Quis autem id memorabile opus fecit, ignoratum est nobis?

Illud

Illud affirmare possumus, nullam Neronis ætate, qua Seneca scripsit, speluncam habuisse luminum spiracula. Obstruxisse tamen luminibus vel terræmotus, vel aliud quidpiam credendum est, cum Strabo, qui sub Augusto floruit, variis fenestris per montis jugum eam lumen accepisse scribat, ne quæ spiracula cernimus nova credamus. Petrus Razanus Siculus Lucerinus Episcopus, ante sua tempora annos centum quinquaginta foramina nulla fuisse testatur, ut omnes ingressum perhorrescerent, durissimis vepribus circumductis faucibus. Tum postea ab Alfonso I. Rege viam complanatam (quod Pontanus antea docuit) latiore, & faucibus altioribus, lucidiorem esse redditam. Petrus e Toletæ Regni Vicarius, qui Puteolanos hortos voluptatis causa paraverat, adeo magnifice amplificatam ornavit, ut perpetuum sexcentorum, & eo amplius, passuum iter claro utrinque ostiorum lumine, jucundum, ac facile sit patefactum, ut quæ Staius de Surrentino Pollii dixit,

*Crypta ab
Alfonso Re-
ge amplifica-
ta.
A Petro e
Toletæ.*

. . . . longoque domat saxa aspera dorso
Qua prius obscuro permixti pulvere Soles
Et feritas inamœna viæ, nunc ire voluptas,

de hac præcipue crypta sint dicenda.

Sacram antiquius eam cryptam fuisse locus ille Petronii Arbitri in Satyris patefacit, qui Quartillæ ancillam hujusmodi loquentem inducit; *Me derisisse, inquit, vos putabatis? Ego sum ancilla Quartillæ, cujus vos sacrum ante cryptam urbastis?* Cryptam Neapolitanam Janus Dusa in Præcidaneis ad Arbitrum intelligit, veteri fragmento P. Danielis Glossario subministrante, in quo ex I. Satyrarum Petronii hæc citantur; *Satis constaret eos nisi inclinatos non solere transire cryptam Neapolitanam.* Quæ si vera judicanda fuerint, cryptæ eo tempore tantam cernimus humilitatem, ut nisi inclinati transire adeuntes non possent. Sacra item ante eam fieri solita, eaque Priapo, quæ nocturna fiebant, cuiusque Dei Genio Pervigilium debebatur, ut ex ejusdem Petronii verbis ibidem liquet. Quamobrem quicquid in Petronii Protafi gestum continetur, Neapoli gestum doctissimi viri arbitrantur. Cum præcipue de juvenum declamationibus, de puerorum ludis in scholis, de declamatorio porticu, atque his similibus ibi loquatur, cum Græcam Urbem nomenet, quo peculiari nomine primaria Magnæ Græciæ Civitas Neapolis insigniebatur. Confirmant hæc ea, quæ de Neapolitanorum antiqua religione diximus.

Quisque

Quisque vero memorabile illud opus ausus fuerit, immortalis laude ab omnibus est afficiendus, qui difficile, & longum iter ægris avertit ad Puteolanas thermas proficiscentibus; advenis, qui ex intimis Orbis partibus eo se conferunt; Puteolanis, qui jumentis, & carris, quos duplices locus capit, fructuum varietatem Neapolitanis suppeditant; Neapolitanis ipsis, qui ad rura divertentes, magnam itineris partem absque Solis, & pluviarum molestiis conficiunt; vina, ligna importanda, lina in calidis Agnani aquis maturanda curant. Et laudandus is est, qui in medio specu igne præluet, ut Deiparæ imagine recreentur iter facientes. Nullum ibi scelus perpetratum scribit Petrarca; *Et nullis unquam latrociniis attentum patet*. Idem possumus nostra ætate testari. Unum memini in rheda eo itinere occisum.

*Suburbana
extra CRYPTAM.*

Suburbana extra cryptam regio multa habet notatu digna. Cum eam exieris, ædicula ad lævam occurrit D. Mariæ Hydruntinum sacra, nec ea est, cujus meminit Petrarca; *Juxta breve devotissimum sacellum supra e cryptæ exitum*. Eam enim collocat juxta Virgilii busta, ut ipse loquitur. Inde villa, in qua quod nebulae non subito elevantur, quoniam Orientem Solem occupat Pausilypus dorso assurgens, acris intemperiem æstivo tempore experimur. Rura tamen habet vino, frugibusque aptissima. Vina etiam non grandia, sed quæ cruditatem non afferunt. Aliqua videris planissimis locis explicata, denso arbusto confita, rosariis odora, malis medicis stipata, pinearum umbra delectabilia; ut ex paucis agri modiis grandis pecunia ex hisce omnibus excipitur. Quæstus clemens cœlum reddere solet. In bivio marmor est, novæ Puteolanæ viæ præpositus a Perafano Ribera ductæ. Tendit inter fundos ad mare tanta felicitate, & facilitate, ut pedibus semper eam tererem, cum Puteolos peto. Perafani ibi elogium,

PHILIPPO. II. REGNANTE
PERAFANVS. ALCALÆ. DVX. PROREGE
QVI. VIAS. FECIT. AB. NEAPOLI
AD. BRVTIOS. AMPLISSIMAS
HANC. QVOQVE. VIAM. CLIVIS. ANTEA. DIFFICILEM
ARCTAM. INTERRVPTAM. CVM. ITER. EIVS. AD. MARE
DIREXISSET. VASTAQ. SCOPVLORVM. IMMANITATE
CONSTRATA. NOVAM. APERVISSET. PVTEOLOS
MVLTO. BREVIOREM. PERPETVAM. ILLVSTREM
ATQVE. LATAM. PERDVXIT. M. D. LXVIII.

Addi-

Additumque Epigrammati , ab eodem Ribera atri structuram esse amplificatam .

VIRGILII SEPULCRUM.

Pausilypum , & Neapolim , illum montium , hanc Civitatem pulcherrimam , Poëtarum principis tumulus exornat . Dicerem omnem Neapolitanæ Urbis gloriam , mortuo Virgilio , in ejus sepulcro fuisse detrusam . At quis neget eos cineres , eas tumuli reliquias , Neapolitanam amplitudinem quotidie ad vitam revocare ? Periere Neapoli Musarum cantus ; Neapoli , inquam , quæ Amorum , & studiorum mater habita est , cum Musæ , & studia alias Urbes novercas habuerint . Ea tamen re satis Neapolitanis fiat , quod Musarum parentis , & alumni memoria , quæ inter Orbis terrarum fines viget , Neapoli inter Pausilypanas parietinas perpetuo vivet . Majorem honoris gradum , quam Regni dignitate , quæ maximum nomen apud exteras gentes illi comparavit , Virgilii cineribus est consequuta . Mirum illud sane , & virtutis illud est trophæum , quod absumptus in eo tumulo lapillus , quavis Regia clarior habeatur . Loquitur de eo Petrarcha locum designans (quem tamen non potuisse inveniri scribant Blondus , & Kazanus) his verbis , *Sub finem fuscæ tramitis (Puteolis discesserat) ubi primo videri cælum incipit , in aggere edito , ipsius Virgilii busta visuntur , pervevisti operis , unde hæc forsitan ab illo perforati montis fluxit opinio .* Id maxime sepulcrum à Silio Italico fuisse honoratum scribit Plinius Nepos ad Caninium Rufum ; *Silius Virgilii monumentum adibat .* Neapoli maxime , ubi monumentum ejus adire , ut templum , solebat . Et veluti templum veneratur Stadius .

Silius Virgilii monumentum adibat . Lib. 3. Lib. 4. Silu.

... & geniale sequutus
 Littus ubi Ausonio se condidit hospita portus
 Parthenope , tenues ignaro pollice chordas
 Pulso , Maroneique sedens in margine templi
 Sumo animum , & magni tumulis ad canto magistræ .

Lateritia structura est , in cujus medio novem columnas urnam sustentantes fuisse tradidit Alfonsus Heredia Arianensium Episcopus , qui bonas litteras vivens coluit . Urnam marmoream cum disticho , quod a Donato recolitur ,

Virgiliani tumuli descriptio.

*Manua me genuit , Calabri rapuere , tenet nunc
 Parthenope , cecini pascua , rura , duces .*

vidisse

vidisse illud opus scribit Petrus e Stephano, qui ab hinc annos xl. librum de Neapolitanis Templis edidit. Joannes tamen Villanus, urnam cum cineribus Mantuanis petentibus Neapolitanos concessisse asserit. Inepti sane fuissent. Aliqui Longobardos Canonicos sustulisse fatentur. Idemque Episcopus affirmabat, urnam, columnas, & parva quædam simulacra a Cardinali Mantuano, Canonicorum Patrono ablata fuisse, ab eodemque Genuæ relicta, cum ibi in itinere obiisset. Quod si, aut Genuæ, aut Mantuæ tanti viri reliquiæ essent, quo pacto ab earum ostentatione absterent? Mantuæ, inquam, ubi in nummis, Virgilii, veluti Lesbii Sapphus, & Chii Homeri effigiem cudendam curarunt? extat vero apud me nummus argenteus,

in quo Virgilii caput coronatum, & in altera facie Sol. Antiquus quidem nummus est, sed quis divinabit, a quo sit cufum? Illud admiratione dignum arbitror, quod inter ruinas Laurus creverit, summi Poëtarum encomium. In antiquis monumentis hoc Epigramma repertum ferunt,

SISTE. VIATOR. QUÆSO. PAVCA. LEGITO
HIC. MARO. SITVS. EST.

In lapide hoc Epigramma quoque sculptam,
*Quæ cineris tumulo hæc vestigia? conditur olim
Ille hoc qui cecinit pascua, rura, duces.*

Hæc item fuerunt adscripta,

*Quod scissus tumultus, quod fracta sit urna, quid inde?
Sat celebris locus nomine Vatis erit.*

Anno ab U. C. 684. Idib. Octob. in pago Ande non procul a Mantua Vates natus est. Hinc Silius,

*Mantua Musarum domus atque ubera cantu
Eveſta Andino*

Lib. 8.

ſic

sic enim legendum, non, Achivo. Cremonæ educatus ad septimum ætatis annum Mediolanum, inde Neapolim profectus, ubi cum Græcis, Latinisque litteris operam dedisset, Mathematicis tandem, & Medicinæ indulgit. Ibiq; suavissime vixit, & obiit. Servius sepultum fuisse scribit ad II. lapidem, cryptam Paufilypanam versus. Umbram Poetæ per nemus illud cerni solitam fabulose dixerunt. M. Antonius Flæminius,

Tu ne sacrum felix aluisti terra Maronem?

Tu ne pio celas ossa beata sinu?

An ne etiam, ut fama est, vasis placidissima sæpe

Inter odoratum cernitur umbra nemus?

Felices oculi, & fortunatissima silva,

Et quicquid sancto cernitur in nemore.

Cui non sit dulci patria tua dulcior ora?

Quis non te lucis præferet Elysiis?

Ad quod alludit Hieronymus Fracastorius in Siphili;

Parthenope placidusque cavo Sebethus ab antro

Plauserunt, umbræque sacri Manesque Maronis.

Nemus ad mansuetiores Musas fuisse accomodatam scripta ostendunt, ibi enim τὰ γοργικά, & τὰ βωολικά confecit. A Siliio postea emptum docet Martialis.

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis

Jugera facundi qui Ciceronis habet.

Heredem, dominumque sui tumulique, larisque

Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

Plinius secundus, Neapolitanum Siliii appellatum scribit, Patulcidem eum locum nominarunt, hac de causa vulgus, Patrusculum. Nominis rationem ignoro. Dicerem in Neapolitano lapide nos habere, Ælium Abascantum patrem Rufini ab heredibus Patulci Diocletis agrum emisse; & cum de sepulcris ibi agatur, posse ad ejus loci sepulcra referri, rupes enim illas Paufilypanas sepulcrorum loculis frequentes videmus, sed lapidem Misenatem existimo, ut in monumentis antiquis retuli. Cum vero locus Antiniano sit proximus, Pontanus Patulcidem Nympham cum Antiniana Nympha poetice conjungit,

. . . tuque o mihi cara Patulcis

Prima adsis, primosque mihi Dea collige flores,

Impleat ut socios tecum Antiniana quasillos.

D E P L A G A M A R I T I M A .

C A P . I I I .

Plagæ maritimæ regionem eandem cum Pausilypana efficio ; idem enim littoris tractus est , atque is præcipue Pausilypano æmulus . Hanc Plagam Hesperidum hortos nominarem , & in ea describenda illa uteret inscriptione , quam in ipso statim Mediolanensis Urbis ingressu in suis conviviiis notat Puteanus ,

POMONÆ. SACR. H. ARAB. POMARIA. ISTHÆC.
AMENA. HESPERIDUM. DONA. BEATA. SIBI.
HOSPITIBVSQ. FORE. DELICIAS. NUMINI. PO. V. C.

Sexcentas in eo littore cymbas piscatorum obsequio obnoxias semper videris. Retia, quæ madida subere, plumboque depicta ad Solis radios apposta, tot imitantur pergulas. Urinatorum capita extra aquas prominent; qui dum in undis corpus recreant, tellinas, dactylosque expiscantur, quorum adeo ferax arena illa est, ut plures ibi, quam omnibus Europæ littoribus capiantur. Videas etiam dum retia trahuntur, veluti minutos pisciculos, puerulos nudos inter undas lascivientes, quos jam nunc ad maris labores natos dignosces. Et admiratione quidem dignum est, aeris ibi caliditatem, tantum ad generationem conferre, ut undique liberi, liberæque pullulent, & numerus ad quatuor millia hominum accedat. Littoralia eorum lecta nitida suppellectili, pulcherrimis foeminis, quæ maritimam venustatem redolent, referta laudabis; quæ tamen ut plurimum nigro dente, vel ob tepentes auras, vel ob aquas, quæ salem aliqua ex parte sapiunt, ab iis improbantur, qui ad unguem factas mulieres exoptant. Quod si quis Neapolitanorum, qui animi causa eum locum adeunt inhabitantes aliquo pacto insultare ausus fuerit, irruent omnes ad opem ferendam suis, & remis, contisque armatæ Amazones judicantur.

Horti Plogenses.

In hortis quænam scelicitas? quæ fructuum ubertas? quæ florum varietas? quæ mirteta? quæ viridaria? quæ frondium textura? Parietes hedera, marginum crepidines longo folio convellitæ, varioque opere topiario figurata, ut mirteus ramus, navigium, quodque animal ad vivum referat; naves intextæ foliis, fru-

fructus vehant ad animi, corporisque refectionem, & hilaritatem.
Hinc Pontanus in Hortis Hesperid. lib. 1.

Cura hominum nemora in lanas vertere, ut in hortis

E foliis, ramisque, & diversis contextis

Jam videas fulgere novis aulae figuris.

Hinc citriorum culta tapetia aspicienda sese offerunt, in quibus frondem fronde superari non cernes, æque adeo sternuntur eorum industria, qui topiariam faciunt. Hinc longissimas cryptas citriis grandinantes, in quibus xx. pondo reperta sunt; ut pensilibus hortis Babylonis, si hos vidisset Diodorus Siculus, licet & Lactantius meminerit, non tantum laudis tribuisset. Illud etiam de insitionibus,

Accipit & citrum limon, limonaque citrus

Hospicio, & sociis ineant convivium mentis.

Accipit & thalamo citrium citrus, & sua tractant

Jura simul, junctisque thoris accumbit uterque.

Quod et si alibi quoque viderimus, & Amalphitanus, & Cajetanus simul apprime doceant, nusquam tamen excellentius, quam hæc in locis, ut tota Italia ex his ramis insitiones desiderentur, & inoculationes scelicis proveniant, & fructuum soboles pulchrior, & sapidior. Speluncæ variis frondibus testæ, arboribus censitæ.

Quo sese & pluviae, & Solis tuentur ab æstu;

Vivaria, odoræ fragræ, uvæ in novam vindemiam populo, vel ulmo maritatis servatæ, earumque species nec Bacco cognitæ, avium cantus, fontium amenitas, fructuum varietas, & excellentia. Quæ omnia videnda sunt, ut fides adhibeatur major. Domus ibi Turbulorum, qui a Bernardino Massensi originem duxerunt, viro in negociis peragendis fortunatissimo, licet ingenio crassiori, ad maximas opes, quæ subito perierunt, evecto. Domus Horatii Marchesii doctissimi, quam scena, & Statuis ornaverant; in qua repentina morte obiit. Supra in collis imminentis radicibus sub scelicissimo illo cælo, maximo cultu nitidos hortos conspicies, celebri fructuum copia uberes, ad quorum delicias dum confugimus, omnem animorum voluptatem experimur. Horti Vallæ Marchionis, quos vivens omnis antiquitatis apparatu ornaverat. In quibus hæc inscriptio vulgari idiomate,

D. Ferdinandus de Alarcon

Villæ Siculæ Marchio, & Rendæ.

M. D. LXXIV.

*Fontes in
hortis Man-
dorianis.*

Fontes ibi præclari. Alius turritus, marmoreus, cum quinque turribus, quæ arcem effingunt, tanto studio sculptus, ut omnibus fontibus Neapolitanis anteponam, quatuor cum marmoribus signis humi stratis, ex quibus aquæ emanant, nihil politionis artis desiderantes. Alius marmoreus, itidem, in quo quatuor pueri marinis belluis insidentes, vas cum Cupidine pharetrato sustinent. In alio marmorea est cymba, cum marino Numine monstro insidente, quique Delphinum bajulat. Nymphæum opere cochleario depictum. In Xysto multa erant signa. Plurimi faciebam Alexandrum Magnum, & ex Lydio lapide statuam, quæ in Ducis Ossunæ potestatem venit. Multæ præterea Romanorum effigies. Parieti hæc scripta notabantur,

*Spektor, qui hæc simulacra spectas, tecum ipse voluta,
ubi horum vita, ubi divitiæ, ubi triumphus, ubi gloria.
Omnia tempus habuit. Igitur non hic speculum, in quod
inspicias. Mores non norma sequendi. Ingredere sacrum, ubi
habes quos sequaris, quibus vita perennis, divitiæ indefi-
cientes, triumphus ineximabiles, sempiterna gloria.*

*Domus Dio-
medis Carra-
fa.*

Sacra enim erat ædes, in qua omnia mulices ornamenta fuerunt cognita. Horti, domusque Diomedis Carrasæ Arianensium Anulititis, in ejus fronte emblemata depictum cum hoc epigrammate, *Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.* Octavius Carrasa Anfanorum Marchio, pomario, fontibusque exornavit. Horti Toletani splendido ordine, fontium nobilitate, statuarum ornamento, aquarum commodo, quas ex publico Civitatis fonte derivavit. Hic Herculem videas Leonis collum pedibus comprimentem, ex cujus ore aquam emittere cogit. Piscatorem cochlea caput indutum, ex turbine aquam provocantem.

Fontes variis.

In mediis hortis, supra tres Gratiæ Victoria alata est columnam amplectens (ad Victoriæ columnæ amores referunt) ex cujus capite aqua fluit; tria item maritima Numina vasculis aquam expolcunt. Alibi Neptunus Delphinum sinistra, tridentem dextera tenens, supra tres pueri ex buccis aquas proiciunt. Alibi scopulus turbine, paguris, mitulis, piscibus plenus. Alibi puerulus humero tenens Olorem. Hinc aquarum labyrinthi. Hinc ex mediis fruticibus, sexcentæ guttæ erumpentes. Inde, ex Nilo jacente; inde ex puero testudini cum velo insidente aquæ plurimæ scaturiunt. Quem fontem in Mediceorum gratiam factum arbitror, Petri e Toletto affinium, qui eo symbolo utuntur cum notis, TARDE SED TUTO. In eadem piaga Terracinen-

*Terracinen-
ses.*

ned-

nenſium antiqua vivaria , proceribus pineis , gelidiſque piſcinis nobilitata. Habes & hortos Biſſianorum Principis , domoſque *Horti Biſſiani Principis.* magnifice extructas. Quibus finitimæ Urſinorum ædes , ruſtico *Urſinorum ædes.* nemore illuſtres. In extrema plaga Neapolim verſus , Horti Severini mea ætate in hortis olitoriiſ conſiti à Joanne Franciſco optimo equite , inter optimos Jurifconſultos adſcito. Habes præ- *Horti Seve- rini.* terea innumeros alios , quos aut cultos videas , aut dominorum obitu cultura orbatos.

T E M P L A :

Parochiale Templum habet plaga D. Mariæ Nivis ab iſſdem *D. Maria Nivis.* piſcatoribus dicatum. Diebus feſtivis ex piſcatione (annuente Summo Pontifice) quæ accipiant , loci ſubſidio , collocandis in matrimonium puellis , & divino cultui erogant . Cum ejus diei feſtum celebrant Auguſto menſe , cymbarum curſu aperto pelago contendunt . Pennatæ tunc rates cernuntur , & remorum icu oculorum acies perſtringitur . Haſtati , nudique in proris certant , victorem , qui in aquas haud ceciderit celebrantes , quem poſtea vitulæ præmio cõhoneſtatum , ſumma cum laude proſequuntur .

Aliud Dominicæ Aſcenſioni ſacrum , Monachis Cœleſtinis *Templum Aſcenſionis.* cultum , erectumque a Nicolao Alumno (nescio cur Contarenus , Alcinum nominet) ut ex marmoreo ſepulcro liquet ,

*Inclitus eloquiis Reſtor Nicolaus Alumnus
Alifæ miles , & Cancellarius idem
Regni Sicilia , dux morum , fonſque profundis
Conſilii , pietate gravis , qui nobile templum
Obtulit hæc CHRISTO , jacet hic ; qui largus egenis
Multa librisque dedit ; ſed quamquam corpus in atro
Claudatur tumulo , florens ad ſidera cœli
Fama volat , clarum vivit per ſæcula nomen ,
Quem rapuit Domini poſt annos mille trecentos
Cum ſexaginta ſeptem nox fine Decembris .*

1367.

Dies feſtus omnium civium concurſu dicatur . Mane populares , veſperi nobiles adeunt tanta frequentia , ut locus , & viæ vix capiant . Humi ſolent ſtratî conviviis vacare . Noctu antea ſolebant proficiſci . At vero quoniam anno 1561. data opera Tur- *Turca Neapo- lim veniunt.* carum pyrata , cum duobus myoparonibus ad plagam appulerat , ut omnes in ſerviutem redigeret ; illud exequi non valuit , quod pridie ejus diei venerat , atque hujusmodi eum fors ſefellit , di-
vina

Perafanus Ribera. vina annuente voluntate, plurimos enim captivos duxisset, Littoralem tamen oram depopulatus, ad vigintiquatuor homines, mulieresque cepit, quos erecto ad Prochyta redemptionis simbolo, sua pecunia Perafanus Ribera optimus Princeps redemit. Quamobrem metu perterriti Neapolitani, ad multam diem illuc se conferre ceperunt. Illud ea nocte maxime notandum, quod Turca, qui multos annos domino serviverat, facta jam libertatis potestate, cum suos vidisset, oravit, ut ab illa domo abstinerent; mox a domino petita venia, discessit. Tantum abest, ut etiam barbari nesciant gratitudini respondere, dum humaniter, ut decet, a dominis accipiuntur, qui in alienæ legis hominibus, humanitatis saltem jura debent observare, atque hoc pacto diutius servitutem ferre plerique non abnuerent, veluti contra obsevitiã a servis dominos male accipi nostra ætate plurimos vidimus.

Ædes D. Mariae Conforti. Ædiculam haud longius conspicias D. Mariæ Conforti, quod animum conditoris ægritudine anxium levaverit, cum hoc Epigrammate,

*D. Mariae Virginis
Thomas Nauclerius
Voti compos solvit.*

Ædes D. Leonardi. Ædes quoque in litore fluctibus circumflua Divo Leonardo sacra. Divi Sebastiani Monialium juris est, ad quas beneficii munere ora maritima a turri S. Vincentii ad Caveolas, vel Euploeam, ubi terminos habent constitutos, pertinet. Aliquando sacerdos incoluit. A monialibus deinde Dominicanis Fratibus tradita, a quibus ædificio, & devotione aucta est. Hoc Monasterium fuisse Gazarense mihi persuaderem, de quo scribit Gregorius Pontifex ad Adeodatum Abbatem Neapolitanum, his verbis;

*Monasterium Gazarense.
Epist. 39.
lib. 8.*

Quorundam Monachorum ejusdem Monasterii ad nos relatione pervenit, Monachos Monasterii Gazarensis, quod situm in plagia est, & Monachos S. Sebastiani Monasterii, quod Neapoli in domo quondam Romani constructum est, ubi Deo miserante, sicut dictum est, Abbatibus geris officium, se, Monasteriumque suum uniri magnopere proposuisse, adeo ut chartas omnes ejusdem Monasterii tuo Monasterio, ut dicitur, tradidissent. Sed quia Monasterium ipsum in Neapolitana est dicecesi constitutum, ne quid constituisse, quod abset, præjudicialiter videamur, volumus, ut quousque Neapoli ordinetur Antistes, tuo interim Monasterio antefatum Monasterium Gazarense cum omnibus ad se pertinentibus sit unum. Cum vero propitiante Domino Neapoli fuerit

fuert Episcopus ordinatus, utrum in perpetuum hæc unio extendi, an temporalis esse debeat, maturius, ac solidius cum Dei gratia pertractabimus.

En tibi S. Sebastiani Templum Neapoli in domo Romani ædificatum; a Monachis primitus cultum, cum Gazarense Monasterio unitum, quod cum in plagia describat, illudque hodie ad illud Monasterium spectet; hoc esse Monasterium Gazarense, efficit ut credam. Alia item ædicula D. Rocco sacra, iisdem Monialibus tributa.

Ædes D. Rocci,

Cappella Monasterium.

CAPPELLÆ Monasterium antiquum esse patet. Non Serapidi sacrum, sed Divæ Mariæ ad Cappellam; nescio autem a quo fuerit conditum. Illud sane liquet Monasterium ibi fuisse (hoc Gazarense, quod supra diximus, aliqui existimant) cum quo conjunctum fuit Monasterium S. Basilii, & Anastasii, quod Neapoli erat situm ad Media, vel Melia, cujus jura Abbas Sanctæ Mariæ ad Cappellam exequitur, exigique redditus D. Barbaræ debitos in ea Neapolitana regione, quæ ejus Sanctæ nomine nuncupatur, cujus ædes in D. Mariæ ad Cappellam translata est. Anno 1134. sexto anno Principatus Secundi Roberti, Secundi Jordani Capuæ Principis filii, Rogerius Rex Petro Monasterii Abbati, quæ ad Cappellam dicitur, quæ est sita foris civitatem Neapolis, concedit S. Petri Ecclesiam Cumis sitam. Anno 1144. idem Rex, eidem Monasterio confirmat hortum, qui vocatur de Jubenullo, juxta continentiæ oblationis, quam Adenulphus quondam Comes Puteoli ei fecit. Et Landulphus Comes Castri Puteolani Adenulphi Comitis filius, & Gayltragunæ Comitissæ, quædam restituit Nicodemo Igumeno Monacho sub Porphyrogenito, & Alexio. Et sub Basilio, & Constantino Joannes filius Stephani Puteolani cognomento Partivinacia, spondit, & obtulit Joanni Juniori Abbati Monasterii Sanctorum Anastasii, & Basilii sui ad Media, quod nunc congregatum est Monasterio B. Mariæ, quæ nominatur ad Cappellam, duas domos &c. Anno 1190. Joannes Archidiaconus Ecclesiæ Neapolitanæ una cum ejus consanguineis Patronis monasterii S. Mariæ ad Cappellam, promisit Domino Sergio Abbati Monasterii Sanctorum Anastasii, & Basilii congregati in dicto Monasterio de Cappella, tenere &c. sub Gulielmo. Anno 1258 Henricus Panniciatus conduxit ad censum a Domino Landulfo Abbate Monast. Sanctorum Anastasii, & Basilii sui ad Media, quod nunc congregatum est in Monasterio S. Mariæ ad Cappellam, quasdam domos cum porticu. Et quæ sequuntur. Multa ab aliis concessa

cessa legimus. Et sub Guaimario Principe, Joannes Monachus; & Præpositus S. Mariæ ad Cappellam, cujus regimini præerat Dominus Rocchus Abbas, contendebant coram Petro Comiti Judicis Castelli Lauri, cum Donato, & Lupo, super incisione arborum. Cum Julianæ, & Maximi Martyrum Cumis Neapolim translatio facta est, ejus Monasterii Abbas adfuit. Quæ omnia ad ejus loci antiquam cognitionem facere videntur. S. Basilii itaque Monachi incoluerunt; deinde Casinenses; mox Olivetani; tandem Canonici Regulares S. Salvatoris. Marcellus Corvinus Cardinalis hos præposuit, defuncto Fabricio Januario Abbate, qui Olivetanos præposuerat. Canonici rem Monasterii familiarem hujusmodi auxerunt, ut Abbatis pensione non indigeant. Extant in atrii fronte Marcelli Corvini monumenta,

*Marcellus
Corvinus.
Fabricius Januarius.*

*Marcellus Corvinus tituli Sanctæ Crucis in Hierusalem
S. R. Eccles. Cardinalis M. D. KLIII.*

Instauratorem Fabricium Januarium proponit Epigramma,
*Fabricius Januarius Neap. Proth. Apost. Abbatia hujus
Commendatarius, & instaurator, semitam inviam redegit,
portamque hanc commodiori ædis accessu. F. F.*

Et in Altaris gradibus,

*Fabricius Januarius hujusce ædis instaurator, & Abbas,
ut terræ terram redderet, hic condi ex test. voluit.*

M. D. XLI.

Et in Chori sedibus,

*Fabricius Januarius Proth. Apost. Andrea Martoranensium
Comitis filius, post instauratam Abbatiam undequaque col-
lapsam.*

Ejus symbolum, solares radii inter nubes, & semprevivium, cum his verbis, CHI FERMO SPERA SEMPRE VIVE. Roberti quoque Panniczati Abbatis in solo mentio fit anno 1300. Tres in eo Templo marmoreæ statuæ sunt D. Joanni, D. Benedicto, & D. Virgini dicatæ, Hieronymi S. Crucis opera, quæ inter memorabilia Neapoli habentur. Proximæ ædes sunt D. Catherinæ, cui Franciscani Conventuales serviunt, quam versò solo a civitate concessò, Stilianus Princeps amplificavit; D. Mariæ Angelorum subterranea, quam cæno exhaustam Germani pedites detexerunt anno 1576. Eo per gradus descendebatur. Nunc solo æquata; erat fortasse locus maleficiis opportunus.

*Ædes D. Ca-
therinæ.*

*Ædes D.
Mariæ An-
gelorum.*

SECUNDUS.
PLATAMONIÆ.

41

In extremo littore Orientem versus Platamoniz sunt, quas excavatas ad littus, ac manu hominum factas specus fuisse scribit Pontanus, quas vetustas ipsa, falsaque maris aspergo consumpsit. Loca nimirum ad voluptatem, æstivalque deambulationes exco- gitata. Πλαταμώνιον autem, littus magnum, & latum significat apud Apollonium. A Galeno dicitur esse petra in mari levis, & hu- milis, circa quam dilatantur fluctus. Apud Dionysium, ἐν πλατα- μώνι, exponitur, *In littoralibus petris; vel, In maritimis foveis.* Similem locum describit Seneca de villa Servilii Vaciz loquens, *Epist. 56.* ubi cum de speluncis loquutus fuerit, subdit; *Platamona medius rivus, & ab Acherusio lacu receptus Euripi modo dividit.* Sic enim legendum, non, *Platanona.* Duz speluncæ hoc tempore cernun- tur, altera in Cappella, altera in hortis Cortesianis. Est autem litus nantium voluptatibus dicatus. Nympham Pontanus facit.

Parthenope Sebethon amat, Platamonis Halantem.

Æ G L A.

Supra Platamonias Ægla est, eminentiori situ, aprico cælo insignis, a Bernardino Rota doctissimo viro, poetices amantissi- mo, sub Nymphæ nomine celebrata. Echiam vulgo dicunt, for- tasse corrupte Ηρακλιν, ut placet Falco, quoniam ibi Hercules *Echia.* fuit commoratus. Sic enim Pontanus; *Transiens quoque in Italiam Hercules post Cacum impotentem hominem in Latio domitum, libe- Hercules.* ratamque ab ejus dominio regionem, Campani maris oram cum per- *Lib. 6. de bell.* vagaretur, reliquit monumenta perpetua Avernum ad lacum sita, *Neap.* &c. Reliquit & proxime Neapolim paulo supra Palæpolim, qui lo- cus hodie quoque Hercules dicitur. Idcirco idem ut Nympham lau- dat, appellatque Herclim,

*O longis prælata comis, & lumine peto
Hercli superciliis nigris, candente papilla,
Et memor, & meminisse decet mea nubilus Hercli
Quos mihi corallus, quæ mella liquata dedisti.*

Invia olim erat regio, latrociniis non tuta, silvis densa, atque as- pera. Hac ætate nobilibus ædificiis frequentissima, hortorum a- mœnitate præclara, Religiosorum societatibus decorata. Ferdi- nandus enim Loffredus Trivici Marchio anno 1588. Templum ibi ædificavit, eique *Motis Dei* nomen dedit, Dominicana fa- milia

Tom. II.

F

milia

milia exornavit, ducentumque aureos victui addixit. Hæc ibi leguntur,

Cicco Loffredo a Carolo V. Imp. in summum Concilium cooptato, & Beatrici Caracciolæ parent. opt. Ferdinandus Loffredus Trivici Marchio posuit.

Et,

Joanni Ant. Loffredo Cicci F., qui egregiam multis in bellis Carolo V. Imp. navavit operam, quique in Albæ Pompejæ munitiones Ducorum primus ingressus, omnibusque fere destitutus claram mortem sædæ prætulit fugæ, Ferdinandus Trivici Marchio recepto ab hostibus corpore, & huc relato Fratri benemerenti.

aliud,

Henrici Loffredi Cicci filii Caputaquensium Episcopi in Concilio a Paulo III. Pont. Max. Tridentum convocato præclare suo munere, vitæque fundi corpus in hoc fraternæ pietatis insigne monumentum Ferdinandus Loffredus Trivici Marchio comportandum curavit.

Jesuicæ.

Jesuicæ præterea Templum Novitiorum commoditati Annæ Mendociæ liberalitate extruxerunt, & in lapide scripsere,

D. Annæ Mendozæ Marchionis a Valle F. Fundatricis religiosiss. liberalitati. M. D. LXXXVIII.

Constantia Carecta.

Ædes D. Mariæ Angelorum.

Eodemque commodo Theatinis Constantia Carecta sanctissima fœmina Templum D. Mariæ Angelorum dicatum condidit, hortos addidit, quos Bernardinus Rota ædificaverat, cum hac inscriptione.

Bernardinus Rota Musis hortos dedicavit ratus eas hilari hujusce cæli positione allicere, atque ita fortasse amicas fore. M. D. LV.

Horti Aloisii Toletani.

Ad hortos Aloisii Toletani nihil pulchrius accedere potest. Nobilissimi ibi fontes. Hinc Orpheus inter brutorum capita, quæ ex rupibus profiliunt. Hinc Pegasus ungula petram quatens. Et Jovem in piscinam cientem pluvias videbis. Et Andromedam ad scopulos fluctibus madentem, & puerum ex utre prominentem aquas. Antiquitatis monumenta duo ibi reperi. Alterum in ædibus Petri de Castellet Regentis, Hispanæ virtutis ornamenti, urnam marmoream, in qua funebria hieroglyphica, vas dejectum, corvus, arborum rami, serpens, pueri inversas faces tenentes. Alterum, inscriptionem in columna,

VII. D. N. FLAV. VAL.

CONSTANTINO. PIO. FEL.

IN-

INVICTO. AVGVSTO DIVI
CONSTANTINI. PII. FILIO.

In editiori colle, quem Picciofalconem nominant (a Falconibus ibi aliquando captis sic dictum existimant) ædes ab Andrea Carrafa S. Severinæ Comite, cujus imaginem in marmore pulcherrime effictam Corleti Marchio servat, ædificatæ. Horti, fontes, marmorea ibi signa, ut in prærupto scopulo deliciae commendantur. Hoc inscripserat Epigramma,

*Andreas Carrafa S. Severinæ Comes villam hic struxit
Carrasianamque appellavit, Lucillum imitatus parili animo
licet opibus impar, atque ita sanxit; Delicati juvenes huc
ne accedanto. Emeriti senes nec inglorii honesta quiete hic
fruantur, Viri docti bonique ingenia hic exercento. Qui e
Carrafa gentilitate non fuerit, qui sanctiones hasce non ser-
vaverit suburbani hujus exheres esto, proximiorque succedito.*

M. D. XII.

Ablatum epigramma, cum ædes in Loffredorum potestatem venire. De eo colle scribit Maranta in epistola ad Paulum Monachum, Lucullanum esse dictum, editum quidem, sed ea parte, qua Neapolim spectat viam ad illum accedentibus per-
*Lucullani
descriptio.*
facilem præbentem; altera autem, qua unda maris lambit, præcipitem, & præruptum esse, atque accessu invium. Ex ea parte, qua meridiem spectat, in radice montis plures scaturire aquas, atque inter alias, duas sibi proximas Occidentem versus, quæ perenni fluxu ea ætate in mare labebantur, quarum eam, quæ in dextera parte est, colore nitidissimam conspici, sapore acerrimo, acidulo, pingui, cum aliqua astringentis parte, odore tetram. Eam, quæ in sinistra, eisdem habere sapes, sed non usque adeo intensos, & a prima differre, quod acrimonia vincitur, pinguedine vincit; differre etiam colore, quod hæc non adeo nitida est, & ad albedinem tendens, colorem quasi lacteum ostendit. Montem universum ad inferiorem partem solidum esse, compagine lapidea agmentatum, non quidem vivo lapide, duroque, sed tophi naturam habente, quo in cœmentitiis operibus Neapolitani architecti utuntur. Superiorem montis partem ex terra constare soluta, atque arida. Per eas tophi scissuras aquas illas duas erumpere. Priorem aquam nitidiorē (ut primo libro diximus) quia fontem non habet, non ostendere, an aliquid in ea supernatet. Alteram, quæ impurior est, habere fontem, in quo nescio quid colore suppurpureum supernat, ac si in phialam

F 2

lam

lam excipiatur, ejus copiam apparere, veluti priorem, in vase exceptam, dum aliquantisper permanferit, in superficie eandem substantiam ostendere. Ex ferro eas aquas provenire dicit, ideoque astringentes, atque acidas; sed ex non insigni astringitione, minimam aluminis partem permisceri affirmat. Qua propter latentem in eo monte ignem; veluti in tota ora, inesse non dubitat. Cum Lucullianus, totus locus dicatur, aliqui arbitratii sunt, eam cum Castro villam conjunctam fuisse, & quamvis Castrum, Megaris insula a Plinio sit appellatum, fieri tamen potuisse, ut a Lucullo ea montis pars fuerit abscissa.

C A S T R U M L U C U L L A N U M .

Paulilypani sinus, & Plagæ ambitum Lucullanum Castrum terminat, ideoque libuit hoc loco collocare. Megarim appellatam insulam Plinius, eamque inter Neapolim, & Paulilypum federe scribit. Placuit plerisque sic appellatam, quod ex Megara Græci venientes ibi habitaverint, vel a Megara Herculis uxore, quem eam incoluisse regionem diximus. Alii Myagram vocant, ob difficiles inde elapsus, quasi muscipulam dixeris, eo enim detrudebantur fontes, ut exitum invenire non possent. Statius Megaliam appellavit,

Megara
uxor Hercu-
lis.
Myagra.

Megalia.

Quæque ferio curvos exerta Megalia fluctus

In vita Magni Consulvi Paulus Jovius Megarim appellatam ait antiquitus de nomine unius Sirenium, quæ Eccia montem spectat, & continenti ponte longo conjungitur. Duo hæc vera sunt; at Sirenium fuisse nomen, a tanto viro nolle edificere. Quem etiam miror historiarum lib. 2. collocasse Vinceniam turrim in Megari Sirenium insula prope portum. Si quidem turris S. Vincentii prope portum in insula posita est, sed nunquam Megaris appellata, nec Sirenibus tributa. Lucullanum dixere Castrum, vel quod a Piceifalconio a Lucullo multo servorum labore abscissum est, quæ opinio multorum animis infedit; vel a Piscinis a Lucullo ibi ædificatis, de quibus Pontanus; Secundum vero maritimam oram, quædam etiam nunc visuntur monumenta Luculli piscinarum, qui hodie locus Lucullianus quoque dicitur, post quem sunt, & Platamonæ. Et Plutarcus de Lucullo loquens, apud Neapolim ejus commemorat ædificia. Quos de monte potius, quam de insula loquutos dicerem, nisi in ipsa adhuc piscinarum vestigia nobilissima cernerentur. Joannes Baptista Can-

Turris S.
Vincensii.

Lucullianus.

tal-

talicius , alterque non ignobilis in itineraio sic describunt ,

Ostriferam Megarim sortitam nomen ab Ovo

Legimus , ut perhibent Luculli divitis olim

Gaudia , & Icario villam solamen ab aestu .

Extat adhuc rupes intus cava , fonsque perennis

Dulcis aqua ; statio barbatis commoda nullis .

Sancti Salvatoris postea Insula dicta est , cum Athanasius Neapolitanorum Episcopus ejus nominis aedem ibi aedificaverit , & Monasterium praefecto Abbate constituerit . Ejus loci deinde Monachis sub Michaelae Imperatore donatio cujusdam agri fit , annuente Domino Sergio Consule ejus Imperatoris anno 3. Ind. 5. cui subscribit , *Sergius olim Dux , nunc vero Monachus* , in illud fortasse Monasterium abditus . Abbates quoque multa vendunt , *Prasbyteris , Archiprimiceriis , Rectoribus , Diaconis Ecclesiae , & Congregationis majoris Sacerdotum Ecclesiae Sancti Georgii Catholicae majoris , quod est Ecclesiae Severianae , & in aliis diplomatibus , S. Georgii , & S. Severi , quae Ecclesia est juris sanctae Neapolitanae Ecclesiae ; ut Severum Episcopum eo translatum , & conditum proculdubio sciamus . Ovi nomen relictum est , vel quod ovali forma maritimis undis alluitur , vel ab Ovo Virgiliano , si adeo inepti essemus , ut Joannis Villani fabulae illam de Ovo in phiala detento sequeremur .*

S. Salvatoris Insula .

S. Georgius . S. Severus .

Gulielmi III. Normanni aetate , perduellium metu , cum Rogerium IV. in Sicilia occidissent anno 1170. arcem aedificatam scribit Collenucius , & Normannicam ideirco diu appellatam , & ejus Regis insignia in tertia ejus arcis janua fuisse collocata . A Carolo I. anno 1262. amplificata . Maxima industria Rex ille arcibus studuit . A Roberto item , & Alfonso primo Regibus , instaurata . De qua sic Aeneas Sylvius Europae capite ultimo ; *In arcem S. Salvatoris in mari ex Ovo nuncupatam , ejus inexpugnabilis situs , ad usum magnificentissimae Regiae redactus est .* A Philippo II. nostra aetate , amplificata , restituta , aucta . Idque appositum Epigramma ,

Arx Normannica . Lib. 3.

PHILIPPVS. II. HISPANIARVM. REX
 FONTEM. A. CONTINENTI. AD. LVCVLLANAS. ARCES
 OLIM. AVSTRI. FLVCTIBVS. CONQVASSATVM
 NVNC. SAXIS. OBICIBVS. RESTAVRAVIT
 FIRMVMQ. REDDIDIT
 D. JOANNE. ZVNICA. PROREGE. A. D. M. D. XCV.

D. Sc-

D. Sebastiano Templum in arce dicarunt, viginti quatuor militibus custodita. Mare, quod circumfluit tranquillum est, piscosumque ob concharum copiam laudat Sannazarius,

. . . . sic faciles vicina Megalia semper

Sufficiat conchas

*Athanasius
Episcopus.*

Mirum, quam fuerit hæc insula Templis abundans. Athanasius Neapolitanus Episcopus Templum D. SALVATORI condidit, & Monasterium regulari observantia, cui Abbatem præfecit, ut ex ejus Actis novimus. Ejus, D. Patriciæ ætate mentio fit imperante Constantino, cum in eam insulam delata ibidem obierit, ut in vita scripta a Leone Præbytero Sanctorum Nicandri, & Marciani servo scripta, ut ipse loquitur. Fuit præterea Templum D. SEVERINO dicatum, ut scribit Eugipius ejusdem Sancti discipulus, his verbis; *Illustris fœmina Barbara* (Barbaram quoque legunt) *B. Severinum, quem fama, vel litteris, cum suo quondam jugali optime noverat, religiosa devotione venerata est; quæ post obitum ejus audiens corpusculum Sancti in Italia cum multo labore perductum, & usque ad illud tempus terræ nullatenus commendatum, venerabilem præbyterum nostrum Marcianum, sed & cunctam congregationem litteris frequenibus invitavi. Tunc S. Gelasii Sedis Romanæ Pontificis auctoritate, & Neapolitano Populo exequiis reverentibus occurrente, in Castello Lucullano per manus S. Victoris Episcopi, Mausoleo, quod prædicta fœmina condidit, collocatum est. Qua celebritate multi languoribus diversis afflicti, quos recensere longum est, recepere protinus sanitatem. Inter quos quædam venerabilis ancilla Dei, Procella nomine, Civis Neapolitana, cum gravissimum ægritudinis pateretur incommodum, Sancti funeris provocata virtutibus, in itinere properanter occurrit; & ingressa sub vehiculo, quo corpus venerabile portabatur, statim caruit omnium languore membrorum. Monasterium igitur eodem loco constructum ad memoriam Beati hætenus perseverat; cujus meritis multi obsessi dæmonibus sunt curati, & diversis obstructi languoribus ceperunt,*

Barbara nobilis fœmina in Lucullano

Lib. 2. ep. 58.

S. Severini Reliquiæ.

& recipiunt, operante Domini gratia, sanitatem. Scribit etiam Gregorius Pontifex ad Petrum Subdiaconum Campaniæ patrimonium curantem, ut reliquias S. Severini Episcopi Noricorum, apud Neapolim in Lucullano collocatas, mittat; consecraverat enim sub titulo S. Severini Ecclesiam ab Arrianis antea possessam. Ejus verba hæc sunt; Cor nostrum pia Divinitatis inspiratione compungitur, loca quondam erroribus deputata in Catholici Religionis reverentiam dedicare. Quia igitur Ecclesiam positam juxta

juxta domum Merulanam regione tertia , quam superstitio diu A-
riana detinuit , in honorem S. Severini cupimus consecrare , experien-
tia tua Reliquias B. Severini summopere debita cum veneratione
transmittat , quatenus quæ vestris animis perficienda decrevimus , im-
plere Omnipotentis gratia suffragante possimus . In Lucullano fuis-
se , affirmat Illustris. Baronius , qui laudans etiam divitias , quas
in Reliquiis Neapolitani possident , ait , non satis habuisse e pro-
ximo accipere S. Januarium , & e longe ex Asia ejusmodi dita-
ri thesauris ; sed e Danubii ripis sacra pignora S. Severini in
Italiam delata , a S. Gelasio Pontifice impetrasse . Quibus ex
verbis non integrum ad Pontificem corpus esse missum patet ,
sed aliquas Reliquias . Sunt enim qui hac de causa dicant
Beati corpus Neapoli non reperiri ; quod tamen sanctissime co-
litur in veteri Ecclesia , quæ & Severino Abbati , & Severino
Neapolitano Episcopo dicata fuit , ut suo loco liquebit . Ex hoc
Castro S. Severini translatio Neapolim hujusmodi facta est . An-
no vigesimo quarto Leonis , & Alexandri Imperatorum , cum
Sarraceni , vallata Sicilia , virus in hoc Regnum evomere cape-
rent , & expeditionem parari Neapolitani animadvertissent , dum
varia inirent consilia , Gregorius Consul , & Dux , nihil omnibus
antiquius curandum arbitratus est , quam Castro Lucullano pro-
videre , ne hujus Sancti thesaurus in avarissimas hostium manus
deveniret ; neque ii , qui locum incolabant , extremæ calamitatis
cladem experirentur . Quamobrem oppidum quinque dierum
spacio evertit , & oppidanos Neapolim introduxit . Basilii Im-
peratoris id factum ætate commemorat Inventarium , quod Nea-
poli in D. Severini legimus . Cum vero de transferendo Sancti
corpore cogitarent , Cœnobii Neapolitani Abbas a Consule petiit ,
ne cunctando rem differret , neque alibi , quam in suo Monaste-
rio corpus collocari pateretur . Quod quidem factum est , & iv.
Id. Octob. a Præsule , & Clero Neapolim ductum est , & in
Neapolitanæ S. Severini Ecclesiæ Altari conditum . Memorabile
illud in ea translatione contigit ; Cæcus quidam a nativitate ce-
lebritatis videndæ adeo cupidus fuit , ut cum eam videre posse
consideret , ad fenestram ductus , tanta devotione accessit , ut mox
lumina aperuerit , diesque festus eo miraculo celebrior factus est .
Alia in eadem insula Tempia fuisse explicat idem Gregorius ,
cum ad Petrum Campaniæ Subdiaconum scribit , ne permittat
mancipia immorare in Monasterio S. Severini , vel in alia ejus-
dem Castellæ Ecclesia , dum illuc e civitate refugissent . Et ejus
epi-

Neapolitano-
rum divitiæ
in Reliquiis.

Duo Severi-
ni.

920.
S. Severini
translatio.

Castrum Lu-
cullanum ,
oppidum ,
S. Severini
corpus .

Miraculum .

Lib. 2. ep. 1.

Ecclesia Ca-
stri Luculla-
ni .

epistolæ initio de Lucullano loquitur, ubi Paulus Episcopus Nepefinus Ecclesiæ Neapolitanæ procurator, persecutionem passus fuerat. Sed apertius ad Anthemium Subdiaconum, quocum loquitur de Oratorio S. Archangeli, quod in Castro Lucullano juxta S. Petri Basilicam erat. In antiquis diplomatibus, quæ a S. Sebastiani Monialibus servantur, Ecclesiam S. Pauli reperies, intus destructum Castrum Lucullanum; Ecclesiam S. Barbaræ; Ecclesiam Sanctorum Sergii, & Bacchi. Major insula quoque dicitur; & sub Federico anno 1202. Truda filia Domini Gregorii Domini Gaudiosi vendit Abbati Monasterii S. Salvatoris Insulæ majoris de Neapoli. Ex hac Templorum frequentia, insulæ amplitudinem cognoscere licet, quam undique dirutam videmus.

Sed ne aliqua memoratu digna omittamus, quæ ad historiam pertinent, rerum eventus in ea insula observandus est. A Federico Imperatore hæc scripta sunt cuidam de Tocco, & Angelo de Marra; *Quia placet Excellentiæ nostræ, ut carissima consors nostra &c. In Castro Salvatoris ad mare morari debeat, fidelitatis tuæ præcipiendo mandamus, quatenus receptis his litteris, Castrum Salvatoris, quod hætenus de mandato nostræ Celsitudinis custodisti, Joanni de Amato fideli nostro assignes, & illud sicut expedit, & viderit, faciat ordinari, & disponi. Tum vero de omnibus, quæ in Castro ipso assignaveris, &c.* Idem quoque Imperator ibidem thesaurum servari iussit, habuitque tres Quæstores, Angelum de Marra, Marinum e Valle, & Eufremum e Porta anno 1239. Anno 1261. in ea arce detentus est Manfredi filius, qui cum matre ibidem fame contabuit. Ferdinandus præterea Regis Majoricæ filius anno 1302. Butillus ille quoque Urbani VI. nepos, a Carolo III. Neapolitanorum Rege, a quo petierat Urbanus, ut eum Capuæ Principem efficeret. Quod cum denegasset Carolus, inimicitias cum Pontifice excitavit, atque hujusmodi, ut ad Nuceriam in Campania, quo se Pontifex contulerat, & Carolus exercitum duxerat, manus conferuerint, victis Ecclesiasticis. Obsidionis causam assererebat Carolus, quod aliquot Cardinales, quibuscum hac de re ipse egerat, Pontificatu eum privare velle dixissent, ipsumque adesse Cardinalibus futurum. Anno 1382. mortua Agnete Dyrrhachienfi Joannæ Regiæ sorore, & Tarentini Principis uxore, mox Joanna Dyrrachii Ducissa ejus soror in hujus arcis carceres miserrime injecta est, nec unquam libertati restituta. Anno 1386. Cum Bonifacius VIII. Cajetam Cardinalem quemdam misisset, ut Ladislaum Regno in-

De Federico Imperatore.

*Manfredi filius.
Ferdinandus filius Regis Majoricæ.
Butillus.*

Joanna Dyrrachii Ducissa.

fignret, Aloysius Andegavensis cum quatuordecim longis navibus, octo onerariis, totidemque phaselis, Neapolim venit, & illico monte, & arce Hermite, & Megari potitus est; deinde Regnum Ladislao restitutum. Matthæus Villanus scribit, cum esset in arce Lucullana Maria vidua Dyrhachii Ducissa, Joannæ Reginae soror, Magnum Admiratum triremibus eo divertisse cum duobus filiis, veluti eam esset invisurus; sed Ducissam hoc pacto surripuisse, & ad triremes ductam coegisse, ut matrimonio cum filio primogenito conjungeretur. Pontanus hæc gesta in ea arce narrat; *Accedebat huic malo, quod arx, cui ab Ovo est agnomen, a Gallis tenebatur, pecunia tradita Joanni Luncesio, qui ei sub Alfonso præfuerat. Ea arx circiter quingentos passus ab Neapoli, exeso, & arduo in scopulo posita, jacta mole, continentii jungitur. Et paulo post; Quo tempore Torella arcem Ovi, de qua diximus, spoliavit, & multa, & divi supellestile, quæ illic asservabatur, corpusque Alfonsi Regis ibidem in loculis custoditum, triremibus ad se transtulit. Caverat enim Alfonsus moriens, vii de more aliorum Aragoniæ Regum, in Hispaniam Tarraconensem, ad ædem Populeti sepeliendus veheretur, eamque ob rem in arce, ubi diem obiit, loculis pie, religioseque servabatur. Parta tamen victoria, Ferdinandus loculos ipsos eadem in arcem inferendos juravit, in qua hodie quoque servantur, &c. Quem locum non recte intellexisse Colennucium arbitror, qui lib. 7. hæc verba vertens scribit, in arcem Neapolitanam relatos. Ibidem Alfonsus servari jussit corpus Petri fratris, qui ex Carmelitano Templo caput tormento ictus, repente occubuit, cujus sepulturam, solutis belli curis, magnificentissimis exequiis honestavit. Anno 1503. a Petro Navarro Cantabro arx expugnata fuit cuniculis suppositis, mensis fere spacio, quæ inexpugnabilis videbatur, & Gallorum, qui inerant inter necio facta est, Consalvi Ferdinandi jussu, ex Arce nova, & Turri S. Vincentii, aliis expulsis. Antiquiorem tamen rem non præteribo. Cæsis Romanis Imperatoribus, Gizericus Vandalorum Rex Italiam invasit. Oduacer postea Turcilingorum Rex habens secum Scyros, Herulos, diversarumque gentium auxiliares, Italiam occupavit, & Oreste interfecto, Augustulum filium ejus de Regno pulsum, in Lucullano Campaniæ Castello exilii poena damnavit. Habes apud Jornandem.*

Maria Dyrhachii Ducissa.

Lib. 2. de bell. Neap.

Torella.

Corpus Alfonsi in Lucullano.

1458.

Petrus Alfonsi frater.

Petrus Navarrus.

Gizericus. Oduacer.

Augustulus. De reb. Gethicis, cap. 46.

MONS HERMUS, VEL HERMIS, VEL S. ERASMI.

C A P. IV.

DEScripto Pausilypano sinu, ad collem redeundum est. Hermitem efficere, ut Pausilypus nomen amittat, scribit Pontanus. Ad Patulcidem ipse supra cryptam terminum statuo. Idem S. Erasmi montem appellat, quem Palæpoli imminere asseruit, & Hermitim, cum Olympiade, & Conicle Nymphas extollit. Qui affirmant hunc montem a Dioscoride, & Galeo Tripholinum appellari, nescio ex quo fonte hauserint. Agrum Tripholinum scio fecundum vitibus a Juvenale dictum, & ad Gaurum constitutum. Abramus Ortelius nostrorum auctoritate, qui non bene litteras callebant, ad hunc montem collocat. Hunc montem, arce, templis, ædificiis admirabilem dixeris.

S. Erasmus.

ARCI, S. Erasmus, qui ibidem in ædicula colebatur, nomen dedit. Neque hujus loci mentio apud B. Gregorium facta est (quod plerique sibi persuaserunt) sed Monasterii S. Erasmi

Ædificatio.

in latere montis Soractis. Eam ædificavit Carolus II. Rex anno 1289. licet ab eo inchoatam, & a Roberto successore absolutam aliqui scribant. Turris antea ibi erat a Nortmannis condita

*Belfortisur-
ris.*

anno 1170. Quæ fortasse dicebatur, Belfortis, cuius mentio fit in Reginae Joannæ diplomate, quod infra adscribam. Ann.

*Henricus
Sanseverinus.*

1411. Henricus Sanseverinus Terrænovæ Comes cum in hac arce detineretur a Ladislao Rege, per Sororium Arcis Præfectum,

*Odeſtus Fio-
xius.*

maximis propositis præmiis, ea potiri tentavit. Comitibus S. Agatæ, qui ibidem erat, auxilio nitentur. Cum tamen id esset patefactum, Comitibus capita abscissa sunt. Alii, qui rei conscii fuerant, laqueo sunt suspensi. Nulla ejus Arcis, locique a ceteris Regibus ratio habita est. Cum vero Odeſtus Fuxius Gallico exercitu Civitatem invalisset, ii qui de pace, & bello decernunt, selectis militibus arcem muniendam duxerunt, illud unum sibi persuadentes, eminentiorem locum novæ arci detrimento maximo futurum, & si locus in hostium potestatem redigeretur, Neapolim quoque esse redigendam. Agrum profecto Neapolitanum tuetur, atque optima Urbis tutela imminere cernitur, ut quoscumque motus aliquando possit cohærcere; Urbem enim speculatur; portum, littora detegit; insulas circum intuetur; quot-quot

quot iter faciunt, observat, Carolus V. Augustissimus Cæsar, *Carolus V.*
 muniendæ Civitatis studiosus, quod nova militia, novas artes ex-
 postulat, veterem arcem difficere, novamque ædificare voluit
 firmissimis propugnaculis, ut transversis cuniculis cuneulos ho-
 stium exciperent, æquatis circum viis, ne equitum cursus, cum
 opus fuerit, possit impediri. Opus saxo excisum, in quo viæ
 hominibus, jumentisque percommode. Tanta ibi erat tormento-
 rum copia, ut in alium quoque usum sæpe transfulerint. Portæ
 hoc adscriptum Epigramma,

*Imperatoris Caroli V. Aug. Cæsaris jussu, ac Petri Toledæ
 Villæ Franchæ Marchionis justiss. Proregis auspiciis Pyr-
 rhus Aloisius Serina Valentinus. D. Joannis Eques, Cæsa-
 reusque militum Præf. pro suo bellicis in reb. experimento
 F. curavit. M. D. XXXVIII.*

Aliud e regione templi.

D. O. M.

*Imperatoris Caroli V. Invidiiss. Cæs. Aug. jussu Petrus To-
 ledo Villæ Franchæ Marchio, Regni Neap. Prorex justiss.
 cujus auspiciis placida pace quiescitur, Pyrrhi Aloisii Se-
 rinæ cura arcem hanc a fundam. inchoatam Joannis
 Acajæ solertia, & arbitrio perficiendam mandavit.*

M. D. XLVI.

In porta templi.

*Petri Toledi Villæ Franchæ Reguli, justissimique Neapol.
 Proregis jussu Petrus Toledus patrueli Heremicæ Arcis Ca-
 roli V. Imp. Invidiiss. beneficio Præses, ædem hanc opera,
 & artificio patri frat. Hispani faciundam curavit, idemque
 approbavit. M. D. XLVII.*

In ipso templo.

D. O. M.

*Hic a Toledo cognomine Petrus humatus
 Vix vita, & studiis clarus, & ingenio
 Servandæ huic primum quem Rex præfecerat arcis
 Ut munita foret, rupibus, arte, fide.
 Servata hæc annos tercenos nomen, & ossa
 Hujus perpetuo servet & omne decus.
 Vix. ann. LX. obiit M. D. LVIII.*

D. Sophia Nagorim uxor. pos. ut vir jusserat.

Anno 1587. xviii. Cal. Januarias, vigesima fere hora arx *Arcis incen-*
 de caelo iacta est, & fulmine absumpta pulvis tormentaria, quæ *dium.*

munitionis loco servabatur, tanto impetu, ut totam concusserit Civitatem. Fenestræ vitreæ ubique perfractæ, ligneæ divulsæ, quæquæ erant occlusæ vehementi impetus vi sunt apertæ. Cuique visa est mors periculum minitari. Quod si pulvis editiore in loco non fuisset collocata, vereor ne magna interiisset Civitatis pars. Garfiæ e Toledo domus penitus labefacta corruit. Isarci præfectus est. Fortunatum equitem vulgo appellant, adeo semper illi scelicia evenerunt. Orta in mari tempestate, navigans undæ impetu merfus, altera ab unda est sublevatus, ac in trirrem proximam actus hujusmodi, ut inde incolumis exiliret. Et cum facile potuisset cum tota familia incendio perimi, pridie quam domus flagraret inde discesserat. Multi ea die milites uxores, hæc autem viros, ac liberos miserime pereuntes conspexerunt. At quænam pœna carceribus detrufis? Filii familias eo deducti. Quid? Parentum ne sævitiam, an filiorum parentibus non obsequentium pervicaciam detestabor? Non ne sic pœnas luere visi sunt? Si vero ex piscinis aquæ essent collapsæ, quænam Urbis vastatio fuisset subsequuta? Rem narro, quam Neapolitani memoria teneant necesse est. Habet arx circum hortulos a militibus compositos, qui victum suppeditant; stipendia non sufficerent. Hilarum tamen vitam degunt amœnissima in illa regione, ad emeritam senectutem pervenientes.

*D. Martini
Templum.*

TEMPLUM in eo monte D. Martino Episcopo dicatum, & Carthusianorum Cœnobio cultum, quod undique Neapolis veneratur. Ejus ædificationem alii Carolo II. tribuunt anno 1325.

*D. Severus.
Nicolaus
Acciajulus.*

Alii D. Severo Neapolitanorum Episcopo; alii Nicolao Acciajolo Florentino. Carolus Arcem, non Templum extruxit. Severus, D. Martini Templum condidit, quod in Regione Capuana extat. S. Martini cryptam vocant. Acciajolo qui anno 1363. obiit, ædificii munus demandatum videtur. Ejus enim familiæ insignia cernuntur. Quibus rejectis, ædificium Reginæ Joannæ tributum, ut exequeretur Caroli Calabriae Ducis, Roberti filii, & ejus genitoris testamentum, quod inferius leges. Negotium tamen Riccardo Monasterii S. Severini Abbati demandatum est, & Ferdinando de Haya tunc Vicariæ Forum Regenti. Aliqua tamen ex diplomate subjiciam, quæ ad id spectant. Hæc asserit Regina,

*Joanna Re-
gina.
Carolus Ca-
labriae Dux.*

*Ferdinandus
de Haya.*

Anno 1354. viii. Ind. Ludovicus, & Joanna Dei gratia Rex, & Regina Hierusalem, & Siciliae, Ducatus Apuliae, & Principatus Capuae, Provinciae, & Farqualquerii, & Pedemontis Comes, &c.

&c. Sane nos Regina dum administratione Regni sola, & insolidum fungeremur, Venerabili Monasterio S. Martini de monte S. Erasmi prope Neapolim, Ordinis Carthus. claræ memoriæ Illustris Domini Caroli Ducis Calabriae reverendi Domini genitoris nostri, Reginae pia devotione constructo, & congrua largitione dotato, privilegium nostrum concessimus.

Hæc ad ædificationem;

Illustris Dominus Carolus Calabriae Dux, & in Regno Siciliae Vicarius generalis, genitor noster, & Dominus reverendus dum viveret, ad venerabilem, & religiosum Ordinem Carthusiensem specialem, & præcipuum habens sinceritatis affectum, in ejus ultimo testamento, quod legitime condidit, quoddam Monasterium ejusdem Ordinis sub determinatione, seu vocabulo S. Martini de monte S. Erasmi prope Neapolim ædificari, & construi pro sua, suorumque animæ salute, pia devotione legavit.

Mox Dotatio;

Et Dotaretur sic abunde, quod tresdecim Fratres secundum Observantiam Regularem eorum Conventum constituunt. &c. Recognoscens annuas uncias auri ducentas ponderis generalis, convertendas in emptiones terrarum, & possessionum ad opus Monasterii supradicti, prædictorumque fructuum, & personarum super juribus, & redditibus Dohanæ Civitatis nostræ Castrimaris de Stabia.

Doana Castrimaris.

Locus, & Dicitio.

Constructum in territorio, seu terra, quæ fuit Berardi Carazuli de Neap. militis, juxta terras, quæ fuerunt olim Regalis Monasterii S. Mariæ de Regali Valle, Castrorum Belfortis, cum Ecclesia Sancti Erasmi & silva Ecclesiæ S. Joannis Majoris de Neapoli. Necnon & juxta terras, quæ fuerunt Signorelli Mazarelli, & fræruum ab alia parte. Ad honorem, & gloriam Omnipotentis Dei, & Domini nostri JESU CHRISTI, & gloriosæ VIRGINIS Mariæ ejus, & ipsius B. MARTINI Pontificis egregii, ac mirifici Confessoris. Cum immunitatibus, exemptionibus, franchitiis, concessionibus, indulgiis, privilegiis, & quæ sequuntur, quæ innumera explicantur. Addidi, & Consecrationem.

Regalis Vallis.

Anno 1587. Consecratio, quam ædes consecrata fuerat, reperta est in majori Altari in plumbea arcula, dum instaurandum Altare fuerat, nam ictu fulminis Arx, & Templum confusa fuerant Cal. Januarii, ut diximus. Facta est autem Consecratio anno 1368. iii. Cal. Martias a Guillelmo de Agrifolio S. R. Cardinali, qui Tituli S. Mariæ trans Tyberim ab Urbano V.

Guillelmus de Agrifolio.

Epi-

Episcopus Cardinalis Sabinus creatus est anno 1367. Hæc ibi scripta leguntur ;

Consecratio D. Martini. Reverendus in CHRISTO Pater, & Dominus Guillelmus de Agrifolio Lemonicensis Diœcesis permissione Divina Episcopus Sabinensis S. R. E. Cardinalis, & Apostolicæ Sedis Nuncius ad partes Regni Siciliae per Dominum nostrum Urbanum V. destinatus ad pacificandum Magnates dicti Regni, qui habebant guerram ad invicem; præsentem Ecclesiam fundatam per claræ memoriæ Dominum Carolum Ducem Calabriae, Dominae Joannæ illustrem genitricem, anno Domini 1368. mens. Feb. de licentia ejusdem Domini Papæ consecravit, & dedicavit in honorem Beatiss. Virginis Mariæ, B. Martini Episcopi, & Confessoris, & omnium Sanctorum, atque Reliquias Sanctorum subsequentiâ infra Altare majus ipsius Ecclesiæ honesto collocavit. Et præfatus Dominus Summus Pontifex vere pœnitentibus, & confessis, qui in dicta Dedicatione interfuerint, de Omnipotentis Dei misericordia, tres annos, & tres quadragenas de indulgentia misericorditer concessit; & subsequenter eandem Ecclesiam visitantibus, annum, & quadragenam in diebus, & festivitibus dari consuetis. Et similiter dictus Dominus Guillelmus Cardinalis, omnibus vere pœnitentibus, & confessis, qui in Officio, vel Missa dictæ Dedicationis interfuerint, ex Privilegio Apostolico specialiter sibi concesso, unum annum, & unam quadragenam concessit. Et de generali privilegio concesso, Dominus Cardinalis concessit die hujusmodi Consecrationis similiter centum dies. Idem Reverendus Pater Dominus Bernardus de Tosqueto tum Archiepiscopus Neapolit., qui in dicta Consecratione præfens fuit, auctoritate sua ordinaria, omnibus vere pœnitentibus, & confessis, qui in dicta Dedicatione interfuerunt, unum annum, & iis, qui Anniversario dictæ Dedicationis annis singulis in futurum devote dictam Ecclesiam visitabunt, quadraginta dies de injunctis pœnitentiis misericorditer relaxavit. Quæ adscripti, ut thesaurorum sacrorum copiam etiam in eo Templo, quod infrequens est, non ignoremus. Reliquiæ ibi repertæ; De ossibus S. Nicolai Episcopi, & Confessoris; De ossibus Hieremiæ Prophetæ; De ossibus S. Stephani Papæ, & Martyris; De ossibus S. Thomæ Apostoli; De ossibus B. Joannis Chrysostomi; De ossibus B. Cæciliæ Virginis, & Martyris. Brachia præterea S. Blasii, D. Valerii Hipponensis Episcopi, & unius Sanctorum Innocentium. Servant etiam Spinam e Domini Corona, sub cujus titulo Templum Coronatæ ædificatum fuit a Regina Joanna, quod est sub Prioris S. Martini potestate; tribusque anni temporibus eam Spinam

Reliquiæ in D. Martini.

Templum Coronatæ.

nam Monachi in eo Templo videndam afferunt; & duobus diebus festivis S. Cruci dicatis. Ædificator autem has Reliquias dederat. Sudarium, in quo Beata Virgo, Panni, in quibus CHRISTUS JESUS fuerunt involuti. De ligno Crucis boni Latronis. Stephani, Laurentii, Martini Episcopi, Joannis, & Pauli, Asterii martyris, Sebastiani martyris, & aliorum, Nicolai Episcopi, & Confessoris, Vincentii martyris, Agnetis, Xisti Papæ, Pantaleonis, Felicis, & Paulinæ, Felicitatis cum septem filiis, Silvestri Papæ, Gordiani Episcopi, Petronillæ filiæ Petri Apostoli, Quiriaci martyris, Joseph sponsi B. Mariæ, Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis, Christophori martyris, Hieremiæ Prophetæ, Ursulæ virg. & martyris, Helisæi Prophetæ, Samaritanæ, Sabinæ martyris. Dentes Damiani, Os, & Velum Sanctæ Cæcilie, Coppula, & Sanguis Sancti Francisci, Velum Sanctæ Claræ. Quæ vero Carolus, & Joanna concesserant, rata quoque habuit Isabella Hierusalem, & Siciliæ Regina Vicaria pro Serenissimo Renato ejus Conjuge. Gesualdorum ibi monumenta, & Leonardi de Afflido.

Vicarius Generalis.

Julius II. Pont. Max. ne in D. Martini Templum mulieres ingrederentur edixit anno 1506. a Pio V. confirmatum. Ædem tamen extra valvas ædificarunt anno 1590., ut mulieres adeuntes sollemnitatis præcipue die, qui concursu omnium civium celeberrimus esse solet, sacrorum quoque commoda habeant. Monachi heremiticam vitam degunt; silentio utuntur sere perpetuo; etiam dentur sermonibus dies aliqui. Cellas habent ad solitudinem ferendam civitatis speculatrices, nitidas, hortulis animi causa ornatas. Nusquam arbitror ingenuos homines beatiorem vitam degere, nusquam commodius quieti se posse tradere. In Sacrario, præter sacrum supellectile nobilissimum, duo nimis præclara elucet; pictura in ligneo emblemate admirabilis, quam nec tota habet Italia, opus ex Augusta huc advectum. Et quæ Josephus Arpinas recentibus in parietum crustis effinxit; tum etiam Thomæ Laureti, Pauli Veronensis, Mutiani tabulæ elegantes. Nobilium pictorum præterea tabulæ pictæ, inter quas Lucæ Januensis opus erat illud eximium Cœnæ Dominicæ nocturno lumine effictæ, quam Joanni Alfonso Pimentello Benaventi Comiti, Proregi, dono dederunt, relicto exemplo. Addo & Statuas, quibus Neapolis non habet illustriores. Severi Turboli Monachi, qui multos annos Præfecturam obtinuit, studio, & diligentia summa impensa, & labore comparata sunt. Hic, mutata Templi facie

cie, amplioſorem Cœnobii, & Templi ſtructuram reddidit, ornatiores cellas effecit, pulcherrima bibliotheca auxit, quam ex intima Germania huc advehendam caravit. Effici hæc omnia poterunt ejus induſtria, & divitiarum commodo. Atque illud admiratione dignum eſt, viginti dotationis uncias eo creviſſe, ut ad vigintiſmillia aureorum, & vino, & frugibus, & pecore, & pecunia provenerint. Omnium tamen gentium paupertati ſubſidio ſunt; ad hoc enim ſubſidium tranſtulerunt redditum, quod Regina legaverat erogandum Coronatæ Xenodochio, cui multos agros, feudoſque eadem coemerat. In platea Corrigiarum antiquitus dicta, poſitum. Gregorius XI. confirmavit Xenodochii dotationem, exemptque Sacerdotes, qui ibi commorantur, ab Archiepiſcopi Neapolitani juriſdictione, qui Monafterii tantum Priori ſubiiciantur. Xenodochium poſtea ablatum, redditus in elemoſinas Averſæ quotidie faciendas erogati, perſolutis terdecim millibus aureorum.

DIVÆ LUCÆ Templum in medio monte, qua ad Orientem vergit dicaverat in rupe excavata, anno 1560. F. Auguſtinus e Miglionico Lucanus, ſolitudinis amator; qui quod Anachoretarum domiciliis delectabatur haud longius, CHRISTI ſepulcro ædiculam extruxit. Aucta ædificio a F. Dominico e Peſcopagano. Sed ut tandem e ſpecu recederent, & Cœnobium incolerent, F. Dominici Perafini opera factum eſt. In hanc demum ſtructuræ molem, quam cernimus locus redactus eſt F. Hieronymi e S. Agata laici laboribus, collatis a Neapolitanis devotionis ergo elemoſinis. Atque hujusmodi ſacra domus, quæ tribus quatuorve Fratribus parata fuerat, triginta hoc tempore alit Franciſcanos Minoritas Obſervantes, quorum inſtitutum Xiſtus V. Summus Pontifex confirmavit, & approbavit. Sed anno 1604. Conventuales apud Clementem VIII. egerunt, ut Obſervantes aut Cœnobium illud deſererent, & alio proficiſcerentur, vel vitam communem amplecterentur. Quamobrem aliqui alia provinciæ Monafteria adierunt; aliqui promiſcue cum Conventualibus vivere deliberarunt. Terræ ſolum, quod ad Orientem ſpectat, a Federico Griſone, & Lucretia Dura Conjugibus datum eſt. Quod vero ad montem pertinet, a Joanne Dominico Brancaleone, uno ex iis, qui Regio patrimonio ſunt præfeſti.

TEMPLUM a Gregorio Navarro in eodem monte conditum eſt. Ibi degit **URSULA** illa ignobilibus Cavæ orta parentibus, quæ tamen maximam nobilitatem vitæ integritate adepta eſt.

Hæc

Hæc siquidem jam inde ab anno 1575. extasi contemplando rapi coepit, tunc præcipue cum sanctissimo Eucharistiæ Viatico cibatur, vel cum de sacris rebus mentio aliqua facta fuerit. Vidimus eam, videruntque omnes, cum Sacerdos Hostiam ori admo- verit, extatice raptam, os mutantem, manus supplices adeo ar- ctas tenentem, ut nulla vi separari potuerint, genuflexam loco dimoveri non potuisse, immobilem, oculis vitreis, apertis, mu- scarum importunitati non obnoxiiis, quin & accensæ candelæ flammam non sentientem, dum Rainerius Gualanus eidem sacra faceret. Is quoque ejus audiebat confessiones. A quo cum per- cunctatus essem, quidnam illud rei effet? Respondit; Nihil mor- talibus salutaris, quam Beatæ Virginis devotioni esse addictos, nihil utilius, quam tantæ Reginæ semper laudes, & encomia canere. Hæc Romam a Gregorio XIII. accersita, Pontificem est alloquuta, qui eam Cardinali S. Severinæ, & Philippo Nerio Hieronymitanæ Congregationis Institutori, qui ab eodem Ponti- fice in Beatorum Catalogum adscriptus est, tradidit, & commen- davit. Ambo diligenti re inspecta ratione, quæ viderant, quæ acciderant, ad Pontificem detulerunt. A quo decretum, ut Ur- sula ab omnium colloquio se abstineret, contineretque sese domi, nec sui faceret copiam, ut morientem deinde antea vita pro- baret. Neapolim rediens in hoc CONCEPTIONIS Cœnobium se abdidit, aliasque sibi Virgines conjunxit, Sacramentorum utitur frequentia, & ab extasi non recedit; quam cum ad se redierit aliud loquentem non audies, quam, O CHRISTUM, o dilectum, o Dominum, o animæ delicias, & oblectamentum, in maxima humilitate constitutam. Qua tamen in re ea mihi tantum persua- deo, quæ S. Romana Ecclesia decreverit.

D. MARLÆ ad Paretam Templum dicavit anno 1581. Mag- ist. Philippus de S. Georgio Perusinus ex Franciscana Conventu- ali familia. Imminet maritimæ Plagæ, prospectu tam præclaro, ut apertissime æquor, scopuli, hortique subiiciantur. Ac mirum, quam commodas aperuerit in loco difficili vias, quam idoneas ad beatam vitam degendam ædificaverit habitationes.

D. Mariæ ad Paretam.

Ad pendices positum est XENODOCHIUM anno 1571. post admirabilem ad Naupactum victoriam D. MARLÆ Victricis nomi- ne a Joannè Austriaco militibus curandis institutum, cum majori Hispanorum Xenodochio D. Jacobi conjunctum, utroque enim appellantur nomine Jacobi, & Victoriæ. Cujus tamen vires in dies languescere animadvertimus; si Austriacus vixisset, magnum

Xenodo- chium Victo- riæ.

Tom. II.

H

robur

Annibal Caracciolus.

robur fuisset accepturum. Eo pertinent ædes, hortique a Paulo Tolosa extracti, ab Annibale Caracciolo Insulanorum Episcopo aucti, ornati, ad Principis cujusque habitationem amplificati. Mons ibi perfossus, per acclivem collem carpento vehuntur accedentes; nobilibus fructibus copiosi. Piscinæ admirabiles, ut Hortensium dixeris Episcopum Romana amplitudine, veluti nunc cœlesti gloria, dignum. Horti præterea a Luchifino conditi, qui ad Camillum de Curtis Regentem in Hispaniam hoc anno 1605. a Philippo III. Rege evocatum, & ab eo ad Scipionem fratrem Regium Consiliarium devenerunt, quibus nihil cultius, nihilque ornatus conspici potest.

Olympianum.

Ad Septentrionales montis radices Rus Casinensium Monachorum Olympianum appellari arbitrantur, quod ibi Olympici ludi ederentur; vel quod Jovi Olympio fuerit dicatum. Nihil certi ea de re ad me pervenit. Regio tamen ad animorum delicias facta, villis, domibusque frequens. Sacra ibi ædes D. MARIÆ, quæ in monte excisa, Montis quoque nomen retinuit. Diomedis Carrasæ Regii Quæstoris Cercensium Ducatu insigniti, visuntur horti. Tota Europa celeberrimos affirmavit Mustapha quidam, qui Constantinopoli Romam, mox Neapolim de Turcarum Mercatorum in Italiam comœatu adurus, ab Henrico Gusmano ibi acceptus. Id vero agri, quod ad ejusdem montis orientales radices jacet anno 1273. a Carolo I. Rege Abbatia D. Mariæ Regalis Vallis D. Petri Scafati, quæ xx. millibus passuum Neapoli abest, fuit additum. Idcirco ejus loci Abbas Alfonso Gesualdus Cardinalis, Neapolitanæ Ecclesiæ Archiepiscopus, eundem agrum possidebat. Cumque Servitæ ibi Templum ædificassent, ab eodem Cardinali ejecti sunt anno 1599. & Templum Parochiæ usui (quas plurimas tota urbe prudentissime ad civium commoditatem distribuit) Præsbyteris sæcularibus erectum. Anno deinde 1602. Clementis VIII. jussu Servitæ in pristinum locum sunt restituti, relicto Parocho.

D. Mariae Montis.

A N T I N I A N U M .

C A P . V .

Antinianum illustre reddidit in primis via Appia, in qua strati adhuc silices conspiciuntur; & ejus itineris memoria,

ria , quam Decius Bernalius in suo fundo fervaverat ,

VIII.

IMP. CÆSAR. DIVI. NERVÆ. F. NERVA
 TRAJANVS. AVG. GERMANICVS. PONT. IL.
 MAXIMVS. TRIB. POT. VI. IMP. IL. COS. III.
 PATER. PATRIÆ. INCOMPTAM
 A. DIVO NERVA. PATRE. SVO
 PERAGENDAM. CVRAVIT.

ibique ædicula loco erecta, in quo paululum B. Januarius confedit, cum Nola Puteolos ad Martyrium duceretur. Huic similis anno præterito in via Puteolana repertus; hæc tamen in fine diversa leguntur, VIAM. NOVAM. RELICTIS. ANTIQVI. ITINERIS. Ut merito Constantinus Imperator dixerit, Nervam veluti patientiam herbam ubique reperti. Nympham cum Paukide finxit Pontanus, qui non tantum veluti Musam invocabat.

Sume age intætam citharam, atque ab alio

Colle descende, ANTINIANA, in Urbem;

sed etiam omnes animi, corporisque voluptates in ea collocabat,

Nunc nos ad virides vocat ANTINIANA recessus,

Et vocat ad primas Manda puella rosas.

Nunc offert sese choreis spectata PATULCIS

Læta suis hortis, Læta Patulcis agris.

Nil agro uberius, nil est felicius hortis,

Utraque me immorem res facit illa mali.

Fructus Antinianos sic laudat in Erydano,

Principio gravidis ponentur læta canistris

Quæ tulit Autumnus, quæ meus hortus alit.

Rosida erunt, matura & erunt, & Sole recocta

Quæque sua carpset Antiniana manu.

Aliqui sic eum collem dictum asserunt, ab Antonino Imperatore. Nugæ. Aliqui, quod contra Agnanum lacum sit positus, quasi *agri* Agnanum. At multa quoque rura, & alii colles contra Agnanum positi, sic appellari deberent. Cereri, & Baccho sacer videtur. Frugibus omnibus abundat tellus, & arbuta ad vina non ingentia, sed delicato, & sapido spiritu procreanda, exuda terra inter lapillos vigent. Castanearum lætissimis nemoribus refertus, ut nec sol radiis penetrare queat, ad dolia aptanda idoneis, teneras enim plantas hac de causa incidunt. Bo-

letorum , aliorumque Fungorum copiam procreant , quos cum primum terra maduerit exoptatissimos suppeditat . Ejus aliquando Villæ dominus legitur Scipio Capicius , qui etiam , & Toduciam villam possidebat , poetices amantissimus . Ibi VOMARUS villa , unde lætissimi æquoris campi prospiciuntur . Accolæ tamen duræ cervicis , malefici , perfidi , quibus faciunt animos sylvarum diverticula . Superioribus annis maleficorum erat Asyus .

T E M P L A .

Duo ibi Tempia . Alterum D. Mariæ Angelorum a M. Antonio Festeneseo Notario ædificatum , coempto solo a Servitis , qui Mergellinam incolunt , quibus quoque census redditus a Fratribus Minimis , quibus idem Conditor ædem colendam tradidit . Alterum , D. Mariæ e Libera , ampliori ædificio , & decem Dominicanis Observantibus Sacerdotibus cultum . Annibal Cæsarius in sacro Consilio Secretarius ædificavit , quinque millibus aureorum ad victum exhibitis , & totidem ædificio erogatis . Cæsariam villam , ædemque Casinensibus idem dedit ; & in via Antiniana , Xenodochium pietatis causa erexit .

N A Z A R E T H .

Inde Nazareth villam adimus . Ab aliquo de Diano familia ædificata ædes fuit . Id enim ostendunt insignia , quæ Crispi auferre noluerunt . Ad Capicios postea , a quibus ad Rapuanos , mox ad Crispos heredes venit . Rus a Joanne Baptista , qui decem fere annos in administranda Rep. summa integritate , & prudentia floruit , hujusmodi auctum videmus , ut in altiori colle , derivatis aquis , quibus cymba ludatur in piscina , confitis omni fructuum genere hortis , elegantioribus silvis , & nemoribus , operosa ædificiorum mole , nive ad civium commoditatem servata , & Proregum , Procerumque lætitiâ , qui eo sæpe divertunt , aut Marium , vel Lucillum appellare possimus . Singulis annis choreis locum frequentem reddere studuit , ut ad sacri cultus honores , & Pontificum indulgentias comparandas , non tantum rusticos , quos finitimos habet , sed Neapolitanos etiam alliciat . Clemens VIII. ex Ecclesiasticis thesauris ædem locupetavit , atque in participes fiunt , qui tertio post Resurrectionem die , Transfigurationis , Nativitatis Joannis Baptistæ , & B. Virginis diebus
Tem-

Templum inviferint. Hanc fundo inscriptionem appofuit Thomas Crifpus frater , Monachus Cafinas ,

IOAN. BAPTISTA. CRISPVS. HONESTO. VT. QVESCERET
OCIO. PVBLICIS. PRIVATISQ. NEGOCIIS. ET. ÆGRA
VALETVDINE. JAM. DEFESSVS. RVRALES. MAIORVM
ÆDES. VETVSATE. PROPE. COLLAPSAS. MONTIBVS
EXCISIS. ET. AD. PLANICIEM. REDACTIS. NIMIO. SVMPTV
LOCI. NATVRA. SVPERATA. INSTAVRAVIT. ET. AVXIT.

Doctum adfcripferat etiam Epigramma Gregorius Orificius Siculus , qui in Africæ littoribus , cum Cafadalbori Marchione profectus , dum Mathematicæ studium in machinis ad portas dejiciendas ostentaret , ab Arabibus occifus est . Illud erat hujusmodi .

*Nazareos quicumque Lares , & amœna vireta
Frondosumque jugum , cultaque rura vides ,
Sis fœlix , vanosque animo feclude pavores .
Non Deus hic curva falce timendus adest ,
Non custos rigidus , non durus vinitor ullus ,
Non latrat ad querulas ore Licifca fores .
Sat largus Dominus , fat illi dextra benigna ,
Hujus herum quivis fe putet effe loci*

C H A M A L D U L E N S E S .

Chamaldulenses habet finitimos , Eremitas a Maldulo Aretino viro fic dictos , qui Romualdo Ravennati sub Bafilio , & Constantino , Othoneque Germano vixit (centum viginti annos is vixit) agrum , domumque dedit in Etruriæ Apennino , ibique Templum ædificatum . Ejus Corpus in Fabrianum oppidum in Piceno translatum est , & in æde D. Blasii ejus Ordinis feputum . Ex his in Concilio Bafilæe laudatur plurimum Ambrosius Abbas . Mons eremo idoneus , non in Apennini vertice saxoso , & difficili ; fed in colle non verticofe , facili , variis arborum fcenis ftipato , agrefium plantarum odore fragranti . Cellulæ interftinctis fpatiis difpofitæ . Ex iis veluti apes prodeunt Eremitæ grato Pfalmorum fufurro aures demulcentes , quo placidius , quam lufciniarum cantu aures , frondesque feriuntur , Hinc videas libros , ut poft contemplationis munera , facræ lectionis dulcedine fpiritus

re-

recreentur . Hinc Eremitarum supellestite , quantum ejus vitæ ratio postulat . Prospectus inde patens , ut & Cajetæ olentis litora , & totius Felicis Campaniæ campum prospicias , & Miseni scopulos murmura resonantes fere audias . Siculique maris undæ obiiiciantur , ut Carthaginis prospectu , quem Livius celebrat sit longe nobilior , ideoque quam ibi invenerant antiquam ædem , SALVATORIS AD PROSPECTUM dicebatur . In eorum Chronicis legimus a Joanne Baptista Crispo anno 1585. evocatos , obtento a Joanne Cappafanta Abbate quodam simplici beneficio S. Salvatoris . Et quoniam ad Eremum condendam ager angustior videbatur , Crispus ex latissimo suo fundo partem adjunxit , & pecunia juvit , qua fabricæ initium auspicaretur . Huic accessit Carolus Caracciolus Eques pietate , & doctrina insignis , qui nihil sibi Crispum in iis adjuvandis antecellere passus est . Joannes Davalus postea quingentos aureos singulis annis erogandos ex testamento dedit , jussumque , ut Templum D. Mariæ Salæ coeli sacrum dicaretur , eumque sepulturæ locum sibi delegit . A Marchione Piscario , ad quem Joannis hereditas devenerat , & venditis ejus bonis , quingentos aureos pro decem millibus redemit , quibus agrum amplificavit , filvis Valanzani in eorum potestatem redactis .

CONICLI, EJUSQUE COLLIS TEMPLA.

C A P. VI.

*Conicle
Nympha.*

EX Antiniano ad Coniclos (sic appellat Pontanus) pergitur , collem ruribus frequentibus cultum , delicatiori vino celebrem , qui hujusmodi ad borealem plagam civitatem amplectitur , ut veluti vallo eam munit , & arborum prospectu oblectet . Cum Hermite , & Olympiano idem conjungit ,

At non Hermitis , aut Olympias , aut Conicle

Hæc tibi conjugia , aut hos exoptant Hymeneos

Villa S. Crucis ædes Divi Angeli .

Hic villa S. Crucis , ejusdemque nominis sacra ædes , a quibusdam e familia Molla ædificata . Vetus lapidis fragmentum non præteribo , ET. CORNELIÆ. FELICULÆ. UXORI. . . Ædes quoque D. Angelo dicata . Passim cuniculi excavati reperiuntur oblongi , terræque meatus manufacti , qui aliquo pacto inter se coire videntur , in quibus latitans insignis ille latro Joannes Anellus ,

lus nunquam in satellitum manus incidere poterat , & cum alii locum ignorarent, diabolico eum credebant spiritu ferri, propterea quod eminens cominusque velocissime se videndum præbebat, qui tamen diuturni sceleris pœnas dedit.

Ad ejus collis ima, ædes D. JANUARIO Neapolitanorum maximo Patrono sacra est, quam Severus eodem Patrocinio celeberrimus ædificavit, & in quam Puteolis idem pius Episcopus Sancti Martyris, & Collegæ Corpus sub Constantino transtulit, licet Joannes Diaconus in Episcoporum Neapolitanorum Chronicis, tantæ sepulturæ Joannem Episcopum Neapolitanum interfuisse, & manibus suis condidisse dicat. Quod vero simile haud est, quando asserit eundem sub Damaso, & Siricio Pontificibus, xiv. Neapolitanæ Ecclesiæ floruisse Antistitem; & tamen ejus Martyris translatio Puteolis facta est Diocletiani, & Maximiani persecutionibus restinctis, florentibus Silvestro Pontifice, & Constantino Imperatore, quorum ætate Severus vivebat, ut ex ejus, & Januarii Actis constat. Ejus sepulturæ causa factum arbitror, ut ad Corpus ædes diceretur, cum enim postea ab Athanasio Episcopo etiam Neapolitano ibidem Monasterium conditum fuerit; & a D. Benedicti Monachis fuisse cultum multa diplomata declarent; duo præcipue sic loquuntur; alterum Rogerii anno xv., ejusque Regni anno vi. *Congregatio Monachorum Ecclesiæ votabuli S. Januarii Martyris, atque Pontificis, atque beatissimi Agrippini CHRISTI Confessoris sita foris ad corpus, foris Sanctæ Neapolitanæ Ecclesiæ &c. ad honorem Monachorum quomodo docet Regula Beatissimi Patris nostri Benedicti, seu ad honorem de supraddito Monasterio vestræ Ecclesiæ S. Januarii.* Alterum Gulielmi Siciliæ, & Italiæ Regis anno xi. *Gulielmus humilis Monachus, & Sacerdos Monasterii Beatissimi S. Januarii siti foris ad corpus, juris sanctæ Neap. Ecclesiæ, quæ nominatur de Caserto.* Ibi etiam mentio fit Agrippini siti foris ad corpus, & beatissimi Benedicti Regulæ. Quapropter duo illi Neapolitanorum Patroni in eadem æde condebantur. Monachi cujusdam e familia Scignara, ut ex insignibus liquet, ibi monumentum extat.

Ædes D. Januarii.

Monasterium in æde D. Januarii.

Januarius, & Agrippinus.

Familia Scignara.

Hoc anno D. 1356. obiit venerabilis, & honestus vir Frater Athanasius Prior hujus Monasterii, qui fieri fecit Ciborium supra Altare; & arcum marmoreum introitus Chori, ad honorem Domini, & Beati Januarii, & ad remissionem peccatorum suorum, cujus anima requiescat in pace.

quæ

quæ libentius adscripti, ne Monialibus ædem in eo deserto dicatam credamus, quod alii scripserunt.

*Mos jurandi
in æde D. Januarii.*

lib. 5. ep. 33.

*Lib. 1. de gloria
mart. c. 39.*

*Lib. 1. c. 20.
Hic mos in
aliis ecclesiis*

*Januarius
cur Neapoli
discessit.*

*Sico Januarius
duxit
Beneventum.*

Antequam inde Januarii Corpus esset ablatum, consueverant in eam ædem Neapolitani convenire testimonium facturi, ut vera se dixisse, aut dicturos jurejurando profiterentur. Id quod multis in locis observabatur. De sepulcro S. Apollinaris martyris, & Episcopi Ravennatum multa narrat S. Gregorius Pontifex; *Et veniat ante Corpus S. Apollinaris, & tacto ejus sepulcro juret.* Quæ consuetudo ante Joannis Episcopi tempora fuerat ad S. Pancratii martyris sepulcrum perjuratorum ultoris, si quis juramentum inane proferre voluisset, vel a dæmone statim arripitum, vel in pavementum cadentem emisisset spiritum, narrat Gregorius Turonensis, qui D. Mariæ Virginis, & D. Joannis Baptistæ quoque citat ædes. Quin etiam publice id esse factum asserit, cum in Altari Biturigensis Ecclesiæ, sententia judicum, vel primorum Urbis pro purgando se a crimine, juramentum præstitum fuisse scribat. In D. Anelli quoque Neapoli Crucifixi miraculum celebre est. At quoniam multa Beatus Martyr perjuriam ibi fieri animadvertibat, Sicone Beneventanorum Duce Neapolim obsidente, discedere voluisse ejus translatio a quodam scripta, qui interfuit sic testatur; *Igitur tempore, quo Beneventanorum, ac Samnium magnus Princeps Sico Neapolim obsidebat, tunc cuidam feminae B. Januarius martyr apparuit dicens; En migro de loco isto; quem cum femina percunctaretur, quo ire vellet? respondit, Beneventum; plebs enim mea est. Hactenus pro Urbe hac deprecatus sum, sed ferre illorum jam non valeo . . . maxime cum super tumulum meum tot perjuriam perpetret.*

A Sicone igitur ejus Corpus ab hac æde ereptum est, ductumque Beneventum, ubi in majori Ecclesia cum Sanctis Felice, & Desiderio, quibus cum martyrium pertulerat, conjunxit, ut Herempertus, & Leo Osiensis scribunt. Sed Desiderium, & Felicum post Martyrium Puteolis Beneventum translulerat Cyphius Senator. Cum vero circa anno 1154. Gulielmo I. Regi Beneventum maximo cum exercitu recuperaturo, S. Amatus Montisvirginis Monachus, & S. Gulielmi ejus Monasterii fundatoris discipulus victoriam prædixisset, pollicitus est Rex, victoriæ quoque participem Ecclesiam Montisvirginis facturum. Quam cum esset consequutus, multa Sanctorum Corpora, & Reliquias, quæ Beneventi reperit, illi dono dedit. Et quamvis Sanctorum nomina in vita S. Amati, & in ejus Monasterii historia reticeantur,

Ja-

Januarii tamen corpus eo fuisse traductum, illud potissimum patefacit, quod anno 1497. ab Oliverio Carrafa Cardinali, & Neapolitano Archiepiscopo ab Alexandro VI. Pontifice impetratum est, ut in Basilicam Neapolitanam tanti Patroni Corpus transferre liceret, quod Alexander Carrafa Oliverii frater Neapolitanus tunc Archiepiscopus sollemni celebritate fecit, ubi tandem cum ingenti Neapolitanorum gloria Urbis defensor, civium adjutor, & consolator requiescit, licet illustriori pompa jam diu ædem Neapolitani condere in eadem Basilica student, & Canonicorum cultum, atque alia ornamenta a Summis Pontificibus, tum præcipue a Paulo V. summa cum pietate exposulent. Et merito accidentali gloria tantum Patronum, & Præfulem gaudere desiderant, qui ejusdem meritis, ac precibus a calamitatibus quotidie eruuntur. Omnes, qui Beneficiarii Ecclesiæ Neapolitanæ appellantur, Neapolitano Archiepiscopo sese juramento obstringebant, Templum D. Januarii singulis annis invisuros, his verbis; *Limina Beati Januarii singulis annis personaliter visitabo, nisi præpeditus fuero canonica præpeditione, sic me Deus adjuvet.* Hoc tempore, quod in Cathedralem Ecclesiam ejus Corpus translatum est, eam invisunt. Tradunt, Archiepiscopum Dominicæ Passionis die, Templum illud cum Canonicis adire solitum, quoniam eo die beatissimus Martyr miraculo claruit, quo Neapolim a Vesuvii ignis conflagratione Neapolim liberavit. In id cœmeterium Constantino VI. imperante detrusus est Paulus Neapolitanus Episcopus, qui Imperatoris Edictum contra sacrum imaginum cultum neglexerat. Anno 773. Cæsarium Ducem Stephani Episcopi filium, & Stephanum ejusdem Episcopi nepotem fuisse sepultos, vetera canunt Epigrammata, quæ in Dicitibus recitavimus. Anno 788. parva ibidem ædes amplificata, cujus antiqua Chronica meminere; in qua cum in Sarracenorum invasione Aimo Dux Gallus, qui opem cum Bernardo Duce, multisque Equitibus Neapolitans tulerat, cum quatuor liberis conditus est. Anno 885. Athanasius Episcopus, cum unus tantum Sacerdos ibi sacra faceret, Cœnobium (ut supra retulimus) cum Abbatis præfectura constituit. Anno 1353. multa concessit Innocentius VI. Æditui ex popularibus eliguntur. Pietatis Neapolitanæ monumentum; grassante enim Urbem pestis lue, in saluberrima regione ad contagionem evertendam ædibus Neapolitani Templum amplificarunt.

Januarius translatus ad Montem virginem.

Oliverius, & Alexander Carrafa.

Beneficiorum juramentum.

Paulus Neapolitanus.

Sanitatis Templum.

D. MARIE SANITATIS Templum, pervetustum quoque, I
 Tom. II. I sed

Cœmeteria.**Orig. lib. 15.
c. 11.****in Martyr.
B. Jan.****Cœmeteria.****Cor. 1. 6. 15.****Cœmeteria a
Pontificibus
reparata.**

sed diu terræ aggeribus obrutum, antiquis Sanctorum imaginibus depictum. Erat illud Cœmeterium quatuor aliis D. Januarii, D. Severi, D. Fortunati, D. Viti, quod Mariæ Vitæ nunc dicatum est, simile, in quibus eadem structura conspicitur. Ea ætate (etsi apud antiquiores in domo sua quemque fuisse sepultum scribat Isidorus) mortuorum corpora non in civitatibus, sed in suburbaniis sepeliebantur. Loculos in rupibus, & cavernis quamplurimos excisos videmus. Qua de re sic Illustriss. Baronius scribit; *Erant autem cœmeteria omnia, vel aræ extra civitatem posita. Vigentibus etenim legibus Gentilium, ex legibus xii. Tabularum nefas erat intra mœnia mortuum sepelire; sed omnia illa jura Gentilium cum per contrarium usum, tum etiam per pientissimam Leonis Imperatoris Novellam Constitutionem 13. quæ incipit: Mea quidem sententia &c. sunt antiquata, & prorsus abrogata. Licet Theodoricus Rex Italiæ legem de non sepeliendo intra Urbem jam abolitam restituisset. Onuphrius Panvinius opusculo de ritu sepeliendi, ait Athenæum scribere lib. 4. τῶν κρητῶν, Cretenses in singulis Civitatibus ædes publicas habuisse ad excipiendos peregrinos, quæ Cœmeteria vocabantur, sed Christianos pro sepulturæ locis usos. Veteres primitivæ Ecclesiæ Patres sua cœmeteria habuisse, in quibus Christianorum corpora sepelirent, quæ ad Corinthios D. Paulus meminit. Deinde quia solebant ad sepulcra Sanctorum Martyrum, quorum sacrosancta erat memoria, anniversario die passionis eorum convenire, ampla, & capacia cœtibus publicis orationum loca cœmeteriis adjacentia, etiam cœmeteria vocasse. In iis Episcopi Synodos quoque congregabant, Sacramenta administrabant, verbum Dei concionabantur. Idcirco marmoreas sedes in iis locis positas videmus. Et cum Sanctorum Imagines se offerunt, sciendum Cœmeteria non solum idem cum Ecclesiis fuisse, sed aliquid amplius, quam Ecclesiæ urbanæ, sepulcra, scilicet, Christianorum, quæ intra Urbem fieri non poterant. Hinc sententiam Christianam eliciunt; *Cœmeterium facit Ecclesiam, sive Basilicam.* Græci Pontifices Joanni VII. anno 706. & Zacharias I. anno 741. reparandis cœmeteriis maxime studuerunt. Leo IV. in cœmeteriis multa Martyrum Sanctorum corpora invenit. Anno tandem 1577. Pontifice Gregorio XIII.; Rege Philippo II.; Archiepiscopo Neapolitano Paulo Aretino; Ordinis Prædicatorum Præsule Generali Seraphino Caballo Brixienti; & Provinciæ in Regno Neapolitano Administratore F. Raimo Tizzano, cum post latronis, quem commemoravimus latibula cœmete-*

rium

rium esset repertum, Pauli Tassi Neapolitani tunc Canonici, nunc vero Anfanensis Archiepiscopi præsidio, & tutelæ Templum hoc commissum. Is quoniam Dominicanos spectatos habebat, & utebatur familiariter Antonino e Camerota docto viro, qui novem annos studiis præfuit, tresque alias hujus familiæ domos Neapoli erexit, ejusdem animi simplicitate, & bonitate perspecta, illi administrationem Cœnobii commendavit. Quapropter iv. Non. Januarii a Cardinali Aretino, Tasso deprecatore, Dominicanis Templi cultus publico diplomate datus est, cautumque, ut singulis annis die Purificationis B. Virginis facem ad Archiepiscopum deferant. Sin secus faxint, e Templo eiiciuntur. Pridie Non. Octob. anno 1583. decem & tribus Fratribus ex familia, Regni que provincia, arctioris vitæ studiosis, Templum est conlatum, & Provinciæ Seminarium dictum ab Antonio Cardinali Carrafa vice Ordinis Protectore, & a Sixto Lucensi Generali, ductore, & auctore M. Ambrosio Pasca Neapolitano. Atque ita augefcente charitatis ardore ex parvo illo numero, ad ducentos provefti sunt, licet Sanitatis Cœnobium ad nonaginta incolant; ceteri in S. Spiritus, in D. Dominici ad Summam, in D. Mariæ ad Vomarum habitent. Vidu, & vestitu ad prima Dominicana initia accedere profitentur. Aliquid tamen in se concitantur invidiæ, quod alios Dominicanos ceteroqui venerabiles, doctrina insignes, studiorum propagatores, quibus nulla unquam maleficii nota inuri potuit, ex antiquis eorum domibus eiicere conantur, cum arctior vitæ humiliora domicilia exposulet.

Ædes Sanitatis Dominicanis tribuitur.

Diu consultum, quo nomine Cœmeterium appellarent, cum antea Gaudiosi nomine appellaretur, ab ejus sepulcro, in quo vermiculatis notis legitur Epigramma; tandem quod Vallis Sanitatis ea regio dicebatur, non tam ob cœli clementiam, quam ob D. Gaudiosi miracula, quibus sanitatem multi mortales ad eum accedentes acquirebant, ut in ejus Actis; Sanitatis nomen illi imposuere. Quod æmulati Carmelitæ, procurante F. Andrea Baccario, empto solo ab Octaviano Stuardo, iisdem fere diebus, quibus Sanitatis ædes erecta est, proximum Cœmeterium D. Vito dicatum incolendum susceperunt; & chariorem esse hominibus vitam, quam sanitatem rati, Vitæ nomine dixerunt. Gaudiosi inscriptio hæc est,

D. Gaudiosus

Ædes D. Viti.

Hic requiescit in pace Sanctus Gaudiosus Episcopus, qui vixit annis lx. sepultus die vi. Kalen.

Hic Bithiniæ Episcopus ex Africa profugus urgente dira persequitur

*D. Stephani
Sanguis.*

*Quodvult-
deus: Episco-
pus.*

quitione excitata a Genferico Vandalorum Rege, Neapolim ap-
pulis, D. Stephani Prothomartyris Sanguinis ampullam secum fe-
rens, & miraculis Civitatem illustravit. Ibidem cum eo sepul-
tum arbitrantur Quodvultdeum Episcopum Carthaginensem, qui
ab eodem Genferico pulsus, annuente Deo, ut legitur in histo-
ria Victoris Uicensis: De persecutione Vandatica, Neapolim
Campaniæ pervenit. Quorum postea corpora ad D. Gaudiosi Nea-
polim translata scimus.

Aliud Epitaphium,

*In hoc requiescunt tumulo veneranda corpuscula sacrar. vir.
& consecrat. velamine cultu cum qua Baccinorosa, & in
seculum Petronilla Veronia S. Severa.*

Sic enim Patrum testimonio descriptum apposui. Hinc Monia-
lium sacrarum locum dignoscimus, cui præfectus ab Episcopo
Fortunato Agnellus Abbas est.

*Fortunatus
Episcopus.*

item,

A * Patrick A *

*Patricium domus hæc æterna laude tuetur,
Astra tenent animam, cetera tellus habet.*

*Requiescit in pace sub D. Conf. A † **

Inter multos Patricios, qui a Constantinopolitanis Imperatoribus
honoris illam dignitatem habuerunt, quis hunc Patricium repe-
riat? An fortasse Patricii nomen proprium, cum Patriciatus di-
gnitas semper cum ipso nomine etiam esset conjuncta? Quid enim
sibi vellet, *Patricium*, & nescimus quem *Patricium*? Qui notas
D. Conf. Bonum Consulem interpretantur, Divum Constantinum si-
gnificare sciant. Symbola, quæ adsunt, optime declarant, quibus
in Labaro utebatur. Usi sunt quoque successores, ut in nummis
usque ad Julianum Apostatam. Erat hæc circum inscriptio, SA-
LUS DOMINORUM NOSTRORUM AUGUSTORUM LUCET. De quo
Signo Prudentius,

Labarus.

*CHRISTUS purpureum gemmatæ textus in auro
Signabat Labarum, clypeorum insignia CHRISTUS
Scripserat; ardebat Summis Crux addita cristis.*

Plerisque Constantini ædificiis Neapoli ea symbola nitent.
Aliæ quoque recentes sunt inscriptiones,

*Templum sanctum hoc sædis purgatum, divinoq. cultui red-
ditum, ubi sollicitudinem beatiss. Mariæ Dei de salute no-
stra palpabilem habes. Illustriss. & Reverendiss. D. Paulus
de Areio S. R. E. Præsbyt. Card. T. S. Potentianæ, ac*

Neap.

SECUNDUS.

69

Neap. Antistes, almae Prædicatorum familiae concessit.
A. D. M. D. LXXVII. Mens. Januar. sub Gregorio XIII.
Pont. Opt. Max.

alia,

D. O. M.

F. Ambrosio Pascha. Neapolit. vita, exemplo, & doctrina
memorando, omnium sui Ordinis honorum gradibus functo
Provinciali, publico Lectori, arctioris Observantiæ auctori,
Theologorum Collegii Vicecancellario, Fratres S. Mariæ
Sanitatis ob viri memoriam. Vix. an. lxxv. obiit ann. M.
D. LXXXVIII. Mens. Feb. Die xxiii. hora v. noctis.

Anno 1603. dum amplificando novo Templo Sacerdotes stude-
rent, lapis inventus, est in quo Græca hæc leguntur,

ΕΝΘΑ ΚΙΤΗ ΠΑΥΛΑ ΠΑΥΛΟΥ ΥΠΟΔ. ΘΥΕΑΤΗΡ ΖΗΕΑΙ

ΗΝ ΕΙΡΕΙΝΗ ΤΗΔ. ΜΕΝΑΞ Β. ΑΝΤΙ. ΗΡΟ ΚΑΛ. ΚΟΥΝ.

Ut Græcos, Latinosque (sic enim Græca Ecclesia Neapolit. divisa
erat) in iis cœmeteriis sepultos pateat.

D. SEVERI ædem habet finitimam Capimontium vextis cry-
ptam, vel cœmeterium, quod ipse Episcopus ad Conicli radi-
ces extra Urbem sibi paravit. Hæc in ejus Actis; Fecit & aliam
Ecclesiam extra Urbem juxta S. Fortunatum, & nomini suo conse-
cravit. Celeberrimam eam reddidit ædem miraculum, quo ad vitam
Sanctus Episcopus mortuum revocavit, ut testimonium diceret,
& quantum sibi æris alieni conflasserat, declararet. Id in lapide
notatum.

D. Severi mi-
raculum.

Sepulcrum, ubi sanctiss. Severus amicum, cujus filios, uxo-
rem, ne falso, areque indebito Balneator in jus vocaverat,
ut verum diceret, ad vitam revocavit. Paulus Tassus U. J. D.
Canonicus Neap. Divi cultor, ne tanti miraculi memoria
evertatur pie restituit A. D. M. D. LXXIII.

Præterea,

Instaurata, ac sacrae Religioni Franciscanae Conventualium
concessa. An. D. M. D. LXXIII. Pontificatus D. N. Gre-
gorii XIII. Ab Illustriss. & Reverendiss. Mario Carrasa
Archiep. Neapolitano Mense Januario.

Item,

Joannes Maria Carmignanus Hierosolym. Ordinis Eques B.
Severo Neap. Antistiti Geniti suo; & Carmignana Gen-
tis, valvas ære proprio constituendas curavit.

Valuit protectio antiquissima traditio, Severum esse ex Carmigna-

na

na familia genitum: de qua suo loco fatus.

In æde D. FORTUNATI, quæ in domum cujusdam Ingrisarii commigravit, lapis inventus est, in quo hæc scripta leguntur.

Hic requiescit Serbulus Puer in pace.

Qui vix. ann. septem. Mens. xv. B. M. P. Paulus fecit.

CAPIMONTIUS, CAPUT CLIVI, LAUTRECCUS, AQUÆ REGIÆ, LABULLA, SEBEIUS, LEUCOPEIRA.

C A P. VII.

Terminantur Coniici Capimontio colli, in quo præter aëris salubritatem, quam plurimi faciunt Neapolitani, fecundi sunt Bacchi calices, & plenæ fructibus Pomonæ cistulæ. Pontanus in Lepidina,

Clauditur hinc heros Capimontius, & de summo

Colle ruunt mixti juvenes, mixtæque puellæ.

Minadom ibi fundum laudat Antonius de Alexio. Julius Cæsar Minadous, unus ex patrimonii curatoribus inter celebres Jurisconsultos, & antiqua fide, & bonitate viros, locum splendidius sua comitate, & virtutibus illustrat.

Inde ad CAPUT CLIVI progredimur, nobilissimis ruribus convestitum. Inde ad LAUTRECCHI castra, quæ ibi Lautreccus Gallus Dux ad Neapolitanam obsidionem posuit; ubi Carthusianorum domus, quæ ad Monasterium D. Laurentii e Padula pertinet. Mox ad AQUAS REGIAS, vel Doliolum descendimus, Aragoneorum Regum voluptates, & delicias, opus a Ferdinando inchoatum, quo se recipiebat laboribus fessus, ut, veluti e negociorum fluctibus, in tranquillitatis portum animum reficeret. Horti pluribus fontibus irrigui, qui vel pluvias per graciles tubos emissas efficiunt, vel sternuntur in alveis maris instar, per quos cymba ludit Joannes Austriacus victor e Naupactō rediens, vel saliant, vel cum venustate deprimuntur, tanta cum perennitate, ut nihil uberius. Efficitque aquarum ubertas grave cœlum, quod persusus ager aqua (intumuit sæpe alveus) inclementem facit habitationem. Evenit id plerisque locis, ut ex amœnis inclementes facti fuerint, idque deficiente habitatione. Novimus quid contigerit Baiis amœnis, quæ nunc gravissimæ accedentibus esse

esse solent. Structuræ exemplar edidit Julianus e Majano Alfonso Calabriae Duci charo. Idemque Julianus pingendum curavit a Petro Donzello, & Polito ejus fratre. Reliqua in parietibus picturæ aliqua pars est, in qua optimi pictoris elucet industria, & Regulorum a Rege defectio. Erant quoque ex creta doctissime efficta capita, quæ sacrilegarum manuum injurias pertulerunt. Ex creta etiam integrum Sirenis symbolum extat, cujus pedes alter osculatur, alter admiratur aspectum, quæ Neapolitanae Urbis amplitudini maxime convenire videntur. Aliud Ferdinandi symbolum prospicies, Armellinum scilicet animal, quod ne cæno scædatur, libenter se capiendum venatoribus tradit; in quo duo epigrammata leguntur; alterum, DEORUM, quasi divinum sit, non turpi macula scædari; alterum, MALO MORI, QUAM SCÆDARI.

Julianus e Majano.

Petrus Donzello.

Ferdinandi symbolum.

LABULLA, Labrumque locus est, in quo labens Neapolitanorum aqua excipitur, ut ibi caput aquæ dicas, quam tamen longius labi, & ex altiori capite emanare non vereor. Quidam enim Civitati olim proposuit, si experiri vellent, se facile inventurum ejus aquæ caput, & a subterraneis Vesuvii caveis, proculdubio emanare didicabat. Periculum facere Magistratus decrevit, atque ad mille passuum supra Labullam fodiendum jusserunt. Aquæ semper copiam augeri animadvertabant, atque ita ut a re proposita discedere noluisent, ni alter ab opere omnino esse discedendum persuasisset; idque duas ob causas. Primum, ne, dum foderent, aquarum voraginem reperirent, & operæ, & qui iis præerant, submergerentur; novimus enim Tigrim in medio itineris sicari, paulatim minuti primum, deinde consumi, mox non minorem eo, qui prior fluxerat, emergere; Alpheumque ex Achaja, ubi mergitur, in Sicilia, transiitio mari, fontem Arethusam effundere, ut facile subterraneos amnes abscondi non ignoremus, quamobrem aquæ spiritu concussæ aliquando Civitates corruerunt, ut de proximo Herculano dicemus. Deinde, ne hostibus, si quando obsidio pararetur, datur occasio fontes aquæ intercidendi, & ad mare, aut alio avertendi; quod & si hoc quoque tempore efficere valerent, Labullam enim avertere possent; aquam tamen proxime, quam longo intervallo labentem facilius Neapolitana Civitas posset tueri.

Labulla.

Tigris.

Arethusa.

Quocirca Aediles, qui tantum curandis aquis diligentia consumunt, quantum inter nobilissimas Europæ aquas Fons hic Neapolitanus exposcit, e Labulla, vel Labiolo, quæ ita dicuntur, quod

Labulla cur sic appellatur.

quod aquæ quasi bullientes exiliunt, & quasi in Labro jaceant, hujusmodi derivant, ut cum per cuniculos ad duo millia passuum lapsæ fuerint, ita dividantur, ut ad lævam meridiem versus per paludes, altera pars ad D. Magdalenzæ pontem fluat, & SEBETHUS dicitur, quod si explicat Gabriel Altilius in Epithalamio Isabellæ Aragonizæ,

Parte alia, qua perspicuo delabitur alveo

Irriguis SEBETHUS aquis, & gurgite leni

Prata secat, liquidisque terit sola roscida lymphis.

Equidria Neapolitana.

Pons Neapolitanus.

Petra Neapolitana.

Formæ, & Formellæ.

Formellis Nymphæ.

Et Jovius libro 1. historiarum; Ferdinandus præter ostium Sebathi amnis ad litus, ubi D. Magdalenzæ Templum est, & veterum Regum magnifici operis Equiria visuntur, classem deflexit. Altera tota per Aquas Regias (quas etiam in via pluribus fontibus ad voluptatem, & commoditatem Joannes Alfordus Pimentellus Regni Vicarius perducendas jussit) Neapolim per Formellas ita labatur, ut pensilis quodammodo Urbs supra aquas innatet, quo nihil admirabilius Neapolis habet. Quis enim crederet mari subterraneo Urbem allui, & perennibus fontibus semper irrigari? ad civium commoditatem, ad rem frumentariam, ad salutem esse natos, pluresque Neapoli, quam tota Italia haberi? Notent petreæ Neapolitanæ clementiam exteri, qui ubique gentium Civitates in durissimis petrarum scopulis positas norunt, ut hac de causa scdissima pati cogantur, nec subterraneis ductibus luem, & immunditias arcere queant. Et admiratione duceretur Pontanus, si hac ætate viveret, qua amplior Urbs facta est, & ad eminentiores partes aqua deducta; ipse enim veterem tantum Urbem aquis irriguam noverat, sic scribens; Priscæ quoque Urbis magnificentia præter ipsa mœnia, maximo est indicio fluvius intra Urbem inductus, excavato saxo, in qua vetus Urbs tota inerat fundata, eaque tuniculatio, atque effossæ specus deductæ subter maxime celebres Urbis vias, atque ad singula quatrivia, in quæ Urbs omnis quondam distributa erat, excisi putei, e quibus vicinia hauriebat. Ecce tibi, quam anguste fluvius vagabatur, qui per celebres solum Civitatis vias Nili, Capuanæ, Summæ plateæ fluebat, in quarum compitis puteorum adhuc vestigia cernuntur; & nomina, Copæ Puteus, Regio ad duodecim Puteos, & hujusmodi. Et antiquam fuisse Formatum curam indicat Neapolitanus lapis ad D. Annæ, primo libro in antiquis monumentis citatus, quas Formellas Pontanus dicit sub Formellis Nymphæ nomine,

Est inter natas fecundæ prima Labullæ

Nomine Formellis

No-

Ideoque D. Catherinæ ad Formellum, nomen inditum. Atium fuisse Aquæductum, quo Serini aqua Neapolim, Puteolos, Bajas ducebatur, ut itineris difficultas ferebat, sic ostendit, *Memoria mea multis in locis inter Bajanæ, atque Puteolanas ruinas fistulæ plumbeæ miræ crassitudinis inventæ sunt, in quibus Claudii Augusti nomen inscriptum erat, vestigia enim ipsa lateritiæ substructionis in Sarnensibus, Nolanis, atque Acerranis finibus, ac tum subterranei specus, tum montes pluribus locis perforati ostendunt a quadraginta millibus continuatum, & quidem amplissimum aquarum ductum, qui Neapolim primo, deinde Puteolos, Bajas, Cumas, & sparsa per litus ædificia derivata est.* Hinc omnem oram Pausilypanam Puteolos usque piscinis, aquarumque castellis refertas conspicimus, quibus Neapolis quoque servandis aquis abundabat.

Itaque Labulla genus est, Sebethus autem, & Formellæ, species. Labulla, tota aqua est dum ab hoc capite ad mare per Urbem influit. Sebethus, a divisionis loco, ad D. Magdalenæ pontem. Formellæ a Capuanæ ingressu per totam Urbem labentes, sed uno nomine, Labulla, appellantur. Donatus Francus in sua Neapoli,

Sed quo me rapis heu raucum purissima Nympha,

Nympha Labulla Urbem fonte perenne rigans?

Illabens subter vicatim mœnia circum,

Perque domos largo flumine, perque vias.

Atria aquis, domus omnis aquis, Urbs omnis abundat

Nilis, & centum fontibus unda venit.

Præbet ubique libens sitiensi pocula lymphæ

Splendidior vitro, dulcior ambrosia.

Sebethi, & Labullæ amores fingit,

Cantabat vacuus curis Sebethus ad amnem,

Si vacuum fineret perfidiosus Amor.

Ipsa veni ad Salices, & opacæ umbracula vitis,

Ipsa veni ad nostros culta Labulla modos.

Culta Labulla veni, sunt hic tibi fœta parata,

Nexa simul calathis, juncta simul violis.

Sed de SEBETHO quid dicemus? Joannes Boccaccius Libro de *Sebethus.* Fluminibus in dubium revocat, an fluvius, qui ad pontem labitur, Sebethus sit, cum rivus potius, quam fluvius videatur, Sebethus, ut quidam dicunt, Campaniæ fluvius est apud Neapolim, quem ego vidisse non memini; nisi is sit rivus potius, qui e paludibus sub monte Veservo inter radices ejusdem montis, atque Neapolim in

Lib. 7. mare effluit innominatus, nec alterius nedum aquæ, sed nec vestigia usquam apparent. At neque legit Vibium Sequestrum Neapoli Sebethum collocasse; nec Virgilium iussisse Sebethidis Nymphæ nomine,

*Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale quem generasse Theton Sebethide Nympha
Fertur*

Lib. 10.

Nec Columellam, qui De cultu hortorum ait,

*. . . . & Stabiæ celebres, & Vesuvia rura
Doctaque Parthenope Sebethide roscida lympha.*

parum enim refert, quod Nympham illi finxerint, cum virili genere ab aliis sit celebratus. Aquam Sebethidem novisse eos auctores antiquos, hoc ad Sebethi certitudinem facit. Nec lapidem vidit Boccacius in fundamentis moeniorum sepertum in ædibus Spataphori servatum,

MEVIUS. EVTYCHVS
ÆDICVLAM. RESTITVIT
SEBETHO.

Lib. 1. silu 2. Nec fluvii humilitas Musarum Neapolitanarum excellentiam minuit, quando omnium ore celeberrimus evasit, & parvus Tyberis fuit appellatus. Tres præcipue nostri Poetæ maximum effecerunt. Papinius, qui Parthenopem Sebethi alumnam vocat. Pontanus, qui aliquando illi myrteta tribuit,

Quasque florent teneras Sebethi flumina myrtos.
aliquando, ut rem mirandam laudat,

Sistat & ipsa suos mirata Neapolis amnes.
sæpe Nymphas ejus loci invocat,

. . . . o si qua

*E vobis, si qua, Nymphæ Sebethides, udam
Benaci de fonte ferat Permesida Laurum.*

Sæpe cum Parthenope Uxore conjungit,
*Sparge tuas Sebethæ nuces; en colligit Uxor
Parthenope*

& alibi,

*Parthenope Sebethon amat, Platamonis Halantum:
Idem de Sebethi conversione in fluvium ad Musam scribit,
Cum subito ex alio vox reddita, nomen aquarum
Sebethos fonti est nomen, hancque suo.*

Nec

*Nec mora, qua jacuit, vitrei fluxere liquores,
In laticemque abeunt membra soluta novum.
E puro liquidus fit fons, fit numen; & idem
Ex homine; hinc subitis in mare currit aquis.*

Et Sannazarius, qui sic in Pharmaceutica meminit,

Sebethi ad liquidas descenderat Herpilis undas.

Et in Ecloga de studiis suis, Patrem, appellat;

Te pater irriguis audit Sebethus in antris

Jurgia ad ingratas dum jacis ipse fores.

Qui Sebethum cum Sabato ita conjungunt, ut eundem esse arbitrentur, nefas mihi facere videntur. Affirmabat Ferdinandus Loffredus in Bartholomæi Maratæ dialogo de Lucullanis quæ-

stionibus, ultra Sarnum e Serino, cum aquæ Neapolim, Puteolos, Bajas, ut diximus, per Formas essent deductæ, post aliquod tempus deperditas esse, & ibi emeruisse, ubi Labulla eas servat.

Aquam illam per Sarnum, Summam, aliosque Neapolitanos viços, Neapolim, inde Puteolos, & per Tripergulas Bajas, atque Cumas fuisse derivatas, testes sunt aquæductuum ruinæ per multa loca dispositæ. Neapoli, in via Antiniana eorum pars est. In monte Hermite, aliquæ cernuntur. Extant in colle Paufilypano;

Puteolis extant. Sed easdem aquas ibi deperditas emergere, tam absurdum est cogitare, quam nullo pacto fieri potest, ut e Serino triginta milium passuum itinere absconditæ aquæ laberentur, cum præcipue duriora saxa occurrant, quæ nisi ferro perforentur, aditum, exitumque dare nullo modo possunt. Scaturigines e Vesuvio emanare aquarum perennitates patefaciunt, quæ undique in ea regione erumpunt, & ad vicini maris oram effluunt. Resina vicus multis locis abundat, Bernaudorum horti, Martyrani fundus perennes habent aquarum fontes, quibus etiam dominorum incuria deperditis, hortos squalere videmus. Procopiumque vera dicere non dubito, qui ad montis Vesuvii radices aquæ potabilis fontes fuisse asserit. Et in Puteo, qui in æde D. Mariæ e puteo est, aquarum cursus, & fremitus auditur, veluti in iis locis, quos Ventarolas dicunt, ex quibus frigida ventorum efflatio spirat, & aquarum fluentia cognoscuntur, ne Atellanis, & Sueffulanis aquis nostras tribuamus, quod aliqui verum esse perfide contendunt, neque jugis descendentes imbibitas pluvias, quas Vesuvius in rivulum digerit, quod Ambrosius Nolanus dicere potuit, sed de aquis Nolanis, quæ quandoque misere agrum Nolanum occupant, cum his additis aquis aliæ, quæ in puteis sunt

Sebethus, & Sabbathus.

Serini aqua.

Aqua Neapolitana ex Vesuvio.

Aqua Nolana.

cum Nolanorum interneccione intumescunt. Idem Procopius amnem Draconem ad Vesuvium esse dicit. Is juxta Nuceriam labitur, quapropter Labullam efficere nequit, cum contrario cursu labatur. PONTI, quo se in mare Sebethus exonerat, hæc fuerunt adscripta,

SIVE. HOSPEM. SIVE. INQVILINVS. VIATOR. ES. BENE. ADSIS.
 QVEM. VIDES. PONTEM. CONLATA. PROVINCIALIVM
 POPVLORVM. REQVVNIA.
 PVBLICÆ. COMMODITATI. RESTITVIT
 BERNARDINO. MENDOCIO. PRINCIPE. OPTIMO. AVSPICE
 DVM. REGNO. PHILIPPI. AVSTRIE. REGIS. NOSTRI
 INCLITI. NOMINE.
 SVMMA. OMNIVM. BENEVOLENTIA. PRÆFVIT
 TRANSI. FOLIX. ET. VTERE. M. D. LV.

Fusarius.

FUSARIUS locus haud longius aberat, maturandis linis aptis. Jussuque Caroli II., quod in civitatem grave coelum afferre videbatur, sublatus est, & si petierint a Rege Jacobus Zacarias, Jacobus Piscicellus, Bartholomæus Guindacius, Bartholomæus ex Insula, Berardus Caracciolus milites, Sergiusque Siginulfus, ne id fieri pateretur, magnum enim eorum vicinis agris esset allaturum. Jam tum etiam pontis Guizzardi mentio fit.

Leucopetra.

LEUCOPETRAM Villam Bernardinus Martyranus Regni Secretarius, bonarum litterarum studiosus in littore ædificavit. Nomen Græcum retinet. Caroli V. Imperatoris hospicio illustrata. Idcirco hæc se legenda offerunt ingredientibus,

H O S P E S
 ETSI. PROPERAS. NE. SIS. IMPIVS
 PRÆTERIENS. HOC. ÆDIFICIVM. VENERATOR
 MIC. ENIM. CAROLVS. V. ROM. IMP. DEBELLATA. APRICA
 VENENS. TREDVVM. IN. LIBERALI
 LEUCOPETRÆ. GREMIO. CONSVMPSIT
 FLOREM. SPARGITO. ET. VALE. M. D. XXXV.

Nymphæum ibi erat ad delectationis horas comparatum, in quo ex omnium concharum genere variae ad vivum effictæ erant imagines. Pan fillula canens, nantes Nymphæ, tum Siren Delphino, Europa Tauro insidentes, aliaque id genus, quæ aut Bernar-

nardini mors rapuit, aut Pausilypanæ deliciae opprefferunt. Quatuor præterea signa, Herculis, Panis, adolescentis Genii, nudæque Arethusæ, & in fornice hæc scripta,

Bernardinus Martyranus Consentinus Imperatoris Caroli V. Cæsaris Aug. A Consiliis in Regno Neap. Secret., qui magnis domi, militiaeque functus honorib., decus vetustissimæ familiæ auxit sua virtute, & dignitate post labores honeste, fortiterque susceptos ex opere novo Concharum, Nymphæum hoc Genio posuit, & Ocio liberali. M. D. XXXIII.

In horti propugnaculo,
Ut divino lusu defessus Pan Saryris, Nymphisq. comitantibus cum Musis simul tutus a prædonibus noctu quiesceret, Bernardinus Martyranus Patricius Consentinus Regni Neap. sub Carolo V. Cæsare Secretarius, Propugnaculum hoc erexit.

Supra fontem hoc scriptum Epigramma,
Quæ modo Tyrrhenas inter celeberrima Nymphas
Et prior ante alias forma Arethusa sui,
(Proh dolor) in gelidos dum flagro versa liquores
Narcisi ingrati duritie hic lacrimo.
Haud procul hinc surgens substrueto fornice terras
Chrauidis ad magni nobile labor opus.
Hic mihi de Conchis posuit fulgentibus antrum,
Najadam propter, Nereidumque damos.
Hujus ego æternum tanto pro murmure nomen
Quam possum blando murmure testor aquæ.

Dolui tamen, cum vidi deliciarum locum, sordidum stabulum evasisse. Est in Nymphæo. Puteal cum inscriptione, quam Herculanensium Municipio tribuerem,

M. VINICIO. P. F. POST. MORTEM. MUNICIPES.
SVL. ÆRE. CONLATO. PIETATIS. CAUSA. POSVER.

Sinus ille hortis pulcherrimis refertus est, licet aridæ petrae ex conflagratione Vesuvii litus asperiores fecerint. Omnem quidem illam regionem his versibus complectitur Bernardinus Rota,

Cinctus arundinea SEBETHUS cornua fronde
Lucidulas blando murmure fundat aquas.
Hinc RESINA paret Lauros; hinc PORTICA myrtos,
BARNA uvas, largo sorba CREMENA sinu.
Hinc fæius SUMMA arbuteos; hinc TRQCHIA ficus,

Hinc

Hinc POLLIS cerasos, fragraq. FRACIA ferat.
 Adsit pampinea redimitus vite VESEVUS,
 Cui nova fumanti vertice flamma micet.

DE VESUVIO MONTE.

C A P. VIII.

Vesuvius ea parte, qua Neapolis ad Orientem spectat positus, Solis ortu, veluti Delos insula præclarus est; ut si Poetæ Delo præpositum venerentur Apollinem, nos Solis domum Vesuvium arbitremur ex ejus jugis quotidie nascentis. Sic dictus est, quasi Vesejus, a conflagratione, cum Vesuvizæ, favillæ dicantur.

*Vesuvius unde dictus.
 Lib. 4. silu.
 Vesbius.*

Bisbion Græci dicunt, meminit Galenus. Hinc Papinius,

. ubi Vesbius egerit iras

Æmula Trinacriisvolvens incendia flammis.

Lib. 3.

Et Valerius Flaccus,

Ut magis Inarime, magis ut mugitor anhelat

Vesbius attonitus acer cum suscitatur Urbes.

Vesebius.

In aliquot codicibus legitur, Vesuvius, penultima correpta. Vesebium legimus in duobus libris manuscriptis. Vesevus quoque nuncupatus. Servius tamen, Vesuvium montem Campaniæ, Vesevum Liguriæ dicit. Hinc Vesuvia juga, & Vesevia, & Vesuina incendia apud Poetas, apud quos primam syllabam mutatam reperies,

Et quæ flammivomî pariunt arbusa Vesevi.

Et, *Hic est pampineis viridis Vesuvius umbris.*

Lesbius.

Lesbium fuisse dictum, scribit Ambrosius Nolanus; quod veluti *λεσβιῖν*, & *λεσβιάζειν*, obscæno loqui ore significat, sic Lesbius obscænis, veluti faucibus flammam evomit. *φοινικίζειν* etiam apud Lucianum in Apophraße; *λέγωσιν οἱ πολλοὶ λεσβιάζειν σε καὶ φοινικίζειν*. Quamvis ad mores etiam obscænos illud referant, ut, *λεσβιάζειν*, sit, Lesbiorum obscænos mores sectari. Et ubi, *Puram mulierem* Petronius Arbiter appellat, Janus Dusa sic appellari ait mulierem liberam, immunemque a scditate morbi Campani, ac luxu illo capitali, quem Nolanus assignat Ausonio, *Lesbiis* usurpatum antiquitus. Ausonius sic in pictura Crispæ mulieris,

Lesbiorum mores.

Præter legitimi genitalia fœdera cætus,

Repe-

Reperit obscenas Veneres vitiosa libido
 Herculis heredi quam Lemnia suavit egestas
 Quam toga facundi scenis agitavit Afram,
 Et quam Nolanis capitalis luxus inussit.

Quod si polluere etiam, & coinquinare habet vetus Glossarium,
 Lesbium dicemus, quippe cinere, & flammis eam regionem foedavit. Ideo Martialis,

Lib. 1.

Hic est pampineis viridis modo, Vesuvius umbris,
 Presserat hic madidos nobilis uva lacus.
 Hæc juga quam Nisæ colles plus Bacchus amavit,
 Hoc nuper Satyri monte dedere choros.
 Hæc Veneris sedes, Lacedæmone gratior illi,
 Hic locus Herculeo nomine clarus erat.
 Cuncta jacent flammis, & tristi mersa favilla,
 Nec superi vellent hoc licuisse sibi.

Lib. 3. silu.

Exhaustorem Urbium appellat Staius,

Non adeo Vesuvius apex, & flammea diræ
 Mortis hyems trepidas exhaustit civibus Urbes.

alibi, summa cum hyperbole, Insanum,

. . . . & insani solatur damna Vesevi

Letalis apex

Fractum, Claudianus,

Lib. 3. derap.
 Prof.

. . . . fractumne jugi compage Vesevi

Alcyoneus per stagna pedes Tyrhena cucurrit ?

fractum, & depastum Silius.

Lib. 22.

Monstrantur Veseva juga, atque in vertice summo

Depasti flammis scopuli, fractusque ruina

Mons circum

Ruinas, quas edidit, cecinit Pontanus,

Ecce venit Refina avia junctissima nostræ

Tristior illa quidem patris de clade Vesevi :

Et Sanazarus,

. . . . veteres alia de parte ruinas

Herculis ambusta signabat ab arce Vesevus .

& alibi,

Aut cum terrifici sonitus, ignemque Vesevi,

Et desolatas passim deflexerit Urbes.

DE-

Lib. 5.

De hoc monte sic loquitur Strabo ; ὑπεραιτεί δὲ τῶν τόπων τῶν ὄρος τὸ Οὐεσούιον ἀγροῖς περικοιμήμων παγκάλαις πλὴν τῆς κορυφῆς αὐτῆ δ' ἐπίπεδος μὴ πολὺ μέρος ἐστίν . ἀκρατος δ' ὄληται δὲ τῆς ὄφειος τεφροδῆς καὶ καιλάδας φάει σπαραγγώδεις πετρῶν αἰθαλωδῶν κατὰ τὴν χρῆσιν , ὡς ἀν' ἐκβεβρωμένον ὑπὸ πυρός ; *Supra hæc loca situs est Vesuvius, mons agris cinctus optimis, dempto vertice, qui magna parte sui planus, totus sterilis est, aspectu cinereus, cavernasque ostendens fistularum plenas, & lapidum colore fuliginoso, ut pote ab igne exesorum.* Addidit etiam his cineribus fertilia circum loca effici, & stercoreata, ut Catanæ in Sicilia, ea parte, quæ cineres Ætna mittit, vini feracia perhibentur ob agri pinguedinem. Apud Dionem, Veseuus spectat ad Neapolim habetque fontes ignis maximos, & cum pariter ex omni parte esset olim excelsus, ejus ætate, ex ejus medio ignes ait evomî. Intactum præterea, integrumque extrinsecus permanere scribit, atque inde fieri, ut cum ignis externas partes non exurat, ea, quæ sunt in medio absumentur, & redigantur in cineres. Licet vertices, qui circumfunt magna ex parte, adhuc antiquam habeant altitudinem, & quæ pars igne consumpta est, dum in se coit, concava facta sit, ut totus mons formam habeat Amphitheatri. Culmina item ejus montis ait, multas arbores habere, vitesque, ipsumque interius circuitum propter ignem esse declivem, semperque fumos, flammæque emittere. Addidit etiam Xipilinus non semper eodem modo, sed magis aliquando, interdum minus facere; cinerem nonnunquam projicere, emittere saxa, facto impetu ventorum, resonare, & mugire, quod minime densas, atque constipatas, sed raras, & occultas respiraciones habet. Quod autem idem adscripsit, eo tempore magnum hominum numerum, quales Gigantes finguntur, in eodem monte, & regione finitima, ac proximis civitatibus interdum, noctuque vagari solitum, ut fabulosum rejicio; turbines ignium apparuisse, & edidisse murmura fragores, maxime credo. Hinc fabulæ locus datus. Hæc etiam de causa Philostratus in Heroicis scribit, Neapolitanos mira Alcyonæi Gigantis hostia prædicare solitos, atque in ea regione multos Gigantes ictos fuisse, & Besbium montem super ipsos flagrare, maximeque credendum, quod idem Dio asserit, summam siccitatem, gravesque terræmotus post, & ante incendium con-

*Cinerea Vesuvii.**In Vesuvio ignis fontes.**Gigantum fabula.**Besbius.*

consequutos, ignitam planitiem evasisse, sonitus, mugitusque crebro auditos, mare fremuisse, resonasse cœlum, exiliisse lapides, tenebras esse factas, cinerem, pisces, avesque interemisisse, Romanos credidisse omnia sursum deorsum ferri, terram in cœlum conscendere, Solem in terram cadere, rei que novitate totum Orbem perterritum. Zonaras addidit copiosos ignis fontes hunc montem in medio continere, exteriora carere igni. Noctu flammam, interdiu fumum inde erumpere, cineres, & saxa vi ventorum ejaculare, spiracula rara, & libera, non densa habere. Procopius hæc scribit; *Est autem in Campania mons Vesuvius dictus. Is plerumque mugienti sonum non absimile edit, qui ferme cum sit ingenis vis, cinerum subsequitur statim, & ferventium eructatio. Hujus autem montis haud secus atque in Siculis Ætnæ media omnia vacua, obstructaque sunt, & in profundum tendentia, pari ab imo ad summum dimensione. Subdiditque. Ex ipso præterea montis culmine in Ætnæ morem fluidus ignis descendens, magna illuvie ad radices usque proiendit, fluentique aquæ similis. Hujus montis ad infima potabilis aqua, sicut fontes, a quibus & amnis DRACON* *Amnis Dracon.* (Traconem appellat Nauclerus Generat. 14.) nomine quidam derivat, qui juxta Nuceriam labitur. Hujus amnis meminit Antoninus in Chronicis, & in eo castra posuisse ait Narsetem, & Joannem Vitalianum, quem ex Etruria Narfes contra Gotthos, eorumque Regem Tejam evocaverat. Pontem fluminis præoccupaverant Gotthi, ac statim impositis turribus, & machinis munierant. Et cum flumine interjecto cominus iniri pugna non posset, crebris e ripis saggiatarum jaculationibus se invicem incessabant. Duo ibi menses consumpti. Narfes inde turres contabulatas supra fluminis ripas construxit, fregitque Gotthorum animos, qui rerum inopia destituti, in proximum montem confugerunt, quem Lacteam appellabant. Tunc Tejas inter primos pugnatores sinistra scutum, dextra pilum quatiens, multos occidit. Sed dum scuto transixit, aliud accipere vellet, vulneratus a volante telo, cum multum sanguinis effudisset, nihil tamen pugnae cedens, nunquam aversus, hosti resistens, tandem in faciem corruit. Idem Procopius libro 2. scribit, montem Vesuvium Neapolis abesse stadiis lxx. in eamque Urbem vergere, & Boream versus, sed præcisum illum undique esse, inferiora frequentibus silvis umbrosa habere, superiora autem abrupta, & penitus invia. Hujus in montis cacumine medio hiatum profundiorum patere, ut conicere possumus in penitissima terræ hunc penetrare, ignemque in infimis locis confidere; inde flammam in semet fotam altius excitari, nulli tamen

Tom. II.

L

men

men, qui in ea regione sunt, negotium facessere, at ubi sonitum mugienti similem mons ediderit, non longe post cineris vim ingentem emittere, & si quem forte iter ea habentem emissus cinis deprehenderit, nullam huic futuram vitæ spem reliquam; domicilia ejus gravata onere collabi. Quod si validior ingruerit ventus, sublimem adeo cinerem agi, ut spectari amplius non queat, eoque deferri, quo proclivior ventus abstulerit, & in longinquam plerumque regionem illabi. Addidit Byzantium, & sequenti anno Tripolim Lybiæ, cinerem fuisse delatam; & ante centesimum annum eodem in monte mugitum factum. Aerem illi tribuit nitidissimum, suapte natura saluberrimum, ad eumque medicos transmittere solitos tabe affectos.

C O N F L A G R A T I O.

*Epist. lib. 2.
ep. 6.*

Plinii Historici Plinius nepos Cor. Tacito de ejus obitu mœneri cupienti scribit: Matrem ix. Cal. Septembris hora septima, (Romanorum classi præerat Plinius (indicasse nubem inusitatam, & magnitudine, & specie apparere; cumque ex Vesuvio eam oriri cognoscerent, quem pinui arbori comparat, Liburnica parata eo decessisse, divertisseque ad Pomponianum amicum, qui Stabiis, erat, quo ipso nepos ab avunculo invitatus proficisci noluit. Ibi amicum Plinium timore perterritum hortatum esse, ut se in balneum deferret; lotum accubasse, cosnasse, atque hilarem evasisse. Cumque crebris terræmotibus tecta nutarent, sedibusque fere dimoverentur, foras exiisse, cervicalibus capiti impositis, ne pumicum casu læderentur. Cumque esset in littore, recubantem frigidam poposcisse, mox a flammis, & sulphuris odore excitatum, innixum servis adfurrexisse, & illico concidisse, crassiore scilicet caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho natura illi invalido, & angusto. Tertio die corpus integrum esse inventum illæsum, indutumque. In Syriam, Africam, & Ægyptum cinerem pervenisse scribit Dio; *τοσαύτη γὰρ ἡ αἶσα κίνας ἐγένετο, ὅσῃ ἀπ' αὐτῆς ἴληο μίση καὶ ἐς Ἀφρικὴν, καὶ Σίριαν, καὶ ἐς Αἴγυπτον.* Idque sub Tito ejus Imperii anno primo, apud Zonaram, CHRISTI 81. Autumni tempore. Titi anno tertio, apud Cedrenum. Tunc præter pecora, pisces, volucresque, duas Urbes, Herculanium, & Pompejos, populo sedente in Theatro, penitus obruit. Titi tunc maxima humanitas cognita est, qui non tantum parentis optimi affectum opitulando ostendit, ut ait Suetonius, sed etiam optimi Imperatoris providentiam, qua bonis

*Conflagratio
sub Tito.*

in incendio oppressorum consuluit, quorum bona (heredibus extinctis) restitutioni afflictarum Civitatum addixit. Urbis incendio nihil nisi publice periisse testatus, cuncta Prætoriorum suorum ornamenta, operibus, ac templis destinavit, præposuitque complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Zonaras lib. 1. ait Titum misisse in Campaniam colonos, pecuniam donasse, multa publica ædificia de suo extruxisse; ludos fecisse, in quibus globulos ligneos deiecit, in quorum aliis esculenti aliquid aliis vestis, aliis aurum, equi, pecudes, mancipia inscripta, quæ qui rapuerant, cum ad dispensatores pertulissent, ea accipiebant, quæ inscripta erant. Hieronymus Borgius sic cecinit.

Titi pietas.

. . . . sensit procul Africa tellus.
 Tunc ex pulvereis geminata incendia nimbis;
 Sensit & Ægyptus, Memphisque, & Nilus atrocem
 Tempestatem illam Campano e litore missam.
 Nec caruisse ferunt Asiam, Syriamque tremenda
 Peste; nec extantes Neptuni e fluctibus arces
 Cyprumque, Cretamque, & Cycladas ordine nullo
 Per Pontum sparsas, nec doctam Palladis Urbem.
 Tantus inexhaustis erupit faucibus ardor,
 Ac vapor; Oromedon vomeret cum fervidus iram
 Terrigena horribilis Vesuvina mole sepultus.

Bodinus, qui omnium Historicorum se profitetur esse censorem, videtur hæc ridere; sed delicatum ejus stomachum nauseam parere objicit Illustrissimus Baronius. Rem enim seriam tandem Cassiodoro credere debuerat, qui aliam recentiore conflagrationem narrat; scribitque Rex Theodoricus Fauslo, de tributorum remissione ad Campanos, qui ob eam rem gravissima passi fuerant, his verbis

Lib. 4. c. 50.

*Theodoricus
 Rex de Vesuvio.*

Campani Vesuvii montis hostilitate vastati, clementiæ nostræ supplices lacrimas profuderunt, ut agrorum fructibus enudati, sublevantur onere tributariæ functionis. Quod fieri debere, nostra merito pietas acquiescit. Et paulo post; Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis, transmarinas quoque provincias pulveris guttis complevit. Et quid Campania pati possit agnoscitur, quando malum ejus in Orbis alia parte sentitur. Videas illic quosdam quasi fluxivos ire pulvereos, & arenam sterilem impetu fervente, velut liquida fluens decurrere. Stupeas subito calore vastata, quæ lentissima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas. Quæ licet diuturna fuerint adustione siccatæ, in varios fetus suscepta germina mox produunt, & magna

quadam celeritate reparant, quæ paulo ante vastaverant. Quæ est ista singularis exceptio? Unum montem sic infremere, ut tot mundi partes probetur aeris permutatione terrere, & sic suam substantiam ubique dispergere, ut non videatur damna sentire, longe lateque pulveres rotat, vicinis autem quasdam moles eructat, & tot sæculis mons habetur, qui erogationibus tantis expenditur. Quis credat tam ingentes glebas usque in plana deductas, de tam profundis hiatus ebullisse? Et spiritu quodam efflante montis hore consputas, quasi leves paleas fuisse projectas? Alibi cacumina magna terrarum localiter videntur ardere, hujus incendia pene mundo datum esse posse cognoscere. Quemadmodum ergo non credamus incolis, quod testimonio potest universitatis agnosci? Quapropter, ut dictum est, talem eligat vestra prudentia, qui & remedia læsis conferat, & locum subreptionibus non relinquat.

Quod cum contigerit sub Leone, & Anthemio (aliis, Leone, & Probiano (anno CHRISTI 472. debuerat censor Regio testimonio fidem adhibere, ex cujus ore mendacium non prodisset. Dixisset ne mendacium ipse Cassiodorus, qui Regis familiaris, Regia optime noverat arcana? An vero ignotum a Natura majora effici posse? quid nos homunciones abdita, & secretiora callere præsumimus? Marcellinus in Chronicis; *Vesuvius mons Campaniæ torridus intestinis ignibus æstuans, exulta evomit viscera, nocturnisque in diem tenebris omnem Europæ faciem minuto contexit pulvere.* Scribit etiam Constantinopolitanos, ad quos magno omnium timore cinis perlatus est, hujus rei memoriam vii. Id. Novembris celebrare. Et Sigonius ex Marcellino mutuatus, ait, ejus portentæ memoriam annuam a Constantinopolitanis institutam, & Leonem Imperatorem exterritum Urbe excessisse, & ad S. Mamantum consedisse. Neapolim ea vastitate D. Januarii precibus liberatam, quamobrem bis in anno Officium B. Januarii a Græcis celebrari cæptum est, ut ex Menologio. Procopius Byzantii sic perterritos homines fuisse scribit, ut ex eo tempore ad suam ætatem, annuis Deum supplicationibus placarent. Quantum Neapolitani B. Januario acerrimo Patrono debeant, ex ejus Actis intelligimus; *Temporibus enim quibus Omnipotens Deus mortalium est iratus sceleribus, & ad crudelitatis ultionem mons Vesuvius vasto tremore concussus, igneis exundaret globis, & circumquaque fluentibus Urbes calidis cineribus pervastasset, ita ut pergravae corruerent; vix tandem Neapolis juxta ejusdem montis confluentis sita radices, precibus effusis cum lacrimis, vitæ opem meruit, tendens ad cælum cum voce manus; sed super his etiam nec*

Cinis Vesuvius Constantinopolim perductus Lib. 14. Imp. Occid.

Lib. 2. de bel. host.

Neapolis ab incendio servata.

cælum videbatur, procumbebantque in humum ardentem omni destituti solatio, cum rerum etiam natura periret; ad solitum B. Januarii martyris concurrunt cubiculum. Et paulo post; Ita B. Januario martyre intercedente Vesuvii montis ignita interruptio exincta est. *B. Januarius*
 Ex homilia, quæ in Bibliotheca Vaticana extat, citat Illustriss. Baronius locum, quæ ea de causa intelligimus, ex remotis undique Urbibus frequenti cætu Populos ad venerandum sepulcrum Martyris adventasse Neapolim, & in ejus honorem multas esse erectas Ecclesias.

Ante Titum etiam conflagrasse Vesuvium docet Strabo, cuius ætate (Augusto vivente) verticis planicies cineribus oppleta erat, & saxa cavernarum ambusta. Arsit, & anno xvi. Constantini IV. Imperatoris, & mundi anno 5883., & tunc tota Italia tonitruis, & imbribus, fulminibusque homines, & bruta interiere. Sequitæque Sarracenorum eruptio in Africam, & Carthaginis excidium, ut scribit Paulus Diaconus. Ante ea tempora quoque conflagrasse videtur innuere Procopius, qui scribit, cum Belisarius Neapolim cepisset, Vesuvium emugiisse, sed nondum cineres eructasse, sed jam eructaturus credebatur. Fuerat ipse Procopius, tunc Neapolim a Belisario missus ad comparandam rem frumentariam. Platina arsisse affirmat sub Benedicto II. Pontifice, ejusque obitum prænuñciasse anno 685. atque subsequutas cædes, rapinas, aliasque mortes Principum. Alii sub Benedicto IX. anno 1306. Alii sub Benedicto VIII. anno 1024. & Mundi 6223. Quod Munsterus scribit 1539., adeo Vesuvium conflagrasse, ut ex cineris congerie mons eruperit; non de Vesuvio, sed de Puteolano monte cinereo dicendum fuerat. Sua tempestate Ambrosius Nolanus scribit aërem teterrimum vidisse, qui omnibus fuerit terrori, deinde cum deserbuit æstus, qui materiam extollendo omnia texerat, pluisset cinere subrufo quamplurimo, quo cuncta velut nive tenui obrui videbantur; & vaporaria in ejus vertice fieri, quo plerique valetudine affecti mense Augusto ascendunt, ut per nimias curentur desudationes.

Alia Vesuvii incendia.

Lib. 6. c. 4.

INCENDII CAUSA.

Aristoteles libro de Mundo ait, continere terram multos in se, ut aquæ, ita & flatus, & ignis fontes. Horum porro alios sub terra esse occultos, & obscuros, alios autem respirationes, *Incendia, quæ e terra erumpunt.*
 & quasi

Lib. 6.

& quasi respirationes habere, ut Lypara, & Ætna, & loca in Æoliis insulis; eosque sæpenumero, & fluviorum modo fluere, & massas, & flammam candentes promovere, de quibus libro *περὶ τῶν πνευμάτων ἀνεμοῦ*. Ad vivum expressit Lucretius Ætnæ, & Vesuvii incendium. De Ætna quidem, qui mons flammam extulit Ser. Fulvius Flaccus, & Q. Calphurnio Pisone Cos.

. . . . primum totius subcava montis

Est natura fere filicum subsulta cavernis.

Omnibus est porro in speluncis ventus, & aer,

Ventus enim fit, ubi est agitando percitur aer.

Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum

Saxa furens, qua contingit terramque, & ab ollis

Excussit calidum flammis velocibus ignem;

Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit alte

Fundi que ardorem longe, longaque favillam

Differt, & crassa voluit caligine fumum,

Extrudique simul mirando pondere saxa.

De utroque monte sic eodem libro;

Scire igitur licet innumeras, vastasque cavernas

Sub terris esse, atque illic quandoque creati

Ingentes ventos; qui dum crudelia miscent

Pralia, concutiunt terram, nimioque furore

Congressi evertunt totis cum mœnibus Urbes.

Donec parte aliqua erumpant facto agmine, & auras

Diffusi in vacuas non longa pace quiescant.

Gignuntur vero hi venti telluris in alvo

Ex fumis, quos vicina trahit ignis ab unda.

Quippe ignes in se multos, magnosque perenni

Tempore nutrit humus (dictu mirabile) sed non

Falsa tamen refero; credit qui viderit Ætnam,

Qui scatebras calidarum usquam spectavit aquarum;

Et qui vitiferi bene noverit acta Vesevi.

Hos agitant ventos, qui subterranea regna

Dii Manes habitant, cæcisque morantur in antris.

Eam ignis vim grandiloquo suo more loquutus Virgilius sic expressit lib. 3. Æn.

. . . . sed horrificis juxta tonat antra ruinis,

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumantem piteo, & candente favilla,

Accollitque globos flammarum, & sidera lambit;

Inter-

*Interdum scopulos, avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat*

Ad quos accedit Silius Italicus, quem hoc loco inferiorem nulli existimo, cum verborum, & sententiarum scateat proprietate, & magnitudine.

*. tellus atro exundante vapore
Suspirans, ustisque diu calefacta medullis
Æstuat, & Sygios exhalat in aera flatus;
Pariurit, & tremulis metuendum exhibat antris;
Interdumque cavas luctatus rumpere sedes,
Antexire foras, sonitu lugubre minaci
Malciber immugit, lacerataque viscera terræ
Mandit, & exesos labefactat murmure montes:*

Quos doctiores Philosophos audire cupis? Audi & alios: Georgius Agricola ait manifesta montium incendia si perpetua sint, intelligere nos nullam esse obstructionem viarum, per quas modo quasi fluvium quemdam ignis, modo flammæ, nunc vero tantum fumum evomunt. Sin per temporum intervalla crescunt, internis viis oclusis, ejus viscera nihilominus ardere; superioris autem partis incendia propter fomitis inopiam nonnihil ad tempus remittere. At ubi spiritus vehementior rursus, reclusis viis iisdem, vel aliis, e carcere magna vi erumpit, cineres, arenam, sulphur, pumices, massas, quæ ferri habent speciem, saxa, aliasque materias foras eicere; cujus exemplum montis Ætnæ incendium (adde Vesuvium) & mons novus, qui ad Avernum. Nescio, quid ad Phaëtonem referat Joannes Lucidus, ex Phaëtone, qui etsi fabulosum videri dicat Solis filium currus ascendisse paternos, & exussisse terram, ipsumque flammis cœlestibus conflagrasse, verumtamen quodammodo esse putandum; fit enim longo temporum intervallo cœlestis circuitus permutatio quædam, quam inflammationis vastitas necessario consequitur, eamque ad Cumanam, Vesuvinam conflagrationem ex Beroso refert.

Georgius Agricola.

Phaëtonis fabula, & variis innotuit diis.

QUÆ DE ILLO IGNE DIXERUNT.

Ex Vesuvii incendio Mundum conflagraturum multi sibi persuaserant, sententiam e Sibyllinis versibus elicientes.

Sibyllarum vaticinium,

Καὶ πρὸς τὴν ὄψιν δὲ τῶν ἐν τῷ πρῶτῳ

ΑΛΛ'

Ἄλλ' ἐξεμβρίθοντα, καὶ ἐξολύοντάτε γίαν
 Ἀνθρώπων ἀπασαν ὑπ' ἐμπερομέ πέρθοντα;
 Et tunc Deum iram non amplius placantem;
 Sed aggravantem, & perdentem genus hominum;
 Et totum id incendio depopulantem.

Quod Ovidius expressit,

Esse quoque in fati reminiscitur affere tempus
 Quo mare, quo tellus, corruptaque regio cæli
 Ardeat, & mundi moles operosa labore.

*Roma multa
conflagravit*

Idque eo magis sibi persuadebant, quod sequenti anno, Tito ad
 visendam Campaniæ calamitatem profecto, multa Romæ confla-
 garunt, atque hoc incendium non ex terra prodiiisse ait Dio,
 nam Serapeum, Septa, Ilium, Templum Neptuni, Balnea A-
 grippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Galbæ, Scena
 Pompeii, Octaviana ædificia una cum libris, Templumque Jo-
 vis Capitolini igne consumpta sunt. Quocirca diuinitus factum
 existimarunt. Ad prædictiones etiam videtur referre Plutarchus,
 qui de Pythiæ Oraculo ait, vaticinia multa comprobari a Græ-
 corum Urbium excidiis, & transmigrationibus, multis barbaro-
 rum adventibus, & Imperiorum occasibus; graves casus apud Cu-
 mam, & Dicæarchiam, ignis ex montibus eruptiones, æstus ma-
 rinos, saxorum, & flammaram per ventum in sublime iactatio-
 nes, Urbium strages uno tempore, ut hodie qui ea loca acce-
 dunt non possint cernere ubinam conditæ fuerint, per Sibyllinos
 libros decantata, quasi debita a temporibus esse restituta.

*Incendia, æ-
terni ignis
exempla.*

Tertullianus, hæc, & alia id genus a Deo viva exempla
 data esse ait hominibus æterni ignis. Et Minutius Felix in Octa-
 vio; Sicut ignes Ætnæ, & Vesuvii montis, & ardentium ubique
 terrarum flagrant, nec erogantur; ita pænale illud incendium non
 damnis ardentium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur.
 Et Pacianus eadem de causa, Ætnam, Lifaniculum, & Vesu-
 vium Campanum commemorat. Multa in Annalibus Illustris. Ba-
 ronius retulit anno 983., scribitque ejusmodi terræ faces, ex qui-
 bus jugiter ignis solet evaporare, veluti quasdam Inferni portas,
 per quas delinquentium animæ inferrentur, & jure monstratas
 Sanctis viris, & de anima Theodorici Arriani Regis Gotthorum
 Gregorius tradit lib. 8. c. 30. Petri Damiani quoque Ostiensis
 Episcopi de Vesuvio retuli visionem in Ducibus, qui, & hæc
 scripsit; *Tantæ sulphureæ Resinæ congeries ex ipso Vesuvio protinus
 fluit; ut torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descen-
 dat.*

dat. Ubi videlicet corporaliter videri potest quod in Apocalypsi Joannis de reprobis dicitur, quia Pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Affirmat ardere solitum Vesuvium, cum dives aliquis moreretur. Georgius Cedrenus in hoc Vesuvii incendio admiratos Græcos, ait: interrogasse quosdam Christianorum primarios, quonam modo ignis e terræ penetralibus erupisset? eosque respondisse; Eum admonendorum resipiscentiæ causa peccatorum editum fuisse ex gehenna, quæ Diabolo, ejusque Angelis, & omnibus peccatoribus parata est. Idque manifestum esse etiam ex his, quæ celebris ipsorum doctor Plato in Phædone de animarum ordinibus, atque statu narrat, nimirum, eos, qui male vixissent in Cocyto, igneo Phlegetonte, & Tartaro supplicii affici, quæ sint in visceribus terræ. Ad eamque rem addidit B. Patricii Prusæ Episcopi de thermis, & aquis calidis sententiam, quam Scripturæ locis perbelle confirmat, ut persuadeat peccatoribus, ut tandem aliquando ad se redeant, atque inferni ignem extimescant.

Arsis Vesuvius in divinum obitu.

Inferni ignis.

SPARTACUS.

Celebrior Vesuvius factus est a Spartaco illo Gladiatore, Thrace genere, qui bellum Servile excitavit anno fere xvi. post Maricum, L. Licinio Lucullo, & M. Aurelio Cotta Coll. Is, monte occupato cum multis tum fugitivis, tum ingenuis coactis, latrocinio fines infestabat, Præfectis minoribus utens Œnomaos, & Crixio, vel Chryso (κρίξος apud Eutropium) etiam Gladiatori- bus. Eo tandem redacta res est, ut contra eos Vatinius Glaber (Clodium habet Florus) & P. Valerius primum, deinde Consules ab Urbe missi fuerint. Clodii castra expugnavit, ipsoque fugato, cuncta illius in prædam convertit. Plutarchus in Crasso scribit, quamvis in ea pugna, quæ adversus Spartacum pugnata est, Crassus sese fortissime gesserit, suumque ipsius corpus periculo obtulerit; illius victoriæ tamen gloriam Pompejo esse quaesitam, nam eos, qui e prælio aufugerant exceptos, Pompejus interfecit. Quamobrem ad Senatum scripsit, Crassum aperto Marte vicisse, se autem, τῷ πολέμῳ τὴν ῥίζαν ἀνιρηκέναι, hoc est, belli radicem excidisse. Non enim minore metu exterrita Urbs, quam sub Annibale circa portas fremente trepidaverat. Missoque Licinio cum Legionibus Consulium, novoque militum supplemento, ad caput Silari fluminis (Salaris alii legunt) cum Gal-

Spartacus, & ejus Duces.

Consules contra Spartacum. Clodii castra. Crassus.

Pompejus.

Silaris.

Tom. II.

M

lis,

*Spartacus
occiditur.
Lib. 7.*

Lib. 3. c. 20.

*Spartaci fo-
leria .*

Lib. 2. ep. 46.

*Lit. 8.
Virgatus Lu-
fitanus .*

lis, & Germanis ejus auxiliatoribus est occisus. Ad xxx. millia hominum periere. Qua de re Athenæus scribens, ait totam eum Italiam diu depopulatam esse, majore in dies ad eum multitudine confluente; & nisi eo proelio, quod adversus Crassum commisit, occubuisset, magnum in discrimen rem Romanam fuisse venturam. Paulus Diaconus id accidisse scribit anno ab U. C. 678. & Gladiatores lxxiv. Capuæ a Iudo Cn. Lentulo effracto capite effugisse, qui continuo ducibus Crixio, & Tinomao Gallis, & Spartaco Thrace Vesuvium occuparunt. Eutropius in Apulia victos asserit. Sic autem Florus; *Primæ veluti Ara juris mons Vesuvius placuit. Ibi cum etiam obsiderentur a Clodio Glabro per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices, & exitu in uno nihil tale opinantis Ducis subito impetu castra rapuere. Inde alia castra. Deinceps Thoram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum, atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Metapontum terribili strage populantur, affluentibus in diem copiis. Cum jam esset juxta exercitus, e viminibus, pecudumq. integumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto, gladios, ac tela fecerunt. Et paulo post; Inde Consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam C. Crassi castra delevit. Quibus elatus victorius, de incendenda Urbe Romana, quod satis esset turpitudini nostræ, deliberavit, &c.* Hujus meminit Symmachus. Ad hujus montis radices a Romanis, & Latinis pugnatum est, Coss. P. Manlio Torquato, & P. Decio Mure, via, quæ ad Vefarim ferebat. Locus mihi ignotus est. Inter celeberrimas pugnas illa numeratur. Sed cum trepidarent in pugna Romani, Decius collegæ inclamans, dixit, *Deorum ope valeri opus est. Agedum Pontifex præi verba, quibus me pro legionibus devoveam.* Variati in Hispania Lusitani pastoris, latronisque, qui xiv. annos Romanorum gloriam vincendo protrivit, animos vicisse Spartacus visus est.

VESUVII HOC TEMPORE STATUS.

Biceps mons confurgit, geminusque æqualibus utrinque projectis pyramidibus, altera, quæ in planitiem definit Aquilonem versus, arboribus, vitibusque referta; altera, quæ ad meridiem vergit contra Stabias, sinu maris interjecto. Nivibus sæpe riget, mox tamen dissolvuntur. Cum nebulis juga operiuntur, pluviae a Neapolitanis expectantur. Qui in ipsum ascendit (ait Agricola) priusquam

priusquam ejus cacumen attingat, per tres campos planos iter ut faciat necesse est. Quibus emensis, & supetato colle præcipiti, perventur ad Craterem, qui & amplior, & profundior est Puteolano in monte novo. In eum sine periculo descendere potest. Materia egesta gravissimi est ponderis, & nigra, verum circa Craterem nonnihil rubra, levis, mollis, adeo ut teri manibus possit. In theatro, herbæ semper virentes præsum efficiunt, quod ATRIA incolæ appellant, equorum pabulo, æstatis præcipue tempore, quo ubique arent herbæ opportunum. Ejus tamen fundum in intima terræ viscera penetrasse cognoscas; licet hoc tempore nihil caloris, aut fumum emittat. In cratere vero illo fauces in majores angustias contractas videbis. Si medium montem ascendes, silvestrem locum aspicias, castaneis, fruticibusque nemorosum. Si vero descendes (DOMESTICUM vocant) Græcis vitibus cultum admiraberis. In montis radicibus quædam sunt foramina, ex quibus frigidissimus ventorum flatus profluit. Aquas ibi esse perennes multi sibi persuadent, quæ in mare prorumpunt, ut facile inter marinas undas earum cursus dignoscatur. Habet villas Summam, in qua saxatuum copia quibusque anni temporibus est, & in qua nobiles Neapolitani degunt; illustres familias inde originem ducere Historici scribunt. Villam Divi Anastasi, Octavianum, vel Octavii turrim, Trochiam, quam Locotroculam dicit Paulus Diacovus; Polenam; vinis, fructibus, lignis, carbonibus Neapolitanorum usui feraces.

GRÆCUM inter vina principem locum habet (Pompejanum *Vinum Pompejanum, & Græcum.* fortasse appellat Plinius, si ramen ejus vini usus fuit apud Romanos) exoletis jam Falernis, quæ tamen eadem esse cum Græcis aliqui narrant, propterea quod ex agro Falerno eo vites fuerunt translatae, quam labem omnes quidem fruges habent communem.

Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara

Nec Bacco genus, nec pomis sua nomina servat.

Id quod improbem necesse est, quando adhuc Falernus ager eas vites retinet, quæ tamen ab eo solo longe sunt alienæ. Illud ad fabulas accedere credebam, quod postea mihi liquido asseruerunt, Græcum Eremitam ad Eglam vites in hortulo plantasse, quæ ad Summam inoculatae, cum plurimæ crevissent, Græcum nomen retinere. Et quoniam Neapolitani Canonici Eremitæ hæreditatem adiere, factum esse, ut iidem singulis annis ad Summam aliquem ex eorum Collegio mittant, qui Græ-

co vino pretium decernant. Petrarca in Itinerario Græcum dici scribit, quippe pars illa Italiæ a Græcis possessa, olim magna Græcia dicebatur. Ergo ne omnia illius oræ vina Græca dicentur? Tota Italia fecundior gleba non est, quam ubi ea vineta sunt, ex quibus generosum hoc vinum emanat, & aprico Solis aspectu, & omni humiditate exuda; quæ omnia sincerissima vina producere scribit Vitruvius. Clarificantur albumine ovi immixto, quapropter fumosi vapores in iis comprimuntur. Major additur claritas sulphure, vel sale, vel alumine. In funere Paulilypi læto, & ingenioso describitur Græcum a Stanislao Rescio docto sane viro, & multiscio, quem honoris causa nomino; *Vesuvii filius, Summæ dominus, Eques Trabeatus, ingentis spiritus, læta fronte, & albido lapillo Archigubernus*. Secundæ tribuuntur partes Lacrimis, quæ cidentur ex nigris uvis. Eæ tamen veræ lacrimæ, quæ antequam tundantur uvæ ex lacubus sponte fluunt. Hæ Lacrimæ lacrimas lætitiæ vinosis eliciunt, licet Lacrimas Paulilypanas laudet Rota,

En tibi Paulilypi Lacrymæ, quas fudit ad undas

Dum fugiens Nefis vertitur in scopulum.

Tu cape (parva licet) magni sunt pignora voti,

Sive leges lacrimas, sive bibes Lacrimas.

Hoc tamen in Paulilypanis Lacrimis vitii inest, quod æstate facile acescunt, ceteroqui non comparandæ cum Summanis, quæ graviores sunt, & ad vinum accedentes, quod *μαίλινα*, & *αιδοπα*, appellat Homerus.

Ædes D. Mariae a Puteo.

DUO in ea regione Templata sunt insignia alterum D. MARIE A PUTEO sacrum, a Regina Joanna ædificatum, cupressis, hortisque, & nemore consitum. Diebus Dominicæ Resurrectionis eo Neapolitani proficiscuntur. Forum ibi indicitur comparata e Summa cohorte militum, inter quos plerumque discordiæ oriuntur. Alterum D. MARIE AB ARCU, miraculis celebre, cui præsent arctioris observantiæ Dominicanæ, post contentiones, quæ inter Nolanum Episcopum, & Mirandæ Comitem intercesserant, uterque enim jus suum tueri conabatur. Quo factum est, ut Jacobus Gallus Episcopi frater, vir summa facundia, & doctrina præditus, Neapolitanæ Academiæ decus in qua Legalem Lecturam summa cum sua laude multos annos professus fuerat, ea privatus, Messanæ, inde Patavium ad ea Studia ornanda, & amplificanda fuerit accersitus. In eo Cœnobio (ad magnificentum enim ædificium redacta est ædicula) Beatæ Virginis Imago est, cuius

D. Mariae ab Arcu.

cujus ex ore lignei globi istu, quo ludens quidam impie percussit, sanguis vivus prodiit. Quapropter Neapolitani quotidie, complanata, & latiore via reddita, eodem Comite jubente, maxima frequentia, summa cum veneratione locum adeunt.

H E R C U L A N I U M P O M P E I I .

C A P . I X .

AD Vesuvii radices, quæ mari terminantur Herculanium est, quod a Strabone ob cœli clementiam laudatur; ἰχθυόμαχος δὲ φερέριον ἐστὶν (de Neapoli loquutus fuerat) Ἡράκλειον ἐκκηρύχθη εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸν ἔχον, καταπνευομένην λιβί θουμασῶς, ἡ δὲ ὑγεινὴν ποιεῖν τὴν κατοικίαν, Neapolim Herculanium insequitur, cujus extremitas in mare porrigitur, & Africo mirifice perspiratur, ut salutaris ibi fiat habitatio. Et addit Oscos eam regionem, Pompejos, *Osci, populi.* & quicquid Sarno amne alluitur tenuisse. Deinde Etruscos, & *Etrusci.* Pelasgos, & post hos Samnites; qui & ipsi inde expulsi sunt. *Pelasgi.* Nolanis, Nucerinis, & Acerranis commune Navale appellat, vel *Samnites.* Emporium, ut alia habet traductio. Sic Plinius ea oppida conjungit. Herculanium, Pompeii haud procul, spectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne. Ex hoc amne merces in eam civitatem comportari solitas, scribit Strabo. Obrutas sic ait Dio; καὶ προτέρι καὶ πόλις δύο ὄλας, τότε Ἡρακουλάνιον καὶ τὰς Πομπήϊας, ἐν γιὰ τὴν τῶ ἰμίλις αὐτῆς καθημένης κατέχουσι. *Two* Urbes Herculaneum, & Pompejos, populo sedente in theatro penitus obruit. Pomponius Mela sic collocat; Sinus Puteolanus, Surrentum, Herculaneum, Vesuvii montis aspectus, Pompeii, Neapolis, Puteoli. Solinus Pompejos appellat Herculaneum; a Comitibus Herculis Polyden (Urbs est) ab ipso in Campania Pompejos, quia victor ex Hispania pompam boum duxerat. At Martianus lib. 6. Ab Hercule Herculanium ad radicem Vesuvii, a quo haud procul Pompejos, cum boum pompam duceret Iberorum. Utrumque oppidum Herculi tribuere videntur. Et Hercules semper ibi marmoreos reperiunt. Ubi ea Urbs posita fuerit, multos annos ignoravimus. Hac tamen ætate, dum rustici agrum colerent, & foderent, inventæ sunt concamerationes, tum vero pavimenta, parietesque marmore tecti, & multæ inscriptiones, quæ plurimum lucis attulerunt. Ad D. Antonii Neapolim hoc Epigramma transfatum est, quod Herculanienses venerari profecto deberent, in quo,

*Demarchia
Herculanen-
sium.*

quo, & Demarchiam, & Rempublicam, & patrociniū cognoscunt, eandemque Coloniz fortitam esse conditionem.

L. MVNATIO. CONCESSIANO. V. P. PATRONO. COLONIZ PRO. MERITIS. EIVS. ERGA. CIVES. MVNIFICA. LARGITATE. OLIM. HONOREM. DEBITVM. PRÆSTANTISSIMO VIRO. PRÆSENS. TEMPVS. EXEGIT. QVO. ETIAM. MVNATI CONCESSIANI. FILI. SVI. DEMARCHIA. CVMVLATIORE SVMPTV. LIBERALITATIS. ABVNDANTIA. VNIVERSIS EXHIBVIT. CIVIBVS. OBQ. TESTIMONIA. AMORIS. SINCERISSIMI. REG. PRIMARIA. SPLENDIDISSIMA. HERCVLANENSIVM. PATRONO. MIRABILI. STATVAM. PONDAM. DECREVIT.

In alia Inscriptione Scholæ, & Chalcidicum proponuntur, vitia ponderum notata, ludorum munera, & municipii jura. Sic enim in ea scriptum est,

PRIDIE. K. MARTIAS. IN. CVR. SCRIBENDO. ADFVERE CUNCTI. QVOD. VERBA. FACTA. SVNT. M. M. MEMMIOS RVFOS. PAT. ET. FIL. ET. VIRI. ITER. PEQVANIA. PONDERRALI. ET. CHALCIDICVM. ET. SCHOLAM. SECVNDVM MVNICIP. SPLENDOREM. RECISSE. QVÆ. TVERI. PVBLICE DECRETO. D. E. R. I. C. PLACERE. HVIC. ORDINI. CVM M. M. RVFI. PAC. ET. FIL. II. VIR. ITER. IN. BDENDIS. MVNERIBVS. ADEO. LIBERALES. FVERINT. VT. EORVM. MONVMENTA. DECORI. MVNICIPIO. SINT. ADEO. DILIGENTES. VT. VITIBVS. PONDERVM. OCCVRRERINT. IDQ. IN PERPETVVM. PROVIDERINT. PLACERE. DECVRIONIB. MM. MEMMIOS. RVFOS. SAT. ET. FIL. DVM. II. VIVERENT EORVM. POS.... M. ET. SCHOLÆ. ET. CHALCIDI. QVÆ IPSI. FECISSENT. PROCVRATIONEM. DARI. VTIQVE. SERVOS. EIVS... MPIVS. EST..... NEGOTIO. PRÆPONENT. NEQVE. INDE. ABVCI. SINE. DECVRIONVM. DECRETO. ET. M. M. MEMMIS. RVFIS. PAT. ET. FIL. PVBLICE GRATIAS. AGEI. QVOD. ITERATIONI. HONORI. EORVM NON. AMBITIONEI. NEQVE. JACTATIONI. SVÆ. DEDE- RINT. SED. IN. CVLTVM. MVNICIPI. ET. DECOREM CONTVLERINT.

Erat

Erat aliquando Chalcidicum genus ædificii ab Urbe Chalci-
de dictum, apud Sextum Pompejum, Vitruvius lib. 5. Basilica-
rum loca adjuncta Foris quam calidissimis partibus constituit,
ut per hyemem sine molestia tempestatum se conferre in eas ne-
gotiatores possint; quibus, si locus fuisset amplior in longitudine,
Chalcidica jubet adhibenda, ut in Julia Aquiliana. Facta est
autem in Foro Julio Aquilii mentio, quem Judicem fuisse, Ci-
cero ad Atticum asserit. Quamobrem non Chalcidica, sed Cau-
fidica Albertus legit, putatque fuisse ambulationes secundum Tri-
bunal transversas, quæ formam .T. efficerent, in quibus Rhetores,
& Causidici versarentur. Aliquando Officina est, in qua pecu-
nia cuditur, eamque ædificatam Herculani a Memmiis, doctis
viris placet, quod cum pecuniæ cudendæ locus videatur expli-
cari, quem nos Zeccam, vel Cæcam dicimus, & a Lacedæmo-
niis Chalciæcus Minerva appellata, cujus simulacrum æneum Gi-
tiadas confecerat, ut ait Pausanias in Laonicis. Et Suidas sic
dictam a Spartanis asserit, quod αἰνεὺ χαλκῆν hoc est, ædem ære-
am haberet; vel quod eam Chalcidenses ædificaverint. Chalciæ-
cæ Palladis, meminit quoque Thucydides. Arnobius, ut no-
bile describit ædificium; *Scribuntur Dii vestri in tricliniis cælesti-
bus, atque in Chalcidicis aureis cœnitare, potare, &c.* Atqui Fo-
ro conjunctum erat Ærarium, ut Curia, Carcer, & Basilica.
Ancyra lapidem retulit Augerius Busbequius, in quo Curia est,
Chalcidicum, Templumque Apollinis in Palatio cum Porticibus.
Pecunia ponderalis efficeret, ut pecuniæ officinam crederem. Cum
Scholæ sit conjunctum, negotiatorum locum potius arbitrarer.
Ibidem hoc fragmentum,

Chalcidicum.

*Minerva
Chalciæcus.*

*Ærarium,
Forum, Cu-
ria.*

*Pecunia pon-
deralis.*

.. O. D. LOCVM. AB. INCHOATO
... VM. TECTORIS
AVGVSTALIB. DATVM.

Præterea ænea tabula reperta est clavis parieti affixa, in qua
Leges de domorum, villarumque dignitate retinenda conscriptæ
sunt. Antiquitatis studiosis recitare libuit, ut vetustati in dies
fiat splendoris accessio. Servat eam Matthæus e Capua Concha-
norum Princeps;

CN. HOSIDIO. GETA. L. VAGELLIO. COS.
X. CAL. OCTOB. S. C.

Cum

Cum providentia optimi Principis, testis quoque Urbis nostrae, & totius Italiae aeternitati prospexerit, quibus ipse non solum praecepto augustissimo, sed etiam exemplo suo prodesset, conveniretque felicitati saeculi instantis pro portione publicorum operum, etiam privatorum custodiae, deberentque abstinere se omnes cruentissimo genere negotiationis, ne inimicissimam pace faciem inducere ruinis domuum villarumque placere, si quis negotiandi causa emisset, quod aedificium ut diruendo plus acquireret, quam quanti emisset, tum duplam pecuniam, qua mercatus eam rem esset in aerarium inferri utique de eo nihilo minus ad Senatum referretur, cumque aequae non oportere malo exemplo vendere, quam emerint venditores quoque cohaerentur, qui scientes dolo malo intra hanc Senatus voluntatem vendidissent, placere tales venditiones irritas fieri, ceterum testari Senatum dominio constitui, qui rerum suarum possessores futuri aliquas partes earum mutaverint, dum non negotiationis causa id factum censuerint. In Senatu fuerunt ccc.lxxiii.

VOLVSIO. P. CORNELIO. COS. VI. NON. MART. S. C.
 QVOQVE. VOLVSIVS. P. CORNELIVS. VERBA. FECERVNT
 DE. POSTVLATIONE. NECESSARIOR. ALLIATORIAE
 CELSILIAE. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. L. C.

Cum S. C. quod factum est Hosidio Geta, & L. Vagellio Cos. clarissimis viris ante X. K. Oet. auctore D. Claudio cautum esset, ne quis domum, villamve dirueret, quod sibi acquireret, neve quis negotiandi causa eorum quid emerret, venderetve, poenaque in emptorem, qui adversus id S. C. fecisset, constituta esset, ita vel iis, qui quicquid emisset duplum ejus quanti emisset, in aerarium inferri cogeretur, & ejus qui vendidisset irrita fieret venditio, de iis autem, qui rerum suarum possessores futuri, aliquas partes earum mutassent, dummodo non negotiationis causa mutassent, nihil esset novatum, & necessarii Alliatoriae Celsiliae Uxoribus Atil. Luperi ornatissimi viri exposuissent, huic ordini patrem ejus Alliatorium Celsum emisse fundos, cum aedificiis in regione Muliniensi, qui vocarentur campi matri, in quibus locis mercatus . . . superioribus solitus esset temporibus, jam per aliquod defuisset haberi, eaque aedi-

ædificia longa vetustate dilaberentur, neque refacta usui essent futura, quia neque habitaret in iis quisquam, nec vellet in deserta cruentia commigrare, ne quid fraud. multæ, pœnæque esset Celsitiæ, si ea ædificia, de quibus in hoc ordine actum esset, aut demolita fuissent, aut ea conditione, sive per se, sive cum agris vendidisset, aut emptori sine fraude sua, ea destruere, tollereque liceret.

In futurum autem admonendos ceteros esse, ut abstinerent se a tam fædo genere negotiation. hoc præcipue sæculo, quo excitari, novari, ornari in universa, quibus fœlicitas Orbis terrarum splenderet, magis convenire, quam ruinis ædificiorum aliam partem deformem Italiae
& adhuc retinere priorum temporum, ita ut diceretur senectute actum censuere in Senatu.

Illor.

Eadem lex in Pandectis sub tit. de contrah. empt. desumpto ex lib. Paul. Jurisc. C. 54. ad Edictum; Senatus censuit, ne quis domum, villamve dirueret, quo plus sibi acquireretur, neve quis negociandi causa eorum quid emeret, venderetve, pœna in eum, qui adversus S. C. fecisset constituta, ut duplum ejus quanti emisset in ærarium inferre cogere; in eum vero, qui vendidisset, ut irrita fieret venditio. Plane si miki pretium solveris, num tu duplum ærario debeas, repetes a me, quod a mea parte irrita facta est venditio. Nec solum huic S. C. locus erit, si quis suam villam, vel domum, sed etsi alienam vendiderit. Ad hanc legem spectare videtur quod constituit Adrianus, de quo hæc scribit Spartianus; Constituit inter cetera, ut in nulla Civitate domus aliquæ transferendæ ad aliam Urbem ullius materiæ causa diruerentur.

Blondus scribit errare eos, qui Herculanium, & Pompejos affirmant ibi fuisse, ubi nunc Octavii turris, vel Octavianum oppidum est. Id quod hæc monumenta confirmant, quæ ad litus extare comperimus. Ad Græcam usque Turrim porrigebatur, a Græco vino, quo abundat, sic appellatam, unde Neapolitani, pisces, echinos, spondos, asparagos, fungos, aves, ligna, fructus habent. Ad mulierum pulchritudinem nihil potest accedere, sed maculoso dente Natura plurimum deficit. Vias inter aspera saxa, & exesa Perifanus Ribera complanavit, apposta inscriptione,

VIAM. A. NEAPOLI. AD. RHEGIUM
PERPETVIS. ANTEA. LATROCINIIS. INFAMEM
Tom.II. N ET.

ET. CONFLAGRATI. VESUVII. SAXIS. IMPEDITAM
 PURGATO. INSIDIIS. LOCO. EXÆQVATA. PLANITIE
 LATAM. RECTAMQ. DIREXIT. ÆRE. PROVINCIALI
 PERIFANVS. RIBERA. ALCALANORVM. DVX. PROREGE
 A. M. D. LXIII.

Herculani , & POMPEJORUM meminit Columella in carnibus
 de Cultu hortorum ,

*Quæ dulcis Pompeja palus , vicina salinis
 Herculeis , vitreoque Siler , qui defluit amni*

Meminit etiam utriusque Urbis Vellejus Paterculus lib. 2. cum
 inter Italicos Imperatores recensens Sisonem Poppædium , He-
 rium Alnium , Insteium Catonem , C. Pontidium , Telesium
 Pontium , Marium Egnatium , Papium Mutilium , recenset etiam
 Minatium Magium ipsius atavum , qui nepos Detii Magii Cam-
 panorum Principis celeberrimi , & fidelissimi viri , tantam bello
 Romanis fidem præstitit , ut cum legione , quam ipse in Hirpi-
 nis conscriperat , Herculanium simul cum T. Didio caperet ,
 Pompejos cum L. Sulla oppugnaret , Cosamque occuparet . Sub
 Nerone apud Cornelium Tacitum , levi contentione atrox cædes
 orta inter colonos Nucerinis , & Pompejanos , Gladiatorio spe-
 ctaculo , quod Livineius Regulus edebat . Quippe Oppidana la-
 scivia invicem incessente , probra , deinde saxa , postremo ferrum
 sumpserunt , validiore Pompejanorum plebe , apud quos spectacu-
 lum edebatur . Multi e Nucerinis vulneribus confossi domum
 reportati . Prohibiti publice in decem annos ejusmodi cætu Pom-
 pejani , Collegiaque , quæ intra leges instituerant , dissoluta . Li-
 vineius , & alii , qui seditionem concitarunt , exilio multati sunt .
 Alveum effodientes , per quem Sarnus fluvius deductus est ad
 Pompejos ad molas frumentarias exercendas , inter ædificiorum
 vestigia lapidem in quadam porta collocatum invenere eum hisce
 notis ,

M. LVCRETIYS. L. F. DEC. D. RVFVS. DEC. DEC.

ibidem ,

IMPERIO. VENERIS. FISICÆ. JOVI. O. M.

ANTISTIA. METHE

ANTISTI. PRIMIGENE

EX. D. D.

Ne-

Neronis quoque nummum cum alata Victoria. Lucilius Seneca *Lucilius Seneca familia-
ris.* familiaris e Pompeiis fuit, adeo Philosophiæ deditus, ut Quæstor cum esset in Sicilia, magnam temporis partem ab officiis publicis vacans, studiis incumberet, ut ait Volaterranus in Anthropologia. Ideoque ad eundem Quæstiones Naturales scribit, ante quam Vesuvius conflagrasset, Herculanium, & Pompeii terræmotu desedissent Non. Feb. Regulo, & Virginio Cofi, appellatque Civitatem Pompejos celebrem Campaniæ Urbem, in quam ab altera parte Surrentinum, Stabianumque littus, ab altera Herculansense convenerat, & mare ex aperto conductum amœno sinu cingebat. Terræmotum ibi magis novum evenisse scribit, *Terræmotus
in Campania.* quod diebus hibernis acciderit, quos vacare a tali periculo, majores promittere solebant. Eo Campaniam magna strage vastatam asserit. Herculansenis oppidi partem corruisse, & dubie stetit quæ relicta essent. Nucerinis, & Neapolitanis magnum timorem incussit. Ovium greges plurimos exanimatos; divisas Statuas; homines veluti stupidos corruisse. Inde arguit; Si quod proprium habet terra, stare scilicet, quid cuiquam satis tutum videri potest? Sed cum Tyros infamis paulo ante ruinis fuerit, Asia duodecim simul Urbes perdiderit, Macedonia anno priore quam scribebat Seneca ab ea labe non fuerit immunis, quid de Campania conquerimur? Campaniam, inquam, ceteroquæ scelicissimam, quam nunquam hujus mali securam idem auctor dicit? Sed cum Campania philosophandi ansam præbuerit, quoties in ea terræmotus acciderint, hæc cogitato.

Causam terræmotus in aqua, in ignibus, in ipsa terra, in spiritu existere. Tales innatare terram, & subjecto humore portari dicebat; & aquas esse in causa, quibus hic Orbis agitur, *Terræmotus
causa.* quod ex motu novi fontes erumpere solent. At si aquam terra substineret, quis neget totam aliquando concuti posse, semperque moveri? Aliqui terrarum motum aquæ tribuerunt, sed non ex eadem causa; dum enim vario cursu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt, languidioribus aliis aquis in vadis refusis, & leniter, quieteque fluentibus, vastis illas receptaculis concipi necesse est, fierique alicujus partis motum, in quam flumen impetum dedit; fierique potest, ut aliquam regionem rivus affluens exedat, & aliquam secum molem trahat, qua lapsa, superposita quatiantur. In abscondito per occultos aditus receptum mare non negant; illicque fluctuare, & ventis impelli; & flumina

mina abscondi docet Tigris, qui medio in itinere siccatur, iterumque denuo alibi emergit.

Ignis

Ignem, Anaxagoras motus causam existimavit, cum in inferiore parte spiritus crassum aëra, & in nubes coactum, eadem vi, qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubium, cursuque elisi aëris emicuit. Hic ipse in obvia incurrit exitum quærens, & divellit repugnantia, donec per angusta, aut nactus est viam exeundi ad coelum, aut vi, atque injuria fecit. Alii ignem profecto motus causam, hoc tamen pacto, ut pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque consumat; quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subjectis adminiculis destitutæ labant, donec corruerunt, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc Chasmata, tunc vasti hiatus aperiuntur, aut cum diu nutaverunt, super ea se, quæ supersunt, stantque, component.

Terra

Anaximenes, terram ipsam sibi causam dicit, & intra ipsam, & ex ipsa quasdam ejus partes decidere, quas aut humor solverit, aut spiritus violentiæ excusserit.

Spiritus

Spiritum esse qui moveat, maximis auctoribus placere affirmat Seneca, & Archelai affert auctoritatem, qui ait, Ventos in concava terrarum deferri; deinde ubi jam omnia spacia plena sunt, & quantum aer potuit densatus est, eum, qui supervenit spiritum priorem premere, & elidere, ac frequentibus plagis primo cogere, deinde perturbare; tunc illum quærentem locum omnes angustias dimovere, & claustra suo conatu effringere. Sic evenire, ut terræ, spiritu instante, & fugam quærente, moveantur. Cum Helicis subversionem describit Pausanias, e vitali spiritu ducit comparisonem; sicut enim vitæ spiritus febris vi e corporis intimis quasi penetralibus quandoque erumpit, tum alibi, tum vero maxime in venis, quæ circa sunt eum articulum, quo extremum brachium cum manu conjungitur, motus vehementiores ciet; ita propemodum terræ cavernis inclusus spiritus, dum sibi eruptionem molitur, ædificiorum fundamenta magno impetu subruit. Accedunt ad eam sententiam Aristoteles, & Theophrastus. Placet his semper aliquam e terra esse evaporationem, quæ aut arida est, aut humido mixta. Hanc ab infimo editam, & elatam, ulteriorem locum, in quem exeat non habentem, retro ferri, atque in se revolvi; dumque rixa spiritus reciprocantis jactat obstantia, & sive interclusus, sive per angusta enisus est, movum, ac tumultum ciere. Subdunt terræ-

mo-

motum ab aëris tranquillitate præcedi , & quiete ; quod scilicet vis spiritus , quæ concitare ventos solet , in inferna fede detinetur . Eo celeberrimo terræmotu in Campania venisse subdit Seneca , aer enim per superiores dies stetit , quamvis hiberno , & inquieto tempore . Falsamque eorum opinionem esse affirmat , qui Urbes in Insulis tutiores esse dicunt , propterea quod propius ad mare accedunt . Aliter Pompeii , & Herculanium senserunt . Paphus , non semel corrui . Nicopolis huic malo familiaris . Cyprus , quam altum mare ambit , agitur . Tyrus maritima sæpius movetur . Quid de Neapolitanis dicam motibus , quos validissimos memini , licet , divina favente gratia , & B. Januarii summi Patroni precibus vacaverit ? Quid idem de Puteolanis motibus referam ?

S T A B I Æ .

C A P . X .

Stabiæ Urbs antiquissima bello sociali deleta . Eius reliquias vicina loca incoluisse ; quod plerisque a Romanis everlis Urbibus evenisse scimus , innuit Plinius , qui de ea sic loquitur ; *In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuisse usque ad Pompejum, Lib. 3. c. 5.* & L. Carbonem Consules pridie Cal. Majas ; quo die L. Sylla Legatus bello sociali id delevit , quod nunc in villas abiit . Ab Urbe condita anno 663. L. Cæsare , & P. Rutilio Lupo Cofs. cum gravissimum bellum Italicum esset decretum , & inter alios Legatos Rutilius habuisset C. Papium Mutilum , susulque esset Cæsar a Vettio Catone , qui duobus millibus interfectis , Ælerniam usque eum insequutus est , Papius Nolam Coloniam per proditorem cum L. Postumio Prætoris , Stabias , Minturnas , & Salernum in potestatem redegit , neque ab Acerrarum obsidione abstinuit . Anno sequenti 664. in suam calamitatem , quam diximus , incidit . Dum vero usque ad Pompejum eam extitisse Plinius scribit , Cn. Pompejus intelligendus est Cn. Pompeii Magni pater , auctoribus Appiano , & Alconio , qui etiam ex Triumpho Capitolino descriptus est .

De loco ubi fuerit hoc oppidum conditum , inter multos orta est quæstio . Placuit plerisque ibi ædificatum fuisse , ubi hoc tempore ad Vesuvium ruinas cernimus , quas Civitatem vulgus ap-

Taurania:

appellat, quibus ipse, qui ea loca accurate consideravi, non assentior, & intercidisse ibi Tauraniam affirmarem. Vera asserunt qui ibi Stabias extructas dicunt, ubi nova hac ætate Civitas posita est, quam Castrum maris appellant. Ex multis id argumentis liquet. Primum, quod novam arcem ab Aragonensibus Regibus ædificatam, in veteri castro positam cernimus, locumque Vaglium accolæ dicunt, in quo veteres parietinæ spectantibus se offerunt. Deinde quod in vicinis locis S. Marco Vetere, Carmiano, Varanoque plurima antiquarum ruinarum vestigia, concamerationes, sepulcra, Tempora reperuntur, adduntque ex silice ibi viam esse stratum, quæ per medium fortasse oppidum ducebat. Tertio, quod ejus collis, qui ad lævam Stabias aduentibus protenditur supercilio, non modo antiqua conspiciuntur ædificia; sed illo in extremo subterraneum Templum est D. Blasio a Christianis dicatum, quod Plutonis antiquitus fuisse, subterraneum spelæum oblongum, columnis apud altare sussulctum (ibi quæ fortasse carmina canebantur ab Oraculo, ob Carmiani vicina loca) tum ferri, aurique laminæ, quas in fornacis ingressu fuisse collocatas, Joannes Baptista Rosania candidi vir ingenii testatus est, cum ea loca una adiremus, quod Plutus divitiarum Deus existimabatur, ob mineras, quæ in terræ visceribus enascuntur; cum præterea in hujusmodi superciliis antiquos ædificasse ex Strabone didicimus de Dicæarchia scribente. Quarto, quod in ipso Castro mari ad fontem, unde aquæ ad moles D. Jacobi Caprearum frumentarias erumpunt, reliqua antiqui ædificii pars cernitur, quæ alia ibi quoque ædificia fuisse indicant. Quinto, quod medicatæ aquæ non nisi in Castromari cernuntur, de quibus Plinius; *In Stabiano agro aqua, quæ vocatur Dimidia, calculosis medetur.* Ibidemque hoc tempore aquas sulphureas undique littorali ora erumpentes, ut usque ad Æquam mare quoque inficiant, aliarumque aquarum genera, aut subrusa, quæ ad Carmelitas scaturiens in ipsa via ad mare fluebat, nunc in vicinis hortis delitescens, quam oculis esse medicamento ajebant; aut alio colore imbuta, quem scilicet ex mineræ qualitate acciperet, quamobrem Columella in Cultu hortorum dixit, Fontibus Stabias celebres; quos fontes in iis locis, in quibus alii Stabias conditas asserunt, nusquam cernimus; & Castrum maris ob fontem illum, qui perenni gelidarum aquarum perennitate in ipsa Urbe scatet, celebramus. Licet Ambrosius Nolanus, qui Stabias ad Turrim Nunciatæ collocat, fontes apud Columellam pro puteis, qui ibi sunt

Lib. 31.

sunt usurari dicat, & aliquorum afferat sententiam, quibus placeat ejus auctoris tempestate fontium scaturigines in ea turri plurimas fuisse, quæ hunc exeso littore teguntur a mari, idque magis affirmare, quod dulces aquæ multis in locis manare quasi bullientes cernuntur. Sed cur in dubium revocabimus aquarum ejus loci fontes, quæ toto nunc, ut diximus, littore se obiciunt? Omnia vero confirmat Galenus, qui de eo oppido *Θρακιστικῆς μηδὲν ἰβη* §. c. 12. hæc scribit; *ὁρὴ δ' ἐστὶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τριάκοντα στάδια, καὶ τι πλεον ἢ πολλὰ. τὸ δ' ἐ χορῆον αὐτὸ τὸ ἐπὶ τῆ θαλάττης Ταβία κατὰ τὸν πυθμῆνα τῷ κόλπον, μάλιστα ἐστὶ τῷ μεταξὺ Συρrentῆ τε καὶ Νεαπόλεως ἐν τῆ πλευρᾷ μάλλον τῆ κατὰ Συρrentῶν. αὐτὴ δ' ἡ πλευρὰ πᾶσα λόφος ἐστὶν κίμενης, μακρὸς εἰς τὸ Τυρρῶν ἑξήκον πέλαγος. ἐκκλίνεται δ' ἡ ρέμα πρὸς τὴν δύσιν ὁ λόφος ἕπος. ἐκ ἀκριβῶς δ' ἐπὶ τῷ μισημβρίαν ἐκτίταται, ἕτος μὲν ὁ λόφος ἀκλειστον τοῖς ἀνατολικῶς ἀνέμοις φυλάττει τὸν κόλπον, Εὐρω καὶ Απυλωνῆ καὶ Βορρᾶ. συνάπτει δ' αὐτῷ κατὰ τὸν μυχὸν τῷ κόλπου λόφος ἕτερος ἢ μικρὸς. ὃν ἐν τε τοῖς συγγράμμασιν οἱ παλαιὸι Ρωμαῖοι, καὶ τῶν νῦν οἱ ἀκριβέστεροι Βεσβίον ἐνομάζουσι. τὸ δ' ἑδοξόν τε καὶ νέον ἄνεμα τῷ λόφον, Βεσβίον ἄπασιν ἀνθρώποις γινώσκον, διὰ τὸ κάτωθεν ἀναφερόμενον ἐκ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ πῦρ; Hoc est; Locus autem ipse versus mare, nempe Tabiæ in imo maxime finis est, qui inter Surrentum, & Neapolim conspicitur; magis tamen in latere, quod ad Surrentum pertinet. Porro totum id latus collis est satis magnus, longitudine ad Tyrrhanum mare porrectus. Inflectitur autem leniter collis hic ad occasum, nec in meridiem in totum plane procurrat. Ergo hic collis a ventis iis, qui ab ortu flant, Euro, Subsolano, & Borea iutum defendit finem. Conjungitur illi in imo finis alter collis non parvus, quem & veteres Romani in historiis, & qui nunc diligentiores sunt, Vesuvium nominant. Celebre nunc novumque nomen Vesvium, hominibus omnibus notum propter ignem, qui in eo ex terra submititur. Quænam topographia exactiori diligentia, quam hæc Galeni de Stabiis descripta est? An vero ipsum locum tam proprie ob oculos non ponit, ut Blondo, Volaterano, aliisque, qui aliter sentiunt, non sit tacendum? Tacet David Romeus, qui tunc Stabias posse vocari Castrum maris ait, cum sues latine loquuntur. Mirarer Sacerdotem hæc verba profudisse, nisi scirem tantum sibi homines audaciæ sumpsisse, ut cum Latinas litteras prægustaverint, omnia tractare posse sibi persuadeant. Quod si in villas abisse scribit Plinius, adhuc villas, atque pagos Castrum maris per vicinos colles habet distributos. In imo finis esse*

esse Stabias negat Ambrosius. Negat sane quæ maxime patet, sed illud potissimum Galenus notat, sinum illum in latere esse, quod ad Surrentum pertinet, quid dilucidius? Quæ vero asserta de Plinio, qui ad Pomponianum Stabias diverterat, prope scilicet Vesuvium interiisse, non ita eam opinionem confirmant, ut hac de causa viciniore Stabiæ Vesuvio esse debuissent, cum sciamus ejus cineres, atque ignes Constantinopolitanos quoque deterruisse; quid ni Stabis, ubi tuto esse posse arbitrabatur, obire Plinius non potuit, vel si aliquanto longius absint a Vesuvio, quam placet Ambrosio? Aliquot ibi antiqua monumenta reperta servavi.

In fundo Joannis Andreae de Duratio.

CN. HELVIUS. CN. L. JOLLA
MEDICVS. OCVLARIVS.

In S. Crucis Templo.

D. M.

CÆCILIAE. LIBERALI. CONJUGI. PIENTISSIMÆ
AC. DE. SE. BENEMERITÆ
Q. CRANAVS. EPAPHRODITVS.

In ædibus Cæsaris Coppulæ.

ΜΥΡΙΝΟC. ΚΑΙ. ΥΓΙΙΑ. ΘΕΟΤΗΜΟΙ
ΤΟΙ. ΥΙΟΙ. ΕΤΩΝ. ΙΙ. ΜΝΗΜΗC. ΧΑΡΙΝ.

ibidem,

D. M.

F. ELIO. AVDACI. EQVES. INAVG. IVR.
M. VLPIVS. L. F. SII. C. IVLIVS. PROBVS
H. R. M. F.

ΘΕΑΩ. ΤΥΧΗΣ. ΣΤΑΑ. . .
ΑΤΜΩΝ. Η. ΦΕΝΩΝ. ΠΙΘΩΝ.

In Varano rure tegulæ ex creta, in quibus scriptum,

Q. MVTII. Q. LEPIDI. L. AMADER
TONI. P. ANNODINI.

Hercules. HERCULIS quoque Templum ibi fuisse narrant, tum quod ejus Numinis signum æneum tripedale in Jacobi Certæ fundo reper-
tum

tum est; tum quod Plinius Herculis promontorium Stabiis col- *Lib. 31.*
locat, cum ait; *In Stabiano Campaniæ ad promontorium Herculis
melanuri in mare panem objectum rapiunt.* Quamobrem non recte
Æquenses illud sibi Numen, Templumque tribuere arbitrantur,
quamvis dixerit Ovidius,

*Et Surrentinos generoso palmite colles,
Herculeamque Urbem, Stabiasque . . .*

Et licet duo hac ætate in illo sinu promontoria conspiciamus;
alterum Minervæ, alterum ad Æquam objecto scupulo, qui
Scarus dicitur; quid tamen dicemus, quod promontorium Her-
culis constituitur in Stabiano? omnem vero illam oram Herculi
fuisse dicatam scimus. Hercules Surrentinus Statii facile com-
probat, & Herculanium quod misere sub incendio interiit. Her-
culeam vero Urbem Herculanium esse illud dilucidabit, quod
unam tantum Civitatem ab Hercule ibi ædificatam Strabo me-
minit.

Locum quem Phantum vulgus appellat, ubi D. Mariæ ad
Puzanum Templum erectum est, *DIANÆ* fuisse dicatum cives con- *Diana.*
tendunt, quippe ara ibi marmorea rotunda reperta est, in qua
perbelle cervorum capita sculpta videntur, quæ ejus numinis o-
stendunt religionem. Crux super imposta Idolorum vanitatem
esse abrogatam patefacit.

N O V A C I V I T A S .

Sedet nova Civitas in curvo illo amœnissimo situ inter Ve-
suvium, & Surrentum, ad montis Aurei radices (Gaurum quo-
que nominant) quo a Meridiolanibus, & Orientalibus ventis de-
fenditur. Et aureum vere posse appellari cives affirmant, prop-
terea quod silvæ, quibus est convellitus, non frondes, fructusque,
sed aurum ob fertilitatem suppeditare existimant. Assurgit imma-
ni dorso mons ille, quamvis placidissimis anfractibus, arborum-
que densitate delectabilis, ubi lusciniarum, aliarumque avium
cantus audientium aures mirifice delectant. Et licet hieme aspe-
rius sit judicandus, nihilominus inter Surrentinas, quibus cum
conjungitur, & Neapolitanas delicias, quibus prospectu semper, pau-
corum stadiorum spatio quotidie navigationis brevitate fruuntur
Stabiani, nihil asperi, nihilque inculti potest asferre. Quod si
ipsa Civitas aliquando montis vicinitate humectari posse plurimum
videatur, tanta tamen est cœli, quo tegitur clementia, tanta

Tom. II.

O

cra

crateris auræ benignitas, ut quod videtur incommodum, nihil afferat detrimenti. Maritimos habet commeatus, optimique portus utilitate ab Aragonensibus fortasse Regibus exædificati, cum Alfonso I. iis operibus delectaretur, veluti arcem quoque extruxit, quam Alfonso dicunt, cui Ciarlettam Caracciolum primo præfecit; etsi alii Carolo primo tribuant, & ab Alfonso restitutam, perducto a littorali turri ad arcem longissimo muro, per quod gradibus in bellorum tumultibus cives tuto se ad arcem conferre possent. Opus sane memorabile, & celeberrimum, in quem grandem pecuniam fuisse erogatam non dubitamus. Sed terrestres quoque plurimas habet utilitates, cum omnem materiam, carris, & jumentis comportent, ut terra, marique rem familiarem vehendis mercibus habitantes valeant augere. Et Bacchus eo littore lætatur, quando ad viginti millia doliorum, & eo amplius quotannis conficiantur, & coementur ab iis, qui ad ea loca navigant, unde bona vina onerantur. Hæc est illa silvarum, quam supra diximus, foelicitas. Et hujusmodi Neptunum inter eas undas conquirere dicerem, ut piscatu Civitatem, finitimosque illustret. Calcem præbet Neapolitanis ædificiis, frumentariis quoque molibus annonam. Olera uberrime solum procreat, omnem circum oram pascit, & inter delicias hortorum cæpas prægrandes, mitesque ipsa Neapolis habet. Neque minimum quiddam cæpæ videantur, quando earum genera apud illustres viros numerentur Sardia, Samothracia, Alfidena, Setania, Schista, & Ascalonia ab oppido Iudææ nominata. Et Samo, & Sardibus candidissimæ proveniunt. Et Creticas fuisse in honore scribit Plinius. Omnibus odor lacrimosus, Stabianis minime. Et antecellunt Africanis, Gallis, Tusculanis, Amiterminis. Nescio an Beneventanis. Noscuntur aliquando in humilibus rebus regionum jura nobilitatis. In civitate, & pagis ad mille capita numerantur, quapropter ad quinque millia hominum in eo sinu incolere mihi retulerunt. Illud maxime notatu dignum existimavi, quod eam Civitatem ob fidem, qua Reges prosequuta est, ob beneficia, quæ pace, & bello in eosdem contulit, privilegiorum, & immunitatum gloria nobilitavit. Tum præterea Regum ipsorum animi propensio, qui sub eorum dominio, atque demanio eos retinere studuerunt, qua ex re præcipua in eos benevolentia, atque studium ostenditur.

Regum liberalitas in Stabianos. Joanna II. anno 1420. hæc insinuare coepit; Sane attendentes merita sinceræ devocionis, & fidei universitatis, & hominum Castrimaris de Stabia de provincia Principatus circa nostrorum fidelium dile-

lectorum, necnon gratia, grandia, utilia, fructuosa, & accepta servitia per eos Majestati nostræ in tempore opportuno liberaliter, & prompte præstita, & impensa, quæ præstant ad præsens, & speramus eos de bono semper in melius continuatione laudabili præstituros, ex quibus eos ampla nostra gratia dignos, & benemeritos reputamus. Eandem Civitatem Castrimaris ad nostrum principale dominium, demanium, & Coronam tenore præsentium de certa nostra scientia revocamus, atque reducimus, quam in eisdem nostris dominio, & demanio perpetuo retinebimus, nec ab illis alienabimus, nec eam pignorabimus, aut donabimus, vel concedemus, &c. Cives item hujusmodi extollit, ut veluti Neapolitani cives habeantur; Volumus insuper, decernimus, statuimus, & jubemus, quod omnes, & singuli homines, & personæ præfata Civitatis, ac in ea continue habitantes, sint, & esse debeant, & teneantur, tractentur, & reputentur cives, & pro civibus, ac tanquam cives in toto nostro Regno Siciliæ, & præsertim in Civitate nostra Neapolis potituri, & gravisuri de cetero ubilibet in toto dicto Regno nostro Siciliæ, & præsertim in dicta Civitate Neapolis, illis honoribus, libertatibus, franchitiis, immunitatibus, exemptionibus, privilegiis, prærogativis, & gratiis, quibus cives Regni demaniales, ac dictæ Civitatis Neapolis potiuntur, & gaudent, ac potiri, & gaudere soliti sunt, & debent. Concesserat præterea, ut quavis de causa nunquam in aliud iudicium compellerentur, quam in id, quod in ea Civitate fuisset constitutum, præterquam in causa appellationis. Ut annis singulis ibidem rerum venalium nundinæ mense Januario eadem ratione, qua Salernitanæ celebrarentur, quibus ab iisdem Magister Nundinarum electus præficeretur. Multa, quæ ad vinorum genera, & venditionem pertinent, tum præterea ad collectarum solutionem, quæ generali subsidio fuerant decretæ.

Aliæ concessiones.

Vendiderat eam Civitatem Alfonsus Aragoneus Aloyfio de Perilionibus, Raymundi filio, cum anno 449. eam redimere deliberavit, sic enim in ejus diplomate; Hinc est, quod ex parte universitatis hominum civitatis nostræ Castrimaris de Stabia quam nuper ad Coronam, demanium, & dominium nostrum reduximus, luentes, & redimentes eam a manibus, & posse Magnifici viri Loiffi de Perilionibus filii, & heredis Magnifici quondam Raymundi de Perilionibus Miliiis, cui pro se, suisque hæredibus eandem civitatem cum retentione liciti, & facultates redimendi vendideramus. Ea, quæ Joanna concesserat, confirmavit, atque addidit, ut cives, atque navigiorum patroni, ubique in omnibus, quæ ad eorum, & fa-

Aloisius de Perilionibus.

*Habitatores
Castrimaris .*

miliarium usum coemerint , immunes habeantur ; atque habitantes in Castrimari : *Sint perpetuo immunes , & exempti a quibuscumque collectis , impositione ducati unius pro quolibet foculari noviter imposita , & aliis quibuscumque fiscalibus functionibus tam ordinariis , quam extraordinariis cujuscumque sint generis , & speciei , aut quocumque nomine nuncupentur , si , & prout sunt cives civitatis Neapolis , exceptis dumtaxat collectis , quæ in futurum imponi contigerit pro maritaggio , Coronatione , aut pro Regiis , seu filiorum personis redimendis , quod absit , cum dicta universitas dictæ civitatis Castrimaris pro obtinenda hujusmodi exemptione dederit dictæ Regiæ Majestati pro se , & suis heredibus , & successoribus in perpetuum gabellas boni denarii , vini , & Cartucii ejusdem civitatis .* Ex qua Regia liberalitate factum existimo , ut quamplures familiæ Castrimaris habitationem delegerint , ideoque hoc tempore multas nobiles familias ibidem adventitias reperimus .

Regis venditio .

Ferdinandus anno 1462. rata omnia habet , atque condonat Joanni Gallart , & Castrimaris hominibus ea , quæ cum Joanne Duce Lotharingiæ acerrimo Aragonum hosti gesserant , perduelles enim fuerant , licet a Rege ea de causa excusentur , quod ejus obsidionem ferre ullo modo potuissent . Quo Joanne deprecatore , multa etiam cives obtinere , quæ difficilia aliquo pacto videbantur , cujus petitionibus adjumento fuere Lansellus Scafartus , Jacobus Coppula , & Nardus de Miranda Universitatis Sindici , & Procuratores . Idem concessit , ut in agro Gaurum , & Letterensi ejus Urbis cives , nec solutionibus , nec vestigialibus pro bonis , quæ ibi possiderent , essent obnoxii . Idem Rex Bajulationem , officiaque Portulanatus , & Magistratus Actorum hujusmodi vendidit ; *Occurrentibus itaque nobis in præsentiarum variis necessitatibus habendi pecuniam pro Regni statu , & honoris nostri defensione necessario convertendam , providimus potius ad bona nostra recurrere , quam fideles nostros regnicolas diversorum onerum solutione fatigatos importabilis sarcinæ vexatione gravare .* Eam ob rem habentes , tenentes , & possidentes juste , ac rationabiliter , ac legitimis , & rationabilibus causis Bajulationem civitatis nostræ Castrimaris de Stabia , necnon officium Portulanatus , ac etiam officium Magistratus actorum civitatis ejusdem cum provisionibus , gagiis , lucris , emolumentis , proventibus , & aliis ad dictam Bajulationem , & officia spectantibus , & pertinentibus ; *Intendentisque Bajulationem eandem , & dicta officia cum omnibus eorum juribus , rationibus , & aliis supradictis in perpetuum alienare , & vendere , ut possimus jam*
dictis

diſtis noſtris neceſſitatibus occurrere, de illis vendendum ad tractatum devenimus cum nobilibus, & egregiis viris Ruſſo Vergario, & Minichello Plagenſio Sindicis, necnon cum Marino Sicardo, & Paulo de Miranda, ac Gabriele de Afflicto procuratoribus Univerſitatis civitatis jam diſtæ, & volentes tractatum hujusmodi cum eiſdem Sindicis, & procuratoribus nomine Univerſitatis prædiſtæ tanquam plus exinde offerentibus ducere realiter ad effectum, &c. Multa item, quæ ad lanæ artifices, ad pænarum ſolutiones ſpectant, aliaque, quæ in eorum privilegiis maxima cum ejus civitatis laude patent, quæ dum quîs legere voluerit, animadvertet quanto Reges amore eam civitatem fuerint proſequuti. Quod ſi ob Neapolitani Regni jura ab Aragoniſis ea civitas ad Auſtriacos devenit, & inter alia, quæ ad dotem Margaritæ Auſtriacæ pertinebant, Carolus V. Octavio Farnelio Caſtrum maris conſtituit, habeat ea civitas gloriæ monumenta, quod ejus maximi Ducis ſucceſſores dominos habet, & Patronos, quorum tutela beatiffimi ſunt judicandi.

Ruſſus Vergarius.
Minichellus Plagenſius.
Marinus Sicardus.
Paulus de Miranda.
Gabriel de Afflicto.

T E M P L A :

In montis, qui ſupereminet faſtigio ædicula præclara iſta eſt, quam ædificandam S. Michael Archangelus facem præſeferens (idcirco ad Facitum dicunt, niſi a fagis arboribus malueris nuncupatam, quia licet hoc tempore nullas videas, plures tamen fuiſſe accolæ dicunt (idcirco Gaurum dictum navalibus aptum) Catello Epifcopo Stabiendi, & Antonino Abbati juſſit, ut ibi Deo immolarent. Quam cum ex lignorum ſtruce Catellus incredibili adhibita celeritate vellet ædificare, Antoninus ex lapidibus ad perpetuam rei memoriam condere maluit. Bonifacius III. Summus Pontifex Catello deprecatore, tegulis e plumbo, & aliis, quæ opus erant, navi Roma aſportatis exornavit. In ea sæpius D. Michael ſe videndum Antonino obtulit, ut Catellum in calamitate conſtitutum conſolaretur, quæ infra explicabimus. Idcirco non modo Idib. Maii, qui dies feſtus Michaelis celebratur, ſed ſingulis diebus, tanti Numinis recordatione locum ab incolis optaverim venerari. Orta iſta eſt anno 1230. ſub Federico Imperatore, qua hanc ad ſe Eccleſiam pertinere Guarnerius quidam contendebat. Sed dum pro Epifcopo Stabiendi Petrus ejus Eccleſiæ Archidiaconus jura contra Guarnerium proſequeretur, & magnam Imperialem Curiam reget Henricus de Morra Magiſter Juſtitiarius, advocati Simone, & Henrico de Tocco,

Rof-

Roffrido de S. Germano, & Petro de Vinea ejus Magnæ Curiaë Judices, Imperator decrevit, ut quoniam Stabiensis Episcopus iniquo bellorum tempore eam Ecclesiam Henrico Theutonico Castrimaris arci præfecto commendavit, ne aliquid detrimenti pateretur, multasque alias ob causas Guarnerius restitueret Episcopo. Quæ de re ea sententia subsequuta est, in qua præter magnæ Curiaë Magistratus, & sententiarum ejus temporis methodum, Barbatî, & Urî Surrentinorum Archiepiscoporum mentio fit, qui veluti Episcopus Stabienses eligebant, ita etiam Ecclesiam S. Angeli Gregorio, Sergio, & Joanni Episcopis concesserunt; quemadmodum idem Imperator Palmerio Episcopo, & Abbati Matthæo concessit. Quam etiam Ecclesiam cum ad Regem spectare aliqui dicerent, Gualterius Catanensis Episcopus, & Regni Siciliaë Cancellarius, Palmerio ejus possessionem pacifice dimisit. Hinc Episcopi aliquot Stabienses in lucem prodeunt, qui aliquo pacto delitescabant. Aliquot prætermisiss; Proposuit Petrus Archidiaconus Stabiensis pro parte Episcopi Stabiensis, nomine ipsius Episcopi, & Ecclesiæ suæ, cujus procurator, & æconomus est, quod constitit contra Guarnerium, quod ipse possidet, & tenet Ecclesiam S. Angeli de Monteauereo ad ipsum Episcopum, & Ecclesiam suam Stabiens. de jure spectantem, quam Ecclesiam dictus Episcopus assignavit custodiendam tempore turbationis Henrico Theutonico olim Castellano Castrimaris pro servitio, & honore D. Imperatoris, ne per ipsam Ecclesiam, & locum, in quo sita est dicta Ecclesia, ipse D. Imperator, vel fideles sui possent in aliquo damnicari, unde cum turbatio cessavit, & dicta Ecclesia spectet ad Episcopum, & ad Ecclesiam ipsam, sicut prædictum est, petiit nomini dicti Episcopi ipsam Ecclesiam a dicto Guarnerio sibi restitui cum omnibus justis rationibus, & pertinentiis suis, salvo jure &c. Guarnerius litem contestando respondit, dicens: se ipsam petitam Ecclesiam tenere cum pertinentiis suis, ignorat tamen Ecclesiam petitam ad Episcopum, & Ecclesiam Stabiensem pertinere, salvis omnibus rationibus suis. Lite igitur contestata, præfatus Guarnerius constituit procuratorem suum Magn. Benedictum de Ifernîa, & ex parte vero præfati Archidiaconi ad probandum de jure Ecclesiæ, fuerunt quædam instrumenta in judicio præsentata, in uno quorum vidimus contineri qualiter olim Barbatius Surrentinæ Ecclesiæ Archiepiscopus concessit dictam Ecclesiam S. Angeli cum omnibus suis pertinentiis Gregorio tunc temporis Episcopo Stabiensi inter cetera, quæ eidem Episcopo concedebantur. In secundo instrumento similiter vidimus deno-

*Barbatius
Surrentinus
Gregorius.*

tar

tari , qualiter idem *Barbatus Surrentin. Archiep.* inter cetera , quæ concessit *Sergio* tunc temporis *Episcopo Stabienfi* , concessit nominatam Ecclesiam supradictam *S. Angeli* , cum omnibus suis pertinentiis. In tertio instrumento similiter continebatur , qualiter *Urso Archiepiscopus Surrentinus* *Joanni Episcopo Stabienfi* eandem Ecclesiam *S. Angeli* , cum pertinentiis suis concessit . Præsentavit etiam idem *Archidiaconus* quoddam scriptum *Palmerio Venerabili Episcopo Castellimaris* indultum (nota quot nominibus Civitas fuerit appellata) olim a *D. nostro Serenissimo Imperatore* , tunc *Rege* , in quo continebatur expressum , quod idem *D. noster* concessit , & confirmavit prædicto *Episcopo* Ecclesiam *S. Angeli* cum omnibus justitiis , & tenementis suis secundum quod eam idem *Episcopus* , & Ecclesia sua unquam melius tenuit , & possedit. Ostendit etiam privilegium *D. nostri Imperatoris* , in quo manifeste vidimus contineri , quod idem *D. noster Imperator* , post felicem coronationem suam concessit , & confirmavit Ecclesie *Stabienfi* , & *Palmerio prædicto Episcopo* Ecclesiam *S. Angeli* , quam prædecessores ejus fundaverunt. Ostendit insuper Imperiales litteras missas olim *Abbati Mathæo* , in quibus continebatur , quod *D. Imperator* concesserat eidem Ecclesiam *S. Angeli* , quam spectare credebatur ad sua Regalia ; & quia venerabilis *Stabienfis Episcopus* quædam privilegia , & authentica scripta *D. Imperatori* ostendit , qualiter prædicta Ecclesia *S. Angeli* ad ipsum spectaret de jure ; visis rationibus *Episcopi* , mandavit *D. Imperator* eidem *Abbati Mathæo* , quatenus visis litteris eandem Ecclesiam cum tenementis , & rationibus suis secundum quod sibi extiterat assignata , prædicto *D. Episcopo* resignaret. Item ostendit aliud scriptum sigilli *Dominii Gualterii Catanensis Episcopi* , & *Regni Siciliae* tunc *Cancellarii* roboratum , in quo inter cetera vidimus contineri , quod idem *Cancellarius* , cum de mandato *Regio* venisset ad partes *Terralaboris* inquirens Ecclesias , & alias rationes suas , cum dictum fuisset ei , quod Ecclesia *S. Angeli de Monteureo* ad *Cancellarie* demaniam pertineret , dum ire ad eam obtinendam intenderet , vidit privilegia , & alias rationes , quas eidem *D. Palmerius Venerabilis Stabienfis Episcopus* de eadem Ecclesia præsentavit. Quibus visis , Ecclesiam ipsam *S. Angeli de Monteureo* , cum omnibus pertinentiis suis ad præfatam Ecclesiam *Stabiensem* de jure spectantem dimisit pleno jure pacifice possidendam . Item præsentavit aliud instrumentum confectum per *Dominum Henricum de Vinipiz* , tunc temporis *Castellanum Scafati* , & *Castellimaris* roboratum subscriptionibus *Gualterii de Buocluono Judicis Salerni* , & *Gualterii Jz-*

*Sergius.**Urso Surrentinus.**Joannes.**Palmerius.**Castellanus Scafati, & Castellimaris**di-*

Judicis Summæ , in quo vidimus contineri , quod Notarius Thomas de Cicala constitutus ab eodem D. Henrico procurator pro parte Curia proposuit contra D. Palmerium Episcopum Stabiensem , petendo ab eo , & Ecclesia sua , Cappellam S. Angeli de Monteauereo , quam dicebat spectare ad Curiam D. Imperatoris , super quo per negationem Episcopi lue contestata , inductis probationibus pro parte Episcopi , quia per privilegia , & instrumenta plene probatum fuit de jure Ecclesie Stabiensis , fuit idem Episcopus ab impetitione dicti procuratoris pro parte Curia constituti , sententialiter absolutus . Eandem Imperator sententiam edidit , & Archidiacono pro Episcopo agenti Ecclesiam resignavit , jussitque qui contra egerunt , condemnandos . Aquæ fons ibi perennis est , quæ Aqua sancta dicitur . Nescio an hæc sit , quam ex petra D. Catellus elicit . Cum eam ædem in ejus festo cives adeunt , tentoria ad sexaginta , & eo amplius , amicorum , & affinium coetu in eo monte parant , ut etiam aliquando triduo summa cum hilaritate commorentur . Alia D. Angeli ædes in Revigliano scopulo a Carolo I. condita est ; licet de Diæcesi quæstio sit inter Stabienses , & Surrentinos . Pontifex Abbatiam confert , quam hoc tempore Carolus Carrafa Pauli IV. Summi Neapolitani Pontificis affinis possidet . Collucet in eo Episcopo nobilitatis , virtutum , & bonitatis splendor . In civitate sacrae Virgines sunt Carmelitæ ; aliæque Franciscanæ D. Bartholomei Templum incolunt a Roberto Rege extructum . D. Francisco condidit Templum Carolus II. Majorem Ecclesiam summa impensa renovant . Extra Civitatem ad Orientem , Capuccinorum ædes D. Jacobo dicata . Ad Occidentem D. Mariæ ad Puzanum ædes a D. Francisco e Paula sub Magno Consalvo extructa ; & nomen additum a puteo , in quo Beatæ Virginis imago ex serico reperta est , cujus pietas , atque devotio maxima frequentia undique gentes allicit . Utraque pulcherrimo situ posita , ædificio , atque hortis nobilitata . Ad D. Mariæ Templum , eo qui ad mare vergit loco , quem Phanum nuncupant , Dianæ Templum fuisse diximus . Erat antea Parochia , cui præerat Hieronymus Callaldus , qui ad Lubrensem postea Episcopatum fuit evectus .

Reviglianus.

Templa.

E P I S C O P I .

Quando fuerit Stabiis Episcopatus institutus , nondum cognoscere valui . Ejus tamen antiquitatem jam inde ab anno 606. quo

quo Sabinianus Pontifex Romæ sedebat, elicio. A Barbato Surrentino Archiepiscopo, Stabiensem Ecclesiam Episcopis fuisse traditam (fortasse ejus erat electio, & Pontificis confirmatio) ex antiquo diplomate anno 1110. constat, quod de Barbato loquuntur in medium proferemus. CATELLUM honestis parentibus ortum affirmant. Ejus vitæ sanctitatem, optimique Pastoris mores, Antonini Abbatis societas, & consuetudo reddidit clariorem. Cum enim Zothonis Beneventanorum Ducis barbaries Casinas Monasterium evertisset, & de fuga sibi Monachi consulerent, Antoninus Stabias divertit. Tanta cum Catello familiaritate conjunctus est, ut cum in difficili, & scopuloso Gauri montis culmine solitudini se committere decrevisset, Catellum quoque a civitate ad se evocarit. Catellus a sanctissimi viri consuetudine cum divelli non posset, contemplationis ardoribus inflammatus, ad ima descendere recusabat. Ideo ab oppidanis apud Summum Pontificem Sabinianum accusatus, Romam accersitus, in carcerem detrusus est, Bonifacio cuidam ex Pontificis domesticis traditus, cui cum Antoninus visu per noctem se obtulisset, tandem carceres adivit, cum Catello sermones habuit, qui prædixit Sabiniani obitum, & decretum esse in cælo, ut Bonifacius Pontifex renunciaretur. Meminerit cum primum in dignitatis illius amplissimam sedem esset evehctus, Catellum spoliatum Sacerdotio, in maximam miseriam adductum, civitate sua pulsum, e carcere dimittere. Pontifex dignitatem assequutus, nullam Catelli habuit rationem. Antoninus pro Catello causam dicere apud Pontificem in somnis visus est. Quamobrem e somno excitatus, Catellum ad se venire iussit, petiit ut ignosceret, & eum voti competentem facturum pollicitus est. Cui D. Michaelis ædiculæ ornamenta expetenti, libenter concessit. Atque ita miraculis clarus Stabianorum Patronus est effectus. LAURENTIUS iisdem Heraclii temporibus sedit, ut ex inscriptione, quæ servatur Æquis,

In hoc tumulo requiescit V.B. Laurentius Episcopus sanctæ Ecclesiæ Civitatis Stabiensis, qui vixit an. plus minus xl. sedit in Episcopatu xii. Depositus die iv. Kal. Martiarum Ind. xv. Imperante Heraclio Aug. anno secundo.

Barbati Archiepiscopi Surrentini ætate in eodem, quod supra citavimus diplomate Stabiensis Ecclesia conceditur Episcopis GREGORIO, URSO, JOANNI, PALMERIO. In Diæcesibus Episcopalibus, URSUS, Stabianus Episcopus legitur, & subscribit Decreto Symmachi Romani Pontificis; & dicebantur Diæceses Præto-

Catellus.

Antoninus.

rū Italici per Italiam, multique ex Senatoribus Episcopi creabantur. SERGIUS, fortasse ille est, qui post Idolorum Templum Surrenti eversum, & D. Felici Episcopo Nolano dicatum quo S. Baculi corpus transfulerant, quod columnam Altaris, in quo Baculus condebatur, non pio animo sustinere voluit, lateris dolore oppressus, & dimidia corporis parte debilitatus aliquandiu vixit. Profusus vero multis lacrimis, Baculo supplicans, sanatus est, & Pontifex Stabianorum factus. HUGO Gallus, anno 1390. sub Rege Ludovico II., & Clemente VII. Frater JACOBUS anno 1409. regnante Ladislao. ALOISIVS Certa Sabienſis, Joannis filius, cujus marmoreus lapis erat ante majoris Ecclesie Altare, frater utrinque conjunctus Matthæi, Martini, & Jacobi Andreæ Certæ, anno 1434. LUDOVICUS Certa, anno 1448. NICOLAUS Amſora Surrentinus anno 1452. sub Alfonso I. Is Basilicam imagine decoravit sub titulo Sanctæ Mariæ ad mare; & dum plures annos vixit, quamplura ecclesiastica bona alienanda permisisse tradunt. PETRUS Flores anno 1510. sub Julio II. JOANNES Fonseca, sub Julio III. anno 1538., & Paulo III. interfuit Tridentino Concilio. ANTONIVS Laureus, juris peritissimus, major Cappellanus, summa cum tranquillitate administravit, obiit 1577. LUDOVICUS Majoranus, a quo editus est clypeus militantis Ecclesie, & tractatus de vero Sacerdicio ad Reginam Angliæ, cujus lumina mortis umbra occupavit. JOANNES MIRUS, qui Materanus Episcopus decessit. VICTORINUS Mansus, Monachus Casinensis, ex Abbatiarum in sua Religione Præfectura, ad hujus Ecclesie primum, mox ad Arianensium amplitudinem evedus, vir doctissimus, qui inter multa scripta edidit: De modo procedendi in causis Regularium criminalibus, De vanitate Mundi, & solida hominis felicitate, Explicationem libri Ecclesiastes Salomonis, Harmoniam Theologicam, De Ecclesiasticis Magistratibus, & De Sacramentis in genere. Antistes Romano Senatu dignus. HIERONYMUS Bernardus Achiros, nunc Episcopus Puteolanus. HIPPOLITUS Riva Neapolitanus, ex Theatina familia.

F A M I L I Æ.

Semper Stabii nobilitatem floruisse, ex Barbato Surrentino Archiepiscopo præclarum elicimus testimonium, qui ad Stabianos scribens, his verbis utitur; *Omnibus fidelibus Orthodoxis, Cle-*

ro, Ordini, & Plebi existenti Ecclesiæ Stabianæ, &c. Dum Ordinem, Plebemque distinguit, antiquæ etiam nobilitatis Ordinem patefacit, cum ea ætate non de Ordine Decurionum, sed nobilitatem esse loquutos multos scriptores non dubitamus. Habuit ea semper Civitas suos nobiles, habuitque exteros, qui, vel ob familiaritatem, qua cum Regibus utebantur, vel ob immunitates tot privilegiis concessas, quas plurimas fuisse supra innuimus, ex aliis civitatibus eo se conferebant, perpetuam in tam immuni Civitate habitationem sibi deligentes. Has hoc tempore nobiles familias ex antiquis lapidibus, ac Regum diplomatibus, invenimus. *AFFLICTAM*, quæ ab D. Eustachio originem ducit, & e Scalis eo confluit. *APUTEAM* familiam, de *PUTEO* quoque dictam in antiquis scriptis reperi. *PARIS* illi maximam gloriam comparavit Carletti, quem civem fecit Castrimaris Ladislaus anno 1412., & Agnesiæ de Aputeo filius, celeberrimus Jurisconsultus. Hic aliquando in Pimonte ortus dicitur, & Maczeus, & Brancaleo de Aputeo fratres Paridis aliqua de bonis Pimontis pollicentur, anno 1465. præterquam quod sub Alfonso anno 1447. Tironus de Aputeo, dum testamentum condidit, de Pimonte nominatur. Aliquando Neapolitanus dicitur; aliquando vero de Castrumari. Julius Clarus ex Alexandria ad Mediolanum oriundum censet, cum in ea Civitate eadem familia vigeret. Cum Carlettus pater, majoresque Pimontani Ducatus Amaltheæ vocentur, ibi quoque proculdubio eum esse natum confirmant: At diuturna habitatione civis Castrimaris effectus, civis quoque Neapolitanus potuit appellari, in qua per xl. annos multos gessit Magistratus. Illustres pervagatus est prius Italiæ scholas, in quibus eximiorum virorum Aretini, Barbati, Imolæ, Prati Veteris (ut ipse testatur) fuit auditor. Neapolim reversus ab Alfonso doctorum hominum Mœcenate, in Regiam aulam receptus est, & inter Consiliarios S. Claræ adlectus, Ferdinando filio Calabriæ Duce erudiendum tradito. Qui cum Regni Vicarius constitutus esset, decedente in Etruriam Alfonso cum exercitu, Paridem Auditorem Regni generalem instituit, mortuoque patre Senatorum Collegio adscriptis anno 1446. Consulendi, & patrocinandi munera doctissime obivit, tum maxime in feudalibus juribus, & monomachiis, quas ejus perferebat ætas, in quibus veluti oraculum Principes undique Paridem adibant. Scripsit etiam de Sindicatu librum, de liquidatione instrumentorum, quæ scripta inter peritissimos Jurisconsultos eum colloca-

Afflicta.

Aputea.

Paridis de Puteo patria.

Paridis magistri.

Paridis Consiliarius.

Paridis opera.

runt. Ex Nardella Galeota duos filios Simonem, & Bernardinum suscepit; tres filias, Lisam, Lucretiam, Magdalenam. De-
Avitaja. mum honoribus, doctrina, Magistratibus functus, Neapoli octo-
 genarius decessit anno 1443., & in D. Augustini sepultus. AVI-
 TAIAM, quam Avitabulam, & Abitabulam dixerunt (his enim
 nominibus hæc familia in Castromari nominatur.) quæ ex Fran-
 corum oppido dimanavit: Milites ex ea gente nobiles dicti sunt,
 sic enim legitur in Caroli III. Actis; *Carolus tertius, &c. Tenore
 præsentis scripti fatemur, atque testamur, quod Landulfus Caraczo-
 lus dictus Armagnus de Neapoli miles, fidelis noster; avunculus, &
 tutor Mariellæ, & Ceccarellæ de Abitabulo sororum, pupillarum fi-
 liarum, & heredum quondam Marini de Abitabulo militis de Ca-
 stromaris, &c. Mutuat Regi de dictarum pupillarum pecunia,
 uncias cxcviii. Sub Joanna II. Masellus de Avitabulo, ejus Re-
 ginæ familiaris dicitur, eo pacto, quo ceteri ejus ætatis nobiles
 dicebantur. Hæc familia in Parochiali Ecclesia Sanctæ Lucæ,
 Sancti Cosmæ, & Damiani, S. Barbaræ, & sanctissimæ Trini-
 tatis ab hinc cc. annos ex diplomate Gabrielis Episcopi Litte-
 rensis præsentat, quod Octavius Avitaja mihi in Castromari com-
 moranti ostendit, dum unus inter alios publico Magistratu guber-
 naret. CASTALDAM, quæ floruit sub Carolo I. militiæ honore
Castalda. decorata; desiitque in Horatio Castaldo Equite Hierosolymitano.
Certa. CERTAM, in qua anno 1144. sub Rogerio Stephanus Certa Do-
 mini Marini filius, D. Stephano Prothomartyri ædem ob Chri-
 stianam pietatem ædificandam curavit. Et in fundatione Ecclesiæ
 Sancti Jacobi Apostoli anno 1362. inter se convenere *Laurentius
 Certa filius Silvii de Castromaris, & Benuchus de Raffone, dictæ
 Ecclesiæ fundatore.* In ea item Ludovicus Episcopus. COMPARA-
Comparata. TAM, in qua Roberti, & Joannæ primæ familiares comperiu-
 tur. Cartucius Comparatus Magistratum onera a Ladislao acce-
 pit. Quædam ex Minutola familia, huic familiæ matrimonio
Coppola. conjuncta est, COPPOLAM, cum aliis antiquis familiis anno 1255.
 atque Judices in ea legimus, quibus nobilitatem fuisse adjunctam,
 alii ex nobilibus familiis Judices patefaciunt. CORONATAM, quæ
Coronata. nuper ex Angro eo se contulit. LONGOBARDAM, Gaurani quo-
Longobarda. que, totaque vicinia nobilem, quæ a Longobardis, qui variis
 Italiæ locis confedere, originem ducere profitetur, cum præci-
 pue Longobardorum jure, veluti etiam Salerni, cives aliquando
 vixisse affirmant. Andreæ Longobardi ab hinc ccc. annos in quo-
 dam lapide mentio sit in æde Cathedralis Ecclesiæ, quæ ad Sci-
 pio-*

pionis, & aliorum ex Longobardis jura spectat. Is est ejusmodi,

Hic requiescit Judex Andreas Longobardus, qui in ultimo vitæ suæ dimisit quædam bona sua in hoc Altari majoris Ecclesiæ Stabiens. tali codicillo legavit Missas tres quolibet die in perpetuum per Sacerdotes secundum quæ continentur in clausula testamenti sui. An. M. CCC. XIV. Die xvii. Decemb. Ind. xiv.

servaturque in D. Catelli ædicula novæ Basilicæ. Bartholomæus Longobardus Caroli tertii Regno, anno 1382. Calabriae Quæstura, & Magistri Rationalis munere functus ei pecuniam calamitoso tempore mutuavit. Gratias ingentes per litteras Rex egit, multaque honestissima concessit. Galeotum Longobardum, & Orlandum Mormilem Joanna Regina anno 1419. ob multa pro Regni dignitate gesta multis honoribus decoravit. Ex Franconis Longobardi filio Annicchino, qui Franciscum, Raphaellem, Aloysium, & Joannem habuit, Cæsar, Fabricius, Scipio, fratres, alique Longobardi in Castromari commorantes, Joannes Baptista, Aloysius, Joannes Laurentius, atque Joannis Baptistæ filii dimanarunt, atque ita Senatus Consulto decretum. Annicchinus Sicardæ familiæ matrimonio conjunctus est, natiq̄ue liberi Oliverius, & Paris, Oliverii filiz Hippolita, Julia, & Lucretia; una Antonio Felici Vaccario Stabiano, alia Antonio Felici Carmignano ex Montis Neapolitano Sedili nupta; tertia, quæ virgo interiit. Paris, qui Ferdinando Regi charus fuit, Camillam Afultriam in matrimonium duxit, quæ Marcum, & Jacobum liberos procreavit. Marcus absque liberis decessit. Jacobus Neapoli in D. Claræ fratri Paridi marmoreo lapide parentavit. Ex Jacobo, & Dejanira Buccina nobili Neapolitana, Cæsar, Fabricius, & Scipio orti sunt. Cæsar immatura morte peremptus est. Fabricius in Belgio pro Rege Catholico obiit. Scipio Portiam Spinam ex Nilo uxorem ducit; ob Jacobi patris merita a Carolo V. Stateræ, Modiis, & Mensuræ in Castromari munus accepit. Ex his conjugibus, Octavius, Jacobus, Joannes, & Petrus in lucem prodire. Hinc posterii cum familiis nobilibus Sanmartina, Avitaja, Plagesia, Coppula, Nocera, Vergara, Certa, matrimonia celebrarunt. *MARCHESIAM*, quæ nobilissime ibi vixit, *Marchesia*. neminem habet hac ætate superstitem, præter insignia in aliquot ædibus. De *MASSO* familiam, quæ antiquitus Gaurani floruit, *De Masso*. unde nobilem trahit originem. Candidos habuit jurisperitos Bartholomæum, mox Paulum in Neapolitana magna Curia Judices

Cri-

Medica. Criminales. Nobilissimis familiis Mormili, Miroballe, Afflicta, Alexandræ Neapolitanæ; Santomanghe Salernitanæ; Guardatæ Surrentinæ; Cenæ, Vaccariæ Stabianis matrimonio conjuncti sunt. Jurispatronatus peramplos, domosque magnifice extructas primogenitis e familia addictas Castromari possident, quæ profecto familiæ nobilitatem præferunt. **MEDICAM.** Egregius miles Marinellus de Medicis de Castellomaris, in Actis Neapolitanorum Regum, qui ex Mormili familia uxorem duxit. Inde originem duxisse ajunt Camillum, Casarum patronum illustrem, qui sibi calculum incidi quadragenarius passus est. Non multos annos supervixit, obiitque cum in Consiliariorum numerum a Philippo II. esset adscriptus. **MIRAM**, vel e **MIRO**. Antonella Monterisii Comes, quæ duos sibi viros adjunxit, Petricallum Barrilem, & Ciccum e Burgo Regni Vicarium sub Ladislao, & Piscariæ Marchionem, ejusque Exercitus Præfectum anno 1390. Filiam ex ea habuit Joannellam Aquinæ familiæ conjugio copulatam, ex qua Vastios, & Piscarios descendisse, scribit Ammiratus. **MONTANARIAM**, quam nobilem semper fuisse, ejus familiæ privilegia ostendunt. Joannes Montanarius cum multis Surrentinis nobilibus ad belli subsidia Carolo I. pecuniam mutuavit. Bartholomæus Montanarius miles sub Carolo II. cujus controversias cum Rensfortiæ de Castellano, & Ugonem de Baucio sedandas committit Nicolaò de Jamuilla anno 1306. Sub Roberto 1336. Franciscus, & Nicolaus Montanarii cum multis nobilibus Caltrimaris Regem adeunt, rogantes, ut quod solvendum jusserrat, abrogaret. Idem Rex anno 1338. *Bajulis, & Judicibus de Castromaris* scribit, ut justitiæ Petri Montanarii de Castromaris, contra Primicerium Stabiensem consulant. A Carolo Illustri Regni Vicario, & Roberti Regis filio Butius Montanarius Magistro Justitiario commendatur, in iis, quæ ad ejus Feuda a Regia Curia præstita, pertinebant. A Joanna anno 1344. Senescallo Comitatus Pedimontis Philippus Montanarius etiam commendatur, qui, ut fidem Regiæ Majestati servaret, in vinculis detentus, multa damna pertulerat. Neapoli ad Capuanæ Sedis habitatorem V. J. D. Dominum Paduanum Montanarium reperi anno 1498. Ascanius Montanarius duas in Castromaris Franciscanorum Basilica possidet ædes, ubi hoc legitur Epitaphium,

Domino Joanni Baptistæ Montanario Stabiensi virtute insigni, Patriæ charo, Joannes Nicolaus, & Joannes Angelus germani fratres constructa ædificula hac, ejusque jussu transla-

*translata antiqua generis Cappella ad perpetuam memoriam
tanti viri, eorumque familiae posuerant anno D. 1591.*

NOCERAM. Hæc familia sub Carolo I. & II. & Roberto, absque Patria reperitur. Ex Gallia Nuceriam, inde in Castrum maris profectam asserunt. Sub Alfonso I. Rege Petrus Joannes Nocera legitur ejusdem alumnus, & familiaris, cujus filius Petrus a Ferdinando I. Alfonso II. Ferdinando II. & Federico, tremibus præfectus, Castrimaris portum a prædonum incursionibus custodiebat. Eidem Casafana (Regum deliciae) & vestigalia aliquot in ea civitate concessa sunt, quæ omnia a Petro Joanne juniore anno 1598. translatione facta, ad Parmæ Ducem translata sunt. Et omnes ex ea familia se Neapolim transfulerunt. Eas ædes Robertus Rex ædificaverat, in qua a paralyfi ipse liberatus est. Multa ornamenta addiderunt Carolus Illultris, & Joanna I. Et merito locus ab effectu nomen consequutus est. In Melitensi oppugnatione Joannes Angelus Eques Hierosolymitanus admirabilem se pugnando præbuit. PANDONAM antiquissimam, nobilissimamque Dominiorum amplitudine, Majorum gestis præclaram, cum Aquinis, Bauciis, Aquivivis, aliisque illustribus conjunctam. Post Aquinos, Sangrios, Azzias collocat Ammiratus. Quam etiam Venafrani, & Bovianensis Ducatus insignem, Longobardam idem existimat, quod Pandolfi, & Adinolfi nomine cives fere appellantur. Ejus elogia volumen exposcunt. Joannes Vincentius Pandonus Stabiis degit. PLAGESIAM, quam & Plagensiam dictam in antiquis diplomatibus inveni. RICIAM familiam duo Michaelis senior, atque junior illustrarunt, licet Christophorus Landinus in Dantis vita, familiam Riciam Amalfitanam eandem esse asserat cum ea, quæ cum Carolo primo Rege in Regnum Neapolitanum perducta est. Julianum Michaelis senioris patrem fuisse, conjectura providerunt, cujus in D. Mariæ Novæ hæc erat memoria antequam Templi solum versum esset,

*Hæc est sepultura Magnifici Militis Domini Juliani Ricii
de Neap. & suorum antiquitate deleta. A.D.M.CCCC.LII.*

verba indicarent aliam fuisse familiam, quando in eo Juliano deleta fuerat suorum antiquitas. Illud tamen verum est, Julianum Ricium de Castrumaris de Stabia Neapoli esse commoratum. Constat vero Michaelis apud Reges Aragoneos plurimum valuisse. Ab Alfonso I. cum Florentinis pro Venetis bellum gerente Orator cum Marino Caracciolo ad Pontificem de Italiæ pace acturus, commemoratur a Bartholomæo Facio; qui annus Angelo Con-

Nocera:

Pandona.

*Plagesia &
Ricis.*

Julianus Ricius.

Michael Ricius.

Stan-

stantio est 1452. & 1453. Tunc siquidem supremo Regis Consilio præerant peritissimi Jurisconsulti Baptista Platamones Vicecancellarius, Valentinus Claves Regiam Cancellariam Regens (ante Regis Catholici ætatem Regentes reperiuntur.) Nicolaus Fillic, & Michael Ricius anno 1449. ut in Annalibus Affonsi affirmat Zurita. Anno 1445. in Actis Alfonso, *Consiliarius* dicitur. Anno 1449. *Locumtenens Conservatoris generalis Regii Patrimonii*; tum etiam *Consiliarius*. Anno 1450. *Locumtenens, Regius Consiliarius, & Viceprothonotarius*. Anno 1453. *Orator pro Rege Italiæ, & Orator pro Rege Italiæ in Tuscia*. A Pio II. *Orator ad Imperatorem, & Dietam* dicitur. Quamvis corrupte legatur, *Pitius*, & addit; *In vituperando, quam in laudando fuisse Oratorem vehementiorem*. Extant de ea legatione, Regis litteræ. Sed anno 1454. ad Marinum Caraculum S. Angeli Comitem, & ad Michaellem Ricium Consiliarios, & Oratores scripserat Rex, ut cum ipsi, atque Oratores Allobrogum Ducis, & Veneti, de peragenda pace coram Pontifice adesse deberent, Allobrogum vero Oratores id recusarent, quid ipse in ea re sentiret, intelligerent. Cum scilicet Allobroges interesse nollent, Marinus, Michael, atque Venetorum, Oratores Veneti interessent. Sibi, Venetisque placere pacis condiciones cum Comite Francisco, & Florentinis recipere, si tamen ii sibi Parmam, Venetis Cremonam, Comiti Jacobo Placentiam, ceteraque oppida, quæ Veneti petierant, Carolo, & Nicolao Guerreris, & Corregii Regulis fortunas, quas abstulerant, restituere nolissent. Anno 1448. Gaurani (*Gragnanum* dicunt, *Granianum* Panhornita) Tillus, Nicolaus, Aloysius Pimontani, ejus oppidi Sindici, sacramento a Michaelle Ricio de Castromaris adiguntur pro Rege, cui fidem pollicebantur; Joanni item de Miroballis Neapolitano, Letterensium, Gauranorum, & Pimontanorum Regulo. Eodemque die idem præstiterunt Michaeli, Francani, Sindico ex Mira familia constituto. Apud Olivetanos Neapoli hoc legitur Epigramma,

Antonio Ricio Archiep. Rhegino, & Michaeli Ricio militi ac Jureconsulto clarissimo patruo, & patri Ben. Perloysius Ricius V. J. D. sacrum hoc instituit. M. CCCC. XCL.

Post Michaelis obitum, Fredericus Imperator Perloysio concesserat, quod pater inunus obtinuerat, ut, scilicet, spurios in Regno Neapolitano legitimeret. Quod etsi Alfonso I. confirmasset, Alfonso tamen secundus revocavit, ut scribit Assuetus. Et cum de Vicariæ Curia agitur eodem anno, hæc in Actis Neapolitanis

*Regentes
Cancellariam*

*Venetorum,
& Allobrogum
pax.*

*Joannes de
Miroballis.*

Decis. 128.

nis leguntur; Magna Curia Vicariæ regebatur in quodam hospicio sito, & posito in platea S. Georgii civitatis Neap. juxta domos quondam Magnifici Legum Doctoris Domini Michaelis Ricii de Neapoli. Anno 1465. obiisse scribunt. In oppidum Castrimaris Ricios profectos Neapoli plerique censent, propterea quod Joanna I. multos fundos in eo agro dederat Humberto Ricio ejus Pincernæ (quem etiam Cambellanum dixerunt) ob egregias ejus virtutes, & res bene gestas. Addunt, cum fundis ei datum Francorum Castrum, quod non longius Stabiis abest.

Ædes Vicariæ.

Humbertus Ricius.

1501.

Alterum Michaelem Ricium claro genere Neapoli natum ex Nicolao, & Muliella Curiali Surrentina reperimus. Michaelis senioris virtutum æmulus, post varia litterarum studia, quibus sedulam operam ab ineunte ætate navavit, legibus tandem additus, Doctoratu summa cum laude, & omnium admiratione insignitus est. Quem cum doctrina, & moribus splendidum reperisset Aloysius de Ormignacca Dux Nemors, & Ludovici XII. Gallorum Regis, cui Neapolitanum Regnum obtigerat, Locumtenentem, Consiliarium, & sacri Consilii Viceprothonotarium creavit. Tanta cum dignitate Magistratum gessit, ut Regni provinciam Rex Michaeli commiserit, nihilque, ipso inconsulto, egisse visus fuerit, cum sese gravior occasio obtulisset. Quod Janus Parrhasius vir eruditus, his verbis expressit in epistola Michaeli dicata; *O vere fœlicem Campaniam nostrarum parium rebus ex voto successis, si contigisset abs te diuvius administrari. Non enim magis Athenæ Solonis, Sparthæ Lycurgi consilio, quam nostra Respublica tuo florisset. Iniqua, mehercule, fors hominibus nostris invidit &c.* Robertus Sanseverinus Salernitanorum Princeps oppidum Trecchinæ in Lucania anno 1501. Michaeli dono dedit, assentiente Duce Nemors, qui Regias vices gerebat. Postea etiam inter Nili Seditales nobiles adscriptus est, quod ejus anni mense Septembri publico diplomate factum. Cum vero de Regni divisione inter Christianissimum, & Catholicum Reges controversia orta esset de Peucetia, atque Daunia, & cum Jurisconsultorum scripta utrinque doctissima circumferrentur, Michael sui Regis jura scriptis tam docte, & audacter tutatus est, ut arrogantiae crimine a Zurita fuerit notatus. Regi vero adeo charus, ut multis eum ornaverit Magistratum honoribus, veluti agnomina declarant, cum fuerit appellatus, Excellens U. J. D. Dominus Michael Ricius de Neap. Christianissimi Regis in suo magno Consilio, & Curia Parliamenti Burgundiæ Consiliarius, Præsidentis Provinciæ, Mediolani

Ricii in Seditale Nili adsciti.
anno 1526.

Hier. Zurita Lib. 4. Chronic. c. 66.

Senator, & in Regno Neap. Viceprothonotarius. Pulsis Gallis a Ferdinando Rege Catholico anno 1503. Michael Ludovici Regis de se optime meriti partes in adversis rebus sequi deliberavit. Quapropter, posthabitis uxore, liberis, atque fortune, in Galliam se contulit, ubi summo loco semper habitus est. Missus ab eodem Rege Orator ad Julium II. Pontificem, de ejus electione congratulaturus. Ad eundem iterum de Neapolitano Regno recuperando. Ut autem omni se doctrinarum genere imbutum ostenderet, historiæ conscribendæ incubuit, scripsitque de Regibus Francorum, Hispanorum, Hierosolymitanis, Neapolitanis, & Siculis, tum demum Ungaricis; quæ in otio illo Romano, dum Legatione fungeretur conscripsisse confirmant. Reversus in Galliam anno 1506. Orator ad Januenses Gallorum tunc Imperio subditos legatus est, ad sedendas civiles discordias inter nobiles, & populares. Deinde ad Florentinos anno 1508. Tandem anno 1515. Parisiis obiit. Veneni suspicionem multi afferunt. Joannes Sebastianus filius Neapoli in Divi Dominici ædem dicavit cum hoc Epigrammate,

Michaeli Ricio Civilis, Pontificiique Juris consultissimo, in Italia, & Gallia amplissimis honoribus functo, Jo: Sebastianus Patri benemerenti. Anno 1515.

Ejus domus in Castromari est cum insignibus Riciorum, quæ ipse vidi, & vendita domus Francisco Comparato seniori. Civem fecit Castrimaris Ladislaus anno 1412. ROSANIAM e Gaurano profectam, quæ multos variis habuit temporibus homines memorabiles. Andream Rosaniam Jurisperitum anno 1390. Paschasium anno 1425. Nicolaum Franciscum Alfonsi Regis Secretarium, atque Regni Vicarium, quem multis in litteris Spectabilem virum appellat. Hic idem publici Tabellarii præfectura apud Ferdinandum II. functus est anno 1406. quod ratum etiam Federicus habuit anno 1407. qui nobilem, egregium, fidelem, & plurimum dilectum appellat. Et Andream, qui miles dictus anno 1510. SANSONAM, ex qua aliqui in Castromari, aliqui Neapoli degunt, & quæ a Senisibus in Lucania originem ducit, ubi cum aliis nobilibus familiis viget. Ex multis argumentis ejus nobilitas claret. In D. Francisci in æde, quæ Sansonum dicitur, hæc leguntur,

Hæc est sepultura Magnifici Bernardi, & Sylvestri Sansonis Patrum, de civitate Castrimaris an. 507.

Joannæ Caroli V. Cæsaris Matri Sansones acceptissimos fuisse, mul-

Rosania.

Sansono.

ta ostendunt, tum præcipue Amelius ille, quem Majoris Cappel-
 lani dignitate eadem insignivit, extantque ea de re ad Castrimaris
 Vicarium litteræ, quibus Regina, quanta eum benevolentia
 prosequeretur, ostendit. Eidem agrum ad civitatis moenia
 concessit, quem Sansones possessionis jure sibi vindicant. Jura
 possident patronatus, quæ ad tantum temporum antiquitatem ac-
 cedunt, ut instituens Antonius Laureus Episcopus Decium San-
 sonem S. Angeli beneficio, cui Joannes Jacobus præcesserat a
 Christophoro Sansone præsentatus, asserat, *ad aures ejus pervenis-
 se, quod a tanto tempore, cujus memoria hominum &c.* Joannem
 Aloysium celebrarunt Campania, vicinæque Provinciæ Magistrum
 Portulanum, cujus munera Aloysius Ram S. Agatæ Comes obi-
 erat. Neapolis præterea Doanerium honoravit. Ab hinc octua-
 ginta annos Vicarii, Archidiaconi, & Cantoris in Ecclesia Ca-
 strimaris officia Sansones gessere. Nec prætermittam Joannem
 Antonium, qui apud Belgas multos annos militiæ gloriam præ-
 clare gestis ostentavit. Illustribus familiis hujusmodi conjuncti
 sunt, ut anno 1485. Raynaldus Corneliam Riciam uxorem acce-
 perit, cujus nobilitatis paulo ante meminimus. Cum Rocchis iti-
 dem copulati, quorum memoriam D. Joannis ad Carbonariam
 Templum servat. Cum Sassis apud Scalenses, & Ravellen-
 ses clarissimis, quos Lucius Sassus Cardinalis amplissimus il-
 lustravit, cujus frater uxorem ex hac Sansona Familia du-
 xit. Et cum Coronatis, ex quibus nobilissimis Juliam Franciscus
 habuit. Aureus Leo ejus insignia sunt, super maritimas undas pedes
 habens dualque super caput albas rosas, atque in medio stellam,
 cujusmodi in eorum sepulcro cernuntur, & in D. Dominici Nea-
 poli ubi sepeliuntur, multis redditibus relictis. SCAFARTAM, de
 URSO, NAPOLDAM, LAUREAM ex Antonio Episcopo cum aliis
 familiis inter nobiles revocandas, in diplomate reperio anno 1570.
 quod in D. Francisci publice a nobilibus Castrimaris confectum
 legi, & De ROGATIS cum his etiam eadem de causa numera-
 tam, & antiquiorem anno 1284. sub Carolo Illustri. SICARDAM,
 quæ Rinaldum habuit, qui fortunatissimæ Malitiæ Carrasæ filiam
 uxorem duxit. Cum Gambacurtis matrimonio fuisse conjunctam
 omnes norunt. VACCARIAM, in qua milites dicti sunt ante Ara-
 goneos, & Prothontini, rei maritimæ præfecti quasi Admirati.
 Sub Alfonso I., Bartholomæus Summarie Præses. VERGARAM,
 quæ inter alios suæ gentis nobiles, Ciardullum Militem habuit
 sub Alfonso I. TRENTAMOLLAM, jam extinctam. YCYAM familiam
 antiquissimam ostendit lapis in majori Ecclesia Stabienli, tempore
 Conf. Lamp. & Orestis.

Scafarta.
 Urfa.
 Napolda.
 Lauream.

De Rogatis.
 Sicarda.

Vaccaria,

Vergara.

Trentamolla.
 Ycyam.

Æ Q U A .

C A P . XI.

Æ Quæ montes facillime hujusmodi Mathæus è Capua Con-
canorum Princeps æquavit , ut pedibus , equo , rheda fere
iter conficiatur . Iter arboribus , fruticibusque conveltutum ; frigidarum
aquarum perennitate multis in locis irriguum . Aut litus præ-
ternavigant , in quo sulphureas passim aquas sub scopulis ema-
nantes sæpe sum admiratus , colore , atque odore mare inficien-
tes , quarum frequentia vereri potui , ne aliquando ignis ex iis
montibus erumpat , cum tot minerarum genera ibidem conside-
remus , quæ κρᾶτῆρας objiciunt , loca scilicet ignita , quibus Cam-
panos sinus abundare scribit Strabo , quibusque loca , quæ con-
tra sedent ad Vesuvium lachrimabilia exempla edidere . In eo-
dem littore duo petrarum habent genera , quas ad calcem confi-
ciendam multis passim fornacibus excoquant ; altero , ædificiis
consolidandis perutile ; altero in eo littoris tractu inter Æquam ,
atque Surrentum , quo udo dealbandis parietibus utuntur Nea-
politani , ut inde profecta Neapolis vulgari proverbio dicatur .
Subrusa petra Æquensis est , ex qua solidiorem calcem oriri æ-
dificantes sunt experti . Montes itaque inter Stabias , & Æquam
ea maris parte steriles , petræ tamen hac fertilitate fecundi .
Sed quo vicinius cum Æqua conjunguntur , eo uberiores , atque
amœniores videntur , tanta fructuum copia , sapore , excellentia ,
ut Stabianis , Surrentinis , aliisque præstare judicentur . Arduus
inter eos præeminet scopulus , in quo Æquam (Vicum nomi-
nant) conditam cernimus . Stabianæ , atque Surrentinæ ætati ejus
quoque ædificium tribuunt , ut omnem oram Græco Ulyssi vo-
veamus . At Herculi Marinus Freccia vovit , cum ait , *Dum pro
Regis munere ad hanc Stabiensem Urbem , & per quinque miliaria
morandum properarem , revisi eo itinere Æquensium vetustates , &
veteris Ecclesiæ Basilicam , rectius censui Herculeos ibi fuisse hortos ,
quibus Hercules delectabatur , & Vicanos ex Hercule genus trahere .*
In Stabiano autem diximus promontorio a Plinio fuisse
Templum Herculis constitutum ; & Herculeam Urbem Hercu-
lanum potius , quam Æquam ab Ovidio appellatam mihi per-
suadeo , fœt Herculis toto illo littore religio fuerit celebris .
Antiquam Urbem fuisse , vetera ostendunt ædificiorum monu-
men-

menta, & finus ille ab antiquis Proceribus, atque Imperatoribus habitatus.

Novam civitatem a Carolo II. anno M. CCC. ædificatam ex inscriptione patet, quo sæpissime ad animi tranquillitatem divertebat, ubi quod suus nobiles multis honoribus decoraret, nobilioribus viris frequens facta est, Sedili constituto, quæ tamen antiquata est nobilitas, licet novo ædificio a Principe, quem commemoravimus, fuerit splendidissime nobilitata. Quamobrem civitas præter loci amœnitatem pulcherrima ad libella compitis, domibusque posita, terdenario numero plateis, quadratis domorum positionibus, parochiis, pagisque distributa, numero impare gaudens sit naturæ locus. Aprico, & clementissimo coelo, hilari, atque uberrimo agri solo, delicatiora poma, delicatissima vina profert, qualia regustari ad sanitatem, & ad voluptatem desiderantur; quæ tametsi Surrentina quoque veteres appellaverint, omnesque illos colles dixerint Surrentinos, hac nihilominus ætate proprium sibi nomen compararunt, & vina Vicana, Ametisti nitori æmula, cum omnibus generosis vinis contendunt.

Ædes idcirco Joanna II. ibi ædificavit, Regulorum nunc domicilium, Principis nunc Musæum, atque oblectamentum. Admirabile in altissimo scopulo ædificium, illustrissima Bibliotheca, pulcherrimis Statuis, pictisque tabulis maximorum pictorum studio elaboratis, ornatum. Bibliotheca helluonem eum librorum indicat. At quos libros devorat? quibus omnes enumerantur disciplinæ, quibus recondita, atque abstrusa edocemur, quibus inquam ea curiosi noscere poterunt, quæ ad Sechnuphidem Heliopolitanum ut nosceret magnis emensis itineribus accessit Plato. Inter Statuas, quas præclaras undique coegit Antinous ille præclarissimus a doctissimis in eo studio viris habetur. Quis vero tabulas objiciet? An vero beatior Æqua in ea re non judicanda est, quam Neapolis, cum sacrarum imaginum pictura florebat, quam Philostratus describit? Omnium ibi summorum Pictorum monumenta cernes. Raphaelis Urbinatis tabula, in qua B. Virgo, Filius, Joannes Baptista, & D. Anna, in quibus nihil desiderare spectator queat. Tabula rotunda, in qua Mariæ, CHRISTI, & Joannis imagines, quam Puteolis in æde Dominicana inspexeram, in qua aliquid detrimenti sulphure ab evaporatione colores acceperunt, tabula in qua eadem imagines, & ancilla turturas ferens, aliæ pulcherrimæ icones, Ecce homo

mo, D. Catherina, Salvatoris Vultus, & Magdalena. Titianæ tabulæ illæ nobilissimæ, D. Sebastiani, quæ in D. Marthæ Neapoli erat. D. Catherina, quæ sponsa efficitur, qua nihil profecto cultius. D. Bonaventuræ, & Divi Thomæ Aquinatis. D. Rocci in pagina delineati. CHRISTI crucifixi, & Titii ad saxa devincti, quæ omnia Titiani opera superasse judicatur, præter ejus exemplar e speculo effictum. Ad hujus venustatem, & dignitatem accedit Andreas e Sarto, a quo Dominica Pietas (ut vocant) doctissime depicta est. Virgo præterea, CHRISTUS, & D. Joannes, D. Sebastianus, brachium modo nudum ostendens, sagittamque manu tenens. Accedit & Corregius, qui depinxit Virginem Filium brachiis amplectentem, & Angelum cum eo ludentem. Alteram Virginem cum CHRISTO interula indutum. Ibidem Francisci Salviati, CHRISTUS, Mater, Angeli, CHRISTUSQ. Crucem haurans. Lucæ Cangiachi tabula, in qua Lazari resurrectio; alteraque, in qua resurrectio filiae Archisynagogi. Jacobi Pantormi B. Virgo cum Filio, qui fugit ubera. Perini e Vago, *Noli me tangere*. Bassani, JESUS mortuus, qui ad sepulcrum defertur, idemque, qui Crucem tulit, aliaque multa. Parmigiani, idem Salvator crucifixus. Tintoreti, Magorum munera. Baptistæ Dossi, Maria, Natusque, Tadæi Zuccari Dominica sepultura. Israellis B. Virgo cum Filio, Divoque Joanne, & Epiphania. Sodomæ, Magdalena. Boccaccini, Virgo, Filius, Martha, Magdalena, D. Antonius, & Jacobus, Sebastiani e plumbo, Salvator Crucem sustinens. Martini Belli, Mater Virgo, Natus, Angeli, D. Catherina, & Barbara. Julii Clovii, *Ecce homo*. Alberti Durerii, D. Hieronymus, JESUS sponsam D. Catherinam efficiens, duorum nepotum exempla lectissima. Lucæ ab Olanda cujusdam Viduæ, & Caroli V., & uxoris effigies, quibus nihil pulchrius existimari potest. Bronzini Florentiæ Ducis filiorum exempla admirabilia, quæ in Antonii Navæ Musæo antea servata fuerant. Michaelis Angeli Bonaroti cultissima cujusdam mulieris imago, & rubeo lapillo pagina signata. Fabricii sanctæ fidei, Comitissæ Mirandæ, uxorisque ad vivum depictæ imagines, ne alia ejus generis commemorem, quæ, mehercules, libro indigerent. Quid ergo potest Æqua nobiliter excogitari, in cujus parvo ambitu preciosarum rerum promptuarium quotidie conspiciamus? Quid eo Principe augustius, qui Leones, Ursos, Tigres eo advectas, Romanorum Principum exemplo in spectacula, ludosque profert, ut scopuli fastigium Amphitheatrali

see-

scena videatur exornasse? Qui etsi ibi nobiliores habitaverint, donec Carolus V. cuidam Germano præceptori suo oppidum dedit, a quo Andree Carrasæ S. Severinæ Comiti est venditum, qui absque liberis decedens hæredem Ferdinandum S. Lucidi Marchionis filium instituit; cum in suam potestatem redegit, magnarum rerum nobilitate amplificavit. Potior Parochia in ea est Sanctorum Cyri, & Joannis, qui ut Patroni a Vicariis honorantur, & coluntur, atque ab Æqua ad novam Civitatem translata est a Carolo II., sedente primo Episcopo JOANNE Cimino ibi orto, qui in sacrario in urna marmorea sepultus est, & qui non diu supervixit, anno 1301. decedens. Ruribus sacrarium dotavit, quæ ab ejus jure hoc tempore longe sunt aliena. Ex familia posteri, qui pauciores sunt jurepatronati vigent. Præter Ciminum anno 1314. Æquensis Episcopus pro decimis agri cum Comite Vici, qui coactus est solvere, quippe causa decumarum est spiritualis. Ab hinc centum annos, hi quoque possunt numerari. PTOLEMÆUS Ptolemæus Senensis, Ferdinandus Marchesius Litterensis, Nicolaus Sicardus Stabiensis, Dominicus Blancus, vel Casablanca Messanensis ex Dominicana Familia, Antonius Sacra Melitenis ex eadem Familia, Constantinus Lanoi ex Submonensibus Principibus Monachus Casinas, & Paulus Regius Neapolitanus vivens, qui de Romana Ecclesia bonitate, doctrina, & prudentia, multisque scriptis semper est benemeritus; cuius vitæ, & saluti toti Sanctos præesse credendum est, quot ipse eorum vitas doctissime conscripsit, & e tenebris elicit, atque ita ut, cum multa recondita ignorarentur, sua ipsius industria, & auctoritate cognoscantur, cui in Martyrologio multis in locis Illustrissimus Baronius nititur. Ædi ornatae, & auctæ hanc addidit inscriptionem,

Joannes Ciminus Episcopus.

Episcopi.

Paulus Regius Æquensium Episcopus, gente Urseala, familia Regia Neap. nobili genere natus, scientia Theologus, professione Jurconf. Hujus Regni Sanctorum gestis conscripsit, aliisque sacris vigiliis piorum commodis in lucem editis; campanaria turri aere suo erecta, splendore Cathedrali Ecclesiæ addita, humanæ conditionis memor, marmoreum sibi monumentum vivens hic poni mandavit.
A. saluis M. D. LXXXIX.

Quatuor familiæ, Surrentina, Guindacia (in cujus extinctæ Familie locum Januaria suffecta est) Longa, & Ferraria, creatam Episcopum, & in Urbem advenientem excipiunt, & constituunt in

Ec-

Bozzavotra. Ecclesiæ bonis. BOZZAVOTRAM quoque familiam Vicanam nobilem esse contendit cum ea civitate Horatius Bozzavotra, qui Joannem præcipue ejus gentis multis honoribus a Ferdinando fuisse ornatum, & diplomatibus, & litteris ostendit. De *Martino.* MARTINO familiæ nihil mihi addendum cenfeo, sed cum Æquæ, Surrenti, Massæ reperiam, atque ubique ejus mentio facienda sit; ne iis in locis eadem repetam, hoc primo loco ea mihi dicenda persuadeo, quæ antiqua mihi offerunt monumenta. Etenim Surrenti, ubi & Dominimartina dicebatur, Antonellæ Domini-martinæ Ladislai Acciapacci uxori ex Caltrimaris mercium domos addita fuit anno 1448. & cum Hieronymo Acciapaccia plerique nobiles conveniunt, ut de iis agant, quæ inter ipsos, & Magn. Jacobum de Martino intercedebant. Et Massæ hujusmodi probatam eam familiam ostendit Gabriel de Martino, ut quid mihi præterea de ea sit scribendum, ignorem. Ceterum nec illud prætermittere volui, ut omnia ornamenta eam sibi familiam comparasse affirmem ab Anello de Martino, cujus virtus, animique amplitudo effecit, ut Reipublicæ Neapolitanæ administrandæ, non tantum populi propensione, sed Principum etiam voluntate, summa cum sua laude fuerit sæpius adscitus, ad publica negotia, publicos Conventus, piorum locorum gubernationem, omnium votis evocatus. Anno 1507. ejus Reip. calamitoso tempore, cum Siciliæ, Campaniæ, Apuliæque deficientibus horreis, fame perituram omnes existimarent, Regiæ Dignitatis, Patriæ salutis amator, ac defensor, tanta vigilantia incubuit, ut Benaventi Comitis auxilio, terra, marique ex Oceani, & Mediterranei finibus, Anglia, extremis Galliæ littoribus, Ægeo, Syriæque, tum præterea ex Germania, magnam frumenti copiam ad civium solatia convocarit, atque hujusmodi non tantum prudentia, & integritate, sed hac tam memorabili laude, quam etiam iisdem temporibus maximis, gravissimisque ærumnis occurrens comparaverat, antiquæ Neapolis Demarchiam æquavit.

SURRENTUM.

C A P. XII.

IN amœnissimo Thyrreni maris littore apricis hinc collibus, celeberrimo inde Crateris fonte septa Surrentina Civitas, ædificii

ficti antiquitate, nobilitatis monumentis, situs foelicitate, contra Neapolim, in omnibus illi æmula fedet. Picentinarum olim Metropolis, qui Surrento ad Silarum ad triginta millia passuum patebant, Regium quodammodo nomen cum Campanæ gloriæ splendore maluit commutare, & secundas partes post Neapolim (qua in re cum Capua, aliisque Urbibus in publicis Conventibus contendit) quam primas in Picentinis obtinere. Quænam vero ejus gloria in Picentinis fuisset, cum nobilitatis stemmata ad Neapolitanam amplitudinem accedere, & veluti germina in ejus Urbis glebis reflorescere debuissent? Habuit Neapolitana nobilitas Surrentinæ nobilitatis adjuncta, habuit illustrium virorum semina, quæ hæc nostra quoque ætate, gloriæ fructibus uberrime domi, forisque repullulant; ut si Cumanos habuisset Surrentum conditores, altera potuisset Neapolis appellari, quæ tamen a Græcorum deliciis, a Græcis condita non videtur esse aliena. Ab Ulysse enim conditam asserunt (licet ea de re nihil certi possit afferri) conjectura tantum providentes, Græcum Ducem ædificato Minervæ Templo, Surrentinos colles, locique naturam admiratum, Surrentum, aliasque proximas Urbes condidisse. Annius in pseudo Berofo, Saræ mulieri Imperiali originem Surrenti tribuit, verax ut in omnibus. Quid si ab Osciis, Opicisque antiquissimis Campaniæ populis, qui proximos quoque agros tenuere? Si vero ædificatorem ignoramus, antiquitatem nihilominus ex antiquis, quæ in lapidibus, historiarumque scriptoribus, supersunt monumentis, optime cognoscimus.

SURRENTUM itaque Straboni, & aliis Surentum, Σῦρροντο Ptolæmæo unica r, quasi Surenentum appellari, & Pontanus scripsit, & Sirenum patefacit habitatio, quamobrem lapides in ea regione olim Sirenum dicti, ut hoc habeat voluptuosius hæc Civitas, quod cum una tantum e Sirenibus Neapoli Parthenope contigerit, duas Surrentum habuerit, quasi vero efficacius hominum animos allicere potuisset. A Sirenibus sic fuisse dictam docet Papinius,

Est inter notos Sirenum nomine muros,

Saxaque Tyrrhenæ Templis onerata Minervæ.

Et inter ea loca Surrentinum Pollii collocat. Et Plinius, *Surrentum cum promontorio Minervæ Sirenum quondam sede.* Sirenum Strabo appellat omnem illam oram, quæ a Sarno flumine ad Minervæ (nunc Campanellæ) promontorium, Stabias, Æquam,

Tom. II.

R

Sur.

Surrentum, Massam, & parvas illas insulas, quæ Salernitanum sinum spectant, amplectitur.

S I T U S.

Naturæ miraculo factum videtur, ut quæ Civitas ad voluptatem, atque animi tranquillitatem condita fuerit, quæ clementissimi cœli, & saluberrimi maris aura perflatur, colles, qui a ventorum meridionalium, & occidentalium impetu regionem tuentur, omni fructuum genere undique uberrimos habet, inter duos durissimo saxo montes erectos Vicanum, atque Massanum hujusmodi planissima in rupe haud altius e mari elevata, variarum arborum lætissima, scena ridente, quæ ad quinque millium passuum tractum exornat, est posita, ut rupes levi e saxo, quo Neapolitani concinnandis fenestris utuntur, in frigidissimis antris aquarum scaturigines suppeditet, oculisque se pulcherrimam, veluti littorale murum obiiciat. Patet ad Caurum planicies, qua nihil posse amœnius excogitari, qui viderint facile existimabunt; perpetuo enim continetur viridario, dumque ejus iter teritur, aut frondium opaco nemore contegimur, aut herbarum florida stramina premimus, aut fructuum suavitate saturamur. Inde Bacchus in craterem liquores fundit, inde tenerrimas vitulas lacte saginatas, turrata Cibeles, quæ ibi suas collocari sedes a Deorum concilio impetravit, non ad sacrificiorum ritus, sed ad juvandos, atque exhilarandos mortales tanta mittit cum liberalitate, ut tunc se divitem præbeat, cum delicatiori cibo voracissime homines vescantur; cum, inquam, sapidissimos fructus, quorum tellus redundat excellentia, & copia, terra, marique viciniae summa cum foelicitate distribuat. Romana in antiquis aquæductibus magnitudo conspicitur, quando per planiciem latericii operis ruinæ vagantur, & faciunt aquæ, ad quarum horitatem nullæ accedunt, variis cursibus fundos irriguos, quarum perennitas majori laude regionem reddit celebriorem. Percelebris idcirco Andreae Romani fundus, qui Lyrae studio Julii III. Summi Pontificis gratiam est aucupatus, cujusque turris Turcarum aliquando impetum sustinens, dum cives fortiter pugnarent, ad septingentos ab eorum servitute servavit. Et Formellum Angrisanorum, Surrentinæ aquæ labrum. Percelebre Capuccinorum Cœnobium, maxima cum pietate a Surrentinis ædificatum, cujus æde, hortis, habitatione, marisque recessibus nihil amœnius, nihilque salubrius tota Italia

lia reperiri omnes affirmant. Sed in ejus rupis, littoribus quid præclarius, quam in parvis specubus tot vinorum genera, quæ a variis mercatoribus servantur, quorum potum non nivis, non glacies, sed ipsa petræ frigiditas desiderabilem reddit?

Dum in occidentaliore hac planicie Surrentum sedet, curvi, longique littoris sinum, veluti Amphitheatrum prospicit, Vesuvii fœdi oris ruinas admiratur, Neapolitanorum fere voces audit, Pausitypana vivaria dinumerat, Puteolana prodigia, & Bajanas amœnitates speculatur, Misematibus aquarum Castellis non invidet, & æquoris alibi placidos recessus hujusmodi contemnit, ut cum Papinio in Surrentino Pollii dicat,

Mira quies pelagi, ponunt huc lassæ furorem

Æquora, & insani spirant clementius Austri.

atque ita, ut cum Lyæus corollis redimitus littora, & antra petit, Nymphæ cochlearum thesauris comas implicitæ ex undis ad Amores prodeant; & dum suos ibi canistros Pomona connectit, Thetis omnia piscium genera ex algofo gurgite, vel odoris scopulis promit, ut nihil Surrentino Solo, nihil Surrentino Salo feracius, aut jucundius qui viderint, judicare possint. Æquor, scilicet, nitidis aquarum fontibus, placidorum sinuum recessibus, scapulorum viriditate, & feracitate, umbrosis specubus, ex quibus dulcium aquarum guttæ extillant, aquatiliū piscatu celeberrimum. Mare inexpugnabilem Urbem reddit, ex quo undique negatur accessus. Mœnibus, aggeribusque fortissimis e terra munitur, in quibus tamen ad quingenta numerantur capita; si vero pagos adsciveris, ad mille centum septuaginta numerabis. Sed quid Urbem? pomarium potius dicam, quod undique citria, mala, & medica, floresque semper olet, suntque & voluptati, & lucro, propterea quod quicquid Surrenti nascitur, non tantum a Neapolitanis, sed ab omnibus gentibus desideratur. Quid aquæ Surrentinæ? Quid aquarum præclara illa monumenta viginti septem servatarum piscinis, maximum Romanorum opus, maximum Urbis decus? Habeat Surrentum ex situ, ex rerum copia, ex sua nobilitate splendor; nihil erit absque aquarum admirabilibus piscinis. In ipso ingressu, non arcus, aut porticus hæc Civitas adeuntibus, sed nobilissimarum aquarum castella obiicit, quæ veluti Romæ triumphantis lumina inter alios illustrium rerum radios nitent. Aquæ gelidæ, salubres inter se mutuo perbelle comeantes, perlucidæ, puræ, suaves, omnis penitus qualitatis expertes. Tenues dum bibuntur, & coquuntur facillime,

Horti Surrentini.

Aquæ.

*Piali vastat
Surrentum.*

*Surrentino-
rum pieras.*

*Pagi Surren-
tini.*

ut ab aliis aquis alienæ, magis potatæ, quam gustatæ delectent; & juvent, & sint medicamento bibentibus, nullam jecori, aut visceribus pondere, vel frigiditate molestiam afferentes. Quapropter non immerito nobilium coetus Ædilitio munere maxima solertia iis vacat. Nihil tamen sub cœlo beatum. Pulchritudinis speciem omnem Surrentina Civitas amisit, cum Piali Bassanus anno 1558. idibus Junii, die, quo D. Antonii Patavini festum celebratur, cxx. longis navibus præfectus, inspectante Neapoli, barbaram sævitiam ostentans, noctu inopinato in Urbem impetu facto, civibus partim in captivitatem redactis, partim perterritis, & in fugam per vicinos colles coniectis, Surrentum, Massamque vastavit, diripuit, incendit, miserriamque matronarum, & sacrarum virginum raptu calamitosissimo effecit. Nihil reliqui apud afflictos cives fuit, quod ferociam, & immanitatem sævissimæ gentis non præseculisset. Quodque miserriimum existimabatur, a vicinis, qui in eandem calamitatem inciderant, auxilium petere non licebat, a Neapolitanis expectare non poterant, terra enim frustra expectabatur, cum longius iter prohibuisset; mari, quis paucis navigiis, Imperatoriæ classi occurreret? Surrentinorum itaque maximus dolor erat, quod uxores, liberi, fortunæ rapiébantur; Neapolitanorum vero, quod vicinis, affinis, afflictis in eorum conspectu, opem ferre nullo modo valerent. Ad duo milia hominum captiva ducta sunt. Tanta vero fuit civium, qui reliqui erant, animi nobilitas, ut pietati consulentes, etsi in omnium rerum egestate essent constituti, omnes tamen illico redimendos curaverint, maximos sumptus erogarint, Constantinopolim se contulerint, durissimam ibi vitam multos annos degentes, ut in pristinam libertatem omnes ad unum vindicarent; nobilio-rem vitam absque divitiis, quam absque civibus, & affinis rati. Animi profecto magnitudinem omnibus in rebus semper Surrentini ostenderunt. Situm hujus Urbis ambiunt Pagi, Prior, Formura, Cesaranus, Baranicus, Lavaturus, Casola, Sanctus Anellus, Gangarus, Carottus, Cassanus, Meta, Ponsmajor, Alimonus, Sanctus Ligorius, Sanctus Augustinus, Legitimus, Forma, Majanellus, Giomella, Cermena, Trafajellus, Arbor, Mortorus, in quibus præter delicias, rusticarum viget sceminarum cultus. Quinque in iis sunt Parochiæ, S. Anellus, S. Archangelus, D. Maria Mortora, Trinitas, D. Maria Auri. Finitimis Urbana Parochia ministrat.

AN-

ANTIQUA. RESPUBLICA, ET COLONIA:

Nihil vicinis Rebuspublicis Surrentina, cessit, quæ Colonia quoque a Romanis deducta est, & quæ etiam Municipiorum Magistratus habuit, ut ex antiquis lapidibus,

IMPERATORI. CÆSARI. . . TRAIANI. F.
 . . . SVRRENTINA. RESPUBLICA.

item,

FLAVIO. FVRIO. FAVSTO. V. C. TRIBVNO
 AB. ORIGINE. PATRONO
 OB. MERITA. LABORVM. SVORVM. VNIVERSVS. ORDO
 ET. POPVLVS. SVRRENTINORVM
 STATVAM. NOBILITATI. EIVS
 FACIENDAM. CVRAVIMVS.

ibidemque,

FLAVIO. GRATIANO. SEMPER. AVGVSTO
 INSTAVRATORI. ORBIS. TERRARVM. PERPETVO
 AC. PISSIMO. IMP. D. N. ET. VALERIO
 CONSTANTINO. MAXIMO. PIO
 FFELICI. SEMPER. AVGVSTO. VICTORI. AVGVSTO
 RESP. SVRRENTINORVM.

In sacra turri D. Antonini.

M. VLPIO. PVPIENO. SILVANO. V. C. CIVI. ORATORI
 ORDO. ET. POPVLVS. SVRRENTINORVM
 PATRONO. PRÆSTANTISSIMO.

Ad Portam;

IMP. CÆSARI. D. TRAIANI. PARTHICI
 D. NERVÆ. NEPOTI. TRAIANO. ADRIANO. AVGVSTO
 PONT. MAX. TR. P. V. OPTIMO. MAXIMO. PRINC.
 DECVRIONES. MVNICIPESQ. SVRRENTINI
 PECVNIA. CONLATA.

In D. Antonini, in lapide vermiculato:

L. CORNELIO. L. F. MEN. . . N. . FLAMINI. ROMÆ
 TI. C. . . AVGVRI. ED. II. VIR. QV. . . PRÆF. FABR.
 BIS.

BIS. HOC. IOC. . . . CRVSTVLVM. ET. MVLSVM. PO-
PVLO. ÆDILITARE. SPECTACVLVM. GLADIAT. CIR-
CENS. EDIDIT. OB. HONOR. DECVRIONIBVS
MAGNAM. CÆNAM. L. QVINVENNALITATE. SVA
LVDOS. . . . HVIC. DECVRION. PVBLICE. LOCVM
FVNER. . . ET. STATVAM.

In majori Ecclesia,

ARRVNTIO. P.F.L.N. MEN. RVFO. EIEDIO. PROCVLO
VIXIT. AN. XXIV.
HVIC. DECVRIONES. STATVAS. DVAS.
ALTERAM. EX. PECVNIA. PVBLICA
ALTERAM. EX. ÆRE. E. POPVLO. CONLATO
IN. FORO. PONENDAS. DECREVERVNT.

ibidem,

Δ. Ε. Μ.

ΑΥΡΙΑΙΟΥΣ. ΙΝ. ΠΕΤΡΑ. ΤΟΥΣ. Β. Κ. Μ. ΒΕΙ. . . .
ΑΝΟ. Η. ΜΗΖΕΚ. Σ. ΔΕΙ. Ν. ΚΟΖΟΥΣΙΜΒΕΙΑ. ΕΙΡΗΝΑ
ΜΑΡΙΤΟ. ΒΕΝΕΜΕΡΕΝΤΙ. ΙΝ. ΚΕΤ.

ibidem,

PIISSIMÆ. AC. VENERABILI. D. N. HELENÆ. AVG.
MATRI. D. D. N. MAXIMI. VICTORIS
AVG. CONSTANTINI
ET. AVIÆ. DD. NN. CONSTANTII
ET. CONSTANTIS
ORDO. ET. POPVLVS. SVRRENTINORVM

ibidem,

COSCÓNIÆ. VOLVPTATI
COSCONIA. VOLVPTAS. MATER.

ibidem,

M. STABI. VIRI. CENTVRIONI
COH. II. RR. TRICENARI.

In quodam fonte.

CÆSENNA. GRAPHIA
MIC. SITA. EST.

Apud

Apud Archiepiscopum:

D. M.

QVALTERIO. SALVTARI. AVG.
PVTEOLIS. ET. CVMIS. ET. VALERIE. ERIFENÆ
HEREDES.

In ædibus Francisci Vulcani.

ECTO. NYMPÆO. CVM. PLVMBO
SVRRENTIN. DEO.

aliud,

D. M.

TARVELLO. TATENTI. NATIONE. SARDO
M. C. E. PRIMIS. HEREDES. B. M. F.

In D. Antonini.

PLOTIÆ. ELIBRODORÆ. CONJVGI. SANCTISS.
BENEMERENTI. EVCHRESTVS.

In D. Annunciatæ.

D. M. S.

GELLIÆ. MYRTALES. V. A. XXV.
L. GELLIYS. PRIMVS. CONJVGI. KARISS. B. M.

In D. Vincentii.

PROBÆ. SYNTYCÆ. P. C. EVEIVS
DIOGENES. LIB. PAT. V. A. LXXVI.

In quibus multa quæ ad antiquorum monumenta pertinent, & elucescunt. Habemus Reipublicæ nomine etiam Municipium, cum sub Gratiano Respublica dicatur, posterioribus enim hisce temporibus alio pacto Respublica Surrentina dicitur, quam quo sub Græcos floruit. Quod clarius declarat *Ordo*, & *Populus*, sub quo statr Helenæ Imperatrici vovent etiam Surrentini, veneti & Neapolitani, aque is lapis cum Neapolitano conferendus est, hic enim illum declarat, quippe Aviam Constanti, & Constantis eam dicit, qui Cæsares tantum in Neapolitano dicuntur. Patronos quoque Coloniae leges, & M. Ulpium Puppienum habere Surrentini. Gladiatorum habes spectacula, ludosque

dosque Circeses, Quinquennialitatis præterea Magistratum:

ANTIQUA RELIGIO.

- Dii Tribules* *Θνός φειτροπας*, Deos Tribules Surrentinorum in Neapolitana religione commemoravimus, ut eandem quoque Tribuum divisionem in ea Republica Græco more factam non ignoremus.
- Hercules*, HERCULIS templum inter Surrentum, & Minervæ promontorium describit Papinius,
Est inter notos Sirenum nomine muros
Saxaque Tyrrhenæ templis onerata Minervæ
Celsa Dicarchæi &c.
 ubi sinum templis refertum existimo, cum dicat, *Saxa onerata templis*. Tempia quoque DIANÆ, & JUNONIS. Laudat enim Pollionem idem Poeta religionis cultorem, qui cum in TRIVIA littore Surrenti convivia, festumque diem parasset sub arbore, exortis nimbis ad tenuem ALCIDIS casam, quæ templi nomine vocabatur, convivæ sese receperunt, quos tamen omnes angusta ædes capere non potuit. Qua re commotus Pollio, qui Puteolos quoque, & Neapolim templis ornaverat, Herculis ædem vix anni spacio tanto ornatu amplificavit, ut cum aliis templis pulchritudine, & magnitudine contenderet, Mons in eo ædificio excisus est, iter inter saxa facile redditum, arenæ addita frequentia,
. . . . quod solidus contra riget umbo maligni
Montis
 Et, *O velox pietas. Steriles hic nuper arenas-*
Aspersam pelago monis latus, hirtaque dumis
Saxa, nec ulla pati faciles vestigia terras
Cernere erat. Quænam subiuo fortuna rigentes
Duchavit scopulos?
 Et Diis dignam sedem ait malarum fraudum insciam; Sidonio achanto pulvinar textum, torum signis eburneis crescentem. Quid ergo marmoris, aut columnarum, quid ornamentis deficere potuit?
Ludi Gymnici. Addit etiam Gymnicos ludos fuisse institutos, ut arenam illam athletarum vestigia sæpissime prefferint. Quid igitur non debent Pollioni Surrentini, qui non modo gratulantur, quod
. . . . angusto bissesti limite menses
Longævum mirantur opus
 & Pollionem ipsum dicentem audivere,

Forte

Fortè diem Triviæ dum littore ducimus udo .

& loquentem cum Junone ,

Despicit , & tacite ridet , mea numina Juno .

sed etiam hoc tempore ejus nomen littus , antra , arenam resonare audiunt , nam POLO a Pollione littus dicitur , in quo thermarum scaturigines , quibus arena obruti morbo affecti sanitati recuperandæ incumbant . Atque ita Balneis quoque abundabat Surrentum , quæ nihil Puteolanis cedebant ,

. . . curvi tu littoris ora

Clausisti , calidas gemina testudine lymphas .

Periere quidem ; at Pollionis memoria nunquam erit intermoritura , & quod reliqui extat , illi viro Surrentini sacrum servare debent . Eundem Neapoli , & Puteolis templa condidisse , hujusmodi Papinius exprimit ,

Tu ne ergo largitor opum , qui mente profusa

Testa Dicarchæi pariter , Juvenumque replesti

Parthenopem

Surrentinæ Pollionis domus , in qua saxa imitantia vultus , & viventes ceras fixerat , in qua virides luci , & columnis distinctæ porticus , pavimentum extare mihi retulerunt . CERERIS quoque ubi locus , qui Caput cerui corrupte dici arbitrantur , & FORTUNÆ delubra ibidem fuisse affirmant , quemadmodum NEPTUNI , & APOLLINIS in ædibus Vespasiani Serfalis . Mihi quidem persuadeo splendidissimam illam Rempublicam omni religionis cultu fuisse ornatam , tum præcipue quod cum Tiberius Capreas insulam incoletet , nobiles Romanos eo divertisse , ædificasse domos , templaque , scopulos extæqualse , balnea extrussisse crediderim , quorum ruinæ plurimæ conspiciuntur . Nescio quid in superiori lapide legimus , quod ad eorum etiam religionem spectare videtur , ECTO. NYMPÆO , Surrentinorum Deo . Nescio quid etiam ad Sedile viderim in dimidia ex nigro lapide Statua , quæ inter crura basim habet Ægyptiis characteribus , & simulacris sculptam .

VINA SURRENTINA .

Vinorum Surrentinorum præstantiam ad Falerna vina accedere innuit Papinius , *Lib. 1. silu.*

Qua Bromio dilectus ager , tolletque per altos

Uritur , & prælis non invidet uva Fulernis .

Eaque in suismet calicibus bibenda proponit Martialis lib. 14.

Tom. II.

S

Sur-

Surrentina bibes? nec myrrhina pi&la, nec aurum

Sume, dabunt calices hæc tibi vina suos.

fictiles enim calices ex Surrentina creta fiebant, Quod si Bromio dilectum agrum dixit Staius, Generosos colles palmite Surrentino appellaverat Ovidius. Vina, & colles laudat Columella, Verum & alia duæ geminæ, quæ ab eo quod duplices uvæ exigunt, Gemellæ vocantur, austerioris vini, sed æque perennis. Earum major vulgo notissima quippe Campaniæ celeberrimos Vesuviû colles, Surrentinosque vestit. Et a Columella Plinius edoctus est. Meminit vini Surrentini Præculus Jurisconsultus in lege fin. quæ incipit, Qui vinum Surrentinum ff. de vino, vitico, & oleo legato. Strabo hæc scribit; Καὶ μὲν τὸν οἶνον τὸν κρᾶτιστον ἐν τῷ 7ῳ ἔχουσι Ῥωμαῖοι τὸν Φάλερνον, καὶ τὸν Στατάνον, καὶ Κἀλλύων. ἢ ὅτι καὶ ὁ Σορεντίνος ἐναμιλλῶς κηρίσας τῆτοις νεωσιπαιραθεῖς ὅτι παλαιῶσιν δέχεται, Quin & vinum optimum habent Romani Falernum, Statanum, Calenum. Neque hodie Surrentinum quoque his cedit, quod ætatem ferre nuper est exploratum. Longam habet vetustatem, alia habet iradudio. Ex eodem quoque cognoscimus Surrentina vina ab Augusti temporibus in usu esse coepisse. Athenæus de vinis Italicis loquens ait Surrentinum quinque & viginti annis antea coepisse esse potabile, & quia pinguedine caret, valideque tenue est, vix maturescere, & inveteratum iis solum esse utile, qui eo continue utuntur. Vocem qua utitur Athenæus, φαφαρὸν, Intractabilem, & indomitum, traducunt. Nihil profecto vino Surrentino tractabilius. Idem, Capuano vinum Surrentinum ait esse persimile. Plinius tenue vinum illud esse testatur, convalescentibus idcirco maxime probaram. Tiberius Cæsar (quem merito Biberium appellabant) dicebat consensisse medicos ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. Et nobilis Vappa a C. Cæsare dictum. Dioscorides austerum appellat, ideoque intestinorum, & stomachi fluxiones cohibere. Eam tenuitatem sæpe Falerni levare dixit Horatius,

*Sary. 4. lib. 2. Surrentina vaser qui miscet sæce Falerna
Vina, Columbino limum bene colligit ovo.*

*Lib. 3. filu. Mollia vina appellavit Staius,
Claraque cum molli juga Surrentina Lyæo.*

F A M I L I Æ.

A Carolo primo Andegaviensi, qui Regni nobilitatem secer-

cernere studuit, secreti a populo nobiles Surrentini, duo Sedilia consequuti sunt, alterum Dominovæ, alterum Portæ. In his, quæ sequuntur familiæ æque nobiles atque illustres numerantur. In altero, Boccia, Capicia, Carlina, Cortesia, Donursa, quam Dominiursonam quoque dicunt, Eusebia, Mastrojudex, Molegnana, Nobiliona, Serfalis, quæ & Dominifaris, Spasiana; Theodora, quam Domini Theodoram etiam nominant, & Vulcanica. Ex his, Boccia, Carlina, Eusebia desierunt, veluti & Arciasella, Avisâ, Domini purpura, Scorfona, Domini Zucca. In altero, Acciapacia, Amfora, Amona, Brancia, Casamarta, vel Dominimarta, Correalis, Falangola, Flora, Guardata, Marzata, Pellegrina ex Hieronymo, & Octavio ejus nepote, quem anno 1606. in pristinum ejus Sedilis locum restituere, quem majores obtinuerant. Desierunt, Domini Alexandra, Casamicciola, Domini Dentices, Domini Lavinia, Domini Ligoria. Reperi etiam inter alias nobiles Surrentinas Domini Consulem, Domini Constantiam, Domini Martinam, & Scrifonam, in qua Milites dicti sunt de Surrento, & Trincabarrilem. Inde Neapolim multæ translatae. Adhuc in Capuano Sedili reliqua Acciapaccia; & in Nilo, Capicia, Serfalis, Vulcanica, veluti & familia Domini Ursoni, quam in ejus Sedilis centuriam fuisse antiquitus adscitam, vetera lapidum monumenta, & insignia in D. Dominici Neapoli ostendunt, hoc quoque tempore eisdem petit honores, ut a Fulvio Donurso Surrenti sum edoctus, qui multa ea de re scripta mihi legenda obtulit.

I L L U S T R E S V I R I.

Promiscue sic multorum gloria Surrentinorum nitet. CRASSITIUS *Crassitius.* Libertinus, Pasides appellatus, quem Svetonius scribit omni disciplinarum genere fuisse imbutum, & Romam accersitum ad juventutem illam instruendam, inter quos fuit Julius Antonius M. Antonii III. Viri filius. DONURSUS, qui ob multa egregia facinora contra Sarracenos, qui Neapolim invaserant, nomen Neapolitanæ portæ dedit, quæ ea ætate ad D. Petri Majellæ erat; nunc translata Constantinopolitana dicitur. Quamobrem antiquissimæ ea familia nititur nobilitati, cum præterea anno 1100. Bernardo Domini Ursoni, cum nobilium militaribus insignibus sepulcrum in D. Dominici fuerit erectum, ibidemque ejus generis Francisco anno 1322., & Nicolao, & Marellæ

1071.
Sergius.

1348., & in eodem Templo ædes, fornices, columnæ a Joanne Thoma Domino Ursone restitutæ, & exornatæ. Anno 1071. SERGIUS Dux Surrentinus Ecclesiæ Casinensis consecrationi cum Sergio Duce Neapolitano, aliisque Proceribus adfuit. Ex familia Mastrojudice hunc fuisse asserunt, in mea tamen Ducum serie, cognominibus ea ætate Duces non utebantur, cum etiam tot Sergii reperiantur Neapoli, & Amalfiæ, aliqua tamen diplomata ea familia insignita fuisse reperta mihi retulerunt. Et Ammiratus antiqua se scripta vidisse testatur, in quorum uno hæc leguntur, *Riccardo Præfecto filio quondam Domini Joannis Præfecti olim Magistrisjudicis, filii quondam Domini Sergii Præfecti, filii quondam Domini Barnabæ Præfecti, qui fuit filius quondam Domini Sergii olim gloriōsi Consulis, & Ducis istius Surrentinæ Civitatis.* In altero; *Nos Sergius, videlicet, & Sergius, hoc est genitor, & filius, Dei gratia ambo Duces, & Consules Surrentinæ Civitatis, offerimus vobis Domino Mansoni Abbati nomine vestri Monasterii Sanctæ Mariæ de Pasitano omne dadium &c.* Atque ita ex longa multorum serie, quæ ad Ducem illum refertur, veluti ea ætate longa nominum serie ad primos progenitores posterius referrebantur, ut in Amalfitanis Ducibus leges. ROBERTUS, qui Serfalis creditur Caputæ Princeps, qui multa pro Romana Ecclesia gessit contra Gulielmum II. sub Adriano IV. Pontifice circa annum 900. Alexander tamen Monachus in historia Casinensi, hunc cum Rogerio Nortmanno manus conferentem prope Neapolim fuisse profligatum scribit anno 1075. Auctor historiæ Monasticæ scribit se vidisse nummos ab hoc Principe cufos cum Serfaliis insignibus. Alter SERGIUS anno IV. sub Gulielmo, Surrenti Princeps. Hæc enim in Actis Trinitatis Cayensis leguntur; *Dum essem ego Ademarius Judex in partibus Nuceriæ in loco, ubi dicitur a Camarella, & una mecum adessent Dominus Jordanus filius quondam Domini Jordani Principis Capuani, & Dominus Sergius Princeps Surrenti socer ejus, & Dominus Rogerius de S. Severino, & Dominus Riccardus Comes de Sarno, & alii quamplures milites &c.* promittit Jordanus fidelitatem Petro Abbati Monasterii Trinitatis. PETRUS de Surrento (absque cognomine legitur) Neapolitanus Archiepiscopus anno 1233., cujus mentionem factam reperi in marmoreis lapidibus, qui in turri sacra majoris Ecclesiæ Neapolitanæ repositi, deinde ablati fuere, & ad gradus ejusdem Ecclesiæ redacti. Verba, quæ legebantur in Episcoporum Neapolitanorum serie retuli MATTHÆUS, & THOMASIVS

Petrus Archiepiscopus.
1233.

Sp1-

Spasiani milites anno 1248. regnante Federico, filii quondam *Spasiani.*
 Domini Adenulfi Spasiani, filii quondam Landulfi, filii quondam
 Joannis Spasiani, & ROGERIUS Domini RICCARDI filius, cujus
 hoc legitur epitaphium anno 1344.

Hic requiescit Dominus Rogerius Spasianus Miles.
requiescat in pace. A. D. M. CCC. XLIV.

D. VI. M. Octobris.

PETRUS Acciapaccia de Surrento, Miles, & Regii hospicii Ma- *Petrus Ac-*
 gister Hostiarius, & Cambellanus anno 1392. a Ladislao Rege, *ciapaccia.*
 dum Cajetæ commoraretur turri Civitatis Massæ præficitur, quam ^{1392.}
 sua pecunia ædificavit jubente Rege, & cum auctoritate Cardi- *Turris Civi-*
 nalis S. Laurentii in Damaso Apostolicæ Sedis Legati, & Prin- *tatis Massa.*
 cipis Margaritæ Reginæ matris, qui pueri Regis patrimonium
 curabant, concessis Petro ejusdem Civitatis fiscalibus functionibus.
 Ab eodem Rege Surrentinam Doanam (ut vocant) acceperat
 anno 1389. A quibusvis subsidiorum, collectarum, atque hujus-
 modi oneribus expers redditur; eaque in eum, & Rentium
 fratrem, & Joannellum nepotem Rex contulerat, ob ea, quæ
 pro Carolo III., & ipso Ladislao gesserant. Civitatis Neapo- *Capitaneus*
 litanæ Capitaneus cum plena meri, & mixti imperii, ac gladii *Neapolis.*
 potestate, amoto Aloysio Gallucio, constituitur. Pignoris loco
 Castellani Civitates a Ladislao accipit sex millibus aureorum solutis
 anno 1408. stipendia militibus erogaturo, & Regium statum,
 atque Regni Siciliae Rempublicam defensuro. Sub Regibus Ja-
 cobo, & Joanna II. anno 1415. Miles, Consiliarius, & fidelis,
 idem Petrus appellatur, emitque ab iisdem multas Civitates.
 Anno 1420. omnia ejus privilegia Joanna confirmat. Petrus
 hic ille est, a quo cum Nicolaus Coppula Neapolitanus Surrenti *Capitaneus*
 Capitaneus peteret, ut Surrentinam Arcem, cui Præfectus Petrus *Surrenti.*
 erat, jubente sic Illustrissimo de Bigni Christianissimi Galliae Regis
 Locumtenente restitueret, nec eam restituere vellet, Coppula Castri
 fores fregit, eoque potitus est, ut Regiam possessionem retine-
 ret. Petri vestigia JACOBO Acciapaccia sequuto, Comes Belca- *Jacobus Ac-*
 stri, Circlarii, & Casalis novi terras cedit, quas ab Antonello *ciapaccia.*
 Pappacoda una coëmerant. Mox Joanna eidem Argentium,
 Arpaiam, Pironi, & Trentoli feuda concessit, quæ Joannella
 Extendarda, & Marinus Boffa possederant, postea perduelles
 habiti, quoniam Aragoneorum partibus favere, contra quos Ja-
 cobus dimicans, summam sibi gloriam comparavit. NICOLAUS *Nicolaus Ac-*
 Acciapaccia anno 1439. Decretorum Doctor, ex Episcopo Tro- *ciapaccia.*
 pien.

piensi, Archiepiscopus Capuanus, deinde Præbyter Cardinalis S. Marcelli renunciatur ab Eugenio xv. Cal. Januariæ, & obiit Romæ Non. Aprilis anno 1447. & sepultus in D. Petri. Hæc dixerat Panvinius in epitome Cardinalium. At in epitome cum insignibus, ait illum fuisse Neapolitanum. Interfuit Concilio Basileæ, quod Ferrariam, deinde Florentiam translatum fuit sub Eugenio IV. anno 1438. & subscripsit pridie Non. Julias 1439. Quod autem fuerit ex familia Acciapaccia Surrentina, non Neapolitana, neque Spasiana, patet ex actis, quæ inter eam familiam, & nobiles Sedilis Capuanæ intercesserunt, præter ea, quæ in actis Neapolitanorum Regum leguntur, *Nicolaus Cardinalis, Rencius, & Ladislaus Acciapaccia, & alii Nobiles Domicelli Surrentini*. Alfonso Regi gravem fuisse inimicum scribit Panhormita, in tumultibus enim Neapolitanis Renato adhæserat. Is Florentiæ cum esset, & Neapolim cum exercitu Franciscus Sfortia adventaret, & ideo aliqui dicerent jam Alfonso Regi cum Renato negocium fore, respondit; Immo, mehercule, intelliget nunc Sfortia cum alio sibi, quam cum Philippo Maria rem gerendam. Hæc cum quidam Regi retulisset; Si mei omnes (inquit) ita de me sentiant, ut inimicus hic & sentit, & prædicat, bello certe me nequaquam lacerent. Perduellis itaque habitus a Rege, ejectione Renato, Archiepiscopatus possessionem, & redditus amisit; quæ omnia idem postea Rex restituit. Qua de re hæc leguntur in veteribus scriptis, quæ in D. Laurentii Aversæ servantur; *Alfonso Rex præcepit, ut Cardinali Capuano restitueretur possessio Archiepiscopatus Capuani, & omnia beneficia, quæ possidebat, nempe Abbatiam de Crapolla, & omnia alia ejus beneficia, excepta Abbatia de S. Sophia de Benevento, de qua dicta Regia Majestas aliter canonice providere jamdudum destinavit, certis bonis ex causis, & dictus Rex cogitur restituere vigore capitulorum, quæ inter Magnificum virum Joannem Cossa de Neapoli Commissarium Illustris Ducis Renati, & Magnificos viros Raimum Boil Camerlingum, Petrum de Corella, Coperanum Milites, Commissarios, & Consiliarios Regios dilectos super liberatione, seu traditione Castri novi, & Turris Sancti Vincentii Civitatis Neapoli, superioribus diebus nobis fienda, hinc inde inclusa, & confirmata fuerunt. CECCA de Acciapaccio Surrentina, Riccardi filia, nutrix Spectabilis Clementiæ de Duratio carissimæ neptis nostræ, in actis Joannæ I. anno 1348. LUDOVICO Acciapacciæ Carolus V. Imp. ob Julii Caldoræ defectionem, Castrum Magliani, & pagum S. Crucis conce-*

*Alfonso Regis inimicus.
Lib. 2.*

Joannes Cossa.

*Turris S. Vincentii.
Cecca Acciapaccia.*

Ludovicus Acciapaccia.

cedit, quippe in bellis in Insubria gestis, & in tumultibus Mediolanensibus, tum etiam in pugna contra Galliae Regem ad Ticinum, naviter se gessisset, anno 1528. LANDULFUS Vulcanus Cardinalis, qui Arcus antiquam turrim Neapoli restauravit. In NOBILIONA familia Riccardus miles legitur anno 1304. & Antonelli matrimonium cum Margarita e Gatta. Nobilissime semper Nobiliones vixere. Atqui animi splendida nobilitate a Joanne Baptista, & Antonino Jurisconsulto fratribus sum acceptus. SABELLUCCIA Domini Sari, quam Bonifacii IX. Pontificis nepotem in lapide invenio, qui est hujusmodi, in Ecclesia D. Mariæ Annunciatæ,

*Landulfus
Vulcanus.
Nobiliones.*

*Sabelluccia
Domini Sari*

Hic jacet corpus egregiæ mulieris Sabelluccia Domini Sari filia quondam Domini Tucilli Domini Sari militis, & Dominae Marellæ Tomacellæ de Neapoli sororis Domini nostri PP. Bonifacii noni, quæ obiit anno D. M. CCC. XCIII. Die XI. mensis Julii primæ Ind. cujus anima requiescat in pace.

Anno 1492. Antonellus Serfalis Ferdinandi II. familiaris, a Federico Aragonæo Altamuræ Principe, cui Rex Venusinam concesserat civitatem cum Ducatus titulo, procurator constituitur ad possessionem capiendam. Marellam, & Mariellam reperio. AMONII, vel AIMONES, duos illos fratres Joannem, atque Petrum habuisse ferunt, qui ex Gallia in Surrentinum littus divitiis onusti appellentes, ut margaritas statera appenderint, ea sibi loca incolenda statuerunt. Joannem præterea equitum fuisse ductorem, & Petrum ejus vices in militia gessisse. Religioni maxime incubuere, quippe qui ædem in D. Annunciatæ, alteramq. D. Mariæ Casarlani ædificaverint, florueruntq. Paulus, Camillus, Marcellus, Julius Cæsar fratres, atque eorum liberi, posterique, inter quos Joannes Abbas, qui Cathedralis Ecclesiæ quadraginta fere annos prudentissime curam gessit, suggestum erexit e marmore, cum hoc Epigrammate,

*Amonii, vel
Aimones.*

Joannes Amonius

Omnes hujusce Templi fere dignitates adeptus, jam diu aram a suis extructam ornatiorem reddidit anno 1573. supraque hæc addidit Joannes Amonius Patricius Surrentinus ad Dei verbum erexit.

Idem Abbas in Turcarum direptione, quam prænoverat quicquid argenti, vel auri, aut emblematis ad reliquias, & ad res sacras ornandas Surreni servabatur, Neapolim in D. Severini

con-

contulit, ne in barbarorum manus deveniret. Patrem Antoninum ab eorum postea servitute ad mille persolutis aureis redemit. Montem in sua civitate ad foeminarum matrimonia, & studentium subsidia erexit. Camillus Amonius, multas bellorum occasiones nactus, Austriaco Regi operam, studiumq. naviter præbuit. CONRADUS tertius Capicius Archiepiscopus Beneventanus. Quem tertium nomino, quippe Conradus primus ille fuit, a quo Capiciorum stemma originem duxit, qui Neapolitana nobilitate celeberrimus, Svevorum partibus favens, Neapoli decedere coactus est, cum Carolus eos profligasset. Conradus secundus, quem Surrenti sibi sedem constituisse inde elicimus, quod Templi D. Mariæ fornicem ædificavit, in quo hæc leguntur.

Conradus Capicius, qui obiit anno 1345.

Conradus Capicius.

Conradi tertii amplitudinem prædicant ædificia in Cathedrali Ecclesia Beneventana, tum in Xonodochio D. Bartholomœi, quod a fundamentis erexit. Tum præterea in Montefarchio ædes, & horti, quo divertere consueverat Ferdinandus Rex, cum in Apuliam se conferebat. A Xisto IV. Romam accersitus, graviore morbo impeditus, discedere haud valuit, obiitque anno 1482. De his tamen, quæ luculenter scripsit Brutus Capicius generis decus, & litterarum splendor legito. GABRIEL Correalis, vel Curialis, ob corporis elegantiam, & animi virtutes Alfonso I. maxime charus. Mula ab eo consequutus est, sed præcipue Castrum maris, Vicum, Massam Ducatus insignibus. Qui cum immature periisset, Regiæ virtutis, & gratiæ Marinum Corream fratrem Terrænovæ Comitem heredem reliquit. Cum vero defuerint successores, familia Mastrojudex heres monumentum sequetur, quod Octavius S. Manghi Marchio sepulcris, marmoreisque signis in Correalium æde apud Olivetanos ditavit. In Gabrielis obitu ejusdem Regis elegantissimam orationem recitat Antonius Panhormita, qua ad bene vivendum eum hortatus fuerat. Persolutis inferiis sepulcro addidit Epigramma,

Gabriel Correalis.

Qui fuit Alfonsi quondam pars maxima Regis

Gabriel, hac modica nunc tumulatur humo.

ZOTTULÆ Correali anno 1428. Joanna II. agrum Surrentinum, quod a Porta Capitis cervi cum montis rupibus usque ad mare donat. Eaque confirmat Ferdinandus I., Nicolao Correali, qui quod ab ea porta ad civitatem angustæ viæ incommodo commeatus deserat, viam, exciso monte, latiore reddidit, silice sua pecunia sternendam curavit, novi portus ædificio lem-

bis,

bis, aliisque navigiis locus datus est, atque ita ut ab occidentali porta, quæ Parsani dicitur, maritima negocia ad hanc portam fuerint translata. Quamobrem Senatusconsulto decretum est anno 1547. ut nova moles, ædificia, ipsa via, hortique, molæq. frumentariæ ad Honofrium Correalem Julii Cæsaris jam viventis patrem spectarent. ALFERIUS Guardatus sub Ladislao, Miles, & fidelis dicitur. Sub Joanna II. ZACCARIAS Guardatus, Jurisperitus, Locumtenens, Cancellarius, Consiliariusque, ad quem Regina scribit, ut cum Aloysio Galliaro Cavensi Regiæ Curiæ Præfidenti, ut Antoniæ de Bosco contra Nicolaum ex eadem familia jura reddi studeant. Domini MATTHÆI Guardati mentio fit sub Ludovico, & Joanna in causa, quæ agebatur coram Gerardo Domini Consuli ad vitam Judici Surrentino; idque animadvertendum duxi, ut hunc perpetuum Magistratum Surrenti fuisse sciamus. DONATUS Cortesius Episcopus Bovinensis. LEO Cortesius Episcopus Acerrarum in D. Francisci sepultus. GREGORIUM Cortesium Cardinalem, errant qui Surrentinum dicunt; fuit enim Monachus Mutinensis, & Abbas Sancti Benedicti in Padulinoro, Cardinalis Sancti Ciriaci in Thermis a Paulo III. creatus anno 1542. NICOLAUS Amfora Episcopus Stabienfis. Commemoratur in majori Ecclesia Reinardus Amfora, quem apud Ferdinandum plurimum valuisse hæc declarant,

*Alferius
Guardatus.
Zaccarias
Guardatus.*

*Matthæus
Guardatus.*

*Donatus Cor
tesius.
Leo Cortesius
Gregorius
Cortesius.*

*Nicolaus
Amfora.*

Sepulcrum Magnifici Domini Joannis Reinardi Amforo de Surrento militis Sereniff. Ferdinandi Regis, constructum ad laudem Dei, & memoriam ipsius Magnifici Militis. Qui obiit anno D. M. CCCC. LXXIV. Die xviii. Decembris.

JULIUS Mastrojudex Episcopus Volturaræ, & Montis Corvini. NICOLAI Mastrojudicis, hæc ibi memoria extat,

*Julius Mas
trojudex.
Nicolaus
Mastrojudex*

Heu heu, quam sæpe nocet diu vivere.

En ego Nicolaus Mastrojudex infælicissimus quinque in hac urna filios, & eos juvenes omnes, ac summos apud Principes educatos, XCIII. jam nauis annos, proh fatum quadriennio sepelivi. Et nunc in mortis, & doloris gremio expectans vivo, uter eorum prior ex hoc miserrimo sene triumphaverit. M. D. LIV.

JOANNES Orificius, Scriba portionis, Regii Quæstoris Locumtenens. De quo hæc leguntur,

Joannes Orificius.

*Heu mihi quas lacrimas conjux, gemitusque dolenti
Linqvis? quos reliquos ad mea damna dies?*

Tom. II.

T

At

At tantum lacrimæ tristes, gemitusque valebant,

Dum felix tecum condar in hoc tumulo.

Joannes Orificius Regium officium Scribæ portionis in Regno regens, nunc vero in Regia generali Theforeria Locumtenens, Hilarie de Jardim conjugii dilectissimæ, & sibi vivus posuit. Ad Dei cultum in opposito ejus sacello sacrificabitur. M. D. XXX.

Antonius Orificius.

ANTONIUS Orificius, in Austriorum Regum Curis, omnibus honoribus perfunctus, tandem Sacro Concilio præfectus fuit. Vir, quo majorem alterum in Magistratibus obeundis Neapolitani non sæpius norunt, morum candore, doctrinæ excellentia, gravitatis singularitate insignis, quibus virtutibus Regiæ Majestatis ornamenta, loquendo, tacendo, judicando decoravit. JOANNES FRANCIS-

Joannes Franciscus Orificius.

scus Orificius filius, Episcopus Acernensis, qui mortuo patre, ut rem familiarem prudenter administraret, ut fratris filios fortunis, virtutibus, dignitatibus ornaret, eandem curam adhibendam suorum regimini existimans, quam subditorum pietati, Episcopatu se abdicavit. Nuper Antonio nepoti Sanfanorum Marchionatum a Philippo III. impetravit. ACHILLES Brancia Episcopus Bovæ. FRANCISCUS Brancia Consiliarius; FRANCISCUS nepos strenuus cohortium ducor. FERDINANDUS Brancia acerrimi Jurisconsultus ingenii, quem suarum causarum Neapolitana Civitas dectissimum habet patronum, & defensorem. ROBERTUS Brancia Archiepiscopus Surrentinus, & Amalfitanus anno 1470, cuius in majori Ecclesia legitur monumentum,

Achilles Brancia. Franciscus Brancia. Ferdinandus Brancia. Robertus Brancia.

Quem non evehit ad æthera virtus?

En Robertus Brancia cum Surrent. Diæcesis Antistes præesset Amalfiæ, Clerus Summum Pontificem exoravit, ut sibi eum in Præsidentem concessisset, nam ejus virtutis gloria, & vitæ probitas multum efflorebat. Huic voto Max. Pastor acquievit. Sacellum hoc in ingressu chori etiam ab eo extructi, erexit. Inde a Reverendissimo Julio Pavese Archiepiscopo Surrentino Majoris Ecclesiæ decoris causa fuit evulsum. Hic modo ab heredibus ex eadem familia iterum unanimiter erectum. M. D. LXXXVI.

Petrillus Brancia.

Nitet inter antiquas, nobilesque hæc familia sub Ladislao anno 1400. cum PETRILLO Brancia de Amalfia, Neapoli habitanti, & ejusdem Civitatis Capiteo, Cambellano, atque fideli a Rege appellato, Castrum Tropeæ conceditur, cui præerat Bottulus Gattula Cajetanus. Magister Rationalis a Joanna II. idem dicitur,

tur, cum oppida Turturæ, Aietæ, & Turris de navi, quæ a Ladislao coemerat libentissime cum Jacobo Rege ejus viro confirmant. A quo sæpius eos Reges nummorum subsidia petiisse, illud etiam patefacit, quod anno 1415. scribitur; *Significamus vobis, quod olim Serenissimus Dominus vir noster, & nos propter imminentes tunc necessitates suæ, & nostræ Curie, vendidimus, & concessimus viro nobili Petro Brancie de Amalfia militi, magnæ nostræ Curie Magistro Rationali, & Locumtenenti, tunc Magni Camerarii Regni nostri Siciliae Consiliario, & fideli nostro dilecto tractam frumenti sexcentarum salmarum &c.* Eodemque anno Francischellus Petrilli filius myoparonem, cui ejus nomine Andreas Marangus præerat, Neapolim navigare iussit. Anno vero 1429. Dominus hic Francischellus Brancia de Surrento (ut habitatione Surrentinos esse factos non dubitemus) Dominam Lisam Ruffam de Calabria uxorem accipit more nobilium, & jure Francorum viventem, cui Carolus Ruffus Frater Sinopolis Comes dotem promittit. Anno 1453. Robertus Brancia Archiepiscopus Amalfitanus, Matthæus Brancia de Surrento, & Archiepiscopus Surrentinus in divisione bonorum, quæ Robertus Archiepiscopus Galeatio, & sororibus ejus nepotibus donat, arbitri constituuntur. Et anno 1459. Catherina Ruffa, quæ uxor Ottini Caraccioli fuerat, Henrico, & Philippo Branciis nepotibus legat. PETRUS Paulus Theodorus Consiliarius summa probitate, & doctrina præditus, qui suarum virtutum optimum heredem Scipionem reliquit. MARGARITA de Flore nutrix Caroli neptis Caroli II. & filii Roberti anno 1300. Annuas auri uncias octo a Rege etiam pro hereditibus accepit. JOANNES Baptista de Flore florentibus annis Venetarum cohortium Dux in Illyria contra Turcas Zaram occupare conantes se viriliter gessit. BERNARDINUS Rota, quam familiam ex Allobrogibus, apud quorum Ducem summo Magistratu Cambellani fere hereditario floret, cum Carolo primo Rege in Regnum Neapolitanum se contulisse plerique existimant, quæ profecto illustrium virorum memoria variis temporibus viguit. Nicolao de Rota anno 1302., & quinque aliis militibus centum quadraginta auri uncie pendebantur. Utque ejus familiæ antiquitas innotesceret, sub Roberto anno 1312. Rinaldus de Rota, adscitis in ea re Goffredo, & Gulielmo fratribus, petiit, ut avitum oppidum, quod ad eos ex Riccardi Rotæ avunculi obitu pervenerat, quodque jure Longobardorum obtinere asserebat, hujusmodi Rex eorum dominio addiceret, ut tuto possiderent. Riza-

Petrus Paulus Theodorus.

Margarita de Flore.

Joannes Baptista de Flore.

Bernardinus Rota.

cornum id oppidum erat in Reathensi Comitatu , quod Dominorum Jacobi , Lanzellotti , & Ricciardi de Rota fuisse reperitur . Anno 1326. inter Comites , Barones , Regnique Feudatarios , qui in Tusciam cum Carolo Calabriae Duce profecturi erant , sunt Henricus Latro , Joannes Prothonobilissimus , Comes Nolanus , Comes Montis Caveosi , Berrafius de Baucio , Robertus de Rota ; & Robertus de Sancto Severino . Anno 1334. Gulielmus de Rota miles , Castrum Terrae Balneariae Castellanus . Et sub Joanna 1336. Joannes de Rota de Platea Portae civitatis Surrenti Joannae Guindaciae conjux . Anno 1345. Assentitur Rex *compromisso de vita militia inter Robertum de Rota militem Castrum Roti dominum , & Ricciardum de Rota fratrem* . Sub Alfonso primo Aragono , Joannes Rota cum in arce Tropeensi a Ludovico Rege obsideretur , tanta animi constantia ibidem se continuit , ut nunquam eam Regi tradere voluerit . Propositis tandem conditionibus , viginti dierum spacium poposcit , quod si subsidio ad dictam diem caruisset , deditionem facere pollicitus est . Venit cum classe Alfonso ; sed cum e navibus milites descendere , tempestate coorta , haud valuissent , seipsum , arcemque tradere coactus est , anno 1426. Ferdinandi I. Legationibus Antonius Rota alterius Ferdinandi alumnus , a quo tercentum perpetuo auros obtinuit in majori Neapolitana mercium domo , & vocatur , *Magnificus vir Antonius Rota , nostrae Summariae Praesidens , Alumnus , & Consiliarius noster dilectissimus* . Utque quantum ei deberet omnibus patefaceret , subdidit ; *Ut neminem , cui magis obnoxii simus , inter omnes nostros habeamus* . Nec plurimae desunt litterae cum ad Genuenses , & Catalanos missus est , quibus Ferdinandi I. , aliorumque Regum Consiliarius , atque Legatus appellatur . Ejus filius Joannes Baptistus ad Ravennam pro Rege Catholico naviter pugnavit , obiitque . Hujusmodi in prima Neapolitana Valdimontis obsidione cecidit Joannes Franciscus Rota , ut in diplomate Carolus V. Imperator testatur , atque Hugo Moncada Regni tunc Vicarius , qui eum pugnantem , ac morientem viderunt , dum captivus Alfonso frater factus est , qui in eadem obsidione , & in secunda a Lautrecco concitata , tum etiam ad Tunetum apud Caesarem stipendia meruit ; quamobrem Berardinus Rota S. Jacobi militiae decore a Rege fuit insignitus , atque hic etiam jam adolescens in iis obsidionibus , & in Florentina suam Regibus operam navavit . Honorem militiae virtutibus addidit , quippe qui mansuetiores Musas ita coluit , ut inter præ-

præclaros suæ ætatis Poetas, Latinis, vulgaribusque carminibus enituerit, Joanne Baptista filio omnium virtutum, atque disciplinarum studio herede relicto. TORQUATUS Tassus, Surrenti natus matre ex familia Rufa Neapolitana, & patre Bernardo Tasso, quorum laudes illustra scripta, quæ per doctorum virorum ora volitant, summa cum laude extollunt. Bernardus summorum Principum familiaritate excellens. Torquatus novo dicendi genere, ut poetices studio nostra tempestate admirabilis. ANSELMUS Marzatus, ex Capuccinorum familia, & ex ea in Cardinalium numerum a Clemente VIII., apud quem Oratoris Christiani munus exquutus est, anno 1604. cooptatus. Alia nobilitatis monumenta subjiciam.

Joannes
Baptista Ro-
ta.
Torquatus
Tassus.
Bernardus
Tassus.
Anselmus
Marzatus.

In Annunciatae templo.

*Quæ rapuit Parca Berardinus in hac jacet arca;
De Dominofaro natus de sanguine claro,
Egregius, dignus, pastor sapiensque, benignus.
Abbas Salerni sit ei . . . aulia superni.*

In D. Francisci.

*Hic jacet corpus nobilis viri Aloysii Dominisari Magistræ
rationalis. Qui obiit An. D. M. CCCC. VII.*

In Monasterio S. Trinitatis.

*Hic requiescit domina Maria Acciapaccia, cujus anima vi-
vit in CHRISTO.*

item,

*Hic jacet venerabilis vir Dominus Riccardus Caracciolus
divina permissione Episcopus Gravinensis, qui obiit anno D.
M. CCC. XLIII. mensis Madii. XI. Ind. cujus anima
cum misericordia Dei requiescet in pace amen.*

item,

*Hic requiescit domina Joanna Vulcana Abbatissa, & soror
Domini L. Card. Und. Inditionis.*

In D. Annunciatae.

*Corrado Capice Equiti, qui sac. hoc sub anno salutis
M. CCC. XLI. propria impensa a fundam. erexerat, An-
tonius, Berardus, Georgius heredes, ac Alexander Capice
fratres sepulcrum vetustate collapsum restituerunt, in quo
ipsi quoque, ac eorum posteris commorantur.*

Ad D. Gregorii Magni tempora hoc epigramma refertur,
*Qui cupiunt lacrimas, & tristia carmena quærunt, Hic
beniant flentes mecum sepulcrum legant. Condetur hoc tu-
mulo*

Urfus.

mulo serbus Dei sum dictus, nomine Urfus, qui bona sub sorte natus in Urbe fui. Vix mihi lecuert annorum vitæ ex PAJA PLM. X. GLI. occurrit mors fatis iubentis meæ, ne doleatis genitores nihil profunt tempora vitæ, si quandoque mori longa senectus habet. Depositus sub D. GNOR. MR. ID. GI. IMP. DN. N. MAURICI TIBERIO. PP. AVG. Set conjuro vos per tremendum diem iudicii, ut hanc sepulturam nulli violent.

ECCLESIA SURRENTINA.

- Lib. 1. ep. 52.* Ecclesiæ Surrentinæ præfuerunt Episcopi, JOANNES, ad quem scribit S. Gregorius de S. Agatæ reliquiis collocandis, ut cum postulaverit ab eo Savinus Abbas Monasterii S. Stephani insulæ Cabis, ut ejus Martyris Reliquias ibi collocandas juberet, eo Joannes se conferat, & si nullum corpus ibi conlitterit humatum, prædicta Sanctuaria sollempniter collocet. In Synodo præterea habitata ab eodem Pontifice in Urbe Romana, imperantibus Mauricio, Tiberio, & Theodosio, inter alios Episcopos subscribit
- Lib. 4. ep. 85.* Joannes Episcopus Civitatis Surrentinæ. Idemque subscribit privilegio, quod Pontifex concedit Gailardo Abbati S. Medandi Monasterii Sveffionensis. Tum vero Joannem misisse scribit Justum Clericum Capitularem, qui Pontifici nunciaret aliquos Monachos Monasteriorum in Surrentina Diæcesi a proprii Abbatis regula abscedere, quapropter Anthemio Subdiacono mandat, ut Monachos, qui publice uxores sortiti fuerant, ad sua Monasteria transmittat.
- Amandus. Lib. 8. c. 19.* AMANDUS Præbyter Oratorii S. Severini in Castro Lucullano Neapoli, electus Episcopus Surrentinus, de quo idem Pontifex ad Anthemium Subdiaconum; *Postquam is, qui ad Episcopatum Surrentinæ Civitatis electus fuerat, apius nobis visus non est (electionem Episcopi habebant Surrentini) Amandum Præbyterum Monasterii S. Severini, quod in Castro Lucullano situm est, elegerunt. Ea propter experientiæ tuæ præcipimus, ut eundem Præbyterum, excusatione postposita, sub omni ad vos studeat festinatione transmittere, quatenus petentium desideria cum CHRISTI auxilio, si nihil est, quod eum impediat, impleantur.* Subdiditque, ut simul cum Fortunato Episcopo Neapolitano de ejus vita, & actibus diligenter inquirat. Præter Episcopi electionem, noto Clementinam Patriciam tunc Neapoli, vel in Castro Lucullano fuisse. Sic enim ait; *Ne autem gloriosa filia nostra Clementina hoc moleste suscipiat, ad*
eam
- Clementina Patricia.*

eam experientia tua pergat (cum Anthemio loquitur) ut cum ejus voluntate hoc faciat. Sin autem reniti fortasse voluerit, huc eum, sicut diximus, sine mora experientia tua transmittat. Alicujus fortasse Ducis Neapolitani Clementina filia erat, aut affinis, quando maxima ex parte Duces Patriciatus honore insigniebantur, de cujus electione a Surrentinis facta ad eandem scribit. Conqueritur item Pontifex cum Anthemio, Monachos, quos in Surrentina Civitate pro complenda Antonini voluntate transmiserat, pecuniam ab ipso acceptam ad emendas possessiones expendere. Quocirca ipse provideat, ut solidos incaute erogare non debeant. Hujus Episcopi hanc servant Surrentini memoriam in D. Felicis & Baculi,

*Lib. 8. c. 17.
Antoninus.*

Hic requiescit Sacerdos Dei Amandus, Episcopus Sanctæ Ecclesiæ Surrentinæ, qui sedet annos XVII. dies XXI. depositus est die XIII. mens. April. Ind. V. Imperante D.N. Heraclio R. Aug. anno VII. Ora pro me Sancte Pater.

STEPHANUS germanus frater S. Athanasii Episcopi Neapolitani, ad quem dum Sergius Consul nepos contra Ecclesiam sæviebat, inito cum Sarracenis scedere, confugit Athanasius, ut ejus indignationem subterfugeret, & cum eo Neapolitanæ Urbis calamitatem deploraret. JAQUINTUS, quem Surrentinum fuisse Episcopum lapis patet, qui in D. Renati Altari positus est. De quo in Concilio Constantinopolitano, *Hiacynthus Episcopus Surrentinus Provinciæ Campaniæ.* Nomen leges in achrostichis,

Stephanus.

Jaquintus.

*Jaquintus a Deo sanctificatus, in Episcopatu honorem
Consecratus, in numero Apostolorum venit sociatus,
Plerumque sacrificando, ad laudem
Amator fuit supernæ legis, divina servando præcepta,
Super benignitate dilexit charitatem, prædicta
Charitate*

*U hic arduum adeptus Antistitis nomine fulgebat
Quem suis CHRISTUS pastorem ovibus dederat,
Ut in grege illius Senatus ingrede*

*Hic namque vultu noscitur fuisse mirifico animo,
Dulciori verbo, mellifluo amore, promptus voluntate,
Honestus in charitate*

*Nempe supernæ virtutis excelso obsecremur auxilio,
Ut qui æternus pastor pastorem hujus sepulcri
Repositi Sanctorum suorum*

Tamoque in eo sanctissimo viro Salvator largius

Est

*Est gratiam, ut fovendo pauperes, diligendo suarum
Ovium animas, jam inquit CHRISTO suo præsentiari.
Vivus vitæ noscitur fuisse prospicius, in judicio mitis,
In viduis, pupillisque amator, in peregrinis misericors,
Et consolator*

*Sanctitate connexus perenni vitæ præmia promeruerit
Esse profectus, ibique Sanctorum merita amplexus
Ad astra perrexit illæsus.*

*Relegens capta versorum nomen reperies. Cujus nomen,
CHRISTO protegente, in perenni gratia hereditatem prome-
reat adhaerentem. Obsecro vos homines, legentesque, quod
providentes, ut vas tanti sanctissimi viri sepulcri nemo au-
deat violare, nec pedibus calcare, per ipsum obtestor, qui
venturus est sæculum per ignem judicare.*

S. Valerius. s. VALERIUS, Episcopus, & Confessor, cujus festus dies xvii. Cal. Februarii celebratur. s. ATHANASIUS Episcopus, & Confessor vi. Cal. Feb. s. BACULUS Episcopus, & Confessor pridie non. Octob.

S. Agapitus. AGAPITUS Episcopus, qui Rodoaldum Longobardorum Ducem Surrentinos aggredientem vidit. ROSARIUS, in Decretis Symmachi Romani Pontificis, qui sedit circa annum 490. subscribunt Episcopi, Stephanus Neapolitanus, Rosarius Surrentinus, & Aucupius Puteolanus, & Rosarius pro fratre Urso etiam subscribit

Rosarius. in secunda Synodo. ARCHIEPISCOPATUS concessionem Surrentinis factam ab Innocentio III. Pontifice anno 1208., & xi. sui Pontificatus xv. Cal. Aug. aliqui arbitrantur, & confirmant. Ad priora tempora accedant necesse est, quippe anno 1071. apud Leonem Ostiensem Ecclesiæ Casinenlis consecrationi Surrentinus Archiepiscopus interfuit, sic enim ait; *Interfuerunt huic tantæ celebritati Archiepiscopi X. idest, Capuanus, Salernitanus, Neapolitanus, Surrentinus, Amalfitanus, Sipontinus, Trandisus, Acerentinus, Hidrontinus, Orietanus, Episcopi vero XLIV. &c.* Sed accedunt aliqui ad annum 604. legentes a Gregorio I. Romano dictum in Decretalibus, in cap. Constitutus *de test. & attest. Constituis in præsentia nostra Archiepiscopo, & M. Canonico Surrentian. dum ipse illum de simoniæ crimine deferret.* Quæ profecto non adeo perspicua sunt, ut de Archiepiscopo Surrentino loquantur, idem enim Pontifex ibidem titulo *de religiosis domibus* cap. 2. Agapito Abbati hæc scribit; *Ipsium autem Monasterium, sic tuæ nos ordinationi commisisse cognoscas, ut tamen jurisdictionem illic non Episcopus Surrentinus, in cujus Civitate Monasterium tuum est situm, sed Nu-*

Lib. 3. c. 28.

Archiepiscopus Surrentinus.

cerinus cujus est diæcesis, habeat. Quibus Episcopum, non Archiepiscopum significat, licet Victori Neapolitano Archiepiscopo scripserit de Basilica dedicanda, ut Neapolitanum Archiepiscopatum Surrentino præferamus tempore; vel potuisse fieri dicamus, ut sub eodem Pontifice utraque Ecclesia Archiepiscopatus dignitate fuerit decorata. BARBATUS Archiepiscopus, qui anno 1110. hujusmodi Stabiensem ordinavit Episcopum; diploma tamen ad Summum Pontificem mittens, pro confirmatione ab eodem habenda; *Barbatus Dei gratia Archiepiscopus Sedis sanctæ Surrentinæ Ecclesiæ. Omnibus Fidelibus Orthodoxis Clero, Ordini, & Plebi existenti Ecclesiæ Stabianæ, per Apostolicam institutionem Archiepiscopatus nostro subjectis, dilectis filiis salutem in Domino. Probabilibus vestris desideriis nihil attulimus tarditatis, etiam Confratrem nostrum, scilicet, Gregorium Præbyterum vobis ordinavimus Episcopum, eique dedimus in mandatis, ne unquam ordinationem præsumat facere illicitam, nec bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, neque illiteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut expotentem, vel Curia, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacrum Ordinem ne permittat accedere, & quæ sequuntur.* Anno 1206. ALFERIUS Archiepiscopus Surrentinus consecravit Ecclesiam S. Mariæ de Auro ad Metam Surrenti pagum. Anno 1227. Frater PHILIPPUS Stroza Florentinus ex Dominicana Familia. Anno 1266. LUDOVICUS de Alexandro Neapolitanus, Angeli filius sub Carolo I. Anno 1400. ROBERTUS Brancia in senectute Amalfitanus Episcopus creatus, illi Ecclesia multa bona concessit. Anno 1470. DOMITIUS Falangola, de quo hæc leguntur in majori Ecclesia,

Barbatus.

Alferius.

Philippus Stroza. Ludovicus de Alexandro. Robertus Brancia. Domitius Falangola.

Hic jacet corpus Reverendissimi in CHRISTO Patris, & Domini, Domini Domicii Archiepiscopi Surrentini, filii quondam Domini Francisci Falangolæ de Surrento militis, qui obiit an. M. CCCC. LXX. Die VIII. mens. Januarii III. Ind.

Anno 1485. NARDUS Mormilis, & ALOYSIUS fratres, ut apud Afflidum in Decisionibus. Anno 1513. GISBERTUS Archiepiscopus Surrentinus in Concilio Lateranensi sub Julio II., & Leone X. Eodem anno FRANCISCUS Remolinus Archiepiscopus, Cardinalis, & Prorex Neapolitanus, dum Kaymundus e Cardona in Galliam Cisalpinam ad Ravennam profectus fuerat, cujus hæc memoria legitur in quadam Basilica, *Franciscus Remolinus Hispanus.* Ædem sub titulo Sanctorum Philippi, & Jacobi minoris dicatam amplificavit. LELIUS Brancacius Basilicam throno illu-

Nardus Mormilis. Aloysius Mormilis. Franciscus Remolinus.

Lelius Brancacius.

Tom. II.

V.

stra-

Bravit, & porta egregio opere marmoreo cum hac inscriptione,
Lelius Brancacius Archiepiscopus Surrentinus Templum au-
xit, & fores erexit. M. D. LXII.

Julius Pav-
fius. A Gregorio XIII. Tarentinus Archiepiscopus postea creatus est.
 Obiit Neapoli. JULIUS Pavefius palatium extruxit anno 1559.
 atque hæc ascripsit,

Julius Pavefius Brixianus Archiep. Surrentinus paulo post
miserrimam direptionem huic præclaræ Urbi cum universæ
Civitatis vel internecone, vel captivitate à Turcis illatam,
hæc ædes eodem exitio incensas, & solo æquatas, suo æ-
re, suaque sponte ad publica commoda pie non minus,
quam benigne a fundamentis instauravit, atque exædifica-
vit. M. D. LIX.

Post cujus obitum, post fores hæc scripta fuere ab Œconomis ex
 testamento,

Julio Pavefio Brixiano ex ordine Prædicat. sacrae Theol.
Magist. Vestinorum Episc. Surrentinorum Archiep. Gene-
rali Commissario sancti Officii Inquisitionis, & Nuncio A-
postolico, in hoc Regno Pii V. Flandriæ Nuntio, vitæ in-
tegritate, & omnium virtutum genere ornato. Œconomi
sacrae Ædis Annunciatae ex testamento heredes P. M. D.
LXXV. obiit III. Id. Feb. M. D. LXXXI.

Josephus
Donzellus. Is Vicarius fuit Neapolitanus, cum Surrentinus esset Archiepi-
 scopus. Multa de eo prædicant Surrentini, multumque de Apo-
 stolica Sede benemeritus est. JOSEPHUS Donzellus, religione, &
 ædificiis auxit. MUTIUS Bonjoannes Romanus eques in Lusitania
 Nuntius. CAROLUS Baldinus Neapolitanus, doctrina, & diligen-
 tia locupletavit. In publica Academia Neapolitana multos annos
 Jus Canonicum professus est. Ea, quæ ad religionem pertinebant
 ab eo notari, & cognosci in Regno Neapolitano Summi Ponti-
 ces demandarunt. HIERONYMUS Provenzalis Neapolitanus, qui in-
 ter illustres Medicos antea adscitus, animo tamen, & candidis
 moribus religioni addictus, Galeno, atque Hippocrati, D. Tho-
 mam, sacrosque Theologos anteponebat, tantum in iis studiis
 profecit, ut insignis Medicus, illustris Theologus eniuerit, atque
 ita ut Romam profectus, in Clementis VIII. Summi Pontificis
 aulam fuerit acceptus, a quo post Ferrariensem reditum, ejus
 operam, qua usus fuerat laudante, Archiepiscopatu Surrentino de-
 coratus est anno 1598. Nihil illo viro comius, doctiusque. Præ-
 eminet Archiepiscopus Surrentinus Episcopis Stabiensi, Aequen-
 si,

Hieronymus
Provenzalis.

fr, Massano. Præest item Abbatia Crapollæ, quod Cœnobium fuerat Monachorum S. Basilii, S. Petri ad Cermennam, S. Benedicti Cœnobium antea S. Petri ad Mare Magnum, addita Abbatia Salvatoris ad Domi novam. Reliquiæ servantur Os ex brachio S. Philippi, Manus Sancti Bartholomæi, Dentium Sanctæ Ursulæ pars.

S A N C T I .

Illustrior Civitas Surrentina facta est Sanctorum, quos colit, retinetque splendoribus. Ibi RENATUS, VALERIUS, ATHANASIUS, BACULUS, ANTONINUS, quorum numine, tutela, miraculis regio nitet, & beatissimi cives existimantur. RENATUS, Honorato Cœthredo viro Senatore, & Bononia primaria foemina natus est Andegaviæ circa annum Domini CCCC. post Gratiani necem Imperio ad Theodosium delato. Steriles cum se cognovissent Parentes, Maurilium Andegavensem Antistitem sanctitate virum præstantem adeuntes, obtestati sunt, ut precibus Deum exoraret, ut iis procreandi filii tandem aliquando potestas concederetur. Id quod factum est. Adultum deinde Renatum Maurilio seni commendarunt. Sed gravi morbo correptum ad Maurilium ducentes, cum eum morbo jam liberatum animadvertissent, Renatum appellarunt, quasi vero ex mortuis ad vivos rediisset. Quo nomine antea appellaverint, scriptores non meminere. Antoninus Archiepiscopus Florentinus Puerum hunc a mortuis excitatum scribit, & post Maurilium Pontificem, in ejus locum a suis civibus esse susceptum. Ideoque in ejus hymno,

Renatus, cum sic dicitur.

Maurilium Episcopus.

*Ventre conceptus sterili ; Parentum
Nasceris fletu , lacrimis Renatus
Præsulis , CHRISTO duce , vivus uda
Surgis ab urna
Surgis ut candens rosa rore tacta ,
Rore ceu surgit foliis apertum
Lilium ; surgis veluti profusus
Rore Hiacynthus .
Surgis e moris gremio futurus
Fulgidum vitæ speculum ; futurus
Forma virtutum celebris ; futurus
Ætheris astrum .*

Id vero certo scimus , non Andegavensibus , sed Surrentinis fuisse

fuisse servatum, quando Surrentum petiit, ibique ædiculam ædificavit, quæ quingentis fere passibus abest a Civitate, ubi sanctissime vivebat. Mortuo Surrentinorum Præsule, Renatum publice ad eam dignitatem extulerunt. Qui tandem sanctitate clarus III. non. Octob. obiit. Coenobium ejus numini ibi dicatum, ubi Monachi ex Collegio S. Benedicti Congregationis S. Justinæ

S. Valerius.

commorantur. s. VALERII originem, tempusque nescimus. Solitudinis vero amantem D. Renati Templo adjunctam ædem condidisse tradunt. Episcopum sibi Surrentini elegerunt. Patronus Civitatis habitus; & in Templo sui nominis sepultus. Nihil quoque de ATHANASIO cærti habetur. Sacra tamen ejus anniversaria Surrenti celebrantur vi. Cal. Februar. Quod efficit, ut alium hunc existimem ab Athanasio Neapolitano, cujus dies festus est idib. Quintilis. In Basilica ejus hæc mentio fit in quodam sepulcro,

S. Athanasius.

Anno Domini Incarn. M. C. LXXIII. tertia die Junii Ind. VI. ad honorem Dei, & gloriosæ Genitricis Mariæ, & Sanctorum Renati, Valerii, Athanasii, Baculi, & Antonini, in omni vero anniversario die Consecrationis, huc omnibus advenientibus pridie criminalibus decennialibus Corpus Sancti Athanasii sacro sacris Ost.

Neque eorum mihi placet opinio, qui idcirco Athanasium hunc cum Neapolitano eundem faciunt, quoniam cum Stephano fratre Surrenti fuerit commoratus. Id ne efficere potuisset, ut inter suos Patronos illum adscriberent? RENATI, & VALERII Sanctorum Corpora in veteri Ecclesia, Justini Abbatis pro tempore a Generali Capitulo constituti, diligentia inventa in Altari, in cujus ferreis fenestris antiquitus cum Renati festum celebraretur, inter alia lumina lampada accendere consueverat, ne sine honore jacere viderentur, ex lapideo sepulcro, in quo erant reposita, in arcis ligneis serico ornatis collocata, in novæ Basilicæ sacrum transfulerunt anno 1602. nonis Febr. maxima cum Surrentinorum fœlicitate, & acclamatione, quibus Tutelarium, & Episcoporum Reliquias licuit servare. BACULUM Neapolitanum, Episcopum, & Patronum Surrentinum fuisse, hæc testantur, quæ in pervetusto Officio leguntur,

Baculus Neapolitanus.

*Gloria Sanctorum, cum sit Deus ipse Deorum
Hunc decet, hac hora nostra prius ire per ora.
Parthenope natus BACULUS fuit iste beatus;
Hic meruit latus Surrentini Episcopatus,*

Perq.

Perq. pios mores sacros conscendit honores;
 Vir Domino gratus, cuncti sine labe reatus;
 Jurepatronatus nostros depelle reatus.
 Pelle malos mores, miseros averte furores,
 Ut solito more festos celebremus honores.
 Mænia Surrenti virtute tuere potenti,
 Debilibus palma, sis, fortibus arcus, & arma;
 Tempore procinctus, facis ut vincamus, & intus;
 Pacis ad accessum, concedere recessum,
 Cum auribus matres, cum natis respice patres,
 Ut pius & multis viventibus, atque sepultis.

Ejus vitæ sanctitas, atque expectatio, quam a primis annis doctrina, sapientia concitaverat ad Surrentinos, defuncto Episcopo, ad eam dignitatem consequendam evocavit. Vixit omnibus charus; obiit omnibus desideratus. Sepelierunt eum primo loco in Urbis muro. Deinde in mediam Urbem transtulerunt in ædem Divi Felici Nolano Episcopo dicatam; quæ Idolorum Templum fuerat, & Sagarum domicilium. ANTONINUS Campaniæ, Picensinorum Civitate; patre fabro tignario ex familia Cacciutta ortus est. Stat ejus adhuc domus extra Urbem cum Cacciutorum insignibus. Ex Casinensi clade (Monachus ejus Ordinis erat) quam Zotho Beneventanorum Dux, fracto cum Romanis foedere anno 580. intulerat, Stabias fugam arripuit, divertitque ad ejus Civitatis Episcopum Catellum, quo cum inita sanctissima familiaritate, consecrato D. Michaeli Templo, felicissime vixerunt. Sæpe precibus a Surrentinis allectus est, ut Surrentum adiret, ibique vitam degeret. Cum vero a Catello discedere nollet, tandem, quoniam intellexerat D. Agrippini Neapolitani Templum Benedictinos Surrenti incolere, magis apud ipsum Benedicti nomen, quam Catelli consuetudo valuit. Quapropter Surrentum petiit, Bonifacium Abbatem adiit, in Cœnobium acceptus est. Bonifacius jam moriturus illud in primis Monachos deprecatus est, ut sibi Antistitem Antoninum sanctum virum deligerent. Quod post ejus cbitum libentissime facere libuit, atque ita, ut in Antonini moribus, atque institutis Monachi, civesque conquiescerent. Divinos labores summo studio aggressus est. D. Martino Turonensi Episcopo Templum dicavit, atque in marmore CHRISTI passionem sculpsit (erat enim in eo artis genere peritus) & in valvis collocavit. Terræ cultui incubuit, ne desidia, atque ocio torperet; vineamque in scopulo plantavit, quæ in fecundo agri solo non fuit.

Antoninus
Campanus.

Zotho:

Catellus:

D. Agrippinus.

fuiſſet uberior . Cumque ad ſummam ſenectutem ſanctiſſimam vitam vixiſſet , moriturus , ut Surrentinos hilares , ſidentesque relinqueret , ſuum iſſis patrocinium perpetuo promiſit . Et ut locum ſepulcro designaret deprecantibus , reſpondit , ut nec extra Urbem , nec in Urbe ſepelirent ; id quod huiusmodi interpretati ſunt , ut in muro eum collocarent ; ideoque ſepulcrum e regione Divi Michaelis poſuere . Obiit circa annum 625 . xvi . Cal . Martii , ſub Heraclio Imperatore , & Honorio Pontifice Maximo . Quem cum Campaniam affines transferre contenderent , non licuit . Et iure id factum dicebant Surrentini , quando Surrentinus civis jam factus diuturna habitatione Antoninus , eos heredes inſtituerat . Superſtitem puerum ex eius familia nomine Antoninum , Surrentini Campania evocarunt , & in Seminarii Collegio alendum cenſuere . Quam vero Surrentinorum fuerit acerrimus deſenſor , declarat in primis ſæviſſima Romoaldi , vel Sicardi Romoaldi filii obſeſſio anno 745 . , qui captis Cumis , & magna Apuliæ parte occupata , in Lucanos , & Picentinos irrupens , Surrentum delere deliberavit . Perterritus tamen Antonini Imagine , quæ nimium ſevera , & iracunda noctu in ſomnis apparuit , hominum amentiam triſtibus verbis arguens , militibus re communicata , non modo diſcedit , ſed Theodatan etiam filiam ad Divi ſepulcrum ductam , dæmoniorum furis agitatam liberavit . Singulis diebus hoc miraculo claret . Teſtatur Martyrologium ; *Apud Surrentum Sancti Antonini Abbat*is , qui e Monasterio Caſinenſi a Longobardis devaſtato , in ſolitudinem ejuſdem Urbis decedens , ibidem ſanctitate celebris obdormivit in Domino . Cujus Corpus quotidie miraculis , & præſertim in liberandis Energumenis eſſulget . Teſtantur multi mortales a dæmonibus obſeſſi , qui ea vident , ea audiunt , quæ abſque divini Numinis auxilio ullo pacto effici valerent . Meminit item Martyrologium Sanctorum QUANTI , QUANTILLI , QUINTILLÆ , MARCI , novemque iterum Sociorum , qui Martyrio in hac Civitate coronati ſunt . Sepulturas huc uſque reperiri non licuit . Ab hinc paucos annos eorum Templum reſtitutum eſt a Carmelitis ; eorumque ſit commemoratio xiv . Calendas Aprilis . Alia Tempa , & Cœnobia Civitati maximam addunt dignitatem . S . Benediſti Cœnobium in D . Renati , Eremitarum S . Auguſtini in D . Annunſiatæ . Dominicanorum alterum in D . Vincentii , alterum in D . Mariæ Caſarlani . Obſervantium , in D . Franciſci . Conventualium , in S . Euphemie . Carmelitarum , in D . Mariæ ejuſdem nominis . Capuccinorum , D . Mariæ portus ſalvi . Montialium S . Benedi-

Surrentina obſeſſio .

Energumeni Surrenti curantur .

Martyres Surrentini .

Tempa .

nedi in D. Pauli, & Trinitatis. Monialium S. Dominici, in D. Mariæ Gratianum. Atque ex his sacris Virginibus, adultiores ætate, & disciplina, Salernum, Capuam, alioque ad Moniales edocendas sunt evocatæ, qua ex re earum sanctitas, & prudentia dignoscitur. S. Felicis Templum, in quo præter Baculi, aliorum Sanctorum Corpora esse dicuntur. D. Petri Cappella, Abbatia, Episcopo Bovianorum addita, & Salvatoris, cui præest Decius Carrara.

DUCES, COMITES, PRINCIPES, PRÆFECTI.

Suos Surrentina Civitas sub Imperatoribus habuit Duces; diximusque Duces Neapolitanorum ibidem aliquando imperitasse. Innuimus in Ducibus Joannem Ducem, & Consulem annum circa 933. Surrentinos sub sua ditione habuisse, addiditque Leo Ostiensis, ab eodem Duce Surrenti S. Severi cellam Adelperto Abbati Casinensi concessam; & anno 1038. Guaimarium Salernitanorum Principem, Nortmannorum ope, capto Surrento, Ducem ejus Civitatis Guidonem fratrem constituisse. Occiso Guaimario a Salernitanis, Guidonem Nortmannos accivisse, Salernum recuperasse, & Gisulphum fratris filium, Principem constituisse. Anno 1071. Consecrationi Casinensis Ecclesiæ Sergium Surrentinorum cum Sergio Neapolitanorum Duce interfuisse diximus. Sed a Græcorum Ducatu, in quo Patriciatum sæpius intercessisse, veluti Amalfiæ, & Neapoli, non vereor, ad Longobardorum, & Gothorum Comitivam, Principatum, Præfecturam descendisse multis ex scriptis cognoscimus. Supra, Sergii Surrentinorum Principis mentio facta est. Habemus quoque ex antiquis Cavenfis Monasterii monumentis, Robertum Nortmannorum, Salernitanorum, Amalfitanorum, Surrentinorum, Apulienfium, Calabrenfium, atque Siculorum Ducem. In Basilii Imperio commemoratur Marinus filius quondam Domini Sergii, dudum Præfecti, & Forciorens Civitatis Surrenti. *Forciorem*, vocem barbaram, a supremo Magistratu non excludo. Comitibus, & Præsidibus Surrentini mentio fit, cum S. Tammarus e Lucrina civitate eo appulit. Hic quidem Romæ nobilibus natalibus ortus, populi iram fugiens, quod cum nutrice coisse falso credebatur, Puteolos venit ad Heliam quemdam Sacerdotem in spelunca degentem, a quo Evangelium edoctus est, & inter suos discipulos adscitus. Mox ad Lucrinam Civitatem rediit, in qua cum Marcellino, Erasmo, & Petro vixit. Inde Surrentum appulit, ubi a Comite non

S. Tammarus.

non benigne acceptus, in agrum Campanum divertit, ubi maxime colitur, extatque ejus nominis pagus. Ex Longobardis antiquis scriptis, hæc eruta sunt,

E V E N T U S.

Rogerus Auria. Triremes Surrentinorum. Surrentinos rei maritimæ studuisse, & triremibus fuisse usos, docent nos gesta Caroli Salernitanorum Principis, qui Rogerium Auriam classe invasit, in qua Surrentinorum triremes numerantur, quorum agrum Auria ante fuerat depopulatus; ad quem victorem Surrentini Legatos miserunt ficos ferentes, & ducentum Augustales (monetæ genus) ad caligas conficiendas. Muneris loco datum est Surrentum a Carolo Rege Alardo e Valleris, a quo optimum consilium acceperat; qui non accepto munere ad Gallum Regem rediit, sub quo merebat, ut scribit Collenucius.

Surrentum dono datur.

Marinus Capicius. Marinus Capicius Svevæ factionis defensor, cum multis Pisano- rum triremibus præesset, contra Carolum Conradini partibus susceptis multa damna Ænarîæ insulæ intulit, Surrentum, Stabias, aliasque maritimas Urbes cepit, Caroli classem Messanam usque insequens. Ait Panhormita, agro Surrentino pervasato, Alfonso Regem frequenter ingemuisse, crebroque per Caduceatorem oppidanos orasse, ne id ipsorum pertinacia committerent, quod postea ejus lenitate, & misericordia corrigi non posset. Bartholomæus Facius; *Post hæc Surrentum adiit, quod cum ad ditionem nullis terroribus, aut minis compelli posset, late populato agro, Puteolos rediit.*

A R T E S.

Piscatio, & navigatio ibi maxime viget; multumque utilitatis ex transportandis vinis, fructibusque percipiunt. Ex serico levissima illa texunt vela, mulierum ornamenta, quæ omnibus fere gentibus sunt nota. Architecturæ studio maxime tenentur accolæ, delineandarum imaginum curioli, quamobrem multi argentariam faciunt, qua in re excellunt.

MAS-

M A S S A .

C A P. XIII.

MInervæ promontorium, ab aliis Prænuffum vocari scribit Strabo, ibique Fanum Minervæ ab Ulyffe conditum. In vertice tamen Surrentino Minervæ Templum memorat Statius,

. . . vel quos e vertice Surrentino

Mittit Tyrrheni speculatrix virgo profundi.

Omnis siquidem tractus ille, Surrentinus dicitur. Cum autem Seneca scribat; Cum intravere Capreas, & promontorium ex quo, *Epist. 77.*

Alta procelloso speculatur vertice Pallas.

Et Statius,

Prima salutavit Capreas, & margine dextro

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Minervæ.

conicere licet, in montis vertice Templum Palladis positum, & nautas illi libare solitos periculo maris defunctos. Athenæum quoque appellari ait Strabo, quo finitur sinus qui κρατήρ dicitur, a Miseno. Athenæum quoque in Japygibus commemorat Halicarnasseus, qua Æneas in Italiam descenderat. Quamobrem Athenas in Italia collocari a Stephano arbitror, qui multas Athenas connumerans, ait; Πέμπτη Ιταλίας. Quem mihi locum aperuit Adrianus Turnebus in libris Adversariorum. Qui etiam alibi; *Erat in Campania Athenæum, promontorium Minervæ sacrum, ad verbum, Minervium. Cum Templo autem aliquid etiam oppidi erat, non enim sine tectis aliis solum, desertumque Minervæ delubrum procul ab hominum cætu exulabat. Et de hoc loquutum esse Livium arbitror, dum ait, in oppido Minervio duas portas, & muri aliquantum de cælo tactum, non aliquam Romæ partem designare, cum nunquam in oppida Roma fuerit divisa. Nomen quoque inditum Seræum, ob Sirenium domicilium a Plinio, Strabone, Pomponio Mela, aliisque Scriptoribus celebratum.*

Athene in Italia: Lib. 1.

Seræum.

MASSAM, hoc tempore dicimus,

Majores Massam dixerunt nomine, namque

Affluit omnigena commoditate solum.

Cunctorum hic etiam collecta est massa bonorum,

Ut merito hoc Massæ nomen habere putes.

Hoc nomine Neronis libertus appellatus est. Juvenalis,

Tom. II.

X

Paulus Porcellus.

Massa Neronis libertus. Satyr. 1

Quod

*Quod superest, quem Massa timet, quem munere palpat
Carus*

Bebium Massam dicit Plinius in epistola ad Macrinum.

S I T U S , P A G I .

Undique mari alluitur Massa, eminentiori quodam loco, & natura munitissimo. Quod oppidum olim non procul a mari constitutum, in amoenissimas valles, pagosque abiit, apricis tamen collibus perspicuos, & habitantium frequentia cultos, cum ad sexcentorum capitum census sit habitus. In ea parte, quæ præruptas, altissimasque Picentinorum rupes spectat, *Torque* pagus est, quippe eo fortasse a ceteris pagis, qui ad xxx. numerantur, torqueatur, ac flectatur paulisper iter. Non procul abest a mari contra tres pulcherrimas insulas Sirenas nuncupatas, triangulari grata forma intuentium oculis spectabilis. Theatrum quodammodo piscatorum, in quo selectissimos pisces expiscantur, & proverbio locus datus, *Gallorum* pisces, Gallos enim vulgo insulas appellant. Arce tuentur munitissima hi scopuli, editissimaque accedentes, ut undique tuto illuc divertere liceat. Ex hoc pago mare latissime patet, tractusque Picenus, Leucosia, Palinuri promontorium, & ora Calabriae. Inde cum ad litus accesseris, per vetustum Templum aspicias D. Petro Apostolorum Principi dicatum, marmoreis columnis erectum, undique depictum, vermiculato pavimento stratum, præcelsa turri communium, Abbatiae titulo ornatum. Fama quoque percrebruit, multos ibi religiosos viros ex D. Benedicti familia habitasse, loco, scilicet, ab hominum consuetudine remoto. Prope adjacet portus, atque insula, ad quam cives primo a Paschate Resurrectionis die, cymbis, phaselisque conveniunt, & comessantur, piscantur, marinos feniculos, aliasque odoratas herbas, quibus scopulus abundat, colligunt, & læti domum sacras concinentes Sanctorum preces redeunt. Curvos hinc, & amoenissimos colles adeunt, rivulis inter se distinctos, oleis, myrto, juniperis, laurisque natura confitos; inde vero ad litus sexcentis navibus percommodum, flante nimirum Aquilone; ab Austro enim, & Africo maximæ ibi excitantur tempestates, & appellatus *Angulus*, a cluso maris latere, & inflexi sinus curvitate. Maximam ibi Pelamides æstate cladem accipiunt, qui Neapolim devehuntur. Illinc ad *Neranium* progrediuntur, a Nerone fortasse dictum. Conspiciuntur eo litore antra, & subterraneæ

neæ cryptæ, Tiberio Neroni familiares, qui dum Capreis commorabatur, potuit & in iis locis ædificia extruere, vel potuere Neronis amici, & obæراتi. Ædificata ibi a Municipibus publico ære turris, ad Turcarum depopulationes propulsandas. Supra, mons, in cuius vertice Templum D. CONSTANTIO oppidi Patrono *D. Constantius.* erectum, quo oppidani, totaque vicinia Religionis causa mense Majo confluit, locum frumento, lignis, pabulo, laudatissimis fungis ex ferularum radicibus pullulantibus, & asparagis abundantem. Tres præterea turres Regis jussu nuper additæ, quæ insidiarum barbarorum speculatrices universam oram tventur, quarum una contra Capreas murorum altitudine, & longitudine quemque perterret; ibique olim Minervæ facelium erat, cuius adhuc reliquiæ videntur; & inventi nummi ærei, atque argentei, vasa item ex argilla artificiose confecta. Hinc ad vallem silva, & arboribus peramœnam descendes, Templique pervetusti ruinas reperies. Supra, TERMINUS pagus est, ob loci eminentiam, & in *Terminus.* utramque maris partem perjucundum aspectum. Inde per valles, & anfractus ad Massæ Urbis antiquas ruinas, quæ muro altissimo & expugnatu difficili, quo bellorum tempore cives se recipere valeant, publico sumptu instaurantur. Portum hinc adeas navigiis, domibusque ad aservandas merces refertum, aquarum perennitatibus navigantibus opportunum, maximo D. Mariæ Lubrensis Templo illustrem. Quocirca Massa Lubrensis a majoribus dicta, omnium ore, scriptisque nomen retinet. Mox ad magnam planiciem viridariis omnium pomorum generibus ornatam, civium habitatione frequentem pervenies. Ibi Episcoporum Basilica. Et *Episcopi.* Episcopus Lubrensis anno 1299. agit *pro redditibus contra vaxallos* in Aëlis Regum Neapolitanorum. Et anno 1343. *quod fere totalis redditus jurium, fructuum ipsius Ecclesiæ in vino, oleo, lignis, fructibus, victualibus, animalibus.* Et Episcopos reperi, F. Ludovicum; Joannem Baptistam Borgium, Hieronymum Borgium Petrum Marchesum, Jacobum Scannapeco, Nicolaum Castaldum Stabiensem, Bellonum Messanensem, Josephum Pharaonium... Messanensem, Joannem Baptistam e Palma, Laurentium Asprellam. Per acclives deinde vias, florentesque colles ad aliam planiciem conscendunt, in qua est s. AGATHÆ pagus. *S. Agatha.* Dulcissima ibi cerasa, quæ quoniam serotina sunt Neapolitanis munera servantur. In aliis pagis, fructuum copia, olei abundantia, singulares naturæ dotes. Tota regio non nubibus obducta, sed serena, lenissimis ventis perpetuo purgata, nivium non sentiens rigorem.

Oleum , Venafrano ab antiquis laudato præstat . Vinum Iene , odorum , ad vires convalescentibus confirmandas a medicis maxime probatum . Carnes vitulinæ , quæ Surrentino celebri epitheto laudantur , & ad lautissima convivia deponuntur , e Massa asportantur . Quisque vaccas nonnullas foetus tantum gratia enutriendas curat , tantaque inest rusticis foeminis industria , ut hyberno tempore in calidis tuguriis ad mare constructis eas recludent , foetum ex matris utero prodeuntem ipsæ manibus excipientes foveant , & diligentem ad incrementum usque curam gerant , & lacte solum enutrient . Autumni tempore peregrinarum avium sicularum , columbinum , turturum , turdorumque aucupio maxima est delectatio . Sed ingens Septembri mense coturnicum volatus , ut colles , arva , tella ipsa occupent , quas venaticis canibus , incensis faculis , lineis retibus prælongis arundinibus affixis , gregatim advolantes , incolæ noctu sectantur , & studiose persequuntur . Fert mare præstantissimos pisces , scopulique ostreis (ut Pliniano verbo utar) annotati . Sanandis morbis aquæ calidæ in arena saluberrimæ mensibus Quintili , & Sextili ad frigiditas articulorum , & membrorum affectiones perviæ . Tum aquæ potabiles ,

. . . . & e terris occurrit dulcis amaro
Nympha mari

C I V E S .

Mulieres ibi nativa simplicitate ornatissimæ . Viri , antiqua fide habentur ; mechanicis artibus additi , & mercaturæ . Prodiere ex ea Civitate Bernardinus Turbolus foelici , prosperaque fortuna ad negocia peragenda , & Prosper frater , qui ad Indos , & Æthyopes merces importandas curavit . Joannes , & Augustinus Caputi ad divitiarum culmina adveſti , Augustinus Regulus effectus , Brisegnam familiam matrimonio domui adscivit . Litterarum præterea studiosi , Leonardus Liparulus Jurisconsultus , Nico-teriensis Episcopus ; Hyeronimus Pisanus ex Canonico Neapolitano , S. Marci Episcopus creatus , Joannes Baptista Palma Massæ Episcopus , Joannes Vincentius Cancianus Regii Fiscii primum Advocatus , tum Consiliarius ; Cæsar frater ex Jurisconsultorum Collegio primarius , qui publicas administrationes in Foro summa cum sua laude gessit ; Anellus Turbolus , Mathematicis studiis insignis . Marcus Cancianus Medicæ artis peritia excellens ; & præ-

præclari Religiosi, Valentinus Casius Minimorum Generalis; & ex Dominicana Familia Erasmus Titianus, & Reginaldus acceptus. Liberalium artium amatores, poetices curiosissimi Portarelli fratres. Habuit summi ingenii virgines de Martino, quarum nobilitatem præter ea, quæ a Gabriele ex ea familia prudenti, atque optimo viro ostensa diximus, marmoreus lapis hujusmodi explicat,

Julia Martinæ nobili Massensi eximia formæ virgini pudiciff. moribus egregiis, & præstanti doctrina ornatiffimæ, & Laurentiæ sorori virgini honestiff. Quæ Parcarum invidia una heu adhuc immaturæ migrarunt, Carolus Martinus pius pater, ac sibi, Susannæque uxori jucundiff. & dulciffimis natis religiosiffime condidit. Viator CHRISTO nupifimus. Vix. An. Julia XVIII. Laurentia XIII. M. CCCC. LXXXVIII.

In re militari peritos protulit; Pyrrhum Monfortium, qui Vexillifer Caroli V. Imperatoris exercitu magnam sibi gloriam comparavit. Bernardinum ex eadem Familia virium robore omnium laudibus celeberrimum. Cæsarem Cacacem, qui ad Naupactum sub Joanne Aulriaco viriliter se gessit. Thomam Fontanam tractandis armis peritiffimum. Josephum Fontanam fratrem cohortium ductorem strenuum, qui Liburnica navigans in Lusitanico bello sub Philippo II. aquis submersus periit, Gigantem Persicum, armis inclitum. Addo & Scipionem Fontanam Thomæ, & Josephi fratrem, qui præter alias virtutes innumeras, Caroli V. Imperatoris imaginem in nummis delineando, illustriffimus in ea arte tota Europa habitus est. Nec summum Religionis studium in iis civibus prætermittam, quo Redemptionis montem erigere conati sunt ære publico conlato, auctore Nardo e Palma. Qui tantum accepit incrementi, ut etiam puellæ in matrimonium collocentur; & pauperibus sint subsidio, dum plurimis interim a miserrima Turcarum servitute redimendis incumbunt. Hoc quidem notatu dignum existimavi, nunquam hoc oppidum Regulorum servitutem promeruisse, Regii tantum dominatus æmulum. Neque omittam quod Appianus scripsit, cum Lepidus ex Africa, Cæsar Puteolis, Taurus Tarento solventes classe Siciliam invadere vellent, Appio circa Minervæ promontorium navigante, partem navium illis scopulis, partem hæsisse in brevibus, reliquam sine damno disiectam.

Lib. 5.

DE

DE CAPREIS INSULA

C A P. XIII.

*Caprearum
nomina.*

Capreæ insula Capriene *Καπιλίω*n dicitur Stephano , *Καπρία* Xiphilino , *Καπρία* Ptolemæo , *Καπρία* Juliano in Augustis ; Senaria Martiano , si tamen locus sincerus est , cum scribit ; *In octavo miliario Capreæ , Senaria dicta , & Telentea* . Capreæ quoque palus ante Urbem Romam , ad quam Romulus ab hominum oculis ereptus est . Capretæ , Asiæ gens . Capria , locus circa Pamphiliam . Capraria inter Italiam , & Corsicam , quam Græci Ægilon vocant , licet & castrum Caprariam habeat Gallia apud Gregorium Turonensem . Et Plinio circa Balearides , Capraria insula est . Gregorio Pontifici , Capricana insula juxta Majoricam . Apud Rutilium Gallum ,

*Processu pelagi jam se Capraria tollit ,
Squalet lucifugis insula plena viris .*

*Lib. 4.
Caprearum
descriptio .*

Hanc tamen insulam , quæ in mari Tyrrheno posita a Minervæ promontorio trium millium passuum intervallo determinatur , his verbis describit Cornelius Tacitus ; *Capreas se in insulam abdidit (de Tiberio loquitur) trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disjunctam . Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim , quoniam importuosum circa mare , & vix modicis navigiis pauca subsidia ; neque adpulerit quisquam nisi gnaro custode . Cæli temperies hyeme mitis , objectu montis , quo sæva ventorum arcetur . Æstas in Favonium obversa , & aperto circum pelago peramæna prospectabilia , pulcherrimum sinum antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verterit . Addit præterea duodecim ibi fuisse villas , & multæ libidinis speluncas . Eas villas Lipsius Deorum censet ex Svetonio , qui Capreis adsignat villam , cui nomen , Jovis . Duo habuisse oppida Capreas scribit Strabo , postmodum unicum . Et cum Neapolitani quoque Capreas occupassent , belloque amisissent Pitheculas , has iis Augustum Cæsarem reddidisse . Inter speluncas , una reliqua est , quam ingressu valde obscuram cernes , in lucidum deinde sinum definit , in quem superne aquarum stillicidiis , mare nimis delectabile redditur . Jacent in littore ædificiorum fragmenta , quæ Romanam Majestatem præseferunt , abierunt in scopulos crustatis piscium generibus habitatos .* THELONEM Capreis regnasse ait Servius in illud Virgilii ,

Thelo Caprearum dominus .

Lib. 7.

Nec

Nec tu carminibus nostris indictus abibis

Æbale , quem generasse Thelon Sebethide Nympha

Fertur , Teleboum Capreas cum Regna teneret .

Æbalem (scribit filium Thelonis esse , & Nymphæ Sebethidis ; & hunc esse juxta Neapolim . Thelonem Capreis regnasse , filium in Campaniam transisse , multisque populis subactis , imperium propagasse . Subdit etiam Theleboas , populos Capreatum fuisse . E Samo hi populi erant oriundi . Silius ,

*Theleboas .
Lib. 8.*

. . . . non antiqui saxa Thelonis

Insula

Pharum turrim , in qua lumina nautis prælucebant , ibi collocat **Papinius** ,

Lib. 3. filu .

Theleboumque domos , trepidis ubi dulcia nautis

Lumina nocti vagæ tollit Pharus æmula Lunæ .

Thelebidas , & **Paphias** insulas eadem esse ait **Plinius** . Inde facile **Theleboes** in hanc insulam commigrarunt . Græca ibi instituta reperit **Augustus** ; Græcoque loquebantur idiomate . Omnes fere **Tyrreni** maris insulæ a Græcis fuerunt habitatæ .

*Lib. 4. c. 12.
Capreensēs .
Graci .*

A U G U S T U S .

Augusti ætate insula floruit , quam cum **Neapolitanis** permutavit **Ænaria** data ; Sic enim **Svetonius** ; *Apud insulam Capreas veterrimæ Ilcis demissos jam ad terram , languentesque ramos convalluisse adventu suo adeo lætatus est , ut eas cum Republica Neapolitana permutaverit Ænaria data .* **Dio** extremo libro 52. ait in **Neapolitanorum** potestate antea **Capreas** fuisse , & aliquid nominis a **Tiberii** habitatione accepisse , & non procul a **Surrentina** continente , ad nullam rem utilem ; *Χρησὶν μὲν ἔδειν , ὄνομα δὲ τῆς νῆος ἐστὶν διὰ τὴν Τιβεριῆς ἐνέκνοιν ἔχουσα .* At **Strabo** , ab **Augusto** fuisse illustratam scribit ; quod & **Svetonius** expressit ; *Ampla , & operosa Prætoria gravabatur , & neptis quidem suæ Julię profuse ab ea extructa etiam diruit ad solum , sua vero quamvis modica non tam statuarum , tabularumque pictarum ornatu , quam xystis , & nemoribus excoluit , rebusque vetustate , & raritate notabilibus ; qualia sunt Capreis immanium belluarum , ferarumque membra prægrandia , quæ dicuntur Gigantum ossa ; & Arma Heroum .* Bellum adversus **Gigantes** campis **Phlegræis** in **Campania** confecit **Hercules** . Hinc de eorum ossibus fabula ad nostrum usque sæculum dimanavit . Qui & **Gigantes** vulnera lavisse in aquis **Puteolanis** , &

Caprea permutantur .

*Augustus
Capreas illustravit .*

Ossa Gigantum .

ex

ex eorum putore Puteolos esse dictos, veluti Puticuli Romæ; Strabo, & Dio scribunt. Cum causam valetudinis Augustus ex profluvio alvi contraxisset, Capreas quatrimum divertit, remississimo (ut loquitur Svetonius) ad ocium, & ad omnem comitatem animo. Ibi que Ephebos exercentes spectavit ludicra, lege proposita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu, & sermone uterentur. Habitus, ut Græci togam Romanorum, Romani Græcorum pallium sumerent. Hinc Fabulæ Togatæ, & Palliatæ, a Græcarum, & Romanarum rerum argumento. Incolis præterea a Neapolitanis redemptæ Capræ ab Augusto frequentes reddiæ sunt, cui negotio præfecit Masgabam e dilectis unum. Nomen, Afrum illum fuisse indicat; ejusdem nominis Massinissæ filium nominat Livius. Et quasi conditorem insulæ Κρισην vocare eum Augustus consueverat. Hujus Masgabæ ante annum defuncti tumulum (inquit Svetonius) cum ex triclinio animadvertisset, magna turba, multisque numinibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit,

Κρισην δὲ τύμβον εἰς ὄρω περιέμενον.

conversusque ad Thrasillum Tiberii comitem contra accubantem, & ignarum rei, interrogavit cujusnam poetæ putaret esse? Quo hæsitante, subjecit alium,

Θρᾶς φάτασι Μασγάβαν περιέμενον.

Cum ille nihil aliud responderet, quam cujuscumque essent, optimos esse, cachinnos sustulit, atque in jocos effusus est. Mox Neapolim trajecit. Vicinæ Capreis insula Απαραγόπολις ab Augusto appellabatur, a desidiæ decedentium illuc e comitatu suo. Non assentior iis, qui eo græco nomine easdem Capreas appellatas esse sibi persuaserunt.

T I B E R I U S.

An. ab V. C.
778.

Mundi 3995.

Lib. de vir.
illust.
Cur Tiberius
Capreis.

De Tiberio idem Svetonius sic loquitur: Peragrata Campania, cum Capua Capitolium, Nolæ Templum Augusti, quam causam profectiois protenderet, dedicasset, Capreas se contulit præcipue delectatus insula, quod uno, parvoque litore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Aurelius Victor de Cæsaribus. Adhuc dum Urbes, & conventus execratur, Capreas insulam quæsierat flagitiis obtentui. Quapropter Franciscus Petrarca, cruentissimo Tiberii ocio, famosam, & infelicem insulam appellat. A Dione vero causa profectiois in eam insulam

Iam hæc affertur , quod Liviam omnino a rerum publicarum administratione removit , rei familiaris tantum cura ei relicta . Qua in re cum deinceps molestia afficeretur , ne ejus offenderetur aspectu , Urbem deserens Capreas secessit . Quæcumque autem causa fuerit , cum edicto monuisset , ut ait Tacitus , ne quisquam quietem ejus interrumperet , concursuque oppidanorum disposito milite prohiberentur , perofus mancipia , & Colonias , omniaque in continenti sita , Capreas se in insulam abdidit . Et quoniam hanc insulam incolebat Tiberius , vocabatur Princeps a Sejano illo , qui plurimum sibi sumpserat auctoritatis , & seipsum Imperatorem hac de causa appellabat ; *αὐτὸν μὲν αὐτοκράτορα* (inquit Xiphilinus) *τὸν δὲ Τιβέριον νησιαρχόντινα εἶναι δοκεῖν* , Seipsum Imperatorem , Tiberium vero insulæ dominum prædicabat . Qui tandem non modo per Consules damnatus est scripta epistola a Tiberio ad Senatum , quippe conjurationis socios disposuerat , sed etiam omnem progeniem ad damnationem redegit ; ut etiam filiam ejus virginem a carnifice stuprari iusserit , atque occidi , ut jure videretur occisa . In ea itaque insula , a qua nunquam ab ipso absuerunt Vesularius Atticus , & Julius Marinus , qui e vetustissimis familiarium Rhodum eum sequuti , in Libonem insidiarum participes fuere , ut idem Tacitus scribit , ab Urbis oculis remotus , omnia scelera , vitiaque profudit , adeo vecors effectus , ut nihil de Rep. cogitaret ; adeo petulans , ut diceretur *Biberius Caldius Mero* (Plautinam illam vocem efficeret in Curculione *Merobiba*) adeo libidinosus , ut sedem arcanarum libidinum insulam dixerint , & ipsum , Caprineum , qui Venereos locos passim nemoribus commentus Paniscarum , & Nympharum habitu utriusque sexus pubem ad scelestissima quæque incitarit . Caldii nomen ad aquæ calidæ potum alludit , quo in deliciis utebatur . Et Thermopolia Romæ Cauponæ dicebantur , in quibus aqua calida venibat . Et Claudius noluit *ὑδὴν θερμὴν ποτῆσαι* . Sed quænam facinorosa tribuit Svetonius ? *Secessu vero Capreensî etiam Sellariam excogitavit , sedem arcanarum libidinum , in quam undiq. conquiriti puellarum , & exoletorum greges , monstrosique concubitus repertores , quos Spintrias appellabat , triplici serie connexi invicem incestarent se coram ipso , ut aspectu deficientes libidines excitaret . Cubicula adiicit plurifariam disposita , tabellis , & figillis lascivissimarum picturarum , & figurarum adornavit , librisque Elephantidis instruxit , ne cui in opera edenda exemplar imparatæ licentæ deesset .* Atque hujusmodi Capreas videtur consulto elegisse , cum

*Sejanus.**Tiberii amici Capreis.**Lib. 6. Ann.**Meracitas, & libido Tiberii.**Caldius, cur.**Thermopolia.**Cap. 43.*

Tom, II.

Y

iliud

illud animal lasciviæ sit symbolum. Joannes Baptista Egnatius in ea insula Tiberii luxuriæ, multas etiam cædes adjecit.

Sellaria.
Lib. 34. c. 8.
Lib. 3. epig.
112.
Satyr. 10.

SELLARIA autem, sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ fuerunt appellatæ. Idcirco Sellaria, domus aurea Neronis Plinio. Et Sellariolas vocat popinas. Martialis. Hinc a Juvenale dictum.

. . . . tutor haberi

Principis, Augusta Caprearum in rupe sedentis.

Cum grege Caldæo

Caldæum gregem, Magos, & Mathematicos, quos apud se alebat intelligens. Sellariolus, vel Sellarius, qui sedendo opus illud facit. Cellæ, dicuntur meretricum φουδαι ἰταλίων, ut Græcis αἴνυμα, teste Hesichio. In quibus cellis nomina erant præfixa meretricum, & Titulos vocabant. Juvenalis de Messalina,

. . . . tunc nuda papillis

Constitit auratis, titulum mentis Lyciscæ.

Spinthria.

SPINTHRIAS appellabat, quod scintillæ, & fomites libidinis essent. Græci scintillam σπινθήρα dicunt. Hæc siquidem Sabellici interpretatio. Quam Hieronymus Magius in Miscellaneis non probat, quid enim Spinthriæ cum favillis? Aliam quoque quorundam opinionem explodit, quibus sic dictos placet a Spynthurnice ave inauspicata, quam nostri Incendiariam vocant. Plautus Spynthurnicum dixit, de qua Plinius, & Aristoteles meminere. Censet ipse dictos a Græca voce σφιγγήρη, quæ ani musculum significat, quem in libello de veteri dissectione describit Galenus. Qui alibi de recto intestino loquens, σφιγγήρη, inquit, *constringitur*, scilicet. Et σφιγγήρη, compressorum habes. Confirmat idem Meletius in libro de natura hominis; & prostitutos sic dici ait. Turnebus. Ideoque Tacitus; *Tuncque primum ignota antea vocabula: reperta sunt Sellariorum, & Spinthriarum, ex fœditate loci, & multiplici patientia.* Primæ quoque teneritudinis, scribit Svetonius, pisciculos pueros vocabat, instituitque, ut natanti sibi inter fœminas versarentur, ac luderent, lingua, morsuque sensim appetentes, atque etiam quasi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulsos, inguini, seu papilla admovent. Spinthrias monstruosarum libidinum (idem auctor ait in Caligula) ægre ne profundo mergeret exoratus, Urbe submovit. Dionis epitomator Spinthriam vocat αεωπροεν κῶτα, hoc est, *stuprum passum.*

Prostituti.
Lib. 1.

Cap. 16.

Elephantidis libri ob-
sceni.

ELEPHANTIDIS lascivissimi libri, cum quo numerantur Phlænensis, Astryanassa, Cirene δωδεκαμήχαρος appellata, & Botrys, & Democharis, & Heliogabalus (adde impurissimum Petrum Aro-

ti-

tinum) flagitiosæ cupidinis inventores. Varia connubii genera commentus est Elephantis. Martialis,

Nec moles Elephanudis libelli.

Sybariticos quoque libellos his addere possumus, de quibus idem *Sybaritici libri.*
lib. 12. epigr. 97. quibuscum mollissimos etiam Musæi libros conjungit,

Musæi peticissimos libellos,

Qui certant Sybariticis libellis.

ab Hemitheone Sybarita scripti, de quibus Lucianus, πρὸς ἀπέ-
δαιτον; ἢ ὁ Κιναιδὸς Ἡμιθέων ὁ Συβαρίτης, ὃς τοὺς θαυμαστὰς ἡμῶν
νόμους εὐνέγραψεν. Quamobrem Claudianus in 4. Consulatu hanc in-
sulam Honorio obiicit, ut a terribis Tiberii moribus abhorreret,

. . . quem rupes Caprearum tetra latebit

Incesto possessa seni

Parthasii quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morige-
ratur, in cubiculo dedicavit.

Dum esset ibi Tiberius, piscatori cuidam, qui grandem mul-
lum sibi inopinanter obtulit, perfricari eodem pisce faciem iussit,
quoniam audacter per aspera, & devia insulæ ad eum advenisset.
Cum autem gratularetur piscator, quod locustam non obtulerit,
ne majori malo premeretur, eadem locusta lacerari imperavit.
Qua de re Julianus in Augustis; Δέχεται γὰρ αὐτὸς καὶ γραμματι-
στάντινα τῆτο ἐργάσεισθαι, Οἰμώζων μὲν οὐδ' εἶπεν, ἐν μονῇ ἦνοι δ' ἴε
(τὰς Καπρεῖας αἰνιττόμαχος) τ' ἄθλιον εὐλαία ψηχέτω; Fertur enim
ex hoc in Grammaticum quemdam admisisse. Ille vero (re-
spondit Silenus in solitudine insulæ plorans) Miserum piscatorem de-
fricando conficiat licet. Ibi etiam Carnificinæ locus erat, unde
damnatos, dum ipse adesset, in mare præcipitari jubebat, exci-
piente Claviculariorum manu, & contis, atque remis elidente cada-
vera, ne cui residui spiritus quidquam inesset. Plinius vocat Ca-
preas nobiles arce Tiberii. Josephus Agrippæ gesta cum Tiberio
Capreis fusius describit. Miror tamen quo pacto Capreenfes græ-
ce loquentes audiret, qui cum Romæ vetuisset, ne vasibus aureis
uterentur, & a quibusdam dubitaretur, an quæ haberent emble-
mata interdicta essent, & si latine id proprie significare non po-
terat, tamen quod verbum græcum esset, inferi edicto noluit.
Et Centurioni in Senatu testimonium dicere volenti non per-
misit. Et ipse, Monopolium in Senatu nominaturus, veniam
petiit, si verbo peregrino sibi esset utendum. Ante paucos annos,
quam Tiberius obiret Pharus Capreis terræmotu concidit.

*Lib. 18.
Tiberius
Græca lin-
gua odiosus.*

Vicesimo ætatis anno Caligulam Tiberius Capreas accersivit, & uno, atque eodem die & togam sumpsit, & barbam posuit sine ullo honore, qualis fratrum tyrocinio contigerat. Tacitus C. Cæsarem discedenti avo Capreas Comitem dixit, & Claudiani M. Silani filiam conjugio accepisse. Vitellius quoque pueritiam, primamque adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta. Et ipse Spinthriæ nomine notatus. Lucillam, & Crispinam Commodi sorores Capreas relegatas scribit Dio; quarum altera Pompejano viro insensa persuasit ut Commodum occideret, atque hujusmodi detecto scelere, virum perderet, sed res patefacta, interfecta est. Altera occisa adulterii causa. Alfonsus Rex Aragoneus cum Renato de Regno contendens, Capreas oppidum in insula ejus nominis situm (ut ait Æneas Silvius in Europæ cap. 64.) Tiberii quondam Cæsaris sive delicias, sive latebras dicere malis, tradentibus quibusdam oppidanorum recepit. Quo capto, reliqua insula, missis eo triremibus, quas tum habebat, absque certamine potitus est. Ad hanc insulam cum fortasse rostrata navis appulisset, qua pecunia ex Gallia Renato afferebatur, facti nescia, comprehensa, atque direpta est; *omnia jam Alfonsi felicitati permittente Fortuna*, inquit Facius.

Vitellius.
Spinthria.
Lucilla.
Crispina.
Alfonsus Rex.
ib. 7.

S T A T U S:

In ea insula Capræ civitas, munitissima arce, quam *Anacaprea* unus facile possit tueri, in qua ad ducentum capita; & Anacapreas oppidum in altiore rupe conditum, in qua ad ducentum numerantur, angusto, acclivi per gradus difficile ascensu, qui facilissimus accolis exercitatione redditus est, dum etiam onera portant. Ab *ἀνω*, supra scilicet, nomen habet. Hinc inde vagas habet habitationes, quæ ad Septentrionem vergunt. Accolæ, aut piscantur, aut conficiendis triremibus, navibusque incumbunt, quapropter Neapoli in Regio navali aptissimi habentur. Hac de causa impetrarunt a Regibus, ne ii, qui in eam insulam in exilium eiiciuntur Anacpreis noctu commorarentur, ne petulanter in mulieres sæviant, quas solas destituere mariti coguntur. Ceterum Capreenfes, & Anacpreenfes tantum inter se dissident, ut cum immunitates sibi a Regibus Aragoneis concessas, a Carolo V. etiam exposcerent, de Caprearum civibus conquesti sunt, quod ini-

Anacaprea
Anacprearum, & Caprearum dissensio.

inimicitias cum ipsis exercendo domos deturbaverint, vastarint agros, cymbas combusserint, multas item intulerint injurias, & in mari, quod in divisione ipsis contigerat, sæpius Acuum (quorum maximum numerum sale condiunt) piscationem usurparint. Petierunt præterea, ut quotannis Prætor in insulam mitteretur, quem de repetundis accusare liceret; quique jus in Anacapreis tribus hebdomadæ diebus diceret de iis rebus, quæ ibi evenerint, ne adimi sibi Prætoris potestas videretur. Ab omnibus vectigalibus sunt immunes. Armati quovis impune incedunt. Nunquam fidem violarunt Austriacis. In summa tamen egestate vivunt, superbia contententes, Turcarum prædonibus semper obnoxii, cum quotidie aut piscantes, aut navigantes in eorum servitutem incidant. Dum hæc scriberem, duo ex hac insula cives libertate donati, inter quadringentos ex aliis nationibus domum rediere ex Chio Insula Ægei maris, quo Florentini, Virginio Ursino ductore, quinque instructis longis navibus appellentes, & magna tempestate coorta, in altum regredi coacti, aliquot, qui jam in Insulam descenderant, reliquerunt, qui etsi acriter pugnarent, & Turcas, qui præsidio erant summa vi adorirentur, ac trucidarent; multitudini tamen, ac furori resistere non potuere, atque ita ad unum occisi, & triginta capita e corporibus abscissa, ad Turcarum Imperatorem missa sunt, qui graviter illud facinus tulerat, sed vindicta iræ flammam in suos restrinxit. Neque vero paucis cum militibus, navigisque in remotissimas regiones, & loca præsidio munita, Christianis quoque culta (in omnibus enim illis insulis Christianorum reliquiæ sunt) in ipsius hostium oculis, impetus faciendus est, ne inconsulto factum obiciatur.

Virginio Ursino.

N O B I L I T A S.

ARCUCII (quos aliqui ex Amalfitana nobilitate commemorant, & Capreis habitantes) & FARACII eam profecto Insulam nobilitarunt. Elifeus Arcucius Caprearum dominus, classis Imperatoris (Federici scilicet) præfectus, Magdalenam filiam Christophoro Constantio nobilissimo viro ex Germania advenienti collocavit. Panzellus Arcucius, plurimorum navigiorum dominus. Jacobus, Minervini, & Altemuræ Comes Reginae Joannæ I. Secretarius, Caprearum dominus, ab eadem Magnus Camberlanus creatus post Raymundum Balzium Soleti Comitem anno

Arcucii.

Faracii.

Elifeus Arcucius.

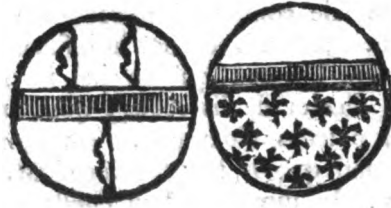
Panzellus

Arcucius.

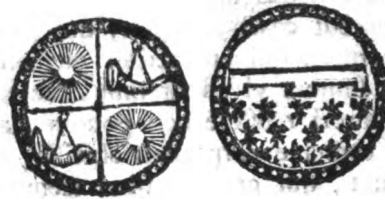
Jacobus Arcucius.

1375.

1375. Cum Maramalda quoque familia conjunctus: Nummos
 eudere licuit cum suis, & Joannæ insignibus,

alios quoque vel Regum familiares, vel Magistratus gerentes cu-
 disse nummos in Regno Neapolitano reperimus. Inter alios,
 Baucios,

& sic,

& Zurlos, sive Piscicellos, quorum unum Alfonso Piscicellus
 Lucii Dominus servat; & Caracciolos, vel Capicios, qui sub
 hisdem Regibus variis Magistratum honoribus florere, & Den-
 tices, vel Davalos.

Non

Antonium Vulcanum Lucanæ Justitiarium missæ, quem militem, & honorabilem fratrem suum litterarum initio appellat, & latino quoque idiomate subscribit, Jacobus de Capro. Earum litterarum exemplar, antiquam redolet simplicitatem, & bonitatem. Habes in ea insula nobiles præter Arcucios, & Faraces, etiam Strinas, ex qua familia Petrucio Strinæ, quem Maria Regina familiarem appellat, dilectumque ob servitia Regi Ludovico ejus conjugii præstita, multa concedit anno 1387. Et Ludovicus secundus, *Statutoriam fundici salis* Civitatis Salerni eidem concessit, quam a Joanna Regina acceperat, quæ nobilem appellat, anno 1390. Pudericos, Russos, Maczolas, quos ab Episcopo nobilitatem comparasse contendunt. Hi cum Spataphoris Neapolitanis matrimonium contraxere anno 1501. fuitque Viola Maczola. Anno 1423. Joannem Baptistam Caramanicum Caprearum arci præfecit Joanna Regina. Coemerat a Regia Curia Hieronymus Pellegrinus pagos S. Cipriani, & Ducentæ, ut ex Hugonis de Moncada tunc Regni Vicarii privilegio constat, anno 1528. cum eodem anno Caprearum insulam ab eadem coemit, vendente Philiberto de Cialon etiam Vicario, qui in privilegio hæc asserit. *In recompensam servitiorum vestrorum fidelissimorum, qui ultra quod mutuastis Regiæ Curie magnam pecuniæ quantitatem, & subvenisti Regio exercitui de multa frumenti, & farinæ quantitate, sine quibus hæc magnifica, & fidelissima Civitas minime conservari potuisset contra obsidionem exercitus Ligæ, non cessastis, nec cessatis dies, noctesque insudare pro rebus omnibus tangentibus statum prædictarum Majestatum, & conservationem exercitus prædicti fœlicissimi Cæsareæ Majestatis, & dictæ Civitatis Neapolis, non solum pro rebus bellicis, & expellendis inimicis, sed etiam pro extirpanda peste, iis, & ex aliis justis causis mentem nostram digne moventibus, & inducentibus, damus, & donamus, &c.* Comitatus titulo eum Rex in ea insula insignaverat, quo frui mors vetuit. Diplomatis verba virum illustrem Hieronymum, in Neapolitana administratione celeberrimum prædicant, qui & virtute, & dominio ad xxx. oppidis relicis, amplificavit.

E C C L E S I A C A P R E A R U M.

S. Constantius.

Divum Constantium majori in Templo, quod M.D. passibus ab Urbe aberat Caprearum, Patronum venerabantur, cujus Corpus Massæ servari plerique affirmant. Deinde Basilicam in Civitatem tran-

transulerunt, & D. Stephani nomine appellarunt . Major hæc Parochia . In ejus ædícula hoc legitur epitaphium ,

Philippus Maczola Capretanus Antistes , ac civis , Templique D. Jacobi Hispanorum Neap. major Cappellanus , lapidem hunc suis jam casuris ossibus vivens parari curavit . A.D. M. D. LXXXIII.

Ædes D. Laurentii , Salvatoris , Anelli , Joannis Evangelistæ , Severini , Vincentii . Joannis Baptistæ , D. Mariæ Scalæ , De commendatis , D. Antonii , Nicolai , Andreae de porta . Altera Parochia D. Petro instituta . In D. Sophiæ exilio multati conveniunt . D. Jacobi Templum Carthusianorum cultu nobile , pulchra turri munitum , ad D. Martini in monte Hermite Neapoli exemplar conditum , a Jacobo Arcucio , qui Cocnobio octingentos aureos singulis annis legavit , in quo D. Jacobi Joannis Evangelistæ fratris brachium visitur , ideoque fortasse D. Jacobo dicatum . Ibi hæc leguntur ,

Claudatur hoc tumulo Magnificus Dominus Jacobus Arcucius de Capre , Regni Siciliae Magnus Camerarius , Comesque Minorbini , & Altemuræ Dominus , sacri hujus Monasterii fundator , defunctus An. D. M. CCC. LXXXVI XXIII. Die Novemb. fœliciter . Amen .

Plasticum est hoc sepulcrum ad altaris dexteram . Ad sinistram lapis marmoreus cum hoc epigrammate ,

Jo: Nicolao Bernardi F. Arcucio ex veteri familia viro ornatiss. Romæ quo pietatis ergo LXX. annum agens ierit defuncto , Joannes Vincentius , & Jo: Baptista parenti opt. inier Gentiles Pos. An. Christi Jubilei M. D. LXVI.

Prope litus D. Francisci ædes , quatuorque fontes , quorum unus *Fontes .* *Maris aqua dicitur ; alius , Truglifons ; tertius , Aquaviva ; quartus , Aqua marocellæ ; & nuper ad meridiem , maxima aquæ scaturigo erupit . In Anacapreis ædes D. Mariæ Cetuliæ , quæ supra montem extructa . D. Mariæ Parochia . D. Annunciatæ , D. Nicolai , olim Parochia . D. Sophiæ , D. Petri , D. Joannis de Romeis .*

Anacaprea .

In Concilio Lateranensi sub Julio II. adscriptus est Reverendus Dominus Raphael Capretanensis Episcopus , nam Caprensis Episcopus in Africa est apud Vict. Uticensem . Et anno 1313. *Episcopi .* *Capri Episcopus , familiæ contra eum conjuratæ .* In actis Caroli Regis anno 1284. Venerabilis in CHRISTO Pater I. Episcopus insulæ Caprearum . Numerantur etiam Eusebius Angelus

Tom. II.

Z

Bar-

Barretta, Leonardus de Magistris, ambo Neapolitani Vicarii, Alfonso Sominus Hispanus, Philippus Maczola Capreenfis, Franciscus Liparulus Neapolitanus.

Donatio Caprearum.

Justinus Imperator confirmat donationem insulæ Caprearum factam a Flavio Justiniano avunculo Monachis Casinensibus, apud Leonem Ostiensem. Et Caprariam insulam in salo Neapolitano a Tertullo datam Beato Benedicto, cum eum ad Casinum invisisset, scribit Gordianus in vita Placidi, apud Surium.

DE INARIME, SIVE ÆNARIA, PITHECUSA, VEL PITHECUSIS, ET PITHECUSSIS.

C A P. XV.

Lib. 5. **C**Apreas, Prochytam, Pithecasas, Leucosiam, Sirenufas, & Ænotrides, partes esse continentis avulsas affirmat Strabo. Cumque dixisset ab Æschylo Rhegium esse dictum quoniam terræmotibus Sicilia a continenti fuit abrupta, & *ρήγνυσθαι* rumpi significat; mox addit, *ἔτι δὲ τῶν κατὰ τὰς Πιθηκῶνας, καὶ τῶν προσηγῆσθαι ἀπὸ τῆς ἡπείρου ὑπάρχειν καὶ τὸτο συμπλέων;* Sed, & Pithecasas, ac opposita continens habent, quibus probabile reddatur Sicilia hoc evenisse. Philostratus in Imaginibus, cum de insulis loquitur, post descriptam Inarimem, quam tutam dicit, natura munitam, fluidam, & verticem omnia speculanti Neptuno atollentem; & Prochytam, supinam, feracem, piscatoribus, & agricolis habitatam; geminas contiguas appellat insulas, a pelago in medio scissas, idque Europam quondam circa Thessala Tempe esse passam. Et ut apertius de Inarime loqui assereret, subdidit ignem insulæ meatus subeuntem, totam incendisse, ibidemque ignis amnes, asphaltum, & sulphur esse confirmat; tum præterea Giganti detruso, & ægre morienti insulam impositam, veluti Sicilia Typhonis. Montem, ex quo fulgura in Gigantem contorquentur a Dracone habitari, thesauri ejusdem custodem, scribit, & qui humo conditus erat. Tandem ad Balneas accedit, & auream idcirco fortasse nominat, pulchramque, & omnibus admirabilem. Fontibus etiam scatere partim liquidis, & frigidis, partim ferventibus; adeoque esse fluidam, ut & mari undas immitat. Accedit quoque ad Simias, dum enim Theatrum describit, & Regium puerum, qui ibi educabatur, in Hippodromo canes Meli-

Inarime.

Typhæus.

Meliteneses statuit ad orbem, & eas belligas. Hæc omnia Philo-
strato condonare possumus; a continenti autem fuisse abscissam,
veritatem statuendum relinquimus.

Arime dicitur ab Homero,

Arime.

Ἐαῖα δ' ὑπερσυναχθεῖσι Διὶ ὡς περιπυραίνῃ
Χαλκιδῆν, ὅτε κ' ἀμφὶ Τυφῶνι γένοιτο ἰμάσθη
Ἐν Ἀριμῶσι, ὅθι φασὶ Τυφῶνος ἔρρειται ἰσθμὸς
Terra autem resonabat, sicut Iovi fulmine gaudenti
Irato, quando circa Typhaum terram verberat
In Arimis, ubi dicunt Typhaei esse cubilia.

Et a Pindaro, qui ea, quæ in hac insula sunt, cum iis, quæ sunt
in Sicilia, Puteolano, Bajano, & Neapolitano agro commiscet,

Ἄλλ' οἶος ἀπλάτορ κεφαλαῖα θεῶν Τυφῶνα
Πεντηκοντακέφαλον ἀνάγκη Ζεῦ πάτερ
Ἐν Ἀριμῶσι φασὶ

Qualis immensum Iuppiter Typhonem
Quinquaginta moventem capita prostravit
In Arimia quondam

Ab Hesiodo, ἐν Ἀριμῶσιν didum est. Ex Pindaricis vocibus, ἐν
Ἀριμῶσι, & Homericis, ἐν Ἀριμῶσι, quæ præpositio Ionum est,
Inarimeæ dictionem confluunt. Sed contendit Erythraeus in in-
dice Virgiliana contra Plinium, & Hermolaum, ab Homero A-
rimem, non Inarimem nuncupatam. Arimorum nomine, aliqui
Syros intelligunt, & Callisthenes in Sarpedonio promontorio ad
ipsum Corycium antrum Arimos collocat. Sic igitur insula dicta
a populis, qui fortasse eam incoluerunt; vel a Simiis, quæ prisca
Etruscorum lingua Arimi dicebantur, quod probabilius videtur,
nam Pithecula dicitur, & Græci Πιθηκῆσι ἰσθμῶσι dicunt. Qua de
re sic Lycophron in Alexandria,

Arimi, popu-
li.

Ὅθεν Γιγάντων νῆσος ἢ μεταφρενοῦ
Θλασασαὶ καὶ Τυφῶνος ἀγρὶς δέμας
Φλογμῶ Ζεῦσα δέξεται μονάστολον
Ἐν ἣ Πιθηκῶν πάλμυς ἀφδύτων γένος
Δύσμορπον εἰς κκασθῶν ὠκίστην τόσον;
Unde Gigantium dorsum insula
Collides, corpusque Typhonis effert
Flamma fervens recipiet una cum nave
In qua Simiarum genus Deorum Rex
Deforme collocavit in eorum opprobrium.

Quam fabulam exprimit Suidas, aitque; Cercopes duos fratres
fuisse

Simiorum fa-
bula.

fuisse in terra (Lydia) omni deditos industriæ , cognomentum hoc adeptos ab atrocibus factis ; alter enim eorum pessulus fiebat , alter incus . Quæ mater eorum Memnonis cum videret , monuit , ut caverent , ne in Melampygam inciderent , hoc est Herculem a nigris natibus ita dictum . Xenagoram eos in simios mutatos scripsisse addidit ob improbitatem , & Pitheculas insulam ab eis accepisse nomen . Hanc Xenagoræ opinionem sequutus Ovidius ait ,

. . . . *sterilique locatas*

*Colle Pitheculas habitantium nomine dictas ,
Quippe Deum genitor fraudem , & perjuriam quondam
Cercopum exosus , gentisque admissa dolose
In deforme viros animal mutavit , ut iidem
Dissimiles homini possent similesque videri .*

Cercopes, qui Et Cercopes impostores Græci appellant , quales hi præcipue fuere (nominant aliqui Candaulum , & Atlantem) ab animalibus quæ κέρκωπ , idest caudæ motu blandiuntur ; unde κερκωπίων , *decipere* est . Plinius Ænariam appellat ab Ænea , & nomen Græcum ad dolia ex Creta refert ; Ænaria ipsa a statione navium Æneæ , Homero Inarime dicta , Græcis Pitheculas , non a simiarum multitudine , ut aliqui existimant , sed a figlinis doliariorum . Græci siquidem αἶνον , dolium dicunt ; & proverbii loco , ἐκ πίθου ἀνθρώπων , de iis , qui omnium rerum copia affluunt . Creta locus abundat , doliaque ex ea conficiebant , quemadmodum hoc tempore eadem creta non ad vasa , sed ad lateres , quibus Neapolitanæ Urbis plateæ sternuntur , conficiendos utimur . Atque in seopulo , qui Gigantis dicitur , ardentes fornaces figulorum usui extant . Stephanus Pitheculas scribit , pluresque insulas facit , Πιθηκώσται ; νῆσοι ἐπὶ Τυρρῶνισσῶν , οἱ οἰκότες , Πιθηκωσαῖοι .

Lib. 3.

Ænaria.

Pitheculas.

H A B I T A T O R E S .

*Eretrienfes
Ænasia ha-
bitatores .*

Hanc insulam ab Eretrienfibus fuisse habitam ait Strabo , in qua divites fieri videbantur ob agri feracitatem , aurique venas ; sed coorta inter eos seditione , eam deseruisse . Id etiam terræmotibus , & calidarum aquarum eruptionibus tribuit . Cumque murum perducendum curasset Hiero Syracusanorum Tyrannus , eos , qui missi fuerant , opus quoque desituere coactos esse scribit , & Neapolitanos insulam in suam potestatem recepisse . Subdit Fazellus , Hieronem non modo Ænariæ , sed omni Campaniæ fuisse dominatum , & Eretrienfibus , & Chalcidensibus ob sedi-
cio-

cionem inde expulsis, colonos e Sicilia transmisisse, qui Gerundam, oppidum ibi ædificarunt. Eosque Epomei incendio perterritos oppidum, insulamque deseruisse. Qui mons L. Marcio, & Sex. Julio Cos. deinde, Tito, Antonino quarto, & Diocletiano Imperatoribus ignem evomit. Alberti præterea primi anno tertio ad menses duos arsit, ut cum multa consumpsisset, in Pandatariam, Capreas, & Bajas confugerint qui reliqui fuere. A Julio Obsequente scribitur anno 663. ab V. C. ante CHRISTUM natum 89. Ænariæ terræ hiatu flammam exortam in coelum emicuisse. A multis proditum, Cumanos in hanc insulam appulisse, continentem haud multo post incoluisse. Hi tamen Chalcide Euboica profecti sunt, atque ita eisdem existimo cum Chalcidensibus ejectis ab Hierone, & cum Cumanis, qui Cumas deinde condiderunt, Romanorum quoque statio fuit. Appianus Alexandrinus ait, cum Antonius Libonis familiares moneret, ut eum e Sicilia evocarent, Libonem in ea navigatione ad Pitheculas, quæ nunc Ænaria est, appulisse, rogatumque esse Cæsarem a populo, ut Liboni litteras fidei mitteret. Pompejum quoque sequutum trajecisse in Ænariam cum multis selectis navibus, ipsum in vedum sexireme ornatissima, atque ita superbe Puteolos præternavigasse circa vesperam, hostibus inspectantibus.

Cumani in Ænariam.

Lib. 5. Rom. hist.

T Y P H Œ U S .

Totum maris tractum, qui Cumis in Siciliam usque procurrat, esse ignitum, & quasdam habere cavernas continenti finitimas, quales in Ætna cernuntur, scribit Strabo. Idcirco huic regioni Typhonem subiectum dicunt. Propterea quod Typhones Græci turbines appellant, quod Τυφών ventum repentinum, & verticem ex igne confatum significat, & Hesiodus tempestuosum flatum parentem Typhonem facit, quamobrem allegorice a Poetis pro terrenis vaporibus, & æstuationibus nomen usurpatum, cujus fabulam Hyginus planissime curiosos docebit. Æschiron in Ephessidis, ait in hac insula Gigantes in Jovem irruisse, idcirco eorum immania dorsa petris esse compressa. Timeus apud Strabonem, priscos illos multas de Pitheculis fabulas edidisse ait; collem Epomeum in insulæ medio situm per quosdam terræmotus incendia evomisse, & terram intermediam in pelagus ignes non paucos ejectasse; quodque telluris redactum est in cinerem, cum sublimius exhalet, Typhonis, id est ardoris in morem, rursus

Typhones allegorice.

*Lib. de Iside,
& Osiride.
Seth.
Bæbon.
Smy.
Isis.*

Osiris.

Nephtyis.

fus ut fulmen recidere in insulam; quæ cum in pelagus ad tria
 excurrisset stadia, non multo post regressa est, inde recursum ma-
 ris insulam immerfisse, atque ita ignem esse relictum. Hinc
 recondita illa, quæ Plutarchus recenset, eliciuntur, Typhonem
 Seth, Bæbon, & Smy nominari, quæ vocabula violentiam
 quamdam, & interpellatricem remoram, repugnantiam, retorfi-
 nemque demonstrant. Cum Isidem genitricem dicit, & in mun-
 do vitibili plenam materiam versari cum bono, puro, & ornato,
 & Platonis locum generationis, & recipientem subdit Hesiodum,
 dum prima omnia Chaos, Terram, Tartarum, & Cupidinem
 decernit esse, non alia sumere principia, quam hæc, & nomen
 terræ Iside permutare, Osiridi cupidinis, Typhone Tartari, ut
 in Typhonis fabula, chaos conceptaculum quoddam, & sedem
 universitatis positam cognoscas. Hinc inter Osirim, Typhonem,
 Isim, Nephtin concursus. Cum enim in materia incurrit Ty-
 phon extrema adoriens, ibi videur moesta, ac lugere, & frustra
 Osiridis amicitie partes emorientes, & abdere. Et jungitur con-
 nubio Typho Nephtyis, & furtim insinuat Osiris; ubi obitus,
 & vis perimens recensetur. Hinc etiam fabula illa, qua Mercuri-
 um ex eis Typhonis nervis pro chordis usum dicunt; qua do-
 cent concinnatam a ratione universitatem, ex dissonis partibus con-
 cinnam esse effectam, neque perniciosam sublatam portionem ejus,
 sed completam virtutem. Itaque imbecillis illa, & languida,
 cum flexibilibus membris confusa terræmotuum, siccitatum, ven-
 torum in aëre horrendorum, & fulminum opifex efficitur, pe-
 stiferis aquas, & ventos inficit, & ad Lunam sæpenumero re-
 currens, ejus splendorem denigrat, ut Ægyptii arbitrantur. Hinc
 umbram terræ Typhonem nuncupant. Hinc in Æthiopia Typhon
 ardet, & ejus insidie discutiunt madorem gignentem Nilum,
 eundemque inflant. Hinc etiam sapientiores Sacerdotes Nilum
 Osirim nominant, & mare Typhonem; & Osirim generationis,
 & seminis naturam; Typhonem contra quicquid squalidum, &
 igneum est, humiditati inimicum. Recondita hæc habes in igne,
 fremitu, ac sicca Æthiopiæ terræ natura, quamvis mare fluida.
 Habes eadem in Bajanis, & Vesuvini eruptionibus; habes in
 tota Campania, ut Typhonem non Ægyptium, sed Campanum
 appellemus. Quod si locis flammis eructantibus Typhonis
 miseria convenit, huic tamen insulæ dicatam scimus. Vir-
 gilius,

. . du-

. . . . durumque cubile

Inarime Jovis imperiis imposta Typhæo.

Et Lucanus,

. . . . ceu Siculas flammis urgentibus Ætnam
Undat apex, Campana fremens ceu saxa vaporat
Conditus Inarimes æterna mole Typhæus.

Et apud interpretem Apollonii lib. 2. Argon. Pherecides scribit,
Typhoni insulam Pitheculam injectam, *ἰσχυρῶς Πιθηκῶσαν αὐτῷ*
ἔπειτα δὲ αὐτῶν Φερεκίδης ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἱσπεῖ. Quem tamen,
Japetum Gigantem nominat Silius Italicus;

Lib. 12.

*Apparet procul Inarime, quæ turbine nigro
Fumantem premit Japetum, flammæque rebelli
Ore ejactantem, & si quando evadere detur
Bellæ Jovis rursus superisque iterare volentem.*

Ex Theodotio avert Joannes Boccacius Typhœum Titani, &
Tenæ fuisse filium, eumque antiquissimum Ciliciæ fuisse Regem,
& Osirim fratrem bello superasse, fabulanque ad ignes, qui e
teræ visceribus erumpunt, refert. Pindarus in Pythiis, Ty-
phœum *ἑκατὺτακάρων* Cumis, & Siciliæ tribuit. Addit Hesio-
dus in Theogonia ex ejus humeris centum Draconis capita exi-
isse, flammam emicuisse ex oculis, & suam cuique capiti vocem
fuisse.

DESCRIPTION.

Decem & octo millia passuum insulam circumplectuntur,
si littorales sinus metiri libuerit; si autem recta, quindecim.
Contineturque promontoriis, Locio, Sarillo, Acu, Cephaliono, *Promontoria*
S. Pancratio, Caballo, Marontio, S. Angelo, Pedoro, Falcona- *Ænariæ.*
rio, Scannello, Seni, Mancipio, Imperatori, D. Maria gratia-
rum, Scrophæ, S. Petro, Arena, Cornice, quæ summa cum
venustate in mare prosiliunt. Portubus, S. Angelo, Pansa,
Montano. Scopulis, Navi, Caruso, Formicula, Triglia, Scro-
pha, Gigante, & iis, qui proprio vocabulo Scopuli dicuntur
trans suburbium. Montibus, Epomeo in medio insula, qui ho-
die Mons S. Nicolai dicitur; altero proximo, quem Pontanus *Montes*
Abocœtum videtur appellare, in cuius vertice fontem scaterere *Epomeus,*
scribit ejusdem nominis, ab avium frequentia dictum, quæ ad *Abocœtus.*
eas aquas confugiunt, cum gelidorum fontium penuria insula la-
boret; in quo etiam frugum ubertas, & bonitas; Latina item
vina, & Caudacaballa, leviora, quam Sorbigna, & Græca.
Monte

Monte Custodiæ , in quo vigiles sunt continuo ad prædonum incursiones vitandas. Monte S. Angeli , qui fere peninsula in mare projicitur , & frequenti , & numerosa locustarum piscatione celebris est. Montibus , Tertiana , Capimontio , quibus amœna terminatur vallis , in cujus medio rupes nitro albescunt , & nitrolis fons dictus , cujus aqua natura decocta lina trium dierum spacio maturat , albumque reddit , ejusque potus ægris utilis , & ad habitantium pulchritudinem , & incolumitatem plurimum confert. Montibus , Belvedere , & Stabia , æris salubritate celebres , iis maxime utiles , qui pulmonis ulceribus afficiuntur. Montibus etiam , Marontio , Equitatu , S. Pancratio ab æde illi dicata , pulcherrima valle circumdato , phasianis , leporibus , cuniculis referto , castaneis nemoroso. Testa item , & Casacumano , quo Sibyllam divertisse , antiqui tradiderunt.

*Lib. 2. de bell.
Neap.
Descriptio
Ænaria.*

Oppidum sic describit Pontanus ; *ISCLA oppidum edito , atque adefo in monte situm , mari olim undique cingebatur ; nunc mole jacta , satis longo tractu insulæ conjungitur . Mons ipse brevi admodum a Prochyta freto dirimitur . Inde circum adefis rupibus ab meridie , occasuque mari sinuatur , stationemque efficit , qua parte post ipsam molem insula procurvato in sinum mari abluitur . Statio ipsa ab Euris , Notisque male omnino tuta a fluctibus . Ad ipsum autem oppidum accessus est peracclivis , maximaque e parte saxo cæso , atque excavata rupe manufactus . Munitiones igitur ita erectæ sunt uti tormentis æneis , & offensitari navium statio , & oppi-*

Ischia , quid.

*Lib. 16.
lib. 3. Dip-
nos .*

di porta , finitimæque illi quassari ædes possint . Atque idcirco ISCHIA , ut Volaterrano placet a Græca voce , quæ fortitudinem significat , dicitur ; & munitissimum locum Græca voce exprimi ait Jovius . Tum præterea Sophocles anchoram nominat ἰσχάδα , propterea quod navem retinet , apud Athenæum , licet ingeniosissimo Francisco de Petris , non ἀπὸ τοῦ ἰσχύω , robustus sum , sed ἀπὸ τοῦ ἰσχίος , Coxa , Ischiam dictam placet , & nobilissimam illam familiam a dominio nomen accepisse , ἰσχίον , nervum dici coxam femori colligantem , ait Pollux . ISCA , Dumnoniorum Urbs est in Albione insula apud Ptolemæum . Idem Pontanus scribit multos docuisse terræmotu aliquando a continente avulsam Ænariam , exesis rupibus , solo cavernoso , aridam , calidisque fontibus scatentem , & alumine abundare , quoniam intestina incendia nutrit . Scribit præterea , cum annis circiter centum , & sexaginta tribus ante sua tempora insula constitisset , provolutis ingenti magnitudine saxi , qua ad Cumanum litus

litus vergit , fumo , flammis , pulvereque immixtis , facto per agros impetu , & amoena regio effret vallata , Bartholomæum quemdam Perdicem , quem vulgus Pernicem appellat , Ligurum negociatorem , saxa fornacibus excocta in alumen dissolvit , eamque artem revocasse , quæ multis annis jacuerat , & quam ipse in Syria didicerat . Sed ISCIA , quoque Ænaria dicta est , & simul cum Pontia , Ænotrides a Strabone dictæ sunt ante Velliam maris Tyrrheni , quas a Volscis habitatas quoque fuisse scribit . Septem fere stadia scopulum ex viva silice ambiunt , ascensu per cuniculum difficillimo , vallo , ferreis portis , militumque Itolorum (& fere civium) præsidio custodito , quod Regiis arcibus videtur novum , Hclanorum præcipuum erga Reges fidei testimonium . Locus firmior ab Alfonso primo Rege Aragoneo , fossa , muro , tormentis est factus . Arcis Præfectus Vasti Marchio necis , & vitæ in cives habet potestatem . Omnes cives a Fiscalibus functionibus sunt alieni . Vicos habet Pansam , Fontanam , Testaceum , Baranam , Campagnanum , Cafanizzolam , Laceum , Forum , qui major ad octingenta capita continet , & munitior multis turribus in occidentali plaga , situ , fructuum , vinorumque copia , & aprico cælo , ceteris insulæ locis præstantior . Hanc aliqui laudem tribuunt S. Montano , & scopulis , qui D. Annæ dicuntur . Hinc Romam , & ad loca mediterranea vina asportantur .

Cives , vel quod ignis nimium sanguinem exiccat , vel quod insulanorum mores sectantur , proclives sunt ad injurias , atque homicidia . Et quamvis ut plurimum egestate laborent , nobiles ibi tamen multæ familiæ numerantur , Cossa , quæ & Salvacossa , (etsi Ammiratus sine causa dividat) quæ Petrum Belantantis Comitem habuit , qui pro Federico Rege Insulæ imperitabat . Atque inde plane constat ex Gallia hanc familiam eo se contulisse . Melusia ex Stella , alteraque Incerbera , Incorvera , Mansa , Navarra , Innarza ex Hispania , Torella , Capicia , Lambertta , Palagana , Afflida , Infrisca , Ruffa , Canetta , Scotta , Albana , Menga , Pescia , Amalfitana , Guarina , Martina , Pagana , quod Jacobus Paganus Neapolitanus ex Livia Infrisca liberos duxerit . Manotiam quoque familiam reperio , cum ex insulanis aliqui Cossarum , aliqui Manotiorum partes sequebantur . Vicerunt tamen Cossæ , Michaelè Duce , qui in insula plurimum poterat , quam cum Alfonso Rege repente adortus , in Regiam potestatem redegit anno 1423 . Ab antiquo Scriptore hæ familiæ in ea in-

sula nobiles numerantur; & cum Cossam non nominet, eandem cum Salvacossa eam esse familiam, proculdubio ostendit, Malphia, Turris, Pappacoda, Salvacossa, Papa, Calasirta, Barbara, Galatola, Manochia, Manus.

Folice.

Vinum.

Tota insula pomaria, & nemora, depiscæque prata cernuntur. Carduorum memorabilis copia, qui cineras gignunt. Gariophylorum silvæ; phasianorum, aliarumque avium aucupia; quadrupedum venationes. Auri fodinæ, de quibus fortasse Strabo loquutus est. Nigra arena, quæ Magnetem trahit. Ferri venæ in altissimis rupibus, quæ in insulam aditum prohibent. Undecim tota insula frigidæ aquæ fontes; quas frigidas appello, si trigintaquinque calidas, & medicatas proposuero. Lacus etiam erumpit, in quo præter piscium piscationem, folicas eo tempore, quo Martinalia celebrantur ad mille & quingentas occidere solent; quod avium genus eo tempore delicatius quam phasianorum, ob mirri, & lentisci pabuli bonitatem. Græcum vinum, quod ex ejus agro promitur, laudabile. Latinum, non contemnendum. Sorbignum ut aliquibus austerum, ita aliis delectabile. Substringens est, & levi punctione demulcet palatum. Et id quidem album, inquit Baccius, ac substantia vini novi instar mustea, aliud vero colore vermiculum, & aliud tenue. Primi vero meriti album habetur non aquosum quidem, sed in substantia illa crasscula, dulci, & delectabili, suctu quodam os, palatum, ac linguam contrahens; jucundo odore, & cum ingenito in ea crassitie per tenui spiritu, in quo tota hujus vini consistit virtus. Unde cum inter primaria vina, & olygophora antiquorum id recte dixerim obtinere mediocrem laudem; gratum naturæ est, ac stomacho, corroborans, & tamen cito descendens, ac nutriens, nec æstuat in hypocondriis, nec tentat caput, sed cito transit ad vesicam, & renes, & urinam provocat. Nec clarificandum vinum ex hac insula statuit, veluti fecere Medici Paulo III. Pontifice, nam totum hujus vini robur in ea matrice est, quæ *κρατὸν καὶ εὐμομα* dicitur, qua exempta, vini substantia exolefcit. Ligna quoque pauperibus laribus idonea mittit.

Anno 1305. Episcopo Isclano in Actis Regum Neapolitanorum conceduntur decimæ solitæ, licet introitus fuerint dimi-
nuti ob incendium, quo insula e terrenis visceribus Naturæ secreto vastata est. Anno 1310. percipit pro decima. In oppido major Basilica est, Templaque Trinitati, D. Nicolao, D. Annuntiatæ, D. Mariæ Turrium a Turra familia jam extincta, & D. Stepha-

phano dicata. *Ædes D. Mariæ Hortidonici* a loco, in quo sita est, quam *Constantia Caretta* illa inter primarias sceminas instauravit; via amplificata. A scopuli radicibus stadii fere longitudinis pons ad suburbium pertinet, quod *Celsa* dicitur, in quo *Cœnobium D. Mariæ Scalæ*, ubi ex *Augustiniana* familia ad xx. Sacerdotes commorantur. *Ædes quoque D. Mariæ Gratiarum*, quam *Franciscani* incolunt, & *D. Dominici*. Duo *Sanctorum Corpora* habere se affirmant, *S. Restitutæ*, & *S. Olivæ*, vel *Olivatæ*. Aliter *Martyrologium* decernit, in quo legitur, *Neapoli* in *Campania* *S. Restitutæ virginis*, & *martyris*, quæ *Valeriano* impetrante, a *Proculo* *Judice* in *Africa* varie torta, & in *navicula* *picæ*, & *stupa* referta, ut in *mari* combureretur imposita, immisso igne, cum in *incensores* *flamma* converteretur, ipsa in oratione spiritum Deo reddidit; cujus corpus cum eadem *navicula* Dei nutu ad *Ænariam* *insulam* prope *Neapolim* devedum, a *Christianis* magna *eneratione* susceptum est, & in ejus honorem *Constantinus Magnus* *Basilicam* postea *Neapoli* erigendam curavit. Quod sane ab *Imperatore* factum non esset, nisi corpus eo esset translatum. Condiderat autem in *Ænaria* *Templum* *Restitutæ Licinia* nobilis *matrona*, cum anno 257. xiv. *Calendas Junias* *Restituta* *Cipriani* *Episcopi* *Carthaginensis* *discipula*, in *Ponizario* ejus *patria* *martyrii* *palmam* consequuta, in hanc *insulam* est advecta. Quod vero ad *Olivam* pertinet, unam *Anagni* asservari scribitur in *Martyrologio*; aliam, quæ cum *Nympha* etiam *virgine* *Panhormi* orta fuit. *Divæ* *Restitutæ* *nundinæ* in *Ænaria* celebrantur. *Antiqua* *Epigrammata* in ejus *æde* leguntur,

S. Restituta.

*S. Restituta
Templum
Neapoli.
Licinia.*

S. Oliva.

D. M.

L. FAENI. VRSONIS

THVR. CONJUGI. BENEM.

TYCHE. LIBERTA. FECIT:

alfud,

MEMORIÆ. SAILUVIÆ. NAF. VILLÆ

FILLÆ. PIENTISSIMÆ. PARENTES

GEMINVS. ET. ARTEMIS.

item,

M. ANTONIVS. AVGVSTALIS. BATYLLVS

ET. ANTONIA. AVG. STÆIAISII. M. ANTONIVS

..... ICTERES. SIBI. ET. SVIS.

A a 2

BAL-

Nec habitatores Græci, nec Hieronis majestas, aut figlinorum creta, aut Typhonis fabulæ tantum gloriæ attulerunt *Ænariæ*, quantum attulere *Thermarum* perennitas, & medicatarum aquarum scaturigines, quarum maximam partem Julius *Jasolinus* Chirurgiæ doctrina peritissimus invenit, & instauravit. Nihil *therinæ* illæ a *Bajanis* differunt; fortasse aliqua ex parte, ob procerum cultum, superiores evaserunt. Debent plurimum *Neapolitani* *Jasolino*, cujus opera ad sanitatem tuendam, ad morbos depellendos, saluberrimæ aquæ patent. Debent aquæ *Francisco Lombardo*, qui eas, quas antea noverat carminibus illustravit.

Julius Jasolinus.

Franciscus Lombardus.

Fornellum.

AQUÆ igitur *FORNELMI*, quartanæ spuris, veræ, lieni, hydrophi, capitisque dolori medentur. *Hipocondriacam* affectionem, vel *Mirarchiam* incipientem sanant. *Calculo* laborantibus, & *apoplepticis* maximo sunt subsidio. *Vesicam* aperiunt. *Podagricis* sunt adjumento. *Nauseam* stomachi sedant. *Asmaticis* utiles, si tamen *parosismo* cessante, purgatoque corpore, aquas introjerint. *Aurium tinnitum*, *surditatem*, *vertiginem* tollunt, & *paralysim*. Quod si earum aquarum coeno utaris, tumores *pituitosos* expellit, *articularum duricies*, quæ reliquæ sunt ex vulneribus fugat, *frigidam*, atque *humidam intemperiem* removet. *Primam substantiam* tenuis habent *sulphuris*, *secundam* *nitri*, *tertiam* *salis*, *quartam* *aluminis*, & *quintam* *ferri*. Scatent ad *Da Petri ad Pantanellum* ex montis radicibus.

De quo balneo sic *Lombardus*,

Quartanæ confert, spleni, capitisque dolori.

Subvenit hydrophi, phlegmaticæque febrî.

Vesicam reserat; lapidem perfringit, arenas

Educit, prodest mirifice podagricis.

Omnia languentis stomachi fastidia sedat;

Furnelli a furni schemate nomen habet.

Fontana.

FONTANÆ; cuique plagæ hujus balnei aquæ sunt medicamento; & quasi miraculo quodam ex humanis corporibus ferrum eliciunt. *Hepati*, *pulmoni* prosunt, fractaque ossa mirum in modum trahunt. *Scabiem* purgant. *Capillos nitidos*, & *longos* efficiunt. *Corporum vires* restaurant. *Cohærent*, *refrigerant*, *siccantque*. *Argentæ minera*, & *aluminosa* cum *magnete*, *terræque* aliqua *salis parte*, & *nitrosa*.

Suc-

Succurrit plagis, ferrum extrahit impete magno,

Pulmoni confert, hepatis atque malo.

Consumptos reparat cito, prolongatque capillos,

Emundat scabiem, fragmina ab offe trahit.

CASTIGLIONIS; calidissimæ, ac lucidissimæ aquæ, quæ *Castiglio.* quamvis alio perducantur, diutius tamen, quam reliquæ calorem retinent, atque in ipsis crassitiem cognoscimus. Sulphur olent, minori spiritu, cum frigida fuerit aqua. Potu, & ablutione his utimur. Ebibitæ intestina purgant, renum obstructions aperiunt, urinam cient, lumbricos enecant, & remouent disenterias. Frigido rheumati, strumosis tumoribus, ventris profunt inflationi. Hepatis auferunt maculas, & omnia scabiei genera arcent. Aquarum, quæ Senis, Avinione, Pisis enascuntur vim retinere affirmat Baccius in libro de Thermis,

Languentem reficit stomachum, ut bene concoquat urgea

Morpheam humano vultu abigitque lepram.

Visum acuit, cor confortat, plagisque medetur,

Ventriculum solvit, provocat usque fame.

SPELUNCÆ, vel SCROPHÆ aquis, suo loco uti non licet, maris *Spelunca, vel Scropha.* enim undæ, in cuius margine positæ sunt, & nimia caliditas impediunt. Quibusque fluxionibus commodæ, nervorumque, & articulorum doloribus. Frigidis, ac flexiosis visceribus Vere præfertim, & Autumnæ aduersantur. Fœmorum, articulorum dolorem, tussimque sanant. In labro (tantum in iis caloris inest) iis utamur necesse est. Inter sulphureas quarto gradu calidas numerantur.

Alvum subducit, tussim, & nephridia pellit,

Arthritium, chiragram, ischiada, & podagram.

GURGITELLI, præclarissimæ a Medicis celebrantur. Sterilibus profunt sceminis. Consumpta fere membra reficiunt. Stomachum recreant. Calculum extrudunt. Hepati subveniunt. Scabiem explodunt. Cibi appetentiam revocant. Ferrum ex humano corpore extrahunt. Atque divinitus factum videtur, ut hisce aquis omnia fere mala curentur. Et quoniam in summa temperie sunt constitutæ, viscerum intemperiem moderantur, gracilia corpora pingua reddunt, & scirrosos tumores a lenta pituita exortos, propulsant. *Gurgitellum.*

Hepaticis prodest, a psora purgat, opeſcit.

Proritat, ferrum mirificeque trahit.

STOMACHI, cum aquis Gurgitelli conveniunt, puriores tamen *Stomachi.*

men, ac tenuiores quasi ex stillatorio deductæ. Stomachum roborant, phlegma vacuant, purgantque uterum. Post potionem ad uncias octo, nec dormito, nec aliud quidpiam bibito, aut edito. Biliofis (ut cum Celso loquar) mirifice profunt. Cum ex aquis Gurgitelli discefferis, iter ad dexteram faciens Orientem versus, alias reperies ex radicibus Epomei scatentes claras, pellucidas, gustatu dulces, & crassas. Antiquis vulneribus præsto sunt, aluminis vigorem præferentes. Morbo Gallico, aphritidi, sporæ, hepatis subveniunt, & potu, & ablutione, & fomentis.

Dentium.

DENTIUM, prædominatur aurum his aquis, ferrumque subsequitur, exilisque sulphuris vapor. Parva enim hujusce aquæ potio, nunquam liquefcere potuit, nisi aquæ chemicæ auxilio, salis armoniaci parte addita. Dentium dolori, gingivisque excarnificatis affert medicinam potu, & gargarizatione. De his aquis, hæc carmina,

Est & ad occiduam partem quæ vertitur unda

Languentem stomachum, quæ reparare valet.

Quique Orientales spectat calidissimus oras

Fons, dentem haud ulla parte dolere finit.

Fons quoque ad occiduam plagam conversus, ocellis

Prodest, & capiti mite levamen adest.

Quam vulgo, Sinigalla vocant, podagræ, atque dolori

Juncturæ, ischiadi præstat opem, & chiragræ.

Cajunæ.

COTTI, vel, CAJUNCARUM, ex uno erumpunt capite. *Æs*, chalcantum, sulphurque redolent. In petrosis rupibus coguntur, & ex quadam materia guttæ prorumpunt, quæ musco, licheni, vel pulmonariæ comparatur. Guttam oculorum, gingivarumque affectiones juvant, capitique fluxiones præsertim atque calidas. Visum, auditumque recreant. Astmaticis maximo sunt adjumento, curantque vulnera igne, aqua, oleo calidis, & bombardarum ictibus inflicta.

Confert affectis arthritide, pondera splenis

Aufert, inflaum, ventriculumque premit.

Ferri.

FERRI balnei aqua mediocriter calida, clara tamen, dulcisque, sulphur olens, quem odorem translata amittit. Potione, ablutione, & gutta est in usu. Et quoniam ferri naturam continet, roborat viscera, sanguinisque sputum cohærcet, quod omnibus ferratis aquis contingere scribit Avicenna. Hepatis, renum, vesicæ intemperiem moderatur; stomachum reficit, vomitionemque retinet, ictericam, hydropisum, nocturnas pollutiones, scabiem,

biem , & gonorrhæam sanat . Podagræ , paralyfi , rheumati , strumis , putridis ulceribus , articulis , flatui , spleneticis subvenit .

AURI. Aureæ quidem aquæ naturæ miraculo observatio- *Auri.*
ne dignæ . Cum enim fons plenus est , aquarum superficies au-
reo velo obducitur , atque ita ut totus fons auro pellucidus
conspiciatur ; tunc vero maxime cum aquæ Solis radiis verberan-
tur . Quod si quis balnei virtutem noscere cupit , auri virtutes
non ignoret .

ARGENTI. Prope Aureum balneum , exiguo fonte , nitidis ; *Argenti.*
dilucidisque aquis , Argenteum balneum est , quod argentea
quoque tela tegitur , & quæ in Auro insunt , in Argento esse
docti viri iudicarunt . Ea tantum re differunt , qua & industria ,
& naturæ actione differre coguntur .

CALE UMBRASCHI , saliens aqua , quæ illico veluti ex ru- *Cala umbra-*
pe præcipitat . Calida , lucida , dulcis , æris , aluminisque mixtione . *fchi.*
Capitis , nervorum , articulorumque morbos solvit .

COLATÆ , calidissimæ aquæ , quibus linteis abstergendis li- *Colata.*
xivii loco mulieres utuntur . In ipsis ova coquunt , glabrant sues ,
ceteraque conficiunt , quæ calida ad ignem aqua confici solent .
Quapropter caliditate excellunt . Excrementa nitida apparent , atque
ita aliquid æris ostendunt . Morbos frigidos , & humidos , oculo-
rum , aurium , capitis affectiones , tum in primis emicraniam , pi-
tuitamque expellunt . Paralyticis , epiplepticisque medentur . Fri-
gidas ex memoria superfluitates eiiciunt . Astmaticos juvant . Per-
petua æstate , tum regnante Canicula profunt . Si quæ mulier lac-
te caruerit , panemque in hoc balneo intinxerit , ederitque , lac
copiose provocabit .

SINIGALLÆ , odoratis aquis , lacteo colore , liquidi aluminis *Sinigalla.*
mixtione , etsi argillosa ibi terra , cinere , calce , gypso illita .
Non tantum adultis , viribusque valentibus , sed etiam puerulis ,
veluti balnea Gurgitelli , & Fontanæ , est utilitati . Pituitosos
morbos , nervorum , articulorumque dolores , membrorum contra-
ctiones sublevat . Nullusque morbus est ex busto ad pedes , quin
aut profus sanet , aut aliqua ex parte levet . Luto balnei ad
membrorum contractiones sanandas utuntur .

BAGNITELLI , exiguum profecto balneum , sed aurium sur- *Bagnitellum*
ditati præsto est . Cujus rei figuli quotidie periculum faciunt ,
cum accenso in fornacibus igne , sibilo , & surditate laborare
consueverint .

FONTIS RETIS , visceribus , renibus , & vesicæ est medi- *Fons retis-*
ca-

camento. Convulsiones, scabiem, lienis morbum sanat. Lentigines, impetigines, capitis, & stomachi dolorem, oculorum lacrimas, & egilopas aufert. Vomitionibus prodest. Phlegma soluit.

Deterget scabiem, nervos mollescere cogit,

Fit procul hinc capitis, fit stomachique dolor.

Constringit lacrimas, vomitum, pellique rigorem,

Phlegma liquat, gravidis est medicina potens.

Capitellum.

CAPITELLI, salsis aquis, sulphureisque secundo gradu calidis, quæ affectiones per cutem serpentes, & scabiem, impetigines, dothienosque apud Græcos, sanat.

S. Restituta.

S. RESTITUTÆ, calidas habet aquas exiccantes, & roborantes. Podagricis afferunt utilitatem. Inflationes hypocondriorum prohibent. Flatuosam congeriem, & ventris, atque uteri tumorem dissolvunt. Cholicos dolores repellunt, albasque humiditates in mulieribus purgant. Nemini hoc balneum, nisi Jafolino cognitum.

S. Montanus

S. MONTANI, calidum, salsum, pellucidum, cui sal, sulphur, æs dominatur. Articularum doloribus, colli præsertim, ischiadi, podagris, crurum tumoribus, stomacho est valde commodum. Crassos humores dissolvit. Intestinorum ventum fugat. Mulieribus, quæ abortum facere solent, uterum reficiendo, nimis familiare.

Cithara.

CITHARÆ balneum phræneticis, thenasmo, sterilibus mulieribus, capitis dolori, quartanæ nimium confert. Semine viros auget, & mulieres lacte. Convulsiones, anusque onus deprimit. Vomitionem provocat, alvumque ciet potione. Vires roborat, & Venerem excitat.

Tinesimum, sterilem, curatque phrenitida, spasmo

Succurrit, capitis hinc dolor omnis abest.

Quartanam delet, mammis lac, testibus auget

Sperma virum (juvenes quod faciunt hodie.)

Agno.

AGNONIS aquis ad litus calidis, salsis, & sulphureis. Scabiem, furunculos, pforam, impetigines, pellis asperitatem tollit.

Solicetum.

SOLICETI, porrenibus, & calidissimis aquis, Colatæ, & Gurgitelli similibus. Sulphureo odore, ferreo colore. Siccant vehementer. Morbo articulari, podagræ, renibus, asmaticis, ossium fracturis, scabiei, utilissimum.

Grado.

GRADONIS, tertio caliditatis gradu, sale, & bolo Armeno illitum. Calidis morbis sanandis efficax. Crurum tuberibus utile, eorumque pervetustis ulceribus. Dilatatis testicularum venis, di-

digitorum reduciis, scabrosis unguibus salubre.

S. ANGELI, efficacissime morbos sanat, qui ab aquis Ca- *S. Angelus.*
læumbraschi sanantur.

DOIANI, vel ULMITELLI, balneum secundo gradu calidum, *Doianum, vel*
tenditque ad tertium. Ejus origo nitrosa, cum aliqua salis gem- *Ulmicelli.*
mæ parte, & alumine, immixto chalcante; & bitumine, quæ
omnia optime in Stillatoriis dignoscuntur. Guttam frigidam,
stomachi rugitum, tinesmum, calculum, renum dolorem, oculo-
rum lippitudinem, anhelitus difficultatem, olentem animam,
spleniticos, cordis palpitationem sanat.

Arthritim pellit, lepram, stomachique rugitum,

Tinesmo prodest, iliacosque juvat.

Spiritui, lippis, quartanæ subvenit, artum

Dilatât guttur, diminuit lapidem.

Liene affectos παλμῶ κρᾶδ' ἰσὺς ἰᾶται

Præsto est pulmōni, e corpore phlegma fugat.

FONS NITROLIS, extremo Epomei ventre scatet. Et quam- *Fons nitrolis*
vis calida aqua, cum tamen frigerit, coquendis cibus, potus-
que usui commodior. Refrigerat viscera, quapropter mulieri-
bus optima corporis habitudo, quæ in illis sæpius lavant.

SUCCELLARIUM, balneum vesicæ morbo, urinæ ardori, cal- *Succellarium*
culo, tinesmo, lentibus febribus medetur. Lætitia, & animi
tranquillitati confert. Tussim expellit. Stomachum roborat, Sca-
biem sanat. Labiorum fissuras conglutinat. Dentibus, gingivis
prodest. Mulierum faciem purgat, livorem sanguinis, quem
verbera inducere avertit.

Tinesmo, intermittenti confertque τριταίη,

Vesicæ prodest, phlegmaticæque febrî.

Prolongat crines, & frigida membra resolvit;

Deiaget vultum, liberat a scabiè.

PLAGÆ ROMANÆ, quod non longe abest a Succellario, in *Plagæ Ro-*
hortis, qui fructuum, plantarumque amœnitate, Nympharium, *mana.*
appellantur; æris, ferrique mixtura. Aquis primo gradu cali-
dis, tantæ tenuitatis, ut cum alio transferuntur, subtiliores sol-
vantur partes, virtutemque amittant. Oculos juvant. Visus a-
ciem acutiorem reddunt. Crurum fracturæ conferunt, callum
fractis ossibus inducunt. Capillos decedentes, & dentes immobi-
les firmant. Vertigini, calculo, sterilitati, menstruo, asmaticis,
cordi, pulmōni, tussi, cholicis doloribus, hemorrhoidibus adest.

Tom. II.

Bb

Pi-

*Pituita confert falsus quam procreat humor ,
Prurium ex oculis tollere fama refert .
Lacrimulas cohibet , teneros confortat ocellos ,
Expurgat bilem , pectora laxa facit .*

*Cordi imbecillo robur mirabile præstat ,
Gutturis amplificat πνεύματος atque finus .
Tussim sedat , neve cadant firmasque capillos ;
Prurium , & crurum fragmina sanat aqua hæc .*

Nitrosum.

NITROSI , in eadem plaga balneum calidissima aqua . Scabiem , & prurium ab atra bile , & pituita proficiscentem sanat . Juvat renum dolores , & ictericos . Alvum ciet . Debilibus vires addit . Rheuma , & tussim removet . Genitalium quoque prurium explodit .

Phlegmate prurium fugat , aut ex bile μαλαίτη ,

Nephritis , tussis , sit procul hinc scabies .

Ventriculum solvit , consumptos recreat artus ,

Subvenit ictericis , rheumaticisque malis .

Saxum.

SAXI , semper incognitum . Alterum inter saxa morbo articulari frigido , alterum prope litus calido , idoneum .

Sunt duo , quorum unum gelida est medicina podagra ,

ἄλλο δὲ τῆς θερμῆς φάρμακον ἰλλόγιμον .

Horti Pontani.

HORTORUM Pontani ; potu renum dolores , ictericos , hypochondriacos sanat , atram bilem , impetiginisque arcet . Sunt & aliæ passim aquæ , aut inter vepres , & saxa , aut inter terræ aggeres absconditæ ; quarum aliquando , ut ceterarum virtus , alicujus industria enitebit .

S U D A T O R I A .

Castiglione. Medicinam multis morborum generibus in ea insula Sudatoria etiam afferunt . Sudatorium CASTIGLIONIS , inter antiquorum monumentorum parietinis . Ibi arcem positam fuisse arbitratur . Ex tribus rimis saxi copiosus fumus exit , qui suavem , & mirificam elicit sudationem , articuloꝝ doloribus , cholica , renibus , ictericis , matrici , stomacho , vesicæ , podagra , lienis , hydropisi , tympanitidi , paralisi , membrorum debilitati , cicatricibus , morphœæ , hepatis , impetigini conferens . CACCIOTTI , suave aluminosum , & bituminosum . Solvit reficiendo tumores , qui ex phlegmate enascuntur . Obduratos articulos , & lienem sanat . Flatum excutit . Mirarchiam , tympanitidem , cholicos do-

dolores levat. Sudatoria in Valle Negropontis, vetus adhuc nomen Eubœæ retinente, cum ibi Cumanos habitasse, & antiquarum vocum usu, & dirutis ædificiis, non sit dubitandum. Plures in hac valle oriuntur aquæ, quæ horribili fonitu audientes perterrent. Articulis, nervisque contractis, & phlegmati efficacissime profunt. FRASSI, tribus locis, suavi, & moderato calore, haud a superioribus differt. COTTI, a vetula quadam in vinea inventum, antiquus auctor scribit. Crurum fracturam, ventris, & lienis inflationem, stomachum, hydropicos, ischiadam, podagram sublevat. S. ANGELI, spasmo, stomacho, paralyfi, scabiei, crurum ulceribus, surditati, epiphoris, renibus, calculo, lienis est medicamento. BARANI, vel TESTACEI, suavi, & moderato calore, fumo non nimis molesto, quamobrem, veluti alibi contigit, ægri non intermoriuntur. Calefacit, & emolliit, inter terrarum Orbis sudatoria celeberrimum ad membrorum duriciem expellendam. Ictericis, mulierum doloribus, interioribus ulceribus, hydropisi, tympanitidi initio, cruribusque medetur. TESTÆ, exiguo loco quinque inter exesas rupes, quæ ab ignis conflagratione, Crematæ, dicuntur, terrorem oculis incutiunt. Alia duo præterea ad D. Hieronymi ædem; quibus tamen ob locorum difficultatem uti non possumus.

*Frassum.
Cotsum.*

S. Angelus.

*Baranum, vel
Testaceum.*

Testa.

A R E N A T I O N E S.

Accedunt arenarum medicamenta. Inter Giganteum scopulum, & Crematas ad D. Petri montem, quo ægri descendunt, Arenationis exiguus locus est, calido solo, & secundo gradu sicco; salsa, sulphurea, & aluminosa materia. Discutit, solvit, roborat. Nervis, cerebro, articulis, phlegmati confert. Frigidas affectiones solvit. S. RESTITUTÆ celeberrima Arenatio, antiquis incognita, a Baccio ante Jafolinum laudata. Collecta saburra, aut corpori, aut corporis partibus aptatur scrobs; quæ tamen altiozem trium pedum profunditatem non excedat. Quod si profundius effodere volueris, scatet aqua, & saburræ usus nullo modo proderit. Sed ne calor nimius impediatur, linteo corpus obvoluito, sepultis usque ad cervicem humeris, si morbus id postulaverit. Æstas saburræ commoda usque ad Cuniculæ initia, mane tribus horis post ortum Solem, totidemque ante occasum vesperi. Quindecim diebus si semel die arena obrueris, si vero bis, septem. Quod si initio ægros exanimet,

S. Restituta.

Bb 2

ar.

argumento plane est jam adesse salutem. Artriridem ; podagram ; cardiacam , elephantidem , contractos nervos , tumorem , uteri inflationem , ischiadam , hydropisim sanat. Sub GRADONIS balneo , arenatio est , quæ balnei utilitates affert. S. ANGELI arenatio longitudinem centum passuum , latitudinem vero novem continet. Alibi moderate calida , alibi vero pedes urit , D. Restitutæ arenationi non absimilis. Potuit ne ad Neapolitanorum commoditatem Natura ditiozem insulam producere?

H I S T O R I A.

Pisani. Anno 1135. sub Lotario Imperatore a Pisanorum classe Amalfis, Ravellus, & vicina oppida capta sunt, cui tamen Frattâ Ravelli arx mirifice resistit. Deinde Ænariam populati sunt vi. id. Decemb., sequenti anno Romam rediere. Anno 1299. Carolus II. Neapolitanis præcepit, ut quadringentis militibus instructis, cum Rege Aragoneo filix viro (quem idcirco filium ipse appellabat) ad vastandam insulam Ænariam securibus, falcibusque accederent, propterea quod insulani ab ipso deficere non veriti essent. Anno 1328. in quadam hujus insulæ turri comburi maluit Joannes Caracciolus arcis Præfectus, cum insula defecisset a Federico II., quam aut deditionem facere, aut in hostium potestatem devenire. Ligorius filius eâ de causa multa ab Imperatore accepit beneficia. Circa ea tempora, cum pro Federico Petrus Salvacoffa insulam gubernaret, & in singula vini dolia, quæ inde Neapolitani exportare voluissent, singuli aurei essent decreti, quod nimis asperum iis videbatur, novem navium classe parata, insulam sunt aggressi. Tunc Petrus in quasdam, quas habebat naves, milites Siculos, qui in insula erant, conscendere jussit, & audacter hostes adortus, strenue eos in fugam impulit, quinque navibus, & magno captivorum numero potitus. Anno 1302 conflagrassè insulam duobus perpetuis mensibus scribit Collenucius. Ceterum tunc temporis a Sarra Columna Bonifacius VIII. captus est. Quæ prodigia Thonâs Costus diligentissimus Scriptor adnotavit. Anno 1382. Aloysius Dux Andegavenis cum provincix in Gallia Comitatum adeptus esset, in Regnum Neapolitanum cogitans xxii. longas naves præmisit, quibus aliquo pacto excitarentur ii, qui Joannæ Reginæ favebant. Cumque ea classis ad hanc insulam pervenisset, suburbium occuparunt, insulanis ad D. Restitutæ festum celebrantibus. Quapropter ut quisque ad suam

suam domum reverti potuisset , foedus ferere coacti sunt , pollicentes Andegavensium navibus tutam stationem , & comiteatum deinceps se duros . In eam insulam Alfonso Regem scribit Pontanus , ejectionis antiquis colonis , victorem e militibus , qui sequuti eum essent , Hispanis praecipue , coloniam deduxisse , arcemque illam munitissimam aedificasse . Catalanos nominat Panhormita , qui cum virginibus , & viduis Isclanis connubia copularunt ; ratus videlicet id , quod evenit , animos illorum deliniri , & conciliari posse prole suscepta . Ejus arcis , & insulae Praefeduram Lucretiae Alagnae demandavit , quam ipse adamaverat . Et cum ea Joannem Torellam Antoniae sororis virum substituisset , mortuo Alfonso , Lucretiae Torella insulam restituere noluit . Quam postea injuriam Ferdinandus ultus est . Sed multa detrimenta insulae Torella afferre conatus ; Regios milites , qui ibi praesidio erant loco expellere deliberans , multis proeliis eos lacessens , noctu diuque pugnando , nullum locum quieti relinquebat . Regii , etsi maximo conatu resisterent , quo tamen in statu Regis esset negocium ignorabant , nec suam ipsorum calamitatem illi nunciare poterant . Qua jam a Rege cognita , cum conventu habito , nullam subsidii rationem inveniret , unam enim tantum triremem in portu habebat ; Joannes Pous Admiratus , militum manum se in insulam expositurum dixit , atque occupato monte , qui mari imminabat , non modo ad hostium propugnacula accessurum , sed etiam arcem frumento muniturum , & obsidione suos liberaturum pollicitus est . Quocirca cum in triremem , duosque myoparones trecenti lecti milites conscendissent , noctu , maximo cum silentio ad insulam pervenit . Milites sub monte descendere iussit ; navigia illa tria ad Cajetam misit . Interim monte potitus duos ad obsessos misit exploratores , qui ejus adventum nunciarent , & statuerent signum aliquod , quo uno impetu in hostem irruerent . Exploratoribus ad Aragoneorum munitiones aditus non patuit , quas hostium copiae circumfederant . Itaque quid consilii caperet Pous nesciebat . Bombardae ictu , quem Torella exploderat cum arbitratus esset Pous , eum Regias munitiones incendere voluisse , celeriter triplici instructa acie , unam Fantaguzzo , aliam Oriolae strenuis militibus commisit ; tertiam , ne a se discederet , iussit . Quas in planiciem ducens , impetu repente facto , tantae fuit hostibus formidini , ut magnam cladem a paucis militibus acciperent . Et cum animadvertissent ab ipsis Regios numero superari , proelium redintegrare coeperunt , multisque illa-

Alfonso Coloniam ducit.

*Lucretia Alagnae .
Joannes Torella .*

Pous acies instruit .

Manus conferunt .

ihatis, & acceptis vulneribus, fortiter resistere. Obsessi, quod decipi hoc quasi fido proelio sibi persuaserant, continuere se.

Viktor evasit. Mox re optime cognita, ex munitionibus eruptionem cum omnibus copiis fecerunt, atque integri defessis militibus succedentes, hostem terga vertere coegerunt, ut multi se in mare præcipites dederint, multi salutem consuluerint in navigia conscendentes. Cum *Joanna, Ludovicus, Rodericus, Renatus.* Joanna, rescissa Alfonso adoptione, Ludovicum Andegavensem substituisset, gravissima sequuta sunt bella, mortuoque Ludovico, ad Renatum bellum translatum est; duravitque ea contentio usque ad Joannem Renati filium, qui Regno, atque Ænaria pulsus, cum in Galliam adnavigasset, non multo post febre correptus interit. Francisco Sccondito cubiculario Joanna Arcem Ænariæ commisit. In bello inter Aragoneos, & Gallos, Cajetani, qui a Gallis desciverant, suppetias a Roderico Davalo Moderisii Comite petierunt, qui a Ferdinando Isclæ præsidio præpositus erat, quando ad patrem se in Siciliam contulit. Antequam vero Davalus administraret, in civium potestate claves Urbis erant, quas Regiminis Consilarii (nunc Deputati) servabant. Hunc Rodericum appellat Jovius in vita Piscarii, sed Ignicum fuisse non est verendum, quem Ænariæ administratorem alibi dicit. Capta Neapoli a Carolo VIII. Ferdinandus ad Ænariam trajecit. Ubi cum portæ a Justo e Candida Arci Præfecto essent occlusæ, animi magnitudine, & virium robore, ei maximo terrori fuit. Omnes miseriarum reliquias ex Aragonensium gente in Ænariam convenisse tradunt historici, cum Federicus Rex Gallorum gratia Regno cessit; eundemque Federicum Vasti Marchioni insulæ curam tradidisse. Qui scribens deinde ut Gallis sese dederet, nohuit, semperque Federici insignia invicto animo retinuit. Non est igitur cur miremur Davalis tantum fidei semper Reges adhibuisse. Quam præclara in sceminis gloriæ monumenta? Pulsis Navarri opera Gallis ex Neapolitanis arcibus, cum sero advenisset eorum classis ad opem ferendam suis, infecta re, quam in animo habebat, Ænariam insulam aggressa est, ut Isclam occuparet, & Hispanorum classi, quæ ibi commorabatur, esset impedimento, atque opprimeret. Tunc Constantia Davala, quæ duos illos fratres Piscarium, & Vastium edidit summos inter maximos Duces, quam Federicus in arce reliquerat, Hispanos egregie defendit, & Aragonum vexillum illustri fide explicavit; atque ita, ut tantæ Fœminæ robor, & constantia Regium nomen amplificasse judicarent. Gratissimum se Philippus II. Ignico Piscariæ Marchioni,

nis, Cæsaris filii, Patrimonii jus, quod a Cesare Piscicello ejus nomine anno 1598. est receptum, & Ænariæ arcem majorum exemplo constitutam tradens. Vidit Ænaria Valti Marchionem, & Ascanium Columnam in maritimo proelio a Comite Philippino captos, quos Andreas Auria cum a Gallis defecisset, in hac insula reliquit, in qua uxores, & liberi erant. At Ariadenus Ænobarbas a Gallo dimissus, in Ænariam delatus, odii sui ad Nicæam (inquit Jovius) in Alfonso Davalum concepti, omnem acerbiter effudit, cum, nocturna descensione facta, undiq. insulam complexus, omnes prope incolas nequicquam in Abocœti montis culmina evadentes interceptisset, tresque præcipuos pagos Forium, Pansam, & Varanium vastasset. Ad quatuor milia hominum capta, hoc stratagemate, ut cum Christianorum classis præternavigaret, & a custodibus navæ interrogarentur, Quinam essent? & responsum, Auria; Turcarum classis insequens Auriam quoque exclamavit. Qua re decepti insulani, in hostium manus devenere. Sub Roberto Rege aliqui ex familia Cossæ ex hac insula Regiæ classi præfuerunt, quæ xxv. triremium erat. Cui etiam præfuerunt ex familiis, Maramalda, Judice, Amalfitana, præter Constantios Puteolanos.

Valti Marchio.

Ascanius Columna.

Philippinus.

Andreas

Auria.

Ariadenus.

Præfetti Regiæ classi.

In hac insula ortus est Fabius Orontius. Doctus vir habitus est, scripsitque Etrusco versu elegans opus, cui nomen, Europa. Illud in eo viro dignum est admiratione, quod posteris non ignorent, quod cum rivali in amore contendens, virginis cujusdam gratia, quam uxorem ambo ducere cupiebant, amicitia jura potius veneratus, quam petulantia fructum sequutus, amico suos condonavit amores, tulitque, ut virginem in matrimonium duceret.

Fabius Orontius.

Anno 1601. Dum Fratres Augustiniani in D. Mariæ Scalæ ædificarent, vas e creta ab ædificatoribus repertum est, quod ex auro erat ornatum, & D. Mariæ Annunciatæ imagine insignitum, in quo magnus aureorum nummorum numerus erat, in quorum una facie lilia, in altera eadem Annunciatæ imago sculpta. Sic reperiuntur thesauri cum vere adsunt.

Thesauri inventio.

PRO-

P R O C H Y T A .

C A P . XVI.

*Lib. de Urb.
Lib. 1.*

Prochytam, quam *πρὸ Σουκελίας* esse scribit Stephanus, Dionysius dictam asserit a nutrice Æneæ sic appellata, qui ad insulam Prochytam, & promontorium Epityches appellens, nomina ibi defunctorum mulierum imposuit, altera enim ejus cognata fuerat. Quod improbat Plinius his verbis, *In Puteolano sinu Pandataria, Prochyta, non ab Æneæ nutrice, sed quia profusa ab Ænaria est.* Et quidem *προχύτις*, profundere significat. Servius vero ad ea Virgilii verba,

Lib. 3. c. 6.

Lib. 9.

Tum sonitu Prochyta alta tremuit, durumque cubile

Inarime Jovis Imperii imposta Typhæo.

sic ait; *Atqui hæc insula plana est, sed epitheton de præterito traxit, nam, ut dicit Plinius in naturali historia, Inarimes mons fuit, qui terræmotu diffusus alteram insulam fecit, quæ Prochyta ab effusione dicta est, fundere enim est *ἐκχύνειν*.* Sic dictam ipse arbitratus sum, quod *προκίρτας*, jacet, ut loquitur Strabo, *πρόκειται ἴσος ἐν Προχύτῃ*, jacet insula Prochyta. Quod si altam appellat Virgilius, & Sannazarius,

. . . . Prochyta venit Eutychus alia,

id de præterito dixere, ut ait Servius, cum scilicet monti esset adjuncta, si Poetarum fabulam respexerimus. Quid si alta dicta est a contrario sensu, ut, belkum? vel quod æqualis fere mari jaceat, quod altum appellatur? vel quod in imo collocetur, & ima alta a Poetis appellantur? Ea, quæ Plinius ait a Servio citatus, hæc sunt; *In eadem oppidum haustum profundo* (loquitur de Epopo, vel potius Epomæo, & sic legendum apud Strabonem) *aliquo motu terræ stagnum emerfisse, & aliis provolutis montibus insulam exiitisse Prochytam.* Et ut Strabonis verba amplificet, ait etiam Siciliam ab Italia avulsam, Cyprum a Syria, Eubœam a Beotia, & Leucosiam a Sirenum promontorio. Dabimus fortasse locum Herculis fabulæ, ut Abylam in Mauritania & Calpam in Hispania montes (quos Columnas Herculis dicunt) perpetuo jugo conjunctos separaverit? Sannazarius id de Typhæo factum fingit.

Lib. 2. c. 88.

Ut nisu ingenti partes de monte reuulsas

Ænariam, Prochitemque altis immiserit astris,

Ac

Ac totum subito cælum tremefecerit iktu :
 Silius fingit Mimanta Gigantem in hac insula poenas luere ,
Apparet Prochyta sævum sortita Mimanta .
 Horatius cum Typhœo conjungit ,
Sed quid Tiphæus , & validus Mimas .
 quem Hesiodus unum facit e Centauris in pugna cum Lapithis .
 Deliciosissimam Pontanus Nympham Prochytam facit in Lepidina ,

Lib. 12.

Lib. 3. od. 4

. *Mergilline*

*Invideant tibi vel digitos Prochyte , Capriteque
 Nerine o formosa*

& , *Hunc juxta conjux Prochyteja incedit , & ore ,
 Et gestu spectanda , & piætæ tegmine pallæ ,
 Nexilibus Cochleis limbus sonat , horrida echinis
 Zona riget , viridique sinus frondescit in alga .*

Nec Apelles doctius pingere maritimæ Deæ vellem potuisset :
 Quod si asperam describit eam Statius ,

Lib. 2. silv.

Hæc videt Inarimem , illi Prochyta aspera paret .

& cultam hoc tempore admiraretur , & Inarimi non inferiorem
 cognosceret . Adeoque pulchram describit Juvenalis , ut pluris ,
 quam Romam fecerit ,

. *ego vel Prochytem præpono Suburæ .*

Erat autem Subura unus e septem collibus , auctore Festo . In
 origine gentis Romanæ hæc leguntur ; *Cumque comperisset ibidem
 Sibyllam (de Ænea loquitur) mortalibus futura præcinere , in op-
 pido , quod vocatur Cimbarionis , venisse eo sciscitatum de statu fortu-
 narum suarum ; aditisque fatis , vetitum ne is cognitam in Italia se-
 pelirent Prochyta cognatione sibi conjunctam , quam incolumem re-
 liquerat . Et post quam ad classem rediit , reperitque mortuam , in in-
 sula proxima sepelisse , quæ nunc quoque eodem est nomine , ut scri-
 bunt Vulcatius , & Aurelius Piso .*

D E S C R I P T I O .

Septem millia passuum insulam Prochytam ambiunt, ab Ina-
 rime vero duobus , Puteolis octo , Neapoli quatuordecim millibus
 abest . Plano in scopulo admirabilis , ut in ædium area , quas Cardi-
 nalis Aragoneus ædificavit , trocho commodissime ludatur . An-
 gusto oppidum situ , in quo ad septingentorum capitum census
 habitus est . Arce a Benvenuto Tortella delineata , a Joanne
 Baptista Cavagno Architectis , absoluta . Horti ibi celeberrimi ,

Tom. II.

Cc

Star.

Starzam vocant, *Vallis*, & *Piscarii extructi*. *Cineris*, *carduis-*
que adeo ferax, ut perpetuo commeatu Neapolitanos locupletet.
Feniculo quibusque anni temporibus *menfas ornat*. *Uvis*, *dulcio-*
ribusque ficibus, quæ præcoces esse solent, abundat. *Duplici*
littorali plaga nobilis, altera Occidentem versus (sanctum *Catholicum* dicunt) quo *insulæ commeatus deducti*, *hospitum*
diversoriis non carent; altera, quæ ad Orientem spectat (*Cornicella* appellatur) *piscatorum habitatione omnibus cognita*. *Ubi-*
que vero aquæ dulces ex arena erumpunt. Et *plumbeam are-*
nam in littore *Annanello*, quæ nusquam nisi in *Prochyta* repe-
riitur, tota cognovit Italia. *Phasianorum*, *Attagenumque* (*Fran-*
colinos nominant) *exercitius*, & *σολας* volantes ibi conspicias, ut
vesperî quando libentius pascuntur, in dimidio agri modio, in-
ter milii sata, ad tercentos *Phasianos pulcherrime pictos cernas*.
Qua de causa nemus quoque sardum tectum est, ne illarum
avium diminutio fiat. *Lepores*, *cuniculique* ad arenæ numerum
accedunt, *pisciumque piscatione ceteris nostris insulis antecedit*.
Urinatores, & *remigantes* habet *peritissimos*, & *senes*, qui *diu-*
turnam, & *beatam vitam degunt*, tanta cœli est *clementia*, tan-
ta soli illius salubritas. *Haud longius separatam* habet *insula sco-*
pulum, *Vivarium nuncupatum*, in quo *venatio vigeat olim*,
nunc vero agricultura. *Templa* in ea sunt *D. MICHAELIS* *Ar-*
changelî, quo titulo *Cardinalis Aragonens* decorabatur, *cujus o-*
bitum nuper, non tantum *insulani*, sed *tota Italia ægerrime tulit*,
tulitque Romana Ecclesia, *cujus administrandæ onus a Clemente*
VIII. Ferrariam profecto demandatum, *sanctissime*, & *prudenti-*
ssima gesserat. In ejus *Abbatiz locum* ab eodem *Pontifice Car-*
dinalis Bellarminus *suffectus est*, quem postea in *Capuanorum*
Archiepiscoporum numerum cooptavit, quo & se *abdicavit*; *vir*
doctrina, & *religione laudatissimus*. *Jura quædam in rebus ven-*
ditis, & *emptis* hoc *Monasterium* habebat sub *Carolo I.*
Templum D. MARGARITÆ, quod antiquitus in colle positum
ad venationis loca, ne *phasiani auferrentur*, intra *Prochytae mœ-*
nia ab *Aragoneo translatum*, & a *Dominicanis cultum*. *Nec*
contendant ibi ejus Virginis, & *Martyris esse corpus*, quoniam
Antiochiæ passam Martyrologium affirmat x. *Calend. Augusti*
Templum DIVI VINCENTII, in quo *etiam non incolunt*, *cele-*
brant tamen Dominicani. In *media insula ædes DIVÆ VIRGINI*
Annunciatæ sacra est, quæ olim *Metropolis erat*, *ibique Monia-*
lium Cœnobium institutum, quæ *Turcarum pertinaces inju-*
riam,

riam , Neapolim in D. Patriciae se contulere , ob cujus rei memoriam , *Monastile* , locus dicitur . Celebrabatur in ea æde Assumptionis dies festus , & iis , qui aderant , nuces , & vinum virgines distribuabant .

P R O C H Y T Æ D O M I N I ,

JOANNES E PROCHITA .

Joannem e Prochyta ejusdem Insulae fuisse civem , videtur innuere Franciscus Petrarca in Itinerario , cum ait ; *Prochyta est parva insula , sed unde nuper magnus quidam vir surrexit Joannes ille , qui formidatum Caroli Diadema non veritus , & gravis memor injuriae , & majora , si licuisset , ausurus , ultionis loco huic Regi Siciliam abtulisse , & quæ sequuntur .* Colennucius Joannem e Procula dicit , & Manfredi Medicum . At Fazellus in historia Sicula , Joannem Prochyta vocat , & Prochytae insulae Domini- Joannes e Prochyta .
Decad. 11.
num . Lapis tamen , qui ad molem Salernitanam positus , ne ab undis labefactaretur , a Marfilio Columna Archiepiscopo ad majorem Ecclesiam translatus est , civem fuisse Salernitanum , e familia Procida , procul dubio declarat ,

A. D. M. CCLX. Dominus Manfredus magnif. Rex Siciliae Domini Imperat. Frider. F. interventu Domini Joannis de Procida magni civis Salerni , Domini insulae Procida , Tramonti , Cajani , & Baroniae Pistilionis , ac ipse Dominus Regis socii , & familiaris , hunc Porcum fieri fecit .

Ubi Magni civis encomio , nobilitatem viri consideramus . Ea , quæ ausus fuit contra Regem , ostendunt profecto non Medicum , sed insignem , ac potentem Virum fuisse . Quid enim Medicus tantum audere potuisset ? Is quidem , cum male a Gallis Siculi acciperentur , ut maximam ab eorum cervicibus calamitatem averteret , cum Siciliae Proceribus egit , ut Petro Aragoneo Regi sese dederent , ad quem Regnum pertinere dicebat , quod Manfredi filiam in matrimonium acceperat . Cujus rei conficiendæ causa , Regem Petrum Joannes in Hispanias , & Constantinopolim Michaelem Palæologum Græcum Imperatorem adiit . Bis etiam cum Nicolao III. Pontifice Romæ egit , ut ad Petrum Regnum deferret . Cumque negotium diu distulisset , anno tandem 1281. Paschalis die celeberrimo , cum primum vesperi campana pulsa-

ta est (sic enim inter se convenerant) a Siculis arreptis armis, eadem hora, tota insula Gallorum facta est internecio. Vesperasque Siculas appellarunt. A Joanne id factum aliqui scribunt, nam ei Carolus Prochyta abstulerat. Aliqui, ad uxoris violentam pudicitiam referunt, quam graviorem injuriam appellat Petrarca. Magnus Cancellarius a Petro effectus est, & in Regno Valentiae Regulus, & Dominus Luxen, Benizzani, & Palmæ, ut scribit Zurita in historia Regum Aragonorum. In Roberti Regis Actis, Joannes e Prochyta miles appellatur, cum assentitur, ut Marino Cossæ Prochyta vendatur anno 1339. Ab Adinolfo, vel Adenulfo Joannis filio Salernitano, a quo ad Cossam familiam insula deducta est, quam permutavit posterioribus annis Alfonsus Davalus cum Presenzano, & Petra Bairana, assentiente Carolo V. Imperatore. Habuit fratrem Joannes Landulfum. Quæ nomina quoniam Longobardica sunt, a Longobardis Joannem originem duxisse scribit Ammiratus. Legimus etiam Thomam e Prochyta Caprearum, Ænarizæ, & Prochytae Dominum. Alterum Joannem e Prochyta Medicum apud aliquos fuisse commemoratum non negabo. Et semper Medicos hæc insula protulit, vivuntque hodie, mortuo doctissimo Salvo Sciano, Antonius frater, Joannes Baptista Gagliardus, Joannes Baptista Ambrosius.

Prochyta venditur Marino Cossæ.

Marinus, Cossæ.

MARINUS Cossæ, Stephani filius, qui in ea insula florebat, Camberlanus, Portulanus, Justitiarius Caroli I. classi Præfectus cum Liparim a Siculis ablatam recuperare studebat. Mauris etiam in insula Lotophagite (quam Zerbum vocant) classe opem tulit, quam a Roberto Rege petierant, inter eum, & Federicum bello intercedente. Ejus temporis Isclæ hoc legitur epigramma, ex quo ejus insulæ dominium, quod supra innuitus & ejus familiæ amplitudo maxime patet,

*Dux jacet hoc sælix tumulo vocata Beatrix
Cum nato Domino Isclano, Comiteque Marino.*

*Qui leget hoc metrum, sciat & sub marmore Petrum
Natum sælicis geniti dictæ Beatricis*

Hoc fieri jussit sælix Comitissa Beatrix

Tempore sub Petri, qui sedem VI. retinebat,

Pro quibus oreis, mortis qui jura timeris.

Joannes,

JOANNES, ex quo, & Ciccio Barrili Monderisii Comitis sorore, prodire Baldassar qui Joannes XXIII. in Pontificatu appellatus est, Marinus, qui Regni Marescallus reperitur anno 1398. Gaspar,

Gaspar , & Petrus sub Ladislao . Hujus nepos Gasparis filius , alter Joannes Trojæ Comes , in Galliam profectus , multa pro iis Regibus gessit , & sub Ludovico XI. & Renato plures honoris gradus consequutus , Senescalli præcipue in Provincia , tantum sibi , & familiæ laudis adeptus est , ut alii ex familia in Galliam profecti fuerint , qui præclare gestis rebus , familiæ ibi seriem confirmarunt , Duo summi Duces , & Marecalli in historiis celebrantur , quorum alter anno 1590. vivebat , alter Brisfacci Comitis nomine , maxima sibi parta gloria , obiit . Cum Nemursio Duce anno 1606. Neapolim Brisfacci Comes advenit , cui nihil antiquius fuit , quam de Cossis percunctari , & Petrum S. Agatæ Ducem , Joannem Jacobum , Joannem Thomam Vincentium , Scipionem fratres , Joannis Pauli prudentissimi equitis filios affines prædicare . In Cathedrali Ænariæ insulæ hoc legitur Epitaphium ,

Hic jacet corpus Magnifici Domini Joannis Cossæ de Iscla, militis Prothonotari, & cetera ; insulæ Procidæ Domini , qui obiit Isclæ anno Domini 1397. die 4. Aug. V. Ind. cujus anima requiescat in pace. Amen.

MICHAEL Petri filius , in quem insulæ ditionem Joanna Regina contulit . Mox Alfonsi partes sequutus est , quod Sergiano Caracciolo infestus inimicus esset . Ejus opera Ænaria in Alfonsi potestatem redacta est , dum duæ factiones essent in ea insula , ut supra diximus , idque intercisi pontis stratagemate , quo præruptus mons insulæ conjungitur , ut libro 2. Bartholomæus Facius scribit . PETRUS Michaelis primogenitus anno 441. quo pater obiit . Huic negocium facessivit Joannes Torella , de quo multa scribit Pontanus . Debuit plurimum Ferdinando Regi Petrus , qui Torellæ obsidione eum liberavit , & comteatu , & militibus juvit , & Torellæ militem Prochyta expulit . Quapropter hac Torella capta occasione , ad Andegavienses descivit . Prima tunc Regulorum contra Ferdinandum conjuratio defecerat , anno 1464. MICHAEL Petri filius a Ferdinando anno 1466. insulam accepit , qui jam ingravescente ætate sub Rege Catholico anno 1510. Petro filio , & Michaeli nepoti eandem dedit . Ex Lucretia Milana multos suscepit liberos . PETRUS ex quo , & duabus Carafis uxoribus altera Lucretia , altera Camilla Antonii Stilianii Principis sore , orti sunt ex prima Michael ; ex secunda , Joannes Jacobus , & Joannes Antonius ; qui singulari certamine ad portam Nolanam Fabricium Maramaldum jugulavit . MICHAEL , sub cujus postremo

Michael.

Petrus.

Michael.

Petrus.

Michael.

Pro-

Prochytae dominio permutatio facta est, ut supra innuimus. Cumque 180. annos in Cossarum Familiae potestate insula fuisset, tandem in aliorum potestatem deducta est, Vidit haec insula, passaque est tumultus illos, quos Alfonso I. mortuo, Joannes Torella violata fide excitavit. Vidit anno 1495. Ferdinandum, qui Carolum VIII. timens, sese in Prochytae abdidit; aliqui in Inarimem, dicunt. Vidit Ariadenum onustum praeda Surrentina, suos ipsius lares depopulantem. Vident hoc tempore Neapolitani deliciarum apparatus, qui terra, marique variis voluptatum lenociniis, omnium rerum copia proponuntur.

PANDATARIA, PONTIA, PALMARIA.

C A P. XVII.

TRes Tyrrheni maris insulae ante Campaniam; quas ita col-
Lib. 3. c. 6. locat Plinius; *Ultra Tyberina ostia in Antiana Astura, & Palmaria; adversus Formias, Pontia; in sinu vero Puteolano Pandataria, & Prochyta.* Varro hujusmodi quoque conjungit; *Hoc ita feri apparet in insulis propinquis, Pontia, Palmaria, Pandataria.* loquitur de avium peregrinarum adventu, quae quotannis trans mare in Italiam advolant circiter Aequinoctium autumnale, revolantque ad Aequinoctium vernum. Idque ita fieri apparet in his insulis, in quibus in prima volatura conveniunt, & morantur dies paucos quiescendi causa, idemque faciunt, cum ex Italia trans mare remeant.

PANDATARIA, quam, Ventum tenentem, vulgus appellat Pandateria etiam dicitur, & Pandetaria, sed Ptolemaei, Pandatoria. Sic cum Pontia a Strabone conjungitur, *πελαγία μὲν Πανδατάρια το καὶ Ποντία*, & e Spelunca se conspicuam praebere scribit. Utramque insulam Volcos incoluisse, & Romanos ibi quoque habuisse Colonias, scribit Livius. Et quamvis hac tempestate in solitudinem abierint, vestigia tamen antiquae retentionis, cujus memoriam servat Strabo, qui ait, *μικραὶ μὲν, αἰετῶναι δὲ καλοῦνται, parva quidem, sed bene habitata.* Sunt tamen aut illustrium virorum, aut Sanctorum Martyrum exilio illustres. In Pandatariam Augustus filiam Juliam relegavit, & nepotes, ut lanificium exercerent, utque in bona custodia essent, omni conatu evixus est, quanquam frustra, quippe omnibus stupris, atque

que flagitiis exponebantur, licet vini usum, & omnem delicia-
torem cultum ademerit. *Julia supremum diem obiit* (inquit Ta-
citus) *ob impudiciam olim a patre Augusto, Pandetaria insula,* *Scribonia.*
mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Dio
Nicæus subdidit Scriboniam matrem sponte eam esse consequu-
tam. Et eos, qui cum ea rem habuerunt, Julium Antonium,
qui spe Regni id fecerat, & alios illustres viros occisos esse, &
alios etiam in insulas relegatos. Idem auctor scribit populum pe-
tuisse ab Augusto, ut filiam restitueret, & illum respondisse, ci-
tius ignem cum aqua commisceri posse, quam illam restitui. Et
cum populus multum ignem in Tyberim coniecisset, nihil egisse,
licet eum postea coegerit, ut saltem eam ex insula in continen-
tem reduceret. Tyberius Cæsar in eandem insulam nunc A-
grippinam post viri obitum exilio multavit, quæ post flagra, &
grave oculorum discrimen, septem dierum inedia decessit. Nero
Cæsar Octaviæ uxoris consuetudinem aspernatus, eandem frustra
strangulare meditans, dimisit ut sterilem. Sed improbante divor-
tium populo, relegavit primum in Campaniam, deinde in insu-
lam Pandatariam. *Non alia exul fœmina visentium oculos* (idem
scribit auctor) *majorè misericordia affecit.* *Octavia.* Svetonius in Caligula,
Tiberium, ait, cum plurimis lacrimis pro concione laudato, fu-
neratoq. amplissime, confestim Pandatariam, & Pontias ad trans-
ferendos matris, fratrisque cineres festinasse, tempestate turbida,
quo magis pietas emereret, adisseque venerabundum, ac per se-
met in urnas condidisse. *Cap. 15.*

PONTIA ad portus fauces arcem habet, atque tanta habita-
tionis commoditate homines allicit, ut eam coloniam deducere
conatus fuerit Vincentius Staracius, cum in Urbe Neapolitana u-
nus ex sex Viris populo administrando incumberet, ne fertilis in-
sula, ex qua plurimum utilitatis capi posset, Turcarum latroci-
niis frequens redderetur. Sed cum inter Hispaniarum Regem, &
Summum Pontificem disceptaretur, utriusnam insula ditionis esse
deberet, ea subsequuta conventio est, ut alicui fideli viro con-
cederetur, qui tamen in ea nec sementes fieri, nec habitationes
ædificari pateretur. Quamobrem Parmæ Duci tradita est, qui
turrin tantum extruxit, in qua tres, quatuorve alii milites, qui-
bus ipse stipendium solvit. At vero Staracio idem locandam cum
censuisset, supremi ordinis edicto iussum est, ne Staracius ad in-
sulam accederet, sin secus faceret, xl. millia aureorum soluturus.
Missus ad turrin expugnandam Antonius Berrentius, qui Cajetæ
mi-

- Silverius Pontifex.*
Lib. 6.
 militariibus copiis præerat. Sed Parmenses bombardis eam tutati sunt. A Nerone ex Germanico nepotem in eam insulam relegatum, & ad voluntariam mortem actam, Svetonius scribit. In eandem Silverium Pontificem Theodoræ Augustæ præcepto a Belisario in exilium esse coniectum, ibique obiisse, quod Anthinum Constantinopolitanum Episcopum hæreticum recipere nolisset, scribit Paulus Diaconus. Quamvis Liberatus Diaconus, quem citat Illustris, Baronius, scribat eum Pontificem in Pataram Liciæ fuisse missum in exilium, deinde Episcopo illius loci agente apud Justinianum, Romam reverti iustum, & ab adversariis in Palmaria esse detentum, ubi fortasse Liberatum arbitratur Palmariam loco Ponticæ posuisse. Ibidem Nereus, & Achilles eam Flavia Domitilla, cujus erant Eunuchi, longum pro CHRISTO duxerunt exilium, deinde a Memmio Ruso capite cæsi, ut in Martyrologio; eodem tempore missus in exilium est in Pathmon insulam Joannes Evangelista. Flavia Coccejo imperante a Pontia revocata est, ut apud Eusebium in Chronicis, quæ postea Terracinæ cum Euphrosina, & Theodora, martyrii coronam adeptæ est. De Domitilla, hæc Hieronymus Paulæ navigationem Hierosolymam describens; *Delata ad insulam Pontiam, quam clarissima quondam fœminarum sub Domitiano Principe pro confessione nominis Christiani, Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium, vidique cellulas, in quibus illa longum martyrium duxerat &c.* Mira Paulæ pietas, quæ sanctarum martyrum tanto studio cupiit invisere domicilia. Duæ tamen fuerunt Flaviæ Domitillæ, altera uxor Flavii Clementis Consulis, Domitiani Imperatoris neptis, quam ille in Pandatariam religionis causa relegavit; altera ejusdem Flavii ex sorore neptis, quæ in insulam Pontiam extrusa fuit. Montanus martyr ex Romano milite CHRISTI athleta sub Adriano, & Leontio Consulari factus est. In Pontiam insulam missus, inde Tarracinam ductus plagas, & equuleum subiit, mox præcipitatus in mare, ab Angelis in Pontiam reportatus, ibique semivivus relictus, editis multis miraculis obiit. Sepultusque a Christianis in crypta quadam ad maris littus xv. Cal. Julias, Ponticæ Veneris sanum aliqui in ea insula prædicant, ejus tamen nominis Venerem non nisi apud Pausaniam reperi in Laconicis, ubi Pontiam, & Limeniam Venerem nominat, quasi marinam, & opportunam dixeris. Pontiam, & Isciam, Plinius Ænotrides appellatas scribit, & contra Veliam ponit. Decimas ejus insulæ Ferdinandi Carrasæ, & Lucretiæ Carrasæ solutas reperio anno 1520.

PALMARIAM, Martyrum palmis affluentem cernimus, quando de Anastasia in Martyrologio hæc leguntur viii. Cal. Januarii, *Anastasia.* Eodem die natalis S. Anastasia, quæ tempore Diocletiani primo diram, & imitem custodiam a viro suo Publio perpeffa est, in qua tamen a Chryfogono Confessore CHRISTI multum consolata, & confortata fuit; deinde a Floro Præfeto Illyrici diuina custodia macerata; ad ultimum manibus, & pedibus extensis ad palos, & circa eam ignis accensus, in quo martyrium consummarit in insula Palmaria, ad quam cum cc. viris, & lxx. sæminis deportata fuerat, qui variis interfectionibus martyrium celebrarunt. Ubi de duabus Anastasiis doctissime decernit Illustrissimus Baronius.

C A J E T A .

C A P . XVIII.

IN sinu Formiano Cajetam positam esse scribit Strabo, ab eodem sinu interjecto, vel curvo sic appellatam; *Καὶ μεταξύ δὲ κόλπον ἐκείνον (Lacones) καίαντες ὠνόμασαν τὰ γὰρ κοῖλα πάντα καίαντας οἱ Λάκωνες προσαγορεύουσιν; Quin, & sinum interjectum Lacones Cajattam (Cajeta usurpatur) appellarunt, quo nomine ii omnes civitates afficiunt. Cajatas autem, vel Cajadas vocant barathra, & fossas, in quas cadavera eorum, qui publico supplicio fuerant affecti, projiciebant. Thucidides in Pausania, καὶ αὐτὸν ἐμίλλισαν μὲν ἐν τὸν καΐαν, ὅπερ τὴν κακέρως ἐμβάλλειν εἰώθεισαν; proiecervunt in fossam, ut proicere maleficos consueverant. Et apud Helychium, καίαντα ὀρύγματα, foveæ subterraneæ. Sed quis hoc de Cajeta affirmabit, quem locum non supplicio, sed voluptati destinatum cernimus? Quis fontium carcerem, & non omnium delicias eam civitatem appellabit? Virgilius nominis causam affert, quam nec Strabo prætermittit,*

Cajata Laconum.

*Tu quoque littoribus nostris Æneia nutrix
Æternam moriens famam Cajeta dedisti.*

Cajeta nutrix Æneæ.

Quo loco Servius, hanc alios Æneæ, alios Creusæ, multos Aescanii nutricem arbitratos esse scribit; sed lectum esse in Philologis, in hoc loco classẽ Trojanorum casu fuisse concrematam; & hinc Cajetam ἀπὸ τῆς καίαν esse dictam. Et in illud Virgiliũ lib. 10.

Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Tom. II. Dd

Se-

Secundum (inquit) *suam opinionem dixit ; nam alii apud Cajetam dicunt exusta navigia , unde & Cajeta dicta est .* At Aurelius Victor lib. de origine gentis Romanæ , ait Æneam pervenisse in eum locum , qui nunc Portus Cajetæ appellatur ex nomine nutricis ejus , quam ibidem amissam humavit . Cæsarem , & Sempronium dicere , Cajetæ cognomen fuisse , non nomen , ex eo scilicet inditum , quod ejus consilio , impulsuque matres Trojana tædio diurnæ navigationis classem ibidem incenderint . Quamobrem ad *καίτην* potius alludunt . Diodorus *καίτην* postea *πορτυον* appellatum scribit , qui prius ab Æta , *Αἴτης* dictus fuerat . Sunt qui ab aliqua summi alicujus Ducis cæde Cajetam appellari dicunt . At cajationem , puerilem cædem significasse scribit Turnebus . Hinc Plautus in Cistellaria ,

Cajeta, ab exacta classe.

Cajatio .

Advers. lib. 26. cap. 22.

Ædificatio .

Æneæ adificia .

Quid tuam amicam times ne te manuleja cajet ?
Ejus ædificationem , si Solino credimus , apud Cosconium antiquum auctorem , ad quartum annum post Trojæ excidium referemus ; nec ab Ænea discedendum , quem omnem illam oram perlustrasse perhibent , & a gubernatore Palinurum , a *υαλκίνη* Misenum , a sorore Leucosiam , a nutrice Cajetam , ab uxore Lavinium Urbes ædificatas nominavit . Nescio quid de Dardanibus scribat Martialis lib. 10.

Non blanda Circe, Dardanive Cajeta

Desiderantur, nec Marica, nec Lyris .

Virgîi opinioni ad stipulatur Halicarnasseus . Strabonis plurimum apud alios valet auctoritas , qui Laconibus Oppidum illud tribuit ; sed quæ auctor ille dixerat , Formiis tribuenda sunt , quæ sic dicebantur ab optimo portu , quem Lacones Evormion dicunt , & ædificium loci Hormiæ dicebatur . Sic Stephanus , *Λακωνικὴν πορτυον Ὀρμίαις λεγόμενον . πρότερον δὲ τὸ ἑυαριον .* Cajetæ portum celeberrimum omnes auctores nominant . Opus Antonini Pii fuit apud Julium Capitolinum , sed restituisse Laconum ædificium arbitror , veluti & Tarracinensem quoque portum idem Imperator instauravit . Cicero de eo portu sic loquitur pro Lege Manilia ; *An vero ignoratis portum Cajetæ celeberrimum , atque plenissimum navium , inspectante Prætoris a prædonibus esse direptum ?* Portus , atque aliarum rerum nomina Formiæ amiserunt , cum a Sarracenis destructæ anno 856. in Cajetam fuerunt translatae . Quinque. vicinos portus recenset L. Florus lib. 1. c. 167. *Hic illi nobiles portus Cajeta , Misenus , & tepentes fontibus Bajæ , Lucrinus , & Avernus quadam maris oia .* Hinc vetera Formiarum monu-

Hormia .

Cajeta portus .

menta Cajetæ cernimus. In fragmento columnæ, nomina ventorum *Αΐψ*, *Διβονάτος*, *Νέρος*, *Εύρος*, deinde Latini characteres, *Africus*, *Austro Africus*, *Auster*, *Eurus*, *Subsolanus*. Ex iisdem ruinis Crater ex Pario marmore candidissimo ibidem servatur, quo pro sacro Baptismatis lavacro utuntur. Cœlatura in eo Græca conspicitur, qua nihil pulchrius, nihilque perfectius. Sculptor nomen apposuit, *ΣΑΛΠΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΓΟΙΗΣΕ*. *Salpion Atheniensis fecit*. Ad materteram Leucotheam Mercurium ex Jovis mandato Dionysium bimatrem ignigenam ferentes in eo vase conspicies elegantissime effictum. Sedet in rupe Leucothea, & infantem sinu recondere velle videtur; interim Bacchæ, Satyrique ad tympana, & tibias choros ducunt. Imminet Cajetæ mons, in cujus supercilio L. Munatii Planci, qui cum Paulo Emilio Lepido censuram gesserat anno ab V. C. 731., & cujus sententia, ut scribit Svetonius, Octavio Augusti nomen accepit, cum Thurinus a M. Antonio appellaretur, & C. Cæsar ex testamento majoris avunculi, dum alii censerent Romulum esse appellandum, sepulcrum veluti trophœum quoddam cernitur, quod Orlandi turrim vocant, tanta antiquitatis veneratione, tantaque animi Romani excellentia, ut illustre suæ pulchritudinis Cajeta habeat testimonium. Rotundo ædificio illud extructum est, quadratoque exterius ingenti saxo, cujus ordinibus altiori fornice extollitur, dum interiori pariete marmore convestito, splendore enitebat per ostium tantum emittebatur. Quatuor ibi statuas fuisse collocatas ex loculis patet. Planci meritorum memoriæ fuisse dicatum, hostilia spolia, quæ turris coronæ sunt ornamento, & appositus lapis ostendunt,

L. Munatius

In Augusto.

Orlandi turris.

L. MUNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. PLANCVS. COS.
 CENS. IMP. ITER. VII. VIR. EPVLVM. TRIVMP.
 EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI. FECIT. DE. MANVB.
 AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA. BFNEVENTI.
 IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
 LVGDVNVM. ET. RAVRICAM.

Ad ejus montis radices, Faustinae ædificia cernuntur, in quibus voluptuose vivens repudio digna videbatur, sic enim Julius Capitolinus in vita M. Antonini Philosophi, *Multi autem ferunt Commodum omnino ex adulterio natum; si quidem Faustinae satis constat apud Cajetam condiciones sibi, & nauticas, & gladiatorias*

Faustina.

Sempronius Atracinus. elegisse; de quo cum diceretur Antonino Marco, ut eam repudiaret, si non occideret, dixisse fertur, Si uxorem dimissimus, reddamus & dotem. Ad ea ædificia duodecim millium passuum ductu aqua ducebatur, atque vestigia hac ætate extant. Sempronii Atracini quoque trophæum extra Cajetam in colle positum commemorant, cum Munatiano pulchritudine contendens, cujus lapides, qui Templi faciem exornabant ad Cajetanæ Basilicæ ædificationem translatos fuisse accolæ affirmant, veluti alios, qui ex Formianis ruinis ibidem positi cernuntur. Eamdem fortunam pertulere lapides ex Apis Fano, quod haud longius Cajeta aberat *ApisFanum. Janus.* Amiclas Oppidum versus, aliique ex Jani Templo, quod ad Minturnas vergebat, & ex Æmilii Scauri ædibus, quæ in ea quoque regione erant. *Vitruvius.* Quid Vitruvii sepulcrum commemorem? Id quidem M. Tullii sepulcrum esse a Cajetanis Alfonso Regi dictum fuerat, qui lætitia perditus, ire nihil cunctatus, sensibus tumulum purgans, mox legens, non Tullii, sed Vitruvii sepulcrum comperit; aitque Cajetanos ex Minerva oleum accepisse, sed non sapientiam. Dubitat Æneas Silvius, an de Vitruvio Architecto dictum fuerit. Hujusmodi etiam in obsidione, cum defecissent saxa, quibus tormentis æneis utebatur, nec aliunde possent haberi, quam ex villa, quæ adhuc Ciceronis asseritur, dixit, si saperent, sibi Ciceronis Villam inviolatam servarent.

V A R I I E V E N T U S .

Lib. 1. c. 45. Post Lestrigones, Romanos habuit Dominos, mox Græcorum Imperatorum juga subiisse Patriciorum, & Ducum docent Magistratus. Romano tantum Pontifici subditos anno 883. affirmat Leo Ostiensis, cum scribit Pandenolphum Capuæ Principem rogasse Pontificem, ut ditioni suæ Cajetam subiiceret. Quod cum impetrasset, adeo se illis infestum præbuit, ut neque Formias accedere liceret. Cumque eorum Dux Docibilis id ægre pertulisset, Agropoli Sarracenos accersivit, quos ad lacum Fundanum primum perductos, per fluvium postea in Formianis collibus constituit. Inde agrum Cajetanum populabantur. Pontifex ejus rei incommodo pœnitentia ductus, cum Cajetanis per litteras egit, monuitque se animi sententiam mutasse, idcirco bono animo essent, & unum tantum efficerent, ut Sarracenos profusus ablegarent. Quod a Docibili factum. In Sarracenos impetum fecerunt, & multi ex Cajetanis pugnando ceciderunt. At rursus

sus cum iisdem isto foedere , captivis restitutis ; ad Lirim eos habitare permisit . Haud multo post Neapolitanis Capuam obsidentibus , Atenulphus Capuanus Gastaldeus , Majonem S. Vincentii Abbatem ad Stephanum Pontificem misit , qui diceret , si ei contra Sarracenos ad Lirim opem ferret , Cajetanos , quos nuper ceperat redditurum , & fidem deinceps servaturum . Sed quoniam nihil a Pontifice impetravit , nec sibi fidem esse servandam statuit . Cum adhuc Cajetani cum Sarracenis familiariter viverent , & criminum socii haberentur , idem Atenulfus coacto cum Gregorio Neapolitano Duce , & Amalfitanis exercitu , jacto ad Trajectum ponte , contra Sarracenos castra posuerunt , ac noctu pugnantes , fugientesque profligarunt . Dubitarunt plerique , ne aliquando Gregorius Neapolitanorum Dux Sarracenis faverit , atque idcirco ab Imperatore Græco , ipsi , & Joanni Docibilis filio Cajetanorum , tunc Duci Patriciatus honorem conlatum , ut hujusmodi eos alliciens a barbarorum societate , & amicitia revocaret .

*Neapolitani
Capuam obsident.*

Circa ea tempora inter Cajetanos Duces , & Trajectenses Comites contentio orta est pro Monasterio Barragense ab Atenulfo Casinensi Abbate instaurato , quoniam Monachi agros in Aquini finibus ad eos pertinentes repetebant , veluti a Joanne III. Pontifice concessos , quippe strenuam operam ostenderant in expellendis a Liri Sarracenis . Lis tandem apud Argenteum castrum perducta est , lectisque privilegiis Caroli , Hugonis , atque Lotharii , qui omnia Casinensibus confirmaverant , Romanorum , & Longobardorum legibus agrorum possessio Cajetanis est ablata .

Comites Trajectenses.

Otho Imperator anno 997. Monasterio Casinensi Ducatum Cajetanum , Fundanum , Suellanum confirmat , præter oppida , atque eorum Episcopatus . Anno 1041. cum Conradus Imperator Italia excessisset , Atenulfum Cajetæ Comitem Landonis Aquinensis Comitis fratrem Landulfus Theanensis Comes in Guaimarii Principis potestatem dederat . Quocirca Aquini Comites Nortmannorum exercitu coacto in Theanum cogitantes , a Casinense Abbate sunt impediti . Cajetani ob Guaimarii invidiam Atenulfum evocantes Ducem sibi præfecerunt . Guaimarius hac re cognita , arma in Atenulfum movet . Occurrit cum suis copiis Atenulfus , sed profligatur , capitur , & traditur Guaimario . At quoniam Pandulfus Nortmannos illis sedibus pulsos accersiverat , quamobrem tota iterum regio devastata est , Atenulfus ad Guaimarium , contra quem Nortmanni venerant , nuncium mit-

997.

1041

*Atenulfus
Dux .*

mit-

mittit, qui diceret, si liber ab eo abiisset, Pandulfi conatus irritos facturum. Prodeunt in aciem Pandulfus, & Atenulfus. Hic vero victor, pacifice ad Cajetanum Ducatum rediit, quem Guaimarius confirmaverat. Hujus hoc legitur Epitaphium,

Dormit Aquine tuus Comes hic, Cajeta tuus Dux

Magnus Atenulfus Capua quem genuit.

Magnanimus, sapiens, fortis, pius, impiger, acer.

Urnam jam mediam Sole tenente ruit.

Ad patriam cæli lux est ubi vera diei

Dextra beata Dei tendere donet ei.

- Citavit in libro Epitaphiorum Alfanus Archiepiscopus Salernitanus, Monachus Cavenfis Ordinis S. Benedicti, & manuscriptum servatur in Monasterio Casinensi, Anno 1063. Riccardus, & Jordanus ejus filius Principatus Capuæ anno vii., & Ducatus Cajetæ anno vi. Anno 1072. Riccardus, & Jordanus anno xv. Capuæ Principatus, & Giffridus Ridellus Dux Cajetanus. Hic etiam, Loffridus dicitur, qui S. Benedicto Monasterium S. Erasmi de Civitate Formiana obtulit, anno 1073. Anno 1075. xvii. anno Principatus domini Riccardi, & domini Jordani ejus filii, Goffridus Ridellus Nortmannus, & Dux Cajetæ, necnon Comes Pontis Curvi, obtulit Monasterio montis Casini sub Desiderio Abbate tria Monasteria, Ecclesiam S. Erasmi de Imola in Cajeta, S. Petri in Foresta, & S. Petri in Curulis. Anno 1079. Joannes, & Marinus Comites, & Duces Cajetæ, filii domni Uguonis Comitum, & Ducis una cum Silvilgrima Conjuge ipsius Ducis Joannis, tradiderunt pro suorum venia delictorum Monasterio montis Casini sub Abbate, & Cardinale Desiderio Monasterium S. Erasmi in Cajeta, & alia quamplurima in pertinentiis eorum. Anno 1080. numeratur xxiii. annus Principatus Jordani, & xix. Cajetæ Ducatus. Anno 1082. Principatus Capuæ Jordani annus xxv., & Ducatus Cajetani anno xxi., & Principatus Riccardi filii, annus iv. Anno 1093. Lando Comes Trajecti, olim Dux Cajetanorum offert Casinensi Cænobio quicquid illi sibi contingit de paternis, & matris castellis, villis, terrisque tempore Oderisii meritissimi Abbatis. anno viii. Gregorii Papæ, & viii. Henrici Imperatoris ex Registro Petri Diaconi in Casinensi Monasterio. Anno 1116. quartus annus Jonatæ in Ducatu Cajetano, ex Diurnalibus Riccardi e S. Germano. Anno 1153. xiv. annus Regni Rogerii in Sicilia, Ducatus Apuliæ, & Cajetæ, & Principatus Capuæ, fitque mentio Adalissæ Cajetanæ Comitum, quæ uxor fuerat Gausfredi. Et

Et veluti Duces Comitesque Græcorum, & Nortmannorum ætate Cajetæ cognoscimus, sic etiam Liutofridum, & Leonem Fundanos, veluti Andream de Castro Pontis Curvi Consules legimus. Anno 1031. mortuo B. Dominico apud Soram Campaniæ, ab ejus Monasterii fratribus Cajetæ in honorem Sanctæ Virginis CHRISTI Scholasticæ, juxta veterem, quæ ibi fuerat ejusdem nominis Ecclesiam, Templum condiderunt, a Stephano Cajetano Episcopo benigne concessum. Miraculum in ejus ædificatione commemoratur de ferro, quod in mare ceciderat ad manubrium revocato, quale Pater Benedictus ediderat. Rainaldus Cajetanus Episcopus S. Martini Monachus anno 1090. S. Erasmo Altare dedicavit, cui aliud Joannes Tusculanus, tertium Honestus Barularum Episcopi dicarunt. Anno 1017. mortuo Cajetanæ Ecclesiæ Sacerdote, Riccardus Monachus Casinensis Pontifex datur. Anno 1119. mortuo Alexio Constantinopolitano Imperatore, & ad Joannem Porphyrogenitum filium Imperio delato, Paschalis quoque Pontifex mortuus est, & in ejus locum Gelasius successit, qui antea Joannes appellabatur Casinensis Cœnobii Cancellarius. Tunc Romam Henricus Imperator venit, petens a Pontifice ea fœdera, quæ inter Paschalem, & Romanum Imperium intercesserant. Quæ cum Pontifici non placerent, & intelligeret fieri non posse, ut inter se bene convenirent, per Tyberim cum Episcopis, & Cardinalibus Roma egressus, Cajetam appulit. Ibi in Quadragesima Præbyter ordinatus, ab Episcopis, & Cardinalibus in Pontificem consecratus est. Unum hoc profecto Cajetam beatam, atque illustriorem potuit efficere. Tunc Pontificem adire Robertus Capuanus Princeps, & Gulielmus Dux, pollicentes semper ipsi fidem præstituros. Quapropter Capuam profectus est, ubi Henricum, clientesque excommunicavit. Mox sequente celebritate Paschali, imposto sibi diademate in Capuano Monasterio sollempniter celebravit.

*Consules
Fundorum.*

*Stephanus
Episcopus.*

*Rainaldus
Episcopus.*

1119

*Gelasius]
Pontifex.*

S A N C T I :

Joannes Subdiaconus, & Monachus Casinensis ex Eusebii Cæsariensis historiis B. ERASMI passionem fusus conscripsit, quam Gelasius II. Pontifex conscripserat. Duorum vero Tyrannorum sævitiam pertulit. Primo Diocletiani, qui, cum Maximianus in Dalmatiam profectus esset, in Antiochiam se contulit, cujus Civitatis Episcopus Erasmus erat, qui humanæ fragilitatis non igna-

B. Erasmus.

gnarus, timens ne tormentorum vi, quibus Christiani afficiebantur, Diis sacrificare cogeretur, in montem Libanum fugiens, in ejus speluncis, atque cavernis latitabat, dum quotidiana pascere-
tur alimonia, quam corvus deterebat. Septem ibi fuisse annos scribit Breviarium Gallicanum. Orabat assiduis precibus Deum Sanctus Episcopus, ut revelatione cognosceret, an fortis futurus esset athleta, qui nunquam divino defuturus honori, martyrii palmam consequeretur. Impetravit quæ poposcerat, utque in civitatem alacriter rediret monitus est. Quænam in itinere miracula Sanctus non edidit? quot dæmones manus impositione expulsi? quot Idolatras Baptismatis lavacro renovans ad Dei cultum revocavit? A Diocletiano accersitus, fortitudinis spiritu roboratus, disceptavit, confutavit, vicit. Quamobrem crudelior factus Imperator, alapis cædi, plumbatis vexari, fustibus flagellari iussit, quorum cum ne livoris quidem vestigium apparet, metuens, ne videntes a Deorum falsitate abduceret, Magum Sanctum virum appellabat, qui præstigiis, & carminum virtute homines illudebat, at populo in admirationem adducto, & clamante, Erasmi costas unguibus radendas, & viscerum penetralia patefacienda, mox pice, resina, sulphure corpus perfundendum mandavit. Positum hujusmodi esse in refrigerium a Deo prædicabat Episcopus; tyranni tormenta, atque minas in gloriæ triumphum esse conversas. Tantusque terræmotus subsequutus est, tantusque aereæ potestatis fragor, ut tunc cælum ipsum decidere, terram in cælum ascendere existimarint. Aufugit relicto tribunali Diocletianus, præcipitque, ut in teterrimas carceres Episcopus detruderetur. Quid vero hominum potestas cum divina potentia? Carcer Cælum sancto viro factus est, accessit enim in tenebris ad eum Angelus, qui cum maximo lucis splendore effulxit, & referatis portis, solutisque compedibus eum Ocridam (alia lectio, Lucridam habet Civitatem a lacu Lucrino sic dictam) Asiæ civitatem eduxit, ubi CHRISTI Evangelium prædicans, dæmones pellens, infirmos, cæcos, claudosque sanans, Anastasio ejus Urbis civi mortuum filium vivum restituens, tantum profecit, ut Gentilium corda novo salutari dogmate ad Christianam Fidem converterit. Quæ cum animadverteret Probus, qui Judex Civitati præsidebat, ad Maximianum scripsit, Sirme in Dalmatiæ finibus commorantem, ne pateretur, ut Antiochenus Magus regionem illam maleficiis inficeret, non decere in ejus conspectu majorum religione neglecta, subditorum animos imbui
cultu

cultu superstitioso. Maximianus ad se sanctum Episcopum evocatum, ad Deorum delubra perduxit, tum præcipue ad Jovis templum, cujus solemnia erat celebraturus. Vix ingressus Erasmus est, cum Jovis Colossus collabens contractus est, enato repente Dracone, qui magnam cladem infidelibus afferens, nunquam a maleficio abstinuisset, nisi in nomine JESU CHRISTI imperasset Erasmus, ne quempiam læderet. Multorum hac de causa ad CHRISITUM conversio facta est, quos cum capite plecendos jussisset Imperator, verbo Dei reficiens, martyrium libentissime subire. Ignea ærea tunica Erasmus indutus est, sub qua foeliciter exultans ajebat, *Transivimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Cum primum enim Martyris carnes tetigit, restincto igne, frigido veluti marmore recreavit. In ferventis olei, & picis dolium deinde immissus, Angelo confortante, illæsus evasit. Vinculis detentus, iterum ab Angelo eductus, ab eodem monitus est, ut Dyrrachium, inde Formias in Italianam adeat. Dyrrachio navi Formias advectus est. Septem ibi dies commoratus, edito apud Formianos suarum virtutum specimine, divina voce prævia, ad cœlestia Regna evolavit. Ad occidentalem ejus Civitatis plagam sepultus est juxta Amphitheatrum a Probo Episcopo iv. non. Junias. De ejus Sancti corpore hæc Gregorius ad Bacandam Episcopum Formiensem; *Et temporis necessitas nos perurget, & imminutio personarum exigit, ut destitutis Ecclesiis salubri, ac provida habeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturiensem funditus tam Cleri, quam Plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ, in qua corpus Beati Erasmi Martyris requiescit, cui Fraternitas tua præsidet, &c. Minturnensem, & Formianam Ecclesias conjungit. Sed utraque in propinquum locum Cajetam (ait Illustrissimus Baronius) una cum corpore ejusdem Sancti Martyris, quod ibi decentissime asservatur, & collitur, translata est. Addit etiam adnumeratam esse Cajetanam Ecclesiam inter illas, quæ sub nullo Metropolitano positæ, immediate subjectæ sunt Romano Pontifici, quarum Episcopi suffraganei dicebantur Papæ Urbis Romæ, eaque accepisse ex libro censuum in Bibliotheca Vaticana. Gregorii II. temporibus, & Joannis Magni Cajetæ Patricii in Ecclesiam Cajetanam corpus translatum legi, & in D. Mariæ conditum, & tunc primum Episcopum ab eodem Pontifice Cajetanis datum. Post annos vero xxx. Joanne X. Pontifice, & bono Cajetano Episcopo, &*

Lib. 1. ep. 2.

Minturnensis Ecclesia.

Cajetana Ecclesia.

Bonus Episcopus.

Tom. II.

E e

Do.

Docibili Joannis Patricii defuncti filio, effossâ terra, Altare conditum est, in cujus lapide hoc fuit inscriptum Epigramma,
*In hoc loco inventum est corpus beati Erasmi Martyris illi-
 batum, & integrum, temporibus Joannis Papæ a Bono
 Cajetano Episcopo.*

Semper miraculis claruit, & ubi nunc positum est, & ubi positum fuerat ad Formias. Anno 1594. Congregationis Cardinalium jussu, cum adessent Jacobus Spina Cajetanæ Ecclesiæ Vicarius, ejusdemque Civitatis Judices, atque Canonici, in eo loco effoderunt, & ad lævam Altaris S. Erasmi arca marmorea reperta est, in qua Reliquiæ S. Erasmi, S. Probi, S. Innocentii erant. Et in altera arcu. Reliquiæ S. Marci, cum nummo, in quo hi characteres erant, S. M., eamque opestatam reliqueret, a qua etiam sic inventa. Antonius Lunel Episcopus abstulit. Commemoratur præclarum illud miraculum sub Carolo II. anno 1301. cum Venerabilis Pater Dominus Matthæus Cajetanus esset Antistes; cum Catalanus quidam in Provincia injuste mala cruce suspensus, S. Erasmus invocans, hominem eadem mantentem vidit, quo funem præcidents, suspensus nihil detrimenti passus est, Bonifacii VIII. anno vi.

Quinquaginta fere annos ante Diocletianum Decio Cæsare in Cæsaream Civitatem adveniente decretum fuerat, ut si quis ab Idolorum sacrificiis adhorreret, carnificibus diversis tormentorum generibus obnoxius traderetur. ALBINAM Virginem in ea Civitate pulcherrimam esse, nobili genere natam, elemosinis, atque jejuniis, Christianorum operibus incumbentem, ad Tyrannum detulerunt. Is vel pulchritudinis fama illectus, vel Christianorum sanguinem sitiens, Virginem ad se accersendam jussit. Cum primum eam alloquutus est, ad dæmonum cultum irretire minis, precibus, pretio tentavit. At Virgo generis nobilitatem fidei splendoribus illustrans, moris, & crudelitatis tenebras non extimescens, tanto fulgore enituit, ut Tyranno vesaniam, atque amentiam exprobraret; Fidei, CHRISTI, Divinæ Legis cultus se studiosam ostenderit. Quapropter in olla ferventi, olei, plumbique cruciatibus affecta est. Cum vero incolumis evasisset, clarissimo miraculo multos ad Fidem revocavit. Angeli ductu cum plerisque Christianis naventiam conscendit, qua ad Scaulum, vel Scaurum perducta est, ibique obiit. Formis ab Agarenis destructis Divino Numine factum est, ut revelatione ostenderetur, quo in loco corpus esset humanum, unde Cajetani eodem Episcopo

sono sedente, Cajetam translatum juxta tumulum Beati Erasmi collocarunt in D. Marize. In cujus Templi dedicatione, quæ a Pontifice Paschali facta est cum ALBERTO Cajetano Episcopo, *Albertus Episcopus.* corpus inventum sub majori Altari condiderunt. Ejus nominis Romæ foeminam sanctitate celebrem sæpius B. Hieronymus commemorat.

B. INNOCENTIUM quoque Cajetæ servari affirmant Cajetani. *Innocentius.* Is Galileæ ortus, cum vix quintum nativitatæ annum peregisset, ab Angelo e matris latere ablatu, ad Sanctos quadraginta ductus est, qui locus a Parentibus triginta millibus passuum aberat. Quod cum animadvertisset Mater, Viro Adriano rem communicavit, atque dolentes ambo filium inventuri ad Justinianam Civitatem in Africam devenere. Innocentius duobus ibi annis commemoratus, sapientiæ, & intellectus gratiam adeptus, CHRISTI Fide imbutus, naviculam ascendens septennis in Galileam reversus est. In Italiam inde delatum scribunt, & Inartnem appulisse, ubi a Monialibus acceptus, septem diebus commemoratus est; inde ad Speluncam in Cajetano littore ductum, & in ea Beatum Memorantium affinem reperisse; & Tarracinam navigare volentes, Capraticam delatos esse; quod cum Severianus, qui principem locum Tarracinæ obtinebat, intellexisset, notarium cum xiv. bovis misisse, ut Innocentium, ejusque familiam Tarracinam duceret; & comprehenso Innocentio boves expirasse, ideoque ab eo Severianum manus abstulisse; Capraticæ cum Memorantio obdormivisse in Domino, & a Cajetanis corpus esse translatum. Quæ profecto in iis, quæ legi Actis adeo confuse leguntur, ut id tantum mihi credendum censeam, quod Sanctæ placuerit Ecclesiæ.

Idem de EUPHRIA Virgine, & Martyre dicendum arbitror, *Euphria.* de cujus patria, vita, obitu nihil scriptum reperi, præterquam quod miracula, quibus quotidianis clarere acta confirmant, ejus vitæ sanctitatem prædicare videntur. Hujusmodi quoque MARCIANUM memorant, quem post Marcum in Alexandriam, Apollinarem Ravennam, cum B. Pancratio Episcopali dignitate insignitum in Siciliam a Petro Apostolo missum, Acta continent, & Marcianum Syracusas, & Pancratium Taurominam esse profectos. Marcianum a Seleucii, & Gordii, quibus insulæ administratio demandata fuerat abhorrentem, Syraculis ad maris Speluncas navigasse, locumque CHRISTI Fidem prædicantem, dæmonesque expellentem, Christianorum fecisse habitationem. Martyrio idcirco coronatum, & a Judæis occisum. De quo hæc legimus in Mar-

tyrologio; *Syracusis Sancti Marciani Episcopi*, qui a Beato Petro ordinatus Episcopus post Evangelii prædicationem a Judæis occisus est. Addit Illustris. Baronius, Acta Cajetanæ Ecclesiæ legisse, apud quam illius venerandæ reliquiæ asservantur, illuc translatae, cum Sarracenorum incursionibus Sicilia insula vexaretur.

*Castus, &
Secundinus
Episcopi.*

Servat item CASTI, & SECUNDINI Acta, de quibus in Martyrologio, *Sinveffæ Sanctorum Martyrum Casti, & Secundini Episcoporum*. Secundini vitam scriptam fuisse a Benedicto, qui & Guaipherus dictus est, commemorat Petrus Diaconus biblioth. Monasterii Casinensis; & Casti, & Cassii passionem scriptam a Gregorio Tarracinenfi Episcopo. Hi siquidem ad Episcopatus honorem evedti, incedentes per Civitatem, hominem dæmonibus obsessum orationibus liberarunt, qui mox baptizatus in CHRISTUM cum pluribus aliis credidit. Ad Imperatoris Præsidentem, qui in Aquabibense Civitate commorabatur, delati sunt. Ibi in ignem missi. At Præsides cæcus factus est, ductusque ad Apollinis statuam, lumen frustra deprecabatur, quod illico Sanctorum intercessione accepit, qui tamen, ut parem gratiam referret, fustibus eos afflixit. Sinveffam deinde missi, lapides, plumbum, varia tormenta sustulere. Apollinis Templum corruens, in quod ipsi introducti fuerant, Præsidentem, multosque necavit, Sanctis tantum superstitionibus, qui tandem ab Idolatris gladio occisi sunt, & a Christianis sepulti, Calendis Julii. Anno 966. Pandulfo Longobardorum Principe, Joanne III. Capuam adveniente, Landone Cajetano Duce Cajetam delati, & in Altari a Pontifice conditi.

*Theodorus
Martyr.*

THEODORI Martyris reliquias celebrant, qui sub Maximiano, & Maximino in legione Marmaricana sub præposito Brinca merens, Amasiæ in Helleponto, cum Diis nullo pacto vellet immolare, a Chronide Tabulario Publico Præsidi traditus, multa passus, in mediis flammis martyrio est coronatus. Eusebia mulier nobilis corpus myrrha conditum, in agrum transtulit, quod unius diei itinere ab Amasia aberat, ædemque extruxit. Sancti Martyris caput Constantinopoli erat, cum inter Andronicum, & Alexios orta dissidia essent, & ab Innocentio contra Sarracenos, qui Hierosolymis erant, auxilium peteretur. Missis ad Imperatorem Græcum Petrus Cardinalis tituli S. Marcelli, qui, multis ibi acceptis Sanctorum reliquiis, Patriam Amalsiam iis decoravit, Surrenti Jacobi Apostoli, Neapoli aliorum Sanctorum Reliquias, in Monasterio Casinensi brachium S. Athanasi, & Cajetæ apud Hospitale caput Theodori reliquit. Anno postea 1210. pridie

*Amalsia de-
corata Reli-
quiis.*

Cal.

Cal. Decemb. in festo S. Andreae, Ægidius Cajetæ Episcopus in Civitatem, in ædem D. Mariæ transtulit.

FAMILIÆ.

Ex Cajetanæ Civitatis actis, tum ex iis, quæ in D. Annuntiatæ, atque in D. Catherinæ Monachorum Cisterciensium, multæ nobiles numerantur familiæ, quæ jam interiire, Aquila, Ansalona, Albica, Borduna, Brogara, Brancalona, Brogozola, Cavota, Cecia, Crinuta, Ceccana, Castagna ex Leonibus, Cavalcanta, Falosa, Faraona, Foscara, Frajapana, Gattola Merolina, Gattola Longara, Gattola Rieta, Gattola Strumbola, Gattola S. Jacobi, Gattola Ungara, Latra, Leo, Maltacia, Mostaca, Morlina, Manganella, Normesina, Proja, Paparoza, Papa, Pica, Riccia, Raneria, Seroda, Saranieria, Spataria, Squaquara, Sanguina, Transa, Traucia, Tarola, Varmaglia, Vio, Villia. Et quæ hoc tempore supersunt, Alvita, Ammarrata, Avanza, Castagna, De Vio, Falangola, Cajetana, Gazella, Guastaferra, Laudata, Lummola, Montaquila, Mortella, Oliva, Fiera, Spathara ex duabus spathis, quas publicis frui honoribus Joannes Nicolaus Montaquila Cajetanus Jurisconsultus mihi retulit.

Et quamvis in iis multi floruerint illustres, nullo tamen pacto maximus ille Thomas de Vio Cardinalis prætermittendus est, qui Franciscum, & Maluttam de Siero scelicissimos Parentes habuit. Cum mater Uterum ferret, in somnis Pater quemdam dicentem audivit: Nascetur tibi filius, cui Jacobus nomen erit; hic erit magnus in Ecclesia Dei. Id quod Pater nunquam retulit nisi moriturus. Anno igitur 1470. die, quo D. Jacobi natalitia celebrantur, sub Ferdinando II. Rege, & Paulo II. Veneto Pontifice, natus puer est, cui Jacobi nomen Parentes indidere. Puer quasi D. Thomæ Aquinatis (cujus maximus sectator fuit) vestigia imitatus, doctores ediscendo in admirationem attulit. Adolescens, cum xv. annum attingisset, Dominicanæ Religioni addictus, in Cœnobium, quod Fratres e Longobardiæ Provinciæ Cajetæ incolebant, se abdidit. Multis eum illecebris Parentes alligere conati sunt, ut ab eo sanctitatis cursu eum revocarent; sed Fratres extra Cœnobium clam subductum, cymba advectum, Neapolim in D. Dominici miserunt, ubi aliquot commoratus annos, mox Patavium, Ticinum, aliaque studiorum loca peragravit, ut xxii. agens annum doctissimus in Philosophiæ, ac Theologiæ disci-

sci-

disciplina evaserit, tantique ingenii, ut omnes suæ ætatis doctos viros disceptando superaret; quamobrem Magistratus honorem coram Ferrariæ Duce adeptus, ab Oliverio Cardinali Carrafa Romam accersitus, publice Philosophiam professus est, a quo etiam Ordinis Procurator Generalis effectus, hujusmodi se gessit, ut si litteris polleret, administrandis etiam Religionis rebus excelleret. Ad xxxviii. annum cum pervenisset, sedente Julio II. Pontifice, qua tempestate a Ludovico Rege Concilium Pisanum in Schismate fuit indictum, Cajetanus (sic enim per excellentiam appellabatur) scripto libro de potestate Pontificis, tantum Romanæ favit Ecclesiæ, ut Conciliabulum illud fuisse existimandum probaverit, & ad Concilium Lateranense Romæ celebrandum Pontificem fuerit hortatus. Magister Generalis suæ Religionis tunc factus, Neapoli Capitulum (ut vocant) aperuit, quod Neapolitani usque ad ea tempora non viderant, atque ex xx. doctis Fratribus, qui cum eo tunc convenere, Scombertus Theutonicus Capuanus Archiepiscopus creatus est, & a Paulo III. ad Cardinalatum evedus; alter Hispanus, Conchæ Episcopus; Poppus Episcopus Monopolitanus; Jacobus e Mantua, Episcopus Stabienfis & Cappellanus major, Stella Cardinalis. Cum a Leone X. anno 1517. Calendis Junii xxxi. Cardinalium promotio facta esset, quatuor inter eos Mendicantium Generales procreavit; eodemque die Ægidium Viterbensem Carmelitam Legatum ad Carolum Hispaniarum Regem misit, Bibienam Florentinum ad Gallorum Regem, & Cajetanum ad Maximilianum Imperatorem, Martini Lutheri, qui tunc pravæ opinionis ignem Saxonæ Ducis fomite accenderat, falsam doctrinam confutaturum, qui Galerum quoque ad Maguntiam Archiepiscopum inter Cardinales electum ferret, quem Sebastianus e Vio ejus nomine detulit, maximis ab Archiepiscopo acceptis muneribus. Inter Imperatorem, & Cardinalem actum est, ne locus suspitioni inter Germanos Proceres daretur, ut Cardinalis ad se Martinum evocaret, quocum liberaliter, & mansuete ageret, ut furis agitatam animum deliniret, & incipientem quodammodo flammam, quæ maximam minabatur ruinam, reslingueret. Venit Lutherus; cum Cardinali loquutus omnem modestiam, bonamque disciplinam blandis, humilibusque verbis prætulit, & fere pollicitus est in Romanæ Ecclesiæ gremium illico reversurum; quæ verba Cardinalem tanta lætitia affecerunt, ut maximum in Christianam Rempublicam beneficium contulisse adventu suo in Germaniam arbitraretur. At vero quoniam pro-
scri-

scriptis , quæ impius promulgaverat , palinodiam canere oportebat , locus ad certam diem constitutus est , ubi suos errores publice manifestaret . Cum jam convenissent , tanta verborum superbia prorupit Lutherus , tantam insolentiam ostentavit , ut Cardinalis animi ejus pravitatem , cordisque duplicitatem animadvertit . Quæ pollicitus fuerat , negare . Quæ dixerat , quæ scripserat , Legatum contemnens , confirmare . Quocirca nec precibus allectus , nec Summi Pontificis auctoritate perterritus , instabili sermone interposito , discessit . Legatus demisso animo obstupuit ; cum subito calumniæ coortæ sunt , quæ dicerent Cardinalis asperitate factum esse , ut Martinus non desipisceret ; aliorum vero , ex ejus modestia , & facilitate , animos perfidum sumpsisse , illudque futurum salutaris , si in eum aliorum exemplo castigandum manus injecisset . Primi , quid sibi velint nesciunt , cum re ipsa ejusdem Legati testimonio , Lutherus blande , modestæque fuerit acceptus . Aleri , illud minime norunt , quod nec ulla domus , nec ullus compitorum angulus , armato milite , & satellite careat , qui impostori subsidio essent futuri , si quid virum Legatus ostendere voluisset . Ceterum , cum nec Imperatoriæ , nec aliorum Christianorum Principum vires immanem illam bestiam ad sanitatem potuissent revocare , quidnam exterius efficere potuisset , qui præter Legationis auctoritatem , nihil quicquam secum habebat ? Re igitur infecta Romam omnibus desideratus rediit . A Pontifice Palatium S. Mariæ in Via accepit , quo Franciscum Mariam e Ruvere Julii Pontificis nepotem ut perduellem , cum Urbino Ducatu privaverat ; Archiepiscopatu Panormitano insignitus est , licet Hispano cuidam esse tribuendum libnerat , quamobrem a Carolo V. Episcopus Cajetanus effectus est , ut suæ Patriæ animabus gubernandis incumberet , quo mortis adventu se abdicavit . Mortuo Leone , cum differretur Pontificis electio , habita Oratione , Adrianum Florentium Germanum inter xxxi. electum , Caroli V. præceptorem , Hispaniæ tunc administratorem , a nemine in Italia cognitum , spectatissimæ tamen , & integerrimæ vitæ virum , sapientem , doctum , gubernandi gnarum , qui in Hispaniæ rebelles summa cum prudentia ita animadverterat , ut Cæsaris hostibus profligatis , & extinctis , Regnorum tranquillitas fuerit subsequuta , in Pontificem eligerent . Tantum ejus verba ponderis habuere , ut Januario mense , anno 1522. omnium votis Adrianus fuerit electus , misso Cardinali Cæsarino , qui novum Pontificem hortaretur , ut celeriter se in Italiam conferret ,
qui

qui Augusto mense Genuam appulit, ubi dignitatis non omnes honores consequi potuit, cum eam Urbem Cæsaris exercitus fuisset depopulatus, qui tamen ad Palæpolim omnium Principum Legationibus, multisque Cardinalibus exceptus est; cum alibi Julium Mediceum Cardinalem Leonis nepotem, cui suffragium Cajetanus denegaverat, aliosque Cardinales obvios habuisset. Ostia Romani omnium plausu ingressus est. Eam lætitiâ pestis post Pontificis adventum sustulit, quacum animorum mutatio conjuncta est, cum ob mansuetudinem, bonosque mores, adeo res Romana frigebat, ut expectationi, quam concitaverat, non respondere existimaretur, quapropter Itolorum ingenia detestabatur, a quibus se decipi in suspicionem venerat, eaque de causa Cajetanum sibi coadjutorem exoptabat, id quod prudentissimus vir renuit. Interim Turca Rhodum Insulam obsidione occupaverat, quapropter obsessi, a Regibus, atque Pontifice subsidium petiere, quod cum celeriter, ut opus erat, non missum fuisset, deditio facta ab Insulanis, Magister Equitum Romam venit, atque habitationis loco Viterbum accepit a Cardinali Mediceo, qui Adriano successit, indeque Melitam a Carolo V. concessam Hierosolymitani incoluere. Movit illico Scythia ad Ungaros, quibus Ludovicus adolescens imperitabat, qui cum hostium viribus resistere non posse intelligeret, Pontificem, aliosque Principes, ut opem ferrent, obsecravit. Habito conventu in sacratissimo Senatu, Pompejum Cardinalem Columnnam, qui prudentia, & auctoritate Regem juvaret, mittere Pontifex decrevit. Is, quod iniquo animo munus illud accepisset, rem hujusmodi differre, ut petitis sex millibus peditum, totidemque equitum ad custodiam corporis, maximo sumptu calamitoso tempore proposito, effecit, ut Cardinalis Cajetanus illud susciperet onus, atque in Pannoniam proficisceretur. Qui vix eos fines attigit, cum Rex monitu Georgii Tomorei, qui ex Franciscano Fratre, Episcopus Varadinensium creatus erat, temere collatis signis, omnibus suis ad unum occisis, saluti fuga consulens, in paludium coeno misere interiit, nec corpus invenissent, nisi puer consulto locum animadvertisset. Justis Regi persolutis, quoniam se nihil sperabat profuturum, de reditu in Italiam cogitabat, cum litteras a Clemente VII. Cardinali Mediceo, Adriani successore accepit, ut Romam se conferret. Tumultibus tunc maximis vexabatur Italia, quando Borbonius Gallorum Dux, Romanam Urbem afflixit, Clementem in Arcem S. Angeli cum Cardinalibus comput-

lit,

lit, Romanam amplitudinem vastandam deliberavit. Commorabatur Cajetanus Capranicæ, & cum de Romana clade certior factus esset, in amici cujusdam domum se abdidit, quam Germani jam depopulati fuerant, ideoque tutius ibi esse posse arbitrabatur. At cum Hispanus quidam rescisset Cardinalem ibi detineri, comparata militum manu, impetu in domum facto, Cardinalem captivum duxere, a quo, si libertatem cuperet, quinque millia aureorum exostularunt, quos Cajetæ solveret. Tunc eo miseriarum pervenit, ut a Garfia Manrichez accepta veste, inter homines versaretur, licet Sebastianus nepos, pecunia, rebusque aliis eum juverit. Pacatis Italiæ Rebus, Setia, quo se contulerat Romam venit liberalissime ab omnibus Romanis, & Pontifice acceptus. Cum Henrico Angliæ Rege, qui uxorem Cæsaris affinem repudiaverat, per litteras prudentissime egit; sed re infecta, non diu supervixit, atque moriens CHRISTI pauperes heredes instituit. Virum prudentia clarum, doctrina illustrem, rebus gestis celeberrimum, Cajetani venerentur, mortuoq; memoria, summo studio, orationibus perpetuo parentent.

P O L I T I C A.

Reliqua Cajetæ post Duces, Consulum fuit administratio, & si cum Ducibus, veluti Neapoli, etiam is Magistratus gubernaret, exactis Ducibus, & imperio in Regnum commutato, Consules tantum juridicando eam Civitatem administrarunt, ut ex antiquis ejus Civitatis constitutionibus (quas Statuta appellant) liquido patet. Consulium deinde sublato nomine; Judices appellati sunt, ut antiquam quodammodo Judicium in Rebuspublicis redolere videantur jurisdictionem, qua tamen ita differunt, ut in Regia Civitate hujusmodi Judices per Regias litteras, quatuor, duo nobiles, mercator unus, & alius popularis annum illum sortiantur Magistratum; ut quandoque multi ex Optimatibus, probisque viris a Judicibus adnotentur, novorumque electio Regibus tribuatur. Omnibus Civibus Judices prælant, & veluti Urbis tutelæ, & defensoribus omnis illis creditur administratio, iis tamen in rebus, quæ ad usum civilem pertinent, cum alioquin Regius Capitanei præsit Magistratus, qui omnibus in rebus Judicium debet defendere dignitatem. Et Judices cum Bajulo, & Capitaneo banna promulgant, pœnas imponunt, atque diminuunt, Cives pravis moribus imbutos cohærent, annonæ

*Consules,
Duces.*

Lib. 3. c. 17.

*Judicium
creatio.*

*Capitaneus.
Bajulus.*

Catapanus. consulunt cum suis Catapanis, quorum quisque suum Judex eligit, quorumque jurisdictio ad Civitatem modo Cajetanam spectat. Ad Judices quoque pertinet ingruentibus bellorum tumultibus, montis Orlandi custodia, quæ arx, murus, & tutela Cajetana appellatur, cui duo, pluresve Duces, ut opus fuerit, præficiuntur. Nobiles, mercatores, & populares ita inter se convenere anno 1514, ut pacis, bonique Civitatis status gratia, eo pacto, quo supra diximus, non solum in Judicis officio, sed omnibus in aliis, in quibus electio facienda fuerit, quatuor eligantur, præterquam in D. Annunciatae, & Posatarum, cum scilicet contigerit Reges Cajetam divertere, electione, in prima quarum tres nobiles, duo mercatores, unus adsicitur popularis; in altera, unus nobilis, alius mercator, tertius popularis. Cum Judicibus, Catapanisque Grasserii adduntur, qui omnibus vinorum generibus provident. Additur & Syndicus, qui licet antea perpetuus eligeretur, nunc tamen cum aliis Magistratibus singulis annis eligitur, jussuque Judicum Universitatis jura tueri debet, quapropter non nisi Notarius in eum ordinem cooptatur, ex quo etiam ordine Ærarii, Secretarii que creantur, quorum alter Curialis pecuniæ rationem est redditurus, alter quæ in Consilio decernuntur scriptis mandaturus. Tantaque prudentia omnibus Civitatis necessitatibus Cajetanos providisse legimus, ut alia quoque Civitates inde exempla sumere deberent.

FORMIÆ, MINTURNÆ, SINVESSA, SUESSA, LINTERNUM.

C A P. XIX.

Formiæ, Romanorum oblectamenta, & deliciae, inter præcipuas Campaniæ Urbes apud Forum, a quo ad mare numerantur Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanium, Pompeii, adeo placido litore, ut

..... cubiculo, lectuloque jactatam

Spēctatus alie lineam trahit piscis,

Lib. 10. epig. inquit Martialis. Secus Appiam in Herculaneæ via posuæ. A
30. Laconibus fuisse conditas plerique affirmant; alii, a Lamo Neptuni filio, a quo Ælium Lamiam dictum asserit Horatius lib. 3.

Antiphata.
Lamus.

od. & Sigonius libro de nominibus Romanorum; alii ab Antiphate Lami filio, quæ nobiscum domum Antiphata compressam fre-

to,

10, illud oppidum Silius Italicus nominat. Hinc Læstrigones eo *Lastrygones*
 ex Sicilia profectos, imperitasse audacter contendunt; & Læstri-
 gones ibi fuisse, veluti in Anthropophagorum sede, Strabo, Pli-
 nius, Solinus conveniunt. Cicero item ad Atticum scribens, de
 ea Urbe loquutus ait, *Si vero in hanc Τηλέουλοι veneris Λαιστρυ-
 γονίη, qui fremitus hominum? quam iram animi?* &c. Ea vero ex
 Homero desumpsit, qui de Siciliae Læstrygonibus loquebatur,
 cum agebat,

Ἐβδόμετῃ δ' ἰπέμεθα Λάμῃ αἰνὸν ὑπολήθρον
 Τηλέουλοι Λαιστρυγονίῃ, ὅθι ποιεῖν ἄποιμῶν
 Ἡπίου ἰοισάων

*Septima vero venimus Lami ad excelsam Urbem
 Longe distantes portas habentem Læstrygonum ubi
 pastorem pastor*

Evocat impellens

Non video, cur Formiarum conditorem Lamum appellare pos-
 simus, cum de Sicula Urbe Homerus liquido loquatur; & For-
 mias ob civium mores, qui fere Læstrigones videbantur, & Ci- *Lastrygones*
 clopes, Læstrygoniam Urbem dicit. Qui enim amplitudo Ci- *in Sicilia.*
 vitatis *τηλεούλοι*, longe distantes portas habentis, Formiis conveni-
 re posse judicabitur, quod parvum fuisse oppidum omnibus con-
 stat? Et quamvis in illud Horatii,

*Nec Lastrygonia Bacchus in amphora
 Languescit mihi*

Lambinus, *Lastrygoniam amphoram*; sublata controversia For- *Amphora*
 mianam intelligat, cur Sicula potius existimanda non est, unde *Lastrygonia*
 vina bona onerabantur, quorum nulla Formiis mentio facta est?
 Nec profecto Læstrygonum habitationem Romani incoluissent,
 nec amoenissimus locus ille Cyclopes decere potuisse existimarem.
 Et licet Cicero ejus loci villam, quam Basilicam frequentia For-
 mianorum appellabat, aliquo pacto improbaret, *At comparem*
Basilicæ? tribum Æmiliam. Sed omitto vulgus; & post horam
 quartam ceteros non esse molestos asserat, & C. Arrium proxi- *C. Hirrius.*
 mum vicinum habere, qui idcirco Romam ire negabat, ut totos
 dies secum philosopharetur; Sebosum præterea Catuli familiarem;
 ex quibus tantum molestiæ accipere innuebat, ut Arpinum pro-
 ficisceretur, nisi Atticum ibi expectaret, quin Formianum ven-
 deret, si quis emere velit, ne iis hominibus aures deditæ ef-
 sent; ad ea nihilominus, ob molestias, tumultusque prorupisse
 dicemus, cum ceteroqui fundus ille ad voluptatem fuisset com-

paratus, ideoque ad eundem Atticum hæc scripserat; *In Formianum volumus venire Parilibus, inde quoniam putas prætermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Cal. Maj. de Formiano proficiscemur.* An vero deliciaiora loca Læstrygones habitassent? Hinc Villarum numerus se obiicit, & præter Ciceronis, Veteris villa erat, quæ tamen ipsis deliciae miseras pepererint, cum alter M. Antonii, alter Neronis jussu fuerit occisus. Appianus vero ait Ciceronem post Cæsaris necem proscriptum in navicula aufugisse, & cum jactationem ferre non valeret, in villam suam ad Capuam esse delatum, ἀμφὶ καπύλου πόλιν τῆς Ἰταλίας, quam auctor se vidisse ob casus memoriam scribit, inde corvi crocitatu permotum, veluti prodigio lecticæ impositi, rursus ad mare dum deferretur, inter densissimas silvas a Læna Centurione fuisse jugulatum. Cassiodorus vero Cajetæ occubuisse asserit, idemque Valerius Maximus confirmat, qui in villa Cajetana eorum horologii ferrum loco motum excussisse, & laciniam togæ morsu tenuisse scribit. L. Vetus a Fortunato liberto, & Claudio Demiano apud Neronem accusatus, Formias digressus est. Aderat Pollutia filia, & focus Sextia. Pollutia Plauti mariti vestes resperfas sanguine servans, hortante patre, Neapolim profecta est. Sed tandem pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent suos superstites, & morituros; servavitque ordinem fortuna, ac senior prius, tum cui prima ætas extinguntur, inquit Cornelius Tacitus. Cernuntur præterea Pollionis sepulcrum, Adriani ædificia, amphitheatrum, theatricæ ruinæ, aliaque monumenta, quæ Formianam frequentiam, atque amœnitatem patefaciunt, additis aquarum perennitatibus, quæ frigidæ pluribus fontibus erumpunt, medicarum arborum copia, quæ silvas potius, quam hortos referunt tanto odore fragrant, ut dum littoralis aura retinet, frondium, florumque apparatus admirabili delectatione alliciat. Non bene Leander in villam Ciceronis Formianam divertere solitos scribit Lelium, & Scipionem, quos rus ex Urbe divertisse, tanquam e vinculis scribit idem Cicero in Oratore, & conchas ad Cajetam, & Lucrinam legere consuevisse.

Lit. 4. Ciceronis mors.

L. Veteris mors.

Pollutia

Aliquando Formiani idcirco Romanis insensu fuerunt, quoniam bello Latino anno ab V. C. 417. per eorum, & Fundanorum fines iura, & pacata semper fuit via, quapropter Civitas sine suffragio iis data est; tunc etiam Sueffulanos, & Cumanos, ejusdem

dem juris, cuius Campania erat, esse placuit apud Livium. A Paterculo vero dicitur, anno, quo Cartago concidit, Cales deductam esse Coloniam, & interjecto triennio, Fundanos, & Formianos in Civitatem esse receptos eo anno, quo Alexandria condita est. Interque saxa Formiana ad Casilinum obsessus describitur Annibal a Livio, Linternum habitaturus, cum Minutius Fabio conjunctus est anno 537. Ad Municipii, Colonizæque jura posterioribus temporibus venum est. Hinc laps,

IMP. CÆSARI. DIVI. HADRIANI. FILIO. DIVI. TRAIANE
 PARTHICI. NEP. DIVI. NERVÆ. PRONEPOTI
 TITO. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO
 PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. IV.
 P. P. FORMIANI. PVBLICE.

Sed in Præfecturæ formam cum Capua Annibalē pulso, Romani Formias traduxerant; & a Frontino inter Colonias Italiæ militares constituuntur.

Faustina M. Antoninum Formiis videre cupiebat, quo ut *Soterides, & Piftheus Medici.* Soteridem Medicum mitteret, rogavit, nihil enim credebat Piftheo, qui puellæ virgini curationem nesciebat adhibere, ut in ejus epistola legitur, quam in Avidio Cassio citat Volcatius Gallicanus; & Formiis eadem erat, cum ad eam scripserat idem Marcus, ut Avidii conscios viadicaret, qua in re Formianam clementiam laudare possumus, quando mulier ea dixit; *Ego vero, & ejus liberis parcam, & genero, & uxori; & ad Senatum scribam, ne aut proscripio gravior sit, aut pœna crudelior.*

MINTURNAS, inter Formias, & Sinuessam collocat Strabo *Minturna.* in via Appia; atque eam Urbem a Liri ablutam, qui olim Clanius vocabatur. Prope Fregellas in Liris amnis descriptione positam affirmat. Et quamvis ex ejus reliquiis Trajectum ædificatum scribant, nihil tamen est quod credamus in eo monte Minturnas fuisse conditas. Amphitheatrum, aquæductus locum indicant, & portum Trajectensem, atque Vulturensem Grimoldus Beneventanorum Dux concessit Theodemari Abbati Casinensi. Eam Stephanus *Mετρυπρασ* nominat, inter Italiæ Urbes, sed *Σαυριτών*. Aliquis in antiquis nummis legitur, MYNTURN. *Lib. 1.* Dionysius Halicarnassensis cum scribit Lirim, & Tiberim agrum Romanum terminasse, duas in quibusdam eorum fluviorum finibus Civitates collocat, Ostiam Tiberis, & Minturnas Liris, am-

ambasque Romanorum Colonias dicit, & Aborigines, & Pelasgos, qui Siculos ex Romano agro expulerunt, perpetuo in iis sedibus remansisse. Ab Ausonibus ædificatum oppidum scribunt, quod ob aëris gravitatem (paludibus id factum fuerat) immmane a Romanis a militiae muneribus redditum est. At quidem Q. Fabio, Q. Decio Mure quartum Cos. quo anno Pyrrhus regnare cæpit Sinuessam, Minturnasque missi Coloni sunt. C. Marius a Sylla victus, Minturnis in palude latuit, ubi inimicum percussorem Gallum vultus auctoritate perterritus; in Fanniae domum custodiæ causa deductus est. Animadvertit asellum, obiecto pabulo neglecto, ad aquam procurrentem. Quo spectaculo (inquit Valerius Maximus) Deorum providentia, quod sequeretur oblatum ratus, a multitudine, quæ ad opem illi ferendam confluerat, impetravit, ut ad mare perduceretur, ac protinus naviculam conscendit, qua in Africam pervectus est. Quod si tanti viri præsentia Minturnas nobilitavit, quanto illustrius Summus Pontifex Marcellinus, totque Patres convocato Concilio nobilitarunt?

*Lib. 1.
Locustæ
Minturnenses.
Apicia placentiæ.*

Apud Athenæum Minturnenses locustæ plurimum laudantur, quas cum gustasset Apicius, qui Tiberi ætate vivebat, vir ditissimus, luxu solutus (πλεσιότατος, & Τρυφῆς) a quo multa placentarum genera, Apicia dicta fuerunt, ventris, & gulæ causa Minturnis dedens, semper locustis vescabatur, quæ magnitudine Smyrnæas, & Alexandrinas vincebant. Cumque audisset in Africa, vastæ magnitudinis eas reperiri, navi eo profectus, cum ad ejus regionis oram appulisset, & incommodam pertulisset navigationem, priusquam descenderet, piscatores, ad quos ejus adventus rumor pervenerat, ingentes locustas obtulerunt, quas minores Minturnensibus respiciens, illico in Italianam navigavit.

*Squilla pisces.
Lib. 13.*

Squillas pisces in Liri commemorat Martialis,
*Cæruleus nos Liris amat, quem silva Maricæ
Protegit; hinc Squillæ maxima turba sumus.*

Pisciculi profecto minuti, & gregatim degunt. Silleta loca ibidem Cicero pro lege Agraria commemorat. Frentalem habet oram proximam, vel Feretalem, quæ duo simul oppida interiere. Sacram præterea silvam, in qua Marica Nympha colebatur,

*. . . . & Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus*

quam Fauni uxorem ad Lirim Minturnenses venerabantur, ut ait Servius. Habebat etiam proximam Vestinam ad Liris dexteram,

ram, quam cum Aufonia Romani vastarunt. Assurgit in ea regione mons Gaurus, Mafficus, vel Gallicus, vitibus ornatissimus, ideoque Baccho ab antiquis dicatus, cujus vina in eo latere, quod ad Puteolos vergit maxime laudantur a Plinio. Nec tamen

Lib. 14. c. 6.

calidis aquis, sulphureisque ad Sinuessam ignobilis. Nec absunt Falerna longius, quæ generosa inter vina familiam ducebant, ut merito aëra illum, & continentem vinis dicatos judicaveris.

Sinuessam.

SINUESSAM Latii terminum ad Orientem constituisse scribit Strabo, qui ait oram maritimam ab Ostia Sinuessam usque Latium appellari, mediterranea olim pauca occupasse, postea vero ad Campaniani, Samnites, Pelignos, aliosque Apennini accolae fuisse productam. In sinu Setino positam dicit, & a sinu nomen gerere, σίνος γὰρ ὁ κόλπος, thermalque habere ad quosdam morbos expellendos efficacissimas, & anno Orbis 3665.

Lib. 4.

conditam scribit Alexander Sculterus in chronographia. Juxta agrum Falernum Livius describit, Græcamque fuisse Urbem confirmat, Synopem nuncupatam, mutato in Sinuessam nomine a Colonis Romanis, quæ cum tota interierit, parvas ad Roccam de Montedracone ruinas superflites reliquit.

Lib. 10.

Σινουεσσα νόος, habet Stephanus. Sinuessanas aquas salubres, esse habitas docet Plutarchus, ἐπεμύεν ἂν ἐπιπυτόν ὁ ὄθων εἰς τὰς περὶ Σινουεσσα κήρας. Plinius in eadem Campaniæ regione, Sinuessanas aquas sterilitatem foeminarum, & insaniam virorum abolere credi scribit, licet familiaris meus ad me scripserit, ad eas aquas magis homines ineptire, & sterilitatem mulieres hujusmodi amittere, si virum admiserint. Martialis,

Sinuessana aqua.

Diceret histericam se forsan altera Maccha
In Sueffano velle sedere sinu.

Idemque lib. 6. epig. 42.
Nec fontes Aponi rudes puellis
Non mollis Sinuessæ

Claudius apud Tacitum, refovendis viribus mollicie coeli, & salubritate aquarum Sinuessam perrexit. Anno quo Pyrrhus regnare cœpit, Sinuessam, & Minturnas missos esse colonos, supra diximus.

Lib. 12.

SUESSAM, aliam a Sinuessâ fuisse, illud potissimum docet, quod supra Strabo innuit, Sinuessam, scilicet, in Setino sinu fuisse, & sic didonâ a sinu, σίνος enim idem apud Græcos, quod κόλπος. Scimus præterea Sinuessam oræ maritimæ Urbem fuisse, quando ultra Ponetium agrum in Mediterraneis Sueffa fuit ædifi-

Sueffa.

ædificata . A quo vero condita , ignoro . Quid si ex Sinuessano-
 rum reliquiis ? Ejus antiquitatem Romana tempora illustrant ,
 cum enim Volscorum Pometiorum ager præclarus esset , finiti-
 mus Latinis , & Appiole Urbi , Tarquinius Priscus delevit ; va-
 statisque Æquis , qui maxime vicini erant Quiritibus , ut ait
 Strabo , filius ejus Sueffam cepit Volscorum caput . Et in Suef-
 sam Pometinos Pometia deleta , pulsos commigrasse , scribit Ha-
 licarnasseus libro 5 . unde Sueffa Pometia vocari cœpit . Ad eam
 antiquitatem ostendendam , Sueffani insignibus utuntur , Leone
 cum hoc epigrammate , *SUESSÆ VETVSTÆ* . Cum Sinuessanis ,
 Auruncos adjungito ; orto enim bello inter Auruncos , & Sidi-
 cinos , Aurunci a T. Manlio Consule in deditionem accepti , ut
 scribit Livius , nihil deinde moverant ; eoque petendi auxilii a
 Romanis causa justior fuit . Sed priusquam Consules ab Urbe
 exercitum educerent (atqui Senatus Auruncos defendi jussit)
 metu perterriti oppidum deseruere , & profugi cum conjugibus ,
 & liberis Sueffam commigrare , quæ postea Aurunca appellata
 est , eorum antiquis mœniis , & Urbe a Sidicinis deletis . Cum
 Legati ad plebem , quæ ad montem sacrum confugerat de com-
 positione facienda missi essent , atque Manius Valerius orasset
 apud Halicarnasseum , L. Junius Brutus cognomento dictus in
 responsione ad Legatos , hujusmodi Sueffæ amplitudinis memi-
 nit , *Diuturno bello expugnata Sueffa Urbe valde fortunata , & o-
 pulenta , cum illis liceret prædam nulli impartiri , sed sibi ipsis re-
 tinere , & ceteros reges divitiis superare , hoc tamen facere noluerunt ,*
 &c. ut ostenderet quandiu sub Regibus Romani vixerunt , ple-
 bem nulla ab iis injuria fuisse affectam , quin etiam cum potuis-
 sent nulli prædas impartiri , voluisse id facere capta Sueffa , ex
 qua præter mancipia , pecus , & res alias multas , viritim plebs
 quinque argenti minas acceperit , ut vere ex iis omnibus opulen-
 ta , & fortunata , ea civitas potuerit appellari . Sueffana præda
 sub Tarquinio facta est ; qui cum a militia quievisset , ut idem
 auctor lib. 4 . scribit , templis ædificandis incubuit , Avi vota
 persolvere studens . Ille enim in ultimo bello contra Sabinos ge-
 sto dimicans , Jovi , Junoni , & Minervæ si ex prælio victor di-
 scessisset , templa se ædificaturum voverat , rupemque , in qua de-
 lubra esset conditurus , maximis sumptibus , & aggesta terra æqua-
 vit ; quæ tamen in exilium missus perficere haud potuit . Cum
 igitur Tarquinius ex decimis Sueffanæ prædæ opus conficere sta-
 tuisset , adhibitis operi omnibus opificum generibus , mirum quod-
 dam

dam prodigium dum fundamenta foderentur apparuit. Inventum enim tradunt hominis caput recens a cervice reuulsum, ex quo calidus adhuc sanguis emanabat, cujus vultus vivo simillimus erat. Quo viso portento, Tarquinius, operas a terra fodienda abstinere iussit, & convocatis Vatibus indigenis ex iis, quid sibi ea vellent percunctatus est. Qui nihil sibi quicquam de ea re statuere deliberantes, ad Etruscos esse concedendum hortati sunt. Ad Etruscorum peritissimum missi Legati, quibus responsum est, locum in quo caput inventum est, totius Italiae caput futurum; quamobrem Capitolinus locus ille deinceps a Romanis dictus est; ut habeat hoc reconditi praeda Sueffana, ex qua triumphantium majestas quodammodo emanavit. Quae aliquandiu Volscorum inter praecipuas Urbes nominata, tandem Romanis cessit, factaque Colonia circa annum Urbis 440. ut ex Livio colligitur. Vellejus triennio post Luceriam deductam scribit. Sub Annibale multas clades passa est, iidem, sub Romanis, sed sub Adriano, & Antoninis plurimum floruit. Habes etiam in lapidibus Rempublicam, Municipiumque.

IMP. CAESARI. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. FIL.
 DIVI. NERVÆ. NEP. TRAIANI. HADRIANI. AVG.
 PONT. MAX. TRIB. POT. VI. CON. IIL.
 VIAM. SVESSANIS. MVNICIPIBUS
 SVA. PEC. FECIT.

item,

IMP. CAESARI. L. SEPTIMIO. SEVERO. PERTINACI
 AVG. PIO. PP. SVESSANI,

praeterea,

MATIDIAE. AVG. F.
 DIVÆ. MARCIANÆ. AVG. NEPTI
 DIVÆ. SABINÆ. AVG. SORORI
 IMP. ANTONINI. AVG. PII
 P. P. MATERTERÆ. SVESSANI.

Capuae quoque legitur,

MATIDIAE. AVG. FIL.
 DIVÆ. SABINÆ. SORORI. IMP. ANTONINI. AVG. PII
 PP. MATERTERÆ. SINVESSANI. D. D.

Tom. II.

G g

Duo-

Duoque alii lapides Sueffas leguntur his per similes, quorum uni subscribunt AGATHONENSES. alteri, FLAVIUS. AUG. LIBONASINVS. In hoc vero Coloniam, Ordinem, & Plebem, ut in aliis habes municipiis, munus præterea gladiatorium,

C. TITIO. CHRRESIMO. AVG. FIL.

EVIC. ORDO. DECVRIONVM. QVOD. PRO. SALVTE. ET
INDVIGENTIA. IMP. ANTONINI. PIL. FELICIS. AVG. ET
EX. VOLVNTATE. POPVLI. MVNVS. FAMILIÆ. GLA-
DIATORIÆ. EX. PECVNIA. SVA. DIEM. PRIVATVM. SE-
CVNDVM. DIGNITATEM. COLONIÆ. EDIDERIT. HONO-
REM. BIS. ILLI. QVO. QVIS. OPTIMO. EXEMPLO. IN
COLONIA. SVESA. HABVIT. ET. VT. AQVÆ. DIGITVS
IN. DOMO. EJVS. FLVERET. COMMODISQ. PVBLICIS. AC
SI. DECVRIO. FRVERETVR. ET. TITIO. CHRRESIMO. FILIO
MERIT. PATRIS. HONOREM. DECVRIONATVS. GRA-
TVITVM. DECREVIT. ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGV-
STALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA.

Patronum item Coloniar, cui Statua publice cernitur,

L. MAMILIANO. LICINIANO. AVG. FILIO. MAMILIANI
LIVIANI. V. P. EXCORRECT. NEPOTI. MAMILIANI. CRI-
SPINI. EXCON. PRONEP. MAMILIANI. MAXIMI. V. P.
EXCON. PORRO. AB. ORIGINE. PATRONO. OMNIBVS
HONOR. MVNERIBVSQ. INNOCENTER. IN. PATRIA
SVO. FVNCTO. CVMVLANTI. DIGNITATE. ORIGINIS
SVÆ. NVNC. OBLATO. FID. DECRETO. AMORE. ET
BENEFICIIS. DEVINCTI. ORDO. POPVLVSQ. SVESANVS
STATVAM. AD. PERENNE. TESTIMON. PONENDAM
CENSERVNT. L. D. D. D.

Non aspernanda illustrium horum Sueffanorum civium memoria,
Astoris, maximi viri, qui cum Turno conflixit, de quo Virgi-
lius lib. 12.

*Exin quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastarum
Ædis Arunci spoliū; quassatque trementem
Vociferans*

*Titius Chre-
simus .*

Titii Chresimi, qui aquam in suam domum deductam, publico
com-

commodo liberaliter aperuit, & Mamiliani Liciniani, cum quibus Liviani, Crispini, & Maximi recensentur, adde & C. Nafennium municipium Sueffanum, quem Bruto Cicero in epistolis commendat, ad quem scribit eum octavum Principem duxisse Cretenfi bello, Metello Imperatore, fortemque esse virum, hominem frugem, locupletem, pergratum, qua virtute omnes aliæ facile superantur. Sunt etiam hæc monumenta,

*Mamilianus
Licinianus.
C. Nafennius.*

D. M. S.
L. DOMITIO. IVSTO
FIRIDIA. NAIGE. CONJVGI. BEN. R.

et,

D. N. S.
JVLIE. M. F. CAPTOLINÆ. VI. ANNIS. XV. M. V. D. VII.
MODIA. LONGINA. MATER. PISSIMÆ. FIL. POSVIT.

et,

D. O. M.
JVLIA. FIRMA. SIFA. TVMVLO
QVÆ. COMMVNE. TORVM. SERVAVIT. CASTA. MARITI
ET. FIDE. PLENA. PIETATE. NOBILI. VIXIT
SVBREPTA. EST. OCVLIS. JUVENIS
FATO. DICTANTE. INIQVO
MOCIMVS. SABINÆ. AVGVSTI. SORORIS. LIB. B. M. F.

Ad antiquorum reliquias villæ faciunt, quibus locus abundabat, ad quos Romani tranquillitatis gratia divertere consueverant. Sueffanum, & Sinveffanum rus Ciceronis in epistolis ad Atticum commemoratur. Sunt præterea Quindilianum, quod Quindtorum fuisse villam non ambigo, & Cornelianum, quod ad Auruncam cernitur; tum Castricianum, quod ad vi. lapidem a Minturnis situm est; hoc tempore S. Castrensium vulgus appellat. Porphyrius in vita Plotini, Castricii Romani fuisse villam testatur, qui cum ad balnea Puteolana proficisceretur, in Castricii villam se contulit. Hercules Templum ad Sueffam ostendunt, ubi nunc *Hercules.* arx cernitur. Et in Cœnobio S. Stephani, quod Moniales incolunt, & D. Joannis ea antiquitatum vestigia conspiciuntur, quæ theatrum referunt, & ex quibus multa statuarum fragmenta, lapidumque eruta sunt. Numismata quoque reperiuntur, in quibus

aut Hercules leonem occidens , & in altera facie caput tantum est sculptum ; aut testudo , & cancer , in quibus legitur ΣΥΝΤΕΡ-ΣΑΝΩ .

Posita Urbs in agro Vesino ad montem Malficum in via Appia , & regione tam fertili , & amœna , ut ab ea vitiferi colles , & temulentia nobilis succo , per omnes terras indito incipiat . Galeatius Florimontius cum Consalvo Ferdinando Sueffæ Duce loquens ait , non posse nobilissimos illos Belgarum , aut Gallorum prospectus , neque pontis petrae Veronensis , cum Sueffano conferri , maris enim , & telluris æquora , huiusmodi cum montium amœnitate conveniunt , ut nihil possit delectabilius judicari . In montis latere ad Septentriones vetustæ vestigia cernuntur Aruncæ , ad quam adhuc strata via silice ducit ; ceteroqui in declivi curvitate planus , arboribus constitus , villis frequens , fontibus vel ad radices perennis ; qui dum ad quinque millia passuum longitudinem protenditur , ad Draconis montem adiicitur , qui Sueffaræ dioecesis muris , portisque intercluduntur . Nec abest turdorum mons , qui Cicolis dicitur , cum Cicli illud volatile denotet , qui a culmine silvis refectus est , ferarum , tum aprorum præcipue testis ; inde frutices , arbores , vineæ , plurimæque habitationes . Aliud complectitur Liris latus , ubi Ferdinandi avus Dux ille maximus , de Gallorum exercitu victoriam reportavit . Sed quid illa commemorem , quæ longius oculorum aciem mirabiliter recreant , dum se Cajetani littoris , Trajecti situs , Prochytae , atque Ænariæ stationis prospectus , collium delectatio , camporum cultus , frumenti , olei , vini , pomorum , a quibus fortasse Pometia dicta est , copia obiicitur ? Quod si Tosellanus mons a M. Tosellano ita dictus , aliqua ex parte aciem perstringat , atque retineat , ut occidentis oram nequeamus intueri , tanta nihilominus est olearum , vinearum , nemorum frequentia , ut pulchritudinem prospectui addat magis desiderabilem . Nec cœli inclementiam aliqui in medium proferant , cum Claudium Imperatorem , ut convalesceret Sueffam se contulisse Cornelius Tacitus scribat .

Cicolis.

Tosellanus.

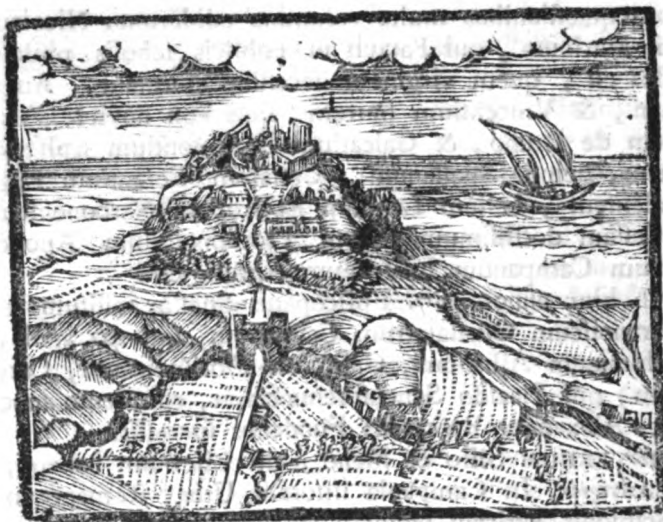
Illustres viri.

Duos viros habuit , Lucilium Poetam , qui satyras conscripsit , Neapoli sepultura donatum . Antonium Calcilium Grammaticum , atque Poetam insignem , qui multa in humanioribus studiis volumina Vallæ ætate absolvit . Franciscum Taccionum jureconsultissimum , qui Regni ritus conscripsit . Nicolaum de Cillis , & Bartholomæum filium , qui de arte medendi , & de natura-

turalibus quæstionibus multa volumina ediderunt. Nicolaum Antonium Marinum, qui Patavii in publicis scholis philosophiam professus est, quem virginem decessisse affirmant. Augustinum Niphum, & Vincentium fratrem, quis non novit? Adde, & Joannem de Bruno, & Galeatium Florimontium Episcopum Aquinatem, deinde Sueffanum. Cæsarem Ferantium Episcopum Termolensem, Lelium Landum Episcopum Narbonensem, Lelium Sessam doctissimum virum Prothonotarium Apostolicum. Antonium Campanum Episcopum Aprutinum.

Ab hinc annos 487. Episcopatus Sueffæ institutus est. *Episcopi*. Norunt Franciscum Guastaferrum Cajetanum, qui 40. annis præfuit. Bartholomæum Albanum, Galeatium Florimontium, Cardinalem Crispum, qui Placido Senensi renunciavit, cui, cum anno 1590. obiisset, Alexander Riccardus Fundanus successit.

LINTERNUM Siliæ & Melæ, alii Liternum habent, Ptolemæus *Λιτέρνηον*. In Campania littoralis Urbs, Romanorum Colonia, Scipionis Africani sepulcro celebris. Fluvii quoque nomen apud Strabonem, quod & Liris, a quo Minturnæ alluebantur. Et Liternam paludem habet Silius.

C U M Æ.

C A P. XX.

- Lib. 6. Hist.* **N**on Cumanas describimus insulas prope Cubagas, & Tera-
Lib. 4. Hist. requas ad Septentriones, in quibus conchas margaritarum
 Perù littoralem, in qua homines parum vident, cum nebulæ in
De rer. var. eorum oculis generentur, ut ait Cardanus; non Cumanos, Cu-
lib. 1. cap. 4. manix populos, Ungaris finitimos, qui desciverant ad Tartaros,
Lib. 8. Dec. ut ait Bonfinius; sed CUMAS exiguum oppidum, at munitissimum
2. & non facile expugnatum, ut ait Agathias (qui πόλισμα Ιταλικόν
Lib. 1. illud appellat) quodque plurimorum Ducum virtuti obstitit, &
 paulo post annum octuagesimum belli Trojani absoluti, ut placet
Lib. 5. Paterculo, anno mundi 4113. ut Eusebio, Chalcidenses ædifi-
Lib. 6. carunt. Chalcidensibus, & Cumæis tribuit Strabo, Χαλκιδαίων
 καὶ Κυμαίων παλαιότατον κτίσμα. Eretriensibus, & Chalcidensibus
 Dionysius Halicarnassæus. Andriis, & Chalcidensibus aliqui, Plu-
 tarchi auctoritate in Quæstionibus Græcis freti, simul enim Co-
Lib. 6. lonias deduxere. Eubocensibus Solinus, & Virgilius,
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Lib. 8. Dec. 1. Qui profecto iidem sunt, nam Chalcis Eubocæ civitas est. Li-
 vius;

vius ; *Cumani ab Chalcide Euboica originem trahunt*. Atque in eo loco Siliii Italici,

Lib. 12.

. . . . regressus ad altus

Inde Pherecyadum muros

docti viri ajunt Cumanos , & Neapolitanos Pherecyades dici , a Pherecyde eorum Duco . Eusebius in Chronicis scribit ; *Mycena condita in Italia , quæ nunc Cumæ* . Opus est oraculo .

Situs .

Dionysius in Opicis oppidum collocat , quæ secunda pars Campaniæ erant post Ausones , qui primi numerabantur , ut initio primi hujusce primi tomi libro docuimus . Sed Opici ab Ofcis , Ofci a Chalcidensibus , Chalcidenses a Tuscis ejeti . Velut speculam Tyrrheni maris arduo , & difficilem aditum habente colle , ut describit Agathias , ad cujus pedes fluctus illi frangerentur , quos Prochyta ante sita effundere videtur , eam Urbem Græci ædificarunt . Dum meridiem inter duos lacus Licolam , & Acherusiam spectat validissimis turribus , atque propugnaculis munita , ad boream collibus ambitur , quæ vallem efficiunt . At vero inter colles ostium a Natura relictum , porta , arceque splendidissima conjungere , quam Arcum Felicem vulgus nominat , structuræ amplitudine , longo fornice , ædificiorumque splendoribus hujusmodi cuncta , ut admirationem illico intuentibus afferat . Ibi Apollinis Templum exædificatum fuisse non vereor , de quo Virgilius ,

ArcusFelix.

Arces , quibus altus Apollo præsidet

alia enim hujus loci altitudo est , quam quæ in rupe littorali cernitur , quæ ima quidem & profunda est , si hunc locum aspexeris ; neque munitiorem arcem Cumani habuere , qua cum colles veluti muri vallem omnem quasi vallum circumplectuntur . Validior ideo Urbs (licet parva) habita est , quam postea Gotthi sibi ad servandos thesauros paraverunt . In ea valle , quæ sub Arcu Felici est , & quæ ad Urbem ducit , plantiam ruinis , Templorumque , & theatri vestigiis refertam cernes , sub qua non vereor multa admirabilia contineri . Cum anno 1606 . Alfonsus Pimentellus Prorex a Carolo Spinello summæ prudentiæ Equite percunctatus esset , quo pacto statuas aliquot Puteolis in Hispaniam transferre potuisset ? In memoriam Spinello venit ab aratoribus , qui agrum Cumanum colunt accepisse , aliquot marmo-

Statue Cumanis reperiæ .

rum ,

rum, & statuarum fragmenta, in media illa planitie, in qua sementes factæ fuerant, esse visa. Quapropter cum ab Octavio de Aquaviva Cardinali, & Archiepiscopo Neapolitano, ad cuius Ecclesiam ager totus ille pertinet, petiissent, ut fodere in iis locis liceret, libentissime Princeps ille Romanus Hispano Principi concessit. Nec mora. Operæ fodiendo comparantur. Vix terram sub sementibus penetrarunt, cum Templum fere integrum repererint, licet in ruinas collapsum. Pavimentum, atque parietes ex nitido marmore erant, quos prægrandis Corinthico ordine Corona circumdabat; eodemque ordine columnas, atque epistilia, tum depresso imaginum simulacra, quæ aut numina, aut solia doctissime sculpta referant, in quibus Satyrum formosissimum notavi, atque cicadam rostro Panis fistula canentem, præter sexcenta alia, quæ aut Græcorum, aut Latinorum ingenia patefaciant, utrosque enim opus illud artifices habuisse, sculptura planissime ostendit. Hæ quidem repertæ Statuæ sunt, Neptunus barbæ pilos cœrulea tinctura habens infectos; Saturnus, vel Priapus, falcis enim manubrium tenet; Vesta cum tutulo; Castor nudus, ac pileatus, cuius mentum parva lanugo convestit; Apollo crinitus, ad cuius pedes stat cignus; Hercules cum clava, cuius caput ejusdem clavæ corona cingitur; Æsculapius, vel fortasse Romulus; Octavii Augusti Colossus, quæ pulchrior videri non posse mihi persuadeo; venustissima nuda Venus; Duo signa Consulari habitu; Pallas optimi sculptoris opus; Imperatoris simulacrum armatum, in cuius pectore sphynx est, quamobrem Domitianum arbitrabar (vultus enim mancus, mutilusque est) antequam Epigramma invenissem, in quo erat, DRVSI CÆSARIS. Juvenis cuiusdam imago, qui præter vitam, quam in fronte habet, tenui, atque pressa interula vestitus est, & Zona depicta cinctus. Sunt, & aliæ muliebri vestitu imagines; atque in duobus rotundis lapidibus duo Consules pater, atque filius, qui annulos in digitis gestant, sub quibus hæc erat inscriptio,

C. SATRIO. C. F. C. SATRIO. C. F. AMPIÆ. C. SATRIO. C. F.
CILONI. FORTVNATO. SATRI. LAVTO.

& in aliis fragmentis,

O. ET. FORTVNATVS
IA. FIL. ET. AMPIA.

Agrip-

Agrippam vero opus illud extruxisse , & Augusto dicasse , hi characteres efficiunt , ut credam ,

LARES. AVGVS.
AGRIFFA.

et ,

POTESTATIS. D.
AGRIFFA .

In alia marmorea parva basi legitur ,

P. AVIVS. HEDVS
D. D.

Aliqui Xystum illum , vel Basilicam arbitrantur , quippe ad Boream Templi , cui conjuncta fuerat , maximum vestigium cernitur . Basilica vero fueritne , vel Templum , præclarum ædificium fuisse omnes , qui viderint , affirmabunt .

Antiquitas .

Παλαιότατον , appellat Strabo , quod omnibus Italicis , Siculis , Græcisque Coloniis deductis antiquitate antecelleret . Et ut nomen , originemque ostenderet , duos classis ductores nominat , Hippoclem Cumæum , & Megasthenem Chalcidensem inter se , qui ita convenere , ut alterius esset Colonia , alterius Colonix appellatio . Atque ita Chalcidensibus Colonia debetur , nomen vero Hippocli . Eisdem Cumanos antea in Siciliam appulisse , & condidisse Zanciam , scribit Eusebius Ducibus Periere Cumano , & Cratæmene Chalcidense . Quæ cum iis , quæ scripsit Pausanias in Messenicis non conveniunt ; Ζάγκλιον δὲ τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατέλαβον λησαι , καὶ ἐν ἐρήμῳ τῇ γῆν τιχίσαντες ὅσον περὶ τὸν λιμένα ὀμητριῶν πρὸς τὰς καταδρομὰς καὶ ἐς τὰς ἐπίπλους ἐχρῶντο , ἠγεμόνε δὲ ἦσαν αὐτῶν Κραταιμένης Σάμιος , καὶ Περιπρὸς ἐκ Χαλκίδος ; Zanciam ab initio prædones tenuere , Castellum enim deserto loco circa portum , & excursionum maritimarum receptum , quo ex alto appellerent , munierunt . Eorum duces fuere Cratæmenes Samius , & Chalcidensis Perieres . Aut enim ante Messeniorum bellum Zancle ædifi-

Zancla .

Tom.II.

H h

cata

- Cuma Urbs Æolica.* cata fuerat, aut duo illi duces non Cumanos, sed Messenios dixerunt. Strabo primam opinionem ex Antiocho refert. Est autem Cuma Æolica Urbs in agro Locrensi, Æolicarum Urbium maxima, Hesiodi Poetæ, & Ephori historici Isocratis discipuli patria, & fortasse Homeri, ut innuit Strabo, & Aretinus in libello de mirabilibus Puteolanis, a Cumæis Homeros, cæcos esse dictos asserit ab Herodoto mutuatus in libello de vita Homeri; ἐπιπέθει δὲ καὶ τὸ ὄνομα Ὀμήρου ἐπεκράτησε τῷ Μηλιοσπηγενεὶ ἀπὸ τῆς συμφορῆς. Οἱ γὰρ Κυμαῖοι τὴν τυφλῶν, Ὀμήρου λέγουσι; *Atque hic primum Homeri nomen Melisigeni inditum; a cæciæ videlicet calamitate. Nam Cumanam cæcos, Homeros dicunt.* Cumam Sami sociam facit Appianus in Syriacis, meminitque Thucydides. Sic ~~autem dicta a Cyme Amazone~~, ut ait Stephanus, qui contra Lesbium eam describit; ἐκαλίτο δὲ Ἀμαζόνιον. Et Pomponius Mela; *Cymen nominavit (pulsis qui habitabant) Dux Amazonum Cyme.* Sed paulo post Stephanus ejusdem nominis Urbem in Italia ponit; ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα Ἰταλίας, ταύτης τὸ ἑθνικὸν Κυμῆος. Alias etiam in Pamphilia, in Phryconitide, & in Elide collocat. Insulam præterea hoc nomine appellat ad Siciliam. Originis vetustatem ab antiquissima *Sily. lib. 3.* Eubœæ Cyme proposuit. Quare Staius, Cymen Cumas dixit.
 . . . Ausonii pridem laris hospita Cyme.

Fœlicitas.

Fortunatam Urbem initio fuisse Cumas Strabo scribit, nec alia de causa in Phlegræis campis Gigantum ortam esse fabulam, quam ob agri fertilitatem, coelique amœnitatem, quibus certatim sibi locum vindicare multi conati sunt. Ejus verba hæc sunt; Πρέτερον μὲν οὐτ' ἔτυχε καὶ τὸ φλέγειν καλὴν πεδίον ἐκ τῆ περιμάχτων τῶν γῆν εἶναι δι' ἀρετῶν; *Atque ab initio quidem Urbs ea fortunata fuit; & quæ de Phlegræis campis fabulantur, ac re ibi cum Gigantibus gesta, non aliunde videntur orta, quam quod eam regionem ob solæ virtutem multi sibi certatim vindicarunt.* Tantæ fœlicitati obsuerunt Campanorum, & pestis injuriæ, & calamitates. *Campani hostes Cumanorum.* A Campanis multis contumeliis affecti sunt Cumanæ. Haud multo post maxima sunt peste afflictati, quo circa alias sedes quere coacti sunt.

Nomen.

Ab augurio gravidæ mulieris, quam dormientem invenerunt cum primum ex Pithecufis discedentes, ubi post varias navigationes constiterant, Cumas esse dictas putant, κύμα, enim uterum ferre significat, quod κύφοειν etiam dixit Lucianus. Et κύμα, pro κύμα, per crasim id significat, quod in utero gestatur. Aliis, ἐπὶ τῶν κυμάτων, ab undis; ὠνομάσθαι δ' ἔτιος κύμα ἀπὸ τῶν κυμάτων φασί. ῥαχιδῆς προσεχῆς ὁ πλῆσιον αἰγιαλός; Sunt qui a fluvibus (hi enim Græcis κύματα) factum Urbi nomen putent. Est enim vicinum litus scopulosi instar dorsi mari objectum. Quod ab Agathia supra dictum retulimus. Servius lib. 3. Æneid. ibi,

Hic ibi delatus Cumæam accesseris Urbem.

utramque amplectitur opinionem. Eubæa (inquit) insula est, ex cujus civitate Chalcide Coloni profecti sunt ad novas sedes quærendas, & haud longe a Baiis (qui locus a socio Ulyffis Bajo illic sepulto nomen accepit) invenerunt vacuum litus, ubi visa muliere gravida (quod illi fecunditatis augurium interpretabantur) civitatem condiderunt, quam Cumas appellaverunt, ἀπὸ τῶν κύματος, hoc est a prægnante; sive ab undis quas Græci κύματα appellant. Quod si quis Chalcidensium navigationi tribuendum existimaverit, non displiceret, Cumas quietem significare, cum post tot maris labores, in eo tandem colle quieverint. κυματίζων enim, idem quod undis agitari. Et Ephorus, qui in rerum gestarum enumeratione cum nihil haberet, quod a suis diceret gestum, & tamen patriæ vellet mentionem facere, acclamavit, Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Κυμαίοι τὰς ἡσυχίας ἔγον; *Strab. lib. 13* Eo tempore quieti erant Cumani. Sed nomen ad antiquam Cymen refero, quam Atheniensem fuisse Neapolitanorum, qui a Cumanis profecti sunt, nummus ostendit,

nuper a Joanne Baptista Macedonio repertus, in quo Noctua depicta Atheniensium, Cumanorum, & Neapolitanorum originem patefacit.

Cumæ tyrannide occupatæ:

*Anno 322.
apud Liv.**Prodigium
in fluminibus.**Græcorum
victoria.**Hippomedon.**Aristodemus.*

T. Geganio Macerino, & P. Minutio Cofs. cum gravior annona Romanam Urbem invasisset, a Senatu in Etruriam, Campaniam, agrumque Pomptinum Legati, ad quam maximam frumenti copiam coemendam, missi sunt. Quibusque dominabantur oppidis Tyranni. At in Sicilia Gelo Denomenis filius, Cumis vero Aristodemus, cui cognomen Malacho, quod effœminato esset animo. Effœminatum vero, & eum qui muliebria patitur, μάλακα, dicebant. Is ad tyrannidem hujusmodi evectus est. Invidebant Etrusci, Umbri, Daunique Cumanorum felicitati tribus de causis. Quod divitiis, & potentia ceteris Italis præstarent. Quod Campaniæ felicissimam partem possiderent. Et quod prope Misenum munitissimos portus haberent. Quamobrem ejus Urbis evertendæ desiderio accensi, comparatis iis omnibus, quæ ad profectioem pertinerent, cum quingentis equitum, & decem & octo peditum millibus, obsidionem parant. Castris non longe positis, inaudito prodigio Vulturnus, & Glanis flumina a naturali cursu ab ostiis ad fontes sunt revocata. Quæ res tantos Cumanis fecit animos, ut nec timore, nec hostium copiis perterriti, & quod homines inimico animo ab injuria, & maleficio non temperaturos existimabant, nihil sibi antiquius, quam fortiter pugnare sibi persuaserint. Triplicique acie instructa, quarum una Urbis, alia navium præsidio relicta est; tertia, quæ ad moenia hostem exciperet. Ubi proelium Barbarorum clamore indici Cumani animadvertunt, (barbaros, qui Græci non erant appellabant) tanto impetu hostium phalanges, quæ tumultuariis signis accedebant, adorti sunt, ut & virium robore freti, & iniquitate loci, quæ inter vallis angustias iis erant impedimento, manus tam acriter conseruere, ut paucis militibus ingentem barbarorum numerum, profligarint. Accedit eo quod Græcis cœlum ipsum fragore, & tonitribus, imbribusque opem tulisse visum est, ut victoria eos potituros significaret. Inter proeliantes Aristodemus summa virtute enituit, qui cum parato animo hostium impetum sustinisset, ipsum Etruscorum Ducem, aliosque quamplurimos interemit. Parta igitur victoria, sollempnibus sacrificiis factis, justisque pro iis, qui in pugna ceciderant persolutis, inter Cumanos disceptatum, cui nam victoriæ gloria esset deferenda. Senatus, Hippomedonti Equitum Magistro, Plebs Aristodemo favebat. Sed ne civilis discordiæ ambitione ducti arma caperent, Aristodemum Plebi præfecerunt, qui & duceret.

cendi facultate, qua plurimum poterat, & largitionibus, quibus omnium benevolentiam consecrabatur, plebis animos, quæ his artibus facile capitur, maxime sibi conciliaret. Cumque Aricini a Cumanis contra Etruscos auxilium peterent, quorum Rex Porfena Aruntem filium osium copiis miserat, ut Imperium sibi quæreret, Optimates occasionem nacti, ut Aristodemum perderent, duobus millibus militum præficiendum curarunt, sic enim illum posse occumbere arbitrabantur. Qui tamen selecta Cumanorum manu sociis victoriam adeptus est, multaque ex ea pugna præclara prædæ monumenta reportavit. Inde odium sibi apud suos est concitatum. Sed ut omnem fortunam superaret, convocari Senatum iussit, ut quæ gesta essent explicaret, & conjurationis sociis adhibitis, cum primum de Republica, & bello agi cœptum est, irrupere sicarii, qui Optimates ad unum jugularunt. Tunc solutis ex vinculis iis, qui capite damnati erant, & Etruscis juvenibus captivis ad sui corporis custodiam constitutis, habita ad Populum concione, de dividendis agris, & de solvendo ære alieno primum egit, quibus popularium animos est aucupatus, atque hujusmodi annuentibus iis, principem civitatis locum obtinuit. Arma in Deorum templis ut deponant hortatur, & persuadet, facile inde posse ea repeti, si quando opus esset. Quod si quid armorum aliquis occuleret, in eo scelere contra edictum comprehensus, illico interficiebatur. Comparato igitur ex perditissimis civibus, & servis dominorum cæde pollutis satellitio, duobus quoque militum millibus mercede conductis, Tyrannidem confirmavit, bona intersectorum inter sceleris ministros divisit, filios eorumdem Urbe excedere iussit, conjuges interemptorum servis nubere compulit. Qui deinceps sceleribus, sordidis moribus, & crudelitate Principatum dedecoris infamia deturpavit, & Gymnasia, armorumque exercitationes, quibus florebant Ephebi, sustulit. Cincinnis, reticulisque juvenum capillos religari (quos Coronistas appellatos ait Plutarchus) calamistris componi, cerussa purpurisq; talaribusque, pictis togis indui iussit, ut more virginum Cumana pubes in umbra degeret, saltatorum & tibicinum illecebris detineretur, & uteretur balneis, & unguentis; & sceminæ abraso capite, deposito capillorum ornamento, brevibus supra crura tunicis se amicirent, fragrant odoribus, omnem porro virilem cultum corrumpens. Quo circa in tantam omnium invidiam raptus est (quod ipsa scelera scelestos odio habere consueverunt,) ut tandem aliquando graves Diis,

Aristodemum perdere cogitant.

Aristodemus tyrannidem confirmat.

Aristodemi luxuries.

Opusc. de mul. virtute.

ho-

hominibusque jam senex poenas dederit, cum xiiii. annos Tyrannidem obtinuisset. Regiam exules, qui Cumis degebant aggressi, vel potius filii ab ipso cæsorum, qui Capuæ erant, & Hippomedontis Magistri equitum filii, cum multis cohortibus sequuti, somno, vinoque sepultos custodes inventos, omnes more pecudum obruncarunt. Et ad Optimates res Cumana rediit.

Xenocrita.

Alii Xenocritæ factum tribuunt. Hæc mulier, quam ardebat Aristodemus, ægre ferens a Tyranno non utili opere, sed ut cives ærumnis, & labore conficeret, agrum Cumanum perpetuis operibus vexari, & fossis cingi; patriæ libertati studens, cum discedente aliquando Aristodemo vultum deflexisset, & alii adolescentes operi tyrannico occupati, percunctati essent. Quid malum Aristodemo tantum oculos, & vultum aperiret? respondit; Propterea quod unus inter Cumanos Aristodemus vir est. Vos pecora, an mulierculas appellem? Quid malum vos effeminate animo, truculenti hominis mores ferre potestis? Hæccine Cumanorum audacia? Quibus verbis commotos ad libertatem recuperandam eos vehementer inflammavit, & conjurationis principem Timotelem ad eum opprimendum iuvit, cum Regiæ foribus ab ipsa noctu patefactis, cum conjuratis manus ipsa quoque in Tyrannum iniecisset. Cui cum magnos honores, & dona cives pollicerentur, quoniam Cumas in libertatem pristinam vindicaverat, repudiatis omnibus, hoc tantum petiit, ut corpus Aristodemi per Civitatem sibi efferre liceret recuperatæ libertatis Trophœum. Quod licuit, & in Ceteris Sacerdotem eam elegerunt.

*Aristodemi
cædes.*

*Xenocrita
Cereris Sacer-
dos.*

Exules. Tarquinius.

Vivebant ea ætate Exules, qui cum Tarquinio Rege Roma profugerant Cumas. Hi ad supplicium Legatos frumentarios vocarunt, detentis navibus, utque Tyrannus annueret, miris modis petiere. Sed infecta re postularunt, ut saltem sibi liceret pignoris loco eorum corpora detinere, donec ab Urbe Roma, quæ eos miserat, bona reciperent, quæ a Populo Romano injuste publicata dicebant, ipsumque Tyrannum litis Judicem constituerunt. Negantes Legati sese publicæ causæ agendæ potestatem ullam habere, & ab Senatu ad frumentum comparandum tantummodo missos asse-

ren-

rentes, cum animadvertent Tyrannum esse in Exules propensio-
riorem, dum ad dicendam causam tempus esset erogatum, Cumis
aufugerunt. Ibi Tarquinius obiit. Petrarcha in Itinerario. *Tarquinius
obit Cumis* Ad lævam cujus humili colle Sibyllæ patriam videbis, ubi
Tarquinius Superbus Regno pulsus, tandemque Tuscorum, & Latino-
rum destitutus auxiliis, exul obiit. Plerique Comi ad Mediola-
num vocis similitudine decepti afferebant. Eutropius vero ter-
tio anno post Reges exactos, cum Tarquinius suscipi non posset
in Regnum, neque ei Porfenna, qui pacem cum Romanis fe-
cerat, auxilium præstaret, Tusculum se contulisse scribit, ibi-
que per xiv. annos privatum cum uxore consensisse. Lapi-
dem Tarquini Collatini Cumis repertum servat Neapoli Marcellus
Girardus, quem in antiquis monumentis retulimus.

Cumanorum hostes.

Haud diu post Tyrannidem ejectam, Cumanis ocium fuit:
Athenis enim Acestoride, Romæ Cæsone Fabio, & T. Virgini-
nio Cofs. Etrusci (iidem & Tyrrheni) Phoenicum coloni, *Fædus Etru-
scorum, &
Cumanorum.* adversus Cumanos terra, marique bellum
concitarunt. Et cum ii eorum impetum sustinere non posse
confiderent, ad Hieronem Syracusanum Legatos miserunt,
qui ab eo impense peterent, ut opem, atque auxilium calamito-
so tempore afferrent. Is confestim paratam classem contra hos-
tes misit. Confertoque certamine, Syracusani victores evaserunt.
Atque ita Tyrrhenis partim cæcis juxta Himeram flumen, par-
tim fufis, submersisque, Siculi Cumanos ab hostium crudelitate eri-
puerunt. Florere rursus res Cumana cœperat, cum novum il-
lis cum Campanis bellum oritur, quos dominandi libido ince-
ferat. Et anno ab V. C. 335. quo tribunitia primum Comitia
habita sunt, creatique cum Consulari potestate Patricii L. Quin-
tius Cincinnatus tertium, Sex. Furius Medullinus iterum, M.
Manlius, & A. Sempronius Atratinus, inter bellorum difficul-
tates, a Campanis Cumæ, quam Græci tum Urbem tenebant,
captæ sunt, ut ait Livius. Multa in eos injuriarum exempla Cam-
pani ediderunt, qui odio Vatiniæ eos insequerentur. Illud ve-
ro præcipuum existimo, quod tamen liberalis animus abhorret, *Campsanorum
injuriam in
Cumanos.* quod *ῥυπαρίων ἀντὶ τῶν συνόρων ἀντοί*, ut ait Strabo; Rem cum eo-
rum uxoribus habuerunt. Indignum facinus; quod nec latronum, *Lib. 5.*
aut prædonum sævitæ convenit. Anno deinde 539. ante

CHRIST-

CHRISTUM natum 213. Cumanorum constantia Campanos impu-
 lit ad eos sollicitandos, ut a Romanis deficerent. Arbitraban-
 tur enim hoc sceleris genere majorem calamitatem, quam alio-
 rum bello consequuturos. Quod cum ii non sibi esse faciendum
 decrevissent, dolum compararunt (ut Liviani verbis utar) quem
 hujusmodi commenti sunt. Consuevere Campani statis anni tem-
 poribus ad Hamas silvam, quam Gallinariam dicunt, fruticosis
 virgultis frequentem, & arboribus, indigentem aquis, in qua Sex.
 Pompeii Præfecti navigia ædificarunt, cum Sicilia a Romano-
 rum Imperio descivisset, sacrificia persolvere. Nunciarunt Cu-
 manis in eum locum Senatam Campanum venturum, rogantes
 ut etiam Cumanus conveniret, & una decernerent, ut eisdem
 uterque populus socios, hostesque haberet. Armatos præterea ibi
 futuros, ne quid novi Romani molirentur. Ad Linternum in-
 terim T. Sempronius Gracchus Romanus Consul castra posue-
 rat. Legationem Campanorum Romano Consuli Cumani pate-
 fecerunt. Is Cumanis iussit, ut intra mœnia se continerent, &
 quæ in agris bona dispersa habebant, in oppidum comportarent.
 Copias ipse Cumas ducit. Campani ad Hamas consertim acce-
 dunt, in quam se abdiderat cum xiv. millibus militum Ma-
 rius Alfius, qui summus Magistratus Campanis erat. Cum sa-
 cra nocturna fierent, silenti profectus agmine Gracchus ad Hamas
 nocte intempesta pervenit. Castra Campana a militibus relicta
 invadit. Hos quidem somno stratos, hos vero inermes obrun-
 cat. Ad duo millia hominum, & eo amplius, cum ipso duce
 Alfio cæsa. Castris hostium potitus, Cumas continuo se rece-
 pit, Annibalem metuens, qui ad Tifata cum exercitu confederat.
 Nec eum provida fefellit opinio, quando Annibal celeriter ad
 Hamas castra moverat, Consulem ibi Romanum opperiri ratus.
 Profectus cum in eam silvam necquicquam esset, aliorum moni-
 tis, & precibus impulsus, postridie ejus diei oppugnaturus op-
 pidum, Cumas proficiscitur. In agrum Cumanum Pæni exar-
 sit ira, quo vastato, operibus, & obsidione Gracchum oppugna-
 bat, qui hoc pacto victor evasit, quo Livius narrat; *Adversus
 ligneam ingentem turrin admotam Urbi, aliam turrin ex ipso mu-
 ro excitavit aliquanto altiore, quia muro satis per se alto subje-
 ctis validis publicis pro solo usus erat. Inde primum saxis, sudibusque,
 & ceteris missilibus propugnatores Urbem, ac mœnia tuebantur. Po-
 stremo ubi promovendo adjunctam viderunt turrin, facibus arden-
 tibus plurimum simul ignem conjecerunt. Quo incendio trepida ar-
 mato.*

*Legatio Cam-
panorum.*

*Cumæ reci-
piuntur.*

*Obsidio Cu-
mana.*

Lib. 3. Dec. 3.

matorum multitudo, cum de turri sese præcipitaret, eruptio ex oppido simul duabus portis facta, stationes hostium fudit, fugavitque in castra; ut eo die obsessio quam obsidenti similior esset Pænus. Cumanæ obsidione liberatæ. Protendisse hanc victoriam scribit Julius Obsequens mare, quod arsit, & bovem, qui equuleum peperit ad Sinuessam. Post ea tempora Cumanos cum Senatu Campano convenisse aliqui arbitrantur, nam in eorum portu classem Campanam receperunt. Erat in foro Campanæ Urbis olim lapis, deinde sublatus, in quo hæc legebantur.

L. MAGIO. L. F. CAMPANO
ALIGERO. XII. LEGIONIS. FRETENSIS.

quibus milites, qui in freto versabantur maritima classe notari docti viri sibi persuaserunt. Nec illud in mentem venit, Fretensem Legionem inter xxv. Legiones esse numeratam, quæ ab *Legio Fretensis.* Augusto per Romani Imperii fines fuerant constitutæ, & milites Fretenses a Fortia Sarmatiæ Urbe esse nominatos, qui Fretenses, Eufratenenses, & Fratenenses dicti sunt. Apud Marcellinum, Tricosimani, Decimanique Fortenses.

Pœni.

Pœnorum alias furorem Cumanos fuisse expertos. Polybius *Lib. 1.* videtur innuere. Cum enim Sicilia loca Amilcar occupasset, quam Carthaginenses classi præfecerant, maritimam Italiæ oram ad Cumarum regionem vallavit; *Πρώτον μὲν γὰρ ἐντιθέντες ὄρμηξιν παρὰ θάλατταν, τὴν παραλίαν τῆς Ἰταλίας ἐπέθου μέχρι τῆς Κυμνίων χώρας; Nam & mari saepe ab eo loco delatus in maritimam Italiæ oram Cumar usque populatus est.*

Gotthi.

In hoc oppidum veluti munitissimum Totilam, & Tejam Gotthorum Reges quicquid prætiosæ suppellectilis habebant, reposuisse scribit Agathias, iisque Præfectum Aligernum cum Herodiano anno C. 552. alii quoque Scriptores prodiderunt. *Lib. 1.* Quapropter Narses quam maximis potuit itineribus Cumar contendit, *Narses Cumar contendit.* ut Regiis thesauris occnpatis, Italiam præcipua Gotthorum fede devastata, miseria liberaret. Aligernus autem Tejæ, qui jam

Tom. II.

I i

bel-

Romani Cumis repelluntur.

Aligernus Palladium occidit.

bello ceciderat minimus natu frater, quamvis labefactatam Gothorum potentiam esse intelligeret, tanto tamen animi robore, tantoque militari conatu cum reliquis Gothis oppidum tutatus est, ut Romanus de victoria iam desperans, in Florentinos, Centumcellanos, & Volaterranos vires intenderit, paucis ad Cumas in obsidione relictis. In qua illud memorabile notatur, quod Aligernus Palladium, qui apud Narsetem ob corporis vires plurimum poterat, dum audacter murum conscendisset, lorica indutum, cum ipso etiam scuto transverberavit; tantum sibi virtutis Aligernus arcu comparaverat. Agathias inter cetera in ea obsidione hæc describit; Narsetem suos adhortatum, exercitum oppido admovisse. Illos vero cum in editiorem collem maximo labore conscendissent, & ad propugnaculum accessissent, contorquendis jaculis in eos, qui ad pinnas murorum consistebant omnibus viribus incubuisse, funditores petrarum tempestatem excitasse, & machinas omnes, quæ oppugnationi usui esse solent, muros fuisse admotas. Aligerni vero milites e muris ad intermedia turrium spacia confertim nihilo segnius jacula, & tela retorquentes propugnasse, saxorum moles in subeuntes projecisse, securibus, contibusque acriter vulnerasse, nihilque omnino quod ad hostium violentiam propulsandam valeret, omisisse. Tunc Aligerni jactus maxime fuisse cognitos, quando sagittarum stridore, & immani velocitate, ceteris eum viribus præstare omnes prædicabant. Difficilis id circo obsidio reddita est. Turpe Romanis videbatur post tot labores oppidum in suam potestatem non redegisse. Turpe Gothis deditioem facere. Ex antro igitur Sibyllæ, cui pars murorum nitebatur, in spem venit oppido potiturum. Excisso antri convexo, & erectis tignis in ordinem substitutis, quæ muri pondus sustinerent, ne resoluta compages corrueret, atque milites opprimeret, foliorum aridorum strue adhibita, & immisso igne, ex antro excesserunt. Excitata flamma sustentacula conflagravit. Quæ cum cessissent ponderi, murus quoque dejectus est. At Gothi corporibus mutuo murum struentes, sese tanto impetu objecerunt hostibus, ut potiundi oppidi spe abjecta, ad Florentiam, ut diximus, castra moverint. Francorum vero in Italian adventu Aligernus commotus, Romanos obsidentes monuit, optare ut sibi ad Narsetem aditus pateret. Quod cum Narses rescisset, libentissime annuit, propterea quod illud unum maxime optabat, ut in Romanorum potestatem oppidum redigeretur. In agrum Raven-

na

natem tunc profectus est, & ad Clases (locus in eo agro est) Narsetem nactus, Cumarum claves illi tradidit. Benigne, & liberaliter ab eo acceptus est. Pars copiarum Cumas introducta, pars ad vicos, & castella secessit. Cum Neapolim Totilas obsidisset, cui erat praesidio Conon, partem exercitus Cumas misit, in qua civitate mulieres ex nobilitate Romana cepit, liberasque parentibus, & viris remisit. Naucerus Gener. 19.

Longobardi.

Romualdus II. & IX. Dux Beneventanorum anno 715. ut sui Imperii fines propagaret, arcem Cumanam aggressus, arce & oppido potitus est. Mox a Joanne Neapolitanorum Duce, & Theodimo Subdiacono, & Corredore (ut appellat Anastasius Bibliothecarius) oppidum receptum, & Longobardi pene eorum Castellum occisi. Scribitque Paulus Diaconus, Gregorium V. Pontificem Max., ut eam arcem recuperaret, auri libras exolvise, quas hac de causa Neapolitanis pollicitus fuerat. Saevientibus in Puteolos Nortmannis, in Cumanos quoque saevitum esse, credendum est.

Neapolitani.

A Neapolitanis hoc pacto everfas Cumas scripsere: Cum anno 1207. Theuthonorum latrocinia, atque injuriae totam fere Campaniam vexarent, atque ita ut navigatio conquiesceret, & agricultura desereretur, idque plurimum Neapolitanis displiceret; in eo consilio, tandem decretum est, ut milites per pagos, vicisque distribuarentur, qui ab eorum maleficio Neapolim, & Campaniam defenderent. Quamobrem opem quoque ex toto Regno Proceres Neapolitanis tulerunt. Cumque Goffridus è Montefusculo viribus animi, & corporis pollens, nobilitate clarus, & affinitate Neapolitanis Equitibus conjunctus, qui ad eam rem incumberebat, Cumas noctu cum lecta militum manu advenisset, ab Averfano Episcopo, in cujus potestate oppidum tunc erat, in arce hospitio liberaliter acceptus est. Averfani calamitose, ac suspicionis pleno tempore permoti, quod nobilem virum, & factiosum ab Episcopo noctu introductum sibi persuaserant, secreti alicujus consilii conscium, ut aliquid ipsis detrimenti afferret, Cumas armatos miserunt cives, qui non tantum dicerent, se valde

*Goffridus è
Montefusculo.*

*Averfanus
Episcopus.*

*Petrus & Lid-
Besa.*

mirari Goffridum Neapolitanum in arcem, inconsultis ipsis, fuisse receptum, sed etiam arcem hujusmodi tuerentur, ut nullo pacto potuissent a Goffrido occupari. At Goffridus novitate rei percussus, ab Episcopo per prodicionem se circumventum esse existimans, Averfanos ab ipso accersitos arbitrabatur. Quamobrem ne opprimeretur, illico ex arce in aliam se recepit domum, in qua cum iis, qui cum eo venerant provide se continuit, misso celeriter nuncio, qui auxilium peteret suis. Cum rumor percrebuisse, Comes Petrus e Lidera Goffridi affinis, comparatis copiis in Julianum pagum contendit, ubi alii milites praesidio erant, atque iis simul junctis Cumas advolavit. Quorum adventu laetatus Goffridus, sacramento milites adegit, ut capta turri, homines, & fortunas in ejus manus devenire paterentur. Tum illud quoque inter ipsos decretum, ut, capta civitate, eam funditus everterent, ut maleficii asyllum auferretur, qua de re saepius cum ipsis Averfanis sacramento adhibito actum est, nec unquam negotium conficere potuerunt. Mox arcem aggressi inquam Averfani; & Episcopus se receperant, monitis prius, ut inde decederent, & veluti inter se convenerant, devastarent, cum sibi illud non esse faciendum Averfani dicitarent, tandem adhibitis ignibus, aliisque machinis, quae ea ferebant tempora, cum vix Episcopus ignes subterfugisset, arce potiti sunt, relictisque ibi militibus, qui civitatem diruerent, Goffridus, & Petrus summa cum laetitia viatores Neapolim rediere. Atque ita munitissimum oppidum, antiquitate praclarum, & Gotthorum firmissimum praesidium, quodque cum Campanis militari studio illustribus saepius contendit, miserrime interiit. Et veluti Gotthorum fortunas Romani, Narsete duce, inde extulerunt, sic etiam Neapolitani sanctarum Reliquiarum thesauros veluti victoriae pompam Neapolim reportarunt. Quod ad viros illos illustres attinet, Goffridum Innocentius Pontifex nobilem virum appellat, & semper profecto familia e Montefusculo Neapoli nobilissime vixit. Petrus vero e familia Lidera, quae & Lidertia, & Lidertia a Civitate, quae non longe a Vesuvio dicta, is est Comes, cui Federicus Imperator dum Neapolitano Regno potiretur, ad aedem Carmelitanam Neapoli, in qua familiae antiqua monumenta cernuntur, agrum dono dedit, quem hac quoque aetate Comitum hortum dicunt. Letterensis Civitatis domini fuere. Meminit Marinus Freccia dum de Letterensi Episcopo loquitur. Meminere etiam Colbenucius, Carrasa, Constantius in historiis.

Ad Abbatem S. Mariae de Ferraria.

Lib. de Subf.

Ro-

Romani . Paludes .

Fuerant antea Cumæ Romana potentia , & amplitudine oppressæ , idcirco in obscuros crevere vicos , maxime cum Campania Romanorum Principum villis luxuriaret. Tum Cumæ quasi *Cumæ vacuæ* , ad secessum tenuiorum , & plebejorum civium patebant. Iuvenalis , Cumas vacuas dicit , & Bajarum januam , dum Umbrii sui discessum ab urbe dolet .

*Quamvis digressu veteris confusus amici ;
Laudo tamen , vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet , atque unum civem donare Sibyllæ ,
Janua Bajarum est , & gratum litus amæni
Secessus*

Ergo Nervæ temporibus , quibus Iuvenalis vivebat , vacuas Cumas cognoscimus ; et si deinceps ob loci munitionem Gotthis frequentes iterum sint redditæ . Infrequentes factas esse arbitror , quod palustribus littoribus contineretur .

. . . . & loca facta palustribus undis

Littora Cumarum

Quod etiam Strabo affirmat lib. 5. Πλησίον δὲ τῆς Κύμης , τὸ Μισσηνὸν ἀκρατήριον καὶ ἐν τῷ μεταξὺ Ἀχερυσία λίμνη , τῆς θαλάσσης ἀνάχυσίς τις τε γαγώδης , Cumis vicinum est Misenum promontorium , usque interposita Acherusia palus , cænoza quædam maris effusio , ut inde paludes ortæ videantur . In Cumano numismate Rana est , palustria loca significans , cum & Conchylia ,

& Pa-

*Pagurus
Dianæ sacer.*

& Paguros alia referant : Cum conchylio hordei granum pulcherrime depictum cernitur in eo, quod servat Joannes Baptista Macedonius. Gottzius pro conchylio depinxit. Terræ, marisque ubertatem significarunt. Sunt qui non conchylia, sed purpuram arbitrentur. Pagurus Dianæ sacer est, quoniam inter venatores testaceos nomenatur, ajuntque eum præcipue vim Lunæ sentire, qua crescente succulentior fiat, & melior. Aliqui Apollini sacrum faciunt, quoniam musica delectatur. Apud Mystras prudentiam Pagurus significabat, ideo Dianæ Ephesiæ collo fuit suspensum, & apud Brutios Dianæ caput Paguro ornabatur. Prudentiam ea de causa illi tribuunt, quod cum crustam exiit, veluti armis spoliatus latet, viribusque diffusus nullos aggreditur, donec novam recuperaverit. At Cumarum ruinas sic deplorat Sannazarius,

*Hic ubi Cumææ surgebant inclita famæ
Mænia, Tyrrhoni gloria prima maris,
Longinquis quo sæpe hospes propenabat ab oris
Visurus Tripodas Delie magne tuos;
Et vagus antiquos intrabat navita portus
Quærens Dædalea conscia signa fugæ,
(Credere quis quondam potuit dum fata manebant?)
Nunc silva agrestes occulit alta feras.
Atque ubi fatidicæ latuere arcana Sibyllæ,
Nunc claudit faturas vespere pastor oves:
Quæque prius sanctos cogebat Curia Patres,
Serpentum facta est, alicuiusque domus.
Plenaque tot passim generosis atria ceris
Ipsa sua tandem subruta mole jacet.
Calcanturque olim sacris onerata trophæis
Limina, distractos & regit herba Deos.
Tot decora, artificumque manus, tot nota sepulcra;
Totque pios cineres una ruina premit.*

Colo-

Colonia, Municipium, Præfectura:

Post victum ad Actium promontorium Antonium, & præclaram pacem Orbi terrarum partam, duodeviginti Colonias deductas ab Augusto scribit Svetonius; *Urbanisque rebus administratis, duodeviginti Coloniarum numero a se deductarum Italiam frequentavit.* Inter quas, *Cumæ*. Earum nomina duodecim recenset Frontinus, Soram, Theanum, Sidicinum, Puteolos, Acerras, Aletrium, Atellam, Caudium, Beneventum, Cumas, Ariminum. Cum de Cumis loquitur, ait; *Cumæ muro ducta Colonia, ab Augusto deducta. Iter populo debetur pedes lxxx. Ager ejus in jugeribus veteranis pro merito est assignatus jussu Claudii Cæsaris.* Quod declarat Dio, cum ait, Cæsarem Romam reversum ad Rempublicam constituendam, militibus, aliisque pecuniam distribuisse, iis vero, qui sub se perpetuo stipendia fecerant, agros etiam assignasse, & populis, qui Antonium sequuti fuerant, deletis, oppida, & agros eorum militibus condonasse. Miror Cumanos Urbe, & agris pulsos, nulla fidei habita ratione, cum neque Annibali adhæserint, & Romanos bello Marfico sociorum fide juverint. Et anno ab V. C. 415. inter municipia ante bellum Italicum, sive Marficum (quod Sociale item appellatum est) constituta, Campanis Equitibus honoris causa, quia cum Latinis rebellare nolissent; Civitas sine suffragio data est; Cumanosque, & Sueffalanos ejusdem juris, conditionisque, cujus Capuam esse placuit, ut ad Livianam accedamus sententiam, cum Vellejus Campanis, & Samnitibus sine suffragio Civitatem datam dicat Sp. Postumio, & T. Veturio Cos. Quo munere perfunctos lapis ibi ostendit.

Duodeviginti Coloniæ.

Lib. 4.

Cumani, & Sueffulani.

PILVMO . SANCTISSIMO . GENIO . MUNICIPII
SACRVM . P. IVBENTIVS . ACHARIVS . II . VIR .

confirmat Livius; *Item ut municipes Cumani essent, pridie quam populus Campanus a populo Romano defecisset. Maxime ut hoc ferretur, moverat, quod quorum hominum essent scire se ipsi negabant, vetere patria relicta, in eam, in quam redierant nondum adscii.* Præfecturæ Festus ait duo ejus genera fuisse; unum, in quas Præfecti irent a populo Romano creati, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturum, Linternum, Puteolos, Acerras, Sueffalanos, Atellam, Calatiam. Alterum, in quas proficiscerentur, quos Præ-

Lib. 3. Dec. 3

Præfectura duo genera.

Prætor Urbanus mitteret , Fundos , Formias , Cere , Venafrum , Allifas , Privernum , Anagnium , Frusinonem , Reate , Saturniam , Nursiam , Arpinum , aliaque oppida quamplura . Quæ hac de causa Præfecturas incommodissimo jure senserunt , quod Annibalem armis defendissent . Idcirco Cumanorum Præfecturam sum admiratus .

Antrum Sibyllæ .

Lib. 1.

Antrum Sibyllæ hujusmodi ad orientalem collis flexum Cumis collocat Agathias in Justiniani historia , ut non modo omni ex parte tectum dicat , valdeque cavum , quod adyta quædam nativa haberet , sinumque ingentem , ac profundum καὶ βαρυσυδὴς ; sed etiam super illud partem Cumanorum mœnium inniti , atque incumbere , id quod Narseti stratagemmatis præbuit occasionem , quod supra retulimus . Ibi ait magnam illam Italicam Sibyllam olim habitasse , & Numine afflatam sciscitantibus futura prædixisse , ibique Æneam ab eadem oracula accepisse . Justinum quoque Martyrem ejus loci habemus inspectorem , & testem , cui fides adhibenda est , ait enim , ἐνησαάμεθα δὲ ἐν τῇ πόλει γινόμενοι καὶ τινα τόπον , ἐν ᾧ βασιλικῶν μεγίστην ἐξ ἐπὶ ἐξομνύειν λίθη ἔγνωμεν . πρᾶγμα μέγιστον , καὶ παντός θαύματος ἄξιον , ἔνθα τὰς χρησμὰς αὐτῆν ἀπαγγέλλειν οἱ ὡς τὰ πατρια παρρηλικότες παρὰ τῶν ἑαυτῶν

προ-

ἄπορον, ἴφαρον; Vidimus sane in ea Urbe cum essemus, locum quemdam, ubi Basilicam ingentem uno sabrefactam saxo conspeximus, rem profecto maximam, & admiratione omni dignissimam, ubi oracula eam edidisse, qui res patrias a majoribus suis quasi per manus traditas acceperant; affirmabant. Addidit etiam in media Basilica incolas ostendisse tria folia ex eodem excisa lapide, quibus aqua repletis lavisse ibi eam; & stola sumpta in penitissimam se Basilicæ ædem eodem extructam saxo abdere, atque in media ea æde super sublimiori gradu, & throno confidere solitam, & sortes eo modo promulgasse. Tum præterea loculum elatum se vidisse asserit ex æra elaboratum, ubi reliquias ejus servari Cumanum affirmabant. Virgilius item antrum hoc describens, in ea rupe, in qua Cumæ positæ erant collocare videtur, cum ait,

Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum.

idemque ab Apollinis arce, ad immane antrum Sibyllæ profectum Æneam dicit,

. . . . arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ
Antrum immane petit

ubi Servius, procul, haud longe interpretatur, duplicem enim habet ea dictio significationem. Cum hæc ita se habeant, & Sibyllæ ædem Cumis cognoscimus, cur ad Avernum eandem collocant? Nulla inest contradictio; quando Cumis ad Avernum montem excisum a Coccejo affirmat Strabo, licet is ad Cimærios referat, ἀπὸ δὲ τῆς Ἀβρνε διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμῳ τμηθείσης μέχρι Κύμης; *Ætusque infra Avernum Cumas usque cuniculus*; quocirca ad sacrificia, quæ humano sanguine peragebantur per subterraneum iter ad Avernum Sibyllam se contulisse non dubitarem. In medio Cumano agro magnificentissimi operis Tempora cernuntur, & quæ cuniculos habuisse vestigia ostendunt, sed cum Basilica illa uno saxo fuerit confecta, non est cur Tempora illa Sibyllæ tribuamus. Aliudque etiam Apollinis Templum existimandum est, quod tamen ob oracula etiam celebre erat, Dædali opus, quod *Idyll. 9.* præclare expressit Virgilius, & Ausonius in Mosella,

*Non hoc spernet opus Gortynius aliger ædis
Conditor Euboicæ, casus quem fingere in auro,
Conantem Icarios, patrii pepulere dolores.*

In eo Templo quadriduo Apollinis Simulacrum fleuisse narrat Augustinus lib. 3. de Civitate Dei cap. 11. hac historia. Attalus Asiæ Rex testamento Populum Romanum hæredem fecerat Regni. Id Aristonicus Eumenis Attali fratris filius ex concubina genitus, præoccupavit. Hinc bellum ei est indictum. Missus eo Licinius Crassus Cofs.; & Pontifex max. victus est ab Aristonico. M. Perpenna Consul insequentis anni, audita Crassi fortuna, magnis itineribus in Asiam venit, victumque acie Aristonicum, fano demitum in deditionem Stratonicæ, quo post proelium confugerat, cepit. Eo bello Apollinis simulacrum Cumis quadriduo fleuisse nunciatum est, quo prodigio Aruspices territi, cum id simulacrum in mare putavissent esse projiciendum, Cumanis senes interceserunt, atque retulerunt tale prodigium, & Antiochi Syriæ Regis, quem L. Scipio vicit, & Persæ Macedonum Regis bello, in eodem apparuisse figmento; & quia Romanis foeliciter provenisset, ex Senatusconsulto eidem Apollini, sua dona esse missa testati sunt. Peritiores acciti Aruspices responderunt, Simulacri Apollinis fletum ideo prosperum esse Romanis, quoniam Cumæ Colonia Græca esset, suisque terris unde accitus esset, idest, ipsi Græciæ luctum, & cladem Apollinem significasse plorantem.

Lib. 45.

Apud Livium anno ab V. C. 584. Q. Marcio Philippo II. & Cn. Servilio Cepione Cofs. Cumis Apollinis statua per tres dies luxit. Apollo Cumæus hic dictus est. Apollinem autem Comæum, cujus meminit Ammianus, ex Urbe Seleucia opus ambiciosum fuisse scribit Nicanoris Seleuci, Romamque perlatum, & in æde Apollinis Palatini a Sacerdotibus positum.

Lib. 23.

Sibyllarum Nomina, Numerus, Patriæ, Vaticinia.

A quibusdam una tantum Sibylla, a quibusdam duæ, ab aliis tres, aut quatuor, aut decem, aut plures commemorantur. Quidam tot Sibyllas, quot Cupidines, Herculesve, aut Joves (ut fabulosæ Græciæ moris est) describere sunt conati. Qui de una loquuti sunt, aut Apollinis, & Lamizæ, aut Aristocratis, & Hydoles, aut Crinagoræ, aut Theodori filiam faciunt. Sed varia de patria protulerunt. Erythræam, Sardinicam, Rhodiam, Lybicum, Leucanam, Samiam, Gergithicam denique dixere.

*Sibylla cu-
jus filia
fuerunt.*

Dum

Dum Erythræam nomino, non eam intelligo, quam etiam Phaeillonis (Σιβυλλῆς εἶναι λεγούμην τῆς Ερυθραίας ἢ φαελλῆς τῆς Ηπειρωτικῆς) commemorat Zosimus, quam non aliarum numero adscribere videtur, sed quod afflata Numine, quædam oracula ediderit, quibus fretus Nicomedes Prusæ filius, hortatu Attali, Prusæ patri bellum intulit. De Gergithica, ait Stephanus in dictione Γεργίης, fatidicam fuisse, & cum Sphinge in Gergithicorum moneta expressam ex Phlegonis auctoritate in prima Olympiade, & in Gergithii Apollinis Templo fuisse sepultam. Qui de duabus loquuti sunt, Erophylem Trojanam nominant, eandemque esse cum Phrygia, & Cumæa contendunt; & Symmachiam, quæ quamvis Erythre orta fuerit, Cumis tamen vaticinatam esse scribunt. Ex Plinio tres Sibyllas colligimus, quarum unius in foro Romano Pacuvius Taurus Ædilis plebis, aliarum duarum statuas M. Valerius Melsala Augur consecravit. Ex his vero una Cumana habita est, quæ Cumis Olympiade. L. floruit; & quæ libros Tarquinio obtulit; altera Delphica, quæ ante Trojana tempora vixit; tertia Erythrea, Herpilis appellata, quæ post Trojam everfam vixit. Quod ad tres pertinet; Aristophanis Scholiastes in Avibus ait, tres fuisse Sibyllas, quarum prima se Apollinis sororem suis versibus dixit; secunda Erythræa, tertia Sardoniana nominatur. Ælianus quatuor nominat, Erythræam, Samiam, Ægyptiam, & Sardonianam. Sunt qui Judæam, & Cumæam adjungant. Varro tamen, qui citatur a Lactantio eas decem celebrat, Delphicam, Erythræam, Cimmeriam, Samiam, Cumanam, Hellesponticam, Libycam, Persicam, Phrygiam, Tiburtinam.

Lib. 2. Hist.

Sphyns, & Sibylla.

Sibylla. st. tua.

Ex his omnibus, nostram, de qua loquimur Cimmeriam rectius appellari, quam Cumæam scribit Onuphrius Panvinius, de qua asserit scripsisse Nævium in libris, quos de primo bello Punico scriptos reliquit, & L. Pisonem Censorium in Annalibus. Aristoteles vero hæc scribit libro *περὶ θαυμασιῶν ἀκομ. ἐν τῇ κύμῃ τῆς περὶ τῶν Ἰταλιῶν δεικνυταίτις ὡς ἴσκει θαλάμος κατάγειος Σιβύλλης τῆς χρησμολόγου, ἧ πολυχρονιωτάτῃ γινωσκύμῃ παρθένου διαμεῖναι φασιν, ἔσαν μὲν Ερυθραίαν, ὑπότινων δὲ τῶν Ἰταλιῶν κατοικούντων Κυμαίαν ὑπὸ δέτινων μελάχραιναι καλυμένῃ.* Hanc eandem in agro Trojano natam censet Martianus Capella, & Varro in Cimmerio Campaniæ Oppido. Quæ Cumana dicitur, nomine fuit Amalthea, vel Herophile, vel Demophile, quæ novem, vel ut aliis placet, tres libros Oraculorum ad Tarquinium detulit,

cujus sepulcrum in Sicilia sua ætate fuisse reliquum, scribit Solinus. Quamobrem una Cumæa dicitur, quod Cumis vaticinata fuit, quamvis alibi fortasse orta, ad quam divertit Æneas & *Ἀμφιά* appellatam scribit Pausanias in Phocicis ab Hyperoco Scriptore Cumano lib. 10., quem & Cumanos ostendere Urulam in Apollinis Urna lapideam, in qua didicabant esse ossa Sibyllæ, idem Pausanias testatur; altera, Cumana, quæ Cumis oriunda, longo tempore post vixit, de qua Solinus plura scribit. Sunt qui sibi persuaferunt Cumis plures mulieres fuisse vaticinatas, & omnes Sibyllæ nomine fuisse insignitas.

Prædictiones.

Lib. 3.

Quid Sibylla profiteretur, indicat Virgilius,

. . . . quæ rupe sub imâ

*Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat:**Quæcumque in foliis descripsit carmina Virgo**Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:**Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt:**Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus**Impulit, & tenues turbavit janua frondes,**Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo;**Nec revocare situs, aut jungere carmina cura.**Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.*

Idque pertinebat ad scriptum. Voce etiam oracula pronuntiabat.

*Horrendas canit ambages, antroque remugit,**Obscuris vera involvens*

Et Signis, qualia in Obelisco Romæ videri scribit Servius. Et si nec illud displiceret, si notas litterarum intelligamus, ut uno caractere multa significarent. Sed voce, & scripto tantum prædixisse contra Servii opinionem contendit Nascimbenius. Scripta, in foliis palmarum exercebantur, sic asserit Varro. Et Donatus in illud Virgilianum,

. . . . sedemque odere Sibyllæ,

Morem dixit Sibyllæ, & in quo loco sit, & quo ordine singulorum desideriis respondeat. Sumit folia. Illic responsa conscribit, ordinat, & dimittit. Veniunt homines, considerant folia, & futura cognoscunt. Sed hoc habet mos ipse contrarium. Quippe si ventus implevit fores, & ordinationem foliorum turbaverit, pereunt consulta,

*Scripto, voce,
& signis præ-
dicebant.*

ta, & dubiū remeant, qui instructi fuerant redituri: Ea de caufa Sibyllæ folia in proverbium abiere, quando rem indubitam significarent. Aristophanes in Pace,

Οὐ μετέχω τέτων, ἔγὰρ ταῦτ' εἶσι Σίβυλλα.

Haud equidem agnosco, neque enim canit ista Sibylla.

& Juvenalis.

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Quæ omnia secretiora Divinitatis arcana ostendere, nomen Sibyllæ significat, quod σιῆ βυλλῶ, Jovis sententiam notat. Et, ἢ τῷ σιῶ, jurabant Lacedæmonii, Castorem, & Pollucem intelligentes, & Apollinem, de quo sic loquitur Ammianus; Sol mens mundi, nostras mentes ex sese veluti scintillas diffundens, cum eas vehementius incenderit, futuri conscias reddit, unde Sibyllæ crebro prædicunt ardore torrente, & vi magna flammaram multa significant. Unde quasi Sibulæ dictæ. Et Hieronymus contra Jovinianum ait Æolico sermonis genere Sibyllas θεσβυλας appellari. Et Suidas, Romana voce Prophetissam, hoc est vatem, interpretari posse scribit. Quocirca aliqui ex Platonice arbitrati sunt, humanum animum, remota corporis memoria, posse aliquando ad immortalem transire naturam, & quodam sopore detentum futura divinare. Hinc Sibylla, & Bacchides. Hinc μωσία, & μαντι-
κη. Hinc etiam Sibyllas esse dixerunt Manthonem Tyresisæ Thebani filiam, Cassandram, Elyssam, Faunam, vel Fatuam, Sabinam Berosi filiam, & Carmentam, quam θεσπιφδόν Græci dixerunt, ut scribit Halicarnasseus, nam ᾠδὰς Romani carmina vocant. Themis quoque appellarunt. Et sic fatidicam puellam Chorus in Helena commemorat apud Euripidem.

Sibylla, Jovis sententia.

Multi possunt divinare.

Lib. 1. antiq.

Ἦκουσα τὰς θεσπιφδὸν κέρας.

Audivi ex fatidica puella.

Fatidicaque ex tripode cecinisse scribit in Ione:

Θάσση δὲ γυνὴ τρίποδα ζάθειον

Δελφίς, αἰίδυς Ἑλλήσι βοαί

Ἄς ἀν' Ἀπόλλων κελადήση.

Mulier vero sedet supra sacrum tripodem

Delphica canens Græcis oracula,

Quæ Apollo illi dicitur.

Quin etiam omnes Delphicas mulieres fatidicas fuisse innuit ibidem,

Mulieres Delphica.

... τρίποδος ἀρχαῖον νόμον
Σέξουσα, πασῶν Δελφιδῶν ἐξαιρετος.

serva-

. . . . *servationem tripodis**Servans electa ex omnibus Delphicis mulieribus.*

Alia Sibylla. Inter has numerantur Brutides mulieres a Suida, & Thara judicum Hebræorum ætate. Georgius Cedrenus, & Glycas in Annalibus, Reginam Sabam a Græcis Sibyllam appellatam scribit; & Samonæam cum viveret Josias. Sphragitides Nymphas Plutarchus celebrat in Aristide, quæ in Citheronis vertice oracula reddebant, & multos ibi furore correptos, *Νυμφαποτρύς* esse dictos. Eustathius Homeri Scholiastes Arrianum scripsisse testatur, Dardanum cum ex Samothracia venisset, Teucris Regis filias sibi desponsasse, Nefon, & Barram dictas, & Nefon filiam esse natam Sibyllam Vatem, a qua quotquot mulieres fatidicæ fuerunt, Sibyllæ dicebantur. Hermias 2. lib. Scholiorum in Platonis Phædrum, de Sibylla adeo miranda narrari scribit, ut fabulæ videri queant. Multas certe Sibyllas fuisse, omnes divinandi artem amplexas, & ob aliquam forte causam commune

Demò, & Saba. nomen Sibyllæ assumpsisse. Pausanias in Phocicis post Demò in fatidicarum numerum Sabam scripsisse Hebræos ait, qui supra Palæstinam sunt, quam patre Beroso, matre Erymante genitam tradunt. Hanc alios Babyloniam, alios Ægyptiam vocasse. Phaennem præterea apud Chaones, & Peleam apud Dodonæos divinasse, sed non fuisse Sibyllas vocatas, at Columbas. Peleadas quoque propheticos versus decantasse. Recenset quoque viros fatidicos Euclum Cyprium, Musæum Atheniensem, Lycum Pandionis filium, & Bacim ex Bæotia, quem Nympharum instinctu divinasse aserebant, idemque Pausanias eorum vaticinia, præterquam Lyci se legisse affirmat. Pseudosibyllæ inter has numerari possunt, cum apud Dionem, misso Germanico ad bellum Dalmaticum ab Augusto, quædam mulier litteris aliquibus in brachium incisus, quali divino afflatu mota, vaticinia promulgavit. Quam cum ipse optime nosset, non Numine correptam, sed composito ea dicere, fidem nihilominus ejus dictis se habere simulavit, ne magis ad iram Populum concitaret. Huc accedit Germanorum consuetudo, ut matres familias eorum fortibus, & vaticinationibus declarent, utrum prælium committi ex usu esset, nec ne; eas ita dicere. *Non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam prælio contendissent;* ut scribit Cæsar. Eidemque ituri in prælia canebant (ut scribit Cornelius Tacitus,) & eorum carminum relatu, quem Barditum vocabant, accendi animos credebant, & futuræ pugnæ fortunam augurari.

Accedit

Lib. 1. de bell. Gall. De moribus German.

Accedit etiam mos Poenorum, qui suas Sibyllas habent, quas furore percitas, bacchantesque multa loquentes, capillis sparsis, ad terram decedentes observant ad varios rerum eventus. Caput miris illæ modis agitant. Quod Statius in Thiodamante lib. 10. Thebaid. observat,

. . . . acies huc errat & illuc

Sertaque mixta comis sparsa cervice flagellat.

Et Tibullus lib. 2. Eleg. 6.

Jactavit fufas & caput ante comas.

Et Seneca Oedipo,

Incipit leihæa vates spargere horrentes comas;

Et pati commota Phæbum

Et Virgilius lib. 6.

. . . . non vultus, non color unus,

Non compta mansere coma

Mentem deinde recipiunt, & εὐθυσιασμός ille quiescit:

Quod ad Palmarum folia attinet, ad Apollinis radios ea plerique referunt, ut, quæ ardore torrente prædicat, in his quoque prædicat, quæ cum Solis igne conveniunt. In numerum diggerere, Pythagoricum sapit, ut numeris quoque rerum involucria notentur. Ceterum tum ventus folia dissipavit, atque ordinem turbavit, cum Spiritus Paracleti adventu, & flamine, Sibyllarum oracula evanuerunt.

Inter veras, & pseudosibyllas Herophyle illa est, quæ Oracula canere Delphi consuevit, & cognomine Sibyllæ dicebatur; licet aliam antiquiorem primum omnium mulierum vaticinatam Lamiam Neptuno genitam scribat Pausanias, & ab Afris Sibyllam nominatam, & Delios reminisci Herophylis hymnorum, quibus se Dianam vocat, & Apollinis sororem, uxorem, & filiam. Alii immortalis matris, eaque una ex Idæis Nymphis, & patre homine Theodoro pastore, se natam prædicat,

Εἰμί δ' ἐγὼ γοργὰ θνητῆτε θεᾶς το

Νύμφης δ' ἀθανάτης, πατρός δ' ἀ κτηοφάγοιο

Μητρόθεν Ἰδογενῆς, πατρίς δ' ἐμοὶ ἐστὶν ἱερὴν

Μαρπησῶος ἢ μητρός ἱερῆ, ποταμὸς δ' Αἰδωνεύς;

Partim ego Cetivoro mortali patre creata.

Partim immortalis Nympha, me fontibus Ida

Eduxit vitreis, tenuis, glebaque rubente;

Marpessus matri patria est, fluviusque Aidoneus;

Hanc Alexandri Apollinis Sminthæi fuisse æduntam dicebant, & He-

Palmarum
folia.

*Sibyllæ se-
pulcrum.*

Hecubæ somnium interpretatam . Sami diutius commorata est ,
& Clari , quæ Colophoniorum Urbs est . Ejus sepulcrum in Smin-
thei luco cum hoc Epigrammate ; Latinum referam ,

Illa ego sum Phæbi interpretæ , non vana Sibylla ,

Hic quæ marmoreo contineor tumulo .

Vocalis quondam , æternum nunc muta puella

Heu nimis hac fati compede pressa gravi .

Mercurio tamen , & Nymphis sociata quiesco ,

Phæbo quod fuerim grata ferens precium .

Quo ordine prædixerint .

*Sibylla non
intellige-
bant , quæ
dicerent .*

Nihil Sibyllæ ex Oraculis intelligebant . Plato , ὅταν κατο-
θῶσι λέγοντες πολλά καὶ μεγάλα πράγματα , μηδὲν εἰδοτες ὧν λέγουσι ;
Cum multas , magnasque res recte , & vere dicant , nihil eorum , quæ
loquuntur intelligentes . Quocirca Justinus Martyr in Admonitorio

ad Græcos scribit , rectam religionem ex parte aliqua , & ea ,
quæ proxime ad Prophetarum accedant doctrinam a veteri Si-
bylla ex afflatu quodam mirifico per sortes , ac responsa eos do-
cente , posse percipere . Illud quoque verum esse , non fuisse in
Sibyllis , sicuti Poetis , etiam postquam Poemata scripsere ; faculta-
tem corrigendi , atque expoliendi responsa , juxta numerorum , &
dimensionum in carminibus rationem ; sed in ipso afflatus tem-
pore sortes illas suas explicuisse , & evanescente instinctu ipso ,
simul quoque dictorum memoria evanuisse ; ἀλλ' ἐν μὲν τῷ τῆς
ἰστανόας καιρῷ τὰ τῆς προφητείας ἐπλήρη . παυσαμένης δὲ ἀσπινοίας ,
ἐπέπαυτο καὶ ἡ τῶν εἰρημύων μνήμη .

Id quidem diu me dubitantem retinuit . Non enim persuadere
mihi poteram ita compositæ , ornate potuisse sua oracula Sybil-
las edere , atque hujusmodi distincta Acrostichis , historiarum se-
rie , multisque aliis , quæ diu cogitando vix possent recte accom-
modari . Cum sese mihi obtulit Cicero meam opinionem confir-
mans ; Non esse autem illud carmen furentis , cum poema declarat ,
est enim magis artis , & diligentiae , quam concitationis motus ; tum
vero ea , quæ Ἀκροστιχίς dicitur , cum deinceps ex primis versus litte-
ris aliquid connectitur , ut in quibusdam Ennianis , quæ Ennius fecit ;
id certe magis est attentæ animi , quam furentis ; atque in Sibyllinis
ex primo versu uniuscujusque sententiæ primis litteris illius sententiæ
carmen omne prætexitur . Hoc scriptoris est , non furentis ; adhibentis
diligentiam , non insani . Quamobrem , aut non omnes octo libros ,
quæ

*Lib. 2. de Di-
vin.*

qui circumferuntur a Sibyllis conscriptos asserere libuit, aut aliquem eos composuisse, additis aliquibus carminibus, quæ ex Sibyllinis supererant. At vero ex Prophetarum dictis aliqua similia eliciens, qui litterarum notis, iisdemque Acrostichis multa pronunciabant, ut in vocibus *javò, silò, velò*; *Donec veniat qui mittendus est*, ubi Messæ nomen interpretantur Cabalistsæ, qui *Cabalistsæ.* sexcenta hujusmodi mysteria in sacris patefaciunt, a mea, & Ciceronis, qui illa ignorabat, opinione discedens, illud affirmare non vereor, ita compositæ, atque ornate Sibyllas sua carmina esse vaticinatas. Quod si quis negare ausus fuerit, negabit quoque, *Ἰησοῦ* Salvatoris Nomen a Sibyllis editum non fuisse, neque ab iisdem quæ ad ejus vitam, mortem, & resurrectionem pertinent explicata, quibus tamen Justinus Martyr, Lactantius Firmianus, & D. Augustinus, qui ea apud Flavianum Proconsulem e Græca in Latinam linguam translata legisse testatur, ad Religionis propagationem, ad Catholicæ Fidei veritatem observant.

Nec negaverim aliquando non ita numerosa legi oracula, quamvis Virgilius dixerit in numerum a Sibyllis carmina fuisse digesta. Idque aut quoniam (ut ait Justinus Martyr) evanescebat aliquando Vati dictorum memoria; aut quoniam qui oracula scripto mandabant, propter imperitiam, in observatione numerorum errabant, & hoc scribit, se audivisse cum esset Cumis ab iis, quos eorum locorum indices habebat. Idcirco hortatur Græcos, ut relicta carminum exquisita ratione, ad dicta Sibyllarum animadvertentes, non numeros, sed religionem sectentur. Suidas numerorum imperfectionem notariis tribuit; *ὅτι οἱ σίχου αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἀμετροὶ εὐρίσκονται, εἰ τῆς προφητείας ἔστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν τραχυγράτων.*

Vaticinia.

At quo pacto oracula promulgarint, Clemens Alexandrinus ab Heraclito scriptum tradit non ex humanitate, sed ex divinitate res futuras ostendisse. Et Agathias, spiritu divino instinctas. Neque vero Erythræa de Beata Virgine tam illustria canere potuisset, si hominem tantum censuerimus. Quæ autem idem Clemens scribit, Græcos didicisse Sibyllam in Helicone a Musis educatam, & cum obiisset, e corpore in terram coniecto herbam prodiisse, quam pecudes depascentes mortalibus in visceribus cer-

tam rerum præmonstrasse significationem, Græcorum sane inventum explodit. Jamblicus in Porphyrium scribit, Sibyllam Delphis duplici ratione suscipere solitam. Aut enim per tenuem spiritum, & ignem, qui alicubi ex ore quodam antri prorumpibat; aut ipsam etiam in adypto sedentem super æneam sellam, quæ tripes, vel quadrupes esset, Numinique dicata, divino illo spiritu actam vaticinia fuisse. Cicero quidem; *Cum duobus modis animi sine ratione, & scientia motu ipsi suo soluto, & libero incitarentur, uno furente, altero somniante; furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati, eorum decem Interpretes delectos ex civitate esse voluerunt.* Atque ita per furorem vaticinatos asserit Bacchidem, Bœotium, Epimenidem, & Sibyllam Erythræam. Ovidius,

. . . . tandemque Deo furibunda recepto

Magna petis, dixit

& Virgilius,

Deus ecce Deus

Lib. 7. c. 33. & Plinius; *Divinitas, & quædam Cœlestium societas nobilissima ex fœminis in Sibylla fuit; ex viris in Melampode apud Græcos, apud Epist. 1. ad Romanos in Marcio.* Ambrosius contra; *Spiritus mundi hic est, Chor. cap. 2. per quem arripiuntur fanatici, qui sine Deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior; unde solet conjecturis, quæ mundi sunt divinare, quem Pythonem appellant. Hic est, qui per verisimilia fallitur, & fallit. Hic est, qui per Sibyllam loquutus est, sensum nostrorum sequutus, locum volens inter Cœlestes habere.*

Furorem in Sibyllis multa attulisse beneficia scribit Plato in Phædro; *οὐ δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίνονται διὰ μανίας ταύτης καὶ τοῦ δόξαι διδραμόνους;* *Nunc vero maxima bona nobis contingunt per furorem divino quodam munere concessum.* Addit quoque, Vatem, quæ Delphis erat, & Sacerdotes, quæ in Dodona, furore correptas multis beneficiis publice, & privatim Græciam affecisse; quando, & mentis compotes nulla beneficia tribuerunt. Ibidemque *περὶ τῆς μανίας* multa differit, quæ ad Sybillarum furorem faciunt. Vates appellandos Sibyllam, Bacim, & Amphitum idem asserit in Theage. Aristoteles ait multos propterea quod calor sedi mentis in vicino est, morbis vesaniæ implicari, aut instinctu lymphatico infervescere, ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes, qui divino spiraculo instigari creduntur, cum scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit.

Probl. scilicet. 30. cap. 1.

In-

Interpretes .

Quænam in Sibyllinis carminibus observarentur, præter ea, quæ ab historicis scribuntur, Duumviris primum, deinde Decemviris, postremo Quindecim viris librorum custodiam esse traditam, nihilque Romanos (ut ait Firmianus) sanctius custodisse, Flavius Vopiscus in Aureliano patefacit his verbis, *Consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis*. Et paulo post; *Agite igitur Pontifices, qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu, animisque sacris commodi, Templum ascendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros evoluite, fata Reip., quæ sunt æterna perquirite, patrimis, matrimisque pueris carmen indicite. Nos sumptum sacris, nos apparatus sacrificiis, nos aris Ambarualia indicemus*. Deinde epistolam Aureliani subnectit; *Miror vos patres sancti tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum Ecclesia, non in Templo Deorum omnium tractaretis. Agite igitur, & castimonia Pontificum, ceremoniisque sollemnibus juvate Principem necessitate publica laborantem. Inspiciantur libri, quæ facienda fuerint celebrentur, quemlibet sumptum, cujuslibet generis captivos, quelibet animalia Regia non abnuo, sed libens offero. Neque enim indecorum est Düs juvenibus vincere; sic apud majores nostros finita sunt bella, sic cæpta*. Tarquinius libris Sibyllinis coemptis, ex illustrioribus Patriciis ducit viros creavit, quibus eorum custodiam demandavit. Et II. viri sacris faciendis appellati sunt. Ex quibus M. Atilium, quod Petronio Sabino describendos dedisset, culeo insutum, in mare projecit iussit. Sacrificia, quæ Sibyllinorum oraculorum causa peragebantur, Jovi, Junoni, Apollini, Latonæ, Dianæ, Parcisi, Lucini, Cereri, Diti patri, & Proserpinæ volebantur. Zosimus lib. 2. Hist. explicat, & adjungit; *τῆ δὲ πρώτῃ τῶν θεοῶν νυκτὶ δευτέρῃς ἄρας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῷ ὄχθῳ τῆ ποταμῆ τριῶν παρασκευασθέντων βωμῶν τρεῖς ἄρας ἦνι μετὰ τῶν δεκαπέντε ἀνδρῶν*; *Prima nocte spectaculorum, ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis constitutis, Imperator cum quindecim viris tres agnos cadit*. Chaldæos sacrificulios, & Sibyllinorum oraculorum interpretes conjungit Plutarchus in Mario. Dio Cæsarem scribit libros Sibyllinos, qui jam vetustate exolecebant, Pontificibus describendos dedisse, ut sua manu describerent, ne quis alius eos legeret, & omnibus, quæ quadraginta sextertia possiderent, ac Magistratus gerere per leges possent, eorum potestatem dedisse. In Tiberii Imperio,

Sibyllinorum religio.

cum Statua Jani cæcidisset, timorem omnibus auxit, tum præcipue quod quædam oracula pro Sibyllinis canebantur, quæ ad sua potius tempora accommodari posse scribit Dionis Epithomator, hæc scilicet;

Τρίς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
 Ῥωμαίως ἐμφυλὸς ἐλεῖ σάσις, α Συβαρίτις
 Ἀφροσύνα

Ast ter tercentum revolutis protinus annis

Roma intestina perdetur seditione

Et furor exitium Sybariicus afferet Urbi.

Hæc Tiberius ut falsa calumniari cœpit, librosque omnes scriptos de vaticiniis inspici, ex quibus eos, qui inutiles esse videbantur, damnari, atque rejici, ceteros reponi, & retineri jussit.

Nafragium.

Certum ad diem in Campaniam redire classem Nero jusserrat (ait Tacitus) non exceptis maris casibus. Ergo Gubernatores, quamvis sæviente pelago, a Formiis movere, & gravi Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumarum littoribus impacti, triremium plerisque, & minora navigia partim amiserunt.

Bellum navale.

Cum discordiæ inter Pompejum, Cæsaremque intercederent, atque Antonius Brundisium ex Græcia se contulisset, ut Cæsarem adiret, qui in Etruria erat, & lupi prodigio perterritus, reversus esset in Græciam, cumque Pompejus dicitaret Antonium Cæsaris causam non probare, atque inde majora orta essent dissidia, tandem in Italiam adnavigavit, atque in continentem ingressus, hostibus multa damna intulit, multaque ab ipsis accepit. Tunc a Menecrate Pompejano, & Calvisio Sabino Cæsariano, Classium Præfectis, navalis pugna ad Cumas commissa est, in qua Menecrates a Mena occisus est, sed Cæsar multarum navium jacturam fecit. Pompejani, & morte Menecratis perculli, & veriti, ne Cæsar in Siciliam transfretaret, Cumis discesserunt.

Dio lib. 48.

Ludi.

Ludi.

Decimo Idyllio Ausonius ludorum meminit, qui in Cumano fiebant littore. Naumachia.

*Hæc quoque quam dulces celebrant spectacula pompas
Remipedes medio certant cum flumine lembi,
Et varios incunt flexus, viridesque per oras
Stringunt attunsis pubentia germina pratis.
Puppibus, & proris alacres gestire magistros;
Impubemque manum super amnica terga vagantem
Dum spectat, transire diem, sua seria ludo
Posthabet, excludi veteres nova gratia curas.
Tales Cumano despestat in æquore ludos
Liber Sulphurei cum per juga confita Gauri,
Perque vaporiferi graditur vineta Vesevi,
Cum Venus Aëtiacis Augusti læta triumphis
Ludere lascivos fera prælia jussit Amores.
Qualis Niliacæ classes, Latiaque iriremes
Subter Apollineæ gesserunt Leucados arces,
Aut Pompejani Mylasena pericula belli
Euboicæ referunt per Averna sonantia Cymbæ
Innocuos ratiumpulsus, pugnasque jocantes
Naumachia*

Vasa Cumana.

Horatii locum in Odis,
Græca quod ipse testa
Conditum levi

Lib. 1:

interpretantur, Vas Cumanum; quod Cumani, qui Pithecusas incoluerunt figlinam exercebant. Quamobrem Varro apud Nonnium; Calices Cumanos recenset; Dolia, atque apothecas triclinares, Melicas, Calenas, Obbas, & Cumanos calices. Confirmat Martialis,

Lib. 4. epist. 114.

*Hanc tibi Cumano rubicundo pulvere testam
Municipem misit casta Sibylla suam.*

& Tibullus,

Lib. 2. eleg. 6.

. . . . Samiæ convivia testæ

Fiæque Cumana lubrica terra rota.

Effet ne putidum Cumanos cum Milesiis, Scythis, Abydenis, Ephe-

Ephesiis , Ætolis , Curetibus , Campanis luxuria , & popinis nobilitatibus connumerare ?

Pisces , Cimæ . Linum :

Glaucum piscem Cumanum , & Surrentinum laudat Ennius in Phaeticis ,

Surrenti fac emas Glaucum , & Cumas apud .

Cimas vero laudat Columella lib. 10. de cultu Hortorum ,

Frigoribus caules , & veri cimata amicitie

Quæ pariunt veteres cespese littore Cumæ .

Puteolanæ nunc laudantur . Inter Lini genera ad Hispanicum Tarraconense mira tenuitate accedere ait Cumanum Sabellicus lib. 1. En. 1. sed præcipue ad casses , & plagas .

Dentes Apri Erymanthii ,

Cumanos in Opicis dentes monstrasse in Apollinis Templo suspensos , quos Apri Erymanthii esse dicerent , scribit Pausanias in Arcadicis . Quod tamen fabulosum existimare videtur , quippe nihil omnino satis probabile ad fidem faciendam afferrebant ,

Petronius .

Lib. 16. Hist.

Cumis obiit Petronius Neronis familiaris . Tacitus ; Tigellini invidia , qui crudelitatem Principis in eum concitavit , amicitiam Scevini ei objectans , novo mortis genere ; Neque tamen (inquit) præceptis vitam expulit , sed incisas venas ut libitum obligatas aperire rursus , & alloqui amicos non per seueria , aut quibus constantiæ gloriam peteret . Nummus Cumis repertus est cum Petronii Triumviri nomine . Refert quoque Fulvius Ursinus in Petronia familia , aitque ad Cumanam Coloniam ab Augusto deductam , & ad Neapolim ab eodem instauratam referri .

*Nummus
Petronii .*

Hy-

**Hyperocus, Melanops, Heracles, Stratonicus, Scriptores
Cumani, Celbidas.**

Pausanias in Phocicis de Cumana Sibylla loquens, quæ Cumis in Opicis erat, ait eam esse appellatam *Δημώ*, ab Hyperoco Cumano. Post Olerem Licium, quem hymnum in Achæjam fecisse scribit idem Pausanias in Eliacis, asserit Menalopum Cumanum Canticum in Opin, & Hecaërgem decantasse, quas ab Hyperboreis venisse testatur. Heraclem Cumanum lib. 4. commemorat Athenæus, quem Persica conscripisse dicit, & librum præcipue *Περσικῶν*. Stratonicum, qui Sibyllina carmina compilavit, Cumanum quoque fuisse tradunt, alii vero Episcopum Cumanum fuisse scribunt. Tritæ Urbis in Achaja conditorem ajebant Celbidam, illumque e Cumis Opicæ terræ venisse. Idem Pausanias in Achaicis.

Prodigia.

Anno ab V. C. 542. cum murus, turresque, & quaedam ædificia Cumis fulminibus icta fuissent, & penitus decussa (sic scribit Julius Obsequens) Annibal proditione Tarentum cepit. Samnitium agros Romani vastarunt. Capua a Romanis obsessa, & capta. Publius, & Cneus Scipiones in Hispania occisi sunt. Cum deinde ibidem anno 552. Solis Orbis minui visus fuisset, Cladius Consul naufragium fecit. Incendia sunt excitata. Q. Fabius Maximus obiit. Vermina Siphacis filius a Romanis profligatus est. Anno 585. in Arce Cumana Apollo tres dies, noctesque lacrimavit, uti diximus. Perseus Rex in Thracia eo anno feliciter pugnavit, victis Dardanis. Ad aquas Cumanas Cornelius membris captus ex Albano monte rediens mortuus est. Anno 539. mare arsit, & bovem equuleus peperit ad Sinuessam. Anno 610. sanguis e terra emanavit. Ono-

Onobatis . Phylactæ :

*Mulieres in
adulterio.*

Mulierem in adulterio deprehensam Cumanam in forum trahebant. Ibi in saxo, quod ab omnibus inspiceretur eam locabant; inde Asino imponebant, ac toto Oppido circumvectam, eodem consistere saxo cogeant. Quapropter reliquam vitam infamem ducebat, & *Ovobatis* dicebatur. Ea vox apud Græcos, eum, qui Asinum conscendit, significat. Refert id Plutarchus in Quæstionibus centuriatis Græcis. Quo etiam loco Phylactæ Magistratus meminit. Qui cum Magistratum obtinuisset, carceris deinde custodiæ tradebatur. Sed Senatam in concilio nocturno ingrediebatur, ac Reges manu educebat, detinebatque, dum de iis male meriti, nec ne essent, cognoscebant, in occulto sententiam dicens.

Ecclesia Cumana .

*Decret. p. 1.
caus. 6. q. 1.
cap. 8.*

De Cumana Ecclesia hæc leguntur in Decreto, ut duos Episcopatus in unum redigi cognoscamus; Et temporis qualitas, & vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam, atque Misinatam (sic in vetusto codice B. Gregorii, sed in vulgatis, & apud Gratianum legitur, Musitanam) unire debeamus Ecclesias, quoniam nec longo itineris spacio a se sejunctæ sunt, nec (peccatis facientibus) tanta Populi multitudo est, ut singulos, sicut olim fuit, habere debeant Sacerdotes. Quia igitur Cumanam Calli Sacerdos cursum vitæ hujus explevit, utraque nos Ecclesias præsentis auctoritatis pagina unisse, tibi commisisse cognosce, propriumque utrarumque Ecclesiarum scito, te esse Pontificem. Illustrissimus Baronius Annal, tom. 8. exponit impensam Curam, quam egit Gregorius vacantium Ecclesiarum, donec eligerentur Episcopi Nepefinæ, Liparitanæ, Cumanæ (cui Misinatam conjunxit) Lisitanæ, Tauritanæ, Crotoniensis, Velinæ, Uxentianæ, Blanderanæ, Triumtabernarum.

Episcopi .

LIBERTUS, quo mortuo, Fortunato Episcopo Neapolitano Cumanæ Ecclesiæ visitatio demandatur. RAINALDUS. Hunc aliqui Cumanum Episcopum esse contendunt, ad quem a Gregorio extat epistola, qua eum videtur plurimi facere, hortaturque, ut Romam veniat, tum causa conciliandæ pacis cum Henrico Rege, tum
pro

pro causa Episcoporum Lombardorum. Id effecit, ut hanc opinionem improbarem, & non Cumarum, sed Comi in Gallia Cisalpina Episcopum censeam. Cum etiam apud Luitprandum, cum Berengarius e Svevia in Italiam venisset, cumque Manasse Arelatense Episcopo inimicitias haberet, Manasses Adelardum quemdam accersivit, promisitque eum donaturum Episcopatus Cumanum dignitate, si quid contra Berengarium moliretur. Deinde non Adelardum, sed Valdonem quemdam Mediolanensis Episcopatus gratia, Episcopum Cumanum constituit. Et tamen Cumanos Episcopos simplici nomine, & aliquando, cum adjectione Campaniæ, reperio. Quod autem ad Comum spectat, dum in Concilio Lateranensi sub Julio II. legitur, Reverendus P. Dominus SCARAMUZZA Episcopus Cumanus, Cumanæ nostræ Ecclesiæ Antistes esse non potuit, cum ea tempestate Cumæ desisset. ADEODATUS. In Romano Concilio sub Hilario fit mentio Soteri Neapolitani Episcopi, Tiburtii Capuani, & Adeodati Cumanum. Sic vicini Episcopi conjunguntur. BARBATUS, in Concilio Lateranensi sub Martino Quinto. PETRUS, in sexta Synodo Constantinopolitana sub Agathone; *Petrus Episcopus Sanctæ Cumanæ Ecclesiæ Provinciæ Campaniæ.* MAXENTIUS. In actis S. Maximi Cumanum Martyris, cujus corpus Neapoli conditum est. Sub Valerio, & Diocletiano. JOANNES, ejus mentio fit anno 920. in inventione corporis S. Sossii, Missenis. LEO, meminere acta S. Julianæ virginis, & martyris, quem postremum Episcopum Cumanum existimant, propterea quod ejus ætate propter habitantium malitiam, civitatem Cumanam dirutam, ejusdem acta confirmant, vivente Anselmo Episcopo Neapolitano. MISENUS, vel MENSENUS, in secunda Synodo Romæ sub Symmacho. In ædibus Episcopo Puteolani hunc lapidem vidi, & notavi,

Soterus Neapol. Episc.

Anselmus Neap. Episc.

HIC. REQUIESCIT. IN. PACE. MISENUS. EPISCOPUS. P. M. 2. XXVI. DFPOS. III. ID. IANVAR. FL. FELICIS. V. C. ET. SEDIT. ANN. M. X. D. VI.

JOANNES. Anno 1134. & sexto Principatus secundi Roberti, filii secundi Jordani gloriosissimi Principis (sic in diplomate) Capuæ, & Comitis Averſæ subscribit, Joannes Cumanus Episcopus. Illud autem erat hujusmodi; *Gulielmus de Pirollo filius quondam Alexandri ejusdem cognominis, qui sum unus ex Baronibus Ci-*
 Tom.II. M m vi-

vitalis Aversæ, pro anima ejusdem, & parentum suorum, concedit, & confirmat Domino Petro venerabili Abbati Monasterii, quod dicitur ad Cappellam, quæ est sita foris Civitatem Neapolis, integram Ecclesiam vocabulo Sancti Petri, quæ dicitur ad pertusam, Regione Bugense, quæ esse videtur in territorio Castri novi Cumanum, & quæ sequuntur. Inter ceteros subscribit, Joannes venerabilis Cumanus Episcopus.

*Ecclesia in
agro Cuma-
no.*

Anno 1141. anno sexto, quo Rogerius Rex Siciliæ, Capuæ Principatu potitus est. JOANNES II. Episcopus sanctæ Ecclesiæ Cumanæ, cum consilio Cleri, & Populi ejusdem Civitatis concedit, & confirmat Rogerio Abbati Monasterii S. Mariæ de Pastano Ecclesiam S. Martini in agro Cumano. Petitque ab eo, ut nummos aliquot singulis annis solvat, & inter alia, ut in S. Maximi natali, & in Cœna Domini, Præbyterum ad Officium Divinum perficiendum mittat. *Signum Crucis manus prænotati Secundi Joannis Cumani Episcopi. Marcus Præbyter, & Canonicus Sancti Maximi, &c.*

Destructa Cumana Civitate, ejus Ecclesia Neapolitanæ cum omnibus juribus suis fuit unita, ut ex Actis Caroli I., qui singulis annis Neapolitano Archiepiscopo fructuum decimas, quas Reges ex agro Cumano excipiebant, & ad Cumanam Ecclesiam antea spectabant, exolvi jussit anno 1277. Ex Inventario bonorum Ecclesiæ Neap. Regum jussu conscripto, cum Alexander Carrafa Neap. Ecclesiæ præesset, hæc leguntur; *Item tenet idem Archiepiscopus in Cumis Ecclesiam Cumanam cum infra scriptis juribus, & possessionibus, &c.* Inter suffraganeos Neap. Ecclesiæ Episcopos Cumanus quoque numeratur. Provinciale omnium Ecclesiarum, quod confirmat Antonius Demochares lib. 3. c. 15. de sacrif. Missæ. Non hujus Ecclesiæ meminerunt Honorius III. in c. *Cumana Ecclesia de electione*, & Innocentius III. in c. *Cum ad sedem de restitutione spoliatorum*; sed ejus, quæ Comi est.

Martyres Cumani.

ABUNDIUM Cumanum Episcopum, qui scripsit martyrium sub Valeriano passum, & in eadem Civitate martyrio quoque fuisse coronatum Sanctum FIDELEM, legat necesse est Martyrologium, atque discat non Cumas, sed Comum iis Martyribus esse celebrandum, quamvis in Tipographia veteris Martyrologii legatur; *Cumæ Campaniæ Civitas in sinu Bajarum. Hic Abundius Episcopus*

scopus migrat. JULIANA. xiiii Cal. Martii Cumis in Campania translatio facta est Julianæ virginis, & martyris, quæ Nicomediae sub Maximiano Imperatore primum a patre suo Africano graviter cæsa, deinde ab Evulasio (Eleusum habet Beda) Præfecto, cui nubere recusarat, varie cruciata, & in carcerem conjecta, ubi palam cum Diabolo confligit. Denum ignes, & ollam ferventem superans, capitis amputatione Martyrium consummavit. Ejus translationem sic celebrat Officium sacrarum Virginum, quæ Divæ Mariæ Donnaromatæ sunt dicatæ.

*S. Juliana
Martyr.*

Lectio prima;

Anno igitur ab Incarnatione 1207. Cal. Martii, cum Civitas Cumana propter malitiam inhabitantium destrueretur, venerabilis Pater Anselmus Neapolitanus Pontifex, ac religiosa Domina Bienna Ecclesiæ S. Mariæ Donnaromatæ Abbatissa, quæ hujus Virginis reliquias flagitabat habere, sedulo requisitus pro deferendis eisdem, Leonem Episcopum Cumanum cum pluribus Abbatibus, & Militibus de Neapoli Cumas sollicitè destinavit, qui de Cathedrali Ecclesiâ B. Maximi gloriosum corpus effodientes, unde odor nimius exhalavit, & hymnis, & canticis ad Ecclesiâ Dei genitricis B. Mariæ de Pedicrypta detulerunt.

Lectio secunda;

Quo audito venerabilis Abbatissa cum sodalibus Virginibus suis, & multitudine nobilium Dominarum illuc concita properavit. Et cum omnes in terram prostratæ benedixissent Dominum, surgens ab oratione religiosa Abbatissa, locellum sanctarum Reliquiarum amplectens, stringensque cum lacrimis, dixit; Obsecro te, Virgo sanctissima, per eundem, pro quo sanguinem tuum fudisti, ne despicias tuam ancillulam. Pro te veni anxia, diu est, quod te optaveram. Supplico, ne despicias nostram mansuiculam. Credimus sanctissima, ut per te fiat amplissima, te nobis concedente, divina potentia. Deinde tota nocte vigilantes cum psalmis, & hymnis Deo servientes.

Lectio tertia;

Mane vero surgens prædictus Leo Cumanus Episcopus, simul cum his, quos tu misisti Pater sanctissime, deducentes eas, honorifice obviantes ei Sacerdotes, & milites de Regione Nili, simul cum magna Plebe portantes ramos olivæ in manibus, cantantes, Osanna in altissimis Deo; deinde adorantes cunctas Reliquias, præibant canentes, & dicentes; Benedicta, quæ venit in nomine Domini. Et sic canendo pervenerunt ad Ecclesiâ B. Nicolai CHRISTI Confessoris de Castro Lucullano, sitam prope mœnia Civitatis.

M m 2

Le-

Lectio quarta;

Quo adveniens tu Pater beatissime cum processione magna totius Cleri, & Populi Civitatis, mulierum quoque, & infantum turba ad locum, ubi sanctæ Reliquiæ erant, satis devote, atque humiliter accessisti, quibus cum maxima reverentia, & devotione susceptis, humerisque impositis tuis, & Episcopi Cumani, aliaque casula, in qua erant Reliquiæ S. Virginis, & Martyris Julianæ, ac duobus Præsbyteris Cardinalibus suscepta, quæ præcedebat Icona ipsius S. Virginis, pulchra nimis, cum hymnis, & laudibus, cereisque incensis, cum maximo júbilo, & exultatione, Te Deum laudamus canora voce cantando, Civitatem intrasti, & cum honore, & lætitiâ maxima ad Ecclesiam B. Dei Genitricis, & Virginis Mariæ de Donnaromata properasti.

Lectio quinta;

Ubi Reliquias S. Virginis, & Martyris Julianæ, quas propriis manibus bajulabas, satis honorifice reponere studuisti, oratione ibi in Dei laudibus celebrata.

Lectio sexta;

Deinde alias sanctas Reliquias, Martyris, videlicet, & Levitæ, quæ cum eo repositæ fuerant, cum honore, & lætitiâ maxima ad majorem Ecclesiam B. Januarii Martyris satis honorifice collocasti.

Quibus ex verbis elicimus Cathedralem Cumis Basilicam, S. Maximî nomine decoratam fuisse. Anselmum, Neapolitanum Episcopum, Leonem, Cumanum. Eo tempore Cumas antiquatas. Cardinales appellatos tunc Canonicos, quod Pontificum præsentia contigerat. Regiones fuisse appellatas eas, quas nunc Sedilia Neapoli dicimus; & Milites, quos nunc Equites appellamus. Nili Regionem, non Nidi, ob Nili fluminis flatuam ibi repletam, esse dicendam, eamque antiquissimam. Ecclesiam præterea Monialium eam fuisse, quæ cum Sedili conjuncta sæcularium habitatio abhinc xxx. annos facta est ab Antonino Castaldo. Dum ipse puer ibi litteris operam darem, parvam ædem recolo, in qua Divæ Julianæ historia depicta erat, & D. Julianæ erat ædi nomen. In Actis a Petro quodam ad Petrum Neapolitanum Episcopum scriptis, anno a Christo nato 290. passa est. Adjuvat Gregorius Pontifex cum Fortunato Episcopo Neapolitano Januariam quamdam religiosam fœminam, quæ Reliquias Sanctorum Severini, & Julianæ in Oratorio collocare desiderabat. Patriarchinus quidam mihi citatur, qui de Novocomenlibus Sanctis scribens citat Bedam, a quo ea dicuntur, quæ supra retulimus, & pro-

procul dubio de Cumis Campaniæ loquitur, nihilominus Novocomum in Nicomediam tantum auctorem mutasse, aliquos ait arbitrari. At vero tot Julianas Martyres Martyrologium celebrat, ut ex earum aliqua Reliquiæ possint Comi asservari. Sed Nicomediensem ne quæso Neapoli auferant, quæ Cumis translata est. De eadem Virgine multa in Salernitano Breviario habentur, quæ ad ejus faciunt historiam. In eodem verba leguntur, quæ Beda etiam profert, hoc est, *Sponsam habuisse Eleusium*, quæ nisi hujusmodi intelliguntur, ut ei sponsa promissa fuerit, quo pacto sponsam habuit Senator eam, quæ virgo celebratur ab Ecclesia. **MAXIMUS**. Invenimus Sanctorum gesta, quorum nulla a Martyrologio mentio facta est, quæ ex Longobardorum scriptis excerpta, non pigebit afferre. Cumas acerrimus Christiani nominis hostis a Diocletiano, & Maximiano missus est Fabianus Consul, qui omni conatu Christianos ab eorum cultu, & religione revocaret. Erat ibi Maximus ejus Ecclesiæ Diaconus, **CHRISTI** fortissimus athleta, quem cum nec minæ deterrerent, nec moverent præmia, plumbeis ictibus primum cæsus, in vincula coniectus, consumptus inedia, equuleum passus, tandem capite ad martyrii coronam in loco, qui Caballaria dicebatur, multatus est; ubi ejus corpus sepultum a xviii, militibus. Hi cum admirabilia in ejus afflictione vidissent, Idolorum cultum reiicientes, Fidem Christianam amplecti libentissime voluerunt. Sanctus Martyr aliquot post annos religiosissimæ cuidam sceminae, cui nomen Julianæ, in somnis imperavit, ut corpus ab agro in Templum transferret, pollicitusque est, dum corpus perquirerent, Crucis signum ibi appariturum. Mox Foemina, Populus, Clerus ad Caballariam profecti, perspecta Cruce, summa cum lætitia corpus integrum extulere, & Cumis in Templo ejus nomini dicato condiderunt. Hic Maximus ille est, qui in majori Basilica Neapolitana servatur, & cui sollempnia Sacerdotes annua celebrant.

*Fabianus
Consul.*

Puer trium mensium coram Fabiano Maximi sanctitatem divinitus testatus est. Membratim idcirco discerptus, & martyrio Maximum antecessit.

Maxentius, latitabat tunc Cumanus Episcopus, Fabiani crudelitatem extimescens. Sed cum Maximus esset in carceribus, ubi milites ad Fidem conversi detinebantur, & baptizari cuperent, orassetque Dominum, ut opem ei tunc ad illud præclarum opus ferret, a Domino Maxentius excitatus est, ut ad Maximum pergeret. Et cum illuc pervenisset, carceribus ab Angelo

*Maxentius
Cumanus.*

lo referatis, Baptismate Neophytorum abluit, deinde ad easdem tenebras secessit. Ex vita litteris Longobardis scripta, hæc decerpit Brevinsium Capuanum iii. Calen. Novemb.

Lectio prima;

Sub Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus facta est ingens persecutio Christianorum, ita ut circa domos, circa plateas, circa lymphas Idola erigerentur, ut si quis vellet emere aliquid, aut vendere, aut aquam de fontibus haurire, Idolis primitus immolaret. In tantum enim rabies diaboli exaceruat, ut CHRISTI Fidem de omnibus terris expellere sese posse confideret. Trahebantur etiam viri, ac mulieres, & diversis suppliciis pro CHRISTI nomine macerabantur.

Lectio secunda;

Interea directus est Fabianus Præses in Campaniam Civitatem (Cumæ habet vita) ut ibi omnes ad sacrilegium provocaret. Cumque veniret, & pro tribunali sederet, iussit omnem Populum ad se congregari, & ita ad eos loquutus est dicens; Scitis omnes, quia inviolissimi Imperatores Diocletianus, & Maximianus, me direxerunt in hanc Civitatem, ut Deos immortales adoretis; quod si nolueritis, diversis penis afflicti moriemini. Audiens hæc universus Populus proidentes in terram, adorabant Idola surda, & muta, & Deum vivum derelinquebant.

Lectio tertia;

Erat igitur in eadem Civitate vir sanctus, Deo dignus, nomine Maximus, genere clarus, religione pius, & castitate pudicus. Hic igitur trophæo Crucis armans frontem, in faciem Præfulis se obtulit, dicens; Audi Præses verba mea, qui non effugies iudicium Dei. Quid provocas homines adorare Idola surda, & muta, quæ penitus in nullo possunt adjuvare cultores suos? Cumque ad hæc iratus Fabianus diversa diceret, & audiret, iussit latera ejus plumbatis tundi, & eum inde in carcerem recludi. Post hæc, cum carbones ardenes, equuleum, suspendium inverso capite, lampades ascensas, atque flagella CHRISTI virtute superasset, & sacrificare nollet, novissime capite cæsus est iii. Cal. Novemb.

Palus Acherusia, & Villa Servilii Vacæ:

Inter Cumas, & Misenum Acherulæ palus est. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ Ἀχερυσία λίμνη, inquit Strabo. Plinius item lib. 3. c. 5. Acherusia palus Cumis vicina. Acheruntiam, Acheruntem, & Acherontem quoque appellarunt. Ferrugineis, & squalentibus aquis

quīs, coenosa maris effusio. Lacum Coluntii accolae vocant, maturandis linis apprimae commodum. Lacus hic D. Annuntiatae est, *Lacus Coluntii.* & pars D. Catherinae ad Carlaeum Abbatiae. Habet ibi agros Abbas Julius Caesar de Bon' homo Puteolanus. Sunt qui contendunt per hanc paludem Avernum intelligi, cum dicat Virgilius,

*Unum oro, quando hic inferni janua Ditis
Dicitur, & tenebrosa palus Acherontae refuso:*

Et Strabo ipse paulo post, scribit Artemidorum putasse Avernum Acherusiam paludem, & nonnullos alios, Lacum Locrinum; *Avernus, & Acherusia.* *ἄνους δὲ τῶντων αὐτῶν ἀπέκλειον ἕως τῆς Αἰχμησίας φασίν; Ἀφρασίδωτος δὲ αὐτῶν τὸν Ἀόερον.* Quae tamen sic conjunguntur, ut intelligamus Acherusiam in Avernum per subterraneos meatus refundi. Hinc Silius lib. 12.

*Hinc vicina palus fama est Acherontis ad undas
Pandere iter, caecas stagnante voragine fauces
Laxat, & horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.*

Ideoque Servius de aestuariis Acherontis, Avernum nasci scribit. Pausanias in Laconicis ait a tergo Chthoniae areas tres describi, unam Clymeni, Plutonis alteram, tertiam Paludem Acherusiam. Est & Acheron fluvius Epiri, de quo Plinius; & *Lib. 3. cap. 5.* Brutiorum, de quo idem, ubi Alexander Molossorum Rex trucidatus est. Janus Parrhasius in Claudianum scribit flumen ad *Lib. 4. cap. 1.* Heracleam sic etiam appellari, ab Acheronte Maryandinorum Rege, quod etiam Saonantes dicitur.

Ad Acherusiam, Villa est Servilii. Hic P. ille Servilius Vac- *Servilius Vac-*
cia, qui postea Isaurius est appellatus. Consul cum Appio Claudio ann. ab U. C. 674. bellum in Cilicia cum Piratis gessit, de- *cia.*
que iis triumphavit capto Corico, Olympo, Phaselide, Isauro. anno 679. Censor cum L. Aurelio anno 689. Valerius lib. 8. tit. 5. Cicero, Verrina 5. Eutropius lib. 6. Decessit eo anno, quo Cæsar anno 700. Dives per excellentiam dictus. Seneca ejus *Epist. 56.*
Villae sic meminit; *Ideo diutius vehi perseveravi invitante ipso litore, quod inter Cumas, & Servilii Vaciae Villam curvatur, & hinc mari, illinc lacu, velut angustum intercluditur.* Et paulo post; *In hac villa Prætorius dives nulla alia re, quam ocio natus consenuit, & ob hoc unum felix habebatur.* De se ipso refert idem, solitum jocando dicere; *Hic situs est Vacia;* quod ibi ocio contabuerit. Vitaverat ob Tiberii crudelitatem, Romam, eoque di-

verterat, ut omnes exclamarent; *O Vacia, solus scis vivere.* In ejus Villæ fronte speluncas duas magni operis, laxiore atrio pares manufactas idem collocat, quarum altera Solem non recipiebat, altera usque in Occidentem torrebatur. Platanonam præterea medium rivum, & a mari, & ab Acherusio lacu receptum Euripi modo divisisse, alendis piscibus sufficientem. Sed ille cum mare patebat, Vaciam pepercisse; cum tempestas piscatoribus dedisset ferias, manum ad parata porrexisse. Idque commodissimum in ea Villa fuisse, quod Bajæ trans parietem habuerit, & illarum caruisse incommodis, dum voluptatibus frueretur. Noto incommoda Bajæ. Addidit Vaciee foelicitatem ad animum referri debere; non enim multum ad tranquillitatem locus confert; animus est, qui commendat omnia. Monetque Luciliam non ideo parum bene esse compositum, quod in Campania non esset. Inter illas ruinas aliquot reperta sunt Epigrammata.

T. JVLIVS. BALBIVS. FRATER
VNA. CVM. FILIIS. SVIS
ET. COHEREDIBVS
SORORI. DVLCISSIMÆ.

Aliud,

HIC. EST. POSITA. ALBVCA. BLESILLA
PARI. EXEMPLO. FÆMINA
QVÆ. VIX. ANN. XXX. M. VI. D. XIX.
DVLCISSIMÆ. CONJVGI. FECIT.

Item,

D. M.
ANTIGONVS. GERMANICVS. QVI. VIX. AN. XVI.
C. LECANVS. EQ. SING. CÆS. ARGENTARIVS
HERES. PIENTISSIMO. AMICO. TITVLVM. FECIT.

Præterea,

T. ANNVS. CLAVDIVS. V. F.
SIBI. ET. FAVSTINÆ. CASSIÆ. PATRONÆ
ET. POMPEJÆ. CALPHVRNIÆ. LIB.
CONJVGL. CHARISS.

Aliud,

SOLI. INVICTO. ET. LVNÆ. ÆTERNÆ
Q. MINVÇ. . . . PARAT. DEO.

Et;

Et,

INVI. VICTORI. TREBONIVS. GALLVS. COS.
 PORTICVM. EX. VOTO. FECIT. DEDICAVIT.
 X. K. MAIAS
 APIC. ANNIO. M. ATI. . . . COS.

M I S E N I P R O M O N T O R I U M .

C A P . XXI.

INter Promontoria, quæ in maria procurrunt, atque habentur rerum magnitudine illustria, Misenum nobilissimum existimandum arbitror, propterea quod cœli clementia, villarum nobilitate, antiquarum rerum monumentis, Civitatis, quæ in eo condita fuerat antiqua, & nova religione, cum vicinis Urbibus facile contendere potuit. Summorum Imperatorum consuetudine præclarum, piscinis, portu, Romana Classe, admirabili ædificiorum mole nobilitatum. Villis præterea, inter quas Retinam, quæ subiacebat, memorat Plinius lib. 6. epist. 16., qui frequentem etiam oræ amœnitatem laudat, & quæ supersunt parietinæ in littoralibus scopulis, in portus ambitu optime constitutæ Civitatis magnitudinem, & pulchritudinem proponunt. Eo tamen nobilissimus

Tom. II.

N n

pro-

Lib. 15. Promontorium, quod inde velati e specula in Cratere illo nobilissimo, perpetua litoris ora, ædificia quæ jacent, unam fere tantum Civitatem oculi admirantur. Neronis oblectamentum, & deliciae, ut scribit Tacitus, quippe

Et te mirantem Thesproto subdita Regno

Proxima Misenis æquora nobilibus.

ut ait Propertius. Habebatur tamen infame ob naufragia.

Lib. 1.

Miseno nomen inditum a Miseno Aeneæ Tubicine ibi mortuo, sic enim Dionysius Halicarnasseus in Aeneæ Iunatio, *Illic vero delati in pulchriorem profundum in Opicis portum, extincto ibi quoque Miseno quodam viro nobili, ab eo portum Misenum nominarunt; vel ad Avernum immolato, & ibi sepulto. Immortale nomen locus retinuit, Virg.*

Lib. 6.

le nomen locus retinuit, Virg.

Imponit suaque arma viro, remumque, tubamque

Monte sub aërio; qui nunc Misenus ab illo

Dicitur

idcirco Status, lituoque, remoque notatus

Collis

Sextus Aurelius Cæsarem in Pontificalibus citat lib. 1., qui Misenum non Gubernatorem, sed Tubicinem fuisse tradit, ideoque Maronem utramque opinionem sequutum dixisse, *remumque, tubamque*, quamvis auctore Homero quidam asserant, tubæ usum Trojanis ignoratum. Misenum Urbem a Miseni sepulcro dictam. Aërium dicit, vel quia e littore, ubi Miseni tumultus erat, mons videtur in magnam altitudinem protendi; vel quia speluncis plenus, pensilis videatur. Sepulcrum nobile existimat Silius, nam Trojana nomina continebat,

Lib. 8.

Nec non Misenum servantem Idæa Sepulcro

Nomina

Strabo Cumis vicinum esse Promontorium scribit, iisque interpositam Acherusiam paludem, & coenosam quandam maris effusionem. Ultra Misenum sub ipso Promontorio paludem dicit esse (*λίμνη εὐθὺς ὑπὸ τῆς ἀκρῆς*) quæ absque dubio erat, ubi nunc mare immixtum, quod Mortuum appellant.

Portus Agrippæ .

Lib. 48.

Portus, atque sinus Puteolani litoris, sic describit Dio; *ἐν τῇ Κύμῃ τῆς Καμπανίας χωρίον τι μεταξύ Μισσηῶς καὶ Πυτταλῶν μὲν θοοὶ δὲς ἔσιν, ὁρῶνται γὰρ σμικροῖς καὶ πολλοῖς πλοῦσι θραχῶν περιελθόντων, καὶ*

ἢ θάλασσαν τριπλίω κοιλίᾳ ἔχει, ἢ μὴ γὰρ ἔξω τῆς καὶ πρὸς τὰς
 πόλεις ἔσιν, ἢ δ' ὀλίγη διαφυὴ ἀπὸ αὐτῆς διειργεται, ἀλλὰ ἐν αὐτῇ
 τῷ μυχῷ λίμνῶδες ὁραταί, καλεῖται αὐτὴ μὲν Αὐαρὶς, ἢ δὲ μίση
 Λυκρινίς, ἢ γὰρ ἔξω τῆς Τυρραϊνικῆς οὐ σὰς, ἐς ἐκεῖνο τῆς τῶν ἑκωνομίων
 πηλῆς, ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῆς θαλάσσης τῆς ἐντὸς ἐκατέρως σκιοῖς τότε ἰσχυροῖς
 τὰ δεινὰ τῶν Λυκρινίδων ἀπὸ τῆς πελάγους ἐπὶ ἀμφότερα γὰρ αὐτῶν
 τῶν ἡμερῶν ἡ Αἰγύπτου συντήσας λιμνὰς ναυλοχοῦσάσιν ἀπέδειξεν
 Cumæ. Urbs est Campaniæ, ibique locus quidam in Lunæ formam
 curvatus inter Misenum, & Puteolos. Is enim fere totius montibus
 parvis, ac nudis circumdatur, habentque tres sinus maris, quorum
 unus extra, prope ipsas Urbes est, Tyrrhenum vocant, quod ad mo-
 re Tyrrhenum pertinet. Secundus, exigua intercapedine a priore
 dirimitur, Lucrino nomen est. Tertius in ipso recessu interiori, Sta-
 gni in morem, extat Averni nomine. Proinde Agrippa in ea ma-
 ris parte propter ipsam continentem, ad interstitium, quod Lucrinum
 lacum, utriusque a mari dirimebat, angustis faucibus, per quas na-
 ves introire possent apertis, perfodit, effecitque portus navium statio-
 ni aptissimos.

Quibus ex verbis liquet, portum ad Misenum ab Agrippa
 excogitatum, in quo faucibus tantum apertis, & immisso mari,
 portus perbelle fuit accommodatus. Neque ante ea tempora ejus
 continenti partes portum habebant. Et cum Cæsar apparatu
 bellico in Romam navibus comparandis intra, & extra Ita-
 liam maxime studeret, opus Agrippæ ad eam rem missis perfecit.
 Nummus ei cufus est, in quo Neptunus sinistra delphinum,
 dextera tridentem tenebat, cum hoc epigrammate, M. AGRIPPA
 L. F. PRÆF. ORÆ. MARIT. ET. CLASSIS. Huic portui natura fa-
 cto Portum Julium præponit Juvenalis,

Nummus
 Agrippæ.
 Lib. 4. Sat. 12

... non sic igitur misabere portus

Auos natura dedit

In hoc portu deinde Augustus classem, alteram Ravennæ ad
 tutelam superioris, & inferi maris collocavit, ut ait Svetonius.
 Idemque factum a Tiberio Cæsare meminit Tacitus; Italiam
 utroque mari duæ classes Misenum apud, & Ravennam, proximum-
 que Galliæ littus rostratæ naves præsidebant, quas Aëlica victoria
 captas Augustus in Oppidum Forojuliensem miserat valido cum remi-
 ge, & quæ sequuntur. Vegetius scribit apud Misenum, & Ra-
 vennam singulas legiones cum classibus fuisse, ne longius a tute-
 la Urbis abscederent, & cum ratio postulasset, sine mora, sine
 circuitu ad omnes mundi partes pervenirent. Nam Misenatum

In Tib. c. 49.
 Lib. 4
 Lib. 4:

Classis Galliam, Hispaniam, Mauritaniam, Africam, Ægyptum; Sardiniam, atque Siciliam proximas habebat. Ravennatum vero, Epirum, Macedoniam, Achajam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum. Chiliarchus Neronis ætate nominatur Volufius Proculus. Sub Tito, Plinius, conflagrante Vesuvio. Sub Vitellio ea classis defecit, cum antea e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, ad copias, quas ducebat Silvanus, post fractum exercitum Vitellii a Vespasiano, adscitus esset optimus quisque. Varii lapides in ea re classica illam oram decorarunt. In quibus & Præfectorum, & militum, & ipsarum navium extant nomina.

TI. CLAVDIO. ILO. PRÆF. CLASSIS. PRÆTORIÆ. MISENI
PVB. PROC. LVDI. MAGNI. PROC. CLAVDII. DACII
PROCOS. XX. HEREDITALIVM. PRÆF. VEHICVLORVM
PROC. CLAVDIA. ALEXANDRIN. PRÆF. TRIB. TRIB.
LEG. VII. CLAVDIÆ. PIÆ. FIDEL. PRÆF. CON. II. GAL-
LORVM. PRÆF. CON. II. BOSPHORANORVM.

Aliud,

L. SEMPRONIUS. PROCVLVS. VETERANVS. EX. CLASSE
MISENIS. MIL. AN. XXVI. SIBI. ET. CONJVGI. SVÆ. ET
LIBERTIS. LIBERTABVSQ. POSTERISQ. EORVM.

Item,

D. M.

L. SELFVCIVS. NAT. SVLFICIENSIS. MILES. CLAS. PR.
MISENATIVM. MILIT. AN. XXX. SCENICVS. PRINCIPALIS
VIX. AN. L. ANTONIA. THEODOTE. SOROR. F.

Præterea,

D. M.

C. SENIO. SEVERO. MANIPLARIO. EX. III. FIDE. NAT.
BASSUS. VIXIT. AN. LVI. MILIT. AN. XXVI. M. ÆMILIVS
DOLENS. HERES. B. M. FECIT.

Ibi-

Ibidem,

D. M.

TI. PETRONI . . . CELERIS. NAT. ALEX. EX. III. ISIDE
VIX. AN. XL. MILIT. AN. XXVII. TITIVS. AQVILINVS
EPIDIVS. PANSI. III. ISID. N. B. M. FECERVNT .

Aliud,

D. M.

C. JULIO. QVARTO
VER. EX. PRÆT. N. GALLO
CÆCILIVS. FELIX. S. ICONIA. HERACLIA
S. ET. S.

In quibus, Fides, Isis, Gallus, navium sunt nomina: A Xenophonte commemoratur Patalus navis apud Athenienses. *Lib. 2. de hist. Grec.* Talamegum reperies apud Ægyptios. Et in Thucidide, Δελφινόφορον, in qua Delphinus erat ex ære. Πύραυρος etiam apud Græcos. Ταύρος apud Pollucem. Quamobrem navibus nomina imponere, antiquum. Præfectum Vehiculorum, Veteranum, & Manipularium notabimus. Præfectus Vehiculorum intelligendus est is, quem alio nomine Magistrum nuncupabant. Ea vero *Lib. 4. de bello Civil.* non Vehicula publica erant, de quibus Appianus de Pomponio loquutus, *ἵνα μὴ γνωστὴν πρὸς ἑτέρου, καὶ παρὰ ταῖς πύλαις ἐχημάτων τε δημοσίων ἐπιβῆν*; Ne agnosceretur ab aliis, & ad portam confenso Vehiculo publico; atque hæc quidem a Præfecto Prætorio, sumptu publico Augustorum, Populique Romani alebantur. Sed Vehicula in exercitu, quorum Præfecto, & Magistro vectores, *Vehicula:* & aurigæ obtemperabant.

L. ATILIO. L. F. CRESCENTI. ET. AVG. MISSO. HONESTA
MISSIONE. EX. CON. VI. PRÆT. L. ATILIVS. TROPHIMVS
ET. L. ATILIVS. EVTHYCHVS. LIB. ET. HEREDES. PATRO-
NO. OPTIMO. ET. B. D. S. M. FECERVNT. ET. SIBI. ET
SVIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQ. POSTERISQ. FORVM
H. M. EX. TEST. NON. SEQVETVR. NEC. HERES. MONV-
MENTVM .

Augusti ævo duplex hæc missio facta est, ut plena missio
in

in Colonias, & domum deduceret. Exauthoratio, ut quamvis immunes a vigiliis, & excubiis redderet milites, non tamen exciperet a pugna in hostem. Tiberius rarissimas Veteranorum fecit, ut inquit Svetonius, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Et emeritus, dicebatur ἔκτιστος κατὰ στρατιωτικὴς καμίας; quod circa immunes erant, & operum vacui.

Quatuor tamen missiones numerantur. Honestas, confectis stipendiis. Causaria, ob vitium, vel morbum. Gratiola, per gratiam ab Imperatoribus impetrata. Et Ignominiosa, qua criminum causa quis militia solvebatur. In pedite, xx. annorum conficiebatur stipendium. In equite, x. In Nauticis, xxv.

Ædificia.

TRACONARIA piscina inter varia Miseni ædificia cernitur Græcam vocem retinens, τρακων enim meatus aquarum significat, quorum causa a Nerone fuisse inchoatam scribit Svetonius, *Præterea inchoatam piscinam a Miseno ad Avernum lacum concessam, Porticibusque habent manu scripti conclusam, quo quicquid totis Baiis calidarum esset, committeretur.* Spectabile aquarum Castellum, in quod per fistulas aquæ pluviarum ex Promontorio defluebant, in altum ad pedes xx. exurgens. Longitudinem, & latitudinem collapsæ testudines oppleverunt. Medium ejus spacium patet inter duos parietes in latitudinem pedes cc., in longitudinem xviii. In utroque latere medi transitus, per portas quatuor aditus patet in cellas amplas quaternas, quarum testudines decussatim fornicibus junctæ parietibus intermedits imposita sunt.

Piscina mirabilis.

Piscina, quam MIRABLEM vocant, admiratione profecto digna est. Opus illud Regium, concameratione, pilis xlviii. innixa, pedes ternos undique crassis. Quæ quatuor ordinibus numero quaternario distributæ, symmetriam quinquæplicas porticus per elegantem longitudinem efficiunt. Longa passus ccl., lata clx. Lateritia, ac solida structura, crasso muro, parietibus diligentissime testorio vestitis. Quod durissimum factum existimarem, quoniam durissime aquas retinuit. Foramina in testudine, unde hauriebantur aquæ. Per scalas lapideas ex duobus lateribus graduum xl. eo descendebant. Alteram hoc tempore obstructam conspicimus. Pavimentum summa industria consipatum, adhuc pluviales aquas retinet. Luculli opus hanc piscinam ar-

bi-

bitrati sunt propter ejus villæ vicinitatem , quam in sinu illo habuisse scribit Varro ; In Bajano autem tanta ardebat cura , ut Architecto promiserit , ut suam pecuniam consumeret , dummodo perduceret specus e piscinis in mare , objectaculo , quo actus his quotidie ab exorta Læna ad proximam novam introire , ac redire rursus in mare posset , & refrigerare piscinas . Agrippæ opus tribuo , ut aquis quoque classi consuleret . Quo etiam fluminis aquas , quæ e Serino emanant per aquæductus fuisse immixtas , scribit Boccacius libro de Fluminibus . Aliquot ejus operis extant vestigia ad Neapolim , quæ per Hermitem , & vicinia loca , per Puteolos , Misenam deducebantur . Vallem Sebethi appellabant accolæ petras , unde scatebant , deinde Sabatum dixerunt immixtum fluvio Beneventano . Anno 1593. , cum ipse in Irpinis ad rem frumentariam comparandam Neapolitanæ Urbi commorarer , ejusdem Civitatis usui eandem aquam deducendam Magistratus decreverunt , & missi machinatores , qui ad libellam exigerent , duce Joanne Simone Moccia Equite Neapolitano , ut ad Civitatem ducta aqua , moles frumentarias constituerent , fontesque eminentioribus Civitatis locis aperirent . Hominum tandem opinio refraxit . Ad aquas Luculli servandas aliud Castellum ædificatum fuisse , quod centum cellas appellant , arbitrati sunt . Id facilius do-

Lib.3. de re
rust.
Cap. 7.

Vallis Sebethi.

Villæ .

In Villa Luculliana obiisse Tiberium , scribunt Svetonius, In Tib. c.75. & Cornelius Tacitus . Quorum alter ; Repetere Capreas quodammodo destinavit , non temere quicquam nisi ex tuto ausurus . Sed Lib. 6. & tempestatibus , & ingravescente vi morbi retentus paulo post obiit in Villa Luculliana . Alter vero ; Tandem apud Promontorium Miseni confedit in Villa , cui Lucullus quondam dominus . Dio lib.58. ἰσθασε γὰρ ἐν Μισσηῶν μεταλλῆσιν πρὶν τι αὐτῶν παθεῖν ; Miseni mortuus est , antequam de iis causis resciret . Dum Cajus ejus mortem acceleraret .

Haud longius C. MARIÆ Villa . Hanc Plutarchus in ejus vita ad Misenum ponit , magnifica domo , sumptuosiore , & delicatiore , quam tanto Imperatori militiæ alumno conveniret . A Cornelia ecc. sextertiis emptæ , pro qua postea L. Lucullus centesies sextertium expendit ; & miratur , tam brevi spatio adeo sumptum excrevisse , tertiam enim pretii partem Lucullus superavit , si sextertiorum rationem animadvertemus . Cum vero Ma-

Marius militia se abdicasset, adductusque esset in concionem a Sulpitio Tribuno Plebis, ut contra Mithridatem bellum gereret, Populus in diversas partes abiit, aliis Marium probantibus, aliis Syllam vocantibus, & Marium ad Bajas ire, ut corpus senio *Lib. 18. c. 6.* confectum ibi curaret iubentibus. Plinius; *Posuit in Misenesi Villam C. Marius VII. Consuli, sed peritiam castra metandi sic, ut comparatos ei ceteros etiam Sylla felix cecos fuisse diceret.* Eos deinde hortos coemit, & coluit. Valerius Asiaticus, qui bis Consul fraude tandem Messallinæ, & Vitellii everfus est. Tantum vero hisce hortis studuit, ut *inhiantem* dicat Cornelius Tacitus; *Hortis inhians, quos ille a Lucullo emptos insigni magnificentia extollebat, Claudius Cæsar, qui eum perdere cupiebat, cum militibus tamquam opprimendo bello Crispinum Prætorii Præfectum misit; a quo repertus est apud Bajas, vinculisque inditiis ad Urbem raptus.*

Cornelia:

C. Gracchus, ejus Gracchi frater, qui legem Agrariam tulerat, cum eadem de causa acerbissimas in Rep. seditiones excitasset, cumque duo Flacci Pater, & filius, qui ex æde Lunæ in privatam quamdam domum desiluerant, confossi essent, occisus est, & caput allatum Consuli, corpus vero ad Corneliam Matrem Misenum Oppidum devectum est. Quæ Cornelia Africani majoris filia, Misenum prioris filii obitus causa decesserat, ut scribit Paulus Diaconus lib. 1.

Echini:

Satyr. 4. Misenes Echinos laudat Horatius,
lib. 2. *Murice Bajano melior Lucrina, Peloris
Ostrea Circæis, Miseno oriuntur Echini:*

Ecclesia Misenas.

Misenatem Ecclesiam Cumanæ conjunctam fuisse; in Cumanâ diximus. Zosimus sub Diocletiano, Eleutherius Episcopus, & Antia mater sub Adriano, Martyres Miseni celebrantur. *Martyres.* Licet in annotationibus in Martyrologium, Illustrissimus Baronius scribat allucinatos esse, qui eos Miseni Martyres constituunt, veluti & eos, qui Misseni, & Messanæ; arbitratur enim, Messa-

sapiæ esse legendum. Quodque Rhegino Monachus, qui floruit anno 919. apud Triterium scribat, apud Misenam in Apulia, erroris arguitur, collocato Miseno in Campania.

Miseni s. sosius (ἀπὸ τῶν σῶσαι, a servando dictus) Leviticum ministerium exercuit, qui trigésimum annum agens, Martyrium cum S. Januario Episcopo suscepit ix. Calend. Octobris anno 305. Habet ejus corpus Neapolis in æde S. Severini. De quo sic Martyrologium; *In Campania commemoratio B. Sosii Diaconi Misenatis, quem S. Episcopus Januarius cum illius capite Evangelium in Ecclesia legentis flammam videret exurgere, Martyrem futurum pronuntiavit. Et non post multos dies, cum ipse esset annorum xxx., Martyrium cum eodem Episcopo capitis detruncatione suscepit.*

Ejus translationem in ejus vita describit Joannes Diaconus apud Surium. Cum enim Longobardorum persecutio crudelitatis flammam in toto Orbe terrarum, & præsertim in Campania accendisset, Christianorum parietes in Misinati Oppido potissimum lambere ad ruinam videbatur. Avidius illud Oppidum petiere, ob Sibyllæ Vatis sepulcrum, quod inde haud longius aberat. Consciis factus fuerat Sicardus ejus gentis princeps, Sosii corpus, qui cum Januario, & Sociis Puteolis Martyrum passus fuerat, Miseni a civibus sepulcro servatum Templo eidem condito. Quamobrem cum diu fodisset, corpus invenire non potuit. Missis deinde ab Abbate S. Severini Athanasio Monacho, & Petro Subdiacono, corpus inventum est, & Neapolim translatum, permittente Stephano Neapolitano Episcopo, & annuente Joanne Episcopo Cumano. Sexaginta annos post Sosii mortem a Sarracenis Oppidum Misenum demolitum fuisse affirmant, & solo æquatum.

EPISCOPI. BENENATUS, cui Cumanæ Ecclesiæ Visitatori, mortuo Liberio ejus Civitatis Episcopo, eandem Ecclesiam commendat B. Gregorius his verbis; *Quoniam Cumanæ Ecclesiæ Lib. 2. ep. 19. berius quondam Antistes de hac luce migrasse cognoscitur, propterea visitationis desitutæ Ecclesiæ Fraternitati tuæ operam sollemniter delegamus; &c.* Illud etiam adjiciens, ut nullum de alia Ecclesia eligi permittat ibi Episcopum, nisi forte inter Cumanos Clericos illus esset, quem ad Episcopatus onera evehj posse sibi persuaderet. Ne præterea Laico cuiquam eam dignitatem æmulari permitteret. Hunc Benenatum Misenatem fuisse Episcopum idem Gregorius exprimit ad Anthemium Subdiaconum scribens; *Com. Lib. 11. ep. 30.*

Tom. II.

O O

peri-

perimus Benenatum Misenam, facinus, quod de se per scripturam manu prius professus est, abnegare. Et ideo quia hujus sceleris negatio sicuti majore discussione, ita & majore indiget ulione. Videtur deinde Pontifex eidem Episcopo pecuniam dedisse, qua Miseni Castrum extrueret, cujus partem apud se Benenatus retinuit, & tunc privatus Episcopatu cernitur. Sic enim ait; *Pervenit ad nos, quondam Benenatum Messenatem Episcopum pro construendo illic Castro solidos accepisse. Et quia pars eorum solidorum apud eum dicitur remansisse, experientia tua subtili indagazione perquirat, & si quid manifeste de ipsis solidis cognoverit remansisse, Comitatio Comitii prædictæ Civitatis sub de suscepti illud pagina contradat, atque immineat, ut in constructione ejusdem loci, sicut sunt dati, Deo adjuvante, proficiant; quia ratio nulla permittit, ut propriis cujusdam usibus applicetur, quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur. Idem Pontifex lib. 7. epist. 25. eandem Ecclesiam Fortunato Episcopo Neapolitano commendat, & Visitatorem eundem illi injungit; Cognoscentes Messenatem Ecclesiam Sacerdotis regimine destitutam, visitationem ejusdem Ecclesiæ Fraternitati tuæ operam sollempniter delegamus, &c. iisdem verbis usus, quibus ad Benenatum scripserat. Possidebat montem, vel agrum cum monte, qui S. Salvatoris de Miseno nomen habebat, Monasterium S. Fortunati in Arpaja, Beneventanæ Diæcesis, a cujus Fratribus ager silvofus, nemorosus, sterilis, incultus, cum jurisdictione piscandi juxta litus ex tribus partibus candelæ censu addicto pro jurepatronatu, Francisco Boccaplanulæ, & Bertheramo fratri anno 1430. Sed a Joanne e Florio Lucii, Joannis Jacobi Boccaplanulæ, & Adrianæ Monialis procuratore, dictus ager, & mons Misenus anno 1550. venditus est Francisco de Tovar Hispano S. Jacopi Commendatori, promisso assensu Ecclesiæ S. Fortunati. Pretium ccc. aureorum persolvit. Eaque nunc Familia possidet, curante Abbate Julio de Bonhomo Puteolano. Anno sequente 1551. Dictadus Guevara Joannis Guevaræ S. Agathæ Gothorum Episcopi, S. Fortunati Prioris, & Commendatoris frater, & procurator, lite coorta, a Francisco de Tovar L. aureos Ecclesiæ reparatione erogandos accepit, addito auctiori candelæ censu, qui Illustris. Cardinali Baronio S. Fortunati Abbati solvitur. Possidetur hoc tempore mons a Catherina de Tovar.*

*Comitatus
Comes Mi-
senas.*

Comitiva.

Ex superioribus Gregorii verbis, Comitivam cognoscimus Mi-

Misenatem, ejusque Comitens Comitatus jam inde ab anno 590., quo ad Pontificatus apicem Gregorius est evedus. Cujus etiam aetate Puteolanum Comitem notavimus. Veftanum etiam Comitem commemorat idem Pontifex ad Mauremium Ducem Neapolitanorum scribens, & nunc Fortunatum Neapolis habebat Antistitem.

B A U L I .

C A P . XXII.

Interjacent Misenum, & Bajas Bauli. Herculis ibi Boauli Templum a Geryonis bobus, cum bovum pompam duxisset Iberorum, ut loquitur Martianus. Quo tempore illud memorabile est, Italiam dictam, quasi Vitaliam, a Vitulo, qui ab armento resiliens profugerat, & totam illam oram peragraverat, ut scribit Hellanicus Lesbios apud Halicarnasseum. Silius lib. 2.

. . . . & Herculeos videt ipso in littore Baulas

Boaula, Caula bovum appellata, mox Baulium, ut dulcius auribus sonaret;

. . . . corrupta Boalia, Baulos

Nuncupat hæc ætas

inquit Symmachus. Pausanias in Eliacis in Urbe Pylo speluncam

*Bauli, &
Boaula.
Lib. 1.*

cam describit, in qua Nestoris, & Nelei bovum stabulum fuisse dicit. Utque Boauli nomen exprimeret, hujusmodi divisit; *Βοῦς δὲ ἐνταῦθα τὰς Νέστορος, καὶ ἐπὶ πρότερον Νηλέως φασὶν ἀνελίξεται;* Ibi bovum Nestoris, & antea Nelei stabulum fuisse dicunt. Et quemadmodum Iphicli boves Neleus expetivit, sic Eurysteus imperavit Herculi, ut eximia specie boves ad se abigeret. Bobus quidem in primis priscos delectatos fuisse ostendit Homerus in illiade, qui Iphidamantem Antenoris filium boves centum nuptiarum munus focero dedisse scribit.

Agrippina.

Aprippina.

Cap. 34.

Lib. 4. Ann.

Navis solutilla.

Agrippinæ calamitate locus celebris est. Quæ cum in magnam Neronis invidiam adducta esset, non tantum omni honore, & potestate privata est, abducta militum, & Germanotum statione (ut ait Svetonius) sed etiam contubernio, & palatio expulsa. Ter venenum tentavit, & frustra. Semper enim antidotis illa erat præmunita. Lacunaria paravit, ut super dormientem deciderent, ipsa tamen consilii particeps effecta, sibi cavita. Tandem Bajas eam evocavit, data navi solutilla, & machinosa, quæ repente corrueret in mediis aquis. Corruit illa quidem, sed ipsa enatavit ad littus incolumis. Narrat Tacitus in littora obvium Matrî factum Neronem (nam Antio adventabat) manu, & complexu eam excepisse, & duxisse Baulos, Villam (quæ Hortensii antea fuerat) quæ inter Misenum, & Bajanum flexo mari alluitur. Ibi convivio, & blande habita. Et quoniam Bajas ad Quinquatruum festos dies allexerat, nocte intempesta, dicens; Vale Mater, per te vivo, per te regno, imposuit eam navi, quam Anicetus ejus libertus, Classis apud Misenum Præfectus, pueritiæ ejusdem educator, Agrippinæ mutuis odiis invisus, ædificari posse ajebat, cujus pars in ipso mari per artem soluta, effunderet matrem ignaram. Comitabantur eam Creperejus Gallus, & Aconia liberta, cui Pollæ cognomen addit Xiphilinus. Dato signo, tectum navis plumbo grave corruit, pressusque Creperejus exanimatus obiit. Agrippina, & Aconia protectæ sunt. Tunc visum remigibus in unum latus navem inclinare, atque ita eam submergere. Sed aliis ejus consilii ignaris contra nitentibus, factum est, ut leniter Agrippina, & Aconia in mare præcipitarent. Clamabat Aconia, ut Agrippinæ opem ferrent Principis Matrî, quam se ipsam faciebat, ut mortem

tem evaderet . At remiges cum in tenebris essent , Agrippinam rati , contis , & remis Aceroniam interfecere , quæ cum Creperejo sceleris particeps meritas poenas soluerunt . Sæpeque usu venit , ut in proditiōnis gnaros primum a divina vīdicta animadvertatur . Agrippina silens , uno tantum in humeris accepto vulnere , nando , lembi occurso ad Villam , quæ in Lucrino habebat , vehitur . Quod cum Neroni nunciasset Agerinus (Lagenus Svetonio , Lagerinus , vel L. Agerinus aliis codicibus) per quem dicebat , ut *ἰαγγίλια* sibi mitteret , quod salva esset , interfecit ab ipso est , submisso celeriter Aniceto percussore . Qui Herculeo , & Oloarito Centurione Classiario adhibitis sociis , circumstantes lectum , prior Trierarchus fusti Caput ejus affixit . Quæ Centurioni ferrum distringenti protendens uterum dixit , *Ventrem feri* . Id dictum Aniceto scribit Dio , *Παῖς τὰυτῶν Ανίκτης , παῖς , ὅτι Νέρωνα ἔτεκεν ; Hunc percute Anicete , percute , quoniam Neronem peperit .* Multisque vulneribus confecta est . Eam mortuam cum disseccarent , asistisse Neronem scribunt , denudata penitus conspexisse , & vulnera contemplatum in ea prorupisse verba , quæ magis nefaria habita sunt , quam ipsa cædes . Quæ verba , cum Matre ipsum rem non habuisse declarant , licet sceminam Agrippinæ similem amans , sæpius dixerit , se cum matre consuetudinem habere . Quamobrem non indigni facinoris poenitentia , sed aliæ causæ in Matrem odium excitarunt , & quædam membra vituperasse , quædam laudasse dicentem , *ἐκ εἶδεν ὅτι ἔτω καλὴν μητέρα εἶχον ; Nesciebam , me tam pulchram Matrem habere .* Idem Tacitus creatam eadem nocte Agrippinam dicit conviviali lecto , & exequiis vilibus . Conviviale autem lectum sic describit Livius ; *P. Licinii funeris causa visceratio data , & gladiatores cxx. pugnarunt , & ludi funebres per triduum facti , post ludos epulum , in quo cum toto foro strata triclinia essent , tempestas cum magnis procellis coorta , coegere plerisque tabernacula statuere in foro .* At tantum honoris Agrippinæ non fuit exhibitus . Quin dum rerum potiebatur Nero , non congestam , aut clausam humo scribunt . Mox domesticorum cura levem tumulum accepisse viam Miseni propter , & villam Cæsaris Dictatoris , quæ subjectos sinus editissima prospectabat . Accenso rogo , libertus ejus Mnester cognomento , ferro sibi mortem conscivit ; incertum , charitate in patronam , an metu exitii . Post Matris cædem Nero nocturno tempore tanto metu conturbabatur , ut de lecto repente profliret . Interdum perterrebat Tubicinum audiu , qui bellicum canere maximo tumultu videbantur ,

Aceronia remis occiditur .

Agrippina occiditur .

Lib. 9. Dec.

4

tur, quo in loco Matris ossa sepulta erant, quamobrem alio migrabat. Domus Baulis Agrippinæ ostenditur, quam sepulcrum vocant. In fornicibus crustæ, in quibus Sphinges, & Gryphes, aliaque his similia depicta; quas imagines fumus in dies perdit ex luminibus, quibus accedentes nituntur.

Piscinæ Hortensii.

In eo litore Q. Hortensii Oratoris Villa est, cujus ruinæ, aut mari teguntur, aut litore projectæ jacent. Piscinas, & stagna ibidem habuisse, dictoria Ciceronis declarant, qui Tritonem, & beatum piscinarium illum appellare solebat, idque tribus de causis. Quod pisces cicures ad manum venire solebant vocati. Quod Murenæ mortem flevit. Et quod amico petenti duos mullos, duos mulos lecticæ, qua vehebatur, dixit se libentius daturum. Hanc Villam Antonia Neronis Drusi mater possedit, quæ amatæ sibi Murenæ inares addidit, ut ait Plinius, quamobrem visendi Baulos multos cupido invalit. Varro; Q. Hortensius familiaris noster, cum piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos, ita sæpe cum eo ad Villam fui, ut illum sciam semper in cænas pisces Puzolos mittere emptum solitum, neque satis erat eum non pasci piscinis, nisi eos ipse pasceret ultro.

Murenæ.

Lib. 9. c. 55.
Lib. 3.

Circus.

Ad Baulos maximi ædificii ruinæ cernuntur, quas Mercatum Sabati vulgus appellat. Alii censuere Circum ibi fuisse; eoque Matrem Neronem accersisse ad Quinquatrorum festum. Quid vero Baulis Circus, si Bajas evocavit ad solennia Quinquatrum simul celebranda, inquit Svetonius? & si ex Taciti verbis cognovimus Baulos primam advectam Matrem, misisse deinde Bajas cum navi solutuli? Quo circa Bajis Circum constituemus. Quodcumque tamen hoc ædificium fuerit, ad Quinquatria accedamus. Erant dies festi Minervæ. Quinquatrus proprie appellandos contendit Lambinus, cum Cicero dicat ad Coelium; Ita tumultuosæ canciones, ita molestæ Quinquatrus afferebantur; non Quinquatria.

Quinquatria
festum Mi-
nervæ.
Lib. 2.

. . . puer ut festis Quinquatribus olim.

Edebantur in Albana Villa Cal. Martii. Romæ, in monte Coelio, Minervæ captæ viii. Cal. Martias. Quinquatria tamen, & Quin-

Quinquatrus lego. De Albanis Svetonius in Domitiano; Celebrata, & in Albano quotannis Quinquatria Minervæ, cui collegium instituerat. De Romanis Livius; Legati ex Macedonia Quinquatribus ultimis adeo expectati venerunt, ut nisi vesper esset, extemplo Senatium votaturi Consules fuerint. De eorum origine, Ovidius,

Lib.4. Dec.5

Lib.3. Fest.

Una dies media est, & fiunt sacra Minervæ
 Nomina, quæ a junctis quinque diebus habent.
 Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro,
 Causa quod est illa nata Minerva die.
 Altera, tresque super strata celebrantur arena
 Ensisibus exeritis bella Dea læta est.

Quod autem prima dies sanguine vacaverit, ita existimant aliqui, ut pugnarent quidem, sed rudibus, non ferro. Aliqui quod primo die fiebant sacrificia, & vacabant sanguine, hoc est humano. Alexander ab Alex. Quinquennales ludos, male cum Quinquatribus confundit. In his festis ex Tranquillo in vita Domitiani intelligitur, præter venationes, & scenicos ludos, Oratorum quoque, & Poetarum fuisse certamina. Eodem etiam tempore, quod testatur D. Hieronymus, Munus Minerval appellatum, pueri quando vacabant, Magistro offerebant. Sed ita appellatum, Varro refert, vicinorum populorum exemplo, qui dies post sextum, & septimum Iduum; sextatum, & septimatrum appellarunt. Paulatim tamen nominis errore consuetudinem irrepisse, ut quinque dies crederentur.

Lib.5. de
 ling. Lat.

Sinus Euxinius.

Inter Misenum, & Avernum sinus Euxinius interpositus est, de quo hæc leguntur apud Aurelium Victorem; Addunt præterea quidam Æneam in eo littore Euxini in cujusdam Comitii matrem ultimo ætatis affectam circa stagnum, quod est inter Misenum, Avernumque extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur.

De origine
 Urbis.

BA-

B A J A E.

C A P. XXIII.

Lib. 5.

In Ital. illust.

Sinum illum celebrem Bajarum, non quod Aristobolus Romam proficiscens est admiratus, sed quod ipse sæpius eo contendens, Romani animi fragmenta, quæ reliqua sunt, summa cum admiratione conspexi, cum aliqua Romanæ Urbis majestate comparare aulam, & thermarum copia, & amplitudine Templorum, & terræ solo calidæ aquis irriguo, quas tum ad luxum, tum ad morborum sanationem idoneas appellavit Strabo, & Dio vitæ hominis, & valetudini aptissimas, ideoque magnificas ibi, & sumptuosas ædes extructas, visus est in vita Augusti magnopere laudare. Sic a Blondo describitur; *Terram ambit omnium Italiæ pulcherrimam, in qua Bajæ fuerunt Civitas opulenta. Idque omne solum, & si quis, ut diximus, productum est millibus, latitudine tamen parum variata, duo alicubi, & minus alibi millia explet, ut digiti unius speciem præferat. Quo in terrarum, ut ita dixerim, digito tam multa cernuntur partim integra in subterraneis, partim superius semiruta, partim in ruinas collapsa veterum operum monumenta, ut extra Urbis Romæ mœnia nihil illo toto Orbe terrarum* adi-

ædificiorum magnitudine, ac pulchritudine par credam, existimemque fuisse, ut, non injuria dixerit Horatius, 1. Epist. 17.

Nullus in Orbe locus Baiis præluet amænis.

Volaterranus; Apud Bajas amænitas illa prædicata, & secessus Romanorum. Situm, & nomen his verbis conjungit Silius Italicus, Lib. 6.
Lib. 8.

. . . . illic quos sulphure pingues

Phlegraci legere sinus, Misenus; & ardens

Ore giganteo sedes lithæstia Baii.

nam a Bajo Ulyssis socio ibi sepulto, sic appellatas dicunt. De quo cum dixisset Lycophron de Gigantibus loquutus,

Βαίου δ' ἀμειψας τῷ κυβερνήτῃ τάφον.

addidit Interpres, Bajum hunc navis Ulyssis Gubernatorem fuisse, & ad Siciliam sepultum. A quo dicunt vocari Bajas insulas & civitates, & Bajanum lacum prope Avernum Italiæ. Plerique a bajulandis mercibus sic dictas existimant, insulse. Neque prætermittam apud Ægyptios, BAI, animam significare, ut scribit Orus Apollo, si *βαία* tribuimus. Et BAION, genus esse compositionis medicum, apud Trallianum, si thermas consideremus. Josephus parvam fuisse Civitatem scribit, cum loquitur de Fortunato Agrippæ servo, qui Herodem subsequutus, Cæsari litteras erat redditurus, quem apud Bajas consequutus est. Imperatorum tamen habitationes magnifice ædificatas, Principum villas, thermasque maxime laudat. Lib. 18. c. 14

Bajanarum aquarum luxus.

Quamvis Bajanis aquis plurimum tribuamus, Horatius tamen ab Antonio Musa Medico edoctus, ad voluptatem dumtaxat comparandam eas valere scribit, ad bonam vero valetudinem inutiles esse, epist. 1. ad Nummonium Valam,

. . . . nam mihi Bajas

Musa supervacuas Antonius; & tamen illis

Me facit invisum gelida cum perluor unda

Per medium frigus

Et Svetonius Augustum scribit, quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactum esse. Medici hoc tempore (sed quis Medicus? qui Galeni tantum methodum legerit? qui impune homines occidit?) cum nihil reliqui habeant medendis corporibus, vel cum re ipsa ignorent, quo morbi genere ægri sint affecti, ad aquas Bajanas eos reiciunt, quas nemini unquam pro-

Tom. II.

P p

dese

desse cognovi. Novi tamen stolidos nostræ ætatis homines, qui si cæci eo proficiscantur, jam se videre cæciores inde reversi contendunt. Nihil præterea accedentes faciunt, quam quod idem Horatius ait,

*Ad mare cum veni generosum, & lene liquore
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas, animumque meum, quod verba ministros;
Quod me Lucanæ juvenem commendet amice.
Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
Utra magis pisces, & echinos æquora celerem.*

Ad quod alludit Pontanus lib. 1. Bajarum,

*Salaces refugis, Marine, Bajas
Et fortes nimium libidinosos.
Quid mirum? senibus noceat libido,
At non o Tomacalle vina profunt?
Et prodest senibus liquor Falernus?
Et profunt latices Thyoniani?
An non & senibus Marine, somnus
Et prodest requies? soporque prodest?
Baiis somnivolus quid ipsis?
Quid thersura, nisi molle, tene, mite
Rorantes cyathos meramque poscunt?*

Alibi balneas inducit loquentes, quæ hoc etiam tempore eadem obloqui possent, quando Venus in balneis cupit impleri,

*Nostrum si titulum puella nescis,
Hic est; Prægravida recede alvo
Quæ venit vacua; hoc habet tabella.
Quod vero officium tuum, meumque
Quæ paries, moneam: Virum ipsa tecum
Adducas validum, joci peritum,
Cui telum viride, & virens juvenia,
Nec tu defueris comes jocanti.*

Martialis inquit sæpe Penelopes, Helenas in balneis evasisse;

*Castâ nec antiquis cedens Lavina Sabinis,
Et quamvis terrore tristior ipsa viro.
Dummodo Luorino, modo se permittit Averno,
Et dum Bajanis sæpe fovetur aquis,
Incidit in flammâs, juvenemque sequuta, relicto
Conjuge, Penelope venit, abit Helene.*

Utilia docet in Pedagogi lib. 3. cap. 5. Clemens Alexandrinus, qui

qui ait viris, & foeminis communia aperta esse balnea, atque ibi exui ad intemperantiam, perinde ac si sit eis pudor in lavacris obrutus. Athletas præterea viros nudos se ostendere erubescerent, dum certamen peragebant accinctis subligaculis servasse verecundiam; mulieres autem simul cum tunica pudorem exuere. Ideoque Hesiodum *Corpus famineo non exilarare lavacro*, suadere.

Idcirco tepentes fontibus Bajas, Lucrinum, & Avernum, quædam maris ocia dixit. Ejus loci vitia sic describit Seneca; *Nunquam Canopum eliget, ne Bajas quidem. Diversorium vitiorum esse cæperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit. Ibi tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter toriores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes, & comessationes navigantium, & Symphonicarum cantibus perstreptentes lacus, & alia, quæ velut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat. Et paulo post; Habitaturum tu putas unquam fuisse in Utica Catonem, ut præternavigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, & audiret canentium nocturna convicia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quam unam noctem inter talia duxisset?* Quæ Cicero in Oratione pro Cœlio brevius complectitur, *Accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baiis acta convivium; comessationes, cantus, symphonias, navigia jactant. Et paulo post; Quæ haberet palam decretum semper aliquem, cujus in hortos, domum, Bajas, jure suo libidines omnes commearent. Quin etiam Bajas tantum vidisse, libidinem præferre, affirmare ibidem videtur. Ammianus Marcellinus dum nimium delicatiorum hominum vitia notat, reprehendit eos, qui si agros visuri processerint longius, Alexandri itinera se putant æquiparasse, vel Cæsaris; aut si a lacu Averno lembis inveci fuerint Puteolos, aut Cajetam, si inter aurata flabella laciniis sericis insiderint muscæ, vel per foramen umbraculi pensilis radiolus irruerit Solis, queruntur, quod non sunt apud Cimmericos nati. Ex quibus delicatas Bajano littore conicimus advectiones. Hinc per excellentiam, Bajana cymba. Juvenalis,*

Interiora petit Bajanæ pervia cymbæ.

Quæ omnia ad Paulilypanum littus hoc tempore traducta cernimus, ut semper hominum mentes iisdem illecebris irretitas fuisse cognoscamus. Joannes Albinus eum luxum sic expressit,

Tu qui Bajanum venisti liber ad undas;

Aligeri fies præda, cruenta Dsi .
Miscuit his ardens Circe letale venenum ,
Dulichium sperans detinuisse Ducem .
Juppiter Europam falso sub nomine tauri
Littore ab Herculeo per mare vexit amans .
Tristior Alcides silvis erravit Averni ,
Ereptumque diu nomina clamat Hylam .
Hic formam Actæon mutavit , Myrrha nefando
Concubitu in ramos brachia mœsta dedit .
Tindaris hic rapitur Trojani causa laboris ,
Hic iua Cidippe spicula jecit Amor .
Occurrit pallens nigro Sophonisba veneno ,
Cujus morte gemit quicquid habet lacrimas .
Hic coluit Medea furens , fratremque peremit ,
Ut fugeret patris mox scelerata manus .
Phillida suspensum Gaurus miratur , & illum
Inter aquas tantum cui sua forma placet .
 Quos tamen versus ita claudit ,
Omne nefas , atque omne malum his emerfit ab undis ,
Desidiæ , & lacrimis aptior ille locus .

Eleg. 2. lib. 1. Ad hoc facit illud Propertii ,
Tu modo quamprimum corruptas desere Bajas ,
Multis ista dabunt littora diffidiam .
Littora , quæ fuerunt castis inimica puellis ,
Ah pereant Bajæ crimen amoris aquæ .

Lib. 5. ep. 4. Franciscus Petrarcha , nullam amœniorem , nullam frequentiore ,
quam Bajarum stationem esse dicit , quod & Scriptorum illius ævi
fidem , & ingentes murorum reliquias testari asserit . Subdidit
præterea hoc humanæ voluptati magis , quam Romanæ severitati
dignum fuisse domicilium , ideoque Marium natura virum aspe-
riorem , & Pompejum , & Cæsarem humanis moribus altiores , in
montibus ædificasse , unde , quod decuit , non immerfi , sed sub-
ducti effœminantibus animos munditiis , nauticum strepitum , &
Bajanas ex alto despicerent voluptates . Quas vero dicimus Baiis
lascivias , easdem ex libertate emanasse dicemus . Juvenalis ,
Qui vertere solum , Bajas , & ad Ostia currant .
Et Annibalem Campaniæ Soles (quis crederet ?) & tepentes
fontibus Bajæ subegerunt , inquit L. Florus lib. 2. cap. 6. itaque
 invi-

invidus Alpibus, indomitus armis, in iis locis elanguit;

Laudavit tamen Cives Cicero eadem Oratione; Equidem multos vidi in hac Civitate, & audiivi non modo; qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ, & extremis (ut dicitur) attigissent, sed qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emerfisse aliquando, & se ad frugem bonam (ut dicitur) recepisse, gravesque homines, atque illustres fuisse. Laudat sic Martialis sinum,

*Littus beatæ Veneris aureum, Bajas,
Bajas superbæ dona naturæ,
Ut mille laudem, Flacce, versibus Bajas;
Laudabo digne non satis tamen Bajas.*

Horatius splendida ædificia, & superba,

*Tu secunda marmora
Locas sub ipsum funus, & sepulcrî
Immemor struis domos,
Marisque Baiis obstrepentis urges
Submovere littora*

Parum locuples continente ripa.

Hoc est, terra continente non contentus, in mari ædificas, & mari littus adimere videris. Toto illo sinu ædificia littus occupant. Hac de causa facilius crederem Bajas mari submersas, quam a Longobardis, vel Sarracenis dirutas. Quod etiam via silice strata pelago demersa ostendit, & Leo Baptista in Architectura confirmat, & mutari littora, cum plerasque alibi alias Urbes, tum in Italia Bajas mari immerfas, testari asserit; & apud Ægyptum Pharum, quæ prius mari fuerat circumdata, quæ nunc veluti Chersonesus ad continentem hæret. Idem de Tyro, & Clazomenis scribit Strabo. Squalet nunc sinus ille, vepribus, serpentibusque plenus; & aer, qui saluberrimus erat, inclemens nimium factus est. Humanarum rerum vicissitudo in iis locis maxime cognoscitur. In lunato recessu portum habet celebrem, quem nova tuetur arx, in qua ad xxx. milites stipendium merent, & ruinarum prospectu potius quam victu, & cultus commo fruantur. Arcem ædificandam curavit Petrus e Toletio. Aquæ ibi Possidejæ, quas Possidius libertus Claudii Cæsaris aperuit.

Lib. 4. cap. 2.

*Civitates
submersæ.*

Lib. 13.

*Aqua Possi-
deia.*

Ambubajæ :

Bजारum libidinem arguunt Ambubajæ, famosæ mulieres; de quibus Horatius.

Ambubajarum collegia . . . ;

Saty. 2.

Non

trēm *Mammearum* (de Severo loquitur) *uice pius fuit*, &c. *Et in Bajano Palatium cum stagno, quod Mammea nomine hodieque censeatur. Fecit & alia in Bajano opera magnifica in honorem affinium suorum, & stagna admisso mari.*

C. JULII CÆSARIS, cuius Villa fuit in monte, qui Baïs imminet. Tacitus scribit, Agrippinam, occiso Nerone, tandem domesticorum cura leuē accepisse tumultum, viam Miseni propter, & Villam Cæsaris Dictatoris, quæ subiectos sinus editissima prospectabat. Statuam ibi repertam scribunt cum inscriptione, GEN. C. JUL. CÆS. Qui viderunt, testimonium faciunt. In hac fortasse Villa Marcellus a Livia veneno sublatuſ est, cum ex Servio, & aliis in Bajano eum obiisse constet, licet in Stabiano dicat Propertius. Ejus mortis causam affert Dio, *αἰτίαν μὲν ἔν τῃ Κιβίᾳ τῆ θανάτου τῆ Μαρκελλῆ ἔχει, ὅτι τῶν ἰσῶν αὐτῆς προετίμητο;* *Causam mortis Marcelli Livia habuit, quod is ejus filiis antepone-*
retur.

Lib. 14.

Lib. 44.

POMPEII, MARIJ. Inter Avernum, & Sudatorium Tritulī Villam Magni Pompeii constituunt. Aliæ in his collibus Villæ. Seneca; C. Marius, & Cn. Pompejus, & Cæsar extruxerunt quidem Villas in regione Bajana, sed illas imposuerunt summis jugis montium. Videbatur hac magis militare eæ edito speculari longe lateque subiecta. *Aspirans quam positionem elegerunt, quibus ædificia exci-tauerunt locis, & qualia. Scias non Villas esse, sed Castra.*

Epist. 51.

DOMITIANI CÆSARIS, piscinas ibi narrat fuisse Plinius, in quibus pisces vocati ad manum venire solebant. Quare docet pisces auditum habere, sed præcipue Mugilem, Salpam, Chromidem, Lupum. In iis piscari fas erat. Martialis.

Pisces vocati ad manum.

Lib. 5. ep. 4.

*Piscator fuge ne nocens recedas;
Sæcis piscibus hæc natantur undæ;
Qui norunt dominum, manumque lambunt
Illam, quæ nihil est in Orbe majus.
Quid? quod nomant habent? & ad Magistrī
Vocem quisque sui venit citatus.*

HIRRI, Villam nobilem Murænis laudat Varro:

PISONIS. Apud Bajas Pisonis Villam Tacitus ponit, in qua de conjuratione in Neronem actum est. Eo divertere Nero solebat, & epulas, & balneas inire; Conjurationis tamen metu prodicionis placium maturare eadem apud Bajas in Villa Pisonis, cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque, & epulas inibat, omiſſis excubiis, & fortunæ suæ mole. In ea enim Villa

Lib. 5. An.

Volusius Proculus per Epicharim mulierem occidendi Neronis consilium cum conjuratis inierat . Quod abnuit Piso , invidiam præiudens , si sacra mensæ diique hospiales cæde qualiscunque Principis cruentarentur . Thermarum vestigia haud procul a Tritulis absunt .

DOMITIÆ quoque Viliam Neronis amitæ in Bajano ostendit idem Auctor , dum his verbis loquentem Agrippinam inducit ; Nunc per concubinum Atimetum : & histrionem Paridem quasi servæ fabulas componit , Bajarum suarum piscinas excolebat , cum meis consiliis adoptio , & proconsulare jus , & designatio consulatus , & cetera adipiscendo præpararentur . Dio quoque scribit , Neronem amitæ Domitiæ veneno sublatae , bona , possessionesque , quæ Baiis , & ad mare Ravennas habebat , invalisse .

Templa Bajana .

VENERIS Templum in Bajano littore fuit . Martialis ,

Littus beatæ Veneris aureum

Cur tamen Cæsari opus tribuant , & Veneri Genitrici , haud scio . Huic Numini Templum Romæ a Cæsare dicatum , Quod eo nomine fuit mater , a Venere Julii , cujus gentis familia est nostra , ut ipse laudavit pro Rostris . Svetonius , Appianus , Dio ; Plinius scribunt , qui etiam thoracem ex margaritis Britannicis , Veneri Genitrici dicasse affirmat . Errant qui arbitrantur Templum Veneris fuisse illud ædificium , quod nunc in littore Bajano reliquam magnifice exstructam cernitur , quod Trugium vocant . Id enim balneum fuisse , foramina in parietibus ostendunt , quæ vaporaria erant , præter tubos , ex quibus undique aqua pluvias in piscinis excipiebatur ; ne peramplas fenestras commemorem , unde admittebantur cum vitris Soles lucidi , præter alia balneorum vestigia , quæ ibi apparent .

DIANÆ ibidem Templum ostenditur , non ex inscriptione , quam somniarunt , sed ex Propertii auctoritate ,

Ecquid te mediis cessantem Cinthia Baiis

Quæ jacet Herculeis semita littoribus ?

Mullus Dianae sacer . & ex animalium simulacris , quæ in ejus Templi aliquot lapidibus insculpta vidimus , Canes scilicet , & Cervos , Mullosque , quos venatores appellarunt veteres , quippe qui leporem marinum insequuntur . Sed Plato in Phaone apud Athenæum aliam affert causam .

Lib. 6

Τρίγλη δ' ἐκ ἐθέλειν ευρίαν ἐπιήρανος εἶναι

Παρ-

Παρθένε Ἀρτίμιδος γαίριον, κί σύλατα μιλῶ,

Dedignatur nullus, nec amat virilia,

Est enim Dianæ sacer, proptereaque arrectum pudendum odit.

Apud eundem Hecati Mullus ob affinitatem nominis tribuitur, Triotidim enim, Triviam, & Τριγληνον eam appellant, ac ei ^{Diana nomi-} trigesimo cujusque mensis die mensam apponunt. Melanthius li- ^{na.} bro de mysteriis Eleusinis, ei Triglam scribit immolari, quoniam etiam marina est Hecate. Et Athenis Trigla, locus est, in quo visitur Hecates Triglantinae statua. Hinc Chariclares,

Δίῳσι' Ἐκάτη Τριοδίτη, Τρίμορφε

Τριπρόσωπε, Τρίγλας κλυμεμένη;

O hera, Reginaeque Hecate, triviorum praesens, triformis

Triplici facie spectabilis, quae Mullis propitiaris.

Cervus Dianæ addictus est sacer. Ελαφθόλος, idcirco co- ^{Cervus Dia-} gnominata. Et apud Festum, quod ελαφθόλια dicebatur, Cer- ^{nae sacer.} vus erat placenta ex farina, melle, & sesamo, teste Athenæo. Bajis numismata reperta, in quibus Dianæ caput.

Pisces Bajani.

Bajana maxime laudabantur Ostrea. Aufonius ep. 7.

Ostrea Bajanis certantia, quae Medolorum

Dulcibus in stagnis restui maris testas opimat,

Accepi dilectæ Theon, memorabile munus.

In numismate Bajano Ostreum, & hordei spica cernitur, veluti & in Cumanis.

Sergium Oratam primum in Bajano invenisse Ostreorum vivaria scribit Plinius; quem etiam Oratam dictum, quod Auratam pisces plurimum fecit, ait Macrobius; ^{Lib. 9. cap. 8.} ^{Lib. 3. cap. 8.} Sergius Orata cognominatus est, quod ei pisces, qui Aurata nominantur, carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus Ostrearia in Bajano locavit, primus Ostreis Lucrinis optimum saporem adjudicavit.

Quid vero de Bajanis Murænis dicam, cum scribat Varro; ^{Lib. 8. de re} ^{rust.} Hirrium circum piscinas suas ex ædificiis duodena millia sextertia capere, ut eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus consumeret, & hunc Cæsari duomillia Murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sextertio Villam emisse? Et cum scribat Plinius hunc eundem ^{Lib. 9. c. 55.} Hirrium cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sexmillia nume-

ro Murænarum mutuo appendisse, cum nolisset permutare pretio, aliave merce? Quis vero piscium luxus, in quo luxuria pelagios greges revocavit; nam propter hoc appellati Sergius Orata, & Lucius Muræna? Quis enim propter nobilitatem ignoret piscinas Philippi, Hortensii, Lucullorum? Pagros etiam eius loci laudat Sammazarius,

*Dat Rhombos Sinuessa, Dicarchi litora Pagros,
Herculeæ Mullum, rupes Synodontas Amalphis.*

Historia:

Adrianus ad Bajas obiit anno Imperii 21. mense 10. & die 20. ætatis sexagesimo; & altero anno, Paulus Diaconus. Julius Capitolinus, ait, absumpto Bajis Adriano, cum Pius ad vehendas ejus reliquias esset profectus, reliquias Romæ Avo justè implevisse. Vivens tamen Adrianus, audito Sarmatarum, & Alanorum tumultu, præmissis exercitibus, Moetiam petiit (inquit Spartianus) cumque præfecisset Martium Turbonem Pannoniæ, cum Rege Alanorum composita pace, cum Nigrini infidias, quas ille sacrificanti Imperatori paraverat, evasisset, Palma Tarracinae, Celsus Bajis, Nigrinus Faventia, Lusus in itinere, jubente Senatu, occisi sunt. Cum Antonius Libonis familiares admonisset, ut eum e Sicilia vocarent, in itinere Libo ad Insulam Pithecusas appulit, ad quam ut Liboni litteras fidei mitteret Populus Cæsarem orabat. Ubi vero Libo animadvertit inimicos remissius agere, ipsorum Ducum colloquium postulavit, ut arbitrato suo rem componerent. Et postquam id quoque maximis precibus obtinuit Populus, profecti sunt Bajas Cæsar, & Antonius. Tunc Pompejus e Sardinia solvens Puteolos superbe præternavigavit circa vesperam, hostibus inspectantibus. Illud vero dignum visu, quod primo mane, defixis in mari palis, intervallo modico pontes instrati sunt desuper, in quorum alteram terræ continentem Cæsar processit cum Antonio, Pompejus, & Libo in alterum canali diremptum, atque ita ut nisi clara voce loquentes, non audirentur invicem. Re tamen infecta, discessum est. Cetera per amicos internuncios tractata, varias condiciones utrinque ferentes tandem instante Murcia mære, & Julia uxore, rursus tres convenerunt, Cæsar, Antonius, & Pompejus in veterem quemdam aggerem mari circumdatum undique, collocatis in statione navibus. Ibi condiciones pacis lætæ. Quæ dif-

*Tres simul
Imperatores.*

diffusus narrat Appianus. Vidit hic sinus maximos Imperatores, audivique de maximis Republicæ rebus discipantes. Nobiliora profecto Imperatorum consilia Bajani specus resonarunt. Quem tamen parva, & fortunata Insula gloriæ titulum sustinebit, in qua tria belli fulmina coruscarunt? Cedat aggeri Tarpejus, & Capitolium, qui uno die tres maximos accepit Triumphatores. Nunquam maris æstus nobilissimum Scopulum debuit obruere.

Fistulas plumbeas inter Bajanæ ruinas miræ crassitudinis, sua memoria inventas scribit Pontanus, in quibus Claudii Augusti nomen scriptum erat. Ex Pompeii præternavigatione ad Dicæarchiam Lazius Prætorium Puteolis extorquet, nam a Principe nomen habere dicit, loco justitiæ administrandæ, sive juris dicundi, hoc est Prætorio, quod Puteoli fuerat. At cur non in mentem venit Dicæarchiam vetustissimum esse Urbis nomen, & a justa Republica, non Prætorio sic appellatam? Huic auctori Dicæarchia ab inclinante Imperio, non ædificio dicitur. Neque illud ignorasse mihi persuadeo, Prætoria magna in agris ædificia esse dicta. Svetonius in Tito, *Cuncta Prætoriorum suorum ornamenta operibus, ac templis destinavit.* Juvenalis Saty. 1.

De Magnific.

Lib. 2. Reip.

Criminibus debeat hortos, Prætoria mensas.

Et Statius,

..... vitroque natant Prætorio ponto.

Bullas aureas, quibus Tiberius a Pompeja Sex. Pompeii fero in Sicilia donatus est, ejus ætate durare, & ostendi Baiis, scribit Svetonius. Bullas vero clavorum capita intelligit, quæ ad ornatum cingulis militaribus apponebantur. Id siquidem cum chlamide, & fibula rectius convenit. Virgilius,

1. Tiber. c. 6.

Lib. 9.

..... pulcras Rhamnuiis, & aurea bullis

Cingula

& extremo lib. 12.

..... notis fulxerunt cingula bullis.

Gilbertus Mompenserius ex Borbonia Familia a Carolo VIII. Dux creatus est, qui primum Regis exercitus agmen reget. Cum Rege Neapolitano Regno potiundo interfuit, ibique Vicarius relictus est. Post aliquot menses cum Aragonei Regnum recuperassent, Mompenserius cum reliquis Gallis Bajas secessit, ubi ob aeris inclementiam obiit, & ex Gallis, qui ad quinque millia fuerant, vix quingenti superfuere. Regni cupi-

Qq 2

dita-

ditate ductus Ludovicus XII. anno 1501. Neapolim exercitum misit, in quo unus ex Mompenserii filiis meruit. Is Puteolos profectus, ut paternum sepulcrum inviseret, summo dolore affectus, post multas lacrimas decedens, in idem sepulcrum decidi, ut scribit Guicciardinus.

Eib. 5. Hist.

Christiana Religio.

Christianos Baias incoluisse dicerem ex Concilio Carthaginense primo sub Julio I. Pontif. (non Silvestro) a quo Felix Episcopus Bajanensis adducitur, nisi in hac voce asteriscus notaretur, & in margine legeretur, Byzacinenensis. Quod ad Felicem pertinet, in illo Provinciali Concilio, ceterorum Episcoporum sententiis, suam addidit, *Nullum debere collegæ suo facere injuriam*. Montis Grilli ad Bajas ager ad Constantios antea pertinebat, nunc vero ad Joannem Baptistam Migliaresium.

PUTEO-

PUTEOLI . EJUS URBIS NOMINA
Cap. XXIV.

APPELLARUNT hanc Urbem Puteolam Servius , Puteolas
Franciscus Petrarcha , Putiolium Galenus , Dicarchum San-
nazarius ,

Puteola.
Puteola.
Putiolium.
Dicarchum .

. . . . *Dicarchi litora Pagros .*

Dicarcham Lucilius apud Festum ,

Dicarcha .

Inde Dicarcham populos Delongue minorent .

Dicarchidem Petronius , Urbem Dicarchæam Silius Italicus , Si-
nus Dicarchæos Statius , Putiolos antiquus lapis apud Marcellum
Muscettolam Neapolitanum Equitem .

Dicarchis
Urbs Di-
carchæa .
Putioli .

IMP. CÆSARI
JEROPOLITANÆ
PERYTENSES
QUI . PUTIOLIS . CONSISTUNT .

Dicæopolim ait Suidas appellari Urbem in Thracia . Alteram
deinde ejusdem nominis commemorat quam , & Puteolos dicit,
a Dicæo Neptuni , vel Herculis filio sic dictam . Putiolos , Di-
carchiam , & Dicæam Stephanus , *Δικαίρχια πόλις Ιταλίας ταύ-*

Dicæopolis .
Putioli .
Dicæarchia .

την

Dicaa.
Lib. de Urbe.

την δὲ φασκεκλήσθαι Ποτίολας, ἐν ἣ τὸ συμπόσιον ὁ Ἡρωδιανὸς ἔγραψε
πότια δὲ, τὰ φρέατα καλεῖσι Ῥωμαῖοι; *Dicæarchia Urbs Italiae*. Hanc
dicunt appellari Potiolas, in qua Convivium scripsit Herodianus.
Quæ nunc Græci phreata, Latini puteos appellant. Sed cum in
dictione Δικαία, multa dixisset, tandem ait, ἢ αὐτὴ δὲ καλεῖται
Λικαιάρχεια, καὶ Ποτίολοι; Hæc eadem appellatur *Dicæarchia*, &
Potioli. Poetæ secundam, & tertiam syllabam contrahunt, si
mavis elidunt secundam, & Dicarchiam, pro Dicarcheam efferunt,
nam *Dicæarchia* proprie appellabatur. Quidam *Dicæarcheam*
scribunt, quidam vero, *Dicæarcham* propter e Græcum.

Puteoli.

Lib. 5.
Puteoli an-
de.

Strabo vetus nomen fuisse *Dicæarchiam* scribit, *Puteolos*
novum, quando sub Annibale nomen indutum a puteis, quos
ad hauriendas aquas effoderant, vel ab aquarum putore, quod
totus ille sinus sulphure, igne, aquis calidis scatet. Hinc Var-
ro, *A puteis* (inquit) quod sint circa eum locum aquæ frigidæ, &
calidæ multæ. Nisi a putore potius, quod putidus sit odoribus sæpe
ex sulphure, & alumine. Extra oppida a puteis *Puticulæ*, quod
ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius, ut *Ælius* scribit,
Puticulæ, quod putrescebant ibi cadavera projecta, qui locus publicis
ultra *Æsquilias*.

Puticula.

Puteoli Em-
porium Cu-
manorum.

Subdidit Strabo, *Dicæarchiam* Cumanorum fuisse *Empo-*
rium, in supercilio montis conditum, ἐμπόριον Κυμαίων, quæ vox
Navale, & *Emporium* significat. Præter Strabonem ea utitur
Thucidides. Fuisse autem celebre *Emporium*, idem innuit; ἢ
δὲ πόλις ἐμπορεῖον γένηται μέλιτον. Et festus affirmat; *Minorem*
Delon *Puteolos* esse dixerunt, quod *Delos* aliquando maximum *Em-*
porium fuerit totius Orbis terrarum, cui successit postea *Puteolanum*.
Cicero ad *Atticum*; Qui potui non videre, cum per *Emporium*
Puteolanum iter facerem? Id in littore maris fuisse, officinarum
ædificia facite ostendunt. *Loffredus*, maritimas eas habitationes
ad delicias comparandas, & piscinas immittendas arbitratus est.
Puteolorum longitudinem *Ptolemæus* partium 29. cum deince,
latitudinem 51. metitur.

Lib. 5. ep. 7.

Ædificatio.

Puteolos æ-
dificaverunt
Samii.

Inde a Cumanis ædificatum *Oppidum* existimant. *Ste-*
phanus a *Samiis* affirmat, Ποτίολα, πόλις Τυρρῶνιαι, κτίσμα Σα-
μίων, ἢ τις καὶ Λικαιάρχεια; *Puteoli, Urbs Italiae*, condita a *Sam-*
miis, quæ *Civitas*, & *Dicæarchia* dicitur. Et in dictione *Δικαία*; Jo-
num

nam Coloniam facit, ἐστὶ καὶ ἴσθα ἐν τῷ Τυρρῆνιῳ κώματι Ἴόνων ἀγῆμος; Est & alia in mari Tyrreno, Ionum Colonia. Pausanias bis meminit, primum in Messeniis; ὅσα γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐκ Λακωνικῆς τῆς Τυρρῆνιῶν ἐξέρχεται ὕδωρ σφοδρῶς θερμῶν, ἵσα δὲ πρὸς αὐτὸ ὥστε τὸ μύλυβρον (διεξήσει γὰρ διὰ μύλυβρον εἶον) ἴσως κατίτηξεν ἢ πολλοῖς; Cum exiit nostra ad Puteolos, quod & Tyrreni maris accolarum Oppidum, Dicæarchia Græcis dictum, aqua exiit tam acuto calore effervescent, ut intra paucos annos, plumbæ, per quos fuit tubulos resolverit. Deinde in Arcadicis; Πρὸς Δικαιαρχίας δὲ τῆς Τυρρῆνιῶν ὕδωρ τε ἐν θαλάσῃ ζεῖν, καὶ νῆσος δὲ αὐτὸ ἐστὶ χειροποίητος, ὡς μηδὲ τῆτο τὸ ὕδωρ ἀγρὸν εἶδε, ἀλλὰ σφοδρῶς θερμῶν λωτρῶν. Et juxta Dicæarchiam Tyrrenorum, calidæ effervescent in mari aquæ, ubi de industria extructa est insula in balneis aquarum calidarum, nec ejus muneris ullus est usus. Ejus tamen conditoris mentionem nullam facit. Idque idcirco scripsi, quod temere aliqui conditorem apud Pausaniam reperiri affirmant. Placeat aliquibus Suidæ opinio, qui Dicæum Neptuni, vel Herculis filium asserit, si novam maluerint sequi opinionem.

Dicaus.

Amplificatio.

Oppidum a Romanis Imperatoribus auctum, ornatum, multisque locis restitutum, parvam deinde Romam appellarunt. Cicero advenientium multitudini nomen tribuit; *Habimus in Cumanis quasi pusillam Romam.* Hinc templa, portus, academix, theatra, statux, thermæ, & alia memorabilia, quorum parva, quæ supersunt vestigia, animi Romani magnitudinem, Imperatorum in iis locis consuetudines, maximarum rerum memoriam præferunt. Murorum, & portæ Herculeæ præclare hoc Epigramma meminit,

Ad Acc.lib. 5. ep. 2.

Muri, & porta Herculeæ.

D. D. N. N. IMP. CÆS. TRAJANUS. P. P. INVICTUS. AUG. MURIS. CURIONEN. ÆDIFICIIS. PROVIDENTIA. SUA INSTITUTIS. ATQ. ERECTIS. PORTAM. PUTEOLANORUM HERCULEAM. VOCARI. JUSSIT.

Muris idcirco, & turribus celebre fuit Oppidum. Papinius turretes, & moenia Puteolana commemorat,

Lib. 2. Silv.

Omnia Chalcidicas turretes obversa salutant.

Et, quæ se genuere Dicarchi
Mania

Bar-

*Via Puteo-
lana .*

Barbarorum sæpius in Italiam illuvione collapsa , & soloæ-
quata . Vias quoque stratas a Septimio Severo , atque Antonino
legimus , quem libentissime ibi fuisse versatum , præter lapides ,
nummorum copia , quæ quotidie reperitur , ostendit .

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS . SEVERUS . PIUS . PERTINAX
AUG. ARABIC. ADIABEN. PARTHICUS. MAXIMUS. TRIB.
POT. IX. IMP. XII. COS. II. PP. PROCOS. ET. IMP. CÆS.
M. AURELIUS. ANTONINUS. PIUS. AUG. TRIB. POT. IV.
PROCOS. E . . . VIAS. RESTITUIT. A PUTEOLIS

Et a Vespasiano ,

IMP. CÆSARI. VESPAS. AUG. PONT. MAX. TRIB. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IV. SEN. PUTEOL. QUOD
VIAS. URBIS. NEGLIGENTIA. SUPER. TEMP. CORRUPTAS
IMPENSA. SUA. RESTITUIT.

Ex quibus Oppidi amplitudinem non tantum supercilio contineri
cognoscimus , cum in mediterraneis nobilissima ædificiorum mo-
numenta cernantur , & ad viam Campanam plurima supersint .
Atque templa , theatra , parietinas illas ad quatuor millia pas-
sum fortasse circumplectebantur . Nescio an Dicæarchæi Cuma-
nos fœlicitate superaverint . Aliquo id tempore factum non ve-
reor , cum scilicet Romani Imperatores Puteolanas delicias Cu-
manis præposuerint .

De Puteolanorum Republica .

*Respublica a
Græcis .*

*Hebo Puteo-
lanorum quo-
que Deus .*

*Iusta Respu-
Puteol.*

Dicæarchiæ antiquam Rempublicam , eadem ratione , qua
Neapolitana , fuisse institutam plene affirmo , quando a Græcis
duxit originem , quod lapides confirmant , & explicat Hebo ,
quem Puteolani venerabantur (licet Neapolitanorum Deum , il-
lum fuisse scribat Macrobius) ad Theseum quoque fortasse ori-
ginem referentes . Quapropter , Cumanos , Puteolanos , Neapo-
itanos , eisdem genere , religione , lingua fuisse non dubitarem .
Hoc tamen sibi maxime Puteolani tribuerunt , quod eorum Rem-
publicam iustæ administrationis titulo insignitam , Dicæarchiam
(id enim Græca vox sonat) appellarunt . Suidas ; *Δικαιάρχεια*
δὲ ἡ δικαίως ἀρχεῖσα . Apud Staivanos Neapoli , lapidis citavimus
fragmentum , quod cum Pios ludos commemoret , qui Puteolis
peragebantur , inde Neapolim ludos translatos fortasse affirmarem .

Ibi

Ibi Consulibus, atque Demarchi mentio facta est, fieri potuit, ut Colonia jam deducta Archontes deserint, & Consules cum Demarcho administrarint. Eos ludos ad Antonini Pii honorem instituti fuerant, qui cum Augustalibus Neapolitanis fuere per celebres; sic enim in antiquo lapide Romæ in ædibus Cardinalis Farnesii, inter cætera,

*Consules, &
Demarchus.
Ludi Pii.
Augustales.*

ΝΙΚΗΣΑΣ ΑΓΩΝΑΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΣΕΒΑΣΤΑ ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΙ. *Pios ludos Puteolis, Augustales Neapoli.*

Quod si Antonini ætate eorum Magistratum nomina supererant, existimandum est adhuc reliquam Puteolanorum fuisse Rempublicam, ne Coloniae servitute Reipub. amitteret rationem, quod etiam contigit Neapolitanis. Splendidissimi Puteolani Ordinis memoria extat in lapide in monte Cœlio, sub Pio IV. reperto,

Ordo splendidissimus Puteol.

L. ARADIO. VALERIO. PROCVLO. V. C. AVGVRI. PONTIFICI. MAIORI. XV. VIR. SAC. FACIVND. PONTIFI. FLAVIALI. PRÆTORI. TVTEL. LEGATO. PROPRET. PROV. NVMIDIÆ. PERÆQVATORI. CENSVS. PROVINCIÆ. GALLECIÆ. PRÆSIDI. PROV. BYZACENÆ. CONSVLARI. PROV. EVROPÆ. ET. THRACIÆ. CONSULARI. PROV. SICILIÆ. VICE. SAGRA. JVDICANTI. EIDEMQ. JVDICIO. SACRO. PER. PROVINCIAS. PRO. CONSVLAR. ET. NVMIDIAM. BYZACIVM. AC. TRIPOLIM. ITEMQ. AC. MAVRETANIAM. SITIPENSEM. ET. CÆSARIENSEM. PERFVNCTO. OFFICIO. PRÆFECT. PRÆTORIO. COMITI. ITERVM. ORDINIS. PRIMI. INTRA. PALATIVM. PRÆFECT. VRBI. VICESACRA. ITERVM. JVDICANTI. CONSVLI. ORDINARIO. VIRI. PERFECTISSIMI. ET. PRINCIPALES. ET. SPLENDIDISSIMVS. ORDO. ET. POPVLVS. PUTEOLANORVM. PATRONO. DIGNISSIMO. CVRANTE. SEPTIMIO. CARITONE. V. P.

Qui lapis Romam Puteolis fortasse translatus. In eo quidquid Romani Imperii dignitas possidebat, quidquid in notitia utriusque Imperii proponitur, elucet, licet declinantis Imperii imaginem proponat, quod tamen Romanis nominis amplitudinem & propagationem retinebat per tot Provincias in Orbe diffusas. Idque summæ laudi sibi tribuant Puteolani, quod amplissimum Virum Patronum (quid si civem?) tot dignitatibus ornatum habuere. Majorem tamen redolet antiquitatem Epigramma ad ædem Neptuni Puteolis,

L I B E R
C. HOROLOGIO
R E S P U B L I C A . R E F E C I T .

In Littore Puteolano lapis repertus, qui etsi Neapolim ductus fuerit, Puteolis tamen non est abducendus. In eo Reipublicæ simulacrum apparet, & Senatusconsulti formula legitur. Citat Briffonius;

L. ANNIO. L. F. COL. MODESTO. HON. EQVO. PVBL.
K. JVN. IN. CVRIA. AVGVST. ANNIAN. SCRIBVNDQ AD-
FVER. T. OPIIVS. SEVERVS. VIGNETIVS. LIBERALIS JV-
LIVS. CALPETANVS. GRANIVS. LONGINVS. QVOD C. AV-
FIDIIVS. THRASEA. D. CLAVDIVS. QVARTINVS II. VIRI.
V. F. DE. CONFIRMANDA. AVCTORITATE. MEMORIÆ.
HONORAND. STATVÆQ. PONENDA. ANNIO MODESTO. AN-
NI. NVMSIANI. ORNATI. VIRI. FILIO Q. D. E. R. F. P. D. E.
R. J. C. CVM. ANNIIVS. NVMSIANVS VIR. AD. SINGVLORVM.
TESTIMONIVM. PERTIN. QVA PROBITATE. MORVM. QVA.
QVIETE. VITÆ. QVOD. VIRO IN. DOLORE. PRÆSIDIVM.
EST. MERVERAT. ADFECTVVM. NOSTRORVM. CONSO-
LATIONEM. ADQVE CANDOREM. ORDINIS. NOSTRI. BO-
NVM. CIVEM. PIVMQ. PATREM. IN. TAM. GRAVI. FOR-
TVNÆ. INJVRIA. QVA POTEST. INDIGNATIONE? A
TANTA. AVOCARE. TRISTITIA. PLACERE. HVIC. ORDI-
NI. AVCTORITATE. IN. EAM. REM. ANTE. HANC. DIEM.
FACTAM. CONFIRMARI. PERMITTIMVS. ANNIO. ADIE-
CTO. LIB. EJVS. STATVAM. PONERE. ANNIO. MODESTO.
LOCO. ASSIGNATO. A. II. VIRIS. NOSTRIS. QVO. TE-
STATOR. SIT. ERGA. EVM. ADFECTVS. REIPVBLICÆ.
NOSTRÆ. COLLAVDANTIS QVOD. IN. VITA. PRÆSTITE-
RIT. CENSVER. ADIECTVS. LIBERTVS. L. D. D. D.

Simillimus hic lapis Græco lapidi Neapolitano, in quo ejus Civitatis Respublica, Colonia etiam deducta conspicitur, licet pro Duumviris, quorum hic mentio facta est, ibi Archontes exponantur. Et Duumviri ex Decurionibus eligebantur, iique vel Capitales, & Jurisdicundi, præcipuæ auctoritatis erant, quamobrem Paulus Jurisconsultus; *Is qui non sit Decurio, Duumviratu, vel aliis honoribus civilibus fungi non potest*; vel Ædilitii, qui sacras ædes dedicabant, omnisque generis expiationes, quæ ad avertendas

*Duumviri
Puteol.*

*De Decu-
rion.*

das Deorum indignationes pertinebant . Ambo in lapide explicantur . Alter quoque lapis Puteolanus Neapoli est in sacra Turri D. Gregorii , in quo in eadem Curia Anniana decernit Senatus de statua ponenda Octavio Agathæ . Quem in Corporibus Puteolanis descripsimus .

Quibus in lapidibus Curias , & Basilicas animadvertamus , Erant si quidem Curia , majores Judicum Confessus . Aristophanes appellavit *Φορτιστήρια* . A Philosophorum curiosa contemplatione , ad Forum transfuit . Sed aliquando aliæ a Senatu erant Curia , easque cum Basilicis conjunctas ædificarunt . Ideoque in alio lapide ,

IN . CURIA . BASILICÆ . ANNIAN .

Ab Annio ædificata , veluti Hostilia , quam primus Hostilius Rex ædificavit . Undecim descripsit in Urbe Roma P. Victor . Ibi privata judicia quasi sub tecto cognoscebantur . Ceteræ enim quæstiones in Fori area nuda referebantur . Et antiqui morem Atticum representarunt , qui sub dio causas perorabant . Romæ Basilica Porcia , a Censorio Catone , præclara fuit ; & Fulvia inter ceteras , quam Paulus Consul magnificentissime extruxit , quemadmodum hæc Puteolis Anniana , ab Annio Modesto , vel Numisiano ædificata . Notæ illæ , Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quod de ea re fieri placuit , de ea re ita censuerunt , formula erat Senatufconsulti . Neque verendum Basilicas , Ærario , Carceri , Curia conjunctas , quibus cum , & Chalcidica extruebantur , pecuniæ cudendæ officinæ , quæ , & Chalcicæ dicebantur . Hinc Minerva Chalcicæ , apud Thucididem . Alii loca ampla interpretantur , in quæ Magistratus conveniebant , more Chalcidensium ædificata . Cornelius Tacitus , in Republica Puteolana discordias notat ; *Iisdem Consulibus audita Puteolanorum legationes , quas diversas Senatorius Ordo , Plebsque ad Senatum miserant . Illi , vim multitudinis ; hi , Magistratum , & primi cujusque avaritiam increpantes . Cumque seditio ad saxa , & minas ignium progressa , necem , & arma perliceret , C. Cassius adhibendo remedio dilectus . Quia severitatem ejus non tolerabant , precante ipso ad Scribonios fratres ea cura transfertur , data cohorte prætoris , cujus terrore , ac paucorum supplicio rediit oppidanis concordia . En tibi Senatorium Ordinem & plebem Puteolanam , quæ tamen Respublica , Romanis subdita , Magistratus , cohortes , supplicia subibat Romanorum .*

R r 2

Co-

Colonia, Municipium, Præfedura Puteolanorum :

Castrorum Portorium. Anno ab U. C. 554. L. Cornelio P. Villio Cofs. Castrorum Portorium, quo in loco, nunc oppidum est, Censores fruendum locarunt, & Colonos eo trecentos (is numerus a Senatu finitus erat, ut loquitur Livius) adscripserunt. Post biennium vero, C. Cornelio, Q. Minutio Cofs. C. Acilius Tribunus plebis legem tulit, ut quinque Coloniae in oram maritimam deducerentur, duæ ad ostium fluminis Vulturni, una, ad Puteolos; una, ad castrum Salerni. His Buxentum, quoque adjectum. Tricennae familiae in singulas Colonias jubebantur mitti. His deducendis ii Triumviri, qui per triennium Magistratum haberent, creati, M. Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, T. Sempronius Longus. Triennio deinceps interjecto, P. Scipione, T. Longo Cofs. Coloniae deductae Puteoli, Linternum, Vulturnum. Tunc vero Romanorum Colonia deducta est. Hac de causa Frontinus; *Puteolos Coloniam Augustam Augustus deduxit. Iter uno latere Populo debetur p. xxx. ager ejus in jugeribus veteranis, & Tribunis Legionariis est assignatus.* Sic etiam nominat Plinius lib. 3. c. 5. *Dein Puteoli Colonia, Dicæarchia, dicti.* Magnam tamen affert Cornelius dubitationem lib. 14. Annalium, cum scribit. *In Italia vetus Oppidum Puteoli, jus Coloniae, & cognomentum a Nerone adipiscuntur.* Cur igitur Livius, & Vellejus a Puteolis Coloniam esse adeptam dicunt, jam tum a Scipionis ætate? Ecquid ea significant?

Coloniae deducta.

ÆDIL. COLON. PVTEOLANORVM.

et,

GENIO. COLONIAE. PVTEOLANORVM.

atque,

AB. COLONIA. DEDVCTA. AN. XC.

A. FVFIDIO. N. F. M. PVLLIO. DVOVIRE

P. RVTILIO. C. M. MANLIO. COSS.

OPERVM. LEX. II.

item,

Q. FILIVS. L. TILIVS. RVFVS. ET. Q. ACRIELVS. Q. FILIVS
 CELER. PRÆTOR. DVVMVIRI. LANARIAS. ET. QVÆ IN
 HIS. SVNT. SVA. FEQVVNIA. FECIT. VT. EX. EO VE-
 CTIGALI. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET CRV-
 STVM. NATALE. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

præ-

præterea,

PRO. SALVTE. ET. VICTORIA. AVGVSTORVM. DEO. MA:
GNO. GENIO. COLONIÆ. PVTEOLANORVM. ET PATRIÆ
SVÆQ. AVRELIVS. HERMODION. SEVIR. AVGVST. ET.
CVRATOR. EORVM. EXSTRUXIT. ET DONVM. DAT. L. D. D. D.
& Neapoli,

COLONI. ET. INCOLÆ. PVTEOLANI
OB. MVNIFICENTIAM. EJVS.

Et quamvis Cicerone Oratione pro M. Cœlio, Municipium *Puteoli Mu-
nicipium.* faciat, Nam quod est objectum Municipibus adolescentem non esse probatum tuis, nemini unquam præsentii Puteolani majorem honorem habuerunt; & illustre municipium ibidem, dicat; ex Frontino tamen collegimus, recentiori ævo ab Augusto fuisse Coloniam deductam. Quapropter cum Agellio dicerem, sæpe commutari solere Colonias in Municipia, & contra. Lipsius ait, Cornelii verbis eam vim esse, ut velit universum Oppidum Incolaque (plures autem inquilini ejus loci ob commercia, & mare) præter eos, qui restabant ex Colonis Augustæis Colonico jure donatos. Colonia deinde perduravit. Nam cum classem Misensensem Claudius Faventinus Centurio Vespasiano imperante ad defectionem duxisset, subdidit Tacitus, *Lib. 16. c. 13
In Tacitum* A quibus Municipia, Coloniaeque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vuellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. In quibus etiam Municipii, & Coloniarum mixtionem consideramus. Aliqui Cornelii verba sic emendant; Nam cum prius Colonia Augusta, tum etiam Augusta Neroniana dici caput; ut novum jus, & cognomentum, tum etiam adepta fuerit. Quatuor præterea numerantur Coloniarum genera; Romani juris, Latinæ, Augustales, Veteranæ. Colonia Romani juris, aut habebat Romanos Cives tantum deductos; aut cum iis alios mixtos habitatores; aut quamvis barbari habitarent, Legibus tamen Romanis erant obnoxii. Primi Coloniarum generis eæ sunt, quas Livius bello Punico secundo enumerat. Secundi, *Hist. lib. 3.* ejus meminit idem lib. 9. Dec. 1. *Soza ad Samnites defecerat interfectis Colonis Romanis. Quo cum prior Romanus exercitus ad ulciscendam civium necem, recuperandamque Coloniam magnis itineribus pervenisset, &c.* Tertii generis multas Claudius constituit, cum quædam Civitas jus Latii a Romanis, vel Augusto, vel *Coloniarum genera quatuor.*
Se-

Colonia Augusta.

*Capua.
Nuceria.*

Senatu acquisivisset. Et communi Cæsarum vocabulo, Augustæ fuerunt appellatæ. Quarti generis illæ habebantur, quæ a Veteranis erant habitatæ, & ab Imperatoribus Romanis deductæ, & militibus emeritis concessæ, quales multas Augustum, & Antonium deduxisse, videtis Bruto, & Cassio, Appianus auctor est. Ejus ordinis Agrippina apud Rhenum, in Italia Capua, atque Nuceria. Ejus itaque Coloniarum deductæ, aliqui primum annum M. Porcio Catoni, & L. Flacco Coss. tribuunt, Urbis, 568. Augustus cum bellis civilibus victor Janum clausisset, distribuitis Veteranis militibus præmiis, inter duodetriginta Colonias, Puteolos Coloniam militarem fecit. Tum post Neronem, Flavia eadem Colonia appellata est sub Vespasiano, Antonino, & ceteris. Puteolis.

..... CÆSARI NINO THICI
NEPOTI DIVI NINO. AVG. PIO
COLONIA. FLAVIA VPER. CÆTERA
..... VS. PILARUM. VIG. V.
..... QVO ET. MVNITIO

Puteoli, Salernum, Buxentum.

Puteolani non erant Romani cives.

Præfectura Puteoli.

Decuriones Coloniae præerant.

Erat hæc inscriptio in Arcu marmoreo, qui Antonino Pio erectus fuerat, quod restaurando operi subvenisset. In ingressu Molis erat, gratitudinis monumentum. Scribit enim Plutarchus in Sylla, eum decem ante mortem diebus Dicæarchensium seditionem composuisse, legesque iis præscripsisse. Antea Augusti tempora, inter alia Coloniarum genera cum Livio fuisse affirmabimus. Qui habuisse eam Coloniam privata aliqua Civitatis jura, ut ceteræ Coloniarum, non autem publica, ostendit scribens, Colonos, qui Puteolos, Salernum, & Buxentum adscripti nomina dederant, cum ob id se pro civibus ferrent, Senatam judicasse non esse cives Romanos. Quamobrem nomine cives Romani erant, re vero ipsa coloni tantum Puteolani. Idemque confirmat P. Scipionem Africanum, & P. Ælium Paetum Censores, portoria rerum venalium Capuæ, & Puteolis fruenda locasse. Cicero Municipium appellat. Pompejus, Præfecturam. Antea tamen Præfectura fuerat, ac eo mittebantur Magistratus ad jus dicendum a Populo. Ciceronis ætate Municipali tantum jure fruebantur, neque Præfecti mittebantur, sed ipsi suos Magistratus habebant. Deductæ tamen Coloniarum, præfuere Decuriones. Puteolos vero (inquit Cicero 2. Orat. contra Rullum) qui nunc in sua potestate sunt, suo jure, libertateque utuntur, totos novo populo, atque

atque adventiis copiis occupabunt. At libertate donati fuerant, quod Emporium illud esset Populi Romani, & quotannis eo Quæstor mittebatur, cui obtigerat Aquaria Provincia. A Symmacho, qui Theodosii ætate vixit, Municipes Puteolani appellabantur; Ne civitas, quæ lavacris publicis ligna, & calcem reparandis manibus subministrat, defectu subito exhausta succumberet V. M. & Dec. mod. Puteolanis Municipibus derogatos, Terracinenfium usui deputavit. At si Municipia Patronos sibi deligebant, Cicero Antonium accusat idcirco Puteolanos infestantem, quod C. Cassium, & Brutos sibi patronos adoptassent. Et anno 1062. dum Franciscus e Castro nobilissimus, doctissimusque adolescens, Neapolitani Regni Vicarius esset effectus a Philippo III. & disiecto piscatoris cujusdam domus pariete, fundamenta patefacta essent, marmoreum sepulcrum repertum est, ad quod cum Dominico Fontana Regio Architecto descendens, hoc reperi inscriptum Epigramma.

Puteolani libertate donati.

Puteolanorum patroni Bruti.

CN. ASINIO
POLLIONIS. ET. AGRIPPÆ. NEPOTI
PUTEOLANI. PATRONO. PVBLLICE.

Melliore conditione esse Colonias, quam Municipia dixit Agellius. Adrianus vero in Oratione pro Italicensibus, mirari se dicit, quod quædam antiqua Municipia, in jus Coloniarum mutari gessierint. Præfecturarum jure devinctos legimus Puteolos, atque eo genere Præfecturæ, in quam Præfecti mitterentur a Populo creati, in quo Cumæ, Casilinum, Vulturum, Linternum, Acerræ, Sueffula, Atellæ, & Calatia etiam erant annumeratæ.

Lib. 16. c. 13.

Quo genere Præfecturarum Puteoli.

Præsidium Puteolanum.

Consuevere Romani in ripis Limitaneis castella, munitionesque ædificare, quæ præsidaria munimenta appellabantur, Præsidia Livius dicit, idemque lib. 4. Dec. 3. Puteolos ita constitutos scribit, cum de Annibale loquitur; Pervastato agro Cumano usque ad Miseni Promontorium, Puteolos repente agmen convertit, ad opprimendum præsidium Romanorum. Sex millia hominum erant, & locus munimento quoque, non natura modo tutus. Coepit illud Emporium ob bella, quæ in Italia Annibal gerebat frequentari. Idcirco Q. Fabius ex Senatus auctoritate illud communit, præsidiumque statuit, & tunc mutato Dicearchiæ nomine, Puteoli

Puteoli præsidio muniti.

Gallinaria Silva. vocari cœpti sunt. A prædialiis militibus, classera in Gallinaria silva ædificatam scribunt. Prædialiiorum numerus Puteolanæ Urbis ostendit magnitudinem.

Portus, Pilæ, Pulvis Puteolanus.

Portus ille Puteolanus negotiorum sæpe studiosis faceffivit. Aliquando pontem potius existimarunt, propterea quod Pilis extructus est, quas ponti Trajanus in Danubio concinnavit. Bellum in Daciam moturus is Imperator, pontem in eo flumine constraverat, octavum fere Orbis miraculum. Pilæ ex Dionis descriptione xx. fuerant ex lapide quadrato, singulæ altitudine pedum l. latitudine pedum lx. quæ inter se aberant intervallo pedum clxx. Alias ostendi Pilas in montibus Transilvanizæ a Turcis ostendi ajunt, dum Nissam ad Danubium iter faciunt; & Augerius Gislenus Orator ad Solimanum missus, in itinerario, quod scripsit, se vidisse testatur; Trajanas quoque appellant. Idque magis affirmant, quod Portum Pilæ, quæ maris ætus facile recipiunt, efficere non posse videntur. Strabonis tamen verba Pilas illas portum efficere testatur, cum ait; ἡ δὲ πόλις ἐμποροῖον γὰρ ἵκηται μέγιστον χειροποίητος ἔχουσα ὄρμης (de Puteolis loquitur) διὰ τὴν εὐφροίαν τῆς ἀμμῆς; *Urbs ea Emporium facta est maximum, & habet stationes navium manu constructas, natura arenæ eam commoditatem præstantis.* Deinde; Προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν, καὶ κολῶσσι τὰς ἀνανεταμῆνας ἵονας ὡς τ' ἀσφαλῶς ἐσορμίζεσθαι τὰς μέγιστας ὀλιγάδας; *Pilas in mare produciunt, sinuantque littoris partes maxime apertas, ita ut subduci tuto possint maxime onerariæ naves.* Quo nihil apertius ad Pilarum opus, portusque commoditatem exprimi potest. Lapidea in Pilis retinacula, quid ad pontem? Quod si non magnarum navium stationes videri possent, ut Strabo loquitur; ea ætate magnæ naves videbantur, quæ ibi tuto jacere possent. Idem auctor lib. 3. scribit, ex Turditaniamaximas onerarias naves ad Dicæarchiam, & Offiam Romanorum navale appellere solitas, quæ numero Africas æquarent. Eas vexo Pilas littus sinuasse, neque recta ad Bajas, sed ad Tripergulas potius tendentes, substructas fuisse, præter hæc Strabonis verba, superior lapis dilucide declarat, in quo Pilas xxv. fuisse legimus, PILARUM VIG. V. qui numerus Bajas pertingere nullo modo poterat, confirmat idem Paulus Diaconus, qui de Cais ponte loquens, ait, *In spacio trium millium, quod in sinu Puteolana intra molem jacet, duplici ordine naves contexens, & quæ sequun-*

Ponti in Danubio.

Lib. 5.

Pilarum retinacula.

Onerariorum navium stationes. Pilæ Puteolanae quo disvertebant.

quuntur. Intra molem, cum dicit, Pilas intelligit; ut portum Puteolanum vetustissimum esse sciamus, & cum ipsa Dicæarchia constitutum. Confirmat quoque Livius, qui scribit anno ab U. C. 575. M. Junio Bruto, & A. Manlio Volsone Cofs. in portu Puteolano duas naves de cælo tactas fuisse. Seneca sic describit; *Hodie naves Alexandrinæ nobis apparuerunt, quæ præmitti solent, & nunciare sequutæ classis adventum Tabellarias vocant, Grætus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in Pilis Puteolanorum turba consistit, & ex ipso genere velorum Alexandrinæ (quamvis in magna turba navium) intelligit. In ea mole hic lapis appositus erat, qui mari obrutus anno tandem 1577. a Puteolanis maximo labore erutus, in quo Antonino opus restitutum attribuitur,*

Portus Puteolanus vetustissimus.

Epist. 58.

IMP. CÆSARI. DIVI. ADRIANI. FIL.
 DIVI. TRAIANI. PARTHICI. NEPOS
 DIVI. NERVÆ. PRONEPOS. T. ÆLIUS
 ADRIANVS. ANTONINVS. AVG. PIVS
 PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. II. DESI
 GNAT. III. P. P. OPVS. PILARVM. VI
 MARIS. CONLAPSVM. A. DIVO. PATRE
 SVO. PROMISSVM. RESTITVIT.

Quod si portum veteres illi humanarum rerum peritissimi apertum fere ædificaverint, maximæ prudentiæ tribuendum est, quando id, quod inter Pilas vacui relictum est, accessu maris, atque recessu, cœno, & arenæ aggeribus portum purgat, atque ita expeditior est ad retinendas naves.

Hujusmodi in mari solidissime jactum ædificium, arenæ Puteolanæ (quam Dicæarchæam appellat Sidonius) magnam gloriam attulit. Ejus enim natura calci maxime respondet, validamque conglutinationem, atque concretionem suscipit. Quo factum est, ut ferrugineam arenam plerisque in locis Puteolanam appellant. In Puteolano tractu in mare dejecta ædificia cernimus, quæ sunt scopulis solidiora. Ut non ab re dixerit Plinius, *Pulverem appellatam in Puteolanis collibus apponi maris fluctibus, merumque proinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiolem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento.* Et Pontanus lib. de Magnificentia, Constantinam Augustum, quo Moles Byzantina diuturnior esset, e litore Bajano Puteolanum pulverem navibus comportandum jussisse scribit, nunquam pecuniæ parcentem, ut animi patefaceret majestatem. Ignem ejus bonitatis esse efficien-

Puteolana arena solidiora.

Cap. 2. Pulvis Puteolanus Byzantium deauctus.

Tom. II.

S f

tem

tem scribit Vitruvius. Est (inquit) genus pulveris, quod efficit naturaliter res admirandas. Nasctur in regionibus Bajanis, & in agris Municipiorum, quæ sunt circa Vesuvium montem, quod admixtum cum calce, & cæmento, non modo cæteris aedificiis præstat firmitatem, sed etiam moles, quæ construuntur in mari sub aqua solidescunt. Hoc autem fieri has ratione videtur, quod sub his montibus, & terra ferventes sunt fontes crebri, qui non essent, si non in imo haberent aut de sulphure, aut alumine, aut bitumine, ardentis maximos ignes. Et Seneca, Puteolanus pulvis si aquam attingit, saxum est. Igitur penitus ignis, ac flammæ vapor per intervenia permanens, & ardens efficit levem eam terram; & ibi qui nascitur tophus exugens est, & sine liquore. Ergo cum tres res consimili ratione ignis vehementia formatæ una cohærescant, & celeriter humore duratæ solidentur; neque eas fluctus, neque vis aquæ potest dissolvere. Qua de re sic apud Sidonium Apollinarem.

Carm. 2.

. iur ad æquor

Molibus, & veteres tellus nova contrahit undas,
Namque Dicarchæ translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis: duratæque massa
Sustinet advectos peregrina in gurgite campos.

De Caligulæ Ponte.

C. Caligula, ut Bajarum medium intervallum, & Puteolanas moles, trium millium, & sexcentorum fere passuum ponte conjungeret (sic loquitur Svetonius) contraxit undique onerarias naves, & duplici ordine ad anchoras collocavit, superjecto aggere terreno a directo in Appiæ viæ formam. Inde commeavit ultro citroque biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignis quoque Querna (Quercica, Quercia, ab aliis dicitur) corona, & gladio, aureaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculo bijugi famosorum equorum, præferens Darium ex Parthorum Obsidibus, comitante Prætorianarum agmine, & in effedo cohorte amicorum. Idque ab eo factum narrant, ut Persarum Regem Xersem imitaretur, qui ex Asia in Græciam ponte transmisit, & angustiore Hellepontum contabulavit. Extant Philippi Macedonis Epigrammatarii versus. Vel ut Germanos, & Anglos, quibus cum bellum erat gellurus, magnorum operum laboribus perterreret. Vel, cum sciret a Thrasillo Mathematico dictum fuisse Tiberio, tunc Cajum in Imperio successurum, cum equo

Incessus Caligulæ per pontem.

equo mare Bajarum præternavigaret, voluisse offendere Thrasillum vera dixisse. Thrasillus hic ille erat, quem Tiberius astronomia peritissimum suum habebat, & quem ventura optime scire sibi persuadebat. Et cum eum aliquando statuisset Tiberius e mure præcipitare, quod is solus omnes cogitationes ejus cognosceret, & cum animadvertisset esse mœstum, & percunctatus esset mœstioris causam, & ille respondisset, se periculi cujusdam suspicionem habere, Tiberius admiratus est, & quod proposuerat, non fecit. Dio in Claudio hæc scribit; Γαίος δὲ ἐκείνης μὲν τῆς πομπῆς εὐδὲν προετίμησεν (εὐδὲ γὰρ μέγα τι ἐνόμιζεν εἰδὲ ἰππῶν δὲ ἠπειρῶ δολῆσαι) διὰ δὲ τῆς θαλάσσης τρόπον τινὰ δὲ ἰσχυροῦσαι γεφυρώσεως τῶν μεταξὺ τῶν τε Πυττιῶν καὶ τῶν Βαύλων. τὸ γὰρ χωρίον τῆτο πᾶσι ἀντιπῆραν τῆς πόλεως ἐστὶ, διεχόν αὐτῆς ἑαδίας ἕξ τῆ εἰκοσι; *Verum Cajus rem haud magnam esse censens, si equo per continentem terram inveheretur, ovationem eam sprevit, ac per mare equo vehi intendit, ponte injecto ei maris parti, quæ est inter Puteolos, & Baulos. Is locus e regione Urbis fitus, & distant inter se Bauli, & Puteoli millibus passuum tribus, & quadrante. Addidit præterea antequam pontem ingrederetur sacrificasse Neptuno, & θόνον, Invidia scilicet, ne qua opprimeretur invidia; deinde in Urbem quasi in hostes irruisse celeriter, tunica auro intexta amictum.* Xiphilinus scribit in eo ponte diversoria quædam ita ædificata, ut in ea aqua bibendi causa deduceretur; ἀλλὰ καὶ ἀναπαύλας ἐν αὐτῇ καὶ καταλύσεις, ὡς τὴ καὶ ὕδωρ αὐτὰς πότιμον ἐπιρρύτον ἔχεν. Barbarus homo deinde nemini parcens, omnes ex ponte ludibrii causa deturbavit, eosque, qui aliquo pacto se continebant, deiciendos quoque jussit; in rebus enim etiam jocosis nefarii homines a crudelitate nequeunt abstinere. Josephus de hoc ponte loquens, ait, Caligulam aquæ etiam elementum sibi subicere voluisse, eaque gessisse in fluctibus, quæ terræ natura sustinet. Duna vero trecentis stadiis continentem abesse dicunt interpretes, alucinati sunt, non animadvertentes ἑαδίας τριάκοντα. Josephus accedit ad Svetonium. Dionis tamen verba xxiv. tantum stadia interesse declarant.

Invidia sacrificavit Cajus.

Lib. 19. c. 1.

Puteolanorum antiqua Religio.

Ex nummis Puteolanis HEBONIS religionem elicimus, habent enim ex altera facie Apollinis caput, ex altera Hebonem (quem Campaniæ communem fuisse in Neapolitana historia ostendimus) cum inscriptione, ΠΟΥΤΕΟΛΑΙΩΝ. Puteolani quoque Græci ad Theseum (ut diximus) originem referunt. Hebo idem, qui &

Mithra, aut Serapis. Taurina forma barbatus is Deus est, nam Hieropolitani barbatus Solem depingebant. Græcis Bacchapaæa, apud Macrobius, idemque Liber, Apollo, & Dionysius.

*Templum
Augusti di-
catum.*

AUGUSTI. In media Urbe, quæ nunc reliqua est, Templum opere Corinthio pulcherrimum videmus, quod nec tempus edax, nec hostium furor, nec flammaram injuriæ perdere potuerunt. Augusto Cæsari dicatum. Idque sub Jovis nomine factum prædicant. Hæc ibi leguntur,

L. CALPVRNIO. L. F. TEMPLVM
AVGVSTO. CVM. ORNAMENTIS. D. D.

Ex quadratis marmoreis lapidibus ita compactum, ut uno tantum saxo erectum censeatur. Atque hujusmodi omnes conditum existimarent, nisi tympani dexter angulus decidens, rimas aliquot aperuerit. Architecti nomen adscriptum,

L. COCCEIVS. L.

C. POSTVMI. L.

AVCTVS. ARCHITECTVS.

*Templorum
dedicatio.*

Qui Jovi dicatum arbitrati sunt, Servio assentiuntur, qui Jovi Urbium arcis fuisse dicatas scribit; & scopulum illum arcem Puteolanam judicarent. At quo pacto Tempula dedicarentur, de eisdem Templo Romæ dicato, hæc scribit Dio de Cajo; ἐκ δὲ τούτου τὸ ἥρωον τὸ τῆς Αὐγύστου ὡσιώσε τῶν ἐπινίκιον πολλῶν ἐσθῶν, καὶ οἷτε ἐργεσιεστατοὶ παῖδες ὄσιον καὶ ἀμφιβαλεῖς ἦσαν, μετὰ παρθένων ὁμοίων τὸν ὕμνον ἦσαν, καὶ ἤβελῃ σὺν ταῖς γαμεταῖς σφῶν, ὃ τε δῆμος εἰσιᾶθη θέατε παντοδηταὶ ἐγένοντο, τὰ τε γὰρ τῆς μουσικῆς ἐχόμενα ἐσηχθη, &c. Deinde Cæjus habitu triumphali Templum Augusti dedicavit, nobilissimis pueris ætate florentibus, cum virginibus ejusdem ordinis hymnum canentibus, epulumque Senatoribus, & eorum uxoribus, ac populo datum, variaque spectacula edita, & omnis generis musica introducta.

*Neptunus
tutelare Nu-
men Puteol.*

NEPTUNI Templi ruinæ adhuc vigent, cujus Cicero meminit Acad. 4. O præclarum prospectum. Puteolos videmus, at familiarem nostrum Avianum, fortasse in portu Neptuni ambulantiem nos videmus. Et Appianus lib. 1. de bello civili, tutelare loci Numen vocat, cui sacra fecit Cæsar contra Antonium profecturus; ὃ δὲ Καῖσαρ ἐκ Δικασαρχίας, θύων ἀμασπένδων ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος νεῶν ἐς τὸ πέλαγος ἀνεμοῖς εὐδίοις, καὶ ἀσφαλείῳ Ποσειδῶνι, καὶ ἀκίμωνι θαλάσῃ; Cæsar Puteolos cum prius e Prætoria porrectis exiis in mare litasset, Tutelari Neptuno, & tranquillo mari, &c. Ejus Numinis lapis meminit ibi repertus,

D. M.

D. M.
M. VALERIVS. DEXTER. LIB.
NEPTVNO. MANIPVLARIS
C. CALBISIVS. CEREALIS. IV.
DACI. COHERES.

Hoc Templum idem aliqui esse ajunt, quod Adriano sepulcri loco dicatum innuit Spartianus his verbis; *Post hæc Adrianus Bajas petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto, ubi cum nihil proficeret, accersito Antonino, in conspectu ejus apud ipsas Bajas petiit die vi. Iduum Juliarum (major sexagenario addidit Aurelius Cassiodorus in Chronicis morbo inter cutis aquæ Ruffino, & Torquato Coff.) invisusque omnibus sepultus est in Villa Ciceroniana Puteolis.* *Adrianus Puteolis sepelitur.* Paulo post; Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos constituit, & Quinquennale certamen, & Flamines, & Sodales, & multa alia, quæ ad honorem quasi Numinis pertinerent. Reperitæ ibi Adriani Statuæ, corona laurea, & paludamentis, & chlamyde ornata. In hortis Sangriis, tres sunt columnæ stantes, quas ad id Templum pertinere sum arbitratus. Lapis præterea,

MAGNO INVICTO. IMP. CÆS.
D. TRAJANI. PARTHICI. F. DIVI. NERVÆ
NEPOTI. TRAJANO. ADRIANO. AVG.
PONT. MAX. TR. POT. V. COS. III. OPTIMO.
MAXIMOQVE. PRINCIPI. P. DECRETO. D.
. . . . POPVL. . . . CONSENSV.

Ejus Templi amplitudinem sæpe admiratus sum cum Claudio Blandicio Regiæ Cameræ Præsidente, magni, & curiosi ingenii viro, quocum ibi esse maluiffemus, quam in hortis Hesperidum. Arcus, fornices, thecæ, in quibus statuas collocabant hederæ corymbis occupatæ, subterranea circum loca, atque adyti faciebant animos, ut effodiendo aliquid curiosum reperiremus.

INVIDIÆ. Nam Caligula *Θέωφ* sacrificavit. Hanc Deam Græci masculam effingunt. Et Lucianus in Dialogo *δισβολής*, virum non dum plane ex morbo convalescentem proponit. Ab Ovidio domum, & formam requiras. *Invidia, mascula.*

SERAPIDIS, & HONORIS religionem coluisse Puteolanos, hîdemque ædem statuisse, nobilissimus ille lapis declarat, quem Puteolis Neapolim transfulerat Spataphorus, eoque mortuo, in Arpinam Villam transfulit Alphonfus Sancius, Grottulanoꝝ Marchio, quem tamen in Puteolanorum gratiam adscribam, ut sciant quan- *Serapis, & Honor.*

quantum jacturæ in rebus antiquis fecerint. Cognoscent veterem illam religionem, legem operis faciendi tanta Romanæ linguæ puritate, quantam vix in ceteris lapidibus inuenient; tum præterea eorum Magistratus, & Magistratuum splendorem.

A. COLONIA. DEDUCTA. AN. XC.

N. FVFIDIO. N. F. M. PVLIO. DVOVIR

F. RVTILIO. CN. MANLIO. COS. OPERVM. LEX. II.

LEX. PARIETI. FACIENDO. IN. AREA. QVÆ EST.

ANTE. ÆDEM. SERAPI. TRANS. VIAM

QVI. REDERIT. PRÆDES. DATO. PRÆDIAQ. SVBSIGNATO
DVVMVIRVM. ARBITRATV.

*Lex parietis
faciundo.*

IN. AREA. TRANS. VIAM. PARIES. QVI. EST. PROPTER
VIAM. IN. EO. PARIETE. MEDIO. OSTIEI. LVMEN
APERITO. LATVM. P. VI. ALTVM. P. VII. FACITO
EX. EO. PARIETE. ANTRAS. DVAS. AD. MARE. VORSVM
PROHICITO. LONGAS. P. II. CRASSAS. P. INSVPER. ID
LIMEN. ROBVTVM. LONG. P. VIII. LATVM. P. I.
ALTVM. P. S. IMPONITO. INSVPER. ID. ET. ANTRAS
MVTVLOS. ROBVTOS. II. CRASSOS. S. ALTOS. P. I.
PROHICITO. EXTRA. PARIETEM. IN. VTRAMQVE. PAR-
TEM. P. IV. INSVPER. SIMAS. PICTAS. FERRO. OFFIGITO
INSUPER. MVTVLOS. TRABICVLAS. ABIEGNIAS. II. CRAS-
SAS. QVOQVE. VERSVS. IN. PONTO.

in secunda facie.

FERROQ. FIGITO. INASSERATO. ASSERIBVS. ABIEGNEIS
SEGILIBVS. CRASSEIS. QVOQVE. VERSVS. DISPONITO
IN. PLVS. OPERCVLAQ. ABIEGNIEA. IMPONITO. EX. TI-
GNO. PEDARIO. FACITO. ANTEPAGMENTA. ABIEGNIEA
LATA. CRASSA. S. CYMATIVMQ. IMPONITO. FERROQVE
PLANO. FIGITO. PORTVLAQVE. TEGITO. TEGVLARVM
ORDINIBVS. SENEIS. QVOQVE. VERSVS. TEGVLAS. PRI-
MORES. OMNES. IN. ANTEPAGMENTO. FERRO. FIGITO
MARGINEMQVE. IMPONITO. EISDEM. PORES. CLATRA-
TAS. II. CVM. POSTIBVS. ÆSCVLINEIS. FACITO. STATVI-
TO. OCELVDITO. DICATOQVE. ITA. VTEI. AD. ÆDEM

HO-

HONORIS. FACTA. SVNT. EIDEMQ. MACERIA. EXTREMA
 PARIES. QVI. EST. EVM. PARIETEM. CVM. MARGINE
 ALTVM. FACITO. P. X. EISDEMQ. OSTIVM. INTROITV
 IN. AREA. QVOD. NVNC. EST. ET. FENESTRAS. QVÆ
 IN. PARIETE. PROPTER. EAM. ARAM. SVNT. PARIETEM
 OBSTRVITO. ET. PARIETI. QVI. NVNC. EST. PROPTER
 VIAM. MARGINEM. PERPETVVM. IMPONITO. EOSQVÆ
 PARIETES. MARGINESQVE. OMNES. QVÆ. LITA. NON
 ERVNT. CALCE. HARENATO. LITA. POLITAQ. ET CALCE
 VDA. DEALBATA. RECTE. FACITO. QVOD. OPVS. STRV
 CTILE. FIET. IN. TERRA. CALCIS. RESTINCTA. PARIETEM.
 QVARTAM. INDITO. NIVE. MAIOREM. COEMENTA.
 STRVITO. QVAM. QVÆ. COEMENTA. ARDA. PENDAT. P.
 XV. NIVE. ANCOLARIA. ALTIOREM. FACITO.

In tertia.

LOCVM. PVRVVM. PRO. EO. OPERE. REDDITO. EIDEM
 SACELLA. ARAS. SIGNAQVE. QVÆ. IN. CAMPO. SVNT
 QVÆ. DEMONSTRATA. ERVNT. EA. OMNIA. TOLLITO
 DEFERTO. COMPONITO. STATVITOQVE. VBEI. LOCVS
 DEMONSTRATVS . ERIT . DVVMVIRVM . ARBITRATV
 HOC. OPVS. OMNE. FACITO. DVOVIR. ET. DVOVIRA
 TIVM. QVI. IN. CONSILIO. ESSE. SOLENT. PVTEOLIS
 DVM. NI. MINVS. VIGINTI. ADSIENT. CVM. EA. RES
 CONSVLETVR. QVOD. EORVM. VIGINTI. IVRATI. PRO
 BAVERINT. PROBVM. ESTO. QVOD. II. IMPROBAVE
 RINT. IMPROBVM. ESTO. DIES. OPERIS. K. NOVEMB.
 PRIMEIS. DIES. PEQVN. PARS. DIMIDIA. DABITVR
 VBEI. PRÆDIA. SATIS. SVBSIGNATA: ERVNT. ALTERA
 PARS. DIMIDIA. SOLVETVR. OPERE. EFFEGTO. PRO
 BATOQVE C. BLOSIVS. Q. F. HS. 60 D. IDEM. PRES.
 Q. RVFICIVS. Q. F. CN. TETTEIVS. Q. F. C. CRANIVS.
 C. F. TI: CRASSICIVS.

Quæ ad parietem perducendum, quæ ad calcem arenandam, *Duoviratus*.
 & quæ cum calce uda dealbanda. Duovirates, vox mihi nova.
 Sed Duumvirum auctoritas in sacris præcipue rebus patefacta.
 Consilij quoque Puteolani depingitur imago, in quo non minus

vi

viginti aderant, ad res decernendas. Locus putus; qui mortuis corporibus non esset funestatus. Et in eam rem Decuriones incumbebant, ex quibus Duumviri eligebantur.

*Genius Pu-
teolanorum.*

GENII. Genio Coloniae Puteolanas monumenta dicasse supra in Colonia lapis ostendit. Declarat item aërea Tabella in mari a piscatoribus reperta, quam Leonardus Vairus Episcopus Puteolanus ad me Neapolim misit.

GEN. COL. PVT. P. ACILIVS.
HERMERON.

Lapis præterea Cumanus;

AVGVSTO. SACRVM. ET. GENIO
CIVITATIS. PVTEOL.

*Bacchus Pu-
teolanorum.*

BACCHI. Cujus Numinis lapides Puteolani memoriam retinent.

LIBERO. PATRI. SACRVM
T.T. FLAVII. ELECTIANVS. ET. OLYMPIANVS
FIL. EIVS. SACERDOTES. ORGIOPHANTÆ.

Orgia.

Orgia, sacra *μυσήρια*. Et si omnibus sacris nomen conveniat, Liberi tamen sacrificia dicuntur. Eadem, *Bacchanale*, & *Choticum*, dicebantur. Utrumque testatur Servius, qui *ἀπό τῆς ὀρχῆς*, a furore, dicta esse affirmat. Apollonii Scholiastes lib. 5. *παρα τὸ ἄργον τῆς ἀμνήτους αὐτῶν*, quod prophani inde arceantur; unde Catullus,

Orgia que frustra capiunt audire prophani.

Hanc vocem in Sannazario reprehendit Scaligerius, quippe divinis rebus non erat inferenda. *Οργιασμός*, a Plutarcho, sacrorum peractio dicitur. Sunt etiam apud Pollucem in Onomastico multa Sacerdotum epitheta; *θεομαντίς*, *ὑποφήτας*, *νεακόροι*, *ζακροροι*, *θύται*, *πελισαί*, *παναγαῖς*, *πυρφόροι*, *ὄργιανες*. *Οργῶνες*, *δέσιον* (inquit Harpocratio in Lexico x. Rhetorum) *οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἡρώων συνιόντες*; ceteraque hujusmodi. Hoc tamen extremum cum Orgiophantis convenit, qui cruda voratione litabant. Eusebius lib. 2. præp. Evang. *Διόνυσον μανιῶν ὀργιάζουσι βάχχαις ἀμοφαγία σὺν ἱερομανίαν ἀγοραῖς*; *Sunt tandem Orgiophanta sacrorum mysteriorum Antistites.*

DIA-

DIANÆ. Ejus statuam se vidisse Puteolis, testatus est Mat-
thæus Salernitanus quindecim cubitos in altitudinem erectam, &
alatum, leonem ad dexteram, ad sinistram pantheram habentem.
Templum in loco, quem Pisaturum dicunt Puteolani, fuisse di-
ditant. Nec sine Diana Hebo, eaque Artemis cum Apolline
Sanatore: & plurimum culta in Circo ob venationes, ideoque
ejus ædes Puteolis ad Amphitheatrum quoque, Circumque ex-
structa est. Et Dianæ Scythicæ inquit Cassiodorus.

*Diana Pu-
teolanorum.*

*Hercules Pu-
teolanorum.*

HERCVLIS. lapis.

HERCVLI. GYLIO. INVICTO. SANCTO
SACR. VOTO. SVSCEPTO. L. CRASSVS
DE. SVO. F.

Gylus Hercules dictus est, quod Gylion plerique Græcorum
leonem, vel suem dicunt. Isque sic appellatus est ab iis bestiis
occisis. Chærogylum, ait Suidas, Gylion significare, hoc est;
porcum spinum. Sancti vero cognomen Sabinis. Varro; *Ælius Chærogylus*
Gallus Διοσκούρου Castorem Dionis filium, Dium Fidium dicebat,
& putabat hunc esse Sanctum ab Sabina lingua, & Herculem a
Græca. Nuper in ædibus Scipionis Loffredi, cujus ager, qui cir-
cum est, antiquitatum monumentis scatet, lapis repertus, in quo
hæc leguntur,

*Hercules Gy-
lius.*

*Chærogylus
lib. 4 de ting.
lat.*

SANCTISSIMO. DEO. PATRI
EX. VOTO. CONSVMMAVIT. IVLIVS
SECVNDVS. FAONIVS.

Herculem intellige. Sic enim in alio lapide Cumis,

SANCTISSIMO. HERCVLI. INVICTO
DO. . . . LL. ARGYRIVS. LANARIVS
H. . . . S. P. D. D. DEDICAVIT. KAL. IVL.
. SEX. VTVL. COSS.

Videtur profecto inter præcipuos tutelares Deos Puteolanos,
Hercules, cum Herculeam portam Trajanus Puteolis vocari
jufferit.

NYMPHARVM. Nympharum Templum sub Domitiano comme-
morat Philostratus in vita Apollonii, narrans hunc Damidi, &
*Nymphæ Pu-
teolane.*

Tom. II.

T t

De-

Demetrio discipulis apparuisse extra Puteolos, de fontis natura, quod ad Templum erat, disputantibus. Ex albo ait lapide constructum, & vaticiniis celebre. Aquam ibi perennem fuisse, quæ nunquam extremas fontis partes excederet, & quæ nunquam decrescere exhauriendo visa fuerit. Ad mare paucis ab hinc mensibus perennis aquæ scaturigo erupit.

*Juppiter ca-
stos Puteol.*

IOVIS CVSTODIS. ex lapide item memoriã retinent,

IOVI. CVSTODI. SACRVM
EX. INDVLGENTIA. DOMINORVM
SVCCESSVS. PVBLICVS. . . . SER. . . . EDEM.

A Fulvio Vrsino Puteolis citatur tabula, in qua Juppiter optimus maximus.

IOVI. O. M. SACRVM
CVM. PORTICIBVS. A. SOLO. SVA. PEC. F.

*Juppiter So-
spitator.*

Servatorem Jovem, Sospitatorem etiam dixere. Meminit *Διὸς σωτήρος* in Corinthiacis Pausanias, ejusque ad lacum quendam ædem positam in Laconicis eximiam statuem idem in Arcadicis describit, quæ ad sinistram Artemidis Servatricis quoque signum habebat. Hic Juppiter ille est, qui *Πρωπίουτος* quoque dicitur a Sophocle in Nauplio. Idque in convivii. Primum enim poculum Cœlestium erat, alterum Heroarum, tertium Jovis Servatoris, ut primo libro diximus. Legimus tamen primum poculum Servatori sacrum apud Athenarum, omnis boni gratia; ut meminerint mortales se vinum (temperatum tamen) bibentes servatum iri.

*Juppiter Pau-
silipus.*

IVNONIS Pronubæ ædem ædificandam jussit Silvia Petronilla M. Antonii Augustalis uxor, ob ereptam sibi virginitatem. Lapis,

SIL. PETRONILLA
M. ANT. IANVARI. CONIVX. GRAVISS.
EX. TT. SS. HH. VT. IVNONI. PRONVBÆ
SVÆ. VIRG. EREPTÆ PRIM.
EDES. MAR. CONSTRVTVR. IMP.

Col

Collegia, & corpora Puteolana.

Rerumpublicarum partem Corpora, & Collegia constituebant; *Lib. 5. c. 8.*
Σωματα Greci dixere; & hujusmodi Athenzus habet ex Moschione, qui de navi Hyeronis Syracusani commentaria scripsit, *πατήγαγε διοκίτων σωματων*, *paucorum corporum adjumento deduxit*.
 Infimum igitur hominum genus erat servilibus operibus occupatum. Numeravimus primo libro Corpora. Sed Puteolis *Pistorum Pistorum* reperimus.

ILLE. EGO. SVM. PROCVLVS. TOTVS. QVI. NATVS. HONORI
 AVT. DICO. VT. SIT. NONOS. QVEM. MITTI. INESSE. NEGAS
 COLLEGIVM. PISTORVM
 PATRONO. PRÆSTANTISSIMO.

Ibidemque Collegium Suaviorum, & Confecturiorum. Accedunt Dendrophori, quos Puteolanus lapis, in turri sacra *Suavii, & Confecturiorum* Gregorii Neapoli positus, patefacit, in primo libro citatus. *vii.*
 Confirmat eura lapidem alius, quem in fundo quodam Episcopus Puteolanus invenit paucis ab hinc diebus, & quem in lucem edere conatus sum, ut satis Antiquariis faciam, locupletem enim hujus Collegii testem, curiosi viri libenter amplectentur. Is quidem est, & ex utraque facie eadem continet verba, quod rarissime in aliis lapidibus contingit.

EX. S. C. DENDROPHORI. CREATI. QVI. SVNT
 SVB. CVRA. XV. VIR. ST. CCVV.
 PATRON. L. AMPIVS. STEPHANVS. SAC. M. DEI. QQ.
 DEND. DEDIGATIONI. HVIVS. PANEM. VINVM
 ET. SPORTVLAS. DEDIT.

C. VALERIVS. PICENTINVS
 C. IVLIVS. HERCVLANVS
 LONCINIIVS. IVSTINVS
 A. FIRMIVS. POLYBIVS
 C. LISIVS. CRESCENTINVS
 L. DECIMVS. FELINVS

Q. GRANIVS. CHORINTVS
 TI. IVLIVS. ATAINOPO
 Q. CRANIVS. IANVARIVS
 C. TVRRANIVS. PRISCVS
 L. PLAVTIVS. VICTOR
 A. FIRMIVS. SEVERVS

T t 2

c.

C. CVPIENNIVS. PRIMITIVVS
 T. MINICIVS. SABINVS
 M. IVNNIVS. AGRIPPINVS
 A. CAMELIVS. PROTOCENSIS
 A. AGNANIVS. FELICISSIMVS
 C. LITRIVS. PORTVNATVS
 TI. IVLIVS. CALLINICVS
 Q. CVRTIVS. SCEMANVS
 L. OPPIVS. LESIGINVS
 M. HERENNIVS. ZERAX
 C. LISIVS. PVDENTINVS
 A. FIRMIVS. FELICIANVS
 M. BABBIVS. SODALIS
 L. MODESTIVS. HILARVS
 L. ORFIVS. MAXIMINVS
 C. IVLIVS. GAVDITVRVS
 L. LOLLIVS. VIATOR
 C. IVLIVS. COGITATVS
 C. IVLIVS. CERIALIS
 C. HERENNIVS. SABINVS
 L. ORFIVS. MAXIMVS
 N. POLLIVS. PRIMVS. SEN.
 C. LITRIVS. MAIOR
 L. DECIMVS. FAVSTVS
 C. IVLIVS. SEVERVS
 C. NAVTIVS. PYNTROPVS
 N. VIBIVS. SPERATVS
 L. PACIVS. MAVIMINVS
 Q. GRANIVS. GEMELLVS
 M. GRANIVS. MARCIANVS
 Q. SERVIVS. NICETIANVS
 C. LISIVS. SECVNDINVS
 C. PVBLILIVS. GENIALIS
 L. CONNIVS. CASTRENSIS
 M. PLAVTIVS. HILARVS
 M. SAMILARIS. FORTVNIVS
 C. IVNIVS. MERCVRIVS
 C. IVLIVS. CRESCENS
 C. FVLIONIVS. TERTIVS
 T. FLAVIVS. ARCHILAVS
 M. VALERIVS. SYNTROPVS
 M. VALERIVS. IANVARIVS
 N. LVCIVS. CYRICIVS
 C. IVLIVS. CARITO
 M. CVRIVS. NIANVS
 C. MARTIVS. VITALIS
 AELIVS. LVCIVS
 C. IVLIVS. DIANENSIS
 C. ANTONIVS. LVCILIANVS
 C. MAGIVS. CRESCENTIANVS
 C. CARTILIVS. IRENICVS
 N. POLLIVS. PRIMVS. IVN.
 C. TITILIVS. PRIVATVS
 L. MARCIVS. MARVLEIVS
 Q. GRANIVS. GEMELLVS
 C. CLODIVS. MERCVRIVS
 N. VIBIVS. SVPER
 C. TVSCENIVS. COMMVNIO
 M. STENNIVS. MARCELLINVS
 M. VALERIVS. EVTYCHES
 C. RVFVS. SELEVCVS
 M. MALLONOV. SEVERIANVS
 L. GENTIVS. NICO
 L. PEDANIVS. FAVSTINVS
 NAVIVS. POLLIVS. PRISCVS
 IVLIVS. DECIVS. FELICIVS
 M. SAGARIVS. SEDATVS
 C. TVSCENTVS. PRIMITIVS
 M. SAMIANTVS. CRESCENS
 P. CARSIQVIVS. FLORIANVS
 C. STRATRIVS. FELICISSIMVS
 T. MINICIVS. VERATINVS
 C. AVRVCVLEIVS. . . .
 L. FLAVIVS. CELER
 SAMIARIVS. SILVANVS.

DEDICATA. VII. ID. OCT. III. ET, SEMEL. COS.

Dendrophori, In multis præterea Civitatibus Dendrophori, Fabri, Cento-
& alia cor- narii, Tignarii conjunguntur, sic enim Romæ,
pota.

FAV-

FAVSTINÆ . AVGVSTÆ
 MAGISTRI. QVINQVENNALES. COLLEGI. CORP. FABRVM.
 FERRAR. TIGNAR. DENDROPHOROR. ET CENTON. LVST.
 XXVII. T. OVINIVS. T. F. THERMVS L. FVSCIVS. Q. FI-
 LIVS. SABIN. FLAVIVS. ANTIDIVS SEX. F. EROS. C. FVL-
 VIVS. C. F. NIGRVS. Q. CASSIVS P. F. ALBINVS. MAGI-
 STER. ET. FLAMEN. QVINQVEN. L. CHRISCIVS. L. F. VE-
 NVSTVS. SEX. MÆTIVS. SEX.
 F. VERVS. DD. KAL. JANVAR.

C. MANLIO. TORQVATO. ET. CORNELIO
 MESSALINO. COSS.

Eadem in hoc lapide cernitur dedicatio Dendrophorum, idem-
 que magisterium Quinquennialitatis. Et in alio Romano lapide
 Ti. Claudius Chresimus ob Quinquennialitatis honorem Collegio
 Dendrophorum, quibus ex S.C. coire licebat argenti pondo x.
 & HS decem millia reddidit, quæ divisa sunt populo per gra-
 dus Nummio Albino, & Fulvio Æmiliano Coss. Sacerdotium
 quoque obiicitur, ait enim *Magister, & Flamen*. Saffinæ in Fla-
 minia inscriptio est, qua collegis Dendrophorum, Fabrorum, &
 Centonariorum ex testamento HS senamillia dantur, oleumque
 singulis annis dividitur die natali testatoris. Ad Lirim annum ex
 Manutio Q. Junio Severiano veterano Quæstori Reip. Auscula-
 norum, patrono collegii Centonariorum, & Dendrophorum sta-
 tua a liberta dedicatur, & datur cœna Decurionibus, quibus, &
 populo pecunia quoque dividitur. Ubique vero ejus collegii pa-
 troni viri primarii reperiuntur. Qui vero arbitrati sunt hoc Col-
 legium ad illud referri, quod ex Jovis famulatu ab Hercule fuit
 institutum, qui apud Eleos Pelopi ad scrobem quamdam sacra
 fecit, ad quam annui magistratus nigros arietes mactabant, ut
 scribit Pausanias in Eliacis, meminerint eum Sacerdotem, cui ne-
 gotium committebatur *Ξιλία* appellatum esse, quoniam certo pre-
 cio ligna ad sacrorum usum, vel publice civitatibus, vel priva-
 tim cuivis homini suppeditabat, & ligna ex alba populo erant.
 Quid igitur *Ξιλίης* cum *Δενδροφόρων*?

Corpora tamen, & Collegia non semper ex servis fuisse, *Collegia B-*
 ostendunt Equitum Corpora, quæ in Neapolitana historia diluci-
 davimus, ex quibus EQVI PVBLICI, & HONORATI EQVO PVBLI-
 CO, dicebantur. Collegia item Augustalium in antiquorum mo-
 numentis plurimis legitimus. Quinquennales vero, Ædiles Colo-
 nici.

CLA-

*Classiarii
Puteol.*

CLASSIARII. Aliud Puteolarum Corpus. Navales hi socii erant, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, ut ait Svetonius. & Cornelius Tacitus, *Primorum Classiariorum Misennensium labore connixa est.* Et apud Cæsarem, *Equites prohibuerunt Classiarios aqua.* Sed a Modesto Classiarii appellantur Buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non a classe, sed a classico dictos, quod canitur Imperatori. Ex eorum corpore quidam ultro citroque Ostia Romam pedibus commeabant, ut idem au-

*In Galba c.
12.*

*Calciarium.
Clavarium.*

Angaria.

tor in Vespasiano; *Classiarios, qui ab Ostia a Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes constitui aliquid sibi calciarii nomine; quasi parum esset sine responso abegisse, jussit posthæc ex-calciarium. calceatos cursuare, & ex eo ita cursitant.* Calciarium dixit Svetonius, ut Clavarium Tacitus lib. 3. Hist. pro donativo, quod vel in calceos, vel in caligares clavos impenditur. Sic Camelatia, vel Camelaria apud Jurisconsultos, quæ pro alendis camelis dabatur. Cursus erat publicus ab Imperatoribus constitutus, qui a Persis antea inventus, Angaria, dictus est. Et Plutarchus ait veredos, & rhedas singulis circiter L. miliaribus ad currendam certis locis dispositos, ut iter diei conficerent, atque ita res celementer nunciarentur. Reliqua Collegia in hoc habentur lapide,

IMP. CÆSARI. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. NEPOTI D. NERVE. PRONEP. ÆLIO. ADRIANO. ANTONINO. AVG. P. O. PONT. MAX. TRIB. POT. V. IMP. II. PP. CONSTITVTORI. SACRI. CERTAMNIS. SELASTICI SOCII. POPVLARES. LICTORES. DENVNCIATORES PVTEOLANI.

Denunciatores.

Liftores.

Gladiatorios ludos jam intermissos, Antoninus Augustus concessit L. Egnatio Invento, ut in lapide recitato in Colonia Puteolana. Denunciatores commemorantur a P. Victore in iv. Regione Romana. Sacrum tamen certamen, Græcum dicitur a Svetonio; omnia scilicet scenica, musica, gymnica. Aliquit gladiatorios ludos excipiunt. Liftores Coloniarum, & Municipia habebant, qui Prætores præbant. Virgas ferebant, ideoque *παδῶχοι*, veluti ubique hoc tempore Magistratibus publicis debentur.

Theatrum, Amphitheatrum, Circus Puteolani,

Theatri, Amphitheatri, & Circi ornamenta præclaras Urbes maxime exornarunt. Summo hac de causa studio in iis ædifican-

ficandis antiquitas elaboravit . Nulla Veterum animos ad eas moles impenſa perterrit . Marmora ex abditiffimis venis eruta , maxima cum induſtria terra , marique comportata . Ichnographiarum ſpecies , picturarum venuſtas , ſtatuarum certavit numerus , & amplitudo . Conſtituto ſiquidem Foro (ut inquit Vitruvius) locum Deorum immortalium diebus feſtis , ludorumque ſpectaculis in Theatro eligebant , ut quædam ibi celebrarentur actiones , quæ paci , & ocio eſſent oblectamento . Poetarum numeri , Oratorum thecne , Muſicorum harmoniæ . Nefcio an Romana Theatra a Græcis , & quo tempore in hoc differant . At ſaltem in utriſque Theatris mimos varias effigiaſſe ad voluptatem perſonas , non ignoramus . Ad armorum vero , & bellorum ſtudia quædam referebantur in Amphitheatro . Addo curſus , & faltus in Circo ; atque ita ingenii , & corporis vires , robur , & virtutem compararent . Quamobrem , ad ingenium Theatrum ; ad cruorem , & ſeras Amphitheatrum , ad curſus , & Pyrrichias atque Olympionicas Circus . In Theatro , actores , hiſtrionesque In Amphitheatro Gladiatores , Retiarii , Sequutores , Beſtarii , ceterique . In Circo Decurſiones , quas Equirias vocant Varro , & Auſonius , & Quadrigariorum factiones , atque ii ludi , quos Cicero deſcribit ; *Jam ludi publici quoniam ſunt Cavea , Circoque diviſi , ſint corporum certationes curſu , & pugilatione , luſtatione , curriculaſque equorum uſque ad certam victoriam Circo conſtituta . Stadium quoque dicitur , & Campus , & Hippodromus , & θέατρον ἰσπηλασίας .* Trium vero horum locorum Tertullianus deſcribit actiones , Circi ſurentis , Caveæ ſævientis , & Scenæ laſcivientis . Alibi Scenicos , Xylticos , Arenarios in iis ludentes appellat . Et Imperator lege viii . Circenſia , Theatralia , & Arenarum ſpectacula dicit . Arena vero ſternebatur , ne ſanguinis copia ſædarentur .

*Lib. 5. cap. 3.
Poſt Forum
Theatrum.*

Lib. 2. de leg.

In Circo primo loco venationes editæ ſunt , cum a Tarquinio Priſco inter Aventinum , & Palatinum colles (vel a Romulo , ut ait Ciprianus) fuit ædificatus . Quare Amphitheatralem poſtea Circi venationem appellarunt , qua inter ſe , aut homines , aut ſeræ pugnant . Quæ duo pugnarum genera Martem , & Dianam dixit Tertullianus , & de Diana Amphitheatri præſide diſerte loquitur Caſſiodorus . Venationem Circi Dianæ ſacram omnes affirmant . Claudianus ,

*Circus ubi
primo ædificatus .*

Amphitheatrali faveat Latonia pompæ ,
Sed poſt Amphitheatri uſum raro in Circo venationes fuerunt .

*Lib. 5. de
ſpect. cap. 42.
re.*

re. Ipsumque a Dione *Κυρρίου* est appellatum, propterea quod ad venationes potius, quam ad munera gladiatoria fuit extructum. In Theatris etiam venationes editæ leguntur, ut in Scauri Theatro *Ædilitate* sua, & in Theatro Pompeii, quod ea de causa Amphitheatrum (& si mendose legi, pro Theatro scribat Lipsius) appellare Plinius non dubitavit, qui hæc quoque *Lib. 36. c. 15.* scribit. Sed, ut in Theatro venationes subinde editæ sint, primus tamen omnium Julius Cæsar, Asia, & Ægypto domitis, Theatrum venationis extruxit, quod Amphitheatrum appellatum, quia sedes absque scena in ambitum haberet. Quæ verba planissime Theatrum ab Amphiteatro fecerunt, quippe in Theatro scena erat, Proscenium, Orchestra. In Amphiteatro area tantum (quam Circum etiam aliqui appellarunt, hinc Circi, & Amphitheatri confusio) & spectatorum sedes, *ἐκ τῆς περίξ πανταχόθεν ἰδῆσαι ἄνω οὐκ ἔχων προσερχῆθαι*. Et duplex Theatrum Amphitheatrum constituebat. Cassiodorus; *Lib. 5. ep. 42.* Hoc Titi potentia principalis divitiarum profuso flumine cogitavit ædificium fieri, unde caput urbium potuisset, cum Theatrum, quod est hemisphæricum, Græce dicatur Amphitheatrum, quasi in unum juncta visoria, recte constat esse nominatum. Qui speciem ejus arena concludens, ut concurrentibus aptum daretur spacium, & spectantes omnia facilius viderent; dum quædam prolixitas universa collegerat. Quæ tamen uberius a doctissimis Lipsio, & Bulengero de Amphiteatro, & Circo sunt explicata.

Magnam Theatri partem Puteolis in hortis Hieronimæ Columnæ stantem Majores nostri viderunt, quæ aut terræmotibus dejecta, aut vetustate dissipata, & obruta, periit. Hoc ibi inventum fuisse Epigramma affirmant, GENIO THEATRI AUGUSTI. Ad D. Jacobi ædem Amphitheatrum, ovali forma cernitur, quod aream longitudinis pedum clxxii., & longitudinis, pedum lxxxviii. continet; vulgo Gironem appellant. Multa circum habet concamerato opere ædificia. At quædam subterranea tam perplexa ostiorum ambage (sic loquitur Antonius Sanfelicius, quem honoris causa nomino) ut absque duce, & non circumducto funiculo negetur exitus. Labyrinthum idcirco nominant, ibique Dædalum artes exercuisse videtur innuere Virgilius. Id ædificiorum genus servandis aquis fuit excogitatum, ad Spectatorum commoditatem. Quinque tamen Labyrinthos commemorat Franciscus Petrarca, Ægyptium, Lemnium, Creticum, Clusium, & Rhodani.

Labyrinthus.

Lib. 5. ep. 4.

Ex Puteolano Amphiteatro spectandi leges visæ sunt prodii.

diisse , cum scribat Svetonius , confusissimum , & solutissimum spectandi morem Augustum idcirco ordinasse , quod cum Senatore per celeberrimos ludos frequenti confessu Puteolis nemo recepisset , Romano nomini injuriam esse factam ratum , decreto Patrum iussisse , ut in spectaculis publicis primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus , Legatis loca distribuisse , militem secrevisse a populo , maritis e plebe proprios ordines assignasse , prætextatis cuneum suum addixisse , pullatis mediam caveam interdixisse , Virginibus Vestalibus contra Prætoris tribunal locum dedisse . Habes Theatri ordinem . Maxima item Romanorum in hoc Puteolano Amphitheatro gloria eluxit , cum Theridatem Armeniæ Principem Nero accipiens , splendidissimos ludos edidit . Atque ut in eo ludicro aliquam Romanæ amplitudinis partem barbarus cognosceret , Patrobium Libertum ludis præfecit . Cujus apparatus splendorem his verbis Dionis Epitomator explicavit in Nerone ; *Καὶ τοσαύτη γὰρ τῇ λαμπρότητι καὶ τῇ δαπάνῃ ἐχρήσατο , ὥστε ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ μὴ δύναντα ἄλλον πλὴν Αἰθίοπων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν ; Tantaque fuit eorum magnificentia , atque sumptus , ut unius diei spacio nemo præter viros , & mulieres , & pueros Æthiopes Amphitheatrum ingrederetur .* Quin , & ipse Teridates e superiore loco belluas traiciens , duos tauros uno ictu vulneravit .

In Aug. cap. 43.

Ordo subselliorum in Theatris.

B. Januarius , & Socii .

Omnes vero spectaculorum splendores Januarii Beneventani Episcopi , Neapolitanorum patroni , & sociorum agon in hoc Amphitheatro superavit . Fortunati profecto Puteolani appellandi sunt qui *θηριομάχαι* cum bestiis pugnatōres insignes , & victores spectarunt . Januarius quidem a Timotheo Diocletiani , & Maximiani jussu bestiis dilacerandus objectus est , cum paulo ante in ardentis ignis fornacem fuisset immisus , Nolam Benevento accersitus , & ignem lacrimis ex charitatis , fideique fonte emanantibus restrinxisset . Habuit in arena socios Sotium Misenatem , Proculum Puteolanum , & Festum Diaconos , Desiderium Lectorem , Eutichetem , & Acutium laicos , Puteolanos Cives . O spectaculi celebritatem . Ubi brutorum sanguis efferbuerat , bruta a Sanctorum sanguine abstinere coguntur . Noluit locus Sanctorum sanguine aspergi , quem ferarum cruor cum humano cruore foedaverat , quem Diabolus superstitiosa Idolorum ambitione elice-

Tom. II.

Vv

re

re conabatur . Noluit unguibus dilacerari CHRISTI Martyres , qui testes debebant esse insanæ Tyrannorum , antequam coronam essent adepturi . Nec locus , in quo venabulo bestię transverberabantur , debebat eos occidere , qui Fidei telo inhumanos homines , & brutos essent transverberaturi . Emittuntur in caveam e carceribus bestię , & quæ credebantur avidiores in Martyres impetum facturæ , ferociam omnem abiicientes , ad eorum provolvuntur pedes , atque venerantur . Capitur luminibus Timotheus , qui divini auxilii munus inspicere non merebatur , mox Januarii precibus , qui divino fuerat lumine illustratus , pristinam lucem adipiscitur . Quo facto , spectatorum ad quinque millia cum maxima acclamatione , rei novitate permoti , indignitatem sceleris detestantes , Christiana Religione initiari cupierunt . Auditus ne unquam est in hoc Amphitheatro hujusmodi plausus ? Quæ major subselliis gloria ; Vestalium , Senatorum , Consulum , an Angelorum , qui palmas e libani monte pertulerant , confes-
su ? Et si hoc spectaculi genere in transfugas Africanus minor usus est , recte in Januarium , Sociosque usi sunt , qui ab infidelitate , a præstigiis , a dæmonum cultu abhorrentes , ad Christianæ Fidei asylum , ad veri cultus honorem , ad Evangelii veritatem transfugerunt . O misera tunc Christianorum condicio , qui Bestiarii , veluti servi , & captivi sub Imperatoribus habebantur , ut a feris humana corpora dissiparentur , ait Tertullianus .

De Spect. c.
^{12.}
Epist. 55.

Lib. 14.

Lib. de Pudicitia.

Lib. 6.

Hinc CHRISTIANI AD LEONEM , vel , CHRISTIANI AD BESTIAS , Et Ciprianus de seipso , *Toties ad Leonem petius in Circo ; & , Clamore popularium denuo postulatus in Circo .* Ubi Circus cum Amphitheatro confunditur . Nam Paulus Diaconus , *Populus cœpit clamare in Amphitheatro , crudeli bestię arsisex parabolis pugnet* , hoc est carnificibus . Contifices *παράβολος* appellant Glossæ . Quod Tertullianus , *Ad bestias pronunciari* , dixit . Et Ignatius cum feris pugnare cupiebat , qui etiam apud Hieronymum in Catalogo , a Christianis sæpe feras abstinuisset asserit . Et tamen a feris dilacerari , ludus dicebatur ; idcirco Firmicus , *Damnationes sunt metalli , operis publici , exilii , ludi* , scilicet ferarum , ut Vopiscus in Claudio , *Ludo publico deputatos* . Quæ nam igitur voces , quæ sibila , qui tumultus in Sanctos illos Martyres in Amphitheatro Puteolano fuerunt excitati ? Quoties in agone avidius eorum sanguinem , quam bestię Tyranni stiterunt ? Illud profecto doleo , quod locus hoc tempore sentibus obsitus est ; deberentque sordibus a Neapolitanis purgari , ut tanti Patroni ,

ni, lateres, lapides, arena, porticus encoenia, & testimonium dicerent.

Ea de re hæc habentur in ejusdem Martyris Officio; JANUARIUS Beneventi Episcopus, Diocletiano, & Maximiano in Christianos savientibus, ad Timotheum Campaniæ Præsidem ob Christianæ Fidei professionem, Nolam perducitur. Ibi ejus constantia varie tentata, in ardentem fornacem coniectus, ita illæsus evasit, ut ne vestimentum, aut capillum quidem flamma violaverit. Hinc Præsæs accensus iracundia, Martyris corpus imperat usque eo distrahi, quoad nervorum compages, artuumque solvantur. Festus interea Diacanus, & Desiderius Lector, qui ad Episcopum suum visendum accesserant, comprehensi & ipsi, vinclicque una cum Episcopo ante rheadam Præsidis Puteolos pertrahuntur, & in eundem traduntur carcerem in quo Sofius Misenas, & Proculus Puteolanus Diaconi, Eutiches etiam, & Acuius laici ad bestias damnati detinebantur. Postero die omnes in Amphitheatro feris objecti; quæ naturalis oblitæ feritatis, ad B. Januarii pedes illico prostravere sese. Id Timotheus magicis captationibus tribuens, cum sententiam capuis in CHRISTI Martyres ferre non dubitasset, oculis repente captus, orante mox B. JANUARIO lumen recepit, quo sane miraculo hominum millia fere quinque CHRISTI Fidem susceperunt.

At vero quid de Puteolano Circo dubitamus? Habuere & Bajæ, quo Nero Agrippinam ad ludos evocavit. Nec degentes Puteolis Imperatores, Romanis caruissent voluptatibus. Et semper in Græcis Civitatibus Circi, & Stadia. Habuerunt quoque suas venationes Circi. Livius Censores carceres in Circo locale scribit, e quibus veluti e Cavea bestię emittebantur. Habuere & Gladiatores, ut Forum, & Septa.

Lib. 11.

Quæ Puteolis notatu digna.

In Romanos studiosi Puteolani.

Cum ægrotaret graviter Pompejus Neapoli, Neapolitani (inquit Cicero) coronati fuerunt, nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis publice gratulabantur. Ineptum sane negocium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Licet conicere, Puteolanorum nomine Bajanos, Misenates, ceterosque intelligere, cum ait eos ex oppidis vulgo gratulatos esse. Coronati vero cum tibiis, & cymbalis festum diem celebrabant, ut apud Athenæum. Et Cicero ad Atticum

Pompejus ægrotat Neapoli. Tuscul. quæst.

Lib. 8. ticum *lib. 14. epist. 14.* *Coronatus Quintus noster Parilibus.* Nisi ad sacrificia retulerimus, nam coronatos fuisse Sacerdotes dum facerent, docent Livius, & Plutarchus.

Annona.

Symmachus *lib. 1. epist. 39.* scribit, Puteolanis Municipibus D. Constantinum ctm. modiorum in alimoniam Civitatis indulgisse, quæ summa a D. Constante regente Remp. media parte mutilata est, postquam Constantius annonam Puteol. Populi xxv. m. modiorum adiectione cumulavit; atque ita factum esse ut c. m. modiorum ejusdem populi victus acciperet. Sed Juliano moderante Rempub. cum Lupus Consulari jure Campaniæ præsideret, Terracinenfium contemplatus angustias v.m., & dcc. modios Puteolanis derogans, Terracinenfium usui deputavit. Classem Alexandrinam fortasse Augustus instituit, quæ quotannis frumentum adveheret. Supra Senecæ verba retulimus, *Alexandriæ naves apparuerunt*, de quibus Statius in Propemptico Metii Celeris,

*Terracinen-
ses Puteola-
ni.*

. . . . modo nam trans æquora terris

Prima Dicarchæis Pharium gravis attulit annum.

Et cum Claudianus dixisset,

Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere.

Subdidit, geminoque vicissim

Litore diversi complerent horrea venti,

Colores.

Lib. 23. c. 13. Cum de Sile colore loquitur Plinius, quo pingebant Polygnotus, & M. Micon, cœruleum quoque commemorat, quæ arena est; cumque ejus tria genera faciat, duo scribit esse Ægyptium, & Scythicum, tertium Hispaniense & Puteolanum, arena ibi confici cœpta. Mox de ejus coloris usu; *Idem, & Puteolani usus, præterquam ad fenestras; vocant, Cælon.* Et *lib. 34. cap. 7.* Purpurissum colorem Puteolanum potius quam Tyrium, aut Getulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino maxime inficitur, rubiunque cogitur forbere.

*Purpurif-
sum.*

Prodigia.

Anno ab U.C. 577. C. Claudio Pulcro, & T. Sempronio
Grac.

Gracco Cofs. Puteolis duæ naves fulminis ictu concrematae . Ne-
fatium tunc Oppidum Julius , & Manlius oppugnarunt . Mutila ,
& Faveria vi captæ , Ilienses , & Ligures devicti . Anno 618.
in aquis calidis Puteolanis rivi manarunt sanguine . Ab Achæis
Exercitus Romanus cæsus .

Ossa Gigantum ,

Neapoli diximus ex Philostrato Gigantum ossa ostendi :
Puteolanam fortasse regionem cum Neapolitana conjunxit , quan-
do & Puteolis ea vere ostensa affirmant . Pomponius Lætus ,

Hic quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum ,

Disce cur Etrusco sint tumulata solo .

Tempore quo domitis jam victor agebat Iberis

Alcides , captum longa per arva pecus ,

Colle Dicarchæ clavaque arcuque Typhones

Expulit , & cessit noxia turba Deo .

Capreis ostensa scribit Svetonius prægrandia belluarum mem-
bra , quæ ossa Gigantum dicerentur . Nec sibi persuadeant ii ,
qui se Puteolos conferunt , ossa Gigantum esse , quæ nunc Coeti
in hortis Toletanis ostenduntur . Narrat tamen in Corinthiacis
Pausanias in Æsculapii ædis porticu Balenæ os ingenti magnitu-
dine fuisse locatum . Animalium terrestrium ossa , ne dum mari-
norum in terra generari Philosophi dicunt , atque modo quidem
ossa perdurare , modo vero fucci , locique natura in lapides tran-
sire . Georgius Agricola testis est in agro Luneburgensi ossa bel-
luarum marinarum orta esse , & in lapides conversa . Goropius
ossa faxea ingentia Balenarum ossibus maximis æqua se habere ,
dicit Plinius e Theophrasto ossa in terra nasci , & in lapides
transire auctor est . Huc referenda fortasse ossa enormia , quæ Gi-
gantium fuisse vana hominum ingenia crediderunt .

Asiaticus libertus .

Vitellius Imperator magnam Imperii partem Histronum
consilio administravit . Exprobat illi Svetonius Asiaticum liber-
tum , quem adolescentulum mutua libidine constupratum , mox
tædio profugum , Puteolis poscam vendentem cum deprehen-
disset , conjecit in compedes , & statim habuit in deliciis . Au-
reis præterea donavit annulis , ut Icelum suum Galba . Et quam-
vis a

Posca .

Lora.
Lib. 4. c. 11.
Oxycratum.
Zytum.

vis a Principe jus aureorum annatorum donari solum, non tamen factum absque Equestris Ordinis macula. Poscam, Loram multi suspicantur. Brodæus in Miscell. Oxycratum Plinianum existimat, non Zytum. Res longe aliena.

Alexandrini.

Nauta Alexandrini,
cum Augusto.

Augusto Puteolanum sinum prætervehenti, nautæ de navi Alexandrina, quæ tunc appulerat, candidati, coronatique thura libantes, fausta omnia, & eximias laudes congefserunt; per illum se vivere, per illum navigare, libertate, atque fortunis per illum frui. Qua re admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit, & jusjurandum, & cautionem exegit a singulis, non alio datam summam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium assumpturos. Distribuit togas, & pallia. Romanis Græco, Græcis Romano habitu, & sermone uti permisit. Nescio quid innuat Cicero Oratione pro Coelio causam a Marco Crasso peroratam de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana. Ejectos inde Alexandrinos coniecimus.

Judæi.

Judæos Puteolis habitasse innuit Josephus lib. 17., cum ait Alexandrum quemdam, qui Herodis filium se simulabat, cum Romam peteret, Dicæarchiam appulisse, & Judæos, qui ibidem habitabant, iisdem fallaciis decipere non destitisse, lege Fallucias pag. 418. & 431.

Pharus.

In portu Puteolano Pharum fuisse, Turrim, scilicet, ad præluendum noctu, notat Plinius, qui illud optime nosse poterit, quippe Romanæ Classis Præfectus fuit; *Usus Phari nocturno navium cursui ignes ostendere ad prænuncianda vada, portusve introitum; sicuti compluribus locis flagrant, ut Puteolis, & Ravenna.* Neque Miseno defuit.

Adde Smyrnæ Pharum celebrem. A Pharo aliqui, Menelai nauta nomen habuisse dicunt. Alexandrinam alii celebriorem duxere, quæ ceteris nomen indidit. Strabo Sostratum Gnidium architectum eam ædificasse scribit cum hac inscriptione, *Σωστράτου*

706

προς Κνίδιος Διεξιφάνες γιοῖς σωτήρην ὑπὲρ τῶν πλοῖζομένων ; *Sostratus Gnidius Dexiphanis Dīs Servatoribus , pro navigantibus* . Ammianus Marcellinus , a Cleopatra excogitatam scribit . A quo etiam dictum , *Et promontorium Cepas prælucentem navibus vehens constructam celsius turrim , quapropter Pharos appellatur* . Hegesippus ; Pharos quasi Phanos , ἀπὸ τῶν φαίνομας . Homeri Scholiastes , ἢ ἀντὶ τῶν ἡμέτερον , ἢ εἰς φῶς ἤνεργα . *Quod pro Sole apparet , vel ad lumen agit* . Herodianus in Antonino harum turrium ædificium comparat Moli lignorum , in qua fiebat Imperatorum consecratio , addiditque φάρος δ' αὐτὰ πολλοὶ καυῶσιν . Stadius antiquam Pharum Neapoli commemorat ,

Lumina noctivagis tollit Pharus æmula Lunæ .

Extat & nova . Lucas Biam annuente Federico I. *ædificata* *Pharus Neapolitana* . Deinde a Ludovico Rege Gallorum , qui sibi Regnum cum Hispano Rege diviserat anno 1301. tradita Joanni de Basso , Gallo viro . Cui paulo post , cum perduellis factus esset , ablata est . Anno tamen 1503. a Ferdinando Rege Catholico , data Benigno Egidio , ut eam ex Basso extorqueret , qui Gallorum partes sequutus , Neapoli profectus erat . In Joannis Vincentii , & Joannis Baptistæ fratrum ex Egidia nobili , & perantiqua Familia hoc tempore est potestate .

Maria Puteolana .

Franciscus . Ambrosius . Andronicus .

ET virorum , & mulierum splendoribus Puteoli varia temporum vicissitudine fuerunt illustrati . Unius tamen mulieris lumine inter Italas Urbes maxime enituerunt . Maria hæc illa est Francisco Petrarchæ cognita , alicui Amazonum , vel ex Bellatricibus Italis , duce Camilla , similis . Duo in ea non humili loco nata florere , robur , & castitas . Coortis inter cives dissidiis , & armorum flammis undique excitatis , virilem ipsa formam induit , & continenter armis tecta , nullam subire pugnam inter belatores recusavit , omnia adire pericula ausa est , adeoque se formidabilem pugnando reddidit , cum prima in aciem prodiret , prima hostem provocaret , prima telorum ingruentes ictus exciperet , ut nemo profecto cum ea congredi auderet . Cum finitimis bellum hæreditarium deinde gessit tanta & animi , & virium promptitudine , ut sæpe sola hostibus timorem incuteret . Frigoris ,

Epist. 4. lib. 5

ris, calor, famisque patiens sub dio pernox versabatur. Herbosum sibi cespitem, vel clypeum sternebat, atque humi jacens robora ossibus conabatur addere duriora. Pervicax inter armatos semper viros versata est; tantumque in ea virilitatis inerat, ut nemo unquam ejus attentare virginitatem ausus fuerit. Non telas (ut Petrarchæ verbis utar) sed tela; non acus, & specula, sed arcus, & spicula meditabatur; non illam oscula, aut protervi dentis vestigia, sed vulnera, & cicatrices nobilitabant. Dum pectebantur alia, & comebantur, dum cincinnorum fimbriae madebant, horrido ipsa, & inculto capillo confertam galeam exornabat. Dum muliebribus ceteræ adluetæ luxibus, perditæ libidinis ostentabant ardorem, ressecandæ & cohærendæ ipsa petulantia, variis laboribus, & exercitationibus edebat exempla, & flammam Cupidinis militari sudore restinguebat. Experimenta mulieris aliquando cupiditas aliquos incescit, Puteolosque profecti, ut aliquod suarum virium argumentum ederet, obsecrarunt. Grave saxum, & ferream trabem jussit afferri, quæ cum in medium projecisset, ut tollerent hortata est. Diutius inter competitores certatum. Ipsa facili jactu, cunctis facile antecessit. Quænam tamen in muliere excellior virtus, quam inter armatos viros perpetuam virginitatem tueri? Habent quid viraginis mulieres Puteolanæ, quæ cum excellant forma, sanctam tamen student servare castitatem. In hoc quidem plurimum laudandæ, quod ad Romanas, vini abstinentia, accedunt.

Lib. 5. ep. 14
Lib. 14. ep. 15

Franciscum Puteolanum Boroaldi præceptorem ipsemet maxime laudat, cum multa doctissime scripserit. Ambrosium vetustissimum Medicum celebrat Marcellus. Et Andronici meminit Cicero ad Atticum, quo Familiariter utebatur. Caji prænomen tribuit. Tum præterea Pherionum familiae, cujus consuetudinem, de qua scripserat Atticus, valde se risisse idem significat, *Itaque joca tua plena facetiarum de hæresi Vectoriana, & Pherionum more Puteolano risisse me satis, nihil est necesse rescribere.*

Raudusculi Puteolani meminit Cicero ad Atticum libro 6. *De Raudusculo Puteolano gratum.*

Nicolaus de Ariano Puteolanus, cum Capuæ habitaret primus in fluvio Castrimaris ad Vulturum intribus, & scaphis Capuam navigandi modum reperit, quamobrem a Ladislao Rege Consul donec viveret creatus est anno 1393.

Horti

Horti Cluviani, Piliiani, Lentulani, Ciceroniani, Toletani.

Hortos Cluvianos, Pilianosque memorat Cic. ad Att. lib. 14. *Quincto nonas conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum episcopium, has dedi literas cum Piliæ nostræ Villam ad Lucrinum, villicosque procuratores tradidisset. Et lib. 15. epist. 1. Lentuli hortos; Lentulus Puteolis inventus est vix in hortis suis se occultans. Quorum amœnitate ductum arbitror dixisse; In Puteolana, & Cumana Regna navigare. O loca ceteroqui expectanda, interpellantium autem multitudine pene fugienda.*

Hortos inter hos præclaros Ciceronianos Academia, & balneo nobilissimos adnumerato. Redolet locus adhuc Hermatenas, Minervas *γυμνασιῶν*, Signa Megarica, Pentelicianos Hermas cum capitibus æneis. Adhuc fere deambulantes in Xisto cernimus, tum de Philosophia disceptantes, tum victorem belli civilis Cæsarem, & Augustum Imperii propagatorem, præter ceteros, qui tanti viri desiderio tenebantur, ibique Romam esse censebant, ubi Cicero commorabatur Parens Romanæ Eloquentiæ. Hæc autem Plinius; *Digna memoria tu Villa es ab Averno lacu Puteolis tendentibus imposta littori, celebrata porticu, quam & vocabat M. Cicero Academiam ab exemplo Athenarum, ibi compositis voluminibus ejusdem nominis; in qua & monumentum sibi instauraverat; ceu vero non in toto Orbe terrarum fecisset. Hujus in parte prima exiguo post obitum ipsius, Anistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tulli, qui fuit e libertis ejus,*

Ciceronis Academia.

Lib. 31. c. 1.

*Quo tu Romanæ vindex clarissima lingua
Silva loco melius surgere jussa vires ..
Atque Academia celebratam nomine Villam
Nunc reparat cultu sub meliore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ, non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope;
Ut quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.*

C. Antistius Vetus, qui Cæsaris partes bello civili sequutus fuerat, post Ciceronis cædem, villam possedit. Ibique M. Tullium Tironem Ciceronis libertum usque ad c. annos consenuisse scribunt Eusebius, & Isidorus, ibique tribus libris Ciceronis vitam

Antistius vetus.

Tiro libertus Ciceronis.

Tom. II.

Xx

tam

tam fuisse complexum, scribit Asconius Pedianus. Hoc tribuant sibi Puteolani, Puteolanam Academiam nihil Atticæ celsisse, & Platonis æmulatorem Arpinatem Philosophiæ latices in eo gymnasio, in iis hortis aperuisse, & in eam Villam Musarum omnium domicilium esse tradudum. Non itaque Urbs foeliciora sua prospectavit rostra, quam Dicæarchia Porticus Ciceronianos. Nec foeliciorum Romam appello quoniam Patrem Patriæ coluerit, quam Puteolos, qui Academiæ cultorem fuerint venerati. Hoc tamen lugeant, quod eloquentiæ locus, ovium balatum, & pastorum jurgia resonat, & tanti viri voces inter vepres perierunt. Dum littori Villa imposita erat, ut ait Plinius, mare nunc recessisse cognoscimus, propterea quod Toletanus ager mari eo tempore erat perfusus. Edificii amplitudinem, id quod parietinarum reliqui est, patefacit. Hodie, Cicerones, vocant. Repetere haud piget, Adrianum Imperatorem, cum Baiis obiisset, in hac Villa fuisse sepultum; & Antoninum, sepulcri loco, Templum ibi ædificasse.

Horti Toletani.

Celebres adde his hortos, quos Petrus e Toletano exædificavit, quando revocatis Puteolanis, qui terræmotu perterriti, proprio cinereo monte, in alias sedes commigrarunt, Urbis frequentiam restituit. Aquam perennem perduxit, quæ & si calidam bibentibus se offert (calidiorem inter ignes existimarem) saluberrimam tamen degustandam obiciunt terræ venæ, per quas fluit. Sed optimus Princeps sitientes accolat publico fonte recreavit. Hortis hoc inscriptum Epigramma,

PETRVS. TOLETVS. MARCHIO. VILLÆ. FRANCHÆ. CAROLI. V. IMP. IN. REGNO. NEAP. VICARIVS. VT. PUTEOLANOS. OB. RECENTEM. AGRI. CONFLAGRATIONEM. PALANTEIS. AD. PRISTINAS. SEDES. REVOCARET. HORTOS. PORTVS. ET. FONTES. MARMOREOS EX. SPOLIIS. QVÆ. GARSIA. FILIVS. PARTA. VICTORIA. AFRICANA. REPORTAVERAT. OTIO. GENIOQ. DICAVIT. AC. ANTIQVORVM. RESTAVRATO. PVRGATOQ. DVCTV. AQVAS. SITIENTIBVS. CIVIBVS. SVA. IMPENSA. RESTITVIT. AN. A. PARTV. VIRG. M. D. XL.

Garsias Toletanus.

Ex iis spoliis, quæ Garsias ex Africa attulit, columella marmorea Puteolos allata, quæ Arabum more, undique eorum characteribus inscripta est. Addidit his hortis Petrus, Villam con-

complanatam , arboribus confitam , vitibusque refertam , longo muro perducto , quæ Ciceronis Villæ subiecta est .

Quis autem locus Puteolis est , qui amoenissimos hortos non referat ? Pomona cujusvis generis fructus Neapolitanis inde sup- peditat . Ficus Præcoces optatissimos , prima æstatis munera af- fert , Quid ficus ? fragras , pisa , fabas , quicquid intempestivum horti possunt asferre . Uvarum plurima genera , ex quibus vinum conficitur ad Falerni suavitatem accedens . Cimæ , Cumanis gloriam eripuerunt . Prunis , pyris , malis , ceterisque fructibus pumentas , cymbas onerant . Undique solam fructibus , oleribus- que redundat .

Vulcani Forum .

Strabo de Puteolis loquutus , mox subdidit , *ὡς ἴστανται ἐν τῆς πόλεως εὐθὺς ἢ τῆς Ἡφαίστου ἀγορᾶς , πεδῖον περικεκλισμένον δια- πύροις ἄφρουσι , καμινώδεις ἔχουσας ἀνάσπονας πολλαχῶς καὶ βορμώδεις ἰκανῶς , τὸ δὲ πεδῖον θείων ἀλῆρας ἐστὶ σφετέρῃ ;* Recta super hanc Urbem situm est Forum Vulcani , campus circumquaque inclusus superciliis igniis , quæ passim tanquam e caminis incendium magno cum fremi- tu expirant . Campus autem sulphure tractili est plenus . Ideo- *Vulcani an- trum Hieræ.*

... & Æoliis vicinum rupibus antrum

Xx 2

Vul-

Vulcani

Vulcania insula. Et Vulcanias insulas existimant per occulta commercia, aut mutuari Ætnæ incendia, aut subministrare. Et Solinus, Vulcano Ætnam sacram dicit.

Lib. 6. Leucogei montes. Phlægra. Leucogei montes ab albedine dicuntur. Et ultra Salentinos idem Strabo collocat Leucam Oppidum, ubi foetidæ aquæ fons, quod Gigantes, qui e Phlægra Campaniæ evaserant eo usque ab Hercule fuere exagitati, ibique terra obruti, & ex eorum sanie scaturigo enata; ideo Leuterinos eos esse dictos, & eam maris oram Leuterinam vocari. Campos tamen Phlægreos

Lib. 4. c. 2. Pallene. Diodorus Sículus in Vesuvio collocat. Theagenes, & Eudoxus, in Pallene Thraciæ Urbe. De qua sic Stephanus, Παλλῶν δ' ἐστὶ χερρόνησος τρίγωνος, τὴν βᾶσιν ἔχουσα πρὸς μεσομυρτίαν ἑσραμυρτίην, ἐκαλεῖτο κ' ἐφλέγρα τὸ παλαιόν, καὶ ὠκείτο ὑπὸ τῶν γιγάντων κ' ἰ τῶν θεῶν κ' τῶν γιγάντων μάχῃ ἐσταύθα μωβήνεται γενέσθαι. Veteri igitur nomine Phlægra Pallene vocabatur, eamque tenuerunt homines,

Gigantes. Hercules. quibus immanitas, & superbia morum, Gigantum cognomen peperit. In hos ineunte prælium Hercule, fulmina de cælo missa sunt, donec ii fugere coacti sunt, & ingenti victoria superati. Ex hac re rumor in vulgus ortus est, Gigantes Diis bellum movisse. Idque ii auctores fictum asserunt, ea regio plurimo sulphure scatet. Et quoniam φλέγειν exurere, & ardere significat, quicumque locus sulphur nutrit, φλέγρα dici potest. Eandem fabulam ob sulphureos ignes, Vesuvio, & Puteolis accommodarunt. De Vulcani foro sic cecinit Petronius Arbitrator.

*Est locus excisa penitus demersus hiatus
Parthenopem inter magnæque Dicharchidos arua
Cocyta perfusus aqua, nam spiritus extra
Qui ferit effusus, funesto spargitur æstu.
Non hæc autumnno tellus vires, aut alii herbas
Cespitate lætus ager; non verno persona cantu
Mollia discordi strepitu virgulta loquuntur;
Sed Chaos, & nigro squalentia pumice saxa
Gaudent ferali circumtumulata cupressu
Has inter sedes Ditis pater extulit ora
Bustorum flammis, & cana sparsa favilla*

Et Silius.

*Lib. 17. . . . illic quos sulphure pingues
Phlegræi legere sinus*

Et Cornelius Severus,

. . . . Nea-

. . . . Neapolim inter

*Et Cumas locus est, multis jam frigidus annis
Quamvis æternum pinguescat ab ubere sulphur.*

Et Claudianus,

*Omnia monstrifero complebat tartara cœtu
Invisum geniura nefas. Phlegramque retexit
Tanta prole tumens, & in æthera protulit hostes.*

Planus quidem locus est, ovali forma, theatrum ostentans, *Vulcani fori*
m. ccxvi. pedum longitudo; m. & eo amplius, latitudo meti- *descriptio,*
tur. Alti, candentesque eum colles ambiunt, ex quibus undi-
que atræ, fumidæque exhalationes erumpunt, quarum sulphureus
odor, ventorum impetu sæpe Neapolim usque defertur. Alu-
minis, & niri venis fœcundi. Fossam tamen ignibus depastam
in vallem subsedisse dicas. Crepitat sub pedibus solum, aquas-
que igne mixtas per tubos fluentes emittit. Idcirco ea re sæpe
commoveor, quod facillime ibi veluti in Xysto quamplurimi de-
ambulare gestiunt, quasi vero non illico possit ignis effervesce-
& hiatu in subterraneas scrobes terra deglutire. Ad duo millia
ignearum scrobium numerantur, ex quibus fumus sulphureus,
aluminosus, sali armonici, atque aliorum mineralium exhalat,
qui frigidis, atque humidis morbis salubrem solet afferre medi-
cinam. Quamobrem mensibus Majo, & Junio, superiori etiam
ætate Aprili nunc vero Julio; non modo ex Neapolitano Regno,
sed undique ex Europa morbo affecti accedunt. Atque dignum
illud visu esse solet, quo quisque modo affecti corporis parti-
bus fumum auribus, oculis, aliisque membris applicet, utque
calescat, & non urat; a quo tamen graciles arcentur, &
sicci, quibus non inest humor, quem sulphur elicit. Ceterum
nervos emollit, visum acuit, lacrimas, vomitumque, cohærcet, capitis,
& stomachi dolores aufert, steriles fœcundat, febres cum rigore
accedentes tollit, infectaque scabie membra purgat. Audiamus
vero Elisum; *In summitate montis, qui Civitati Puteolorum præ-*
minet, planities maxima adhuc quasi tota circumdata montibus, ex
quibus extrahitur innumerabilis thesaurus ex sulphuribus, & aluminibus,
& vitriolo, qui ex lapidibus ex terra ipsius montis fiunt. Et ibi
quædam aqua nascitur, quæ cum maximo impetu bulliens, in al-
tum sæpe ad duas, & aliquando tres cannas elevatur. Et in hac
planicie montis quamplurima fiunt naturaliter foramina, ex quibus
maximus, & impetuosus exhalat fumus, ut si in eadem foramina
lapis etiam magnus proiciatur, impetuositate, & potentia fumi reii-
ciatur,

Sulphuris citur, & quæ sequuntur. Notentque illud curiosi, cum fumus ex terræ visceribus exhalet, totusque sulphur dignoscatur, accolas diligenter terram undique ferro vertere, ut cum ea fumus ille miscetur, eamque ab Januario mense ad Octobrem huiusmodi colere, veluti hortos consueverunt.

Chimica.

Sulphur ad dentium dolorem, & candorem. Inde in vas sulphur excipiunt, quod fere aureum per Orbis Terrarum Regiones dividitur. Cumque eliciantur singulis annis triamillia pondo, decima pars ad Episcopum Puteolanum pertinet. Elicuit inde Leonardus Vairus cum vitreo vase aquam, ardenti similem, quæ ad dentium dolorem, atque candorem plurimum confert, si tamen illico dentes vino, vel naturali aqua laventur: sin secus, pallentes evadent. Oleum quoque sulphureum efficit, quod cicoræ aquæ infusum, febribus prodest.

Metalla a fumo sulphureo dissipantur. Metalla fumus ille xxiv. horarum spacio dissipat, atque in album cinerem convertit. In dissipando auro, diuturniori tempore opus est. In scrobibus, sal armoniacum album, aliquando solum est, quo utuntur ii, qui argentariam faciunt. Pertinet quoque ad Episcopum. Aquæ præterea conspiciantur albæ, nigræ, fuscæ, quæ tanta vi pollent, ut subito carnes exedant, quod paucos abhinc annos Germano cuidam accidisse scimus, qui temere in ea se loca equo iniecerat. Hæc quidem per terræ meatus ad litus Puteolanum scaturiunt, ibidemque prodesse volunt, quippe ægrorum multitudo arena obruta, ea potissimum, quæ articulorum doloribus laborat, paucorum dierum spacio sanitatem adipiscitur. Testem affert Episcopus Puteolanus Cardinalem Savellium (dum Nuntius Neapoli commorabatur) manibus, pedibus, capite affectum, a quo morbum ea arena longissime expulit.

Sulphur virgo. Nec prætermittendum sulphur illud, quod non igne excipitur, sed in terræ cavernis reperitur, quod virginem appellant, mulieribus ad flavos capillos comparandos esse familiare; quod ovo inmixtum si quis sorberit, splenis dolorem sanat, licet & cætra sulphuris genera id efficiant. Præterea, sulphureum oleum in vase vitreo sigillo Hermetis cooperto, igne adhibito, durum evadit. Fractio vase, & sulphure in humido loco posito, aqua efficitur. Idemque septies cum factum fuerit, tandem liquidum sulphur obdurari amplius nequit: Chimicis rebus utilis

Oleum sulphureum.

utilis medicina . Quod si lixivium paraveris cum calce virgine, & cinere, atque in eo ferbuerit sulphur, ut combustibili pinguedine exuatur, sulphur deinde siccum in vase vitreo cum aqua ardenti ex salnitro, vitriolo Romano, & alumine effecta posueris, quod cum suo recipiente constituatur, mox quatuor vicibus sulphur, ea aqua maduerit, in humido loco relictum, oleum evadet, & omnia, quæ cum eo in aqua involuta fuerint, a putredine erunt aliena.

Sulphur & lixivium.

Alumen .

Ad montis hujus radices, qua Orientem spectat, ex lapidibus alumen conficitur, quod optimum in toto Terrarum Orbe existimatur. Scissile reperies, & lapidosum. Xenodochio Reges derogarunt, in D. Martæ, & D. Annunciatæ postea erecto. Pars altera nescio quo pacto ad Joannem Mormilem devenerat; qui ea loca Petro Stephano xxx. m. aureorum vendidit. Ne vero aluminis redditus, qui a Romana Curia percipitur, diminutio fieret, Opificibus interdixit Pontifex, ne ad ea loca accederent. Deinde a Pio IV. m. cc. aurei Mormili, & Stephano singulis annis soluti sunt, ne ex iis locis alumen eliceretur. Mox Gregorius XIII. ut solutionem annuam abrogaret, iisdem xxv. milia aureorum soluit, cum interim Xenodochii æditui nunquam se eo opere detineri velle jurassent.

Joannes Camillus Mormilis. Petrus e Stephano.

Conficiendi aluminis rationem explicat Bellonius, cum de Cypsella antiquissimo Thraciæ Oppido loquitur, quod Chapfyllar dicitur a Græcorum, & Turcarum vulgo. Eruitur ad Serrii montis radices vena. Lapides ibi præduri malleo, & cuneis sunt perfringendi. Uruntur veluti gypsum, & calx. In tuguriolis postea alvei lignei defossi sunt, in quibus lixivium infusum relinquitur, donec alumen in glaciem coeat. Ex combustorum lapidum cineribus lixivium conflatur. Levi tamen flamma lapides ustulati, duri permanent, ac si nullam ignis sensissent injuriam. Aliquot dies sub dio permanentes, nocturno rore, & diurna pluvia hujusmodi tenerescunt, ut brevi in cineres resolvantur. In cineres tandem vel naturali, vel artificiali pluvia redacti, decoquantur in lixivium, quod in quadratos alveos ligneos, vel fictiles ollas effusum, decem, aut duodecim dierum spacio coit, & congelatur. Diciturque in Italiam advectum, alu-

Alumen quo pacto conficiatur.

Alumen Serrium.

Alumen Fisco debetur.

alumen Lesbium, sive Metelim. Reperitur album, & rubrum. Ex aluminis spuma, massa rubra fit, qua pictores utuntur. Cum eo quoque convenit id, quod ad Tolsam conficitur sub Pontificum potestate. Ad montis tergus in Joannis Vincentii de Ponte fundo, vena quoque reperta, in qua sunt lapides aluminosi; & cum decimam Ecclesiae Puteolanæ solvere recusaret, ad Regii Patrimonii Præsides confugit Episcopus. Ii vero, quod hujusmodi lapides ad Reges pertinent; quodque Joanni Vincentio ab Regibus mons non esset delatus, in patrimonium montem illum erogarunt.

Sal, Chalcantum, Nitrum, Chalcitis.

In montis culminibus albam quamdam reperies materiam; quæ salem maxime sapit. Hæc alibi pedem habet altitudinis, alibi vero duos, tresve digitos. Pellionibus usui esse solet. Salnitrum ille non est, nec alumen, nec sal armoniacus. Conficitur tamen ex eo aqua, quæ characteres ex pagina delet, quam penitus consumeret, nisi naturali aqua conspergeretur.

Chalcantum ubique in montis ambitu reperitur, Quod Romano melius esse arbitrantur. Pellucidum est, & sapphiro simile. Et ex Chalcanto percolat, aqua crurum ulceribus perutilis. Dentibus quoque prodest, æris venæ argumentum. Id enim vox apud Græcos sonat, χαλκας ἄθος, flos aris. In medio monte album, & rubrum nitrum habes, tum etiam Chalcitim, qui Chalcantum rubrum creditur.

Ignis, & aqua simul coeunt.

Dionis in vita Augusti verba libentissime adscribam, tum quod ea loca se vidisse testatur, tum quod neminem inter Scriptores ea de re nactus sum doctius differentem; τὰ δ' ὅρη ταῦτα πρὸς ταῖς ἐνδον θαλάσσης ὄντα, πηγαῖς πυρὸς τε αἶμα πολλῆ καὶ ὕδατος συμμηγῆς ἔχει, καὶ αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐκάτερον οὐδαμῶς εὐρίσκειται (ἕτε γὰρ πῦρ αὐτὸ, ἕθ' ὕδωρ ψυχρὸν αὐτὸ φαίνεται) ἐκ δὲ διττῆς ὀμιλίας σφῶν τότε ὕδωρ θερμίνεται, καὶ τὸ τῦρ ὑγρίνεται. Καὶ ἐκείνο μὲν πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν προπόδων εἰς τὰς δεξιὰς χωρὶς τῶν δ' ἀτμίδια αὐτῆ ἕτε οἰκῆματα μετέωρα διὰ σολῶων ἐνάγουσι καὶ ταῦτα ἀντὶ πυριώται, ὅσα γὰρ ἀν' ἐπὶ πλείον ἀπώτε τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τῆ ὕδατος ἀναδράμῃ, ξηρότερα γίνονται. Hoc est; Nam in his montibus

tibus , quos juxta sinus maris paulo ante dictum est , fontes sunt ignis , & aquæ plenissimi ; & qui constet ex altero separatim omnino nullus inveniri potest . Nec vero per se ignis , aut aqua frigida esse videtur , sed quia commiscetur aqua calida , & ignis quodammodo humidus est , atque cum aqua per canales in cisternas instuat , ejus vaporem ii , qui ea loca incolunt , inducunt per tubos in altissima domicilia , ac pestea calefiunt in illis . Nam is vapor , quanto longius a terra abfuerit , & ab aqua , tanto magis exiccatus , & aridus est . Physicam deinde rationem exprimit , & terræ natura effici scribit , ut mons igne exuri non possit , quippe vim ejus , & flammæ contraria vis aquæ , quæ cum eo commiscetur , restinguit ; Sed cum ignis ea , quæ proxima sunt dissipet , atque consumat , fieri , ut ea pars terræ , quæ mollis , & humida est , calore liquefacta , & dilapsa diffundatur ; quæ vero aspera est ; & dura , consistat . Ex quo necessarium esse in glebis ejus terræ cavernas existere , quasi in locis aridis collocatæ fuerint , in pulverem rediguntur ; conjectæ autem in aquam , & mixtæ pulvere consistunt , atque adeo , quamdiu in aqua sunt , concrefcunt , magisque obdurantur . Cujus rei causa afferri potest , quod ea pars , quæ arida est , igne augetur propter naturæ similitudinem , ab eoque frangitur ; sed admixta re humida , ita refrigeratur , ut propterea crescat , atque omnino consolidetur .

Relatio .

Quamvis physice loqui delectet , arbitror tamen ignes , calidas aquas , sulphur , & bitumen Puteolana , atque ea , quæ in aliis locis constituta narrantur , ad Christianorum Fidem confirmandam , ad nocentibus terrorem incutiendum , ad hæreticorum audaciam compescendam propagari . Discant stolidi , obusæ mentis homines , eruginem hoc igne tandem aliquando purgari . Discant , qui pravis opinionum erroribus detinentur , Inferni , & Purgatorii ignes confiteri , quos ubique Deus Maximus rerum Opifex hominibus objicit , ut a gehennæ angustiis , & laboribus longe studeant esse alienos . In Vulcani Foro Dæmonibus vexari sæpe testantur Sacerdotes Capuccini , qui ædem D. Januarii incolunt . Voces , atque ululatus , tum terrificos rerum motus exaudiri confitentur . Appulus quidam juvenis , qui studiis Neapoli operam dabat , xxiv. annum agens , quod fere de suis fortunis desperaverat , Diabolum nactus , ejus verbis audiens fuit ,

*Dæmones in
Vulcani foro.
Capuccini .
Ædes Divi
Januarii .
Juvenis a
Diabolo de-
ceptus .*

Tom. II.

Y y

qui

qui juveni persuaserat, ut chirographo sanguine suo scripto, se totum ejus potestati devoveret; effecturum se brevi, ut amissa bona recuperaret. Amentia ductus juvenis, fidem præstigiatori adhibens, chirographum scripsit in Vulcani Foro, quo noctu profectus fuerat. Ibi Dæmonum multitudine perterritus, Capucinos adiit, & cum Cœnobii Præfecto quæ fecerat, quæ acciderant, communicavit. Præfectus omnia ad Episcopum retulit. At Episcopus Religioni totus incumbens, Romanum Pontificem eam rem est monitus. A quo jussum, ut juvenem in carceres raperent, indeque treremium pœna damnavit. Idem Episcopus, qui hæc mihi retulit, in balneo Hortodonico, unde ad sulphureos ignes etiam descendunt, a plerisque cognovisse affirmavit, luctus ibi maximos, & gemitus sæpenumero exaudiri, & locum similem illi facit, in quo Gregorius Pontifex Pascasii animam a Germano Episcopo inventam tradit, ideoque Purgatorii locum nominat. Ejusmodi loca Purgatorii appellat Sigebertus in Chronicis, quæ Ollæ Vulcani ab accolis vocantur. Quod cum cuidam Religioso viro Hierosolymis in Siciliam profecto retulisset quidam civis, a quo fuerat hospicio acceptus (Ansfrido Monacho ab Eremita quodam relatum scribit Tritemius) animas defunctorum diversa ibi pro meritis supplicia luere, & Dæmonum voces audiri, & per elemosynas, & preces fidelium animas ab ignium flammis erui, idque a Peregrino Abbas Odillo Cluniacensis accepisset, veluti Cal. Novembris omnium Sanctorum Festum celebratur, ita & sequenti die omnium Defunctorum memoriam per sua Monasteria instituendam curavit, qui ritus ad Ecclesias transiens, solemniter factus est.

*Purgatorii
loca.
Ollæ Vulcani
anno 998.
Ansfridus
Monachus.*

Abbas Odillo.

*Petrus Damianus.
Umbertus
Archiepiscopus.
Sabatum.*

Petrus Damianus Episcopus Ostiensis, & Cardinalis, ab Umberto Archiepiscopo ex Apulia revertente audivisse refert, in regione Puteolis adjacente, inter aquas nigras, & foetidias promontorium eminere saxosum, ex quibus teterrimæ videbantur aviculæ repente consurgere, quæ a vespertina Sabbati hora usque ad ortum secundæ feriæ solitæ essent humanis aspectibus apparere, per montem spaciari, alas extendere, pennas rostro prosequente despectare, quæ nec unquam vesci viderentur, nec ullo aucupis ingenio posse capi. Advenientem deinde corvum post eas aviculas crocitare, quamobrem & illæ aquis sese immergerent. Perhibere (ait) nonnullos, eas hominum esse animas ultricibus gehennæ supplicii destinatas, quæ nimirum reliquo totius hebdomadæ tempore cruciantur, Dominico autem die, pro Dominicæ

nicæ Resurrectionis gloria , refrigerio fruuntur , quod Prudentius testatur in hymno v. ad Incensum Cerei Paschalis ,

*Sunt , & spiritibus sæpe nocentibus
Pænarum celebres sub Styge feriæ ,
Illa nocte , sacer , qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acheronticis .*

Afferit præterea idem Damianus , a Desiderio Abbate Casinensis Monasterii , hanc opinionem fuisse rejectam , cum ejus scripta legisset . Sed cum Umbertus dixisset , se id accolis relaturum , rem neque affirmare , neque negare eum voluisse .

*Desiderius
Abbas .*

Idem in Epistola ad Damianum Loricatum , ab eodem Desiderio , qui Romanus Pontifex Victor III. fuit , accepisse tradit , Servum Dei Neapolitanæ Regionis in prærupta rupe ad viam publicam habitasse solitariam vitam degentem , eumque nimirum , dum diuturno tempore psalleret , & fenestram cellulæ horarum explorator aperiret , vidisse multos nigros homines , veluti Æthiopes iter carpere , & longo tractu sarcinas ferentibus comminari . Et cum ab iis percunctatus esset , qui nam gentium essent , & qua de causa jumentorum pabula devectarent ? malignos respondisse spiritus esse , qui non pecoribus pabula , sed hominibus fomenta pararent ignibus comburendis . Citat Illustrissimus Cardinalis Baronius . Ad Principem Capuæ Pandolphum , & Joannem Ducem Neapolitanorum ea transferre videtur , ut Principes ad inferos condemnatos ostenderet . Quapropter Joanne mortuo Vesuvium in flammis erupisse narrat , unde videlicet gehenna frequenter eructat .

Visio quædam .

*Tom. 10.
Pandolphus
Capuæ Princeps, Joannes
Dux Neap.*

Divi Januarii Martyrium.

Quid vero Vulcani Forum tot rerum miraculis celebramus, quod Januarius, & Socii inter CHRISTI Heroes celeberrimi Martyrii lumine illustrarunt? Post tot amoris, & Fidei Christianæ argumenta, quæ præclara edidit Januarius, tandem a Timotheo anno salutis 305., vel ut aliis placet 299. xiii. Cal. Octob. ad eum locum ductus, capite mulctatus est. Atque tantum sæviit in Sanctum Martyrem Carnifex, ut cum capite supplicum manuum etiam digitum obruncaverit. Sanguinem nobilis quædam Mulier, quæ spectaculo interfuit (quam Neapolitanam fuisse docuit Gabriel Lotterius Theatinus Sacerdos doctrinarum omnium varietate ornatissimus) in duabus ampullis vitreis summa cum charitate servandum curavit, in altera puriorem, in altera sanguinem cum palea mixtum.

Christiani observant Martyres. Proxima nocte cum multi ex Christianis in vicina sese loca abdidissent, ut Sanctorum corpora tollerent, & sepelirent, & Misenates suum Sosium, Puteolani Proculum, Eutichetem, Acutum, Beneventani Festum, Desiderium, Neapolitani Januarium observarent, Neapolitano cuidam apparuit Januarius, dixitque; *Frater, cum corpus meum tuleritis, & digitum manus meæ illo in loco exiliisse cognoscite, requirite eum, & pariter cum corpore meo ponite, ut in ejus Actis, quæ in sacris Neapolis, & Campaniæ*

mo-

monumentis accuratissime refert Bartholomæus Chioccarellus . Quod summa charitate Neapolitani exequuti sunt, corpusque cum capite, & digito in loco, quem Marcianum dicunt, sepultura honestarunt .

De eo sic Beda xiii. Cal. Octob. Qui cum duceretur ad mortem, viderunt inter alios Proculum Puteolanæ Civitatis Diaconum, & duo laici Eutyches, & Acucius, interrogaverunt: Quare justè juberentur occidi? Quos judex ut vidit Christianos, justè decollari cum illis. Sic omnes septem pariter sunt decollati, & tulerunt noctu eorum corpora populi Christianorum . Neapolitani Januarii posuerunt juxta Civitatem in Basilica . Mefenates Sotium, æque in Basilica . Puteolani Proculum, Eutychetem, & Acutum juxta Basilicam Sancti Stephani . Festum, & Desiderium Beneventani collegere .

Aliquot post annos Christianorum persecutionibus restinctis, cum ejus rei fama jam inde precrebuisse, Severus Neapolitanus Antistes inde Neapolim corpus transferendum decrevit, & cum Clero, & Populo Hymnos concinente, eo profectus, sanctis reperiis Reliquiis, quanta omnium animi lætitia fuerint perfusi, quantum sibi gloriæ, & honoris comparasse prædicaverint, quis narrabit? Lætitia tamen, & gloriæ major accessio facta est, cum mulier, quæ sanguinem servaverat, Severo illum libentissime obtulit, qui cum ad capitis, corporisque prospectum positus esset, obduratus antea, subito mollitus est. O præclarum sanctarum Reliquiarum miraculum! Accedant hæretici, explorent, observent, stupeant, & Fidem Catholicam miseri amplectantur. Januarius ad probandam Fidem unus satis esset. In ejus sanguine, omnium Sanctorum Martyrum sanguis videtur esse concretus. Liquatur sanguis; corda liquentur necesse est. Motus in sanguine divinitus excitatur, quid tandem infidelium corda ad Romanæ Ecclesiæ veritatem, & pietatem non excitantur? Sertibus redimiti, floribusque ornati Neapolitani cum admirandis Reliquiis lætissimi ad Urbem rediere. Illustrior quam quoscumque vidit Capitolium, hic triumphus habitus est, & magis quam fasces Imperium, sanguis, & corpus Beati Martyris Romanam Ecclesiam exornavit, Neapolim locupletavit, Christiani Nominis Orbem amplificavit. Hinc factum est deinceps, ut mense Majo, primoque ejus mensis Sabbato, quando hoc Festum celebratur, Sacerdotes circumferentes per Civitatem Reliquias floribus redimiti incederent. Quem tamen morem sancta antiquavit Ecclesia.

Severus Antistes Neap.

Sanguis S. Januarii.

Translatio S. Januarii.

Se-

*Sepultura S.
Januarii.*

Severus in æde ab ipso condita, quæ ad mille passuum extra Civitatem aberat, Reliquias condidit sub Constantino. Licet Joannes Diaconus in Episcoporum Neapolitanorum Chronicis, tantæ sepulturæ Joannem Episcopum Neapolitanum interfuisse, & manibus suis in eadem æde condidisse dicat. Quod vero simile haud est, quando asserit eundem sub Damaso, & Siricio Pontificibus floruisse XIV. Neapolitanæ Ecclesiæ Antistitem, & tamen ejus Martyris Translatio Puteolis facta est, Diocletiani, & Maximiani persecutionibus restinctis, ut diximus, florentibus Silvestro Pontifice, & Constantino Imperatore, quorum viguit Severus ætate, veluti ex ejus, & Januarii constat Actis.

*Sico Dux
Beneventanorum abstulit D. Januarii corpus.
Lib. 1. c. 22.*

Neapoli a Sicone Beneventanorum Duce, qui eam Urbem maxima obsidione occupaverat, ejus Martyris corpus anno 818. ab ea, quam diximus, æde a Severo ædificata ereptum est, ductumque Beneventum, ubi in majori Ecclesia cum Sanctis Fello, & Desiderio conjunxit, ut Herempertus in Longobardorum historia, & Leo Ostiensis scribunt, quos tamen Beneventum translulerat Cyphius Senator,

*Ad Montem
Virginem
translatum.*

Annum circa 1154. cum Gulielmo I. Beneventum maximo cum exercitu recuperato S. Amatus Montis Virginis Monachus, & S. Gulielmi ejus Monasterii Fundatoris discipulus victoriam prædixisset, pollicitus est Rex victoriæ Montis Virginis Ecclesiam participem facturum. Qua consequuta, multa Sanctorum Corpora, & Reliquias, quæ Beneventi reperit, iis dono dedit. Et quamvis Sanctorum nomina in vita S. Amati, & in ejus loci Historia reticeantur, conjectura tamen prævidemus tunc Martyris Januarii corpus eo fuisse traductum,

*Ab Oliverio
Carrasa Neapolim ductum.*

Anno postea 1497. ab Oliverio Carrasa Cardinali, & olim Neapolitano Archiepiscopo impetratum ab Alexandro VI. Pontifice, ut in Basilicam Neapolitanam transferre liceret, quod Alexander Carrasa Oliverii Frater, Neapolitanus tunc Archiepiscopus, sollemni celebritate fecit, ubi tandem cum ingenti Neapolitanorum gloria Urbis defensor, Civium adjutor, & consolator requiescit,

Ædes D. Januarii a Neapolitanis Puteolis condita.

Ædes ibidem a Neapolitanis Puteolis est condita anno 1574. ubi ædicula prius erat, cum marmoreo Januarii capite, quod hoc tempore in nova æde cernitur, & ob antiquitatis religionem veram Martyris esse imaginem arbitrantur. In ea commorantur Sacerdotes Capuccini, qui tanto cultu locum auxere, ut aperte confiteantur Puteolani, terræmotus maximos, quibus vehementer affli-

afflictabantur, eorum adventu plane defuisse. Ipse illud videns animadverti, in eo horrido loco suavissimos fructus enasci, & inter ignes hortorum delicias multa commoda elargiri. Ut merito sanguis ille flammæ, quæ possent provolui, restinguat, & agri solum aridum ad fructus parturiendos cum maxima ubertate fecundet. Neapolitani, ut sui juris ædem esse significarent, hoc Epigramma adscripserunt,

DIVO JANVARIO
 DIOCLETIANI SCĒLERE OBTRUNCATO
 NE QVOD SACRI CORPORIS SANGVINE MA-
 DVERAT SOLVM SINE HONORE DIVTIVS
 REMANERET NEAPOLITANA CIVITAS P. F.
 ÆRE P. F. 1580.

In Altari hæc leguntur,

LOCVS DECOLLATIONIS S. JANVARIJ
 ET SOCIORVM EJVVS.

Canonicis Puteolanis soli causa pendet singulis annis Neapolitana Civitas xlii. ceræ pondo, aut pecuniam ceræ loco; quæ quod aliquando carius emitur, pecunia quoque aucta est. Præfecti ad eam rem ex nobilibus, & popularibus constituti, qui perpetuo illud curent.

Sulphur, ignes, terræmotus.

Erumpit in Vulcani Foro inter densos igneos vapores sulphuris congeries, qua undique locum igne concretum esse non dubitamus: & aquæ circum calidæ, & littora calore æstuant, & dum crebris terræmotibus quatitur solum, aut flammæ illico erupturas, aut saxa, agrosque, atque mare ipsum conflagraturum tibi facile persuaseris. Admiratur ea loca Statius,

. . . . *medii alte permissus anhelat*

Ignis aquis, & operata domos incendia servant.

Quod si Philosophorum placitis ad ea probanda uti velimus, non placet eorum sententia, qui accendi ajunt subterraneos ignes calore, quem Sol, aliaque sidera lucis interventu emittunt. Qui enim fieri posset, ut in abditissimos terræ meatus, & specus, solares radii penetrarent, quos terræ tantum superficiem pervadere

Sol non accendit calore ignes subterraneos.

*Collegium
Conimbricen-
se.*

*Georgius A-
gricola.*

*Bituminis
plura genera.*

*Terræmotus
Puteolani.*

dere nos docet experientia? Neque illud fieri posse dicemus, ut calor a sideribus emanans tanta vi ad loca sulphure, & bitumine plena perveniat, ut ignem valeat excitare. Quamobrem, quæ cum optimis Philosophis Collegium Conimbricense decrevit sequutus, dicam, subterraneum ignem inflammari ab exhalatione, spirituve cavernis incluso, qui spiritus dum in locorum angustias per *αντιπαρισσιν* frigoris cogitur, vel dum hac illac exitum quærit, ipso attritu, & confictatione accenditur. Quandoquidem motus non caloris tantum causa est, sed etiam flammæ, cum idoneam materiam nactus fuerit. Fomittem vero ignis subterranei, Georgius Agricola statuit esse sulphur, & bitumen. Et quamvis sulphur factitium quoque reperiat, fossile tamen, & sponte nascens hisce in locis cernitur, vivumque appellant. Bituminis plura genera enumerat Plinius. Is vero, de quo agimus, admodum pinguis succus est, & calidus oleacei liquoris. Interdum aquis innatat, ignium naturæ cognatus. Hinc terræmotus. Non tantum enim vi frigoris cum terra constipatur, & hinc inde exprimit exhalationem, terram identidem ferit; sed etiam cum exhalatio, obsistente frigore, per *αντιπαρισσιν* (ut diximus) calorem introrsum colligit, deinde rarefcit. Et veluti pulvis tormentarius igne correptus impolitam turrim commovet, & disturbat; sic intensa exhalatione terra quatitur, & labefactatur. Anno 1198. sub Federico II. Vulcani Forum maxime exarsit, & terræmotu tota Regio concussa est, Sub Alphonso Aragoneo pridie Cal. Aug. anno 1488. domorum, & hominum internecio facta est. Anno 1538. memorabilis ille terræmotus, ex quo mons cinereus excitatus est. Hoc debuerat Munsterus dicere, non ad Vesuvium eam conflagrationem transferre.

Ignis materia :

*Marga.
Sulphur.
Bitumen.*

*Ignis subter-
raneus bitu-
mine nutri-
tur.*

Quoniam vero pingua, quæ intra terram gignuntur sunt diversa, marga, sulphur, bitumen, quod nam ex iis materia illius ignis esse censetur? Margam sane reicimus, cum non ardeat, neque ulla terra pinguis, nisi sulphurata fuerit, aut bituminosa. Sulphur ardet quidem, sed veluti hæc cito aqua extinguitur. Non igitur occulti ignis sunt materia. Quocirca bitumine nutritur, licet sulphur ignis pabulum aliquos scripsisse, in aquis explicabimus. Fomes ignis illud est, ardet enim in aquis, earumque humore pascitur; & Tacitus sub Nerone scribit in agro oppi-

oppidi Ubiorum ignem arua , & villas combussisse , qui , quoniam materia erat bituminosa , neque fluviis , nec alio quovis humore poterat restingui . Quocirca qui ignes apparant admirabiles , quos in aquam coniectos extingui non videmus , semper aliquid bituminis , aut pissasphalti admiscent , aut eorum , quæ ex bitumine constant ; & lapides ad Ephestos Lyciæ montes , in ipsis aquis *Lapides in aquis arden- tes .* ardentes , ut ait Plinius , bituminosos esse intelligimus . Negat tamen id Baccius , qui scribit , novam hanc esse Germanorum opinionem , nam si ita esset , omnes essent calidi fontes bituminosi , & affectas egerent flammæ . Et sulphuri calorem materiam tribuit . Quæ tamen in hoc loco nostra non est disputatio .

Sulphur .

In ardentibus semper locis sulphur reperies , quod pinguitudo terræ est , quam & ipsa viis caloris expressit , quæ in monte Puteolano maxima cernitur . Ad Hasdam quoque pagum fons erupit , qui viciniam sulphuris foetore implevit . In Islandia tres montes Heda , Crucis , Hegla ad cælum elati , fodinas sulphuris narrant , vicinum incolarum mercimonium , & vestigal insulæ , ex qua mercatores onustas naves evehant . Mons ipse cum turrit , sulphur evomit , & ingentia saxa emittit . Tam autem in bituminis tota temperatione , quam sulphuris , inest aer , & ignis , ideoque facile concipiunt ignem . Poetice philosophatus est Silius *Sulphur variis in locis .*
Aquæ sulphureæ , Purgatorium dicta in Pannonia .
Ferventes lacus in Gothia in Islandia .
Campi ardentis in Caria , & Phrygia .
Italicus lib. 12.

*Ac juxta caligante sita longumque per ævum
Infernis pressas nebulis , pallente sub umbra
Cymmerias jacuisse domos , noctemque profundam
Tartareæ narrant Urbis ; tum sulphure , & igni
Semper anhelantes , coctoque bitumine campos
Ostentant , tellus atro exundante vapore
Suspirans , ustisque diu calefacta medullis
Æstuat , & stygios exhalat in aere flatus .
Parurit , & tremulis metuendum exhibilat antru
Interdumque cavas luctatus rumpere sedes
Antexire foras , sonitu lugubre minaci
Malciber immugit , lacerataque viscera terræ
Mandit , & exesos labefactat murmure montes .*

Theſauri Puteolani.

Mirum quam hominum opinionem ad ſulphuris cavernas, ad ignium, & ſcrobium diverticula, theſaurorum excogitatio decipiat. Animam profecto habere divitem non cogitant. Quid vero ad animam pecunia? Nunquam legerunt Alexidem,

Ψυχὴν ἔχειν δὲ πλουσίαν. τὰ δὲ χρήματα
ταῦτ' ἐστὶν ὅλης παραπίτασμα τῆ βίης.

Animam habere divitem oportet. Pecuniam autem

Hæ nihil quam ostentatio sunt, & velamentum vite.

*Theſaurorum
inventores
deluſi.*

Conveniunt ex tota Europa mendici. Magorum libros se habere jactant, semper tamen oleum, & operam perdunt. Vulgi ignari fabulis allecti in cryptis, & specubus auri dolia occlusa esse sibi persuadent. Argent, sudant investigando collium juga, anfractibusque petrarum latitant, signa in littorum scopulis, agrorumque furculis, & arborum radicibus quaerunt. In Vulcani Foro aurum nasci credunt. In Gauro monte, quem Barbarum dicunt, Reges esse ex auro dicitant carbunculis splendidissimos, custodiri tamen larvis, spiritibusque; ideoque aditum non patere. Seipſos spectra videre asserunt, sed somniasse videntur, cum renunciant. Decepit multos Collenucii historia, qui Robertum Normannum captivi Sarraceni opera multos Puteolis thesauros everuisse scribit. Fabulosam eam narrationem ostendit statua e marmore, redimito capite, aenea vitta, in quam rem totam incisum carmen significaret. His similia carmina, & nugæ ceteros alliciunt ignaros, Pſello fidem adhibentes, qui hujusmodi multa de dæmonibus fabulatur. Illud majori admiratione dignum, viros ceteroqui doctos, religiosos, prudentes, (si tamen unquam in hujusmodi hominibus prudentia possit inesse) ad eundem scopulum allidere solitos.

Collenucius.

*Auri sacra fumes quid non mortalia cogis
Pectora.*

*Petrus Sa-
lius.*

Periere sæpissime theſaurorum cupidi, aut aquis submersi, aut corrupti æris foetore exanimati, atque insanæ avaritiæ sic dederunt pœnas. Petrus Salius urbanus homo, ridiculo spectaculi genere Germanos aliquot, Gallosque in Puteolanis cryptis irrifit. In ea loca eos comitabatur; præmittebat tamen socios ad eas artes instructos. Dum ipse characteribus signandis studebat (has technas moliebatur) prodibant personati clientes, ignibusque arte excogitatis, & tumultu nimio metum afferentes, paratis frue-

fruebantur mensis , cum thesaurorum inventores fugientes , ne vultum quidem vertere auderent . Theaurum tunc hospes invenies , cum fors ipsa obtulerit . Qui caracteribus pecuniam invenire conatus est , semper se carbones invenisse affirmavit . Hæc etiam infantæ species . Nec tamen negaverim aliqua sæpe in agro Puteolano reperiri , quæ magnarum rerum monumenta præferunt , Nuper colonus dum foderet , ad xl. nummos argenteos , æreosque invenit Antonini , & Trajani , quos apud me servo . Ad Cumas altus , anteriorem leonis pedem reperit ex Agatide lapide , quam ad mille aureos æstimarunt , opere perpolitato , quem Catherina Zunica , & Sandoval Ferdinandi e Castro in hoc Regno Vicarii Uxor coemit , atque in Hispaniam detulit , dignum Rege munus . Theaurorum tamen opinio interim neminem , rogo , fallat . Legito Francisci Petrarchæ de invento thesauro somnium in Epistolis .

Puteols multa reperiuntur .

Lib. 7. ep. 7.

Tumulus Puteolani , & Comitiva .

Oppidum felicissima cœli regione collocatum , placidissimi maris undis perfusum , fructuum ubertate inter Tyrreni maris Civitates notissimum , splendidissimis Villis ornatum , ut loquitur Philo Judæus , quo Calignam ex Urbe sequutus fuerat , ab omnibus fuit maxime desideratum , quamobrem & cum Dictatura L. Cornelius Sylla se abdicasset , eo ad bene , & foeliciter vivendum divertit . Bellicis propterea motibus turbatum aliquando .

De legatione ad Cujum .

Annibal .

Annibal in Avernum lacum descendit per speciem sacrificandi (inquit Livius) reipsa , ut tentaret Puteolos , quique ibi præsidio erant . Et paulo post ; Sacro inde perpetrato , ad quod venerat , & dum ibi moratur , pervastato agro Cumano usque ad Miseni promontorium , Puteolos repente agmen convertit , ad opprimendum Præsidium Romanum . Triduum ibi moratus Pænus , ab omni parte tentato præsidio . Deinde ut nihil procedebat , ad populandum agrum Neapolitanum , &c.

Lib. 4. dec. 3.

Gotthi . Vandali .

Anno 406. cum Imperii Majestas paulatim esset declinata ;

- Alaricus.*
Stilico. hostium quoque temeritatem in se concitavit. Cum præcipue Gothi Alarico Duce, & late vagarentur, & Gallis bellum inferrent, maximis copiis Italiam adorti. Tunc a Stilicone Arcadii, & Honorii Præfecto rejeçti, Romam contendentes, Honorio tantum imperante, & Pontifice Innocentio I. Urbem vi receperunt, & diripuerunt. Mox triduo ibi commorati, Neapolim se recepere, maxima clade Campaniam afficientes, quam Puteoli haud evasere, publicis, privatisque ædificiis incensis.
- Genfericus.* Quam nec evadere potuerunt, cum Italiæ fines Genfericus Rex Vandalorum ingressus, Campania vexata, Puteolanos concidit, & perdidit anno 456.; cum tamem antea Totilas per Galliam Cisalpinam, Etruriam, Umbriam, Marsosque Campania penetrata, Beneventi mœnia disiecit, Neapolim obsedit, & in suam potestatem redegit Cumas. Puteolanis vim facere conantibus, Gothi Civitatem populati sunt, vastarunt agros, & mœnia funditus everterunt, nihilque fuit reliqui, quod vastitatem, squaloremque non ostenderet. Decedente ex Italia Totila, Urbs Puteolana habitatores desideravit. Quodque prius Oppidum Imperatorum fuerat domicilium, & Romanorum deliciæ, armentorum, & reliqui pecoris sordes ex parietinis eluere nequivit. Lucrini lacus commodo piscatores adductos Urbem instaurasse scribunt, iisque adjumento fuisse Græcos, qui ex Calabria solventes, in hanc oram adveçti, Regionis sclicitate irretiti, cum piscatoribus inita societate, ædificia restituenda curarunt, & multis ex finitimis in cives adscitis, frequentem Urbem reddiderunt. Novæ in- nituntur opinioni.

Longobardi, Sarraceni, Massamuti, Nortmanni :

- Longobardi*
Sarraceni. Longobardos maximas injurias Puteolanis intulisse, iisdem de causis credendum est, cum præcipue Cumis potiti fuerint. Sarracenos omnia vastasse crediderim, & de Puteolanis locis affirmat Eugippius, tum anno 568. a Barbaris foedissima in Neapolim facta irruptione. Tunc Longobardi fracti viribus Ludovicum Imperatorem accersiverunt, tertio in Italiam adventu, qui Puteolanis balneis usus est, ut scribit Leo Ostiensis. Nortmannos item, conciliata sibi voluntate Puteolanorum a Rainulpho, qui cum Sergio Neapolitanorum Duce conjunctus erat. Quamobrem Pandolphus Capuæ Princeps, quocum Rainulphus bellum gerebat, hostilia iisdem arma intulit. Atqui anno 1038. quod cum Archiepiscopo Mediolanensi Conradus Im-
- Ludovicus*
Imperator
in balneis
Puteol.
Lib. 1. c. 38.

Imperator inimicitias exerceret, in Italiam se contulit. Allatoque nuncio a Casinensium Monachorum injuria Capuæ Principem Rainericum non abstinuisse, auditis eorundem querimoniis, Principatum eum privavit, suffectusque in ejus locum Guaimarus Salerni Princeps, ad quem liberam detulit Puteolanorum ditionem, & Adenolphum Capuanum Archiepiscopum a Principe in carceres detrusum liberavit. Anno 1136. cum Lotarius Campania esset egressus, quod Rinaldus Abbas Casinas Sanctum Germanum Oppidum recepit, & ad Abbatiam occupandam accessit, Guibaldus ad Lotarium ad petendum auxilium misit, atque hæc scripsit; *Post profectioem a nobis vestram, Sarraceni, Nortmanni, & Longobardi in Campaniam irrupere, & direptione, incendio, ac cæde omnia miscuere &c. Nostrorum vero ditionum sunt Civitates Puteolana, Allifana, & Telefina, quæ nihil aliud, nisi olim se fuisse demonstrant, & si quæ supersunt, solo æquantur, ut Capua, nam postquam fortunas, & homines exhausserunt, incendium subjecerunt.* Apud Sigebertum, Massamuti (quos, & Moabitas dicunt) post usurpatum Mauritanie Regnum, Regemque patibulo affixum, etiam Regem Bulgie occidentes, Regnum ejus invasere, ipsam Siciliam, Romam quoque se invasuros minitantes anno 1151. Et anno 1154. cum Gulielmus Sicilie Regno potiretur, iidem Puteolis in Italiam castrum spoliant, sed Siculis persequentibus profligati sunt. In vita S. Severi legitur, Joannem Neapolitanorum Magistrum militum, & Campanie Ducem annum circa 1014. eo tempore, quo Henricus Conradi filius Romani Imperii Coronam ab Apostolica Sede suscepit, cum exercitu Puteolos invasisse, castrisque positus Oppidum expugnare conatum. Atque tunc miraculo claruit Severus, nam Capuanus quidam ab Oppidanis confossus oculum sagitta, Severi auxilio sagittam extrusit, quod nulla medicamentorum genera efficere potuissent.

*Lotarius.**Chron. Caf. lib. 4. c. 127.**Moabita.**Joannes Neapol. Dux.**S. Severus.*

Renatus. Alphonfus:

Maximum in re bellica hoc Oppidum Alphonso cum Renato contendenti, negotium faceffivit, magisque Puteolos, quam Neapolim post multos labores desideravit; neque aliud hostile Oppidum in Campania relictum fuerat. Cum igitur recepta Averfana Arce, Cajetam profectus esset, inde Capuam reversus, in Puteolos impetum faciens, Oppidanos, terrore illato, in ditionem compellere sperabat. At quoniam oppugnationem irritam loci natura

Arx Averfana.

tura

*Antonius
Caudola.*

tura faciebat, quod, scilicet, & præcipiti rupe, & maris altitudine, & muro circumducto, & ponte, per quem perangustus datur aditus Oppidum munitur, quamobrem nunquam se dedituros animæ vertebat, hominum obsidionem, in vitium, æborumque concisionem transtulit. Quare ad oppugnandam Osavii Turrim, ad Vesevum castra movit. Multisque cum Antonio Caudola peractis, Puteolos iterum tentare decrevit, quod nunquam Renati fidem violare voluerant. Rostratis navibus accersis, iussit, ut maritimos comneas impedirent. Ipse tormentis in vestis Oppidanos perterrebat. Cum diu restitissent, atque omnium sermone spes eos defecisset, re potissimum frumentaria interclusa, missis, qui cum Rege de ditione agerent, acceptisque utrinque conditionibus, tandem portas Alphonso aperuere.

Turcæ.

Anno 1554. plurimum Puteolanis detrimenti imminerebat cum *Ænobarbus* Solimanicæ classis Duxor, vastata Inarime, & *Saleccus* Prochyta, iussit, ut Salecco Duce Turcarum cohortes e navibus descenderent, & tormentis Urbem expugnarent. *Petri* tamen e Toletto prudentia, eorum furori celeriter occurrit. Qui mille Equitibus nobilibus, Proceribusque Neapolitanis confestim convocatis, multis præterea cum peditum cohortibus Puteolos advocans, Saleccum, Prefectumque terga vertere coegit, *Jannettino* Auria novissimum classis agmen insequente, ut cum sese occasio obtulisset, aliquid damni barbaris inferret. Obiit tunc Puteolis bombardæ ictu strenuus Dux *Sajavedra* Hispanus, qui maximos Puteolanis vivens faciebat animos, dum summa vigilantia moenia perlustraret. Hanc Petri victoriam diligentissime in sepulchro marmoreo sculpsit Joannes Nolanus, quod in D. Jacobi Hispanorum æde integerrime est positum.

Comitiva.

Plura Comitum genera habes in Notitia, & apud Jurisconsultos. Qui tamen ab Augustorum comitatu nomen traxerunt, in quorum Aula primi ordinis viri erant, iique fortasse Augustales. Hinc Comitiva domesticorum, sacrarum largitionum, rei private, sacri patrimonii, sollempniorum, thesaurorum, horreorum, scholarum, & hujusmodi. Ad aulicum quoque iudicium redacti,
Co-

Comites varii.

Comites Confistoriani, de quibus Spartianus in Herodiano, *Cum Comites Aulici* *judicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut Comites solum, sed Jurisconsultos, &c.* Maxime vero ad Provinciarum judicium. *Comites Provinciarum.* Habes etiam apud Græcos *τοπαρχοι*, & apud Francos, Landgravios. Capitolinus scribit eos Comites, confecto bello. Verum *In vita Vari.* Imp. distribuisse Provinciis regendis; & Orientis Comites a Marcellino commemorantur. Hi profecto cum Præsidibus sub Præfecto Prætorio erant. Ideoque Svetonius de Tiberio, *Cajum* (inquit) *Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Savum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii Comitis, & rectoris ejus.* Sic etiam cum in Præfecti Prætorio Illyricano, Thracias, Pontum, Dacias, Mæstias, totamque Græciam legamus, legimus etiam apud Marcellinum, Comitem Thraciæ Julium, qui scilicet illius Provinciæ Præfectus erat, quam alius Prætoriani regebat potestate Præfecti. Hujusmodi Comitivam Neapolitanam facio apud Cassiodorum, *qua civilia negotia æqui trutinatores examinarent, & gemmatum tribunal considerent.* Transiit nomen ad Normannos, honorisque fuit insigne, ut ait Gulielmus Apulienis, legimusque, vel Provinciæ, ut Apuliæ Comites: vel Civitatum, ut Aquini, Fundorum, Averlæ. Ad eum honoris gradum accesserunt Puteoli, jam tum fortasse cum Guaimaro Oppidum delatum est, quod supra retulimus. Anno igitur 1144. Salerni diploma Rogerius Rex subsignat, in quo hæc leguntur; *Confirmamus jam dicto Monasterio* (de S. Maria de Cappellis loquitur) *horum, qui vocatur de Jubenullo juxta continensiam oblationis, quam per cartam Adenulphus quondam Comes Puteoli ei fecit.* Et Landulfus Comes Castri Puteolani Adenulfi Comitis filius, & Gaytra-gunæ Comitissæ quædam restituit Nicodemo Ignmeno Monacho sub Porphyrogenito, & Alexio. Subscribunt etiam Comes Cuperfani, & Comes Tricarici.

Littus, Aer, Cives, Nobilitas, Lapidus.

Propter mare, Avernum lacum, & aquam passim scatentem, Puteolanum aerem humidum esse quidam senserunt. Alii ob sulphureas mineras siccum prædicant. Ea tamen, quæ a Misenno monte ad oppidum ora protenditur, collibus, & montibus ad Orientem, Septentriones, & Occidentem circumvallata, ad Meridiem est pervia, ubi calidæ aquæ benigne, passimq. manant, aut sulphuræ, aut aluminosæ, aut salæ, aut bituminosæ, quarum

Aer Puteolanus temperatus.

*Morbi.**Color.**Consuetudo.**Clima.*

rum plurimæ partim conflagrationibus, partim terræmotu latent, cuius terra lutosa, pinguis, fertilis, arboribus refertissima, temperata dicenda est, atque idcirco præcociores fructus, quam aliæ proximæ regiones producant. Morbi tamen incolis biliosi, breves, salubresque, quæ optimam cœli temperiem patefaciunt. Viri colorem subflavum habent; ad contentiones præclives, quibus Romani remedium afferre coacti sunt; a societate, & cultu abhorrentes, agriculturæ addidit. In Climate Dia Romæ collocati, quod temperatius Averroes, & Galenus esse defendunt. Atque ita (addo enim terræ viscera igne repleta) Puteolanus aer calido citra primum gradum exuberat, & in humido, & sicco est temperatus. Meridionalibus ventis perflatus, gelidorum ventorum injurias propellit.

*Corneola, & lapides Puteolani.**Mercurius.**Formica.**Gallus.**Gallina.**Aquila.**Mustella.**Ciconia.**Cancer.**Noctua.**Rana.**Lepus.**Serpens.*

Littus, præter æquoris thesauros, olera in arena producit, quæ hortensia alibi desiderantur. Ad Dominicanorum ædem, furente maris æstu, varia lapillorum genera fluctus proiciunt, Corneolas præsertim, in quibus variæ incisæ imagines, antiquorum superstitionem referentes. Et quamvis Albertus scribat eas non ita facile intelligi, nisi ab iis, qui Astrologiam, & Magiam callent, & Thebitus adiiciat imagines in lapidibus sculptas, nunquam ornatus causa fuisse positas, sed ut ab iis gemmæ virtutes aliquot sortiantur; ea tamen Christianam pietatem minime decent, quæ isthæc ludicra, & puerilia contemnit. In Puteolanis lapillis, Mercurius, sæpissime incisus cernitur, quo cum crumenam, & gallum adpingunt, ut fortasse homines ad mercaturas exercendas, vigilantes impellerent. Quapropter, & Formicam in iis depictam arbitror, ut ostenderent rerum providentiam omnibus convenire. Gallum quoque in Agatide inveni, quem si quis in annulo gestaret, contra aereos spiritus valere existimabant. Hæc etiam vulgo reperiuntur; Gallina, ad rerum copiam, & prolis numerum. Aquila in christallo, qua homines efficerent victores, & eloquentes. Mustella, ut febrim depelleret. Ciconia, & Cancer, ad hostes propellendos. Noctua, ut doctos redderet viros. Rana, ut piscatores. Lepus in Diaspro, qui timorem depellit, Serpens in Onice, qui ventos reprimit. Vitis, aut spicæ, Principibus homines benevolos reddunt. Hominis imago in Chalcedonio, viæ securitatem. In lapillo hæc leguntur, CUVUS, quæ ad cohærendum sanguinis fluxum valere ajebant. In alio; ΕΥΔΗΜΙΑ; *Bona popularitas*, ad popularium animos sibi alliciendo. Et si *ωθρημια*, scriptum quoque arbitraret, quæ animi hilaritatem

laritatem, & securitatem significat. In Sardonio, qui in eodem littore repertus est, imago virilis quædam, ad cujus dexteram legitur, ΔΙΑΚΥΠΛ. ad sinistram, ΑΡΤΑΤΕΙC. sub pedibus, ΑΑΤ. in altera facie, bovis caput sculptum, supra quod Jovis fulmen cernitur, ad renum dolores conferre dicebantur. In quodam Diapro, imago Terminali fere similis, quæ tamen ad femora alas habet cum his notis, ΒΥΔΑΙΒΩΘ. In alio, ex una facie quoddam trophæum in Jovis fulmine collocatum; ex altera hi characteres, ΑΒΡΑΚΑΖ. Multa item similia, quæ longum esset recensere. Polylubra argentea quoque inventa scimus præter auri scobes. Ejus artis officinas ibi fuisse constitutas nemo est quin judicet, ut potissimam Emporii partem.

Nobilitas.

Nobilitatem Puteolis profitentur Constantii, Boffi, Ruffi, Aquileii, Capomatii, Frangipanes, Damiani, Pisces, Cioffi, Arcani, Berrilli, Compollæ, Bonhomi. Anno 1255. Augusto mense, die Bartholomæo Apostolo dicato, navalem pugnam describit Matthæus e Juvenatio, quatuor navium, quarum una Simonis Vintimilii Siculi erat, alia Paulonis Donurfi, tertia Henrici Spatinfacciæ Constantii, quæ in navim Anconitanam impetum fecerant, cum ad rem frumentariam comparandam Barolum appulisset. Proculi etiam Venati mentio fit, qui cum Josepho Dominomarino, & Sergio Mastrojudice Surrentinis, captivus in ea navi ductus est.

*Puteolane
familie nobi-
les.*

Venati.

CONSTANTIOS ex Germania cum Federico I. anno 1154. Puteolos advenisse quis dubitat? Neapolim deinde sedes transulere, in qua ea familia omnibus nobilitatis splendoribus, Regum familiaritate, Magistratum decore, titulorum amplitudine emicuit. Cui tamen maxime addidit lumina Fulvius Constantius, in quo Neapolitana Civitas omnia gloriæ ornamenta collocavit, & qui præclaro virtutis, & comitatus encomio omnium in se ora convertit, Philippis II. & III. charus, supremo Neapoli Magistratu, & Marchionatus titulo insignitus.

*Constantii ex
Germania.*

*Fulvius Con-
stantius.*

De BONOMO, pluribus nobilitatis insignibus florere. Sub Federico anno 1429. Caracciolo Bonomo scribitur, ut Vincetium Setarum munitionibus provideat, qui bombardis prærat, cum ad Roccam Gulielmam castra haberentur. A Sigismundo Poloniæ Rege, Hieronymus Bonomus Eques auratus constituitur

Bonomi.

Tom. II.

Aaa

ob

ob gesta erga Reginam Bonam, de quo hæc Rex ipse asserit, Et Illustrissimæ Dominæ Isabellæ Ducis Mediolani matris nostræ charissimæ alumnum fuisse, & esse, & quod Serenissimæ, & amantissimæ Dominæ Reginæ Poloniæ, Dominæ Bonæ fideliter servis. Cumque hoc tempore in Regnum Neapolitanum ad Illustriss. Dominam Isabellam Ducem Mediolani, a nobis, & a Serenissima Domina nostra Regina proficisceris, nolimus, ne aliquo condigno meritis, ac virtutibus tuis ornamento a nobis non condonatus discederes. Te ideo præmissorum intuitu, hodie coram nostra Serenitate, & nostrorum Principum, Comitum, & Baronum præsentia, creamus, & insignimus constitutum motu proprio, auctoritate nostra Regia, & ex certa scientia, Militem, & Equitem auratum facimus, & cinguli decore insignimus, &c. Addiditque, insignimus armatum Equitem cum nudo gladio; idque Hieronymo de Puteolis tantum tribui jubet, atque iis, qui ex corpore originem ducunt; quod hoc encomio exprimitur, *Et nihilominus a nobilissima familia tua per hoc nostrum additamentum, te, & successores tuos minime separatam, vel sejunctum esse volumus.* Consalvus Ferdinandus Regni Vicarius, Petro Angelo Bonomo Castrinovi Neapolitani Vicecastellano scribit, conceditque fundacum (ut vocant) salis in Puteolana Civitate, quod ad Regem ex Simonetti Boffi obitu devenerat. Barenfi quoque Arci idem præfuit, ut ex litteris, quibus Andreas Carrasa Sandæ Severinæ Comes subscribit. Joannes Berardinus cum Jacobo Constantio cohortis Duces fuere ad Petri e Toletto custodiam corporis; cujus etiam victui cum duobus myoparonibus consuluit, cum in arcem novam se recepisset anno 1547. Quem præterea bello Romano, & cum Francisco Antonio filio, Albæ Ducem sequutus est. In Ostiæ obsidione, pontem ex cymbis extractum cum aliis Continuis custodivit, & in Regis actis, Continuis adscitus est. Cui tandem Olivarensium Comes ob emeritam militiam stipendium Puteolis degenti solvendum jussit. Honorum nobilitati nihil profecto hæres cedit Abbas Julius Cæsar Bonomus Puteolanæ Ecclesiæ decus.

*Marinus
Boffa.*

BOFFAM Familiam Puteolanam, Marinus ille apud Joannam Reginam Magni Cancellarii officio functus (quod ei munus delatum est anno 1415. dum Regina Regno potita esset) illustravit, cujus deinde successores a Joannella Extendarda, quam uxorem acceperat, Extendardi dicti sunt. Antequam Ladislaus cederet, apud Joannam Osterlichii, tunc Ducem plurimum poterat Pandolfellus, & Marinus Boffa, qui omnia diligenter admi-

ni-

nistrabat. Erat apud Joannam Joannella Jacobi Extendardi Alifanorum Comitum filia, & Reginae ex mulierum serie neptis. Cum vero Jacobus in Bonifacii IX. familiaritatem esset adscriptus, Pontifex Joannellam Samueli cuidam ejus nepoti uxorem dare tentavit. At cum puellula quatuor tantum annos nata esset, ita inter eos actum est, ut cum grandior aetate esset, ad nuptias veniret. Quapropter aliquot post annos Samueli sponsam exposcenti, responsum est, matrimonium illud ob aetatem irritum esse existimandum. Ad Marinum Boffam causae Patronum Samuel confugit. Et dum ea de re in judicio agebatur, mortuo Ladislao, Joanna Regnum suscepit, & Boffae ejus tutela tradita est; per quem Sfortia Attendolus, qui tum Braccio contenderat, haereditatis Joannellae amplitudine permotus, uxorem Comiti Francisco filio petiit. Boffa vero, ut suae etiam fortunae consulere, Samuellem, Sfortiamque deludens, omne studium, quod in alios esset conlaturus, in se ipsam libentissime contulit, & Joannellam sibi uxorem copulavit. Procuratorem primo Francisci Sfortiae fuisse asserit Aelius Marchesius: deinde Jurisconsultum. Ejus matrimonii causa multa sibi oppida comparavit. Apud Facium, Alphonsum *Lib. 5. de reb. gest. Alph.* Rex castra in Nolanum movens, inducias per aliquot dies fecit cum Marino Boffa, qui Vallem Caudinam occupaverat. Quem tamen ad Arpajam Castris positus, scalis admotis, propugnatoribus rejectis, usus navalibus sociis, quod in oppugnationibus eos peritiles esse arbitrabatur, captivum duxit. Cumque Argentium Regi dedisset, veniam impetravit. Tanta cum Boffa, & Renato Rege intercesserat necessitudo, ut dissidii inter Alphonsum, & Joannam, Boffam existiment fuisse auctorem.

Ex CIOFFIS, Joannes Andreas Praeses Regiae Camerae fuit sub Regibus Aragonensibus. Paschalis vero apud Joannam II. a Secretis fuit. Is cum Antonio Malitia Carrasa ad Pontificem Legato, calamitoso Reginae tempore, collega missus est. Qui ex Lygurino Portu Florentiam, ubi Pontifex erat, profecti, cum auxilium frustra petissent, aliud sibi consilium ineundum statuerunt. Alphonsum Aragonum Rex, comparata classe, Cynrum Insulam, quae in Genuensium erat potestate, aggredi decrevit. Et accersitum Garsiam Cabalinium Valentianum Equitem, Legatum quoque ad Pontificem misit, qui belli causas aperiret, ne animo a se abalienato eum Pontifex judicaret. Cum hoc loquuti Carrasa, & Cioffus, & in Sardiniam Regem adeuntes, Reginae calamitate exposita, Regni Neapolitani proposita foelicitate, ad opem

Reginæ ferendam, a ceteris bellicis apparatus eum revocarunt. Cioffus ex Sardinia Neapolim, inde in Populoniam, ubi eum Malitia expectabat, septem dierum navigatione appulit. Ad Regem in Sardiniam redire, & adoptionis voluntate patefacta negotium confecerunt. Sed dum Cioffus præmittitur, ut omnia, quæ gesta fuerant Reginæ, & Neapolitanis nunciaret, ad Palæopolim ab Aloisio Andegavensi, qui Neapolim cum classe contendebat, captivus factus est.

DAMYANI nobilitate semper Puteolis vigere. Paridem habuere, qui a Ferdinando Rege Puteolorum, & Tripergulæ montium ad venationes custos electus est. Petrum Angelum, qui in Puteolana defectione ab Philiberto Aurancio diplomate fidelis appellatur, utque præclarum eluceret testimonium, symbolum addidit cum hisce notis, *Culpari metuit fides*. Franciscum, qui ab Alberto Austriaco in Belgia, mortuo Vincentio Piccolomineo, successor peditum cohorti datus est, ibique fortiter obiit.

Ex ceteris Familiis nihil certi habui, neque hoc tempore servandæ memoriæ homines student, cum præcipue Scriptores nati fuerint. Aliquorum præterea Puteolanorum memoriæ non prætereundam censui. Stephanus cognomento Partivinacia, multa obtulit Joanni Abbati Monasterii Sanctorum Anastasii, & Basilii (quod in Regione Neapolitana ad Melia situm erat) quod sub Basilio Magno, & Constantino ejus Fratris conjunctum erat Monasterio Beatæ Mariæ, quæ ad Cappellam dicitur. Ejus rei scripta ibidem servantur. Marcum Pulicem, non parentum origo, sed virtutis gloria nobilitavit. Singulari certamine (præter multa præclare gesta) inspectante Andrea Auria, se acerrimum pugnatorem ostendit. Gabriel a Fraja Ferdinando I. Regi M. & D. aureos mutuatus est. Brundusinae Arcis idcirco Præfectus. Et post ejus obitum, Manfredoniae Arcis Bartholomæum filium præfecit, qui a Magno Consalvo, restituta pecunia, Arcem Aragonensis restituit.

Ecclesia Puteolana.

Proculus.

Templum Augusto dicatum, a Christianis D. PROCULO Martyri, Puteolanæ Ecclesiæ Diacono, sacrum, & major Basilica constitutum est sub Diocletiano. Proculi ibidem servatur corpus. Urbis Patronum Puteolani maximo cultu venerantur. Hunc antea cum Eutichete, & Acurio cives transfulerant in Prætorium Falcidii ad trivium, quod S. Stephani conjungitur ædi, ubi Martyrio

*Stephanus
Partivinacia.*

Marcus Pulicem.

*Affili. decis.
375.*

tyrio sunt coronati. D. CELSI, Petri Apostoli Discipuli in eodem Templo corpus colunt ex traditione. Tradunt ibidem esse corpora s. NICEÆ Proculi matris, de qua Petrus de Natalibus in Catalogo, *Proculus, & Nicea mater ejus, ipso die in civitate Puteoli Martyrii palmam percipiunt.* Tum etiam corpus PATROBÆ Puteolani Episcopi, unius ex lxxii. Discipulis, ejus meminit Paulus ad Romanos, & cujus, & Philologi natalis pridie nonas Novembris celebratur. Citat Dorothæum in Synopsi Illustris. Baronius, qui Neapoli Præfectum Episcopum tradit, licet Hyppolitus Martyr testetur fuisse creatum Episcopum Puteolanum. Non recte de ONESIMO Pauli Discipulo senserunt, qui Ephesiorum Episcopus creatus est post Timotheum, Romæ lapidibus martyrium pertulit, ibique sepultus; inde Ephesum delatus. Qui QUARTUM Episcopum numerant (hinc ad Quartum locus, & ædes) nescio cur ita divinarint. Illud profecto maximæ Puteolanorum laudi tributur, quod inter primos CHRISTI Fide fuerint initiati, cum Divus Paulus Rhegio discedens, Puteolos profectus, ibi septem diebus fuerit commemoratus; *Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Rhegium; & post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos, ubi, inventis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septem, & sic venimus Romam.* Catenis vinculum Paulum Puteoli viderunt, qui doctrinæ eloquio omnia antiquæ legis ænigmata esset soluturus. Audivit Paulum prædicantem (quo enim pacto linguæ, & cordis facundiam Prædicator eximius septem diebus continuisset?) Oppidum Puteolanum, cujus antra nobiliora oracula, quam fatidicæ mulierculæ responsa resonarunt. O beatos Puteolos, qui quicquid Paulo Adrumeto per Asiam, per Ægeum, per Italiam naviganti contigit, septem dierum consuetudine audivere! Vidisse Augustos, præclarum fuit, ut augustissimum Christianæ Religionis Principem habuisse, omnem excedit amplitudinis opinionem.

Celsus.

Nicea.
Lii. 1. c. ult.

Patroba.

In Martyrol.

Lib. de 72. discip.

Onesimus.

Quartus.

Act. Apost.
cap. 28.

S. Arthemæ.

A Petro quodam, qui ad Stephanum Præsulem Ecclesiæ Puteolanæ hujusmodi scribit, *Venerabili Patri, & sanctæ Puteolanæ Ecclesiæ inclyto Præsuli Domino Stephano, Petrus.* Et quæ sequuntur, Arthemæ scribitur passio, quam inecomposite editam prius asserit, & Stephani hortatu ad cultiorem ab ipso stylo redactam, veluti Ambrosius S. Agnetis, & Aupertus S. Fortunatæ gesta pu-

Graphia ferrea.

puriori ecclesiastico dogmate conscripserunt. Servantur manuscripta Longobardis literis a Bartholomeo Chioccarello. Hic Arthemias nobili genere Puteolis natus, Cathigentæ sæcularium literarum Præceptoris Auditor, cum ceteris pueris ob singularem indolem a Præceptore præpositus esset ea docturus, quæ ipse didicerat, ea tantum docebat, quæ a Christianis Parentibus ipse audiebat, Sanctissimæ præcipue Trinitatis Mysterium, quo puerorum animos imbuere laborabat. Et cum Cathigenta a Christiana Religione eum revocare nequiret, & ad Præsidem id detulisset, eo sic jubente, graphiis (gladii ferrei sunt, quibus scribendo utebantur) puerum alii pueri occiderunt. Veteres scribebant vel stillis, vel calamis; quia autem *σιδηροφερῆν* non licebat, & stillis, & calamis ad necem inferendam abutebantur, sed illis frequentius. In Historia Ecclesiastica, & apud Prudentium multos Martyres graphiis confossos, animam Deo reddidisse legimus, in Plutarchi Gracchis perit Antyllus quidam *γραφίαις μεγάλοις κεντήσας*. Isidorus refert cauum aliquando Romæ, ne ferrea graphia quisquam haberet, sed ossea, Evagrius lib. 3. Stephanum Antiochiæ Episcopum a pueris interemptum *καλάμοις ἰσαδύρασι ὀξουνθείσι*, narrat. Ex cuius martyrii constantia, multi ex Puteolanis ad Fidem conversi sunt. Martyrio coronatus est vii. Calend. Februarii. Hæc inter alia leguntur a Petro addita,

*Ergo benigne Pater, quia claro dogmate fulges,
Martyrium sacrum præfati martyris almi
Sume sagax placide grates referendo Tonanti,
Atque sacra plebi studiose tradere cura,
Gaudeat, ut semper de vero dogmate sacro,
Ac Domino CHRISTO laudem decantet ovanter.*

Quæ, & similia hujusmodi refero, ut nisi sancta probaverit Ecclesia, improba sunt. Libet tamen aliquando, quæ ad aliorum fortasse manus non pervenerunt, in medium afferre ad Sanctorum gloriam.

Episcopi.

Julianus.

Nulla ex nostris vicinis Ecclesiis Episcoporum seriem servavit. Ideoque nec sacrarum rerum historiam contexere possumus. Aliquos eo pacto, quo licuit in numerum digerere studui ex tota Campania, veluti Puteolanos hosce in hunc ordinem compuli, JULIANUS, sub Leone Pontifice, & Theodosio, & Valentiniano Imperatoribus, cum Leo Theodosium reprehendisset,

set , qui ex toto Orbe Episcopos Ephesum convenire jusserat , nec digna videbatur causa , qua Synodus Œcumenica esset celebranda , & tamen ab ea sententia eum dimovere non potuisset , constituit sanctus Pontifex , ut Eutichetem , ejusque fautores in sua hæresi refrænaret , e latere Legatos mittere Ephesum ad Concilium , atque eisdem ad Flavianum Constantinopolitanum. epistolas dare , qui cum universa Synodo veritatem de Verbi Incarnatione decernerent . Ad tantam rem obeundam missi Julianus Episcopus Puteolanus , Renatus Cardinalis Tituli Sancti Clementis , & Hilarius Diaconus Cardinalis . THEODORUS , iisdem *Theodorus :* re temporibus . Lapis Puteolis .

HIC REQVIESCIT S. THEODORVS EPISCOPVS
QVI DEPOSITVS EST III. ID. MAIAS CONS.
THEODOSI XV. ET VALENTINIANI IV.

Misenatem hunc Episcopum plerique arbitrati sunt . Lapis tamen Puteolis est , & mortuo Leonardo Vairo a sordidis , indolisque viris ad focum appositum , fractum . combustumque reperti , a qua calamitate in hæc scripta vindicavi . STEPHANVS , Hic ille est , ad quem scripsit Petrus . CLAVDIVS , sub Hilario in Romano Concilio , anno 471 . AUCUPIVS , cujus mentio fit in Concilio sub Symmacho , & cum eo subscribunt Stephanus Episcopus Neapolitanus , Adeodatus Formiensis , & Rosarius Surrentinus , anno 517 . Puteolanus , & Cumanus Episcopi interfuere Consecrationi Ecclesiæ S. Gregorii Neapoli a Sergio Neapolitano Archiepiscopo celebratæ anno 1187 . MATTHEVS . Huic Episcopo , a Carolo primo Neapolitanorum Rege præcipitur , ut decimæ solvantur anno 1274 . A. EPISCOPVS . Sic legitur in ejusdem Actis anno 1284 . Venerabilis Pater I. Episcopus Insula Caprearum , & Dominus A. Episcopus Puteolanus . ANGELVS Episcopus Puteolanus anno 1277 . ex Actis in Conobio Sancti Laurentii , Aversæ . IOANNES BRITO . In iisdem Actis anno 1288 . Die Dominico 14. Aprilis . Ista die fuit consecratus Dominus Joannes Brito Episcopus Puteoli , & comederunt cum Domino Rege , Dominus Cancellarius , & plures alii Prælati , & Clerici . NICOLAUS Sconditus . In Choro Basilicæ Puteolanæ ,

*Stephanus.
Claudius.
Aucupius.*

Matthæus.

Angelus

Joannes Brito.

*Nicolaus
Sconditus.*

. . . . JACET CORPVS REVER. DNÏ DNÏ NI-
COLAI SCONDITI DEI ET APOSTOLICÆ

PV-

. PVTEOLANI QVI OBIIT AN D.
M.CCC.VIII. MENSIS SEPTEMBRIS.

Anno 1310. Episcopus Puteolanus percipit annuas uncias 12. super tintoria Neapolitana, & cum Episcopo Isclæ, & Gravinæ agunt pro decimis. Et anno 1311. pro decima omnium proventuum Curia. G. EPISCOPVS. Sic in Adis; anno 1314. Joanni Manenti de Sallone, venerabilis P. Fratris G. Puteolani Episcopi, Sancia Reginae Confessoris, annua pensio unciarum 20. conceditur. Anno 1343. Episcopus Puteolanus agit pro decimis, & articulis pro informatione de Hospitale S. Marthæ ad tripergulas. Anno 1327. Ludovico Bavarix Ducis Regnum Neapolitanum invasuro, Episcopus, & Capitulum Puteolanum opem tulerunt. LAURENTIUS. Anno 1410. in Statutis Collegii Theologorum Neapolitanæ Urbis, institutis sub Ladislao Rege, editis a Nicolao Muczapede Aquilano Regni Siciliae Cancellario, & confirmatis ab Leonardo de Afflicto ejusdem quoque Regni Cancellario, inter alios Episcopos, Magister Laurentius de Napoli est Ordinis Heremitarum Sancti Augustini Puteolanus Episcopus, deinde Tricaricensis. ALOISIUS de Constantio. ANTONIUS Jaconia. In eadem Basilica ejus memoriæ lapis dicatus est,

Laurentius Statuta Collegii Neap.

Aloisius de Constantio. Antonius Jaconia.

ANTONIUS JACONIA LICIENSIS EPS PVTEOL. MAJORQ.
REGINALIS CAPPELLANVS LXX. ANNIS CVM OMNI
VITÆ INTEGRITATE VIXIT SVAM PONTIFICIAM DI-
GNITATEM XX. ANNOS OFFICIO SE GESSIT VITÆ MV-
NERE DEFVNCTVS M.D.XV. CHRISTI
ANNO VERO III. SANCTISS. PAPÆ LEONIS CONDITVR
TAMEN HIC SIBI TVMVLVS VBI SVOS INSIGNES SVA-
RVM VIRTVTVM TITVLOS ETIAM POST FVNERA SER-
VAT OMNES HIC IN CHRISTO LEGENTES VALETE ET
PRO EO SEMPER IPSVM ORATE.

Simon de Vernaculis. Jo: Mattheus Castaldus. SIMON de Vernaculis, anno 1519. I. MATTHEUS Castaldus, xliiv. annos Ecclesie Puteolanæ præfuit ex familia Olivetana Monachus. Ante Basilicæ fores jacet Epigramma.

TEMPLVM JOVI A CALPVARNIO L. F. PRIVS
DEINDE D. PROCVLO DICATVM

MIRABILI TERRÆMOTV AC MEMORABILI
INCENDIO PENE COLLAPSVM ANNO D.

M. D. XXXVIII.

JOANNES MATTHÆVS CASTALDVS
PVTEOLANVS ANTISTES INSTAVRAVIT.

LEONARDUS Vairus, Beneventanus Canonicus Regularis, inter Collegii Neapolitani Theologos adscriptus anno 1570. Philippo II. Regi, cui aliquot annos in Hispania sacra fecit, ob singulares animi dotes, maxime acceptus. Ecclesiam Puteolanam ornamentis, religione, reddito plurimum auxit, cum nunquam Episcopatus jura diminui passus fuerit, quamobrem cum Neapolitano Archiepiscopo acerrime contendit, & victor evasit. Scripsit de Fascino libros tres, in quibus & stili cultus, & doctrinæ veritas elucet. Obiit anno 1603. pridie nonas Decembris.

*Leonardus
Vairus.*

HIERONYMUS Bernaldus de Quiros Hispanus, Monachus.

*Hieronymus
Bernaldus
de Quiros.*

De Lucrino lacu, & Porta Julio.

Ostrea.

Lucrinus lacus Ostreorum piscatione celeberrimus; τῶν ὀστreaῶν δεσφραν ἔχων ἀφ' ὁρωτάτου, inquit Strabo. Ideoque Varro, in mptiis eos commendat,

Tunc nuptiæ videbant Ostreas Lucrinas.

Et ad omnem voluptatem Martialis,

Ostrea tu sumis stagno saturata Lucrino.

idemque,

Puella senior, dulcior mihi Cygnis,

Agna Galefi mollior Phalanini,

Concha Lucrini delicatior stagni.

& alibi,

Non omnis laudem, pretiumque Aurata meretur,

Sed cujus erit Concha Lucrina cibus.

Et quamvis Clemens Alexandrinus, Ostrea Abydena gustosis exprobrat, & Licinius Mutianus sic multa genera laudet, *Ostrea variis in locis.* *Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannis, suaviora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, ficciora Coryphanenis, teneriora Istricis, candidiora Circejsibus.* Et Plinius palmam tributam dicat iis Ostreis, quæ supra Rhodani ostia in lacu *Lib. 22. c. 6.*

Tom. II.

Bbb

Lib. 22. c. 6.

λίμνης appellato nascuntur ; & Catullus laudet quæ sunt in Hellesponto ,

..... colit ora

Hellepontiaa , ceteris ostreosior oris.

Et Lucanus quæ in Chalcedone ,

..... ostriferum dirimat Chalcedone cursu .

Lucrina tamen omnibus antecelluisse , Romani luxu magnificentiâ demonstravit . Suetonius Tiberium , ait , Afellio Sabino *Dialogus Afellii Sabini.* nasse cœns pro Dialogo , in quo boleti , ficedulæ , ostreæ , & turdi certamen induxerat , quæ omnia mensarum erant præcipua condimenta . Laiciyum idcirco lacum appellat Martialis ,

Lib. 1. epig.
137.

Dum nos blanda tenent lascivi stagna Lucrini .

Portus Julius.

Plinius a Lucrino Tyrrenum mare seclusum ait , quod inter Italiæ miracula collocat . Id quidem PORTU JULIO factum est , cuius adhuc ante Lucrinum vestigia extant , adhuc conspiciuntur saxa , quæ ad molem muniendam jaciebantur . Erantque procul dubio qui ad Misenum Portum Julium fuisse contendunt . Quid enim Virgilii verba innuunt ?

..... Lucrinoque addita claustra ?

Atque indignatum magnis stridoribus æquor ?

Julia qua ponto longe sonat unda refluxo ,

Tyrrenusque freis immittitur æstus Avernis .

Ubi Servius ait ; In Bajano. sinu Campania contra Puteolam Civitatem Lacus sunt duo , Avernus , & Lucrinus , qui olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabant . Sed cum maris impetus plerumque perrumpens exinde pisces excluderet , & Redemptores gravia damna paterentur , supplicaverunt Senatui . Et profectus Cæsar , ductis brachiis , exclusit partem maris , quæ antea infesta esse consueverat , reliquitque breve spacium per Avernum , quo & copia piscium posset intrare , & fluctus non essent molesti , quod opus Julium dictum est . Reprehenditur a Beroaldo , quod Julium Cæsarem Dictatorem intellexit . Reprehenditur a Suetonio , qui de Augusto ait ; *Viginii servorum millibus manumissis , & ad remum datis , Portum Julium apud Bajas immisso in Lucrinum , & Avernum lacum mari , effecit .* Juvenalis sic describit , cum antea dixisset ,

Portus Julius , a quo edificatus .

Lib. 4. Saty.
11.

..... tum gratus Iulo &c.

Tandem intrat positas inclusa per æquora moles

Tyr-

*Tyrrhenamq̄e Pharon, porrectaque brachia rursim
Quæ pelago currunt medio, longeque relinquunt
Italiam; non sic igitur mirabere portus
Quos natura dedit*

Miror Joannem Britannicum, portum hunc Hostiensem intelligere magnis molibus a Claudio extructum, quem a Divo Julio *Hostieris Portus.* sæpius destinatum scribit Svetonius, cum subdat Juvenalis,

*. . . . sed trunca puppe magister
Interiora petii Bajana pervia cymbæ
Tui stagna sinus*

Portum natura factum fortasse intelligens, quem ad Misenum paravit Agrippa, quem in mediis undis ædificando laude superavit Augustus. Phari in eorum altero brachio vestigia conspiciuntur. Et Julium appellasse existimarem, maternum genus respicientem. Sic enim Sextus Aurelius; *Julius agnere materno Senatore genitus, maternum genus ab Aenea Juliam familiam sortitus.* Vel quoniam a Julio Cæsare fuerat excogitatus, ut ait Lambinus in illud Horatii in Poetica,

*. . . . sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet
Regis opus, sterilibus diu palus aptaque remis
Vicinas Urbes alii*

Petrarcha in Itinerario scribit a Julio conditum, ab Augusto immutatum. Strabo vero, *Ὁ δὲ Λοκρῖνος κόλπος πλατύτατος μέχρι Βαίων, χώματι ἐργόμενος ἀπὸ τῆς ἑξωθαλάττης ὀκτασάδιον τὸ μῆκος, πλάτος δὲ ἀμαξῆτὲ πλάτεις, ὃ φασὶν Ηρακλῆα διαχωῶσαι, τὰς βῦς ἐλαύνοντα τὰς Γηρυόνας δεχόμενον δ' ἐπιπολλῆς τὸ κῆμα τῆς χειμῶσιν ὥς το μὴ πιζυνοῦσθαι ἐμαδίας, Ἀγρίππας ἐπισκεύασεν, εἰσπλεῖν δ' ἔχει πολλοῖς ἐλαφροῖς, ἐνορμίσασθαι μὲν ἀχρηστος, τῶν ὄσπρων δὲ θῆραν ἔχον ἀφθονοτά τλω. Ἐνιοὶ δὲ τῶν αὐτῶν, τλω λίμνῳ εἶναι τλω Ἀχρησιαν φασὶν, Porro Lucrinus sinus in latum producitur, usque ad Bajas, interclusus ab extremo mari aggere longo stadia viii. tanta latitudine, quantum lati currus orbita occupat. Eum aggerem ajunt ab Hercule factum, dum in Gerionis boves ageret. Cum autem, tempestatibus mare agitantibus, undas multis locis admittet, & difficulter terrestri itinere posset peragrari, ab Agrippa est, quod deerat structuræ additum. Naves admittit leves, stationi inutilis, sed capturam ostreorum habet copiosissimam. Nihil de portu Strabo scribit, sed de stagno tantum, a quo ad Bajas ab Hercule ad litus via producta fuerat, quam Agrippa instauravit. Quod iter*

Lib. 12. his verbis commemorat Silius Italicus, qui, & Cocytum appellatum fuisse a veteribus Lucrinum scribit,
Cocytus dilatus est Lucrinus.

*Ast hic Lucrino mansisse vocabula quondam
 Cocyi memorat, medioque in gurgite ponti
 Herculeum commendat iter, qua dispulit aquor
 Amphitryoniades armeni victor Iberi.*

Lucrinus boni nominis amen. Lycophron in Cassandra, Lucrini mentionem facit. Hoc tamen non prætereundum, tam boni nominis Lucrinum lacum apud Romanos fuisse, ut primus nominaretur in vestigalibus, veluti, ut primus miles fieret bono nomine observabant Consulibus, ut ait Cicero. Et Festus; *Lacus Lucrinus in vestigalibus publicis primus locatur eruendus, omnis boni gratia, ut in dilectu censuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius.* Hujus lacus divitias una cum Tripergulæ, vel Trispoti deliciis, quo in loco arx, thermæ, & ædificia plurima erant, cinerei montis subita exhalatio miserrime contumulavit. Perit quoque pauperum præsidium, quippe Xenodochium ibi conditum fuerat a Carolo Illustri anno 1307., quod D. Marthæ dicatum, agri Cumani partem præter cetera possidebat. In vita Placidi scribit Gordianus, a Tertullo Romæ Patricio dimidiam lacus Lucrini partem, & insulam Caprariam (ut ipse loquitur, Capreas autem intelligit) in salo Neapolitano, B. Benedicto dono datas cum eum ad Cassinum invisisset. Sic enim Surius, mense Octobri 522. A lucro, Lucrinum dictum esse, cum ceteris confirmat Joannes Boccacius; *Lucrinus lacus est Campaniæ inter Misenum, Bajarumque caput, & Euboicas Cumas. Lucrinus, ut veteres dicunt, a lucro dictus, nam cum in eodem multitudo magna piscium caperetur, ex quibus maximum mercatores consequebantur lucrum, Lucrinus dictus est.*

Delphini amor.

Quæ Plinius de Delphino in hoc lacu pueri amasio narrat, quem ex Bajano Puteolos in ludum litterarium dorso ferebat, quod eum Simonem appellaverit, & panis fragmento allegerit, & hoc nomine appellatum in Gallia Narbonensi, quasi in hominum societatem adscitum, sæpenumero piscari asserit Plinius, qui voluerint, credant. Mœcenatis, Flaviani, & Flavii Alfi testimonio illud comprobatur. Appionem ejus rei testem citat *Lib. 7. cap. 8.* Agellius, & aliquot sæculis ante apud Naupactum Theophrasti auctoritate Delphinos amatores fuisse cognitos scribit, Appion vero

vero ex Ægyptiacorum lib. 5. narrat historiam, cui est initium, *περι Δικαιοκρατίαν δελφίνα ἑρῶντα παιδός, καὶ πρὸς παιδὶ μὲν ἔπιτομήν αὖ φωνῶν*, & quæ sequuntur, contra Aristotelis opinionem, qui lib. 4. Historiarum, nullum esse piscem dicit, qui habeat φωνῶν, sed tantum Ψέφον quemdam, aut τρισημόν, strepitum, & stridorem. Et quamvis linguam habeat, non tamen ita soluta, & articulata est, ut vocem edere possit. Atque adiicit rem non minus mirandam, pueri mortui, neque ad litus accedentis, obitum animadvertisse Delphinum, atque esse exanimatum, & in ejus sepulcro humatum. Solinus per multos annos tandiu gestum esse puerum narrat, donec assiduo spectaculo defineret miraculum esse quod gerebatur. Hæc quidem est illa φιλοπαιδία apud multos auctores, ideoque amasii, venerei, lascivientes dicuntur. Fabulam scripsisse Herodotum de Arione idem Agellius ait. Et ut fabulam commentus est Ovidius,

Herodot. lib.

Inde (fide majus) terga Delphina recurvo

Sed memorant oneri supposuisse novo.

Ille sedet cytharamque tenet, pretiumque vehendi

Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

Dii pia facta vident; astris Delphina recepit

Juppiter, & stellas jussit habere novem.

Et fabulam narrare mihi visus est Pausanias, qui Delphinum Melicertæ cadaver extulisse in litus, & Phalantum in Italiam transvexisse scribit. Et tamen audacter hoc commemorat in Laconicis se vidisse; *Τὸν ἐν Προσελλύνῃ δελφίνα τῷ παιδὶ σῶσθρα ἀποδιδόντα, ὅτι συγκοπήντα ὑπὸ ἀλίων αὐτὸν ἴασατο, τῆτον τὴν δελφίνα εἶδεν, καὶ καλεῖν αὐτὸν τῷ παιδὶ ὑπακχόντα; καὶ φέροντα ὅπως ἰποχρεῖσθαι οἱ βύλοιτο;* Ego sane in Proselene delphinum vidi, qui puero, a quo sanatus fuerat, cum a piscatoribus vulnus accepisset, quasi mercedem curationis penderet, dicto se audientem præbebat, & eundem quocunque ille jussisset dorso transvehebat. Quid si in hac re Græcus fuit Pausanias? Ad easdem nugas accessit Aristoteles, qui mortuum Delphinum ab aliis in summa pelagi dorso eventum scribit, ne ab aliqua marina bellua devoraretur. Et Ælianus lib. 16. cap. 6. eos pisces mortuorum memoriam non abiicere contendit, & ad summam eos aquam allevare, ut hominibus sepeliendos tradant. Quasi vero cum piscibus loquutus, eorum didicerit ritus. Quid de puero Jasense somniant? Quid de Leucothea ad Corinthum a Delphino exposita? Quod monstrum de Caerano narrat, & de navi, quæ naufragium fecit Plutar-

Pausanias de Delphino.

De Delphino, varia.

tar-

tarchus? Et de Palæmone Delphino insistente? Oppianus in Halieuticis pro parricida, & impio eum habet, qui Delphinum occiderit, hominem enim ab eo pisce observari existimabant. Ideoque Epigrammaticus,

. . . . ἰσὶνον εὐεσθίον.

Quare idem Oppianus fabulatus est homines a Dionysio in pisces mutatos esse. Ab hominum tamen eum piscem consuetudine non abhorreere, quotidiana nos docet experientia, quando naves, atque cymbas videntur comitari, & fere cum navigantibus colloqui.

Novi montis eruptio.

Antiquarum rerum monumenta Puteolis, eam habent admirationem, quam quæ Romæ sunt reliqua, quæ maximum animo, & oculis afferunt stuporem. At vero quæ in iis locis, aut ignes, aut thermæ, aut montes obiciunt, omnem superare admirationem facile videntur. Quid admirabilius monte illo cinereo, qui unius diei, noctisque spacio tantum crevit, ut cum aliis circum montibus contendat? Anno siquidem 1538. cum artea biennio Puteolana Regio maximis terræmotibus fuisset agitata; cumque viginti perpetuis diebus loci adjacentes, atque ita ut domus nulla superesset integra, & quæ proximam non minaretur ruinam; pridie Cal. Octobris, qui dies Michaeli Archangelo sacer est, prima noctis vigilia (ut Antonius a Falconibus, & Simon Porcius scribunt) terræ cumulus erectus est, cum prius mare cc. passibus recessisset, accolis piscium copiam capientibus, & dulcium aquarum scaturigine erumpente, nascentis subito montis figuram imitatus. Aperto deinde veluti ore miros evomit ignes, lapides, tantumque foedi cineris, & punicum, ut obruerint ædificia, & frugibus, atque arboribus ad vi. usque lapidem funestam jacturam intulerint, pendentemque vindemiam verterint in cinerem, dum necata jumenta passim jacerent, & Puteolani cum liberis, & uxoribus nudi, squalidi, lugentes, calamitatem detestantes, Neapolim se reciperent. Barbarorum maximas Puteolani injurias pertulere; hanc autem quam natura ipsa intulit, & perferre coacti sunt, oblivioni nunquam tradent, & injuriæ testem coram oculis montem ipsum quotidie contemplantur. Hieronymus Borgius in carmine ad Paulum III. sic deploravit.

Quis

Quis fumus turpat niger ora nitentia Solis :
 Sulphureis tenebrosa palus effusa cavernis
 Fluctuat Aeneis eructans alius ignes .
 Nunquid Avernales Phlegeton prorupit in undas .
 Terribiles fluctus , & saxa sonantia torquens ?
 BAJANÆ reboant undæ simul agmen aquarum
 Dulce fluit , celeri fugiens contraria cursu .
 Excidit e tremula Miseno buccina dextra
 Rauca sonans , metu rursus Prochyta ægra ruinam :
 Eruta visceribus fumantis murmura terræ
 Horrificis complent piceas mugitibus auras .
 Tristis ab occasu facies , & torva minatur ,
 Unde lues Latias infecit. terrarum urbes ,
 Tum quæ saxa furens ingentia sæpe sub altum
 Spiritus emittit, cælum ceu Circinus orbem
 Amphitheatralem struxere ad multa repente
 Millia , saxosos revolvente voragine fluctus .

Voragineum appellat Porcius cinerem illum , & siccum , sed longe lutosum , & humidum cecidisse scribit , ad lx. fete passuum millia , illudque superare omnem admirationem , montem circum eam voragine ex pumicibus , & cinere m. passuum , & eo amplius altitudine una nocte esse congestum , & ex multis , quæ in eo inerant spiramenta , duo ejus ætate superuisse , alterum juxta littus ad Avernum procurrens , alterum in ipso montis medio , atque durare ad eam usque diem incendium , quod tamen intermitteretur aliquando . Deinde rem physicam considerans , multa profert , quæ ad Meteorologica , & ad Astrologiam pertinent , illudque potissimum , quod cum porosum littus illud fuerit , & cavernosum , facile exhalationes motu velocissimo raptæ , materiam in ea regione bituminosam , atque perustam inflammarunt , & propulsam ejecerunt hiatum illum efficientes . Quod autem mare recesserit , exhalationibus tribuendum , quæ exire volentes , terram rarefecerunt , & veluti sitiens aquam per rimulas hausit . Ardebatque materia bituminis , propterea quod quæ juxta scatebant aquæ , calidæ erant , & exhalationum impetu , incendio robor est additum . Idem contigisse scribit Aristoteles in Ponto Heracleæ . Magnos quoque eructavit ignes Vesuvius sub Tito . In Arime quoque insula L. Martio , & Sex. Julio Coss. in Epomeo , apertum incendium maxima voragine .

Mo-

Motum nullo hiatu facto, Georgius Agricola molem egerere dicit; qui ipse quidem proprio caret nomine, sed opus ἀναφύσημα Græci nominant, quod ipsi inflato sint plerumque spiracula, quomodo tumulus prope Troezena ortus est, & hic Mons novus, multæque insulæ enatæ (ut arbitrantur) Delos, Rhodus, Anaphe, Nea, Thera, Thersia, Ænaria. Asserit montem spiraculis fuisse plenum jam tum cum enatus est, intus flagrare, & fremere, fumumque multis in locis emittere, in quibusdam etiam rivulos effundere calidissimos, & descendere in craterem nonnullos tentasse, qui misere perierunt. Hoc tempore crater hortus est.

De Averno Lacu.

Lib. 5.

AVernus, Ἀεργος, καὶ Ἀεργνὴ, dicitur Tzetis auctoritate, Sī-
nui huic mari prope ipsum littus profundo, faucibus com-
mode ad recipiendas naves instructo, a Lucrino prohiberi por-
tus usum, scribit Strabo, ἐστὶ δ' ὁ μὲν Ἀεργος κόλπος ἀρχιβαθῆς καὶ
ἀετίζομος λιμνῆς καὶ μείγθος καὶ λιμένος φύσιν ἔχων, χρεῖαν δ' ἔχει παρ-
χόμενος λιμένος, διὰ τὸ περικεῖσθαι τὸν Λοκρῖνον κόλπον προβραχὺ (vel
προσβραχῆ) τὴν πολύην; Est autem Avernus finus maris profundus,
plano ostio, magnus, & portus naturam habens. Portus vero usum
non præbet finus Lucrinus, qui ante illum jacet praelongus, & al-
tus.

tas. Paludem laqueo circumductam vocat Lycophron ἀμφιτροχῶντος
 θεῶν, quoniam rotunda figura circumducitur. Locum quem Ditis *Multa A-*
 ostium esse credebant veteres superstitiosi, Avernum vocabant. *verna.*
 Quamobrem multa Averna commemorat Lucretius, *Lib. 6.*

Nunc age Averna quæ sint loca cumque lacusque
 Expediam, quali natura prædita constent.

Et Virgilius.

. . . . & Averna per alta

Congressus

Et Aristoteles lib. πρῶτι θαυμας, ἀνυσμ, quamdam Aversanæ
 paludem describit, non longe ab Insulis Electridibus, fluvioque
 Eridano in Epiro, cujus aquæ calidæ odorem exhalant gravem
 & tetrum; in qua nec animal ullum bibat, neque avis volet;
 quod si volare conata fuerit, continuo in eam decidat, & in-
 tereat. Hinc, Αορρα, sine avibus. Virgilius.

Quam super haud ullæ poterant impune volantes
 Tendere iter pennis, talis se halitus atris
 Faucibus effundens supera ad convexa ferebat
 Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.

Lib. 6.

Dixerat quoque antea Lucretius,

Principio quod Averna vocantur, nomen id ab re
 Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis
 E regione ea, quod loca cum advenere volanteis
 Remigii obliæ pennarum vela remittunt,
 Præcipitesque cadunt, molli cervice profusæ
 In terram, si forte ita fert natura locorum,
 Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno est.

Tzetzes ait aliquos scripsisse, Avernum calidum esse lacum
 ramosum, ibique esse quæ ad Phætontem pertinent, & Electrum
 nasci. Alios in Alexandri gestis, montem fecisse Avernum, qui
 xiv. stadiorum altitudinem contineret, a quo ob frigiditatem a-
 ves abhorrebant. Sotionem, Agathosthenem, Dionem, cete-
 rosque historicos, non lacum, neque montem, sed Os quod-
 dam dixisse apud Diabenum Mesopotamiæ, & Syriæ regionem
 prope Asphaltitidem lacum. Quasi vero ex eo Naphtha ema-
 naret. Et Pausanias in his, quæ de Thracio Orpheo scribit,
 ait credidisse aliquos illum ad Avernum Thesprotiæ mortua uxore
 venisse, quod ibi perverus esset oraculum per umbrarum evoca-
 tionem, ibique Eurydicis animam sequutum, & deceptum,
 sibi ipsi mortem conscivisse. Quis divinare poterit, an hac de

Tom.II.

Ccc

cau-

causa Laberius apud Agellium lib. II. cap. 5. in lacu Averno dixerit pro amante muliere, *Amorabundam?*

Necya.

Ea propter cuique Averno Necromantica cum maximo humanae prudentiae dedecore applicarunt. Et de nostro loquens Strabo; ἐμβυον ἐν τῷ Ἄϊρνῳ τὰ ἀπὸ τῆς ἡκίνας τῆς Ὀμφινῆς, quando aiebant mortuos ibi responsa dare, ideoque Ulysses eo advenisse. Ulyssis vero Avernum apud Cimmerios ad Bosphorum Cimmerium, ad Septentrionem describit Homerus, ad cuius imitationem Virgilius hunc Avernum Æneæ explicavit. Quod vero detestabilis Magiæ genus ab Homero narratur? quænam fabulæ? quid a Christiana Religione magis abhorrens?

Cimmerii Septentrionales

Homere necya.

Odyss. 11.

Ἀμφ' αὐτὸ δ' ἐχέας χέουσιν, &c.

Scrobem fodi cubitalem quoquo versus;

Circa eam autem libamina fundebamus omnibus manibus

Primum mulso, postea vero dulci vino,

Tertium vero aqua, insuper farinam albam commiscui.

Multum autem precatus sum moriuorum infirma capita &c.

Et si alii addiderint lac, oleum, spumam canam, lyncis viscera, oculos draconum. Quæ veluti placentæ in ignem coniciebantur. Euripides de placenta, & scrobe Menelaum loquentem inducit,

Σὲ τῆς ὄρυγμα δεινὸν ἑμιλλημένῳ

Τύμβου καλῶ χ' ἐμπόρευς τ' ἐβροσάκας.

Μῆνον τί φεύγει, . . .

Te festinantem ad terribilem fossam

Sepulcri, & ad sacras placentas in ignem coniectas voca.

Mane. Quid fugis?

Nigrarum deinde pecudum sanguine fossa implebatur, quæ Herois ense fodiebatur; & horum suffitu corporibus jungi animas credebant, futura hoc pacto prædicentes. Sic enim ibidem de Tiresia.

Αἵματος ὄφραπις, καὶ τὰς νημερ τὰ εἶπες.

Sanguinem at bibam, & tibi vera dicam.

Idcirco ψυχομαρτίαν in hoc Averno lacu fuisse scribit Cicero, Appiusque νεκρομαντῶν illic facere solebat. Eam Virgilio causam fuisse, inquit Turnebus, fingendi Æneam per Avernum ad inferos descendisse; quod esse crederentur illic Platonis spiracula

cula animas remittentia Magico ministerio, & retro recipientia. *Plutonis spiracula.*
 Sed in ea parte Italiæ (inquit Max. Tyrius serm. 6.) quæ Magna Græcia dicitur, apud Lacum cognomine Avernum, divinatorium antrum fuit, antrique ipsius Sacerdotes ductores animarum ab ipsa re denominati; quæ qui oraculi causa venisset, precatione in primis facta, victimis caesis, liquoribusque effusis, vel patris, vel amici *cujusquam animam excitabat ab inferis.* Hinc *Aeneæ de- scensus ad Plutonium.*
 Æneæ quoque cum Sibylla ad eum lacum congressus, hinc exitiam Scrophæ divinatio, quam a Lacu Averno dimissam, scribit Messala Corvinus lib. de Augusti progenie, condendæ Urbis locum demonstraturam. Quæ ad ripam Tybridis confedit, & Scrophæ vexillum tunc elatum, de quo Virgilius, *Scrophæ.*

Vide age, & ingentem factis ser ad æthera Trojam.

De qua sic Aurelius Victor; Quippe memineras Venerem tibi aliquando prædixisse (de Ænea loquitur) cum in æterno litore esurie compulsi, sacratasque mensas invasissent, illum condendæ sedis fatalem locum fore. Scropham etiam jacentem, quam cum e navi produxissent, ut eam immolarent, & se ministrorum manibus eripisset, recordatum Æneam, quod aliquando ei responsum esset, Urbis condendæ quadrupedem futuram Duce[m], assert auctores Cælarum, & Lucatium. Quam vanitatem coarguit Augustus, excisis silvis, quæ caliginosum, & obscurum reddebant locum. Quod Agrippæ opera factum scribit Dio; idemque refert tunc supra *Lib. 48.*
 Avernum simulacrum quoddam sudore tanquam humano repletum inventum esse. Id CALIPSUS fuisse existimant, cui sacrum locum illum esse dicebant, quamquam & Terminalem quoque Deum ibi constituat Lycophron, qui de Averno loquens *Terminalis Deus.*
 subdidit, in Callandra,

--- -- ἠθά Τερμιῶς
 Ορνωτότις ἔτιξεν ἀφ'ἵτοις ἰδρας;
 --- -- ubi Terminalis

Jusjurandi constituit Diis sedes --- --

Terminalis siquidem Jupiter dicitur, *ὡς καὶ ἐν τέρμα πάντων.*
 Ad eas superstitiones obeundas, Annibal quoque ad Avernum hunc accessit, ut sacrificaret, quod scribit Livius. Tunc sane truculentior ne, atque horridior fuerit barbari viri, an Averni aspectus, ignoro. Ad eum tamen tunc quinque juvenes nobiles Tarento venerunt ad Thrasimenum, & Cannas capti, & maxima comitate ad domos sunt dimissi. Diti sacrum fuisse locum hac de causa idem Strabo ait, & Orci ibi ostium esse credebant, *Annibal ad Avernum. Lib. 4. Dec. 3.*

Orci ostium. Cicero. 1. Tusculana e. vetere Poeta,
Inde in vicinia nostra Averni lacus
Unde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio
Alti Acheronius - - -

Manalis lapis. Quod Manalem quoque lapidem fuisse appellatum ait Festus.
 Et, Manium possem, etiam dictum reperi. In locis pestilentibus
 Lib. 6. ostium Orci esse dicebant. Plautus Trinummo,
Acherontis ostium in nostro est agro.

& Lucretius,
Janua nec puteis Orci regionibus illis
Credatur - - -

Lib. 6. & licet Virgilius dicat,
 - - - quando hic inferni janua Diis
 Dicitur - - -

Non tamen illud intelligebat, hunc tantum Avernum inferni fuisse januam. Non cum animas omnes ad inferos descendere putarent, multis in locis Orci ostium esse credebant, quibusvis scilicet locis pestilentibus, ut quæ spiracula erant, quæ sceditate, & gravitate animam extorquerent. Arnobius scribit, Protumnum quemdam ignominiosum Dei amatorem, Januam Ditis, atque Acherusiae aditum pollicitum esse indicaturum Libero Semelejo, si sibi facilis ille Deus morem gereret.

Lib. 5. contra
 gentes.

Sed quæ a Latinis Ostia Ditis nominantur, ea Græci πλω-
 Lib. 2. c. 93. τώνια, & χαρώνια dicunt. Plinius, In Sinuessano agro, & Puteo-
 lano Spiracula vocant, alii Charoneas Scrobes mortiferum spiritus

Lib. de Div. exhalantes. Et Cicero, Non videmus, quam sunt varia terrarum
 genera, ex quibus mortifera quædam pars est, ut & Ampsanæ, &
 in Asia Plutonia quæ videmus. Aristoteles totum illum tractum
 quondam Pyriphlegetontem appellari solitum scribit, qui deinde
 hæc de Averno nostro; Περὶ τῶν Κύκλων περὶ Ἰταλίαν λίμνη ἐστὶν ἡ

Problema.
 Pyriphlegeton.

προσαγορευμένη Λέρνος. περιεῖσθαι γὰρ λέγουσι περὶ αὐτὴν λόφος κύκλω τοῦ ὕψους ἐκ ἑλαττοῦ τριῶν σταδίων, ἢ αὐτῶν εἶναι τῶν σχήματι κυκλωτερῆ, τὸ βάθος ἔχουσαν ἀνυπέβλητον; Apud Italas Cumas lacus est Avernus appellatus, forma circulari, profunditate immensa umulis undique sepius, trium ad minus stadiorum altitudine. Subdidit nihil habere admiratione dignum. Hoc tamen ibi esse mirandum, quod densissimis circumpositis arboribus, nullum in lacu cernitur natans folium. Aquarum puritati illud videtur tribuere. Eundem vocat Λορναίτον Antigonus, apud quem vide elegantem Timæi locum. Pyriphlegetontem etiam in Averno cum Oraculo com-

commemorant alii (quapropter Apollinis Templum ibi collocant)
ex aquis calidis Acherusiae vicinis , & vicinum aquae potabilis
fontem , a qua omnes abstinebant Stygis aquam putantes . In
Epiro locus Aornus quoque dicitur , qui pestilenti exhalatione
inflammis , non sinit volucres caelo frui libero . In India non pro-
cul a Nyssa , Saxum , est Aornum . Et quaedam exhalationes et-
si terra nullos habeat specus , animantes solent necare , ut Le-
pores Ithaca , Noctuas Creta , Canes Sigarus & Scorpiones Galata
circa Africam .

Aorni varii.

Lucretii locus de Averno .

Cum de Averno loquutus est Lucretius ,

Is locus est Cumas apud , Etruscos , & montes

Lib. 6.

Pompeji calidis ubi fumant fontibus aucti ,

locum corruptum existimat Turnebus , quid enim Averno cum
Etruria ? atque legit ,

*Advers. lib.
22. cap. 19.*

- - - Cumas apud Ocris Vipera montis ;

quae lectio Sibyllae interpretatione , & Oraculo indiget . Neque
hujusmodi loquutus est Lucretius , ut Oream linguam redoleret ,
ut Ocris , montem confragosam significaret , & Vipera exitio-
sum , & pestilentem locum . Rectius aliqui legunt ,

- - - Cumas apud montemque Misenum

vel ,

- - - montemque Vesevum ,

propterea quod Pompejos deinde videtur commemorare . Anti-
quam ipse lectionem retinerem , ut Etruscus mons sulphureus
appelletur , a Gigantum parte , quae in Etruriam in Phlegrea
illa pugna ejecta est . Audi Pomponium Laetum ,

Huc quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum ,

Disce cur Etrusco sint tumulata solo , &c.

Acheron .

Acherontem quoque Avernum appellatam dixere , quod in
eum Acherusia palus , quae ad Cumas est , insueret per subter-
raneos meatus , quamvis & Acherusiam in Lucania commemo-
ret Eutropius . Eandem , & in Epiro alteram memorat Livius
dum scribit , Alexandrum Epiri Regem , ut caveret Acherusiam
aquam , & Pandosiam Urbem ex oraculo Jovis Dodonaei , quae
Urbs , & qui annis in Epiro sunt , ocus transmisisse in Italiam ,
ut

*Acherusia in
Lucania .
In Breviario.
Dec. 1. lib. 8.*

Acheron in Epiro.

ut quam maxime abesset ab Epiro. Qui tamen prope eam Urbem, atque amnem occisus est ab exule Lucano. Amnem in Epiro Acherontem ex Molosside fluentem in stagna inferna accipit Thesprotius finis, ut apud eundem Livium. Et arborem albæ populi reperit Hercules ad amnem Acherontem in Thesprotide, ex cuius lignis victimarum femora Jovi Olimpico cremabat. Servius ex æstuariis Acherontis, vel Acherusiæ, vel Acheruntis, Avernum nasci scribit. Ad quod alludit Silius lib. 12.

*Hinc vicina palus, fama est, Acherontis ad undas
Pandere iter cavae stagnante voragine fauces
Laxat, & horrendos aperit telluris hiatus.
Interdumque novo perturbat lumine Manes.*

Et Petrarcha in Itinerario, *Ea autem huiuscemodi apta loca, quod ibi sint Avernus, atque Acheron tartarea nomina, ibi Ditis ostia limen irremeabile, & ille facilis descensus Averni. De Acherusia, Cumis aliqua scripsimus.*

Stygiæ Palus. Cimmerii.

Stygiam quoque Paludem fuisse dictum Avernum, idem Silius scribit;

*Ille olim populis dictum Styga, nomine verso
Stagna inter celebrem nunc misia monstrat Avernum.
Tum tristi nemore, atque umbris nigrantibus horrens,
Et formidatus volucris, letale vomebat
Suffuso virus cælo, Stygiisque per urbes
Religione sacer sævum retinebat honorem*

& Lycophron in Alexandra,

*Λιμνὴν τ' Ἀχρον ἀμφιτέρῳ τῶν βρόχῳ
καὶ χαῦμα κωκυτοῖο λαβρωθὲν σκοτῳ
Στυγῆς κελαινῆς νοσμόν. - - -*

*Paludemque Avernam laqueo circumductam,
Et Cocytii fluvium tenebris absortum
Nigræ Stygis rivam - - -*

Lib. 5.

Ex ea obscuritate Cimmerios ibi habitasse crediderunt. De quibus Strabo dum loquitur, ait includere Avernum supercilia, recta sursum enata, & undique præterquam in aditu imminetia, silva olim magnarum arborum inaccessa. Quam postea cum ipsius Strabonis ætate cæcidisset Agrippa, & loca ædificiis essent

sent occupata, & aclus infra Avernum Cumas usque cuniculus, omnia hæc Cimmericorum fabulam deleverunt, ut ipse innuit Ephorum reprehendens, qui Cimmericis locum illum dicans, scripsit eos in subterraneis ædificiis habitasse, quæ Argillas vocabant. Idcirco deludere videtur antiquos, qui lacum non navigabant, nisi prius Genios Manes in tenebris illis placassent, Sacerdotibus ad id constitutis. Sed Cicero Acad. quæst. 1. 2. Cimmerici populi (inquit) in Italia ad Bajarum, & Avernum finum, incolentes vallem ingeni jugo circumductam, quæ neque maentino, neque vesportino Sole contingitur, unde proverbium, Cimmerica tenebræ. Aurelius Victor aliquorum refert opinionem, qui dixere, Æneam ab Euxinio sinu inter Misenum, & Avernum comperisse Sibyllam mortalibus futura prædicere in oppido, quod vocabatur Cimbarionis, ibique de statu fortunarum suarum sciscitatum, aditusque satis vetitum, ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam cognatione sibi conjunctam. Volcatio, & Arilio ea tribuit. Cimbarionis oppidum, Cimmericos videtur denotare. Lycophron vero,

Argilla.

Καὶ Κιμμέρων ἰσαυλα κ' Ἀχαιρυσίαν .
 & , - - - ἰβριμῶς τ' ἄλσος ὑδαίας κόρης
 Πυριφλεγῆς τε ρῆθρον, ἴθα δὺβατος
 Τεῖνει πρὸς αἴθραν κρᾶτα φανδύμον λῶφος .
 Et Cimmericorum domicilia, Acherustianque
 - - - Proserpinæque nemus infernæ puellæ,
 Et Pyriphlegiontem fluvium, ubi invius
 Tollit in cælum verticem capax collis .

Ergo nemus illud Proserpinæ dicatum erat. Hæc in Bais commemoravit. Eorum habitaciones ad Bosphorum descripsit Homerus. Inde ad omnia loca obscura significatio emanavit. Eorum domum, ignavi somni penetralia appellavit Ovidius. Et tristes noctis tenebras, Homerus. Et quemadmodum Averni locus, sic & Cimmerici aliunde huc sunt translati. Ultra enim Oceanum Cimmericos summus Poetarum posuit,

Odys. 11.

Ἡ δ' εἰς πείραθ' ἴκανε βαθυρροῦ Ὠκεανῶο
 Ἐθα δὲ Κιμμέριων ἀνδρῶν δῆμος τε πᾶσις τε .
 Illa ad fines pervenit profundi Oceani ,

Hic vero Cimmericorum erat virorum populusque, civitasque.

Idque credula observavit antiquitas quippe constitutis ab Hercule columnis, indicante nullum præterea inveniri posse litus, ultra illas inferos constituerunt, ubi Sol diu non lucet, sed ful-

ful,

1. *in Eustrop.* fulguris in modum prætervehitur, ut scribit Isacius. Quamobrem Claudianus,

*Est locus extremum pandit qua Gallia litus
Oceani prætentus aquis, qua fertur Ulysses
Sanguine libato populum movisse silentum.
Illic umbrarum tenui stridore volantum
Flebilis auditur questus, simulacra coloni
Pallida, defunctasque vident migrare figuras.*

Lib. de flum. Omnem lacum Avernum, trium stadiorum altitudine circumdari scribit Aristoteles, salis undis, nigroque colore ob profunditatem, sulphur oluisse, & densam scetidam caliginem, quoniam obscœnum sacrum humano sanguine conticiebatur. Sulphuris odorem occidisse aves scribit Servius. Vibius Sequester immensam aquis altitudinem tribuit, quæ tamen ducentas ulnas non excedit. Pisces paucos gignere, eosque parvos, atque nigros, nec humano usui commodos, scribit Joannes Boccacius. Ad Averni ingressum cellam in cuniculo vermiculatam, ceruleoque colore depictam, balneum, non Sibylæ habitationem omnes affirmant necesse est; nam calorem illum, & tenebras, quis perferre habitando potuisset? E regione magni ædificii vestigia supersunt. Apollinis Templo tribuunt. Alii thermas existimarunt. Extat hoc tempore balneum Subcellarium.

Fossa Neronis, Mons Christi, Mons Gaurus.

Lib. 5. Magistris, & machinatoribus Severo, & Celere utebatur Nero, quibus ingenium, & audacia erat etiam, quæ natura denegavisset per artem tentare, & viribus Principis illudere, ut scribit Cornelius Tacitus. Ab his cognitum Neronis ingenium. Ædificiorum delectabatur luxu, ut etiam in vestibulis colossos centum viginti pedum poscerit, porticus triplices milliarias ædificaverit, cunctæ geminis, & unionum conchis distincta, & auro lita ornanda jussit, ut etiam ex cœnationibus unguenta spargerentur, & flores. Exquiliarum mons totus aureus, aurea domo, visus est. Ideoque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad Ostia Tyberina depressuros promiserant squalenti litore, aut per montes adversos. Svetonius hujusmodi navigationem describit, ut navibus, nec tamen mari iretur, longitudinis per cix. milliaria, latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Ad quod opus perficiendum fontes, qui morte ple-

cten-

In Ner. c. 31.

ctendi essent , damnati sunt , & quicumque in carceribus devincti essent toto Romano Imperii Orbe , in Italiam deportati . Id enim apud Svetonium significat , *Quod ubique esset custodia* ; quicumque custodiebantur . Et Custodias , vinctos ipsos appellant Jurisconsulti . Sed quænam Imperatoris insania ? præter Imperii vires , nitebatur thesauris . Vecordem sane hominem , ea tantum vanitas ostentavit . Antiquissimam Didonis gazam ex Tyro advectam , Eques Romanus pollicitus est . At ipse pecuniarum , animæ , corporis , ingenii profusor , adhibuit fidem . Mox , quod eum spes sefellit , rapinis se totum dedit . Opus præclarum , sed quod absolvi numquam potuisset . *Licolam* vulgo , dicunt .

Ad Avernum etiam , Mons CHRISTI est . Miror , doctos viros in dubium revocare , an CHRISTUS Salvator ad Avernum resurrexerit in hoc monte , & ab Averno Puteolano prædam tulerit , nam Poeta , quem Eustasium falso dicunt ,

Est locus Australis , quo portam CHRISTUS Averni

Fregit , & eduxit mortuos inde suos .

Hæc domus est triplex , hinc jure Tripergula dicta ,

Una capit vestes , altera servat aquam , &c.

& Alcadinus apud eosdem eandem ignorantiam sequutus ,

Est locus effregit , quo portas CHRISTUS Averni ,

Et sanctos traxit lucidus inde Patres ;

cum sciamus Redemptorem operatum esse Salutem in medio terræ . Quid Hierusalem cum Puteolis ? Quid Averno lacui cum Sepulcro illo celeberrimo , in quo jam Sanctarum Mulierum redolent arcumata ? An Angelos in monte CHRISTI fuisse dicemus eos , qui in Sepulcro Hierosolymis dixerunt , *Surrexit non est hic ?* Quasi vero Averno Lacu opus fuerit summo illi Conditori , & fabulosum locum ipsa veritas ad sui ipsius gloriæ monumenta declaranda elegerit . Avernum vero pro Inferno acceptum Theologis quoque exprimit D. Ambrosius , qui in Hymno cecinit .

Avernus pro Inferno .

Ne sæda sit , vel lubrica

Compago nostri corporis

Per quam Averni ignibus

Ipsi crememur acrius .

Quemadmodum Prudentius in Hymno ad omnes Horas , Tartarum dixit ,

Quia ipsum (ne salvis inferi expertes forent)

Tartarum benignus intrat

Tom.II.

Ddd

Et

Et Sedulius gravissimus auctor Tartarum, Erebum, & Chaos appellavit.

- Gaurus.* Quod ad GAURUM pertinet, tres hoc nomine montes appellatos reperio. Primus is est, qui ad Massicum prope Minturnas, Sueffamque surgit. De quo Cicero, *Hac lege Tribunitia Decemviri vendent agrum Campanum. Accedit & mons Gaurus, accedunt silleta ad Minturnas. Adjungitur & illa via vendibilis Herculanea multarum diviciarum, & magnæ pecuniæ. Et*
- Lib. 7. Dec. 1.* Livius; Consules ambo cum duobus ab Urbe exercitiis profecti, Valerius in Campaniam, Cornelius in Samnium; ille ad montem Gaurum, hic ad Sutriculam castra ponunt. Massico sic conjungit
- Lib. 4. Silu.* Staius, in Via Domitiana,
At quæ Echo simul hinc, & inde fractam
Gauro Massicus uvifer remittit.
Miratur sonitum quieta Cyme,
Et Linterna palus, pigerque Savo.
- Silu. 1.* Quod vitibus plenus erat, idem Staius Icarium appellat,
 Icario nemorosus palmite Gaurus.
 Icarus Cæbali Laconum Regis filius accepto a Libero patre vino, rusticis distribuit, qui toxicum accepisse arbitrati, eum interfecerunt. Frondentem vitibus, & Nisæum appellat Silius,
 & frondentia læto
Palmite devastat Nysæa cacumina Gauri.
 Quippe in Nysa Urbe Arabiæ, quæ Ægypto contermina est, Bacchus a Nymphis fertur educatus. Per Falernos, Gauranofque saltus Fabium sic macerasse Hannibalem scribit Jornandes, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur.
- Lib. 1. de reg. ac temp. succ.*
- Lib. 12.* Secundus, qui Stabiis imminet. Silius,
Illic Nuceria, & Gaurus navalibus apta.
 A quo Gauranum Oppidum ad Stabias appellatum confirmant indigenæ, Surrentinis collibus, & Nuocerino navali conterminus. Tertius, qui Puteolis est ad Avernum, quem Barbarum nominant, de quo Lucanus,
 vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.
- Et Juvenalis Satyra 9.
Te Trifolinus ager fecundis vitibus implet,
Suspectumque jugum Cumis, & Gaurus inanis;
 Quo epitheto, vel montem significat ad agriculturam ineptum, nullo arbore constitum, sed nudum, quare non credendum vitibus

bus fuisse abundantem , & cum de vino loquimur , Gauranum prope Massicum intelligamus necesse est ; vel inanem dicit , nam cavernis olim abundabat . Sulphureum dici ab Ausonio arbitrati sunt , *Idyll. 9.*

*Tales Cumano despectat in æquore ludos
Liber , sulphurei per juga consita Gauri ,
Perque vaporiferi graditur vineta Vesevi.*

Quem tamen de primo Gauro loquutum affirmo , & ob scrobes Sueslanas Gaurum , qui imminet , sulphureum dixisse . At Sidonius Apollinaris de Puteolano cecinit ,

*Inter delicias mollirent corpora Bajæ ,
Et se Lucrinus , qua vergit Gaurus in undas .*

In hoc monte , quam varie Diabolus inventoribus thesaurorum illudit ? Quantam sibi in ejus visceribus carbuncolorum copiam proponunt ? Ridiculum profecto , & homine indignum .

BALNEÆ NEAPOLITANÆ , PUTEOLANÆ , ET BAJANÆ .

C A P . XXV .

TRiplici ordine , has Balneas distinximus , ut Neapolitanas ; præter illas , quas Strabo commemorat , atque aquas non inferiores Neapolim habuisse Bajanis , & balnearum regiones in eadem Civitate sub Græcis Imperatoribus leguntur , eas intelligam , quæ extra Cryptam , Balneolum usque continentur . Eas inquam , quæ in iis locis reliquæ extant . Puteolanas , quæ inde ad Tritulum . Bajanas , quæ Misenum usque reperiuntur . Ordo vero hic est . *Lib. 55.*

Sudatorium S. Germani .

Neapoli Puteolos discedentibus , post Cryptam , quæ in Paulipano colle est , ad dextram Agnanus lacus occurrit , circularis , collibus undique conclusus . Per apertum ferro montem immensæ maris undæ , excisi rupium parietes , cavi que specus ad piscium stabula , atque recessus facti , limo , & arenis oppleti , ranis nunc , & serpentibus domicilium , quorum globi verno tempore e summis rupibus in aquas provolvuntur , aquaticis avibus esca . Quapropter nulla ibi piscium societas . Linis maturandis aptissimus

mus. Mons Spina paulo supra, sentibus, & viperis redundans, squalore erat obsitus. Ad cultum paucos ab hinc annos redactus, inter hortos Neapolitanos numeratur, & eodem pacto, quo Neapolitani, accolæ immunes habentur. Ad lacus oram cellæ sudatoriae concameratæ sunt, sub quibus e solo calidi vehementer erumpunt vapores, ut si quis, vel nudus introjerit, repente quam maximos sentit e corpore sudores effundi. Hinc loco nomen datum. Conferunt hæc vaporaria plurimum podagricis. Noxios, ac nimios humores eliciunt. Ulcera interiora sanant, & ad multiplices corporum morbos valent.

*Lib. 4. dial.
cap. 40.*

S. Germani, & Paschasii historiam ex D. Gregorio adscribam ad suffragia pro defunctis contra hæreticorum depravatam opinionem, commendanda; *Cum adhuc essem juvenculus (inquit) & in laico habitu constitutus, narrari a majoribus audivi, quod Paschasius hujus Sedis Apostolicæ Diaconus miræ Sanctitatis Vir fuerit, eleemosynarum operibus maxime vacans, cultor pauperum, & contemptor sui. Post multum tempus mortis ejus, Germano Episcopo Capuano Medici dictaverant pro salute corporis, ut in thermis angularibus lavari debuisset. Qui ingressus easdem thermas, prædictum Paschasium stantem, & obsequentem in caloribus invenit. Quo viso vehementer extimuit, & quid illic tantus Vir faceret inquisivit. Cui respondit, Quod nulla alia causa in hoc loco pœnali sum deputatus, nisi quia in parte Laurentii contra Symmachum in Pontificatu sensi. Sed quæso pro me Dominum deprecare, atque in hoc cognosces, quod sis exauditus, si huc rediens, me non inveneris. Quod post paucos dies ita factum est.*

*6. Tomo An-
naliuni.*

Cum de Paschasio in poenis mancipato loquitur Illustriss. Baronius verba Gregorii; *In sua tamen sententia usque ad diem sui exitus persistit, declarans, ait, exclusive illud esse intelligendum. Etenim omnium est receptum assensu, non posse in coelum admitti, qui in terra se ab Ecclesia separavit. Gravis illa quidem Paschasii culpa fuit, quod post receptum a sancta Synodo Symmachum in Romanum Pontificem, ei minime communicare voluerit; venia tamen factus dignus, cum in exitu ipso facti poenituerit. Textus præterea, quem idem citat, In Angularis Thermis, habet. Melior lectio, quam, In Angularibus. Non longe a Sudatorio antrum est, cui canes dedere nomen, quos cum in antrum injiciant, moribundi extrahuntur, & in lacum immissi, ad vitam illico revocantur. Pestiferæ inde erumpunt exhalationes. Os Plutonium ad Hierapolim commemorat Strabo, & spe-*

& specus Corycium , & Typhonæi , Pcomponius Mela . Pontanus ad Mafficos montes quid simile narrat.

Balneum Bullæ.

Præter hunc lacum Bulla est , quasi aqua bulliens , ob Soli fervidi naturam , in quo effossa scrobe , & aqua superinfusa frigida , mox concalescit , & sulphuream virtutem adipiscitur . Aerem aquæ densa caligine obnubilant , quamobrem nullas ibi aves videre licet . Ad quartum caliditatis gradum eas accedere Medici dicunt , quæ deductæ ad privatos usus in balneis , mirifice frigidis omnibus capitis morbis , & articularum opitulatur . Subtilis tamen cum sint essentia , ac digerentis facultatis , eas nitri , atque æris obtinere mixturam conjiciunt , idcirco auribus , & oculis mederi , nutritoria instrumenta corroborare , splenem attenuare , uterum flatibus discussis abstergere . Eadem alienam aquam ibi calescentem virtute loci efficere animadverterunt . Mederi præcipue oculis hæc aquas scribunt , easque cum iis connumerant , quæ S. Anastasiæ , Juncariæ , Petræ , Plagæ Romanæ in Ænaria dicuntur , tum vero cum Sudatorio in Minio Hispaniæ fluvio , cum scopuli aquis Viterbiensibus , & cum iis , quæ ad Vivares in Delphinatu , atque iis , quæ de Trigorio in via Ostiensi dicuntur . Addit & Solini fontes in Sardinia , & Bracculas aquas Bajis , oculorum nebulis percommodas .

Astrani .

Cum ad Septentriones perrexeris , mirabilis efficaciam lavacrum occurret , quod a Stranis nomen accepisse scribit auctor is , qui ad Federicum opus scripsit de Balneis . Astranam vocat Savanarola , & Strumam Ugolinus . Astrurium appellandum potius aliqui censent ab earum avium venatione . Sex millium fere passuum circulo locus inter montes circumscribitur , inter quos peramoena vallis est , quæ paulatim ad mille passuum latitudinem cogitur , ut Amphitheatrum repræsentet . Silvæ cervorum , & aprorum greges alunt , volatilium præsertim maximam copiam . Regiæ venationi locus dicatus est , & præfectus hac de causa constitutus . Ferunt , Reges Neapolitanos ibi venatoria spectacula edidisse , inspectantibus e jugis collium Civibus . Memorabile illud narrant , quod ab Alphonso Rege est editum , collocata Nepte

Alphonfi Regis Liberalitas.

He-

Lib. de magnif. c. 16.

Heleonora Federico III. Germanorum Imperatori, cui cum tota fere Germana Nobilitate interfuit, compluribus etiam cum Hispanis Principibus, qui Heleonoram ex Hispania deduxerant. Exhibita tunc venatio fixis ad Agnanam paludem tentoriis. Fontes e vario vini genere constituti, mensæ apparatus, in quibus ad xxx. millia hominum discubere. Solem in hoc magnificentiæ genere nihil quicquam vidisse magnificentius, asserit Pontanus. Spiritus ibi semper sulphureus, & calidæ passim scatentes aquæ. Aliquæ adeo temperatæ, ut neque in potionibus medicatis incommodæ habeantur. Ventriculo auxiliantur, pectus leniunt, appetentiam excitant. Dentibus, faucibus, voci, capiti & omni rheumatum generi, siccando, digerendo, corroborando, sunt adjumento. Nitratam, æratam, sulphuream materiam obtinere optimi Medici arbitrantur. Meagus etiam alumine constare asserit. Oculorum suffusionibus non adeo hypochoysi confirmata potus auxiliatur. Cum Duccia S. Philippi, & Badenia in Helveticis, tum Grotta Viterbiensi ea de re convenire eas aquas scribunt. Ebitum balneum Anginas, & Pleuritides arcet. Frequentis usus præter ceteras puteolanas balneas habentur, nam præteriti incendii minore calamitate affectæ sunt, & integram suarum aquarum naturam retinent. Vere, æstate ineunte, & autumnii parte utiles.

Foris Cryptæ.

Retrogrediendum est, ut recta deinde incedamus, & littoris oram perlustremus. Triptam hoc lavacrum vocat Savanarola, re tamen ipsa a Crypta Pausylipana nomen accepit, ex qua cum egressus fueris, ad maris oram occurrit. Apud Esilium ex Savanarola aqua hæc potu, & operatione dulcissima est, ignitos artus refrigerat, desiccata febribus membra rigat, pulmonem læsum, jecur, pectus sanat. Debilitatem stomachi tollit, sed nocet hydropicis. Ad tussim utilissima. Aufertque cutis infectiones

Juncariæ.

Juncariam, Dejuncaram vocat Savanarola, confortare ait stomachum, & hæpar, pectus lenire, lætificare animum, gaudia inducere, suspiria tollere, alacres in muliere efficere vires, renes confortare, excitare coitum; sed hæcticas primæ, & secundæ speciei juvare, non credit. Giuncaram, & Vincaram Franciottus.

Jun-

Juncaram, auctor balneorum. Ejus mineram nitrum, ferrum, & aurum arbitratur Menghus. A juncis ibi nascentibus nomen habet. Potu hæc aqua impinguat, viribus tamen non languidis. Venerem juvat, renes confortat, & chronicas febres decernit. Pectus roborare ait Ugolinus, exsiccationis causam remove, & inter ceteras esse saluberrimas. Inter potulentas aquas numerantur.

Balneolum, vel Plagæ.

Balneolum ab Elifio in radice Olibani montis, qua Nesidem protenditur versus, describitur; *Sed tanta virtutis, & efficaciam ejus præstantia, ut infirmus non solum aquam ibi, sed Deum adesse putet.* Caput, stomachum, & cetera membra confortat, oculorum nebulam fugat, consumptos, & debilitatos reficit, quartanæ continuæ, & quotidianæ materiam destruit, a doloribus ex quocumque morbo, vel febre procedentibus liberat. Olibanus vero ad Puteolos mons est ex prædura silice (saxa hodie appellant) in summa omnium rerum sterilitate constitutus, quapropter, *ὄλεος βάνος* totus sterilis, dicitur. Hunc montem a Cajo excisum ad Italiæ vias silice sternendas aliqui dixerunt, nam Svetonius dixit. *Jaetæ moles infesto, ac profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, &c.* Eliciuntur nunc inde Pontonibus saxa ad molem Neapolitanam undique firmandam, ne maris æstu, & fluctuum impetu labefactetur; & ad vias Civitatis sternendas.

Mons Olibanus.

Cap. 37.

Petrae.

In extremo hoc littore Petrae est lavacrum. Ab effectu nomen inditum, calculum enim frangit, & educit arenulas. Caput a doloribus liberare scribunt, detergere oculos, auribus auditum prestare, cordi, & pectori opitulari. Ejus aquæ potus interiora expurgat. Nitrosa est, idcirco laudatur ad internas, & calidas affectiones hepatis, renum, uteri, vesicæ, ut aqua potulenta, & remissæ admodum caliditatis, & mediocriter digerentis facultatis. Qualis etiam superior Plagæ aqua, Tritulæ, & aliæ. Idcirco represso per balneum temperatum (inquit Baccius) fervore visceris, phlegmonæ arcentur, abscessus, causones, aliaque perniciofa vitia, valere item in febribus cum Plagæ aquis, & Tritulæ, sed pituitosis.

Sub-

Subsidii Hominum .

Sic appellat Franciottus , quod vulgus , *Zuppa d' Uomini* . Mengo nitrosum , & ferrugineum est . Ugolino causas frigidas remouet , pectoris defectum tollit , & confert articulis . Obstrudæ ibi aquarum venæ sunt fonte relicto , quæ tamen sub arena infra cryptam , & mare perquiruntur . Maximam iis Medici tribuunt salubritatem , ex qua nominis emanat significatio , mirum enim in modum ægrotis subvenire dicuntur . Ad podagram plurimum valere scribit Altimarus . Elisius , tumidi ventris onera deponere , omnemque doloris speciem auferre . Debilitatis tamen restaurationem præclare lavantes adipiscuntur .

Orthodonici .

In Olibani radicibus in Puteolani Episcopi hortis lavacrum est , ad quod per multos gradus descenditur , qua propter flante Austro calor intus inclusus , exhalationis expers , intrantes enecat . Grave ibi profecto olens spiritus , & mephitis . Auditas ibi aliquando lugentium voces , sæpius mihi asseruit Leonardus Vairus Episcopus . Aqua tamen educta , corpora febribus consumpta restaurat , stomachi nauseam expellit , ephemeras (& errantes febres tollit , & maxime ad phthisim paratas . Ad sudationes , & in balneis sumitur .

Calaturæ .

Celaturam Franciottus , Collaturam Ugolinus , Calaturam Vulgus . Descendit aqua ex rupis latere , quæ turpes ex ore notas remouet , stomacho subvenit , tussim fugat , præteritas crapulas digerit , mentem corroborat , cor lætificat .

S. Anastasiæ .

Ad Monasterium S. Anastasiæ defossa scrobe in arena ipsa litoris , acqua erumpit clara , ad arenulas detrudendas , & calculos confringendos aptissima . Habet cum proximis aquis aliquam æris simul cum nitro portionem , atque idcirco oculorum caliginis , & suffusionibus medetur . Franciottus Anastasi nominat . Olim hic erat Adjutorii balneum .

Can-

Cantarelli .

Cantarelli balneum (inquit Baccius) a *Canthari forma* per quam fluit, dictum perhibetur. Cujus cum primaria olim esset gloria in Puteolanis, utpote quod mirandis modis tum occulta persanaret ulcera, tum ossium quoque fragmenta, quæ opere indigerent chyrurgico, extraheret, immo fluentem undique sanguinem supprimeret, utrumque ferentes summopere juvaret, ceterum post incendium ad Tripergulas, cui vicinum id balneum extiterat, submersum cinere, nec satis post aliquam adhibitam operam restitutum, tota jam laus in Ænariæ balneis defluxit, quæ tam genere, quam copia, & foelici usu præsertim Gurgitelli, ac Furnelli aquæ præstantes, similes, ac majores etiam obtinet facultates. Quamobrem non desunt qui hæc, & Cantarellis, occultam proprietatem e benigno quopiam cœlesti aspectu tribuant. Ferri, & Magnetis habet operationes.

Fontanæ .

Aretinus haud longius a sua ætate repertas aquas scribit. Formam, alio nomine dixerunt. Nitrata in iis, & bituminosa mixtura, & inter suaves annumeratæ, hoc est, quæ, vel odore, vel sapore nullam præferunt insuavitatem, sed quæ dulcibus non sunt comparandæ, velut etiam Juncaria, aliæque balneæ in Puteolano, & Bajano. Proprietates his carminibus describit Lombardus.

*Fert somnum, ventrem reddit, fluxumque, soporem
Conciliat pueris, lac cito multiplicat.
Saxa mollificat, renes expurgat arena,
Cuncta lavacra super, nausea sit procul hinc.
Vesicam referat, lapidem frangitque potenter;
Affectis podagra, vulneribusque nocet.*

Ciceronis, vel Prati.

De Prata, vulgo aquæ dicuntur. Opus Ciceronis creditur in Academia extractum. Sponte tamen ibi nascentibus aquis. D. Gregorius libro I. Dialogorum meminit Monasterii, quod Balneum Ciceronis vocabatur. Eas vero aquas, quod oculis medicinam afferunt æratas arbitratur esse Georgius Agricola. Ad lip-

Tom.II.

Eee

pitu-

pituidiæ mirum in modum celebratæ. Conferunt etiam viscerum torminibus. Sed totum fere corpus languidum restaurant. Ob illud iuvandi oculos *experimentum*, arbitrantur aliqui aquas eadmia participare, quæ in Cumano agro naturalis est, Dioscoride auctore, ac in Bajano. Quippe ibi quoque chalcitis, mysi, fori, melantheria, chalcanthum; *ἀσπις* (inquit) *καὶ ὁ ὄρα τῆς Κύμης λίθος ἐνείσκημνος.*

Arcus.

In sinistra Averni lacus parte, in qua Balnearum copia cernitur (decem commemorat Aretius) ab ædificii forma, Balnea Arcus nuncupatur. Consumptos corporis artus restaurat, corpori robor addit, ventrem exonerat, pelli cutim restituit, stomacho præsto est, & interiora omnia iuvat. Caveant splene, & jecore laborantes.

Rainerii.

Ab Inventore hæc aqua nomen accepit. In Tripergulis collocat Aretius. Aquas tamen etiam Trituli ad sanitatem exposcit. Scabiem, & impetiginem sanat, putridum corpus mundat, restaurat cutim, leprosis prodest, inquit Elisius. Salsi phlegmatis hostis aqua est.

Tripergulæ.

Ugolinus totius corporis debilitatem, & segnitiam auferre dicit, superfluumque dolorem pellere. Elisius, mentis defectum auferre scribit, alleviare corpus, cor exhilarare, membrorum profugare onera, stomachi varios dolores arcere, pedum gravitatem remove, symptomata explodere. Balneum vetus dicitur.

S. Nicolai.

Elisius; *Omnia balnea potentes, aut magis solliciti occupant; hoc solum mirifici Confessoris pauperibus subvenit, & ideo S. Nicolai dicitur. Hæc aqua ab aliis descripta non est, nec ab intelligentibus satis experta. Quantum tamen compertum habeo, debiles fovet, consumptos restaurat, stomachum conformat, & vires reparat. Lombardus*
Infirmos refovet, consumptis præstat operamque
Confirmat stomachum robur aqua hæc reparat.

Scro-

Scrophæ.

Unda mirabilis (inquit Elifius) sic dicta, vel quod scrophu-
las sanat, quod Christianissimorum tantum Gallorum Regum spu-
to tribuunt; vel quod scropham in ea volutari viderint. Scabio-
sis, & leprosis prodest, impetigines sanat, ventris sarcinam, &
pondus deponit. Articulos juvat. Lombardus.

*Iste latex dictus sic est, quia χαρδαίας auferet,
Aut unda hac volvi scrophæ reperta quod est.*

*Leprosi prodest; scabiem (mirabile dictu)
Salso Lichenas phlegmate purgat aqua hæc.
Articulis confert, deponit pondera ventris,
Nodosæ eximium pharmacon est podagræ.
Uteris his scrophæ quicumque salubribus undis
Cum tumidis vites salsa leguminibus.*

S. Lucæ.

Quod oculis aquæ S. Lucæ subveniunt, id nominis sibi
compararunt. Suffusiones oculorum recentes, & nebulas destruant.
Et quamvis Elifius scribat, has aquas aliquando cæcos illumi-
nasse; neminem tamen id vidisse scio. Articulorum, & capitis
dolores pellunt. Surdis maximo sunt adjumento.

Arculi, vel S. Mariæ.

Hujus etiam nominis aquæ ad Παλιόπριον, Romandiolum,
Senas, Viterbium, & Flaminiam. Quæ non minus frigidum ca-
put calefaciunt, quam Porretæ aquæ ad Bononiam. Ædificium
lavacro nomen dedit. Hepar calidum aptat (ait Elifius) a ni-
mia frigiditate, ac rheumate absolvit, oculos ab ophthalmia ser-
vat, stomachum roborat, somnum nimium, superfluanque vigi-
liam propellit, aureamque mediocritatem inducit.

S. Crucis.

Ea, quæ in hac aqua miracula enumerat Elifius, hoc fane
tempore minime cernimus, ait enim quamplurimis id evenisse,
ut alienis brachiis, & pedibus huc adducti, vel baculis nitentes,
fanos deinde, & nullius auxilii indigentes discessisse. Omnes con-

traciones, etiam ex vulnere, nervis, aut juncturis oblæsis mirifice juvat; ob quam proprietatem ad pedum, ac manuum vulnera, & distensiones, quas sanat artuum, nomen, & insignia obtinet S. Crucis. Viscerum insuper, ac ventris inflationes, testiculorum tumores prohibet, podagram discutit, omnium tandem valde sulphurearum utilitatem præbet. Hydropicos, & hypochondriacos mirifice juvat. Phlegma extrudit. A podagra liberat, Crassam ablegat pituitam. Maxima cum voluntate iis aquis æri utuntur. Quod si ad corroborandum ventriculum, calidis intemperantiis succurrendum est per balnea, quæ modicum refrigerent, reprimuntque astrictoria facultate per initia, potus aquæ Sanctæ Crucis apûssimus habetur, velut aqua in villa Lucæ, & Porretanæ.

Subcellarii.

In Averno ad Cumanæ Sibyllæ antrum (ut vocant) Subcellariæ aquæ sunt, quasi ex cella emanantes, dulces, lucidæ, & quas ceteris Bajanis aquis antecellere Medici existimant. Ugoñinus Surtillarum vocat. Vulgus *Scaffa budello*. Decocti caponis juris habet saporem. Capillos prolixos facit (ait Elisius) labia sanat, dentes, & gingivas mundificat, lentiginem, & scabiem removet; pulmóni, jecori, spleni medetur; ardorem, & pondus vesicæ solvit, urinam provocat, arenulas eiicit, quartanam quotidianam, & tepidas febres sanat, tussim tollit, præcipue vero stomachum confortat, totumque corpus exhilarat. Post longas febres, & in phtisicis, & hecticis nondum exhaustis, aliquot Medici ex medicatis aquis laudant infessus, non febris ratione, cur plerique quoque ajunt naturales balneas adversari, sed ad conciliandum robur stomacho, hepatis, aliisque nutritoriis, quod in longissimis morbis potissimum primo quæritur. Ad eam rem maxime eas aquas comprobarunt, quæ mediocriter calidæ sunt, nec ultra primum gradum siccantes, inter quas Petra, Plaga, Juncaria, & hæc Subcellaria ad Bajas probantur, quæ sanis conveniunt, nec admodum qualitate excedunt temperatas, ac dulces.

Ferri.

Ferri mineram, scribit Plinius, metallorum omnium esse largissimam, & ubique propemodum reperiri. Fere semper aliquid ferruginæ naturæ cum ceteris mineris in hisce aquis reperiri.

ritur, sed potissimum in hoc lavacro, quod ferri colorem referre videtur. Idcirco oculos, aures, caput mirifice juvat, solvitque hemicranæ affectiones. Aqua ebibita, jecori, spleni, ventriculo, renibus, utero, omnibus interaneis vitiis a relaxatione ortis, opitulatur. Ex aliqua bituminis participatione pulmone confert. Siccat, abstergit, roborat. Quod si aqua Plagæ Romanæ, quæ in Ænaria est (cujus fontes maximo cum labore, & maxima cum ægrotantium utilitate aperuit Julius Jafolinus nostra hac ætate Medicus celeberrimus) cum ferreæ sit mineræ, & ferruginei coloris, phlegma falsum deicit, sanguinem, & pruritus oculorum tollit, lacrimas inhibet, gingivas exesas sanat, dentes firmat, ossium fracturas firmat, & fluxiones sistit; eadem profecto aquas has Bajanæ effecturas non vereor.

Palumbariæ.

Lavacrum Palumbarium, vel Crypta Palumbaria dicitur, a palumbibus ibi nidificantibus. Hoc si quis uti voluerit, a falsis, & frigidis caveat necesse est. Cardiaci, arthritico morbo, renibus, oculisque plurimum prodest. Urinæ meatus aperit, oculorum nebulas expellit, stomachi passiones aufert.

Salvianæ.

Sic dictas aquas a quadam muliere alii scribunt; alii Silvianam appellant, & Silviam Deæ antiquos dedicasse scribunt. Nuggæ: Salmariam vocat Ugolinus, aitque eas non permittere, ut menses mulierum ultra suos periodos fluant, & uteri inveteratas affectiones curare. Quamobrem mulieribus plurimum confert, cum etiam steriles fecundet.

Tri-

Lib. 6. c. 3.

In Bajano littore Balneæ , & Sudatorium eodem nomine appellantur . Fricolas , a fricando dictas scribit Blondus , atque inde Tritulas appellatas . Alii sic dictas asserunt , a tertiana febre sananda , quæ apud medicos τριταῖος πυρετός dicitur . Trifoli alii dixerunt , & monti Trifolinum vinum adscribunt . Ubi vegeta in primis natura ignis , cujus communes causas explicat Vitruvius , qui aut ex sulphure , aut alumine , aut bitumine sub his collibus loca , vario caloris gradu afficiat . Infra ad mare calidis abundat aquis , quæ perenni vena , & sub prærupta rupe balneas efficiant , ubi semota ab imbris , & ventis habentur semper utilissima . Imaginum ex plaste ibi pictarum aliquot fragmenta supersunt , quæ cujusque balneæ virtutem exprimebant . *Ardores esse in his locis (addidit Vitruvius) etiam hæc res potest indicare , quod in montibus Cumanorum , & Bajanis sunt loca sudationibus excavata , in quibus vapor fervidus ab imo nascens ignis vehementia perforat eam terram , per eamque manando in his locis oritur , & ita sudatorium egregias efficit utilitates .* Sudatorium sic in Itinerario a quodam docto viro describitur .

*In primis celso sita Sudatoria monte ,
In tria divisus specus est ceu brachia , quorum
Sulphureos extrema tenent fumantia fontes*

Solis

*Solis inaccessos radiis sub rupe cavata.
 Ingressu via longa patet, cinis impedit albus;
 Aque calens mediæ prodientes agmine fossæ.
 Ingrediendo cave tollas caput, arduus unda
 Fumus agit, totoque fluunt corpore rivi;
 Visceribusque trahens animam vapor aestuat intus.
 Sin submissus eas, & caute lumina serves,
 (Nam sine luminibus nulli est intrare potestas)
 Victor eris. Nimum sed non temere sinistram
 Dira tibi mens sit; necat intus perfectus aer,
 Profuit, & nulli tacitas quæsisse latebras.*

Cornelius Celsus de eo sic loquitur; *Sudor ejus duobus modis elicitur, aut sicco calore, aut balneo. Siccus calor est, & arenæ calidæ, & Laconici, Clibani, & quarundam naturalium sudationes, ubi e terra profusus calidus vapor ædificio includitur, sicut super Bajas in Mirtetis habemus. Quamobrem Mirteta ad Tritulum fuisse dicunt. Balnei tamen locum penitus ignoramus. Idque tantum scimus, quod Vitruvius, & Celsus scripsere. Quali mortetum dixerunt, pro funesta miri significatione. Omnibus tamen ægris lavacrum erat invisum,*

Sulphura contempti, vicus gemit invidus ægris.

Morbo Gallico laborantibus plurimum prodest, atque iis, qui capitis fluxionibus afficiantur. Viris, mulieribusque stans horis locus datur. Juvat sudantes colloqui, atque canere, dum caloris molestias blandis sermonibus mulcere conantur. Quique dimidia hora sudaverit, strenuus profecto ad eam rem habetur. Trituli balneas D. Hieronymus viduis, virginibusque Christianis vitandas admonuit. Omnium balnearum virtutes habere dicuntur.

Aquæ S. Georgii.

Hujus nominis aquas ad Ducciam commemorat Baccius; strenui, ac Divi Militis nomine insignitas, quæ ad foeda ulcera perferenda habent facultatem. Ferrea, atque ærea minera nostra hæc aqua nitrosa quoque est, lapidem frangens, ad ferrum e corpore eliciendum admirabilis. Sed quoniam subterranea est, quasi *αἰνὰ γῆς*, Georgii nominatam, aliquibus placet.

Nitrosas hæc aquas esse scimus, eademque cum proximis habere naturam. Ventris solutionem compescunt, & hemorrhoidarum fluores, calidum, aerisque intemperiem removentes. Quapropter nec a ferro videntur alienæ. A longis febribus liberant. Caput, & splenem efficacissime adjuvant, eorumque dolores arcent, confortant debiles, & consumpta membra restaurant. A brevitate id nominis sunt affectæ.

Culinæ, vel Culmæ, & Petrolei.

Inter bituminosas Petrolei nomine multæ aquarum scatebræ, quamvis & nitro consent, blande purgantes, subamaræ, & gravi odore reperiuntur. In Italia multis in locis scaten, & Senis non longe ab Arbia flumine, ibidemque ad viam maritimam Petrojum Castellum, ubi Petroleum emanat. Et Viterbii non procul a fonte Grotæ percelebri, calore, tactu, & essentia temperatæ, quapropter pueris, & delicatis naturis perutiles. Multæ itidem in Bajano Tripergulanæ, Solis, & Lunæ eo nomine celebrantur. Tum Culma ad Avernum, in quibus tamen major sulphuris portio dignoscitur, idcirco exsiccando valentiores, minusque emollientes. Hujus tamen generis aquæ absterforiam habent virtutem, omnesque cutis maculas, pruriginosas simul, & ichorosas exsiccant. Contracta emolliunt, distenduntque convulsos nervos, crassa extenuant corpora, fluxiones sistunt, gravedines, ac raucedines, & cetera id genus epote corrigunt. Eodem omnes aquæ imbutæ sunt vapore, quæ soporem inducunt, vel caput gravant, sensusque obtundunt. Habet hæc bitumen operationes. A monte, qui supereminet, ob altitudinem, Culma a Franciotto dicitur, & corrupte Culina.

Solis, & Lunæ.

Ob aquarum excellentiam, quæ ceteris præstat, hoc præclarum nomen parvum hoc balneolum est consequutum. Per ruinas antiquorum ædificiorum eo descenditur, directumque invenitur, & mari occupatum. Sed defossa arena, scaten aqua, sulphuri commixta, quæ tamen ferri partes obtinet præcipuas, ac nobilem ex Magnete virtutem, quamobrem infixæ spicula ferrea miri-

mirifice extrahit; calefacit egregie, exsiccat, atque corroborat. Ruptis, laxatis, fractis mirum in modum confert, & antiqua crurum ulcera compefcit. Divinum hoc appellarunt balneum, cum præcipue omne guttarum, dolorumque genus tollat, fluentem sanguinem sistat, ulcera fanet, podagram sublevert.

Gibborofi.

Hæc inter nitrosas aquas potabilis quidem, ac præter ceteras in renibus juvandis efficacissima perhibetur, meatus urinarios aperiens, abstergens, firmans; arenulas, & mucosus his locis adhærentes extrudens; fluores muliebres ex locorum imbecillitate maxime sistens.

Episcopi.

Nobile hoc balneum, vel ab aliquo fortasse Episcopo instauratum, vel ad Episcopum Puteolanum pertinens, vel quod Prælati utantur plurimum, quibus podagra solet esse familiarior. Roborat stomachum, provocat appetitum, extrahit ferrum, & omnia membra exhilarat.

Fatarum.

Podagricis quoque utile, & familiare. Stomacho vires addit, nauseam expellit, appetitum provocat. De quo sic Lombardus,

Confortat stomachum, vivacem reddit opem,

Dat podagræ auxilium, nausea fit procul hinc.

Extrahit absconsum, atque latens in corpore ferrum.

Exhilarat nimis hic omnia membra latex.

Bracculæ.

Ab humilitate, & loci depressione sic dictum. Ugolinus Bretolam vocat, fortasse vocis similitudine deceptus. Inter nitrosos fontes constituitur, qui tamen ære simul, & sulphure non mediocriter participat. Quocirca non adeo solvit ob sulphuris tenacem siccitatem, temperate calefaciens. *Ex natura tamen æris* (inquit Elifus) *grossas fauces subtiliat*, Broncavias vocant. Rauricam vocem ebibita claram reddit; oculis, & ceterorum sensuum

Tom.II.

Fff

vitiis

vitiis opitulatur. Longas febres removeere credunt.

Speluncæ.

Sic dictum a Spelunca, in qua lavacrum est. A Galeno scriptum tradunt, si quis quinque drachmis hujus calentis aquæ singulis diebus biberit, in membris, quæ diaphragmæ adjacent, opem, & robur comparaturum. Quem tamen locum nusquam in Galeno reperies. Hydropicis, tussi, guttæ est adjuvamento.

Feniculi.

Inter Mare mortuum, & Misenum montem, inter agrestes feniculos aqua emanat, cui frutex ille nomen attulit, quæ & lippos oculos abstergit, & eorum ulcera sanat, & maculas delet, & oculorum aciem reddit illustriorem.

N E S I S I N S U L A , E T E U P L Œ A .

C A P . XXVI.

O Ccurrit Puteolos proficiscentibus Nesis, quam non Insulam, sed Continentem fuisse facile arbitrarer, quin & Pausilypi Promontorium, nisi Ciceronis locus ex x. Philippica aperte Insulam ostenderet, sic enim de Bruto ait; *At hunc ipsis ludorum diebus videbam in Insula clarissimi adolescentis Luculli propinqui sui.* Et hanc, Insulam Nefidem fuisse ad Atticum scribens declarat;

Lib. 16. ep. 17. Bruto tuæ literæ gratæ erant, sui enim apud illum multas horas in Nefide, cum paulo ante tuas literas accepissem. Et epistola 3. ejusdem libri; *Hæc ego conscendens e Pompejano tribus actuariolis, decem scalmis Bratus erat in Nefide, etiam nunc Neapoli Cassius.* Ecce tibi Insulam, & in Luculli potestate. Nomen idipsum declarat, *νησας* enim parvam insulam significat.

Lib. 19. c. 8. Plinius Nefidis asparagum laudat. Lucanus, & Papinius *Lib. 6.* tetrum loco tribuunt aerem. Alter,

. . . . tali spiramine Nesis,

Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.

Silu. 3. Alter vero,

. . . . inde malignum

Aera respirat pelago circumflua Nesis.

Et

Et *Nefis*, non *Neffus*, legendum. Quid enim Centauro cum insula, cum præcipue Iuarimem adjungat? Vicina loca adhuc Cæli gravitate occupantur. Insula tamen excisis silvis, sub clementi Cælo, hac ætate videtur posita. Quam silvam commemorat Stælius,

Silvaque, quæ fixam pelago Nefida coronat.

Quidam tamen in Itinerario,

*Post hanc asparagis plenam Nefida videmus,
Pars hæc Pausilypi quondam, maris insula nunc est.
Multos ibi servat furtiva Cuniculus antra,
Antra Typhoneos quondam spirantia fumos,
Et circa Eumenidum nebuloso tristia luco.*

Locum fabulæ dedit Sannazarius,

*Te quoque formosa captum Nefidis amore
Pausilype irato compellat ab æquore quæstu.*

Pontanus dum Nympham describit, maris, in quo posita est proprietates narrat,

*Illum Nisa tenet deserti ad litoris algam
Nigra genu. croceisque genis, & lumine glauco.*

Parva quidem insula, mille & quingentorum passuum ambitu, Amalphitanorum Ducum habitatione nobilis. Ab Alphonso Piccolomineo primo loco tribus millibus, & quingentis aureis coempta, in qua tamen grandis pecunia, celebrandis conviviis consumpta est. A Piccolomineis ad Scyllacensium Principem, a quo ad Neapolitanam Civitatem, inde ad Conchanorum Principem, mox iterum ad Neapolitanam Civitatem, lite licet coorta. Portu Pavone, qui ad meridiem vergit, cuniculorum copia, phasianorum olim volatu, & oleis, & vinea, & fructibus, & piscatione illustris. Omnibus navigantibus ob tutissimam navium stationem cognita. Arx in ea rotunda est, quæ undique prospecta, speculatrix tota illa ora colitur. Nec displiceret, si quis dixerit hanc Insulam Græcorum ætate Nisæam appellatam fuisse, cum haud longius Megaris quoque Insula extet, cumque Athenienses ejus nominis Insulas inter se proximas plurimi fecerint.

EUPLOEA, parva quoque insula (scopulus potius) inter Tyrreni maris Insulas meruit annumerari. Et quoniam ibi reconditus sinus est, ex quo maris æstus, & undarum tempestates detruduntur, *Gajolam* dixere. Gratissimus navigantibus recessus. Nobilissimus iudem ædificiorum vestigiis, quæ Civitatem

tem referunt , & omnem antiquitatis gloriam redolent. *Felix*

Lib. 2. Silu. omen locum appellavit Staius in silvis,

Inde vagis omen fœlix Euplœa carinis.

Et in Hercule Surrentino, *Numen,*

Et placidus Limon, Numenque Euplœa carinis.

Quæ verba efficiunt , ut credam, Templum, cujus aliquot ibi sunt ruinæ, Euplœæ Numini marino fuisse dicatum. At vero

Veneris Euplœæ Numen illud erat. Veneris enim ædem mari
proximam Græci venerabantur, veluti in Atticis scribit Pausa-
nius, apud Gnidios præsertim, qui Venerem Doritidem, A-
cream, & Gnidiam colebant, & hanc ipsam ab iisdem Gnidiiis
Euplœam appellatam affirmat, νεώτατον δ' ἐ, ὡς Κνιδίαν οἱ πολλοί,
Κνιδίοι δ' ἐ αὐτοὶ καλεῖσιν Εὐπλοῖαν. Sannazarius Nympham facit,

. . . . totidem vitreis Euplœa sub undis

Servat, adhuc plures Nests mihi servat Echinos.

Vitreas illas undas , & algarum confertissimos hortos , manu tractare ne pigeat, dum præternavigaveris.

En tibi Campani litoris, Craterisque ambitum, quo Neapolitanæ Urbis celeberrimus situs contineri facile prospicies. A Pausilypo discessimus; ad eundem locum regressi sumus, foelicissimam oram describentes. Quod effecit, ut Capuam, cui secundus post Neapolim locus debebatur; Nolamque, aliasque mediterraneas Urbes ultimo loco describendas reliquerimus.

C A P U A.

C A P. XXVII.

CApua hæc illa est, quæ in Orbis Principatu, cum maximis Urbibus æmula contendens, Italicarum Urbium pulcherrima, in pulcherrimo agro posita (ut loquitur Cicero) ad maximum gloriæ fastigium evecta, tot virium, copiæ, Senatus, illustrium virorum, amplitudinis, ædificiorumque splendoribus emicuit, ut non foelicis tantum Campaniæ caput laudaverit Strabo, κεφαλὴν ὀνομάσαι Καπίω, sed omnibus Gentibus, bellorum præcipue diuturnitate fuerit admirabilis. Stellates, & Leborini Campi, vel Leboriæ, quæ in via finiebantur ab utroque latere Consulari, quæ a Puteolis, & quæ a Cumis Capuam ducebant, vel Phlegræi, inter quos posita est, Pœnorum sanguine adhuc

P in. lib. 18.
6.11.

re-

redundant, ipsumque describit aratrum in glebis virtutis immortalitatem. Resonant hujusmodi theatra, quæ Italicas moles magnificentia, & structura antecedunt, ut magnitudinis significationes, vocesque adhuc toto terrarum Orbe referantur. Templorum ruinæ, aliis Urbibus eam reddunt nobiliorem. Ambulacra, Xystique licet terræ aggeribus obruti, ædificio tamen, & picturarum fragmentis, quæ ad antiquorum solertiam, & industriam celebrandam supersunt, veluti quædam honoris lumina, in lucem revocant suorum Civium dignitatem. In monte illo Tifatis celeberrimo, qui tot annos elephantorum gregibus fuit oppletus, Dianæ præclarum Numen inter parietinas adhuc fere conspicias. Vicus adhuc Appius colitur, adhuc nobilissima redolet unguenta Seplasia, & dum supereminet Tiberii erectum Capitolium, in ejus cadavere vigent spiritus, quibus viva inter florentissimas Urbes summo cum honore vivebat.

Aliquorum affert Dionysius opinionem, quibus placet a Remo eam Urbem ædificatam, & a Proavo Capy sic denominasse, & *Καπίου* plurali numero dictam. Ab Ænea conditam, ceterisque Trojanis, & a Capy appellatam placet Aristho apud Halicarnasseum. A Capy Samnitum Duce nomen fuisse inditum, innuit Livius. A Capy Silvio Virgilius,

Lib. 1. Antiq.

Lib. 4. Dec. 1.

Et Capis hinc nomen Capuanæ dicitur Urbi.

vel a Falconis augurio, qui Etrusca lingua *Capis* dicitur, ut ait Servius. Et sex Pompejus, in Campania Capuam quibusdam a Capy appellatam placere scribit, quem a pede introrsum curvato nominarunt antiqui, & nostros Falconem vocare. Aliis, a planicie regionis. Isidorus Silvio Albanorum Regi tribuit; additque alios dicere, a capacitate nominatam, quod ejus terra omnem vitæ fructum capiat. Maxime tamen Svetonii auctoritate commoveor, qui sic scribit in Julio; *Cum in Colonia Capua deducti lege Julia Coloni ad extruendas Villas, sepulcra vetustissima discernerent, idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperibant, tabula ænea in monumento, in quod dicebatur, Capis conditor Capuæ sepultus, inventa est, conscripta litteris, verbisque Græcis hac sententia; Quando ossa Capys detecta essent, fore ut Julo prognatus manu consanguineorum neceretur, magnisque mox Italiæ cladibus vendicaretur. Cujus rei (ne quis fabulosam, aut commentitiam putet) auctor est Cornelius Balbus familiarissimus Cæsaris. A Falcone aliqui non recedunt, ad Etruscorum genus respicientes, quippe ait Livius, eam, quæ* *Ibid.*
nunc

nunc Capua est, Vulturnum Etruscorum fuisse Urbem, a Samnitibus captam, & Capuam a Capye eorum Duce dictam, quamvis propius vero scribat, sic esse dictam a campestri agro, vel a Campo, ut loquitur Plinius; vel quod caput fuerit xii. Urbium in Campania, quæ fuere Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanium, Pompeii, Atella, Calatia, Caserta, Casilinum, Vulturnum, Sidicinum. Sed ea, Volturna dicta est, quasi Volturna, Tuscorum Imperii Regina. Servius in illud Virgilii,

Oscorumque manus . . .

Capuenses dicit, qui ante Osci dicti sunt. Ex quibus verbis, aliqui Oscam fuisse quoque Capuam dictam sibi persuadent. Apud Annium hæc leguntur; *Oscus Vetulonienfis adeptus Imperium Italiae, plurimas Colonias dedit, ut ait Manethon, & a se Oscas, & Volscas, quasi Voloscas, idest Consulares Oscas cognominavit, quarum Volsci in Latium primi fuisse conditi apparent, quod vocabulo Tyrreno eos Volscos, idest, priscos Oscos, (Osci enim fuerunt Capuani) appellavit.* Sed ea ætate Volscorum caput Sueffam vocat Strabo, quam a Tarquinii Prisci filio captam scribit, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ τῆς Σιέσσαν εἶλε τὴν μετρόπολιν τῶν Ουόλσκων. Cato vero de originibus, Anxurem; *Osci, qui nunc Capuani. Volsci, quos vocamus Volscos, quibus metropolis fuit Anxur, nunc Taracina, Stabia, Anitini.* Osci quidem Vetulonienfis serpentem gessit insignem. Et Oscos dici ait Servius, ubi serpentum copia cernitur. Hos Ostorzones Capuæ dicunt.

Beatissimam Polybius sic appellavit, κατὰ μέγα καὶ πρὸς αἰδοῦσαι συμβαίνει τῶν πασῶν ποτὲ μακαρίῳ τὰτῶν πόλιν Καπούῳ; eamque felicitatem Gigantum pugnam fabulis involutam significasse scribit Strabo, cum eam regionem ob soli ubertatem multi sibi vindicare desideraverint. Quapropter Campanas delicias his verbis Annibali exprobrat Paulus Diaconus; *Jaetet se licet Roma victoriis, Annibalem tamen Campaniæ luxuriis immorantem provincia deliciosa superavit. Dum aquis innatat, dum piscibus, atque ostreis passim inficitur, dum olet, dum potat, dum dormit, aquarum resolutio mollivit Punicam feritatem, & quem alia duraverant, Seplassia Campaniæ oppidum, unguentis odoratis labefecit, & solvit.* Capuæ vicum, non oppidum fuisse declarat multis in locis Cicero, & Asconius Pedianus plateam vocat, in qua unguentarii soliti erant negociari. Atque Capuanorum unguentorum meminit Plautus Rudente,

Teque oro, & quæso si speras, ubi

Hoc

Lib. 3. 6. 5.

Sueffa.

Anxur.

Lib. 3.

*Unguenta
Capuana.*

Hoc anno multum futurum Sirpe, & Læserpitium

Eamque eventuram exagogam Capuam salvam, & sospitem.

Captam pro Capuam habebant antiqui Codices. Campanos luxus exprobrat Strabo, atque eo progressos esse, ut convivas ad cœnam promisso gladiatorum in singulas personas pari, vocarent. Cumque Annibal deditioe iis in suam potestatem receptis exercitum ibi in hibernis haberet, dicebat, periculum sibi esse ne victor ab hostibus opprimeretur, proptereaquod loco virorum, mulieres recepisset milites, nam milites ex Africa viros adduxerat, & jam foeminae iidem videbantur deliciis dediti. Adde & divitias, quibus veluti Patavium, Mutina, Bononia Romanorum Colonia ad sinistram earum Urbium, quæ procul a mari habitantur, ita ad dexteram Capua a Tuscis condita apud Pomponium Melam, abundabat; quapropter amplissimam, atque ornatissimam Urbem Cicero nominat. Quibus ex deliciis, atque opibus, insolentis arrogantiae vitio Capuani notabantur, Liviusque Populum luxuria, atque superbia clarum appellat; & Legatos Campanos auxilium a Romanis petentes, huiusmodi loquentes inducit, ut magnifice loqui in ea fortuna non posse affirmarent, & Urbis amplitudine, & agri ubertate ulli Populo, quam Romanis cedere. Et Cicero Oratione contra Rullum, Campanos dicit, semper superbos bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, Urbis salubritate, descriptione, multitudine; ipsamque Captam domicilium superbiae, sedemque luxuriae, quapropter arroganter alterum Consulem postulare non verita est. Et Polybius scribebat, ut refert Atheræus, Campanos ob agri bonitatem, divitiis affluentes, in voluptatem, & luxum erupisse, atque ea in re Crotoniatarum, & Sybaritarum celebratas delicias superasse, & cum præsentem scelicitatem ferre non possent, Annibalem vocasse, & a Romanis defecisse. Addiditque in prima Oratione illum locum propter ubertatem agrorum, abundantiam rerum omnium, superbiam, & crudelitatem geruisse. Sed intolerandam Campanam arrogantiam, atque ferociam, ratione, & consilio Romanos ad inertissimum, & desidiosissimum otium produxisse, alibi idem Orator explicavit; quamobrem in posterum providentes, nervis Urbis omnibus exactis, solutam, ac debilitatam reliquerunt. Ea superbia plenum Epigramma Nævii Poetæ Agellius dicit,

Lib.7. Dec.1

Lib.1. c.24.

Immortales mortales si foret fas flere

Flerent divæ Camænae Nævium Poetam.

Vereor ne aliquo in Capuanos odio tenerentur Livius, Cicero, Agel-

Agellius, qui fortes, arrogantes, divites, superbos appellarunt. Et illud quidem optime scimus Romanis sæpe Capuanos timorem incutiisse, sic enim Cicero, *Statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, Magistratus, Senatam, publicum ex illa Urbe Consilium sustulissent, imaginem Reip. nullam reliquissent; nihil fore quod Capuam timeremus.*

Rerum tamen vicissitudine factum est, ut Campani a Samnitibus magnis cladibus affecti, sese populo Romano dederint. Non multo post cum defecissent, agri parte mulctati sunt; ademptus enim eis est ager Falernus, qui Campani pars fuerat. Magnis deinde seditionibus inter se conflictati, Præfectos accipere, & Leges a L. Furio Prætoris, cum utrumque ipsi petiissent pro remedio agris rebus intestina discordia. Postremo Capuæ receptæ, quæ secundo bello Punico ad Annibalem defecerat, omnis Reipublicæ decor sublatus est. Idque his verbis explicat Cicero;

Orat. 1. cont. Rull. Majores nostri Capua Magistratus, Senatam, Consilium commune; omnia denique insignia Reip. sustulerunt, neque aliud quicquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt. Et Livius; Capuam frequentari placuit, corpus nullum Civitatis, nec Senatus, nec plebis Concilium, nec Magistratus esse, sine Concilio publico, sine imperio, multitudinem nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Mœnia tantum, tectaque agricolis reliquerunt, ne nobilissimæ, opulentissimæque Urbis ruinis omnis Campania, omnes, qui Campaniam circa accolunt populi, ingemuissent. Receptaculum facta fuit aratorum (ut ait Cicero) rusticorum nundinæ, cella, atque horreum Campani agri. Itaque hoc perscriptum in monumentis veteribus reperietis, ut esset Urbs, quæ eas res, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus comparandis, condendisque fructibus; ut aratores cultu agrorum defessi, Urbis domiciliis uterentur; idcirco illa ædificia non esse deleta. Idemque alibi scribit, propter agrum, quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse, Urbem esse servatam, ut esset aliqua aratorum sedes, Urbi frequentandæ multitudo incolarum, libertinorum, & insitorum, opificumque retenta, agrum omnem, & tecta publica Populi Romani esse facta. O deplorandam calamitatem! Quid reliqui in tanta Urbe cernimus? inane nomen. Ea Urbs, quam alteram Romam posse fieri dicebant; quæ inter eas numerabatur tertia, quæ in terris omnibus poterant imperii gravitatem, ac nomen sustinere, Carthaginem, scilicet, & Corinthum, a Romanis ad solitudinem redacta, a
bar-

barbaris in reliquiarum, & ruinarum contemptu devallata, nisi nobilitatis gloria fulgeret, quæ profecto maxima est, & quæ nihil illustribus Europæ Urbibus cedit, nihil sane haberet reliqui, quod Campanum præclarum nomen posset retinere.

Varia Capuanorum fortuna. Samnites,
Cumani, Romani.

Samnites, fatigatis bello Etruscis, in societatem Urbis, & agrorum accepti sunt. Imparem tamen gratiam retulere, cum gravatos festo die somno, epulisque, nocturna cæde adorti veteres incolas novi coloni Capuam in suam potestatem redegerunt, Coss. C. Sempronio Atratino, & Q. Fabio Vibulano, eamque rem ut peregrinam, sed memoria dignam Livius tradit. Tunc fortasse in medio castrorum loco conserto, cratibus, paleisque, & linteis contexto, sacrum factum est, quod iterum ex vetusta Samnitium religione Ovius Pavius Sacerdos peregit, de quo idem Livius lib. 10.

*Ab U.C. an-
no 332.*

M. Petilio Libone, & C. Sulpitio Coss. Defectiones multæ; alia ad Soram, & ccxxv. auctores defectionis Romam missi, qui ad unum in foro virgis cæsi sunt, ac securi percussi; alia ad Luceriam, Samnitibus receptis, sed ad unum Lucerini, & Samnites cæsi, & transcripta eo duo millia colonorum, & quingenti; alia Capuæ, sed conjuratio oppressa est, sublatis capitibus defectionis, qui sibi ultro mortem conscivere. Et cum Samnites spe Campanæ defectionis ex Apulia Capuam petiissent, a Coss. ad xxx. cæsa Samnitum dicuntur. Maleventum pauci confugerunt, quod mox Beneventum est appellatum.

Defectiones:

Maleventum

Sidicini a Samnitibus armis oppressi, a Campanis opem petere, & cum iisdem se conjungere deliberarunt. Inde factum est, ut in Campanos Samnites arma verterent, qui fluentes luxu, a Samnitibus usu armorum fortissimis, in agro Sidicino pulsi sunt. Iterumque firmo præsidio Tifatæ, imminentibus collibus occupatis, in planitiem, Tifataque descendentes, scælici prælio Campanos intra mœnia compulere. Adversis hisce in rebus Legatos ad Romanum Senatam miserunt petituros, ut eorum defensionem susciperent, auxiliumque ferrent. At Romani, quamvis Capua ad varietates annonæ horreum Populi Romani fore videretur, fide magis, quam utilitate permoti, quod Samnites foederatos habebant, quod amicis, sociisque fidem violare recusarent, antiquio-

Anno 412.

*Capua hor-
reum Roma-
norum.*

Tom. II.

Ggg

rem

rem amicitiam, & consuetudinem novæ præponendam existimant. Tunc Legati ad Consules manus tendentes, Capuam, agros, delubra Deum, in Populi Romani ditionem dederunt, & lacrimantes in vestibulo Curiaë hujusmodi procubuere, ut Romanos Patres ad misericordiam excitarint, dum intelligerent humanarum rerum vice omnia commutari, eosque, a quibus paulo ante finitimi auxilium petiissent, infractis animis, non tantum ad alios confugere, sed alienæ se tradere ditioni. Diuturnum hinc cum Samnitibus bellum, magnæ exercituum clades, lætissimi Consulium triumpho, auditæque Campanorum, & Sueffanorum Legationes, quibus petiere, ut in ea loca præsidia in hiberna mitterentur.

Capua Romanis deditur.

Sueffani.

*Latini.
Anno 414.*

Capua multatur agro. Ager Campanus dividitur Equites Campani.

Anno 433.

Capuanorum animi magnitudo.

Latini, & Campani defecere. Pugnatum est acriter. Ad Minturnas ex fuga Latini se contulere. Ex iis vivi multi oppressi, maxime Campani. Decii Consulis corpus postero die inventum coopertum telis, funusque a Manlio collega factum. Latium, & Capua agro multati. Latinus ager, & Falernus Campanorum, Romanæ plebi divisus est. Extra pœnam fuere Latinarum Laurentes, & Campani Equites qui non desciverant, quibusque Civitas data est, & jussum, ut Populus Campanus eis in singulos annos vestigal solveret. Ejus rei monumentum in Tabula ænea in æde Castoris fixum est.

Accepta in valle Caudina ignominiosa clade, sub jugum missi Romani in via haud procul Capua, corpora, quæ vix lucem intueri audebant, humi prostraverunt. Quod cum Capuanis nuntiatum esset, absque mora sociorum commiseratione permoti, Consulibus majestatem restituendam esse decernentes, quibus cum ingenti intuentium miseratione paludamenta detracta fuerant, eorum insignia, fascis, listores arma, equos, & militibus commeatu miserunt. Tum venientibus Capuam, Senatus omnis, Populusque obviam egressus, gratissimis eos hospitiis acceperunt. Atqui tunc quidem inter se certabant Capuanorum comitas, animique in socios magnitudo, & Romanorum militum pudor, ex quibus nec sermo, nec oculorum conspectus elici poterat. Postero die nobiles juvenes Capua missi, ut ad Campanorum fines eos prosequerentur. A quibus reversis, & in Curiam vocatis, cum percunctatum esset, quidnam rei victi milites in itinere egressi responderunt, nunquam se abjectiores vidisse animos, nunquam Romanam indolem taciurniorem, quapropter videri Samnites non Romanam, sed Romanam virtutem vicisse. Cumque

ob

ob eam rem deploratum esset in sociorum Concilio Romanum nomen, Offilius Calavius Ovii filius, genere clarus, virtute insignis, ætate verendus, *Audite* (inquit) *Patres*; *surdæ ad solatia Romanorum aures irarum ingentem motum audiunt; fixi in terram oculi cadaverum moles, cruoris flumina intuentur, silentium illud, mutaque vox, nil, nisi clamores, gemitusque Samnitibus excitant.* Non potuit Campanus Romanorum virtutem reticere.

Offilius Calavius Campanus.

In Campaniæ defectione, Samnites ex Apulia ad Caudium revocati sunt, ut si qui motus occasionem aperiret, Capuam Romanis eriperent, quando nec ipsa defectionis crimine caruit. Et paulo post, cum omnia infida Romanis essent, Capuæ quoque occultæ Principum conjurationes patefactæ, & apud Dictatorem C. Mænium, qui M. Follium Magistrum Equitum dixerat, Clavii, Ovius, & Novius capita conjurationis accusati sunt.

Anno 441.
*Conjuratio-
nis capita
Capuæ.*

Annibal post Cannensem pugnam Neapolim Urbem maritimam nequicquam tentavit. Ad Capuam inde diuturna fœlicitate, atque fortunæ indulgentia luxuriantem, flectit iter. Ibi tunc Pacuvius Calavius, qui Senatui sibi, plebique obnoxium fecerat, summumque Magistratum Capuæ gesserat, cum ad Thrasymenum male pugnatum est, cognoscens Senatui infestam plebem, magnam facinus se ausurum sperabat, si Annibali Capuam tradidisset. Convocato Senatu, claudi Curiam jussit, præsidioque in vestibulo relicto, effecit, ut nemo injussu suo adire, aut egredi possit. Mox vocato ad concionem Populo, novos Senatores eligendos persuasit. Sed ubi pejores, aut inopia, aut artium quæstu nominarentur, Plebs Senatum in Curia detentum, dimittendum esse clamavit. Hinc Senatus in Plebem deinceps summa animorum propensio, qua factum est, ut Senatui potentia Plebs antecelleret. Tunc Livius ea notat; *Prona semper civitas in luxuriam, non ingeniorum modo vitio, sed affluenti copia voluptatum, & licentia plebis lascivire, ut nec libidini, nec sumptibus modus esset, &c. Romanorum quoque imperium spernerent.* Tunc etiam communitia Capuanorum cum Romanis mixta notantur, & trecenti Equites, qui apud Romanos militabant, præter nobilissimos Campanos, qui Urbibus Siculis præsidio erant.

Pacuvius Calavius.

*Plebis Capuanæ licentia.
Trecenti Equites Capuani in Romana militia.*

Missi eo tempore Legati ad Varronem Consulem, qui tantum Campanæ virtuti tribuit, ut prolapsam clade Romanum Imperium, Capuanorum fide, & viribus retentum, cum triginta millia Peditum, quatuor Equitum conscripserint, & pecuniæ, frumentique maximam copiam coegerint, recuperari posse existi-

Capuanorum potentia.

Sabius Virius. stimaret. Ex redeuntibus demum Legatis, unus Sabius Virius, quod Romanos calamitate oppressos vidisset, nihil de rerum vicissitudine cogitans, eo prorupit insolentiæ, ut a Romanis in agro Campano acceptam injuriam vindicare, & Italiæ Regno potiri posse, tempus ipsum polliceri sibi, sociisque persuaderet. Persuasum quoque Plebi, Senatuique Campano. Quapropter iidem Legati ad Annibalem missi, qui pacem occultis cum conditionibus acciperet. Duo tunc nebulæ Campani nominis splendori obstruxerunt; quod luxum, superbiamque ad barbari hominis pedes prostrarunt; & quod Romanos Capuæ comprehensos, balneis inclusos expirare coegerunt. Decius Magius Capuanus summæ virtutis vir Pyrrhi dominationem, & Tarentinorum feruitatem obiciens, ut audivit a Pæno præsidium mitti, nullo pacto recipiendum esse vociferatus est, quin ut illud maximum, & memorabile facinus perpetrarent Capuani, ut, interfecto hostium præsidio, se Romanis restituerent, ac conciliarent. Comprehendit Magium iussit iratus Annibal. At quoniam inter condiciones acceptas hæc una erat, ut jus Pæno non esset in Civem Campanum, & ne ex animorum concitatione tumultus oriretur, ad Marium Blolium Prætorem Campanum nuncios misit, qui dicerent se, postero die Capuæ futurum. Marius, ut Campani frequentes cum conjugibus, & liberis Annibali obviam prodirent, edixit. Magius nec egressus Capua est, nec aliquo pacto timens, cum filio ociose per Civitatem inambulavit. Annibal ingressus Urbem diem festum celebrandum a Senatu postulavit. Divertit apud Munios Celeres, Stenium, Pacuviumque nobilitate, & divitiis inclitos. Adhibuit cœnæ Jubellium Tauream insignem bello virum. Perolla Calavii filius de interficiendo Annibale consilium cœpit, sed Calavius eum retardavit. Cui filius tria objecit; Defectionem iniisse a Romanis, pacis cum Annibale fuisse auctorem, & restituendæ Romanis Capuæ esse impedimento. Senatus frequens postero die datus est, in quo gratias Campanis egit, Capuamque Italiæ Caput brevi futuram pollicitus fuit. Magius victus extra portam obvoluto capite raptus est, & in navi impositus, Carthaginemque missus, Cyrenas a tempestate delatus est, ubi cum ad statuam Ptolemæi Regis confugisset, Alexandriam ad Ptolemæum a custodibus deportatus est, a quo permissum, ut Romam, aut Capuam rediret. Capuam non sibi tutam arbitratus est. Romam si petiisset, transfuga fuisset judicatus.

Campani in Cumanos conjurans. Post Cannensem pugnam summa Campanos possidendi Cumas

mas cupiditas incessit; quod ut facilius consequi potuissent, defensionem a Romanis sollicitarunt, quam cum impetrare nequivissent, ad dolos, artesque animos verterunt. Consueverant Campani Hamas, quæ silva ad tria millia passuum Cumis aberat; facrificia celebrare. Ad ea Senatum Cumanum invitarunt, ut ibi de mutua societate inter se decernerent, utque Pœnos uterque Populus hostes haberet. Cumani de fraude suspecti, Graccho, Consuli, qui ad Linternum Castra posuerat, nunciarunt quæ Legati Campani proposuerant, quæque ipsi responderunt. Is ad Cumas castra movit, civesque intra moenia manere, & ex agris omnia in Urbem convehere iussit. Convenere Campani frequentes, eorumque summus Magistratus Marius Alfius cum xiv. millibus militum non procul insidias occulte moliebatur. At Gracchus silenti profectus agmine, prima vigilia somno stratos, & e sacrificiis inermes redeuntes Campanos obruncat. Ad duo millia cæsa sunt cum ipso Alfio Duce. Possè in Romanos irruere tunc Annibal, qui castra ad Tifata habebat, sibi persuaserat, tum præcipue, quod arbitrabatur Romanorum exercitum, tyronum magna ex parte, servorumque victis spoliandis, prædæque incumbere, ideoque citatum agmen præter Capuam rapit, & ad Hamas accedens, strata tantum sociorum corpora invenit.

Marius Alfius summus Magistratus Campanorum.

Alfius, & Campani occiduntur.

Q. Fabius, profecto in Apuliam Annibale, agrum Campanum igne, ferroque depopulatus est. Campani tunc eo redacti fuerant, ut nihil viribus suis fidentes, egredi portis, & in aperto castra ante Urbem munire deliberaverint. Qui cum equitatu plus possent, equestribus præliis hostes sæpius laceffebant. Taurea Jubellius inter Equites Campanos fortissimus, cum diu perlustrans oculis obequitasset hostium turmis, tandem quæsit ubinam esset Claudius Asellus Romanus, multisque verbis ad pugnam provocavit. Consulem Asellus percunctatus est: Num ejus permisso extra ordinem cum hoste pugnare liceret? Liceat, inquit Consul. Arma extemplo cœpit, Taureamque nomine compellavit. Ad pugnam accesserunt in castrorum vallo, in ipsis moeniis, spectantibus Campanis. Infestis hastis concitarunt equos. Sed quoniam sine vulnere pugna protraheretur, Jubellius, *Non Equitum, sed equorum* (inquit) *hoc certamen erit, quamobrem in cavam hanc viam demittamus equos, ibi nullo ad evagandum spacio cominus conferentur manus.* Tunc in viam Claudius egit equum. At Jubellius verbis, quam re ferocior, *Minime sis* (inquit) *Canterium in fossa;* quæ vox in rusticum proverbium prodiit, quoties quis ad id negotii

Taurea Jubelli, & Aselli monomachia.

gocii trahitur, in quo nequaquam valeat, aut ubi res vehementer erit impedita, & periculosa, vetati & illud contra dicimus, *ἰσχυρὸν ἢ μέδιον, Equum in planiciem*. Etenim quemadmodum plurimum valet equus in planicie, ita minime valet in fossa. Claudius cum ex via longe perequitasset, nullo obvio hoste in campum, hostis ignaviam increpans, victor reversus est.

Q. Fabio Maximo, & M. Marcello Cofs. maximo apparatu bellum geri coeptum est. Ceterum duodeviginti Legiones hoc anno comparatæ, & res navalis edicto a Censoribus impetrata, perterruerunt Campanos, ne ab eorum obsidione Romani bellum inciperent. Quamobrem ad Annibalem Legatos miserunt, ne novis conscriptis exercitiis, Capuam oppugnari pateretur. Ad Tifata aliquot dies confedit Pœnus, & Numidis, Hispanisque castrorum præsidio relictis, ad Avernum quasi sacrificaturus, sed reipsa, ut Puteolos potius tentaret, descendit. Puteolanis magnam cladem intulit.

Annibal Puteolos contendit. Equites Campani a Cn. Fulvio recepti.

Tunc etiam Equites cxii. nobiles Campani, Magistratum permissu Capua profecti, ad castra Romana venerunt, quæ super Sueffulam erant. Per militum stationem Prætori nunciarunt, se cum eo colloqui velle. Cn. Fulvius castris præerat. Qui nuncio audito, x. ex eo numero ad se inermes deduci iussit, cum quæ audisset quæ postularent, hoc est, ut Capua recepta, sibi bona restituerentur, in fidem omnes accepti sunt.

Campani ad Annibalem confugiunt.

Fames ea tempestate a Romanorum fide huiusmodi Campanos alienavit, ut cum Romani sementem facere in eorum agro exercitum prohibuerint, ad Annibalem, qui Tarenti erat confugientes, petierint, ut priusquam Consules ad obsidendam Capuam educerent Legiones, frumentum ex propinquis locis convehi juberet. Tunc Hannonem Annibal ex Brutiis ad juvandos Campanos misit, qui maxima cum celeritate, atque diligentia, vehiculis, ac jumentis frumentum comportandum curavit. Pugnatum inter eos. Victi Campani, sociique Idcirco Legatos ad Annibalem miserunt, qui dicerent, Romanos Consules ad Beneventum esse, itinere unius diei Capuam in eorum potestatem venturam; ne Civitatem, quam ipse Carthagini equare solebat, desertam, & omni ope destitutam Populo Romano traderet. Duomillia Equitum cum Legatis missi sunt. T. Gracchus ex Lucanis Beneventum advenit, cui sacrificanti triste prodigium factum est, duo enim apparuerunt angues ex improvise, qui adeso jecore abjerunt. Obiit in pugna Gracchus.

Sia-

Singulare alterum certamen, sed aliqua ex parte, violata fide odiosum, inter Badium Campanum, & Crispinum Romanum commemoratur. T. Quintio Crispino Badius veteris hospitii consuetudine conjunctus erat, quod ante Campanam defectionem Badium morbo affectum Crispinus liberaliter, comiterque acceperat. Victis Romanis a Magonis equitatu, & oppidanorum eruptione, insolenter se agere procliis lacescendo videbantur Campani. Badius ante stationes progressus, Crispinum ad se evocari jussit. Fit obviam Crispinus, qui fortasse amicitiae, atque veteris hospitii congressum expectabat. Cum Badius, *Te ad pugnam* (inquit) *Crispine provoco: conscendamus equos; uter bello sit melior decernamus*. Crispinus, ad ea respondit, *Nunquam se hospitali dextera hospitem esse violaturum*. Atque sic loquutus abibat. Sed Campanus ferocius increpans, probra, & ignaviam in infonem jacebat, hospitii jura nulla inter eos esse insolentius distans. Quæ cum Romanus ferre non valeret, cum sibi ab Imperatoribus permissum esset, ut in hostem provocantem pugnare liceret, ad pugnam prodit. Humerum Badio hasta transfixit, atque ita ut ex equo languens desilierit, & ad suos confugit, cruentamque hastam ostentans, magna cum laude ad Consules deductus est. Semper hujusmodi absque consilio provocantes perire, semper insolentium fregit ratio vires.

Badii, & Crispini singulare certamen.

Iterum obsideri Capua coepta est. Casilinum, & duo ad Vulturni ostium castella frumento communita sunt. Appius Claudius Consul D. Junio ad ostium Vulturni, M. Aurelio Cotta Puteolis præposito, jussit, ut naves, quæ ex Etruria, & Sardinia appulissent, in castra frumentum mitterent, invenitque Fulvium collegam omnia molientem ad occupandam Capuam, & ambo eam Urbem circumsedentes, Claudium quoque Neronem Prætorum ex Sueffula evocarunt, atque tria circa Capuam Prætoria erecta sunt. Miserant Legatos ad Annibalem Campani, qui dicerent ab eo Capuam derelictam, atque fere traditam Romanis. A P. Cornelio Prætorum litteras Consules acceperunt, quibus scriptum erat, ut prius quam Capuam operibus clauderent, potestatem civibus facerent, ut qui eorum vellent, e Capua exirent, suasque res secum educerent, liberos ita fore, qui ante Idus Martias exissent, post eam diem, omnes hostium loco esse habendos. Campani Romanorum misericordia abntentes, non tantum Consululum dicta spreverunt, sed contumeliis etiam Romanum nomen affecere. Et licet Legati omnia Annibali ad Brundisium nunci-

Puteoli.

Capua afflicto.

Romanorum in Campanos indulgentia.

Lib. 26.

ciaverint, isque responderit, antea obsidionem solvisse, & nunc Consules adventum suum non laturos; redeuntes tamen Capuam ingredi duplici fossa, valloque cinctam non potuere. Decretumque a Senatu, ne Consules Capua abscederent, priusquam expugnassent. Et cum arctiori custodia ad Annibalem neminem mittere possent, Numida quidam per media castra eruptionem tentavit. Interim equestribus proeliis sæpius Campani victores evadabant, quos tamen deinceps Romani singulis velitibus in singulos equos acceptis vicerunt, & jam tum velites in Romanis Legionibus institutos innuit Livius. Annibal ad Capuam exercitum ducit, & ad Tifata confedit, præmissis antea Capuam nunciis, ut scirent, quo tempore Romana castra esset aggressurus, eodemque Campani ex Urbe irrumperent. Appius Claudius Campanis, Fulvius Annibali est oppositus, Claudius Nero in via, quæ Sueffulam fert, C. Fulvius Flaccus constitit e regione Vulturni fluminis. Varia in pugnando fortuna. Occiforum varius numerus, tandem Annibal ab oppugnandis Romanorum castris suos avertit, & ad obsidendam Romam proficiscens, Q. Fulvium Consulem, relicto collega, e Capua abduxit. Sed Flaccus cum exercitu Capuam rediit. Edicto Proconsulis vulgatum apud hostes: Ut qui Civis Campanus ante certam diem transisset, sine fraude esset. At nulla facta est transitio, magis metu, quam fide continente, nullam enim veniam ob defectionem sperare posse sibi persuadebant. Nobilitas Campana Remp. deseruit, nec in foro, nec in publico aliquo loco apparebant; continebant se domi, exitium expectantes. Vibius Virius cum xxvii. Senatoribus in convivio dextris inter se datis venenum sumpsit, cum de deditioe faciendâ Campani deliberarunt. Aperta itaque Jovis porta est, & Romani intromissi. Severior Fulvius in puniendis Campanis fuit, cum Claudius impetrandæ veniæ facilis esset. Theanum enim profectus a Magistratu Sidicino petiit Campanos, quos in custodia haberet, qui producti, virgis cæsi, ac securi percussi sunt. De iis quoque, qui Calibus erant, sumptum est supplicium. Taurea Jubellius cum Flacco diceret, ut ipsum quoque occideret, ut gloriari posset, multo fortiorem ipso virum occidisse, Flaccusque negaret, gladio, quem veste texerat, transixit pectore ad Imperatoris pedes procubuit. Tunc Calatia, & Atella in deditioem acceptæ, multitudo Campana venundata. Et cum quibusdam delendam esse Capuam placeret, agri bonitate servata est, ut aratorum, libertinorumque, & artificum sedes esset; quapropter ipsa Capua, ager-

Vibius Virius cum Senatoribus veneno corruunt. Jovis Porta Capua. Capua Romanis deditur.

Taurea Jubellius cum Flacco sum perimit.

agerque Campanus Populo Romano additi sunt : Et hujusmodi amissum foedus , Civitasque Romana , de quibus Varro Consul dixerat , *Vobis foedus æquum , & leges nostras , & magnæ parti vestrum Civitatem dedimus , communicavimusque vobiscum .* Et Regulus eodem tempore in Senatu dixit , *Per Senatum agi de Campanis , qui Cives Romani sunt , injussu Populi Romani non video posse .*

Vellejus Paterculus scribit venisse Sullam in Italiam , & exercitum duxisse per Calabriam , Apuliamque cum singulari cura frugum , agrorum , hominum , Urbium in Campaniam , tentasseque justis legibus , & æquis conditionibus bellum componere , sed iis , quibus immodica cupiditas esset , non potuisse pacem placere . Fœlici circa Capuam eventu Scipionem , Norbanumque Consules superasse , & Norbanum acie victum ; Scipionem ab exercitu suo desertum , ac proditum , inviolatum a Sulla esse dimissum . Post victoriam , qua descendens montem Tifata cum Norbano concurrerat , Sullam gratum Dianæ , cujus Numini regio illa sacrata est , solvisse ; aquas salubritate in medendis corporibus nobiles , ut potius agros omnes adduxisse Deæ , hujus gratæ religionis memoria , & inscriptionem templi affixam post , & æream Tabulam id esse testatam .

Lib. 2.

Capuana regio Dianæ di sacra .

Dianæ templum .

Ibid.

Idem Auctor , dum Italicos Imperatores numerat , recenset Silonem Poppædium , Herium Asinium , Instrium Catonem , C. Pontidium , Telesinum Pontium , Marium Egnatium , Papium Mutitium , & Minatium Magium ipsius Auctoris Atavum , qui nepos Decii Magii Campanorum Principis celeberrimi , & fidelissimi viri , tantam bello Romanis fidem præstitit , ut cum Legionem , quam ipse in Hirpinis conscripserat , Herculaneum , simul cum T. Didio caperet , Pompejos , cum L. Sulla oppugnaret , Cosamque occuparet .

Herculaneum capturum .

Gothi , Vandali , Longobardi , Sarraceni , Græci , Nortmanni , Franci .

Capuanæ Urbis amplitudo , quam decem fere , & octo milia passuum ambitu fuisse circumductam conjectura eorum locorum curiosi præviderunt , ad aratorum redacta sedes , & opificia , eo magis deploranda est , quod alias passâ , quibusque temporibus calamitates , cladesque inter barbarorum ferocias , & incendiorum ruinas dissectis muris , squalenti agro , exemplum mi-

Tom. II.

H h h

seriæ

seriæ se obtulit omnibus gentibus, quibus nihil unquam fuit antiquius, quam Capuam vel possidere, vel delere. Quæ tamen foelici fidere condita, deleta, possessa, afflicta, Principatus munere semper claruit, & Regni Neapolitani mediterranea clavis, veluti maritima Cajeta, ut in hac re duo hæc Urbes præcipue contendant, munitissima custodia, atque tutela existimatur. Et licet post Reipublicæ, Magistratumque, & Senatus celebrem illam veterem dignitatem L. Fulvio, & L. Plaucio Venoco Coss. post Theanenses, & Canusinos ad deditionem compulso a Flacco Plaucio, ab eodem cepti fuerint creati Capuæ Præfeti, legibus a L. Furio Prætoris datis, quo tempore Diodorus Maronius Fulvium, non Lucium Consullem legit, Madiastatium nihilominus summum Magistratum posterioribus temporibus retinuisse scribit Livius, & in barbarorum tumultibus suos habuit Gastaldeos, Comitesque, mox etiam in senescenti suo sæculo Principes, quorum auctoritas, ac dignitas hac ætate, qua renatam Capuam Austriorum Imperio foelicissimo cernimus, ad eorum filios primogenitos, veluti Aragoneis mos erat, pervenisse optime scimus, quod unum maximam gloriam Illustrissimæ Urbi peperisse non dubitamus.

367.

Sub Valentiniano, Vandali omnem Campaniam avidi prædæ, ferro, flammisque commiscuere, Capuam vastarunt, everterunt Nolam, aliasque Urbes, prædæque onusti in Lybiam sunt regressi. An vero Alarici antea, Totilæ postea rabiem subterfugisse Capuam dicemus, cum nulli pepercerint Campaniæ Civitati?

Capua a Genferico Rege igne, ferroque absumpta est; Gothis postea ejectis, cum refici, habitarique coepisset, post annos circiter c. a Longobardis sub xxx. Ducibus iterum deleta est, instaurata deinde ab eo loco duobus millibus passuum, in quo sita erat.

846.

*Landulphus
Gastaldeus.
Siconulphus
Capuæ Prin-
ceps.*

Ne quis Gastaldeos ejusdem auctoritatis cum Principibus fuisse existimet, legat Leonem Ollientem necesse est, qui ait, Capuanos, quibus Landulphus Gastaldeus præerat, odio habentes Radelchium Beneventanorum Ducem, ad Siconulphum Siconis filium Tarentum, ubi exulabat, se consulisse, atque elegisse sibi Principem. Ab hoc primo, ob belli auxilia Sarraceni cum Calphone eorum Rege per Pandonem, qui Barim regebat, sunt accersiti. Ab iis proditus Pando est, totaque Regio devastata. Cum se illico Capuam consulissent, eam Urbem in cinerem rede-

degere. Interim quoque ad Barim cum degere, & Calabriam, Apuliam, Beneventum, unde a Ludovico Imperatore paulo ante ejeti fuerant, æquo jure Radelchi, & Siconulpho Provincia divisa, deperdere niterentur, eundem Imperatorem in Italiam evocarunt. Tunc Sarracenos Capuæ commoratos inde intelligimus, quod Capuanorum ante Imperator detinebatur, quominus cum barbaris dimicans, victoriam consequi posse sperabat; quamobrem Siconulphi filium Salerno in exilium misit, & Ademario tradidit Principatum. Iisdem temporibus Capua, quæ Sicopolis quoque dicebatur, ante xv. annos in monte Trifisco ædificata, ob multa commorantium facinora, sæpius igni tradita est, & ut ab ea calamitate eam liberarent, Lando Comes, & Landulphus (Pandulphus, alibi) Episcopus, ad pontem Casulini eam ædificarunt, ubi hac quoque tempestate sita est. Differt tempore a Leone Ostiensi Herempertus, qui præterea hæc addidit; Landulphus autem Sicopolim ingressus, a Radelchis dominatu se subducens, Siconulpho sociatus est, ac primum cum Neapolitanis conjunxit fœdera, quorum auxilio Calabriam, & Apuliæ partem subjugarunt. Atque ut eorum temporum calamitatem exprimeret, qua Capuani, Neapolitani, & Beneventani opprimebantur; ait; Erat autem adhuc inter Siconulphum, & Radelgisium frequentissimæ pugnæ concertatio, & quotidiana livium seditio, unde ex diversa parte, quibus via justitiæ displicebat, alternatim ab uno in alterum confugiebant, fremebantque crebræ rapinæ, & incestæ fornicationes erant, sicut universi erranei, & ad malum prompti, quasi bestię sine pastore aberrantes in salum. Sed cum jugiter avidi bello invicem lacerarentur, & esset omnium pernicies, & ut ita dicam, animæ, & cordis extrema perditio, maxime quia Sarraceni Beneventi degentes, quorum Rex erat Massan, intra, extraque omnia funditus devastarent, &c.

Sarraceni
Capuæ.

Ademarius
Salerni Princeps.

Sicopolis.
Nova Capua.
Lando Comes Capuæ.

Capuani
Neapolitanis
fœdere
conjuncti.

Sarracenorum item incursionibus obvia Capua Seodæ eorum Regi Bari egresso occurrit, qui, ea Urbe ad desolationem redacta, positus in agro Neapolitano castris, omnem oram terra, marique depopulatus est. E Capuæ direptione redeuntes Barbaros Macelpotus Telesinus, Vendelportus Bovianensis Gastaldei, Lambertus Dux Spoletinus, & Gerardus Marforum Comes, quos Gastaldei conduxerant, aggressi sunt. Anceps diu victoria, ad Sarracenos tandem inclinavit, multis ex Ducibus, militibusque preceptis. Ferocior ea pugna cum factus esset Seodas, multas

856.

Capua, &
Neapolis ob
via Sarraceni.

Seoda Rex
Sarraceno-
rum.

Urbes cepit ; atque deleuit ; sed Theanum Bertharii Abbatis prudentia , cladem evasit .

871.

Ludovicus Lotharii Imperatoris filius ulturus Adalgisum , qui Græcorum promissis corruptus , cum Samnio , Campania , & Lucania defecerat , Beneventum profectus est . Lucaniam , & Samnium in deditioem accepit . Sola Capua muris confisa , quæ quia quadrato lapide erat constructa (ut scribit Regino) audaciam repugnandi Civibus præbuit , in rebellione perseverabat ; sed obsidione cingitur , cuncta hostili rapacitate diripiuntur ; novissime vites , oliveta , & ceteræ fructiferæ arbores radicitus exciduntur . Capuani desperatis rebus , Episcopum adeunt , rogantque , ut accepto D. Germani corpore , cujus animam Venerabilis Pater Benedictus in sphaera ignea ab Angelis in Cælum viderat deferri , idque in feretro portantes in castra Imperatoris , subsequente universa Plebe , veniam defectioni impetrarent . Sic factum , suscipit illic lacrimæ , & preces . Imperator natura clemens misericordiam illis largitus , a direptione Capuanæ Urbis abstinent . Sed expulsis Græcis , quibus Samnium , Campania , & Lucania a Ludovico recedentes se subdiderant , custodibusque ex militum suorum numero relictis , Beneventum adiit . Ibi ab Adelgiso , vel in carcerem detrusus , ut scribit Leo Ostiensis , quod Franci in ea Civitate multa insolenter agerent ; vel ab eodem igne palatio admoto Imperator inducias poscens , hujusmodi veniam impetravit , ut nunquam deinceps Beneventanos fines esset ingressurus . Scribunt aliqui e custodia esse dimissum , ut maximo exercitui ex Africa advenienti resisteret , quorum ad novem millia ad Capuam interemit ; & Capuam ingredientem , Sarracenos invadentes , in Calabriam se contulisse , relicta Capuanorum ditione , quam idem Auctor Principatum appellat . Imperator annum Capuæ commoratus , sublato S. Germani corpore , in Franciam est reversus .

Per ea tempora Athanasius Neapolitanorum Dux , inito cum Sarracenis foedere , avaritia ductus , eorum incursionibus Neapolim , Beneventum , Capuam , ipsam Romam subjecit . Et missis Aprocrisariis in Siciliam (ut Heremperu verbis utar) Agarenis , qui ad Vesuvii montis radices confederant , Regem Sichamum postulavit . Qui veniens , iisque præfectus , justo Dei judicio , postea Neapolitanos miserrime afflixit . Extat ejus rei perennis memoria in longissima epistola , quam Ludovicus ad Basilium Constantinopolitanum scribit , in qua hæc præcipue leguntur ;

*Lib. 2. Chron.**Capua dirigitur a Ludovico .**D. Germani corpus .**Sarraceni Capuam deserunt .**S. Germani corpus in Franciam deferretur .**Athanasius Dux Neap.**Sarraceni ad Vesuvium .*

mo de Neapoli nobis in Christo fraternitas tua, quasi miserimus populum ad incidendas arbores, & messes igne cremandas, & hanc diuioni nostræ subdendam, cum licet ab olim nostra fuerit, & parentibus nostris piis Imperatoribus tributa persolueris. Verum nos ab ejus ^{Neapolitani} civibus præter solitas functiones nihil exegimus, nisi salutem ipsorum, ^{Francis Imperat. tributa.} ut desererent contagia perfidorum, & plebem desisterent insequi Christi ^{persolvebant.} stianorum, nam infidelibus arma, & alimenta, & cetera tribuentes subsidia, per totius Imperii nostri littora eos ducunt, & cum ipsis sociens B. Petri Apostolorum Principis fines furtim depredari conantur, ita ut facta esse videatur Neapolis Panhormum, vel Africa. ^{Neapolis, &} Cumque nostri quoque Sarracenos insequuntur, ipsi ut possint evade- ^{Panhormum} re Neapolim aufugiunt, quibus non est necessarium Panhormum re- ^{Sarraceno-} petere, sed Neapolim fugientes, ibidemque quousque providerunt la- ^{rum recepta-} titantes, rursus improvise ad exterminia redeunt. Super quibus illos sæpe monuimus, sed ex admonitione facti sunt pejores, adeo ut Episcopum proprium, quoniam eos ut vitarent consortia malignorum monitabat, ex Urbe projecerunt. Ergo si societatem non dissoluerint infidelium, secundum Apostolum, qui præcepit dicens, Nolite jugum ducere cum infidelibus, & pastorem, atque Episcopum proprium non receperint, portionem eorum ponemus cum his, quorum libenter amplexi sunt unionem, & in una lance appendemus utrosque, quoniam non solum qui faciunt talia, sed qui consentiunt facientibus, dignos morte judicat memoratus Apostolus, præsertim cum unanimiter arma contra Christianos ferant, & dimicent, & si quos Fidelium capere possunt, Sarracenorum manibus tradunt, cum ipsis ad bellum uno impetu procedentes. Quæ, cum postremo ad manus venerint, prætermittere nolui, non modo ut sciamus Francis etiam Imperatoribus aliquando fuisse subiectam, tributa pendentem, ut Ludovici verba declarant, quod etiam illud potissimum patefacit, cum Neapolitani, recepto Dauserio, maximas calamitates a Grimoaldo accipientes, qui ad Portam Capuanam eorum exercitum, nemine ^{Porta Capua-} resistente, insequutus fuerat, & a Sicone acerrimam obsidionem ^{na.} passi, disiecto ad maris oram arietibus, & machinis muro, datisque obsidibus duobus filiis, & genitrice, nec servata fide, a patre, & filio sexdecim fere annos bello oppressi, ad Francorum præsidia confugerunt, quibus Ludovicus L. Caroli filius imperabat, ut non mirum sit, si Ludovicus ad Basilium scribens suam Neapolim dicat; sed etiam, ut Athanasii res. gestas cum Capuanis, eodem loco congeramus. Hic enim ut anathema a se exploderet, a Capuanis, & Guaimario Salernitanorum Principe

con-

Athanasius a Capuanis opem petit.
Athanasius Capuae dedicationem desiderabat.
 contra Agarenos auxilium petit, qui ad Lirim castris positis, Capuam, Salernum, Neapolim crebris incursionibus vexabant. Nec a fallacia desistit Athanasius, qui aliud ore ostendens, aliud pectore tegebat, propterea quod Sarracenis clam accersitis, Capuam sibi subdere moliebatur, in quos Lando Beneventanorum Dux fortissimus impetum faciens, facta internecione deletit.

Duo Episcopi Capuani.

Capuani interea, expulso Landulpho Episcopo canonice electo, Landenulphum quemdam nobilem Capuanum conjugatum, & neophytum sibi Episcopum elegerunt. Qua ex re orta civili discordia, Sarraceni totam regionem vastarunt. Ad discordias sedandas Pontifex bis Capuam accedere coactus est, & Landulphum Capuae veteris ordinavit Episcopum, & Landenulphum Capuae Ecclesiae praefecit, & aequa sorte utrique Episcopatum distribuit.

Ad rem Capuanam facit, quod Joannes Cuspinianus, & Caecilius Curio narrant, sub Basilio Agarenos, qui tot annos Italiam occupaverant, ejus Imperatoris auxilio profligatos esse, & Soldanum eorum Ducem captum, annum Capuae in captivitate delituisse. Hunc nunquam ridere visum esse, nisi semel curvus rotam circumvolvi, & imam partem in altum erigi videntem, Sic (dixit) *res vertuntur humanae, quod sine cochinno nescio explicare.* Hunc etiam Italiae Regi persuasisse, si Capuam, & Beneventum firmissimo dominio possidere voluisset, iuberet, ut nobiles Civitatis alio migrarent, sic enim facilius plebs jugum esset subitura. Quod consilium cum Regi placuisset, & Soldanus omnia patefecisset, populares Regem ad venationem progressum, Urbe excluserunt, Soldano libertatis precium solventes. Capuam paucos post dies barbarus obsedit, & licet Capuani, non admissis ad Regem Legatis, ad Basilium confugerint, Legatum tamen, qui auxilia missurum Imperatorem nunciabat redeuntem, & in itinere captum, monuit ut contraria Civibus nunciaret. Ductus Legatus ante moenia, stans clara voce, *Bono animo* (inquit) *Cives vos esse jubeo, mox enim opem feret Imperator.* Soldanus eum confodit, & obsidionem solvit.

897.
Athenulphus Comes, & Princeps efficitur.
Neapolitanorum, & Capuanorum discordia.

ATHENULPHUS, quem Adenulphum vocat Gulielmus Apulienensis, Gastaldatum Capuanum, sive Ministerium (sic enim Longobardi Praefecturam vocabant) suscipiens, Athanasii auxilio, ut ait Heremperus, & ut scribit Leo Ostiensis, Comes cum filio Landulpho effectus, & Princeps, cum suis ea ditione annos clxxii. potius est. Magnae tunc inter Neapolitanos, & Capuanos di-

discordiæ ortæ sunt. Cunaque Athanasius vehementi cupiditate in Capuam exarderet, & cum multa inter eos mala intercederent, Athenulphus jurejurando Capuam illi concessit, utque firmius illud obtineretur, filium obsidem Athanasio misit, quem tandiu retinuit, quam repromissum (sic loquitur Herempertus) a Guidone factum Athenulphus susciperet, acceptoque foedere Gallico, obside restituito; inter utrumque anno uno, & mensibus tribus inita pax est. In ejus Ducis Neapolitani potestate Capuam fuisse, ea verba patefacere videntur; Cum adhuc ille moraretur, Athanasius dolorem conceptum in opus erumpens, Græcos, & Neapolites, seu omnes Capuanos generaliter morans, super Abellanum misit castrum, quo tunc præerat Landulphus Suessulanus. Mox autem ut illic supervenit exercitus, fraude illorum, qui intro erant captum est, apprehenso in eo Landulpho, & filio ejus juniore, nuruque illius, uxore videlicet Landonis, qui cum Guaimario profectus fuerat. Lando antea in quodam plaustro ingressus Capuam (tumultus enim cum Ajone, Adelgiso, Guaiferio, & aliis erant) in Episcopali aula pugnam iniit, quo cum accessisset Athenulphus, manus conferuit, & Valanes illustris vir, occubuit, quapropter ejus partes Landonis amici sequuti sunt, qui cum Guaiferio fugam arripuit, & eorum clientes capti, in vincula sunt coniecti, inter quos erat Landulphus Episcopus, qui tamen omnes dimissi sunt, cum Athenulphus Gastaldatus jura suscepit.

Abellanum castrum a Neapolitanis capitur.

Sed animadvertens Athanasius Capuam esse captam, innovandæ pacis cum Athenulpho occasionem reperit; missisque inter se nunciis, illud observandum statuit Dux Neapolitanus, ut in Amphitheatrum proficiscerentur, ibique adesset Athenulphus; quo facto, firmatoque foedere, præcepit, ut cum Guaiferio filium obsidem mitteret, interim multarum artium effector Athanasius, Capuam dolo populatus est. At vero in tam crudeli, & impia persequutione præstare Deus volens misericordiam Captivis, Athanasium e tanta elatione dejecit, quippe cum Græcorum, Neapolitanorum, & Sarracenorum exercitum contra Capuanos misisset, Athenulphus cum suis, & militibus, quos Ajo dederat auxiliatores occurrens, nemine ex suis deperdito, nisi quodam Alderico, victor, atque triumphans, præda onustus ad castra rediit. In eo proelio Sarraceni, qui ab Athanasio, & qui ab Ajone erant, manus conferere noluerunt, ut nemini favere viderentur, quasi vero sibi ipsis injuriam, & mortem inferre non liceret. Servant barbari fidem. Hoc tempore inter se fortasse fratres dimicarent.

Athanasii, & Athenulphi foedus.

Athanasius a Capuanis vincitur.

Su-

Susceptis viribus ab Athenulpho, & dejectis animis Athanasius, pacem petere statuit, quæ diuturna esse non potuit, propterea quod Sarraceni simul convenientes, omnem iram in Neapolitanos exercuerunt, & iusto Dei iudicio, inquit Herempertus, *Neapolitanes vastantur, qui vastarunt*. Athenulphus Sarracenorum odio accensus, cum Gregorio Neapolitanorum postea Duce, & Amalfitanis, cum iis viriliter ad Minturnas pugnarunt.

Athenulphus cum Gregorio Duce Neapolitano Sarracenos eiciunt. Landulphus Athenulphi frater.

Miserat ad eam rem peragendam Athenulphus ad Leonem Imperatorem Landulphum filium, qui ubi de Athenulphi obitu nunciatum est, Capuam reversus cum Athenulpho fratre Principatu potitus est. Is cum Gregorio Neapolitano, & Joanne Cajetano, & Joanni X. conjunctus, immanes hostes ex Italia eiecerunt. Ab iis Principibus Joannes Abbas in Archidiaconi Ecclesiæ Capuanæ locum susceptus est, qui Theano Capuam Monachorum Congregationem transtulit.

Hungari. Hungari Capuam, Beneventum, Sarnum, Nolam diripiunt. *934* Capua multos captivos ducunt, ad quos redimendos grandem pecuniam fuisse impensam, narrat Leo Ostensis.

Sico Episcopus Capuanus. Arcus Diana.

Sico Capuanus Episcopus contra Instituta Divina, atque humana, Ecclesiam S. Angeli, quæ tunc ad Arcum Dianæ dicebatur, violenter eripuit. Martinus Pontifex Ecclesiam S. Mariæ de Capua Casinensi Cænobio confirmavit. Joannes quidam Capuanus, eidem Monasterio obtulit Ecclesiam S. Viti, quæ in monte S. Agathæ supra Capuam sita est.

946.

Landulphus Athenulphi frater, inito foedere cum Joanne Neap. Duce, hujusmodi convenere, ut totis viribus Salernitanum Principatum invaderent, Gisulphum ejus Civitatis Principem adulescentem nihili facientes. Conscripto Capuanorum, & Neapolitanorum exercitu, Salernum castra moverunt. At Gisulphus, adjuvante Mastalo Amalphitanorum Comite, proelio se, suosque committens, Capuanos, Neapolitanos, & Beneventanos terga vertere coegit. Isto simul deinde foedere, Nolam solo æquarunt, prædia populati sunt, mox pacem consequuti.

Nola. Marinus Neap. Dux.

Interponitur hoc tempore MARINUS Dux Neapolitanus ab Heremperto, cujus a me nulla mentio facta est in Ducibus, & qui captam Capuam demolitus est. Meminitque non multos post dies Alamanos, Spoletinos, Saxonesque Capuam venisse, sed non reperta ibi Græcorum phalange, quibus infestissimi erant inimici, una cum Capuanis Urbem obsedisse, & diripuisse. Inde Abellinum castra moventes, igne combusserunt, quod illud oppidum se

Capua diripitur.

Abellinum.

se Græcis dedidisset. Nec defuit Abellinum quoniam Capuani cum Neapolitanis odia, & dissidia exercerent, nam Adelferius inde ejectus Capuam se contulerat. Et cum Beneventani, & Neapolitani cum aliquot Sarracenis Capuanos insequerentur, collatis signis, multisque utrinque peremptis, Adelferius captus est, & Neapoli custodiæ traditus,

Ea civitas hoc tempore tum annonæ promptitudine, qua cum Tripalda ejusdem ditionis vicinæ ditantur Provinciæ, ipsaq. Neapolis cum in ea loca quotidie ex Apulia maxima frumentî copia comportetur, tum Camilli Caraccioli Principatu, qui Tripaldæ Ducatum in Marinum filium, lectissimum Equitem contulit, omnibus rebus ad hominum vitam commodis, magnificentissime extructis hortis pulcherrime consitis, aquarum perennium divortis, fontibusque, quæ ad Regium ornatum accedunt præclarissimis, illustris inter Regni Neapolitani Civitates reddita est. Is ortus ex clarissima Caracciolorum familia Russa, (cujus celebris antiquitatis monumentum, numisma,

quod ad manus nuper pervenit, ostendat, cujus etiam in Chronologica Caracciolæ Familiæ Historia Franciscus De Petris meminerat) tantum sibi gloriæ domi, forisque comparavit, tantumque militari disciplina, prudentia, animique candore inter Italos, Hispanos, & Belgas inclaruit, ut non modo inter eos, qui de pace, & bello decernunt, ab Austriacis Regibus fuerit adscitus, sed ad Aurati etiam Velleris dignitatem, maximo cum totius familiæ honore, fuerit evectus.

PANDULPHUS Landulphi filius, qui *Caput ferreum* dictus est, Principatui succedens, Joannem Pontificem XIII. a Romanis pulsum, & Capuæ commorantem rogavit, ut Joannem fratrem Episcopum Capuanum consecraret, qui ad Archiepiscopalem dignitatem extulit, & tunc primum Archiepiscopatus Capuanus institutus est. Ex Aloara uxore plures filios suscepit, sed LANDULPHUS primogenitus, mortuo patre, Principatum adivit.

Tom. II,

I i i

Caracciola
familia Chronologia.

4. Pandulphus.
954.

Archiepiscopus Capuanus.

5. Landulphus.

Otho-

973. Othone primo defuncto, secundus Otho ejus filius Capuam venit, coacto exercitu cum Sarracenis in Calabria dimicavit. In ea pugna præter multos Principes, & Episcopos, Landulphus cum Atenulpho fratre occubuit. Imperator Capuam reversus, Aloaræ Landulphi uxori, & Landenulpho filio (Landulphum nominat Sigonius) Principatum confirmavit. Et sequenti anno non tantum Græcis, & Sarracenis, sed etiam Romanis, & Beneventanis iratus, Beneventum hostiliter diruit, & S. Bartholomæi ossa inde extulit, Romamque traducenda jussit, ut in Germaniam transferret. Mortua Aloara, quæ octo annos regnaverat, Landenulphus filius a quibusdam Capuanis ad S. Marcelli ædem cæsus est, ad quam, Principum more, feria v. sanctæ Paschæ processerat, ideoque LAIDULPHUS frater successit. Quam injuriam ut ulcisceretur Transmundus Theatinus Comes affinis, cum Rainaldo, & Oderisio Marforum Comitibus, comparato exercitu, Capuam quindecim dies obsidens, fere delevit. Hugo item Marchio ab Imperatore missus, qui nunquam obsidionem solveret, nisi traderentur, qui Principem occiderant; quos traditos variis cruciatibus necavit. Terræmotus biennio post Capuæ, & Beneventi maximus commemoratur.
984. Obierat interim Otho II. & successorem habuit Othonem III. Hic animadvertens Laidulphum in fratris necem conspirasse, de Principatu eum deiecit, & trans Alpes relegavit, & in ADEMARIUM quemdam, quem secum a puero educatum unice diligebat, & quem Balsami clerici filium facit Leo Ostiensis, paulo ante honoris gratia Marchionem creatum, dignitatem consulit. Qui a Capuanis ejectus est, & in ejus locum PANDULPHUS, e S. Agata Landulphi Beneventani Principis filius, fuit subrogatus.
1015. Robertus cum suis Nortmannis Capuam ad Pandulphum Principem pervenit, cum quo Melus Barensis commorabatur. Inter Nortmannos, Melumque fœdus idum est, quibuscum Græcorum fines expugnavit. Capuanus Princeps Imperatoris partes sequutus, aureas illi claves misit, Capuam, seipsum, Principatumque ultro offerens. Bojano Catapano permisit ut Dattum caperet, qui in turri ad Lirim erat; & a Nortmannis venia impetrata, Dattus parricidarum more in mare præcipitatus est.
1023. Belgrinus, vel Piligrinus Capuam armato milite cinxit; Pandulphusque Princeps metuens civium prodicionem, Belgrino occurrens, de iis, quorum culpa in eum rejiciebatur, se in Impera-

Landenulphus occiditur.

6. Laidulphus.

7. Ademarius.

8. Pandulphus.

peratoris (Henricus erat) iudicio purgaturum afferuit . Sed dum causam diceret , morte multandum Imperator censuit . Factaque a Trojanis deditioe (Trojæ enim hæc fiebant , quam Græci tunc ædificandam curaverant) Imperator Capuam veniens , ut exercitum reficeret , coniecto Pandulpho in carcerem , Principatum PANDULPHO Comiti Theanensi tribuit , qui postea Oratorium B. Joannis Baptistæ ad Monasterium D. Benedicto dicatum supra Landulphi corpus construxit .

Troja.

9. Pandulphus Theanensis.

Mortuo Henrico Imp. Conradus Imperium est assequutus . Ab eo Pandulphus , qui in Germaniam eiectus fuerat , libertate recuperata , Capuam accitis Græcis , Appulis , Nortmannis , Rainulpho , & Araolino Comitibus Marforum , expugnavit . Pandulphus autem Theanensis , quem Principem Imperator elegerat , cum Joanne filio , omnibusque suis Neapolim se recepit . Sequenti anno ipsa quoque Neapolis capta est , Sergio Magistro militum inde expulso , tribusque annis Capuanus Princeps præfuit , quam vero idem Sergius recuperavit .

1025.

Neapolis capta a Capuanis.

Conrado ex Germania profecto , & Mediolani commoranti , de Pandulpho multa querentes detulerunt , quod præcipue B. Benedicti Cœnobio bona abstulisset . Et querimoniis commotus piissimus Imperator Romam venit , præcipuosque viros ad Principem misit , qui de restituendis bonis agerent , quæ ad Monachos pertinere arbitrabantur . Legati Capuam profecti , re infecta ad Imperatorem rediere . Exercitum is movit ad Casinum , & Capuam tendens , Pandulphos ad S. Agatæ arcem fugavit , quam ea de causa munitionissimam habebat . GUAIMARIO Salernitano Capuæ Principatus , & Rainulpho , vel Ramulpho Aversæ Comitatus traditur . Ademulphum Capuanum Archiepiscopum Sedi suæ restituit . Pandulphi obsides ducens , Beneventum petiit . Eo tempore Guaimarius , faventibus Nortmannis , Surrentum cepit , Guidoni fratri obtulit .

1031.

10. Guaimarius. Rainulphus Aversæ Comes.

Surrentum capitur .

Pandulphus post Conradi obitum , de recuperanda Capua cogitans , a Græco Imperatore petiturus Constantinopolim contendit . At Imperator a Guaimario monitus , non modo opem illam ferre abnuvit , sed etiam eum in exilium egit . Quo tandem Capuæ decedente , Vesuvius mons in flammam erupit . Sequenti anno Leo Pontifex Capuam , mox Beneventum venit , & inter ipsum , & Imperatorem commutatio Beneventi facta est cum Bamburgense Episcopatu .

Pandulpho LANDULPHUS filius successit , sed RICCARDUS Capuam obsidens , fame , & omni egestate compulsam in deditioem accepit , atque ita Aversæ Comes nobilissimum Principatum

11. Landulphus.

12. Riccardus. tum obtinuit: quamobrem Leo IX. Capuam, & Beneventum excommunicavit. Hic JORDANEM filium habuit successorem, qui cum totam Campaniam armis adeptus esset, obit anno 1093.
13. Jordanes. Capuani RICCARDUM II. Jordanis filium odio habentes, ejedis è Capua Nortmannis, Averfam ad matrem eum confugere compulerunt. Ope a Rogerio Apuliæ Duce præstita, Capuani dedicationem facere, accepto Riccardo, coacti sunt. De iis sic Gulielmus Apulienfis de Rannulpho loquutus,

1093.
14. Riccardus.
*Hujus præclara processit stirpe Ricardus
Qui post successit, quo non animosior ullus,
Nemo magis largus, qui non virtute minorem
Jordanem genuit, Jordanis, & inde Ricardum.*

15. Robertus. In ejus demortui locum Capuanus Princeps ROBERTUS ejus frater effectus, cui alter quidam Ricardus successit, sed non diu viventem, ROBERTUS Jordanis frater subsequutus est, quem Jordanem alii dicunt, corruptumque Pauli Diaconi textum existimant. Ea ætate Nortmannos a Capuanis expulsos narrat Bertoldus Constantiensis, addiditque eos circumquaque usque ad Civitatis murum omnia præda, & incendio devastasse, veluti Procopius ait Francorum bello peracto, potuisse quempiam circa Capuam campos spectare cruore, & sanie diutius inundantes, & proximum flumen excessisse ripas, ut ultra quam ferre posset hostium cadaveribus repleretur, & recitatum sibi hoc Epigramma; *Aquas Casilini fluminis mortuis gravatas suscepit Tyrrheni maris litus, quando Francorum gentem occidit Ausonius ensis, ubi misero hæc gessit morem Bultino. Fælix etiam iste fluxus, & erit barbarico pro trophæo diutine eructans sanguinem.*

Per Quadragesimæ tempus, Conventus Capuæ actus est, cui Vidor cum Episcopis, & Cardinalibus præfuit, & Cincius Consul, Jordanes Princeps, atque Rogerius Roberti filius Dux Apuliæ adfuere. Eo peracto, Clerici, & Laici omnes precibus eum sollicitarunt, ut Pontificiam Dignitatem non recusaret. Quas cum biduo sprevisset, Duce, Principe, & Cardinalibus ad pedes procumbentibus, tandem cessit, ac xii. Cal. Aprilis in festo Palmarum, superiora Comitata confirmavit.

1111. In conditionibus, quibus de Coronatione cum Summo Pontifice, & Petro Leonis agebat, Henricus IV. Imperator, hæc etiam interposita sunt; *Se vitam Pontificis, honorem, libertatem, regalia, patrimonia S. Petri, & nominatim Apuliam, Calabriam, Siciliam, Capuanumque Principatum conservaturum, atque omne jus Ecclesiarum, omnesque earum res dimissurum.* Tunc etiam ob Hen-

Henrici, & Germanorum scelera, qui in Pontificem, omnesque Romanos manus sacrilegas intulerant, Robertus Capuanus Princeps, trecentos milites Romanis misit Ferentinum, qui cum Urbem ingredi non possent, Capuam rediere. Henricus magis in Latii oppida sæviit. At Gelasius animos in tanta rerum iniquitate non abjecit, sed Roberti Principis, aliorumque Apuliæ Procerum advocatis auxiliis, adversus Henricum profectus, adeo eum exterruit, ut Gregorio Fregipanibus commendata Urbe abierit. Calistus Beneventum progressus, a Gulielmo Apuliæ Duce, Roberto Principe Capuæ, ceterisque ejus Provinciæ Proceribus aditus, sollempnia ab omnibus sacramenta exegit, & rebus compositis Romanam revertit, inquit Sigonius.

Gelasius :

Calistus.
1120.

1130i

ROGERIUS cum Principatum Roberto ad Innocentium Pontificem Pisas profecto eripuisset, Sicilia, Calabria, & Apulia in suam potestatem redactis, Regni dignitate eam ditionem insignire studebat, atque nulla Pontificia auctoritate Regem Siciliæ se nuper appellare incoeperat, quod cum omnes ægre ferrent, idoneam nactus occasionem, ad Anacletum accedens, sibi semper præsto futurum pollicitus est; si Regem appellasset. Anacletus quod maxime exoptabat amplexus, Beneventum profectus, Rogerium præsentem, Siciliæ Regem, Apuliæ, Calabriæque Ducem, & Capuæ Principem declarans, Feudatarium Ecclesiæ confirmavit. Henricus vero Capuam cum exercitu profectus, Aquilanos in fidem recepit, qui Lotharii, & Innocentii imperata se facturos dicebant. Idem Capuani dicentes, a Rogerio defecerunt, quod intelligerent Principatum Roberto esse restituendum, veluti re ipsa fuit Henrici auctoritate restitutum, Campania in ditionem adducta. Et Lotharius postea cum Innocentio Capuam venit, & instituto Ranulpho germano Ducæ Apuliæ, Robertum item Capuæ Principem confirmavit. Sed Rogerius ex Sicilia cum exercitu ad recuperandam Italiæ movens, inter alia oppida Capuam adortus, vastitate, & incendio deformavit. Nec ab Ecclesiis abstinuisse, innunt Scriptores. Paulo post Innocentius ne ulla in futurum belli superesset machina, Regem ipsum Siciliæ, Apuliæ, & Calabriæ Ducem, & Capuæ Principem asservit; ipseque Amfalso filio (Alfonsum alii dicunt) Capuæ Principatum tradidit.

Anacletus.

Innocentius.

1136.

Capua incendiatur a Rogerio.

Amfalsus.

Anno 1156. Gulielmus Rex Siciliæ, cum ab Adriano Pontifice pacem postulasset, & ad pedes procidisset, in gratiam acceptus, Rex quoque Siciliæ, Dux Apuliæ & Calabriæ, atque

Ca-

Capuæ Princeps est comprobatus, Princeps Capuanus dum Li-
rim transibat captus, Gulielmo traditus, in Sicilia excæcatus in
Henricus. carcere periit. Henricus Gulielmi filius Capuæ Princeps anno
1170. obiit; Panhorni, apud Rogerium fratrem sepultus. An-
1204. no 1204. in agro Campano Gualterius Brenna Neapolitanos pro-
1251. fligavit. Anno 1251. Capuani Manfredum accipere recusarunt,
id quod Neapolitani quoque fecerant, ne scilicet Regem habe-
rent, quem Pontifex non inaugurasset. Idem Aquino faciendum
persuasit Casertæ Comes. Erat tamen Manfredus Capuæ, cum
Archiepiscopus Folignensis ab Innocentio missus est, ut eum ad
Ecclesiæ obedientiam hortaretur.

Numerantur inter Capuanos Principes, præter Northmannos,
Petrus Surrentinus, quem è Serfali familia Historia Monastica
scribit, addiditque alius Auctor, ejus nummum cum Serfalia
insignibus vidisse. Sfortia, suæ Reginæ munere. Sergianus Ca-
racciolus, qui tamen Principis titulum accepto dominio recusa-
vit. Rainaldus e Daratio spuris filius Ladislai. Franciscus Pri-
gnanus, qui miles, Princeps Capuæ, & Magnus Camerarius in
Actis appellatur; cum alibi legatur, Andree & Joannello To-
macello Urbani Papæ fratribus, Nuceriam, & Minorbinum do-
nari, quæ Francisci Prignani Capuæ Principes fuerunt.

Federicus Imp.

1120. **A** Edificiis assidue incumbens Federicus II. Imperator post
3-par. tit. 19. Arcis Capuanæ molem, quæ Neapoli munitissima habeba-
cap. 6. tur duas turres in flumine juxta Capuam (inquit Antoninus)
Castrum Pratense, & Arsem Sancti Miniani edificavit, strato pon-
te, in quo ejus signum marmoreum positum cernimus cum hoc
Epigrammate,

FEDERICO II. MARMOREÆ TVRRIVM CORONIDIS
RESTITVTORI VETVSTAM REPONIT STATVAM,
ORDO POPVLSQ. CAMPANVS .

Lib. 4. c. de In porta Civitatis eam statuam meminit Lucas de Penna, &
spelt. hos versus sub ea sculptos, qui Imperatoris versutiam patefa-
cerent,

Cæsaris imperio Regni custodia fio .

Quam miseros facio, quos variare scio ?

Duorum Judicum in utroque latere imagines habuisse addidit ;
in quorum altero, *Inrent*

*Intrent securi , qui quaerunt vivere puri ;
in altero .*

Infidus excludi timeat , vel carcere trudi .

Hic multa a maioribus , & ab ipso concessa privilegia irrita facienda esse deliberans , generali Conventu Capuae convocato , quem *Curiam Capuanam* appellavit , Curias enim loca , in quibus conſedebat dixere , atque sic legimus , *Quapropter cum ex Praedecessorum more universali Curia Roncalia pro Tribunali sederemus ; omnia eo comportanda jussit , & post aliquas eorum confirmationes , in constitutione Regni , sub titulo de privilegiis , asseruit , ut privilegia , & concessiones tam a Divis Augustis Parentibus nostris , quam a nobis ante Curiam Capuanam indulta , quae per nos post eandem Curiam confirmata non essent , nec non ea , quae proximeurbationis tempore post transfretationem nostram usque ad festum Purificationis Beatae Virginis a nobis , aut Rainaldo Duce Spoletii concessa fuerint , mandaverimus revocari , &c. neque quis audeat ea , quae ipse haud confirmaverit , detinere . Et aliquot diplomatibus idem Imperator subscribit , Post Curiam Capuae celebratam .*

Et Ferdinandus Rex Catholicus in Civitate Tori , quicquid a Federico factum , scriptumve fuerat , quod Capua capta nullum sibi a Gallis superesse praesidium cognosceret , obliterat , irritumque facit , jubetque Vito Pisanello Federici Secretario , ut omnium scripturarum fidem faciat , ut exactiori diligentia omnibus scriptis potuisset abrogare .

Ad Siciliam , Apuliam , & Capuam recuperandam classis a Genuensibus Federico tradita est , atque omnem tunc oram a portu Monœci usque ad portum Veneris , Feudi nomine , salvo jure Popularem obtinere .

1162.

Braccius , vel Brachius : Alfonso :

IN Templo non procul a Capua celeberrimo , in quo ingens turris exurgebat sub Joanna II. Sfortia , Dux trecentos lectissimos Equites praesidio reliquerat , qui agrum Campanum dies , noctesque infestabant ; quibus Braccius summa prudentia obstitit , nisi malueris dolo , quod fusius in sua historia describit Campanus . Sed ob multa praecelara facinora a Regina concessam suam idem Capuam fecit . Idque cum multi ægre pertulissent , habita concione , in qua obsecrabat Cives ne se indignum putarent , ut

1426.

in

in ea Urbe regnaret, neque obscuro eum loco natum arbitrarentur, quæ vetustissimi generis splendore emicaret, & genere clarum, imperio auctum facile pati posse, tum præcipue eum acciperent, qui Civium fortunas, & capita esset defensurus, injuriasque propulsaturus; plebem hujusmodi movit, ut primum Dominum, Principemque salutaverit. Qua re permoti omnes, qui principem locum in Civitate obtinebant, omnesque Magistratus, jurejurando se adegere, perpetua in ejus Imperii fide manuros, Arces ei traditæ sunt. Muneribus, ludis, publicisque gratulationibus acceptus est.

Joannæ littera.

Gaspar Peregrinus historiarum Alfonso Regis Scriptor, litteras Joannæ recitat, quibus Capuanos Alfonso Regis adventum monet, tum præcipue de conducendo Brachio, quas ipse ut rem curiosam, neque ab aliis adductam, recensere non gravabor. Et hujusmodi sunt;

Fideles, dilecti, ad ineffabilem, immensamque lætitiã vestra fidei intimamus, quod hodie prima hora diei feliciter redit a Serenissimo filio nostro domino Rege Aragonum &c. Magnificus vir Raimundus de Perilionibus miles, Regiæ Classis Capitaneus, Comitatum Ceritanæ, & Rosilionis Gubernator, una cum viro Fratre Romeo Magistro militiæ S. Mariæ, & S. Georgii de Montefio Regio Collaterali & Consiliario, ac Ammirato, pluribusque aliis Magnatibus, & Militibus Regisque Oratoribus, iuris tam ad Dominum Summum Pontificem Martinum, quam ad Commune Florentiæ cum galeis quatuor, & cum magnæ pecuniæ quantitate, tam pro conducendo Brachio, quam pro aliis opportunis ad statum nostrum, ac cum viviva, & expeditione omnium horum, pro quibus ad dictum dominum Regem transmisimus, non pro conservatione, defensione, & augmento status nostri, sed pro finale confusione, & ruina nostrorum hostium, & rebellium quorumcumque, post quos Admiratum & Capitaneum intra proximos hos dies ad hoc Regnum Dei præsidio felicissime proficiscetur. Et omnino præfatus dominus Serenissimus Rex cum maximo apparatu navium, galearum, & fustium, seterorum opportunorum, & expeditum ad imponendum finem optatum præsentibus novitatibus, exultate, & congratulamini itaque, & vestra cordis lætitiã replete. Advenit namque illa optata dies, qua videbitis pacem perpetuam, honorum remunerationem, at pravorum repressionem, ac pœnam. Data in Castro Novo Neap. sub annulo nostro secreto die mensis Aprilis decima, quartæ Indit. Quæ præterea ad Capuam ab Alfonso gesta fuerint, ex Facio cognoscimus,

Ode-

Odeſtus Fuxius .

Jam Gallorum exercitus iſto ſœdere Argentium pervenerat, cum Capuani Regni Proregem quid ſibi faciundum eſſet conſulere. Interim decem milites levis armaturæ ad Urbis mœnia accedentes, ut Lautrecco Chriſtianiſſimi Regis Duci ſeſe dederent hortati ſunt; ſi ſecus facerent, omnem exercitum eo venturum maximo cum Capuanæ Urbis detrimento nunciarunt. Quod cum Electi reſciſſent, nec rem Fœciales, aut Tibicines aſſerrent, neque eos noſſe, nec inconfulto Prorege quicquam ſtatuerè poſſe, reſponderunt; quapropter ad ſuos redirent. Dum, duos tabellarios, ne litteræ interciperentur, Neapolim mittunt, Tibicen ſex militum cuſtodia, ante mœnia clangore obſtrepens, deditiõnem, & fidem popoſcit, quæ Chriſtianiſſimo Regi, & ſanctiſſimo ſœderi debebatur. Quod licet plurimum timoris Civibus incuteret, ne tamen a Cæſaris fide deficerent, utque omnem operam in ea tuenda præſtarent, quam ſumma virtute ſemper ſervaverant, rem diſſerre conantes, in re tam gravi conſulto opus eſſe dixere. Odeſtus aliquo pacto ſe deluſum arbitratuſ, tertio loco aliquot Duces miſit Valerium, & Marium Urſinos, Simonem Romanum, Farfarellam, Silvam, Mauream, & alios, quibuscum ad mille Equites levis armaturæ erant, qui ad portas Civitatis Electos evocantes, aut cederent monuere, aut ab exercitu Capuam diripi, agrum vaſtari paterentur. Triduum ad deliberandum Electi petiere. Cumque temporis hujus ſpatium ipſos concedere non poſſe Duces reſpondiſſent, ut ad Odeſtum venirent hortati ſunt, a quo peterent ea, quæ vellent, fore ut facile impetrarent. Quod cum Electi non probarent, in D. Annunziatae conſilium convocarunt. Variæ in eo latee ſunt ſententiæ, eam vero potiorem exiſtimarunt, ut, cum Capua, & murorum munitionibus, & bombardis, militibusque, tum præſertim annona careret, quamobrem numeroſo hoſtium exercitui reſiſtere non poſſe plane intelligebant; cumque ab Ugo Moncada Prorege, & Principe Aurancio pedites, equitesque Capuam miſſi, ab iſdem Neapolim mox fuerint revocati, qua ex re animadvertabant, eos Principes inutile præſidium Capuanum exiſtimari, nihilque inde commodi Cæſarem habiturum, ſtatuerè, ut Proregis litteras expectarent, & interea plerique Nobiles, & Populares eligerentur, qui cum Ducibus ea nocte eſſent; primo deinde mane deditiõnem facerent, ea tamen con-

*Capuani ad
deditiõnem
vocantur.*

ditione, ut omnia Civitatis privilegia liberaliter confirmarentur. Litteris a Prorege acceptis, quibus eorum fidelitatem hujusmodi laudabat, ut, nisi maxima impellente calamitate, sese dederent, *Capuani se* Oedectum ad Magdalonum Deputati adiere, clavesque Civitatis *dedunt.* elargiti sunt. Quos humaniter acceptos, confirmatis privilegiis, quæ Matthæo Ambrosio Florentino Generali Auditori, & Nicolao Panegacolæ Locumtenenti demandaverat, Capuam remisit. Dum hæc gererentur, per exploratores certior factus est Cloysius Gherra Gallus Capuæ Præfectus, Imperiales ad Capuam accedere. Illico dispositis ad mænia militibus, hostium venientium multitudine perterritus, quid rei esset ignorabat. Cum subito prope Monasterium D. Mariæ apparuere Julius, Georgius, Aloysius e Capua, Fabritius Maramaldus, Joannes Jacobus Marchesius, Stephanus Gallucius, Hector, & Pompejus Farina, Franciscus e Ratta, compluresque alii Nobiles Capuani; & a Julio auditum; En Capuani, quorum fides nostris Regibus semper cognita est; e vita decessit Oedectus, dissipata sunt Gallorum castra, profligatus hostis est; Cæsareæ Majestati libenti animo manus date; Imperatori vestro acclamate; Patriam, vos ipsos obtestor; furorem Cæsaris a communibus tectis avertite; excandescentis ira placanda est; venia petenda; salus omnium desideranda. Horum monita, Aurantii litteræ, quas hastæ cuspide porrexerat, Gallorum injuriæ, antiquæ gloriæ ambitio tantum potuere, ut omnium vocibus per mænia, in compitis, intra privatos parietes, IMPERIUM, IMPERIUM, fuerit exauditum. Introducti sunt Imperiales; ejecti Galli; & per Stephanum Gallucium, Capuam ad Imperatoris fidem rediisse, summa cum Neapolitanorum gratulatione certior factus est.

Capuani re-
vocantur ad
Cæsarem.

Episcopi Capuani.

Rufus. RUFVS, S. Apollinaris Discipulus, de quo in Martyrologio; Capuæ in Campania S. Rufi Episcopi, & Martyris, qui cum esset Patriciæ Dignitatis, a B. Apollinare S. Petri Discipulo, cum universa familia baptizatus est. Hunc deinde cum B. Petro Antiochia Roman cum aliis advenisse, nempe Marcum, qui ab eodem Petro acceptum Evangelium scripsit, Apollinarem Raven-nati Ecclesiæ Præfectum, Martialem Galliis, Pancratium Tauro-meniis, Metaphrastes testatur. De eo sic meminit D. Paulus epist. ad Rom. *Salutate nobis Rufum electum in Domino, & matrem ejus, & meam.*

Die 29. Ju-
nii cap.16.

PRI-

PRISCVS, qui anno a CHRISTO nato quadragesimo sexto, *Priscus.*
 cum aliis a B. Petro Apostolorum Principe ad propagandam
 Christianam Fidem Episcopus est ordinatus. Ipse enim Capuæ; *Episcopi*
 Pancratius, Martianus, Berillus, Philippus Siciliæ; Asprenas *præficiun-*
 Neapoli; Epaphroditus Tarracinae; Fefulæ Romulus; Nepe *tur Civitati-*
 Ptolomæus; Lucæ Paulinus; Ravennæ Apollinaris; Veronæ Eu-
 tropius; Patavio Prosdocimus; Ticino Syrus; Aquilejæ Herma-
 goras; Lemovicensibus, Tholosanis, Burdegalesibus Martialis;
 Colonienfibus, & Treverenfibus Maternus, & Valerius; Rhe-
 menfibus Sixtus; Arelatenfibus Trophimus; Senonenfibus Sabi-
 nianus; Cænomanenfibus Julianus; Viennæ, & Moguntiaë Cre-
 scens, Catalaunas, Memmius; Bituricenfibus Ursinus; Arecernen-
 fibus Austremonius; Sandonenfibus Eutropius; Germaniæ Eu-
 charius, Egistus, & Martianus; Hispaniæ Torquatus, Ctesiphon,
 Secundus, Indaletius, Cæcilius, Hesychnus, & alii præ-
 fecti fuere. Ut hoc sibi tribuat gloriæ Capua, quæ cum Nea-
 poli inter eas numerentur Urbes, quibus Fidei donum ab Apo-
 stolorum Principe fuit elargitum. Hunc vero fuisse Priscum ar-
 bitror, quem Martyrem celebrat Martyrologium, cum ait; *Ca-*
puæ via Aquaria Sancti Prisci Martyris, qui fuit unus de antiquis
 CHRISTI Discipulis. Idque magis confirmant Petri de Natalibus
 verba;

Priscus Discipulus fuit unus ex antiquis Discipulis CHRISTI,
licet inter nomina lxxii. Discipulorum, qui a Dorotheo Abbate con-
scripti sunt, non reperiatur. Hic enim ille paterfamilias, in cujus do-
mo CHRISTVS Pascha sibi parari fecit, & in ejus Cænaculo cum
Discipulis discubuit, & eorum pedes lavit, ut Damascenus dicit. Hic
primus Ascensionem Domini, veniens Romam cum Apostolo Petro
in partibus Campaniæ Evangelium prædicavit. Qui & apud Capuam
in via Aquaria depositus est. In Ecclesia S. Prisci, hoc legitur
 Epigramma;

Anno Domini quingentesimo sexto Ind. xiiii. Regnante Zeno-
ne Imperatore in Constantinopolitana Urbe, Gelasio Papa in Ro-
mana Urbe, Beata Matrona fieri fecit istam Basilicam ad hono-
rem Beati Prisci, cum auctoritate suprascripti Papæ, & aliorum
Prælatorum, constituit, & ordinavit, ut omnes, qui hanc Basilicam
devote visitaverint, annis mille indulgentiam suorum peccatorum acce-
perint.

ARISTÆVS, hujusmodi a Martyrologio commemoratur; *Aristæus.*
 Capuæ Sanctorum Martyrum Aristæi Episcopi, & Antonini pueri.

Horum facta ab Uuardo , Beda , & aliis celebrata , bellorum clade excidisse scribit Illustris. Baronius ; licet in Breviario Capuano , de Antonino tantum agatur .

Castrensis .

CASTRENSIS , in Martyrologio quoque sic notatus ; *Capuæ Sancti Castrensis Episcopi* . Notatur quoque in Capuanis Tabulis . In ejus Actis , aliqua censura indigere innuit Cardinalis Baronius . Venerandum ejus Sancti Corpus extat in Sicilia , in Metropolitana Montis Regalis Ecclesia , ubi hoc inscriptum Epigramma ,

*Conservat nautas , & dæmonis eripit iræ ,
Quem prius obfesso de corpore fecit abire .*

Castrensis Episcopi vitam a Laurentio Monaco Casinensi scriptam , affirmat Petrus Diaconus in lib. de Viris Illustribus .

Augustinus .

AVGVSTINVM , ut Episcopum Capuanum existimem , efficit Martyrologium S. Sophiæ Beneventi , in quo hæc leguntur ; *Beneventi Natale S. Augustini Capuani Episcopi , & Sanctæ Felicitatis matris ejus , quorum corpora hic habentur* . In alio quoque ejusdem Ecclesiæ Martyrologio scribitur , *Natale S. Augustini Episcopi , & S. Felicitatis matris ejus in S. Sophia* . In Calendario itidem , *Sanctorum Augustini , & Felicitatis matris ejus in S. Sophia* . Sed quid statuam in tam veteri memoria , ignoro .

Pamphilus .

PAMPHILUS . *Capuæ Sancti Pamphili Episcopi* . De quo etiam Breviarium Capuanum .

Radelbertus .

RADELBERTUS , de quo infra .

Paulinus .

PAULINUS . Hic jam a puero gloriosissimæ virtutis castitatis amator , liberales artes , quibus imbutus erat pauperibus adolescentibus impartiens , omnia prosequutus , quæ Dei timentem virum decent , divino auxilio meruit coronari . Studia siquidem scholastica cum deseruisset , e Britanniæ Natali solo decedens , patrimonio pauperibus erogato , Hierusalem petiit , æternæ Hierusalem imaginem non oblitus . Inde cum Orbem terrarum pergrassset , Capuam , divino afflante Numine , flectit iter . Objerat in ea Civitate Radelbertus Antistes , & Paulini sermonibus cum quotidie recrearentur Capuani , & eloquentioribus ejusdem actionum linguis edocerentur , Cleri consensu Episcopum tibi electum Romano Pontifici consecrandum obtulere . Et quamvis eam dignitatem renuisset , a divina tamen voluntate non recedens , a Capuanis maxima cum reverentia receptus est . Octo annos , & eo amplius præfuit , quos Scismaticorum persecutione habuit insensos , licet in ea hujusmodi patienter se gesserit , ut ex adversario

fariorum cordibus perfidiæ venena, comitate, tolerantia, elemosinis sustulerit. Invalescente enim fame in totius Orbis orbitate, & squalore, pauperum domos invisere non recusavit, alimonias summa cum charitate præbere studuit, atque ita ut Matronæ, quæ cum tribus filiis obviam jerat, mulam, in qua equitabat, dono dederit. Obiit Confessor Beatissimus vi. Id. Octob. cujus corpus in Capuana Ecclesia conditur.

RUFINI, Sergii Papæ, & Grimoaldi Longobardorum Ducis temporibus, corpus Capuæ inventum est, sedente Episcopo Decoroso. Ea ætate cum a Longobardorum Gente Sanctorum Cœmeteria excolerentur, in Martyrologio duorum Sanctorum nomina scripta inventa sunt, *Octavo*, scilicet, *Calen. Septemb., Natale Sancti Rufini Confessoris*, & uno intermisso die, *Sex. Cal. Septemb., Natale Sancti Rufi Martyris*. Cognito Rufini natalitio die, locus in quo repositus erat, ignorabatur; Quem cum Episcopus, & Clerus reperisset, ad Basilicam B. Petri Apostoli reliquias maxima cum lætitia in æde Sanctorum Martyrum Stephani, & Agathæ condidit. Memorabile commemoratur miraculum, quod ibi Rufinus edidit de Audoaldi filio moribundo, qui ad vitam illico est revocatus.

VITALIANUS, Capuæ ortus, suæ Civitatis Episcopus ob ejus vitæ merita electus est; castus, humilis, simplex, elemosinarum dispensator. Ad septuagesimum annum cum pervenisset, a Domino, ut aurum in fornace, probatus est. Consilio enim ab iniquis inito, fornicationis accusatus est, clam ereptis suis e cubiculo, & scorti vestibus ibidem repositis, quas videndas Populo publice ostentarunt. Quo audito, Vitalianus ingemuit, aitque: *Audite filii; verum dicitis, quia ego peccator sum, & multa mala Deo meo egi, unde & illud super me induxistis; hoc autem ab aliis pati debui, non a vobis, qui filii, & heredes estis Ecclesiæ.* Et respiciens in cælum dixit: *Tu Deus, qui cælum, terramque tua gubernas dextera, qui scrutaris renes, & corda, & scis omnia antequam fiant, destrue hoc falsiloquium.* Et *Valete* dicens, abiit. At proditores comprehensum, & in corio confutum projecerunt in mare, qui tandem incolumis ad Romanum Portum delatus est. Jam tum adeo sterilis Capuanus ager factus est, ut nec segetem, nec herbam procrearet. Quapropter Dei judicio id factum non verentes ad sanctum Episcopum profecti, ad ejusque pedes provoluti, veniam consequuti sunt, Capuamque deducentes, cum primum ad Urbem accessere, ingenti pluvia, qua diutius caruere,

tota

tota regio maduit. Revelato ei loco, ubi vitæ finem esset expecturus, in montem, qui a vulgo, Virgilii, dicitur, profectus, constructo Templo B. Virgini, Calendis Augusti requievit in pace.

Bernardus.

BERNARDUS, De quo Tabulæ Capuanæ, & Martirolorium 4. Idus Martii.

Proterius.

PROTERIUS, Concilio Romano sub Melchiade interfuit, & anno sequenti, Concilio Arelatensi.

313.

Vincentius.

VINCENTIUS, vir clarissimus appellatus, insigni vir doctrina, & prudentia, multas ab Apostolica Sede Legationes obire solitus erat. Mediolanum ad Constantem missus. In Synodo Sardicensi eum numerat cum Januario Beneventano, & Calepodio Neapolitano, licet Athanasius Archidamum, & Philoximum Præsbyteros Legatos in ea Synodo nominet, qua in re fidem esse Athanasio adhibendam scribit Cardinalis Baronius. Missus cum Euphrata Episcopo Agrippinæ ad Constantium, qui Antiochiæ commorabatur, ut pro Synodi Decretis, Episcopos, quos eiecerat, ad suas Ecclesias reverti pateretur. Facta tunc Episcopis Legatis injuria, cum nuda meretrix in ædes Euphratæ per dolum Stephani Arriani Episcopi immissa est; sed fraude detecta, Stephanus Episcopali dignitate fuit exutus. A Liberio Papa ad Constantium in Galliam quoque missus fuit, & ad Concilium Ariminense. Inter egregia hæc gesta, turpe facinus commisit, cum ob vim, & contumelias, contra Athanasium in Concilio Nicæno subscripsit.

Julianus.

411.

JULIANUS, hujusmodi celebratur a Spanhemensi Abbate, ut acris, & vehementis fuerit ingenii, Græcis, & Latinis litteris imbutus. Tunc vero illaudatus relicus est, cum Pelagii errores sequutus, adversus Augustinum scribere ausus fuerit, quamobrem ejus libri rejehti fuere. Sub Arcadio, & Honorio vixit.

Tiburtius.

460.

TIBURTIUS, sub Hilario in Concilio Romano convenit.

Constantius.

499.

CONSTANTIUS, sub Symmacho, & Felice.

Alexander.

518.

GERMANUS, Amantio patre, Juliana matre Capuanis claris Civibus ortus, pauperorum consuetudinem amplectens, mortuo patre, assentiente matre, pauperibus bona omnia distribuenda curavit. Defuncto Alexandro Capuano Episcopo, omnium votis in Antistitem electus est, quam Dignitatem sanctissime gessit. De hoc Germano in Puteolanis balneis meminimus, quando in Angularibus Thermis Paschasium Apostolicæ Sedis Diaconum stantem

tem, & obsequentem sibi in caloribus invenit, quod contra Symmachum pro Laurentio sensisset, sed ejusdem Germani precibus liberatus. Mortuum, & in coelo gradientem a Beato Benedicto esse visum retulimus; ejusque Sancti Corporis intuitu Ludovicum Imperatorem Capuam deperdere conantem, ad misericordiam esse inclinatum.

VICTOR, quem eruditione, & sanctitate conspicuum appellat Martyrologium, Justiniani Imperatoris temporibus vixit. Constatavit Paschalem Cyclum Victorii, seu Victorini Aquitani, ut Beda testatur. Quapropter errasse Trithemium dicit Cardinalis Baronius, qui sub Zenone Imperatore vixisse eum scribit. Hujus Episcopi Cyclus receptus est in quarta Synodo Aurelianensi. Eiusdem præfatio extat in Consonantiam Evangelicam Tatiani Alexandrini.

Victor.
361.

FESTUS, quem Sixtus habuit Prædecessorem, ut ex Gregorii epistolis elicimus.

Festus.
594.

SIXTUS, de quo idem Pontifex:

Lib. 4. c. 70.

BASILIVS, cujus idem meminit.

Sixtus.

GAUDIOSUS, qui in Concilio Lateranensi sub Martino I. descripsit.

601.

Basilivus.

DECOROSUS, is est, sub quo Rufini miraculum commemoravimus. Omni christianarum virtutum genere illustris. Dominica quadam die, post Sanctorum Locorum (ut consueverat) visitationem, in suggestum ascendens refecto sermonis esca Populo, syncope superveniente, expansis ad coelum brachiis, CHRISTO Salvatori preces fundens, spiritumque Altissimo commendans, in pace, & tranquillitate obdormivit.

Lib. 9. c. 22.

Gaudiosus.

649.

Decorosus.

Archiepiscopi:

JOANNES Landulphi Capuæ Principis frater, primus Capuanus Episcopus celebratur, cujus nomine Capuana Basilica, Metropolitana effecta est a Joanne XIII. Romano Pontifice, qui Roma expulsus Capuam venit, ibique a Principe liberaliter exceptus.

Joannes.
968.

LEO Monachus Casinensis; qui quatuor annos, & sex menses sedit, auctore Leone Ostiense.

Leo.
980.

GERBERTUS Monachus Casinensis. A Marino Freccia in lib. de Subseudiis sanctitatis gloria celebratur, addiditque ejus ossa in Galliam a Ludovico Imperatore fuisse translata.

Lib. 2. cap. 9.

Gerbertus.

Ibidem.

ADENULPHUS, cujus meminit Diploma, quo Monasterium S. Lau-

Adenulphus.
986.

S. Laurentii Averſæ ab Archiepiscopali iurisdictione eximit, propterea quod Aloara, & Landenulfus ejus filius Principes illud ædificaverant; *In nomine Domini Dei Salvatoris nostri JESU CHRISTI, anno ab Incarnatione Domini nongentesimo octogesimo sexto, quam, & quarto anno Landenolfi excellentissimi Principis mense Aprilis xiv. Inditione. Necnon, & quinto anno Domini Adenolfi Egregii Archiepiscopi, quo Deo favente sanctæ Capuanæ Sedis Archiepiscopus consecratus est, &c.*

- Aderulphus*
1038.
Chron. lib. 2.
cap. 66. ADENULPHUS, quem a Pandulpho Capuano Principe in carceribus detentum Conradus II. Imperator in libertatem restituit. Licet in Monasterio Cavenſi in quodam Bedæ libri Longobardis litteris scripti margine, hæc legantur; *Anno 1038. Conradus Imperator ingressus est Capuam in Vigilia Pentecostes, & eodem die ibidem coronatus est. Athenulfum Archiepiscopum fecit, & elegit.*
- Hildebrandus.*
1061.
Epist. 25. HILDEBRANDUS, sub Alexandro II. interfuit Concilio ab eodem Pontifice Romæ convocato, quod Chronica Cas. ciat lib. 3. cap. 24. Extant ad eum Gregorii Papæ VII. aliquot epistolæ, in tertio volumine Epistolarum Decretalium.
- Yldenidus.*
1071. YLDENIDUS, qui sollempni Consecrationi Casinensis Ecclesiæ interfuit; subscripsitque privilegio ab eodem Pontifice cum aliis Præsulibus hoc modo; *Ego Yldenidus Capuanus Archiepiscopus.*
- Herveus.*
1074. HERVEUS, Gregorii VII. ætate, quo cum Monasterio Casinensi pro sui Cleri dignitate de S. Angeli Ecclesia in Concilio Romano disceptante, Monasterium in ea lite victor evasit. In majori Capuana Ecclesia hoc reliquum est hujus Præsulis monumentum,
*Auxit opes, mores, Clerum quoque, res, & honores
Præsulis Hervei lux fulgida luce diei.*
- Sennes.*
1099.
Chron. lib. 4.
cap. 30. SENNES, qui cum Othone Abbate Casinensi, ædem S. Angeli ad Formias, quæ in S. Nicolai honorem nuper condita erat; & Brunone Signiense Episcopo dedicavit. Postridie Archiepiscopus idem; armata Capuanorum manu, Ecclesiam violandam, Altare diruendum, Reliquias ad se afferendas jussit. In Synodo Romana a Monachis Casinensibus accusatus est; ubi emendationi cum Clero, & Populo sese subiecere. Iisdem Monachis Citrariæ Castellum concessit.
- Otho.*
1119.
Chron. lib. 4.
cap. 71. OTHO, qui cum Calixto Pontifice Beneventi commorante conquestus est, a Monasterio Casinensi tres Capuanas Ecclesias S. Benedicti, S. Angeli, & S. Ruti fuisse ablatas, de quarum restitutione agebat. Ad Casinenses tamen Pontificis sententia pertine-

tinuere : In Cathedrali Ecclesia hæc ejus extat memoria ,

*Hoc pius Antistes Cleri lux Otho paravit ,
Ecclesiæque pater res , mores , amplificavit .*

PHILIPPUS , cum Rogerio Archiepiscopo Beneventano , & Philippus .
Joanne Archiepiscopo Salernitano , aliisque summis Proceribus , 1129.
Rogerii Regis Coronationi adfuit , quæ celebrata Panhormi est . Fazellus de
reb.Siculis.

GULIELMUS Ravennas nobili loco natus , qui cum Capuanus Gulielmus .
Archiepiscopus electus esset , Rogerii Regis precibus Archiepi- 1137.
scopus Salernitanus creatus est , sic in ejus Civitatis Indice legitur .
Virum utique in divinis , & humanis rebus præditum , appellat Ab-
bas Alexander in vita Rogerii , qui illud etiam addidit , hujus
Prædecessorem Simonia accusatum , dignitate fuisse depositum .

ALFANI mentio fit in quodam diplomate , Gulielmo regnan- Alfanus .
te (primus ne fuerit , an secundus , ignoratur) a D. Seballiani
Monialibus servato , quo Archiepiscopus Joanni Caracciolo agrum
quemdam concedit .

MATTHÆUS , qui cum aliis Præsulibus Diplomati Henrici Matthæus .
VI. Imperatoris , & Siciliae Regis subscripsit , quo aliqua Eccle- 1195.
siæ Montis Regalis ab ipso conceduntur . Huic Capuano Archie-
piscopo , & Bartholomæo Archiepiscopo Panhormitano , necnon
& Gulielmo Archiepiscopo Rhegiensi , Innocentius Papa III.
litem decernendam commisit , quæ inter Montis Regalis , & Ros-
fani Archiepiscopos intercedebat . Extant ejusdem Innocentii
Epistolæ Decretales ad Matthæum , ex quibus familiarem fuisse
Federici Siciliae Regis cognoscimus . Eo defuncto , Innocentius
ad Archidiaconum , & Clerum Capuanum scripsit , ut mature
novum Episcopum eligerent , non diu expectatis his , qui longius
aberant , orta enim erat in electione dissensio ; ac subdidit ; *Cum
inter universas Metropoles Capuana sit Apostolicae Sedi vicinior , ad
provisionem ipsius specialius aspiramus .*

RINALDUS , Celani Comitum filius , cujus meminit in Diurna- Rinaldus .
libus Casinenfibus , quos scripsit Riccardus e S. Germano Nota- 1222.
rius .

JACOBUS , sic enim in D. Laurentii Aversæ scripturis legi- Jacobus .
tur , licet alibi . I. tantum legatur , familiarissimus Imperatoris 1229.
Federici II. fuit , quod ex litteris ab eo scriptis de administran-
do Apuliæ Regno intelligimus , cum præcipue omnibus Magi-
stratibus imperare , & Imperialem pecuniam erogare videretur .

M. Archiepiscopum Regum acta notant . In D. Thomæ 1269.
Aquinatis vita ejus ecclasiæ Neapoli coram Capuano Archiepisco-

po ejus discipulo , alteroque Cardinali celebratur :

*Petrus Ger-
ra.*
1297.

PETRUS GERRA e Ferentino Soranus primo loco Episcopus ;
deinde Archiepiscopus Montis Regalis , & Nolani Episcopus
administrator . A Montis Regalis ad Capuanum Archiepiscopa-
tum , inde ad Aquilejensem Patriarchatum traductus .

Joannes.
1301.

JOANNES , cui a Carolo I. in ejus Actis conceditur , ut ali-
qua ex Regno ad Romanam Curiam transmittere liceret .

Ingerannus .
1311.

INGERANNUS Stella Jurisconsultus summa familiaritate Ro-
berto Regi conjunctus . Consiliarius , & Quæstor antea fuit .
Deinde , vel Archiepiscopus , Magnus Regni Cancellarius crea-
tus est , cujus Magistratus auctoritate Neapolitano Gymnasio præ-
fuit , episcopusque dignitati ut confuleret , denuo ex studiis redeuntes
scholares novo examine probandos statuit . Interfuit cum Ric-
cario fratre classi , qua Calabriae Dux Robertus filius Siciliam in-
vasit anno 1325 . Quo tempore affines quoque divitis , ac di-
gnitatibus claruere , inter quos Petrus Stella Regis Cubicularius ,
& Riccarius Magister Rationalis , & Quæstor , tum etiam Con-
siliarius , Commensalis , & Canonicus Cameracensis . In Cano-
nizatione Gloriosissimi Thomæ Aquinatis Avinionii anno 1323 .
cum Joanne XXII. Pontifice , & Roberto Rege Archiepiscopus
quarto loco oravit .

Andreas .
1314.

ANDREAS , Clementis V. Pontificatu ex Regum Actis .

Riccardus .

RICCARDUS de Rogerio , Patria Salernitanus .

1342.

Ailardus .

AILARDUS , qui Reginae Joannæ I. Coronationi adfuit , quæ
in D. Claræ Neapoli pridie Cal. Augusti ab Americo Cardinali
Legato Apostolico dicata est .

1344.

Stephanus .

STEPHANUS , cujus mentio fit in Bulla , in qua de benefi-
cii cujusdam collatione agitur . Servant Casinenses Monachi in
D. Laurentii Averfæ , sub Gregorio XI.

1376.

Athanasius .

ATHANASIUS , qui a Ladislao Rege obtinuit , ut decimæ
Ecclesiæ Capuanæ solverentur .

1393.

Philippus .

PHILIPPUS , cujus Acta in Thesuro Capuano habentur .

1410.

Nicolaus .

NICOLAUS Acciapaccia , nobilis Surrentinus , Tropeensis pri-
mo loco Episcopus , Surrentinus deinde , mox Capuanus Archie-
piscopus , & tandem post Basileensis Concilii gesta , ab Euge-
nio IV. in Cardinalium numerum vocatus ; de quo plura dixi-
mus cum de Surrento egimus .

Andreas .

ANDREAS e Capua , e Neapolitana Nobilitate sub Aragoneis
Regibus .

Jordanus .

JORDANUS Gaetanus ab Aragonia . Hic cum Ferdinando
egit ,

1468.

egit, ut cum Castrum maris Vulturini, arcem, agros, jurisdictiones Capuanis vendiderit, efficeret quoque, ut census ipsi solveretur, qui antea a Sueffæ Duce solutus fuerat. Arcem expugnatam abstulerat Duci Ferdinandus, retinebatque ea ratione, qua ad Ecclesiam Capuanam spectaret. Ex multis inscriptionibus, quæ Capuæ leguntur, eundem Archiepiscopum Antiochenum Patriarcham fuisse constat, quo nomine epistola dedicatoria Breviarii Capuani appellatur, ex qua item quadraginta quatuor annos illi Ecclesiae præfuisse constat.

JOANNES Lopes Valentinus Hispanus, Pontificis Datarium, Perusinus Episcopus, Capuanus deinde Archiepiscopus, & Cardinalis Tituli S. Mariæ Transtiberim electus ab Alexandro VI. Fuit etiam Corianus Episcopus in Hispania, Romæ decessit, & in D. Petri sepultus est.

Joannes.
1496.

HIPPOLITUS Estensis Ferrariæ Ducis Frater. Strigonix, & postea Agriæ Archiepiscopus electus, Cardinalis Tituli S. Lucix in Silice ab eodem Pontifice creatus; Archiepiscopus Mediolanensis, tum Capuanus, Episcopus Ferrariæ, & Mutine, S. Petri in Urbe Archipræbyter, singulari prudentia Antistes, gravibusque rebus gerendis præclarus.

Hippolitus.
1507.

NICOLAUS Scombergius Misnensis Svevus, Ordinis Prædicatorum, a Generali Claretio socius, & Terræ Sanctæ Provincialis creatus, Procurator Ordinis Romæ est effectus. Ad Archiepiscopatum Capuanum a Clemente VII., & ad Cardinalatum Tituli S. Sixti a Paulo III. fuit evedus. Suam diligentissime ornavit Ecclesiam, laqueato tecto addito.

Nicolaus.
1523.

THOMAS Caracciolus Neapolitanus, Major Cappellanus in Regia Aula, cui contigit Iustrali Aqua Carolum V. Imperatorem Neapoli in Majori Ecclesia aspergere. Fuit primo loco Triventi Episcopus.

Thomas.
1536.

NICOLAUS Gaetanus Romanus, a Paulo III. Diaconus Cardinalis in Carcere Tulliano, deinde Capuanus Archiepiscopus electus, sed a Julio III. Diaconus Cardinalis S. Eustachii, & Episcopus postea Corozopitensis; quamobrem Capuano Archiepiscopatu se abdicavit.

Nicolaus.
1540.

FABIVS Arcella Neapolitanus, cum esset Bisinianensis Episcopus, Neapolitani Archiepiscopatus possessionem pro Cardinali Ranuccio Farnelio accepit, jubente Paulo III., qui eidem Fabio Brevis Apostolici auctoritatem, omnemque jurisdictionem commisit.

Fabius.
1549.

- Nicolaus.* NICOLAUS Gaetanus, demum Archiepiscopus Capuanus creatus est. Synodum Provinciale in sua Diocesi celebravit, mox discessit, cum antea quoque ibi residere noluisse.
- Cæsar.* CÆSAR Costa Maceratenis, Jurisconsultus insignis, qui lectura Perusino Gymnasio præfuit. Scripsit Jurium ambiguitates. Antiquam Capuam, veramque Theatri formam, in majoris Ecclesiæ palatio delineavit.
- Robertus.* ROBERTUS Cardinalis Bellarminus Jesuita, quem hæresum esse fortissimum depulsorem, libri quos scripsit Controversiarum ostendunt. Hic cum maximum onus fortasse expertus esset animarum curam habere, Archiepiscopatu libens se abdicavit.
- Antonius.* ANTONIUS Gaetanus, qui missus Legatus est in Germaniam.

Alii Sancti Capuani.

MARCELLUS, Castus, Æmilius, Saturninus, Capuæ Martyrium pertulere, ut in Martyrologio pridie Non. Octobris. De quibus etiam Beda, & Petrus in Catalogo, licet Cardinalis Baronius Africanos fuisse dicat, & eorum Reliquias ab Episcopis persecutione Vandalica ex Africa pulsas in Campaniam delatas.

Priscus, alter ab eo, qui in Via Aquaria Capuæ commemoratur, qui cum sociis Sacerdotibus Castrense, Tammaro, Elpidio, Canione, & Viridonio in Campaniam ex Africa pulsæ advenientes, variis Ecclesiis præfecti fuere. Quapropter aliqui Priscum Capuanum Episcopum faciunt.

Quinctius, Archontius, & Donatus, inter Capuanos Martyres. Rufus, & Carpophorus sub Diocletiano, & Maximiano passi. Quartus, & Quintus, quorum natale habetur Romæ in Via Lavicana ad Centumaulas. Eorum corpora Capuam translata fuisse affirmat Martyrologium vi. Id. Maias, & eorum nomine Coemeterium appellari scribit Panvinius libro de Coemeteriis. In Breviario Capuano, Capuani Episcopi nominantur. Quo autem pacto duo simul ejusdem Civitatis Episcopi, eodem die Martyrio coronantur? Beda vi. Cal. Decembris celebrat Capuæ Nicanorem, Cassianum, & Felicissimum. Idemque Non. Novemb. meminit Quarti Præsbyteri Capuani, qui Juliani, & Cæsarii Martyrum corpora, quæ Tarracinæ ad mare perverant, vehiculo imposita, in suam domum pertulit. Petrus de Natalibus in Cathalogi lib. 11. cap. ult. meminit Lophili, &

For-

Fortunati Martyrum ; qui Capuæ passi sunt Idib. Octob. Sigebertus in Chronicis scribit , duos Monachos e Cordumo in Hispania Capuam transtulisse S. Vincentii Martyris , & Levitæ Reliquias , quas inde abstulit Theodoricus Metensis Episcopus anno 969. Othoni Imperatori conjunctus , eas cum aliis Reliquiis ex tota Italia conquestis in Galliam transferens in Ecclesiam S. Vincentii in Insula Urbis ab eo ædificatam .

S. Joannes nobilis Capuanus , Casinensis Capuæ ædificati Monasterii Abbas , de quo Leo Officinalis , & Petrus Diaconus . In eodem Monasterio sepultus .

S. Paulus Capuanus , Casinensis Monachus , sanctitate illustris , ex cujus corpore , dum decederet , anima veluti Sol lucida , egredi visa est , ut apud eosdem Auctores .

Beati .

Frater Ludovicus Capuanus , Baccalaureus Ordinis Heremitarum S. Augustini , doctrina , & admirabili sanctitate claruit circa annum 1400. Sic refert Joseph Pamphilus Episcopus Signinus in Chronicis Augustinianis .

Raymundus Ordinis Prædicatorum Generalis , sanctitate illustris , S. Catherinæ Senensis Confessor , ideoque ejus vitam exaravit . Norimbergæ anno 1399. decessit .

Ecclesia Capuana .

A Constantino Ecclesiam Capuanam fuisse erectam Damasus scribit lib. de Munificentia Constantini Imperatoris de Ecclesiis fundandis , & dotandis , Platina item , & Illustrissimus Baronius , sanctis Apostolis dicatam , Constantinianam dictam , argenteis , aureisque vasibus , & possessionibus ab eodem locupletatam . Idem scribit etiam Herempertus , addiditque a Germano Capuano Episcopo , Sancti Stephani nomine appellatam , quod ejus Sancti Reliquias Imperator dono dedit . In Decretalibus Epistolis sub Landulfo Archiepiscopo , Stephani nomine dicitur . In Capuano Breviario in translatione corporis S. Stephani , quæ fit Cal. Maji legimus , ejus Sancti Corpus Constantinopoli Romanam fuisse translatum , Theodosio imperante ; dumque Capuæ in itinere triduo esset , præclarissima miracula edidisse , quamobrem Episcopus , Populusque Capuanus , multis precibus S. Stepha-

phani Brachium obtinere ; atque ; *Postquam autem Capue appropinquarunt , tota Civitas simul cum Episcopo in occursum ruunt . Quo in loco , quia per triduum morati sunt multi ibi paralytici sunt curati ; & quicumque sanitate indigens advenit , latus , & incolumis ad propria remeavit . Episcopus autem , & Populus Capuanus tandem magnis precibus obtinuerunt , ut ejus Martyris brachium concederetur . Inde vero cepto itinere insistentes , tandem Romam veniunt . Eadem fere leguntur in Actis inventionis , & translationis ejus Sancti , vetustis characteribus scriptis , quæ Bartholomæus Chioccarellus retinet ; Hæc autem leguntur ; *Capua igitur corpus Stephani recipitur , & brachium ejus dextrum a Capuanis devotis obtinetur ; & Metropolitana Ecclesia in ejus honore fabricatur .**

Antiqua monumenta .

Capuanam illam Rempublicam , quæ aliquando Romanis fuit formidolosa , & quæ alterius Romæ nomen adepta est , sic enim Cicero , *Tunc contra hanc Romam communem Patriam omnium nostrum , illa altera Roma quæretur ,* Respublica item municipalis subsequuta est , tum etiam Colonia , quam deductam ultimo loco ab Augusto præter antiquam , sic meminit Plinius de *Alica Campana* loquens ; *Postea (mirum dictum) admisceatur creta , quæ transit in corpus , coloremque , & teneritatem affert . Invenitur hæc inter Puteolos , & Neapolim in Colle Leucogæo appellato .* Extatque *Divi Augusti* decretum , in quo annua vicena milia Neapolitanis pro eo numerari jussit e *Fisco suo* , *Coloniam deducens Capuam .* Et *Julia Capua Felix Colonia* dicitur apud *Frontinum* . *Diffuadebat Cicero Legem Agrariam* , qua *Capuam deduci Coloniam* volebant . *Contra vero ac Cicero suaserat , Julius Cæsar Coloniam deduci voluit* , idcirco *Colonos Lege Julia in Colonia Capua deducta commemorat .* Hinc lapides ,

Q. ANNIO. JANVARIO. EXACTORI. OPERVM. PVBL.
ET . . . A . . . MENTIS. HVIC. ORDO. DECVRIONVM
OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS
GRATVITVM, DECREVIT. VIX. AN. LXX.
VIVOS. SIBI. FECIT. POSTERISQ. SVORVM.

Sed alios adscribam vetustatis gratia .

IMP. CÆSAR. AVG. M. AVRELIVS. ANTONINVS. PIVS.
FELIX. AVG. PARTHICVS. MAX. BRITANNICVS

MAX.

S E C U N D U S :

318

**MAX. P.M.P.P. COS. HI. DES. HI.
VIAM. INVNDATIONE. AQVÆ
INTERRVPTAM. RESTITVIT.**

Et,

**EVTYCHVS. VILLIO
A. PLVMO
EVAGOGVS. A. F.:
FECERVNT. SIBI. ET. SVIS.**

Item,

**L. CECILIVS. L. F.
CECILIA. L. L.
SALVIA. FECIT
QVARTA. VIX. A. IX
OSSA. HEV. SITA. SVNT.**

Et,

**Q. FASIO. Q. L. BARNEO
APICVLA. LIBERTA. FECIT.**

Ibidem,

**H. M. S. S. E. N. N. S.
IN. FR. P. XII. IN. AGR. P. XII.**

Ibidem,

**M. CORNELIVS. M. L.
PHILENOS. O. N. S. S.**

Ibidem,

**VERSCVLA. SP. F. AGELE
SIBI. ET. VERSCVLANÆ. DAPHNÆ
MATRI. SUÆ. ET. SVIS
QVI. MORTVI. FVERVNT.
H. M. S. S. N. N. S.**

Et,

**M. POMPEJVS. APOLLONIVS. SIBI. ET
PONTIÆ. HILARÆ. VXORI
M. POMPEJO. FELICI. LIB.**

M-POM:

M. POMPEJO. CELERI. LIB.
 M. POMPEJO. AVCTO. LIB.
 Q. MESVRIO. ATTICO
 Q. MESVRIO. FELICI
 PACTVMEIÆ. CAMPANÆ
 INFERRI. HOC. NON. LICET. NISI. QVORVM
 NOMINA. SCRIPTA. SVNT. ET. QVIBVS. CAVERO
 M. POMPEJO. ITHACO. POMPEJÆ. VRBANÆ
 ITHACI. LIBERT.

tum etiam,

Q. PETICIO. M. F. FAL. MAG. FANI
 DIANÆ. EX. TESTAMENTO. Q. PETICI
 M. F. FAL. L. PETICIO. M. F. FAL. FRATRI

Familia, & Illustres Viri.

Maximis splendoribus Capuanæ nobiles familiae enituere, quorum lumina in Neapolitanam quoque nobilitatem diffusa huiusmodi collucet, ut eam stemmatum gloria reddiderint illustriorem. Huiusmodi eas enumerato; Antignanam, Archiepiscopam, Argentiam, Azziam, Blancam, vel Novellonam, Bauciam, e Capua, Ebolam, Falcam, Ferramuscam, Frappieram, e Franco, Galluciam, Junganam, Lanzam, vel Bozzetam, Leonessam, Magiam, Marchesiam, Marottam, Mazzibttam, Olimpam, Pellegrinam, Rattam, Ricciam, Rinaldam, Rossam, Thomasiam, e Vineis, Vitelliam, atque alias, quas cum nosse per litteras ad Capuanos desiderassem, nec aliquid rescire licuerit, nollem negligentiae notari, si quid deesse curiosi arguerint.

Haimo Argentius.

Ex Argentiis, inter Capuanos Proceres Haimo commemoratur, quem Magnatem Abbas Alexander nominat; omnibusque ex ea præclara familia, Cæsar, quem sibi charissimum Capua servat, majorem dignitatem humanitate, liberalitate, animique magnitudine comparavit.

Commendarii S. Lazari.

Azzia Familia, Commendatores sacri Divi Lazari Hierosolymitani Hospitalis Commendatores habet, quam Lazarus e Raymo sub Federici Imperio anno 1228. condidit, ubi leprosi commorentur; locusque a Valerio Ursino Nucерino Episcopo consecratus, Divorum Stephani, Raymi, & Pauli Reliquiis ornatus est.

Hector Ferramusca.

In Ferramusca, Hector ille Trojano æqualis fuit, qui corporis, animique robur in Gallico conflictu Ludovico XII. & Ferdinando Catholico imperantibus, acerrime cum duodecim Commilitonibus, totidemque hostium Heroibus pro

pro

pro Rege, pro Regno, pro exercitu ostentavit. In Franca, sidus illud emicat lucidissimum, quo Jurisprudentiæ gloria enituit, Vincentius Jurisconsultorum sui temporis maximus, Consilii Præses, vitæ integritate, consiliorum, & sententiarum raritate, variorum Scriptorum excellentia celeberrimus. In familia e Capua quis illustrissimos viros litterarum, armorum, titulorum fama per celebres enumerabit? In Marchesia, cuiam Fabii illius nomen erit ignotum, in quo uno Jurisconsultorum corpus, disciplina, facundia, memoria, prudentia, consilio, maturitate, rerum omnium copia compactum Orbis tot annos admiratus est? Petrum nobilissima Civitas habuit e Vineis, Federici II. Consiliarium, historiis clarum, qui Regni Siciliae Constitutiones Imperatoris jussu conscripsit, licet accusatus fuerit, quod querimonias ejusdem Federici, & epistolarum librum adversus Romani Pontificis auctoritatem exaraverit. Miror a D. Antonino non Capuanum, sed Theutonicum Clericum fuisse existimatum. Hieronymum Aquinum, Græcis, Latinis, Italicisque Litteris apprime imbutum, inter bonos nostri temporis Poetas adnumeratum. Lucam Censium, qui de Bello Vandalico scripsit, & libellum de Paraclito. Symmachum Bigium Sannazarii Epigrammatibus commendatum, Joannem Baptistam Attendolum inter litteratos viros, Linguarum cognitione, quas optime callebat, Theologiæ, & Philosophiæ studiis excellentem, Græcorum, Latinorum, & Gallosorum Poetarum interpres, emendator, observator. Cujus si Museum legeremus, omnibus disciplinis, omni eloquentia refertum, nihil esset, quod in omni doctrinarum genere desiderare possemus. Infelici obitu obrutum, quando ex incitata rheda ab auriga derelicta, ante Capuanam Portam, perfracta cervice rotæ velocitate, omnium cum lacrimis e vita excessit. Camillum Pellegrinum, cujus scripta adversus Florentinos Academicos, qui Ludovicum Ariostum contra Torquatum Tassum defendebant, tota Italia summis laudibus extulit. Horatium Marchesium causarum patrociniis admirabilem, candidis litteris, & mansuetioribus Musis deditum, quod non multis ea ætate contigerat. Tiberium Olimpium, qui Principum aulam, Senatus confessum, doctrina, & eloquentia amplificavit. Cæsarem Vitellium, qui apud Austriacos summa cum sua laude Jurisconsultus vixit. Benedictum e Uva, Casinensem Monachum, poeticis studiis nitide imbutum. Joannem Thomam de Marinis scriptorem de Feudis. Si quis Joannem An-

Vincentius de Franco.

Fabius Marchesius.

Petrus e Vineis.

Hieronymus Aquinus.

Lucas Censius.

Symmachus Bigius.

Jo. Baptista Attendolus.

Camillus Pellegrinus. Torquatus.

Horatius Marchesius.

Tiberius Olimpium.

Cæsar Vitellius.

Benedictus e Uva.

Jo. Antonius to-Campanus.

Tom. II.

M. m. m.

tonium Campanum inter hos numeraverit, sciat Regionem, non Urbem doctissimo viro nomen dedisse, cum Cavellis Pago perobscuro ortus fuerit, qui a Gallucio agri Capuani oppido non longe abest. Nec desunt alii, quorum nomina memoriae commendari debent, cum ingenio floreat, dum quavis exercitatione versari voluerint, atque ita ut præter alias disciplinas rem Comicam illustraverint, & in nova Capua, veteris theatri voces exaudiantur.

A V E R S A.

C A P. XXVIII.

Inter Oscos Atella est, cujus mores ad lasciviam, & obscœnitatem Sybaritica foediorem in Comœdiis eruperant, quas Atellanas dixere, quasque T. Sempronius Bononiensis scripsit Ciceronis ætate. Atque inde factum, ut versus, verbaque nimiam licentiam continentia, Atellanarum nomine insignirentur. Ex ejus Civitatis reliquiis Averfam esse conditam plerique affirmant. Ipse quid decernam, nescio. Nullum ibi aut lapidum, aut parietinarum, aut alicujus rei, quæ antiquitatem referret, conspicitur monumentum. Sancti tantum Elpidii nomen reliquum est, qui sub Arcadio Atellanus Episcopus, in D. Arpini Pago (qui non longe ab Averfa abest, quique a Elpidio Arpinus corrupte dicitur) nobilissimæ Basilicæ titulo appellatur, unde Averfam translati Præsules, Averfani, non Atellani dicti fuere, ut cum primum Atellæ habuerimus Elpidium, Primum, Felicem, Eusebium Atellanos Episcopos, Averfæ deinde cognoscamus, Greimundum sub Victore II. Goffridum sub Ricardo I. Gismundum sub Urbano II. Joannem. Robertum sub Gelasio. Joannem sub Innocentio II. Joannem sub Cælestino II. Gualterium sub Alexandro III. Falconium sub Lucio III. Gentilem sub Cælestino III. Basintium sub Innocentio III. Basvinum. Joannem Lambertum. Fidantium sub Clemente IV. Adam sub Nicolao IV. Landulfum Brancacium. Leonardum sub Bonifacio VIII. Petrum de Buronasco Hispanum, Episcopum antea Anagninum sub eodem Pontifice. Raymundum sub Joanne XXII. Bartholomæum. Joannem sub Benedicto II. Joannem sub Clemente VI. Angelum sub Innocentio VI. Poncellum Urfinum
Urſi

S. Elpidius.

Episcopi Averfani.

Uti filium sub Gregorio XI. Bartholomæum sub Clemente VII. Marinum de Judice sub Urbano V. Amalfitanum Archiepiscopum, Tarentinum, Commendatarium Ecclesiæ Averfanæ, & S. R. E. Cardinalem, qui sub Urbano VI. gravissimas Legationes gessit, primum ad Florentinos, Perusinos, Insubrum Principes, & per totam fere Italiam pro arduis Romanæ Ecclesiæ negociis, ut hos scilicet Populos, & Principes Romanos hæcenus Ecclesiæ rebelles conciliaret, & Urbano VI. obtemperantes redderet; Postremo in Hungariam Legatus est ad Ludovicum Regem, cui Urbanum sic scripsisse animadvertit; Ven. Fratri Marino Archiepiscopo Tarentino, Administratori Ecclesiæ Averfanæ, Cameraario nostro, anno Pontificatus ejusdem quarto. Aliquot annis post, læsæ Majestatis reus factus, Nuceriæ cum aliis quinque captus est, tortus, diu carceri inclusus, & postremo Genuæ interfectus. Poncellum Urfinum sub eodem Urbano VI. Romanum, Episcopum Averfanum, Præbyterum Cardinalem Tituli S. Clementis; hic primo honoris sibi collati memor, Urbano aliquandiu fidus comes, frequentibus ejus peregrinationibus adhæsit. Ceterum dicti Pontificis pertinacia victus, ab eo cum Nuceriæ esset, animi causa proficisci simulans, aufugit, neque eum amplius vidit, moram in suis oppidis trahens, quo mortuo, cum novi Pontificis Comitibus Romæ in Vaticano interfuisset, quatuordecim Cardinalibus, qui tunc in Conclavi aderant, in duas æquas partes deductis, ipse suffragiis ad Pontificatum vocatus est, totidem Cardinalem Acciajolum eligere obstinate contemnentibus, & cum alter, ut alteri cederet, nulla ratione adduci posset, instauratis Comitibus, ex renunciatione Car. Carboni, omnium suffragiis, Romanus Pontifex creatus est. Petrum Tomacellum Bonifacium IX. appellatum, a quo Poncellus Sabinorum per A. S. Vicarius Generalis constituitur, necnon Romæ iii. Id. Feb. 1395. Pontificatus ejusdem sexto, diem clausit extremum, fuit Commendatarius Hospitalis S. Thomæ in Monte Celio de Redemptione captivorum. Raynaldum Brancatium Cardinalem sub Martino V. Jacobum sub Paulo II. Petrum sub Sixto IV. Joannem Paulum Vassallum sub eodem Pontifice. Ludovicum ab Aragonia Neapolitanum, Marchionem Hieracensem, filium Ferdinandi I. Aragonei Regis, & fratrem naturalem Alphonfi Regis Neapolitani, Prothonotarium Apostolicum, & electum Episcopum Averfanum, Diaconum Cardinalem S. Mariæ de Cosmedin creatum ab Alexandro VI. anno 1496. post S. Mariæ in Cosmedin ex

familia itidem de Centobles nobilissima in Catalonia, Episcopum Legionensem in Hispania, obiit Romæ 21. Januarii anno 1518. ætatis suæ 46. Silvium Pandonum filium Comitis Venafri sub Leone X. Antonium Scaglione sub eodem Pontifice. Pompejum Columnam Romanum, Episcopum Theatinum, Præbyterum Cardinalem Basilicæ SS. duodecim Apostolorum, Archiepiscopum Montis Regalis, Aquilanum, & Averfanum, ac S. R. E. Vicecancellarium, creatum Cardinalem a Leone X. anno 1517. Cal. Jul. Sacconum C. S. Laurentii in Damaso, Proregem Neapolitanum, obiit Neapoli quarto Kal. Augusti 1532. sepultus in Sacratio Monachorum Montis Oliveti. Fabium Columnam Patriarcham. Balduinum de Balduinis. Georgium Manzolum. Petrum Ursinum. Bernardinum Morram sub Clemente VIII. Illustrissimum Philippum Cardinalem Spinellum sub Paulo V. Quæ vix scire potuissem, nisi Octavius Fasolus ex Averfana Ecclesia monuisset.

De Elpidio vero hæc leguntur; *Igitur tempore, quo Arcadius Imperator Constantinopolitanus morabatur, & Honorius cum Theodosio fratris filii regnabant, tunc beatissimus Elpidius Episcopus hujus Civitatis Atellanæ, virtute perspicuus, ita in Spiritu sancto fervebat, & secundum illud Evangelii testimonium, ubi dicit Dominus Discipulis suis, quia spiritus subiiciuntur vobis, sapius videretur a civibus suis, qui post incendium Civitatis remanserat, & cum eo advesperascente jam die, & Sol occubitu, ante cellam ejus transeuntes, teneret quod spiritus quasi resurgentes, & flagellis eorum judicarent, ita ut ipsos spiritus audirent Christiani dicentes. Jam unquam ante cellam Elpidii transeamus. Perfecto in CHRISTO hoc de sæculo viginti duorum annorum spacio Confessor, migravit ad Dominum, & sepultus est in isto loco die tertio Id. Januarii, Basso, & Flabio Philippo Coss. Nam & Cyonium Præbyterum avunculum ejus, germanum suum sepilevit postea juxta eum, & desuper fabricavit Basilicam, constituens Altare ad offerendum Domino Jesu Christo laudis sacrificium. Cumque perfecta essent omnia ipsius Basilicæ fabrica, & ipse Sanctus Elpidius magnificans Deum, quiescens in pace cum magnis honoribus junctus est, & depositus nono Cal. Junias.*

*Aversam
quis condidit.*

Urbem, quæ nunc extat, a Nortmannis initium duxisse Leo Ostiensis, Pandulfus Pisauriensis, Volaterranus, & Abbas Alexander scripsere, cujus verba subnectam; *Erat autem in eadem Terra laboris Civitas quædam Aversa, quam Nortmanni, cum Apuliam aggredierentur, primitus condiderunt, quæ licet duodecim Ma
gnat*

gnatibus Militibus , atque immenso Populo in se habitantibus gloriatur , tamen potius aggere , quam murali circumcingebatur ambitu . Nescio quid de Gallis garriat Gulielmus Apulienſis incultus , ſed ejus temporis Scriptor , quem licet Gallos cum Nortmannis confundiſſe aſſerant , eos tamen ſeparate didicimus . De Gallis primum ,

*Post annos aliquot Gallorum exercitus Urbem
Condidit Averſam Ranulfo Conſule tutus .
Hic opibus plenus locus , utilis eſt , & amœnus ;
Non ſata , non fructus , non prata , arbuſtaque deſunt .*

Gallos eam gentem appellat .

*Nullus in Orbe locus iucundior ; hunc generoſi
Conſulis elegit prudentia præmemorati .*

Sic deinde dividit .

. . . . nullus

Partibus Auſoniis Gallorum terror habetur

Ex quo Nortmannos Catapan abſcedere fecit :

At vero de hujusmodi Auctoribus nulla ratio habenda eſt ; quæ vera elicere queamus . Illud optime novimus , Nortmannos eam Urbem habuiſſe conditores ; & ſic dictam affirmant , quod Capuam , & Neapolim expugnaturus Robertus Guiſcardus , in ejus agri ruinis , caſtris poſitis , locum haberet , qui magnis Urbibus adverſaretur , quamobrem , & Averſam eſſe appellandam contendunt , ne in Averſum Nortmannum ædificatorem ſomniemus , nec in Anverſam incidamus , quod perperam plerique crediderunt .

In campeſtri loco Urbs poſita ; Leborinos campos excolit . *Vina Averſana .* Vinis Centoreſibus ; & Aſprinis , quæ longam ferunt ætatem , quæque calorum moleſtias , aſperitate , & levitate ſublevant , laudatiſſima . Tritico , panico , milio implet horrea , tum vero uberrime abundat hordeis ; licet aeris notatur inclementia , locorum humiditate craſſas nebulas mane elevante . Arx non ædificio nobilitatur , quod humile proſecto eſt , ſed Regum domicilio , & Procerum conventu , ingruentibus bellis , tum vero ſuſtenta Andree Regis cæde , & Neapolitano foro , quod in eam *Averſani Episcopi diſio .* arcem peſte ſæviente translatum eſt , quo etiam publicas mercimonias aſportandas juſſere . Nobilitarunt præterea duodecim Barones , quorum Rogerii vitæ Auctor , & Diploma Poteolis exaratum meminit , in quo Gulielmus de Pioldo Alexandri filius , Petro Abbati Monasterii ad Cappellam Sancti Petri Eccleſiam in Agro Cumano ſitam concedit . Quapropter , & Cumanam ditio-

nem

nem Averſanæ Eccleſiæ tribuo , cum præſertim in Cumanam Arcem Averſanus Epifcopus Goffridum e Montefuſcolo nobilem Neapolitanum introduxit, veluti ſupra commemoravimus , præterquamquod pagorum Faucis , Patriæ , & Promaci Averſanos Epifcopos dominos, tum in villa Caſandrini Vaſſallos habentes, in Roberti Regis actis reperi . Quod ſi Familiarum ſplendore nobilitas Urbibus accerſitur ; præter Altimaram , Cutinariam , Grimaldam , Landulfam , Pacificam , Scaglionam , Silveſtram , Simonellam , Riccardam , e Valle, plurimum Familiæ e Tufo debet, quæ ſuis virtutibus, & Aragonum Regum magnanimitate, maximam Patriæ gloriam comparavit; cum non modo titularum præmiis, pecuniæ ſubſidio, largitionum muneribus Subditis optimi illi Reges ſatiſfeciffe voluerint, ſed iis etiam Dignitatibus, quæ vel ad ipſorum corpora Subditorum dignitate pertinebant, quod in multis quoque Hiſpaniæ Civitatibus obſervatum legimus, ut cum primum in Urbes ingrederentur, equo inſidentes, perfræna alicui Familiæ vehendos concederent, quod huic Familiæ contigit Averſæ, & de Franchis Capuæ. Nobilitarunt præterea Legalium ſtudiorum diſciplina in Covello Barnaba, & Marcello e Mauro, Regiæ Cameræ Præſidibus, Felice Barnaba, Thoma Grammatico Conſiliario, Scipione Cutinario Regente, qui proſecto variis virtutum encomiis enituerentur.

N O L A .

Cap. XXIX.

Placentinorum Urbs Nola in Italia Ptolemæo, Diodoro, Straboni. In Samnio conſtituit Epitome Livii. Amicam Romanæ dicit D. Paulinus in S. Felicis natali tertia. Colonia Augusta eſt apud Frontinum. Nomen retinet *Νοληνάδης* apud Polybium, ſed corrupte. Ædificium, cuinam tribuam ignoro. Solinus a Tyriis cum Fidenis, & Aricia fuiſſe conditam ſcribit. Leander a Gepidis, Trogi Pompeii auctoritate fretus, quod nuſquam in eo Auctore inveni, a quo tamen Chalcidenſium Coloni numerantur Falifci, Abellani, Nolani, cum Græcas Italiæ Urbes deſcribit; quamobrem Ambroſius Leo ejuſdem ſortis cum Nea-

Neapoli Nolam facit; Strabo vero de Neapolitanis scribens, permixtas ibi fuisse Græcorum, & Campanorum voces de Chalcidicis loquutus, nullam Chalcidensium in Nolano ædificio mentionem facit, licet Silius Italicus Chalcidicam nominet.

Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.

Lib. 12.

Quod si eo argumento utamur, quod Nolanos præsidio accersitos a Palæpolitans legimus, ut Græcorum quoque consuetudine, & auxilio firmiores essent, adversantur nihilominus Livii verba, cum ait; *Tum duo millia Nolanorum, & quatuor Samnitium, magis Nolanis cogensibus, quam voluntate Græcorum recepta Palæpoli, quibus verbis diversi a Græcis Nolani constituuntur.* Ipse Græcos existimo, mixtos deinde, recepta Colonia, quam sic patefaciunt lapides,

IMP. CES. C. VALERIO. DIOGLETIANO
PIO. FEL. AVG. COL. FEL. AVG. NOLA.

Et

T. FETTIENVS. T. F. FELIX
PATRON. COL. NOLANÆ.

Sed & jus etiam Municipii foedere fortasse Italico, alius ostendit:

L. LICINIO. L. F. SER. VALENTI. PATRONO
MVNICIPI. CVRAT. REIP. NOLANORVM
S. P. Q. NOLANVS. D. D.

Id quod in Ordine, & Populo exprimitur,

D. N. FL. VALERIO. CONSTANTINO
PIO. FELICI. IM. SEMPER. AVG.
ORDO. POPVLVSQ. NOLANVS
D. N. M. Q. EVS.

Et

DOMI. DOMITIANVM. BARBARORVM
D. D. N. N. PATRIA. DON. I.

AV.

L I B E R

AVDAVIT. VESTA. IM. STATVAM
 NOLANVS. ORDO. ET. POPVLVS
 CONSECRAVIT
 CVRANTE. AC. DEDICANTE
 ORTENSIO. CONVIARO
 PROVINCIÆ. CAMPANIÆ

Et in Decurionibus,

L. CLAVDIO. ET. CLEMENTI. AN. XX.
 II. VIR. DESIGNATO. L. CLAVDIO. LL. FELICI
 AVGVSTALI. LOCVS. DATVS. VTRISQ.
 DECVRION. DECRET. IN. F. PED. CXXX
 IN. AGR. P. XXV.
 QVOD. FILIVS. PATRI. FACERE. DEBVI
 PATER. FECIT. FILIO

Item

N. FLAVIO. VALERIO. CONSTANTIO. SV.
 FELICISS. AC. BEATISS. CÆSARI
 ORDO. POPVLVSQ. NOLANVS
 D. N. M. Q. EVS.

Habes ea ætate Reipublicæ patronos, ejusdemque erga eos sacrandis statutis gratitudinem. Habes præterea Regionis, vel Civitatis vicos, quorum incolæ, vel tribules in referendis patronis gratiam contendebant, Regionem, inquam, Romanam, & Joviam, quæ Pollium Julium Clementiarum hujusmodi extulere.

POLLIO. IVLIO. CLEMENTIANO
 SVBVENTORI. CIVIVM
 NECESSITATIS. AVRARIÆ
 DEFENSORI. LIBERTATIS
 REDONATORI. VIÆ. POPVLI
 OMNIVM. MVNERVM. RECREATORI
 VNIVERSA. REGIO. ROMANA
 PATRONO. PRÆSTANTISSIMO
 STATVAM. COLLOCAVIT.

Et

S E C U N D U S.

465

Et de Jovia,

POLLIO. IVLIO. CLEMENTIANO
PATRŌNO. . . . AMABILI
LARGISSIMO. QVIVS. FACTA
ENARRARI. NON. POSSVNT
EIVS. MERITIS. REGIO. IOVIA
STATVAM. GENSVIT.

Habes item Decuriones Augustales, & Quinquennales.

P. SEXTILIVS. P. F. FAL. RVFVS
HID. ITERVM. II. VIR. QVINQ. POMP.
DECVRIO. ADLECTVS. EX. VETERIB.
NOLA. AVFIDIE. ST. F. MAXIMÆ. MATRI
L. PETRONIO. L. F. FAL. VERO. VITRICO
DECVRIONI. NOLA
EX. TESTAMENTO. HS. VLQ. ARBITRATV
FIDI. L.

tum etiam;

L. SATTIO. LL. PHILEROTI
MAGISTRO. MERCVRIALI. ET
AVGVSTALES. NOLE. ET. DAERIE
D. L. RVFÆ. VXORI. ET. L. SATTIO
L. L. AMPLIATO. EX. TESTAMENTO
L. SATTII. L. L. PHILEROTIS.

Et religionem, & militiam,

GVRIATIO. L. F. FLAMINI. DIVI
AVG. PRIMIPIL. TRIB. MILIT. II.
PRÆF. CASTR. PRÆF. FABR.
ARBITRATV. HYACINTHI. LIB.

Tom.III.

Nnn

Sic

Sic etiam,

T. RVTILIO. VARO. TRIBV. MIL.
 LEG. V. MACEDONIO. PRÆT. EQ.
 ALÆ. BOS. Q. DIVI. VESPASIANI
 ED. CVR. COM. IMPERATO
 PATRONO
 D. D.

Augustorum quoque memoriam,

INVICTO. AC. PERPETVO. AVGVSTO
 BONO. REIP. NATO.

Et

AVGVSTO. SACRVM
 RESTITVERVNT. LAVRINIENSES
 PECVNIA. SVA. CVLTORES
 D. D.

Et

M. AGRIPPAI. AVGVSTI
 NEPOTI.

Et

IMP. CÆSARI. DIVI. TRAIANI
 PARTHICI. FIL. DIVI. NERVÆ
 NEP. TRAIANO. HADRIANO. AVGVSTO
 PONT. MAX. TRIB. POT. XII.

Et

D. M.
 MAXENTII. INVICTI. AC
 PERPETVI. AVGVSTI.

Nec

S E C U N D U S.

Nec defunt Dedicaciones, aut Magistratum Tabulæ, qualis in
Pago S. Pauli, ad curiosorum, & antiquariorum gratiam,

SVF. A. PLAUVIVS. L. NONIVS
T. SALVIVS. PARIANVS
A. TERENTIVS. II. VIR
SEX. APONTIVS. PROCVLVS
Q. NOLCENNIVS. ÆD.
L. CASSIVS. LONGINVS
M. VINICIVS. COS.
SVF. C. CASSIVS. LONGINVS
L. NÆVIVS. SVRDINVS
M. SENTIVS. RVFVS
Q. VIB. FIDIVS. SEDATVS. II. VIR
P. SVBIDIVS. POLCIO
SEX. PARIANVS. SERENVS. ÆD.
T. CÆSAR. AVG. V. COS.
SVF. VII. ID. MAI.
FAVSTVS. CORNELIVS. SVLLA
SEX. TEIDIVS. CATVLL. COS.
SVF. K. IVL.
L. FVLGINIVS. TRIO. COS.
T. OPIVVS. PROCVLVS
M. STAVS. FLACCVS. II. VIR. ITER. Q.
M. ANTONIVS. FLORENS.
A. CLVVIVS. CELER. ÆD.
SVF. K. OCT.
P. MEMMIVS. REGVLVS. COS.
CN. DOMITIVS. ENOBARBVVS. COS.
SVF. K. IVL.
A. VITELLIVS. COS.
M. VALERIVS. POSTVMVS
Q. LVCCÆIVS. CLEMENS. II. VIR
C. SENTIVS. SEVERVS
L. IPPELLIVS. ATTICVS. ÆD.
SER. SVLPICIVS. GALBA
L. SVLLA. FELIX. COS.

Nec parentum, liberorum, conjugum affectus, & officiorum mi-
nisteria, veluti, Ministros Larum Augusti.

A. SPVRIVS. ANTIOCHVS. VIVOS
SIBEI. ET. SVIS. FEC.

Et
DIIS. MANIBVS
N n n 2

Q. CI.

L I B E R

Q. OVIO. Q. F. GAL. MODESTO
VIX. A. XX.

ET. CAVIÆ. DOR. GAL.
SORORI. EIVS

GAVIA. LYRIS. MATER

ET. SIBI. INF. P. XXI.

IN. AGR. P. XXI.

Et

FISIÆ. SEX. F. RVFINÆ. SORORI
FISI. SERENI. AVG. LARVM. MINISTRI
L. D. D. D.

Et

T. VEDIVS. T. F. II. VIR
T. VITTORIVS. G. F. LIBRIPENDES
EX. D. D.

Et

DIS. MANIBVS
Q. FVLVI. Q. LIBERTI
SECVNDI. SACRVM.

Et

FL. VALERIO. PORTIÆ. TVLII
CONSTANTIO. C. CATONIS. F.
NOBILISSIMO. CÆS.

Et

T. FABVRIO. FELICI
FABVRIA. QUIETA
MARITO. OPTIMO. ET. SIBI
L. D. D. D.

Et

S E C U N D U S

469

Et

D. M.

D. CLODIO. HERCVLANEO
MARITO. OPTIMO
GLODIA. VERECVNDÆ
BENEMERENTI. FECIT.

Et

D. M.

AVRELIAE. AMPLIATÆ
MATRI. CARISSIMÆ
VRBANVS. FILIVS
B. M. F.

Et

D. M.

QVINTIO. CORNELIANO
VIX. AN. XI. M. XI. D. XI.
ANTONIA. VITALI
FILIO. PIENTISSIMO.

Et

D. M.

ÆLIAE. FESTÆ
Q. LVTATIVS. IANVARIVS
CONIVGI. BENEMERENTI
SIBI. ET. SVIS
IN. F. P. VIII. IN. A. P. XIII.

Et

D. M.

L. LICINI. OLCANI
VIVVS. SIBI. FECIT.

Et

Et

C. CAVILIO
 CL. APOLLONIO
 PATRONO, EX. TESTAM.

Et

L. CORNELIVS. OPTATVS
 SYNODO. SVO

P. S.

Et

T. FLAMINIVS. T. F. LONGINVS
 D. S. P. F. C.

Et

D. M.

FELICISSIMO. VIX. AN. VIII. M. X.

P. TITIVS. PRISCVS. FILIO

ET. TITIAE. ARISTARCHE
 SORORI.

Præter alia fragmenta, quæ multis in locis Pagorum, & Civitatis eruta passim jacent; & quæ Nolanzæ amplitudinis claritatem ostentant, cum nullam Campaniæ Urbem, antiquis monumentis ditiozem inspiciamus.

Nomen.

Nomen Urbi a situs proprietate inditum, ait Ambrosius Nolanus, quod in campestri loco posita, nec flumine aliquo irrigatur, nec occupatur lapide, idque significari scribit $\nu\omega$, & $\lambda\alpha$. Sed aut joculari voluit, aut Græcæ linguæ se prorsus ignarum ostendit. Quod si a Græca voce esset nomen illud deducendum, a $\nu\omega\lambda\iota\mu\acute{\upsilon}$ potius dicerem, cum multis hostium incurfionibus fortiter resisterit. Nomen vero Nolæ reticuisse Virgilium iis verbis,

libus , quibus ejus agri foelicitatem describit ;
Talem dives arat Capua , & vicina Vesuvo

Ora jugo

Ubi *Nola jugo* dicere debuerat , idque ob aquæ rivum ; quem in Maronianam Villam deducendam negaverant Nolani , vel si mille Gellii dixissent , fabulosum existimo .

Tumultus Nolani .

Cum Neapolim nequicquam Annibal tentasset ; ducto in Nolanum agrum exercitu , voluntariam ejus Urbis deditionem non desperans , idque Plebis præcipue auxilio , cum Senatus , atque Primores Romanam fidem violare turpe existimarent . At quoniam simulandum duxere , ne indigna pati cogerentur , hujusmodi de deditione agebant , ut rescirent , quas condiciones novi foederis causa essent accepturi . Ad Marcellum Claudium interim Legatos mittunt , qui Cannusii cum exercitu erat , qui dicerent , quo in discrimine res Nolana futura esset , nisi absque cunctatione opem ferret . Fecit id quidem lubens Romanus Prætor , & adventu simulato , per agrum Satriculanum , Trebrianumque , Nola pervenit , tantumque Poenis timorem intulit , ut illico Neapolim decesserint . Marcellus L. Bantium Nolanum acrem juvenem , Equitem nobilissimum conciliat , & muneribus placat , quem , quod seminecem Annibal in Cannensi pugna inter cadaverum acervos repertum , benigne curatum , cum donis domum remiserat , novarum rerum , & tradendæ Poeno Nolanæ Urbis sollicitum arbitrabatur . At vero maxima acceptum comitate , fortiter , ac fideliter Romanos juvantem expertus est . Interim Nolana Plebe ad defectionem spectante , quasi evocato Annibate , summa prudentia Marcellus intra moenia se recepit , ne prodendæ Urbis occasionem plerisque daret . Cum tamen per nocturna colloquia multi ex Plebe cum Poenis de deditione tractarent , id cum ex Senatoribus rescisset Marcellus , collaudata eorum fide , cuncta simulavit , donec impetu facto , reportata victoria , habitæ de iis quæstione in Foro , qui clam in colloquiis cum hostibus fuerant , septuaginta ; & eo amplius proditionis damnatos , securi percussit .

Mox ut Hirpinis , Samnitibusque satis fecisse Annibal videretur , si sublevandi oneris causa in proxima loca exercitum duceret , relicto in Tifatis præsidio , Nola pergit , quo Hannō

cx

ex Brutiis cum supplemento Carthagine adveſto profectus eſt. Caſtrisque poſitis, non ea reperiſſe ratus eſt, quæ a Legatis acceperat. Siquidem Marcellus intra mœſia cœpias tenuit, utque Senatores omnia explorarent, juſſit. Hanno Herennium Baſſum, & Herium Petrium alloqui deſiderabat, quod cum Marcelli permiſſu licuiſſet; Annibalis fortunam, atque virtutem extollere, Populi Romani ſeneſcentem Majeſtatem, & perfracſas vires obſistere cœpit; multa præterea, quibus eos ad deditionem alliceret. Cum vero ex iis, quæ Nolani reſpondiſſent, potiundæ Urbis ſpem abiectiſſet, facta obſidione, collatis deinde utrinque fortiter ſignis, tandem ad Marcellum victoria inclinavit, qua erectis Plebis animis, quæ ſemper a Romanis deſciverat, omnium votis exceptus, laudatusque Marcellus, cum præcipue Numidæ, atque Hiſpani Equites ad eum transfugerint, immortalẽ ſibi gloriam comparavit. Quamobrem Statuæ monumento, **ENSEM ROMANORUM** in lapide appellarunt.

Ex Samnitium quoque varia fortuna Nolanorum virtus elucet, quibuſcum ſocia arma tulere, memorabileſque victorias reportarunt, quapropter, & Victoriæ Templum conditum adhuc extare conſpicitur; licet cum iisdem incendia, & ſervitutem Petilii Dictatoris fuerint experti. Norunt Nolanorum virtutem Neapolitani, cum Romanorum impetum expedantes, eorum præſidio Palæpolim ſtuduerint muniri. Quod ſi Maurorum, & Vandalorum injuria interierit, nihil aliarum Urbium calamitati in Campania cedat. Reliqua tamen, quæ in ea Urbe viget Nobilitas, ſummorumque virorum, qui domi, foriſque claruere præconium, Nolanæ magnitudinis, & ampliitudinis retinet exemplum. Cum vero Nobilium Familias Ambroſius Nolanus notaverit, nihil eſt, quod hoc volumine recenſeam. Neque ignoro hoc tempore Nobiles numerari Albertinam, Alfanam, Baronam, Cæſarinam, Fellechiam, Fontanaroſam, Frezzam, Joſeppam, De Judicibus, Maſtrillam, Monfortam, Mariſeolam, De Notariis, Palmam, Riſiam, Tanſillam, licet in Tanſilla, & Riſia marium ſeries deſerit, duæque tantum mulieres ſuperſint. Maſtrillam illuſtrium virorum progenitricem dicemus, qui aut Magiſtratum dignitatibus Neapolitanum Forum, Senatunque decorarunt; aut virtutum præconiis Jeſuitarum Cœtum præclarum reddidere; viventque æternum Gregorius, & Carolus Maſtrillus, cujus gloria vitæ exemplo, prædicationis nobilitate, tum præcipue bonorum operum aſſiduitate, & magnificentia tota Italia maximo ſplendore elucet.

Eccle-

Ecclesia Nolana .

Historiarum monumentis celeberrima Urbs Nolana ; sacrum rerum religione , Sanctorum Martyrum carnificina , ut fere totus ager sanguine redundet , preclara effecta est . Quamobrem merito Sanctus Paulinus Episcopus tertio Sancti Felicis natali scripsit .

*Tu quoque post Urbem titulos sortita secundos ,
Nam prius imperio tantum , & victricibus armis .*

Nunc & Apostolicis terrarum , & prima sepulcris : &c.
Basilica , hoc tempore Assumptæ Virgini , Stephano antea Prothomartyri , antiquioribus temporibus Virgini , Felici , & Paulino , dicata est . Servat Felicis Episcopi , & Martyris corpus , ex quo Manna emanare affirmant . Meminit Martyrologium ; *Nolæ in Campania Felicis Episcopi , & Martyris , qui a quindecimo ætatis suæ anno miraculorum gloria claruit , & sub Marciano Præsidente , cum aliis triginta , agonem Martyrii complevit . Alibi quoque dictum fuerat . Nolæ in Campania Natalis S. Felicis Præsbyteri , qui (ut Sanctus Paulinus Episcopus scribit) cum a persecutoribus post tormenta in carcerem mitteretur , & cochleis , ac testulis victus superpositus jaceret , nocte ab Angelo solutus , atque eductus fuit . Postmodum vero cessante persecutione cum vitæ exemplo , ac doctrina multos ad Christi Fidem convertisset , clarus miraculis in pace quievit . Ut inter illustriores Christi Martyres fuerit adscriptus . Meminere Beda , aliique Neoterici . Tum ejus gesta doctissime Paulinus decem Natalibus conscripsit . Ne Turonensem commemorem , qui ex Paulini carminibus mutuatus est ; nec Marcellum Præsbyterum , cujus scripta non tantum Baronius , sed etiam Bartholomæus Ghioccarellus , & Marcus Antonius de Cavalariis , antiquarum , & curiosarum rerum maximi indagatores servant . Hoc profecto Nolani præcipuum existiment , quod ex intimis Orbis regionibus ad Felicis sepulcrum Gentes venerationis causa convenierint , quod potissimum D. Augustinus , ut epistola 137. prodidit , est admiratus . Quod sic etiam Damasus Pontifex explicavit ,*

*Qui ad te sollicitè venientibus , omnia præstas ,
Nec quemquam pateris tristem repedare viantem ,
Te duce servatus mortis quod vincula rupi .*

Mille passuum Nola Cœmeterium abest (corruptoque vocabulo , Cemitinum Pagum appellant) in quo profecto Martyrum

thesaurus reconditur. Ibi Tyrannorum Præsides incoluisse, ibi tot Christianorum sanguinem effusum, memoria hominum proditum est. Supplicii locum ostentant carceres obscuri, & tetri locorum ambages, columnæ, quibus innoxii fortasse fideles illigabantur, puteusque marmoreo lapide opertus, quem sanguine adhuc esse repletum, multorum miraculorum testimonio, plerique affirmant. Undique Templum venerandam redolet antiquitatem, undique lapides, urnæ, sepulcra in admirationem adducunt; multaque inde alio translata Sanctorum Corpora fuisse, facile crediderem. Alibi enim legitur, *d. p. f. Sanc. M. D. M. N. Aureliani Episc. in pass. . . plus M. LXXX. sedit ann. XXXVIII. d. p. est octob. K.* Alibi etiam; *Dep. Paulini junioris D. iii. id. Septemb. H. Diogo. mora. V. C. Conf. Itemque Dep. Sanc. Felicis Episc. V. id. Feb. pos. Conf. f. Augusti. V. C. in marmorea præterea Tabella, Hoc quod cernitis, discite quod Lupenus Episcopus composuit, & ornavit in Ecclesia. Et, Lupenus Episc. fieri præcep. amore Dei, & Sanctorum Felicis, & Paulini, & Laurentii, & Patricii.* Sunt etiam lapidum fragmenta, quæ aliorum meminere, qui e vita decesserunt. Quamobrem de hac Basilica loquuntur fuisse Paulinum ad Severum scribentem, arbitrantur, Ambrosii Leonis opinionem consultantes, qui Basilicam a Paulino in Nolana Urbe ædificatam fuisse scribit. Hoc locum honore decoravit Franciscus Alberinus Archidiaconus, & Cœmeterii Præfectus.

Siste gradum, quamvis properes, En siste viator.

Te cogat pietas, religioque loci.

Ingrederi, & cineri manibus da lilia plenis,

Quemque Augustinus, Paulinus. Bodaque libris

Concelebrant, flexo tu venerare genu.

Ingrederi, at mundo corde, & simul excute plantas,

Sanctorum quando Corpora mille premas.

Episcopi.

In ea Ecclesia hi numerantur in eorum Tabulis Episcopi: S. Felix, S. Calionius Martyr, S. Aurelianus Martyr, S. Maximus, S. Quinus, S. Paulinus, S. Ruffus, S. Laurentius, S. Patricius, S. Felix junior, Leo primus, Lupenus, Basilus, Leo secundus, Theodosius, Damasus, Leo tertius, Bernardus, Petrus, Jeanes, Landonus, Jacobus, Frater Petrus, Nicolaus, Eligius, Franciscus Rufulus, N. Carafa, Franciscus Scaffanus, Flaminus

nus Minutulus, Leo de Simeone, Joannes Antonius Buccarellus, Orlandus Ursinus, Joannes Franciscus Brunus, Antonius Scarampus, Philippus Spinola, deinde Cardinalis, & Fabricius Gallus, qui præter Dioecesanos Cætus, quibus post tot Patres a salutis anno 259. maxime gloriatur, nullum unquam laborem amplificando suæ Ecclesiæ cultu, ædificando, reparando, prætermisit, atque ita ut Christianæ pietatis observator, assidua sollicitudine in dilucidiorum statum Nolanam Ecclesiam revocaverit. Hic Sanctorum Ossa imbrum injuriis obnoxia recondidit, Basilicam suo, & publico sumptu ædificavit, reliquiarum thesauris locupetavit, Canonicos ampliori dignitate ornavit, Dioecesim plurimis Collegiatis Ecclesiis insignivit, Camaldulensem Eremum, a Pompeo Fillichia legatum instituit, Virginitatis Tempia, Pietatis Montes, Xenodochia a nobilibus Nolanis instituta, retinet solertia, auget ritibus, amplificat devotione, ut Nolani tanto Viro debere summo præconio fateantur. Paulinum ex nobilissimo, & opulentissimo, pauperem, & humilem pro Christo factum, & seipsum, pro redimendo viduæ filio, quem Vandali, Campania devastata, in Africam abduxerunt, in servitutem dedisse, meminit Romanum Martyrologium, addiditque non solum vitæ sanctitate, & eruditione, sed etiam potentia adversus Dæmones claruisse, Romam deinde ejus corpus translatum in S. Bartholomæi Insula cum eodem Apostolo servari. In Montis Virginis Ecclesiæ consecratione inter alias Reliquias, S. Quinti Nolani Episcopi Reliquiæ adfuerunt. Patricium sanctitate illustrem, pictura, & lapis in Cœmeterio ostentat. Juliam, & Jucundam Nolæ cum S. Felice martyrii palma coronatas non ignoramus.

Hos præterea ex tenebris eruit Episcopos idem Chioccarellus, cui acceptos refero, JOANNES TALAYA Patriarcha Alexandrinus, qui ob Græcas hæreses Romam profectus, a Felice Pontifice Nolanus Episcopus creatus, in ea tandem Urbe post aliquot annos obiit. Eaque Liberatus Archidiaconus Ecclesiæ Carthaginensis refert in Breviario causæ Nestorianorum, & Euthychianorum, quod 2. Conciliorum volumine legitur. SERENUS, qui Concilio 2. Romano a Symmacho celebrato anno 499. interfuit. SIXTUS, cujus in S. Felicis miraculis extat memoria. AURELIUS, in Romano Agathonis Concilio anno 681. ANONIMUS anno 1093. qui S. Laurentii Monasterii Abbati Averfanæ Civitatis Ecclesias S. Mariæ Domicellæ, Speluncæ, S. Salvatoris de Valle, & S. Januarii de Silva concedit. Anno 1105. GU-

E I E L M U S Episcopus Nolanus , assentiente Clero , sub Ric-
cardo Principe , Ecclesiam S. Paulinæ Monasterio S. Severini ,
& Soffi Neapoli concessit. **FRANCISCUS** Fontana Parmensis, Mes-
sanensis primum Archiepiscopus , ex Sicilia ob bellorum calami-
tates profectus , Nolanæ Ecclesiæ Administrator electus , Mediola-
nensis Archiepiscopus anno 1295. creatus est. **PETRUM** GERRAM,
cum Montis Regalis Archiepiscopatum exercere ob bellorum cau-
sas nequisset , Administratorem Nolanæ Ecclesiæ anno 1296.
Apostolica Sedes effecit. **HECTOR** de Judice , Amalfitanus anno
1213. **ULAMINGUS** , vel Flaminius in Concilio Constantiæ ,
anno 1415. **FELIX** Mastrillus Joannis Thomæ filius .

A B E L L A .

C A P. XXX.

IN montium , & collium theatro posita , sedet in Campana
planitie , respicitque fronte meridiem , tergore vergit ad sep-
tentriones , adeo clementi cœlo , ut nihil videatur posse fieri sa-
lubrius . Et quamvis hyemæ , montium juga , quæ alta cerrorum ,
quercuum , castanearum coma convestiuntur , nive in vallibus ,
foveisque coacta , ad Neapolitanæ Urbis commoda rigeant ; tan-
ta nihilominus afflatur crateris amœnitate , unde placidissimo Au-
stri , Zephirique spiritu aer impellitur , ut nunquam accolæ fri-
gorum injurias pertimescerent , nisi aliquando ferox in silvas , in
hortos , in campos Borea sæviens , arbores velleret , campisque
maximam calamitatem afferret . Ceteroqui fructuum copia , vino-
rum generositate , olei abundantia nobilis , quod Venafranum for-
tasse antecellit . Mella dixeris inesse Hyblæa , quapropter melli-
feram appellavit Virgilius ,

Et quot melliferæ expectent mœnia Abellæ .

Nolam , Laurum , Roccam Ravinolam , Montemfortem , Pande-
num , Sanmartinum , Cervinaram , Rotundos , & Arpajam fini-
timas habet . Et licet Neapoli sexdecim millibus passuum absit ,
tanta nihilominus vicinitate frui licet , ut si quis oriente Sole ex
editiori loco in eam Urbem oculos convertat ; mœnia , privataf-
que domos enumerare posse videatur .

Veteris Abellæ vestigia haud a nova longius absunt , mu-
rorum , turriumque reliquiis perspicua , viginti quatuor fere sta-
dio-

diorum ambitu circumscripta. In cujus medio Amphitheatri cernuntur ruinæ, in quo tota profecto cavea ovali forma reliqua est, ubi ferarum, gladiatorumque munera jam antea intermissa, sub Antonino edita, superior lapis exposuit, & ubi sanguinis loco, fructus enutriuntur, quos totam regionem lapidos, præcoctosque proferre ferax agri solum floribus hyemali tempore vernans patefacit. Vasa ibi antiquo opere elaborata, lateritia quamplurima reperiuntur sepulcra cineribus referta, quæ a vulgo monimenta, pro monumentis appellantur. Circundatur ea murorum pars, quæ ad montes pertinet, fluvio, qui, nullo præterquam Abellæ nomine adeptus, e montibus illis emanans, non modo agrum alluit, atque ita ut cum per rivos derivetur, immittatur in puteos, qui passim ubique conspiciuntur, cujusque aquarum bonitate, & frigiditate Abellani æstivis caloribus maxima cum voluptate recreantur; sed ad Nolanorum quoque cisternas, soluto pretio, deferantur. Munutissima in edito colle Arx cernitur, antiquo ædificio extructa, a Petro Antonio Spinello Seminariæ Duce restaurata; qui cum Carolo filio Abellæ pulchre confitos hortos condidit; in quibus hæc præclari animi monumenta legimus.

PETRO ANTONIO SPINELLO
COMITIS SEMINARIÆ
PATRI ERECTUM. M. D. LXI.

Præterea,

GENIO GRATIAS HILARITATI ANIMIS
LÆTA AMENITATE AC SECURA REMISSIONE
LEVANDIS
CAROLVS SPINELLVS DVX SEMINARIÆ.

Et,

Ocīa pulcher amat Phæbus, castæque sorores
Pierīæ θεάτραν δὴ πόλις ἀτυχίης.
Oblectatus iis vehementer est Philippus Cardinalis Spinellus Caroli filius, dum Abellam animi causa divertisset.

Colonia, & Municipium.

M. PLÆTORIO. ONIRO. AVGVSTALI
BISELLIARIO. HONORATO. ORNAMENTIS

DE-

L I B E R

DECURIONALIS. POPVLVS. ABHELANVS
 JERE. CONLATO. QVOD. AVXERIT. EX. SVO
 AD. ANNONARIAM. PECVNIAM. HS. X. N.
 ET. VELA. IN. THEATRO. CVM. OMNI. ORNATV.
 SVMBTV. SVO. DEDERIT. L. D. D. D.

Magistratus, & Religio

M. PROPR. PVBLICE. O. T. F.
 SERG. CLONL. PRÆF. PISCINAM
 ET. DVOVIR. ITER. QVINQ. SVA
 RECYNIA. JEDIFICANDI. CVRAVIT
 COLONL. ET. INCOLÆ.

Et,

T. ANTISTIO. T. F.
 CALCILONI. DVOVIR.
 IVREDCVNDQ.

Item,

L. ANTISTIO. T. F. ALCIRON
 PRÆF. DECVRION.
 DECRETO. IVREDCVNDQ.

Et,

M. PETTIO. N. F. GAL. RVFO
 E. VIR. ALIMENTO. PEC. PVBLICÆ
 CVRAT. FRUMENT.
 CVLTORES. JOVIS. OB. MERITA. RVFO
 L. D. D. D.

Et,

IVED. C. F. MACRO
 DVOVIR. QVINQ. EX. TEST.
 ARBITRATV. OPPLIAI. C. R. RVFAT
 VXORIS.

Et,

N. MARCIO. N. F. GAL. PLÆTORIO. CELERT
 QVÆST. H. VIR. T. LEG. VII. GEMIN. LEG. XVI.

ET.

ET. HERM. DONES. DONATO. A. D. TRIANO
 BELLO. PARTHIC. CORONA. MYRALL. TORQVIB.
 ARMILLIS. PHALERIS. T. LEG. II. GALL. T. LEG.
 RIV. GEM. MART. VICTOR. T. LEG. VII. CL. PE.
 T. LEG. ADIPI. P. P. LEG. EIVSDEM. PRÆPOSIT
 NVMEROR. TENDENTIVM. IN. PONTO. AB
 SARO. TRIB. COH. III. VIG. PATRONO. COL. D. D.

Et,

POMPEIÆ. C. F. RVFÆ
 MATRI. TIRONIS. PROBA. ET. SANCTA
 CARA. SVIS. VIXIT.

Aliam quoque Christianorum lapidem adiciam, ne quid ejus
 loci monumentis detrahatur, quo Vir Conjugi Prænestinae tumu-
 lum posuit.

*Prænestina tibi verus . . . heu grave onus
 Solvo sub hoc charam deponens marmore corpus.
 Discrevis nos vita quidem, sed vivet amoris
 Indivisa fides, erit hic quoque copula nobis
 Conjugio nostro, nec mors divortia ponet,
 Concordes animas CHRISTUS revocabit in unum.*

Domini.

Plurimum nobilitatis Abellæ attulit ædificium, quod a Gra-
 eis cum Nola, & Neapoli ædificatam existimant, quodque in
 eam Urbem incoluerint, qui inter eos Populos adsciti fuere,
 quibus cum Turno adversum Latinum Regem arma capere li-
 buit. Eadem fere semper nobilitatis dignitate Dominorum succes-
 sione viguit. Avellæ Familiam, quæ ex ejus Loci possessione ema-
 navit, & antiquitate, & viribus, & fortunarum copia, quis non
 efferat, si Bauciæ deinde, & Gesualdæ Illustrissimis Familiis ad-
 junxerit? Riccardum, Rinaldum, Joannem de Avella, multis
 cum laudum honoribus historiæ commemorant; ut vel jam ex-
 titi, in tam præclaro stemmate adhuc nitere omnes affirmant.
 Ursinorum mox potestati subdita, cum Urso a Ferdinando Re-
 ge, cum Comitatus Nolani quoque titulo donata, ad Henricum
 quoque Ursinum devenerit. Quod si aliquandiu non ita floruerit,
 parere coacta Hieronymo Pellegrino; quod tamen cum Abellæ
 do-

dominio Caprearum quoque Comitatum obtinuerit, & quod insigni Magistratu ea ætate functus fuerit, licet ad superiorum Comitum splendorem non accefferit, nobilem quoque non neget habuisse possessorem. Ex Pellegrino, ad Hieronymum Columnam ob Catherinæ filiz conjugium translata est. Suo nihilominus emicuit splendore, in Pirrho, Carolo, Scipione Spinellis, Cariatæ Principatus, & Seminariz Ducatus lumine nitentibus, quorum domi, forisque præclara gloria, antiquam veteris municipii dignitatem instauravit. Sed quæ Urbi maximarum rerum accessio ab Octavio Cataneco facta est, qui Tempa cultu, Rempublicam bonis artibus, agriculturam admirabili exercitatione locupletavit, dirutas domos restituit, perduxit aquas, exædificavit hortos, cunctaque, quæ jam temporum calamitate deperisse videbantur, cum totius loci dignitate ad vitam revocavit. Præclarissimis tandem Principibus Auriis obtemperat, qua Joannis Andreæ primum imperia experta est, ejus, scilicet, qui ad Italiæ Principum invidiam natus, omnem honoris, & gloriæ amplitudinem terra, marique in sua ipsius perenni fama posuit; Caroli deinde filii Tursum Ducis, & Abellæ Principis, in quo uno non tantum immortalium suorum gloria æmula præferret nobilitatis, virtutisque æternitatem, sed quæ valeat etiam rebus præclare gestis cum summorum Heroum gloria comparari. Quamobrem, & originis vetustate, & conditorum nobilitate, & amoenitate situs, & agri ubertate (ut Abella, quasi Bella merito dici queat), tum præterea Dominorum felicitàte, inter Campaniæ Urbis felicissima, & fortunatissima habenda judicatur.

A P P E N D I X.

De Stabiano situ litem dirimit Græcus lapis, quem inde ad me misit curiosissimus Joannes Baptista Rosanius. Is est ejusmodi,

ΠΡΟΑΣΤΕΙΑ. ΛΙΜΙΝΕ. ΠΡΟΣ. ΠΟΛΙΤΗΙΟΝ. ΚΑΙ. ΝΑΥΤΙΛΟΙΟΝ
ΕΠΙΤΗΔΕΙΟΤΗΝ. ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ. ΣΤΑΒΙΟΙ. Σ. Ξ.
ΔΙΦΙΛΟΣ. ΚΑΙΤΟΙ. ΒΡΑΔΗΣ. ΑΡΚΙΤΕΚΟΝ. ΠΡΟΣ. ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ
ΟΜΩΝ. ΤΑΧΥΣ. ΕΡΤΑ. ΦΑΙΜΠΙΑΔΕ.

Hoc est; Suburbia, Portumque ad civium, & nautarum commoditatem Senatores Stabienses construi curarunt. Diphilus, quamvis tardus
Ar-

Architectus, ad jussum tamen celer, quinquennio absolvit.

Quid ergo clarius, quamprope Portum fuisse Stabias ædificatas? quam vero longius Portus abest ab ea Civitate, quam ad Vesuvii radices Stabias existimarunt? Nec ibi Portus locum quifquam fuisse dicet.

Ad rem *Neapolitanam* faciunt lapides ex antiquis domus *Marcelli Muscettolæ Neapolitani* Equitis fundamentis eruti, qui ex tanta antiquitatis jactura servati, nobilissimum illum *Græcorum* Reipublicæ statum maxima cum Studiosorum consolatione repræsentant. In altero Gymnasiarchiam, Quatuorviratum, Demarchiam, Quinquennialitatem, *Venerisque* Sacerdotium habemus:

ΟΙΠΟΛΙΤΑΙΣ ΛΕΥΚΟΝ ΤΟΝ ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΔΙΣ. . ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΝ ΑΡΧΑΝΤΑ ΤΕΣΣΑΡΟΝ ΑΝΔΡΟΝ ΛΑΥΚΕΛΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΑΡΧΟΝΤΑ ΤΟΝ ΔΙΑΠΕΝΤΕ ΕΤΩΝ ΤΙΜΗΤΙΚΟΝ . . . ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΕΥΝΟΙΑΣ. ΘΕΟΙΣ.

In altero, Demarchiam, Secretarii munus, & Quinquennialitatem, cum vetere *Eanioneorum* Phratria:

Η ΦΡΗΤΙΑ ΗΟΝΙΟΝΑΕΩΝ ΛΕΥΚΙΟΝ ΕΡΕΝΝΙΟΝ ΠΥΘΩΝΩΣ ΠΙΟΝ ΑΡΙΣΤΟΝ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΣΙΑΣ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΛΑΥΚΕΛΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΑΝΤΑ ΑΡΧΑΝΤΑ ΤΟΝ ΠΕΝΤΗΑΕΤΗΡΙΚΟΝ. ΘΕΟΙΣ.

F I N I S :

I N D E X

T O M I P R I M I :

A Bellinum capitur .	145	Monasteriorum <i>Ædificator. ib.</i>	
Ælchynes Philosophus Neapoli.	241	Antiquarum rerum curiositas .	283
Æsernia, & Bovianum .	80	Antonia uxor Justiniani .	54
Agonis Neapolitani sacerdotium .	245	Antonina Uxor Belisarii .	54
Agonothetæ .	244	Apollo Neapolitanorum .	158
Alaricus Romam depopulatur, & Neapolim .	255	Apollo sanator .	180
Alexandrini Neapoli .	53	Apollo medicus .	181
Aliernus Catonus Dux .	147	Apollini vovit Theseus .	182
Amalafunta Imperium Justinotradit .	259	Apollinis statua Neap .	33
Amalfia vastatur a Pisanis .	146	Appuli, & Calabri sunt subfidio Neap .	113
Amalfitani Duces .	150	Aquæ calidæ Neap .	246
Amelungus Saburum occidit .	275	Aquarum Neap. mineræ .	246
Amphitheatri ratio 235. exercitatio .	<i>ibid.</i>	Aquarum scaturigines. 40. & 265.	
Anatocismus, quid .	293	Aquæductus Neap. interrumpitur .	265
Andreas Dux Neapolitanus 123. Leonem expellit <i>ibid.</i> Tiberium Episcopum liberat. <i>ibid.</i> Sicardi hostis. 124. ad Sarracenos confugit. <i>ibid.</i> a Contardo occiditur .	125	Archibucolus, qui .	172
Angaria itinerum .	81	Archontes, qui fuerint. 58. eorum mutatio. 59. ubi habitabant .	60
S. Angelus ad Signum .	114	Arichis Beneventanorum Dux .	111
Annibal Neap. petit .	253	Armorum fabricæ .	85
Annonæ Præfetti .	64	S. Arpinus prestus est Neap. 279	
Antimus Dux Neapolitanus 115		Artemis servatrix .	183
		Artifices Collegiorum .	82
		Athanasius Episcopus .	130
		Athanasio Duci traditur Sergius 130. a Sergio eiicitur. <i>ibid.</i> Sergium excoecat. 133. tyrannus efficitur. 134. monetur a	
		Ppp 2	Pon-

- Pontifice . *ibid.* excommunicatur . 135. favet Sarracenis . 134
- S. Athanasius in insula Salvatoris 131. ejus persecutio, & obitus . 132 transfertur Neapolim . 135
- Atheniensium moneta . 162
- Athletæ Quinquentiones . 220
- Aversa habitatur a Nortmanis . 140. & 282. occupatur a Pisani . 146
- Augustales Iudi . 222
- Augustales, qui . 285. eorum munus *ibid.* plura genera . *ibid.*
- Aufones in Campania . 8
- B**
- Bacchus Panthæus . 263
- Bacchus, & Sol . 178
- Bacchi Orgia . 179
- Balneæ Neapolitanæ 246. earum amplitudo . 247
- Belisarius Siciliam capit . 260 Neapolim occupat 261. adigitur juramento . 263. aquæ ductum interrumpit . 265. Neapolitanos monet . 266. ingreditur Neapolim . 267. a Silverio increpatur . *ibid.* in fine.
- Beneventani occidunt Sicardum . 124
- Beneventum transfertur corpus S. Januarii . 118
- Beneventum Totilas mœnibus exuit . 261
- Beneventum Bulgari admittuntur . 80
- Bidiæi curabant ludos Epheborum . 224
- Bongii apud Indos . 226
- Bonitus Subdiaconus Neap. 129
- Bonus Dux Neap. 120. Stephani necis particeps . 221. Tiberium Episc. in carceres tradit, *ibid.* in occisores animadvertit . 120
- Bosmoneta Atheniensium . 162
- Boves Campani . 175
- C**
- CAduceus, quid . 164
- Cæsarius Dux Neap. 110 patris collega in Imperio, *ibid.* ejus Elogia . *ibid.*
- Cæsarius Sergii Ducis filius . 128 fugat Sarracenos . *ibid.* Romano Præsuli subsidio est . *ibid.*
- Calabri sunt subsidio Neap. 113
- Cakor fertilitatis causa . 2. *in fin.*
- Campania a Sarracenis vastatur . 278. duodecim habebat civitates . 10. habet Græcorum instituta . 12. Colonos habuit Græcos ex Pelopponneso . 15
- Campaniæ Consules . 76. Correctores . 77
- Campaniæ regiones . 6. populi, *ibid.* ora maritima . *ibid.* quartus satus 2. aquæ calidæ *ibid.* fructus . 3. vina *ibid.* fluvii *ibid.* montes . 4
- Campana securitas . 4. animalia, *ibid.* vina . 179
- Campani equi . 4. boves . 175
- Campaniæ fines . 9
- Campania urbs in Picentinis . 9
- S. Candidæ sepulcrum . 116
- Capitaneus armorum . 69
- In

In Caprearum Infula ludus E- pheborum.	223	Collegium Jovis.	85
Carbonariæ Iudi.	231	Coloniæ Græcorum. 14. <i>in fin.</i>	
Carbonaria Mediolani.	231	Colonia Romanorum Neapoli. 51	
Casinenfis Ecclesiæ. dedicatio . 143		Colonia, & Municipia. 52. <i>in fin.</i>	
Castorum Templum. 190 imagi- nes. <i>ibid.</i> epitheta. 192. re- ligio. 189. simulacra. 194. Ova. 195. dicebantur Dioscuri. 193 pilei.	167	Coloniarum mutationes.	73
Castrum S. Erasmi.	98	Coloni varii Neap. 54. & 55.	
Cavea & Circus.	239	Columbæ volatus cum Athe- nienfibus.	17
Cereri Templum. 189. dicebatur Legifera. 188. religio.	184	Comam, alere inhonestum.	21
Cereri Cistophori.	184	Comestabuli Neapolitani.	75
Ceres libera. 188. nigra. <i>ibid.</i>		Comites a Constantino.	77
Cereri Sacerdotes . 186. cere- monia	187	Comitis dignitas.	79
Chalcidensium. Duces.	15	Comes Capuanus Transimundus. 79	
Chalcidenses Neap.	16	Comes Miseni.	100
Chaleologus Magistratus.	64	Comites Puteolani	80
Charistiria festum Atheniensium. 201		Comes, & Gastaldeus.	79
Charilaus Neapolitanus.	37	Comites Clibanarii.	81
Cimmerii.	53	Comites Neapolitani. 81. <i>in fin.</i>	
Circus quibus facer.	238	Comitum varii ordines.	80
Circi pompa. 237. colores.	236	Comitiva Neapolitana.	78
Neptunus.	238	Comitiva Principis militum. 80	
Circus Neapolitanus.	236	Commanipulus, qui.	290
Circus, & Theatrum.	237	Conon Justiniani Dux.	271
Circi venationes.	311	Consules Neap. apud varias gen- tes.	74. <i>in fin.</i>
Cistigeri nummi.	186	Consules Campaniæ.	76
Cistophori Cereri.	184	Contardus Dux Neap.	126
Clavi quare figebantur.	114	Cornicularius, qui	297
Coenacula, & Curia.	209	Corpora Reip. Neapolitanæ. 84	
Collegia varia.	82	Corpora Equitum Neap.	88
Collegia sodalitia.	83	Cripta Pausilypana.	170
Collegia majora, & minora. 83		Cumæ occupatæ à Romualdo 103. recuperantur à Joanne Duce.	<i>ibid.</i>
Collegia Reip. Neap.	84		

D

DEcuriones in curiis. 66
quo alio nomine appel-
lentur. 70. ex quibus elige-
ban-

bantur. 71. numerus. *ibid.*
 perpetui. *ibid.* potestas. *ibid.*
 sepulcra concedebant. *ibid.*
 Decuriones non sunt Electi Neap.
 72
 Delphinus Solis Symbolum. 164
 Demarchus Neapolitanus. 60
 idem cum Archonte. 62. cum
 multis comparatur. *ibid.* dif-
 fert a Tribuno. 64
 Demarchus Neap. sub Ducibus.
 101
 Demetrius Neapolim redit. 272
 Demetrius Cephalen Neapolis
 procurator. 272
 Dendrophori, qui. 84
 Deorum tribunalium Statuæ. 30
 Deorum imagines in Cireo. 237
 Diaconiæ. 116
 Diaconia S. Andreae. 104
 Diaconiæ Neap. 65. & 76
 Diana servatrix. 183
 Diotimus Atheniensis. 34
 Dioscuri dicebantur Castores. 193
 Dii tribules. 207
 Discretæ Magistratus. 64
 Dromachus Mantinensis. 220
 Dromus, quid. 224
 Duces Neapolitani. 90. eorum
 dignitas. 91. subscriptio. 93.
 series. 96
 Duces, & Præteges Neap. 94
 Ducum Italiae series. 94
 Duces Episcopos eligebant. 104
 Duces Protosebasti, & Antipa-
 ti. 93
 Duces erant Judices, Præfeti,
 Rectores, Servatores. 91. &
 92

E

EBa Dux Neap. 144
 Electi Neap. non sunt De-
 curiones. 72. Sex viri, &
 Syndici. 72. creant Consules.
 75
 Ellostia ludus. 227
 Eleusinia sacra. 184
 Ennes, & Magnus milites. 266
 Epheborum ludi. 223. victores.
 225
 Ephebia reprehensa. 225
 Ephebus, & Platanistus. 224
 Epulum cognationum. 208
 Episcopi ex laicis Neap. 114
 Equus publicus apud antiquos.
 88
 Equitum transvedio. 89
 Exarchi in Italia. 106
 Exilaratus Dux Neap. 104. con-
 spirat in Pontificem. *ibid.* 2
 Romanis occiditur. 105

F

Fabricæ armorum. 85
 Facium festum. 230
 Festum Apaturiorum. 207
 Festa ad hilaritatem. 210
 Festum Phallagogiæ. 213
 Festum Quinquatrorum. 216
 S. Festi Monasterium. 109
 Fibernus fluvius. 3
 Fides, navis nomen. 287
 Fluvii Campaniæ. 3
 Fœderata Resp. Neap. 43
 Formæ aquarum. 296
 Forumum curator. 297
 Formale Neap. 297
 For-

Fortunæ Neap.	200	nasteria.	141
Fortunæ publicæ.	209	Gulielmus Fortebraccius.	282
Fortunæ charistiriæ.	201	Gunduinus Dux Neap.	101
Fortunæ templa in oris mar-		Gymnasia Neapolitana.	239
timis.	202	Gymnyca Neap.	240
Fortuna Redux.	223	Gymnasia cum imaginibus.	243
Focius Belisarii filius.	266	Gymnasii ornamenta.	244
Franci ad Cannas pugnant.	289	Gymnasticæ muniti.	244
Fundi populi, qui dicerentur.	46	Gymnasium Neap. cum doctis	
		viris.	241
		Gymnasiarchæ ornatus.	244

G

Genii religio :	204
Genii dæmones :	205
Genii imago.	204
Genialis lectus.	205
Genius Puteolanus.	204
Genius variarum rerum.	204
Genfericus in Italiam venit.	255
Gladiatoria munera.	230
Gladiatorum genera.	217
Gladiatores sequutores.	123
Gnatho Dipæntis.	225
Gotthi in Italiam.	254
Gotthi, & Romani Neapoli per-	
mixti.	79
Græcum Imperium Neapoli	
quando deliit.	282
Græci colonias deducebant.	14
Græci Coloni Neap.	55
Græcorum cognomina.	48
Græcanicæ voluptates Neap.	18
Græci Neap. Reip. Magistra-	
tus.	58
Grammateia, & tabularia.	245
Gratiarum religio. 206. simula-	
crum,	ibid.
Gregorius Dux Neap.	136
S. Gregorii, & Sebastiani Mo-	

H

Alteres quid :	216
Hebo, & Bacchus.	179
Hebo Neapolitanorum Deus.	159
Hebo, & Sol.	161
Hebonis barba radios significa-	
bat.	160
Hebo variarum gentium.	162
Hebonis varia simbola.	164
Heliopolitæ Cumis.	285
Helladonicæ.	245
Helenæ plures Imperatrices	
Neap.	57
Heracleensium, & Neap. con-	
tentio.	46
Herculis religio Neap.	196
Hercules Neapolim venit.	197
Hercules Epitrapezius.	197
Herculis filii ad Cumas.	197
Hercules ex Samothracibus.	196
Hierophanta.	172
Hygia Dea.	182

I

S. Januarius præsto est Nea-	
politianis.	279
Ima-	

- Imagines gymnasiorum. 243
 Imperii divisio. 86
 Infula S. Salvatoris. 131
 Joannes X. Neapolitanis operam fert. 137
 Joannes Cumantus Dux Neap. 103
 Joannes VIII. Neapolim venit. 278
 Joannes Dux Neap. 138
 Joannes Dux II. Neap. 143
 Joannes Dux III. Neap. 144
 Joannes III. Neapolim venit. 274
 Joannes Cajetanus. 10
 Joannes Carsinius Dux Neap. 102. Neapolim occupat. *ibid.* jugulatur ab Eleuterio. 103
 Joannes Aquarolus Episc. 121
 Joannes Exarchus occiditur. 102
 Irene Imperatrix Neap. 111
 Irenes plures. 112
 Isauri militis inventum. 265
 Italiae Exarchi. 106
 Judæi Neapoli. 86. ejiciuntur. 87
 Judæi Neapolim defendunt. 265
 Judices Cognitores. 79
 Julianus Rhetor Roma Neapolim venit. 240
 Juppiter Sodalis. 208. socialis. *ibid.* Sabazius. 213
 Justinianus ab Amalafuntha Imperium accipit. 259
 Justiniani, & Theodati fœdus. 260
- L**
- L** Ampadum certaminis ratio. 228. dies facer. 185. tria
- ludicra. 229
 Lampadodromicus ludus Neap. 226
 Lampadum ludus refertur ad vitam. 229
 S. Laurentii Monasterium. 154
 S. Laurentius ad Fontes. 125
 Lectisternia. 210
 Legionis variæ. 87
 Leo damnat imagines. 104
 Leo Dux Neap. 123
 Liparenfes Neap. 53
 Liris a Saracenis habitatur. 10
 Lœusta Solis symbolum. 166
 Longobardorum cum Radelchide fœdus. 278
 Longobardi a Neapolitanis vincuntur. 121
 Lotharius, & Ludovicus. 278
 Longobardi, & Neap. fœdus ferunt. 123
 Lucrinus Lacus Cesarem habet arbitrum. 52
 Ludi in Augusti honorem. 215
 Ludi Miscelli. 216
 Ludorum Quinquennialium leges. 216
 Ludus Pancratius. 220
 Ludi Augustales. 222
 Ludi Ephieborum. 223
 Ludus ad Parthenopes sepulcrum. 229
 Ludi gladiatorii. 230
 Ludi Carbonariæ. 231
 Ludi a Sacerdotibus curabantur. 246
 Lupus Foro-Julienfium Dux. 275
 Lupus pro Deo habebatur. 285

M	Municipia, & Coloniae. 52
	Municipes qui dicantur. 40
M Agistri militum. 92	N
M Agister memoriae. 296	N Arses Italiae praeficitur. 273
Magnus, & Ennes milites Belifarii. 266	N Arses Neapoli. 274. Longobardos introducit. 91
Magnus Comestabulus. 75	Navium nomina. 287
Manipularius, qui. 290	Neapoli Antonina Belifarii uxor. 54
S. Marcellini Monasterium. 109	Neapoli Ordo, & Populus. 56
S. Mariae Rotundae Templum. 210	Neapoli Archontum habitatio. 60
S. Mariae Magdalenae aedes. 144	Neapoli Praefectus Julius Sillanus. 45. Uliares. 259
Marinus Philosophus Neap. 241	Neapoli Nolani, & Samnites. 37
Marmora Neapolitana. 22	Neapoli Romanus exercitus. 36
Maurentius Dux Neap. 100	Neapolis situs. 40. moenia. <i>ibid.</i>
Mercurii virga. 165	ambitus. 41. a quibus condita. 11. tria nomina. 35. pulchritudo. 22. tria tempora. 23. amplitudo. 11
Metiochus Parthenopes amator. 32	Neapolis capitur a Capuano Principe. 281. pervenit ad Nortmannos. 282. capitur item a Capuae Principe. 140. recuperatur. <i>ibid.</i> ab Annibale obsidetur. 252. a Belisario occupatur. 261. ab eodem capitur. 267. novis incolis restituitur. 268. a Sicone obsiderur. 276. a Totila capitur. 270. a Saracenis incenditur. 112. occupatur a Canfinio. 102
Michael Paphlago. 280	Neapolis deliciofa. 18. secreta : 22. fabulosa. <i>ibid.</i> ad consolandos animos accommodata. 20. effeminata. 25
Michael Protospatharius. 280	Neapolis municipium. 46. Colo.
Miscelii ludi. 216	
Misenates Comites. 80	
Missiones veteranae. 286. honestae, caulariae. 287	
Mithras. 168. idem cum Sole. 170. ejus figura, 169. in Perside, 170. simulacra. 173. symbola. 174	
Mithriaca sacra. 170	
Moloccus Graecus Dux. 282	
Monasterium Dpmnae Romitae. 155	
Monasterium S. Laurentii. 154	
Monasteria Neap. aedificata. 109	
Monasterium S. Mariae Albinæ. 115	
Monomachiae Neapoli. 231	
Monomachia exploditur. 232	
Montes Campani. 4	
Municipium Neapolis. 46	

- Ionia. 51
 Neapolis sub quibus floruit. 51
 Neapolis habitatores Cumani. 53
 Liparenfes. *ibid.* Alexandrini,
 Cimmerii, Bajani, Sibaritæ.
ibid. multi coloni. 54. Pisani. 55.
 Scalenfes. 56. Græci simul, &
 Latini. 49. Pelasgi. 15
 Neapoli picturæ Eumeli. 31. Sta-
 tua Apollinis. 33
 Neapolim petit Otho Impera-
 tor. 279. mittitur Contardus.
 124. venit Joannes VIII. 132.
 & 278. Joannes III. 91. & 274
 Neapolitana mænia perterrent
 Annibalem. 253
 Neapolitana vicinia. 5. unguen-
 ta. 21
 Neapolitana Respublica. 41. tres
 habuit status. 43. varios Ma-
 gistratus. *ibid.* federata jure
 Italico. 44. Romanis est subsi-
 dio. *ibid.* Senatui pateras mit-
 tit. 45
 Neapolitanæ Sacerdotes. 187
 Neapolitanæ Diaconia. 65. Phra-
 triæ. *ibid.*
 Neapolitani, & Nolani de finibus
 contendunt. 52. contendunt cum
 Heracliensibus. 46. Longobar-
 dos vincunt. 140. cum Lon-
 gobardis sædus ferunt. 123.
 ad Summos Pontifices confu-
 giunt. 101. tributum Siconi
 pendunt. 276. deditionem re-
 cusant. 271. a Theodato o-
 pem petunt. 265. Step-
 hanam ad Belisarium mittunt.
 262. mittuntur obsides Ra-
 venham. 260. a Deo casti-
 gantur. 108. servantur a ca-
 lamitate Sarracenorum. 279.
 affliguntur a Francis. 280
 Neapolitani bella gerunt cum
 Romanis. 248. cum Pœnis.
 252. cum Pyrrho. 254. cum
 Vandalis. 255. cum Genserico.
 256. cum Ostrogottis.
 54. cum Atalarico. 258. cum
 Belisario. 261. cum Sipon-
 tinis. 268. cum Totila. 271
 cum Longobardis. 273. cum
 Sarracenis. 276. cum Nort-
 mannis, & Francis. 279. vin-
 cunt Sarracenos. 128. excom-
 municantur. 137. cum Sicardo
 contendunt.
 Neapolitani schismatico adhæ-
 rent Imperatori. 107
 Neapolitani opem accipiunt ab
 Appulis, & Calabris. 113
 ab Aimone, & Bernardo. *ibid.*
 a Judæis. 265. adjuvantur a
 Joanne X. 137
 Neapolitanorum, & Cumanor-
 rum fides. 17. astutia. 124
 antiqua religio. 156
 Neapolitanorum Apollo. 158
 Neapolitanorum Deus Hebo. 159
 Neapolitanorum, & Samnitium
 societas. 252
 Neapolitanorum sceleritas. 20
 Neapolitanorum sepulcra. 293
 Neapolitanorum triplex certa-
 men. 217
 Neapolitanorum balneum. 247
 Neapolitanorum aquæ calidæ.
 246
 Neapolitanorum agonis Sacerdo-
 tium.

- Parthenopes nobilitas. 31
 Parthenopes Coloniam deduxit. 32
 Parthenopes Methiocum amat. 32
 Parthenopes encomium. 33
 Parthenopes sepulcrum. 34
 Pastor, & Asclepiodotus Neapolitani Rhetores. 263
 Pastoris concio ad Neapolitanos. *ibid.*
 Patrii Divi, & Tribules. 207
 S. Patricia Neap. appulit. 98
 Ad Pontifices Neap. confugiebant. 101
 Patriciatus dignitas. 93
 Pelasgi Campaniæ habitatores. 8
 Persarum ebrietas, 171. Mitras. 170
 S. Petrus ad Castellum. 144
 Petrus Dux Neap. 105
 Phallagogia festum. 213
 Phretarchus magistratus Neapolit. 64
 Phrontista Magist. Neapol. *ibid.*
 Phratriæ Neap. 65
 Picturæ Eumeli Neap. 31
 Pili radios notabant, 199. & pluvias, *ibid.*
 Pisani Neap. florere, 55. Salerium obsident, 145. vastant Amalfiam. 146
 Pithaules, & Tibicines Neapol. 232
 Pithecusei, & Chalcidenses. 11
 Platonistus, & Ephebeus. 223. & 224
 Pometius Campus. 8
 Pontificis oratio pro Neap. 128
 Pontificis Oratio ad Narsetem. 274
 Populus Neap. qui. 62
 Populus, & ordo Neap. *ibid.*
 Portus Ormi nomine. 41
 Præcones in theatris. 233
 Prægestator Cæsaris. 301
 Prænomina Fœminarum. 300
 Præpositus à Christabinis. 301
 Præpositus Velariorum. *ibid.*
 Priapi Religio. 213
 Præfectus custodiæ Neap. 79
 Præsul Græcus, & Latinus. 49
 Proconsoles Palatini. 76
 Puellæ Canistriferæ. 16
 Puteolani Comites. 80
 Pyrrhus Campaniam diripit. 254
- Q
- Quinquatria Romanor. 214
 Quinquatria in Albano celebrantur. 216
 Quinquennale, & Iustrum. 214
 Quinquennales Iudi Neap. *ibid.*
 Quinquennales Iudi in variis provinciis. 215
- R
- Ravellensium, ac Scalensium privilegia. 148
 Rei frumentariæ curatores. 67
 Reipub. collegia. 82
 Reipub. maximi magistratus. 69
 Reipub. Neap. corpora. 84
 Reipub. Neap. status. 41
 Retiarii, & Secutores. 217
 Rivarius Episcopus Neap. 263
 Rogerius Dux Neap. 147
 Rogerius Rex Siciliae. 145
 Rogerius Siciliae Comes. 282
 Roma urbs Tyrrhenica. 8
 Romæ situs. *ibid.*
 Romani navibus a Neap. juvantur. 44
 Ro-

Romani Neap. incolebant ob de-
licias. 20
Romani populi auctoritas. 62

S

SAburus Neapolitanus. 275. ab
Amelongo occiditur. *ibid.*
Sacerdotium agonis Neap. 245
Sacra Hyacinthia. 179
Sacerdotes foeminae Neapolita-
nae. 187
Salernum a Pisanis obsidetur. 143
Salutis nummus. 183
Samnitium, & Neapol. socie-
tas. 252
Sarraceni 30. annos Neapoli po-
siti sunt. 277. Neapolim inva-
dunt, & incendunt. 112
Sarracenicum bellum sub Lo-
thario. 278
Sarraceni profligantur in ma-
ri. 128
Sarracenis adhærent Neapolita-
ni. 130
Sarraceni Neapoli eiiciuntur. 136
Saro Adriæ fluvius. 10
Scalenses Neapoli. 56
Scalensium, & Revellensium pri-
vilegia. 148
Schola, & Theatrum. 232
Schola Neapolitana. 243
Secutores, & Retiarii. 217
Secutorum arma. 218
Senatus Neapolitanus. 47
Senatores, & Decuriones. 48
Sepulcrorum loca. 293
Sepulcrum violatum. *ibid.*
Sepulturæ dabantur a Decurio-
nibus. 72

nibus. 72
Sergius Dux eligitur. 125
Sergius Dux Neap. 126
Sergius Dux succurrit Pontifi-
ci. 128
Sergius traditur Athanasio. 130
Sergius Dux Neap. 130
Sergius malis moribus imbu-
tus. 130
Sergius adhæret Sarracenis. 130
Sergius eiicit Athanasium. 130
Sergius II. Neap. Dux. 140
Sergius III. Neap. Dux. 143
Sergius IV. Neap. Dux. 144
Sergius V. Neap. Dux. 144
Serapis Neapolitanus. 176
Serapeum Templum. 177
Serapis religio. *ibid.*
Serapis Ægyptiorum. 178
S. Severini, & Socii Corpora
Neapoli. 138
S. Severi ædes Surrenti. 138
S. Severi Episcopi miraculum.
99
Sico Neapolim obsidet. 119
Sicardus occiditur a Beneven-
tanis. 124
Sichenolphus Salernitanorum.
126
Sicardus bellum infert Neapo-
litanis. 276
Sicardus fidem non servat. 124
Sicilia Græcorum Colonia. 15
Silicernium. 209
Sinus Pæstanus. 27
Sipontinorum bellum cum Nea-
politans. 270
Sirenes Nymphæ. 24
Sirenum nomina. 25. picturæ. *ib.*
nummus. *ib.*
Si-

494 INDEX TOMI PRIMI.

Sirenes pennatæ.	25	Theodimus Corrobor Campaniæ.	116
Sirenes carmina postarum.	26	Theodoricus in Italia venia.	257
Sirenum habitatio.	26	Theophilus Dux Neapol.	112.
Sirenulæ.	27	occiditur.	113
Sirenes in coelestibus orbibus.	28	Thermæ Neap.	246
Sirenarum symbola.	29	Theſus Apollini votis.	182
Siticomæ magistratus.	69	Tiberius Episcopus cur in carcere debruditur.	121
Sodalitium Epulum.	208	Totilæ crudelitas. 272. clementia. 273. Beneventum monibus exuit.	271
Solis symbola.	164	Transmundus Comes Capuanus.	79
Solis tetrachordum.	164	Tribules Dif.	207
Sol, & Bacchus.	178	Tribuni creatio.	63
Sol, & Luna Numina Neapolitana.	184	Tribuni potestas.	64
S. Sophiæ Templum Beneventi.	111	Tribunus Plebis Romanorum.	63
Stephanus Dux Neapolis.	107	Tridens Neptuni.	166
Stephania Neapolis, 109. in cuius honorem.	119	Tripus Circi argumentum.	239
Stephanus Dux Neapolis.	118	Turris de Rumata Neap.	38
Stephano Duci paratur cædes, 119. occiditur.	<i>ibid.</i>	Tutulus quid.	22
Stratigos Neapolitanos.	68	Tyrreni in Campania.	7
Stratigos Campanie:	69	V	
Symbola Hebonis.	164	Vasa denotabant animum.	166
T		Venationes in Circo.	311
Tabularius a numeribus.	301	Venus in Theatro.	238
Talamegus navis nomen.	287	Verna quis dicatur.	298
Tarentinorum convivia.	210	Vestæ templum cur rotundum.	211
Tauri vaticinium.	175	Vestæ Puteolane simulacrum.	212
Taurobolium, & Criobolium.	171	Vitio Desiderii Abb. Casin.	143
Telephorus magistratus.	69	Vina Campana.	179
Theatri Dea Venus.	238	Græcorum.	179
Theatri exercitationes.	235	Virga Gymnasiarchi.	245
Theatri gemina moles.	234	Virga Mercurii.	165
Theatri vela.	<i>ibid.</i>	Vulturnus fluvius.	4
Theatrum Neap. 232. Musices. cerem detruditur.	121	X	
Totilæ crudelitas. 272. clementia. 273. honoratum a Nerone.	<i>ibid.</i>	Xenoparchi Magistratus Neapol.	69
Theodemantes Abb. Cassinen.	9		

- Bajana littora : 296
 Boffa familia Puteolis. 370
- C
- C**Ajeta. 209. ejus Portus. 210.
 antiquitas, *ibid.* eventus.
 Duces. 214. Episcopi. 215.
 Sancti. *ibid.* politica. 225. fa-
 milia. 224
 Camaldulenses. 61
 Capimontius villa. 70
 Cappellæ Monasterium. 39
 Capreæ insula. 166. descriptio.
ibid. villæ. *ibid.* Augustus.
 167. Tiberius. 168. Ephebi.
ibid. Spinthriæ 170. Elephan-
 tidi libri. *ibid.* Caligula, &
 Vitellius. 172. Nobilitas. 173.
 Ecclesia, 176. Episcopi. 177
 Capua. 412. nomen. 413. qua-
 litas. 414. varia fortuna 416.
 obsidiones. 422. variæ gentes.
 425. Principes. 427. Episcopi.
 442. Archiepiscopi. 447. Sancti
 452. potentia. 419. diripitur
 a Genferico. 426. a Sarrace-
 nis. 427. ab Athanasio obsessa
 428. Soldanum retinet. 430.
 incenditur a Rogerio. 437.
 ad deditionem vocatur. 441.
 familia. 456
 Capuana Ecclesia. 453
 Campanorum antiqua monumen-
 ta. 454. injuriæ in Cuma-
 nos. 247
 Capuanæ familia. 456
 Capuani viri illustres. *ibid.*
 Castrum Lucullanum. 44. ejus
 Tempa. 47. Præfecti. 48. va-
 rii eventus, *ibid.*
 Castrum Belfortis. 50
- Cercopum fabula. 180
 Chaldæi Sibyllinorum interpre-
 tes. 267
 Christiani quam male habiti. 338
 Ciceronis Academia. 345. ejus-
 dem mors. 228
 Cimmerii. 390
 Cinereus mons Puteolis. 382
 Giofforum familia. 371
 Clavarium quid. 334
 Cocæjus Architectus. 27
 Coemeteria Neap. 66
 Coloniae Augustæ. 318
 Comites Trajectenses. 213
 Comitiva Puteolana. 366
 Conicli Villa. 62
 Constantinopolis laus. 6
 Cripta Sejani. 28
 Cripta Neapolitana. 28. ampli-
 ficata. 29. sacra Priapo. *ibid.*
 Commoda. 30
 Cumæ. 238. situs. 239. status. *ibid.*
 antiquitas. 241. foelicitas. 242
 nomen. 243. tyrannide occu-
 patæ. 244. obsidentur. 248
 Gothorum locus. 249. occu-
 pantur a Longobardis. 251.
 evertuntur a Neap. 642. Co-
 lonia. 255
 Cumis S. Juliana. 275
 Cumis obiit Petronius. 270
 Cumani exules. 246
 Cumanorum hostes. 247
 Cumanæ regiones. 239
 Cumani juvantur a Siculis. 247
 Cumani Campanorum hostes. *ibid.*
 Cumani pisces. 270. vasa. 269
 linum. 270
 Cumani in Ænaria. 181
 Cumani Scriptores. 272. marty-
 res.

res:	274	S. Januarii Martyris agon.	337
Cumana Ecclesia:	272	Martyrium:	356
Cumana prodigia.	271	S. Januarii Sanguis.	356
D		Incendii Vesuvini causa.	85
Delphini amor:	360	Incendia æterni ignis exempla.	88
Dracon amnis ad Vesuvium.	81	Invidia mascula:	325
F		Joannes e Prochyta:	203
Familiae Ænariæ.	185	Jovis Sacerdotium.	333
Familiae Capuanæ.	456	Jovis poculum.	13
Familiae Puteolanæ.	369	Ischia cur sic dicatur:	184
Familiae Stabianæ.	114	Jupiter Paufilypus.	13
Familiae Surrentinæ.	138	Judices Cajetani.	225
Folicæ Ænariæ.	186	Jurandi mos in Ecclesiis.	64
Formiæ.	226	L	
Formiani Romani infens.	228	Abulla aqua.	71
S. Fortunati ædes.	70	Landulfus Comes Puteolanus.	39
Forum Vulcani.	347	Legionaria cohors.	288
Fossa Neronis.	801	Lestrigonia Urbs.	227
G		Leucopetra Neapoli.	76
Gigantum Ossa Neap.	341	Lucretia Alagna.	197
Græcum vinum celeberrimum.	91	Lucullanum Castrum.	47
H		Lucullani Castræ Præfecti.	48
Herculanium. 93. a quibus habitatum. <i>ib.</i> unde sic dictum. <i>ibid.</i> Demarchia.	94	varii eventus. 49. descriptio.	43
Herculanium, & Pompeji.	93	M	
Herculanensium Demarchia.	94	Magistri novæ monetæ: 175.	
Herculanium terræmotu concidit.	99	S. Mariæ ad Criptam Monasterium.	24
Hercules Surrentinus.	136	Maria Dyrrachii Dux.	49
Horti Plagenfes.	34	D. Martini Templum.	52
Hortorum descriptio:	35	Massa Lubrensis.	161
I		Mediolani situs.	9
S. Januarii Templum. 63. cur Neapoli discessit. 64. A Sicone Beneventum ducitur. <i>ibid.</i> transfertur ad Monteverginem. 65. & Neapolim, <i>ibid.</i>		Megarîs, & Myagra.	44
<i>Tom. II.</i>		Maria Puteolana.	343
		Minerva Chalciæcus.	95
		Minturnæ.	229
		Rrr	
		Min:	

- Minturnenses Locustæ.** 230
Miseni promontorium. 281. *ædificia.* 286. *villæ.* 287
Miseni Comitiva. 290
Misenates Episcopi: 289
Monasterium Gazarense: 38
Mons Hermis. 50
- N**
- N** Arses turres *ædificat.* 81
N Arses Cumas contendit. 249
N avium nomina: 285
N eapolis situs. 1. *Aer.* 2. *Ma-*
re. ibid. ejusdem duo situs. 11.
Servatur ab incendio. 84
N eapolitani Cumas evertunt. 251.
Capuam oblident. 213
N eapolitani colles. 8. *Soli u-*
bertas. 4
N ephthis Typhonis. 182
N eptunus Puteolanorum: 324
N evis Insula. 410
N ola. 462. *antiqua monumen-*
ta. 463. *nomen.* 470
N olani tumultus. 470
N olana Ecclesia. 473
N olani Episcopi. 474
N ovi Montis Puteol. erupt. 382
- O**
- O** duacer Turcilingorum Rex. 49
Olympianum: 58
Onohatys mulier, quæ. 272
Orestes interficitur ab Odoacro. 49
Ovi castrum. 49
- P**
- P** andataria Insula: 266
Patulcis Nympha: 33
Pontificibus Neapol. *demandata.*
Pausilypana vina, 13. *fructus.* 14.
uvæ, ibid. *Templa.* 15
Pausilypana Crypta. 26
Pausilypanum littus, *soepuli,*
murenæ, pisces. 17. & 18
Pausilypus collis. 12
Petronius Cumis obiit. 270
Pharus Puteolana. 342
Piscina mirabilis. 286
Piscinæ, Hortensii. 294
Pithecusæ. 180
Plaga maritima, 34. *occupa-*
tur a Turcis. 37
Platamonix. 41
Pluttonis spiracula: 387
Pocula quatuor. 13
Pollio Surrentinus, 136. *ejus*
sepulcrum. 228
Pometia Sueffa. 232
Pompeii, & Herculanium. 93
Pons Caligulæ. 322
Portus Julius. 378
Priapi pervigilium: 29
Prochyta insula, 200. *Domini,*
203. Phasiani. 202
Pulvis Puteolanus. 321
Puteolanæ balneæ, 395. *Comiti-*
va, 366. *Ecclesia,* 372. *obfi-*
diones, 364. *Episcopi,* 374.
Illustres viri, 343. *Marty-*
res, 373. *thesauri.* 362
Puteoli, 309. *nomina, ibid.* *am-*
plificatio, 311. *Respub.* 312
Magistratus, 313. *Colonia,*

316. præsidium , 319. pulvis,
320. religio, 323. Duoviratus,
327. Genius , 328. Bacchus,
ibid. Hercules , 329. Nym-
phæ , 329. Juppiter , 330. Pi-
stores , 331. Consecuarii, *ibid.*
Dendrophori , 332. Classarii,
334. Amphitheatrum , 334.
Annona , 340. colores , *ibid.* of-
fa Gigantum , 341. familiæ.
369
Puteolis sepelitur Adrianus. 325
Reliquiæ Neapolitanor. 47
S. Restituta. 187
Romualdus Cumas aggreditur .
251

S

SAbatus 75
S. Salvatoris insula. 45
Sancti Cajetani. 215
Sanitatis poculum. 13
Sannazarii sepulcrum, mors, 21.
laus . *ibid.*
Sancti Capuani . 452
Sarraceni Neapolim incendunt.
Sabethus fluvius . 73
Servilii Vacix Silla. 278
Severini duo Neapoli. 47
Severini Corpus Neapolim trans-
fertur . *ibid.*
Sibyllarum nomina . 258. prædi-
ctiones . 260. quo ordine præ-
dixerint . 264. vaticinia . 265
Sibyllina sacrificia . 267
Spartaci bellum servile . 89
Spinthriæ , qui . 170
Stabianum portum quis ædifi-
cavit . 481. Stabiæ , 101. locus ,
ibid. nova civitas , 105. por-

tus , 106. fertilitas , *ibid.* cives,
108. templa , 109. Episcopi ,
112. familiæ . 114
Stygia palus . 390
Suburbana extra cryptam Nea-
politana . 30
Suessæ . 226
Suessæ antiquæ monumenta .
233.
Suessani illustres viri , 234. Epi-
scopi . 237
Sulphuris chimica . 359
Sulphur variis in locis . 361
Surrentum , 128. situs , 129. a-
quæ , 131. pag. 132. an-
tiqua monumenta , 133. horti,
131. pag. 132. antiqua religio,
136. ludi, *ibid.* vina , 137. fami-
liæ , 138. illustres viri , 139.
Ecclesia , 150. Sancti , 155. Epi-
scopi , 151. Duces , Comites,
159. eventus , 160. artes. *ibid.*

T

TArquinius Cumis : 247
Templorum dedicatio . 53
Templa Castris Lucullani . 47
Templum Ascensionis . 37
Templum Coronatæ . 54
Templum D. Januarii , 63. mo-
numenta , *ibid.* mos juran-
di . 64
Templum D. Leonardi . 38
D. Lucix . 56
D. Mariæ ad Paretam . 57
D. Mariæ a Puteo . 92
D. Martini . 52. ædificatio .
ibid. privilegia . *ibid.* Reli-
quiæ . 54
Sanitatis . 65
D. Se-

R7

300 INDEX TOMI SECUNDI.

D. Severi	69	Venetiarum situs	9
Scoris Ursulæ	56	Ventorum statuæ	15
Terræmotus causa	99	Venus Pontia	208
Thermopolia officinæ aquarum	169	Vesuvii nomen . 78. incendia	80.
Thomas de Vio Cajetanus	221	82. descriptio	80.
Tiberius Caldius, cur	168	Vesuvius Spartacum servat	89
Tiberius Capreis	167	Vina Pausilypana	13
Traconaria piscina	286	Pompejanum	91
Turris S. Vincentii	44	Surrentina	137
Typhœus quid	181	Virgilii numisma	32
Typhones allegorice	<i>ibid.</i>	Virgilii sepulcrum . 31. hono- ratus a Silio . <i>ibid.</i> a Statio	<i>ibid.</i>
	V	<i>ibid.</i> ejus descriptio	<i>ibid.</i>
Vallis Enipontica	11	Ursula Cavenfis	56
Vaticinia Sibillarum	265	Vulcani forum	347

F I N I S :

9-

B'D OCT 5 1919

